naciye babalık

Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi

İMGE kitabevi

Dr. Naciye Babalık, Kütahya'da doğdu. Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Aile Ekonomisi Bölümü'nden mezun oldu. 27 Mayıs 1960 öncesi Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği üyesi olarak DP karşıtı gençlik hareketlerinde yer aldı. Bir süre Bergama ve Akhisar Kız Enstitülerinde Aile Ekonomisi öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra, kazandığı AID bursuyla Ankara'daki Georgetown lisan kursunda İngilizce öğrendi. 1966-68 yılları arasında Hollanda, Wageinengen Üniversitesi'nde Aile Sosyolojisi konusunda araştırmalar yaptı. Yurda döndükten sonra MEB Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nde ve uzman olarak MEB Planlama Araştırma Koordinasyon Dairesi'nde çalıştı. MC hükümeti döneminde Ankara Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi'ne sürüldü. 1978'de Danıştay kararıyla MEB Talim Terbiye Dairesi Başuzmanı olarak görevlendirildi. 1975 yılında İlerici Kadınlar Derneği'nin Ankara Merkez Yönetim Kurulu'na seçilen Naciye Babalık, 1982 yılında TKP üyesi olduğu iddiasıyla gözetim altına alındı. Mamak Cezaevi'nden çıkar çıkmaz 1402'nin işletilmemesi için emekliliğini istedi. 1983'te daha sonra ilköğretim okuluna dönüştüreceği bir çocuk yuvası açtı. Bu arada kuruluş çalışmalarına katıldığı EĞİT-DER'in Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi. 1978'de ara verdiği akademik çalışmalarını sürdürürken, önce Sosyalist Birlik Partisi'nde GYK ve MYK üyeliği, sonra Birleşik Sosyalist Parti'de GYK üyeliği yaptı. Kuruluşundan bir yıl sonra üye olduğu ÖDP'den zamanla uzaklaştı. 2004 Mayısında *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi* başlıklı sözlü tarih çalışmasıyla Ankara Üniversitesi'nde sürdürdüğü doktora çalışmasını tamamladı. Evli ve iki çocuklu olan Naciye Babalık İstanbul'da yaşamaktadır.

Babalık'ın Eserleri:

- *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi* (İmge Kitabevi Yayınları, 2005)

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 975-533-415-7

© İmge Kitabevi Yayınları, Naciye Babalık, 2005

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Temmuz 2005

Yayına Hazırlayan
Yavuz Alogan

Düzelti
Alaattin Topçu

Kapak
Murat Özkoyuncu

Sayfa Düzeni
Yalçın Ateş

Arka Kapak Fotoğrafı
Ercan Arslan, 1 Mayıs 2005, Birlik Dayanışma Platformu

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Mithatpaşa Cad. No: 62/4 Kızılay-Ankara
Tel: (312) 418 70 93/94 - Faks: 418 10 46
www.pelinofset.com.tr

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10 – 419 46 11 • Faks: (312) 425 29 87
İnternet: www.imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr

İmge Dağıtım

Ankara
Konur Sokak No: 43/A Kızılay
Tel: (312) 417 50 95/96 – 418 28 65
Faks: (312) 425 65 32
E-Posta: dagitim@imge.com.tr

İstanbul
Mühürdar Cad. No: 80 Kadıköy
Tel: (216) 348 60 58
Faks: (216) 418 26 10
E-Posta: kadikoy@imge.com.tr

Naciye Babalık

Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi

İMGE kitabevi

İnsanlığın kurtuluşuna
yaşamını adayanlara ve
savaşı sürdürenlere...

İçindekiler

Sunuş 11
Önsöz 13
Yazarın Önsözü 15
Adlar Listesi, Terminoloji ve Kısaltmalar 19

Giriş
Dünya ve Türkiye Komünist Hareketi

I. Dünya Komünist Hareketi'nin Tarihsel ve İdeolojik Gelişimi 23
Ekim Devrimi ve Dünya Komünist Hareketi 26
III. Enternasyonal veya Komintern 30
Dünya Komünist Hareketi, Ekim Devrimi ve Türkiye 32
II. Türkiye Komünist Hareketi ve TKP'nin Yapılanması 38
Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası 38
Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 39
Türkiye Komünist Bolşevik Partisi veya (Gizli) TKP 39
Yeşilordu 40
III. TKP'nin Çalışma İlkeleri, Komintern ve
Sovyetler Birliği ile İlişkiler 42
Türkiye Komünist Partisi'nin Kurulması 43
THİF'in Canlandırılması (THKP) 47
Aydınlık Çevresi, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası 49
Komintern Kongreleri ve Sovyetler Birliği'yle İlişkiler 51

Birinci Bölüm
I.-II. TİP'in Yapısı, Farklılıkları ve TKP ile İlişkileri

I. I. Tip 62
II. TKP'nin I. Tip'e Yaklaşımı 75
TİP ve TKP İlişkileri Açısından Sonuç 80
III. II. Tip 84
12 Eylül Harekâtı ve Tip'in Yurtdışına Çıkması 89

İkinci Bölüm
TKP'nin Atılım Dönemi

I. Atılım'ın İlk Yıllarında Yurtdışı Örgütleri 97
Batı Almanya 97
Fransa 102
İngiltere 105
Türkiye'de Örgütlenme Kararı ve Tepkiler 113
II. İlk Yılların Örgütlenme Yaklaşımı ve Sorunlar 118
İngiltere 118
Kadrolarda Doku Uyuşmazlığı 120
Türkiye'de Örgütlenme Çalışmaları 124
Türkiye'de Örgütlenme Çalışmalarının İlk Yılları 126
1977 Konya Konferansı 127
III. Partizan Grubu ve Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği 130
IV. Kadronun İdeolojik Eğitiminde Parti Okulu 137
V. Türkiye'de Örgütlenme 142
Bursa'da Örgütlenme 144
Doğu'da Örgütlenme 145
Politikada Tıkanıklık 147
VI. TKP'de Yol Ayrımı 149
N. Akseymen MK'den Çıkartılıyor 151
Sağ Kanat Tasfiyesi Gündemde İken Sol Gider 154
Partizan Grubu, Karşı Muhalefeti Örgütlüyor 156
Sonuç 158

Üçüncü Bölüm
12 Eylül Harekâtı ve TKP'de Yönetim Değişikliği

I. 12 Eylül Harekâtı ve TKP 163
12 Eylül ve Yurtdışı Parti Örgütleri 165
TKP ve 12 Eylül Yorumu 169
12 Eylül ve TKP'nin Geri Çekilme Hareketi 176
II. 12 Eylül ve TKP Operasyonları 179
Akdeniz Yöre Sekreteri Yakalanıyor 180
Türkiye Sorumlusu Yakalanıyor 181
Marmara Yöre Sekreteri Yakalanıyor 182
TKP Yönetimi İstihbarata Karşın Önlem Almıyor 192
TKP'nin Yurtdışına Çıkması 193

III. TKP Yönetim Kadrosunda İdeolojik ve Kişisel Değişmeler 194
Prag'da MK Toplantısı ve Yönetim Değişikliği 194
1981 Plenumu Sonrası Gelişmeler 200
1981 Plenumu Sonrası Türkiye'de Örgütlenme 205
Tutuklanmalar ve Yönetimin Tutumu 213
IV. 5. Kongre ve N. Yağcı'nın Genel Sekreterliğe Getirilmesi 215
5. Kongre'ye Hazırlık Süreci 222
Plenum Kararları ve İdeolojik Değişimler 224
1986 Ulusal Konferans Tezleri ve TSİP 224

Dördüncü Bölüm
TBKP'nin Kurulma Aşaması

I. TİP-TKP Birliği 227
1980 Öncesi TİP-TKP Arasındaki Birlik 228
1980 Öncesi TKP'nin TSİP'e Yaklaşımı 231
12 Eylül Sonrası TİP-TKP Birlik Görüşmeleri 233
12 Eylül Sonrası TKP'nin Yurtiçindeki Örgütsel Varlığı 238
Sonuç 245
II. TİP-TKP Birliği'nde Hızlı Gelişme 245
1985 Sonrası TİP-TKP Birliği 245
1980 Sonrası TİP ve TKP'nin Yurtdışı Yaşamı 253
III. Genel Sekreterler'in Türkiye'ye Dönüşü 255
Brüksel Basın Toplantısı 255
Behice Boran'ın Ölümü ve Türkiye'ye Getirilmesi 257
Genel Sekreterler Yasallaşma İçin Türkiye'ye Dönüyor 263

Beşinci Bölüm
TBKP'nin Yapılanması

I. *Hukuksal Gelişim* 271
Kutlu-Sargın Gözaltında 271
Kutlu-Sargın Tutuklanıyor 276
Kutlu-Sargın Davası 278
Sorgulama Başlıyor 279
Kutlu-Sargın Ölüm Orucunda 282
II. *Örgütsel Gelişim* 284
TİP-TKP Birliği ve Yönelimler 285
Farklı Yaklaşımlar 289
TBKP'nin Birlik Kongresi Yurtdışında Yapılıyor 294
Adımlar Yayımlanıyor 298
Komünist Kimlik Deklarasyonu ve Yasala Çıkış 307
Sol Birlik Girişimi, TBKP'yi Bölüyor 312
Ölüm Orucu Süreci ve Tahliye Sonrası 314
III. *Yenilenme* 315
TKP-TBKP Programları ve Yenilikler 316
Basın'da TBKP ve Yenilenme 318
Glasnost ve Perestroyka 320
TBKP ve Yeni Politik Düşünce 328

Altıncı Bölüm
TBKP'de İdeolojik Değişim ve Legale Çıkış

I. Yasallaşma Süreci ... 335
Yasal Örgütlenme ... 340
TBKP'de Yollar Ayrılıyor ... 345
Kongreler Süreci ... 346
II. TBKP Kongre Tezleri ... 352
III. İstanbul II Kongresi ... 356
Kongre'de Diğer Konuşmalar ... 357
Kongre Sürecini Değerlendirme ... 359
IV. TBKP Büyük Kongresi ... 361
Reel Duruma Teslim Olmak ... 362
Kongre Konuşmaları ... 363

Yedinci Bölüm
SBP, TBKP Olgusu ve TBKP'nin Kapatılması

I. Marksist Solda Birlik Girişimleri ... 371
Marksist Solda Hareketli Günler ... 373
Birlik Sürecinde TBKP Olgusu ... 377
Sosyalist Birlik Partisi'nin Kurulma Süreci ... 380
TBKP Etkisi ve SBP'den Kopmalar ... 381
II. SBP'de Marksizm ve SBP Üzerine Tartışma ... 384
III. SBP'de Yönetim Değişikliği ... 391
30 Kasım 1991 Genişletilmiş Örgüt Toplantısı ... 391
İstifalar ve Yönetim Değişikliği ... 398
IV. Anayasa Mahkemesi ve TBKP'nin Kapatılması ... 403
TBKP'yi Kapatma Davası ... 403
TBKP'yi Kapatma Kararı ... 405
TBKP Davası, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'nda ... 408
Sonuç ... 411
Sosyalizmin Yeni Yolu ... 431
Ekler ... 439
Özgeçmişler ... 495
Kronoloji ... 531
Kaynakça ... 561
Dizin ... 565

Sunuş

Naciye Babalık'ın çalışmasının yayımlanması sevindirici bir olaydır; çünkü bu, Türkiye sosyalizm tarihi için önemli bir kaynak olacaktır. Sözlü tarih zahmetli bir iştir. Türk sosyalizminin 1945'ten başlayarak karşı devrim tarafından nasıl çılgınca bir baskıya uğratıldığı, sosyalistlerin yurtdışında sürgünde, yurtiçinde gizli yeraltı çalışmalarında, işkence altında, hapishanelerde neler çekmiş oldukları düşünülürse, onlarla sözlü tarih yapmanın daha da zor olacağı ortaya çıkar. Erdal Öz'ün deyimiyle, bu "yasak insanlar"ın çok acılı bir geçmişi anlatmak konusunda ne denli zorlanacakları kestirilebilir.

Naciye Babalık bu kişileri bulmak, bulduğunda, onları çabasının yalnızca bilimselliğe yönelik olduğuna inandırmak, mülakat için vakit ayırmalarını sağlamak durumunda olmuştur. Bunun kolay olmadığı ortadadır. Ama o, bu işi başarmıştır.

Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği'nin, yani Rusya'daki komünizmin 1990'ların başında çökmesiyle Ruslar ve onlarla birlikte dünyadaki sosyalistler (Çin dışında) büyük bir şaşkınlık geçirdiler. Pek çoğu öbür uca koştular, liberal oldular. Hem maddi (açlık, sefalet) hem ideolojik büyük perişanlıklar yaşandı. Kitap bu perişanlıkların Türk sosyalistleri arasında nasıl yaşandığının öyküsüdür.

Sosyalizm bir düş müydü? Bu yolun yolcuları boşuna mı uğraşmış oldular? Kuşkusuz böyle bir şey söylenemez. O, insanlığın büyük, idealist bir deneyiydi. Böyle bir deneyin etkileri insanlığın belleğinden silinemez. Kaldı ki sosyalizm *Çin*'de sürüyor. Hatta Attilâ İlhan gibi iyimser sosyalistler, *"Sosyalizm, asıl şimdi!"* diyebiliyorlar.

Sosyalist devrim Atatürk ve arkadaşları tarafından yakından izlenmiştir. 1920 yılında Anadolu'da güçlü bir sosyalist akım vardı. Kimilerine göre *Altı Ok*'un üçü (devletçilik, halkçılık, devrimcilik) Sovyet Devriminden, öbür üçü Fransız Devriminden esinlenmiştir. Atatürk'ün sağlığında Türk-Sovyet dostluğu Türk dış siyasetinin temeli durumundaydı. Sovyet yardımları Milli Mücadelenin başarısında yaşamsal bir önem taşıyordu. İkinci Cumhuriyetçilik çıkmadan önce sosyalistlerin tümü Atatürk Devrimine saygı duyarlardı. *Kurtuluş Savaşı Destanı*'nı komünist bir şair olan Nâzım Hikmet yazmıştır.

Türkiye'de 1954'ten sonra yaşanan karşıdevrimde, karşıdevrimin en önemli silahı antikomünizm olmuştur. Antikomünizmi benimseyen Atatürkçüler ya karşıdevrimin edilgin seyircisi ya da işbirlikçisi durumuna düşmüşlerdir. (Seyirciliğin de bir tür işbirlikçilik olduğu söylenebilir.) Demek ki Atatürkçülüğün kendi soluna açık olması Atatürkçülüğün doğru rota kullanması için çok önemlidir. Atatürk'ün sağlığında bu, böyleydi. Sosyalizmin de Atatürk devrimine değer vermesi gerekir. Bence bunu yapmayan bir sosyalistin sosyalizmi kuşkuludur.

Sina Akşin
Siyasal Bilgiler Fakültesi
3/10/2004

Önsöz

Komünizm-sosyalizm, daha açık anlatımla sınıfsız-sömürüsüz, özgürlükçü, eşitlikçi ve barışçı bir toplum düzeni insan toplumları kadar eski, onların yapılarında içkin ve dolayısıyla onların temel bir özlemidir. Bundan ötürüdür ki komünist toplum denemesini, Sovyet denemesini 1917 Sovyet Devrimi ile başlatmak yanlış olacağı gibi, 1990'da Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile bitirmek de doğru bir düşünce değildir. Gerçekten Roma dönemindeki Spartaküs hareketini ya da Osmanlı dönemindeki Şeyh Bedrettin ayaklanmasını komünist toplum düzeni özleminin örnekleri sayabileceğimiz gibi, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra tüm dünyadaki sol kesimin yeni bir yol arama çabalarının da aynı özlemin tükenmezliğinin kanıtları olarak görebiliriz.

Sayın Dr. Naciye Babalık, elinizdeki bu kitapta TKP'nin sönümlenmesini, faaliyetlerin sona ermesini bir doktora tez konusu olarak etraflıca incelemiş bulunuyor. Naciye arkadaşımı bu aydınlık, zahmetli ve değerli çalışmasından ötürü bütün kalbimle kutluyorum. Ben de yazmaktan onur duyduğum bu "önsöz"de sosyalist-komünist yaşam biçiminin önümüzde uzanan ümit ve uğraş dolu *yeni yolu* üzerinde düşüncelerimi okurların dikkat ve eleştirilerine sunmak istiyorum. Bu konudaki görüşlerim son yıllarda önemli bir değişikliğe uğramamış olduğu için, 1996'da yazmış olduğum "*Sosyalizmin Yeni Yolu*"* adlı yazımı da eklemekte sakınca görmüyorum.

Sadun Aren

---

* Sadun Aren'in Önsöz Eki: *Sosyalizmin Yeni Yolu* adlı yazısı s. 431'de verilmiştir.

Yazarın Önsözü

Dünya komünist hareketinin tarihsel ve ideolojik gelişim süreci içinde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gelen likidasyon dalgası Üçüncü Enternasyonal veya Komünist Enternasyonal, Komintern geleneğini sürdüren partileri farklı biçimde etkiledi. Örgütsel yaşamı Sovyetler Birliği'nin desteğine bağlı ve illegal bir parti olarak yurtdışında yaşamak zorunda olan *Türkiye Komünist Partisi* ise derinden etkilendi. Bu nedenle, TKP'nin tarihsel gelişimi ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri, Türkiye'de Ekim Devrimi ile gelişen antikomünist yaklaşım, Türkiye komünist hareketi içinde TİP'in tarihsel gelişimi, TKP ile ilişkileri, TİP - TKP Birliği, TBKP ve SBP süreci önem kazanmaktadır. TKP'nin sönümlenmesi sürecinde önemli rol oynayan *Sovyetler Birliği Komünist Partisi* ve onun son Genel Sekreteri *Mihail Sergeyeviç Gorbaçev* döneminin dünya komünist hareketine getirdiklerini ve götürdüklerini tarihsel gelişim süreci içinde daha iyi kavrayabilmek için, tarihin derinliklerine uzanmak, tarihsel çerçeveyi çizmek gerekmektedir. Bu nedenle, düşünsel hazırlık ve tezin bütünlüğü açısından, komünist dünyadaki ideolojik gelişmeleri kısaca ele almanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

Tezin çerçevesini çizerken, komünist partilerde organik bağımlılığın ideolojik bağımlılığı getirdiği; her şeye rağmen sürdürülen Komintern geleneği ve Sovyetler Birliği'nin ideolojik hâkimiyetinin partilere iki türlü yansıdığı varsayımından hareket edilmiştir. Eğer parti örgütsel olarak bağımlıysa, ideolojisini de partiye empoze ediyor ve buna karşı çıkan olursa saf dışı bırakıyordu. Örgütsel olarak bağımsızsa, ideolojik bağımlılık sürüyordu. Bulunduğu ülke koşullarında, legal veya illegal var olma

olanağı olan partiler, ideolojik açılım ve tartışmalarını bu çerçevede yapmak durumundaydı. Bunları dünya komünist hareketinin savaşım koşullarının getirdiği bir düzey, bir zorunluluk olarak görmek gerekir. Kapitalist ve sosyalist sistemlerin var olduğu, soğuk savaş koşullarının acımasızca sürdürüldüğü dünyada Sovyetler Birliği, emperyalizme karşı dünya sosyalist hareketinin önünde bir kalkandı. Emperyalizmden koruyor olması ise temel gücüydü.

Prof. Sadun Aren bu çalışma kapsamında ve çalışmanın başında kendisiyle yapılan söyleşide, bu konuyu şöyle vurgulamıştır: *"TKP'nin sönümlenmesine bu iki çerçevede bakmak gerekir. Birincisi Sovyet ideolojisinin mücadeledeki önemi ve tarihsel bağımlılık, bir de maddi bağımlılık. Bir tanesinin yok olması yetmiyor, diyelim ki maddi olanaklar çekildi; bu sarsar tabii partiyi, ama ideolojik olarak da yol gösterici olmaktan çıkınca, ideolojik bağımlılık içinde kendi kendilerine üretkenliği olmayınca, Sovyetler Birliği çökünce TKP de yok oldu. Yoksa, Sovyetler Birliği çöktü, bunlar da ayrıca çöktüler değil, beraber çöktüler aslında. Nasıl ve ne derece çöktüler bunu bulmak gerekiyor."*

Tezin yöntemi, TKP'nin 1973 Atılım Dönemi'nde ve Türkiye'de Komintern geleneğini sürdürmüş olan partilerde önemli görevler üstlenmiş kişilerle sözlü tarih çerçevesinde sorunu irdelemektir. Bazı kişilerin özgeçmişleri, *sosyalizme geliş süreci* sorusu ile ilişkilendirilerek verildiği için uzun tutulmuştur. Bu kişilerle yapılan söyleşi kaset çözümleri kendilerine verilerek bunları gözden geçirmeleri istenmiştir. Ömer Ağın, kaset çözümünün büyük kısmını kitabında kullandığı için, bu tezde bize önemli gelen açıklamalarına yer verilmiştir. Bu dönemde TKP MK ve PB'de yer almış olan A. Meriç ve A. Bulutgil ısrarlarıma karşın çalışmaya katılmamışlardır. A. Meriç, 12 Eylül sonrası TKP'de yaşanan yönetim değişikliğinde Parti dışına düştükten sonra, Parti üyeleri için yayımladığı iki illegal kitapçıkta TKP yönetimine yönelik suçlamalarda bulunmuştur. 1981 TKP operasyonu ile tutuklamaların sürdüğü bir dönemde, böyle bir eylemin sorumluluğunu üstlenen bir kişi olarak çalışmamıza katılacağını düşünmüştük. SBP'de kendisini tanıma olanağı bulduğum, Atılım Dönemi'nin TBKP'nin MK ve PB üyesi E. Talu da, tez planımı edindikten sonra çalışmaya katılmamıştır.

TKP ve TBKP'nin son Genel Sekreteri N. Yağcı, başından beri çalışmalarıma katılmış ve yirmi beş adet *Basında TBKP* ciltlerini bizzat kendisi depolandığı yerden çıkararak onlardan yararlanmamı sağlamıştır. Aynı süreç içinde N. Yağcı, kurulduktan sonra işlevli olamayan TÜSTAV'ın canlandırılması için diğer kentlerdeki TKP veya TBKP üye ve sempatizanlarına tek tek ulaşarak toparlamaya çalışmıştır. Bu toparlanmadan sonra, izlemek üzere katıldığım ilk genel kurulda, bizzat kendisi Mütevelli Heyeti'ne gir-

memi istemiş ve Mütevelli Heyeti toplantılarında kendisine yönelik eleştirilerimi olgunlukla karşılamıştır. TÜSTAV Yönetim Kurulu Başkanı Erden Akbulut, ilk başlarda dostça davranışlarıyla çalışmalarıma destek olmuş, daha sonra ise Mütevelli Heyeti'ne girmemi engeller bir tavır içine girmiştir.

Atılım Dönemi, TİP-TKP Birliği, TBKP, SBP, BSP ve ÖDP'de önemli görevler üstlenmiş olan S. Coşkun, Tez'in başlangıcında çok yararlı bilgilerle çalışmama önemli katkılarda bulunmuştur. S. Coşkun'un ilk planda söyleşi yapmamı önerdiği kişi olarak A. Atalay, hem Tez aşamasında hem kitabın hazırlık çalışmasında başından sonuna kadar, dostça ve bilimsel bir yaklaşım içinde yanımda olmuştur. Söyleşiye katılanların her biri yaptıkları katkılarla sürecin aydınlatılması uğraşıma omuz vermişlerdir. Bu söyleşileri, değerli bir belge olarak araştırmacıların yararlanması için daha sonra yayımlamayı düşünüyorum.

Bu arada, halen yurtdışında yaşayan TKP'de önemli görevler üstlenmiş kişileri de çalışmaya katmak için Ankara Üniversitesi AR-GE'ye yaptığımız burs başvurusu, tez danışmanım Prof. Dr. Sina Akşin'in desteğine karşın yanıtsız bırakılmış ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle bu kişilere ulaşılamamıştır. Ancak son yıllardaki gelişmeler, Avrupa'daki bu kişilerin katılımı ile ciddi bir çalışmanın yapılmasını gerektirmektedir. Bu, çalışmamın ikinci aşaması olacaktır. 1980 yılında TKP MK üyeliği sona erdikten bir süre sonra TKP'den de ayrılması uygun görülen, II. TİP'e üye olan ve halen Almanya'da yaşayan M. Gür'ün *TKP'nin Avrupa Yılları* adlı kitabı 2002 yılında yayımlanmıştır. Bu kitaptan bazı alıntılar çalışmamızda da kullanıldı. M. Gür'ün bu kitabı, 1960'lı yıllarda TKP'nin Avrupa'daki örgütlenme çalışmalarında, ilk TKP MK ve PB üyesi M. Demir tarafından 25.1.2003'te Berlin'de kaleme alınan bir yazı ile değerlendirilmiş ve bu yazı 16.11.2003 tarihli *Savaş Yolu* dergisinde.yayımlanmıştır. M. Demir, bu çalışmanın düşmanca bir yaklaşım içinde ele alındığını ve objektif yanlışlıklar içerdiğini vurgulamaktadır. Çalışmamızda da görüleceği üzere, TKP MK üyesi olmuş, bir biçimde görevden alınmış, saf dışı bırakılmış veya komünist olma niteliğini yitirmiş kişiler kimi yerlerde kişisel bir tavır sergilemektedirler. TKP'nin Atılım Dönemi'nde, nesnel koşullar sonucu üst düzeyde sorumluluk üstlenmiş kişilerdeki bu uyumsuzluk, TKP dramının önemli bir kesitini oluşturmaktadır.

Tezin ideolojik yaklaşımı, burjuva tarihçilerinin *"tarihi kişiler yapar"* yerine, *"tarihsel koşullar olgunlaşıyor ve bunları uygulayacak özneler de toplumdan çıkıyor"* ya da *"belli tarihsel roller, belli insanları öne çıkartıyor"* biçimindeki Marksist anlayışla ele alınmış ve bu doğrultuda değerlendirilmiştir.

Bu konuda tez hazırlamamı öneren, destekleyen, bilge hocamız sevgili Sadun Aren'e; söyleşi yapmayı kabul edip evinde, işyerinde zaman ayıran bu acılı, yitik kuşağın temsilcilerine ve yakın tarihimizin önemli bir kesitini siyasi tarih bilimine kazandırmak konusundaki çabamı büyük bir anlayış ve titizlikle değerlendiren, her türlü desteği esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Sina Akşin ile yapıcı eleştirileri doğrultusunda tezimin biçimlenmesine katkıda bulunan diğer danışman üyeler Prof. Dr. Korkut Boratav, Prof. Dr. Ömür Sezgin ve jüri üyeleri Prof. Dr. Can Hamamcı, Prof. Dr. Raşit Kaya'ya teşekkür ederim.

Bu arada, sözlü tarih çalışmasına katılacak kişilerin çoğunlukla İstanbul'da yerleşik olmaları ve onlara daha kolay ulaşabilmek amacıyla Ankara'daki evimi bırakıp İstanbul'a yerleşmek zorunda kaldım. Bu zorunlu yer değiştirmeye katlanan ve beş yıl süren emek yoğun bu çalışmama omuz veren, her türlü desteği esirgemeyen eşim Hüseyin Muhip Babalık; kızım Ece Babalık San, damadım Hasan Tahsin San'a; kızım Ela Babalık Sutcliff'e, böyle bir çalışmayı yaptığım için ve özgeçmişim nedeniyle de benimle gurur duyduğunu sıkça belirten sevgili damadım Colin Sutcliff'e teşekkür ederim.

Bu çalışmanın yayımlanması için ilk ciddi başvurum İmge Kitabevi Yayınları'na yapılmış ve genel yayın yönetmeni sayın Şebnem Çiler Tabakçı ile yaptığım konuşmadan sonra, yayınevi sahibi sayın Refik Tabakçı, tezin içeriği ve önemi nedeniyle hızla devreye girerek süreci başlatmıştır. İkinci önemli adım tez formatından çıkarılıp kitap haline dönüştürülmesi, yayıma hazırlanmasıdır ki, bu konuda Marksist kimliğinin yanı sıra dostluğundan büyük zevk aldığım sayın Yavuz Alogan'ın katkıları anlatılamayacak boyuttadır. İnsan ilişkilerinde çok başarılı olan yayın koordinatörü sayın Zerrin Keskin genç ve dinamik yapısı ile süreci hızlandırmada önemli rol oynamıştır. Metnin düzelti editörü sayın Alaattin Topçu titiz yaklaşımı ile saygı duyduğum bir çalışmayı sürdürmüştür. Sayfa düzeni sorumlusu sayın Yalçın Ateş, defalarca yapılan düzelti sonuçlarını tükenmeyen bir sabırla tekrar tekrar ele almıştır. Kapak düzenlemesindeki estetik sayın Murat Özkoyuncu'nun sanatçı kimliğini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak İmge Kitabevi Yayınları'nın tüm çalışanları emek yoğun bir çalışma ile güzel bir eser yaratmışlardır. Binlerce teşekkürler...

Dr. Naciye Babalık

Adlar Listesi, Terminoloji ve Kısaltmalar

I. SÖYLEŞİLERDE YER ALANLARIN LİSTESİ

(Metinde yer alış sırasına göre.)

Adı ve Soyadı	Kısaltma-Parti adı
1. Sadun Aren	S. Aren
2. Çağatay Anadol	Ç. Anadol
3. Rasih Nuri İleri	R. N. İleri
4. Nihat Sargın	N. Sargın
5. Yavuz Ünal	Y. Ünal
6. Feridun Aksın	Şahin Dağlı
7. Cemal Kıral	Yıldırım
8. Necmiye Alpay	N. Alpay
9. Selahattin Türokay	S. Türokay
10. Turgut Metin Öztürkoğlu	Duvarcı
11. Merih Akseymen Kudsal Emine Engin (yazar adı)	Fatma İzlem
12. Haluk Yurtsever	Hüseyin Şirvan
13. Abdurrahman Atalay	A. Atalay
14. Osman Sakalsız	O. Sakalsız
15. Ulvi Oğuz	Hasan Sarıca
16. Atilla Aşut	A. Sakarya
17. Oya Baydar	O. Baydar
18. Zülfü Dicleli	Z. Dicleli
19. Gönül Dinçer	Aktuna
20. Adil Demirci	Erdem

21.	İbrahim Cihan Şenoğuz	Ölmez
22.	Veysi Sarısözen	Hasan Zaro
23.	Ömer Ağın	Ö. Ağın
24.	Yaşar Nabi Yağcı	Haydar Kutlu
25.	Umur Coşkun	U. Çoşkun
26.	Şahabettin Bakırsan	Ş. Bakırsan
27.	Zafer Aydın	Z. Aydın
28.	Tamer Binici	T. Binici
29.	Aziz Çelik	A. Çelik
30.	Rasim Öz	R. Öz
31.	Berdan Dere	B. Dere
32.	Hüseyin Hasançebi	H. Hasançebi

II. METİN İÇİNDE İSMİ SIK GEÇENLERİN LİSTESİ

(Metinde yer alış sırasına göre.)

	Adı ve Soyadı	**Kısaltma-Parti adı**
1.	Vladimir İlyiç Ulyanov	Lenin
2.	Yosif Visaryonoviç Stalin	Stalin
3.	Leon Trotskiy	
4.	Nikita Huruşov	Huruşov
5.	Leonid İlyiç Brejniyev	Brejniyev
6.	Mihail Sergeyeviç Gorbaçev	Gorbaçev
7.	Mustafa Suphi	M. Suphi
8.	Ethem Nejat	E. Nejat
9.	Dr. Şefik Hüsnü Deymer	Ş. Hüsnü
10.	Reşat Fuat Baraner	R. F. Baraner
11.	Zeki Baştımar	Yakup Demir
	Hakkı Derin (yazar adı)	
12.	İsmail Hakkı Bilen	Marat-İ. Bilen
	S. Üstüngel (yazar adı)	
13.	Aram Pehlivanyan	Ahmet Saydan
14.	Mehmet Ali Aybar	M. A. Aybar
15.	Behice Boran	B. Boran
16.	Aydın Meriç	Hasan Erdal
17.	Mustafa Demir	Yelkenci
18.	Ali Durak	Şigo
19.	Metin Gür	Selim
20.	Alp Rahmi Otman	Kaya
21.	Nihat Akseymen	Veli Dursun
	Rıza Yürükoğlu (yazar adı)	

22. Aydan Bulutgil	Ali Sapancı
23. Vadim Zagladin	V. Zagladin
24. Mehmet Bozışık	İsa
25. Çağatay Günal	Önder Kaynak
26. Birol Başören	Erol Dilligil
27. Ömer Tulgan Kemal Kervan (yazar adı)	Bindallı
28. Cavlı Çulfaz	Aydın Atıl
29. Şeref Yıldız	Akın
30. Bekir Sıtkı Coşkun	Duman
31. Erdal Talu	Koçak
32. Mehmet Karaca	Dilek
33. Güray Tekin Öz	Yiğit

TERMİNOLOJİ

(Metinde yer alan bazı sözcüklerin açıklamasıdır.)

Konspirasyon:	İllegal örgütte gizli çalışma yöntemi.
Koopte etme:	(kooptasyon) İllegal bir örgüte, üst yönetim kararı ile üye alma yöntemi.
Likide etme:	(likidasyon) İllegal bir örgütü fiilen tasfiye amacı ile farklı yöntemlerle, yavaş yavaş çalışamaz hale getirme veya örgütü genişletme politikası içinde tam tersi sonuç verecek biçimde yok etme.
Plenum:	Tam üyeli Merkez Komite toplantısı.
Politbüro:	İllegal partilerde politik karar üreten en üst organ.
Tekbağa almak:	Parti çalışmasını tek kişiye bağlı olarak sürdürme cezası vermek. İllegal bir örgütten atılmanın ilk adımı.

KISALTMALAR

(Metinde yer alış sırasına göre düzenlenmiştir.)

SSCB, SBKP	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Sovyetler Birliği Komünist Partisi
TKP, TİP	Türkiye Komünist Partisi, Türkiye İşçi Partisi
YTP	Yeni Türkiye Partisi
TBKP, SBP	Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Sosyalist Birlik Partisi
TÜSTAV	Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
MK, PB	Merkez Komite, Politik Büro veya Polit-Büro
KPD, FKP	Alman Komünist Partisi, Fransız Komünist Partisi
EKKİ	Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi

TİÇSF, THİF	Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
TKBP	Türkiye Komünist Bolşevik Partisi
TSP	Türkiye Sosyalist Partisi
TSEKP	Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
FKF, SGÖ	Fikir Kulüpleri Federasyonu, Sosyalist Gençlik Örgütü
ATTF, TTO	Avrupa Türk Toplumsal Federasyonu, Türk Toplumcular Ocağı
FİDEF	Federal Almanya İşçi Dernekleri Federasyonu
DDR	Demokratik Almanya Cumhuriyeti
İTÖF, İTİB	İngiltere Türkiyeli Öğrenciler Federasyonu, İngiltere Türkiyeli İlericiler Birliği
TKPR	Türkiye Komünist Partisi Reorganizasyon
GSB	Genç Sosyalistler Birliği (ya da Öncü Grubu)
TÜTED	Tüm Teknik Elemanlar Derneği
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
İGD, İLD	İlerici Gençler Birliği, İlerici Liseliler Der-neği
TÖS, TÖB-DER	Türkiye Öğretmenler Sendikası, Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
GYK, MYK	Genel Yönetim Kurulu, Merkez Yönetim Kurulu
DGM, MGK	Devlet Güvenlik Mahkemesi, Milli Gü-venlik Kurulu
AİHK	Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
SBPGYK	Sosyalistlerin Birlik Partisi Girişim Yürütme Kurulu
SDP, TEP, HEP	Sosyalist Devrim Partisi, Türkiye Emek Partisi, Halkın Emek Partisi
BTDK	Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu

GİRİŞ

Dünya ve Türkiye Komünist Hareketi

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile *III. Enternasyonal* geleneğini sürdüren partiler etkilenirler; ama birçoğu yaşamını sürdürmektedir. Özellikle komünist hareketin tarihsel ve ideolojik gelişim süreci içinde başından beri var olan; örgütsel yaşamı Sovyetler Birliği'nin desteğine bağlı olmayan komünist partileri, ideolojik açılım ve tartışmalarını da geliştirmişler; Gorbaçev liderliğinde sürdürülen ideolojik tartışmalara da katılarak tavırlarını sergilemişlerdir. Bu yaklaşımlar tezin içinde de yer alacaktır. Bu nedenle, dünya komünist hareketinin tarihsel ve ideolojik gelişimi önem kazanmaktadır. Çünkü Sovyetler Birliği de bu sürecin ürünüdür.

I) DÜNYA KOMÜNİST HAREKETİ'NİN TARİHSEL VE İDEOLOJİK GELİŞİMİ

Dünya komünist hareketi, bilimsel sosyalizmin kurucusu Karl Marx ve Friedrich Engels'in yaşadıkları zamanın siyasal savaşımlarından edindikleri deneyimler sonucu yazdıkları, tüm sosyalist belgelerin en ünlüsü *Komünist Manifesto* ile başlar. *Komünist Manifesto*'yu yaratan koşulları anlamak için yazıldığı tarihten yarım yüzyıl geriye gitmek gerekir.[1] Sosyalist düşün tarihinde bir kilometre taşı olan *Manifesto*, Avrupa Devrimi'nin ari-

[1] K. Marx-F. Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Sol Yay., Ankara, 1993, s. 7, 10. Atlantik dünyası, 50 yıldır devrim kargaşası içinde, *çifte bir devrim* sürüp gider. Yakın geçmişin dev silueti 1789 büyük *Fransız Devrimi*'dir ve yanı başında, 1770'ten beri süregelen, *Atlantik'i* ve *Kuzey Denizini* aşan *İngiliz Sanayi Devrimi* durmaktadır.

fesinde, Şubat 1848'de yayımlanmıştır.[2] Marx, 1848 devriminde itici gücün işçi sınıfı olduğunu, ancak devrimin burjuvaziyi iktidara getirdiğini, devrimin güncel olaylarını, sınıfsal ilişkileri ilk kez tarihsel materyalist yöntemle irdeler.[3] 1848 devriminden, proletaryanın gelecekteki savaşımıyla ilgili sonuçlara varır.[4]

Marksizm'in doğduğu psikolojik toplumsal ortamda, entelektüel mayanın bilime, edebiyata, sanata, felsefeye, dine, müzik ve matematik gibi alanlara ulaşıyor olması devrimci kopuşları getirir. Bu, bilimsel sosyalizmin doğuş dönemidir.[5]

1846'da Marx ve Engels, Avrupa ve Amerika'daki gruplarla haberleşmek için *Komünist İrtibat Komitesi*'ni kurarlar.[6] Alman işçilerinin gizli derneği gibi olan *Komünist Birlik*, diğer ülke işçilerinin de katıldığı bir işçi kuruluşu olur.[7] Avrupa işçi sınıfı, güçlenince örgütlenme başlar. *I. Enternasyonal*, 28 Eylül 1864'te Londra'da *Uluslararası İşçiler Derneği* olarak kurulur.[8] Bu sırada *Paris Komünü* yaşanır.[9] Engels, Paris Komünü'nü değerlendirir[10] ve yenilgi üzerine tarihi bir saptama yapar: *"Paris Komü-*

---

[2] Marx, *Fransa'da İç Savaş*, Sol Yay., Ankara, 1991, s. 9, 10, 159. 1789'dan sonra Fransa'daki ekonomik-politik gelişme sonucu, Paris'te hiçbir devrim proleter niteliğe bürünmeksizin patlak vermez. 1848'de de böyle olur.

[3] Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850*, Sol Yay., Ankara, 1988, s. 6.

[4] Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, Sol Yay., Ankara, 1976, s. 7-13. Bonaparte'ın *ani darbesi*'nden sonra Marx, küçük-burjuva sınıfının temsil özelliğini, *parlamenter budalalığını* açıklar. L. Bonaparte'ın ezilen köylülüğün desteği ile iktidara geldiğini belirler ve işçi sınıfı için, köylülüğün müttefik olarak kazanılmasının önemi ve gerekliliğini vurgular.

[5] Marx-Engels, *age*, s. 22-27 ve Marx, *Fransa'da İç Savaş*, Ankara, 1991, s. 17.

[6] Marx-Engels, Komünist Manifesto ve Kom... *age*, s. 45-55-57, 58. 2-7 Haziran 1847'deki Kongre'de adı *Komünist Birlik* olarak değiştirilen Birlik'in, tüzüğünde göze çarpan ilk şey, metnin başında yer alan savaş çağrısıdır: *Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşin!* Bu sözcüklerin yaratıcısı Engels'tir. Anahtar sözcükler, *insanlık sevgisi* değil *örgütlenme*; *eşitlik* değil *dayanışma*'dır. 29 Kasım-8 Aralık 1847'de Londra'daki ikinci kongrede görev şöyle tanımlanmaktadır: *"Burjuvazinin devrilmesi, proletaryanın egemenliği, sınıf karşıtlığına dayanan eski burjuva toplumun kaldırılması, sınıfsız ve özel mülkiyetsiz* (Marx ve Engels'in akıllarından geçen 'üretim araçlarının özel mülkiyeti'dir) *yeni bir toplumun kurulması."* Kongre, Marx'a, Birlik'in resmi programı olarak yeni *iman yemini* hazırlama görevini verir. Böylece Marx, *Komünist Manifesto*'yu yazar.

[7] Marx-Engels, *Manifesto*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1970, s. 14, 1848.

[8] *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul, c. 1, s. 268, 272, 275-293. İlk defa 32 üyeden oluşan bir *Geçici Merkez Komitesi* seçilir. Marx tarafından hazırlanan Tüzük taslağı kabul edilir. I. Enternasyonal'in gerçek gücü Avrupa'da gelişen grev ve işçi hareketlerini desteklemesi; başarıyla sonuçlanmasında oynadığı rol ile büyük işçi kitlelerinde oluşan dayanışma ruhu ve bu nedenle oluşturduğu sempatidir. İktidarı elinde bulunduranlar bu güçten korkmaktadır. 1871'deki Londra Konferansı'nda, toplumsal devrime ulaşılabilme koşulu olarak işçi partilerinin kurulması gerekliliğine ilişkin karar, tüm mücadele sürecinden çıkartılan önemli bir derstir. Avrupa'da işçi partileri ve sendikalarının oluşumu, *II. Enternasyonal*'in kurulması bu dönemin nesnel sonuçlarıdır.

[9] Marx, *Fransa'da İç Savaş*, s. 11, 15.

[10] Marx, *age*, s. 19-16. Engels, Komün'ün iki şaşmaz araç kullandığını, önce bütün yönetim, adalet ve eğitim görevlilerinin ilgililer tarafından seçildiğini ve yine aynı ilgililer tarafından her an geri alınabilir ilkesinin kabul edilmesini; ikincisi bütün hizmetlere işçilerin aldığı ücretten başka ücret

*nü'nün yaşamına malolan şey, **merkeziyetçilik ve otorite eksikliği** oldu. Zaferden sonra otoriteyi vb. ne yaparsanız yapın, ama savaşım için tüm güçlerimizi bir araya getirmek ve aynı saldırı noktası üzerinde toplamak zorundayız. Otorite ve merkeziyetçilikten tüm koşullar içinde kötülenecek iki şey olarak söz edildiği zaman, bana öyle geliyor ki bunu söyleyenler ya bir devrimin ne olduğunu bilmiyor, ya da sözde devrimcilerden başka bir şey değiller."*[11]

Marx, Komün'ün siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından fethini simgelediğini belirler ve: *"İşçi sınıfı kurtuluş hakkını savaş alanında kazanmalıdır. Enternasyonalin görevi, emek güçlerini gelecekteki savaşım için örgütlemek ve birleştirmektir"* der.[12] II. Enternasyonal böyle bir görevi üstlenerek 14 Temmuz 1889'da kurulur.[13] 4 Ağustos 1914' te I. Dünya Savaşı'nda partilerin savaştan yana tavır almaları dağılmayı ve uluslararası işçi hareketinin bölünmesini getirir.[14] Avrupa'nın doğusunda *Rus Sosyal Demokrat Partisi*'nin devrimi gelişirken, batısında *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin eliyle işçi sınıfı egemenliğinin kurulmasına son verilir.[15] Rus sosyal demokratları ve onları izleyenler komünist hareketi yaratırken, diğerleri devrimcilikten vazgeçerler. Sosyal demokrasi kapitalizmi devirmeyi değil, toplumcu nitelik kazandırmayı amaç edinen bir harekete dönüşür.[16]

Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'nun 1882 Rusça Baskıya Önsöz'de: *"Eğer Rus devrimi, Batıdaki bir proleter devriminin habercisi olur, ve bunlar, böylelikle, birbirlerini tamamlarlarsa, Rusya'daki mevcut ortak*

ödenmemesini, böylece mevki, ikbal avcılığına karşı etkin bir engel oluşturduğunu, devlet gücünün parçalanması ve yerine gerçekten demokratik yeni bir iktidarın geçirilmesi açısından önemini vurgular. Komün'ün, *Fransız Bankası* önünde duraklamasını ise ağır siyasal bir yanlışlık olarak görür. Banka'nın on bin rehineden daha değerli ve Komün ile barış imzalamak için, *Versailles Hükümeti* üzerinde baskı yapan tüm *Fransız burjuvazisi* demek olduğunu belirtir.

11 Marx, *age*, s. 154.

12 Marx, *age*, s. 131.

13 *A.g.an.*, c. 2, s. 382. 1871'den başlayarak sokak savaşları, barikatlar tarihe karışacak, yerine ulusal temelli işçi sınıfı partileri, çok sayıda işçinin katıldığı grev hareketleri ve II. Enternasyonal alacaktır. O da bir dayanışma ve bilgi alışverişi örgütüdür; ancak önemli fark, üyeliğin ulusal partilere dayanmasıdır. Üyeler, ulusal ölçekte kapitalizmin geliştiği ülkelerine daha çok bağımlıdırlar.

14 *A.g.an.*, c. 2, 398.

15 Prof. Dr. Cem Eroğul, *Anatüze'ye Giriş*, İmaj Yay., Ankara, 1993, s. 93-94. O günlerin en büyük partisi olan *Alman Sosyal - Demokrat Partisi*'nin çoğunluğu, Alman Hükümeti'nin istediği savaş ödeneklerine olumlu oy verince, bu bir *ihanet* olarak değerlendirilir. Çoğunluktakiler, *Fredrich Ebert*'in başkanlığında, demokratik bir cumhuriyet kurmak amacıyla, *yeni hükümeti kurma* görevini de üstlenirler. Azınlıktaki *Spartakistler, işçi yönetiminden* yanadırlar, ayaklanıp Berlin'de devrimi başlatırlar. İki taraf arasındaki *iç savaş* bütün ülkeye yayılır, ordu birlikleri ve donanmadaki ayaklanmalar tehlikeli boyutlara ulaşır. Hükümetteki sosyal - demokratlar, *Alman genelkurmayı* ile işbirliği yaparak, ayaklanan parti arkadaşlarına ve işçilere karşı saldırıya geçer, savaş Ocak 1919'a dek sürer. 11-15 Ocak 1919'da *Berlin Sokak Savaşı*'nda devrimci kanat yenilir. Ayaklanma kan içinde boğulur. *Rosa Luxemburg* ve *Karl Liebknecht* başta olmak üzere devrimci önderler öldürülür.

16 Eroğul, *age*, s. 94.

toprak sahipliği, komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir"[17] saptamasını yapmışlardır.

Ekim Devrimi ve Dünya Komünist Hareketi

Rusya Komünist Partisi, daha sonra *Sovyetler Birliği Komünist Partisi* adını alan örgütün geçmişi, dokuz kişinin Mart 1898'de *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'ni kurdukları küçük kongreye kadar dayanır ve Rus toprakları üzerinde Marksist bir parti yaratmak için yapılan ilk girişimdir.[18] Otuz yıl boyunca başlıca Rus devrimciler *Narodniklerdir.* Narodnik, köylü devrimi teorisine inanan ve otokrasi taraftarlarına karşı terör uygulamasını kabul eden devrimci gruplar için kullanılan bir isimdir.[19] Daha sonra *Plehanov* ve *Lenin*'in hazırlıkları, 1903 yılı Temmuz ayında Brüksel'de bir parti kongresi toplayabilecek kadar ilerler.[20]

19. Yüzyılın son on yılında, Rus sanayi ve proletaryasının hızlı gelişimi, Lenin ve Plehanov'u haklı çıkartacak şartları yaratmaya başlamıştır. Devrim semalarında sanayi işçisinin yıldızı parlarken köylülüğün yıldızı söner. Ancak 1905'te, köylülüğün devrim planındaki yeri parti için tekrar yaşamsal bir sorun haline gelecektir. 9 Ocak 1905'te *Kışlık Saray* önünde kıyımla patlak veren devrim[21] artan karışıklıklarla hızlanır.[22]

---

17 Marx-Engels, *Kom., Mani.*, s. 86.

18 Edwarrd Hallet Carr, *Bolşevik Devrimi*, c. 1, Metis Yay., İstanbul, 1989, s. 15. Üç gün süren kongrede, *Merkez Komitesi* seçilir ve bir parti gazetesi yayımlama kararı alınır. Kongreye katılanlar daha başka bir şey yapma olanağı bulamadan tutuklanırlar. Kongrenin gelecek nesillere bıraktığı en önemli miras, Marksist aydın Piyotr Struve tarafından kaleme alınan *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi Manifestosu*'dur.

19 Carr, *age*, s. 18. 1870'li yılların sonunda Plehanov adında genç bir devrimci, bireysel terörizm konusunda Narodnikler ile anlaşmazlığa düşer, yurtdışına kaçar ve 1883'te *'Emeğin Kurtuluşu'*isimli Marksist Rus bir grup oluşturur. 1895'te Petersburg'da, *İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği* kurulur. Üyeleri arasında, Plehanov'u destekleyen genç Vladimir İlyiç Ulyanov da vardır. 1895 yılı sonunda tutuklanarak hapse ve Sibirya'ya sürgüne gönderilir. 1900'de tahliye edilince Cenevre'ye gider ve Plehanov'la çalışmaya başlar. Bir süre sonra *Iskra* (Kıvılcım) adlı haftalık bir halk gazetesi ve *Zarva* (Şafak) adlı bir teorik gazete çıkartılacaktır. 1902'de Iskra okurlarına bir parti programı taslağı önerebilecek duruma gelir. Aynı anda Lenin devrimci öğreti ve devrimci örgütlenme üzerine ilk büyük özgün eserini, *Ne Yapmalı?*'yı yayımlar.

20 Carr, *age*, s. 19. Kongreden önce, *Narodnik*, *Legal Marksist* ve *Ekonomist*'lere karşı üç ideolojik savaşım verilmiş ve kazanılmıştır. 20 yıl sonra Lenin: *"Bolşevizm siyasal düşünce akımı ve siyasal parti olarak 1903'ten beri mevcuttu"* diyecektir. *Bolşevizm*'in niteliği, gelişip doğduğu dönemin tartışmaları tarafından belirlenmiş; tartışmalar uzak görüşlü dehası, kendine güveni ve tartışmacı mizacı sayesinde Lenin'e önemli bir rol kazandırmıştır.

21 Carr, *age*, s. 20. 1905 devrimiyle ilk kez çok sayıda işçi, *Rus Sosyal Demokrat Parti* saflarına katılacaktır. 1905 ilk Rus Devrimini Parti, *Bolşevikler* ile *Menşevikler* arası ayrışma nedeniyle güçsüz karşılar ve olaylarda hiçbir rolü olamaz.

22 Carr, *age*, s. 54-55. Ekim'de her yanı saran grev dalgası sonucu Çar liberal bir anayasa önerir ve ilk *İşçi Temsilcileri Sovyetleri* kurulur. Bu kurumlar grevdeki işçi gruplarının kendiliğinden eylemi sonucu oluşur ve bütün büyük sanayi merkezlerinde az çok örgütlenmiş *Sovyetler* ortaya çı-

1905 deneyimi yeni sorunlar getirmiş, eski sorunları ise aydınlatmıştır.[23] Menşeviklerin *bekle gör politikası* ise burjuvazinin direncini artırmıştır. Lenin'e göre proletarya, sosyalist devrimi gerçekleştirmek için önce burjuva demokratik devriminin tamamlanması görevini üstlenmeli ve bunu, iki şarta bağlı olarak yerine getirmelidir. Lenin'in 1905 yazında yayımlanan *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* adlı eserinin ana teması bu iki şartın incelenmesini içermektedir. Lenin, iki aşamayı sürekli bir süreç olarak düşünür ve Marx'ın 1850'deki ünlü sözlerine gönderme yapar; *"Demokratik devrimden hareket ederek, derhal gücümüzün -bilinçli ve örgütlü proletaryanın gücünün- yettiği ölçüde, sosyalist devrime geçişi hazırlıyacağız. Biz kesintisiz bir devrim istiyoruz. Yarı yolda durmayacağız. ... Avrupalı işçiler bize nasıl yapılacağını gösterecekler, biz de onlarla birlikte sosyalist devrimi yapacağız."*[24] 1905 devriminden etkilenen Trotskiy, Rusya'ya aktif bir devrimci olarak döner; *Petersburg Sovyeti* çalışmaları sırasında, teorisinin ana hatlarını, Lenin'in *kesintisiz devrim* formulüne kesinlik getirecek tarzda açıklar.

I. Dünya Savaşı'nın (1914) devrim tohumlarının yeşermesine ortam hazırlaması beklenirken, ilk etkisi devrimcilerin görevlerini zorlaştırmak olur.[25] Lenin, Ocak 1917'de, İsviçreli dinleyiciler önünde yaptığı bir konuşmada: *"Biz yaşlıların* (46 yaşındaydı) *ilerleyen devrimin kesin savaşları-*

---

kar. İlk kurulanlardan *Petersburg Sovyeti* diğerleri ile kıyaslanamayacak ölçüde önemlidir. *Sovyet* kurumunun tarihi *Petersburg* prototipi ile başlar.

[23] Carr, *age*, s. 58, 61. Kautsky 1905'i, *'Burjuva ideallerinin artık iflas ettiği, burjuva demokrasisinin kendine olan inancını yitirdiği ve ideallerin ancak sosyalizm zemini üzerinde serpilip gelişebileceği, heyecanın ve enerjinin ancak bu zemin üzerinde yeşerebileceği bir dönemde gerçekleşen bir burjuva devrimi'* derken; Lenin, Rus burjuvazisinin *'Devrimi tutarsızca, bencilce ve korkakça desteklediğinden, kendi başına burjuva demokratik devrimi tamamlayacak kapasitede ve bilinçte olmadığından; proletaryadan korkusu nedeniyle de yarı yarıya karşı devrimciliğe sürüklendiğini'* belirtir.

[24] Aktaran, Carr, *age*, s. 63. *Birincisi, proleterya ile köylülüğün ittifakı*dır. Köylülük, kapitalizme düşman devrimci bir grup değilse de özel mülkiyetin temellerinden birini oluşturan toprakları, büyük toprak sahiplerinden almaya bakıyordur. Bu aşamada proletarya, köylülükten müttefik olarak yararlanacak; proletaryanın otokrasiyi devirmesi ve burjuvazinin muhalefetine rağmen, burjuva demokratik devriminin tamamlanması mümkün olacaktır. Bu zafer, proletaryanın sosyalist diktatörlüğü ile değil, *proleterya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü* ile sonuçlanacaktır. *Burjuva devrim* gerçekleşince sosyalist devrim ilerleyişinde devrimciliği bırakan köylülük, artık proletaryaya destek olmayacaktır. Proletarya önderliği ele alarak, köylülüğü bölmek ve toprak mülkiyetinin bölünmesinden yararlanan zengin köylülere karşı yarı -proleterlerin, yani yoksul- topraksız köylülerin desteğini sağlamak kaçınılmaz olacaktır. *İkincisi* ise, *devrim yangınını Avrupa'ya sıçratmak* olacaktır.

[25] Carr, *age*, s. 71, 73. Hükümetin ilk icraatı, Pravda dahil hükümet aleyhtarı gazeteleri kapatmak olur. Lenin, İsviçre'ye sığınır ve Zinovyev'le buluşarak Bern'e yerleşir. Kısa sürede Bern, Bolşevizmin yönetim merkezi olarak tanınır. Belli başlı Bolşeviklerin Sibirya'ya sürülmeleri Rusya'daki Bolşevik merkez örgütünün fiilen parçalanmasını getirir. MK'nin Rusya Bürosu faaliyetini 18 ay durdurur. 1916 başında Lenin, Bern'den Zürih'e geçer. Orada savaş yıllarında yazılmış başlıca eseri *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* için gerekli malzemeye ulaşır.

nı görecek kadar yaşayabileceklerinden emin değilim" demektedir.[26] Altı hafta sonra Rusya'da devrim patlak verecek; Alman makamlarının razı olması üzerine, dışarı ile her türlü irtibatı kesilmiş bir vagonda Lenin, yirmi kadar *Bolşevik* ile birlikte 3 Nisan 1917'de Petrograd'a varacaktır. *Romanov Hanedanını* deviren *1917 Şubat Devrimi,* savaşın neden olduğu yoksunlukların ve ödenen bedelin paylaşımında açıkça görülen eşitsizliğin çileden çıkardığı halkın isyanıdır. Burjuvazi ve devlet memurlarının büyük kesimi devrimi hoş karşılar ve *Geçici Hükümet* oluşturulur. Devrimci partiler ise, devrimin oluşmasında doğrudan bir rol oynamamışlardır.[27]. Gar meydanında kitle gösterisiyle karşılanan Lenin, zırhlı bir araç içinde coşkun kalabalığa görüşlerini aktarır. Ertesi gün görüşlerini özetlediği ünlü *Nisan Tezleri*'ni ilk kez okur. Konuşmayı sadece Kollontay savunur. Lenin cevap hakkını kullanmadan salonu terk eder. 14 Nisan 1917'de bütün kenti kapsayan Petrograd parti konferansında ve on gün sonraki *Tüm Rusya Konferansı*'nda da eleştirilere göğüs germek zorundadır.[28] Bu arada Trotskiy'nin *ikili iktidarsızlık* dediği bir sürece girilir.[29]

1917 Ağustosunda Kerenski, partileri devlet konferansına çağırır ve konferans fiyasko ile sonuçlanır. Sağdan askeri darbe girişimi, *Kornilov isyanı,* sol için alarm olmuştur. Bolşevikler, Petrograd ve Moskova Sovyeti'nde çoğunluk sağlarlar. Kendi kendilerini terhis eden askerlerin dönüşü toprak ihtiyacını arttırmıştır. Köylüler isyan eder, araziler yağma-

---

[26] Aktaran, Carr, *age,* s. 74.

[27] Carr, s. 75-76. Devrim sırasında, merkezi bir yönlendirme olmaksızın, işçi gruplarının kendiliğinden hareketleri sonucu *Petrograd İşçi Temsilcileri Sovyeti* kurulur. 1905 devriminde kısa ve şanlı bir rol oynamış *Petersburg Sovyeti*'nin dirilişidir. *Petrograd Sovyeti* de fabrika işçileri tarafından seçilmiş parti dışı bir örgüttür; ancak tüm fraksiyonlar bu örgütte temsil edilmektedir. Petrograd Sovyeti başlangıçta hükümet olmak istemez. Sonraları Lenin, bu tutumu *"devlet iktidarının burjuvaziye ve onun Geçici Hükümet'ine gönüllü olarak terk edilmesi"* diye nitelendirir. Ancak, artan sayıda işçi ve asker tarafından tanınması, Sovyet'e otorite gücü kazandırır ve *ikili iktidar*'ın temeli olur. Moskova'da, diğer büyük kentlerde ve bazı kırsal bölgelerde Sovyetler kurulur. Bu olgu, Mart 1917'de Sovyetler'in ilk *Tüm Rusya Konferansı*'nın yapılmasına yol açar.

[28] Carr, *age,* s. 77. Petrograd konferansında temel sorun, partinin Lenin'in önerdiği gibi, iktidarı Sovyetler'e devretmek için mi çalışacağı, yoksa *Geçici Hükümet* üzerinde Sovyetler aracılığı ile denetim mi uygulayacağı üzerinde düğümlenir. İkinci öneri reddedilir. Parti tarihine *Nisan Konferansı* diye geçen *Tüm Rusya Parti Konferansı*'nda Lenin lehine daha da kuvvetli bir hava eser ve siyasi yaşamdaki her hamle Bolşeviklerin lehine dönüşür. Milyukov'un istifası hükümetin devrilmesini getirir. İlk *Geçici Hükümet*'te tek sosyalist bakan Kerensky'dir. Mayıs başında yeni bir hükümet kurulur.

[29] Carr, *age,* s. 78. Yeni hükümet, *İtilaf Devletlerinin* baskısı altında Galiçya'da büyük bir askeri saldırıya geçilmesini emreder ve 3 Temmuz 1917'de ciddi bir halk ayaklanması başlar. Dört gün süren gösteriler ürkütücüdür ve Hükümet saldırıya geçer. Çarlık birlikleri başkente sevk edilir. Pravda kapatılır, önde gelen üç Bolşevik yöneticinin tutuklanması emredilir. Kamenev tutuklanır, Lenin ve Zinovyev saklanıp Finlandiya'ya kaçarlar. Ağır kayıplar ve yenilgi ile sonuçlanan Galiçya saldırısı, yeni bir hükümet krizine ve Kerenski'nin başbakanlığa atanmasına yol açar. Trotskiy 4000 kişilik gücüyle, Bolşeviklere katılır. Trotskiy, Lunaçarsky ve Kollontay tutuklanır.

lanırken Bolşeviklere sempati de artar.[30] Lenin 14 Eylül 1917 tarihli *Raboçii Put*'taki makalesinde, *tüm iktidar Sovyetler*'e sloganını güncelleştirerek, MK'ye iktidarı silahlı güçle ele geçirme zamanının geldiğini bildiren iki gizli mektup gönderir.[31] 11 Ekim 1917'de Kamenev ve Zinovyev karara karşıtlıklarını örgütlere duyururlar.[32] Trotskiy Petrograd Sovyeti'nde, silahlı ayaklanmaya geçme kararını yalanlayarak örtbas etmeye çalışır.[33] *Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi*'nin ikinci toplantı öncesi darbeye karar verilir.[34] 25 Ekimde *Dünyayı Sarsan On Gün* içinde *Petrograd Sovyeti* ve *Askeri Devrimci Komite* iktidarı alır ve *Ekim Devrimi*'ni tüm dünyaya ilan eder.[35] Şubat Devrimi Trotskiy'nin dediği gibi baştan sona bir *satranç* oyunudur. Ekim Devrimi, geçmişteki bir oyunu *iki hamlede mat* yaparak sonuçlandırmaktır. Son iki hamle *"7 Kasım gece saat 2'den, 8 Kasım gece saat 2'ye kadar, tam olarak 24 saat içinde"* tamamlanmış, N. N. Sukhanov'un dediği gibi *"notadan bir müzik parçası çalar gibi"* ayaklanma gerçekleştirilmiştir.[36]

---

30 Carr, *age*, s. 95. Trotskiy, Bolşevizmin odağı Petrograd Sovyeti'ne başkan seçilir.

31 Carr, *age*, s. 97. Lenin 9 Ekim 1917'de Petrograd'a başka bir kimlikle gelir. Ertesi günkü MK'nin tarihi toplantısında Zinovyev ve Kamenev'in aleyhte oyuna karşılık 10 lehte oyla silahlı ayaklanmaya hazırlanmaya karar verilir, bir *siyasi büro* oluşturulur. *Politbüro*'da Lenin, Zinovyev, Kamenev, Trotskiy, Stalin, Sokolnikov ve Bubnov olmak üzere 7 kişi vardır.

32 Carr, *age*, s. 98. 16 Ekim'de, Bolşevikler'in de katıldığı MK'nin genişletilmiş toplantısında Lenin, iktidarın derhal ele geçirilmesi gerektiği tezini bir kez daha açıklar. Lenin tekrar gizlenir. Toplantı sonunda Kamenev, MK üyeliğinden istifa eder ve 18 Ekimde solun parti dışı gazetesi olan *Novaya Jizn*'de karara karşı kendisi ve Zinovyev adına bir protesto mektubu yayımlanır. Böylece parti kararını çiğnediği gibi, kararı herkese duyurmuş olur. Parti kesin eylemin arifesinde ciddi bir kriz geçirmektedir. Aynı gün Lenin, parti üyelerine gönderdiği mektupta onları *grev kırıcıları, caniler* diye nitelendirir, *yoldaş* olarak kabul etmediğini vurgular ve Parti'den atılmalarını ister. 19 Ekim 1917'de aynı anlamda ayrıntılı bir mektubu MK'ye gönderir.

33 Carr, *age*, s. 99. 20 Ekim 1917'de, Lenin'in gıyabında MK gergin bir hava içinde toplantı yapar. Lenin'in mektubu okunur. Tartışma sonucu Kame-nev'in istifası, 3'e karşı 5 oyla kabul edilir. Zinovyev ve Kamenev'e parti kararlarını içeren hiçbir demeç vermemeleri için özel uyarıda bulunulur. Bu arada Trotskiy, *Raboçii Put* yazı kurulunun, ikiliyi suçsuz gösterme çabasını protesto eder.

34 Carr, *age*, s. 100. MK, kararlaştırılan günden bir gün önce tekrar toplanır. Kamenev de vardır ve Trotskiy, Geçici Hükümeti denetim altında tutmak; posta, telgraf ve demiryolu ulaşımı ile ilgilenmek üzere Komite üyelerinin Petrograd Sovyeti'nin askeri devrimci komitesine bağlı olmalarını ister. Çerjinsky demiryollarından, Bubnov posta ve telgraftan, Milyutin levazım işlerinden, Sverdlov Geçici Hükümetin denetim altında tutulmasından sorumlu olacaklardır. Böylece *çekirdek hükümet* şekillenmiş olur. 25 Ekim 1917'de sabahın erken saatlerinde, Bolşevik kuvvetler harekete geçer ve kentin kilit noktaları tutulur. Geçici Hükümet üyeleri tutuklanır, bunların bir kısmı kaçar. Petrograd Sovyeti'nin öğleden sonraki toplantısında Lenin, *İşçi* ve *Köylü Devriminin* zaferini ilan eder.

35 Carr, *age*, s. 101. Trotskiy'nin bu zaman dilimindeki enerjik tutumu, yetkinliği; devrim tarihine yaptığı hizmetler övgüye değer bulunmuştur. ... devrimin genel stratejisi, Parti içinde Bolşevik kanadıyla Lenin tarafından yönetilmiş, Lenin adının saygınlığı kök salmış, temelleri Parti içinde tek bir önderin üstün kişiliği ve dehası üzerine kurulmuştur.

36 Uygur Kocabaşoğlu-Metin Berge, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*, Kebikeç Yay., Ankara, 1994, s. 85.

Nisan Tezleri'ni, Menşevikler: *"Marksist çizginin Lenin ve Bolşevikler tarafından terk edilmesi ve burjuva devrimini temel almayan bir sosyalist devrim serüvenine atılmak"* diye nitelendirirken; Trotskiy: *"Marksist devrim şemasının şekli esaslarına aşırı bir bağlılığın sonucu olan ve uzun süre devam eden bir sapmanın, gerçek Marksist ilkelere göre, Lenin tarafından son anda giderilmesi"* biçiminde değerlendirmektedir.[37]

Ekim Devrimi'ni, başından beri ne Rusya'ya ne de kapitalist ülkelere kabul ettirmek kolay olmuştur. Devrimin savunucusu, *işçiler* ile *yoksul köylülerdir.* Arta kalan güçler, sosyalist partiler de dahil devrime karşı silaha sarılır. On beşe yakın ülke, cephane veya asker göndererek *iç savaşa* yardım eder. *Kızıl Ordu* ile karşı devrimcilerden oluşan *Beyaz Ordu* arasındaki savaş 1920 yılına dek sürer.[38]

1918-1920'de yaşanan *savaş komünizmi* devrimin utkusu ile sonuçlanır. Gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvazileri işçi devrimini tehlike olarak gördüklerinden, ülkelerindeki hareketleri ezme yoluna giderler. Rus Devrimi yalnız kalır. Başta Lenin, komünist önderlerin öngörülerine göre, geri ülkedeki devrimin uzun erimde başarılı olabilmesi için, gelişmiş kapitalist ülke işçi sınıflarının devrimi ile birleşmesini zorunlu görürler. İşte *Tek Ülkede Sosyalizm* denemesine böyle bir tarihsel süreç sonunda geçilir. Oysa, komünistler kuramsal olarak bunu hiç savunmamışlardır.[39]

1921'de utkunun bedeli, devrimin temelini etkileyecek düzeyde ağır oldu: *Açlık* ve *sefalet* dünya savaşı yıllarındakinden daha kötüydü, ülke tam bir yıkıntı içindeydi; fabrikalar boşalmış, aç işçilerin bir kısmı köylerine dönmüşlerdi. Köylüler ise, savaş komünizmi sırasındaki uygulamalar nedeniyle açıkça karşı tutum almışlardı. Kısacası, yeni düzenin tabanı hızla kayıyordu.[40] Lenin, siyasetinde kesin bir dönüş yapmak zorunda kaldı ve NEP (New Economic Policy=Yeni Ekonomik Politika) projesini başlattı. Bu politikanın özü, ekonomik alanda denetimli bir kapitalizme dönüştü. Amaç, üretim çarklarını yeniden çalıştırmak ve işçi sınıfının toparlanmasını sağlamaktı. NEP'in yeni bir burjuva iktidarına yol açmamasını sağlamak için, proletarya diktatörlüğü sıkı bir biçimde uygulandı.[41] Lenin ise 1924'te öldü.

III. Enternasyonal veya Komintern

Lenin, Marksizmi 1900 yılları Rusyasına özgü koşullara uygulamıştır. Marksizme katkısı dört başlık altında incelenmektedir. *1. Parti, 2. Devlet*

[37] Carr. *age*, s. 101.
[38] Eroğul, *age*, s. 98.
[39] Eroğul, *age*, s. 99.
[40] Eroğul, *age*, s. 99.
[41] Eroğul, *age*, s. 100.

ve proletarya diktatörlüğü, 3. Emperyalizm, 4. Ulusal sorun.[42] Lenin, iktidara gelen, kalıcı temele sahip bir partiyi kuran ilk Marksisttir.[43] Bolşevik Parti, demokratik hak ve etkin sendikaların olmadığı bir ülkenin illegal partisi ve ağırlıklı olarak işçi sınıfına dayanır.[44] I. Dünya Savaşı öncesi Bolşevik Parti, II. Enternasyonal'in *en devrimci seksiyonu*'dur.[45] Lenin, 1917 başında Parti teorisi devrimle kanıtlanınca, *Komünist Enternasyonal*'i kurmak için gereken politik otorite ve etkinliği sağlamış olur.[46]

Önceleri Komintern belirgin bir kitle savaş örgütü olamamıştır.[47] 22 Haziran 1921'deki III. Kongre'de, 52 ülke 103 örgütünü temsilen 605 delege katılır.[48] KPD'nin, (Alman Komünist Partisi) felaketle sonuçlanan

---

42 Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yay., İstanbul, 1980, s. 160.

43 John Molyneux, *Maksizm ve Parti*, Belge Yayınları: 124, İstanbul, 1991, s. 79. 1905 yenilgisinden sonra Lenin ve parti örgütünden geri kalanlar, parti fikrine sarılır ve önemli ilkelere ulaşır: *"Birincisi, parti sadece bir saldırı örgütü değil, aynı zamanda düzenli geri çekilme örgütüdür. İkincisi, illegal çalışma legal olanaklardan yararlanarak birleştirilmelidir. Üçüncüsü, oportünizme karşı savaş, bu savaşın örgütsel sonuçlarından yararlanılarak sürdürülmeli ve devrimci olmayan tüm unsurlardan arınmalıdır."*

44 Molyneux, *age*, s. 81, 86. Lenin, *"Eylemde birlik, tartışma ve eleştiride özgürlük"* diyordu. Bu, Parti programının sınırları içinde, kesin karara kadar eleştiri özgürlüğü ve varılan kararın parti tarafından bir bütün olarak uygulanmasıdır. Parti politik olarak bütünleşmiş olduğu için gerekli disiplini, parti saflarından gelen bağımsız inisiyatifi de sağlar. Durum disiplinli olmayı zorladığı gibi, aynı baskı koşulları, yerel birimleri yerel koşullar içinde hareket etmeye zorlar.

45 Molyneux, *age*, s. 88. Avrupa partilerinin savaş karşısındaki politik tutumları üzerine Lenin, eski Enternasyonal'i yeniden kurma tasarısı ile ilişkisini kesti. 1 Kasım 1914'te Bolşevik MK sloganını belirledi: *"Yaşasın oportünizmden arınmış proleter Enternasyonal"*.

46 Molyneux, *age*, s. 108. İlk kongre *2 Mart 1919*'da Moskova'da, çoğu eski Rus İmparatorluğu'nun parçası küçük uluslardan gelen 35 delegenin katılımı ile açılır. (Sovyet Rusya, askeri cephelerle kuşatılmış, bütün yolları kapalı bir durumdadır. Komünist Enternasyonal'in kurulması 5 boş oya karşı oy çokluğu ile karara bağlanır. Kesin kuruluş II. Kongre'ye kalır.) II. Kongre yönetimi için Rus, Alman, Macar, İsviçre ve İskandinav ülkeleri komünist partileri ve Balkan Federasyonu'nu temsilen yürütme kurulu (EKKI) görevlendirilir.
Herman Weber, *III. Enternasyonal, Belgeler 1919-1920*, Belge Yay., İstanbul, 1979, s. VIII. Kurul ve bürolarının Berlin'de yerleşeceği; Alman Sovyet Cumhuriyeti zaferine kadar Moskova'da kalacağı kararlaştırılır. Dünya proletaryasına seslenen manifesto ile sona erer. Giderek II. Enternasyonal politikalarına tepkili devrimci işçiler, III. Enternasyol'e akar. Önemli partilerin art arda III. Enternasyonal'e katılmasıyla II. Enternasyonal hızla üye kaybeder.

47 Molyneux, *age*, s. 109, 110. Bu Kongre'de kabul edilen İçtüzük'te, Komünist Enternasyonal bütün dünyanın tek bir partisi ve diğer ülkelerdeki her bir parti onun ayrı seksiyonudur. En yüksek yetki, her yıl düzenli olarak toplanacak *dünya kongresinde* olacak ve kongreler arasında, olağanüstü yetkili seçimle gelen Yürütme Komitesi yönetecektir. Merkezileşmiş bir *dünya partisi* olarak Komintern anlayışı, yaklaşmakta olan *dünya devrimi* için birleşik bir *genelkurmay* kurmak amacını içerir.
Weber, *age*, s. IX. *21 Koşul* sayesinde, sıkı merkeziyetçi bir biçimde yönetilen Komintern'e katılmak isteyen her parti, komünist kimliğe sahip olmak zorundadır. Reformist unsurlar sorumlu yerlerden uzaklaştırılmalı, basın MK'ye bağlı olmalı ve parti *illegal bir aygıta* sahip olmalıdır. Diğer önemli konu, *ulusal kurtuluş savaşları, bu savaşları yöneten ulusal burjuvazi ve aydın kadroya karşı alınacak tavır*dır.

48 Weber, *age*, s. X. 18 Aralık 1921'de, EKKI, bu sorunla ilgili olarak var olan Enternasyonallere ve *Amsterdam Sendikalar Enternasyonal*'ine üye ya da anarko-sendikalist örgütlere bağlı işçilere kar-

Mart eylemi, stratejinin yeniden belirlenmesine neden olur. KPD'nin *sol liderliğin saldırı teorisi* adı altındaki girişimi içerikten yoksun bulunur. Lenin, *"Bu eğilime karşı amansız bir savaş esastır, aksi halde Komünist Enternasyonal kalmaz"* demektedir.[49] IV. Kongre'de birleşik cephe tezleri geliştirilir. *İşçi Hükümeti* söylemi kabul edilir.[50] Enternasyonal'in kuruluş gerekçesi, IV. Kongre'de net olarak ifade edilmiştir: *"Dördüncü dünya kongresi bütün ülkelerin proletaryasına hatırlatır ki, proletarya devrimi tek bir ülkede asla nihai zafer kazanamaz; zafer bir dünya devrimi olarak enternasyonal olmalıdır."* Rus Marksistlerinin kaderlerini bağladıkları Alman devrimi, nesnel koşulların elverişsiz olmasından değil, Trotskiy'nin tesbitiyle: *"Berlin'de Ocak 1919 günlerinde eksik olan şeyin Bolşevik Partisi"* olmamasından gerçekleşememiştir.[51] Milyonlarca işçiyi dünya partisinde örgütleyen Komünist Enternasyonal, dünyada ilk başarılı işçi devrimini gerçekleştiren liderlerin sözlerinin saygıyla dinlendiği bir Rus kayası üzerine kurulmuştur. Ekim Devrimi kazanımlarını uluslararası başarıya bağladığı sürece liderlerin üstünlüğü Komintern'in önünü açmış, Marksist devrimci hareketin ulaştığı en yüksek düzey olmuştur.[52]

Dünya Komünist Hareketi, Ekim Devrimi ve Türkiye

1848'de Avrupa'da anayasalı cumhuriyetlerin tanınması; *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu* içindeki ulusalcı-ayrılıkçı eğilimler ve Balkan-

---

şı yürütülecek politikayı belirleyen *tarihi tezleri* kabul eder. Proleter hareket yer yer hızını kaybederken, burjuvazi güç toplar, kaybettiği mevzileri tekrar ele geçirir. Savaşta burjuvazi ile işbirliğine giren sosyal demokratlar, savaş sonrası kapitalizmi destekleyen ve iktidara geldiklerinde restore eden oldular.

[49] Molyneux, *age*, s. 115, 116, 117. En önemli sorun işçi sınıfı çoğunluğunu kucaklayacak şekilde etkin olmaktır. *Kitlelere* sloganı benimsenir. Partilerin görevi somut talepleri yaymak, derinleştirmek, birleştirmektir. Taleplere devrimci nitelik kazandırmak, ileriye yönelik devrimci fırsatlara iyi hazırlanabilmek için partilerin salt ideoloji, strateji, taktik açısından değil, örgütlenme ayrıntıları ve çalışma yöntemlerinde de *Bolşevikleştirme*'nin gerekli olduğu düşünülür. 1921'de Batılı komünist partiler etkinliklerini halen sosyal demokrat modele göre sürdürmektedirler. Kongre bunu değiştirmek için *Komünist Partilerin Örgütlenme ve İnşası* tezlerini onaylar. Demokratik merkeziyetçilik, üyelerin etkin olma yükümlülüğü, fabrika ve sendika hücrelerinin anahtar rolü, etkinlik raporlarının bildirilmesinin önemi, illegal haberleşme ağı kurulma zorunluluğu, sendika şubelerinde çalışma ve miting hazırlamanın nasıl yapılacağı konusunda buyruklar bulunmaktadır.

[50] Weber, *age*, s. X. Sömürge ve yarısömürge ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketleri irdelendi, antiemperyalist birleşik cephe ilkesi savunuldu. Ancak bu cephe içinde işçi sınıfı, *"ulusal birlik adına kendi acil taleplerinden vazgeçmemeli, bağımsız niteliğini"* korumalıydı. Komüntern'in bütün ülkelerin savaşımlarının yönetimiyle yükümlü, bir dünya komünist partisi olarak örgütlenme ve seksiyonlarda uluslararası disiplin zorunluydu. Lenin'in katıldığı son kongre olması ve Komintern çalışmalarına getirdiği bazı eleştirileri nedeniyle bu kongre ayrı bir anlam taşımaktadır.

[51] Karabay, Hasan Basri, *Kızılcık, Sosyalist Siyasal Kültür Gazetesi*, Sayı 1, İstanbul, Ocak 2000.

[52] Molyneux, *age*, s. 118.

lar'da yapabileceği etkiler, Osmanlı devlet adamlarını ilgilendirmektedir.[53] 1848 devrimi ile ilgili Cevdet Paşa'nın değerlendirmesi ise resmi bakış açısını yansıtmaktadır.[54]

1871 Paris Komünü de ilgi uyandırmıştır.[55] *Yeni Osmanlılar*'ın genç kurucuları Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler, Paris'te Prusya ordusuna karşı komüncülerle birlikte savaşmışlar,[56] Namık Kemal *İbret* gazetesinde, Reşat ve Nuri Beyler ile komünü savunan yazılar yayımlamıştır.[57] I. Enternasyonal Kongreleri de diğer bir ilgi odağıdır.[58] Ahmet Mithat Efendi'nin, *Dağarcık* adlı dergisinde, otuz milyonu aşkın taraftarın Avrupa'yı titrettiğini belirten, Enternasyonal yanlısı bir yazısı yayımlanır.[59]

10 Haziran 1878 tarihli *Tercüman'ı Şark*'ta Şemsettin Sami Bey, *Sosyalizm-iştirak-i Emval* adlı başyazısı nedeniyle hakkında soruşturma açılır, daha sonra affa uğrayarak kurtulur.[60] Diğer bir tepki de, Marx ve Engels'in *Gotha ve Erfurt Programı* ile ilgili yazısı üzerinedir.[61] Abidin Nesimi'ye göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyalizme ilk ilgi duyan kişi, 1848'de Berlin Elçiliği'nin başkâtibi olan Ethem Pertev Paşa'dır.[62]

Avrupa'daki sosyalist cereyanın önde gelen kişileri ve onların fikirleriyle tanışıklık, gazeteler düzeyinde de olsa 1870'lerden sonra başlar.[63] 1894 yılında *Komünist Manifesto* Ermenice tercümesiyle ilk kez basılır.[64]

Osmanlı'da tepkileri irdelenecek diğer bir olay, 1905 Devrimi'dir. 1904-1905 *Rus-Japon savaşında*, Rus yenilgisiyle hızlanan ayaklanmaların geliştirdiği 1905 Devrimi ve onu izleyen *Kanlı Pazar, Potemkin Zırhlısı İsyanı, Duma*'nın açılışı ve Çarlığı sarsan diğer olaylar, günlük Osmanlı

---

53 Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 15.

54 Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 15. Bu tür ihtilallerin insanlığı karışıklığa sürüklediği; ... *Napolyon İmparatorluğunun mutlakiyetçi hükümetinin* neden olduğunu ve bu tür ihtilallerin bir *ihtilal-i umumi*'ye dönüşmesi endişesi belirtilmektedir.

55 A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm'in Tarihine Katkı*, May Yay., İstanbul, 1975, s. 241. O günlerde İstanbul'da başta *La Turgui* olmak üzere Fransızca yayımlanan ve Türkçe çıkan gazeteler Paris, Berlin, Londra gazetelerinden doğrudan ya da ikinci el haberleri geçerler, *İbret* gibi gazeteler ise yorumlarda bulunur. 1872 yılı Paris Komünü yıldönümünde, *Komün* hakkında imzasız bir yazıda şu değerlendirme yer alır: "*Komün* galebe etti. Kırmızı Cumhuriyet denilen güruh Paris'e hükmediyor... İhtilalciler cebir ve zorla galip geldiler... Napolyon'un İmparatorluğu gibi kan akıtarak meramlarına eriştiler..."

56 Serol Teber, *Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler*, De Yay., İstanbul, 1986, s. 76.

57 Cerrahoğlu, *age*, s. 79.

58 Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 18. 22.6.1871 tarihli *Hakayık-ül Vekayi, Paris Havadisi* haberinde *Komün* olaylarından *Enternasyonal* sorumlu tutulur. "... âlemin birinci şehr-i şehiri namını kazanmış bir payitahtı yakıp yıkarak harap ve berbat etmiş olan eşkıyanın kumandanı Karl Marx denilen ve hâlâ Londra'daki Enternasyonal nam cemiyetin reisi bulunan pehlivan..."

59 Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 19.

60 Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 23.

61 Cerrahoğlu, *age*, s. 271.

62 Abidin Nesimi, *Türkiye'de Sosyalizmin Teorik Sorunları*, Yücel Yay., İstanbul, 1976, s. 224.

63 Cerrahoğlu, *age*, s. 271.

64 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, c. 6, İletişim Yay., İstanbul, s. 1724.

basınında yer almazken; Rus savaş makinesinin, Kırım savaşı dışında karşılaştığı yenilgi büyük ilgi, heyecan ve memnuniyetle izlenmektedir. Bu tarihi olayların basında yer almaması, bu olayların basında hiç duyulmadığı ve kimi tepkilere yol açmadığı anlamına gelmemelidir.[65]

1917 Şubat Devrimi'ne ilişkin haberler dünya basınıyla birlikte yayımlanır. Gelişmeler yabancı basının gözü ve kulağı ile izlenmektedir.[66] Şubat Devrimi sırasında *Osmanlı Meclis-i Mebusanı* toplantı halindedir. 5 Nisan 1917' de "Sadrazam Paşanın Beyanatı" *Tanin*'de yayımlanır.[67] 1917 Aralık ayında Meclis-i Mebusan'da "Rus ihtilal ve inkılabı" değil, barış konusuna değinilmiştir. Mebuslar arasında Ekim Devrimi'ni içten selamlayanlar da olmuştur. Genel eğilim barış üzerinedir.[68]

27 Aralık tarihli *Sabah* gazetesi, "Rus İnkılabına" karşı İtilaf Devletleri'nin hazırladığı suikastın başını Amerikalıların çektiğini, bu tür küstah müdahale ve tecavüzlerin kızgınlık ve isyan duygusu uyandırdığını vurgulamaktadır.[69]

Şubat ve Ekim devrimlerine barış açısından bakıldığı için, gelişmelerin özü pek iyi kavranamamaktadır. Ekim Devrimi sonu, Bolşeviklerin ba-

---

[65] Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 19-21. Sovyet tarihçi V. İ. Şpilkova'nın, *Jön-Türk Devrimi 1908-1909* adlı kitabına göre, 1905 Devrimi'ne ilişkin Osmanlı basınındaki sıkı sansüre karşın, *İllegal Jön-Türk* gazeteleri, Devrimle ilgili haberleri Anadolu'ya ulaştırmış ve bu etkilerle 1905'i izleyen yıllarda Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Trabzon, Sinop ve Kastamonu gibi yörelerde kitlesel halk hareketleri gerçekleştirilmiştir. Diğer Sovyet tarihçileri Jeltyakov ve Petrosyan da Türk tarihçilerini bu etkileri yeterince değerlendirmemiş olmakla eleştirmekte ve 1905 Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etkilerinin hayli fazla olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca H. Zafer Kars, *Belgelerle 1908 Öncesinde Anadolu* adlı çalışmasında, *1905 Rus devriminin ve İran'da meşrutiyetin ilanı ile sonuçlanan olayların*, Doğu Anadolu'daki isyanların gelişiminde büyük etkisi olduğunu belirlemektedir.

[66] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 43, 54, 57, 60. Bu süre boyunca, hiçbir gazete Rusya'ya yabancı muhabir göndermez. Osmanlı basınının önde gelen kalemleri, olayların içinde sosyalistlerin artan ağırlığını endişe ile izliyorlardır. Yine de olayları, 1917 Nisanından Ekim sonuna kadar üç başlık altında izlemeyi sürdürürler. Öncelikle, olayların nereye varacağını kestirmeye yöneliktir. İkincisi, *Harb mi-Sulh mü?*, üçüncüsü ise, *Amele güruhu* sulhperver görünüyordur; ama bu, nasıl bir *sulh* olacaktır.

[67] Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 59-60. Talat Paşa, Çarlığın devrilmesine en çok kendilerinin sevindiğini, iki ülke arasında yüzyıllardan beri süren düşmanlığa, *müstebit Rus Hükümetinin* istilacı emellerinin neden olduğunu; özgür ve çağdaş bir devlet kurmak üzere olan Rus milleti, Çarlığın yayılmacı hırsını terk edecek olursa Şark için yeni bir gelişme ve ilerleme devresine girileceğini; iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşamamak için hiçbir neden olmadığını ve *Rus ihtilalini* sevgiyle karşıladıklarını belirtmektedir. Bu tarihten Ekim Devrimi'ne kadar Osmanlı yönetimi, hükümet ve Parlamento düzeyinde sessizliğini koruyacak, bu konuda basında önemli bir görüşü olmayacaktır.

[68] Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 119, 120. Meclis'in tutumunu eleştiren Trabzon Mebusu Servet Bey: "*... Hiçbir mebus harb veya sulh için burada beyanat vermemiştir. Bendeniz bu kuralı güzel bir vesile ile değiştiriyorum. Bu vesile, yeni Rus Hükümeti'nin dünyaya, kainata ilan ettiği sulh teklifidir*" der. İki gün sonra Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey, barış çağrısından mebusları haberdar eder ve bu konuşmadan sonra, İstanbul Mebusu Salah Cimcoz Bey, kurtuluş güneşinin yine Şark'tan doğduğunu söyleyerek, *demokrat, hatta Maksimalist Sosyal Hükümeti* selamlamakta ve barış istemektedir.

[69] Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 118.

rışı gerçekleştirmeleri, Bolşevik önderlere ve Bolşevizme saygınlık kazandırır.[70] Ekim Devrimi'nin sınıfsal, siyasal özüne değinen haberler 10 Kasım'dan sonra yayımlanmaya başlar.[71] Sovyet yönetimi barışma görüşmelerini başlatırken, 23 Kasımda *Pravda* ve *Izvestia* gazetelerinde *Gizli Anlaşmaları* yayımlar. Bu anlaşmalar savaş sonunda *ganimetin*, yani *Osmanlı İmparatorluğu topraklarının* İngiltere, Fransa ve Rusya arasında nasıl paylaşılacağını düzenlemektedir. Bu yayın Bolşeviklere itibar kazandırdığı gibi, emperyalist ülkelerin gerçek kimlik ve niyetleri konusunda uyarıcı etkiler yapar.[72]

1918, Rusya ve Türkiye için karar yılı olur. Rusya'da kararları alan ülkenin yeni yönetimi Bolşevikler, ülkenin yeniden kuruluşunu, dönüşümünü; Türkiye'de ise emperyalizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışını, dağılmasını getirir. Osmanlı basınında ise, 1917 yılının iyimser yaklaşımı değişmiştir (Ek 1). Bugün açısından da anlamlı olan *İslam* dergisinde Muhsin Naim imzalı *Bolşevizm* ve *Islamiyet* adlı yazıda, devletin *Bolşevizm tufanı* karşısında din fikrinin yardımına muhtaç olduğunu; bu *uğursuz akıma* karşı sarılacak kuvvetin İslamiyet olacağını ve: *"komünizm de belki bütün dünyayı istila edecek, ancak camiin kapısında duracaktır"* biçiminde getirilen yorumdur.[73]

2 Ocak 1918'de *Müslümanlara yönelik Bolşevik beyannamesi* takdirle karşılanır. Bolşevik yönetimi ideolojik hedeflerine uygun karar ve politikalar üretmeye başlayınca, Bolşevizm'in ne olduğu, ne yapmak istedikleri ile ilgilenilmeye başlanır. Bu süreçte sınıfsal konum, bilgi düzeyi, kişilerin politik ve ideolojik beklentileri, farklı değerlendirmeleri getirmektedir.[74]

1919-20 yıllarında Osmanlı kamuoyunda, farklı kesimlerden beslenen bir *Bolşeviklik* eğilimi de söz konusudur.[75]

---

[70] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 74.

[71] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 90-101.

[72] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 105, 107, 109. Bolşeviklerin itibarının artmasının ilginç kanıtlarından biri, Neyzen Tevfik'in yazdığı ilerici kesimi etkileyen övücü dörtlüklerdir. "Gizli Muahedeler Rezaleti" ile ilgili tepkiler, bunların Türkiye'nin haklı savaşını; İngiltere ve Fransa'nın *hayatımızın düşmanları* diye nitelenmesi; Osmanlı âleminin *'bu müthiş suikastı'* asla unutmayacağı; İngiliz ve Fransız diplomasisinde *'iğfal ve aldatmak zihniyetinin'* hâkim olduğu biçimindedir. Bu arada Osmanlı basınında, Paris'ten Petersburg'a çekilen bir telgrafta Lenin'in Almanya tarafından satın alınmış bir hain olduğu konusu ele alınır, bu tür iftiraların *Rus milletinin* nazarında geçerli olamayacağı; Rusya'nın Amerika'nın parasal tutkuları, İngiliz-Fransız kapitalizminin istilacı emelleri için savaşmaktan geri durduğu için yalnız bırakıldığı ve barış isteyen Rusya'ya *kamçı* gösterildiği yorumu yapılır.

[73] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 172.

[74] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 152. 15 Ocak 1918 tarihli *Atı* gazetesinin başyazısında Celal Nuri Bey, *"... Sosyalizm'e de ehl-i İslam'a da düşman olan"* Avrupa emperyalizmi, kolonyalizmi, kapitalizmi olduğunu; sosyalizmin genel olarak İslam dünyasına, Osmanlı İmparatorluğu'na yardımcı olduğunu, *"akıma"* uzak kalınmaması, akımın benimsenmesi gerektiğini; ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı görüşünün aynen kabul edilebileceğini savunuyor; Marksizm'in anti-militarist, özgürlükçü, eşitlikçi ilkelerini övüyor.

[75] Aktaran Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 229.

21 Temmuz 1920'de *İngiliz Askeri Haberalma Örgütü*'nün raporu *"Bolşevik etkisinin Milliyetçi Türk çevrelerde giderek daha belirginleştiğini..."* belirlemektedir.[76] 21 Şubat 1921'de İstanbul'daki *ABD Yüksek Komiserliği*'nden Washington Dışişleri'ne gönderilen raporda, Sovyet propagandası ile Bolşevik etkinliğinin Anadolu'da güçlü olduğu belirtilmekte, nedenleri incelenmektedir.[77]

1919-21 yıllarının belirgin özelliği, Bolşeviklik prestijinin en yüksek siyasi akım olmasıdır.[78] 1919 yılı sonunda, İstanbul'da yapılan genel seçimlerde *Mesai Fırkası*'ndan milletvekili adayı seçilen sosyalist aday Numan Usta'nın, Meclis'e bir *amele mümessili* olarak girmesi, basında övgü ile dile getirilir.[79] Darülfünun Pedagoji Profesörü ve Maarif Vekaleti Tetkik ve Teftiş Kurulu Başkanı İ. Hakkı (Baltacıoğlu) bir röportajda, "Rus hareketleri" hakkında fikri sorulduğunda: *"Evet, dünyanın o parçasında saraylar, saltanatlar yıkılıyor, kanlar dökülüyor... Belki yeni bir insanlık doğacak; belki uygarlığın ağırlık merkezi değişecek... idealin maneviyat alanından çıkıp, uzviyet alanına girmesi daima elemlidir... Hangi devrim zevkle rahatla olmuştur ki... Samimi bir ideale hizmet etmek şartile her devrim affedilir... Gerçi burada Rus hareketinin amillerini hayvani telakki edenler de var. Ben böyle hissetmiyorum. Bu hareket belki bir dünya devriminin başlangıcıdır"* demektedir.[80] *Emperyalizm* anlatımının belki ilk dile getirildiği ve *Anadolu İhtilali*'ni destekleyen *Açıkgöz* gazetesinde Bolşevik ihtilali *Şark'ın sabah yıldızı* olarak nitelenir.[81] Anadolu'daki bu *Bolşevik İklimin* önemli bir tanığı da, ilk Meclis'te mebus olan Damar (Zamir) Arıkoğlu'dur.[82] Bolşeviklik Osmanlı subayları arasında da taraftar bulmuştur.[83] Halide Edip, toplumun farklı kesimlerinin aynı ölçüde *Bolşe-*

---

[76] R. N. İleri, *Atatürk ve Komünizm*, Anadolu Yay., İstanbul, 1970, s. 47-49.

[77] ABD Büyük Kom. Wash., Dışiş., Bk., Gön., 4 Yazı, *Tarih ve Toplum* dergisi, 96, 1991, s. 31.

[78] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 245.

[79] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 246.

[80] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 246, 247.

[81] Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 247.

[82] Damar Arıkoğlu, *Milli Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1961, s. 151-152, adlı kitabında, bazı mebus arkadaşlarının *Komünizmin* ilan edilmemesinden canlarının sıkıldığını: *"Daha ne bekliyoruz! Niçin Komünizmi ilan edip halkımıza yeni bir ruh, yeni bir heyecan aşılamıyoruz..."* dediklerini ve *Komünizm* işareti sayılan *kızıl rengin* moda halini aldığını, bu rengi bilerek veya bilmeyerek kalpaklarında taşıyanların ve kravatı kırmızı olanların az olmadığını; ... *Yeşil Ordu*'nun yayılmasında emeği geçen Mülkiye Kaymakamı Vakkas Ferit'in, ilk *Sovyet* temsilcisi Şerif Manatof ile Ankara'da Meclis binasının karşısındaki *Millet Bahçesi*'nde *Bolşeviklik* üzerine konferanslar verdiğini yazmaktadır.

[83] Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleri, Atatürk 1918-1938, (C. 2)*, TTK Yayını, Ankara, 1975, s. 270, belge 95. 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami, Şubat 1920'de, M. Kemal'in askeri-siyasi bir strateji değerlendirmesini içeren raporuna verdiği yanıtta, Bolşevikliğin insanlığı başarı ile ele geçirerek, dünya çapında bir sosyal devrimin olacak gibi göründüğünü, ancak Karl Marx ilkelerinin salt Rus sınırları içinde uygulanmasıyla hükümetin düşeceğini, bu nedenle her türlü vasıta ve tedbire başvurarak dünya çapında bir devrimin gerçekleşmesine çalışmak gerektiğini: *"... İslamiyet'in meydana*

viklik rüzgârından etkilendiklerini belirtmektedir.[84] İstanbul Hükümeti adına Ankara Hükümeti temsilcileriyle görüşmeye giden Ziraat Nazırı Hüseyin Kazım Kadri, anılarında Ankara'da ilk önce dikkatlerini Yunus Nadi ve birçok mebusun azası olduğu *Bolşevik Kulübü*'nün çektiğini ve Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Reisi Fevzi Paşa'dan Bolşevikliğe dair işittikleri karşısında şaşkına döndüğünü anlatır.[85] Anadolu'da *Yeni Gün* gazetesinde *"Müessir Bir Ders"* başlıklı başyazısında Yunus Nadi, hudutsuz bir Bolşevik sevgisini dillendirir. Aynı gazetede yazı yazan ve Bolşeviklikten en çok etkilenen Muhittin Birgen, Rus elçilik heyetiyle ilgili yazısında: *"Bunlar öyle bir memleketten geliyorlar ki orada dünyanın en büyük inkılabını yapan dimağlar, üç buçuk seneden beri muazzam bir inkılab makinası vücuda getirmişler, ellerinde tuttukları manivela kuvvetiyle arzı yerinden oynatıyorlar"* demektedir.[86] 1920 yıllarında Anadolu'daki *Bolşeviklik* rüzgârının nasıl güçlü estiği, Ç. Ethem'in anılarında da anlatılmaktadır.[87]

Osmanlı basınında *anti-Bolşevizm* silahı, 1919'da *Anadolu İhtilali* gündeme yerleşince, dinsel temalarla beslenerek kullanılmıştır. Haber kaynakları antikomünist Batı gazeteleri veya *anti-Bolşevik* kişi ve kuruluşların bilgileridir. *Bolşevikliğe* ve *Anadolu Ulusal Kurtuluş Hareketine* karşı olma eğilimi, Cumhuriyet dönemi Bab-ı Âli basını *anti-Bolşevik, anti-Komünist* söylemde, bir geleneğin temelini oluşturacak, önceki yüzyıldan devşirilen *Moskof Belası=Komünizm* kalıbı yaşatılacak, giderek devleti de etkisi altına alacaktır.[88]

---

gelişinin başlangıcında olduğu gibi, Bolşevikler de yüzyılımız halk kitlesinin ruhi ve maddi ihtiyacına uygun gelmekte bulunduğundan süratli bir şekilde insanlık ve Asya kavimleri arasında iyi karşılanacağı kuvvetli bir şekilde sanılmaktadır. Yüzyıllarca (Allah Nevm-i gafletten ikaz eyleye) teranesiyle hocaların uyuttuğu İslam dünyasının Bolşevik sistemi sayesinde cidden uyandırılmasında başarı sağlanırsa ne mutluluk, ne büyük başarı..." sözleriyle anlatıyor.

84 Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle Dansı*, Cum. Yay., 1998, II. kitap, s. 43, 44. 1920'de İstanbul'dan Ankara'ya geçişte kendisine eşlik eden Kuvayı Milliyeci Anadolu ve Makedonya kökenli jandarmaların Bolşevik olduklarını; Anadolu'da *Heyet-i Milliye*'ye katılan H. Bayur'un *"Sorbonne'da okumuş Fransızcası olağanüstü, Bolşevizm'den yana bir adam"* ve kitabın İngilizce yayınında *"Türkiye'nin Bolşevik olduğunu görmeyi can-ı yürekten istiyordu"* diyor.

85 H. Kazım Kadri, *Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Hatıralarım*, İletişim Yay., İstanbul, 1991, s. 287-288.

86 Cerrahoğlu, *age*, s. 392, 93. Ekim başında *Cihan İnkilabı* adlı başyazısında Ekim Devrimi'nin tarihi rolüne değinmekte, Avrupa'daki emperyalist, kapitalist âlemin yıkılacağını; dünyada yeni bir tarihin yazılacağını, bunun önüne geçilemeyeceğini belirtmekte ve: *"Bu önemli tarih anının adamları olduğumuzu göstermek zorundayız"* demektedir.

87 *Çerkes Ethem'in Hatıraları*, Dünya Yay., İstanbul, 1962, s. 130, 114. *"Bolşevizm şimdi yurdumuzu kurtarmakta, gelecekte de insanların hayat ve mutluluğunu koruyacaktır"* demekte ve kendi kuvvetleri arasında *"Bolşevik ruhlu, karşısındaki düşman ordusunu harp aleyhine teşvik kaabiliyetinde"* yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in komutasında bir *Bolşevik Taburu*'nun bulunduğunu belirtmektedir.

88 Kocabaşoğlu-Berge, *age*, s. 253.

II) TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ VE TKP'NİN YAPILANMASI

Türkiye komünist hareketinin tarihsel gelişiminde TKP'nin doğuşu uzun bir dönemi kapsamaktadır.

Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası

22 Eylül 1919 yılında İstanbul'da TİÇSF kuruldu. TKP'nin bir kolunu oluşturacak olan bu partinin kurucuları Doktor Şefik Hüsnü (Deymer), Ethem Nejat ve Sadrettin Celal'dir.[89] 1300 işçinin katıldığı tersane grevinden sonra, İstanbul'un 2000 işçi delegesiyle, 1919 seçimleri için TİÇSF (İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Niğde) adayları seçilmiş; genel oy, nisbi temsil metotlarının kabul edilmesi istenmiştir.[90] Diğer sol parti ve kuruluşlarla ortak bir cephe kurulmak istenmişse de sonuca ulaşılamamıştır.[91] TKP'nin Berlin kanadını oluşturan grup, İstanbul'da bu savaşı sürdürür ve antiemperyalist savaşta bizzat yer almazken, bir kısmı Anadolu'ya geçmiştir. Bu sırada Nâzım Hikmet de Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere yola koyulmuş, Anadolu'daki *Bolşevik rüzgârı* ise onun Bolşevizm diyarına gitmesini sağlamıştır.[92] Daha sonra Nâzım, *Kurtuluş Savaşı Destanı* isimli ünlü şiirini böyle bir birikim sonucu yazacaktır. İstanbul'da 19 Şubat'ta çıkan 5. sayıdan sonra, 16 Mart 1920'de İstanbul'un yeniden işgaliyle, *Kurtuluş*'un yayını yasaklanmış[93] ve 22 Haziran-12 Temmuz 1921'de, Komintern'in III. Kongresi sırasında, işgal nedeni ile 15 ay yayın çıkaramayan bu çevre *Aydınlık* dergisini çıkarmıştır.[94] F. Tevetoğlu, antikomünist bir yaklaşımla yazdığı kitabında, 18 Aralık 1919 seçimlerinden 1921 yılına kadar, yurtiçi ve yurtdışında Türk komünist partilerinin

---

[89] TKP yayını: TKP 65 yaşında *Türkiye Komünist Partisi'nin Savaş Tarihinden Sayfalar*, 1985, s. 22-23. Hamburg'da, Berlin'de Spartakistlerle barikat savaşlarına katılan devrimci işçiler bu Partide önemli rol oynamışlardır. Aralarında TKP'nin ilk Genel Sekreteri Ethem Nejat'ın da bulunduğu bu çevre, Berlin'de *Kurtuluş* dergisini çıkarmış, Mayıs 1919'da Türkiye'ye dönen bu devrimci grup, bu kez İstanbul'da Eylül ayında Dr. Şefik Hüsnü ile birlikte *Kurtuluş* dergisini çıkarmaya başlamıştır. ... ilk militan işçi sendikası olan Türkiye İşçi Derneği'ni kurmuştur.

[90] Prof. Gökbilgin'den alıntı, Tuncay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, Bilgi Yay., Ankara, 1967, s. 150.

[91] Tuncay, *age*, s. 149-151.

[92] Vala Nurettin, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, Cem Yay., İstanbul, s. 61-62.

[93] Tuncay, *age*, s. 151.

[94] Tuncay, *age*, s. 152. "Bu şehirde üstlenen gizli T.K.P., bu sıralar kurulmuş olmalıdır; bundan böyle zaman zaman faaliyet gösterebilen T.İ.Ç.S.F. bu yeraltı teşkilatının yerüstündeki bir uzantısı, *Aydınlık* da legal organı gibidir" diyor. Arkasındaki dipnotta, *Doğu Komünist Partilerinin Program Belgeleri* adlı resmi Sovyet yayınının, Türkiye Giriş'inde (hayli bulanık bulmakla beraber) verilen bir bilgiyi aktarmaktadır: *"1919'da kurulan bir Türk Marksist nazariyecileri grubu (Üçüncü Enternasyonale bağlı bir grup) ... İstiklal Harbi'nde zafer kazanıldıktan sonra teşkil edilen Türkiye Komünist Partisi'nin bekçiliği olmuştur"* (Spector, *Sovyet Union and the Muslim World*, s. 112).

legal veya illegal olarak kurulmalarının en faal devresi olduğunu belirtmektedir.[95]

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası

1919'da Anadolu'da (Zonguldak, Ereğli, Trabzon, Rize, Eskişehir, Samsun, Sivas ve Erzurum'da) ilk komünist örgütler kurulmuştur. Anadolu'daki 12 örgütten oluşan THİF *(Halk Komünist Partisi)* resmen kurulmuş; 14 Temmuz 1920'de bir çağrı ile Ankara'da Üçüncü Enternasyonal'e bağlı bir Komünist Partisi kurulduğu ilan edilmiş;[96] *Halk* sözcüğü, M. Kemal'in kurdurduğu partiden ayırt edilmesi için eklenmiştir.[97]

Türkiye Komünist Bolşevik Partisi veya (Gizli) TKP

Komintern belgelerini inceleyen Bilal Şen'in *Gizli TKP* ile ilgili olarak, S. Hacıoğlu, Ş. Manatof ve Ahmet Mustafa'nın kurdukları Ankara örgütünü bağımsız Türkiye Komünist Bolşevik Partisi (TKBP) olarak ilan ettiklerini belirtirken;[98] M. Tuncay, *(Gizli) Türkiye Komünist Partisi* başlığı altında: *"Anadolu'da 1920 yazının başında, TKP diye anılan bir çevre kurulmuş-*

---

[95] Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ayyıldız Mat., Ankara, 1967, s. 118. En karakteristik tarafının ise, Mustafa Kemal'in Bolşeviklere karşı izlediği başarılı politika ile, yerli-yabancı komünistler, komünist cereyanlar karşısındaki çok zeki ve kurnazca davranışları ve bu başarılı politika sayesinde, komünist kadroların plan ve programlarının saptanması, Sovyet yardımının sağlanmasına engel olmadan bertaraf edilmelerinin mümkün olduğunu belirtmekte; ayrıca: "1920'de Türkiye ve Rusya'da kurulan */Yeşil Ordu/*, */Gizli Türkiye Komünist Partisi/*, */Türkiye Halk İştirakiyun/*, */Halk Zümresi/* ve */Türkiye Komünist Fırkası/* ve Bakü'deki */Türkiye Komünist Merkez-i Umumisi/* gibi teşekküller hep Türk-Sovyet münasebetlerinin ve Mustafa Kemal Paşa ile Lenin'in karşılıklı idare ettikleri siyasi ve ideolojik mücadelelerin birer vasıtası ve neticesidirler" diyor.

[96] TKP, *agy*, s. 23. Partinin açıldığı gün TKP'nin kütüğünde, Anadolu'da aktif 500 üye yazılıydı ve Ankara'da yalnız silah fabrikalarında partinin 85 üyeli bir örgütü bulunuyordu. Partinin kurulmasında Şerif Manatov, Salih Hocaoğlu, Affan Hikmet, Ziynetullah Nevşirvan aktif rol oynadılar. İlk MK'de Tokat mebusu Doktor Nazım, Afyon mebusu Mehmet Şükrü, Binbaşı Salih Hacıoğlu, Z. Nevşirvan, Cemile Nevşirvan, Hüseyin Hüsnü, Fatma Kudret ve Ahmet Hilmi vardı. 7 Aralık 1920'de Meclis üyelerinden Doktor Nazım, M. Şükrü ve Şeyh Servet, MK'nin kararı ile parti kuruculuğunu üstlendiler. Partinin tüzük ve programını Ankara'daki hükümet yetkililerine sundular.

[97] Dimitri Şişmanov, *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi (1908-1905)*, Belge Yay., İstanbul, 1990, s. 92-93-94. Partinin *Emek* ve *Yeni Hayat* adlı yayın organlarında halka yapılan çağrıda Partinin yakın-uzak hedefleri sıralanmakta; Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda birbirine zıt iki akımın ortaya çıktığı, Kemalistlerin temsil ettiği burjuva akımın eski devlet mekanizmasını değiştirmeden Türkiye'yi kapitalist yoldan geliştirmeyi, sömürü sistemini daha da pekiştirmeyi, kapitalist düzenin kurallarına uymayı amaçladığı; çete savaşlarıyla başlayan işçi ve köylü hareketinin ise ülkenin siyasal, ekonomik ve kültürel bağımsızlığını sağlamak, emekçileri sömürülmekten kurtarmak, gerçek bir demokratik düzen kurmak amacında olduğu ve bu devrimci akımın öncülüğünü Komünist Partisi'nin yaptığı belirtilmektedir.

[98] Bilal Şen, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komüntern İlişkileri*, Küreyel Yay., 1998, s. 54-55.

tur" demekte; Ankara ve Eskişehir'de kurulmasına BMM Hükümeti nezdinde ilk Sovyet temsilcisi Ş. Manatof'un önayak olduğu;[99] Anadolu'daki gizli TKP ile Bakü'deki M. Suphi çevresi arasında bir merkez-şube bağıntısı olabileceği;[100] 1-8 Eylül 1920'de Bakü'de toplanan *Doğu Halkları Kurultayı*'na Türkiye'den katılan 235 delegenin bir kısmının gizli TKP tarafından seçilip gönderildiği;[101] İstanbul'dan giden E. Nejat'a Ankara ve Eskişehir şubelerinden itimatname verildiği;[102] çalışmaları zararlı bulunan Ş. Manatof'un sınır dışı edildiği, Gizli TKP'nin ise çalışmalarını artık *Halk İştirakiyun* adıyla sürdüreceği belirtilmektedir.[103]

Yeşilordu

Gizli TKP ilişkisi nedeniyle Yeşilordu'ya kısaca değinmek gerekiyor. F. Tevetoğlu: *"Yeşilordu, Birinci Büyük Millet Meclisi devresinde efsanevi bir başlangıçtan sonra, yarı gizli olarak kurulan ve faaliyete geçen, ilk komünist teşkilattır"* diyor;[104] Tuncay da gizli cemiyet olduğunu ve efsanevi yönünü belirtiyor.[105] O günlerde prestiji en yüksek askeri güç Çerkes Ethem iken, prestiji en yüksek siyasal güç Bolşevizmdir. Eskiden İttihatçi olan pek çok siyasetçi Bolşevik olmuştur.[106] M. Kemal, Yeşilordu'nun her yerde

---

[99] Alıntı, Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yay., İstanbul, 1964, s. 553. Tuncay, *age*, s. 90-92, Manatof'un, Ankara ve Eskişehir'de Bolşevik devrimi üstüne halk konferansları verdiğini; Mustafa Kemal Paşa ile konuştuğunu; başlangıçta hükümetten yardım da gördüğünü; *TKP nizamnamesinin* Eskişehir'de Liva matbaasında basıldığını; Manatof'a *Dahiliye Vekaletinin tahsisat-ı mesturesinden ayda 100 lira maaş* bağlandığını, gizli TKP'ye Meclis'ten on-on beş üyenin katıldığını aktarmakta; Sovyet yazarlarına dayanarak *Halk Zümresi*'nin 50 kadar mebusu içinde topladığını ve *Yeşilordu Cemiyeti*'nin Meclis grubu olarak çalıştığını belirtmektedir.

[100] Tuncay, *age*, s. 93. İnkilap Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde, "21 Teşrinisani 1336 tarih ve 242 numaralı, Türkiye Komünist Fırkası (Merkezi Umumisi)" antentini taşıyan bir kâğıda yazılmış, İstanbul'da bir semt icra komitesi üyeliğiyle ilgili bir belge bulunduğunu; 1920 Anadolusunun gizli TKP'si veya M. Suphi'nin Bakü'deki partisi ile ilgili olma olasılığını; TKP'nin Ankara-Eskişehir dışında, başka yerlerde ve İstanbul'da örgütlenmiş olabileceğini ileri sürüyor.

[101] Tuncay, *age*, s. 95.

[102] Aktaran Tuncay, *age*, s. 95 (dipnot).

[103] Tuncay, *age*, s. 95.

[104] Tevetoğlu, *age*, s. 144.

[105] Tuncay, *age*, s. 74, 81. Yeşilordu Cemiyeti, Hükümete resmi bir beyanname vererek kurulmadığına göre, gizli bir örgüt idi, ama M. Kemal'in bilgisi vardı, yakın çevresi tarafından kuruldu. Ç. Ethem'in Çapanoğlu ayaklanmasını bastırma sırasında örgüte katılması ve Yeşilordu'nun eline ciddi bir silahlı kuvvet geçmesi, M. Kemal'i harekete geçirmişti. 1920 yazında yapılan ilk durdurma hareketi başarılı olamamış, grubun ağırlık merkezi Ç. Ethem'in hâkim olduğu Eskişehir yöresine kaymıştır. Çevresine komünizmin tek kurtuluş yolu olduğunu söyleyen Ç. Ethem, Ağustos sonunda *Seyyare-i Yeni Dünya* adlı günlük bir *İslam Bolşevik Gazetesi* çıkarmaya başlamıştır. *Seyyare* sözü Ç. Ethem'in *Kuvvaayı Seyyare*'sini hatırlatığı gibi, *Yeni Dünya*'ya *Sovyet Dünyasına* bağlılığı da işaret etmektedir.

[106] Cemal Şener, *Çerkes Ethem Olayı* -İÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Gazetesi Yay., Kasım 2000, s. 52. ... Eski Akka Valisi Hakkı Behiç askeri kurtuluş sonrası geleceğin sosyal bir devrimle

kendi adına kurulduğunu, yaverinin de kayıtlı olduğunu öğrenir.[107] Yeşilordu'yu 1920'de kesin olarak kapatır ve resmi *Türkiye Komünist Fırkası*'nı kurdurur. Hakkı Behiç genel sekreter olur. Tokat Mebusu Nazım ve çevresi Halk İştirakiyun Fırkası'na katılır.[108] 18 Ekim 1920'de M. Kemal Ankara'da resmi TKF'yi kurdurduğunda, Ç. Ethem'e yazarak kuruluşa davet eder.[109] *Yeni Dünya* gazetesinin Ankara'ya taşınması sorumlu müdür Arif Oruç'un bilgisi dışında gelişir.[110] Ankara'da yayınına devam eden *Yeni Dünya,* artık resmi TKF'nin yayınıdır, başyazarı Parti Genel Sekreteri Hakkı Behiç'tir. (İlk sayıdan sonra başyazarı Arif Oruç'tur.) İlk sayılarda, Ç. Ethem "Milli Kahramanımız Ethem Yoldaş" diye övülür, 83. sayıdan sonra Seyyare başlığı kaldırılır, hedef Ç. Ethem'dir.[111]

Bunlar, Türkiye komünist hareketi açısından önemli tarihsel dönemeçlerdir. Ç. Ethem'in Ankara günlerinde adının karıştığı Nazım Bey olayı da bunlardan biridir. Eski Harput Valisi ve ilk TBMM'nin Tokat Milletvekili Nazım Bey İçişleri Bakanlığı için adaylığını koyar. M. Kemal, Refet Paşa'yı (Belen) aday gösterir. Meclis çoğunluğunca desteklenen Nazım

---

garanti edilebileceğini düşünmekte ve: *"Nizami ordu emperyalist güçleri yense, yurttan kovsa bile kapitalist temeller üzerinde bırakılabilecek bir ülkeye bunlar damdan bacadan girebilirlerdi. Nizami bir ordu kadrosu, tutucu olduğundan sosyal devrimi yapamazdı, yapmak da istemezdi. Türkiye'yi sosyal devrime yöneltecek biricik güç, Ethem Bey'in örgütlediği halk ordusuydu"* demektedir.

[107] Söylev'den, Şener, *age,* s. 58. *"Bu derneğin zararlı bir biçim aldığı inancına vardım. Hemen kapatılmasını düşündüm. Tanıdığım arkadaşları aydınlattım. Görüşümü söyledim. Gereğini yaptılar. Ama genel yazman Hakkı Behiç Bey, derneğin kapatılması ile ilgili önerimin kabul edilemeyeceğini ve uygulanamayacağını söyledi. Ben 'kapatırırım' dedim. Bunun da olamayacağını, çünkü derneğin düşünülenden daha büyük ve güçlü olduğunu ve bu derneği kuranların sonuna dek amaçlarından ayrılmayacakları üzerine birbirlerine söz vermiş olduklarını özel bir durum takınarak söyledi."*

[108] Şener, *age,* s. 59-60. Hakkı Behiç Bey, partinin kurulduğunu "Sevgili Yoldaş" başlıklı mektupla Ç. Ethem ve komutanlara bildirir: "Parti resmen kurulmuş olup faaliyetini düzenlediğinden ve eskiden kurulmuş bulunan gizli Yeşilordu örgütü dahi partiye dönüştüğünden artık Bolşevizm, Komünizm fikir ve ilkeleri üzerinde hiçbir dernek ya da kurulun, fotoğraflı kimliği ve yetki belgesi olmadan kim olursa olsun bir kişinin faaliyette bulunmasına izin verilmeyecektir."

[109] Alıntı, *Ç. Ethem'in Hatıraları,* Dünya M. 1962, s. 108-109. Tuncay, *age,* s. 83. *"Muhterem Ethem Beyefendi... Üçüncü Enternasyonal'e bağlı olarak Ankara'da bir umumi merkez kuruldu. Bu cemiyet-i merkeziyeye, ben, sen ve Refet bey de alındık. Yeni Dünya gazetesi işte bu cemiyetin fikirlerini yayacaktır... Hazırlanmakta olan program tamamlandığı anda size de gönderilecektir. O zaman okur ve derhal icap eden merkez ve mevkilerde şubeler açılmasına lütfen himmet ve delalet buyurursunuz... Sıhhat ve afiyet muhterem yoldaş."*

[110] Alıntı, Hasan Hüseyin Dinamo, *Kutsal İsyan,* c. 7, s. 130. Şener, *age,* s. 85. "Celal Bayar ve Tevfik Rüştü Aras Eskişehir'e gelirler ve Arif Oruç'a içkili yemek ziyafeti çekerler. Yemekten sonra Arif Oruç'a, *'Gidip şu matbaayı görelim'* derler. Arif Oruç, matbaanın asker, polis kordonu altında sökülüp sandıklara yüklendiğini görünce şaşkına döner, ziyafetin sırrını çözer. Celal Bayar, Arif Oruç'a içinde yüklüce para bulunan bir zarfı uzatarak *'Yeni Dünya'yı Ankara'da çıkarmaya devam edeceksin'* der. Yeni Dünya gazetesi sahibi ve Ankara'lı iki konuk bambaşka düşünceler içinde vagonun karanlığına gömülerek Ankara'ya yollanırlar."

[111] Şener, *age,* s. 85, 86.

Bey İçişleri Bakanı seçilir. M. Kemal Nazım Bey'i istifaya zorlar. Bunu, o günler Ankarasının güçlü adamı Ç. Ethem aracılığıyla gerçekleştirir.[112]

Ankara'nın ileri gelen sosyalistlerinden Nazım Bey'in istifası, komünistler için bir daha asla elde edemeyecekleri bir mevkinin kaybedilmesi demektir. Ç. Ethem ile Hacı Şükrü Bey'in Taşhan'daki bürosunda tanışan Nazım Bey'in söyledikleri, Türkiye'deki Bolşeviklerin ulusçu önderler ve Ç. Ethem'den beklentilerini yansıtmaktadır (Ek 2). Meclis'te, kurulacak ordunun temelini düzenli ordu mu, milis kuvvetlerinin mi oluşturacağı tartışmasında Ç. Ethem'i savunanlar, Sovyet Devrimi'nde düzenli ordu örgütlenmesinin iflas ettiği fikrini savunarak taraftar toplamıştır.[113] A. F. Cebesoy'u Batı Cephesi Kumandanlığı'na Ç. Ethem önermiş, o dönem Kuvay-ı Seyyare ile ordu arasında herhangi bir anlaşmazlık olmamıştır.[114]

Bilal Şen, Komintern arşivinde *Anadolu'da Komünist Etkinlikler ve TKP'nin Çöküşü* başlıklı bir makale ve bir belgede, komünistlerin köylü hareketinin önderi olarak kabul ettikleri *Partizan Ethem*'in hükümete, TKP'yi (THİF) ortadan kaldırma fırsatını verdiklerinin yazıldığını belirtmektedir.[115]

Marksist açıdan değerlendirildiğinde, M. Kemal anti-emperyalist savaşın siyasi lideri olarak tüm güçleri merkezi komuta altında toplama savaşımı verirken; Türkiye'deki Bolşevikler önemli kazanımlarını yitirmişlerdir. Bu konuda Engels'in *Paris Komünü* değerlendirmesi öğreticidir.

III) TKP'NİN ÇALIŞMA İLKELERİ, KOMİNTERN VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

TKP kurulurken, Dünya Partisi olan Komünist Enternasyonal'in bir seksiyonu olarak kurulur. Dünya Devrimi'ni amaçlayan Parti'nin bileşeni olan partiler, o davanın başarısını *Demokratik Merkeziyetçi* bir örgüt yapısında ve bir Dünya Partisi'nin parçası olmakta görmüşlerdir. *Organik bağımlılık* tüm partiler için geçerlidir. Örgütsel yaptırım söz konusudur. Komintern kurallarında hareket etmeyen bir parti Komintern'den çıkarılır ya da Komintern kurallarını ihlal eden bir parti yöneticisi kesinlikle partiden atılırdı. TKP açısından, tarihsel ve ideolojik süreç de bu doğrultuda geliş-

---

[112] Şener, *age*, s. 76. Ç. Ethem, Ankara'da dostu Arif Aslan Bey'in misafiri olarak Keçiören'deki köşkte kaldığı gün, M. Kemal gelir ve Nazım Bey'in İçişleri Bakanlığı'nda bulunduğu sürece hiçbir karışıklığın sorumlusu olamayacağını, gerekirse Meclis Başkanlığı'ndan bile istifa edeceğini söyler. Hazır bulunanların çoğu: *"Eğer Nazım Bey'e bir selam gönderek rica ederseniz, onun istifasını ancak siz gerçekleştirebilirsiniz"* diye ısrarla Ethem'i ikna ederek Nazım Bey'e, Hacı Şükrü Bey'in gönderilmesini sağlarlar. Konuklar dağılırlar, ancak Hacı Şükrü Bey'in geri dönmesi uzun sürmez; Nazım Bey, Meclis Başkanına hitaben İçişleri Bakanlığı'ndan çekildiğini bildirmektedir.

[113] Şener, *age*, s. 89.

[114] Şener, *age*, s. 92-94.

[115] Şen, *age*, s. 58.

miştir. Çağatay Anadol, kendisi ile yaptığım söyleşide süreci Türkiye'nin o dönemdeki toplumsal yapısından başlayarak irdeliyor:

> Avrupa'nın 18. yüzyıldaki büyük işçi hareketi ve bu büyük işçi hareketinin sınıf partilerine kan veren zenginliği hiçbir zaman Türkiye'de yoktur. Türkiye geri bir ülkeydi. Daha Osmanlı yönetiminden çıkma, çıkmama eşiklerinde idi. TKP'nin kurulduğu sırada Kurtuluş Savaşı günlerindeydi. *Son derece zayıf bir işçi sınıfı, son derece zayıf bir entelektüel hayatı, son derece zayıf bir aydın kesimi,* bunun doğal sonucu olarak vardı. Yine tarihsel nedenlerle de, Osmanlı toplumunun özelliklerine bağlı olarak aydın sınıf, eleştirel bir sınıf değil, devlete çok bağımlı bir zümreydi, bir tabakaydı. Aydın hareketinin, devlet karşısındaki konumu, hep devletin nasıl reforme edileceği ile ilgili olmuş idi. Devleti doğrudan doğruya hedef alan ve yeni bir sınıfın yönetimini öngören bir perspektif taşımıyordu. Dolayısıyla böyle bir ülkede Ekim Devrimi sonrasında, bu devrimin yarattığı büyük heyecanla ve bu devrimin de tabii teşvikiyle bütün ülkelerde, işçi sınıfı partilerinin kurulması doğrultusundaki teşvikiyle, Türkiye'de kurulmuş olan Türkiye Komünist Partisi böyle zayıflıklar taşıyordu. Aslında bu anlattığım koşullara rağmen de ilk ideolojik kadrosu, Türkiye'nin yetiştirdiği en iyi kadrolardı, en yetişkin insanlardı ama bu başlangıçtan çok büyük bir yere gidilemeyeceğini baştan altını çizmek istiyorum. Daha sonraki zaaf, tabii bu Sovyetler Birliği'nde devrimin macerasıyla bir paralellik gösterdi. (Vurgu benim. N.B.)

Ç. Anadol'un bu söyleminin içeriği bugüne kadar sol literatürde benzer biçimde yer almıştır. Daha ilerideki bölümlerde ise, Ali Cevdet, 70-80 yıllık bir kapitalizm sonucu işçi sınıfının var olduğunu ve belli bir sanayi gelişimi sonucu burjuva devriminin gerçekleştiğini; proleter sayısının binleri bulduğunu ve bazı Balkan ülkelerinden daha gelişmiş olduğunun EKKİ'nin ayrıntılı raporunda yer aldığını belirtmektedir. Bu konuda, Lenin'in *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi* çalışması gibi, dönemin belgelerinden yararlanılarak *karşılaştırmalı araştırma metodu* ile ciddi yeni bir çalışma yapılmalıdır.

Türkiye Komünist Partisi'nin Kurulması

Şimdiye kadar edinilen belge ve bilgilere göre TKP, İstanbul örgütü, Anadolu örgütleri ve M. Suphi'nin Rusya'daki örgütü olmak üzere üç koldan gelişmiştir.[116] 22 Ocak 1919'da Kırım'a ve Moskova üzerinden Türkis-

[116] Tunçay, *age*, s. 103. Türkiye'den 1914'te siyasi mülteci olarak sığındığı Çarlık Rusyasında, Faluga iline sürülen M. Suphi, Türk devrimciler ve Bolşeviklerle ilişki kurar. Doğu cephesinde esir düşerek Rusya içlerine gönderilen Türkiyeli askerler arasında etkinlik gösterir. Ekim devriminden sonra Moskova'da Tatar-Başkırt devrimcileriyle birlikte *Yeni Dünya* gazetesini çıkarır. M. Suphi, 25 Temmuz 1918'de Moskova'da Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi'nin toplanmasına ve

tan'a geçen M. Suphi, *Beynelmilel Şark Tebligat Şûrası*'nı kurmuş ve Eskişehir'de şubesi açılmıştır.[117] Taşkent'te komünist teşkilatını yeniden düzenleyen M. Suphi, Azerbaycan Sovyet Devrimi sonrası, çevresi ile birlikte Bakü'ye taşınmış, Bakü' deki Komünist Fırkası'nı ittihatçılardan temizleyerek yeniden kurmuştur.[118] M. Suphi çevresi Bakü'ye yerleştikten sonra, Süleyman Sami ve Salih Zeki'yi Türkiye'ye göndererek Ankara hükümeti ile ilişkiye geçmiştir. A. F. Cebesoy'un bu gelişlerle ilgili olarak değerlendirmesi ilginçtir.[119]

28 Temmuz 1920 Komintern II. Kongresi'nde TKP delegesi İsmail Hakkı, M. Kemal'in *Milli Kurtuluş Hareketi* ile işbirliği yapacaklarını açıklamıştır.[120] Komintern yaklaşımı toplumsal bir devrimden çok, antiemperyalist savaşım için Kurtuluş Savaşının desteklenmesidir. Kongre sonrası ise, Avrupa ve Asya komünist partilerinin kuruluşu ve işçi sınıfı hareketinin yükselme dönemidir.[121]

1920 Eylülünün ilk haftası Bakü'de düzenlenen *Birinci Doğu Halkları Kurultayı*'nda Komintern İcra Komitesi Temmuz başında yayımladığı *İran, Ermenistan ve Türkiye'nin Ezilen Halk Kütleleri*'ne başlıklı *Açık Çağrı*'da, Türk köylüsünün Anadolu Hükümeti'ne şüphe ile bakmasını da önermektedir.[122] 10 Eylül 1920'de Türkiye ve Sovyet ülkeleri delegeleri ile topla-

---

Moskova, Kazan, Samara, Saratof, Rezan, Astrahan gibi merkezlerde Türk komünist teşkilatları kurulmasına yardımcı olur ve başkan seçilir. Müslüman Komünistler Birinci Kongresi'nde, Stalin'in başında bulunduğu Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı Doğu Halkları Merkezi Bürosu'nun Türk seksiyonu başkanı olur.

117 Tunçay, *age*, s. 104, 105. M. Suphi, Moskova üzerinden geçerken M. Kemal'in Sovyetlerle ilişkileri ve Ulusal Kurtuluş hareketiyle ilgili Rusya Komünist Partisi ile görüşmüştür.

118 Tunçay, *age*, s. 105. M. Suphi parti çalışmalarını *Teşkilat, Tebligat, İstihbarat, Harbiye* olmak üzere dört dalda toplar. Bakü dışında İstanbul, Zonguldak, Trabzon, Rize, Nahcivan, Kuzey Kafkasya, Anadolu'nun Karadeniz sahillerinde şubeler açar ve partilileri gönderir.

119 Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, 1955, s. 39. "Hiç şüphesiz Üçüncü Enternasyonal'in arzu ve daha doğrusu emri üzerine vuku bulmuştu. Birkaç ay sonra toplanacak Bakü Şark Milletleri Kurultayı'na daha hazırlıklı gitmek istiyorlardı. Türk İştirakiyun Teşkilatı, Anadolu'da teşebbüs ve faaliyete geçmeden evvel Ankara'yı yoklamak, faaliyetlerine engel olacak pürüzleri ortadan kaldırmak ve her şeyden evvel emniyetle çalışabilmeleri için teminat elde etmeği düşünüyordu. Kars'ta, teşkilatın lideri olan M. Suphi ile görüştüğüm zaman da aynı şeyi sezmiştim."

120 Tunçay, *age*, s. 109. "Başında halen demokratik partiler bulunan Anadolu Hareketi, İtilaf Devletleri tarafından Türkiye'nin maruz bırakıldığı hayasız istismara en iyi cevaptır. Bütün İtilaf aleyhtarı kuvvetleri etrafında toplayan, emperyalizme karşı köklü bir nefret hissi duyan Anadolu'daki inkılapçı hükümet, Avrupa Emperyalizmiyle mücadeleye hazırlanmaktadır."

121 Weber, *age*, s. IX.

122 Alıntı, Degras, *Comunist International*, I, s. 106-109. Tunçay, *age*, s. 110. "Efendi ve beylerinizin bazıları kendilerini ecnebi sermayedarlara satmıştır, diğerleri sizi silah altına çağırıyor ve yabancı müstevlilere karşı dövüşmek üzere hazırlıyorlar: fakat bunlar da, ülkenizin idaresini kendi elinize almanıza, Sultanın tufeylilerine bağışladığı toprakları kendinize ayırmanıza, bu tarlalarda buğday yetiştirip beslenmenize izin vermezler. Yarın, ecnebi sermayedarlar efendilerinize daha iyi barış şartları teklif ederlerse, şimdiki önderleriniz, ecnebilerin yardımıyla, sizi yine tıpkı ecnebi ordularının işgali altında bulunan yerlerdeki arazi sahiplerinin, eski memurların yaptığı gibi zincire vu-

nan[123] *Birinci ve Umumi Türk Komünistleri Kongresi* tüm TKP örgütlerini tek merkezde birleştirir ve TKP programı hazırlanarak onaylanır. *Türkiye İşçilerine* başlıklı çağrıda ise emperyalizme karşı tek cephe zorunluluğu vurgulanmaktadır.[124]

M. Suphi, karısı, bazı MK üyeleri ve partililer, yeni Sovyet elçisi Budu Mdivani'nin kafilesiyle 28 Aralık 1920'de Kars'a gelirler.[125] Ocak ayı ortalarında K. Karabekir'in çizdiği rota üzerinden Erzurum'a ulaştıklarında, *Muhafaza-i Mukaddesat ve Müdafa-i Hukuk* adlı antikomünist derneğin karşı kampanyası ile karşılaşırlar ve heyet trenden çıkartılmadan Ilıca'ya, oradan da karayoluyla Trabzon'a gönderilir.[126] Karşı gösteriler üzerine, Sovyet Konsolosu, Vali ile görüşerek motorla Batum'a gönderilmelerini ister. 1921 yılında *28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece* ülkemiz tarihinin en kanlı cinayeti, M. Suphi ve 14 yoldaşının Trabzon açıklarında katledilmeleri ile gerçekleştirilir.[127]

Ocak 1921'de İstanbul'dan yola çıkan ve 9 günlük yürüyüş ile Ankara'ya ulaşan N. Hikmet,[128] Ekim Devrimi'nin yaşandığı Sovyet diyarına geçtikten sonra *Onbeşlerin Kitabesi* şiiri ile onları ölümsüzleştirecektir:

Kazıdık onbeşlerin ismini,
kanlı kızıl bir mermere!...
Bir çelik aynadır gözlerimiz,
onbeşlerin resmini görmek isteyenler!...

Yıllar sonra, TKP'nin Atılım Dönemi'nde *Trabzonlu Delikanlı* şair Yaşar Miraç, *Onbeşlerin Ağıdı*'nı yazarak Trabzonlu ananın yüreğini dillendirecektir.

Oy anam neden kara bu denizin suları?
Akça m'olaydı oğul onbeşlerin suları?
Oy anam neden pekçe bu denizin dalgası?
Yumuşak m'olaydı oğul onbeşlerin kavgası?

---

racaklar. Anadolu köylüleri! Yabancı istilacılarla dövüşmek üzere, şimdiden Kemal Paşanın buyruğu altına çağırıldınız; fakat biz aynı zamanda, Paşalar İtilaf yağmacılarıyla barış yapsalar bile, yalnız başınıza savaşa devam edebilmek için, kendi halkçı ve köylü partinizi kurmaya çalıştığınızı biliyoruz."

123 Tunçay, *age*, s. 114.

124 TKP Yay., s. 24. "Kongre Ankara'da toplanacaktı, BMM Hükümeti Ankara'da toplanmasına izin vermeyince, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Hükümeti Kongre'nin Bakü'de toplanmasını, büyük bir konukseverlikle kabul etti. Kongre'ye, 15 örgütten 75 delege katıldı. 51'i İstanbul ve Anadolu örgütlerinden, 24'ü yurtdışındaki politik göçmenlerden oluşuyordu. İstanbul, Ankara, İnebolu, Zonguldak, Samsun, Ereğli, Rize, Trabzon, Konya, Erzurum, Eskişehir örgütlerinden seçilen delegelerin çoğu oldukça düzenli olarak Kongre'ye katılırken, Adana ve İzmir örgüt delegeleri bu bölgelerdeki savaşlar nedeniyle Kongre'ye ulaşamadılar."

125 Tunçay, *age*, 118.

126 TKP yayını, s. 39.

127 Tuncay, *age*, s. 120.

128 Tuncay, *age*, s. 120.

Oy anam neden yaslı bu denizin canları?
Sevinçli m'olaydı oğul onbeşlerin kanları?
Oy anam neden bora fırtına denizi bu?
Yaralı aslan oğul onbeşler denizi bu.
Oy anam adı neden onbeşler bu denizin?
Kızıl mayası oğul onbeşler bu denizin[129]

Aynı günlerde Ç. Ethem ile Ankara hükümeti arasında çatışmalar keskinleşir; 20 Ocak 1921'de Ankara'da THKP yayın organı *Emek* gazetesine saldırılıp binası ateşe verilir, Parti yöneticileri tutuklanır.[130]

M. Suphi olayı, TKP MK üyesi Ahmet Cevat'ın Pavloviç'e yazdığı 2 Nisan 1921 tarihli mektubu üzerine ortaya çıkar.[131] Sovyet Dışişleri Komiserliği Moskova'daki Türk temsilciliğinden bilgi ister. Ankara hükümeti *"Deniz kazası sonucunda olmuştur"* ısrarıyla sorumluluk almaya yanaşmaz, ama Doğu cephesi komutanları *"öldürülme"* olayını kabul ederler.[132]

1921 Haziranında Moskava Sefiri Ali Fuat Paşa, Çiçerin'e Hükümetin solculuğa düşman olmadığını; komünistlerin vahim taktik hatalar işlediklerini; zamansız bir toplumsal devrime kalkışarak Türk cephesini zayıflattıklarını; TBMM'nin kanun ve nizamlarına açıkça karşı koyduklarını söyleyecektir.[133]

Bu süreç içinde Komintern, Bakü'deki TKP Teşkilat Bürosu, THİF, İstanbul Komünist Grubu ve Beynelminel İşçiler İttihadı'nı eşzamanlı olarak tanıyacaktır.[134]

---

[129] Savaş Yolu Sosyalist Der., Sayı 7, S. arka kapak, İstanbul, 28-29 Ocak 2005.

[130] TKP Yay., s. 39. TBMM üyelerinin de bulunduğu parti yöneticileri, Salih Hacıoğlu, Ziynetullah Nevşirvan ve Affan Hikmet tutuklanmışlardır.

[131] TKP Yay., s. 40, 41. "Yetkili makamlar, M. Suphi ve arkadaşlarını *'kitlelerin hışmından koruma'* bahanesiyle Trabzon'a askeri bir birlik çağırdılar. Jandarma eşliğinde iskeleye götürüp, Türkiye sınırları dışına çıkarılacaklarını söylediler. M. Suphi ve yoldaşlarını önceden hazırlanmış bir takaya bindirdiler. Az sonra, içinde Çankaya Muhafız Komutanı Topal Osman'ın tepeden tırnağa silahlı adamlarının, Yahya Kâhya ve kiralık katillerinin bulunduğu bir başka motor daha denize açıldı. Sürmene açıklarında arkadan gelen motor, Suphi'lerin bindirildiği takaya rampa etti. Koyu gericiliğin kiralık katilleri silahsız 15 Komüniste tüfekler, manliher tabancalar ve kasaturalarla saldırdılar. İki saat süren kanlı bir boğuşma sonucunda *28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece M. Suphi ve yoldaşları, 15'ler hunharca katledildiler.* Partimizin kurucusu ve başkanı Mustafa Suphi, Genel Sekreter Ethem Nejat, Merkez Komitesi üyeleri Hilmioğlu Hakkı, Nazmi İbrahim, Topçu İsmail Hakkı, Merkez Komitesi ajitatörleri Maksut, Bahaettin, Hayrettün, eski savaş tutsağı subaylar Mehmet Ali Hakkıoğlu, Emin Şefik, Kazım Ali ve öteki militanlar canavarca öldürüldüler. Kısa bir süre sonra TKP MK politik kuryelerinden Yüzbaşı Nedim Agah, Denetim Kurulu üyesi İsmail Çitoğlu barbarca katledildiler."

[132] Tunçay, *age*, s. 121.

[133] Tunçay, *age*, s. 125 (dipnot).

[134] Erden Akbulut, *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, s. 11. TÜSTAV Yay., 2002.

1921-1922, Türk-Sovyet ilişkilerinin en iyi olduğu bir dönemdir.[135] 7 Aralık 1921'de Frunze'nin Türkiye'de bulunduğu günler, Ankara Hükümeti Türkiye Halk Komünist Partisi'ni (THİF) resmen tanır, legal çalışmasına izin verir. TKP tarihinde İkinci Kongre olarak yer alan Ankara Kongresi, 26 Ağustosta başlayan Büyük Taarruz'un öngünlerinde yapılır. Komintern yayın organlarında görevli iki Alman gazeteci Kongre'yi izlerler. Kongre sonrası iktidar çevreleri THKP'nin yasaklandığını ilan eder; 300'ü aşkın komünist ve yeni kurulan işçi sendikalarının yöneticileri tutuklanır.[136]

Bu sırada, Sovyetler Birliği'nin Türkiye Büyükelçisi Aralov'un anılarında yer alan ilginç bir olay yaşanır. Sovyet elçisi ile sıkı temasta olan eski Tokat Mebusu Nazım, Meclis'te grubunun 120 oy toplayabileceğini, hükümet seçimlerinde *Rus taraftarı* bir kabine kurulması için yardımını ister. Aralov bunu hükümet yetkililerine bildirir.[137] Yeni kabineyi Rauf Orbay kurar.[138] 15 Ağustos 1922'de Kongre yapılmak üzereyken, yabancı delegelerin katılmasının yasal olmadığı gerekçesiyle izni kaldırılır ve illegal olarak yapılır.[139] Rauf Bey Hükümeti THİF'i kapatır, bazı üyeleri casusluk ile

---

[135] Tunçay, *age*, s. 131-133. Ukrayna Sovyeti Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Kurulu üyesi, Ukrayna ve Kırım Kızılorduları ünlü başkumandanı Mikhael Frunze'nin Türkiye'yi ziyareti 25 Kasım 1921-15 Ocak 1922 tarihleri arasında yer almış, ziyaretin 23 günü Ankara'da geçmiş; yardım konuları ve Yunanlılara karşı girişilecek kesin püskürtme hareketinin planları üstünde durulmuş, 1922 yılında da geniş çapta askeri yardım yapılmıştır. Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynayan Büyük Elçi Simeon I. Aralov da Ocak ayı sonunda görevine başlamıştır.

[136] TKP Yay., s. 48-50-51. Leonid ve Friedrich, 1923'te Berlin'de yayımlanan *Ankara: Türkiye'nin Özgürlük Savaşı* adlı kitapta: *"Hükümet son anda parti kongresini yasakladı. Yunanlılara karşı Türk saldırısının başladığı anda 'devrimci karışıklıklar' planlandığından korktu. Ama delegelerin hiçbiri bu yasaklamaya aldırmadı. Hepsi görevlerinin başındaydı. Delegelerin içinde birkaç aydın (doktor, hukukçu, yazar) dışında çoğunluğu demiryolu, basımevi, mühimmat ve dokuma işçileriydi. Aralarında dokuz dili konuşan bir Afrika zencisi ile iki köylü de vardı. Toplam 30 kişi saatlerce partinin önde gelen sorunları ve tarım sorunu üzerinde durdular, büyük bir ilgiyle izlendi"* diye anlatıyorlar.

[137] S. I. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985, s. 30. Lenin daha önce kendisine, M. Kemal'in sosyalist olmadığını, ancak yetenekli bir asker, iyi bir örgütçü, ilerici yönelimleri olan akıllı bir devlet adamı olduğunu, Sovyet devriminin anlamını kavradığını, lehinde bir tutum aldığını, saldırganlara karşı bir kurtuluş savaşı yürüttüğünü, halkının onu sevdiğini belirtmiş: *"Köylü, küçük-burjuva ülkesi olan Türkiye'ye yardım etmeli ve Çarlık Rusya'sının bıraktığı güvensizlik izlerini silmeli, halkına saygı göstermeli, işlerine karışmamalıyız"* demiştir.

[138] Aktaran Tunçay, *age*, s. 136. T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s. 532. 22 Temmuz 1922'de Rauf Bey Hükümeti her türlü komünist propagandasını kat'i surette menetmiştir.

[139] Aktaran Tunçay, *age*, 137. F. H. Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler*, s. 67. "Kongre'ye Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden işçi ve çalışan köylüler, ayrıca Sorin'in başkanlığında (eski Fr. subayı) Sadûl, (*l'Humanite yazarlarından*, avukat) Marsel Paaz, (*Clarte* yazarlarından, K. Marx'ın torununun karısı) Madlen Marx ve (müşavir-tercüman sıfanyla) Ahmet Cevat (Emre)'tan kurulu bir Komintern heyeti, sendika hareketleri uzmanı Goldman, birtakım Batı'lı ve Sovyet gözlemcileri hazır bulunmuşlardır."

suçlanır. IV. Komintern Kongresi için belirlenen 6 kişi, daha önceden Moskova'ya geçebilmişlerdir.[140]

İzmir kurtarıldıktan sonra Ankara Hükümeti, dış politikasını barışçı yollarla yürütmeye karar verir. Sovyet askeri yardımına artık gerek kalmamış ve Batılılara yanaşmışlardır. *Lozan Konferansı* öncesinde komünistlere yöneltilen bastırma hareketi; Sovyet etkisinden sıyrılmak, Batılı devletlere yakınlaşmak, bunun kanıtlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.[141]

Yeni dış politika karşısında Komintern ve Sovyet hükümeti tutumunu değiştirmez; komünistlere baskıyı protesto etmekle beraber milli burjuvazinin desteklenmesi gerektiğini savunur ve Mudanya bırakışması için yayımlanan bildiride Komintern, Boğazlar sorununu barışçı yollarla çözen, dünyayı yeni bir savaşa sürüklemeyen Türk Hükümetinden beğeni ile söz eder.[142]

5 Kasım-5 Aralık 1922'de Komintern'in IV. Kongresi'nde Türk delegelerin ısrarıyla, milliyetçi burjuva hükümetini kınayan bir *Açık Mektup* yazılır, ama Parti'nin siyasal mücadele çizgisi değiştirilmez.[143] Kongre'de Sadrettin Celal'in *"Emperyalizme karşı birleşik cephe"* ağırlıklı konuşmasının içeriği, *"Burjuva hükümet reformlarını desteklemek, işçi sınıfının örgütlenmesini sürdürmek"*[144] biçimindedir. Bu, Türkiye'nin sosyoekonomik yapısının Komintern'de yapılan analizleri sonucu saptanan ideolojik-politik çizgidir.

7 Aralık 1922'de Moskova'da yayımlanan *Kızıl Şark* dergisi *Burjuva Beyefendiler!* diye başlayan *"THİF'nın TBMM Hükümeti'ne protestosu"*, Kongre'ye katılan heyetin başkanı Salih Hacıoğlu imzasıyla yayımlamıştır.[145] Komintern Yürütme Kurulu'na yöneltilen tenkitleri yanıtlayan

---

[140] Tunçay, *age*, s. 137, 138.

[141] Tunçay, *age*, s. 139.

[142] Tunçay, *age*, s. 140. "Erkek ve Kadın İşçiler! Türk Hükümeti bir işçi ve köylü hükümeti değildir. O bir zabit tabakası, münevverler hükümetidir. O bizim ideallerimize uymayan bir hükümettir. Bunun için hiç şüphe yoktur ki, iktisaden Türkiye ne kadar ilerlerse, Türk işçi sınıfının da o nisbette bu hükümet aleyhine savaş yapması lazım gelecektir. Lakin buna rağmen, Türk işçileri anlıyorlar ki, Hükümet hakkında noktai nazarları ne olursa olsun, Türkiye'nin savaşı fakir bir köylü milletin beynelminel kapital tarafından esir edilmesine karşı yaptığı bir savaştır. Beynelminel proletarya sınıfı da, Türk hükümetine karşı olan münasebetine bakmaksızın, kendi menfaatı namına İtilaf emperyalizminin Türkiye'ye karşı yeniden silah kullanmasına ve İngiltere'nin cihan hâkimiyeti menfaatı uğrunda Avrupa proletaryasının kanını dökmesine engel olmalıdır."

[143] Tunçay, *age*, s. 140, 141.

[144] Aydınlık Yay., *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, Kom., En., Bel., İstanbul, 1979, s. 80-84. Kongreye Sadrettin Celal (Antel) dışında Sakallı Celal ve (Dr. Ş. Hüsnü'nün çağrısıyla Berlin'den gelen) Vedat Nedim (Tör); Ankara'dan Salih Hacıoğlu, Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu), Z. Nuşirevan, İktisat öğrenimi yapmak üzere Moskova'ya gelen İsmail Hüsrev (Tökin) katılırlar.

[145] Tunçay, *age*, s. 137, 142.

Radek'in, siyasal çizgi ile ilgili söyledikleri ise TKP-Komintern ilişkilerinin ana yaklaşımını vermektedir.[146]

Aydınlık Çevresi, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası

İkinci Kongre sonrası tutuklanan komünistlerin 35'i üç ile üç buçuk ay arasında değişen hapis cezaları alırlar. Bu dönemde komünistler, İstanbul'da *Beynelmilel İşçiler Birliği* ve *Türkiye İşçi Derneği* içinde aktif çalışma yürütürler. İşçi dernek ve sendikalarını birleştirmek için büyük çaba gösterirler.[147] Dumlupınar zaferini *Aydınlık çevresi* sevinçle karşılar ve Yunan ordusunun yenilmesinde enternasyonalist sınıf dayanışmasının payı belirtilerek zaferi sol reformların izlemesi istenir. 1922 Eylül-Ekim aylarında İstanbul'da dağıtılan bildirilerle *"M. Kemal lehine, emperyalizm, kapitalizm ve monarşizm aleyhine propaganda"* yapılır.[148] Anadolu'da Yunan ordusu saflarında bulunan Yunan komünistleri M. Kemal lehine çalışarak, kendi ordularının yenilmesini isterler.[149] Aynı yıl içinde Nâzım *"Onbeşlere Ağıt"*ını yazacaktır.

Yangınlara bakan gözler yaşarmaz
Alnı kızıl yıldızlı baş secdeye varmaz
Döğüşenler ölenlerin tutmaz yasını
Yine fakat bir yıldırım zulmeti yıksa
Sağır gökün altındaki çanı haykırtsa
Anıyoruz göğsümüzün son soyhasını
Eski cihan yeni cihan önünde eğil
Aramızdan birkaç yoldaş ayırmak değil
Her ne yapsan varacağız emelimize

---

[146] TKP Yay., s. 51-52. "Türk Komünistlerine Türkiye'deki ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemelerini salık verdiğimizden ötürü bir an pişman olmadık. Paşalar Türk halkını satarlar ve Türk köylüsünün başına kapitülasyonlar, mali denetim vb. boyunduruğunu geçirirlerse, köylüler, komünistlerin ve genç işçi sınıfının onların çıkarları için savaştığını görecekler ve Komünist Partisi'nin çevresinde toplanacaklardır. Bu baskı anında bile Türk komünistlerine diyoruz ki: *'İçinde bulunduğunuz zaman sizi yakın geleceğe karşı kör etmesin. Uluslar arası devrimcilik açısından son derece önemli olan Türkiye'nin bağımsızlığının savunulması henüz gerçekleşmemiştir. Kendinizi size baskı yapanlara karşı koruyun, size vurulunca siz de vurun, ama özgürlük kavgasının henüz bitmediğini ve önünüzde daha bir süre Türkiye'nin öteki devrimci ögeleriyle birlikte yürümeniz gereken bir yol olduğunu unutmayın'."*

[147] TKP Yayını, s. 45-52.

[148] Alıntı, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Tunçay, *age*, s. 158.

[149] D. George Kousolas, *Revolution and Defeat: The Story of the Greek Communist Party* (Londra: Ox., Univ. Press, 1965, s. 8). 1921 Kasımında Yunan hükümetinin cephede bozgunculuk propagandası yapan *"Yunan Komünist Partisi* (YKP) *Merkez Komitesi* ve *Rizospastis"* gazetesine karşı polisiye tedbirler aldığı ve YKP'nin 1922 Ekim ayındaki Olağanüstü Kongresi'nde, Yunan ordusunun yenilme ve çöküşünden sonra Anadolu'dan dönen 200'den fazla deneyimli komünistin, "Cephedeki Komünist Askerler Merkez Kurulu" adı altında bir örgütlenme ile, haberleşme sisteminin kilit noktalarını ele geçirerek 1922 Ağustosunun kritik günlerinde Yunan kuvvetlerinin moralini bozduklarını anlatmışlardır.

Karadeniz bunu duysun derinliklerin
O ateşli göğüsleri delen hançerin
Kabzasını alacağız biz elimize!

17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasındaki *İzmir İktisat Kongresi*'nde, işçi delegelerin Kongre'ye sundukları rapor, büyük ölçüde TKP Birinci Kongresi'nde kabul edilen istemleri içermektedir.[150] İşçi-köylü delegelere dergi sayfaları açılarak yol gösterilmiştir.[151] 1 Nisan 1923'te, TBMM'nin kendi kendini fesh ve yeni seçimlere gidilmesi kararı üzerine TİÇSF yeniden faaliyete geçer.[152] İstanbul'da 3 bin kişinin katıldığı 1 Mayıs gösterileri öncesinde ve sonrasında işçi önderleri tutuklanır. Tutuklu 16 kişi arasında TİÇSF yöneticileri de vardır.[153] Davanın düşmesiyle serbest bırakılırlar.[154] 6 Ekim 1923'te İstanbul'a giren Türk ordu birliğini mutlulukla karşılayan Ş. Hüsnü, bazı gelişmelerden de kaygı duymakta, ama her şeye karşın *"TBMM hükümet sistemini"* bir çeşit *"Halk sovyeti idaresi"* gibi görmektedir.[155]

İşçi sınıfının birleşme hareketine yoğunlaşan Ş. Hüsnü çevresi başarıya ulaşır ve İstanbul'da 250 delegeli bir Kongre yapılır.[156] 1 Mayıs 1924'te Ankara'da işçi ve emekçiler Cebeci'de toplanır, bayrak ve türkülerle vilayet konağına ve TBMM önüne kadar yürürler. İşçi temsilcileri işçi yararına İş Yasası çıkarılmasını isterler.[157]

1924 yılı Komintern yönetiminin (EKKI) raporunda, TKP'nin işçi kitleleriyle önemli bağlar kurduğu; İzmir İktisat Kongresi'ne temsilci gönderebildiği belirtilir.[158] 17 Haziran-8 Temmuz 1924 Komintern V. Kongre-

---

150 TKP Yay., s. 52-56.

151 Tunçay, *age*, s. 160.

152 Tunçay, *age*, s. 162. Dr. Ş. Hüsnü'ye göre, bu dönem izlemeleri gereken politika, *"Ulusal devrimcilerle işbirliği yapmak ve onların programını olabildiğince ileriye"* götürmektir. 10 Nisan 1923'te İstanbul'da çalışmaya başlayan TİÇSF bu görüşleri içeren bir bildiriyle; *"Türkiye İşçi ve Çiftçi ve Orta Halli Halk Kütleleri"*ni partiye katılmaya çağırmıştır.

153 TKP Yay., s. 52-56.

154 Tunçay, *age*, s. 164. Hıyanet-i Vataniye Kanunu gereğince yargılanma, avukatların, *"İstanbul'un TBMM Hükümetinin yönetimi altına girmiş olmakla birlikte, kanunun yürürlüğe konması için gerekli özel tören yapılmamış olduğuna dair"* itirazları üzerine dava düşmüştür.

155 Tunçay, *age*, s. 171. "... gazete haberleri ve münakaşalarından anlaşıldığına göre, Türkiye'yi hanedansız birer hükümdarlıktan başka bir şey olmayan Avrupa ve Amerika'daki mevcut cumhuriyetlere benzetmek mevzu-u bahs oluyor. Bu cumhuriyetler malum olduğu üzere, burjuvazya hâkimiyetine en elverişli, sınıf hükümetlerinden başka bir şey değildir."

156 Tunçay, *age*, s. 172. 34 Sendika'da örgütlü, İstanbul'dan 19.000, Zonguldak Kömür Havzası'ndan 15.000, Balya-Karaaydın Kurşun Madenleri'nden 10.000 işçiyi temsil eden Kongre, "Türkiye Amele Birliği"ni kurmaya karar vermiş; Hükümet, Birliği tanımayı kabul etmemiştir; bu arada faaliyetten men edildiği düşünülebilir.

157 TKP Yayını, s. 52-56.

158 Aydınlık Yay., *age*, s. 116-118. Kongre'de komünistlerin işçi gruplarını yöneterek, işçi yasaları hakkında oldukça kapsamlı bir programın kabul edilmesini sağladıkları; İstanbul'da tüm Türkiye'yi kapsayacak bir sendika federasyonu kurulma çalışmalarını yöneten Parti'nin MK ve etkin

si'nde, Ukrayna delegesi Manuilsky ise, *Aydınlık*'taki makalelerde yabancı sermayeye karşı milli sermayenin gelişmesinin desteklendiğini; bunun üretici güçlerin çıkarları ile sermayenin çıkarlarını karıştırma anlamına geldiğini; Türk komünistlerinin proletaryanın burjuvaziyle sınıf işbirliğinden yana çıkmalarının da diğer bir hata olduğunu belirtir.[159] Türk delegesi Ali Cevdet'in yanıtı ise, Marksist niteliği, konuşmanın içeriği, günümüzün benzer sorunlarına değinmesi, sürdürülen ekonomik politikanın analizi, illegal çalışan Parti'nin büyük kayıplara mal olan hatalarını belirlemesi ve Türkiye'de legal bir parti çalışması yapmanın mümkün olduğu görüşünün M. Suphi ile on dört yoldaşının hayatına mal olduğunu vurgular. O dönemdeki TKP üyelerinin niteliği ve TKP-Komintern ilişkileri açısından önemli bir belgedir.[160]

Cumhuriyetin kurulmasını izleyen ilk iki yılda, 1925 Mart Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabulüne kadar yasaklı TKP, yasal yayın organlarıyla yarı-legal bir çalışma ile işçi sınıfı hareketinin yükseldiği bir dönemi sürdürmüştür.[161]

Komintern Kongreleri ve Sovyetler Birliği'yle İlişkiler

Uluslararası gelişmeler, 1925'te Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne yaklaştırmıştır.[162] Aynı yıl Ş. Hüsnü Türkiye'deki devrimci grupları toparlar ve il-

---

üyelerinin tutuklandığı; duruşmanın büyük bir gösteriye neden olduğu ve beraatla sonuçlanma sonrası hükümetin sürekli idari baskılarıyla Parti'yi felce uğrattığı; komünistlere karşı amansız baskı kampanyası yürüten hükümetin, 1923 yılı işçi grevlerinin başarılı sonuçlarından yararlanıp genç işçi hareketini ele geçirerek kendi ajanları aracılığı ile "milli sendika federasyonu" kurulmasını vargücüyle desteklediği, Türkiye işçi hareketi açısından sendikaların büyük tehlike içinde bulundukları belirtiliyor.

159 Aydınlık Yay., *age*, s. 119, 120.

160 Aydınlık Yay., *age*, s. 121, 129.

161 TKP Yayını, s. 56-57. Parti'nin *Üçüncü Kongresi* 1925'te Akaretler'de toplanarak Dr. Ş. Hüsnü'yü Genel Sekreterliğe getirir. Birkaç ay içinde işçi sınıfı hareketinde, partinin ideolojik çalışmalarında gözle görülür gelişmeler olur. Aydınlık'ın tirajı, okuma-yazma oranının % 10'u bulmadığı o günün ölçülerinde iki katına, 2 bine çıkar, ilk sayısı 21 Ocak 1925'te yayımlanan haftalık *Orak-Çekiç* dergisi 3-4 bin kişilik okuyucu işçi kitlesi kazanır, sendika etkinliği artar, 1 Şubat 1920'de Amele Teali Cemiyeti'nde 14 işçi örgütünden 150 temsilcinin katıldığı ve yeni iş yasasının tartışıldığı toplantı partili temsilci liderliğinde düzenlenir. 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu ile TKP'nin yayın organları kapatılır, İstiklal Mahkemeleri, darağaçları kurulur. Durumu sezinleyen Ş. Hüsnü, Nâzım Hikmet ve Hasan Ali, Nisan ayında yurtdışına çıkarlar. 1 Mayıs 1925'te, 1 Mayıs broşürü dağıtıldığı için 38 partili tutuklanır ve parti yöneticileri 7-15 yıl arasında hapis cezalarına çarpınırlar. Ekim 1926'da çıkan af ile serbest bırakılırlar; bu, o güne kadar verilen en ağır cezadır.

162 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim Yay., c. 6, s. 1886. Misak-ı Milli sınırları içindeki Musul petrol bölgesini 17 Aralık 1925'te *Milletler Cemiyeti* İngiltere'ye bıraktığı gün, Paris'te Türk ve Sovyet Dışişleri bakanları bir *Dostluk ve Tarafsızlık* anlaşması imzalarlar. Dört ay önce TKP ileri gelenleri ağır hapis cezalarına çarptırılmış; iki hükümet arasında ilişkiler gerginleşmiş; Komintern yayınlarında, Türkiye uzmanı Kitaygorodskiy ve Ş. Hüsnü'nün yazdığı makalelerde Türk Hükümeti kınanmıştı.

legal olan TKP'yi yeniden örgütleyerek zorunlu olarak yurtdışına çıkar.[163] Ş. Hüsnü'ye göre TKP'nin kuruluş kongresi, kendisinin *İstanbul Komünist Grubu Genel Sekreteri ve TKP Örgütü Sekreteri* olarak yürüttüğü etkinlik sonucu 15 Şubat 1925 tarihinde İstanbul'da toplanmış olan kongredir. Yurtdışında yapılan 1926 Viyana Konferansı'na sunduğu raporda da TKP'nin kuruluş sürecini anlatırken, M. Suphi grubu ve Bakü Kongresi'nden hiç söz etmemiştir.[164] Viyana Konferansı sonrası, EKKİ Doğu Seksiyonları Sekretaryası TKP'ye *"Kemalist Devrimleri ve Sovyet dostluğunu destekleyin ama; işçi ve köylüler arasında kendi çalışmalarınızı sürdürün"* öğüdünün yanı sıra, Ankara'daki Sovyet temsilcilerine TKP'nin artık fazla sıkıştırılmayacağı güvencesini de aktarır.[165] 1926 TKP Programı sunuşuna yansıdığı gibi, TKP ise artık *"Sertleşmenin Doruğu"*ndadır.[166]

1927 TKP tutuklaması ve Komintern'de tavır değişikliği

Ağustos 1927'de Ş. Hüsnü, parti yönetimindeki sorunu çözmek için gizli bir kimlikle İstanbul'a gelerek yeni yönetimi göreve getirir;[167] bunu onaylamayan V. Nedim, onu polise ihbar eder.[168] 1927 TKP Davası, TKP'nin örgütsel gücü, yönetici kadronun teorik ve politik erginliğine karşın tarihsel olarak önemli bir kırılma noktasını oluşturmuştur. 4 Ocak 1928'de Komintern, *"Türkiye'de Komünist Tertip"* başlığıyla TKP'nin eylemlerinin hesabını Kemalist hükümete vermek durumunda olmadığını belirtmektedir.[169]

---

[163] Sosyalist Yayınlar, *Şefik Hüsnü-Yaşamı, Yazıları, Dostları*, İstanbul, 1993, s. 65. R. N. İleri, Dr. Şefik Hüsnü'nün kurduğu MK pasifliğe, oportünizme sapınca Örgüt Sekreteri Vedat Nedim'i Viyana'ya çağırıp orada toplanan Konferans'ta kendisine ikazda bulunduğu; Parti'deki durumu düzeltmek için İsmail Mara ile Hüsamettin Özüdoğru'yu Türkiye'deki İcra Komitesi'ne atadığını ve bu iki işçi yöneticinin de ilk günden Vedat Nedim grubu ile kaynaşamadıklarını faaliyetlerinden onları haberdar bile etmediklerini belirtmektedir. Mayıs 1926'da Komintern temsilcisi gözlemciliği ile yapılan bu Konferans'a Moskova'dan Ş. Hüsnü, Ali Cevdet, N. Hikmet, H. Ali; Türkiye'den Parti Genel Sekreteri V. Nedim (Süleyman), H. A. Şamilof (Rıza), Faik Usta (Değirmenci), Balıkesirli Baytar Mehmet katılmış; kısa dönemde bir darbeye girişmek yerine, Kemalist iktidarla uzun vadeli bir mücadeleye girişme gereği üzerinde anlaşılmış, işçiler arasında örgütlenme, eğitim çalışmaları yapılması kararlaştırılmıştır.

[164] Akbulut, *age*, s. 12.

[165] TKP Yay., s. 57. 1927'de İ. Bilen'in de içinde olduğu Adana-Nusaybin arası Fransız şirketine karşı demiryolu işçi grevi 20 gün sürer.

[166] Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)*, BDS Yay., İstanbul, 1992, s. 468.

[167] Sosyalist Yay., *age*, s. 85.

[168] Jülide Ergüder, *1927 Komünist Tevkifatı*, Birikim Yay., İstanbul, 1978, s. 7. İstanbul'dan 36, Adana'dan 14, İzmir'den 7 kişi tutuklanarak ve ... 7 kişi de gıyabi olarak, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde, sivil adliye ve açık duruşmalarda yargılanmış, yargılama sonucu 25 beraat kararı verilmiştir. Davanın önemli özelliği belli başlı önderleri kapsamasıdır.

[169] Aydınlık, *age*, s. 197-200. TKP'nin eylemlerini Türkiye işçilerinin ve milli burjuvaziyle, milli emperyalistler tarafından ezilen ve sömürülen diğer toplum tabakalarının çıkarlarının yönetüğini; diğer Komintern şubeleri gibi, TKP'nin de emekçilerin nihai kurtuluşu için sürdürülen kararlı

18 Ağustos 1928 Komintern VI. Kongresi 37. oturumunda *"Sömürgeler Meselesi"* üzerine yapılan tartışmada Ali Cevdet, Türkiye'nin Habeşistan, Libya ve Arabistan gibi ülkelere benzer bir gelişme düzeyinde olduğu tezinin yanlış olduğunu; bu ülkelerde sanayinin gelişmesinden söz edilemeyecekken Türkiye'de belli bir sanayi gelişimi olduğunu; 70-80 yıllık bir kapitalizmin, dolayısıyla bir proleter sınıfın var olduğunu; burjuva devrimi olabildiğine göre sanayinin de belli ölçüde gelişmiş olması gerektiğini; İstanbul'da proleter sayısının 100, Anadolu'da 500 bini bulduğunu; EKKI'nin ayrıntılı raporunda Türkiye'deki proletarya kitlelerinin bazı Balkan ülkelerinden daha gelişmiş olduğunun belirtildiğine işaret etmiş; Türkiye'de kapitalist bir yol izlenmesini irdeleyerek eleştirmiş, önerilerde bulunmuştur. Bugün geldiğimiz nokta açışından da önemli bulguları içeren bazı alıntılar Ek 4'te verilmiştir. Bu konuşmaya karşılık verilmemiş ve Kongre tezlerinin son şeklinde Türkiye sorunu yer almamıştır. 1927 davasında 15 yıllık cezası 1 yıla indirilen Ş. Hüsnü ise gıyaben Komintern Yönetim Kurulu'na (EKKI) üye seçilmiştir.[170]

1929 Türk-Sovyet dostluğunun parlak bir dönemidir, ama İzmir ve İstanbul'da geniş çaplı tutuklamalar da olur.[171]

Bu sırada TKP'de Ş. Hüsnü, Hasan Ali Ediz, Baydar Ali Cevdet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı olmak üzere *Aydınlık* ağırlıklı kadro ile N. Hikmet, Sarı Mustafa Börklüce, Hamdi Şamalof, Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail Marat gibi KUTV (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) eğitimli kadrolar arasında *Muvafakat* ve *Muhalefet* diye anılan bir ayırım belirir. EKKI 1930 Martında Muhalefet'in Muvafakat'a katılmasını ister. 1930 Haziran-Temmuz gibi TKP üyelerine, Muhalefet'e karşı bir çağrı çıkarır. Bu arada Muhalefet içinde Türkiye'deki Geçici MK Sekreteri Halim H. A. Ediz ile Ajitasyon-Propaganda sekreteri Fahri A. Cevdet arasında bir çatışma sürerken, Halim'in ardından bu görevi fiilen Refik Reşat Fuat Baraner üstlenir. Ağustos 1930'da tutuklanması üzerine Komintern her iki gruba eşit uzaklıkta davranmaya başlar. Öyle ki 18 Haziran veya Temmuz 1930'da toplanan Muhalefet genel toplantı sonuç bildirgesi 1931 Nisanında Komintern'e ulaşır; ama Ş. Hüsnü'nün bundan haberi olmaz. 1932'de Parti Konferansı için

---

devrimci mücadelenin Partisi olduğunu ve başarılı bir *milli demokratik devrim* sonucu iktidara gelen Kemalist Hükümet için iki ayrı yol ve iki ayrı gelecek bulunduğunu; birinin milli devrimin bilinen yolu ayaklanan halk kitlelerini dizginlemek, köleleştirmek, işçi örgütlerine, işçi sınıfı öncüsü Komünist Partisi'ne saldırmak, emperyalistlere yaklaşmak, SSCB'den giderek uzaklaşmak; diğerinin uluslararası dünya proletaryasına yaklaşarak, SSCB'nin kurtuluşa kavuşmuş halklarıyla ittifak içinde, emperyalist haydutlara, ülkedeki toprak ağası ve kapitalist sömürücülere karşı başlatılan mücadeleyi sonuna kadar götürüp zafere ulaştırmak olduğunu; Kemalist hükümetin birincisini seçtiğini; TKP savaşımının yeni bir döneme girdiğini, eskisine oranla daha ağır sorumluluklarla yüklü, güçlüklerle dolu olacağını vurgular.

170 *A.g.ans.*, s. 1889.

171 TKP Yay., s. 58.

Komintern temsilcisi Türkiye'ye gelir; Muvafakat ve Muhalefet üyelerinin birlikte katılımıyla toplantı yapar. 1932 sonu *Muvafakat* için alınan ilk desantralizasyon kararının ardından Muhalefet'e ilgi artar. Çünkü Muhalefet İstanbul ve taşra örgütlerini elinde tutmaktadır. Ayrıca Muhalefet'in tüm yönetici ve ağırlıklı kadroları KUTV eğitiminden geçmiştir ve Komintern Doğu Sekreterliği'nce yakından tanınmaktadırlar.[172]

1927-1932 arasında TKP birçok illegal yayın çıkarır.[173] 1931 yılında *Kızıl İstanbul* yayınına devam edilmiş, genel seçimlerle ilgili bildiriler ile 1 Mayıs bildirileri dağıtılmış, R. F. Baraner dahil, seçim bildirilerinde oyların mahkûmlara verilmesi istenmiştir.[174] Gizli görülen dava ve sorguda sanıklara yapılan işkence Komintern basınında protesto edilir. R. N. İleri, M. Kemal'in yeğeni olan R. F. Baraner'in bile işkence gördüğünü, hücre hapsine çarptırıldığını belirtmektedir.[175] 1932'de TKP'nin gizli çalışmaları hızlanmış ve dört büyük tutuklamada önemli kayıplar verilmiştir.

Mart 1933'te N. Hikmet tutuklanmış ve Ağustos 1934'e kadar Bursa Cezaevi'nde kalmıştır. Mayıs 1933 tutuklamaları sırasında Hamdi Şamilof ve Musolini Ahmet gibi Muhalefet önderlerinin sorgulandığının günlük gazetelerde yer alması, Komintern açısından Muhalefet'in saygınlığının azalmasına yol açmıştır. 1933 Ekiminden sonra Dr. H. Kıvılcımlı'nın cezaevinden çıkması; H. Özdoğu ve İ. Marat'ın cezaevi çıkışı Muhalefet'ten Muvafakat'a geçmeleri, de santralizasyon süresince Eczacı Vasıf'ın (Can) başarılı etkinlikleri, Komintern'de Muvafakat'ın yeniden saygınlığını yükseltmiştir. Mart 1934'te toplanan Yurtdışı Büro Muhalefet'in partiden atılması kararını alır ve onaylatmak üzere Komintern'in Doğu Sekreterliği'ne gönderir. Bu karar ancak Aralık 1935'te *Orak Çekiç*'te yayımlanır. Anlaşmazlığın temelinde, komünist formasyon ve Komintern politikalarını kavrayış farklılığı vardır. Komintern ise, Muvafakat'tan yana tutum almakla beraber, Muhalefet çevresi ile ilişkilerini yıllar boyu sürdürmüştür. Diğer önemli nokta, N. Hikmet'in Muhalefet grubuna katılmasıyla TKP'den atıldığı tezinin belgeler karşısında tartışmalı hale gelmesidir.[176]

Kızıl İstanbul'un ikinci sayısından sonra Z. Baştımar'ın Haliç Defterdar'daki evinde TKP'nin 4. Kongre'si (veya Konferans'ı) yapılmıştır.[177]

---

[172] Akbulut, *age*, s. 13-14.

[173] TKP Yay., s. 58. *Bolşevik, Komünist, İnkılap Yolu* (Berlin), *Kızıl İstanbul, Kızıl İzmir, Kızıl Samsun, Kızıl Eskişehir* gazeteleri yayımlanır. Özellikle il komitelerinin yayın organları, yerel parti faaliyetinin canlanmasında önemli rol oynar.

[174] Tunçay, *age*, s. 67-68.

[175] R. N. İleri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal Yay., İstanbul, 1994, s. 343.

[176] Akbulut, *age*, s. 14.

[177] *A.g.ans.*, s. 1891-1892. O sıra hapiste olan ve gıyabında MK'ye seçilen R. F. Baraner'in Alman asıllı eşi Margareta Wilde'nin Komintern temsilcisi olarak katıldığı Kongre'de 15 asil ve 15 yedek üyeden oluşan MK'ye, H. Ali Ediz, Dr. H. Kıvılcımlı, Laz İsmail (İ. Bilen), H. Özdoğu ve yurtdışında bulunan Dr. Ş. Hüsnü Değmer seçilir. Tornacı Emin Sekün bir yıl süreyle tam yetkiyle Genel Sekreterliğe getirilir. Diğer asil üyeler M. Bozışık, A. Fırıncı, Tayyareci Nuri Dede, Sıdıka (Semiha

1929-1939 arası, Ş. Hüsnü Komintern'de çalışmış ve bir süre Batı Avrupa Bürosu başkanlığı yapmıştır.[178] 1934 yılında yapılan TKP MK Plenumu'na Dimitrov, Kuusinin, Manuilsky katılırlar.[179] 1935'te Ş. Hüsnü Komintern 7. Kongresi'nde Başkanlık Divanı ve Kontrol Komisyonu'na seçilir.[180] Dimitrov tarafından önerilen *Anti Faşist Halk Cephesi* politikası benimsenir; Komintern'in 1943 yılındaki kapanışına kadar yapılan son genel toplantıdır.[181]

Desantralizasyon (Separat) kararı. Bu politikanın getirisi bir yıl sonra belli olacaktır. 1937 başlarında Komintern TKP için Desantralizasyon (merkezden ayırma) kararı almasının ardından Ş. Hüsnü önce Paris'e gidecek ve Komintern'de yalnızca İ. Marat kalacaktır. Dünya faşizm tehlikesiyle sarsılırken, Türkiye'de savaşımı sürdürecek sağlam bir örgüt olarak ne Muvafakat ne de Muhalefet kalmıştır.[182] R. N. İleri, Komintern'in Türk Partisi'ni büsbütün tasfiye etmek istediğini, TKP ileri gelenlerinin Separat çalışmasını kabul ettirdiklerini belirtiyor: "Nasyonal Sosyalizm, Almanya'ya hâkim olup da, bir savaş ihtimali doğunca Komintern bu savaş konjonktüründe bazı komünist partilerin, Sovyet dış münasebetlerine zarar vereceği kararını almış, bu arada Türk Partisi'ni tasfiye etme kararını alacakken Türk Seksiyonu'nun dayatması üzerine bu karar adem-i merkeziyetçiliğe dönüşmüş ve *'Separat'* ismi verilmiştir. Bu bir bakıma, Dimitrov'un 7. Kongre'de önerdiği *Troya Atı (Anti-faşistlerin faşist örgütlere üye olup, içeriden etki yaparak anti-faşist amaçlara yöneltmeleri)* benzerliğine karşın içerde ve dışardaki komünistlerce CHP, hiçbir zaman faşist sayılmamıştır." Z. Baştımar'ın daha sonra bu konuda yaptığı açıklama da ilginçtir.[183]

Uzunhasan) ve Ankara'dan Fahir Usta, Samsun'dan Saim'dir. Daha önce N. Hikmet'in yanında yer almış olan Z. Baştımar yedek üyeler arasındadır ve asilliğe getirilmesi, Mihri Belli'nin kooptasyon yöntemiyle üye seçilmesi gibi birkaç değişiklik dışında bu yönetim kadrosu uzun yıllar devam eder.

178 Sosyalist Yay., *age*, s. 86. Hitler faşizmi 30 Ocak 1933'te iktidar olduğunda Ş. Hüsnü Almanya'da Nazilerin tertipledikleri ünlü *Reichstag Yangını* üzerine, *Georgi Dimitrov* ile birlikte tutuklanır, Berlin'de cezaevine konur. *Dimitrov* duruşmasında ve sorgu hâkimine verdiği dilekçede, Ş. Hüsnü aleyhinde ileri sürülen bazı delilleri reddedip böyle birisini tanımadığını, böyle bir ismi ilk defa işittiğini söyleyerek Ş. Hüsnü'nün 6 ay kadar tutuklu kaldığı cezaevinden serbest bırakılmasını sağlar. Ş. Hüsnü Polonya'ya sınır dışı edilir ve bu arada Komintern arşivini Nazilerden kaçırır. Olay Alman basınında yer alır.

179 TKP Yay., s. 62.

180 Sosyalist Yay., *age*, s. 75.

181 Tunçay, *age*, s. 116.

182 Akbulut, *age*, s. 216.

183 TKP Yay., s. 62. "Komintern'in 7. Kongresi, partimize yeni bir faaliyet devri verecek anahtarı verdi. Parti kendine yeni bir savaş yolu tayin etti. O zamanki İsmet İnönü hükümetinin, memleketin milli bağımsızlığına, sosyal gelişmesine hizmet eden, memleketin ve halkın yararına olan bütün icraatından aktif olarak desteklenmesine karar verdi. Partiye bağlı gizli işçi sendikaları ve gizli komünist Gençlik Teşkilatı kaldırılarak üyeleri legal işçi ve gençlik teşkilatlarına girmekle gö-

Türkiye'de 1931'den itibaren özel teşebbüse dayalı kalkınma modelinden devletçilik uygulamasına geçilir. 1929 dünya ekonomik krizinden etkilenmeyen Stalin'in *Büyük Atılım - Planlı Kalkınma* modeline eğilim artar.[184] 1929 yılıyla başlayan Türk-Sovyet dostluğunun parlak dönemi, 1932'de Başbakan İsmet Paşa'nın kalabalık bir heyetle Moskova'yı ziyaret etmesiyle artarak devam eder.[185] Bu yaklaşım SSCB'nin cephe stratejisine de uygundur.[186] TKP cephesinde ise durum hiç de iç açıcı değildir.[187] 1938'de Harbokulu ve donanma davaları patlak verir. N. Hikmet 15 yıl ceza alır. H. Kıvılcımlı'nın donanmada yayınlarının bulunması ile igili davaya N. Hikmet de dahil edilir; 20 yıl daha eklenir. H. Kıvılcımlı 15 yıla, diğerleri 18 yıldan 1 yıla çeşitli cezalara çarptırılırlar. Davalar, TKP yayın çalışmalarını kesintiye uğrattıysa da sanat, edebiyat dergileri çıkmaya başlar ve 1944 Tevkifatı olur. Diğer üyeler İstanbul ve Ankara'da, *Üniversite*

---

revlendirildi. Sekterlikle mücadelenin olumlu sonuçları, gerek işçi, gerekse gençlik hareketinde çok geçmeden kendini gösterdi. Sendika hareketinde sola doğru bariz bir kayma oldu. Legal solcu sendikalar ve sendika önderleri Türkiye işçi hareketinde önemli bir rol oynamaya başladılar. Gençlik hareketi canlandı. Gençliğin, özellikle üniversite gençliğinin inisiyatifi arttı. Evvelce aşırı milliyetçi çevrelerin etkisi altında olan bu hareketin yönü değiştf. Ilerici gençliğin sesi daha gür çıkmaya başladı."

184 Temuçin Faik Ertan, *Kadroculuk ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yay., 1994, s. 61, 63, 73. Ocak 1932'de ilk sayısı çıkan *Kadro* dergisinin mimarı Ş. Aydemir, TKP saflarından tanıdığı İ. H. Tökin'le Kemalist harekete ideoloji kazandırma çabasıyla devletçiliğin etrafını yayın ile örmeye çalışır. TKP saflarından tanıdığı A. C. Emre ilişkileri sağlar. V. N. Tör ile B. Asaf'ın katılması ve M. Kemal'e projeyi benimseten Y. K. Karaosmanoğlu'nun imtiyaz sahipliğini üstlenmesiyle yayına başlar ve Ocak 1935'te *şimdilik* kaydıyla yayın hayatından çekilir; ancak zaman zaman hareket düzeyinde etkisini göstermeye çalışır.

185 Tunçay. *age*, s. 95. Bu yakınlaşma, o denli etkilidir ki Türkiye'de Bolşeviklik ilan edileceği söylentileri üzerine, CHP örgütüne bunun söz konusu olmadığı açıklaması yapılır.

186 TKP Yay., s. 61. 1933 yılında Sovyet uzmanlarının yardımıyla ilk beş yıllık plan hazırlanır ve beş yıllık planın finansmanının üçte biri, 8 milyon ruble, uzun vadeli faizsiz krediyle sağlanır. O zamanlar Ortadoğu'nun en büyük dokuma tesisleri Kayseri ve Nazilli fabrikaları doğrudan Sovyet uzmanların yardımı ile kurulur. Ulusal maliye sisteminin temelini oluşturan Merkez Bankası, Sovyet ekonomistlerince gerçekleştirilir. Cumhuriyetin onuncu yılı kutlama törenlerinin onur konukları, Kızılordu'nun ünlü Mareşali Voroşilof ve Budyonni'dir. Mareşal İzmir'in fahri hemşehrisi yapılarak, adı kentin en büyük caddelerinden birine verilir. Kültür Park'ın planını da Sovyetler yapar. Cumhuriyetin ilk on yılındaki başarıları anlatan *Türkiye'nin Kalbi Ankara* filmini Atatürk, Sovyet sanatçılarına yaptırır. Kültür-sanat, spor, sivil havacılık ve bilim alanlarında yakın ilişkiler ve uzman yardımı, uzmanlık eğitimi bursları gibi çok geniş alanları kapsayan ilişkiler sürdürüldüğü gibi, Türk dış politikası açısından önemli bir aşama olan Boğazlar Sözleşmesi konusunda da Sovyetler Birliği'nin desteği sağlanmıştır.

187 *A.g.ans.*, s. 1930. 1936'da "İsmail Bilen'in, Moskova'dan gönderdiği işçi Abbas ve bir grup militanın etkin çalışmaları sonucu İstanbul'da Mıntaka Komitesi yeniden kurulur; kısa bir süre sonra tutuklanırlar. Abbas'ın işkencede çıldırarak ölmesi üzerine dava kapatılır. Emine Erdinç, işkencenin etkisiyle kısa bir süre sonra yaşamını yitirir. 1937'de tutuklular mahkeme salonunda *'Yaşasın Komünizm'* diye bağırarak legaliteyi zorlama eylemi yaparlar ve TKP marşı söyleyerek mahkeme salonundan zorla çıkarılırlar. 1937'den itibaren TKP-Moskova ilişkisi orada bir temsilci bulundurmakla sınırlı kalır. Parti ileri gelenleri normal basın organlarına ve CHP örgütlerine girerek 'legale' çıkarlar. Bir süre sonra, geniş tutuklamalar olur ve ağır cezalara çarptırılırlar."

ve Yüksek Okul Öğrenci Birliklerini kurar; faşist saldırılara karşın etkinlikler sürdürülür.[188]

Ş. Hüsnü 1 Kasım 1939'da ülkeye döner, örgüt sekreteri R. F. Baraner'le ilişkiye geçer. R. F. Baraner'in tutuklanmasına dek TKP MK Genel Sekreteri olarak Parti'nin genel politikasını yönetir.[189] R. N. İleri, separat kararının alındığı tarihten, TKP'nin illegaliteye itilişine kadar geçen süreci özetliyor:

> 1942'de *Anti-faşist Demokratik Cepheler Birliği Stratejisi* Sovyetler Birliğince bütün partilere uygulatılmış, TKP tekrar faaliyete geçmiştir. 1944 tevkifatı Almanya'ya hoş görünmek için yapılmış, Almanya'nın yenilgisi kesinleşince de Turancılar davası açılmıştır. 1945'te Esat Adil, Cami Baykut 'Yeni Dünya' gazetesini çıkarıyor. 4 Aralık 1945'de tahrip ediliyor. Cami Baykut çekiliyor. Esat Adil parti kurma görevini, TKP Politbürosundan alıyor. Hüsamettin Usta illegal partinin İstanbul İl Sekreteriydi. Esat Adil'in partisine katılıyor. Esat Adil, illegalden aldığı talimatla Türkiye Sosyalist Partisi'ni (TSP) kurmaya girişiyor. Muhalefet kanadından Sarı Mustafa Börklüce'nin etkisi altında kalıyor. Muhalefet kanadı, 1930'da İstanbul Pavli Adası'nda muhalefet kongresi yapan 'İşçi Muhalefeti' (lideri Nâzım Hikmet). Esat Adil'in Partinin kontrolünden çıkması üzerine Dr. Şefik Hüsnü, illegal kadrolarıyla Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurmak zorunda kalıyor. Parti büyük bir hızla gelişiyor. İstanbul dışında pek çok il örgütü kuruyor ve sol tabanı bünyesinde topluyor. Dönemin ilk sendikalarını, sendika birliklerini kuruyor, İstanbul Sendikalar Birliği, başkanı Ferit Kalmuk. 1946'da Adana Sendikalar Birliği'ni Rasih Nuri İleri kuruyor. Ankara Sendikalar Birliği'ni Zeki Baştımar kuruyor. Tabanın TSEKP'ye yönelmesi üzerine iki parti birleşme görüşmeleri yaparken, partiler ve sendikalar 16 Aralık 1946'da kapatılıyor. Sonrası için önemli: Kapanır kapanmaz, illegalite başlıyor, TKP illegalite sürecine girmiş oluyor (1947).

19 Aralık 1946'da tutuklanan Ş. Hüsnü'ye maddi ve manevi ağır işkence yapılır. 141-142'ye göre 5 yıl ağır hapis cezası alır ve 14 Temmuz 1950 affı ile bırakılır.[190] 25 Şubat 1952'de tekrar tutuklanır, 7 Nisan 1959'da 72 yaşında sürgünde iken acı yaşamı sona erer.[191]

Ş. Hüsnü döneminde TKP'nin örgütsel yapısı ve bileşimine baktığımızda, 35 üye, 10 bölge komitesi ve 50 hücrenin bulunduğunu görüyoruz. Üye bileşiminde işçiler ağırlıktadır. Parti sendikalar ve belli başlı iş merkezlerinde vardır, kimi yerlerde de önderlik etmektedir. Ayrıca nicel güçten daha önemlisi, Partinin toplumdaki nitel ağırlığıdır. Köylülük içinde

---

188 *A.g.ans.*, s. 1933.
189 Sosyalist Yay., *age*, s. 87.
190 Sosyalist Yay., *age*, s. 89.
191 Sosyalist Yay., *age*, s. 70.

yeni kurulan, gelecek vaat eden kitle ilişkilerine geçilmiş; gençlik içindeki Komsomol tipi örgütlenme ise tutuklamalar nedeniyle kesintiye uğramıştır. Ne yazık ki 1927 sonrası bu iki alan, TKP'nin yaşamında çalışma alanı olarak ağırlıklı yer almayacaktır.[192]

Kemalist yönetimin Sovyetler Birliği'ne karşı tavrıyla, Sovyetler Birliği ve TKP'nin Kemalist yönetime karşı tavrı arasında bir paralellik olduğunu belirten Ç. Anadol, Kemalist yönetimin, baştan ne yapacağını çok iyi bildiğini vurgulamaktadır.

> Batı dünyasının komünist olmayan dünyaya entegre olma arzusunu gayet kuvvetle taşıyan ve Batı dünyasına karşı şantaj unsuru olarak kullanmak, fabrikaların kurulması, yardım alınması gibi pragmatik nedenlerle davranmak, tam anlamıyla idare etti Kemalist yönetim Sovyetler Birliği'ni. Bu idare edişi komünist camianın ne kadar anladığından çok emin değilim. Türk rejiminin kapitalist olmayan yola evrilebileceği konusunda hayaller kuruluyordu. Bu paralellikte dengesizlik var ve baştan beri ne yapmak istediğini, daha iyi bilen tarafın Kemalist kadrolar ve Kemalist Cumhuriyet olduğu kanısındayım.

1926 Viyana Konferansı tutanağında Kemalizm, *"Ülkedeki tek anti-emperyalist güç"* ilan edilmektedir. Ancak ona eşlik eden belgelerde bir dizi olgu, bu saptamayı ciddi olarak sorgulamaktadır. Örneğin, ülkedeki yabancı sermaye yeterince güçlüdür ve yeni yatırımlar için teşvik edilmektedir. Daha ilginci, yabancı sermayeli şirketlerden hisse alan dikkat çekici Türk siyasetçi ve işadamlarıdır. Adana'da Fransız sermayeli fabrikalardan birinde *"Türkiye'nin makus talihini yenen İnönü kahramanı"* İsmet Paşa'nın hissesi vardır.[193] Burada halkın *"Geldi İsmet, gitti kısmet"* tekerlemesi "cuk" diye oturuyor. Daha savaşın yaraları sarılmadan hisse almak için hiç vakit kaybetmemiştir. Diğer daha az önemli *"kahraman"*ların neler yapabileceğini halk deyimi ile *"varın siz hesaplayın"* ve ayrıca 1923'ün *"anti-emperyalist"* övgüsü üzerine bütün sol kesim bir kez daha düşünmelidir.

1926 MK raporunda Mustafa Kemal'in ve CHP'nin prestijinin azalması, halk kitlelerinde artan hoşnutsuzluk, iktidarın kitle desteğindeki erozyonu ayrıntılı bir biçimde ve gerekçeleri ile yer almaktadır. Eski İttihatçı şefler, hükümetin tökezlemesi için fırsat kollamaktadır. Böylesi kırılgan bir ortamda, emperyalizmle girilen ekonomik ilişkide, başı dik bir siyasi tutum yerine, siyasi tavır ve uzlaşmaya yönelmek kaçınılmazdır ve gerçekleşen budur. TKP'ye göre, Batılı ve komşu devletler ile yapılan bütün barış

---

[192] Türkiye Komünist Partisi, 1926 Viyana Konferansı, Belge Çeviri: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayını, s. 22, 2004.

[193] TÜSTAV Yayını, s. 12.

anlaşmaları, içerideki bu patlamaya hazır ortam karşısında dışarıdaki riski asgariye indirmek içindir. Musul ve Kerkük de böylesi bir denklem sonucu feda edilmiştir.[194]

1926 yılı için kullanılan *"vazgeçme yılı"* nitelemesini, genç tarihçi Sinan Dervişoğlu şöyle yorumluyor:

> 1926'da, bu *vazgeçme yılı*nda vazgeçilen şey, 1919'un antiemperyalist haleti-ruhiyesidir. Alınan büyük hacimli borçların, yabancı sermayeden nemalanan milletvekillerinin orta vadede bir siyasi güdüme yol açmasını engelleyecek tek şey olan bilinçli ve örgütlü bir halk desteği, hızla eriyerek yerini tepkiye, hatta öfkeye bırakmaktadır. Bütün bu resmi tamamlayan ise, o dönem hükümetin sık sık ifade ettiği "medeni Batı ülkeleri arasında eşit ve şerefli bir ortak olarak yer alma" niyeti ve hevesidir. Viyana Konferansı belgeleri dikkatle incelendiğinde güçlü bir şekilde hissedilen şudur: Türkiye'nin emperyalizme bağımlı hale gelmesi olgusunun kökleri, bizzat Kurtuluş Savaşı ertesinde filizlenmiş, gelişmiş, CHP çatısı altında dal budak salmıştır.[195]

TKP, antiemperyalist tavrı sürdüğü sürece Kemalist yönetimi desteklemeye hazırdır. Hayatı boyunca bir komünist olarak yaşayan ve ölen Ş. Hüsnü burjuvaziyle uzlaşma noktasında değildir. İşçi ve emekçileri örgütlemek, onların önderliğini elde etmek; yığın eylemleriyle Kemalizmi zorlamak ve emperyalizm karşısında tutarlı olmasını sağlamaktır. Bu iyimser yaklaşım, tarihsel olarak doğrulanmadığı gibi, 1926 ve sonrasında TKP'nin önünde verimli bir savaşım alanı açamamıştır.[196]

N. Hikmet, Kemalizm konusunda Ş. Hüsnü'den daha gerçekçi ve mesafeli bir tavır içindedir. Burjuvazi iktidarda olduğu sürece demokrasinin söz konusu olmadığını, demokratlığının iktidara geçene kadar diğer sınıfları yanına çekmek için kullandığı bir taktik olduğunu vurgulamaktadır.[197]

İlginç olan, 1927 tevkifatı sonrası Kemalist saflara katılan V. N. Tör'ün *(Asım)* 1926'da, *"Tabandan gelecek şiarlarla Kemalizmi ileriye götürme"*nin hayal olduğunu, TKP'nin buna kapılmaması gerektiğini belirtmesidir. Ayrıca, sık sık TKP'ye getirilen *"CHP girip içinde çalışma"* önerisinin olmazlığını, özetle, *"CHP Batılı anlamda kitle tabanı olan, dolayısıyla temsil ettiği halk kesimleriyle organik bağları bulunan bir parti değildir. İçinde değil işçi-köylü, esnafın dahi temsili son derece sınırlıdır. Esas olarak bir 'askeri ve mülki erkan' ve yenitüredi zenginlerin partisidir. Kitle*

---

[194] TÜSTAV Yayını, s. 13.
[195] TÜSTAV Yayını, s. 13.
[196] TÜSTAV Yayını, s. 14.
[197] TÜSTAV Yayını, s. 15.

teması olmadığı için, CHP içinde yapılacak çalışmayla ulaşılabilecek bir 'kitle yoktur ve olamaz'" biçiminde sergileyen ilk o olmuştur.[198]

S. Dervişoğlu, tüm artı ve eksileriyle her iki tavrın da, "Anti-emperyalist duruşu ve tavrı Kemalistlerin eline bırakmak" gibi ortak bir çaresizliği paylaştığını vurguluyor.[199] 1926 Viyana Konferansı'ndaki TKP'nin gerek örgütsel gücü, gerek yönetici kadrolarının politik çapı, gerekse teorik ve politik ilgi alanlarının zenginliğiyle özel ve üst bir noktayı temsil ettiğini; bu üç alanda 1926'daki seviyeye uzun yıllar erişemeyeceğini belirtiyor.[200]

[198] TÜSTAV Yayını, s. 15.
[199] TÜSTAV Yayını, s. 15.
[200] TÜSTAV Yayını, s. 15.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.-II. TİP'in Yapısı, Farklılıkları ve TKP ile İlişkileri

III. Enternasyonal ya da Komintern, bir Dünya Komünist Partisi olarak sürdürdüğü etkinliği 1943 yılında sona erdirdikten sonra, II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Kominform sürecinde aynı yapılanma olmasa da Sovyetler Birliği öncülüğünde *Soğuk Savaş* koşulları gereği sürdürülmüştür. Komünform sürecinden sonra ise III. Enternasyonal geleneğini sürdüren komünist partilerinin vardığı nokta, zaman zaman bir araya gelerek ulusal ve uluslararası konularda fikir değiş tokuşu yapmaktır.

16-19 Kasım 1957'de Moskova'da yapılan *Komünist ve İşçi Partileri* temsilcileri toplantısı,[1] Stalin'in ölümü sonrası 1956 yılındaki SBKP 20. Kongresi'nin arkasından yapılmıştır. Nikita Huruşov'un şaşırtıcı konuşması ile *"Stalin'le hesaplaşma"* ilk defa bu Kongre'de başlamıştır. Huruşov'un *destalizasyon* kampanyasının kilit kavramı *"kişi putlaştırması"* Gorbaçev döneminde güncellik kazanmış; *kolektivizasyon* değerlendirmesi giderek Buharinciliğe ve sosyalist kuruluşun iradi zorlamalarla yapılması *iradecilik* olarak adlandırılarak sağcı pek çok kavram yaratıcı Marksizm olarak sunulmuştur.[2] Bu toplantıdaki uzlaşmacı yaklaşım ve barış söyleminin, Soğuk Savaş dönemi koşullarında, ülkeler düzeyinde uluslararası komünist harekete getirdikleri ayrı bir konudur. Türkiye Komünist Partisi'ne getirisi ise, dünya çapında *Türkçe yayınların ve Bizim Radyo* yayınının başlamasıdır. Diğer taraftan yurtiçinde parti biçiminde bir

---

1 *Komünist ve İşçi Partilerinin 4 Toplantısı*, Ürün Yayını, 16, İstanbul, 1976, s. 13-22.

2 Cemal Hekimoğlu, *Stalin'i Anlamak*, Gelenek Yayınları, s. 19.

örgütlenme görülmemektedir. 1951 yılında yapılan tutuklamalarla çökertilen partinin yönetici kadrosu ve önde gelen üyeleri cezaevindedirler.

1960 yılı Kasım ayında 81 Komünist ve İşçi Partisi temsilcisinin katıldığı ikinci toplantı Moskova'da yapılmış; *"Komünist ve İşçi Partilerinin Bildirisi"* ile *"Bütün Dünya Halklarına Çağrı"* ve *"1957 Deklarasyonu"*, *"Barış Manifestosu"*'na bağlılık oybirliği ile kabul edilmiştir.[3] Bu arada SBKP'nin 21. Kongresi'nde SBKP Genel Sekreterliği'ne Brejniyev getirilmiştir. Türkiye Komünist Partisi'ndeki gelişme ise Z. Baştımar'ın cezaevi çıkışı yurtdışına çıkmasının ardından, 1962 Nisan ayında "Dış Büro"nun oluşması, yurtdışında çalışmalar ve yurtiçinde kurulan I. TİP'in Parti tarafından desteklenmesidir.

60'lı yıllar ülkemizde ilerici hareketlerin hızla güçlendiği ve yaygınlaştığı yıllardır. Bu gelişme, uluslararası ve ulusal koşulların ürünüdür. Birincisi, 1917 devrimi ile başlayan, gelişen ve 1945'te yaygınlaşan toplumsal dönüşümlerin, komünist partilerin artan etkisi; ikincisi, 60'larda büyük sıçrayışlar yapan antiemperyalist halk devrimleri; üçüncüsü, Avrupa'da aydınlar ve gençlik içinde 68 kitle eylemleri ile gelişen düşünce ve hareketlerdir. Ulusal düzeyde ise 1950'lerden sonra üretici güçler hızla gelişmiş, sınıflar arası savaşım geleneksel DP-CHP parti mücadelesini aşmıştır. DP uygulamalarından zarar gören, olumsuz etkilenen asker-bürokrat-aydın kesimin tepkisi 27 Mayıs harekâtıyla noktalanmış ve siyasal iktidarlara karşı garantiler oluşturma çabalarına girişilmiştir. İleri bir demokratik çerçeve sunan 61 Anayasası, Anayasa Mahkemesi, TRT gibi pek çok önemli kurum hemen hemen iktidarın etkisi dışına çıkarılmış ve siyasal iktidarlar üzerinde denetleyici işlevler kazandırılmıştır. Burjuvazinin ekonomide ölçüsüz egemenliğini sınırlamak için sosyal devlet, planlı kalkınma, toprak reformu, ekonomik ve demokratik hakları savunacak kitle örgütlerinin önü açılmış ve böylece ilerici hareketlerin savaşımları için toplumsal meşruiyetin koşulları oluşturulmuştur.

I) I. TİP

1961 yılının başında parti kurma olanağı tanınmış ve ay sonuna doğru, 1961 genel seçimlerine katılmak için, yeni bir partinin en geç 13 Şubat akşamına kadar kurulmuş olması gerektiği açıklanmıştır. Şubat başında, 1920'lerden bu yana gelen gelenekten, Basın Teknisyenleri Sendikası'nın merkezinde oldukça kalabalık bir sendikacı grubuyla yapılan toplantıda seçilenler, bir iki kişi dışında Parti'nin çekirdek kurucuları olurlar. TİP, son anda 13 Şubat 1961 tarihinde 12 işçi sendikacı tarafından İstanbul'da

[3] *Age*, Ürün Yayını, s. 25-27, 28.

kurulmuştur.[4] Bunlar, İstanbul sendikacılarıdır. Ankara sendikacılarından farklılıkları özel sektörde işçilik, sendikacılık yapmış olmaları; o zor savaşım koşullarında daha savaşkan olarak yetişmeleridir. Bir hakkı alabilmek için savaşmak gerektiğini biliyorlardır. Ayrıca içlerinde, 1946' dan beri soldan etkilenen sendikacılar vardır. Örneğin Şaban Yıldız, *"Ben komünist olduğumu bilmiyordum. Bana komünist olduğumu hasımlarım öğretti"* demektedir. Bu özellikleri *Çalışanlar Partisi* girişiminden farklılığı da açıklamaktadır.

Seçim yasası uyarınca örgütlenmesini tamamlayamayan TİP 1961 seçimlerine katılamayacaktır. Bağımsız olarak katılmak da bir yarar sağlamamaktadır. Ancak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin 100 bin kişiyi bir araya getiren görkemli İstanbul Saraçhanebaşı işçi mitingi gelişmenin yönünü belirlemiştir. Afişe yazdıkları *"Bizim de söyleyecek sözümüz var"* sloganı ile *"Biz de varız"* diyorlardır. Doğrudan TİP'in eseri değildir, ama oluşmasında büyük katkısı vardır. İlk konuşan, işçilerin babası, Üzeyir Kuran'dır. İkincisi İİSB Başkanı A. Erakalın'dır. Mitingi coşkuya taşıyanlarsa TİP kurucuları K. Türkler ve İ. Denizcier'dir. İ. Denizcier, bir karar örneğini okur: *"Sendika özgürlüğü, grev ve toplu sözleşme hakkı derhal tanınmalıdır, aksi takdirde yapılacak grevlerin sorumluluğu işçilere yüklenemeyecektir."* Karar, alkışlarla kabul edilir.[5]

Birliğin genel başkanı A. Erakalın, kendisine öneri getiren *Yeni Türkiye Partisi*'nin listesinden bağımsız aday gösterilebilme ve seçilirse tekrar partiye dönme kararı ile Genel Başkanlıktan ve Parti'den ayrılır; seçilemez. Seçimler partiye yarar sağlamadığı gibi, başsız da bırakmıştır.[6] 20 Aralık'ta çıkan *Yön* dergisi, ilk sayısında Çalışanlar Partisi'nin kuruluş çalışmalarından yoğun olarak söz eder. TİP yerine, Türk-İş'e ve yerel örgütlere dayanacak bir parti olacaktır.[7] Diğer önemli gelişme, 22-29 Ocak 1962 tarihleri arasında Ankara'da toplanan, "Türkiye İşçi Sigortaları Kurumu"nun "Çalışma Meclisi" toplantısı olmuştur. Toplantıda, kuruluş aşamasında olduğu bilinen "Çalışanlar Partisi"ne ve bu girişime karşı tavır alınır. Sendikacılar, Çalışanlar Partisi'nin CHP'nin kanatları altında, onun güdümünde olacağı haklı düşüncesiyle: *"Niye ikinci parti kuruluyor. Hazır bir*

---

[4] N. Sargın, *TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler*, Felis Yay., İstanbul, 2001, s. 64-65. Tüzükteki sıralamayla kurucular: *"Maden işçisi Kemal Türkler, tekstil işçisi Avni Erakalın, tekstil işçisi Şaban Yıldız, basın işçisi İbrahim Güzelce, çikolata işçisi Ahmet Muşlu, lastik işçisi Rıza Kuas, garson Kemal Nebioğlu, tütün işçisi Hüseyin Uslubaş, ilaç sanayi işçisi Saffet Göksüzoğlu, basın işçisi Salih Özkarabay, nakliyat işçisi İbrahim Denizcier ve son kurucu Maden-iş'te Türkler'in şoförü Adnan Arkın'dır.'* Çoğunluk 30 yaşlarındadır. Ş. Yıldız, H. Uslubaş ve S. Özkarabay 15-20 yaş büyüktürler. İlk yönetim kurulu toplantısında, Genel Başkanlığa A. Erakalın, İkinci Başkanlığa K. Türkler, Genel Sekreterliğe Ş. Yıldız getirilir."

[5] Sargın, *age*, 1. c., s. 73, 74.

[6] Sargın, *age*, 1. c., s. 72.

[7] Sargın, *age*, 1. c., s. 73.

partimiz var, onu destekleyelim; gücümüzü parçalamayalım" diyerek, kendi yörelerinde TİP'i destekleyeceklerini belirtirler.[8] Bu son gelişmeler üzerine TİP kurucuları tekrar harekete geçerler. Yapılacak ilk iş başkansız kalan Parti'ye, sözüne güvenilir ve konuları bilen bir başkan bulmaktır. Pek çok aday içinden M. A. Aybar adında birleşilir.[9] M. A. Aybar'ın daha önce de kurucularla kimi görüşmeleri olmuş ve onu Parti'ye çağırmışlardır. M. A. Aybar 142'den devam eden davasını ve bunun Parti'yi sıkıntıya uğratabileceğini ileri sürerek özür dilemiştir. Şimdi durum değişiktir. Parti ile ilgili önerileri, Parti'ye girmesini istediği tüm kişilerce benimsenip desteklenecektir. Ayrıca yalnız Parti'ye değil, Genel Başkanlığa çağırılıyordur.[10] 1962 yılı Şubatının ilk günü M. A. Aybar TİP'in başına geçer ve aynı gün kurucuların basın toplantısıyla durum kamuoyuna duyurulur.[11] Bu arada Yön dergisinin başlattığı ve bazı aydınların katıldığı Çalışanlar Partisi girişimini, soğuk savaş yıllarının Hür Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu (ICFTU),[12] dolayısıyla Amerika'nın denetimi altındaki TÜRK-İŞ yönetimi destekliyordur.

Parti'ye canlılık kazandırmak için sosyalist aydınlar çağrılır. Kısa sürede geleneksel resmi ideolojiyle bağlarını koparan, iç ve dış politikada, toplumsal güçlerin aleyhine olan egemen yaklaşımları şiddetle eleştirerek reddeden TİP, toplumun tüm alanlarına ilişkin yeni bakış açıları getirir. Bu dünya görüşü ile düşünce ortamına önemli katkılarda bulunarak canlılık kazandırmıştır. Politikaya bambaşka bir bakış açısı ve muhalefet tarzı getirilmiştir. TİP'in bu başarısına Marksist düşünce önemli katkılarda bulunmuştur.[13] Yığınlar için yığınlarla birlikte savaşan, Anayasa ve demokrasi savaşımında kişilik ve saygınlık kazanan bir parti olmuştur. *"1965 genel seçimlerinden 15 milletvekili kazanarak"* çıkınca, yığınların çıkarlarını savunan yeni sesi parlamentodan bütün ülkeye yayılır.[14]

TİP İstanbul Milletvekili ve MK üyesi S. Aren, Türkiye İşçi Partisi'nin Türkiye sosyalist hareketi içinde kaynakları ve siyasal şekillenmesi bakımından özgün bir yapısı olduğunu belirtiyor.[15]

---

8 Sargın, *age*, 1. c., s. 74.

9 Sargın, *age*, 1. c., s. 74, 75.

10 Sargın, *age*, 1. c., s. 31, 32.

11 Sargın, *age*, 1. c., s. 85.

12 Sargın, *aga*, 1. c., s. 64.

13 *TBKP Kongre Tezleri 2*, 1990, s. 18. TİP, 1966 yılına kadar açıkça Mark-sizme, bilimsel sosyalizme göndermede bulunmasa da 1962'den itibaren Marksizm'in etkisi altındadır. O döneme kadar tabu olan, devletin denetlenmesi, demokratikleştirilmesi, uluslararası ilişkiler, anlaşmalar, Kürt sorunu gibi konulara yaklaşımı güçlü etkiler yaratır.

14 TBKP Yay., s. 18. Anayasa Mahkemesi'nde en çok davayı TİP açar, Anayasa Hukuku'nun oluşmasına önemli katkılarda bulunur. Bütün bunlar yılların politikacısı İnönü'yü de etkiler ve: *"Bu ülkede ancak CHP ve TİP'ten ilerici hamleler beklenebilir"* der. Yeni Türkiye Partisi Genel Bş. Ekrem Alican: *"TİP'liler geldi Meclis'in seviyesi yükseldi"* diyerek saygısını belirtir.

15 S. Aren, *TİP olayı-1961-1971*, Cem Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1993, s. 7. "TİP'e gelinceye kadar

N. Sargın, *"I. TİP, en sınırda, uçlarda dövüştü. Gelişti, dönüştürdü. Bu çizgisini terk etmeye başladıkça bölündü, geriledi"* diyor.

Birinci TİP Genel Yönetim Kurulu (GYK) üyesi C. Kıral, sendikacıların TİP'i kurarken hareket noktalarının *"Patronların partileri var. Bizim de olmalı. İşçilerin de bir partisi olmalı"* yaklaşımıyla kurduklarını, ama salt işçilerin kurduğu bir partinin *"İşçi Partisi"* olmayı hak etmediğini, gelişme kaydedemediğini; TİP'in toplumda yer edinmesinin somut politikalar üretmesinden kaynaklandığını; örneğin toprak reformu yaklaşımının, para ve iletişim araçları yokluğuna karşın köye kendileri gitmeden gittiğini anlatıyor ve şöyle diyor:

> TİP, bu düzenin yasalarına takılmayacak bir toprak reformu düşünmektedir. *"Toprağın parasını ödeyeceğim, alacağım. Topraksız köylüye tapusuyla beraber dağıtacağım. Ne kadarını alacağım ne kadarını bırakacağım, ne kadarını dağıtacağım meselesine de siz karar vereceksiniz ey ahali. Şehirlerde, köylerde, nerdeyse komiteler, heyetler oluşturacaksınız -Bizim köyümüze yüz dönüm toprak yeter- diye siz karar vereceksiniz. Üstünü alacağız, topraksız köylüye dağıtacağız"* diyordu. *"Peki toprağın parasını ödeyeceğiz diyorsunuz, parayı nereden bulacaksınız?"* sorusuna, *"İthalat ve ihracatı devlet yapacak. Oradan gelen paralarla bu işi yapacağız."* diyordu. Bu konuda çok ciddi rakamlar elde etmişti. C. Kıral: "TİP bunları iyi yakalamıştı... Bir köye gittik iki arkadaş, köy kahvesine girer girmez bir tanesi kalktı: *"Ya tamam* dedi, *bizimkiler geldi."* Şimdi köylünün *"bizimkiler geldi"* derken ne kastettiğini anlamak zordur. Lehte mi, aleyhte mi? *"Kimmiş o sizinkiler?"* dedim. *"TİP'liler"* dedi. *"Ya* dedim, *iyi bildin biz TİP'liyiz." "Hele"* dedi, *"şu Toprak Reformu'nu sen bir daha anlatsana."* Anlattık. *"Peki" ama* dedi, *"bu pe..... niye para veriyoruz biz!"* Toprak Reformu'na itirazı yok. TİP diyor ya: *"Zenginlerden aldığım toprağın parasını ödeyeceğim."* O parayı ödemeye razı değil.

Birinci TİP'in yeni üyesi, FKP'nin eski üyesi. Birinci TİP döneminin örgüt adamı, I. TİP ve II. TİP'e önemli katkıları olan Y. Ünal, 1965'te Zonguldak'ta bir grup arkadaşıyla TİP'in şubesini kurar ve Merkez İlçe Başkanı

Türkiye'deki bütün ilerici-sosyalist hareketler doğrudan ya da dolaylı bir biçimde Türkiye Komünist Partisi'ne bağlıydı, ondan kaynaklanırdı. TKP, diğer ülkelerin komünist partileri gibi, esas olarak Sovyet çizgisine bağlıydı. Diğer taraftan ülkede komünizmin yanı sıra her türlü ilerici fikir ve hareketler de fiilen yasaklanmış olduğundan, bunlar arasındaki farkların üstleri örtülmüş ve hepsine tek bir muamele, komünist muamelesi yapılmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, düzene karşı olan herkes kendisini komünist olarak görmüş ve TKP'yi de, fiili bir ilişkisi olmasa da, doğal olarak kendi partisi saymıştır. Kısacası bu dönemde Türkiye'deki ilerici-marksist-sosyalist harekete TKP egemendi. İşte TİP'in önemi Türkiye'de ilk defa TKP egemenliği ve çizgisi dışında bir sosyalist hareket başlatmış olmasındadır. Ayrıca TİP 10 yıl gibi uzunca bir süre yasal olarak etkinlik göstermiş olduğu için marksist sosyalizmi kamuoyuna tanıtmak bakımından da önemli bir görev yapmıştır."

olur. O sırada Ereğli Kömürleri İşletmesi'nde elektrikçi olarak çalışmaktadır, posta başı ve 22-23 yaşında bir işçidir. Astsubay emeklisi ustabaşı arkadaşı da İl Başkanı olur. DİSK kurulur. Zonguldak'ta DİSK'in kurucusu *Türkiye Yeraltı Maden İşçileri Sendikası Genel Sekreteri* olur.

> 67'lerden itibaren Marksizm'i öğrenmeye çalışıyoruz. Boyuna kitap alıyoruz. Hem koşturuyoruz, gece Parti'de sandalye üzerinde yatıp bazan, hem de okumaya öğrenmeye çalışıyoruz. O süreçte ne kadar ne öğrenebilirsek. Kenan Somer, Ankara'da arkadaşlar *Emek* diye bir dergi çıkarıyorlar. Bir de gazetemiz vardı. Çeşitli dönemlerde çeşitli gazetelerimiz oldu. Biz de burada bir gazete çıkarmaya başladık, işçilere dağıtmak için, ama daha çok kendi çevremizi bunlarla, bu yayınlarla tutmaya, geliştirmeye çalışıyorduk. Bir taraftan da tartışmalara katılıyoruz. Bir gün hiç unutmuyorum, Kadıköy İlçesi'ne geldim, Murat Belge, Murat Sarıca, Nurkalp Devrim, Kadıköy İlçesi akademisyenlerin olduğu bir ilçe; bunlar da böyle ortada sözde bizi kapıştırıp, kenardan böyle taraf tutacaklar, bunların hepsini oturtup sigaya çektim bir bir: *"Ben işte gayriresmi komiseriyim burada"* diye. Ne zaman gitsem bir tartışma çıkıyor; 1789 devrimiydi, 1848 devrimiydi, Paris Komünü'ydü vs. Şimdi bunları iyi bilmek zorundasınız, yoksa bu tür insanlarla konuşamazsınız; ayrıca kendi adamlarınızın yanında malıcup olursunuz. Bunları iyi öğrenmek zorundasınız. Özel olarak hazırlanıp giderdim. Ama tırsmışlardı ve: *"Böyle kazanılmaz bu tartışmalar"* dedi en sonunda Murat Sarıca.

Kongreler ve ideolojik savaşım. F. Aksın, TİP içinde çok parlak bir yönetici gibi değil de iyi bir ilçe başkanı, güvenilir bir insan olarak tanınmıştır. Çalışmalarında tam bilinçli ve bilgili olmaktan çok, çalışkan bir İlçe Başkanı olarak belirir. Birçok fedakârlığa katlanıyor, gecelerini ilçede geçiriyordur. Onun için bir tür öğrenme ve deney kazanma süreci olmuştur:

> İlçe önce Tarlabaşı'ndaydı. O izbe yere 100 lira kira veriyorduk, 400 lira kira vererek, büyük lokali olan bir yere taşındık ve o parayı mutlaka çıkartıyor, ayrıca artıyorduk. TİP'te düzenli bir çalışma içindeydim. Aşağı yukarı saat 6.00'da işi bitirip doğru ilçeye giderdim. Her Pazartesi toplantı yapılırdı. Çeşitli edebiyatçıların işçi kesimiyle ilişki kurmasını sağlardık. Hiç unutmuyorum, Orhan Kemal bir konuşmasında çok duygulanmıştı. Yaşar Kemal de konuşmuştu. Çok kalabalık olur, dolar dolar taşardı. Çok etkilenmişlerdi. Diğer akşamlar da sürekli kahve toplantıları olurdu. Okmeydanı kahvelerine, Sütlüce kahvelerine işçilerle görüşmeye giderdik.

TİP'in 1967 2. Kongre öncesi, Beyoğlu İlçesi'nde İstanbul Kongresi Delegeleri çeşitli toplantılar yapmaktadır. Bir ön hazırlıktır. Çoğunlukla bu ilçede yapılmakta ve toplantıları İlçe Başkanı olarak F. Aksın yönetmektedir. Bu toplantılar bittiğinde, N. Sargın, ifadesini almak için İlçe'ye gelir.

Mihri Belli, o sıralarda çok aktiftir ve parti içine adam sokuyordur. Kısacası, M. A. Aybar parti içinde örgütleniyorlar endişesi içindedir:

> Nihat'ı da, çok gençtim ama, TİP'ten önce Edip'in (Cansever, N.B.) dükkânına gelip giderlerdi, oradan tanıyordum. Dostluğumuz yok, ama tanışıklığımız var. Yönetim Kurulu'nun odasına geçtik. Beni o toplantılarla ilgili olarak sorguya çekti. Nihat Bey'in sorgulamasından sonra 20 kişi Haysiyet Divanı'na verildik. M. A. Aybar, aslında üç isim Kumru Gözügeçgel, Sevinç Özgüner, Kemal İşler'in adlarını vererek o toplantıların bir çeşit manuple edildiğini ve o toplantılara katılanların, ilgisi olan kişilerin hepsinin kesin ihraç istemi ile Haysiyet Divanı'na verilmesini istemişti. Sonuç olarak hepimizi beraat ettirdiler. Divan Başkanı Üzeyir Baba vardı yaşlı sendikacı: *"Yahu Parti'nin en iyi evlatlarını atmak istiyorlar"* diyordu ve bizi o kurtardı. Gerçekten sadık, efendi, sesi falan çıkmayan, oturup eşşek gibi çalışan adamlar da pisi pisine gidiyor. Yıllar sonra Nihat, Foça'ya geldiğinde: *"Hakikaten yahu, seni Haysiyet Divanı'na vermenin ne gereği vardı. Ama, yani Aybar da haklı idi, seni vermezsek onları veremiyorsun"* dedi. Sonra bunları yeniden, 13 kişilerdi, attılar. Rasih, bununla ilgili kocaman bir kitap çıkardı.

F. Aksın'ın TİP'teki ikinci özelliği, iyi bir Kongre yöneticisi olarak belirmesidir. Üç-beş tane karmaşık Kongre yönetmiştir. Bunlardan birisi M. A. Aybar'ın Çekoslovakya olaylarından sonra, ilk defa Parti içindeki bölünmeye yol açan konuşmayı yaptığı Beşiktaş İlçe Kongresi, ikincisi de Eminönü İlçe Kongresi'dir. TİP'in 3. Kongre öncesi, İstanbul İl Kongresi için ilçe kongrelerinde büyük çatışmalar olmaktadır. Eminönü İlçesi kalabalık bir ilçedir ve İl Kongresine 29/30 delege gönderecektir. Türkiye'deki sosyalist hareketin bir çeşit iç kavgası verilmektedir. Salonda 60-70 kişilik delege, 500 kişiden fazla insan vardır ve divana, *"Politik konuşmaları sırasında Deniz Gezmiş konuşma yapsın; Doğu Perincek konuşma yapsın; Ömer Turgut konuşma yapsın"* gibi önergeler verilir. Konuşma yapması istenenler, ya Parti'den çıkarılmışlar ya da Parti üyesi değillerdir. Konuşma yapma hakları olmayan insanlar için isteniyordur ve bu konuşma yapılır. M. Belli yakınları açık muhalefette Şişli İlçesi'ne hâkim olurlar, ama Beyoğlu İlçesi'ne hâkim olamazlar.

F. Aksın İstanbul İl Sekreteri iken bir telefon gelir: *"İstanbul il binası işgal edilmiş"* diye. Bir grup MDD'ci il binasını basmışlar, yerleşmişler, bir işgal komitesi oluşturmuşlar, yönetimi ele almışlardır.

> Murat Sarıca Yönetim Kurulu'nda idi, telefonda bana: *"Ya sen İl Sekreteri misin?"* dedi. *"Evet"* dedim, *"Nah, İl Sekreterisin,* dedi, *basıldın."* Onun üzerine açtım telefonu, birisi çıktı: *"Burası İşgal Komitesi bilmem nee..."* Zeytinburnu İlçe Başkanı mı ne Metin diye bir genç vardı. *"Oğlum Metin'i ver bana"* dedim. *"Eee, Metin!"* diye çağırdılar, *"Yahu Metin* dedim, *ne yapıyorsun?" "Abi,* dedi,

işgal ettik." Çok şey bir çocuktu, ama saygılı. Gazeteleri çağırdılar. Cumhuriyet de basmış onların demecini, *"İstanbul İl Yönetimi işgal edildi, tabanı temsil etmiyor"* diye. Sonra Beyoğlu İlçe binasında toplantılar yapmıştık. İl Yönetimi orada toplandı. Rahmetli Şaban Yıldız: *"Şimdi sendikadan adamları getiririm. Onları döver döver atarız"* dedi. *"Yahu,* dedim, *Parti'nin içi çok gergin. Böyle bir şey yapmayalım. Parti'nin bütün ilçelerinde kan gövdeyi götürür."* Nasıl oldu unuttum, bir süre sonra çekip gittiler. İl Yönetim Kurulu'ndan ayrılmalar oldu. Rıza Kuas: *"Yeni bir yönetim kurulana kadar siz devam edin"* dedi.

Y. Ünal, TİP'in İstanbul İl Kongresi'nde Partizan Grubu'nun "Demokratik Devrimcileri, Mihri Grubu'nu" desteklediğini, çeşitli baskıların olduğunu, bazı Aybarcılar'ın saf değiştirip Mihriciler'in yanına geçtiklerini ve Kongre'yi kaybettiklerini; daha sonra Parti'nin genelini alınca, kendisinin İstanbul İl Sekreteri, C. Açıkgöz'ün İl Başkanı olduğunu belirtiyor:

İkinci veya üçüncü akşam topladık Yönetim Kurulunu; bu akşam bütün ilçeleri teslim alalım diye, ben Anadolu yakasına geçtim. Eski Anadolu yakası komiseri olduğum için, Kadıköy'den başlayarak Kadıköy, Üsküdar, Beykoz, bir akşam içinde üçünü de, hatta Üsküdar Doğu Perincek ekibinin idi. Beş kişiydik biz. *"Verin anahtarları"* dedim; onlar da toplantı halindeydi 40-50 kişi, hatta C. Yücel de oradaydı. *"Ne o yahu basmaya mı geldin burayı"* dedi. *"İlçeyi teslim almaya geldim, verin anahtarları"* dedim. Vermediler. Hatta kırdım ve bütün dolaptaki eşyaları, Parti evrakını aldım, *"Beyler dışarıya,* dedim, *gider miyiz de"* falan, *"Beyler dışarıya, adam getiririm bak"* dedim, çıktı hepsi dışarı. Sonra gittim Beykoz'u teslim aldım. Aynı akşam herkes görevlenmişti bir yere, elimizde üç tane ilçe vardı: Kartal, Fatih yarım yamalak ve Şişli. Fatih İlçesi'ni *Demokratik Devrimciler* işlemez hale getirmişlerdi. Şişli *Emek* grubundandı, biz *Partiliyiz* diyorduk. Bu üç ilçenin insanlarıydık. Bunlarla İstanbul'u örgütledik ve bir akşamda bütün ilçeleri teslim aldık. A. Meriç, Eminönü İlçesi'ne gitmişti.

"Siz Parti'den yana mısınız değil misiniz?". Y. Ünal İstanbul İl Kongresi'ni "Demokratik Devrimciler"in aldıkları gün Partiyi kapattıklarını belirtiyor:

Siz Parti'den yana mısınız değil misiniz? diye hep sorardım zaten. Önemli olan Parti değildi onlar için, bu Parti ortadan kalksındı. Darbe yapılacaktı. Darbeyi de gençlikle yapacaklardı. Şimdi ben hepsini bilirim, Deniz Gezmiş'i filan. Bunların hiçbirisi sosyalist militan değildi. 68 kuşağına hiçbir zaman inanmadım. Hiçbirisi sosyalist değildir. Bunlar partiye de karşılar, nitekim hep dövüşüyorlardı. Sosyalist geçiniyorlar ama, değiller. Bence sosyalizme de karşılar. Nitekim, daha sonra ordu ile ilişkilerini geliştirerek her türlü pazarlığı yapabilecek duruma geldiler. Şimdi 68 kuşağı, 68 kuşağı tamam *başkaldırı kuşağıdır,* ama ne için?

TİP içindeki ideolojik yaklaşımlar gruplaşmayı da getirmiştir. Y. Ünal ekibinin lideri önce S. Aren'dir. Arkadaşları ile birlikte çok ısrarcı olmalarına karşın S. Aren: *"Yok ben yapamam bunlarla"* diyerek ayrılır. Y. Ünal: *"Sadun Hoca yumuşak huyludur. Bir de süreci gördü, çok kavgalı, dövüşlü bir süreç gelişiyor. Başındaki insanın da böyle yırtıcı olması lazım. Sadun Hoca böyle bir tip değildi. Kendini de iyi tanıdığı için çekildi. O çekildikten sonra, Behice Hanım ayağını sürüyerek gelmişti muhalefete. Biz de onu hiçbir zaman bizden biri gibi görmedik"* diyor. Yine de "Demokratik Devrimcilere" karşı kavgacı bir tutum sergileyen B. Boran liderliğe getiriliyor. S. Aren çevresi, özellikle Emek grubu onlara daha akademik ve grupçu gelmektedir. Y. Ünal: "Türkiye'nin istatiki bulgularını öğrenmeye özel gayret gösteriyorduk. *Türkiye feodal bir ülke mi, yarı feodal bir ülke mi, kapitalist bir ülke mi?* İki safın koruma silahlarıydı. *Yarı feodal bir ülkedir, Demokratik Devrim olacak* diyorlar, biz, *kapitalist bir ülkedir, Sosyalist Devrim olacak* diyoruz. Bir ara TİP gidiyordu, İstanbul'u bile almışlardı. Sonra, o dönemden kalan insanlarla ekip kurduk, bir avuç militan tuttuk Parti'yi, Mihri'ye kaptırmadık." İstanbul'u toparlayan, kendilerine "Emekçi" demeyen bu kadro, sadece "Partili"dir, ama net tavırları vardır. N. Sargın Genel Sekreterlik'ten ayrılır, Emek grubundan Sait Çiltaş'ı seçerler. 12 Mart yargılanmalarında da iki grup halindedirler. Y. Ünal: *"Behice Hanım başka hapishanedeydi ve bizimle birlikte sert bir tutum içindeydi. Beş sayfalık sert savunmamızla kendisine katıldığımızı belirtmek istiyorduk. Bu gruplaşma mahkemede de devam etti. Mahkeme ve hapishane sürecinde de iki grup gibi davrandık. Sadun Hoca'nın o yumuşak kişiliği birleştirici unsurdu. Sert gruplaşmalara girmedik."* Savunmada Emek grubu *"yasalardan da yararlanmak lazım"* derken, onlar *"siyasi savunma"* yaparlar. Y. Ünal, şimdi onların tavrını daha doğru buluyor, kendilerini: *"Siz hiçbir şey değilsiniz, siz bizi yargılayamazsınıza varan bir tutum, goşistler gibi"* diye eleştiriyor.

Güler Yüzlü Sosyalizm. Bu arada M. A. Aybar'ın *"Güler Yüzlü Sosyalizm"* söylemi, *"Bilimsel Sosyalizm, Demokratik Devrim, Sosyalist Devrim"* vb. tartışmaları sırasında ortaya çıkar. Y. Ünal, bu yaklaşımın reel sosyalizme ve TKP'nin *"Biz olmazsak siz olamazsınız"* söylemine politik bir yanıt olduğunu düşünüyor: "Orada asık gidiyor işler, halkla temasları yok. Türkiye'de devlet bürokrasisi asık suratlıdır, halka kapalıdır, halkı aşağılayıcı, horlayıcıdır. *Horlayıcı* sözcüğünü çok kullanmıştır. *'Sosyalizm böyle halkı horlamaz, asık yüzlü olmaz halka karşı, güler yüzlü olması lazım'* der. Peki nasıl güler yüzlü olacak, nasıl *Ceberrut* olmayacak? Bunlar açıklanmıyordu" diyor.

O sırada, D. Perinçek grubu, Çekoslovakya müdahalesini destekler ve Manifesto'yu yayımlar. Orada *"İnsanlık tarihi sınıf mücadelesi tarihidir"*

derken, TİP'in Üçüncü Kongresi'nde M. A. Aybar *"insanlık tarihine"* vurgu yapar. İdeolojik saflaşma keskinleşir. TİP'in Dev-Genç ayrımı da giderek derinleşmektedir.

C. Kıral, M. A. Aybar'ın Russell Mahkemesi'ne başkan olup Vietnam'a gidip döndükten sonra, *"Güler Yüzlü Sosyalizm"* söylemini getirdiğini ve daha önceden o kadar net olmasa da benzer yaklaşımları olduğunu belirtiyor:

> Marksizm-Leninizm konusunda Aybar'ın kafası netti. Hatta Minetullah Haydaroğlu'yla bunların bir tartışması vardır. Minetullah Sosyalist Parti'den TİP'e geldiği için, o biraz farklı bakıyordu olaylara: *"Sosyalizm Türkiye için çok iyidir. Ama bu Leninizm de nereden çıktı?"* gibi. Aybar'ın buna karşı çıkışı vardır: *"Ne demek, Sosyalizm Leninizm'den ayrı olmaz"* diye. Bu, Sosyalist Parti'nin TİP'e katılması yıllarıdır. Aybar, Anti-Leninist bir çizgide değildi. *"Leninizm'i geliştiriyorum, yeniliyorum"* düşüncesiyle, biraz da oradan kaynaklandı diye düşünüyorum. Ama sonuç olarak Aybar oradan döndükten sonra şimdi rahatlıkla söylenen sözleri çok abartarak da söyledi. *"Stalinciliğe vuruyorum"* derken aşırılığa kaçtı. Tabii o tarihteki insanların sosyalizm anlayışına da çok bağlı bu. Toz kondurmazdık biz. *"Niye yani, öyle olur mu? Mümkün değildi"* Aybar biraz da kendisine dünyada yer yapmış biriydi. Russell Mahkemesi'nin Başkanı olmak sıradan bir olay değildi. Öyle değerlendirdi.

N. Alpay, Çekoslovakya olaylarının M. A. Aybar'a "Güler yüzlü sosyalizm"i söylettiğini düşünüyor:

> Sovyetler dediler ki: *"Emperyalizm orada bir yeraltı hazırlığı yapmıştı. Çekoslovak sosyalizmini yıkmak için."* Sayısını unuttum, ama 100 bilmem kaç tane yeraltı radyosu kurmuşlardı. Hepsini birden yayına geçireceklerdi. Bir sürü ajanını stratejik yerlere koymuşlardı. Bunlar kısmen sonradan Amerikan belgelerinde doğrulandı. Fakat özgürlüklerin olmadığı da bir gerçekti. Aybar aslında muhtemelen bu ikisini birden gören hoş bir insandı bence... Biraz soğuk bir insandı M. A. Aybar, onun için kişisel olarak dost olmak zordu onunla; B. Boran da soğuk bir insan. Belki Aybar daha sempatik bir insan olsa, Sadun Aren'in kişiliğinde bir güler yüzlü sosyalizm savunucusu olsa, çok açık bir şeydir; Türkiye'de sosyalist akımda farklılaşmalar olurdu. Aybar hakikaten antipatik bir insandı. Yaklaşamazdın, böyle aristokratik ve yukardan bir insandı.

Y. Ünal, M. A. Aybar'ın, hiçbir zaman yanında kendine denk bir lider istemediğini, TİP'te tek adam olduğunu; tuvaletini bile ayırdığını ve oraya hiç kimsenin giremediğini; insanlar üzerinde baskıcı bir etkisi olduğunu belirtiyor ve ekliyor: *"M. A. Aybar, Parti'den istifa etmek zorunda kaldı.*

Gitti. Bir evrakını unutmuş geri geliyor. Yalçın Cerit de koridorda oturuyor. Aybar içeri girince ayağa kalktı, esas duruşa geçti. Parti üyelerinin ilişkisi böyleydi. Yanında öyle, ileri geri konuşamazdık. Sadece biz değil, o dönemin liderleri içinde Behice Hanım, Sadun Aren de onun yanında çok rahat, iki arkadaş gibi davranabildiklerini sanmıyorum. Bir asker gibi çekinirdik ve huzursuz olurduk."

F. Aksın *Kanlı Pazar* olayı olduğunda, İstanbul il yönetiminde ve iktidarsız iktidar konumundadırlar. O günün akşamı iki tane insan ölmüştür:

> Ölenlerden bir tanesi de akrabam, hemen benim yanımda oturuyor: *Turgut Aytaç*. Aybar'ı arıyorum telefonda ve çok zor buldum. *"Haberim var"* dedi. *"Başkan,* dedim, *hemen gel," "Gelecem evladım"* dedi. Türkiye karmaşık bir dönemde. Pazar gece konuştum, Aybar taa Cuma günü geldi. Aybar'ın arabası ile Park Otel'in pastanesine gittik. Aybar'ın çok özel nitelikleri vardı. Konuşuyoruz ve sanki, Kanlı Pazar olmamış, benim yeni kuracağı yönetim kurulunda görev alıp almayacağımı soruyor. Onun için gelmiş. Bu olayı hep şöyle anlatırım. Rinkel'in çok güzel bir kitabı vardı. Bizim kuşağın başucu kitabıydı. Bir kont anılarını yazdırır. Onu anlatır: *"Ama Kont Belmare'nin yalnız içinde olduğu zaman geçmişe inanmasından gücenenler de vardı"* diye bir cümle vardır. Bu, Aybar'a çok uyar. *Daha sonra da Kanlı Pazar konusunda önemli bir konuşma yaptığını hatırlamıyorum.*

TİP'in ilk şehidi Vedat Demircioğlu olayı. 6. Filo yine Dolmabahçe önündedir ve filo erlerinin cinsel gereksinimlerini karşılamak üzere İTÜ'nün karşısındaki bir otel, özel bir genelev haline getirilir.[16] Gösteriler, polisle köşe kapmacadan sonra, *17-18 Temmuz* gecesi, İTÜ yurdu yatakhanesine büyük bir hışımla giren polis, derin uykularındaki gençleri coplar, kimi başına gelen coplarla beyin travması, kimi gözünü yitirme tehlikesi geçirirken, V. Demircioğlu pencereden atılır ve kanlar içinde komaya girer.[17] *18 Temmuz*'daki MYK olağanüstü toplantısından M. A. Aybar'ın yönlendirmesiyle çıkan bildiride, ikinci kattan atılan *"bir gençten"* söz edilir, TİP'nin üyesi olduğu dahi söylenmez. Hangi gerekçe ile olursa olsun üyeye sahip çıkılmamıştır. O da yetmez, partili gençlere haber salınarak, bir provakasyona yol açmaktan sakınmaları istenir.[18]

FKF İstanbul Sekreterliği ve etrafındaki gençlik örgütleri ise, Beyazıt'ta emperyalizme karşı bir miting düzenler. Dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan, TBMM'de bunun *"hürriyetleri kötüye kullanmak"* olduğunu, devamına izin verilmeyeceğini vurgulayarak gözdağı verirken; Beşiktaş İlçe Kongresi'ndeki ünlü konuşmasında M. A. Aybar, *"komprador kapi-*

---

[16] Sargın, *age*, II. c., s. 652.
[17] Sargın, *age*, II. c., s. 653.
[18] Sargın, *age*, II. c., s. 656.

talizminden Çekoslovakya olaylarına" kadar birçok şeyle beraber olaya isim vermeden değinir. 25 Temmuz Sabah 03'te V. Demircioğlu vefat etmiş, TİP cenaze törenini düşünedursun, naaşı doğum yerine nakledilip gömülmüştür bile. M. A. Aybar, Konya'da olan bazı olaylar için hazırladığı demecinin başına, V. Demircioğlu ile ilgili, eklenti olduğu çok belli iki cümle koyarak aklınca durumu kurtarmıştır. Partili gençler ise, Babıâli'de Vilayet Konağı önünde oturma eylemi yapar ve gözaltına alınırlar. Gençlerin söylemi ile bir *"intihar eylemi"*dir bu. Daha sonra N. Sargın'a, *"Yapacak bir şey yoktu, en iyisi onurumuzla ortadan çekilmekti. İsteğimiz oldu, bizi topladılar"* demişlerdir.[19] 27 Temmuzda MYK ve GYK, en dikkat çekici olarak Genel Başkan adına yayımlanan genelgede, V. Demircioğlu'nun biyografisi verilerek, olay TİP'in örgütlerine N. Sargın imzası ile iletilir. Doğal olarak böylesi çekingen bir politika karşısında, TİP'in gençler arasındaki kan kaybı artacaktır.[20]

C. Kıral: *"İ. TİP, bir isyan birliği idi"* diyor. TİP'te sisteme isyan eden, *"Hayır!"* diyenler, Parti bir yere geldikten sonra *"Peki biz neye Evet diyoruz?"* sorusunu gündeme getirirler. *"Güler Yüzlü Sosyalizm"* söylemiyle, sisteme *"Hayır"* demekte birlikte davranan insanların *"Hangi tip sosyalizm?"* de uzlaşması gereği; ideolojik birlik gündeme gelince farklılıkların ortaya çıkması önce gençliği isyan ettirir. C. Kıral: *"O zorlamanın sonucu Aybar'ın Ak dediğine biz Kara demeye başladık. Politik birliği sağlamak için, ideolojik çalışma yapmak yerine, politik ayrılıkları başa çıkarıp, ideolojik ayrılmayı buna bağladık. 'Politik farklılıkları tartışıp, ideolojik süzgeçlerden geçirip, bu işi de bitirdik, politik olarak da ayrılınır artık' demeden, 'Politik ayrılıklar vardır. Bitti bu iş' dedik"* diyor.

Sonuç olarak, TİP'i bölen *Çekoslovakya olayları* değil, M. A. Aybar'ın daha önceden başlayan ve bu olaylardan sonra dozunu artırarak sürdürdüğü yeni görüşleri doğrultusunda TİP'in sosyalizm anlayışına, sosyalizm sözcüğüne eklemek istediği yeni tanımlamalar, yeni sıfatlardır.[21] Üçüncü Kongre öncesi getirdiği *"Hürriyetçi Sosyalizm"* deyimini, Eylülde yapılan GYK'de de uzun uzadıya anlatır ve Türkiye ile SSCB'yi kıyaslayarak şöyle der:

> ... Tasavvur edin. Biz, kapitalist ve bir komprador kapitalisti olan memleketin fertleriyiz ve sosyalistiz. Bu hükümete karşıyız. Biz Amerika'ya karşıyız. Amerika'ya karşı miting düzenleyebiliyoruz. Bu hükümetin memleketi kalkındıramıyacağını söylüyoruz. Bütün yolsuzlukları bir bir açıklayabiliyoruz. Biz sosyalist olarak bu yetkilere kapitalist bir memlekette haiziz. Şimdi

[19] Sargın, *age*, II. c., s. 656-657.
[20] Sargın, *age*, II. c., s. 658.
[21] Sargın, *age*, II. c., s. 660.

> partimiz ve sizler hepimiz şöyle gitsek de Rusya'da benim yaptığım bu konuşmayı yapabilir miyiz? Yapamayız. Olur mu, olur mu bu... konuşma durumundayız, biz bunları açıklama durumundayız, çünkü bu olanağa sahibiz, bu olanağımız var.

Bu karşılaştırma karşısında Ş. Yıldız, ameliyat sonrası oluşan özürlü ses tonunu yükselterek: *"Faşist ülkelerde, Mussolini'nin İtalya'sında da komünizme, Sovyetler Birliği'ne küfretmek serbestir. Bu, o ülkelerde hürriyet olduğunu, demokrasi olduğunu gösterebilir mi hiç?"* der.[22]

Çekoslovakya olayında İ. İnönü de görüşünü belirtmiş, ondan sonra konu onun için kapanmıştır.[23] M. A. Aybar'ın da sık dile getirdiği gibi, TİP'in eski uygulamalarla bir ilgisi yoktur; ama varmışçasına bu yaklaşım dayanılmaz boyuta ve Parti kamuoyunda tartışılır duruma gelmiştir. GYK'deki açış konuşmasında *Spartaküs*'ten başlayarak tüm sınıf savaşımları *Hürriyet istemine* sığdırılır, Vietnam halkının sosyalizmi hürriyete kavuşmak için istediklerini vurgulayarak; *"bütün sosyal hareketler tarihi hürriyet mihveri etrafında dönmekte"* der.[24]

Sorunun ne boyuta vardığını göstermesi açısından buraya C. Kıral'ın bir anekdotunu alıyorum. TİP'in tartışmalı bir GYK toplantısında M. A. Aybar, *"Kitaplar yazıldığı zaman eskir. Onun için de bırakın. Şimdi bugünü yaşayın, bugünü okuyun, hepsini okuyun. Sadece niye çakılıp kalıyorsunuz Lenin'e"* gibi sözler söyler. Karşılık olarak M. A. Aybar'a *"kitap düşmanı"* derler. Can Yücel de vardır ve çıkıp gider. Ankara'da öğle yemeklerini yedikleri Mülkiyeliler Birliği Lokali'nde C. Yücel, dirseğini bankoya dayamış rakısını içiyordur. *"Aybar nasıl yapar bunu? Bu hainlik"* gibi sözlerle giren arkadaşları arasından C. Kıral'a, *"Gel, sana bir şey söyleyeceğim"* deyince, *"Söyle bakalım"* der. M. A. Aybar daha önce: *"Ben nasıl kitap düşmanı olurum, doğduğum zaman evimizde iki bin (iki bin mi,* dedi, *kırk bin mi) kitap vardı. Anne tarafından ilmiye, baba tarafından seyfiye sınıfına mensubuz. Sokaktaki insan değilim. Dolayısıyla kitap düşmanı olamam, böyle bir evde doğdum"* gibi şeyler söylemiştir. C. Yücel, *"Bu Aybar var ya, anası ilmiye, babası seyfiye sınıfına mensup ama, kendisi sayfiye"* der.

"5'li takrir" olayı. Üçüncü Kongre öncesi MYK'de, konuşulmak üzere bir "karar taslağı"nı[25] konumu gereği çalışmaları yürüten N. Sargın kaleme alarak 5 kişiye imzalatır. İmza sırasıyla, "Dr. N. Sargın, Minetullah Haydaroğlu, Sadun Aren, Behice Boran, Şaban Erik"tir. N. Sargın, Parti içi

---

[22] Sargın, *age*, II. c., s. 667-668.
[23] Sargın, *age*, II. c., s. 666.
[24] Sargın, *age*, II. c., s. 676.
[25] Sargın, *age*, II. c., s. 680-681.

yazışmalarda "Dr." titrini hiç kullanmamış, burada ise imzasını genel sekreterlik sıfatının dışında kullandığını belirlemek istemiştir. MYK'de S. Aren, konunun görüşülmesi için gündeme bir ek yapılmasını ister. Gündemin birinci maddesi olarak kabul edilerek S. Aren'e söz verilir. S. Aren'in sesini yükseltmeden yaptığı konuşmanın içeriği, o güne kadar M. A. Aybar hakkında bir resmi toplantıda yapılan en ağır konuşmadır. M. A. Aybar'ın, "bütün bunlar söylenecek, söylendiği ile kalacak" yaklaşımı üzerine, N. Sargın önergeleri olduğunu söyler. M. A. Aybar, öğrenmek için ısrar eder. Oysa, gerekirse kullanmayı düşünmüşlerdir. Tereddütle kendisine verilen bu önergeye, daha sonra "önüme sürüldü" diyecektir. İşte, M. A. Aybar'ın abartısı ile *"5'li takrir"* olayı budur.

Y. Ünal, M. A. Aybar'a karşı muhalefette çok deneyimsiz olduklarına, çok yanlış yaptıklarına inanıyor: *"Parti bölünmeden, parçalanmadan bugünkü aklımız olsa, yapılabilirdi. Beşli bir takrir verilmesi Parti'nin parçalanacağının çok açık işareti. Şimdi Behice Boran'lı, Sadun Aren'li, Tarık Ziya'lı, Cemal Hakkı Selek'li bu kadro daha yumuşak bir geçiş sağlayabilirdi ama, Aybar'ın orada ne kadar rijik davrandığını biliyorum. Burnundan kıl aldırmayan bir tipti"* diyor. TİP'de, bu anlamda demokratik bir yapı olmadığını, sendikacıların M. A. Aybar'a 'Allah' dediklerini; GYK'de M. A. Aybar istediğinde tartışmaların yapılabildiğini belirtiyor.

TİP'in kurucu üyesi İ. Güzelce, 22.6.1962'de, M. A. Aybar'a gönderdiği mektupta, "Kişisel yönetimi dolayısıyla ve demokratik olmamakla" eleştirerek GYK'den istifa etmiştir.[26] Bu davranış biçimi, Birinci Kongre sonrası bir grup aydının da Parti dışına çıkmasına neden olmuştur. Kongre'nin ertesi günü M. A. Aybar, İzmir il merkezindeki ilk GYK toplantısına girerken sinirli ve kızgındır. Seçilmelerini beklediği kimi üyeler seçilememiştir. Bunu, Kongre öncesi ve Kongre günleri yapılan kulislere bağlar ve: "Kongre sonrası bütün gece, bu mevcutla nasıl bir MYK olabilir diye düşünmek zorunda kaldım" demektedir. TİP tarihinde *"22'lerin Muhtırası"* diye geçen olay gerçekleşir, 22 imzalı önerge[27] Genel Başkanlığa verilir, kimileri istifa etmiştir ve istifalar devam eder.

Y. Ünal, son yıllarda "Aybar haklı çıktı eleştirilerindeki" değerlendirmelere katılmadığını; Leninist parti eleştirisi[28] ve *"Türkiye'de Osmanlılar-*

---

[26] Sargın, *age*, II. c., s. 1092.

[27] Sargın, *age*, I. c., s. 211-213 "İ. Sungurbey, D. Özgüden, F. Naci, S. Hilav, A. Yaşar, Ş. Kurdakul, D. Özlü, E. Cansever, Ö. Candaş, M. Buyrukçu, B. Yenigün, V. Sarısözen, T. Kazan, N. Akan, M. Dinçel ve diğer gençlerin imzaları..."

[28] Y. Ünal: "Leninizm'in de toptan inkâr edilmesinin ne kadar doğru olduğunu sorguluyorum kendi kendime. Mesela, *Ne Yapmalı?* kitabını yazmış Lenin, buradaki Parti anlayışı tam çelik disiplinli partidir. Ne karar verirse yukarısı, aşağısı onu uygular. Partide hiç farklı fikir olmaz. Böyle bir parti tarif eder. Ama bakın pratikte uygulama öyle mi? Ekim devriminden hemen önce Zinovyev ile Kamanev, *'Bunlar silahlı devrim yapacaklar, bu yanlıştır'* diye partinin kendi gazetesinde yazı

daki sınıflar, kalemiye, ilmiye, askeriye" tezinden öte, M. A. Aybar politikasından hiçbir şey kalmadığını; yandaşları ile kurduğu partide, ürettiği politikaların bugün Aybarcı bir partide somutlanamadığını, "Ah Aybar gitmeseydi, çok şeyler olurdu" demenin geçerli bir değerinin olmadığını; ve: *"TİP bölünmeseydi, parçalanmasaydı bugüne çok şey kalabilir miydi, parti olarak kalabilir miydi? Bence kalamazdı"* diyor.

II) TKP'NİN I. TİP'E YAKLAŞIMI

M. A. Aybar TİP'e girdikten sonra, Türkiye'deki komünistler partiye girmek gerektiği kararını verirler; ancak ilk yıllarda tevkifata uğramış, mahkûm olmuş kişiler, harekete zarar verebileceklerini düşünerek dışında kalırlar, bir kesim ise aktif olarak parti üyesi olmadan dışarıdan desteklemeyi savunur. C. Kıral, ikinci yaklaşımı daha doğru bulmakla beraber, partiye girmelerinin kolay olmadığını; parti yönetiminde bir kısmının "bilinen kişiler olmanız bize ve partiye de puan kaybettirir" tavrını sergilediğini, eski sürtüşme ve kişisel çekişmelerin var olduğunu; toplumsal olayları kişisel tavırların da etkilediğini ve TİP içindeki komünistlerin hücreler oluşturması, TİP'e çengel atma veya TİP'i ele geçirme gibi komplocu politikanın asla olmadığını vurguluyor.

C. Kıral, TKP'nin 51 Tevkifatı ile yediği darbeden sonra maddi olarak gücünün abartıldığı kadar olmadığını; ayrıca, Dünya Komünist Hareketi'nin de o tarihte demokrasi mücadelesini başa çıkarttığını; 50'li yıllardaki antikomünist saldırıya *'McChartyciliğe'* karşı salt komünistlerin değil, komünistler ile ilerici-demokrat insanların birlikte bu tehlikeyi göğüslemeleri gerektiğini öne çıkardığını; TKP'deki yansımasının ise *'TKP'nin Sesi'* değil *'Bizim Radyo'* diye ortaya çıkması olduğunu ve Bizim Radyo yayınları incelendiğinde, komünizm lafının belki birkaç defa geçtiğini; ancak parti propagandası yapılarak farklı bir eleştiriyle yaklaşıldığını; sanki Türkiye'de böyle şeyler varmış gibi: *'Cephe mi kuracağız?'* gibi getirildiğini ve: *"Orada Parti'nin tavrı komünist hareketi başa çıkararak değil, ko-*

---

yazıyorlar. Ama bunları, partiden atmıyorlar. Belki kendi aralarında tartışıyorlar, eleştiriyorlar ve bir sene sonra da Kamanev'i devrimin *'altın çocuğu'* ilan ediyor. Ömür boyu mücadele ettiği Trotskiy'yi partinin Politbüro'suna alıyor. Hiçbir parti geçmişi olmadığı halde. Her türlü kararını gerek Merkez Komitesi'nde, gerek Politbüro'da tartışarak geçirebiliyor. *'Orasını düzeltelim, burasını düzeltelim.'* Hiçbir konuda kendi istediği doğrudan olmuyor. Lenin, *'Biz bir avuç insan, toplumun aydınlarıyız, birbirimize düşersek, Parti dağılır, Sosyalizm de dağılır'* diyordu ve direndi uzun süre. Stalin'in o parti geleneği Gorbaçev'da da devam etti. Gorbaçev hangi Politbüro kararını tartışmaya açtı? Hangi Merkez Komitesi kararını tartışmaya açtı? *'Şunları tartışın da ona göre biz de kararımızı gözden geçirelim'* deyip, gazetelere yazıp, kitle örgütlerine verip, bunları tartıştırdı da ondan sonra aldı, yeniden kararını düzeltti. Böyle bir şey yok. Şimdi bu işi toptan *'Leninizm iflası'* diye inkâr etmek, Lenin'e maletmek ne kadar doğru onu bilemiyorum."

münist hareket de içinde olmak üzere, tüm ilerici hareketi McChartyciliğe karşı çıkarmaktır. Demokrasi mücadelesi, sadece Partinin değil, Dünya Komünist Hareketi'nin de ortaklaşa vardıkları bir sonuçtur. Pek çok yerde ortak cepheler kurup, iktidara ortak falan oldular, bu politika sayesinde. Bizde de oldu aynı şey" diyor.

TİP ile TKP arasındaki farklılık TKP'nin illegalliğidir. O anlamda TİP, TKP'den birkaç adım önde yürümektedir. C. Kıral'a göre: *"Daha farklı mekanizmalara sahip olan TİP ve TKP'nin o politik karardaki ustalığı ortadadır. O tarihlerde TİP yerine TKP bu işleri doğrudan yapıyor olsaydı, aynı şeyleri yapacaktı. Kendi yapacağımı başkası yapıyorsa, zaten ona sadece destek olurum. Bir farkla ki kendi örgütünü likide etmemek. Dolayısıyla TİP'le, TKP arasında rekabet değil anlaşma vardı. İmzalanmış falan değildir böyle şeyler. Mesela TKP: 'Böyle yaparsan ben seni desteklerim, böyle yaparsan desteklemem' Öyle şey olmaz, hayatta mümkün değildir. Ama böyle 'imzasız bir anlaşma vardı' diye düşünüyorum."*

Bu kulvarda TİP-TKP farklılığı belirgindir ve süreç dayanışmayı gerektirmektedir. C. Kıral'ın belirttiği gibi TKP, *"Bundan sonra Türkiye'de işleri yapacak olan İşçi Partisi'dir, 15 milletvekili de çıkardı; öyleyse ben de kendimi zaten kızağa aldım, bundan sonra ne olacağı belli olmaz, belki de feshederim imajı"* hiçbir zaman olmamıştır. Politikası: *"TKP varlığını korumalı, ama bu politika da desteklenmelidir"* biçimindedir. Sonuç olarak, TKP'nin desteği politikaya ve kişileredir.

A. Aşut, 1965'ten sonra Trabzon il örgütü kurucusu, başkanı, daha sonra da GYK ve MYK üyesi olarak görev yapmıştır. MDD tartışması başladığında Z. Baştımar'ın *'Demokratik Devrimin İçyüzü'* adlı broşürünü şöyle değerlendirir:

> Broşürde, TİP'in politikalarına açık bir destek vardı. TKP, kendi illegal çalışmasından TİP'in zarar görmemesi için olağanüstü bir özen gösteriyordu. Z. Baştımar, Türkiye İşçi Partisi'nin gelişmesine büyük değer veriyordu. Bu sorumlu yaklaşım, TİP üst yönetimince de olumlu karşılanmıştı. Z. Baştımar döneminde, TKP ile TİP arasında bir sürtüşme yaşanmadı. Tam tersine, izlenen politikalar konusunda bir koşutluk vardı. Bu nedenle, eski TKP'li kadrolar da büyük ölçüde TİP içinde yer almaya başladı. Komünistlikten hüküm giydikleri için yasal nedenlerle parti üyesi olamayanlar ise TİP'e her türlü desteği veriyorlardı. Türkiye İşçi Partisi gibi sosyalizmi savunan bir partinin kurulmuş olması, yıllarca büyük baskılar altında yaşamış, büyük acılar çekmiş bu insanları çok mutlu ediyordu.

TSİP'in gençlik örgütü olarak kurulan GSB, topyekün TSİP'den ayrılır. Sonradan TKP'ye geçen bu grubun liderlerinden Selahattin Türokay, TKP MK Birinci Sekreteri Z. Baştımar'ın, *1969 Komünist ve İşçi Partili Zirve*

*Konferansı*ndaki konuşma metninde, *"Ülkedeki mücadelenin anti-emperyalist gençler ve Türkiye İşçi Partisi tarafından sürdürüldüğünü, Türkiyeli komünistlerin bu mücadele içersinde yer aldığını ve aktif olarak desteklediğini"* somut olarak ifade eden cümleleri olduğunu ve TİP'de, *MDD-Sosyalist Devrim* tartışmalarının başlangıç yıllarında TKP'nin, Türkiye'ye *"MDD'nin iç yüzü"* diye broşürler göndererek, M. Belli ve MDD karşıtı bir tutumu benimsediğini; TİP yönetimine, o günkü TİP politikasına -eleştirileri olmak kaydıyla- destek olduğunu, ama TKP'nin kendi organizasyonunu lağvetme, feshetme biçiminde herhangi bir kararının hiç olmadığını belirtiyor ve ekliyor: "I. TİP-TKP ilişkisi açısından söylenecek en önemli şey; *o dönem TKP yönetiminin, Türkiye İşçi Partisi'nin politikası ve çalışmalarına etkin destek verdiği biçimindedir."*

S. Türokay, 60'lı yılların Türkiyesi düşünüldüğünde ülkede anti-emperyalist bilincin, demokratik hak ve özgürlüklerin gelişmesinde, işçi hak ve özgürlüklerinin ileri adımlara ulaşmasında ve genel bir sosyalizm fikrinin yaygınlaşmasında TİP'in oynadığı bu olumlu rolün geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin komünistler açısından doğru bulunduğunu, komünistlerin burada iradi olarak ayrı bir baş çekiyor olmalarının komünist hareketin daha doğmadan yeni bir ölümüne de yol açabileceğini belirtiyor ve ekliyor:

> Böyle bir riski Yakup Demir yoldaş göze almadı. Parti, Türkiye İşçi Partisi'ni destekledi yurt içersinde. Ama bence hepimiz biliyoruz ki yurt dışındaki Parti örgütleri varlığını korudu. Parti, merkezi aparat olarak da, merkezi organizasyon olarak da varlığını hep devam ettirdi. Bağımsız sesini ve seslenişini kesmedi. Bu dönemde bunlar hep devam etti. Bu nedir? Burada yapılacak olan eleştiri nesnel olmak zorundadır. Parti'nin o günkü M. Komitesi (Dış Büro) böyle bir politik tutumun doğru olacağını düşündü. Bu politik tutuma politik bir eleştiri getirilebilir. Ama, bunları 51 Tevkifatı öncesi ve sonrası kırıklıklara, 70'li yılların bölünmelerine bağlamamak gerekiyor. Doğru olan, böyle bir nesnel tutumdur.

C. Kıral'a göre, TKP'nin o tarihte TİP'in ve gençlik hareketinin o kadar ivme kazandığı bir durumda kendi politikasını cazip hale getirerek gençleri kendi şemsiyesinin altına çekmesi olası değildir. M. Belli'nin bir ara gençlik hareketinin başında bulunması onun başarısı değil, TİP'in başarısızlığıdır. "TİP, o tarihte gençliği kucaklayıcı, belki daha cesur bir politika izleyebilmiş olsaydı; M. Belli'nin çevresine *'hiç giden olmazdı'* demiyorum, ama gençliğin ana gövdesi TİP çevresinde kalırdı. Mihri tarihsel bir isim olarak cazipti, sihirli bir isimdi. Bu, M. Belli olmayabilir bir başkası da olabilirdi. Arkadaşı öldürülüyor, onun heyecanını parti binalarına hapsetmeye uğraşıyor. Bir TİP var, pasifist. Bir de Yunanistan iç savaşında sa-

vaşmış, yanağına yara almış bir M. Belli. Efsane. O yüzden de gençliğin, o gençlik heyecanını da tatmin edeceğini zannediyordu. Oysa M. Belli o tarihlerde, *Dünya Komünist Hareketi*'ne denk düşen hiçbir şey söylemedi. Gençlik M. Belli'nin çevresine, politikasını benimsediği için değil, kendi politikasına uygun bir zemin, uygun bir ortamı orada bulacağı için o çevrede toplandı."

C. Kıral, gençlik hareketinin kendisine yol ararken TKP'nin ne dediğine değil, TİP'in ne demediğine bakarak hareket ettiğini, TİP içinde gençlik hareketi öncülerinin bazı politikaları benimsemedikleri ve TİP'le uzlaşmazlığa gelindiğinde, Malatya Kongresi'nde ortaya çıkan fikri anlaşmazlığın günlük politikaya da yansıdığını; M. A. Aybar, B. Boran, S. Aren'i harekete zarar vermesi endişesi ile gençlik hareketlerinden uzak durarak korumacı bir politika izlediklerini ve daha aktif politika öneren MDD çizgisinin güç kazandığını vurguluyor ve: *"Öğrenci hareketinin peşine takılma korkusu ve partiye bela getireceğinden dolayı TİP olarak oradan koptuldu. Sonrası çorap söküğü gibi gitti"* diyor.

I. TİP'in kuruluşundan 12 Mart'a kadar bu süreç içinde aktif olarak çalışan T. M. Öztürkoğlu, 1964'te TİP'e kaydolur. TİP'in kapandığı yıl İstanbul İl Yönetim Kurulu'ndadır. Bulunduğu bölge işçi kesimin yoğun olduğu Kâğıthane semtidir ve TKP gruplarında çalışmış işçiler vardır. TİP'te iken TKP varlığından haberdardır; ancak o dönemde görev TİP'e arka vermek, TİP'te çalışmaktır.

> Kâğıthane'deki arkadaşlarımızın bir kısmı Almanya'ya işçi olarak gittiği zaman, devrimci gruptuk, köydeki arkadaşlarımızdı, beraber toplanır, konuşur, tartışır o zamanın moda çalışmalarını yapardık. Birkaç kişiyi Avrupa'ya gönderdik, hedefimiz: *Doğrudan Partiyle temas kurun, doğrudan bağ kurun; TİP'te beraberiz ama, aynı zamanda Türkiye Komünist Partisi ile birlikte çalışalım* idi. Kendi aramızda zaten oturduk, kararlaştırdık. O arkadaşları da gönderdik, nihayet doğru şey oldu, TİP'in son dönemi 70 yılında falan gerekli ilişkileri kurmaya başladık. Türkiye Komünist Partisi'nde o zaman başka yoldaşın sekreter olduğu dönemdi. Bir grubumuz vardı. O grup olduğu gibi ilişki kuruyordu, oradan bize yayınlar getiriyorlardı. *Yeni Çağ*'ı getiriyorlardı. O zaman ATTF'nin, bir yayın organı vardı *Türkiye'de Kurtuluş*, ona buradan resimler, yazılar gönderiyorduk. TİP içersinde dağıtmaya çalışıyorduk. Türkiye Komünist Partisi'ne bağlı bir grupta çalışmış olmama rağmen o zaman bize Avrupa'da para toplanır TİP'e gönderilirdi marklar. Her türlü maddi manevi bütün gücümüzü, olanağımızı TİP'e seferber etmemiz söylenirdi. Zaten biz de öyle çalışırdık, ama bu Parti ile ilişkimizi hiçbir zaman kesmezdi.

M. Belli'nin "Milli Demokratik Devrim" tezine TİP olarak ideolojik net bir cevap verilemediğini, sadece M. Belli'ye karşı çıkmakla yetinildiğini

belirten T. M. Öztürkoğlu, il ve ilçelere postalanan broşürlerle daha iyi bir ideolojik savunmaya geçilebildiğini anlatıyor:

> Partinin programının belli bir stratejisinin Mihri tarafından çarpıtılmasından başka bir şey değildi. Bunu Partinin gönderdiği broşürle öğrendik, TİP'te bazı arkadaşlarımız hem bunu okuyup sevindiler, hem de arkasından da partiye küfür ediyorlardı, biz sineye çekip ses çıkartmıyorduk: *'Ne yapalım?'* derdik. Radyo dinlerler can kulağıyla bizimle beraber, İstanbul ilinde, Yönetim Kurulu'nda, bir gürültüye bile kimsenin tahammülü yoktur; bittikten sonra herkes küçümser, burun kıvırır geçerdi. O zaman TİP'teki bir modaydı bu. Ses çıkartmıyorduk, dinlenmesi yetiyordu. Söylenenleri konuşmak, yazılarımızda kullanmak yetiyordu. Zaten Parti'nin istediği bunlardı.

T. M. Öztürkoğlu, Aybarcılara karşı Aren-Boran grubunda çalıştıklarını, *Emek* dergisi çıkınca kendilerine *Emek Grubu* dendiğini, kapatılma döneminde giderek Parti'ye egemen olduğunu; kendisinin ise doğrudan TKP adına çalıştığının bilincinde olduğunu vurguluyor:

> Baştımar döneminde partiye dilekçe vermek gibi bir şeyim olmamıştı. Daha evvel Rusya'ya, Bulgaristan'a gidenlere: *"Oradaki Komünist Partisi'ni bul, onlarla görüşmek istiyorum"* gibi gençlik arayışlarının dışında... Ama, biz Parti adına çalıştığımızı biliyorduk. Yayın organları geliyordu, burada biz dağıtıyorduk. Minibüsümüz, birkaç arabamız vardı, Avrupa'da çalışan arkadaşlarımızın, *bizim grubumuz* diyeyim daha doğrusu. Büyükçekmece'de bizim özel bir yerimiz vardı, orada arabadan indirirdik yayın organlarını, diğer dökümanlar, bildiriler varsa, kendimiz okur, arkadaşlarımıza dağıtırdık. Eline geçmesini istediğimiz insanlara postalardık. Yanılmıyorsam mesela Kenan Somer'e Yeni Çağ'ı, ayda bir postalayarak düzenli bir şekilde eline geçmesini sağlıyorduk. Doğrudan elden vermek yerine çok insana posta ile gönderiyorduk.

12 Mart sonrası TİP kapandıktan sonra daha karamsar bir tablo vardır ve TKP daha öne çıkıyordur. Bizim Radyo'nun yayınları onlar için daha önemli olmaya başlamıştır. T. M. Öztürkoğlu o günleri şöyle anlatıyor: "Daha çok yayınları yaygınlaştırmaya çalışıyorduk. Avrupa'dan gelen gazete, broşür gibi şeyleri dağıtıp belli bir grubu burada elimizde tutmak istiyorduk. Dışarı ile bağımız hiç kopmadı. TİP'i kurduran TKP: *'Bir legal Parti'ye ihtiyaç vardır demiş, kurdurmuş.'* Legal ve illegal yapının zaman içinde uyumlu gideceğini düşünüyor. B. Boran da TKP üyesi, özellikle TİP'in kuruluşundan bir yıl sonra gelenler TKP kadrolarıdır. TİP'e geliyorlar ve TİP'in gelişimi başlıyor."

TİP ve TKP İlişkileri Açısından Sonuç

1961'de TİP bir işçi partisi olarak kurulup kendisini sosyalist aydınlarla birleştirince; iki tarafın da birbirlerine ihtiyaç duydukları tarihsel bir anda yapılan bu birlik, kısa sürede diğer toplumsal güçleri de kendi bünyesine çekmiştir. 1962'den sonra Marksist sosyalist görüşlerini yazılı ve sözlü olarak açıklayan, toplumun gereksinmeleri doğrultusunda politika üreten bir Parti konumuna gelince; eski TKP'li kadrolar ve bizzat TKP, yasalda ortaya çıkan bu varlığı korumak için özel bir titizlik göstermiştir. Z. Baştımar, bir yazısında *"İlericiliğin ölçütü TİP'e karşı alınan tutumdur"* diye ilan etmiş ve TİP'in yasal varlığını koruma konusunda soldaki insanlar sürekli uyarılmıştır. TKP'yi aramak için bir grup arkadaşı ile yurtdışına çıkan N. Akseymen'e benzer uyarı bizzat Z. Baştımar tarafından yapılmıştır.

1970 yılı başlarında, TRT'nin *"Gençlik liderleri konuşuyor"* diye bir söyleşi dizisine bütün gençlik liderleri katılır. SGÖ'nün Genel Sekreteri olarak N. Akseymen de yer alır. Lenin ve Dimitrov'dan alıntılar okur, sansürsüz bir dizidir. Televizyondaki bu dizide kimi sosyalist, kimi devrimci, kimi demokrat, N. Akseymen ise komünist olarak belirmiştir. M. Akseymen: *"Mart filan en geç. Yeni evlenmiştik, 16 Şubat 1970'de evlendik, oradan hatırlıyorum. Eve kameralar geldi. Yeni taşınmıştık o eve. Ondan sonra projektörlerin üstümüze çevrildiğini hissetmeğe başladık. Dostun da, düşmanın da. TİP Genel merkezine Kardaş Dergisi gelmeye başladı posta ile. 'Provakasyon örgütlüyorsunuz. Sizin yüzünüzden geliyor bu dergi. Parti'yi kapattıracaksınız' diye de suçlandık. Bunlar bir tarafa Kardaş Dergisi'ni görünce gözlerimiz parladı. 'TKP'den konuşuyor' diye. TKP'yi arıyorduk, bulduk."* 1970 yazında, N. Akseymen ve eşi, E. Talu, Ç. Günel, Selma Ashwort ve *Kardaş Dergisi*'ni bulmak için İngiltere'ye giderler. M. Akseymen anlatıyor:

> Bulduk da... Selma Ashwort aldı, sanırım Erdal'dı ve Nihat'ı Y. Demir'e götürdü. Partili oldular artık. Sonra Türkiye'ye döndük. Fakat Y. Demir ile ilk konuşmalar da kafamızda soru işaretleri yarattı. Bir şey de diyemiyoruz. Bizde, *emir demir'i keser,* disiplin de muazzam. En ufak bir disiplinsizliğimiz yoktu hiçbir zaman, TİP içinde de, TKP içinde de. Y. Demir dedi ki: *"TİP'e karşı söylenecek her şey, provokasyon kategorisine girer."* TİP'ten belli şikâyetlerimiz vardı. En azından enformasyon düzeyinde bunları aktarmak istiyorduk. Eğer ilişkileri varsa düzeltilsin istiyorduk. İş böyle önümüze konunca kalakaldık. Nihat, konuyu uzatmak istemiyordu, *"Aradık aradık bulduğumuz bu mu?"* olacak ve: *"Böyle bu iş"* diyerek kestirip attı. Biz de fazla soru sormuyor, konuyu deşelemiyor, çenemizi tutmaya çalışıyoruz. TİP'e karşı da öyle böyle demiyoruz. Ama onlar başladılar üstümüze gelmeye, *"provokasyon gelir sizden"* gibi dışlamalarla...

M. A. Aybar'ın, teorik olarak Marksizmden esinlenen insanlar için tartışmalı olan, daha sonra ret'e varan manevraları hep Parti'nin yasal varlığını koruma çabaları olarak algılanmış ve desteklenmiştir. TKP üyeliği konusunda çelişkili ifadeler olmakla beraber, R. N. İleri'nin *"Benim hücre sekreterimdi"* yolunda bir beyanı vardır. M. A. Aybar, 1950 sonrasını değerlendirip TİP Genel Başkanı olarak yeni bir dönem başlatmak ister. Parti'yi güçlendirmek için eski TKP'li kadrolara başvururken, N. Sargın gibi kişileri Parti içinde yükseltip kilit görevlere getirmekten çekinmezken, N. Sargın, B. Boran, S. Aren gibi kişileri desteklerken; bir taraftan da eski TKP'deki tartışmaların Parti içine taşınması, Parti'de kendisiyle uyum içinde olmayan komünist gruplaşma konusunda sürekli tedirgin olmuş ve belirtiler karşısında şiddetle üzerine gitmiştir. Malatya kongresi öncesi olaylar, sonrasındaki parçalanma M. A. Aybar'ın bu endişesi sonucunda ortaya çıkmış ve *"Komünistlerin tasfiyesi"* diye yorumlanan, tavır alınan gelişmelere neden olmuştur. Aynı kuşku nedeniyle Şişli İlçesi etrafında toplanan komünistler Parti'den atılmaya teşebbüs edilmiştir. M. A. Aybar'ın kuşkusudur; ortada bir maddi delil yoktur, Parti tüzüğü açısından bir suç yoktur ve bunlar hep zorlamayla ortaya çıkartılmıştır. Parti'nin baskısı sonucu bir tarafa doğru iş kanalize edilmiş, M. A. Aybar'ın dediği onaylatılmaya çalışılmıştır. TKP'den gelen kadrolara karşı alınan tutum için *"Z. Baştımar karşıtı kadrolardı, destek gördü Aybar"* denilebilir. Doğru da olabilir, ama ne olursa olsun 1. TİP, TKP açısından desteklenen ve gelişmesinden özel olarak sonuçlar beklenen bir örgüttür. Z. Baştımar bu nedenle Türkiye'de hücreler kurmamış olabilir. Görülüyor ki TİP, TKP'ye rağmen ortaya çıkan bir örgüt değildir.

1961 Anayasası gereği, yasa iptali için siyasi partilerin TBMM'de en az bir temsilcisi olmak koşulu ile Anayasa Mahkemesi'ne başvuru hakkı tanınmıştır. Bu olanağı sağlamak için, CKMP Ankara Senatörü Niyazi Ağırnaslı, 10 Şubat 1963'te TİP'e geçmiş, arkasından parti beş dosyaya dayanarak birçok yasa hakkında iptal davası açabilmiştir. Tarihsel olarak önemi, 141-142'ye karşı siyasal partiler açısından da açılan ilk dava olmasıdır. N. Ağırnaslı TİP'e girdikten sonra Ankara İl Başkanlığı yapmış, I. Büyük Kongre'de de GYK üyeliğine seçilmiştir. 1964 yılında bir yurtdışı gezisinde arkadaşı olan Z. Baştımar'la görüşmüş, dönüşünde M. A. Aybar'a da görüştüğünü söylemesi üzerine; önde gelen Parti yöneticilerini, özellikle B. Boran'ı ikna eden M. A. Aybar, *"24.12.1964 tarihinde, Ankara İl Merkezinde"* yapılan dramatik toplantıda *"Ağırnaslı Parti'den istifaya zorlanmış, istifa etmiştir."*[29]

1973 TKP Atılım dönemi mimarlarından ve PB üyesi A. Meriç, 12 Eylül sonrası TKP'de yaşanan yönetim değişikliğinde Parti dışına düştükten

[29] Aren, *age*, s. 91.

sonra Parti üyeleri için iki illegal kitapçık yayımlamıştır. *"TKP'mizi Yükseltelim"* isimli kitapçıktaki sava göre, Z. Baştımar 1962'de yurtdışına çıktıktan sonra, 1963 yılında sosyalist ülke radyo redaksiyonlarında çalışan eski partililerden bir *Dış Büro* kurar, *TKP Merkezi Dış Bürosu Birinci Sekreteri* unvanını kullanmaya başlar. Yurtdışında bu oluşum sürerken, yurtiçinde ise 1961 yılında TİP'i kuranlar, bu hareketi kendilerinin götüremeyecekleri sonucuna varır ve aydınca yetenekleri olan bir yönetici kadro arıyorlardır. Bu arada, A. Meriç, Z. Baştımar'ın yurtdışına çıkmadan önce kendisine yakın yoldaşlardan, TİP'i legal, antiemperyalist, sosyalizan bir hareket olarak yönetmekle görevli bir komite kurduğunu iddia ediyor. TİP'in başına komünist hareketin içinde ve dışında yer almış bir aydın grubu geliyor. Bu ilişki 1967'e dek sürüyor.[30] Diğer taraftan Türkiye'deki komünistlere *Dış Büro* ile çalışmaları önerilir. O yıllar Parti'nin en saygın, en donanımlı, en sevilen ve Parti'yi Türkiye'de toparlayabilecek tartışmasız lider R. F. Baraner ile çevresi öneriyi geri çevirirler. 1963-65 yılları arasında Dış Büro'da ideolojik çelişkiler söz konusudur: *"Birincisi,* antiemperyalist yayın yapan radyolarda neden TKP'den söz edilmez? Bu silah, TKP'nin yeniden inşası için neden kullanılmaz? *İkincisi,* Kemalizm kuyrukçuluğundan ne zaman vazgeçeceğiz? *Üçüncüsü,* Kapitalist olmayan yol Türkiye için geçerli midir?" Dış Büro tasfiye edilir. Z. Baştımar, *Yakup Demir* adıyla *TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri* sıfatını kullanmaya başlar. Bu sorun, 1965 yılında örgütsel olarak çözümlenir. İ. Bilen'le Y. Demir işbaşında kalır, N. Hikmet dahil tüm öteki kadrolar tasfiye edilir; sosyalist ve kapitalist ülkelerde kendi hallerine terk edilirler.[31]

TÜSTAV'ın yayımladığı belgelerde ise 19 yaşında TKP ile tanışan N. Hikmet'in, yaşama gözlerini yumduğu 3 Haziran 1963'te de TKP'nin MK üyeliğine denk düşen 5 kişilik Dış Büro'nun üyesi olduğu belirtilmektedir.[32]

1961 Ağustosunda Z. Baştımar yurtdışına çıkıyor ve Nisan 1962'de toplanan yurtdışı konferansında sonra, Z. Baştımar'ın sekreterliğinde N. Hikmet, İ. Bilen, A. Pehlivanyan ve Abidin Dino'dan oluşan bir Dış Büro oluşturuluyor. Kendi içinde görev bölüşümü yapıyor.[33]

1965, ülkede TİP hareketinin en parlak olduğu dönemdir ve TİP içinde bir başka kavga başlamıştır. 1951 tutuklamasında TKP örgüt sekreterlerinden M. Belli, TİP içinde ve dışında TKP'nin yeniden örgütlenmesi için bir savaş başlatmıştır. Dış Büro'nun politikası ise ülkede bir komünist partisi örgütlenmesi doğrultusunda değildir. TİP yönetimindeki parti ko-

---

[30] H. Erdal, *TKP'mizi Yükseltelim* (illegal, İşçinin Sesi Yayını), s. 10.
[31] H. Erdal, *agy*, s. 11.
[32] Akbulut, *age*, s. 7.
[33] Akbulut, *age*, s. 15.

mitesi aracılığıyla TİP'i denetim altında tutmak, *legal, sosyalizan, antiemperyalist bir hareket* olarak yığınsallaştırmaktır. Dış Büro ve onunla bağlantılı TİP yönetimi, illegal komünist partisi kuralım diyenlerin başını ezmek üzere TİP içinde bir kampanya başlatırlar.[34] A. Meriç: "İlginç olan, dışarıdaki TKP ve M. Belli, ülkede erk için izlenecek strateji konusunda aynı çizgiyi savunmaktadır. M. Belli, R. F. Baraner'in açık onayı ile girıştiği bu harekette Milli Demokratik Devrimi (MDD) önerirken, dışarıdaki TKP Ulusal Demokratik Devrim (hatta birkaç yazı ve belgede MDD derler). Legal TİP yönetimi ise *Sosyalist Devrim* belgisine sahip çıkmıştır. Sosyalist Devrim-MDD biçiminde beliren bu ideolojik ayrılığın temelinde, legal TİP veya illegal TKP'nin yeniden yapılanması savaşı sürmektedir." 1967-1968'de yeni bir durum ortaya çıkar. TİP'in başına getirilmiş TKP komitesine bir yandan *"TİP hareketi tuttu, dışardan buyruk almaya ne gerek var"* düşüncesi egemen olmuş, Çekoslovakya olayları bu grubu anti-Sovyet bir konuma da itmiştir. Yurtdışındaki TKP'nin Türkiye'deki biricik dayanağı da dağılınca, Z. Baştımar yurtdışında kapitalist ülkelerdeki Türkiyeliler arasında örgütlenmeyi başlatır.[35]

A. Atalay, TİP'in ortaya çıktığı tarihten itibaren TKP'nin destek verdiğini, güçlendiği zaman ülkedeki sınıf hareketinin güçlendiğine inandığı bir örgüt ve böyle bir ilişki ağının söz konusu olduğunu; yurtdışı bürosunda Parti'nin yönetimi ile temas kurma, TKP'lileştirme, TKP örgütleri kurma yönünde bir çaba olmadığını; bu dostluğun 1971'e kadar sürdüğünü; ortada hep *"Tamam, böyle gidiyor işler de, nasıl olacak da bu iş birleşecek ve bütünleşmeye doğru gidecek?"* sorusunun var olduğunu belirtiyor:

> Biz onu kendi tarihimiz olarak öğrendik, ağabeylerimizden dinledik ve böyle bir durumu benimsedik. 69'dan sonra *Uluslararası Komünist ve İşçi Partisi Konferansı*'ndan sonra, TKP'nin yurtdışında bir örgütlenme çalışması yaptığını da biliyoruz. Türkiye'ye dokunmuyor ama, yurtdışında da *Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu* ve bunun yayını gibi yayınları var. Türkiye'den giden TİP'li işçiler de dahil olmak üzere bir örgütsel temas arayışları var. Türkiye'den Almanya'ya çalışmaya giden TİP'li işçilerin, ilk gidişlerinden itibaren TKP'li olduğunu biliyoruz, bu konuda isimler de verebiliriz, örneğin *Ali Durak, Metin Gür* gibi. *Ülkedeyken Basın-İş Sendikası Genel Başkanı* olan İbrahim Güzelce, yurtdışına çıktıktan sonra Parti ile ilişkisini tazeliyor. TİP'in kuruluşunda önemli etkisi var. Aybar'ın Parti'ye alınmasında önerici olan işçi lideri, yurtdışında böyle bir temas içinde ve 74'ten sonra *DİSK Genel Sekreteri* olarak geri dönüyor.

[34] H. Erdal, *agy*, s. 12.
[35] H. Erdal, *agy*, s. 13.

III) II. TİP

I. TİP kurulduğu günden itibaren, Türkiye'de ilerici hareketlerin kazanımlarıyla birlikte antikomünist ve gerici hareketlerin saldırısının hedefi olur. 1967'de DİSK'in kurulması gerçekleşirken; 1969'da *Kanlı Pazar* yaşanır. 1970'te ise 15-16 Haziran büyük işçi miting ve yürüyüşüne saldırılar düzenlenir. 12 Mart geldiğinde örgüt yeni bir düzenleme içinde gelişmesini götürmeye çalışırken, Genel Başkanlıktan ayrılmış, ama TİP listesinden milletvekili seçilmiş olan M. A. Aybar, N. Erim ile özel bir görüşme sonrası Meclis'te 12 Mart hükümetine güvenoyu verir. TİP üzerindeki baskı tutuklamaları da getirir. 11 Haziran 1971'de Anayasa Mahkemesi'nde açılan kapatma davası, 40 gün sonra 20 temmuz 1971'de kapatma kararı ile sonuçlanır. II. TİP *1 Mayıs 1975*'te kurulur. Eski TİP yönetiminden çok az, il, ilçe yönetiminden çok insan ve yeni insanlar katılır. Y. Ünal, C. Açıkgöz, Anadolu'yu dolaşır, 50 kişilik bir kurucu heyet çıkarırlar. Partililer arası ilişkiler Ankara, İstanbul ve birkaç ili kapsıyordur. Parti'de teorik-politik güçlü bir tartışma yoktur. Kuruluş stratejisi, I. TİP'in mirasını yeniden sahiplenmedir. B. Boran'ın Yürüyüş'teki ilk yazısı *"Sol Bölünmemiştir"* üzerinedir. A. Atalay, B. Boran'ın: *"Sol bölünmemiştir, bir ana damar vardır. Bu I. TİP'tir. I. TİP içinden ülke siyasi yaşamında çok fazla yeri olmayan, diğer politik akımlar ortaya çıkmıştır ama, ana damar I. TİP, II. TİP'te devam etmektedir"* yaklaşımı içinde olduğunu belirtiyor. Burada sol, işçi sınıfı hareketidir. Hedef, I. TİP'in sahip olduğu kitle oylarını II. TİP'e kanalize etmek ve temsil eder hale gelmektir. Bu nedenle II. TİP, dar örgütsel bünyesini güçlendirmeye önem verir.[36] 1975 TİP Programı bu yaklaşımın ürünüdür. *Demokratikleşme-sosyalist devrim* gibi iki kavrama dayanır. Bunu, *"Güncel görev: Demokratikleşme, Milliyetçi Cephe'ye Karşı Kampanya ve Demokratikleşme İçin Plan"* belgelerinde geliştirir.[37] 1975-1977'de varsaydığı mirasın umduğu boyutta olmadığını görür ve bu durumu *"tecrit çemberi"* diye açıklar: *"TİP'in gelişmesine karşı egemen çevrelerin ve diğer sol kesimlerin güçlü bir direnci vardır.* Parti bu tecrit çemberini kırmalıdır."[38]

Türkiye Komünist Partisi'ne tepki kongresi. 1977 seçimlerinden önce 24/27 Şubat 1977'de I. Kongre'de B. Boran birliği, *"Esas olan, kalıcı olan sınıf hareketidir. Örgütsel biçim değişebilir"* diye tanımlamaktadır. Bu, TKP'ye bir göndermedir. 1960'a kadar Türkiye'de sınıf hareketini TKP'nin temsil ettiğini ve artık sınıf hareketinin TİP tarafından temsil edildiğini açıklamaktadır. Bu birliğin *"TİP çatısı altında"* olacağı anlamını içermek-

[36] TBKP Yay., s. 21.
[37] TBKP Yay., s. 21.
[38] TBKP Yay., s. 21.

tedir. 1977 seçimlerine bu yaklaşımla gidilir. A. Atalay'ın anımsattığı gibi, B. Boran TKP üyesidir. A. Atalay, *"Birlik farklı yollarda olabilir. Bir tanesi farklı örgütlerin birleşmesi biçiminde, ikincisi, bu hareketin ağırlığını koyması biçiminde olabilir"* diyerek, ilan edilmiş TİP çizgisinin, birliği sağlamak için ağırlığını koymak biçiminde olduğunu açıklıyor. *"Bir başarı elde ettiğimizde bunun uluslararası komünist hareketi ve ülkedeki TKP gibi sol kadrolarda etki yaratacağına, birliği TİP etrafında sağlayacağımıza inanıyorduk. Böyle bir inancımız vardı"* diye ekliyor. O. Sakalsız, Kongre'nin TKP'nin tutumuna tepki kongresi olduğunu, B. Boran'ın konuşmasında bunun görüldüğünü vurguluyor: "Boran: *'Esas olan sınıf hareketinin birliğidir. Bu birlik nasıl sağlanır? Ya bir tanesi alır götürür, diğer partiler ufak gruplar halinde kalır, biri kitleselleşir* (ki o aşamada TİP'in taktiği buydu) *ya da birbirine benzer eşit güçler ortadaysa, hiçbir hareket alıp götüremiyorsa, bu sefer örgütsel birleşme gündeme gelir.'* O Kongre'de bu işin bu tarafını fark eden insan sayısı son derece sınırlıydı. Daha çok parti kadroları: *'Biz alıp götüreceğiz bu işi'* havasındaydı. Onun için karşıtlıklar abartılarak konuyordu."

Y. Ünal, işçilerden, oradan buradan alınan aidatlarla ve parası olanlardan sonuna kadar alarak, iki üç seneyi zor geçirdiklerini belirtiyor. Bu arada Şişli'de cadde ortasında iki üniversiteli genç arkadaşları öldürülür. Cenazeler olaylı geçer ve ölümler başlar. O sırada Ege'de eski tanıdık bir fabrika montajını üstlenmiştir; üç gün orada çalışsa, dört gün bütün Ege Bölgesini dolaşıp örgütlenme çalışmalarını sürdürmektedir. Daha sonraki süreçte parti sıkışmaya başlar. Durmadan partili arkadaşları öldürülüyor ve *"nedense"* cenaze kaldırmaya kendisi gönderildiği için, partinin içine kapandığını yakından izliyordur. Parti politika yapamaz hale gelmiştir. Y. Ünal: "TKP'nin işi kolaydır. En çok polis birini deşifre edecek, ondan sonra *'şu adamı öldürün'* diye söyleyecektir. Nitekim böyle birkaç olay da olmuştur. Ama onun dışında tabelası, parti örgütü yoktur. Ama TİP, gölgesiyle, vücuduyla, eviyle, barkıyla güneşin altındadır ve bu tabii politika yapmayı zorlaştırmaktadır." Seçim öncesi *"TİP, TSİP, TKP ile eylem birliği yapalım"* diye önerirler. B. Boran, Y. Ünal, Gündüz Mutluay, Orhan Silier, Nurdan Orpen eylem birliğinden yanadır. TKP ile TSİP de buna eğilimlidir. Ama Parti içinde "diğerleri" taraf olmamışlardır.

1977'deki Kongre'de stratejisi onaylanmış ve demokrasiyi savunmak için CHP'yle işbirliği kararı alınmıştır. Bülent Ecevit'in önerileri benimsememesi üzerine, seçime yakın CHP karşıtı tutuma geçilir. 5 Haziran 1977 Genel Seçiminde II. TİP sert bir CHP eleştirisi ile sosyalizm propagandasını öne çıkarır. Seçime katıldığı 15 ilde 20 bin oy, tam bir şoka neden olur. Milliyetçi Cephe'nin yeniden iktidar olmasıyla acil olarak demokra-

siyi savunmak gerekmektedir. *Örgütlü Güç Yenilmez* başlığı ile önerilerini yayımlar. Bu, diğer demokratik ve sol güçlerle ilişkilerin geliştirilmeye başlaması açısından önemlidir. Ancak faşizme karşı demokrasiyi savunma bakış açısı yetersizdir. Sol akımlarla aşağıdan birlikler önerilir.[39] 1977 seçimlerine bakıldığında II. TİP'in başarısız olabilmesi için bütün koşullar varken ve serinkanlı bakıldığında o dönem bu görülebilecekken, alınan yüzde yarımlık oy II. TİP açısından çok sarsıcı olur. A. Atalay'a göre: *"Bu, kuruluş stratejisinin bozulması anlamına geliyordu. I. TİP oylarını alarak bir politik niteliğini ortaya koymak ve sol içinde bu politik çerçeveye, bu güce dayanarak davet edici olmak, Parti'ye çağrıcı olmak, kapsayıcı olmaktı. Bu temsil gücüne dayanarak sol içinde bir ağırlık oluşturulacaktı. Bu bozuldu. Şiddetli bir tartışmaya girildi. Bu tartışma hiç kesilmedi."*

Yerel seçimlerde II. TİP oylarında önemli artış oluyor. 1977 seçimlerinde parti bir tartışmaya girer, ama peşi sıra yerel seçimler yapılır. II. TİP oyları 5 Haziran 1977'ye göre üç kat artmıştır. Parti'nin gelişme grafiğini tekrar yakaladığına inanılarak, partinin gelişmesiyle ilgili çalışmalara yönelinir. Parti örgütünün gençlik içindeki uzantısı durumunda bir gençlik örgütü kurulur. Teorik ve politik eğitim etkinlikleri hızlanır. II. TİP, *"Demokratikleşme İçin Plan"* gibi önemli bir çalışmayı bir aydın çevresi ile gerçekleştirir. Solda ekonominin bütününü inceleyen belgelerin arasında da önemli bir yeri vardır.[40]

II. TİP ve Sosyalist Devrim tezi. II. TİP, hiçbir zaman doğrudan *"Sosyalist Devrim"* önermemiş, süreç içinde *"Demokratik devrim mi? Sosyalist devrim mi?"* tartışmasına ağırlık vermiş, 1975 Programı'nda *"Devrim gündeme geldiğinde bu sosyalist devrim olacaktır"* biçiminde yer almıştır. Toplumsal sorunlara çözüm diye ortaya koyduğu planı, *"demokratik iktidar"* önerisini ileri sürmekle beraber açıklığa kavuşturamaz ve süreç iki aşamalı devrimi benimsemesi biçiminde gelişir. II. TİP, yeni görüşlerini, eskilerini bıraktığını açıklamadan savunduğu için Parti içinde de tartışmalara neden olmaktadır. En önemlisi *"Yalçın Küçük ve çevresiyle"* olandır.[41] Y. Ünal bu durumu şöyle anlatıyor:

> Çankaya İlçe Kongresi'nde Yalçın Küçük sıkı bir *"Sosyalist Devrimci"* olarak çıktı. Planın sunuş yazısına bu *"Demokratik Devrimciliktir"* diye itiraz etti, onun gibi düşünenler Metin Çulhaoğlu vs. Bu, Parti'de bir bayrak açış olarak yorumlandı. O. Sakalsız yapıyordu bunu. Halbuki yumuşatılabilinirdi. Y. Küçük de daha evvel söylenmeye başlamıştı, *"Herkese bir Parti lazım"* diye. Kendini o iş için hazır hissetti sanıyorum kendi örgütlenmesini yapmak üze-

[39] TBKP Yay., s. 21.
[40] TBKP Yay., s. 22-24.
[41] TBKP Yay., s. 22-24.

re. Anlaşılan, *"Benim niye Parti'm yok?"* diye düşündü. Ondan sonra yayınlarında kendisinin de bir partisi olduğunu söylemeye çalışıyordu ve tasfiye edildi. Ama iş, *"O Parti'den atılmış, onunla görüşüyorsan, sen de onlarla berabersin"*e vardı.

Bu süreç, 26/28 Şubat 1979'da yapılan II. Kongre'ye kadar devam eder ve Kongre bölünmenin etkisi altında geçer.[42]

1979 ara seçimlerinde TKP'ye (Beria Onger) oranla II. TİP az oy alır. 14 Ekim 1979'da Cumhuriyet Senatosu 3/1 yenileme seçimleri yapılır. 1979 ara seçimleri II. TİP için solda ağırlık kazanma açısından son şanstır. Seçim platformunda politik kimlik öne çıkarılır. B. Boran ilk radyo konuşmasında partinin komünist kimliğini ilan eder. CHP yine sert biçimde eleştirilir. Tırmanan faşizm ve teröre karşı, demokrasinin korunması için bir çıkış yolu önerilemez. Seçim sonuçları umulanın çok gerisindedir. Örneğin İstanbul'da TSİP 5 bin, II. TİP 13 bin, TKP (Beria Onger) 22 bin civarında oy alırlar.

Y. Ünal: "Seçim öncesi *'ya hocam yapmayın etmeyin, sol bölünmüş işte.'* Hiç kabul etmiyor. *'Sol biziz, asıl ana sol, onlar anafor akımdır'* böyle yazıları var. *'Hocam böyle demeyelim, gerçek durum böyle değil.' Hayır!'* Seçimde büyük yenilgi. MYK, 4-5 gün bunu tartıştı: *'Sol bölünmüş müdür, bölünmemiş midir? Seçimden sonra Başkan'ın açış konuşmasında ne söyleyeceğiz?'* Biz: *'Bölünmüştür.'* Onlar: *'Bölünmemiştir, olur mu, seçim her şeyin göstergesi mi?"* Seçim sonuçları, B. Boran'ın 1977 Kongresi'nde söylediği *"birbirine benzer eşit güçlerdeyseler, örgütsel birleşme gündeme gelir"* saptamasını partinin gündeinine sokar. O. Sakalsız, seçim sonuçlarının getirdiği parti içindeki olumsuz havanın yeni bir arayış olduğunu belirtiyor: *"Şimdiye kadarki tezlerimizde doğru muyduk, yanlış mıydık?"* tartışmalarını birlikte getirdiğini belirtiyor: *"O zaman MYK, Parti içinde geniş bir tartışma açtı. Zannediyorum ki o tartışma süreci, hiçbir partinin yapmadığı, yapamadığı, en ufak biriminden en yukarıya kadar, aylarca süren çok yoğun bir tartışmadır. Her çalışma grubu rapor yazdı, her ilçe rapor yazdı, her il rapor yazdı, bütün üye tabanının katıldığı bir tartışmaydı. Sonuçta ortaya bir parti belgesi çıktı: Tek parti-Tek cephe. Bu belge toplantılarda tartışıldı, parti tarafından en azından yasal olarak parti safları içinde oylandı. Parti bu belgeyi onayladı ama, Parti insanları bu belgenin içeriğini içlerine sindiremediler."*

Tartışma önce Başkanlık Kurulu'nda sonra 18-24 Ekim 1979'da MYK'de yapılır. B. Boran'ın, *"Sol bölünmüştür, seçim sonuçları bir şey göstermez ama, bundan sonra solun bölünmüşlüğünü dikkate alarak politika yapmamız lazım"* yaklaşımı ve sendika, kitle örgütlerinde birlikte ha-

[42] TBKP Yay., s. 22-24.

reket etme kararı partilerle ilişkileri başlatır. Sendikalar platformunu Y. Ünal, siyasi temasları G. Mutluay sürdürmektedir. C. Açıkgöz örgüt sekreteridir, ama örgütlenme çalışmalarını götüren Y. Ünal'dır: *"Örgütle hiç ilişkim yok. Seçim bildirgesi yaz, gazete çıkar, dergi çıkar, bildiri çıkar yaptığımız o. Seçim zamanı gelince, 'Yavuz, Ege Bölgesine gider misin, ee Yavuz, Karadeniz'i örgütler misin?' Koştur örgütlenmeye. Örgüt Bürosu Sekreteri yanımda oturuyor, ben de Başkanlık Kurul üyesiyim, Eğitim Sekreteri'yim, 'Sen git örgütle.' Böyle başladı Can Açıkgöz'le aramızın ilk açılması. Eskiden de böyle hırlaşırdık, bize 'düşman kardeşler' derlerdi."* Başkanlık Kurulu önerileri dikkate almaz, eski anlayış sürer ve tartışmalar başlar.

II. TİP'in 1975'ten beri sürdürdüğü kazanma çizgisi sona ermiştir. Yeni bir yaklaşım belirlemek gerekiyordur ki, bu çaba hesaplaşmaya dönüşür. 25 Ekim 1979'da ideolojik, politik, örgütsel alanlarda "Genel Tartışma" açılır. İstanbul Kongresi'nde ise her şey ayarlanmış, çıkan Parti'deki TKP'lilere vurmaktadır. Y. Ünal'ın Kartal'dan eski arkadaşları, Parti'nin de kurucuları delege olarak gelmişlerdir. *"Yavuz, kim bu TKP'liler?"* diye sorarlar. *"Ben de bilmiyorum"* der. Şaşırmıştır. *"Kartal'da varmış bunlar"* dediklerinde işin kendilerine yönelik olduğunu anlar ve: *"O zaman sizsiniz"* der. Bazı insanlar da tek, tek gelerek, *"Yavuz, ne yapacağız, ne edeceğiz?"* şaşkınlığı içindedirler. *"Herkes oturduğu yerde otursun takip etsin"* diyerek, Kongre Başkanı N. Sargın'ın yanına gider: *"Bu, Parti'yi bölmektir. Haydi bakalım TKP'lileri çıkarın ortaya"* der. Böyle bir süreç başlatılmıştır. *"Her üye alsın tezini yazsın getirsin"* derler. Parti'de iki grup oluşur. Y. Ünal ve arkadaşları (7 kişi) tezlerini hazırlayıp verirler. *"Tamam biz bunlara bakacağız"* denir. Oysa aynı günde onların da tezlerini getirmeleri gerekmektedir. Y. Ünal: *"Çabuk olun bak darbe geliyor"* deyince, N. Sargın: *"Ya evet, bir de öyle bir sorun var"* diye yanıtlar. Bir ay sonra, yedi kişinin tezlerine yeni görüşler ekleyerek *"Kültür Tezleri"* adı altında tezler hazırlanmıştır. Böylece iki tez çıkar, ama kongre yapmaya fırsat olmamış, iki grup ortaya çıkmıştır. Her iki tez Çark Başak'ta yayımlanır. 3 Şubat 1980, tartışma ile ilgili rapor il temsilcilerine sunulur ve Tek parti-Tek cephe kararı çıkar, kitap haline de getirilir. Ekim 1979'da başlayan tartışma 12 Eylül 1980'de sonuçlanmamış, Parti çatlamıştır.

Y. Ünal, 12 Eylül'ün hemen ertesinde B. Boran'ın bir kriz geçirdiğini belirtiyor ve: *"Bir hatam var orada. Benim de kalkıp, gidip Behice Hanım'ın evinde belki kalmam gerekirdi. Behice Hanım'ın evinde Can Açıkgöz, bir iki kişi daha oturdular. Kapıda asker bekliyor. Ben de ne olacağı belli değil, belli bir süre alabilirler diye düşündüm. Belki gitseydim iki gün orada otursaydım, 'Hocam, bunlar yanlış şeyler, bunlar nasıl oluyor?' diye, belki yumuşatırdım, belki olmazdı bazı şeyler"* diyor. A. Atalay ise 12 Ey-

lül'den sonra bambaşka bir TİP'in ortaya çıktığını ve partideki çatışmanın etkisiyle Parti liderliğinin varlığını kanıtlamak güdüsüyle davrandığını vurguluyor.

12 Eylül Harekâtı ve TİP'in Yurtdışına Çıkması

12 Eylül 1980 darbe sonu B. Boran, N. Sargın ve O. Sakalsız Parti kararı ile yurtdışına çıkar. 12 Mart'ta TİP kapatılınca örgütlü yapı dağılmıştır. Bu nedenle TİP, 1977 Kongresi'nde bir karar almıştır: "Her hal ve şartta görev başında." Karar gereği örgütsel yapı devam edecektir. MK, Parti'nin yasal varlığına son verildiğinde, TİP'i yeniden örgütleme yetkisini oybirliğiyle B. Boran'a verir. 12 Eylül sabahı B. Boran, bu yetkiye dayanarak partiyi yeniden örgütlemek üzere, N. Sargın, C. Açıkgöz, O. Sakalsız, U. Coşkun, A. Atalay, Selim Mahmutoğlu, Zeki Kılıç, Neşet Kocabıyıkoğlu'nun da içinde olduğu MK'yi oluşturur ve gözaltında bulunduğu sırada, *"Sizin yurtdışına çıkmanız lazım"* önerisi kendisine bildirilir. B. Boran için gözaltı süresi bir aydır ama, bunun sürebileceği düşünülür ve Parti, N. Sargın ile O. Sakalsız'a, B. Boran'dan önce yurtdışına çıkmalarını önerir. B. Boran'ın: *"Ben Türkiye'de kalıp mahkemede savunma yapayım, yurtdışına kaçtı denir"* ısrarına karşın, partinin zoru ile yurtdışına çıkar. O. Sakalsız, legal dönemin kadrolarıyla, illegalde iş yapabilmenin fazla mümkün olmadığını ve 12 Mart'tan edindikleri deneyime dayanarak: *"Bu dağılma sürecinde, eğer yurtdışında bir parti üssü kurulabilinirse, partinin yurtiçinde devamı daha sağlıklı olabilir. Partiyi hapishaneden yönetmek mümkün değildir"* yaklaşımı içinde, B. Boran'la yapılan görüşmeler sonucunda illegal Çark Başak dergisinin çıkarılarak, eski parti yapısının dağıtıldığının duyurulduğunu belirtiyor ve ekliyor: *"Çünkü legal ilçeler, iller var, parti üyesi onları görüyor parti olarak."*

12 Eylül'den sonra II. TİP hızla illegaliteye çekiliyor. Yurtdışında B. Boran'ın başkanlığında Parti Komitesi ile Türkiye'de bir illegal örgütlenme kurulur. Bu, Parti'nin ülke yaşamında sözü edilebilir, ciddi bir politik faaliyeti 1985'e kadar sürdürememesi demektir. A. Atalay, 12 Mart'tan sonra Parti'nin bir biçimde örgütsel varlığını, yahut da kendi organik varlığını, devam ettirememiş olmasının TİP çevresi ve TİP liderleri açısından hep bir politik açmaz oluşturduğunu belirtiyor ve şöyle diyor: *"Bir yara gibidir. 12 Eylül'e girişte bu yaranın önemli etkisi vardır. O yüzden 'TİP'in gerçek gücü neydi, yasallığın bir diktatörlük koşullarında sağlayacağı yararlar nelerdi ve yeni dönemde TİP'in politika yapabilmesi için, asıl neye dayanması gerekir' konusu, uzun uzadıya tahlil edilmeden; 12 Mart'tan çıkarılan bir dersle süratli bir biçimde legal olan Parti, illegal bir biçimde örgütlenmeye çalıştı."*

Diğer tarafta Y. Ünal, G. Mutluay, O. Silier, V. Pekel, N. Orpen, İ. Sönmez ve Y. Cerit'ten oluşan muhalefet, parti safları dışına itilmiş, ama halen partili kimliği ile Türkiye'de yaşayan, doğal olarak bu acımasız süreçten etkilenen kişilerdir. Önceden *'üyeliklerini dondurduk'*, daha sonra *'attık Parti'den'* haberini alırlar. Ortada ne Parti vardır ne de Kongre. Y. Ünal:

> Ama daha evvel konuşulmuştu, parti kapatılırsa Behice Hanım'ın yetkisinde, Behice Hanım herkesi yeniden örgütleyecektir. Öyle bir şeye dayanarak sanıyorum, ama onun tabii hukuki bir gerekçesi yok. Yasal Parti'de yönetici olmuş insanı nasıl atarsın, dersin ki: *"Ben yeni örgütlenmem içine almadım."* Attım, değil. Biz de, ne yapacağız diye düşünürken, *"Güneşin altında gölgesi belli insanlarız. Hepimizin ismini cismini Parti biliyor. Herkes olduğu yerde kalsın, beklesin, yeniden illegal örgütlenme yapamayız bu anlamda. Ama kitle örgütü yöneticisi, açıksa orada devam etsin. Herkes illa parti merkezinde, parti üyeliği, yöneticiliği olmaz. Kahvede ise, neyse Parti'nin görüşleri onu savunur savunabildiği kadar vs. Bu dönem de böyle geçirmek lazım."* Bu bir haberdi çevremize. Nereye, ne kadar gitti bilmiyorum. Bir ay sonra büyük ihtimalle ihbar ettiler, bir sabah polis aldı götürdü. Önce Birinci Şube, hapishane 2,5 yıl...

A. Atalay 12 Eylül sonrası II. TİP'in tutumunu 1951 TKP deneyi ile açıklıyor.[43] 1951'de, TKP legalde kurduğu tüm ilişkileri, illegal yapıda örgütlemeye yönelir. A. Atalay, 51 tevkifatı ve çöküşün herhangi bir kesimin hatasından kaynaklanmadığını düşünüyor: *"Legalde kurduğunuz bu kadar yaygın ilişkiyi, olduğu gibi bütünüyle illegal yapıya çektiğinizde, operasyondan kurtarabilmeniz çok mümkün değil, hatta imkânsız. TKP yönetiminin bu gerçekliği kavrayarak davranmadığını, bir bütün olarak bunun olmadığını görüyoruz"* diyor. II. TİP açısından da 12 Eylül sonrasında bir politik faaliyeti sürdürmesinin kesinlikle kaçınılmaz olduğunu vurguluyor: *"TİP bir harekettir, verdiği dilekçeden gücünü almaz. Yaşamın içinden çıkmış insanlar tarafından desteklenen, bu konuda can vermiş bir harekettir, sürdürülmesi kaçınılmazdır. TİP gücünü, yasallığından alan bir partidir. Bunu çok geç fark ettik. Fark ettiğimizde bir avantaja dönüştü."*

---

[43] A. Atalay: "İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında kapitalist bloğun rolü, faşizmin yenilmesinde Sovyetler Birliği'nin önemli rol oynaması, her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de önemli etkileri oldu. Sol düşüncenin yaygınlaşması, aydınların sola yönelmesi açısından ciddi bir akış yarattı ve 46'dan sonra TKP hem örgütsel varlığının, hem de civar örgütlerinin çok yaygınlaştığını görüyoruz. Burada öğrenci dernekleri, sendikalardaki etkileri, aydınlar arasında ciddi bir gücü var. 1950'de bütün dünyada başlayan soğuk savaş, Türkiye'de Demokrat Parti yönetimiyle kendisini gösterdi. Legalde çok yaygın ilişkiler kurmuş bir parti, 51'e doğru bütün civar örgütleri kapatıldı. O dönem ayakta kalmış örgüt yok gibidir. Daha sonra *Barış Derneği* vardır. Uzunca bir süre varlığını koruyan, *İstanbul Yüksek Tahsil Derneği* vardır ama, faaliyetleri çok sınırlanmıştır."

A. Atalay, politik faaliyette militanların güvenliğini sağlayan zırhın illegal örgütlenme değil, yasal bir parti içinde sosyalist olmaları ve parti içinde birbirlerini tanımaları olduğunu vurgulayarak, 1985 sonrası Türkiye İşçi Partisi çalışması yapan, çevre örgütlerinde çalışan parti örgütlerinin birçok operasyon yediğini, ancak hiçbir zaman örgütsel bünyeyi sarsıp ortadan kaldırmadığını ve bütün diğer operasyonların doğrudan doğruya örgütleri ortadan kaldırdığını; öğrenci faaliyetlerinde Genç Öncü'lü gençlerin öğrenci derneklerinde önderlik ettiklerini, illegal bünye içinde yer almıyor olmalarına rağmen hiçbir zaman TİP'li olduklarını söylemediklerini, önemsemediklerini ve İstanbul Emniyeti'nin, *"Öğrenci örgütlerine kimin önderlik ettiğini bilemiyoruz"* biçimindeki bir açıklamasının basında yer aldığını belirtiyor.

Sonuç olarak, II. TİP'in, kendini illegalde bir çekirdek olarak örgütlemesi gerektiği, Parti'nin sürekliliğinin bir karar organı olmadan sağlanamayacağı kararı üzerine harekete geçilir. TİP'in avantajı, bu çekirdeği çok kolaylıkla başka bir biçimde örgütleyebilir durumda olmasıdır. Yasal bir Parti'dir. Kongreler yaparak yöneticilerini seçtirmiştir. TİP'li çevrelerin kabul ettiği, doğal liderleri vardır ve bunlar biliniyordur. A. Atalay'a göre TKP'den farkı budur. *"Türkiye'de merkez yöneticisi kimdir? İl, ilçe başkanı, yöneticisi kimdir? Fabrikada etkin insan kimdir? Yaşam içindeki gerçek hiyerarşi nedir? Bu biliniyordur ve bilindiği için TİP'in rejim karşıtı bir muhalefet sürdürebilmesi, bu ilişkiler içersinde olanaklıdır."* A. Atalay, *Bilim-Sanat, Yarın,* 1985'te *GÜN* dergisinin bu doğallık içinde TİP'li militanlarca gerçekleştirildiğini ve 12 Eylül sonrası, legal örgütlenmiş böyle bir yapıyı illegale taşıma çabasının hatalı olduğunu belirterek ekliyor: *"Politik çalışmayı TİP, başka biçimde sürdürebilirdi. Böyle bir amacınız olsa bile, yaygın bir yapıyı illegal biçimde örgütlemenin sınırları var. Parti'nin otoritesini kabul etse bile, fiilen bu örgüt içinde yer alamayan, yer alması uygun olmayan bir sürü kesim ortaya çıkıyor ve bu bağlarınız, örgütlenme tarzınız, bu ilişkilerden giderek uzaklaşmanıza neden oluyor."*

A. Atalay, 12 Eylül sonrasına ilişkin politik hatalar ne olursa olsun, TİP'in bütün bünyesi ve liderliği ile 12 Eylül'e karşı durma kararlılığına sahip olduğunu vurguluyor:

> Bugün de, B. Boran'ın çizgisini doğru buluyorum, destekliyorum. Türkiye İşçi Partisi'ni savunmanın kritik bir durum oluşturmadığını, önemli olan Parti'nin politik faaliyetini örgütlemek ve var olan diktatörlüğe karşı mücadele etmek olduğunu söyledi ve kendi yaşamını da buna göre organize etti, yurtdışına çıktı. Bu doğru bir tutumdu. *'Her ne kadar daha sonra A. Nesin tarafından eleştirilmiş'* olsa da *'politik faaliyetin sürekliliği açısından'* B. Boran'ın,

> N. Sargın'ın yurtdışına çıkması doğruydu ve isabetli de olmuştur. Politik hataların dışında, örgütsel süreklilik garanti altına alınmıştır. Bu garanti ile Türkiye İşçi Partisi çevreleri Türkiye'de çalışmışlardır.

1980 sonrasına, III. TİP diyenler de vardır, bir bakıma bu doğrudur. Partililerin politika yapabilmesi için örgütsel ilişkiye gerek olmadığı, politik görev alan insanın, TİP'li olan herkes ile çalışma örgütleyebileceği konusunda serbestlik ilan edilmiş ve bir rahatlama yaratılmıştır. A. Atalay, bu tür çalışmalarla TİP-TKP Birliği'ne önemli bir birikim getirildiğini belirtiyor: *"İnsanlar, parolalar, şifreler gibi anlamsız baskılardan kurtularak örneğin, GÜN dergisinin temsilciliğini açmaya çalışan arkadaşlarımız, örneğin Diyarbakır'da, Adana'da TİP'li bildikleri herkese başvurur hale geldiler. TKP ile birliğe gelindiğinde TİP'in, 1985'den sonra değiştirdiği politik çalışma tarzıyla etrafında hatırı sayılır bir kümelenme vardı."*

"Biz yasal partiyiz, Marksist-Leninist değiliz". 12 Mart'tan sonra B. Boran, Parti'nin yasal olarak savunulmasına önem vermiş, TİP'in meşru bir Parti olduğunu ve neyi amaçladığını açıklamıştır. Türkiye'de sosyalizmin meşruiyeti açısından önemlidir. 12 Eylül'de II. TİP'in savunmasını Parti'den atılmış Y. Ünal yapmış ve mahkemede, *"Biz Marksist-Leninist değiliz. Biz yasal partiyiz, bizim Marksizm-Leninizm ile alakamız yok"* gibi ifadelere ve birçok konuya müdahale etmek durumunda kalmıştır. II. TİP'in savunma metnini de yazan Y. Ünal, *"Sonra TİP Avrupa'ya 'işte aslan savunmamız' diye onu verdi"* diyor.

II. TİP kadrolarının yurtdışına çıkışı ve yurtdışında yaşam. A. Atalay: *"Yurtdışına çıkışta ise, yaşamış insanların cesaretidir söz konusu olan"* diyerek süreci şöyle özetliyor:

> N. Sargın, çok büyük deneyimine dayanarak, cuntanın iş planını kendi kafasında çıkarmış ve kâğıt üzerine dökmüştür. Hangi aşamada ne iş yapabileceğini kestirdiği için, cuntanın o anda başka işlerle meşgul olduğunu, bu yüzden sınır kapılarına daha listeleri iletmediğini düşünmüş, kendi pasaportu ile yurtdışına çıkmıştır. Bizleri ilk rahatlatan olay o oldu. İkincisi, evinde gözetim altında tutulan Behice Boran, rahatsızlığı gerekçesiyle, gerçekten rahatsızdı ama, esas itibariyle bir çıkış kapısı aranıyordu, hastaneye kaldırıldı. Hastanede emeği geçen solcu doktor arkadaşlarımızın gözetiminde tutuldu. Sonra bir biçimde gözetim altında olmadan evine gönderildi, çok kısa bir boşluktan yararlanılarak, havaalanından yine kendi pasaportu ile, çünkü Behice Boran olarak tanınan liderimizin, aslında pasaportu Sıdıka Behice Hatko'ydu ve böylece yurtdışına çıkabildi. N. Sargın, havaalanı görevlilerinde bir tereddüt olduğunu söylüyor.

B. Boran ve etrafındaki TİP çevresi Parti'nin örgütsel varlığını sürdürme, rejime karşı dövüşme ve 12 Eylül öncesinde başlamış olan birliği sonuç-

landırmak kararındadırlar. Parti'nin yurtdışında temsil edilmesi ve bu insanlar tarafından sonuçlandırılması önemlidir. TİP ve TKP'nin örgütsel varlıklarının bütünleşmesi gerekmektedir. A. Atalay: *"Birinci elden kadrolar görüşmeyi sürdürmeseydi, TİP birliğe, 87'den sonra bütün bünyesiyle katılmazdı ve şaibeler, tartışmalar daha fazla olurdu. TİP liderleri, yurtdışına çıktıklarında, ilk elde Parti'nin sesini duyuracak D. Özgüden'in organize ettiği ve liderlerin yurtdışına çıkmasından önce yayına başlayan gazetelere katkıda bulunmaya ve hemen TKP ile temas aramaya da başladılar."*

II. TİP kadrolarını yurtdışında zor bir yaşam beklemektedir. O. Sakalsız o günleri şöyle anlatır:

> B. Boran ve N. Sargın Belçika'da, ben Almanya'da iltica statüsü aldık. Sosyal Yardım düzeyinde bir parayla geçiniyorduk. Örneğin Almanya'da bir ev veriyorlardı. Evin kirasını Sosyal Yardım Dairesi ödüyordu. Onun dışında 800 mark civarında bir sosyal yardım veriliyordu. Son derece zor bir yaşam tarzıydı. Farklı bir politik eğilimden yine yurtdışında ilticaya başvuran Necmi Demir, Türkiye gazetelerinde 1990'lı yıllardaki bir söyleşide: *"Sosyal Yardım kuyruğunda Behice Boran'ı görmekten içim parçalanırdı"* der. Farklı bir akımın insanının bu gözlemi, sanırım yurtdışındaki yaşamımızın ne menem, acılı bir yaşam olduğunu duygulu bir biçimde yansıtmaktadır. Bir müddet sonra B. Boran yalnız Belçika'ya iki ayda bir, 3-4 günlüğüne gider oldu. Almanya'da beraber kaldık. N. Sargın on günde, haftada bir gidip geliyordu. İletişim açısından, yurtdışında olmamız sorun olmadı.

Y. Ünal, cezaevinden çıkar, 1984'te yurtdışına gider ve TKP üyesidir. 1986'da ilk Plenum'da oybirliği ile MK üyeliğine getirilir. Hollanda'ya yerleşir. TKP'deki çalışmalarını E. Talu sorumluluğunda yürütür. SSCB'nin sonlandırılmasından sonra Hollanda'da altı ayda bir *Sosyal Büro*'dan çağrılıp maaş veriyor ve *"iş arıyor musun?"* diye soruyorlardır. En son çağırdıklarında *"aramıyorum"* yanıtını verir ve: *"Niye aramıyorsun?"* dediklerinde, *"Aramıyorum, çünkü siz bizi kullanarak, sosyalizmi yıktınız. Ben gittim oraya anlattım. Bana maaş veriyorlar, muz da var, (muz yoktu orada) elektronik eşya da var, insanlar özgür, insanlar her şeyi biliyor, televizyon kanalları her yeri gösteriyor, radyolar da her yeri dinliyor, gazeteler de her şey... Orada bunları anlattık, anlattık, anlattık ve başkalarına başkaları anlattı, insanlar duydu. Sosyalizm yıkıldı. Bizi propagandif olarak kullandınız, bana bedel ödeyeceksiniz, iş de aramayacağım, maaş da vereceksiniz"* der. *"Maaşınızı keseriz"* derler. *"Kesin, ben de televizyona çıkar, 'bunlar böyle, böyle yaptılar, şimdi de maaşımı vermiyorlar'* derim" deyince, ilgili memur: *"Siz rahatsız olmuşsunuz, size kart vermeyeceğim, bir daha gelmeyin buraya, maaşınızı da veriyoruz"* diye yanıtlar. Y. Ünal, bunu bir memurun yapmasının ne kadar örgütlü olduklarını gösterdiğini

vurguluyor ve: *"Şimdi neler çıkacak? Gerçekten neler çıkardı? Olay çıkabilir, o da var o toplumda, bu kadar duyarlı. Derhal kapattı. Ben de kurslara falan gitmeye başladım orada, İspanyolca, İngilizce kurslara gittim. İngilizce kursundan diploma almadan çıktım, Türkiye'ye gidiyorum diye. Buraya geldim. Kocaman bir tekne yaptım, ondan sonra o tekne ile Türkiye'nin denizlerini dolaştık."*

I. TİP ve II. TİP'in benzer ve farklı yönleri. A. Atalay, II. TİP'in, I. TİP'ten ayırt edilen ilk özelliğinin daha köşeli bir parti haline gelmesi, tırnak içinde *"Bolşevikleşmesi"* olduğunu; çok özel koşullarda ortaya çıkan I. TİP'in, Türkiye'deki sol, ilerici, düzen karşıtı radikal muhalefet birikimi temsil eden bir misyonu olduğunu ve 1969'a kadar tamamlanıp bittiğini, o misyonun farkında olunmadığı için sürekli daralma yaşandığını belirtiyor.[44] O. Sakalsız, I. TİP'in farklı eğilimleri taşıyan niteliği ile geniş kitlelere yayılabilen yığınsal bir parti olduğunu; ilke olarak *Sosyalist Parti* olduğunu, ama *klasik Marksist-Leninist* bir parti tipi olmadığını; 1969'da başlayan tartışmaların yapısını dağıttığını, *4. Büyük Kongre*'de başlayan bilimsel sosyalist süreçle daha dar, *klasik Marksist-Leninist* bir parti olma yönüne girdiğini; II. TİP'in de bu temelde kurulduğunu belirtiyor.

---

[44] A. Atalay: "Daha sonraki tarihlerde I. TİP dönemine göre çok daha kitlesel hareketler çıkmasına rağmen, aldığı oy anlamında değil, II. TİP'in birincisine göre daha örgütlü olmasına rağmen, örneğin Dev-Yol hareketi, TKP hareketi ve benzeri hareketler, bunlar da kitlesel hareketti ama, hiçbiri bu özgürlüğü yakalayamadığı için I. TİP kadar ülke politikasında belirleyici olamadılar. Sol politikasında etkili oldular ama, ülke politikasında belirleyici olamadılar. Çünkü I. TİP bu anlamda ülke politikasında yeri olan ve iz bırakan bir hareketti. II. TİP'i belirleyen neydiyi anlatırken daha çok bir şoktan söz etmek lazım. Parti içindeki farklılık, herkesin de bildiği gibi müthiş çatışmalara neden oldu ve I. TİP'i resmen felç etti. Bu II. TİP'i kuran kadrolarda çoğulculuk konusunda Parti içinde farklı düşünceler konusunda yoğun bir tedirginlik ve uzaklaşmaya neden oldu ve bir monolitik Parti kurma eğilimi içinde olundu. Bu tabii II. TİP'in, aynı zamanda da gücünü, etkinliğini artıran şeylerdi. Belki de bazıları açısından, bazı kesimler açısından bu, benim çizdiğim bu profil bir cazibe merkezi oluşturuyordu, ama bu, onun farklı renkleri olan sol geleneklerden beslenmesini, böyle bir çoğulcu yapıya kavuşmasını da engelliyordu. Bu nedenle II. TİP çok saygın bir örgüt olmasına rağmen, *ülke politikasına ilişkin önemli tez ve yaklaşımları olmasına rağmen, ülke politikasının biçimlenmesinde etkide bulunabilecek bir Parti, ne yazık ki olamadı."*

İKİNCİ BÖLÜM

TKP'nin Atılım Dönemi

5-17 Haziran 1969'da Moskova'da 75 *Komünist ve İşçi Partisi*'nin katıldığı uluslararası konferansın TKP açısından yaşamsal değeri vardır. Konferans sonrası TKP, *Atılım Dönemi* için, Avrupa'da işçi ve öğrenciler arasındaki çalışmalarını hızlandıracaktır.[1]

1970'lerde TİP kapatılmış, legal olanaklar tıkanmış, kimi yetenekli kadrolar yurtdışına çıkmış ve TKP yönetimi ile ilişkiye geçmiştir. Ülke koşullarını daha yakından tanımaktadırlar ve ülke içinde daha güçlü, yeni bağlantıları vardır. Ayrıca, dış göçler ve yurtdışındaki işçi birikimi yeni örgütlenme olanakları sağlamıştır. 1973'ten TİP ile birleşerek TBKP dönüşümüne dek geçen dönem, pek çok yönüyle TKP'nin yeni bir diriliş dönemidir. 1974'te, bu sürece adını veren ya da adını bu süreçten alan *Atılım*, TKP MK yayın organı olarak yayına başlar. Bu sırada hazırlanan program taslağı, *1977 Parti Konferansı*'nda onaylanıp Ürün Yayınları tarafından legal olarak basılır. 1977-1980 dönemi, bir bakıma, TKP tarihinin en hızlı gelişme dönemidir. Tüm illeri kapsayan parti örgütleri, parti görevlileri ağı kurulmuş, sendikal harekette parti etkinliği artmış, gençlik, kadın hareketinde parti yandaşı güçlü örgütler oluşmuş, yığın savaşımlarının örgütlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Politik kampanyalar örgütlenmiş, 141-142'nin kaldırılması, TKP'ye legal çalışma olanağının tanınması istemi yaygınlaştırılmış, bir dizi legal yayın organı çıkarılmıştır. 1973 Atılımı'nın o yıllarda yurtdışında biri Berlin, biri de Londra olmak üzere iki merkez üzerinden örgütlenmesi olduğunu görüyoruz. Londra ve Ber-

[1] *Age*, Ürün Yay., 16, İstanbul, s. 105-207.

lin, o dönemde yurtdışında iki üs konumundadır. Uluslararası düzeyde ise dünya ortamı çok uygundur. Genel olarak solun yükseldiği bir dönemdir. Vietnam Savaşı Amerikan yenilgisiyle sona ermiş, dünyanın birçok yerinde yeni devrim odakları ortaya çıkmıştır. *Dünya Komünist Hareketi* Brejniyev doktrini ve domino teorilerinin[2] söz konusu olduğu bir dönemde oldukça güçlü görünmektedir.

N. Alpay, Sovyetler Birliği'nin 1970 ile birlikte, kendisine komşu olan bütün ülkelerdeki komünist partilerini canlandırma kararı aldığını; İran, Irak, Suriye ve Türkiye gibi çeper ülkelerin, onun stratejik savunması açısından önemli ülkeler olduğunu ve aynı nedenledir ki, Sovyetler Birliği'nin bu partileri devrimci partiler olarak değil de, mümkün olduğu kadar bir fırsatını bulurlarsa, kendilerine yakın rejimler kurmak üzere, Brejniyev'in o domino politikalarıyla ilişkili olarak aynı anda desteklemeye başladığını belirtiyor ve ekliyor: *"Bütün dünyada sol yükseliyor, mesela Vietnam Savaşı dolayısıyla, yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin kalkınma sorunlarına yardım ediyor ve çok puan topluyor, bir toparlanma kulisleri oluyor. Nasıl bir toparlanma? Eşitlikçi ve devrimci bir toparlanma değil. Daha ulusal bağımsızlıkçı, Sovyetlere destek olucu, diyelim. Ana karakter olarak canlanmanın özelliği bu."*

Uluslararası ve Türkiye açısından son derece uygun bir dönemdir. 12 Mart gelmiş, özellikle devrimci kesimleri budamış, hunharca katletmiştir; ama 1974 affı ile o birikim kendisini yeniden ifade edeceği koşullara hızla kavuşmuştur. H. Yurtsever anlatıyor:

> Devrimci kadrolar açısından bir yandan THKP-C, bir yandan da TİP deneyimlerinden bilinçli ya da bilinçaltında çıkartılmış dersler vardı. Birçok insan hem devrimci solcuydu, komünizandı. Hem de bunun TİP gibi bir partide olamayacağını düşünmeye başlamıştı. Burada legalite - illegalite konusu önemli bir konudur. Yine birçok devrimci çevrede THKP-C deneyiminden, bunun böyle bir gerilla taktikleriyle, kır ya da kent gerillası ile götürülemeyeceği sonucu da çıkarılmıştı. Bir sürü insanın arayışı farklı bir şeye idi. ... uluslararası koşullardan dolayı Sovyetler Birliği ile ilişki, Sovyetler Birliği'nin onay verdiği bir parti olmak gibi şeyler de biraz fazla önem taşıyordu. Taşıması gerekir miydi? Emin değilim, ama taşıyordu.

Bunun sonucu olarak da Türkiye'de, özellikle devrimci, sol, sosyalist, komünizan kadrolar açısından TKP'nin Atılımı'na çok uygun bir ortam vardır. H. Yurtsever:

---

[2] SSCB'nin çeper ülkelerde komünistleri destekleme politikasını, Domino oyunundan çıkarak Batılı ülkelerin *Demirperde* gibi *Domino teorileri* diye adlandırması (N.B.).

> Bu noktanın ben çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yoksa ikisi buluşmasaydı, 74 TKP Atılımı böyle yaşanmazdı. ... Kitleler açısından da durum uygundu. Neden uygundu? Çünkü, 68-71 döneminde, Türkiye'de ilk kez kitleler, sokakta mücadele ederek hak arama, örgütlenme, sol fikirlerle tanışma, bunların kendi ekonomik sorunlarına önemli kaldıraç yardımı görevleri yapacağını görme gibi deneylerden geçtiler. Bir okuldan geçtiler. Dolayısıyla örgütlenme talebi, örgütlenme ihtiyacı kitlesel bazda da çok ciddi bir noktadaydı.

dedikten sonra, *"Şimdi bütün bu koşullara bence bir şey daha eklenmeli. Bu da bence İ. Bilen faktörüdür"* diye ekliyor.

I) ATILIM'IN İLK YILLARINDA YURTDIŞI ÖRGÜTLERİ

Batı Almanya

Atılım dönemi öncesi, Z. Baştımar dönemi, TKP'nin en az bilinen dönemidir. Metin Gür, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin Leipzig kentinde bulunan TKP merkezinde Z. Baştımar, İ. Bilen ve A. Pehlivanyan'ın, Politbüro ve MK işlevini yürüttüklerini; Batı Berlin'deki Türkiyeliler arasında önce bir işçi, sonra onun aracılığıyla biri işsiz, biri öğrenci iki gençle ilişki kurduklarını belirtiyor. A. Durak ve M. Demir isimli bu gençler, M. Gür'e göre Türkiye'deki sıcak mücadele içinden gelen, bilgisi ve deneyiyle yetişmiş gençler değildir; ama TKP'de önemli rol oynayacaklardır. *Türk Toplumcular Ocağı*'nda çalışmakla işe başlar ve dernek çalışmalarında sosyalizme yatkın gördüklerini, TKP'ye sempati duyanları, Z. Baştımar'la ilişki kurarak Parti'ye alınmalarını sağlarlar.[3]

M. Gür, Almanya'da çalışan Türk işçilerinin 70'li yılların başında TKP'nin adını duymaya başladıklarını, *Bizim Radyo, Budapeşte, Sofya Radyoları*'nın işçiler arasında taraftar bulmasında etkili olduğunu;[4] TKP'nin Leipzig'den Almanya ve Avrupa'ya yayılmasının; İ. Bilen'le bir konuşmasında, *"Ben zincirin ilk halkasıyım"* diyen Mugaffer Erdoğan ile başladığını; 1960'lı yıllarda Batı Berlin'de M. Erdoğan'ın TKP'nin kilit adamı konumunda olduğunu, Z. Baştımar'ın Batı Almanya, Avrupa ve hatta Türkiye ile ilişkilerini onunla sürdürdüğünü; parti kararlarını, yayınlarını gidecekleri yere onunla ulaştırdığını[5] ve Batı Berlin'de ilk TKP Örgütü'nün onunla kurulduğunu belirtmektedir.[6]

---

3 Metin Gür, *TKP'nin Avrupa Yılları*, Günizi Yay., İstanbul, Kasım 2000, s. 89-90.

4 Gür, *age*, s. 48.

5 Gür, *age*, s. 57.

6 Gür, *age*, s. 99. "Mugaffer Erdoğan, beş kişiden oluşan bu il komitesinde işçi olarak sadece kendisinin olduğunu, diğer üçünün Türkiye'den burslu öğrenci olduklarını belirtiyor. Biri sonra

Çekoslovakya olayları ATTF içinde de tartışma ve gruplaşmalara neden olur. 13.12.1969'da Batı Berlin'de toplanan 2. Genel Kurul Z. Baştımar'ın isteği doğrultusunda gelişir. M. Gür Genel Başkan olur. TKP üyesi değildir, ama tercihini ondan yana koymuştur. Türkiye'den yeni gelmiştir. TİP'lidir ve aktif çalışmaktadır.[7] M. Gür, ATTF'nin TKP'leşmesinde, özellikle Federal Almanya'da güçlenmesinde *Yeni Çağ* dergisinin çok önemli rolü olduğunu belirtiyor. Bu dergi, Prag'da 32 dilde yayımlanan, TKP'nin girişimiyle Türkçesi 1964'te çıkmaya başlayan *Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi*'dir.[8]

U. Oğuz, Batı Almanya'da TİP'in Zonguldak'ta çıkan *Sömürücüye Yumruk* gazetesinin Stuttgart temsilciliğini yapmaktadır. TİP'li arkadaşları ile amaçları TİP'i tanıtıp örgütlemektir. Daha geniş çalışma arayışları içinde ATTF diye bir kuruluş olduğunu duyarak oraya yönelirler. O sırada Aleksandır Dubçek'in başını çektiği Çekoslovakya olayları yaşanır. U. Oğuz, Varşova Paktı ülkelerinin, özellikle Sovyetler Birliği, Polonya ve Macaristan'ın gösterdiği tepkiyi olumlu karşılar. TİP'in tavrını onaylamaz ve istifa eder. Bu arada ATTF'nin, Stuttgart'taki örgüt üyeleriyle tanışma fırsatı bulmuştur.

U. Oğuz, 1969'da 25 yaşında, TİP'in karşısında ciddi bir örgüt arayışı içindedir. TKP'nin *Durum Bültenleri, Yeni Çağ* dergileri gibi yayın organları da tek tük eline geçmektedir. Prag adresine *"Sizinle görüşmek istiyorum. Ben şu şu şuyum, bana Yeni Çağ'ın geçmiş sayılarını gönderin"* diye yazar ve: *"Seninle şu gün, şu zamanda Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin başkenti Berlin'de Johannesshoff'da buluşalım. Hakkı Derin"* imzalı bir telgraf alır; gider ve H. Derin'in, Y. Demir, yani Z. Baştımar olduğunu öğrenir. Daha önce Stuttgart'tan birkaç kişi (Orhan Hantal, Bozkurt Kantul) Berlin'de *"Bir Türk bulur muyuz?"* diye dolaşmış, TKP'yi aramışlardır. Bu ilk görüşmede kendisinden bir şey yapması istenmediği halde Parti'yi örgütlemeye başlar; kendisini TKP'nin Stuttgart'daki yetkilisi gibi düşünür ve *Yeni Çağ*'a çağrışım yapsın diye 1970'te *Çağımız* diye 10 sayıya yakın çıkan bir dergi yayımlanır. Daha çok *Yeni Çağ*'dan alıntı yapıyor ve yerel olarak işçilere yönelik kişisel yazılar yer alıyordur: *"Dergiyi kendi kazancımız, çevremizdeki işçiler ve Parti'ye (sözlü olarak) aldığımız kişilerden aldığımız aidatlarla finanse ediyorduk. Parti'ye nasıl insan alınır, onu da tam olarak bilmiyorduk. Daktilo işlerini evde sabahlara kadar uğraşarak yapıyor, matbaaya götürüyordum. Şimdikinden çok ilkel makinelerde bastırıyor, dağı-*

---

politbüro üyesi oldu. MK toplantılarında konuşmaz, not tutardı. Adı konulmamıştı, ama Bilen'in yardımcısı olarak görev yapıyordu. Türkiye'den varlıklı bir aileden gelen bu görevli, sosyalist sistemin çöküşü ve TKP'nin kapatılmasından sonra, geçmişinden pişmanlık duyan, utandıklarını söyleyenler arasında yer aldı" (N.B.).

7 Gür, *age*, s. 46-48.

8 Gür, *age*, s. 45.

uyorduk. Finasmanı zorluyordu." Berlin'e gidip gelmeler sürmektedir. Bir görüşmede Z. Baştımar'a dergi ile ilgili ekonomik sıkıntılarını açıklamak zorunda kalır: *"Demir Yoldaş yardım önerisini kabul etti. Körüklü bir deri çantası vardı, bizim hepimizde sonradan o çantadan oldu aşağı yukarı. Çantayı açtı o zamanın parasıyla yanlış hatırlamıyorsam seksen (80) dolar dergi finasmanı için verdi. Parayı aldığıma dair bir şeyler yazıp verdim. Parti arşivlerinde olması gerekir. Bu, 1970 yılında falan oluyor."*

Almanya'da Parti biçimleniyor. 12 Mart'ın savurduğu bu insanlar İngiltere ve Almanya'ya geçer ve TKP'ye çok ciddi güç verirler. U. Oğuz, 12 Mart'tan sonra Zonguldak'a gider ve TKP'nin örgütlenmesine çaba göstermeleri için tanıdıkları, TİP'den arkadaşları ile konuşur. O ara yayımlanan *Yurdun Sesi* ve *Durum Bültenleri*'nden götürür, *"örgütlenmesini yapalım"* diyerek adresini verir. Bu süreç içinde artık TKP'lidir. Almanya'da ağırlıklı çalışmaya başlarlar. *"İki üç gün Johannesshoff'da kaldım... SED'in, Sosyalist Birlik Partisi'nin misafirhanesi idi. Sonra Dışişleri Bakanlığı'nın misafirhanesi oldu. Biz sonra oradan Bellşifre'ye gitmeye başladık. İlk defa biyografimi Parti'ye, Z. Baştımar'a verdim."* M. Demir, A. Durak ve M. Gür'le partili olduklarını tahmin ediyor, ama örgüt birimi olarak bir araya gelmiyorlardır. *"Böyle bir yasağımız var. Çünkü parti örgütü kurulmuyor. Herkes tek tek partili, herkes tek tek Demir Yoldaşla görüşüyor."* Bu arada Türkiye'deki fraksiyonlar da Almanya'ya taşınmaya başlar. Kavgalı toplantılar olur, kendilerini TİP'li de görmedikleri için, partinin yokluğu sıkıntı yaratmaktadır. Z. Baştımar, TKP'ye o güne kadar üye olanları teker teker bir araya getirmeye başlar, ama sağlığı hızla bozulur. Daha önce eğitim konusunda Z. Baştımar'a yaptığı öneri kabul edilmiştir.

Parti okulu. Parti okuluna üçerli gruplar halinde gidilmektedir. U. Oğuz, A. Durak ve Ahmet Mümker adlı genç bir kişinin katılımı ile üç kişilik bir grup, *Sofya Sosyal Bilimler Akademisi*'ne gönderilirler. *Sofya Üniversitesi*'nden gelen akademisyenler dost ve arkadaşça davranırlar. *Politik-Ekonomi*, *Parti Yapısı*, *Sosyal Psikoloji*, *SBKP Tarihi*, *Bulgaristan Komünist Partisi Tarihi* gibi dersler okutulmaktadır. Sofya'da herkese parti ismi verilir. Z. Baştımar, *"Senin solun kayası gibi bir insan olmanı isterim. Sana Solkaya diyelim, ismini sen seç"* dediğinde, Naci ismini seçer. Parti adı önce *Naci Solkaya*'dır. İ. Bilen daha sonra bu isimleri değiştirir. U. Oğuz, 1972'de Parti okulundadır. 1973 yıllarında babasının vefat ettiği haberini altı ay sonra alır. Berlin'e geçer, Z. Baştımar ile görüşür. Z. Baştımar gelişmelerin çok iyi olduğunu, Parti'ye yeni üyeler kazanıldığını; Parti okulu bittiği zaman Türkiye'ye gitmeyi de düşünmek gerektiğini; sağlık durumunun kötüleşmesi nedeniyle parti yönetiminde değişiklik olabileceğini; Sofya'ya bir yoldaşlarının geleceğini belirtir. 1973 yılında Türkiye'ye döner ve örgütlenme amacıyla Zonguldak'a gider. Gebze'de bir fabrikada

kaynakçı olarak işe başlar ve Berlin'den gelen çağrı üzerine, 1974 ilkbaharında geri döner. Parti üst yönetiminde örgütlenme başlamıştır. İ. Bilen yönetimdedir ve Z. Baştımar'ın adından söz edilmemektedir. Tekrar Stutgart'a gider, iş kayıtlarını yaptırır, işe başladıktan sonra Berlin'e döner. Türkiye'den çağrılma nedeni MK'nin oluşturulması ve Parti Konferansı'nın toplanmasıdır. Alman Demokratik Cumhuriyeti başkenti Berlin'de Haus an der Spree'deki Parti misafirhanesinde İ. Bilen, A. Saydan, M. Demir, A. Durak ile buluşurlar. İ. Bilen, eskiden Karadeniz'de yerel Parti örgütü tarafından basılmış *Komünist* adlı yerel bir gazete de getirmiştir. İ. Bilen, A. Saydan, A. Durak ve M. Demir Politbüro; M. Gür, Ö. Bulgan, A. Otman, U. Oğuz MK üyeleridir. Tüzük ve program taslağının, *Giriş* ve *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* kısmında önemli değişiklikler PB'ye önerilir. M. Demir, 1973'te alınan bir kararla, yeni bir program ve tüzük çalışmalarına başlandığını yazıyor.[9]

B. Dere, 24 Mayıs 1973'te Berlin'de kardeş parti temsilcilerinin katılımı ile yapılan toplantıda TKP MK'nin oluştuğunu, hastalığı nedeniyle katılamayan Z. Baştımar dışında, İ. Bilen, A. Saydan, A. Durak ve M. Demir'in PB'yi de "teşekkül ettirdiklerini" ve 1977 Konya Konferansı belgelerinde "yönetim değişikliği" olarak tanımlanan bu sürecin nasıl geliştiği bilinmemekle beraber başlangıcın 1967 yılına kadar gittiğini; 1972 yılında *TKP'nin Sesi* yayınının başladığını; 1974 yılından başlayarak MK'ye yeni üyeler alındığını; TKP MK'nin 1978 yılına kadar tam üyeli (ya da çoğunluk üyeli) başka bir toplantısının bilinmediğini; MK üyeleri ile PB üyelerinin ikili, üçlü görüşmeleri, PB üyeleri ve sınırlı sayıda MK üyesinin katıldığı somut konuların ele alındığı bir iki toplantıdan başka bir toplantının anımsanmadığını belirtiyor.

M. Gür: *"1973'te Bilen genel sekreter olunca ilk işi Şiğo ve Yelkenci'yi Politbüro üyesi yapmak oldu. Bu düzenleme ile Politbüro üyesi dörde çıkmıştı. ... Türkiye topraklarında yaşanıyormuş gibi 1973'te Federal Almanya ve Batı Berlin'de bir örgütlenme başladı. Politbüro üyesi Aram Pehlivanyan, yanına aldığı öteki iki genç Politbüro üyesi ile birlikte kent kent dolaşarak MK üyelerini belirlediler. Bu belirlenenler arasında ben de oldum."*[10]

Almanya'da bile olsa illegaliteyi sürdürmek için o günün koşullarında olması gereken bir yaklaşım... Bunun niçin eleştirildiğini doğrusu anlamış değilim. Ayrıca böyle bir partide MK üyesi olarak görev yapmış bir kişinin bunu bugün gündeme getirmesi de çok ilginç.

B. Dere, 1974 yılında Z. Baştımar'ın hastalığının ağırlaştığını, Moskova'da SBKP MK hastanesinde yapılan konsültasyonlar sonucu görevinden

---

[9] M. Demir, *Savaş Yolu* dergisi, Sayı 5, İstanbul, 10 Nisan 2005, s. 32.

[10] Gür. *age*, s. 98-99.

ayrıldığını, aynı yıl içinde hayatını kaybettiğini ve İ. Bilen'in TKP MK Genel Sekreterliği görevine getirildiğini belirtiyor. M. Gür ise Z. Baştımar'ın hastalığı ve ölümünün Federal Almanya'daki parti üyelerinden gizlendiğini; yüzlerce sempatizanın, parti üyesinin yaşadığı Almanya ve Batı Berlin'de, Z. Baştımar'ın sadece ailesi, yakın çevresi ve *Bizim Radyo*'da çalışanlar da dahil olmak üzere 13-14 kişilik bir grup tarafından defnedildiğini ve bir süre sonra, *Atılım* ve *Yeni Çağ*'daki kısa ölüm haberinin çıkması ile parti üyelerinin haberi olduğunu yazıyor. Kasım 1974 tarihli *Yeni Çağ*'da, MK adına yayımlanan *Bildiri* başlıklı açıklama: *"Partimiz bir savaş erini daha kaybetti. Burjuvazinin terör, sert baskıları altında çetin bir savaş yolu seçen Türkiye Komünist Partisi'nin eski Birinci Sekreteri Yakup Demir yoldaş, ağır ve uzun bir hastalıktan sonra, 70 yaşında gözlerini dünyaya yumdu. Hepimize başsağlığı dileriz. Acımızı paylaşan kardeş partilere derin saygılarımızı sunarız. 18 Kasım 1974"* biçimindedir.[11]

M. Demir böyle davranmanın gerekçesini açıklıyor: *"Demir Yoldaş'ın nasıl defnedileceği, nerede defnedileceği parti yönetiminin kararıdır. Kimlerin katılacağı o günün somut koşullarına ve yer durumuna göre belirlenir. Bu, Anadolu'da da olsa böyle olurdu. Zira illegal bir parti kendisini korumak zorundadır. Demir doktor gözetiminde öldü ve kimseden gizlenmedi. Ama sen O'nun cenaze merasimine katılma hakkın varmış gibi davranıyorsun. Ne senin partide özel bir konumun vardı ne de illegaliteyi çiğneme hakkın vardı. Kaldı ki herkesin katılabileceği, müsait legal koşullar da yoktu. Sen o günün illegal koşullarını bilen biri olarak, Batı Almanya'dan Demir Yoldaş'ın ziyaretine gelmenin veya cenaze törenine katılmayı düşünmenin legalistik ve likidatörlük anlamına geleceğini bilirsin. Eğer yazdıkların likidatörlük değilse, bu senin ancak kariyer hırsınla açıklanabilir. Bunlara ise KP'lerde yer yoktur."*[12]

U. Oğuz, Z. Baştımar'dan sonra kendisinin de dahil olduğu bazı kişilere *"Yakupçu"* denildiğini, bazılarının uzaklaştırıldığını; M. Erdoğan'ın ilişkisinin dondurularak pasifize edildiğini; arkasında ATTF örgütü bulunduğu, *Baden Wurtenberk Güney Bölge Sekreteri* olduğu için kendisine dokunmayı göze alamadıklarını belirtiyor: *"Normalin üzerinde çalışıyorum. Kaç ilde örgüt kurmuşum. ATTF'nin bir kongresi olduğu zaman dört-beş otobüs insan götürüyorum, ta Köln'lere, Frankfurt'lara... Almanya'da dört-beş otobüs doldurmak, her babayiğidin harcı değildir."*

İllegal bir partide bunun ölçü olacağını düşünemiyorum. M. Erdoğan ve diğerlerine uygulanan ise mutlaka daha farklı bir nedene dayanmaktadır. Bu konu M. Demir'in M. Gür'e yaptığı eleştiride açıklık kazanıyor: *"Bir partide veya bir kurumda bir yönetici beraber çalışamadığı ve anlaşa-*

---

[11] Gür, *age*, s. 75.

[12] Demir, *Savaş Yolu* dergisi, Sayı 4, Kasım 2003, s. 37.

madığı veya politik ve ideolojik konularda ayrı düştüğü insanlardan, kadrolardan ayrılır. Bundan doğal ne olabilir? Bu, üye ve kadro için de geçerlidir. Eğer bir üye veya kadro görüşleriyle parti yönetiminden ayrı düşerse, görüşüyle azınlıkta kalırsa, görüşleriyle parti içinde yaratıcı ve yapıcı bir siyaset yaratamıyorsa, orada bir terslik, bir çıkar, kariyerizm ve fraksiyonculuk söz konusu demektir."[13]

Fransa

F. Aksın, 12 Mart sonrası TİP kapatılınca yurtdışına çıkar ve Paris'e yerleşir: *"Türk işçileri yeni yerleşiyorlardı. 20.000 küsur kişi vardı ki şimdi 300.000'ni aşkındır. Konfeksiyon ve inşaatta çalışıyorlardı ve çok dağınıktılar. Doğan Özgüden Paris'te imiş, bir araya geldik, 5-6 arkadaş ile birlikte Türkiye adlı bir bülten çıkardık. Büyük ağırlığı, tabii çevirileri diğer arkadaşlar yapıyordu, ama esas işler, Fransa ile ilişkiler Doğan ve eşi İnci Özgüden'in üzerindeydi, girişimci kişiliklerinin önemli rolü oldu."* 12 Mart'ın Türkiye'de yaptıklarını da sergileyen bu bülten, Fransızca ve İngilizce haftalık olarak Ecevit'in kazandığı seçimlere kadar çıkar. Fransa'da özellikle Türkiyeli öğrenciler arasında ciddi bir politikleşme söz konusudur. Türkiye'deki gruplaşmalar oraya da taşınmıştır. Bu sırada *Türkiye'li Öğrenciler Birliği* örgütü ve örgütün Türk Elçiliği'nin finanse ettiği güzel bir lokali vardır. Bir çeşit politik görüşlerin kendilerini ifade etme yeri olarak ortaya çıktığı için, yönetimi önem kazanmaktadır. Türkiyelilerin sesi bir orada çıkıyordur ve o günlerde *goşist* diye adlandırılan grupların koalisyonu yönetimdedir. F. Aksın o günleri şöyle anlatıyor:

> Ben yeni gitmiştim. Bir gün oteldeyken, 5-6 kişilik bir Türkiye İşçi Partili grubu geldi, öğrenci olduklarını, burada Öğrenci Birliği'nin etkin bir yeri olduğunu, Fransız kamuoyuna seslendiğini, Türkiye'de de sesini duyurabildiğini, fakat maalesef kendileri öğrenciler içinde daha kalabalık oldukları halde, diğer grupların koalisyon yaparak yönetimi ele geçirdiklerini söyledi. Benim TİP'te çeşitli görevler yaptığım için, birlikte bir şey yapabilir miyiz diye gelmişlerdi. O günlerde Kongre yapılacaktı. *Alliance Française Dil Okulu*'nda olduğum için öğrenci sayılıyordum. Birlikte çalışmalar yaptık. Bu arada ben de kişisel olarak, özellikle sanatçı, ressam, yazar gibi çevreleri tanıdığım için, o çevrelerin Kongre'ye gitmesini sağladım. Kongre başkanı seçildim ve o Kongre'yi bir iki oy farkı ile TİP'liler kazandı. Ercan Eyüpoğlu da, TİP sempatizanı grubun adayı olarak yönetim başkanı oldu. TİP'li sempatizanlar Öğrenci Birliği'ni alınca, onların girişimi ile Birlik'in dışında legal olarak başvurulmayan, ama açık toplantılar yapan *İlericiler Birliği* diye bir kuruluş oluşturuldu. 15-20 kişilik bir ekip. Türkiye'nin sosyalizm sorunları üze-

[13] Demir, *agd*, Sayı 4, s. 32, 33.

rinde görüşleri tartışıyoruz. Örneğin *Tarihsel Materyalizm* üzerinde bir sürü seminer vermiştim. Bu tür bilinçlendirme çalışmaları yapıyorduk. Çoğunluğu öğrenci, bir-iki işçinin katıldığı bir gruptu.

1973 yılında ATTF'den gelen A. Durak, kendisini araştırdıklarını söyleyerek TKP'ye katılmasını önerir. N. Alpay'a da aynı zamanda önerilir. Bir süre sonra PB ile görüşmeye çağrılırlar. N. Alpay sekreter, kendisi ve bir kişi daha komite üyesi olur ve çalışmaya başlarlar. Parti onları FKP ile de tanıştırır. FKP'de önceden kurulmuş göçmen işçiler komisyonları vardır. F. Aksın:

Türkler için de vardı. Bizi o komisyonun içine dahil ettiler. FKP'de, Fransa'nın en büyük sendikası CGT'nin etkinliği vardı. CGT'nin içinde de göçmen işçiler komisyonu vardı. O komisyonlar çeşitli uluslardan gelen işçilerin bir sorunları ya da eylemleri varsa, bu komisyonlar vasıtası ile sendika ilişki kurardı. Aynı şekilde, FKP'de işçi eylemlerinde göçmen işçi komisyonları ile yönlendirmeye çalışırdı. O yüzden, her iki komisyona Parti vasıtası ile sokulduk ve giderek bu komisyonlar, TKP üye ve sempatizanlarının yönettiği ağırlıkta oldu. FKP'nin *İşçinin Dostu* diye çıkardığı gazete de bizim kontrolümüze geçti. Bütün bunları FKP kadrosu olarak yapıyorduk. Aynı şekilde CGT'nin de bir gazetesi vardı. Biz gittikten sonra kuruldu. Türkiyeli işçilere sendikal çalışmaları Türkçe olarak verme amacını taşıyordu. 1980 sonrası bu ulusların gazetesi, tek bir dergi haline getirildi. O derginin bir süre Fransızca olarak yayın yönetmenliğini, her şeyini yaptım. Metinleri yazar, hazırlardım, sonra *Humanite* gazetesinden bir gazeteci ile Fransızcasını beraber kıvraklaştırırdık.

FKP'nin, ilke[14] olarak orada bulunan göçmenlerin kendi ülke partilerinin Fransa'da örgütlenmesine karşıdır. F. Aksın, başka partilerin genel olarak fazla örgütlenmediklerini, Yunanlıların küçük bir grubu olduğunu, TKP'nin örgütlenmeyi sürdürdüğünü belirtiyor: *"Fransızlar bunun farkındaydılar ve genel olarak bizim içinde bulunduğumuz zor koşullarda, yeni yeni var olmaya veya örgütlenmeye başlayışımızdan, bütün bunlarda oldukça hoşgörülü idiler. Yalnız biz de bunları son derece dikkatli, olabildiğince ustaca yapıyorduk. Bilinirdi, olanları hissederlerdi"* diyor.

1974'te çıkan *Atılım* gazetesini, Paris'ten Fransa ve Türkiye'ye verilen adreslere postalarlar. F. Aksın:

[14] N. Alpay: "1930'lu yıllarda İspanya'da faşizm kurulunca, birçok İspanyol komünist Fransa'ya gidiyor, başlıyorlar kendi partilerini Fransa'da örgütlemeye ve Fransa'da iki parti çıkıyor ortaya. Bunlar çeşitli açılardan farklı görüşleri olan partiler ve iki ses çıkıyor komünist partilerden. ... Komintern devreye giriyor ve yeni bir ilke getiriyor: *'Ülkenin bir tane komünist partisi olur.'* Fakat asıl ülke ile olan bağlantıları kurmak için, oranın yurttaşları ile olan bağlantıları kurmak için, İspanyol Komünist Partisi'nin bir komitesi olmasına izin verilir, diğer herkes Fransız Komünist Partisi'ne üye olur."

Kahve köşelerine gider hazırlardık. Sonra öğrendim ki Türkiye'de elden dağıtıyorlarmış. 1975'in yaz aylarında FKP'nin bir aylık Parti okuluna gittim. Fransız yoldaşlar bana özel olarak bu olanağı sağlamışlardı. Kadro yetiştirmek üzere ücretli olarak iki aylık, dört aylık biçiminde devam ediyordu. Fransızcayı da çok iyi bilmiyordum ve çok sıkıntı çektim, böyle Lenin'ler, Marx'lar Fransızca da okumak. Fransızların çok hoşuna gitmişti orada okuyor olmam. Fransa'dan gelene kadar, her Humanite Bayramı'nda Parti okulundaki o kadrolarla oluyorduk. İl sekreteri, il yöneticileri oldular, daha sonra bir kısmı Merkez Komitesi'ne girdi. 15 yıl boyunca, her Humanite Bayramı'nda o çocuklar gelirler, beni ziyaret ederlerdi. Çünkü maskot olarak tek Türk öğrenci idim onların okulunda.

1975'te bir yıllığına Bulgaristan'daki Parti okuluna gönderilir. Okul dönüşü Türkiye'ye döneceği söylenmiştir; ama A. Pehlivanyan havaalanında: *"Paris'e gidiyorsun, Türkiye'ye gitmeyeceksin. Örgütü toparlayacaksın"* der. 1976'da Parti'yi yeniden örgütlemek üzere Paris'e gönderilir. Yeni komiteyi oluşturur.

1976'daki hızla, Paris dışında Strasburg'da geniş bir örgüt kurulur. Aix-en Provence bir öğrenci kentidir ve öğrenciler arasında bir örgüt oluşturulur. Oradan Marsilya'ya da uzanır, işçilerle ilişki kurulur. *Montqellier, Caen, Dreux, Orleans, Tour* kentlerindeki büyüklü küçüklü örgütler, bir ya da iki hücre ya da bir temsilci konumundadırlar. Fransa'ya geldiklerinde bir türlü ayağının üstünde duramayan, kurulmuş bir *Türkiyeli İşçiler Birliği* vardır. Orada da çalışırlar. TKP, gizli bir örgüt olduğu için daha çok legal örgütler vasıtası ile ilişki kurmak durumundadırlar. *Türkiyeli İşçiler Derneği*'ni ve *Amical France-Turquie, Fransa-Türkiye Dostluk Derneği*'ni kurarlar. Fransa'daki çalışmaların baştan beri hedefi: *"Türkiyeli işçilere yönelmek, TKP'ye eleman kazandırmak ve Uluslararası dayanışmadır."* Bu uluslararası dayanışma 1980'den sonra çok yoğunlaşır.

1977 Şubat ayında Moskova'da yapılan Konya Konferansı'na N. Alpay ile birlikte katılırlar. Burada İ. Bilen, F. Aksın'ı bir kenara çekerek, *"Bundan böyle Merkez Komite üyesi"* olduğunu söyler, N. Alpay da yanındadır.

Bu üyeliğim, 5. Kongre'ye kadar devam etti. 5. Kongre'de de Yardımcı Genel Sekreter Haydar Kutlu, beni bir köşeye çekerek: *'Yani işte yeni elemanlar katıyoruz, senin için bir mahzuru yoktur'* gibi çok nazik bir dille Merkez Komitesi'ne alınmadığımı bildirdi. Böylece 9 yıl Merkez Komitesi üyeliği yapmış oldum. Aslında Merkez Komitesi'nde genel çizgiler belirlenmiş olurdu bir anlamda, oybirliği ile alınmıştır bütün kararlar. Merkez Komitesi üyesi olmak, Fransa'daki çalışmalarımı biraz kolaylaştırmış oluyordu ama; Feridun Aksın olarak, Merkez Komitesi çalışmalarında çok önemli bir katkım olduğunu sanmıyorum.

1977 yılında FKP adına örgütlenen büyük katılımlı Nâzım'ın 75. Yılını Kutlama toplantısı yapılır. Fransız şairi Jean Marcenac sunar. 1980 başlarında *Türk-Yunan Dostluk Derneği* ile Paris'in en büyük salonu *Mutualite*'de *Fransa-Türkiye Dostluk Derneği* adına bir gece yapılır. Türkiye'den Ruhi Su, Timur Selçuk getirilir, Paris ölçüsünde büyük bir konserdir, büyük yankı uyandırır.

İngiltere

N. Akseymen ve eşi M. K. Akseymen, 12 Mart öncesi kendi olanakları ile 8 Ocak 1971'de Paris üzerinden Londra'ya gitmek zorunda kalırlar. N. Akseymen daha önceden TKP üyesi olmuştur. Kendi çabaları ile iş bulurlar. Bir taraftan da eğitimlerini sürdürmekte ve İTÖF'ün çalışmalarına katılmaktadırlar. Önce İTİB'i, daha sonra *Londra İşçi Birliği*'ni kurarlar. H. Yurtsever: *"İngiltere'ye burslu öğrenci olarak Türkiye'den gelen ve İngiltere'nin çeşitli illerine dağılmış öğrenciler, önemli bir sayıyı oluşturmaktadırlar. Yapılan çalışmalarla, kısa zamanda İTÖF altında örgütlemeleri sağlanmıştır"* diyor.

H. Yurtsever, 1973 Sonbaharında İngiltere'ye gittiğini; 12 Mart sonrasında Türkiye'den gelen insanların, özellikle öğrencilerin İTİB'te öbeklenmeye başladıklarını; ekibin başkanının da N. Akseymen olduğunu; sonradan TKP'nin İngiltere kadrosunu oluşturan ve TKP'nin yaşamında önemli olan insanların, o günden örgütlenmeye başladıklarını; N. Akseymen'in daha o tarihlerde TKP ile bağlantısını kurmuş ve TKP'nin yöneticilerinden biri konumuna gelmiş olduğunu ve İngiltere'deki parti kesiminin daha sonra TKP içindeki etkisinin biraz da bu ekibin tabandan aldığı güçle ilgili olduğunu belirtiyor.

A. Aşut 1968 yılında TİP'in MYK üyesiyken, N. Akseymen, TİP'in gençlik örgütü konumundaki SGÖ'nün Genel Sekreteri'dir. 12 Mart sonrası tutuklanması an meselesidir. Bir süre M. K. Akseymen'in dayısının Ankara'daki evinde kalır. Bir ara M. K. Akseymen, İngiltere'den Türkiye'ye gelir, yurtdışına çıkması ve savaşımı orada sürdürmesinin daha doğru olacağını söyler, öneri N. Akseymen' den geliyordur. 1972 yılının Eylül ayında M. K. Akseymen ile birlikte uçakla Londra'ya giderler. A. Aşut İTİB'in, TKP'nin İngiltere'deki yan örgütü olarak Türkiye'den İngiltere'ye gelen öğrenci ve işçilerin dil, iş, barınma sorunlarına yardımcı olduğunu; Londra'nın kuzeyinde, Stoke Newington'da üç katlı bir evin örgüt merkezi gibi kullanıldığını ve öteki örgüt üyeleriyle bu binada bir çeşit komün yaşamı sürdürdüğünü; N. Akseymen ile eşinin evlerinin daha lüks bir semtte bulunduğunu belirtiyor. İTİB, ATTF'ye de üye olur. ATTF içinde sol eğilimi temsil ediyordur. A. Aşut: *"İTİB, Türkiye'den İngiltere'ye gelenlerin top-*

lumsal yapısından kaynaklanan sınırlı üye sayısına karşın, örgüt disiplini ve ideolojik donanımı açısından Avrupa'daki en etkin örgütlerdendi" diyor.

İngiltere'de Wimpy bir lokanta zinciridir ve N. Akseymen işçi olarak çalışmaktadır. 1973 yılında Wimpy işçilerinin, arkasından da İngiltere tekstil işçilerinin grevlerini örgütlerler. Wimpy işçilerinin grevi İngiltere lokanta işkolunda ilk grevdir. M. K. Akseymen: *"Çok güzel bir grevdi. Işte 'İşçi geliyor baştan, Fabrika dağdan taştan, Geliyoruz zincirleri kıra kıra hey' diyerek ve Londra sokaklarında böyle her yerinde halaylar kurduk, davullar, zurnalar, zincirler ve zinciri kırmalar, temsili gösterilerle hoş bir grev oldu. Sürekli, düzenli toplantılar yapılıyordu. Grev diye bir gazete çıktı. 2. sayısı çıkmadan grevler bitti ama, toplantılar devam ediyordu. İşçiler: 'Bu gazeteyi sürdürelim' dediler, adını da 'İşçinin Sesi' koydular. İlk yıllarda yazarları da işçilerdi"* diye anlatıyor.

A. Aşut, gazetede çalışmaya başlar.[15] Ayrıca, İTÖF'ün *Öğrenci Gençlik, İngiltere İlerici Kadınlar Birliği*'nin *Emekçi Kadın* aylık gazetelerinin kuruluşunda ve yönetiminde görev alır. Sempatizanlarının ideolojik eğitimiyle ilgilenir. Geniş katılımlı konferans ve eğitim seminerleri düzenlenir. Yeni arkadaşlarla tanışmaları, Parti sürecine katılmaları açısından yararlı olur. A. Aşut, *"N. Akseymen'in örgütçü yeteneğini ve TİP içinde deneyim kazanmış kadroların bu başarıdaki payını belirtmem gerekir"* diyor. TKP'nin İngiltere'deki il komitesi'nde *N. Akseymen, M. K. Akseymen, Adnan Bucak, A. Bulutgil, Çavlı Çulfaz, Bedir Aydemir, Sahir Bekel* ve *A. Aşut* vardır. Kadın ve gençlik birimleri de oluşur. Gençlik biriminin sorumlusu İTÖF Başkanı olan A. Bucak, kadın biriminin sorumlusu Akgül Baylav'dır. (TKP'nin yurtdışı örgütleri, MK'nin altında il komitesi gibi örgütlenmektedir. İngiltere Komitesi İngiltere'deki örgütlerin üst örgütlenmesi gibi bir komitedir.)

1974'te N. Akseymen Türkiye'deki örgütlenmeyi başlatmak üzere Türkiye'ye gider ve örgütlenme görevini Halit Gürşener'e devreder. Görüldüğü gibi sadece İngiltere'de değil, TKP'nin genel örgütlenmesinde de bir kanaldır. Bu gidiş İ. Bilen ve N. Akseymen'in inisiyatifi ile yapılmıştır. 1974 yılında N. Akseymen ile eşi Moskova'daki Parti okuluna eğitime giderler.[16] İngiltere Parti Komitesi sekreterliğine Sahir Bekel getirilir. H.

---

[15] M. K. Akseymen: "Atilla Abi gazetecilik tekniği bakımından epey ilerletti gazeteyi, deneyimi olduğu için. Daha siyasallaştırdı, ama çizgisi ilerlemedi, ona da ilerleme diyebiliriz. Biz dönünce niteliği değişti. Belli görüşlerin yansıdığı gazete oldu."

[16] M. K. Akseymen: "İlk başta illegalite gereği Türk değil, Kıbrıslı olduğumuzu söylememiz istendi. Kıbrıs tarihini o olaylarda öğrenmiştik, ama bildiğin bilmediğin var. Okulda nasıl yayılmışsa, herkes geliyor, gözümüzün içine bakarak: *'40 yıldan beri ilk defa TKP'den iki yoldaş gelmiş, biliyor musunuz?'* diyor, komiğimize gidiyordu, yetkili yoldaşlarla görüştük ve: *'Bırakalım bu hikâyeyi, zaten İngiltere'den geldik. Türkiye'den ağır illegal koşullardan falan gelmedik. Böyle söylediği-*

Yurtsever de 1974'te Parti'ye üye olur ve kısa sürede İngiltere Parti Komitesi üyeliğine getirilir.

H. Yurtsever, Wimpy grevinden öncesini ve süreci farklı bir açıdan değerlendiriyor. TKP'nin İngiltere örgütlenmesine daha sonraki yıllarda *İşçinin Sesi* hareketine temel kazandıran esas gelişme, İngiltere'de işçiler arasında yapılan çalışma ile olmuştur. Oran olarak Türkiyelinin çok sayıda bulunmadığı ülkelerden birisidir İngiltere. Orada dikiş ve lokanta işçileri vardır. Kıbrıslı bir işadamının Londra'nın 100'ü aşkın yerinde kurduğu irili ufaklı Wimpy'lerde Kıbrıs ve Türkiyeli genellikle kaçak işçiler olağanüstü kötü koşullarda çalışmakta, uzun saatler karşılığında çok az para almaktadırlar. Hakları, hukukları, sigortaları, sendika üyelikleri yoktur. *İngiliz Genel İşçiler Sendikası* ile anlaşarak Wimpy'lerde bir sendika örgütlenme çalışması başlatılır. Bu, çok zor ve zahmetli bir çalışmadır. Çalışanların çalışma saatlerinin kısıtlılığı nedeniyle, gece 12'den sonra onlara ulaşabilmektedirler. Bu çalışmaların sonunda bir birikim sağlanır, sendikaya üyelikler başlar ve toplu sözleşme isteği dile getirilir. İşveren kabul etmeyince greve gidilir. Londra'nın farklı 100'e yakın işyerinde 400 işçiyi kapsayan bir sendikal örgütlülük sağlanmıştır. Bu, etkili ve çok da gürültülü olur. Bazı ciddi İngiliz gazeteleri, *"Türkler İngiliz işçi sınıfının tarihinde bu gıda endüstrisinde ilk defa böyle bir iş yaparak yeni bir sayfa açtılar"* diye yazarlar. Bu grev çalışmasının sonucu olarak İngiltere'deki TKP komitesi, işçiler içinden hem kadrolar kazanmış hem ilerideki çalışmaları besleyecek, destekleyecek, kaynaklık edecek bir temel yaratmış olur.

N. Alpay, baştan beri ayrı bir örgüt gibi, parasını, matbaasını, gazetesini kendi olanaklarıyla gerçekleştiren İngiltere örgütünün, havayı koklamışlar açısından ilginç olduğunu; son derece canlı, devrimci, tutkulu ve hırslı bir hava estiğini belirterek şöyle diyor:

> Baştan beri İ. Bilen'in bir tür veliahtı gibi, Parti yönetimini bu kadro ele geçirecek gibi bir hava hep vardı. Gerçekten çok çalışkandılar. Kendi içlerinde sürekli eğitimler yaparlar, gerçi her parti örgütü bunu yapmaya çalışır ama, bunlar enerjiktiler. Burada Nihat'ın ve başka enerjik insanların çok payı var. Bir sürü binalar kiralarlar, orada yıllık çalışmalar yapılır. Bir de yaz kampanyası mı ne öyle bir şeyler yapıyorlardı son dönemlerde ve oradan kendileri çok az yeyip içerek, uzun süre emek harcayarak para kazanıyorlardı. Matbaa aldılar sonuçta, kendilerini parti olarak donatmak için gerçekten çok çaba gösterdiler. *İşçinin Sesi* gazetesi de öyle çıkmaya başladı. Herkesin kendi gelecekteki adayı oluyor ya politikada. Tamamen kulak misafirliği ile bildiğim bir şey, *İşçinin Sesi*'nin de bu şekilde arkası olan bir hareket olması

---

mizde ilişkiler düzgün yürümüyor. Yalan söylüyoruz, biz bu işi yapamayacağız bu şekilde'dedik ve açıklamaya başladık: *'Onlar biziz'*diye."

Suslov'un desteklemesi. Doğru olması da gayet akla yakındır, çünkü Suslov diye bir gerçek vardı.

İ. Bilen'in Genel Sekreterliğe gelişi. A. Aşut, yurtdışına çıktığı sırada Parti Genel Sekreteri Z. Baştımar'dır. TKP üst yönetimiyle ilk görüşme 1974'te Eylül ayında Berlin'de gerçekleşir. A. Aşut, 10. Dünya Gençlik Festivali'ne İngiltere'den kalabalık bir grupla katılmıştır. Genel Sekreter'le görüşeceği söylendiğinde Z. Baştımar'la karşılaşacağını düşünmüş, çok heyecanlanmıştır. Z. Baştımar'ın onun gönlünde özel bir yeri vardır. 1960'larda Yenigün Yayınları'ndan çıkan Çehov çevirilerinden tanımaktadır. 51 TKP Tevkifatı davasındaki savunması da onu çok etkilemiş ve Londra'da *Yeni Çağ* dergilerindeki yazılarını okuma olanağı bulmuştur. Z. Baştımar hem hemşehrisi hem de değerli bir entelektüeldir (Ek 1).

İ. Bilen'in adı Yeni Çağ dergisinde öne çıkarılıyor. A. Aşut, bu *efsane insan* ile karşılaşacağını düşünerek heyecanı artarken bir sürprizle karşılaşır. Kendisini Z. Baştımar yerine İ. Bilen kabul edecektir. İ. Bilen'in o sıradaki resmi sıfatı *TKP Politbüro* üyesi'dir. Ancak, adı Parti yayınlarında, özellikle *Yeni Çağ* dergisinde bilinçli biçimde öne çıkarılmaktadır. *"İ. Bilen Genel Sekreter olmadığı halde neden onun adı Z. Baştımar'dan daha çok öne çıkarılıyor?"* diye kendi kendine sorgular ve bulabildiği yanıt, İ. Bilen'in TKP'nin yaşayan en eski üyesi olması nedeniyle, Parti'nin kendisine ayrıcalık tanımasıdır. İ. Bilen, 1920'lerden beri TKP üyesidir ve yaşına duyulan saygıdan dolayı adı öne çıkarılıyor olabilir. *"Bizimle Genel Sekreter gibi konuştu. Ancak, resmi açıklamaları, 'TKP Merkez Komitesi adına' ve de 'Politbüro Üyesi' sıfatıyla yapıyordu. Onun, 1974 Mayısına kadar Yeni Çağ dergisinde çıkan konuşma ve demeçlerinde 'Genel Sekreter' unvanı yer almamıştır." "Parti üyeleri ilk kez Yunanistan Komünist Partisi'nin yayın organında çıkan bir demeçten, yani dolaylı biçimde öğrendiler Bilen'in Genel Sekreter olduğunu. Sanıyorum İ. Bilen ilk kez 1974 Ekim'inde aldı bu sıfatı..."*

M. Demir, M. Gür'ü eleştirirken bu konuya değiniyor:

> Demir Yoldaş hastaydı. O'nun hastalığının sebebi yıllarca zindanlarda gördüğü işkencelerdi. Sosyalist ülkelerde, senin kastettiğin anlamda, O ne acı çekti ne baskı gördü, ne tecrit edildi, ne de unutuldu. Sosyalist ülkeler O'na yaşamı ve sağlığı için tüm olanakları sağladılar. O'nun çektiği acı ülkeden uzak olmaktı, ülkenin NATO ve Amerikan üsleriyle dolması, halkımızın Amerikan köleliğine mahkûm edilmesiydi. Ülkede gelişen devrimci mücadelenin içinde olamamaktı, solda eski hataların tekrar edilmesini görmekti. Bunları görmeden Bilen, Demir'e acı çektirdi demek yalan ve çarpıtmadan başka bir şey değildir, eski bir karalama aracıdır. Demir Yoldaş'ın felçli duruma gelmesiyle parti yönetiminde bir değişikliğin olmasından daha doğal bir şey

olamazdı. Komünistçe tutum da bu idi... Kimi parti kadrolarının ve kardeş partilerin katılımıyla bir toplantı yapıldı ve partinin yeniden yönetimi oluşturuldu.[17]

A. Aşut, İ. Bilen'in 73 Atılım'ındaki büyük katkısının yadsınamayacağını; partiye büyük bir dinamizm kazandırdığını; TKP'nin yurtiçi ve yurtdışında çok etkin bir konuma geldiğini; parti örgütünün büyüdüğünü, üye sayısının arttığını; *ancak* bu hızlı büyümenin yeni sorunları beraberinde getirdiğini; genişleme ve üye yazımında aşırılığa kaçıldığını; parti yandaşı, destekçisi, sempatizanı olabilecek iyi niyetli insanların, hiç gereği yokken Parti üyesi yapıldığını belirtiyor ve *faşizm* koşullarında bu deneyimsiz kadroların, istemeyerek de olsa Parti'ye zarar verdiklerini; 12 Eylül sonrası yenilen ağır darbede bu yanlış kadro politikasının önemli rolü olduğunu; *"Parti'yi büyütelim"* derken, illegal koşullarda üye yazma normlarının göz ardı edildiğini ve bunun pahalıya mal olduğunu belirtiyor.

Daha sonra da görüleceği gibi, üye sayısının arttırılması ve kadro politikası tek başına İ. Bilen'in kararı ile gerçekleşmemiştir. Tarihte de görüleceği üzere komünist partiler zaman zaman parti kapılarını açarak üye kaydetmiş ve gerektiğinde elemeye gitmişlerdir. TKP'de bu süreç yaşanamadan 12 Eylül gelmiştir. Ayrıca faşizm koşullarında bu deneyimsiz kadroların partiye ne kadar zarar verdikleri araştırmaya değer bir konudur.

A. Aşut, İ. Bilen'in partililerin parti hücresinde yer almalarını istemesini ve kitle örgütlerinde çalışmanın parti örgütünde çalışmaktan farklı olduğu yaklaşımını da eleştirmektedir.

> Bilen bizimle üçer kişilik gruplar halinde görüşüyordu. Bize Parti örgütündeki çalışmalarımızı ve Türkiye'deki son durumu sordu. İngiltere için özellikle öğrenmek istediği konu, orada İTİB dışında bağımsız parti örgütlerinin var olup olmadığı idi. Bizim her ne kadar Londra'da muğlak bir İl Komite'miz varsa da, çalışmalarımızı daha çok İTİB içinde yürütüyorduk. Yoldaş Bilen, dönüp dönüp bağımsız taban örgütlerinin, hücre tipi örgütlenmenin önemini anlattı bize. İngiltere'ye döner dönmez, bütün parti üyelerinin hücre sistemine göre yeniden örgütlenmelerini emretti. Kitle örgütlerindeki legal çalışmalarımızdan çok, parti örgütlerinin, yani hücrelerin, taban birimlerin kurulup kurulmadığı ve TKP örgütlerinin direktifi altında çalışıp çalışmadığıyla ilgiliydi.

A. Aşut, TİP'e yaklaşımda İ. Bilen'in çatışmacı politika izlediğini anlatıyor[18]

---

[17] Demir, *agd*, Sayı 4, s. 37-36.

[18] A. Aşut: "İ. Bilen göreve gelir gelmez, İl. TİP'e savaş açtı. TİP içinde geçmişte birlikte çalıştığım kimi arkadaşların adları *TKP'nin Sesi* radyosunda *'Ne idüğü belirsiz adamlar'* diye açıklandı; bu insanlar karanlık odakların maşası gibi gösterilmeye çalışıldı. Bu, sekter ve zararlı tavırdı. Ayrıca, TKP'nin iki genel sekreteri arasındaki anlayış farkını açıkça gösteren bir olguydu. Solu birleştir-

ve, *"TİP'in, işçi sınıfı öncülüğüne dayanan, Sosyalist Devrim teorisini savunan, Sovyetler Birliği'ne dostça yaklaşan, sekter ve maceracı olmayan genel doğrultusuyla bizim neden çelişkimiz olsun? Bu partiye yardım edeceğimize neden yükleniyoruz?"* diye sorduğunda doyurucu bir yanıt yerine, kişisel etmenlerin ağır bastığı argümanların yer aldığını ve TKP'nin öteki sol kesimlerle bağlaşıklık kurma şansını azalttığını; 12 Eylül sonrası TİP-TKP birleşmesinde yaşananların unutulmadığı ve TİP kadrolarında burukluk izlerinin silinmediğini belirtiyor.

TİP'e yaklaşım konusunda Z. Baştımar'ın I. TİP'i niçin desteklediği açıktır ve bir süre sonra TKP'yi örgütlemeye başlar. Atılım'ın başında olsa idi, II. TİP'in TKP'ye karşın kurulmasını nasıl karşılardı? I. TİP'i destekler doğrultuda mı olurdu? Ayrıca dünyada ve Türkiye'deki nesnel koşullar da farklılaşmıştı. Atılım hareketi 1973'te biçimlenirken, II. TİP 1975'te kurulmuştur. İdeolojik açıdan da önemli fark, TİP *Sosyalist Devrim* derken, TKP *Toplumsal İlerleme-Ulusal Demokratik Cephe* demekte ve TİP-TSİP bu çizgiyi eleştirmektedir. TİP'li kadrolar üzerindeki burukluğa gelince, benzer duygular TKP kadrolarında da vardır. II. TİP, yapısı ve bileşimiyle I. TİP konumunda değildir ve kurulurken bunu açıklamış: *"Ben de varım, ayrı olarak varım, Türkiye'nin İşçi Partisi olmaya adayım"* demiştir. İ. Bilen ise, sonuna kadar ideolojik birlik olmadan politik birlik olamayacağı gerçeğini savunacaktır.

H. Yurtsever, 1974'te *İngiltere Parti Örgütü* olarak İ. Bilen ile görüşmeye gittiklerinde, biraz da A. Aşut'un etkisiyle TİP ve TSİP'le neden uzak durulduğunu, Avrupa'daki uzantıları kimi örgütlenmelerle bir birlik politikasının olup olmadığını, *"Oya Baydar'lar Yeni Ortam'da yazıyorlar, bunların belli etkileri oluyor, bunlar da doğru şeyler söylüyorlar, bunlarla da beraber olalım'* gibi getirdiklerinde İ. Bilen'in yanıtı, *"Şu anda TKP'yi yeniden kuruyoruz. Bizim için esas olan kendi işimize bakmaktır. Kendi işimize bakalım, TKP'yi güçlendirelim. Bunlardan da tabii kazanımlarımız v.s olabilir ama, şu anda esas dikkatimizi çevireceğimiz nokta budur"* biçimindedir. H. Yurtsever, bu yaklaşımı şu açıdan doğru bulmaktadır. TKP, büyük bir güven, net bir tutumla: *'Ben Türkiye İşçi Sınıfı'nın Partisi'yim. Komünist Partisi'yim'* diye çıkmış ve bu, onun güçlenmesini sağlayan ana faktör olmuştur.

---

me, 'sol birlik' oluşturma konusunda Z. Baştımar'ın yaklaşımı *tekelci* değil, *kardeşçe* idi. Onun politikası, *Öncü benim, merkez benim; sol hareket benim emrimde olacak!* havasından çok uzaktı. Z. Baştımar, öncelikle Türkiye'de sol hareketin güçlenmesini, ayağa kalkmasını, etkin olmasını istiyordu ve bu stratejiye uygun olarak legal partilere yardım etmeye çalışıyordu. İ. Bilen ise *dayatmacı* ve *hegemonyacı* davranıyordu. Bu yüzden, Bilen döneminde TİP'le büyük sürtüşme yaşandı. Bir yandan PB üyesi A. Saydan *Yeni Çağ* dergisinde TİP'i ağır biçimde eleştiren yazılar yazarken, öte yandan parti radyosundan TİP'le arayı açan yayınlar yapıldı. Bunlar bizim TİP'le ilişkilerimizi son derece bozdu."

Atılım kararı ve İ. Bilen'in tarihsel rolü. H. Yurtsever, İ. Bilen'in *cüretkâr* bir iş yaptığını, uzun yıllar sessiz sedasız yurtdışı konsolosluğu gibi kalan TKP'yi Atılım dönemine sokan, düğmeye basanın İ. Bilen olduğunu; Türkiye'de ciddi bir örgütlenmenin bulunmadığını; SBKP'nin yarım onayı bulunduğunu; Sovyetler Birliği ve dünya komünist hareketinin Türkiye'den savaşkan, devrim yapacak bir parti istemediğini; Türkiye temsilciliğinin olması, barışı, Sovyetlerle dostluğu savunarak kendini ortaya koymasının istendiğini belirtiyor ve şöyle diyor:

> Ortamı hissetmiş, bu düğmeye basmak lazım. Nasıl basıldığı o kadar önemli değil, *'İstim arkasından gelir. Kervan yolda düzülür'* diyor. Kervanın yolda sonradan nasıl zor düzüldüğünü biz yaşadık. Ama burada bu irade olmasaydı, 1974 Atılımı, en azından Türkiye'de bu kadar yaygın, dal budak salar biçimde yaşanmayacaktı. Bu da kırk yılını orada geçirmiş, bir memur gibi yaşamış, hep arka planda kalmış, radyolarda bulunmuş, ama bir biçimde içinde bir devrimci tarafı, benim hâlâ düşüncem odur İ. Bilen'le ilgili olarak; sönmemiş bir insanın, böyle bir dönemde, yetkiyi eline aldığı anda, çok genç ve atak bir devrimci gibi, ideolojik cephesini, kadrolaşma gibi kısımlarını, çok fazla iyi düşünmeden, bedelini sonradan ödemek koşulu ile Atılım'ı başlatmıştır.

"Bütün olumsuz taraflarına rağmen böyle bir Atılım'ın başlatılmış olmasını olumlu buluyorum. Onun için de böyle bir subjektif rolün, İ. Bilen tarafından oynanan rolün, belirtilmesinin en azından tarihe karşı, adil; adalet duygusu açısından doğru olacağını düşünüyorum" derken, büyük bir çelişkiyi de vurguluyor: "Türkiye'nin o dönemki bereketli ortamı, TKP'ye yükselen taleple, bu talebe yanıt vermek durumunda olan TKP'nin yurtdışında başlayan kadrolaşması arasında, çok büyük bir oran farkı, çok büyük bir çelişki vardı. Biz o dönemde yurtdışında giriş yaptık ve Türkiye'de bu işin tutacağının sezgisi de vardı. Türkiye toprağının, yeni kadroların, taze dinç güçlerin TKP'ye ağırlıklı bir etki yapacağını düşünüyorduk."

İki Genel Sekreter'in tarihsel konumu. M. K. Akseymen: *"Yakup Demir döneminin kilit konusu cephe idi. Bilen yoldaş döneminin kilit konusu parti idi. Yakup Demir döneminin örgütlenme tarzı tekten ilişkilerdi. Bilen Yoldaş ise parti örgütü istiyordu, örgütlenme tarzının odağında Hücre vardı. Bu ayrım TKP'nin Sesi ve Bizim Radyo ayrımına da oturuyordu,"* diyor.

TKP, Z. Baştımar döneminde 60'lı yılların başında partiyi güçlendirme ve Batı Avrupa'daki Türkiyeli işçiler arasında çalışma kararı almış, kardeş partilerle yoğun bir çalışma içinde yaşama geçirmiştir. Almanya'daki örgütlenme bölümünde kısaca değindiğimiz gibi yığın örgütlerindeki çalışması sonucu 60'lı yılların ortasında Batı Avrupadaki ilk köprü başlarını atmıştır. Parti örgütlenmesinde teke tek çalışma özellikle illegal düzeyde önemli ve zor bir çalışmadır. Dünya Komünist Hareketi bu tür

çalışmanın özgün örnekleriyle önemli bir deneyim ve birikim sağlamıştır. Radyo ayrımına gelince, daha önce kısaca değindiğimiz gibi bu dünya konjonktürüne bağlı olarak emperyalist cepheye karşı Enternasyonalist dayanışmanın çizdiği perspektif doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

H. Yurtsever, Z. Baştımar'ın, o günkü Sovyet politikasına uygun bir TKP Genel Sekreteri olduğunu, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gereği olarak TKP' nin kenarda tutulması, yurtdışında kalması, bürodan öteye faaliyet göstermemesi gerektiğini ve bu tarihsel role uygun kişi olarak yer aldığını; TKP'nin o dönemde sonrakinden çok daha fazla SBKP'deki masalar tarafından yönlendirildiğini ve 1973'e yaklaşırken SBKP'nin Türkiye'de TKP'yi canlandırma kararını uygulamaya başladığını belirtiyor. Z. Baştımar'ın kişisel olarak da mazbut, son derece temkinli, tam Brejniyev dönemine uygun statik, ihtiyatlı bir insan olduğunu ve onu sevenlerin, *"böyle işte istim arkadan gelmekle de olmuyor, daha sağlam"* diyebileceklerini, ancak o sağlamlıkla, mehter hızıyla da hiçbir şey olamayacağını ve 1973 Atılımı'nın zaaflarını ciddi bulmakla birlikte, Atılım'ın olmasını, olmamasından her şeye rağmen daha iyi bulduğunu vurguluyor. Z. Baştımar'a SBKP'nin her zaman çok güvendiğini, ancak hastalık döneminde TKP'yi yönetemez olduğu için o görevden alındığını ve İ. Bilen'in ondan sonra geldiğini; İ. Bilen'in *"Sen çekil ben oturacağım"* biçimindeki söylemin pek gerçeklere uygun gözükmediğini ve: *"SBKP, İ. Bilen konusunda hiçbir zaman, ama hiçbir zaman tam rahat olamamıştır. Bir yandan muhtemelen çok sıkı bağlarla bağlıdır SBKP'ye. Ama bu adam da böyle biraz atak, memur Zeki Baştımar'dan daha farklı, belki delilik de yapabilecek, atak davranabilecek bir başka kumaş, böyle bir şey"* diye ekliyor.

H. Yurtsever, İ. Bilen'in bu tarihsel fırsatı, TKP'nin bilinen biraz da SBKP tarafından çizilmiş kalıplarını zorlayarak, kabuğunu kırmaya çalışarak denediğini, belgelerle kanıtlamanın olanaksız olduğunu, ama yaşayanların hissettiğini belirtiyor. Bunu birinci dereceden yaşayanlardan biri olarak SBKP'nin İ. Bilen'in yedeğini hazırlamak yanlısı olduğunu; istediği çizgiye ve Y. Demir tarzına uygun olmak koşuluyla, N. Akseymen'i aday olarak düşündüğünü; İ. Bilen'e de bunu aktardıklarını belirtiyor.

TKP, baştan beri Enternasyonalist ilişkilere çok önem vermiş bir parti. Genel sekreterler de bu ilişkiler ve ülke koşulları doğrultusunda hareket etmek durumundadır. TKP'nin I. TİP'in kuruluşunda etkin rol oynaması, dayanışma içinde bulunması, Z. Baştımar'ın TİP gibi bir zenginliği gözü gibi koruması; böylesine özgün bir deneyimin Türkiye Komünist Hareketine kazandırılması iyi değerlendirilmelidir. TİP, önemli bir birikimi legale taşımış, sosyalizan hareket olmaktan öte Marksist bir partidir. İ. Bilen, Z. Bastımar'ın bıraktığı yerden almıştır. Son SBKP yönetimine kadar, SBKP ile ilişkiler diğer komünist partiler için de geçerlidir ve hepsi alınan kararları yaşama geçirilmesi doğrultusunda birlikte çalışmışlardır.

TKP, acımasız bir baskı, zulüm sonucu illegaliteye itilmesine, ülke dışında yaşamasına karşın yenilmemiş ve başta SBKP, diğer komünist partilerin tarihsel desteğini hak etmiştir. İki genel sekreteri birbirinin karşısına çıkarmak ve yakışıksız benzetmelerde bulunmak, dostu değil düşmanı sevindirir. Avrupa'da Atılım dönemi hazırlıklarının başladığı yıllardan itibaren, başından beri her ikisi ile birlikte olan bir kişi olarak M. Demir, Z. Bastımar ile İ. Bilen'in karakter ve mizaçlarını ayrı ayrı ele alarak, iki ayrı karakterin parti için birbirini dışlayan değil, tamamlayan bir zenginlik olduğunu vurguluyor.[19] N. Akseymen'in, İ. Bilen'in yedeği olarak hazırlanmasına gelince, söyleşi yaptığım kişiler ilk başta İ. Bilen'in N. Akseymen'i *"Veliahdı"* gibi gördüğünü, en azından böyle algılandığını belirttiler. Parti okuluna eşi ile birlikte ilk gönderilen kişi olması bir kanıt olabilir. SBKP'nin bu doğrultuda yaklaşmış olabileceğini düşünüyorum. Ayrıca siyasal partilerin tümünde sağlıklı bir liderin yapması gereken bir sorumluluktur. TKP MK ve PB'de yer alan herkes böyle bir süreç içinde kendisini görmüş ve kadro olduğunun bilinciyle hareket etmiş olsaydı, bugün farklı konumlarda olurdu Parti...

Türkiye'de Örgütlenme Kararı ve Tepkiler

Bu arada yeni oluşumlar, yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Af yasasının çıkma ihtimali belirginleştikten sonra TSİP kurulurken O. Baydar ve A. Kaçmaz, bir iki defa C. Kıral ile görüşmeye geldikleri zaman B. Boran'ı referans göstererek ikna etmeye çalışırlar. B. Boran Adapazarı Cezaevi'ndedir ve C. Kıral bir iki defa kendisini ziyaret etmiştir: *"Bir defasında, 'bakın böyle bir şey konuşuluyor, sizin isminiz de kullanılıyor, deniyor ki Behice Hanım da var bu işin içinde, bilmiyorum ama siz izin vermeseniz' gibi, böyle kibar bir cümle kurmaya uğraştım. Behice Hanım'ın tavrı aynen şu oldu: 'Yok dedi, her devirde parti kurulur.' 'Tabii dedim, her devirde parti kurulur ama, nasıl parti olacağına bağlıdır.' Behice Hanım'ın hapisten çıkmasını da beklemedi diğer arkadaşları, çabucak bir parti kurdular. Onun içine girmedim."* C. Kıral'ın o zamanın geçerli ilkesi *"tek ülke, tek işçi sınıfı partisi"* çerçevesinde hareketi bölmeme, ileride ortaya çıkabilecek çatışma ortamını engelleme uğraşı sonuçsuz kalmıştır: "TKP'nin tavrı netti. Kendisi de artık bir şeye kavuşmaya başladığından ötürü, yeni bir parti kuruluşuna eskisi gibi *hayır hak* bakmıyordu, hatta karşı çıkıyordu." C. Kıral II. TİP'in kuruluşunda da aynı tavır içindedir: *"Sonra da Behice Hanım'ların kuracağı parti sırasında Nihat Sargın, Yavuz Ünal gibi arkadaşlar vardı eski TİP'ten tanıdığım; yeniden TİP'i kurmaya karar verdiklerinde onlar da gelip gitmeye başladılar ve onlara da Hayır dedim. Bu, ne*

[19] Demir, *agd*, Sayı 4, s. 32.

anlama geliyor, ben kişi olarak değil, bir komünist olarak bu tavrı takınıyorum ve Parti tavrıdır bu..."

TSİP'in yaklaşımı. O. Baydar, 1974'lerde TKP'nin *Atılım* dergisi ile birlikte Türkiye'ye girme atağının, Türkiye'de de var olma döneminin SBKP'nin *"Sen var olacaksan, kendi ülkende varolursun"* biçimindeki doğru bir önerisi üzerine başladığını belirtiyor. Önceleri hiç sempatiyle bakmıyordur TKP'ye, "Hatta dalga geçerdik, *ilerleyelim beyler* hani otobüslerde söylenir ya, çünkü her gün birileri ilerliyor; *ilerliyor* demek *TKP'ye yanaşıyor, yaklaşıyor."* Birden kendisini ilerleyenler içinde bulur, tabii bilinçsiz bir gidiş değildir bu: *"TKP böyle bir Atılım yaptığında, şöyle bir düşünceye vardım; meşhur ilke 'tek ülke, tek sınıf, tek parti' o tarihte, böyle düşünüyorduk, böyle yaptık. TKP'yi parti kabul edeceksek bir TSİP'in, bir TİP'in, bir bilmem neyin yeri olamazdı, olsa olsa TKP Türkiye'de legal çalışamıyorsa, bu partiler onun legal uzantıları olabilirlerdi."* Kendisi ve TSİP'teki bir grup arkadaşı 1974'ten 1976'ya giderek TKP'ye yanaşırlar. *"76 kongrelerinde TSİP'te muhalefet yaptık, 'tek parti vardır' diye. İlerlediğimiz belli olmuştu. TKP'ye akış öyleydi ki Türkiye'de, hiç ummadığınız kanatlar, en sol, radikal sol kanatlardan gençler bir çeşit 'beni alın' gibi gittiler"* diyor. Kendisinden daha fazla TKP'yi reddeden, umulmadık kişilerin TKP'ye geçmesini şöyle yorumluyor:

> Bence Türkiye sosyalist, komünist hareketinin anlaşılabilmesi için *milliyetçi sosyalizm* ve *enternasyonalist sosyalizm* ayrımını anlamak lazım. Marx'tan çıkıyorsak, Lenin'i savunuyorsak, SBKP ya da 17 Ekim Devrimi falan dendiği halde bunların temel ilkelerinden biri bir yerde en hoş, ütopyaya en yakışanlardan biri *enternasyonalizm*'dir. Bir yerde ütopya var o sınırların kalktığı dünya. Enternasyonalizm öne çıktı. O zaman aynı zamanda, sosyalist bloğun, özellikle Sovyetler'in dünya politikasında ağırlık kazanmış olduğu dönemdi. Ulusal kurtuluş hareketleri Angola, Portekiz ya da Vietnam çeşitli yerlerde birden yükseliş başladı. Yükselen bir zafer hep çeker, yenilgiyle birlikte şimdi olduğu gibi hep dökülünür. O yükselişin içinde de gelindi, o zaman ne yapacağız? Dünya komünist hareketinin kabesi Sovyetlerse, bunun kardeş partileri kimlerdir, bunun tanıdığı partiler kimlerdir? Türkiye partisi olarak da TKP'dir. Bütün hata ve eksikliklerine rağmen...

O. Baydar, 1975 yıllarında TSİP'te, SBKP tarafından tanınmak için, *"Korkunç bir bizi de tanısınlar"* mücadelesi verildiğini; Enternasyonalist hareketin bir parçası, tanınan partisi olmayı çok istediğini; Dünya Komünist Hareketi'ndeki parti Plenum'ları içinde, *"Acaba TKP var mı?"* diye sorduklarını; *"TKP var, TSİP yok"* diye hayıflandıklarını anlatıyor. TSİP'te TKPR diye bildiriler dağıtılmaya başlanır. O. Baydar yönetimdedir ve bildiri orada ortaya çıkar: *"Tepki ölçülüyormuş. Ben aldım, 'bu provakasyon' dedim."* Bu, TSİP'in Yönetim Kurulu'nda yer alan birtakım arkadaşlarının

TKP'ye alternatifleridir. Bu olayı Z. Dicleli, Aydın Engin ve özellikle Mahir Çayan hareketinden gelen genç arkadaşlarıyla tartışır: *"İçimiz soğudu. Arkadan bir şeyler döndürülüyor, prensibine katılmıyoruz o işin, hem ahlaki tarafı var, hem politik olarak yanlış geliyor. TSİP' ten istifa ederek ayrıldık. İİ. TİP'in, TKP'ye bakışı daha sertti. TSİP'in rekonstrüksiyon mu, revizyon mu. R diye adlandırılan grubundan daha sertti. Oraya gitmek de sözkonusu değildi. TKP'li olduk, dilekçelerimizi yazdık."*

1976 1 Mayıs'ı TKP'ye yönelmede belirleyici olur. O. Baydar, TKP'ye herkesin *"akmasında"* 1976'da TKP'nin öncülüğünde. olduğu her şeyinden belli bir 1 Mayıs gerçekleştiğini; Türkiye'nin ilk defa böyle bir hareket gördüğünü vurguluyor: *"Yıllardır olmamış bir şey, işçiler var. Bizim bir saplantımız, enternasyonalizm ise, diğeri de işçi. İşçilerin olduğu yer iyidir. ... Özeleştirilerimizde hep, işçi yok partilerde diye yaptığımızdan, birden o kadar işçiyi görünce; bir de o zaman TKP Maden-İş ve DİSK'i epeyce ele geçirmişti, bu da çekici oldu. 1 Mayıs 1976 herkesi TKP'ye çeken bir faktördü"* diyor ve A. Meriç ile tanıştıklarını, kendilerini onun TKP'ye aldığını belirtiyor.

1977'de TKP'li olan, yayın çalışmalarını TKP'nin legal dergilerinde, *Politika* gazetesinde sürdüren O. Baydar, TSİP ve TKP'nin bağdaşamaması, Sol Birlik içinde yer almamasının bir program meselesi gibi göründüğünü, o nedenin de var olduğunu; TSİP'in daha klasik, sınıf mücadelesi öne çıkan programdan yana olduğunu, TKP'nin o tarihlerde bu noktaya ikinci derecede yer verdiğini; ama TSİP ile TKP'nin hiçbir zaman aynı kapta kaynayamadıklarını söylüyor.

> Enternasyonalizm'se, bende enternasyonalistlik yok, doğru. İşçi sınıfı çizgisiyse, tamam işçi sınıfı çizgisi. TKP'yi tanımaksa ve Sovyetler'e sonsuz sempati ve bağlılık ise bende alası var. Yurtiçinde daha iyi kadrolarım, daha geniş ayaklarım var. O zaman niye ben değilim? Genç kadro var, bir sürü kadro var yurtiçinde, daha sonra büyük bölümü TKP'ye geldi Bu çekişme, her zaman var oldu. Tanınmak için neler yapılmadı. Sovyet ateşeleriyle ilişki, Bulgar ateşeleriyle dolaylı ilişki kuruldu. Geldi, gelmedi, tanıdılar, bizi tanımadılar. Böyle çocukça tarafı vardır. Dünya Komünist Hareketi'nin tanıdığı Parti olma olayında, hak ettiğine inanan TSİP, hiçbir zaman tanınmış Parti olamadı. TKP ile de bu yüzden, bir araya gelme imkânları, psikolojik boyutlarda yoktu.

TBKP Tezleri'nde, TKP'nin 1973'teki ülkede örgütlenme kararıyla birlikte öncülük savını, diğer Marksist parti ve çevrelere karşı ileri sürmesinin antipati ile karşılandığı belirtiliyor. Tezler'in yazılmasında önemli rol oynayan Z. Dicleli 1970'lerde Türkiye'de TKP, TİP, TSİP ve başka grupların var olduğunu, her birinin sol hareketin kendi etrafında örgütlemek istediğini

belirtiyor: *"TKP öncülük iddiasında bulunmasaydı da farklı olacak değildi. ... 70'lerdeki yaklaşım da dahil birlik falan sahteydi, hiçbiri gerçek değildi, kendi hegemonyasına almak istiyordu; TİP'liler bizi, biz onları"* diyor. Bunun Türkiye'nin sosyopolitik yapısıyla, siyaset kültürüyle ilgili bir sorun olduğunu, *"Siz öncülük iddiasında bulunuyorsunuz"* konusunda da: *"TİP, TSİP, TKP arasında 70'lerdeki 80'lerin başındaki anlaşmazlığın temelinde ... Sovyetler'in kabul ettiği tek parti olma, öncülükten kastedilen oydu. ... mücadele içinde yüzbinlerce işçi, emekçi yok ki onun öncülüğü olsun"* diyor.

TİP ileri gelenleri ile ilişki kuruluyor. Kimi söyleşilerde I. TİP yöneticilerine katılma çağrısı yapıldığını belirtiliyor. A. Aşut, böyle bir çağrının yapıldığı doğruluyor: "Yurtdışından Türkiye'ye dönerken Bilen yoldaş, S. Aren ve B. Boran'la görüşmemi istedi. Daha önce de bana, *'Türkiye'ye gittiğinde Aren'e ve Boran'a söyle, görevlerini yapsınlar'* demişti. S. Aren TKP'ye daha yakın duruyordu, bunu biliyordum. Çünkü II. TİP'e katılmamıştı. B. Boran yeni partinin Genel Başkanı'ydı. TİP'le aramızda kimi sorunlar yaşanıyordu. Bu nedenle, *'Yoldaş* dedim, *Behice Boran hâlâ TKP üyesi mi?' 'Parti'den istifa etmediğine göre üyesidir'* dedi ve ekledi: *'Bu konuyu kendisiyle rahatlıkla görüşebilirsin.'* A. Aşut, Türkiye'de II. TİP Genel Merkezi'nde eski arkadaşlarıyla görüşür: "Bizi *'Türkiye'den kopuk, yabancı, dışa bağımlı'* görüyor; *'TKP'nin Sesi'* radyosunu, U. Mumcu'nun *'Beşinci Kol'* benzetmesinden esinlenerek *'Anten'* diye aşağılamaya çalışıyorlardı. Üzülerek belirtmeliyim ki, II. TİP içinde yer almış eski arkadaşlarımdan, TKP'ye karşı çok olumsuz izlenimler ve kemikleşmiş önyargılarla ayrıldım. Karşılıklı olarak yaşanan güvensizlik, iki partinin birleşmesinin önünde ciddi bir engel olarak duruyordu. İ. Bilen, *'Arkadaşlar gelsin, Behice Boran da Parti'de görev alsın'* diyordu ama, bunun koşulları yoktu."

A. Aşut, 1977 sonunda Türkiye'ye dönerken TKP MK üyesidir. Bir süre sonra A. Bulutgil kanalıyla MK'den alındığı bildirilir. A. Aşut, N. Akseymen'in etkisi ile İ. Bilen tarafından görevde alındığına inanmaktadır. M. Demir bu konuda İ. Bilen'in farklı yaklaştığını, M. Gür'e yaptığı eleştiride açıklamaktadır:

> *İ. Bilen partiye, işçi sınıfı davasına emeği geçmiş, beraber çalıştığı yoldaşları sonuna kadar savunur, onları 'kendi çevresinde' tutmaya çalışır, kimseye haksızlık etmemeye gayret gösterirdi. Politbüro'da veya MK'de çoğunluk oluşmadan karar alınmazdı. Bilen'in azınlıkta kalıp çoğunluğun verdiği kararlar da vardır, Bilen'in çoğunluk içinde kaldığı kararlar da vardır. Buna bir örnek senin görevden alınmandır. Bilen sonuna kadar MK'de kalman için mücadele vermiştir. Senin görevden alınmanla ilgili birçok düşünce ve öneriyi reddetmiştir. Ne zaman ki Politbüro'da senin görevden alınman için ço-*

günluk oluştu, o zaman görevden alınmana karar verildi ve Bilen de alınan bu karara uydu.[20]

A. Aşut'un bir süre sonra itibarı iade edilir. MK'ye bağlı olarak *CHP'li Sol Kanat Milletvekilleri* ile ilişkileri yürütme görevi verilir. F. Aksın, 1975 yılının 1 Mayısından bir hafta önce Parti Merkezinden çağrılır. İ. Bilen Türkiye'ye gitmek üzere hazırlanmasını söyler ve görevli olarak B. Boran ile görüşmeye gönderilir. II. TİP bir hafta içinde kurulacaktır. F. Aksın: *"İ. Bilen, her iki partinin kaynaklarının aynı olduğu, benzer bakışlar içinde olduğu, olabildiğinde dirsek teması içinde olmamızın yararlı olacağını iletmemi, ne düşündüğünü sormamı söyledi. Behice Hanım, kesin olarak öyle bir şey olamayacağını, çünkü kendilerinin legal bir parti olduğunu ve bunun normal bir süreç içinde sağlıklı bir ilişki biçimi olmayacağını belirtti. Döndüm, Parti'ye ilettim ve Fransa'daki çalışmalara devam ettim"* diye anlatıyor.

İbrahim Aksın, kardeşi F. Aksın'ın büyük bir gizlilik içinde Türkiye'ye geldiğini, aynı evde bir üst katta oturan annesine bile görünmeden B. Boran ile görüşür görüşmez hızla aynı biçimde Fransa'ya döndüğünü anlatıyor.

M. Demir, bir yazısında bu olayı doğruluyor ve şöyle diyor:

> 1973 Atılımı sonrasında daha II. TİP TİP'in kurulma çalışmaları yapılırken, Politbüro'nun kararıyla Batı Avrupa'daki TİP temsilcileriyle temaslar kuruldu, Bilen yoldaş başkanlığında Yalçın Cerit ve Umur Coşkun'la ayrı ayrı görüşmeler yapıldı, bu görüşmeler sonunda, geçmişten farklı olarak bundan böyle kurulacak yeni TİP'le dirsek teması içerisinde kardeş iki parti olarak çalışma mutabakatına varıldı. Yalçın Cerit ve Umur Coşkun kısa bir zaman sonra yapılan mutabakata ters düşen adımlar atmaya başladılar, TİP'i ve TKP'yi karşı karşıya koymaya yeltendiler. Bunun üzerine, TKP yönetimi bilfiil Behice Boran'la ilişki kurmaya karar verdi. Cerit ve Coşkun'la varılan mutabakatın muhtevasını Behice Boran'a iletmek üzere, kendisine Avrupa'dan, Merkez Komite'den bir yoldaş gönderildi. Ne var ki, Behice Boran TKP'nin önerilerini elinin tersiyle geri çevirdi, reddetti ve arkasından da işçi sınıfının öz partisinin kendileri olduğunu söyleyerek, TKP'nin örgütlenmesine karşı çıktı.[21]

Atılım öncesi TKP MK üyesi A. Bulutgil'de, Y. Ünal ve B. Boran'la çeşitli görüşmeleri sonucu *"onların bu yeni TKP Atılımı'na katılmak gibi bir konumları olmadığı"* ortaya çıkmış ve İ. Bilen yönetimindeki TKP, kendi yolunda devam etmeye karar vermiştir ve ana gündem maddesi, *"illegal ve savaşkan bir komünist partisini, Türkiye'de yeniden varetmektir."*

---

[20] Demir, *agd*, Sayı 4, s. 33.

[21] Demir, *agd*, Sayı 5, s. 36, 37.

II) İLK YILLARIN ÖRGÜTLENME YAKLAŞIMI VE SORUNLAR

İngiltere

1974 yılında N. Akseymen MK'ye koopte edilir ve eşi ile birlikte Moskova'ya gitmeleri kararlaştırılır. 40 yıldan sonra SBKP Merkez Komitesi Marx, Engels, Lenin Enstitüsü'ne gönderilen ilk ekiptir. M. K. Akseymen: *"1975 yılında üç yoldaş Haluk Yurtsever, Yıldız Çuflaz, Mehmet Kurtalan geldi ve normal derslere başladılar. Bizim bir yıllık çalışmamız iki yıllığına uzatıldı. Hem çeşitli dersleri alacak, hem de araştırma yapacağız. Beş kişilik iyi bir grup olduk, daha örgütlü bir hale geldik. Çok iyi para veriyorlardı ... agrandizör, fotoğraf makinesi aldık, karanlık oda kurduk, kamera, radyo, ama para bitmiyor ve: 'Olmaz böyle, Parti aidatlarını % 50'ye çıkartacağız' dedik. Bilen yoldaşa bildirdik."* Moskova'ya gitmeden önce Kıbrıs sorunu yaşanır. Wimpy örgütlenmesi ve grevi İngiltere Parti örgütlenmesine işçi temeli kazandırır ve yığın ilişkileri sağlar; ama 1974 Kıbrıs çıkartmasına ilk gününden itibaren karşı çıkan Parti Komitesi'nin işi zorlaşır. Ulusçu duygular içindeki kitle, TKP'nin *"Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin yanlış olduğu, elini çekmesi gerektiği"* biçimindeki politikasını hazmedemez. İngiltere Parti Örgütü, bir yandan geniş yığın ilişkilerini korumak, bir yandan da TKP'nin o günkü çizgisini savunmaya devam etmek zorundadır. H. Yurtsever: *"Çeşitli güçlerle karşı karşıya gelmemizi getirdi, ama bir ödün verilmeden, görüşlerin ayrıntılı bir şekilde anlatılması yönünde çaba göstererek, bir yandan da yığın ilişkilerini sıklaştırarak bu dönemi aştık. Doğru görüşlerin zor dönemlerde iyi bir çalışmayla, belki eskisine göre bazı yerlerde daralmalara uğramak olsa bile, kitlenin tamamını ilerleterek çıkılmasının mümkün olduğunu göstermesi bakımından önemli bir deneyimdi."*

H. Yurtsever, İngiltere'dekilerin Batı Berlin'dekilerden ideolojik sorunlar ve eylemlere daha sol, aktif, mücadeleci bir çizgi izlemek yanlısı olduklarını; bunun çeşitli biçimlerde yansıdığını, Parti çalışmasına da önemli katkıları olduğunu söylüyor: *"TKP'nin uzun yıllardan sonra sosyalist ülkeler dışında yayınlanan kitaplarını basan ilk matbaasını İngiltere Parti Komitesi oluşturmuştur. İ. Bilen'in Savaş Yolu ve Günümüzde TKP gibi kitapları, TKP Programı, Tüzüğü ilk kez buralarda bastırılmıştır. İngiltere Parti Komitesi, Parti çalışmalarına mali katkı alanında olsun, başka görevler konusunda olsun, Türkiye çalışmalarına yardım konusunda olsun, o Atılım yıllarının yurtdışındaki iki üssünden biri olma görevini aktif bir şekilde yerine getirmiştir."*

Moskova'ya eğitime giden grubun ardından İngiltere Parti Örgütü, TİP ve TSİP'lilerle birlik konusunda, o günkü TKP merkezinin izlediği po-

litikayı sekter bularak daha önceki çizgiye göre sağdan denilebilecek bir muhalefet yapar. Bu politika ve çizgi Moskova'daki N. Akseymen, eşi ve oradaki grup tarafından da hoş karşılanmaz. Muhalefetin öncü konumundaki A. Aşut ve S. Bekel, dönem içinde Parti'den, Parti'deki konumlarından uzaklaştırılırlar.

Yerel örgütlerin eylemliliklerinde yerel özerklik. H. Yurtsever, Atılım döneminin ilk yıllarında, belki Parti Merkezi'nin yeterince güçlü olamaması, eşgüdümü yeterince sağlayamaması nedeniyle, Türkiye ve yurtdışı örgütlerin kendi etkinlik alanı ve konuları ile ilgili kararları aldığını, uyguladığını, inisiyatif gösterebildiğini; yerel örgütlerin kendi eylemliliklerinde karar verebilmelerinin önemli bir özellik olduğunu, örgütlere canlılık, dinamizm kazandırdığını ve Bolşevik Partisi'nin özelliklerinden biri saymak gerektiğini belirtiyor. "Rosa Luksemburg, Lenin'le tartışmalarında, *'Sizin Parti modeliniz Merkez Komitesi'nin aktif olduğu, onun dışındaki örgütlerin hepsinin koyun gibi buna uyduğu bir organizmadır'* diye eleştirdiğinde, Lenin'in buna verdiği yanıt aşağı yukarı: *'Tam tersine biraz da bizim merkezimizin zayıflığından dolayı Rusya'daki yoldaşlarımız her gün yüzlerce karar verip bunu uygulamak durumunda kalıyorlar ve bu bizim sağlıklı bir yönümüzdür'* diyor."

H. Yurtsever, başlangıçtaki bu sağlıklı yönün bozulduğunu, bu yerel eylemlik ve inisiyatifin, Parti örgütlerinin bağımsız eylem inisiyatifi olmaktan çıkıp giderek yığın örgütleri üzerinden bir eylemlilik haline dönüştüğünü; aşağı yukarı TKP'nin örgütlü olduğu merkezlerin hepsinde DİSK, TÖB-DER örgütlenmelerinin, TKP tarihinde kurulmuş olan İKD, İGD gibi yığın örgütlerinin var olduğunu ve bir süre sonra Parti örgütlerinin yerine bu örgütlerin üzerinden eylemliliklerin örgütlenmeye başlandığını; buna en çarpıcı örnek olarak DİSK'in kararları ya da tercihleri ya da öncelikleri çerçevesinde eylemliliğin ön planda olmasını, inisiyatifin daha çok buralardan gelişmeye başlamasını gösteriyor. Bunun, kritik bir dönem olduğunu, bu örgütler yasaklanıp 12 Eylül'de kapatıldığında, Parti örgütlenmelerinin eylemlilik gücünün az olması gibi bir sonucu da yarattığını belirtiyor ve: *"Ne zaman ki, Merkezi Yönetim örgütsel hiyerarşi kesin bir şekilde sağlanmış ve Parti içindeki görüşlerden bir tanesi kesin iktidar olmuştur, canlılık da azalmaya başlamıştır"* diyor.

TKP o tarihte bu örgütlerin içindedir ve Lenin'in vurguladığı gibi *"yerel birimlerde alınan yüzlerce karar"* doğal olarak yığın örgütleri üzerinden eylemliliğini gerçekleştirmektedir. Özellikle Birlik ve Dayanışma hareketi Türkiye'ye özgü özgün bir yapılanmadır. TKP sempatizanı, taraftarı ve yandaşı olmanın biçimi Birlik ve Dayanışmacılıktır. Yığın örgütlerindeki bu biçim, Partiye geçişin de bir yolu, kitlesel bir okul ve son derece yaygın bağımsız bir yapılanmadır. Fabrikada, kahvede, bunları içine alan mahallede, kasabada ve kentte, sınıf savaşımının merkezinde, çeperinde

yaşamın içine girmiş, her alanda eylemli olarak var olmuştur. Köylere kadar uzanan ağını öylesine etkili işletmiş, öylesine yaygınlaşmıştır ki, TKP'nin 12 Eylül faşist rejiminde toplumun esnek gözeneklerinde tutunabilmesini olanaklı kılmıştır.[22] Diğer parti ve grupların engellemeleri; daha sonra TKP'nin 12 Eylül'e yaklaşımı, örgütlerin eylemliğini sınırlarken, geri çekilme hareketini hızlandırmıştır. Örgütlerin kapatılması ise daha sonraki bir aşamadır. Ayrıca *"merkezi yönetim, örgütsel hiyerarşi kesin bir şekilde sağlanamadığı için"* faşizme karşı *"Birleşik Cephe"* örülememiştir. Merkezi yönetimde yaşanan olumsuzluklar ve grupsal çıkışların katkısı büyüktür.

Kadrolarda Doku Uyuşmazlığı

Atılım'ın önemli yanı toplumdan, köklerden gelen bir dinamizmin söz konusu olması, bu dinamizm ve uluslararası konjonktür birleşirse, ciddi bir komünist partisi çıkabilir diye düşünülmesidir.

H. Yurtsever'e göre, 12 Eylül'e kadar aşağı yukarı bütün dönem içinde yaşanan önemli bir çelişki, yurtdışında ve yurtiçinde *partiye girenlerin,* TKP'nin yeni *yükselişini* fark eden, erken konum alan ve Atılım'ın başında *"istim arkadan gelsin"* denen dönemde; Parti'nin önemli noktalarına gelenlerin, kişisel ve ekipsel yeteneklerinden bağımsız olarak, TKP'de bir anda çok büyüyecek bir hareketin başına geçmeleridir. Bu, daha sonra aşağıdan gelen dinamizmle, onun süzgecinden geçerek yeni bir kadrolaşma çıkmasını da önlemiş ve suyun, süzgecin başında, yetenekleri çok da fazla bu işi kaldırmaya yatkın olmayan bir ekip kurulmuştur. H. Yurtsever *"Partizan kliği anlamında bir şey"* diyor. Sosyolojik olarak Türkiye toplumunun o döneme kadar yarattığı devrimci komünist birikimle, TKP'nin yurtdışından başlayan Atılım ve kadrolaşması arasında bir doku uyuşmazlığı olduğunu; bunun hep yaşandığını belirtiyor. Atılım döneminde, o söylediği genel tarifleri temsil eden *Partizan kliğinin*, kendi iç hiyerarşisi, iç disiplini olan, iç toplantılarını sürekli olarak devam ettiren bir ekip olduğunu, likidasyon sürecinin de bu ekibin eliyle yapıldığını vurguluyor.

Son günlerde elime I. TİP içindeki Partizan Grubu'nun Aralık 1970'te yayımlanmış 112 sayfalık bir dergisi geçti. İdeolojik yaklaşım açısından irdelenince, dergiyi çıkaranlar hakkında bilgi edinebileceğiniz, klasiklerden alıntılarla önemli konulara deyinen bir yayın. Bugünden bakıldığında böyle bir görüş açısı olan bir grubun *"kişisel ve ekipsel yeteneklerinin"* sınırlı olduğunu söylemek haksızlık olur. Anlaşıldığına göre tarihsel süreç içinde bu nitel yapı nicel gelişmeyi de getirmiş ve Parti içinde örgütlenmede etkili olmuştur.

---

[22] Refik Gürel, *Savaş Yolu* dergisi, Sayı 5, İstanbul, 28-29 Ocak 2005, s. 29

GSB, TKP'ye katılıyor. H. Yurtsever, GSB ya da *Öncü Grubu* denen grup, TKP'ye katılma kararı verdiğinde, Türkiye'de nitelikli kadro sayısı bakımından, o günkü Türkiye'deki TKP'den daha büyük bir hareket olduğunu iddia ediyor. "Katılan, katıldığı yerin gücünü politik olarak atmosferle ilgili görmektedir. TKP cephesinde, bu yeni gelen kadroları Parti'ye alıp onları yönetecek, Türkiye içinde bir organizma yoktur." Bunların en çok yoğunlaştığı bölgelerden biri İzmir'dir. H. Yurtsever: "Ben de 76 sonu, 77 başında İzmir'e yönetici olarak gittim. Biraz da kafalar uyuşur diye, biz sol tarafı temsil ediyorduk hep Parti'de, onlar da biraz sol taraftan geliyorlardı. Bu grubun kendisini likide edip Parti'ye girişinin nedeni: *'Bu işler Enternasyonalle olur, Türkiye'de Enternasyonalizmi, Sovyetler Birliği tarafından tanınan TKP temsil eder. Bunun çizgisinde büyük problemler vardır. Programı değişir. Biz buna girersek düzeltiriz'* biçimindedir. Bu düşünceyle girmekle birlikte, daha sonra bu, yapması gereken etkiyi hiçbir şekilde yapamamıştır" diyor.

GSB, TKP'ye Enternasyonalist bir parti olduğu için giriyor, ama çizgisinde büyük problemler olduğunu ve partiye girdikten sonra programını da değiştirebileceğini düşünüyor. Marksist-Leninist illegal bir Partide bu ne cüret! Bence, bu sol politiker ve sosyal demokrat parti yaklaşımıdır... Ayrıca *"Biz sol tarafı temsil ediyorduk,"* gibi söylemler de grupçu bir nitelik taşıyor. 73 Atılımından sonra, yurtiçi ve yurtdışında ilerici, devrimci, sosyalist, Marksist grup ve kişileri içine alan Partinin bunu aşamadığını; sonuçta ideolojik-politik ve örgütsel alanda önemli sorunlar yaşadığını gösteriyor.

"TKP'nin en önemli sorunu ideolojiktir." H. Yurtsever, Sovyetler Birliği'ndeki eğitimi sonrasında Türkiye'ye gelir. TKP'nin en önemli sorununun ideolojik olduğunu; bu kadar büyük bir hareketi, bu kadar küçük bir beynin karşılayamayacağını düşünmektedir. O sırada Türkiye'de TKP' nin 1 numaralı kişisi A. Meriç, *"Parti'mizin en önemli sorununu ne olarak görüyorsun?"* diye bir soru yöneltir, *"İdeolojiktir"* der. Parti çekim merkezi durumundadır, ama TKP üyesi, hatta yöneticisi olan, yurtdışında tanıdığı TKP MK üyeleri bile, *"Şu konuda görüşümüz nedir, bu konuda çizgimiz nedir?"* sorusuna net yanıtlar verememektedir. H. Yurtsever, bunun bir sınav sorusu olduğunu ve sınav sorusuna yanlış cevap verdiğini, çünkü A. Meriç'in ısrarla: *"Bazı yoldaşlar gelip, fildişi kulede teori yapıp bu işlerin çözüleceğini düşünüyorlar"* dediğini, bunun üzerine kendisinin: *"Eğer bana şahsi olarak soruyorsanız, benim hiç teori filan yapmaya niyetim yok. Ben örgütçü bir insanım. Öyle bilinirim. Gerçekten de örgütçü yeteneklerim vardır. Ben örgütçülük yaparım. Siz bana Partinin en önemli sorununun ne olduğunu sordunuz. İdeolojik sorundur. Bunu kim yapar*

bilmiyorum ama, bunun yapılması lazım. Bana da yap derseniz, elimden geleni yaparım ama, ben kendimi ona önermiyorum" der.

A. Meriç'in *"Bazı yoldaşlar gelip, fildişi kulede teori yapıp bu işlerin çözüleceğini düşünüyorlar"* demesini o dönem ve söylediği tarihsel süreç açısından çok yerinde buluyorum. Konya Konferansı yapılmış, Parti perspektifi çizilmiştir. Bu perspektif doğrultusunda yüzbinler toplumsal savaşım içinde, o akıcılığın dinamizmi sonucu programını geliştirmektedir. Yığın örgütlerinde Birlik ve Dayanışmanın yaptığı budur. İşçi, gençlik, öğretmen ve kadın hareketinde sorunlardan çıkarak kitle bağları kurulmaktadır. Her sorun anında örgütlerde ele alınmakta, neden sonuç ilişkileri bağlamında çözümler getirilmektedir. H. Yurtsever ise, ortalıktaki elektrik programla, hiçbir soruna net yanıt verilemediğini; Parti'nin Türkiye'de kanıyla, canıyla varlık olamadığını ve programın pratikte yaşanmadığı için akademik, teorik kaldığını belirterek, sözü İ. Bilen'e getiriyor ve *"İ. Bilen'de cüret dediğim olay da odur. Bir program yapılmış, biraz FKP'nin ileri demokratik düzeninden, biraz kapitalist olmayan kalkınma yolu teorilerinden, o günkü Sovyet modasına uygun, elektrik bir program"* diyor.

Atılım döneminde TKP'nin programını başta TSİP olmak üzere TİP de benzer biçimde eleştirmiştir. Bugün Marksist açıdan baktığımızda ülkemizde *"Toplumsal İlerleme"* kavramının yaşamda karşılığı olduğunu görüyoruz. *"İleri demokratik düzen"* yaklaşımı da geçerliliğini koruyor. Bir programı eleştirmek, yerine bir diğerini koymak için, elinizde sosyoekonomik veriler olması gerekir. Atılım döneminde yaşam içinde program değer kazanmış ve kitlelerin önünü açmış, 12 Eylül sonrası öğretmen hareketinde devam ettirilmiştir.

H. Yurtsever, ısrarla İ. Bilen'in Atılım hareketini başlattığını, *"cüretli bir iş"* yaptığını vurguluyor ve: *"O cüretli iş, eğer kendisini sağlıklı bir şeye kavuşturacak taze, dinç, ideolojik, kadrosal enerjiyle beslenebilseydi farklı olurdu. Olamadığı zaman ise, sonuçları kötü, bedeli fazla oldu. Eklektik, ideolojik karmaşa yaşandı TKP'de. Ne yapacağını bilemez hale geldi"* diyor. Birincisi, H. Yurtsever, her ne kadar Atılım Dönemini İşçinin Sesi grubunun yaklaşımı içinde, 1974 yılından itibaren başlatsa da, bu sekter bir yaklaşım ve tarihe karşı bir saygısızlıktır. Çünkü tarihsel belgeler ve süreci yaşayanlar, kimi karşı bir nokta da olsalar bile, 1973 yılını Atılım Döneminin gün ışığına çıkışı olarak belirlemekle beraber, sürecin daha önce başladığını ve başlatan kadronun içinde Z. Baştımar ile birlikte İ. Bilen'in olduğunu belirtiyor. İkincisi, Ege Yöre Sekreteri olarak H. Yurtsever, kendi deyimi ile *"taze, dinç, ideolojik, kadrosal enerji"* ile beslenmiştir. TKP'de *"Eklektik, ideolojik karmaşa yaşanmasının"* nedeni, MK ve PB üyelerinin sorumluluğudur. TKP üye, sempatizan ve yandaşlarının huzurunda yapılacak ulusal bir konferansta dönemin hesabı verilmeli, özeleştiri yapılmalıdır.

TSİP'le son yıllardaki görüşmelerin ilkesizliği. H. Yurtsever, 1978'de TSİP'le ilişkilerde görevlendirilmiş, Ç. Anadol, sonra Y. Yusufoğlu'nun da katıldığı toplantılar yapılmıştır. H. Yurtsever, TSİP'lilerin: *"Türkiye'de işçi sınıfı partileri vardır, biz de bu partilerden bir tanesiyiz, işte başka ülkelerde de örnekler yaşanıyor. Bu birliğe birlikte gidebiliriz. Bizim görüşlerimiz şunlardır. Eğer siz de katılıyorsanız, bu birlik sürecini başlatalım"* diye net bir görüşü savunduklarını; kendisinin ise birlik görüşmelerinin, birliğin Türkiye'deki komünist hareketi, devrimci hareketini güçlendirmede çok büyük bir anlamı olmadığını, hatta TKP'nin çizgisini daha da sağa çekmek anlamına geleceğini düşünmektedir ve TKP'yi temsilen TSİP'lilerin karşısında karmaşık ve ilkesiz bir politikayı götürmek zorunda kalmış, uygulamakta zorlanmıştır. Parti yönetimi, birlik tartışmalarını, gelişmeleri elde tutmak, o dönem bazı sendikalarda, özellikle öğretmen örgütünde, diğer kitle örgütlerinde karşılaşılan sorunların çözümünde birlik görüşmeleri ve süreci içinde işi kolayca çözmek, ama öte yandan da bunların sorduğu sorulara, ilkesel tutum alma önerilerine de biraz işi yokuşa sürme, zaman kazanma politikalarıyla sürüncemede bırakma yaklaşımının kendi benimsediği bir görüş olmadığı için bu görevi daha fazla sürdürmemiştir. Parti içinde İ. Bilen başta olmak üzere, daha sonra *İşçinin Sesi* olarak ortaya çıkan ekip ve Marmara yöre sekreterliği, A. Bulutgil, A. Meriç gibi kesimler, TİP ve TSİP ile birleşmeye sıcak bakmamaktadır. H. Yurtsever: *"TKP'yi, TİP'le, TSİP'le birleştirme arayışları ve süreçleri aslında TKP'yi likide etme arayışları ve süreçleridir. Bunu iddia olmaktan çıkartıp gerçeklik yapan ise bizzat yaşanan şeylerdir. Tek başına buna bağlamak doğru olmaz, ama sonunda TKP ile TİP'in birleştiği süreç kendisini adım adım eritip buharlaştırmıştır. Birleştikçe erimişler, likide olmuşlardır"* diyor. Bunu bir manevra olarak kullanmak isteyenlerin ise ilkeli davranmadıklarını, İngiltere ekibinden A. Aşut'un, 1976'dan sonraki dönemde, bu söylediği tutarlılığa belki de en uygun davranan kişi olduğunu ve TİP'le birleşmeyi baştan beri, sonuna kadar savunduğunu belirtiyor ve: *"Bana göre yanlıştı, ama ilkeli bir tutumdu. Parti içindeki önemli bir kesimin tutumu, A. Aşut'la aynı görüşü paylaşmalarına rağmen; hiçbir zaman ilkeli, cesur bir şekilde savunmamalarıdır. Daha çok manevralarla, Sovyetler Birliği'nin dayatmalarıyla, pazarlıklarla sürdürmüşlerdir. Bu süreç öyle yaşanmıştır ki, birleşme yanlıları da birbirine güvenemez hale gelmiş ve güven bunalımının, güven kaybının baştan olduğu bir birleşme süreci yaşanmıştır"* diyor. TİP ve TSİP'in legal partiler olarak işin objektivitesi gereği, ister istemez işi legal Parti alanına doğru çektiklerini belirterek, bu birleşme işini savunanların: *"Neden 1974'lerde Türkiye'de daha önceki dönemin büyük yığın partisi TİP veya 12 Mart sonrasının hızlı ve belli bir aydın, etkili aydınları da toplayarak işe başlayan TSİP etkili*

olamamıştır da illegal TKP onlardan daha fazla etkili olmuştur?" sorusunu da yanıtlamaları gerektiğini belirtiyor ve: *"1974 Atılımı'nı hazırlayan koşulları anlatırken üzerinde durduğumuz noktalardır. Bir sürü nedeni vardır ama, bunlardan bir tanesi de TKP'nin İşçi Sınıfı Partisi iddiası, iddiaya uygun bir açılımla, boşluğun büyük bir kısmını doldurmaya başlamış olmasıdır"* diye vurguluyor.

Türkiye'de Örgütlenme Çalışmaları

Atılım dönemi Türkiye ayağının ilk kurucusu, herkesin tartışmasız kabul ettiği A. Meriç, Parti içinde önemli bir rol üstlenmiştir. T. M. Öztürkoğlu, Z. Baştımar'ın hastalığı nedeniyle İ. Bilen yönetiminde yeni bir MK ve PB'nin söz konusu olduğunu, doğrudan üye olma, ciddi olarak partileşmeye gidildiğini; yurtdışında ilişki içinde oldukları arkadaşlarının, *"Özgeçmişinizi hazırlayacak, dilekçenizi vereceksiniz, artık bundan sonra böyle olacak"* direktifi üzerine dilekçesini verdiğini ve ilişki içinde olduğu eski TİP'teki arkadaşlarını önerdiğini belirtiyor. Daha önce onlarla ilgili bütün bilgileri aktarmış, onlar da Partiye iletmişler, *"Bunların içinden kimleri önerirsin?"* diye sorduklarında, *"İlk başta Aydın Meriç"* demiştir. Birbirlerini tanıyorlardır, ama yine de *"Nasıl?"* diye ayrıntılı bilgi istediklerini, *"Benden iyidir. Daha nasıl anlatayım, benden çok iyidir"* yanıtı üzerine dilekçesini istemişlerdir. A. Meriç'in dilekçesini yazmasına karşın, *"Böyle olmaz, görüşmek istiyorum"* demesi üzerine görüşme ayarlanmış ve yurtdışına gönderilmiştir. İ. Bilen ve diğer arkadaşları ile görüştükten sonra, belli bir programla geri dönmüştür. T. M. Öztürkoğlu şöyle diyor:

> Ondan sonra Avrupa'da ne kadar Partili, ya da tanınan insanlar var. Belli planlar yaptık. Türkiye'de eskiden bağı kopmuş Partililer vardı, onlarla öncelikle bağ kurmamız istendi. Var olan hazır kadro bize geçmeye başladı. Türkiye'de Avrupa'da çalışıp orada Parti'yle temas kurmuş, ama partilenmemiş insanlar vardı, onlarla ilgili bize referans veriyorlardı, gidip onları buluyordum. Türkiye'nin her yerine koşup tüm ilk ilişkileri toparlamak zorundaydım. Düzenli yurtdışına gitmek zorundaydım. Doğrudan Bilen'le, yani dışarıyla bağı sürekli kuruyordum. Öyle oluyordu ki ayda üç kere, dört kere çıktığım bile oluyordu dışarıya, yılda bir kere çıkıldığı dönemde bile çıkıyordum. Parti bütün dökümanları hazırlıyordu.

T. M. Öztürkoğlu, o sırada 4. Levent'te 1972 yılında girdiği Unirak firmasından ayrılır ve profesyonel olarak Parti'de çalışmaya başlar. A. Meriç yurtdışında bir toplantıya katılır.[23] A. Meriç'in iddiasına göre ikinci soh-

[23] H. Erdal, *agy*, s. 14-15. "Hayatını kazanmak için yurtdışına çıkmış, daha önce ülkede gerek legal TİP hareketi içinde, gerekse illegal komünist örgütlerde, gruplaşmalarda yer almış insanlar vardı.

bette İ. Bilen, yapılan görüşmenin PB toplantısı olduğunu söyler, böylece PB üyesi olduğunu öğrenir.[24]

1973-1977 yılları arasında Atılım hareketi. Yine A. Meriç'in anlatımına göre başlangıçta PB çalışmaları, büyük ölçüde Türkiye'den gelen tek kişi olarak A. Meriç'in PB'deki kişilere Türkiye'yi anlatma ve daha çok sohbet toplantıları niteliğindedir. Uzun bir süre İ. Bilen'in Genel Sekreterliği, Atılım'ın yayınından sonra da ilan edilmez, PB'nin bir üyesi olarak gösterilir ve ancak Parti ülkede örgütlenmeye, bir varlık göstermeye başladıktan sonra İ. Bilen'in Genel Sekreterliği duyurulur.[25] Üye sayısı da ilginçtir.[26] 1973-75 döneminde, TKP'nin yeniden kuruluş döneminde Partiye değişik politik akımlardan kişiler gelir. Bunların Partiye tek tek ve eski politik ilişkilerinden sıyrılarak gelmelerine özen gösterilir.[27]

A. Meriç ve İ. TİP Eminönü İlçesi'nde Partizan Grubu. 1968'de birkaç fraksiyonun birbiriyle çatıştığı yıllarda Eminönü İlçesi'nde bir olay yaşanır. TİP'in son kongresinden sonra eski il yönetimleri eski grupların elinde olduğu için yeni yönetim çizgisinde il yönetimleri oluşturulur ve Genel Merkez çizgisinde ilçe yönetimleri atanır, kongrelerde gerçek yöneticiler seçilecektir. A. Meriç, İstanbul il yönetimine atanır ve Eminönü ilçeye de atama yapılır. Partizan Grubu yeni atanan yöneticileri kabul etmez. Eski yönetim *"Buraya sahibiz, çünkü biz kongreyle geldik"* tavrı içindedir. İl yönetimi kararı uygulamak üzere onları ilçeden atmaya karar verir. Ekibin başında A. Meriç vardır.[28]

Bazıları 1967-73 döneminde TKP'ye girmişler, ülkedeki komünist gruplarla bağ kurmuşlardı. Zaten zayıf ve düzensiz olan bu bağlar 12 Mart döneminde iyice koptu. Ben böylesi bağlar kurmak amacıyla Y. Demir yoldaşla görüşmek üzere yurtdışına çıktım. Eski ilişkilerden birisinin kapısını çalıp, Y. Demir'le görüşmek istediğimi söyledim. Bu yoldaşın tanıştırdığı tanımadığım kişi Y. Demir'le görüştürmeye götürürken, yarı yolda artık Y. Demir'in bu görevi yapmadığını, bir başka yoldaşın olduğunu, onunla görüştüreceğini söyledi. Ben de, doğru ya da yanlış, politik bir tercih yapıp bu yoldaşla görüştüm. Bu ilk görüşmemizde İ. Bilen, bana Türkiye'de yeniden inşa edilecek komünist partisinin 1 no'lu üyesi, 1 no'lu yöneticisi olduğumu, *beni komünist yapanların komünist sayılmaması gerektiğini* söyledi."

[24] H. Erdal, *Atılımı nasıl yaptık? 1973-1977*, s. 16. "İ. Bilen'in sekreterliğini yaptığı, radyo yayınlarına bakan bir parti grubu ve ülkede bir parti grubu vardı, sekreteri bendim. Yurtdışında iki gruplaşma ve sorumluları vardı. İ. Bilen'in redaksiyon sekreterliğine ek olarak ikinci görevi bu grupların genel koordinatörlüğüydü. Gerçek anlamda bir otorite, yukarıdan aşağı bir örgütlenme politikası yoktu."

[25] H. Erdal, *agy*, s. 16.

[26] H. Erdal, *agy*, s. 18. "1 Mayıs 1976'da Türkiye'de TKP üyesi toplam sayısı 50'nin altındaydı. 1977 Konferansı'na gittiğimizde 120 ... Eylül 1977'de ... 200 civarına yükselmişti."

[27] H. Erdal, *agy*, s. 23. "Bu kuruluş döneminde TKP'ye kendi iç örgütlülüğü ve yönetimi olan yalnızca bir tek grup katıldı. Bu da artık herkesin, dünya âlemin, dostun düşmanın bütün çıplaklığıyla bildiği Partizan Grubudur. Üç kişilik bir yönetimleri vardı. Bunlar uzun süre TKP'ye mesafeli bir tutum izledikten sonra bu örgütlülükleriyle partiye katıldılar. Bugün partide var olduğu söylenen gruplar ve birliktelikler ise TKP yönetiminin izlediği örgüt politikası ... sonucu, TKP'nin 1973-80 dönemindeki savaşı içinde oluşmuş birliktelikler, gruplar, fraksiyonlardır. ... Partiye grup olarak gelen bir tek Partizan grubu vardır."

[28] Y. Ünal: "Aydın biraz kendine mahsus bir adamdır. Gitmiş, çilingir getirmiş. Ben gitseydim kırardım kapıyı. O arada polis gelmiş ve, *'Ne oluyor?'* deyince, *'Ben il yöneticisiyim, ilçemi teslim almaya gel-*

Partizan Grubu, TKP'ye katılma kararı aldığında, A. Meriç TKP'ye girmiştir.[29] G. Dinçer, A. Meriç'in Atılım döneminin Türkiye'deki ilk atanan PB üyesi olarak onlarla grup pazarlığı ettiğini, ama grupları ve tek tek kişileri katmadan da Atılım döneminin olamayacağını; daha çok tek tek kişilerin katıldığını ve Emek hareketinin hiçbir zaman, birlikteliğini sürdüren, hiyerarşisi olan bir grup olmadığını belirtiyor.[30] IBM'de çalışan G. Dinçer, *Elektrik Mühendisleri Odası*'nda da daha aktif olmaya başlar ve İstanbul yönetimine seçilir. Parti'ye üye olur ve kadın hareketini yaratmak üzere görevlendirilir. O süreçte kendi olanakları ile seyahat eder. Avrupa'da çıkan son Marksist kitapları, o zamanlar *Portekiz Komünist Partisi* ve Franco sonrası dönemde *İspanya Komünist Partisi*'nin yeniden yeryüzüne çıkma faaliyetleri sırasında çıkan yayınlarını; Batı ve Sovyet teorisyenlerinin kitaplarını alıp gelir ve tartışırlar. İlerici Kadınlar Derneği'ni kurma sürecinde, DİSK'te de atılım yapılması gerekmektedir. A. Meriç DİSK'e Genel Sekreter Yardımcısı olmuş, İbrahim Güzelce Almanya'dan dönmüş; DİSK ve bağlı sendikaları canlandırma gündeme gelmiştir. Boğaziçi Üniversitesi'nde yarı-zamanlı olarak Bilgisayar dersi vermekte ve IBM'den sonra İlbank'ın bir Bilgisayar firmasında çalışmaktadır. İşinden ayrılır. *Maden-İş Eğitim Dairesi'nde* çalışmaya başlar. Bu süreçte yığın hareketleri sorumlularından bir MK oluşturulur. T. M. Öztürkoğlu, Partizan

---

dim'diyor. Bunlar da Laleli'yi basılar. *'Polisin nezaretinde geldi falan'* diye. Haber aldık ki bir akşam toplanmışlar, ili basmaya gelecekler. İşçiler içinde iyi örgütlenmiştik. Şişli'ye, Beşiktaş'a haber gönderdik. Bir sürü işçi geldi, odalara yığdık, herkesin elinde bir sopa, ortada üç kişi var. Can içerde duruyor, ben karşılıyorum, iki kişi de kapıdan girenleri muayene ediyor. Sanıyorum Ömer Ağın silahlıydı, tespit ettik, bir köşeye oturttuk, arkasına iki kişi koyduk. Kapılar kapalı ama ne olduğunu bilmiyorlar. Bunlar, işte *'Ne yapıyorsunuz, niye ilçemizi bastınız falan'* demeye kalkılar, kapıları açtık, kimse kımıldamıyor yerinden. *'Başka söyleyeceğiniz var mı beyler?' Yok!' 'Buyrun! Siz bizim üyemiz değilsiniz, zaten Kongre'de gösterdiniz bizim üyemiz olmadığınızı. Parti'yi kabul etmeyeni Parti üyeliğine kabul etmiyoruz, sizi de tasfiye edeceğiz zaten'.* Bize gelip terör uygulayacak grup, bizi öyle görünce ıslıkla *Enternasyonal* söyleyerek çıktılar. Daha sonra da hepsi Parti'den atıldı."

[29] H. Yurtsever: "H. Erdal fazla klikçi bir mentalitesi olmayan bir insan olduğu, Parti'nin güçlenmesini esas aldığı için uygun adayları Parti'ye bir anlamda devşiriyor. *Koopte* ediyor. Partizan ekibi mensupları da H. Erdal'ın ilk aldıkları ve sonra kendi ifadesi ile *'Yaptığım en büyük hataydı'* diye ifade ettiği işlemler oluyor. Parti Türkiye'de güçlendikçe, H. Erdal da hem üstteki konumu, hem Parti'deki konumu bakımından önemli bir insan olarak öne çıktı. Türkiye'den giden kadrolarda da H. Erdal'ın tutumunu izleyen bir klik disiplininde olmasa bile, birlikte davrananlar çıktı. A. Bulutgil, U. Oğuz, T. M. Öztürkoğlu, Gönül. Başka arkadaşlar da vardı. İ. Bilen sonrası düşünüldüğünde, önde gelen isimlerdendi."

[30] G. Dinçer: "TİP kapatılınca, hapisten girip çıkma süreçlerinde Sadun Hoca'yla, eskiden abi bildiğimiz, aklına güvendiğimiz insanlarla konuşuyorduk. C. Kıral İzmir'den gelip gittikçe: *'Ne olacak, ne yapacağız şimdi? Yeni legal bir parti mi açmalı, yoksa Atılım yapıldı, acaba böyle bir şeye mi girmeli? Tekin olmayan bir ülkede, tümüyle legal çalışmak ne kadar mümkün? Legal yığın hareketleriyle, bir illegal parti çalışmasını birleştiren bir dönem yaşamak daha makul'* gibi konuşmalar yaparken, Aydın TKP tarafından partilenmiş, bana *Ne dersin*? dedi, kabul ettim. Emek çizgisindeki bazı arkadaşlarımız, ne TİP'e, ne de TKP'ye girdiler."

Grubu'nun Partiye A. Meriç tarafından değil, kendi ilişkileri büyük olasılıkla V. Sarısözen aracılığı ile girdiklerini söylüyor.[31] A. Meriç'in yurtdışında kalma nedenini ve gerekliliğini de açıklıyor.[32]

G. Dinçer, MK toplantılarına gittiğinde, en azından 15-20 kişi gibi bir yaşlılar kuşağı bulacağını düşünürken, A. Pehlivanyan ve İ. Bilen dışında, kendileri vardır. Baskının sonucu ülkede TKP'yi etkili olacak bir düzeyde var edememişlerse de, yurtdışında var olan bir hareket olduğu için, teori bilgisi, deney güçlülüğü ve bilge yöneticilerin de var olduğunu zannetmektedir.

B. Dere'ye göre, "A. Meriç, N. Akseymen, A. Aşut, A. Bulutgil, F. Aksın, N. Alpay, A. Otman, A. Söylemezoğlu, N. Yağcı, V. Sarısözen" 1974'te MK'ye koopte edilmiştir.

1977 Konya Konferansı

28-29 Ocak 1977'de Moskova'da bir toplantı yapılır. Konferans delegeleri önceden Berlin (DDR) Altenhof'a gelir ve hazırlık çalışmalarından sonra özel uçakla Moskova'ya gidilir.[33] Konferans'ın yapıldığı ilk kez 26 Şubat 1977'de Yunanistan KP merkez yayın organı *Rizospastis*'de İ. Bilen'in açıklaması ile duyurulur. TKP'nin 73 Atılımı'ndan itibaren başlayan politikalarının gözden geçirildiği, politik doğrultunun saptanmak istendiği bir top-

---

31 T. M. Öztürkoğlu: "Yurtdışından gelişinde Aydın, ben, bir de Aydan vardı. Aydın: *'Partizan, grup olarak kendi varlıklarını korudukları için, bunlar Parti'ye girince, bunların dağıtılması işlemi var'* demişti. O işlem yapıldı. Kutlu, İstanbul II Komitesi'ne alındı. Bir kişi Ankara'ya, bir kişi İzmit'e, bir kişi Diyarbakır'a, bir kişi bana geldi. Ama şu söylenebilir, birbirini tanıdıkları için, diyelim ki bir Parti toplantısı için bir araya geldiğimizde, birbirleriyle ilişkisi olmaması gereken insanlar, eski tanıdıkları olduğu için onları bir arada görüyorduk. İllegal çalışma koşullarında diyelim ki, A ile B hiçbir zaman yan yana gelmemesi gerekiyor, örgütsel bağı olmayan, yatay bağı olmaması gereken insanlar, ama bunlar eski Partizan'lı olduğu için İstanbul'da herhangi bir yerde karşılaştıkları zaman oturup konuşuyorlardı. Parti görevlileriyle ilgili konuşup konuşmadıklarını tam olarak bilemeyiz. Ama bir araya geldikleri zaman diyelim ki herhangi bir MK toplantısında ya da genişletilmiş bir yurtdışı toplantısında doğal olarak hepsi bir araya gelir, kümelenir, bir grup olarak oturur, içimize pek girmezlerdi."

32 T. M. Öztürkoğlu: "A. Meriç'in dışarıya gitmesi bazı yoldaşlara göre yanlıştı, ama ben gitmesini kendi aramızda konuştuğumuzda da savunuyordum, bugün de *'Doğru yapılmıştır'* diyorum. A. Meriç'in oraya gitmesi lazımdı. Türkiye'yi iyi tanıyan birinin gitmesi gerekiyordu. Türkiye'deki örgütsel bağlarla çok rahat ilişki kurabilecekti, çünkü yapıyı, dokuyu biliyordu ve çok da iyi oldu. DİSK'te çalışıyordu. Çok afişe olmuştu, can güvenliği söz konusuydu. İkincisi burada yapacağı işler dairelerde Parti ilişkilerini risk altında yürütmekti. Risksiz birilerinin yürütmesi daha akıllıcadır ve doğru yapıldı, Parti'ye de çok büyük katkıları oldu."

33 B. Dere'ye göre Konferans'ın bilinen delegeleri: İ. Bilen, A. Pehlivanyan, A. Bulutgil, A. Demirci, A. Durak, A. Meriç, A. Söylemezoğlu, A. Otman, B. Başören, C. Baylav, C. Çulfaz, C. Kıral, C. Şenoğuz, Ç. Günel, E. Talu, E. Uyar, F. Aksın, G. Dinçer, G. Tekin Öz, H. Erdem, H. Yurtsever, M. Bozışık, M. Demir, M. Gür, M. Hayrullahoğlu, M. Salmanoğlu, N. Yağcı, Nazmi (Dr., FAC), N. Alpay, N. Akseymen, Nurkalp Devrim, Oktay Zor, Orhan Aydurmuş, Ö. Bulgan, S. Coşkun, Süleyman Çavuşev, Ş. Yıldız, T. M. Öztürkoğlu, U. Oğuz, V. Sarısözen. (U. Oğuz ise, B. Başören ve O. Zor'un katıldıklarını hatırlamıyor.)

lantıdır. *"Konya Konferansı Kararları"* denilen kararlar alınmış, Parti'nin politikası, ideolojik hattı değerlendirilip netleştirilmiştir. Katılanların hemen hemen hepsi sonradan Merkez Komitesi üyesi olurlar. Bir anlamda, Parti'nin örgütsel planda kendini yeniden toparlaması için bir dönemeçtir. Örgütsel sorunlardan çok siyasal sorunların yer aldığı bir toplantıdır. Her kesimden, değişik çalışma alanlarından gelen insanlar, kendi çalışma alanları ile ilgili siyasal görüşlerini, düşüncelerini yazılı olarak sunarlar ve üzerinde tartışılır. Birebir örgütsel sorunlara girilmediyse de, örgütsel sorunların politik yanları, yan örgütlenmede nasıl bir örgütsel doğrultu izlemek gerektiği üzerinde durulmuştur. Kadın, gençlik, sendikalar, işçi hareketi, köylülük, kooperatifçilik gibi alanlarda sunulan tebliğler tartışılır. Sonunda bir bildiri kaleme alınmış; orada yapılan tartışmalar ve sunulan tebliğler redaksiyondan geçirilerek daha sonra *'Konya Konferansı ve Belgeleri'* diye, 1978 yılında Ürün dergisinde yayımlanmış ve Temel Dağıtım Yayınları'ndan çıkmıştır. A. Demirci, Partinin o andaki gelişmesinde bu Konferans'ın bazı sonuçları olduğunu belirtmektedir.[34] Konferans'a her bir sendikadan, yönetici veya uzman olarak çalışanlardan, kadın, gençlik ve öğretmen hareketinden, teknik elemanlardan ikişer kişi, ayrıca yöreleri temsil edenler; SBKP'den de MK üyesi, partiler dış ilişkiler sorumlusu V. Zagladin katılır.[35] İlk kez geniş bir partili grubu bir araya gelir. Konferans'ta MK üyesi olarak koopte edilmiş olanlar arasında, üstlendiği görevi bilmeyenler vardır. A. Meriç, bu yaklaşımı iki nedene dayandırıyor. Biri kişileri yeterince tanımamaları, diğeri böyle bir sorumlulukla karşılaştıklarında nasıl karşılayacakları konusunda kuşkuları olmasıdır.[36] Ayrıca, bu Konferans ile ilgili olarak kardeş partilerin tereddütü vardır.[37] U. Oğuz, önce MK'nin genişletilmesi, ancak üyelerinin Konferans'ta açıklanmaması kararının alındığını; 5-6 kişi olarak kendilerini bildiklerini, ama diğer-

---

[34] A. Demirci: "Legalleşme politikası ya da ... *TKP'ye Özgürlük* ... çok belirgin bir şekilde Parti'nin temel politikalarından bir tanesi olur. ... Politik olarak parlamenter mücadelenin genel siyasal mücadele içindeki yeri, Parlamento platformunun demokrasi mücadelesinde ya da faşizme karşı bir platform olarak nasıl değerlendirmek gerekir. ... Önemli bir sonucu da Parti'nin örgütsel yapısının değişmesidir. Parti Türkiye'de gelişen örgütsel yapısına paralel bir şekilde kendi merkez yapısında, MK ve PB'nin birleşimini de o aşamada değiştirmiştir."

[35] G. Dinçer: "Yazılarını okurduk dergilerden. Konferansa katılanların bir kısmı MK'ye alındı. Orada bir miktar biz görücüye çıkarıldık. Daha çok yurtdışındaki Bilen ve bizi tanımayan Parti üyeleri için. V. Sarısözen yurtdışındaydı, Leipzig'de çalışıyormuş, ilk defa orada gördüm. N. Akseymen İngiltere'den gelmişti. Almanya'dan, Fransa'dan epey gelen vardı. O zaman tam bilmiyorduk ama, Bilen, Alp, Aydın, Nihat daha ortaya çıkmış tiplerdi. Sanki biraz daha tanışır gibiydiler birbiriyle. O PB değilmiş zaten, biraz güç sahibi olanlar Bilen'in etrafında, işte Aram, Bilen, Aydın ve Mustafa. Nihat, Veysi falan o kadar önemli değildi. Zaten değillerdi PB'de. Sonra tekrar toplandık. Yılda bir-iki kere MK toplantısına yurtdışına gider olduk."

[36] H. Erdal, *agy*, s. 18.

[37] H. Erdal, *agy*, s. 16. "TKP'nin kalıcı, sürekli yönetimi olup olmadığımıza hem kendi güvenimiz yoktu, hem bazı kardeş partilerin üst düzey yöneticileri 1977 Konferansı'nın Türkiye'deki tüm komünistlerin toplantısı olamayacağını açıkça söylediler."

lerinin kim olduğunu bilmediklerini; Konferans sonrası Moskova'dan Berlin'e, Berlin'den Ouvlın'a geçtiklerini, Alman yoldaşların onları otomobillere bindirerek, Berlin'in biraz dışında göl kenarındaki August Bebel Haus'a götürdüklerini ve MK üyelerinin tümünü ilk defa orada tanıdıklarını, bir iki toplantı yaptıklarını belirtiyor. N. Alpay, *Ulusal Demokratik Cephe*'nin Konferans'ta gruplar halinde tartışıldığını[38] ve programda önemli değişiklikler olduğunu, programa sonradan *"Karşı devrimci şiddete, devrimci şiddetle karşılık verilir"* diye bir cümle eklendiğini, oysa bütününde böyle bir yaklaşımın olmadığını, bunu İngiltere ekibinin eklettiğini ve oluşturulan MK'nin hiçbir zaman bir araya gelemediğini anlatıyor: *"MK'sini bırak, onun da üstünde Politbüro var. Başlangıçta 5 kişiden oluşuyordu ve o toparlanma döneminde bu beş kişi bir araya gelmiyor, her biri İ. Bilen'le tek tek toplantı yapıyordu. TKP'de fraksiyonlar oluşmuştu çok çabuk. Türkiye'ye dönerken çok net gördüm. N. Akseymen PB üyesi olmadığı halde, İ. Bilen'le ikili temas kurabilen ayrıcalıklı kişiydi. Kendisine veliahd gözüyle bakıyor, İ. Bilen de kendisinden sonraki sekreter diye düşünüyordu."*

TİP-TKP ilişkileri açısından önemli bir sorun SBKP MK veya içindeki bir kesimin, TKP'nin Atılım yıllarının başından beri, *"Türkiye'de işçi sınıfı partileri birden fazladır, bunlardan biri de TİP'tir"* demesi ve bunu önemli ölçüde TKP'ye empoze etmesidir. Bu toplantıda da V. Zagladin ile İ. Bilen arasında ilginç bir tartışma olur. Konferans konuşmasında V. Zagladin, TİP ve TSİP'i kastederek Türkiye'de işçi sınıfı partilerinin varlığından söz eder. V. Zagladin'den sonra İ. Bilen: *"Türkiye'de işçi sınıfı partileri yoktur. Türkiye'de işçi sınıfının bir tane partisi vardır"* diyerek bu politikaya karşı çıkar. H. Yurtsever: *"Bilen yönetimi TİP-TSİP konusunda baştan, kimilerine göre sekter, bana göre doğru politika izleyerek TKP'yi varetmiştir. ... İ. Bilen'in varlığına rağmen, Partizan ekibinin çeşitli dönemlerde TİP'le, TSİP'le birlik konusunda farklı tutumlar geliştirmeye çalıştığını biliyoruz"* diyor.

N. Alpay, Sovyetlerin TKP ve Türkiye'deki sosyalistler konusunda tek ses, tek fikir olmadıklarını belirtiyor ve şöyle diyor:

> 60'lı yıllarda, kanıtlamak şu an için mümkün değil ama, sezgisel olarak çok belli, çok da söylenen bir şeydir. 60'larda bütün o çeper ülkelerdeki komünistleri desteklemiyor. Onun için Komünist partiler *Madem desteklemi-*

[38] N. Alpay: "Ulusal burjuvazi deyip, kimdir bu ulusal burjuvazi. Bir kompradorlaşmış durum var. Ulusallık pek kalmamış. Burjuvazi deyince fabrika sahibi, büyük toprak, düşünmeyip de küçük ticaretçi, küçük atelyeci, çiftçi gibi düşününce, mesela Ege'de çoktur makineli küçük tarım yapan çiftçi, feodal unsur, topraksız köylü değildir. Bir küçük burjuva tarımı söz konusu. Böyle bakınca bir ulusal burjuvaziden söz etmek mümkün oluyor. Göbeğinden bağlı olmayan bir sürü ufak tefek kesim var. Belirli konjüktürlerde ittifak yapılabilecek tabakalar..."

yorlar, onun için çalışmamak lazım diye herkes bekliyor. Bir de bağlılık var ya, *ideolojik ağabey* sayıyor eski komünistler orayı. TİP çalışıyor. TİP pekâlâ Sovyetleri seven bir örgüt. İşte sosyalizm diyor, demokratik devrim falan demiyor, kendine özgü bağımsız bir örgüt. Sanıyorum, SBKP'de bu açıdan farklı görüşler oluştu. Bunlar tamamen spekülatif şeyler ama çok da mantıklı gözüküyor, dışardan böyle bakınca. İ. Bilen'e direnme gücü veren şeylerden birisi de, muhtemelen, Zagladin'den farklı düşünen Sovyet üyeleri olabilir.

V. Zagladin'in fikri TİP'lilerle birleşilebileceği yönündedir ve tipik bir kulis adamı olarak kulis yapar, ama orada işe yaramamıştır. Çünkü herkes kendisini TİP'ten ayırmaya o güne kadar özen göstermiştir. Konferans'ta TSİP'in adı geçmez, ama İngiltere TSİP'le birleşmeyi savunuyordur. N. Alpay: *"Bana da pekâlâ uygun geliyordu. Çünkü bu insanlar sonuç olarak bize yakın şeyler düşünüyorlar, neden olmasın, kendileri kabul ettikten sonra diye biz de Fransa olarak öyle şeyler söylüyorduk."* diyor.

N. Alpay: İ. Bilen'in *"TİP'liler komünist değildir, ama sosyalisttirler, Sovyetler Birliği'nden yanadırlar"*, yani bir cephede yerleri olabilir, partide yerleri olamaz biçiminde karşı çıktığını belirtiyor ve ekliyor: *"Şiddetle karşı çıkıyordu, çevirmeni de azarlayarak, çevirmen 'Belki komünist değildirler' dedi diye oradaki 'belki' için adamın canına okudu."*

İ. C. Şenoğuz, 1977'de kooptasyonla MK'ye alınır. Moskova'ya yakın, vaktiyle Stalin'in kaldığı *Daça* olduğunu söyledikleri eski bir binada yapılan bu toplantıya Belçika'dan katılır. SBKP ve DAK Partisi'nden temsilciler vardır. Değişik konularda komisyon çalışmaları yapılır. İ. C. Şenoğuz, V. Zagladin olayını hatırlamıyor, ama Sovyetler'in Türkiye sorumlularından Bogdanov'un 1979'da TİP'le, TSİP'le birliğin gerektiğini teşvik ettiğini belirtiyor.

III) PARTİZAN GRUBU VE TÜRKİYE SOSYALİST MÜCADELE BİRLİĞİ

Partizan Grubu'nu oluşturanların özgeçmişlerinde de görüleceği gibi ortak özellikleri I. TİP içinde sosyalizm ile tanışmalarıdır. TİP içinde hem M. A. Aybar'a hem B. Boran ile S. Aren'e karşı bir tavır içindedirler. I. Küçükömer, M. Sarıca, C. Yücel, N. Devrim, D. Özgüden, F. Naci gibi insanlarla birlikte bir üçüncü yolun unsuru olarak görülmektedirler. Daha sonra kendi başlarına hareket etmeye başlayıp, *Partizan* dergisini çıkarırlar ve *"Partizan Grubu"* kurulur. Dönemin gençlik hareketinden farklı olarak daha çok işçi sınıfı içinde çalışmayı hedefler ve fabrikalarda doğrudan içindeki işçilerin çıkardığı gazeteleri örgütlerler. Bu gazetelere *Gerçek* ismi o dönemdeki SBKP'nin yayın organı *Pravda* isminden esinlenerek ve-

rilir. V. Sarısözen: *"Bizim demek ki o dönemlerde böyle hafif eğilimimiz var TKP'ye doğru giden. Ama bu tam bilinçli değil"* diyor.

Bu grubun DİSK'in içinde, Maden-İş, çeşitli sendika ve partilerde kadroları vardır. 12 Mart'tan sonra daha radikal bir görüşe yönelir ve: *"Yasal bir parti tek başına başarıya ulaşamaz. Türkiye'de bir komünist parti olmalıdır, var böyle bir parti ve biz bu Parti ile şöyle ya da böyle ilişkilenmeliyiz. Ancak bu çözebilir Türkiye'deki demokrasi sorununu, sosyalizm sorununu. Pamuk ipliğine bağlı örgütlerle bu iş başarılamaz. Uluslararası komünist harekette Sovyetler Birliği'nin büyük önemi vardır, belirleyici güçtür. Sovyetler Birliği Komünist Partisi, uluslararası komünist hareketin öncü gücüdür. Türkiye Komünist Partisi enternasyonalist bir Parti'dir, bu kanatta yer almalıyız"* yargısına varırlar ve TKP'ye katılmak üzere V. Sarısözen'i Avrupa'ya gönderme kararı alınır. Bunun için İ. C. Şenoğuz Belçika'ya gönderilecektir.

V. Sarısözen: *"Bütünüyle bağımsız kendi irademizle alınmış, ideolojik ve örgütsel bir tercih idi. Türkiye Komünist Partisi ile hiçbir münasebetimiz yoktu. İsmail Bilen'in bu işin başında olduğundan haberdar bile değiliz o sırada. Bir tek Z. Baştımar adını duyuyoruz, Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi'nin Fransızca nüshasında onun da bir yazısını buluyor ve çeviriyoruz. Bu yazı sonra Devrim dergisinde çıktı"* diyor ve 12 Mart geldiği zaman yeraltı faaliyeti yapmaya karar verdiklerini, ciddi illegal bir örgüt kurduklarını, adı *Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği* (Ek 1) olan bu örgütün içinde yönetici kadro olarak kendisi ile birlikte Nabi Yağcı, Sıtkı Coşkun, Şeref Yıldız gibi arkadaşlarının yer aldığını, 12 Mart boyunca illegal faaliyet yürüttüğünü, bir dizi yerde, özellikle gençlik hareketi içinde örgütlendiğini ve İGD öncesi, İGD'ye temel hazırlayan bütün hazırlığı Partizan Grubu'nun yaptığını belirtiyor.

İ. C. Şenoğuz, 12 Mart öncesi İstanbul İktisat Fakültesi'nde 25-30 kişilik bir grupla "Çekirdek Grubu" adı altında ciddi bir çalışma içine girmiştir. İ. C. Şenoğuz, bu çalışmanın MİT tarafından izlenerek toplantılara ajan sokulduğunu, kimi toplantıların gizlice kayda alındığını ve 12 Mart sonrası açılan davada ortaya çıktığını, Çekirdek Grubu'nun ise, illegal örgütlenmeden çok bir tartışma grubu özelliğini taşıdığını belirtiyor. O sırada 12 Mart sonrası açılan *"Türkiye Gizli Komünist Partisi Davası"* sanığı olarak aranmaktadır. Kendisi ve arkadaşları davaya MİT'in onların ismini vermesi sonucu katılmıştır. Dava daha sonra düzmece olarak değerlendirilmiştir. İ. C. Şenoğuz, Türkiye'nin kültür yaşamında, uluslararası düzeyde örnek gösterilebilecek Vedat Günyol, Azra Erhat, Sabahattin Eyüpoğlu, eşi Magdelena Rufer, Yaşar Kemal'in eşi Tilda gibi değerli aydınların davaya dahil edildiğini; sanıklar arasında Ant Yayınları yönetmeni Doğan Özgüden'in, yurtdışından Selma Ashworth'un katıldığını; eklektik bir yapısı olduğunu belirtiyor.

İ. C. Şenoğuz, 12 Mart'ın daha öncesinde 8 Kasım 1971'de İÜ İktisat Fakültesi II no.lu anfisinden sınavdan çıkarken gözaltına alınır. Sirkeci'deki Sansaryan Han'ın çatı katındaki meşhur hücrelerinden birinde 13 gün kalır. Falaka, dayak, eziyet görür. Ardından Selimiye Kışlası'ndaki gözaltı-tutuklu koğuşlarında iki gün kalır. Gıyabi tutukluluğu vicahiye çevrilir ve Maltepe Askeri Cezaevi E koğuşuna gönderilir. Orada 40-50, belki daha kalabalık bir koğuşta aynı davadan yargılanan arkadaşları Harun Karadeniz, Ragıp Zarakoğlu, Necmi Demir vb. THKP-C ve THKO davasıyla yargılanan arkadaşlarıyla birlikte kalır. 30-35 gün kadar sonra 21 veya 25 Aralık 1971'de *Türkiye Gizli Komünist Partisi Davası*'nda sorgusu yapılan en son sanık olarak (çünkü en son yakalanan kişidir) sorgu ertesi tahliye edilir. Bu dava o dönemdeki diğer davaların bir bölümü gibi 1974 affıyla düşer ya da yargılamalar durur. Partizan Grubu'ndan birçok arkadaşı bu davanın sanığıdır, ama birçoğu gizlilik koşullarında yaşamakta, 12 Mart'a karşı gizli bildiriler çıkararak dağıtmakta, işçiler arasında örgütlenme çalışmalarını sürdürmekte ve geldikleri nokta açısından artık TKP'yi aramaktadırlar. Bu çerçevede 1973 yılı Eylül ayında grubun örgütlemesiyle İ. C. Şenoğuz, bir İsveç pasaportuyla yurtdışına çıkartılır.[39] Belçika'da üç kuşaktan beri komünist olan bir aile ona yardımcı olur. Burada daha önce Partizan grubu ile 12 Mart döneminde de ilişkileri olan ve İktisat Fakültesi'nde bir dönem asistanlık yapan, I. TİP dönemi üyesi Nurkalp Devrim de oradadır ve yardımcı olur. Sahte pasaportunu Belçikalı komünist aileye teslim eder. Yabancılar polisi tarafından sorgulanır, Türkiye'deki durumu, yargılandığını vs. anlatınca, ikna olurlar. Politik mülteci olarak kalmak için başvurur. Kısa sürede politik mültecilik, oturma ve çalışma izni verirler.

Belçika'da Türkiyeli göçmen işçilerin çoğu kaçak işçi konumundadır ve Hüseyin Çelik isimli TİP kökenli birinin kurduğu İşçi Birliği ile ilişkiye girer. N. Yağcı ile de yazışmaktadır.[40] V. Sarısözen Belçika'ya geldikten

---

[39] İ. C. Şenoğuz: "1973 Mayıs ayında PTT'den burs aldığım için mecburi hizmetimi yapmak durumundaydım ve İstanbul Gayrettepe PTT Başmüdürlüğü'nde Muhasebe Servisinde çalışıyordum. Üç ay çalıştıktan sonra, bu karar üzerine görevimden istifa ettim. Yurtdışına çıkış için benim bildiğim ilk aday Toygun Eraslan'dı. Fakat Toygun Eraslan o dönem, hiç olmayacak bazı şeyler yaptı, mesela birdenbire saçlarını 0 numara mı ne traş etti. O konuma uymayacak kimi şeyler yapınca, sanıyorum arkadaşlar vazgeçtiler. Belki gitmek istemediğini düşündüler. Bana önerildi, ben de kabul ettim. Üç-dört aylık evli iken örgüt disiplini anlayışıyla Belçika'ya gittim."

[40] İ. C. Şenoğuz: "Normal mektuplarımızı yazıları silmeye yarayan bir uçucu kimyevi bir kalem bularak, normal yazıların satır aralarına o kalemlerle yazarak haberleşmeyi sürdürdük. Okunması için ısıtılması gerekir. Ben Belçika'ya gittikten birkaç ay sonra eşim Zehra yine aynı yolla Belçika'ya geldi. Pınar annesinin karnında illegal olarak yurtdışına çıkmış oldu. Veysi için gerekli pasaportu sağladık. Belçika'daki komünist aile, ilişkide olduğumuz insanlar vasıtasıyla ve Veysi'nin, (örgütleyici arkadaşlar Hollanda'dan girişin daha kolay, daha emin olacağını söyledikleri için) Hollanda'ya gelmesini sağladık. O dönemde BENELUX ülkeleri arasında serbest diyebileceğimiz geçiş vardı. Sınırlarda pasaport kontrolü olmuyordu. Belçika'da öğretmenlik yapan ve Belçika Komünist Partisi üyesi olan Marianne'ın Döşovo arabasıyla Hollanda'ya gidip, V. Sarısözen'i Hollanda hava alanından aldık, Belçika'ya getirdik. Veysi'nin Belçika'ya getirilmesinde benim rolüm o oldu."

sonra, İ. C. Şenoğuz, büyük bir mağazada işçi olarak çalışır ve politik etkinliğini daha çok Türkiyeli göçmen işçiler arasında, İşçi Birliği çerçevesinde sürdürür. 1974 yılında Almanya'dan PB üyesi A. Durak onlarla ilişki kurar. İ. C. Şenoğuz: *"Bildiğim kadarı ile önce V. Sarısözen ve ben Parti üyesi olduk. O dönem benim ve arkadaşların kafasında, Parti adeta ulaşılamaz bir yapıda gördüğümüz ve içinde olmayı bütün idealimiz haline getirdiğimiz bir kavramdı. Parti üyesi olduktan sonra, altı ay gibi bir süre ... 'Ben artık Parti üyesiyim, ben artık Parti üyesiyim' diye sayıklar gibi dolaşıyordum."*

V. Sarısözen, Belçika'ya geldikten sonra ilk dönem, politik mülteci olarak başvurduğu halde pasaport alamadığı için Almanya'ya İ. C. Şenoğuz gidip gelmektedir. İlk zamanlarda Partizan Grubu'yla TKP'nin daha örgütsel ve derinlemesine ilişkisinin gelişmesi sürecinde ilk bilgileri sözlü olarak, Veysi'nin örgütsel yapıyla ilgili anlattığı kimi bilgileri doğrudan doğruya İ. Bilen, M. Demir, A. Durak'ın bulunduğu PB üyelerine aktarır. İ. C. Şenoğuz anlatıyor:

> İlk zaman A. Durak bizimle, Veysi'yle ve benimle ilişki kurduğu zaman, Veysi'yle uzun saatler görüşmeleri oldu, fakat bizim grubun yapısıyla ilgili somut bilgileri o dönemde bildiğim kadarıyla, doğrudan A. Durak'a vermedi. Daha sonra biz partili olduktan, böyle bir örgütsel ilişkiden sonra, ilk bilgiler bu şekilde verildi. İlk başta bildiğim kadarıyla Nabi Yağcı partilendikten sonra Türkiye üzerine örgütlenme, Nabi vasıtasıyla zaten daha önce var olan bu yapı üzerinden bir koldan gelişti. A. Meriç'in Parti üyesi ve PB üyesi olduğu bilgisini daha sonra öğrendik. Sanıyorum, ondan sonra Türkiye ile A. Meriç ve Nabi arasında ilişkiyi Parti sağladı ve çalışmaları sürdürdüler.

V. Sarısözen Belçika'ya gelince henüz TKP'ye üye olmadıkları sırada İ. C. Şenoğuz'a görevini yaptığını, isterse Türkiye'ye dönebileceğini söylerse de, kendisi orada bir süre daha kalmasının uygun olacağını belirtir ve parti üyesi olduktan sonra ilk işi V. Sarısözen'in sekreterliğinde Belçika'da il örgütünü kurmak olur. İlk il yönetici üyeleri V. Sarısözen, İ. C. Şenoğuz ve I. TİP'le ilgisi olmuş, üyesi ya da sempatizanı Hüseyin adında, boyacılık yapan bir göçmendir. 1-1,5 yıl sonra V. Sarısözen Almanya'ya çağrılır. İ. C. Şenoğuz, Belçika Parti örgütünün başına geçer.

Belçikalı işçi göçmenler arasında belli bir düzeye gelmiş, az sayıda insan vardır. Özellikle genç işçiler arasından kendilerine yakın bulduklarını partiye katarlar, ama Belçika çapında o dönemde sayı olarak 15-20 parti üyesini geçmiyordur. PB'den daha fazla sayıda ilgili insanı örgütlemeleri konusunda öneriler gelmesine karşın, içinde bulundukları koşullarda o nitelikte çok fazla insan bulamazlar. İlişkilerini daha çok A. Durak aracılığıyla sürdürür. Zaman zaman da M. Demir'le veya ikisiyle birlikte belli zamanlarda Almanya'ya Berlin'e giderek ya da Almanya'nın başka bir ken-

tinde buluşarak ilişkiyi sürdürür. O dönemde Fransa'daki Humanite bayramlarında da TKP standında tek başına görev yapar. Gizlilik koşulları yurtdışında da sürdüğü için her ne kadar orada çok daha rahat koşullarda çalışma imkânı olsa da, bir bakıma yarı legal faaliyet gösterme anlayışı içinde bir çalışma sürecini götürmektir. 1974-75-76, en son 1977'de tek başına dört ya da beş yıl üst üste Humanite bayramlarında Partiyi temsilen TKP standında bulunur. Bir iki kere de Almanya'da Unsere Zeit bayramına Partiyi temsilen katılır. Bremen'de geniş katılımlı bir toplantıda uluslararası sorunlar ve özellikle Kıbrıs sorunu üzerine TKP adına katılır ve bir konuşma yapar.

1977'de Hollanda sorumluluğunu da üstlenir. Parti PB üyesi A. Saydan adıyla anılan A. Pehlivanyan, İ. C. Şenoğuz'u tanımak için yine PB üyelerinden M. Demir'le birlikte bir ya da iki kere Belçika'ya gelir. A. Pehlivanyan ve M. Demir'le birlikte Belçika il komitesi üyeleri Belçika'da bir kahvede oturup onlara Belçika'daki durumu anlatır. A. Pehlivanyan'ın gelişi İ. C. Şenoğuz'u daha iyi tanımak içindir. A. Pehlivanyan, İ. C. Şenoğuz'un bir yandan çalışıp bir yandan Parti faaliyetini yürüttüğünü, içinde bulunduğu koşulları görünce, *"Bu şartlara uzun süre dayanamazsın böyle"* diye uyarmıştır. A. Pehlivanyan'ın PB adına tanımasının ardından Berlin'e çağrılarak MK üyeliğine atandığı bildirilir. Bu görüşmeler Batı Berlin'de yapılır. Çoğu zaman Doğu Berlin'e geçer ve Parti Oteli'nde İ. Bilen'le değişik zamanlarda karşılaşmaları olur.

Atılım döneminde Partinin Gençlik Bürosu Sekreteri, Partizan Grubu'nun önemli kişilerinden MK üyesi A. Demirci, *Partizan* sözcüğünün bir an *silahlı devrim* çağrışımı yapsa da, köklü bir şekilde bu anlamdan uzak durduklarını ve: *"Partizan olmayı, partili olma, olmayan bir partinin sempatizanları gibi düşünüyorduk. O gün için, kendimizi bir partili olarak da görmüyorduk. Kendi iç dinamiğimiz çok belirleyici oldu"* diyor. Türkiye'deki siyasal mücadelede Marksist alanı *örgütsüz* diye düşünmektedirler. *"Lenin'i okuyoruz orada, Komünist Parti deniyor, Marx'ı okuyoruz falan; Avrupa ülkelerinin pratiğine bakıyoruz, her yerde komünist partiler var. Enternasyonalizm var. Tarih içindeki gelişmeleri okuyup öğreniyoruz. Komünist Enternasyonal, Kominform, sonra Komünist ve İşçi Partileri Platformları, bunların zaman zaman bir araya gelerek düzenledikleri konferanslar, bunların metinleri..."*[41] Burayı derleyip toparlayıp biçim kazandıracak siyasi önderliğin, öncülüğün bir parti olması gerekliliğini, bir

[41] A. Demirci: "Bunlar bizim ideolojik ilgi ve çalışma odaklarımız haline geldi. Özellikle 67 veya 69'da yapılan *Avrupa Komünist ve İşçi Partileri Toplantısı*'nda kabul edilmiş metin Türkçeye çevrilmişti. İngilizce veya Fransızca orijinal metni de bulmuştuk, ama Türkçe metni didik didik ettik, satır satır okuyarak birtakım sonuçlar çıkarmaya çalıştık. Orada yakaladığımız bir önemli nokta vardı: *Bir parti, bir örgütlenme olmalıdır.* Türkiye'de işçi sınıfı hareketini, siyasi mücadeleye öncülük yapabilecek bir sınıf olduğunu söylüyorduk, tabii bunun partisi olması lazımdı. Parti olarak bunun adı vardı: *Komünist Partisi*'ydi."

siyasi görev olarak önlerine koyarlar ve: *"Peki pratik olarak Türkiye'de Komünist Partisi ne durumda?"* sorusuna yönelirler. *"Komünist Parti var mıdır, yok mudur?"* şeklinde tartışırlar; *"Varsa nerededir, niye kendini ortaya koymuyor, belli etmiyor?"* gibi eleştirel yaklaşırlar. Diğer önemli nokta da "Enternasyonalizm"dir.[42] Bu düşüncelerin hepsine 12 Mart sonrasında ulaşılmış değildir. Çin-Sovyetler Birliği arasındaki tartışmalar da çok önceden onları belli bir noktaya getirmiştir.[43] Ancak 12 Mart'tan sonra bu düşünceler çok daha sistematik hale gelerek kendi içinde biçimlenmiş; *Enternasyonalizm* eşittir, o günkü *Sovyetler Birliği ve Sosyalist Ülkelerin, Komünist Partilerin* içinde bulunduğu dünya; Türkiye'de işçi sınıfının öncü partisi *Türkiye Komünist Partisi* gibi matematiksel iki sonuca varmıştır. Enternasyonalist dünyanın neyi tartıştığını da sorgularlar. Bunları çok yakın, akademik düzeyde olmasa bile, bilgilenme düzeyinde buldukları kadarıyla yetinmeye ve anlamaya çalışırlar, ama Komünist Partisi'nin varlığı onlar için çok daha meçhuldür. TKP'nin titreşimi içinde Avrupa'da bir öğrenci ve işçi örgütlenmesi ATTF vardır. Bu, Partinin bir politik kapsam içerisinde olduğunun işaretlerini de veriyordur. Kesin sonuca varmış ve bir tercih yapmışlardır: *"Türkiye Komünist Partisi, Türkiye'nin tarihsel Partisi'dir. Bir tarih belirlemiştir onu. Bugün de vardır. Öyledir, böyledir, oradadır, buradadır. Var!"* O zaman, kendi varlıklarını hissettirmek gerekir gibi bir sonuç da karşılarına çıkmıştır.

A. Meriç ile görüşme ve TKP kapılarının açılması. TKP içinde bir araya gelmeden, A. Meriç ile görüşülmüştür. Henüz af çıkmadan A. Meriç'in farklı bir konumda olduğunu öğrenmişlerdir. A. Meriç'le ilk randevuyu A. Demirci alır ve ilk görüşmeyi yapar. TKP ile ilgili yaklaşımlarını uygun bir dille iletir. O da benzer yaklaşımlar içindedir. Arkadaşlarının yurtdışındaki paralel ilişkileri, A. Meriç ile ilişkiler, S. Çoşkun'un katılımıyla devam eder ve TKP'nin bütün kapıları onlara açılır.[44] 1975 yılı başlarında A. Demirci N. Yağcı'nın önerisiyle TKP'ye üye olur. Gençlik örgütlenmesi poli-

---

[42] A. Demirci: "Körlerin fili tarif etmesi gibi Enternasyonalizm tarifi yapılıyor ve bunun cevabını da veriyoruz: *'Enternasyonalizm, kaf dağının arkasında, uzayda değil; sosyalist ülkelerin ve Dünya Komünist Partileri'nin oluşturduğu bir dünyadır. Buradadır. Dolayısıyla bir Komünist Partisi'nin bu dünyanın dışında olması mümkün değildir, bu dünyanın içinde olacaktır."*

[43] A. Demirci: "Çin Komünist Partisi ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi arasındaki tartışmalarda, Çin Komünist Partisi'nin düşüncelerine, görüşlerine ya da yaklaşımlarına çok sempati ile bakmıyorduk. Türkiye açısından Mao' nun söylediklerinin, yazdıklarının çok da gerçekçi olmadığını düşünüyorduk. Çin Komünist Partisi tarafından yürütülen Sovyetler Birliği düşmanlığının da bizim açımızdan çok da sempatik bir tarafı yoktu."

[44] A. Demirci: "Biz Atılım'a bir biçimde evrilmeye başlamıştık. Atılım, Parti'nin politikasında yeni bir açılımın işaretiydi. TİP'teki iç tartışmalar, A. Meriç'lerin yeni pozisyon almaları, benzer biçimde TKP ile ilişki kurma çabaları, paralel bir gelişme oluyor. Bir taraftan TSİP çalışmaları başlamışu o zaman; bunu TKP'ye alternatif bir örgütlenme olarak görüyor, karşı çıkıyorduk. İşte bu süreçte yurtdışında bizim arkadaşların kurmuş olduğu ilişkiler, Veysi ile Parti Merkezi arasında yapılan birtakım görüşmelerden sonra, Türkiye'deki arkadaşlarımızın TKP'ye teker teker alınmaları konusunda bir prensip anlaşmasına varılıyor."

tik sorumluluğuna getirilir. *"Çalışmalara 1976'da başladım. Gençlik örgütlenmesinin bu anlamda etkili olduğu 1 Mayıs 1976'dır. İyi hazırlandılar arkadaşlar ve DİSK'in düzenlemiş olduğu 1 Mayıs gösterisine çok güçlü bir şekilde katıldılar. Bağımsız bir hareket bir gençlik grubu olarak girildi."*

İlerici Gençler Derneği'nin (İGD) Örgütlenmesi. O sırada *İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği* (İYÖD) ve Ankara (AYÖD) gibi dernekler vardır. A. Demirci'nin bağlantıları arasında daha çok öğrenciler, gençler vardır. İlk bağlantılarındaki işçilerden de daha çok gençler vardır ve derneklerde çalışmaya, bir hayli de etkili olmaya başlarlar. Daha sonra GSB hareketine, örgütüne dönüşen gençler de orada çalışmaktadır ve Dev-Yol'dan gelmişlerdir. İYÖD kurulduğu ilk yıllar siyasal çizgiden gelen gençleri birleştirir, bir platform oluşturur ve öğrenci hareketinde son derece de etkin bir örgüt olur. 1976'da İYÖD içerisinde birtakım tartışmalar baş gösterir ve İYÖD bölünür. Yönetimi tamamen Dev-Yol, daha sonra Dev-Sol olan grupların eline geçer. A. Demirci: *"Bir platform olmaktan çıktı orası ve bizim arkadaşlar ayrıldılar oradan. Daha doğrusu onları çektik ve İlerici Gençler Derneği'nin örgütlenmesine gittik. İYÖD potansiyelinin sonuna kadar kullanılması düşünüldüğü için bağımsız bir gençlik örgütlenmesi çalışmasına sonra geçilmiştir. Bütün imkânların bittiği noktaya kadar İYÖD içinde bulunmak gibi bir yaklaşımımız vardı"* diyor. İGD'nin legal örgütlenme çalışmaları, bazı hazırlık aşamalarını gerektirdiği için Ocak 1977'de kurulur. 12 Mart öncesi işçiler arası çalışmalarında belli noktalarda yoğunlaşarak, fabrikalarda ciddi olarak örgütlenmiş, sendikalara da yönelmiş ve bunları TKP'ye taşımışlardır.[45]

Ö. Ağın, *Partizan* dergisi çevresinde gelişen Partizan Grubu'nu *"Dar anlamda Partizan"* olarak nitelendirmekte, geniş anlamda ise *Komünist Mücadele Birliği* ile illegal bir yapı olarak geliştiğini belirtmektedir. Kitlelere karşı *Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği* demektedirler. TKP'ye katıldığı zaman yüzlerce insanı etkileyen, onlarca üyesi olan bir örgüttür. V. Sarısözen, *"Biz Sovyetler Birliği'ni örnek aldığımız için Sovyet yanlısı parti ve örgütlerin programını dikkate alarak, bir programatik yapı oluşturalım"* dediği için TKP'nin *Milli Demokratik Devrimin İçyüzü* broşürünü edinerek, Parti'nin *Ulusal Demokratik Devrim* tezi ile Lenin'in *Demokratik*

---

[45] A. Demirci: "Ali Bey Köyü Kartal ve Zeytinburnu tarafında gerçekten işçi aydınlar ortaya çıkarmıştık. TİP, Eminönü ilçesinde 68'den sonra sistematik olarak biz kendi yolumuzu belirledik. *'İşçi sınıfı içinde olmak ve örgütlemek lazım'* dedik. Fabrika gazeteleri çıkarıyorduk ve bunların sahipleri işçiydi. Köklü işlerimiz vardı ve işçiler de çok sağlamdı. Çok yaygın olmayabilir, ama belli bölgelerde deney kazanmış işçiler vardı. Bu işçiler ile eğitim çalışmaları, toplantıları yapıyorduk. Sistematik bir çalışmamız vardı. N. Yağcı Basın-İş'te çalışıyordu. Daha sonra arkadaşlarımız sendikalara girdiler. Sanırım Ertan Uyar 71-72 yıllarında Kimya-İş'te çalışıyordu. Başka sendikalarda çalışan arkadaşlarımız vardı. Öğrenci örgütlenmesi içinde yer alıyorduk. Sendikal platformda ciddi ilişkilerimiz vardı."

Devrim Tezi'ni karşılaştıran eğitimleri V. Sarısözen vermektedir. İşçi ve gençlik kesiminde, üniversitelerde örgütlenirler. V. Sarısözen o günleri şöyle anlatıyor:

> Artık *Komünist Mücadele Birliği* örgütlerini kuruyoruz. Örgütlenme yapıyor, üye kaydediyor ve geçici bir örgüt olduğumuzu açıklıyoruz: *Biz TKP'ye katılmak istiyoruz. TKP'yi arıyoruz. Şu anda biz varız ve varlığımızı devam ettirmemiz lazım. Varlığımızı devam ettirmemiz örgütlenmeden geçiyor.* Ben, 12 Mart öncesi 68 öğrenci olaylarında hem arkada bir insandım hem de 12 Mart'ta hiç bilinmeyen, aranmayan bir insandım. Üçüncüsü de hâlâ öğrenciydim ve okula gidip geliyordum. Öğrencilerle sıcak ilişkilerim vardı. O grupta hiç kimsenin böyle bir konumu yoktu. Çoğu aranıyor, çoğunun da ilişkisi kesilmişti. Bir anlamda bu grubun kitleyle, yaşamla olan bağı ve onları besleyen hücreydik.

1975'in başında N. Yağcı kanalıyla Partili olur. TKP Gençlik Bürosu kurulduğunda Ö. Ağın, Mehmet Taş, Salih Tuncan önce üç kişidirler. A. Demirci, Büro sekreteri olarak Parti ile ilişkilerini sağlar. Kadronun büyük kısmı illegal yapıda deneyim kazanmış kadrolardan gelmektedir.

IV) KADRONUN İDEOLOJİK EĞİTİMİNDE PARTİ OKULU

N. Akseymen ve eşi, 1974-76 arası Parti okulundadırlar. Kısa sürede okulun en iyi öğrencileri olurlar. Eğitim İngilizce verilmektedir. *"Biz Rus halkını da tanımak istiyoruz. Rusça öğrenmek istiyoruz"* derler ve 15 haftada akıcı bir şekilde Rusça konuşmaya başlarlar. 1974 yılından 1975 yılı ortasına kadar normal dersleri alır ve 1974 yılından 1975 yılı ortasına kadar normal derslerin dışında istekleri üzerine Gizli Teknik, Fotoğrafçılık vb. ek dersler alırlar.[46] Okul temsil açısından siyasi bir okuldur. Bir toplantıda büyük bir salonda, okulun en iyi öğrencisi olduğu için *Asya Grubu* adına konuşmayı N. Akseymen yapar. M. K. Akseymen:

> Nihat'ın konuşmasından sonra okul *çat* diye ikiye bölündü. Çoğunluk bizden yana ve sadece öğrenciler değil, hocalar da var. O tarihte de, Avrupa Komünizmi tartışmaları, Portekiz Devrimi'ndeki tutum konusu var. Konuşmanın

[46] M. K. Akseymen: "Okula ilk gittiğimiz gün, vahaya gitmiş hissindeydik. Bir dakikamız boş geçmemeli havasındayız ve sürekli kitap okuyoruz. Rektörlük karar aldı, benim dışarı çıkmam konusunda. 6,7 tane ciltli defterimiz var. Kuru toprağa su atınca nasıl emer, sünger gibi içiyoruz. Çok hızlı ilerlemeye başladık. Bütün bunlar büyük bir istek ve insan üstü enerji ile oluyor. Sabahlara kadar okuyoruz. Latin Amerikalılar bir şişe ile çatal bulsunlar, tin tin vurup dans etmeye başlarlar. Bizden çekinmeye başladılar. *'Burası dans yeri değil, dans edin, arada eğlenceler de edin ama, biz de burada akşamları kitap okumaya çalışıyoruz. Öyle bir yerde edin edecekseniz ama, bizim koridorda etmeyin en azından yani'* dedik. Enternasyonal bir hava vardı."

tam içeriğini doğrusu hatırlamıyorum. Ama şunu çok iyi hatırlıyorum, o konuşma bir nüfus kâğıdı gibi, birdenbire okulda hava değişti. Okulun büyük bir çoğunluğu Nihat'ın yanında yer aldı. Bir kısım insanlar da uzaklaştılar, uzaktan bakmaya başladılar bize. Avrupa Komünizmi'ne, reformizme, oportünizme bilmem ne, bütün bunlara karşı bir konuşmaydı.

Portekiz Devrimi, İtalya Komünist Partisi'nin büyük bir patlama yaşaması, Afrika'da havanın değişmeye başlaması, Vietnam zaferi o yıllar arasında gerçekleşir ve yakından izleme, bilgi edinme tartışma olanağı bulurlar. Portekiz Devrimi sonrası, PKP Genel Sekreteri Alvaro Kunyal okula gelir. M. K. Akseymen, okul adına kırmızı karanfil vermek üzere seçilir. Alvaro Kunyal'ın yaptığı konuşma, SBKP içinde üst düzey görevleri olan kişilerden eleştiri alır. M. K. Akseymen:

Portekiz Komünist Partisi devrimden sonra, bizim Dev-Sol, Dev-Yol gibi devrimci kesimle ittifak kurmak istedi ve sanıyorum başladı da kurmaya, o yolda devrimi ilerletme isteğini belirtti. Bir bunun tartışmasına tanık olduk. Bunun önü kesildi. Nedir mantık? Aman savaş çıkar. Hazır devrim Avrupa yakasına girmiş, niye önünü kesiyorsun? Sovyetler Birliği yararına düşmanı ürkütmemek mantığı. Emperyalizm kızar, Sovyetlere saldırır, Sovyetler yok olur. Aynen bu banal mantık ile Portekiz Devrimi'nin önü kesildi. Zaman içinde PKP'nin kendi sağındakilerle cephe yapması dayatıldı ve Portekiz Devrimi'ne geri adım attırıldı, ülke güdük bir burjuva demokrasisine yamandı.

Aynı tarihlerde, İtalyan Komünist Partisi seçimlerde neredeyse iktidara gelecektir, oy patlamasına gidiyordur. 7. Filo İtalya açıklarına konumlandırılır. M. K. Akseymen: "Orada da yoğun tartışma. 7. Filo ya ateş açarsa gibi, ödlek bir mantıkla kendi kendilerini sansürlediler. Seçim sonucu ne oldu hatırlamıyorum ama resmi eğilim, İtalyan Komünist Partisi'nin iktidara gelmemesi yönünde idi" diyor ve Avrupa Komünizmini eleştirmenin başka, önünü tıkamanın başka bir şey olduğunu, İtalyanların doğru buldukları yolda ilerlemelerini engellemenin boğuculuğuna karşı çıktıklarını belirtiyor ve şöyle diyor:

Türkiye'ye gelince, Türkiye'deki devrimci durumu bizler söyleyince de, aynı mantıkla: *Hayır efendim, devrimci durum yoktur* emri geldi yukardan, aynı şey yani. Bu arada da Vietnam zaferi var. Vietnam zaferi sol cephenin ileri adım atmakta olduğunu ve atmayı istediğini gösteriyor. Ama Sovyetler de bütün çabası ile bunun önünü kesmek için uğraşıyor. Aman efendim Sovyetlere bir zarar gelir mantığı ile. Geldi işte buyur. Emperyalizmin oyuncağı oldun. Sen dünya devriminin önünü kesersen, sen zaten kansızlıktan ölürsün, senin kanın, oksijenin oradan gelecek. Boğulur gidersin. İntihar eylemi gibi boğdular kendilerini ondan sonra.

N. Akseymen'in tez konusu *İşçi Sınıfının Bilinci;* M. Akseymen'in tez konusu *Türkiye Ekonomisi*'dir. Her iki tez için: *"Bu okulun tarihinde yazılmış en iyi tezler. Illegal bir Parti'nin üyesi olarak gelmeseydiniz. Üniversite'ye devreder size doktora unvanı verirdik. Ama şimdi maalesef tozlu raflarda gizli kalacak"* değerlendirilmesi yapılır. Türkiye Ekonomisi dersini veren Rozaliyef'in, M. K. Akseymen'in tezi ile ilgili "*Türkiye'de tekeller var, ama yazma"* önerisini *"Varsa yazarız"* diyerek reddederler. *"Bu arada Rozaliyef bizim Tahir yoldaşı (M. Kurtalan) çağırmış yanına, bizden gizli işler çevirsin diye örgütlemek istemiş. Resmen ajanlık yaptıracaklar bizim yoldaşa. Bunu bize açıkladı ve anında dersi kestik, bu girişimi Rektörlüğe bildirerek protesto ettik. Partiye gittik, 'MK'den yetkili istiyoruz bu ne rezalet' diye. Bu, Bilen yoldaşçı olmayan bir kesim yaratma amacıyla grubu bölme girişimiydi."* Bir gün SBKP'nin Türkiye masasından Şlepof, N. Akseymen'e resmen Genel Sekreterlik teklif eder. N. Akseymen: *"Bizim Genel Sekreterimiz var. Böyle bir boşluk yok ve biz o Genel Sekreterimizi severek, inanarak destekliyoruz. Genel Sekreterlik diye bir sorunumuz yok bizim partimizde"* yanıtını verir. M. K. Akseymen: *"Bilen yoldaşın oradaki yüksek makamlarca sevilmemesi kişisel bir olay değildi. Partizan ve devrimci bir lider olduğu için mimliydi. Güç kazandıkça söz dinlemeyeceği öngörülmekteydi. Sonunda biz de oradan mimlenerek ayrıldık"* diyor.

Ö. Ağın 1977 Haziranında, on kişilik bir grupla Moskova'daki Parti okuluna gider. Uzun bir süre sonra Türkiye'den giden, ilk kez Türkçe eğitim gören gruptur (Ek 3). *SBKP Bilimler Akademisi*'ne bağlı bu okula parti üyeleri üç ve altı aylık, bir yıllık eğitim için gönderilirler. MK'ye girdikten sonra, özel bir grup olarak A. Demirci ve T. M. Öztürkoğlu, 1978'de teorik düzeyi daha yüksek tutulmuş, üç aylık bir eğitim programına katılırlar. T. M. Öztürkoğlu: *"Eğitim önce Bulgaristan'da, Bulgar devletinin kontrolü altında bir okuldaydı. Oraya da Rusya'da yetişmiş hocalar geliyordu. 'Niye kaynağı, Enternasyonal Lenin Enstitüsü varken, başka yerde eğitim alalım?' dedik. Önce İngilizce bilenlerden başlandı, çünkü Türkçe eğitime Moskova'daki enstitü hazır değildi"* diyor. Okulda değişik dersler belli bir düzen içinde verilir. *Ekonomi politik, felsefe, parti çalışmaları* vb. Onun dışında seminerler, konferanslar yer alır. Dünyanın birçok ülkesinden gelen renkli bir insan topluluğu oradadır. 1978 yılı henüz sosyalizmde birtakım kırılmaların belirgin olarak ortaya çıkmadığı yıllardır. Başlıca tartışma konuları, genel komünist hareketin yaklaşık durumu nedir, geleceği ne olabilir? Dünya devrimine, dünya sosyalizmine, komünizme giden sürecin nasıl işleyeceği; komünist partilerinin birleşik strateji ve taktiklerinin ne olması gerektiği; tek tek partilerin kendi imkân ve koşulları içerisinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğidir.[47] A. Demirci: *"Derslerde zaman*

[47] A. Demirci: "Sosyalizm dünyası, yani genel sosyalist dünya on yıl sonra kendi geleceğini, sona ereceğini görmekten uzaktı. Çok ciddi olarak barışı istiyorlardı. ... Sovyet akademisyen çevresi,

zaman Avrupa Komünizmi, Avrupa komünist partilerinin izledikleri politik tutum, strateji ve taktiklere ilişkin sorunlar getirilir, çok eleştirel yaklaşanlar olduğu gibi, karşı çıkanlar da vardır. Daha çok Avrupa komünist partilerine yakın olan, akademik düzeyde onlarla işbirliği yapanlar bu partilere daha bir anlayışla yaklaşmakta; böyle bir yakınlığı olmayan, daha uzak olan akademisyenler daha eleştirel bakmaktadırlar" diyor. Sokaktaki insanların günlük hayatlarından pek hoşnut olmadıklarını; özellikle bazı tüketim mallarında büyük bir sıkıntı yaşandığını; bunu kendilerinin de okulun kantini ve mağazada yaşadıklarını, tüketim mallarının gelir gelmez yok olduğunu; ciddi bir alkolizm, sokak kadınlarına raslamanın güven kırıcı olduğunu ve bazı arkadaşlarının *sosyalizm dünyasında böyle şeyler olmaz* diyerek maneviyatlarının bozulduğunu belirtiyor.[48] Sovyet Cumhuriyetleri'ne geziler yapılır ve Gürcistan'da on gün kalırlar. A. Demirci: *"Fabrikalar, köyler, kolektif çiftlikleri gezdik. Herkese iş veriliyor, herkes çalışıyor, herkes okula gidiyordu, ama teknolojik gerilik göze çarpıyordu. İnsan yapıları değişiyordu. Kafanızda idealize ettiğiniz bir sosyalizm tiplemesi vardı. Parti'nin bu bölgelerinin üst yönetimlerinde, hiç de o gelişmişliğe uymayan, o tiplerden bambaşka insanlar karşımıza çıkabiliyordu"* diyor.

İ. C. Şenoğuz, 20-21 kişiden oluşan grubun Parti Komitesi Sekreteri'dir.[49] Komite, üç asil ve bir yedek üyeden oluşmakta, herkes Parti ismi ile tanınmaktadır. Eğitim süresi altı aydır.[50] Dersleri ve çevirileri yetersiz bulur. Sosyalist ekonomi kuralları ile ilgili anlatılanlar anlamlı gelmemektedir. Bir başka izlenimi de oraya gelen arkadaşlarının daha önceki gizlilik koşullarında belki yoldaşları için soyut atfetmeleri, belki somut insanların

---

kendi yaşadıkları zorlukların, sıkıntıların farkındaydılar. Sorunlarını biliyorlar, bunu zaman zaman dile getiriyorlardı. Ama herkesin kafasında sosyalizm, geleceğin dünyasının nasıl kurulacağı konusu vardır, bu tartışılmaktadır."

[48] A. Demirci: "Bir taraftan çok zengin entelektüel dünyaları vardır. Tiyatrolar, konser salonları tıklım tıklım doludur. Okuryazarlık sorunu çözülmüştür. Ellerinde kitaplar, gazeteler; metroda sürekli kitap okuyan insanlar. Bir taraftan da Batı'ya öykünme, Batı'da var olanların kendilerinde olmamasından kaynaklanan sorunlar kafalarında açıkça ortaya çıkmaktadır."

[49] İ. C. Şenoğuz: "78 yılında Eylülden kısa bir süre önce, Parti okuluna gitmem söz konusu oldu. Sonradan duyduğuma göre o dönemde, Parti okuluna giden gruba sekreterliğime A. Meriç muhalefet etmiş, başka arkadaşı önermiş, tartışmalar olmuş PB'de. Sonra grup sekreterinin MK üyesi olmasının daha doğru olacağı gerekçesiyle gitme kararım alınıyor."

[50] İ. C. Şenoğuz: "Orada çok değişik uluslardan komünistlerin bir arada olması, tam enternasyonal bir iklim yaratmaktadır. Bizim inançlarımız doğrultusunda okuduğumuz pek çok şeyin gerçekleştiği bir ülke olması, birçok şeyi kitaplardan okuduğumuz kimi şeyleri, ne bileyim bir kanlı Şubat olayının geçtiği, fotoğrallarda gördüğümüz yerleri doğrudan doğruya Leningrad'da görmek o dönemde bizde son derece duygusal etkiler bıraktı. Bizim ideallerimizdeki simgeleri gerçek olarak görmek, Kışlık Sarayı'nı vs. Lenin'in Mozelesini ziyaret etmek, sanal olan kimi şeyler birdenbire böyle somutla birleşince çok fazla etkiler bırakıyor. Bir ikinci yan benim teorik olarak en fazla kendi yaşamımda üretken olduğumu düşündüğüm bir dönem. İngi-lizcem çok iyi değildi, ama oradan, Kütüphanede Lenin'in ciltlerini görmek, saldırıp onlardan yararlanmaya çalışmak, o yanıyla beni etkiledi."

kişisel zaaflarıyla, insani yanlarıyla yüz yüze kaldıklarında bir hayal kırıklığı duygusu içinde olduklarıdır. Kimileri uyum gösteremeyerek Türkiye'ye dönmek isterler. Diğer izlenimi, SBKP tarihi hocasının, birkaç arkadaşı evine davet etmesi, Stalin dönemi uygulamalarını, kendi yaşantısını nasıl olumsuz etkilediğini anlatmasıdır. Genel izlenimi, o dönemde ideolojik olarak Stalinizmi iyice mahkûm eden bir anlayışın egemen olduğu, eğitimlere de yansıdığı ve bu anlayış doğrultusunda kendi Parti gruplarında yaptıkları toplantılarda bu yaklaşımlara kimi arkadaşlarının tepki gösterdikleridir. Hatta parti gruplarıyla grup olarak karşılıklı görüşmeler yaparken, İtalyan Komünist Partisi ile yaptıkları görüşmeden dolayı bazı arkadaşlarının tepki duymasıdır. Kişisel kanısı ise SBKP tarihi içinde ve uzaktan görülen, tam bilinemeyen kimi gerçekleri belki biraz daha anlamalarına da yardımcı olduğudur. 1979 Nisan ayında eğitimi tamamlandıktan sonra A. Meriç, ikamet ettiği Belçika'ya dönmeden doğrudan Türkiye'ye dönmesini istediği için, ailesine uğramadan Türkiye'ye dönmüş ve Karadeniz Yöre Sekreterliği görevini üstlenmiştir.

G. Dinçer, 1980 başı, darbe öncesinde A. Bulutgil, E. Talu ile birlikte İngilizce olarak aldıkları üç aylık özel bir eğitim için Parti okuluna gönderilir. Akademisyenler görüş ayrılıkları nedeniyle ikiye ayrılmışlardır:

> Hocalar konuşuyorlar, ne parti anlayışı kalıyor bizde, ne teori, ne politika. Bir yenilenme ağzı. Kimi, *"onları dinlemeyin, onlar eski kafalar"* diyor. Parti tarihi hakkında onun söylediği, diğerini tutmuyor. Marksist-Leninist teori öyle. Biri Parti tarihi dersi veriyor, bir kadın, klasik bildiğimiz gibi Stalin dönemini belli bir dille hem eleştiriyor hem fazla ileri gitmiyor. Öbür hoca geliyor, politik hocası. Stalin'in altından giriyor, üstünden çıkıyor. O dönemde nelerin yanlış olduğunu, dış politikada hangi politikalar yanlıştı, kiminle ilişkilerimizi nasıl zedeledik gibi. Biz oturuyor: *"Çocuklar, ne oluyoruz? Bir durum var. Hocaya soralım"* diyorduk. *"Hocam, öbür hoca öyle demiyor"* deyince de, *"Boşverin siz ona. Bana bakın"* diyordu.

12 Eylül darbesi olur, ülkeye dönemez, yurtdışında kalırlar. *"Kardeşim, bir şey var, kabuk kırılıyor burada"* diye konuşurlar. O sırada *Yol ve Amaç* diye yeni bir dergi çıkarılmaktadır. G. Dinçer, hem ideolojik büroda çalışacak hem yayın sorumlusu olarak teori dergisini çıkaracaktır. *"Orada kabuk kıran, göreceksiniz, her şey değişecek, değişiyor. Öbür hocalara boş verin"* diyen akademisyenlerden birine: *"Bir dergi çıkaracağız. Teorik bir dergi. Hiç yayınlanmamış iyi bir makale var mı? Bize verir misiniz? Prestij olsun ilk çıkışta"* deyince, kendisine verilen makaleyi görünce: *"Bu yazı hangi yazı, hiçbir dergide çıkmadı"* dediğinde, *"Maalesef, dergilerin başına küf tutmuş kafalılar geçmiş, bunları basmıyorlar. Bir iki yıla benim yazılarımı bütün dergilerde göreceksiniz"* diye yanıtlar. İsmi Simonov'dur

ve gerçekten bir süre sonra en önemli dergilerde yazıları çıkmaya başlar. G. Dinçer şöyle diyor:

> O hoca yine, oradan gelmeden önce Primakov'un bir yazısını verdi. İlk sayıda vardır o yazı. Gerçi Ortadoğu üzerinde politik bir değerlendirme yapmış. Ama o zamana kadar Primakov böyle çok önde bir adam değildi. Biliyoruz görüşlerini, KGB'de çalışmış, orada, burada. İsmini hiç duymadığımız bir adam değil, bir miktar dergileri izleyen bilir, ama bir yığın ünlü isim var: Zaklodov, Zagladin, Krasin gibi zamanın ünlüleri varken, bunun yazısını getirdi. Onlar da bir ekipmiş demek ki.

V) TÜRKİYE'DE ÖRGÜTLENME

Konya Konferansı sonrası MK ve PB üyeleri belirlenmiş,[51] Türkiye'de örgütlenme ön sırada yer almış, Parti'ye daha önce alınanlar da çalışmalara başlamışlardır. S. Coşkun, G. Dinçer ve İ. TİP'ten tanıdığı Zülal Kılıç gibi insanlar DİSK'in merkezinde veya başka yerlerde kimi sekreter olarak, kimi örgütleyici olarak, herkes bir başka işte çalışmaya başlar. Z. Kılıç, ithalat ihracat firmasında çalışmayı bırakır ve tam gün çalışmak üzere DİSK'e girer. Oranın bütün işlerini yapmaktadır. Sekreterlik, çeviri ve her bir işini. S. Coşkun örgütlenme dairesine, Partizan grubundan olan diğer insanlar Maden-İş eğitim dairesine, toplu sözleşme dairesine uzman olarak filan girerler. Bu, sendikalara büyük bir canlılık getirir. Gerek DİSK merkezine, gerekse en büyük sendika olan Maden-İş'e. Motordur orada, sendikaları güçlendirmek, yeni işkollarında yeni sendikalar kurmak açısından. Meslek Odaları dışında TÜTED kurulur ve G. Dinçer kurucusu olur. Ayrıca Maden-İş eğitim dairesinde çalışmaktadır.

Bu arada bağımsız işkolu sendikaları ile ilişkiler gelişmektedir. Örneğin Bank-Sen sıfırdan yaratılır. Önce Yapı-Sen diye küçük bir sendikadır. G. Dinçer: "Yapı Sen'de sol eğilimli bir genç, işyeri sendikasından, işkolu sendikasına geçmek istiyor. O sırada eğitim notlarımız, slaytlarımız, iyi bir teşkilatımız var. *'Biz bunu size yardım olarak yapalım. Kardeş sendika dayanışması'* diyoruz. Maden-İş'e götürdük, önce: *'Bağımsız bir sendikaya böyle yapılır mı?'* gibi karşıladılar. *'Onlar da DİSK'e bağlanabilirler, ileride işkolu sendikası olabilirler'* diye ısrar ettik. Kabul ettiler." Yapı-Sen Kongresi'nde DİSK'e katılma kararı aldırtılır. O sırada Garanti Bankası'nın, Garanti-Sen diye bir sendikası vardır. Yapı-Sen kanalıyla ilişki kurulur. Yapı-

---

[51] B. Dere: "1978-1979 Yılı MK İ. Bilen, A. Pehlivanyan, A. Bulutgil, A. Demirci, A. Durak, A. Meriç, A. Otman, İ. C. Şenoğuz, F. Aksın, G. Dinçer, G. Tekin Öz, H. Yurtsever, M. Bozışık, M. Demir, M. Gür, N. Yağcı, N. Akseymen, Ö. Bulgan, S. Coşkun, S. Çavuşev, Ş. Yıldız, T. M. Öztürkoğlu, U. Oğuz, V. Sarısözen. (TKP MK'nin 1978'e kadar bilinen bir toplantısı yok.) 1977'de PB'nin bilinen üyeleri: İ. Bilen (TKP MK Genel Sekreteri), A. Pehlivanyan, M. Demir, A. Durak, A. Meriç.

Sen ve Garanti-Sen'e eğitime gidilir. G. Dinçer: *"Tabii, Maden-İş vardı ortada. Sendika öbür kardeş sendikaya eğitim yapmakta yardım ediyordu. Partili kadrolar oraya da girdi, uzman olarak. Garanti-Sen'le kesin birleşme oldu ve Bank-Sen olarak gelişti. Çok iyi bilirim ilk Yapı-Sen'ken çocuğum gibi geldi, büyüdü. İşte böyle uçan kuşu kaçırmıyorduk. Turizm-İş yoktan kuruldu. Turizm-İş'te Sıtkı çalıştı. Disk'ten Turizm-İş'i örgütlemeye çalıştı, sonra Bank-Sen'e geçti."* Diğer illerin yığın örgütleri, sendikalarındaki kadın üyelere Parti kanalıyla ulaşmak için yardım ve destek istenmekte, kadın örgütlenmesi de hızla gelişmektedir. E. Talu ara sıra onlara Atılım broşürünü getirmekte, A. Meriç ile, *"Yığın örgütleriyle nasıl gidiyor, ne yapalım? Kadın hareketi nasıl gidiyor? İKD'yi kurabiliyor muyuz?* gibi teke tek görüşmeleri olmaktadır.

Birlik ve Dayanışma örgütleri kuruluyor. TÖS'ten sonra TÖB-DER kurulmuştur. TSİP, TİP, Dev-Yol eğilimli öğretmen grupları gibi, TKP eğilimli öğretmenler grubu oluşturulur. Adına da *Birlik ve Dayanışma* denir. TÖB-DER'e tam egemen olamaz, ama en güçlü grup haline gelir. TİP ve TSİP'li öğretmenler, bu gruba karşı o günlerde ideolojik olarak karşı oldukları çizgideki diğer öğretmen gruplarıyla örgüt kongrelerine *Kutsal İttifak* olarak adlandırılan bir ittifakla çıkarlar.

Daha sonra Gültekin Gazioğlu başkanlığındaki Kutsal İttifak Yönetimi, tasfiye hareketini de başlatır. İstanbul Şube Kongresi öncesinde Birlik ve Dayanışma grubu içinde yer alan 2800 öğretmen ve İstanbul Şube Başkanı Talip Öztürk öğretmen örgütünden atılır. Yeniden üyelik, *"politik görüşlerini terk etme"* koşuluna bağlıdır. 16 Kasım 1979'da okuldan ayrıldığı sırada faşist çetelerce katledilen Talip Öztürk, illegal konumda kalmak gerektiğini savunan dar kadroyu yığın örgütlerinde legal olarak konuşlandırmış ve kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Birlik ve Dayanışma hareketiyle TKP'nin legal platforma çıkışını örgütleyen öncü, eşsiz komünist bir liderdir. Engin sağduyusu ve büyük özverisi sayesinde Birlik ve Dayanışma hareketi ülke geneline yayılır. Sağlık kesiminde, mühendis odalarında, halkevlerinde, sendikalarda ve DİSK'te komünist hareketin legal ve yarı legal biçimine dönüşür.[52]

Kırsal kesimde, Köy-Koop'larda örgütlenmeye gidilir. CHP milletvekilleri arasında da sempatizanlar çoğalır. G. Dinçer: *"TKP'li olmak değil, ama Birlik Dayanışma diye duyuluyor; CHP milletvekilleri içinde 5-6 tanesi bize hayli yakındı. Üye değildi büyük bir ihtimalle, ama gücün varsa seni destekliyor. Sendikalarda etkili, işçileri mobilize edebiliyorlar, öğretmenleri, gençleri, kadınları, dolayısıyla, biraz da hayranlıkla karışık etkilenme içine giriyorlardı."* Yurtdışında yapılan MK toplantılarına yılda bir ya da iki kere gidilmekte, Türkiye'de de ayrı MK toplantıları yapılmamak-

[52] Gürel, *age*, Sayı 7. s. 28, 29, 31.

tadır. MK üyesi olarak alanı ile ilgili konularda önce yurtiçinde doğrudan A. Meriç'le ilişki kurmaktadır. A. Meriç, yurtdışında görevlendirilince yeni işbölümü ile önce A. Bulutgil örgütlerden, N. Yağcı yığın örgütlerinden sorumlu olur. Kadın hareketinden sorumlu MK üyesi olduğu için PB ile ilişkilerini N. Yağcı ile sürdürür ve ikili toplantılar yaparlar.

Bursa'da Örgütlenme

U. Oğuz, Konya Konferansı'ndan sonra Türkiye'ye yerleşen tek MK üyesidir. Bursa'ya İl Komitesi Sekreteri olarak gider. Parti'nin 11 üyesi vardır. İşçi ağırlıklı bir yer olduğu için daha çok işçilerden oluşan bir il komitesi oluşturur. Üyelerden fabrikalardaki olanaklar hakkında bilgi alır ve bir fabrikada işe girer. Çevre açısından bir legalite kazanması gerekmektedir. U. Oğuz:

> Ben aslında kalifiye işçiyim, Almanya'da okula gittim, çiftçiliği öğrendim, meslek eğitimi aldım. Çok iyi soğuk demirciyimdir, kaynak falan. *"Demir'den adam yaparız"* derler ya, böyle bir sanatçıydım. Mesleğimde iyiyim. Renault fabrikasında beş ay mı ne çalıştım. İşçiler beni çok sevdiler. İşte aklı başında laf ediyorum, işçi haklarını savunuyorum, ama böyle hiçbir yere gitmiyorum. Bir olay oldu. Hemen orada olayı örgütledim, kendi çapında bir direniş örgütledik atölyenin içinde. Belki işçilerin arasında adamları vardı, hemen fark edildi ve fabrikanın içinde birden yayıldı. Bu direnişi yapanlar da hepsi kalifiye işçiler. Böyle üyelerimiz vardı. Bursa'da Renault fabrikasında olsun, diğer fabrikalarda olsun öne çıkmış işçilerimiz vardı. Hepsi böyle sendika temsilcisi seçildiler. Neyse, beni idareye çağırdılar, tazminatımı verdiler ve attılar işten. Sendika temsilcileri beni korumak, attırmamak istediler. *"Yok hiç uğraşmayın sakın. Başınıza bir şey gelmesin. Canları sağ olsun"* dedim.

U. Oğuz bu işin üstüne gidilmesini istemez, çünkü kimliği ortaya çıkacak diye korkuyordur. Bu konu Maden-İş Sendikası'nda ciddi bir sorun haline gelir. İşçiler: *"Böyle böyle bir adam var, işten atılıyor, sendika elini oynatmıyor"* dedikçe, sendika yöneticileri: *"Bulun adamı getirin. Hakkını arıyacağız, tekrardan Renault'a yerleştireceğiz"* derler. *"Gelmiyor adam. Biz de tanımıyoruz. Ne yapalım?"* Evini hiç kimse bilmiyor, sahte kimlik kullanıyordur. Buna karşın işçilerle raslantı sonucu karşılaşırlar: *"Gel, gidelim"* derler. *"Ya yok, gitmeyelim. Ben istemiyorum. Artık işe dönmeyeceğim. Zaten buradan gideceğim. Bırakın beni allah aşkına, rahat bırakın"* diyerek ellerinden zor kurtulur:

> Sonra nasıl oluyorsa, beni tarif ediyorlar ve bir gün Faruk'la konuşuyoruz. Çok sevdiğim bir yoldaşımdır. *"Yoldaş* dedi. *İşten atılan işçiden söz ediyorlar sürekli. Bu tarif sana çok uyuyor, yoksa sen misin?" "Yook,* dedim, *ben ça-*

lışmadım hiç Renault'da, ben değilim." Oradaki temsilciler, çalışan sıradan işçiler gelmiş. Hiç sendikaya gelmeyen işçiler gelmiş: *"Bu adamı bulun, fabrikaya geri getirin"* diye. *"Yok,* dedim, *ben değilim. Tanımam. Ya bulamıyor musunuz bu adamı, gelmiyor mu? Ne uğraşıyorsunuz bu adamla? Yaramaz bir adam demek ki. Bırakın, boş verin bu adamı."* *"Peki yoldaş, sen öyle diyorsan uğraşmayalım."* dedi. Yani böyle: *"Tamam, kavradık"* gibilerden bir şeydi. Ondan sonra üstü kapatıldı. O zaman çok korkmuştum: *"Eyvah, ben ortaya çıkacağım"* diye. Gerçekten bayağı ciddi korkmuştum. Olmadık bir şey, hiç hesapta olmayan bir şey, yani biraz da hata oldu. Sen ne karışıyorsun? Örgütlemek sana mı kaldı?

Bursa İl Komitesi'ndeki görevinden ayrıldığında üye sayısı 150'nin üzerindedir. Bunlar parti örgütünde, yani hücrelerinde var olanlardır. Fabrika ve semtlerdeki hücre üyelerinin çevresinde sayısını bilemediği, o zamanlar binlerle ifade edilen bir sempatizan çevresi vardır. Baskı olanakları yetersiz olduğu için bir Atılım'ı sekiz on kişi elden ele dolaştırarak okur. Çünkü sayıya yetişemiyorlar ve kendileri çoğaltıyorlardır. Bir kısmı ise İngiltere'de ince pelur kâğıda basılmakta, postayla iletilmektedir. Teknolojik yetersizlik nedeniyle onları kamufle ederek, kitap ve Kuran kaplarının arasında taşırlar. Sonradan kendi olanaklarıyla geliştirdikleri ciddi profesyonel matbaaları olur:

> Bir buçuk ton ağırlığında bir baskı makinesini, İstanbul'dan oraya götürüp yerleştirmiştik. Bu işi üç kişi yapmıştık. Bir köy evinin altı kazıldı, ahır yaptık, inekleri, makineleri aldık, bütün her şey yapıldı ve bir buçuk tonluk baskı makinesini oraya götürdük, yerleştirdik. Sonradan bu tevkifatlar oldu. Ben hâlâ görüyorum o yoldaşı. Sonra matbaa makinesini parçaladı, dağıttı, evi sattı. Öğretmenlik yapıyor. Şimdi siyasi görüşlerimiz de ayrı, ama hep saygı duyuyorum, telefonlaşıyoruz arada bir. Ele vermedi, orayı hiç kimseye söylemedi. Kapandı gitti. Polis çok aradı, ama hiç kimse bulamadı. Nabi'ler de oraya el atmak istediler, onlar da bulamadılar.

Doğu'da Örgütlenme

Ö. Ağın, birçok bölgeden daha yetişmiş bir kadro ile Doğu'ya gidildiğini belirtiyor: *"Gençlik kesiminden gelen, illegal tecrübesi olan birçok insan vardı. İl Komitesi Sekreterimiz, Komünist Gençlik Örgütü'nden, Hakkari İl Komitesi, Van İl Komitesi, Mardin oradan ve eğitime gidip gelen arkadaşlardı. Böyle bir süreci yaşamış, illegal koşulları görmüş, eğitilmiş bir ekipti. Eğer öyle olmasaydı, çok kısa zamanda o kadar etkin olamazdı."* Parti okulundan sonra, MK üyesi ve Güneydoğu Yöre Sekreteri olarak Diyarbakır'a gönderilir. Ekonomik nedenlerle yasal bir kuruluş olan Temel

Dağıtım'ın Diyarbakır şubesinde çalışması istenir. Yasal bir kuruluştur, ama TKP'nin ve TDKP'nin yan örgütünün bir yayın kurulu olduğu biliniyordur; itiraz eder. Çünkü bölgede polis tarafından görece bilinmeyen bir insandır. Ö. Ağın: *"İl komiteleri oluşturacağız, başında da hemen Diyarbakır Komitesi geliyor, oradan başlayacağız, Parti'nin bütün gizli işlerini yapacağız. Bir de gidip orada polisin gözü önünde biz olacağız; bu, bana çok yanlış geldi o zaman. Bunu doğru bulmadım. Bu tartışıldı. Ama belli ki, gerçekten Parti'nin sana verebileceği bir para yok. Temel Dağıtım'dan aldığım üç beş kuruş neyse, çünkü benim eşim de geldi sonra, o da İKD'de çalışıyor. En azından bir eve ihtiyacımız var. İtirazım kabul edilmedi. Ben orada çalışmaya başladım"* diyor.

Diyarbakır, Siirt İl Komitesi oluşturulur. Batman'da İşçi Sendikaları ile iyi ilişkiler kurulur. Petrol-İş'te işçi kitlesi vardır. Bir kısmı sonra il komitesine alınır. Ö. Ağın: *"Bu kısa dönemde çok hızlı bir şekilde Parti, tüzüğe uygun örgütlerini oluşturmaya başladı. Diyarbakır İl Komitesine bağlı İl Gençlik Örgütü oluştu. Diyarbakır İGD Yöre Sekreteri ile ilişkiler kurulmaya başlandı. Yavaş yavaş semt komiteleri oluşmaya başladı. Bu semt komiteleri Diyarbakır'ın içinde olan komiteler vardı. Kazalara bağlı köylerde örgütler, yapılar oluştu. Bunlar, bizimle bölgeye gelen, eğitimli arkadaşların etrafında örüldü."*

Örgütlenme hızlanır, ama yavaş yavaş polis baskısı da başlar. Bir akşam üzeri Temel Dağıtım'ı tam kapatmak üzereyken iki kişi girer ve gelişi güzel kitapları karıştırmaya başlarlar. Yardımcı olmak ister, ama sert bir tepki alır: *"Otur, biz bakarız!"* Gelenlerin sıradan insanlar olmadığı belli olur ve tepki gösterir: *"Afedersiniz, burası dingonun ahırı değil, siz gelip gelişi güzel benim dükkânımda kitapları karıştıramazsınız. Ne olursanız olun, karıştıramazsınız"* deyince, *"Biz polisiz"* yanıtını alır. *"Olabilir, o zaman hiç karıştıramazsınız. Arama yapacaksanız, arama izninizin olması lazım."* Bunun üzerine biri bir tokat atar. O da bir yumrukla yere düşürür. On dakika sonra bütün ekip gelir: *"Biz burayı arayacağız"* derler ve *"Arayamazsınız"* yanıtını alırlar. Ararız arayamazsınız derken onu şubeye götürürler, savcılıktan da arama iznini alırlar. *"Sen yeni âdet mi getiriyorsun?"* diyerek onu dükkâna geri getirirler. Kepenkler kapalıdır. *"Dükkânı aç"* derler. *"Açmam, beni buradan aldığınızda dükkânım açıktı, şimdi kapalı, kim bilir buraya neler konulmuş, açmam"* diye direnir. Yine *"Açacaksın"* dediklerinde, *"Elinde silah var sık aç"* der. Ö. Ağın: *"Ne yaptılarsa açmadım. Çevreden herkes toplanmıştı. Onlarda da anahtar olmadığı için açmadılar, dolayısıyla da arama yapılamadı. Yukarıda da parti yasak yayını yok, ama Temel Dağıtım'ın yasaklanmış, toplatılmış bir yığın kitabı vardı"* diyor. Yöre Komitesi oluşur ve bir akşam üstü, Temel Dağıtım önünde dört arkadaş otururken kurşun yağmuruna tutulurlar, kendisi ağır biçim-

de yaralanırken, yanındaki arkadaşı TÖB-DER Başkanı ve TKP'nin Siirt İl Sekreteri Mehmet Çakmak öldürülür.[53]

Politikada Tıkanıklık

H. Yurtsever, 12 Eylül öncesi dönemde TKP de dahil bütün Türkiye solunun, gittikçe yükselen bir ortamda, o günkü parti içi tartışmada kullandıkları kavramla *"devrimci durum ortamında"* Türkiye'de devrimci durumun yaşandığını; ama Partinin ne yapacağını bilmediğini, ne yapacağını bilmemenin *"politikada tıkanıklık"* anlamına geldiğini; Partinin tıkandığını ve 12 Eylül yenilgisinin, tıkanmış bir Partinin, tıkanmış bir Türkiye solunun, kendini zayıf düşürdüğü bir dönemde o birikime, mücadelenin yükseklik düzeyine oranlı olmayacak kadar sessiz bir şekilde yenilginin geldiğini ve 12 Eylül'de savaşmadan yenilindiğini vurgulayarak ekliyor: *"78'de Kahraman Maraş'ta sıkıyönetim ilan edildi. İzmir'de Ege yöneticisi idim. Bir otomobilde toplandık beş yoldaş, ertesi gün illegal koşullarda 30.000 kişiyi sokağa çıkardık. Organizasyonu TKP yapmıştı. Böyle, anında cevap verebilecek bir ilişki vardı."*

Türkiye'de 1978'de belli bir tarihten sonra bütün sol devrimci hareketlerde bölünme yaşanmış ve siyaseti bırakma yaygınlaşmıştır. TKP ise örgütlenme açısından *"Parti üyesi fazla olsun"* noktasındadır. H. Yurtsever bunu eleştiriyor: *"Yunan Komünist Partisi 16 üyesinin olduğu bölgede 20.000 oy almış. Komünist Partisi böyle bir Parti'dir"* diyor.

1977-1978, kısmen 1979 yılı 1 Mayıslarında TKP önemli çıkışlar yapmıştır. 1977 yılının 1 Mayısında olaylar ölümlerle sonuçlanır. 1978'de İstanbul Taksim, 1 Mayıs alanında toplananlar, o eylemde TKP'yi görürler. *"TKP'ye Özgürlük, 141-142'ye Hayır, Atılım Bizimle"* gibi pankartlarla büyük bir hareketlilik yaşanmıştır. TKP'nin örgütleri açısından 1 Mayıs eylemi, öncesi ve sonrası ile çok önemlidir. Eylemin başarılı olabilmesi için *1 Mayıs Komiteleri* oluşturulur. 1 Mayıs Komiteleri'nin bir tür Sovyet

---

[53] Ö. Ağın: "Yaklaşık iki üç ay sonra, Evren'de bizim gençlerle öbür gençler arasında bir çatışma olmuş. PKK'li olmuş sonra o insanlar. 19 Aralık güneşli bir gün, Temel Dağıtım'ın önünde dört kişi oturuyoruz. İki gencin elinde silahlar, bize doğru hedef seçerek ateş etmeye başladılar. Bir tanesi Mehmet'e ateş etti, bir tanesi bana; Mehmet ilk kurşunu kalbine yiyor ve düştü orada. Ben karnıma bir kurşun yedim, kalkınca ikinciyi yedim, üstüne yürüdüm, kaçtı. Ben o zaman fizik olarak da güçlüydüm. Mehmet'i taksi içine aldık, ben ve arkadaşlar bindik, Diyarbakır Tıp Fakültesi Hastanesi'ne gittik. Yolda kendimi kaybettim, uyandığımda sedyede ameliyata alınmak üzere olduğumu fark ettim. Bizi ameliyata aldılar, ameliyat kapısında doktorlar filan var, *'Ben ölsem de TKP yaşasın'* diyebildim. Böylesine dirençliydim. Kanımda pıhtılaşma sorunu var, 18 şişe kan verdiler. 200 insan kan verme kuyruğuna girdi. Hepsi gazetelerde belgelendi. Ameliyat sırasında elektrikleri kesiyorlar. Mehdi Zana, Belediye Başkanı'ydı o zaman, jeneratör getirip öyle ameliyat yaptırdılar. İki ağır ameliyat oldum, 7 ay hastanede araçlara bağlı olarak yaşam savaşı verdim. 79 1 Mayısını İzmir'de kutlamışık, o halimle, kolostopiye bağlı olarak otobüslerle Diyarbakır'dan İzmir'e gittim."

işlevi görebileceğini bile düşünmüşlerdir. TKP örgütlenmesiyle sağlayamadıkları örgütlenmeyi Komiteler ile sağlamaktadırlar.[54] Bir MK toplantısında 1 Mayıs Komiteleri'nin *Can Güvenliği Komitelerine* dönüştürülmesi kararı alınır. Aslında bu konu 1977 Konya Konferansı'nda İ. Bilen'in *"Barikata çıkacağız. Halkımızın can güvenliğini koruyacağız"* gibi söylemleriyle de bağlanmıştır. 1 Mayıs Komiteleri'nin, Can Güvenliği Komiteleri biçiminde devamı devrimci bir yorumdur. Siyasi mücadelenin içinde olan hiç kimsenin can güvenliği yoktur. Hem bunu sağlamak hem de 1 Mayıs Komiteleri'ni bir çeşit daha devrimci organlar haline getirmek, fabrikalara yerleştirilmiş Can Güvenliği Komiteleri oluşturmak açısından çok önemlidir. Bu Komiteler, partili ve parti sempatizanlarından oluşmaktadır. *"Can Güvenliği Komiteleri bu kabuğu kırmalı, daha geniş halk yığınlarını da kapsamalıdır"* düşüncesi ile yığınlarla birlikte faşist saldırıları önlemek için, 1 Mayıs Komiteleri'ni dönüştürmeye uğraşırlar. Bu arada Parti *"Her komüniste bir kovuk"* diye saklanacak yer anlamında yeni bir slogan belirler. C. Kıral: *"Şimdi, 'Şöyle yaptık, böyle yaptık, çok iyi oldu' demiyorum. Abartmaya gerek yok. ... bütünüyle yapabilseydik, belki 12 Eylül'e engel olurduk. Komünist Partisi olma üstünlüğü orada. Politik olarak içinde bulunduğu zamanı değerlendiriyor, bütün örgütlerini yönlendiriyor."* 12 Eylül'e yaklaşırken, burjuvazinin çok zorlanacağı iki nokta: *"Ücretleri durdurmak, tarım ürünlerinin taban fiyatını dondurmak'*tır. Salt toplumsal kalkışmayı önlemek için değil, *24 Ocak Kararları*'nın başarıya ulaşması için ikisini yapması lazımdır. Bunun önüne örgütleri kapatarak ulaşır. Böylece 12 Eylül, 24 Ocak Kararları'nın uygulanabilme koşullarını yaratmış olur. C. Kıral: *"Ama grev yapma, işyeri işgal etme, yol kesmeye alışık Türkiye toplumunun 'Yasak ettim' demekle susmayacağı belli. Köylüler de onca seneden sonra 'Taban fiyatlarını kaldırdım ben, artık yok öyle bir şey' falan, razı olmayacaklardı. 'İşçi-köylü ittifakı' tabii bu kâğıt üzerinde imzalaşarak değil, eylemsel planda bir bütünleşmeye doğru gitme şansı vardı"* diyor.

---

[54] H. Yurtsever: "1 Mayıs Komiteleri çok önceden çalışmaya başlıyor. 1 Mayıs çerçevesinde, 1 Mayıs eylemliği hedefiyle, ama normal olarak Parti'nin doğrudan ulaşamadığı çok geniş bir kesime, Parti'nin görüşlerini ulaştırıyor ve fabrikalara, okullara, işyerlerine uzanan geniş örgütlenmeler sağlıyorlardı. 1 Mayıs Komiteleri sadece merkezlerde kurulmuyor, birim birim, fabrikalarda, işyerlerinde, okullarda da kuruluyor, onlar için özel propaganda materyelleri basılıyor, özel bağışlar toplanıyordu. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden İstanbul'daki 1 Mayısa katılmak için yapılan organizasyon, başlı başına büyük bir organizasyondur. Yüzlerce otobüsün örgütlenmesi, insanların bindirilmesi, getirilmesi, pankartların hazırlanması vs. Parti örgütleri bu çalışmalar sırasında ciddi açılımlar, kazanımlar elde ediyorlar. Sonuç olarak Türkiye'deki Parti örgütlerinden 1 Mayıs Komiteleri'nin daha sürekli, kalıcı hale getirilmesi türünden talepler geliyor."

VI) TKP'DE YOL AYRIMI

Türkiye işçi hareketinde yükselen dalga, TKP'yi yeniden kurma kararlılığı ve devrime inançlı kadrolarla belli ölçüde değerlendirilmiş, partinin Türkiye'de kurulmasıyla birlikte PB'de sorunlar yaşanmaya başlamıştır. A. Meriç, partiye adam almadığı için "dar kapıcılıkla" suçlanır. Portekiz'de Alvaro Cunhal'ın parti legale çıktığında, yurda dönüşte kendisini havaalanında karşılamaya gelen yaklaşık 100.000 kişinin partiye alındığı ve TKP'de kendisine *Birlik Dayanışmacı*'yım diyen herkesin partiye alınması gerektiği söylenmektedir.[55] İkinci tartışma artık kılıfa sığmaz bir hale gelen CHP'ye karşı izlenilen tutumdur. A. Meriç, tabandan gelen tepkiyi PB'ye aktarmakta yetersiz kaldığını hisseder ve: *"Türkiye'de partiyi örgütleyen sorumlu yoldaşları çağıralım, onlar anlatsın, birlikte dinleyelim"* önerisini getirir. Bu tartışma Kasım 1977'de ciddi bir ayrılığa dönüşür[56] ve 1978 Plenumu'nda kökünden farklı yaklaşımlar ortaya çıkar.

A. Meriç'e göre, Konya Konferansı sonrası Parti yükselme yolunda iken iki ters gelişme olmuştur. *Birincisi*, 1978'den sonra örgüt sorunlarının tümüyle terk edilmeye yönelinmesi; *ikincisi*, Parti içinde son derece başarılı bir çalışma gösteren N. Akseymen ve İngiltere örgütüne karşı alınan tutumdur.[57] *"Neden devrimin nesnel koşullarının olgunlaştığı, bunu devrime dönüştürmenin öznel koşullarını da geliştirmenin önünün açıldığı bir sırada, kendi elimizle baltaladık bu gidişi?"* diye sorgular. 1978'de "Parti içinde" TKP'nin legale çıkma olanağı olmadığını anlamayan kalmamış, kimilerinin gözünde bir anlamda partinin "varoluş nedeni" ortadan kalkmıştır. Türkiye'de devrim yapmaya kararlı illegal bir partinin koşulları, kimine göre TKP'nin *"likidasyonunun"* koşullarıdır.[58] *"... kimimiz siyasal deneyimsizliğimizden, ideolojik yetersizliğimizden, ne derseniz deyin, ama kimimiz 'bilinçli' olarak bu ters gidişe ayak uydurduk."* Bundan sonra, ülke içinde tüm yöreler kendi hallerine terk edilir.[59] A. Meriç: *"1973-1980 döneminde Türkiye'de kurulan hiçbir il komitesi, hiçbir yöre komitesi ve bunlara bağlı hiçbir örgüt PB kararıyla kurulmamıştır. Bu, süregeldi. Örgütleri kendi haline terk etmemizle birlikte, o güne kadar ülke içi-ülke dışı gibi görülen uyumsuzluk ülke içinde de çıkmaya başladı. Merkezi denetimsizlik, örgüt modelinde, örgüte üye alma prensiplerinde*

---

[55] H. Erdal, *agy*, s. 19.

[56] H. Erdal, *agy*, s. 19. "Bugün geriye bakıp düşündüğümde, doğru olmadığını anladığım bir düşüncem vardı o dönemde. PB içindeki sorunlar yoldaşların ideolojik düzeylerinin düşüklüğünden ve politik deneyimsizliklerinden kaynaklanıyor sanıyordum. Bu yoldaşları daha geniş bir parüli grupla bir araya getirirsek sorun çözülür diye düşünüyordum."

[57] H. Erdal, *agy*, s. 20.

[58] H. Erdal, *agy*, s. 21.

[59] H. Erdal, *agy*, s. 22.

her yörede değişik kriterlerin uygulanmasına yol açtı. Eğilimler kısa sürede kemikleşti, 'dukalıklar' haline dönüştü" diyor.

H. Yurtsever, 1978 yılının Türkiye devrimci komünist hareketi'nde çok önemli bir dönemeç olduğunu vurguluyor ve: *"12 Eylül'de olacakların, önceden, bir anlamda bir laboratuvar düzeyinde görülmesidir de"* diyor. Ona göre, 1978'e gelindiğinde devrimci hareket, en üst noktada, zirvede ve aynı zamanda da en zayıf noktadadır. Çünkü bu zirvedeki durumun hakkını veremiyordur. Bütün boyutlarıyla sadece TKP değildir kastedilen, bütün hareketlerde, aşağı yukarı bütün ana devrimci hareketlerde 1978'de bölünme olmuştur. Hepsi bölünmüştür. TİP bölünmüştür, *Sosyalist İktidar* çıkmıştır. TKP içinde *İşçinin Sesi* hareketi çıkmıştır. TSİP içinden *TKP-B* çıkmıştır. *Dev-Yol, Dev-Sol* ayrımı 1978'de olmuştur: *"Bu, bir raslantı olamaz. Bu artık bir karar anı, bir konfrantasyon, karşılaşma anına hazır olmayan devrimci hareketin, romatizmalı adamın yeli önceden sezmesi gibi, önündeki sürecin hakkını veremeyeceğini sezmesinden gelen bölünme ve siyaseti bırakmanın yaygınlaşması dönemidir. 78-80 arasında bu yaşanmıştır. Onun için de 80'e gelindiğinde bütün devrimci hareket çok zayıflamıştır"* diyor.

M. K. Akseymen, *"İşçinin Sesi çok başarılı idi ve 1977 Konya Konferansı'nda İşçinin Sesi'nin Parti yayınlarından biri olduğu kararı alınarak ilan edildi"* diyor. 1977 *Konya Konferansı Raporu*'nda ve İ. Bilen'in okuduğu PB raporunda *İşçinin Sesi* gazetesi, partinin başarılı bir organı olarak övülür. (Raporun bu bölümü daha sonra baskıya girerken *konspirasyon* nedeniyle çıkarılır.) 1978 Plenumu'ndan sonra İ. Bilen'in önerisiyle MK üyesi N. Akseymen, PB kararıyla MK'nin ideolojik işlerini yürütecek aygıtın üyeliği ve Atılım redaktörlüğüne getirilir.[60] Kendisine bu karar iletilir ve yer değiştirmesi söylenir. 1978'de N. Akseymen'in Merkez yayınlarının redaksiyonuna alınma kararı üzerine Leipzig'e yerleşmeleri kararlaştırılır. N. Akseymen PB'ye de alınacaktır. *"Tamam, İşçinin bir sesini kapatıyoruz, gür sesi yükselecektir"* diyerek *İşçinin Sesi* gazetesi yayınını durdurur ve 1978 Haziranında Batı Berlin'e geçerler. Soldan direksiyonlu bir araba da almışlardır. Önce M. Demir'in, sonra A. Otman'ın evinde kalırlar. 1977 sonu, İ. Bilen'in yaşgünü kutlamaları sırasında *İngiltere Parti Örgütü* ola-

[60] H. Yurtsever: "TKP MK birkaç önemli karar verdi. Bu kararların nedenlerinden bir tanesi, aslında bir eleştiriden çıkılarak bir karara varıldı. Eleştiri şuydu: *İşçinin Sesi* o zaman Londra'da yayınına başlamıştı. Bir de Atılım vardı. Ama *İşçinin Sesi* yayın olarak, Atılım'dan daha etkili oluyordu yer yer ve Türkiye'den gelen MK üyelerinden bir kısmı, MK toplantısında bunun bir sakınca olduğunu ortaya koymuşlardı. Örnekler vermişlerdi: *'Adana'da bir yere İşçinin Sesi gelmiş, onunla eğitim yapmayı, Atılım'la eğitim yapmaya tercih etmişler'* gibi. Bunun üzerine İ. Bilen'in de önerisiyle şöyle bir karar verildi: *'İşçinin Sesi redaktörünün, MK üyesi R. Yürükoğlu'nun Atılım'da çalışmasına, İşçinin Sesi yayın etkinliğinin Atılım'a içerilmesine, bunun için de Atılım'ın editörlüğünden biri olarak Demokratik Almanya'ya gelmesine...'* Bu kararın arkasında ifade edilmemiş bir şekilde Yürükoğlu'nun PB üyesi olması da vardı. İfade edilmiyordu ama, bunun mantığı da buydu."

rak görüşmeye gittiklerinde: *"Oğlum, Emperyalizm'in Zayıf Halkası Türkiye adlı bir broşür yaz. Konuştuklarımızı kâğıda dök"* önerisi üzerine broşür hazırlanmıştır. *"Bari genişletilmiş kısmını hazırlıyayım burada beklerken"* diyerek hazırlar ve kitap haline getirir.

Kararın uygulanamaması üzerine İngiltere'ye dönerler. A. Meriç: *"Anlayamadığım en haksız nedenlerle karar uygulanmadı, uygulanamadı"* diyor.[61] Bu arada kitap yayımlanır ve parti üst yönetiminde büyük ilgi görür. Kitaba haklı-haksız, ama sübjektif nedenlerle karşı çıkanlar olduğu gibi, olumlu yaklaşım gösterenler de vardır. En başta İ. Bilen'le, Parti'nin ideolojik işlerinin yöneticisi durumunda olan V. Sarısözen olumlu tutum takınırlar, birlikte kitabın radyodan tanıtılması için tanıtma yazısı yazarlar. Özellikle V. Sarısözen, o dönemde birçok kez kitabın Parti'ye büyük bir ideolojik canlılık getirdiğini, Parti'nin bu tartışma ile ideolojik düzeyini yükselteceğini tekrarlar.[62] İ. Bilen'in, N. Akseymen'e, kitaba, çalışmalarına sempatisi o kadar yüksektir ki, ilk plenumda PB'den çıkarılacak birinin yerine PB'ye girmesi önerisini A. Meriç'e iletmiş ve düşüncesini sormuştur.[63] G. Dinçer, *Doğu Alman Komünist Partisi*'nin N. Akseymen'in çizgisine karşı ve tasviyesini isteyen görüşün, Almanya'daki PB üyeleri kanalıyla Parti yönetimine geldiğini; bizzat o kişilerden duyduğunu ve orada direncin, savunmanın daha çok İ. Bilen'den geldiğini söylüyor.[64]

N. Akseymen MK'den Çıkartılıyor

N. Akseymen İngiltere'ye döner, 1979 Plenum tarihi yaklaştığında İ. Bilen'in önerisi ile yazılan kitap, Parti yönetiminin onayı dışında yayımlandığı gerekçesiyle N. Akseymen disiplinsizlik ile suçlanır. İdeolojik bir gerekçe hiç kimse getirmiyordur. Çünkü Kasım 1977'de örgüt sekreterleriyle yapılan toplantıda PB, *"devrimci durum"* dahil, kitabın belkemiğini oluşturan tüm görüşleri onaylamıştır. İ. Bilen'in önerisiyle disiplinsizlik gerekçesiyle N. Akseymen MK'den çıkartılır.[65] Bu konu değişik biçimlerde

---

61 H. Erdal, *agy*, s. 22.

62 H. Erdal, *agy*, s. 22.

63 H. Erdal, *agy*, s. 22.

64 G. Dinçer: "Yürükoğlu konusuna gelince, Yürükoğlu'nun kitabının bir çeşit Parti kanalıyla gelmiş olması, yani Bilen'in Yürükoğlu çizgisine yakın, böyle bir barikat edebiyatıyla gitmesi, bunlar doğru şeyler. Yürükoğlu'na Parti'de en yakın, kafa olarak Bilen'di. Onun dışında o sırada Almanya'daki örgütler ve onları temsilen PB'de olan, işte Mustafa'ların çizgisi vardı. Avrupa'da yaşamanın etkisiyle, Batı Alman Komünist Partisi'yle çok iyi ilişkileri vardı. Batı Berlin Komünist Partisi'yle ve DDR. Almancayı da çok iyi bilenlerdi. Bilen Almanca bilmezdi. PB üyesi olarak ve Parti'nin orada bulunması dolayısıyla, Parti'nin oradaki işlerini, günlük işlerini dahi, ilişkileri sürdüren onlardı. Alman Komünist Partisi'nin görüşlerini daha kolay ve sık duyabiliyorlar, etkisinde de daha çok kalıyorlardı belki."

65 H. Erdal, *agy*, s. 22-23.

yorumlanır. V. Sarısözen bunun *"Almanların işi"* olduğunu söyler, kimi *"Bu kadar önemli bir konu Sovyetler'den bir şey gelmeden olur mu?"* tartışmasını yapar. Sonra açıklanır ki DDR'nin, *"DDR topraklarına gelmesinde sakınca bulunmuştur"* gerekçesi ile N. Akseymen Doğu'ya geçemez ve Atılım redaktörlüğünü de üstlenemez. Bu arada ideolojik ayrımlar doğrultusunda Parti içinde gruplar oluşmaya başlamıştır. H. Yurtsever, İşçinin Sesi'nin temsil ettiği sol, Berlin ekibinin temsil ettiği biraz da Almanları temsil eden bir ekip; bir de merkez, ama biraz da solu olan, A. Bulutgil ve A. Meriç; diğer yanda da V. Sarısözen'ler gibi bir görünümün var olduğunu belirtiyor.[66]

1979 yılı ortası, Plenum'u toplama kararı verilir. Yurtiçi ve yurtdışı MK üyelerinin[67] geldiği Plenum sabahı önce PB MK üyeleriyle bir "Danışma" toplantısı yapılır, Plenum için hazırlanmış rapor okunur, toplantı biter. Tek gündem maddeli Plenum'da N. Akseymen MK'den çıkarılır. A. Meriç: *"Ülkede Partizan kliğinin parti içinde başını çeken kişi, (N. Yağcı, N.B.) PB'nin karar ve onayı olmadan 'baş tehlike sol tehlikedir, sağ tehlike önemli değildir; sağ tehlikeden söz etmek sol tehlikeye hizmet eder' tezini ileri attı."* Bu belgi altında Parti içinde hızlı bir tasfiye kampanyası başlatılır.[68] A. Meriç, sorunun bir ideolojik yönü de olması gerektiğinin hatırlanıp, o dönem PB üyesi olanların kitaba karşı yazılı eleştirilerini hazırladılarsa da ortaya ciddi bir ürünün çıkmadığını; yazılanların yazanları bile tatmin etmeyince; bu kez başkalarına görev verildiğini; karşı bir broşür yayımlanacağının parti örgütüne ilan edildiğini; ancak böyle bir broşürün ortaya çıkarılamadığını, örgütsel tasfiyelerin ise hızla sürdüğünü belirtmektedir.[69] A. Meriç, N. Akseymen ve daha sonra İşçinin Sesi'ne karşı takınılan bu tutumun, göklere çıkarmaktan yere batırmaya bu ani dönüşün altında yine *'Türkiye'de devrime öncülük edecek illegal komünist partisinin yadsınması'* biçimindeki likidatör anlayışın yattığını vurguluyor ve: *"Ne zaman ki legale çıkma hayalleri yıkıldı, Partinin likidasyonunun koşulları*

---

[66] H. Yurtsever: "Şimdi böyle olunca Yürükoğlu açısından, TKP'de deniz bitmiş oluyor. Yürükoğlu tekrar İngiltere'ye döndü. 78'in sonlarına doğru, *Zayıf Halka* kitap olarak çıktı. Türkiye'ye gönderildi ve Parti'de kavga da başladı. Hızlı bir ayrışma oldu. Bu ayrışmanın yaşanmasında, ayrıntılara inildiği zaman birçok nokta var. Biraz önce konuştuğumuz *İşçinin Sesi*, Parti içinde temsil etmeye aday olduğu görüşleri, TKP gövdesine, üyelerine, kadrolarına ulaştırabilmek, onları kazanabilmek noktasında en doğru taktikleri geliştiremedi; biraz aceleci davrandı. Yurtdışında çok özel koşullarda olgunlaşmış, ama Türkiye'de henüz olgunlaşmamış bir süreç, erkenden patlamış oldu ve *İşçinin Sesi* ile beraber olabilecek bir sürü güç, diyelim ki GSB ekibi vs. bir çok nedenlerle buluşamadı. Dolayısıyla *İşçinin Sesi*'nin TKP'deki çıkışı ideolojik olarak oldukça güçlü, örgütsel olarak da oldukça güçsüz oldu."

[67] B. Dere: "1978 yılı MK 1. Plenumu'na kadar üyelikten ayrıldığı bilinenler: A. Aşut, A. Söylemezoğlu, N. Alpay'dır. N. Akseymen 1979 Plenumu'nda MK üyeliğinden çıkarılır."

[68] H. Erdal, *agy*, s. 24.

[69] H. Erdal, *agy*, s. 25.

doğdu. İşçinin Sesi'nin tasfiyesi, işte bu likidasyonun önündeki tek ideolojik engeli ortadan kaldırmaya yönelikti. Örgütsel likidasyon için bir tek bahane gerekiyordu. 12 Eylül darbesi imdada yetişti" diyor.[70]

Bu süreçte İngiltere Parti Komitesi, *İşçinin Sesi* gazetesi çıkmadığı için yazılarını *Atılım*'a göndermektedir. Bu defa yazıları yayımlanmaz. Bunun üzerine *İşçinin Sesi*'ni yeniden çıkarmaya başlarlar. 100. sayısında: *'Kuştan Korkan Darı Ekmesin'* başlığı ile *Açık Savaş* başlatılır. Ondan önce İ. Bilen, TKP'nin Sesi radyosunda İngiltere grubu ile ilgili bir konuşma yapmıştır.[71] M. K. Akseymen:

> Nihat'ın MK'den atılması gündeme geldi. Biz toplantılar yaptık İngiltere'de ve 100, 150 kişilik büyük bir örgüt. Sadece benim Basın-Yayın grubum 24 kişiydi. Gayet güzel ve çok güçlü bir örgüttü. Örgüt olarak hâlâ ne olduğumuz bize bildirilmedi. Atıldık mı, satıldık mı? Bu arada matbaayı istediler. Küstüler bize. 1974 öncesinde matbaa kurulmuştu İngiltere'de, Atılım'ı falan yoldaşlar bize gönderiyorlardı, biz basıyorduk. İşler karışınca dedik: *"Bu matbaayı elimizden alacaklar"* ve ikinci bir matbaayı kendi gücümüzle aldık. İki matbaa sahibi olduk. İşler iyice karıştı. Bize resmi tutumlar alınmadı. Bir tek resmi tutum Nihat'ın MK'den atılmasıydı. Onun dışında orada 150 kişilik adam var, yok bilmiyoruz ne olduğunu, kimse bize ne olduğumuzu da söylemedi bu tarihe kadar. Biz devam ettik çalışmamıza. Artık zaten 12 Eylül darbesi geldi. 12 Eylül'e *faşist* demediler. Sonra oradan çok yoldaş geldi.

12 Eylül'den sonra da büyük bir enerji ile çalışmalarını sürdürürler. Güçlenme eğrisi devam etmektedir ve İngiltere'de başka bir rakipleri hiçbir zaman olmamıştır. 1983'ten sonra TKP Merkez'inden ayrı bir örgütlenme için Akgül ve Cahit Baylav çifti, Nafiz Bostancı, Saadettin Yumuşak ve bazı kişiler görevlendirilir.[72]

---

[70] H. Erdal, *agy*, s. 26.

[71] M. K. Akseymen: "*Açık Savaş* başladıktan sonra *İşçinin Sesi* muazzam güçlendi. Türkiye'ye 14.000 adet *İşçinin Sesi* gönderiyorduk. O tarihte çok büyük rakamdı bu ve o 14.000'in de her biri en az 10 kişi tarafından okunuyordu. Küçük boyda çıkıyordu ve çuvallarla mektup gelirdi bize. Büyük bir potansiyel ortaya çıkmıştı. Bunu da bir disiplinsizlik olarak yapmadık. Zaten Komünist Parti disiplin anlayışında hiçbir zaman görüşleri yasak ettirmek diye bir kavram yok. Lenin'de de böyle bir anlayış yok. Eylem kararı alınır ve bu kararını bozarsan, o disiplinsizliktir. Ama konuşma konuşmama, hatta açık eleştiri, Lenin'e göre her üyenin MK'yi yahut parti çizgisini herkesin önünde açıkça eleştiri hakkı vardır. Ama eylemi baltalayamaz."

[72] M. K. Akseymen: "Haber yolladık, gelsinler de *Londra İşçi Birliği*'nde çalışsınlar diye. Ne münasebet. Bir yayın çıkarmaya başladılar. *Gerçeğin Sesi* diye. Ben hayatımda o kadar tiksinti verici bir yayın görmemiştim. Nihat'ı İngiliz ajanlığı ile suçluyor. Böyle garip şeyler. Olur ya, bir ipucun olur: *'Ben senin ajan olduğundan şüpheleniyorum'* dersin. Ne yapmışız biz, *Zayıf Halka*'nın kitabını yazmışız. Kitabı *yaz* diyen de, Bilen yoldaş. Oradan geldiler, örgütlendiler. Tamam, ona da eyvallah ama, örgütlenmenin amacının bize karşı olması abes. Veysi şimdi, *'Ben yolladım. Siz çok güçleniyordunuz'* diyor."

Sağ Kanat Tasfiyesi Gündemde İken Sol Gider

1979'da yaz aylarında yapılan bu Plenum toplantısına Parti içinde çok sağda yer alan, Parti içine *"herkesi dolduralım"* diyen, Parti normlarını likide eden, CHP'lilerle ittifakı böyle çok sağ bir politika olarak savunan çizgiye karşı bir tepkiyle gidilir ve Türkiye'den gelen MK üyeleri, ön toplantı yaparlar. Ön toplantıda A. Meriç: *"Parti içinde çeşitli çıkışlar var, çeşitli sorunlar var. Şu anda eğer biz Parti içinde bir adamı kurban edersek,* (Yürükoğlu'nu kastederek) *solu tasfiye edersek, yanlış yaparız. Esas olarak sağın tasfiye edilmesi ve iki Politbüro üyesinin, bu anlamda o görevlerden alınması"* biçiminde getirir ve neredeyse bir ortak irade çıkar. Uzaklaştırılmak istenenler A. Durak ve M. Demir'dir. H. Yurtsever: *"N. Yağcı falan bu işten çok fazla hoşlanmamışlardı. Ama Türkiye'den gelen hava, H. Erdal'ın konumu ve İ. Bilen'in de öyle bir konumda olduğu varsayılıyordu. Nabi bizim ortak toplantımızda bir şeye karşı çıkmadı. Ama Partizan Grubu'nun toplantısında karşı çıkmış, Veysi'nin söylediğine göre, orada 'böyle yanlış yaparız' demiş. Yürükoğlu'na doğru bunları daha etkileme yönünde."* Bu arada A. Durak gitsin, M. Demir kalsın gibi uzlaşmacı çözümler getirilir ve iki gece içinde bazı şeyler değişir. H. Yurtsever: *"İ. Bilen toplantıdan uzaklaştı, bir yerlere gitti, geldi. Herkesin yüzü karmakarışık. Türkiye'den gelenlerin verdiği karar dışı birtakım süreçler yaşanmaya başlandı. Sonunda MK Plenumu'nda Yürükoğlu'nun MK'den alınması kararı çıktı. Ötekiler kaldı."* Bu arada ilginç bir şey olur. MK bildirisi gibi bir metin yayımlanır. Bir önceki gerçek duruma göre ayarlanmıştır: *"Parti'de esas tehlike sağdır ve sağ tasfiye edilmelidir"* demektedir. O Plenum toplantısında gerçekleşen bir başka ilginç olay ise, toplantıya katılan DDR Sosyalist Birlik Partisi MK üyesinin tavrıdır. O dönemde *İşçinin Sesi*'nin öne sürdüğü en önemli pratik sorun: *"Devrimci durum vardır Türkiye'de, ona göre davranmak gerekir"* biçimindedir. Her şey "devrimci durum var mıdır, yok mudur?" tartışması üzerinden yürümektedir. DDR temsilcisinin Almanca: *"Türkiye'de devrimci durum vardır"* demesidir. H. Yurtsever: *"Onu çeviren arkadaş, 'Devrimci durum vardır' lafını çevirmedi, ama biz anladık. İngilizce bilenler 'Revolutionary situation ile revolutionar situation'ın aynı şey olduğunu anladılar"* diyor.

1976-80 arası Ege Yöre Sekreteri olan MK üyesi H. Yurtsever, 1980 yılı başında İşçinin Sesi'ne sempati gösterdiği gerekçesiyle görevinden alınır.[73] Yerine C. Kıral getirilir. C. Kıral, *"TKP'deki bu İşçinin Sesi hareketi-*

[73] M. K. Akseymen: "Nihat tavrını açığa çıkarması yönünde konuştu Haluk ile. Onun ötesinde *'Gel kardeşim, haydi tavır al'* türünden bir konuşma olmadı. Asıl gücümüzü, A. Meriç bize geldikten sonra anladık. Ege Yöre tamamen bizdendi. Doğu Anadolu Yörede de çok yandaşımız varmış. Eğer biz bir klik çalışması yapsaydık, bunları bilirdik. Biz ne yapıık? Bir gazete çıkıyor, insanlar okuyor, senden yana geçiyor, nereye alacaksın adamı? Bir örgütün olması lazım. Türkiye'de öyle

ni iyi anlatabilmek için biraz geriden başlamak gerekiyor" diyerek konuyu Konya Konferansı'nda V. Zagladin ile İ. Bilen tartışmasına getiriyor:

> Bu orada bitmiş gibi gözüktü, aslında Sovyetler'in o tarihte verdiği imaj *'Türkiye'de başka komünistler de vardır. Siz onlarla da birleşmeye, bütünleşmeye bakın. Bu, iyi bir şeydir'* biçimindeydi. Bu politika yavaş yavaş Parti'ye hâkim olmaya başlamış olmakla beraber; o tarihte TKP MK'de TİP'e komünist partisi diye bakmak çok olağan değildi. *'Komünist partisi Türkiye'de tektir. O da biziz.'* Bu kafadaki insanlara TİP'in de komünist partisi olduğu imajı verilince, *'koskocaman Parti, ağabey Parti'* (Sovyet Partisi kardeş parti değil, ağabey Partidir) yeni bir arayış: *'Böyle de mi düşünsek'* başladı.

A. Demirci de Konya Konferansı'ndan çok kısa bir süre sonra, bu ayrılığın Parti içinde kendini hissettirmeye başladığını; İşçinin Sesi gazetesinin etrafında toplanmış olan partililerin genellikle Parti'nin, özellikle Türkiye'de legalleşme, demokratik haklar için mücadele, Parlamenter mücadelenin önemi gibi noktalarda, Parti'nin ideolojisini genel siyasal yaklaşımını eleştirdiklerini ve bunun muhalefete dönüştüğünü belirtiyor.

C. Kıral, N. Akseymen PB'nin başına getirilmeyi beklerken öne sürdüğü politika, kitapta yazılanlar ve Parti'nin politikasında da, *"Türkiye komşu ülkedir. Bu komşu ülkede, çok vurdulu kırdılı değil de, daha uslu bir politika, daha yakın olur mu acaba?"* gibi değişiklikler olduğunu belirtiyor: *"Burada kimlerin etkisi var? Bizzat şahit olmadım, ama Sovyetler'in var, Almanların var, bu iki parti bize daha yakın oldular. Birisi ağabey parti, öbürü ev sahibi parti. Önceleri Nihat'ın görüşleri buradaki insanlara, o partinin temsilcilerine çok uygun düşmekle beraber, Türkiye'deki konjonktür Nihat'ı dışarıda bırakmayı gerektirmiş olmalıdır"* diyor. N. Akseymen'i İ. TİP'ten beri tanımakla birlikte, *"Bu arkadaşımızın bu görüşleri kendisine hastır, ben bu görüşe katılmam"* diye bakmakta, ama kitaba resmi tavır alındığında, birden yasaklanması gündeme geldiğinde MK'de karşı çıkar: *"Türkiye'de gerçekten devrimci durum olabilir. Emperyalizmin Zayıf Halkası olabilir Türkiye. Ben tersini düşünüyorumdur. Bu, her zaman olabilir. Bunun yeterliliği nedir? Seçimlerde bilmem kimi destekleyelim ya da desteklemeyelim değil. Bir temel konudur. Bu temel konuyu gene temel konu olması nedeniyle o düzeyde çözersiniz. Yasaklayarak de-*

---

insanlar çıkmaya başladı. Şimdi, *'TKP'ye git'* desen, küfürle karşılanacaklar. Ne yapacaksın? TKP içinde addetsen de kendini, onlar senin orada olmanı kabul etmedikleri için, ayrı bir örgütlenmeye gitmek zorundasın. Sonra mecburen 1. ve 2. Konferans düzenlendi. Parti dışı bir örgütlenmemiz yoktu. Bunlar Kongre değildir. Kanadın da konferansı olabilir. Bir yörenin de konferansı olabilir. İkincisi, organlarımızın adı, PB, MK değildi o tarihte. *Eşgüdüm Komitesi, Üst Büro* idi. Bizim anlayışımıza göre içindeyiz Parti'nin. 5. Kongre'ye çağırmadılar bizi, ki çok çok yanlış da olsak, adamın Kongre'ye çağırıp bizi eleştirerek atması da mümkün. Tüzüğe göre bizi Kongre'ye çağırma görevleri vardı. Benim değil, örgütün tüzüğü. Matbaayı da istemediler. İki matbaa ile birlikte kaldık, zarara girdik."

gil" der. TKP'nin ise, *"Türkiye Zayıf Halka değildir. Türkiye Zayıf Halkadır diyen insanı Parti'den atarım"* tavrıyla örgütsel önlem aldığını ve *"İdeolojik birliği örgütsel önlemle sağlayacağım"* dediğinde ilk yanlış adımı atmış olduğunu vurguluyor: *"Keşke bir komünist partisine yakışır bir biçimde, o mesele ideolojik olarak tartışılsaydı ve sonunda 'Türkiye, emperyalizmin zayıf halkası değildir' kararı alınsaydı ya da öbür karar alınsaydı. Bu tartışma yapılmadan 'Benim bildiğim doğrudur. Onun dışındaki herkes parti dışındadır' dersen, bu, partide ister istemez ikilik yaratır. Bu ikilik de ideolojik olduğu için, sonunda örgütsel önlemlerle biz bunu engelledik ve İzmir'de pek çok insanı partiden attık."*

Yoldaş kurşunu ile gelen ölüm. Türkiye'de o dönem içinde İşçinin Sesi kanadının en güçlü olduğu yöre Ege ve özellikle İzmir'dir. İşçinin Sesi'nden olduğu için "İnanç Seçiç" isimli İLD üyesi bir genç kız 29 Ağustos 1980'de İzmir Karabağlar semtinde pusuya düşürülerek eski *"yoldaşlarınca"* kurşunlanarak öldürülür.[74]

Partizan Grubu, Karşı Muhalefeti Örgütlüyor

A. Demirci, İşçinin Sesi ile olan ayrılığın Parti'nin o döneminde son derece önemli olduğunu, esas itibariyle bunun Parti'nin Türkiye'de nasıl bir hat, nasıl bir yol izleyeceği sorunu etrafında oluşan bir tartışma olduğunu belirtiyor: *"İşçinin Sesi ile bu noktalarda farklılıklar derinleşti. ... 78'den itibaren sistematik olarak örgütlemeye dönüştürdüler. Türkiye'de kendi periyodik yayınları ya da kitapçıklarını dağıtır bir ağ kurmuşlardı. Parti'nin legal, illegal yayınları paralelinde bir de İşçinin Sesi yayınları öbek öbek dağıtılıyor, okunuyordu. Başta Parti'nin bir bölümünün yayınları olduğu için karşı çıkılmıyordu. Brüksel'de kendi içimizde olayı: 'Nedir bu?' diye anlamaya ve bir eleştiri geliştirmeye çalıştık."* Kendisi ve birçok arkadaşı, bu yayınların Türkiye'de dağıtılmasının ideolojik birliği, dolayısıyla örgütsel birliği zedelediğini ısrarla geliştirerek, bu konuda Parti içerisinde ra-

---

[74] M. K. Akseymen: "Biz 1979'da İşçinin Sesi'ni yeniden çıkarmaya başladık. Bizim örgütsel raporlar Merkeze gidiyor. *Nihat'ın İngiltere Parti Komitesi Sekreterliğini* ve *İşçinin Sesi*'nin çıkmasını istemediklerine dair bir kâğıt geldi. İki şey istiyorlar. *Nihat oranın sekreteri olamaz.* Niye olamaz? Sen bu adamı Parti'den atmadın ki, MK'den attın. Niye olamaz, senin kanlın mı oldu şimdi? Gerçi MK'den attın, tamam; zaten o atman da haklı değil, haksız. Tüzük açısından bile haksız. Doğru yanlış kim, hepsini atalım bir kenara, ama TKP'nin kendi tüzüğüne aykırı bir davranış. Biz her ikisini de uygulamadık. Şimdi diyebilirsin ki disiplinsiz bir örgüt, ama biz hâlâ Parti içindeyiz. Sanki duvar ile kavga ediyorsun. Adamlar o kadar tepkisiz ki sana karşı. Bir sürü mektup, bilmem ne yolladık, cevap almadık. Yok sayma politikasını uyguluyor. O zaman ne yapacağız? Dağılacak, örgütsüz bir yaşam mı sürdüreceğiz? Türkiye'den insanlar görüşlerine katılıyor ve dışlanıyorlar. Parti'den çıkarmalar başlıyor, kitap topluyorlar, ondan sonra İnanç Seçiç'in öldürülmesi olayı var. Bu durumda sen istediğin kadar kendini Parti içinde say. Parti içinde sayabilmen için bile örgütlenmen lazım."

porlar yazıyor, konuyu siyasal planda A. Demirci'nin deyimi ile, *"dinamitlemeye"* çalışıyorlar.[75] A. Demirci, *"Resmi belgelerde bunların hiçbirisi görülmez, hiçbirisini basmak mümkün değildir. Biz, Partinin içinde İşçinin Sesi'nin temsil ettiği bir sol eğilim olduğu kadar, bir sağ eğilim tehlikesinin de olabileceğine dikkati çekiyorduk ve hatta bazı dergilerde İşçinin Sesi bir sol eğilim olarak var olan bir tehlikedir denirken, potansiyel olarak bir sağ eğilimin de, bir sağ tehlikenin de olabileceğine dikkat çekiliyordu"* diyor ve Parti içinde bu tartışmaların çok kolay yapılan tartışmalar olmadığını, insanların kafasının çok kolay karışabildiğini; ama sonuçta Parti çizgisinin bu doğrultuda geliştiğini; 1979'da İşçinin Sesi olayının fiilen ideolojik ve örgütsel olarak bitirilmiş olduğunu vurguluyor.

İ. C. Şenoğuz'a *İşçinin Sesi*'ndeki tüm yayınlar ideolojik olarak ters ve abartılı gelmektedir. Parti Genel Sekreteri İ. Bilen'i, çok abartılı bir şekilde adeta kişi putlaştırması yapar tarzdaki yayınları, ikincisi de İtalyan Komünist Partisi'nin geliştirdiği ideolojik çizgiyi, hem İtalyanları hem Fransızları açık açık ve doğru bulmadığı bir tarzda suçlamaları dikkatlerini çekmeye başlamıştır. Belçika'da *İşçinin Sesi* yayınlarının dağıtımına karşı çıkar:

> Çok sayıda gazeteyi Belçika'ya gönderirlerdi. Yayınların dağıtılmasını engelledim ve bu anlayışın, bu yaklaşımın yanlış olduğunu PB'ye de aktardım, raporlarıma da yazdım. Bu ayrışma giderek büyüdü ve daha sonra N. Akseymen'in tasfiyesiyle sonuçlandı. 78 yılında *İşçinin Sesi* Grubu, *İşçinin Sesi*'ni hakikaten adeta bir Parti Merkez organı konumuna yükseltmek isteyen bir tutum içerisinde ve öyle bir çizgide idiler ve bu, bizi rahatsız ediyordu. Hatta İngiltere'den gelip bizzat kendileri gazete dağıtmaya başlamışlardı ve biz bunu da engelleyici bir tavra girdik.

Türkiye'ye Karadeniz Yöre Sekreteri olarak döndüğünde de İşçinin Sesi'ne karşı tavrını sürdürür.[76]

Ö. Ağın, daha Parti okulunda bulunduğu sırada *İşçinin Sesi*'nin bütün sayılarını okuduklarını; akademisyenlerle tartıştıklarını ve onların eği-

---

[75] A. Demirci: "Türkiye'deki Parti örgütleri, ağırlıklı olarak İşçinin Sesi'ne karşı tavır aldılar. *İşçinin Sesi* çevrelerinin belli bölgelerde çok etkili olduğu görülüyordu. İstanbul'daki Parti örgütleri bu anlamda ideolojik olarak daha sağlıklı görünüyorlardı. Parti içinde İstanbul örgütlerinin belli bir ağırlığı olduğu için, Türkiye'de fazla bölünmeye, Partinin kendi içinde güç kaybetmesine yol açılmadan *İşçinin Sesi* örgütlenmesi ya da o düşüncede olanların ayrışması fazla zor olmadı."

[76] İ. C. Şenoğuz: "İşçinin Sesi Grubu Türkiye'deki durumu bir devrimci durum oluştuğu şeklinde değerlendiriyor ve örgüt çalışmalarını, Parti stratejisini, eylemlerini ona bağlı olarak oluşturmak istiyordu. Her ne kadar 12 Eylül öncesi yükselen bir hareket var idiyse de, bir taraftan da aslında gelen bir darbenin ayak sesleri de duyuluyordu. Şimdi burada N. Yağcı ve ben de düşüncelerine katılıyordum, yükselen tehlikeye daha çok dikkatimizi veriyorduk. Dolayısıyla gizlilik koşullarına daha fazla dikkat edilmesi ve olası bir karşı devrimci darbeye, faşist bir darbeye karşı daha hazırlıklı olunması yönünde düşünceler bizde ağır basıyordu. İşçinin Sesi'nin bu eğilimini, bu düşüncelerini kesinlikle doğru bulmuyorduk ve Yörede de, Yöre Komitesi'ndeki arkadaşlarla bu eğilimi eleştiren bir tarzda konuştuğumu hatırlıyorum."

liminin de bunun sol sekter bir anlayış olduğu doğrultusunda olduğunu belirtiyor ve şöyle diyor:

> Ben döndüğüm zaman Türkiye'de bu çok hızlı bir şekilde tartışılıyordu. Tanıdığımız yakın insanlar bile bu *İşçinin Sesi* ile yakın ilişkilere girmişlerdi. Kimi bölgelerde bu kitap hiç okutulmamış, *bu yanlıştır* denmiş. Ama biz okuduk, tartıştık. Bu nedenle bizim bölgemizde olmadığı halde bazı arkadaşlarla ben bizzat gidip konuşuyordum. Bursa'ya gitmiş arkadaşımız vardı, Cahit, aynı zamanda İGD'nin kurucu üyelerindendi. Bütün bu insanlarla görüştük, tartıştık. Bölgede parti örgütleri oluşmaya başladı. Bizim bölgede *İşçinin Sesi* grubundan olan olmadı hiç, iyi miydi kötü müydü bilmiyorum, ama olmadı.

"İşçinin Sesi'ni Partizan Grubu dışladı ama." N. Yağcı, Türkiye'de *Zayıf Halka* broşürünü okuduklarında hemfikir olmadıklarını; ancak Türkiye'de parti örgütlerinin hepsinin böyle düşünmediklerini; çizgisel de olsa o dönem Parti'nin, her zaman gösteremediği refleksi orada gösterdiğini; *"İşçinin Sesi'ni Partizan Grubu'nun dışladığını"*, ama hiçbir zaman, kesinlikle *"Partizan Grubu anlamında grupsal bir hareketin parti içinde olmadığını"* söylüyor. MK Plenumu için bu konunun gündemde olduğunu ve bir karar almak gerektiğini; Parti tarafından çok açık bir biçimde *"ne olacak, bir tartışmadır gidiyor"* dendiğini ve: *"Bu arada Almanların falan devreye girmesi söz konusu olmuş olabilir diyorum. Ben Türkiye'deydim. MK Plenumu'na katılmak için çıktım, ama tekrar dönüyordum"* diyor. Plenum'da bu konunun ele alındığını ve bu çizginin reddedildiğini; bu çizgi reddedildi diye N. Akseymen'in Parti dışına atılmadığını; bu çizginin reddedilerek gazetesinin durdurulduğunu ve daha sonraki gelişmelerin onu izlediğini belirtiyor:

> Bilen'in kafasındaki çizgi öyle sanıyorum ki tam aynı olmasa bile o dönemlerde Yürük'e yakın bir çizgiydi. Konuşmalarında ve yazılarında *barikatlara çıkmaktan* söz ediyordu. Bu, hepimizin kulağına hoş geliyordu. Hele bir de Parti Genel Sekreteri söylediği için. O zaman Bilen de bir *mitti* parti içinde. Daha doğrusu hoşumuza giden bir laf olarak dinliyorduk *barikatlara çıkmayı*, devrimci romantizmimizi de okşadığı için. Fakat *Yürük de bunun teorisini yaptı.* Teorisini yaptığı zaman irkildik. Bir bakıma Yürük ayna tuttu Parti'ye. Parti'nin söylemediği bir şeyi söylemedi, o konuda haksızlık etmemek lazım. Yürük teorisini yaptı. O zaman ayıktık!

Sonuç

T. M. Öztürkoğlu, N. Akseymen'in MK üyesi olduğunu; Parti'nin çizgisi dışında bir şey söylemediğini; devrimden, barikatlardan söz ettiğini; dev-

rimci bir Parti'nin, doğal olarak bunlardan söz edeceğini; seçimle iktidarın alınamayacağını; bu alanı küçümsememe, legal alanı hiçbir zaman boş bırakmamakla beraber bunun olmayacağını, kimsenin iktidarı kolay kolay komünistlere vermeyeceğinin bilindiğini; dünyadaki devrim deneylerinin de bunu gösterdiğini; TKP'nin de bunun dışında bir şey düşünmediğini; N. Akseymen'in bu konudaki düşüncelerinin esasen Parti'nin düşüncesi olduğunu ve burada bir tersliğin bulunmadığını vurguluyor.

H. Yurtsever, 1979'daki Plenum'da, *"MK üyesinin çıkartılması ya da hakkında bir ceza uygulaması yapılması, ancak kendisinin katıldığı bir toplantıda ve savunma hakkının kullanılmasıyla olur"* biçimindeki tüzük maddesine karşın, N. Akseymen'e katılma, kendini savunma hakkının tanınmadığını; PB üyeleri ile yaptığı görüşme sonunda N. Akseymen'in gönderildiğini; MK üyelerinin toplantıya devam ettiğini ve MK üyeliğinden çıkartılmasına oybirliğiyle karar verildiğini belirtiyor ve özeleştirisini yapıyor: *"Benzer birçok olayda oy kullanıp, sonra da kullandığı oyu 'şu gerekçelerle' kullandığını söyleyen başka MK üyeleri gibi bazı tırnak içinde 'haklı' gerekçelerim olabilir; vardı da, ama bunlar önemli değildir. Bir MK üyesinin veya herhangi bir insanın... doğru bulmadığı, kafasına yatmayan bir konuda başka gerekçelerle, düşündüğünden farklı yönde oy kullanması her zaman yanlış bir şey. TKP'nin yanlış geleneklerindendir. O geleneğe uymuş oldum."* H. Yurtsever'e tırnak içindeki "haklı" gerekçelerini soruyorum ve: *"TKP içindeki süreçler, İşçinin Sesi ayrılığına doğru bizi götüren olaylar, yurtdışında ve Parti'nin merkezinde yaşanmış ve bir noktada tükenmişti. Ama aynı şeyler özellikle ülke içindeki TKP örgütleri bakımından yaşanmamıştı, tükenmemişti ve nasılsa bilinmiyordu. Parti içindeki sorunun ne olduğu da, tarafların görüşleri de bilinmiyordu. Dolayısıyla TKP örgütlenmesi böyle bir ayrışmayı doğru bir şekilde algılayıp sonuçlandıracak durumda değildi."*

H. Yurtsever, *"Yurtdışında ve MK'de olan ayrışmanın Türkiye'de örgütlenmeye yansıtılması için, bunun anlatılması açısından mutlaka ek bir zaman gerekiyordu, Plenum'un arkasından Türkiye'deki dönem aşağı yukarı benim açımdan bu çalışmanın yapıldığı bir dönem oldu"* diyor. Ege örgütlerinin içinde önemli bir azınlık onun tutumunu izleyerek İşçinin Sesi tarafında yer alır. Ankara'da gençlik kesiminden, Mersin ve bölgesinden, onun dışında da farklı yerlerden tekil bireysel katılımlar olur. Ama Istanbul başta olmak üzere Partinin öteki örgütlerinde *İşçinin Sesi* çıkışı başlangıçta ideoloji bazında yarattığı etkiyi örgütsel alanda yaratamamıştır.

H. Yurtsever, *"TKP'nin yanlış geleneklerinden birine ben de uydum"* diyerek TKP'yi suçluyor, ama yaptığı açıklamalar bunu doğrulamıyor. Kendisinin de belirttiği gibi amacı zaman kazanmaktır. Illegal komünist bir partide yönetim kararlarının örgüte yansıtılmasının yolu bu değildir ve

Marksist-Leninist ilkeler açısından suçtur. H. Yurtsever, burada bir burjuva partisinde iktidar savaşımı için yapılan bir muhalefet anlayışını sergiliyor. Bilinçli bir komünistin yapmaması gereken bir davranış olduğunu ve TKP yönetiminin oldukça "hoşgörülü" davrandığını düşünüyorum. ***"DDR'nin Leipzig'inde, o kuşatılmışlık içinde sağlıklı bir şey çıkması zordu."*** *Politika* gazetesinde yönetenlerden birisidir O. Baydar; her zamanki gibi yine birileri yönetmekte; ama o önde görünendir ve basın işlerinde aktif olur, o yüzden de birkaç kere yurtdışına çağırılır. Leipzig'e gider:

> Büyük bir onur oraya çağrılmak, ama şunu hissettim ki burada bu kısılmışlık içinde insanların ne daha geniş düşünmeleri ne daha iyi olmaları mümkün. Dünyayı tanımıyorlar, Türkiyeyi tanımıyorlar, hiçbir şeyi. Buradan giden arkadaşlarımız da işte orada A. Meriç'i gördüm, A. Meriç iyice bir havalardaydı böyle, inanıyordu yaptığına, duygusal bir insandır zaten, hoş bir insandır. Nihat'i hiçbir zaman göremedim, o İngiltere'deydi Parti'ye girdiğimde. Nihat eskiden Ankara'dan şöyle bildiğim bir insan, çok iyi tanıdığım değil. Dediğim gibi bir çıkmaz olduğunu bu işte hissetmeye başladım, bu kısılıp kalmışlık DDR gibi bir ülkede; onun da Leibzig'inde öyle bir kuşatılmışsınız ki, hem Alman istihbarat kuşatmış besbelli hem Türkiye ile ilişkileriniz kuşatılmış. Oradan sağlıklı bir şeyin çıkmasının zor olabileceğini, açıkçası daha 77'de oraya gidip gelmelerimde soru işaretleri olarak kafamdaydı.

O. Baydar, TKP içindeki Partizan grubunun, aslında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi sosyoloji asistanlığı döneminde ya doğrudan sosyoloji öğrencileri ya da o koridora gelip o bölümdeki dersleri zaman zaman izleyen bir grup olduğunu; S. Coşkun ve N. Yağcı'nın sosyoloji öğrencisi olmadıklarını, ama gelip dinlediklerini; bir anlamda onların hepsini çekip çeviren, N. Yağcı'nın da arkasındaki adam olan V. Sarısözen'in, doğrudan sosyoloji öğrencisi ve onun grubundan olduğunu; İ. TİP'in Eminönü İlçesinde bir arkadaş çevresi olarak ortaya çıktıklarını belirtiyor: *"Bu çevreler çok önemlidir. Türkiye'de partilerde hemen hemen tek tek gelmiş insanlar çok azdır. Onlar da hep benim gibi olur, itilir kakılır, çok önde bile görünseler; TKP'de herkes beni çok önde sanır, hiç de öyle değildim aslında, öne sürülendim, o tek teklere, her zaman bir işler gördürülür, asla yönetimde olmaz. Gruplardır yönetimde olan, yadırgatıcı değil."* Eminönü ve Partizan grubunun, TKP'nin çekirdek kadrosunu oluşturduklarını ve: *"Bu çocuklar TİP'teyken de hep öyle derdim, çok da severdim onları, severim hâlâ da, özellikle Veysi'yi, duygusal bir yanı da vardır, ama 'politika içinde kavrulmuş çocuklar' derdim, başka hayatları olmamış insanlardı. Türkiye'nin çok politize olan bir döneminde gençliklerini falan yaşamadan doğrudan pat diye sosyalist hareket içine girmiş çocuklardır. Bu tür şeyler kariyerizmi çok besler"* diyor.

A. Meriç'in Parti içinde bir grubunun gerçekten olmadığını, ama Türkiye ayağı sendikalara dayanarak çok güçlü olduğunu; 1976 1 Mayısını tek başına değil, ama A. Meriç'in ayarladığını; DİSK'i iki-üç yıl parmağının ucunda oynatanın A. Meriç olduğunu; A. Meriç'in güçlenebilmek açısından Partizan Grubu'ndan Parti içinde irtibatlar da kurduğunu; ancak yakın olduğu grubun aslında Parti'de *İngilizler* denilen N. Akseymenler olduğunu; A. Meriç'in politik oyunları iyi bildiğini sandığını, oysa iyi bilmediğini ve Partizan'a karşı kendini güçlendirmek açısından N. Akseymenlerle belli bir ilişki kurmuş olabileceğini düşünüyor: "Bunların ötesinde, üstünde de Bilen yoldaş. Türkiye ile bağlarını koparalı 30-40 yıl olmuş, bir daha Türkiye'ye dönmemiş. Aram gibi, İ. Bilen gibi kişiler, onlar üst düzeyde dengeyi kuruyorlardı. SBKP ve diğerleri onları tanırdı. A. Meriç, N. Akseymen ya da Partizan grubu, SBKP falan kendisine öteden beri bağlı Bilenlerin, şunun bunun getirdikleri, bu yüzden güvendikleri insanlardı. ... doğrudan tanımıyorlardı o kadroyu, güçleri de buradan geliyordu eski yöneticilerin... sonra bu gruplar iş becerenler, Partizanlar iş beceren insanlardı. Mesela *Atılım*'ı çıkarttılar, Veysi özellikle yazmasını bilen, iş kotarabilen, N. Akseymen de öyle. A. Meriç ise aslında uzun vadeli olmasa da kısa vadede iyi bir örgütçüdür ve Türkiye ayaklarını elinde tutuyordu. Merkezde hepsinin belli bir gücü vardı." Sovyetler'in, özellikle Türkiye Komünist Partisi'nin, dünya genelinde daha yumuşak yeni bir strateji uygulamasına doğru gittiğini; o sırada daha soldan bir muhalefet olarak, *"ama bana sorarsınız, ideolojik olmaktan çok bu söylediğim dengelerin içindeki tepişmelerin ürünü olarak İngiltere grubu, İngiltere'ye gitmiş olan, gönderilmiş olan N. Akseymen'in başkaldırısının"* çok sol bir başkaldırı olduğunu ve çok sert bir muhalefetle TKP'yi götüreceğine inandığını, ama dengeyi bozan bir ayak olarak gitmiş olduğunu vurguluyor.

N. Alpay, Sovyet Partisi içerisinde de fraksiyonlar bulunduğunu; kitapları Türkçeye çevrilmiş olan M. Suslov'un Sovyet Partisi'nin en sol devrimci kişisi olarak nam salmış olduğunu ve N. Akseymen'in, kişisel dostu M. Suslov'un fikirlerinden o kitabı yazarken yararlandığını belirtiyor.

M. Demir, her parti üyesinin tüzükte hak ve görevlerinin belli olduğunu, illegal teknik sorunlar dışında, Genel Sekreter de dahil hiçbir üyenin parti politikası ideolojisi ve örgütsel normlarına ters düşen bir dayatmada bulunamayacağını veya kendi başına bir karar alamayacağını; İşçinin Sesi sorununu da bu çerçevede ele almak gerektiğini; TKP PB'nin, İşçinin Sesi'nin tasfiyesi, N. Akseymen'in baş redaktörlüğe getirilmesi, *Zayıf Halka* kitabını yazması ve çıkartması için bir kararı olmadığını belirtiyor ve: *"Doğaldır ki her parti üyesi kitap, makale yazar, araştırmalar yapar. Bu partinin bir zenginliğidir. Bu zenginliği Genel Sekreter de dahil herkes destekler. Ne ki üyelerin bu çalışmaları partinin ideolojik, politik ve ör-*

gütsel normlarına ters düşerse, parti haklı olarak müdahale eder ve bunun hesabını sorar. Zayıf Halka kitabı meselesi de böyle ele alınmıştır" diyor. N. Akseymen'in kitabında partinin program ve tüzüğünde belirtilen strateji ve taktiğine ters görüşler savunduğunu ve bunu partiye dayatmaya çalıştığını belirterek devam ediyor:

> Politbüro bu sorunu gündeme aldı. Politbüro üyeleri kitap hakkında tek tek yazılı ve sözlü görüş belirttiler ve sonunda Politbüro, Yürükoğlu'nun daha önce parti merkez yayınlarında bir redaktör olarak çalışması kararını geri aldı ve Merkez Komite'den alınmasına ve sorunun ilk Merkez Komite'de görüşülmesine oybirliği ile karar verdi. Yürükoğlu ise hatasını kabul etmedi. Merkez Komite de Politbüro'nun bu önerisini onayladı. Bundan sonra Yürükoğlu'nun parti merkezine gidip çalışamaması hakkında tartışma yürütmek, haklı ve haksızı aramak dedikodudan başka bir şey getirmez. Yürükoğlu'nun partiye dayatmalarını bilmek isteyenler onun kitap ve yayınlarına başvursunlar. ... Yürükoğlu olayının özü disiplinsizliktir, parti politikasına ters düşen bir politikayı partiye dayatmak ve bunu örgütlemektir.[77]

Sonuç olarak TKP'nin Atılım Dönemi, yaşanan olumsuzluklara karşın önemli kazanımların elde edildiği bir süreçtir. Yakın siyasi tarihimiz açısından her biri bilimsel bir çalışmanın alanı olabilecek boyuttadır. Ancak bunu bir komünist sorumluluğu içinde incelemek zorunludur. TKP tarihini, onun saflarında üye veya sempatizan olarak çalışmış; geçmişine saygı duyan, düşmanca duygular beslemeyen, insanlığın kurtuluşu için savaşma azminde olanlar yazabilir ve yazmalıdır.

[77] Demir, *agd*, Sayı 5, s. 34, 35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 Eylül Harekâtı ve TKP'de Yönetim Değişikliği

I) 12 EYLÜL HAREKÂTI VE TKP

1979'da TKP içinde İşçinin Sesi olayı fiilen ideolojik ve örgütsel olarak bitirilmiştir. Türkiye'deki politik kriz giderek yerleşir, her an askeri müdahale beklenmektedir. Bilinemeyen, müdahalenin tarihidir. 1979'dan itibaren Parti yayınlarında faşizmin ayak sesleri, antifaşist mücadele, Ulusal Demokratik Cephe'nin önündeki görevin faşizme karşı durmak olduğu vurgulanır. İşçinin Sesi Grubunun ideolojik ve örgütsel olarak ayrılması sürecinde, Parti gündeminde TİP ve TSİP ile ilişkiler yer alır. A. Demirci: *"İşçinin Sesi Grubu ile olan o tartışmalarda, doğrudan doğruya, tabii TİP'e karşı tavır ne olacaktır? Böyle bir konu tartışılmış değildi, gündeme gelmiş değildi, ama bunun geri planında biraz da TİP gibi, TSİP gibi sosyalist partilere, tabii solun bütününü düşünürsek Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı Parti'nin nasıl tavır alması gerektiği, bunlar da esas İşçinin Sesi ile olan ideolojik tartışmaların temeli olan konulardı. 12 Eylül'den önce gelişen önemli süreçten bir tanesi de bizim bu konuda TİP'le ilişkiler, TİP'e yaklaşım konusunda bir sonuca varmamız oldu."* TİP ile birlikte olma, TİP ile *birleşik bir işçi partisi* yaratma şeklinde bir tez ortaya atılır ve o dönemde TİP'in Türkiye'deki örgütleriyle, özellikle demokratik kitle örgütlerindeki temas noktalarında da görüşmeler başlar. 12 Eylül sürecinde, TKP'nin kendi içinde yaşadığı benzer tartışmalar TİP'te de yaşanmış, TKP ile ilişkiler konusu gündeme girmiştir.

A. Meriç, 1980 yılına gelindiğinde, bir yandan yükselen faşizm tehlikesi ve partiye karşı saldırılar söz konusu iken, 1980 MK Plenumu'nda *"Parti'yi güçlendir, Parti'ye gir"* belgisi altında, Parti'yi daha da genişletme kararı alındığını belirterek eleştiriyor.[1] İlginç olan o dönemde kendisi de PB üyesidir.

12 Eylül'de Parlamento feshedilmiş, siyasi partiler, sendikalar, legal örgütler kapatılmış, muhalefet odakları dağıtılmış, yöneticiler tutuklanmış, faaliyetler askıya alınmış; ancak etkin bir muhalefet ortaya çıkmamıştır. Yunanistan ya da İspanya'da olduğu gibi Marksist, sosyalist solun dışında, diğer demokratik güçler içinde böyle bir müdahaleye tavır alması, karşı çıkması gereken güçlerin muhalefeti görülmemiş; tam tersine askeri yönetimin alaşağı ettiği Başbakan Süleyman Demirel, yakınlarına askeri yönetime yardımcı olmalarını önermiştir.

12 Eylül'de daha çok silahlı mücadele çizgisinde olan örgütlere karşı yoğun bir tutuklama, onları dağıtma yönünde operasyonlar düzenlenirken, TKP'nin etkin olduğu bütün legal örgütler kapatılmış, Parti salt kendi örgütlü gücü ile karşı karşıya kalmıştır. 12 Eylül'den kısa bir süre sonra Bursa'da TKP'den ilk tutuklama olmuş ve tutuklu, polis sorgulamasında ölmüştür.[2] A. Demirci:

> Ancak Mayıs ayına gelinceye kadar, bu anlamda biz, bir tutuklamanın, bir saldırının olabileceğini tahmin ediyor ve bunun önlemlerini almaya çalışıyorduk. 12 Eylül'den önce Anadolu'dan birçok insanı, önemli konumlarda olan, üst düzeyde çalışan bir kısım arkadaşları buraya almış, emin bildiğimiz yerlere yerleştirmiştik. 12 Eylül'den sonra bu çalışmayı hızlandırdık. Ankara, İzmir, Adana, Güney, Doğu; bütün MK üyeleri, yedek üyeler, üst düzeyde olanlar İstanbul'a çekilmişti. Ayrıca legal örgütlerde önde gelen kişileri de İstanbul'a yerleştirdik. İstanbul büyük bir metropol, Parti olanakları daha fazla, o insanları daha iyi koruyabileceğimizi düşünüyorduk. Bu tedbirlerin büyük yararı oldu.

Bu sırada, Türkiye'deki MK üyeleri parça parça yaptıkları toplantılarda durumu değerlendirerek, Türkiye'deki MK üyelerinin katıldığı ortak bir karar alırlar: *"Türkiye'de kalarak savaşımı sürdürmek."* A. Demirci:

> Bu, biraz Partinin geçmişinde, uzun bir süre 50-60'lı yıllarda Türkiye'de etkin olmamasının getirmiş olduğu bazı kaygılar da bizim kararımızda rol oynamış olabilir. Partiyi yeniden ... Türkiye'den elini eteğini çekmiş veya birçok faaliyeti yüzüstü bırakmış örgüt durumuna düşürmek istemedik. Bunla-

---

[1] H. Erdal, *agy*, s. 26.

[2] TKP Gölcük Davası, TÜSTAV Yay., s. 9. TKP'nin Sesi Radyosu, 6.10.1980. "Bursa Emniyet Müdürlüğü binasının beşinci katından, DISK'e bağlı Maden-İş sendikası avukatı olan Ahmet Hilmi Feyzioğlu aşağıya atıldı."

rın yanı sıra en önemli faktörlerden bir tanesi, çok sayıda üye yapılmıştı. Binlerce insanın yurtdışına taşınması mümkün değildi. ... yönetici olan, üst düzeyde olan insanların yurtdışına gitmesi söz konusu olabilirdi ki bu da ... *Partinin örgütsel yapısını, varlığını bir başka anlamda parçalamak, zedelemek olacaktı.* ... Türkiye'deki parti örgütlerinin kendi içinde daha derli toplu hareket edebilmesi için bazı koordinasyon noktaları da oluşturduk. Burada daha seri, daha bağımsız teknik kadrolar, yurtdışından organik bir bağı ya da yönergeleri beklemeksizin hareket edebilecek, karar alabilecek, bağımsız alışmalar yapabilecek bir organizasyona gittik.

12 Eylül geldiğinde, Parti, buluşma ve toplantılarını güvenilir yerlerde yapmak, gizliliği artırmak, kişisel olarak barınılan yerlerin güvenliğini sağlamak, bilinmeyen yerlerde kalmak, polisin bilemeyeceği evler tutmak, ev değiştirmek gibi önlemler geliştirmeye çalışılır; darbe tehlikesine karşı ise kapsamlı bir planı yoktur. TKP açısından 12 Eylül dönemini iki aşamada görmek gerekir. *Birincisi,* 1981 Mayısına kadar TKP'ye yönelik tutuklamaların yapıldığı dönem; *ikincisi* ise, Mayıs 1981 sonrası dönemdir.

İ. C. Şenoğuz, gerek gelişen süreç, gerekse ailesinin de Samsun'daki koşullarda artık bulunmak istemeyişi gibi nedenlerle 12 Eylül'den kısa bir süre önce İstanbul'a gelme hazırlığı yapmaya başlar. 12 Eylül'ün ertesinde evin taşınmasını, eşyaların sonradan gönderilmesini arkadaşlarına emanet ederek İstanbul'a gelir ve gizlilik koşullarında yaşamını sürdürür. Altı yıl yurtdışında kalmış olması ve o dönem boyunca yurtiçinde gittikçe yarı legal hale gelen kitleselleşen hareketin içinde doğrudan bulunmamasından dolayı çok az tanınmaktadır. Legal örgüt çalışmalarının içine girmemiş, ilişkilerini çok az ve belli konumlarda olan Parti üyeleriyle götürmüştür. Yörede kendisini çok az insan doğrudan doğruya tanıma durumundadır: *"Böylesi bir konum, 12 Eylül sonrası yöredeki tutuklamalar ve daha sonra tutuklananların kısa sürede tahliye olmasında da belki bir bakıma avantaj oldu. Zaten Parti yönetimindeki, 12 Eylül öncesi ve 12 Eylül sonrası en önemli tartışma konularından biri de buydu. Parti yöneticilerinden bir bölümünün bu yarı legal çalışma içerisinde fazlaca deşifre olduğu, 12 Eylül sorgulanmalarında kimi tutuklanmalarda bunun önemli bir rol oynadığı görüşü dile getirildi"* diyor.

12 Eylül ve Yurtdışı Parti Örgütleri

12 Eylül'den sonra özellikle Fransa örgütü aktif bir çalışma içine girer. Eylül ayı sonunda Avrupa Konseyi dönem toplantısının ilk günüdür. Fransa TKP örgütü, Almanya'daki Parti örgütü ile ilişki kurarak, *Türkiyeli İşçiler Birliği, Türkiyeli Öğrenciler Birliği* ve Avrupa'daki FİDEF'in katılımı ile Konsey önünde *"Avrupa'daki Türkiyeliler Darbeye Karşıdır"* gibi büyük

bir tepki gösterisi düzenlenir. Daha önce Avrupa Konseyi konusunda FKP ile *"Konsey'e bir şeyler götürmek istiyoruz"* diye konuşmuş, Konsey'deki Parti Parlamenteri Bouchery'i ile tanıştırılmışlardır. Bouchery, işçi kökenli deneyli bir parlamenterdir, sempatik, şakacı haliyle: *"Aslında sözümüz pek geçmez orada. Bakarız, sosyalistlerden benim tanıdıklarım var, tanıştırırım, belki bir şeye yarar"* demiştir, ama çok umutlu değildir. F. Aksın, resmi olarak *Politika* gazetesinin Fransa temsilcisidir ve gazeteci olarak da girmeye hakkı vardır.

> Biz, tabii TKP olarak değil, *Türkiyeli İşçiler* olarak tepki gösteriyoruz. Strasburg sınıra çok yakın olduğu için Almanya'dan da geleceklerdi. Büyük bir toplantı düzenledik, pankartlarla, şunlar, bunlar geldik ama, Fransız polisi, gece telefon konuşmalarından durumu anlamış, öğrenmiş; Konsey içinde de öğrenilmiş durum, *"Aaa, Türkler gösteri yapacakmış"* diye, büyük bir toplantı, çünkü arabalar vızır vızır, Almanya şehirlerinden insanlar toplanıyor bütün gece, bir hazırlık. Alman polisi de fark etmiş, Fransız polisi de, *"Ne oluyor?"* diye. Sonuç olarak Konsey önünde toplantı yapmamızı engellediler, biz daha dışarıda toplantı yaptık ve ben Konsey binasına gittim. Meğer daha önce bu Konsey'de duyulunca, Bouchery biraz girgin adamdır, sempatiktir, diğer milletvekilleri severler, hemen girişmiş, hiç haberimiz yok, Bouchery, *"Bir delegasyon yapsınlar, gösteri yapmasınlar. Yandaki parka gitsinler. Delegasyon gelsin görüşelim. Dertleri neyse anlatsınlar."* Bouchery beni görünce, *"Aaa,* dedi, *biz görüştük"* falan, şaşırdım kaldım, *"Nerden biliyorsunuz gösteri yapacağımızı"* diye, halbuki onlar öğrenmişler ve Bouchery söz almış.

Hemen bir delegasyon oluşturulur. 12 Eylül'ün antidemokratik olduğu, gelişmeler anlatılarak vurgulanır ve insan hakları savunucusu olarak Konsey'in üzerine düşeni yapması istenir. Ayrıca o günlerde hazırladıkları bir bildiriyi de milletvekillerinin kutularına koyarlar.

Bu arada, milletvekillerine ulaşılabileceğini, kutuların kullanılabileceğini, delegasyon yapıp görüşülebileceğini öğrenince, *"Delegasyon devamlı kılınabilir, genişletilebilir"* görüşü oluşur:

> Avrupa'daki bizim kontrolümüz veya etkinliğimiz altındaki 10 örgüt, öğrenci, işçi örgütünün birleştirdiği bir delegasyon gibi bir komisyon oluşturduk. Tabii bütün örgütlere gerek yok, o adını veriyordu. Biz o örgütler adına, her komisyon öncesi, Türkiye'deki durumu anlatan çok net, katiyen abartıya kaçmayan, temiz bir mektup hazırlıyorduk, çok güzel bir mizanpaja dikkat ediyorduk ki hemen okunsun. İçeriğine de dikkat ediyorduk ve bunu çok zaman da gazete kupürleri ile besliyorduk. Zaten o günlerde, Türkiye'deki gazetelerden bir aktarma yapmak, Türkiye'deki durumu anlatmaya yeterli geliyordu. O zamanlar Konsey'in bildirileri çıkıyordu. O bildiriler zaten yayınlanıyor gazetede, o bildirileri alıp çevirince belli oluyor, kendisi söylüyor ben bunları yapıyorum diye. Cuntanın bir bildirisi vardı basında yayımlanan;

Türkiye'de o güne kadar tutuklanan kişileri kabaca rakamlarla veriyor. 34.000 kişi tutuklanmış. 5.000'ni sol eylemci, 1000 küsuru sağ eylemci gibi. Aynen çevirip gazete kupürlerin fotokopilerini ekledik ve: *'Geriye 26.000 kişi mi kalıyor? Peki bu 26.000 kişi nerede? Avrupa Konseyi bunu soruştursun'* diye.

12 Eylül'den sonra, idamlara karşı FKP'nin girişimi ile Türk Elçiliği'nin önünde büyük bir yürüyüş yapılmış ve 12 Eylül sonrası ilk asılan gencin ailesine gönderdiği o cesur, şaşılacak mektup dünya kamuoyuna iletilmiştir. 1982'de yine Paris'in en büyük salonu Mutualite'de Nâzım'ın 80. Yılı gecesi yapılır. 1975 yılındakinden çok daha büyük ve görkemlidir.

M. A. Ağca, Papa'ya ateş ettiğinde Avrupa Konseyi toplantı halindedir. Haber tabii oraya yıldırım gibi düşer. TKP Fransa Örgütü, bunu hemen bir gün içinde öğrenir ve o gün öğleye kadar bir bildiri hazırlanır. M. A. Ağca'nın ayağının faşist bir partide olduğunu, o anda Avrupa Konseyi'nin Avrupa milletvekilleri biliyorlardır.

Avrupa Konseyi'nin kararları *Politik Komisyon*'dan çıkıyordur. 10 örgütün temsilcisi küçük bir grup olarak 3 yıl sürekli görüşmeler yaparlar. Her toplantıda artık onları bekler duruma gelmişlerdir: *"Önceden ciddi metinlerimizi hazırlar, kutularına koyar, grup başkanlarından randevu ister ve hemen alırdık. Fransa'da bir arkadaşımız vardı, iyi Fransızca konuşan, ben de konuşurdum, ama o çok daha incelikli konuşurdu; Almanya'dan FİDEF Genel Sekreteri Osman Okkan, çok iyi İngilizce konuşurdu. Bu görüşmelerin meyvelerinden, örneğin Kemal Daysal, Avrupa Konsey'i Politik Komisyonu'nda resmen, DİSK yöneticisi olarak resmi bir konuşma yaptı ve çok etkili oldu. Komisyon üyelerinin sözlerinden çıkarak bunu söylüyorum."*

Avrupa Konseyi'ndeki elçisi, delegasyonu ile Cunta da kendi kulisini yapıyordur. O günlerde, içinde Orhan Aldıkaçtı, Oktay Ekşi, Nazlı Ilıcak vb.lerinin bulunduğu SİSAV diye bir vakıf, Cunta'nın lehine değilse bile, *"Türkiye'ye dokunmayın!"* propagandası yapmaktadır. Onların temsilcisi olarak konuşanlar, sonuç da Cunta'nın savunucusu durumuna düşerler. *"Aman, Türkiye'yi atmayın!"* demeye gelmişlerdir; oysa atmaya niyetleri yoktur ve çok sekter kişilerin dışında kimse de atılmasını istemiyordur. SİSAV grubu, Hıristiyan demokratları, İngiliz muhafazakârlarını kulis yaparak etkilemekte ve sonra dinleyici sıralarında oturmaktadır. Konuşmalarda Cunta çarmıha gerilirken dinliyor ve basın grubu olarak dolaşıyorlardır. Bir gün F. Aksın, *"Yahu, artık siz buranın elemanı oldunuz, önerelim de size bir büro açalım"* diyen çok iyi dost olduğu, Danimarkalı, liberal, genç Milletvekili Elmquist'e, *"Bak, burada bir klik var. Bunlar şudur. Bir yandan da Cunta'nın kulisini yapıyorlar"* diyerek isimlerini yazdırır tek tek ve, *"Biz burada konuşuyoruz ama, burada bir grup vardır, bunlar*

Cunta'nın kulisini yapıyor" diye açıklamak gerektiğini söyler. Elmquist, *"Ben konuşmayayım, Türkiye sorununu pek ele almayan bir başka arkadaşı konuşturalım"* der. O milletvekili Türkiye konusunda konuşmak için söz alır ve: *"Şimdi size bir açıklama yapmak istiyorum. Burada şimdi bir baskı basın grubu vardır.' Fransızcada, press-pression, aynı Türkçedeki baskı-basın sözcükleri gibi uyar. 'Bunlar, dedi, bir press (basın) grubu değil, bir pression (baskı) grubudur ve bunlar şunlardır: Nazlı Ilıcak...' Tek tek isimlerini okudu. Namık diye bir arkadaşım vardı bizimle çalışan, gönderdim, ne yapacaklar bakalım diye. Dondu kaldılar. Bizleri de 'Komünist' falan diye suçluyorlardı ama, kimse aldırmıyordu. Çünkü Sovyet propagandası falan yapmıyorum. Bizimki sistematik, somut bilgilere dayanan bir olaydı"* diye anlatıyor.

SİSAV grubu, elçilik kanalı ile kendini kabul ettirmiş ve Politik Komisyon'da konuşma yapmıştır. 10 örgüt delegasyonu ise *"Türkiye Demokratik Muhalefeti"* adıyla *"Cunta'dan haberler geliyor. Sansür var. Gazetelerde her şey yazılmıyor. Neler oluyor bu ülkede?"* diye çağrılır, resmen Avrupa Konseyi tarafından dinlenir.

Bu arada onlara en fazla yardım eden Belçika Sosyalist Partisi'nden genç milletvekili, aynı zamanda *Politik Komisyon* üyesi Claude Des Jarden, dünya basını ile de iletişim kurmalarını sağlar:

> Konsey'de basın toplantıları düzenliyorduk. Yöntem şuydu, Konsey'de Parlamenterler basın toplantısı düzenleyebilirdi. Bütün ulusların gazetecileri gelirdi. Örneğin Claude Des Jarden, Türkiye konusunda basın toplantısı yapıyor. Kendisine yardımcı bilgi verecek elemanları da, yani bizi de oturtur, toplantıyı açar, konuşurdu biraz, sonra bize verirdi sözü, biz de Türkiye'nin durumunu anlatırdık. Türk basınında çok küfrederlerdi adamcağıza. Türkiye'yi iş edinmişti. Onun için de bir kariyer oluyor, Avrupa Konseyi'nde bir sorunu gündeme getiriyordu.

Claude Des Jarden, bir toplantı sonrası, Türkiye durumu hakkında yine bir basın toplantısı yapar. SİSAV'ın temsilcisi olarak Orhan Aldıkaçtı gelip oturur. F. Aksın, Claude Des Jarden'e, *"Bu adam SİSAV'ın kulisçilerinden"* deyince, *"Bunu çıkaralım dışarıya"* der ve ortaya, *"Bu toplantı kamuya yönelik bir açıklama şu bu değildir. Basını bilgilendiren bir toplantıdır. Basın mensubu olmayanlar salonda varsa, lütfen dışarı çıksınlar"* der. *"Efendim, ya..."* demelerine karşın, Claude Des Jarden ses çıkarmadan bekler ve salondan çıkartılırlar.

Sonuçta, Avrupa Konseyi'ndeki Türkiye delegasyonunun görevleri askıya alınır. Böyle bir şey önermemişlerdir, ama hiç değilse Türkiye, dolayısıyla Cunta Parlamento'da temsil edilmez. F. Aksın: *"Bu arada, Parti'ye bütün raporları veriyorum, işte neler yaptık diye kocaman bir dosya gön-*

deriyorum. Ne ufak bir teklif var ne şunu yapın ne bunu yapın 'tıss yok'" diye ekliyor.

Avrupa Parlamentosu içinde de komünist grubun yardımı ile etkili olmaya çalışırlar. O zaman *Avrupa Ekonomik İşbirliği Parlamentosu*'dur. F. Aksın:

> Etkisi tabii direkt değildi, ama Avrupa kamuoyuna seslenen bir yapı olduğu için orada da Konsey'deki gibi çeşitli çalışmalar yaptık. Onların sesi duyulmadı, ama orada da gene oldukça ciddi çalışmalarımız oldu. Bu, daha çok Fransız Komünist Partisi'nin önemli yardımları ile gelişti. Uluslararası Demokratik Hukukçular Derneği ile 12 Eylül öncesi de onları ilgilendiren sorunlarda onlardan delegeler ya da hukukçular geliyor, araştırma yapıyorlardı. *Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu* da hukukçulardan oluşuyordu. Daha çok Sosyalist Parti'ye yakın bir federasyondu. Son derece geniş ilişkiler kurduk onlarla. Türkiye'deki çeşitli organlarla çeşitli basın toplantıları yaparlar, avukatlar gönderirlerdi.

Fransa'dan uluslararası ilişkiler içinde Türkiye'ye gelenlerin % 95'inin kaynağında TKP Fransa örgütü vardır ve bu dayanışmanın örgütlenmesi 1985'e kadar devam eder.

TKP ve 12 Eylül Yorumu

12 Eylül darbesi ile aynı gün TKP MK PB'sinin kaleme aldığı bildirinin ışığında 21 Aralık 1980'de radyodan konuşma yapan İ. Bilen, *"Amerikancı bir askersel diktatora olarak tanımladığı bu hareketin, işbirlikçi tekelci burjuvaziye dayanarak, emperyalizmin çıkarlarını savunduğunu ve ilk günden NATO'ya, ikili kölelik anlaşmalarına bağlı"* olduğunu belirtir. İ. Bilen, ABD'nin ülkemizdeki üslerini daha da güçlendireceğini; atom yığınaklarını artıracağını ve Cunta'nın, *Birleşmiş Milletler Cenevre Temsilcisi Coşkun Kırca*'nın bir Amerikan dergisinde Sovyetler Birliği'ne kışkırtmalarda bulunduğunu; Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri bozma girişimlerine karşı savaşımın başarısında, sosyalist ülkelerin ilkesel barış politikasının temel etken olduğunu; parlamenter demokrasi yerine finans oligarşisinin çıkarlarını yansıtan çıplak bir diktatoranın, 12 Eylül'de militarist klik eliyle ülkemize dayatıldığını vurgular. Cunta'nın erke el koymasından önce, ülkede çok geniş bir demokrasi hareketinin temel taşları döşenirken, militarist kliğin bu gelişmeyi tankla, topla önlemek için, kendi parlamenter sistemi de içinde tüm özgürlüklere karşı saldırıya geçtiğini; Cunta'nın demokrasi güçlerinin her şeye karşın güçlü bir eylem birliği sağlayamayışı, işçi sınıfının bölünmüşlüğü, köylülüğün örgütsüzlüğü, Kürt ve Türk halkı ilerici güçleri arasında tam bir bağdaşmanın gerçekleşmemesinden yararlandığını anlatır. TKP'nin öteden beri, ülkenin em-

peryalist komplo ile karşı karşıya olduğunu, cephe ve eylem birliği politikası izlediğini; ülkedeki askersel devirmenin, NATO içindeki çelişkileri hızlandırdığını; Cunta'nın kendi içinde birlik sağlayamadığını, Evren'in başta *görünmesine karşın, NATO' nun, Amerika'nın has adamı Haydar Saltuk'un* gerçek gücü elde tuttuğunu; *Sıkıyönetim komutanları arasında emperyalizmin en gerici, saldırgan kesimin çıkarlarını savunan açık faşist generallerin* bulunduğunu; Cunta içindeki *faşist öğelerin* dizginleri kendi ellerinde toplamak istediklerini; Türkiye'nin ekonomik, toplumsal, politik sorunlarının çözümünde de *baş politik engelin Amerikancı, NATO'cu Cunta*'nın bulunduğunu açıklar.[3]

V. Sarısözen: "Cuntanın Kanatları". V. Sarısözen, 12 Eylül darbesi olduğu gün raslantı eseri İ. Bilen'le aynı kenttedir ve sabahın erken saatinde İ. Bilen kendisine telefon eder. Bir araya gelerek, darbecilerin bildirisini birlikte dinler ve ilk TKP MK'nin bildirisi hazırlanır. PB üyelerinin de gelmesiyle bildiri taslağı kabul edilir. İçerik olarak faşist bir darbe olduğuna dair yorum yapma olanağı veren bir anlatım içindedir: *"Türk tekelci burjuvazisinin en geniş kesimlerinin darbesidir ve ana doğrultusu işçi sınıfına, komünist harekete, emekçi sınıflara karşıdır."* V. Sarısözen, bu bildirinin arkasından gerek TKP kadrolarından, gerekse kardeş partilerden TKP'ye bir dizi bilginin geldiğini belirtiyor. En önemli bilgilendirme ise TKP kadrolarından gelenlerdir. Çünkü Parti kadroları içinde bir dizi generalin çevresine çok yakın, hatta ailesinden insanlar vardır. *Emniyet Genel Müdürlüğü*'nden yargı organlarına, *Dışişleri Bakanlığı*'na kadar, o gibi yerlerde, o gibi ailelerden gelen Parti üyelerinin verdikleri bilgiler, Cunta'nın içinde iki kanadın var olduğu yönündedir. Sosyalist ülkelerde bilim adamı olarak çalışan insanların verdiği bilgiler de aynı doğrultudadır. Parti kısa bir süre sonra Cunta'nın karakteri hakkında farklı bir pozisyona girer. Bu bilgilendirmeler sonucu analiz ettiklerinde Cunta'da bir kesiminin tırnak içinde *"Kemalist"*, bir kesiminin ise tipik *"faşist"* olmak üzere iki kanattan oluştuğunu; dolayısıyla *"bu, bir gerici askersel darbedir"* sonucuna vardıklarını; *"askersel darbeyi desteklemediklerini, askersel darbenin gerici bir karakter taşıdığını"* vurguladıklarını; ancak onun içinde bir *"çatlak"* olduğunu; bu çatlağın belirli ölçülerde faşist MHP'ye *yönelik tutuklamalarda* kendini gösterdiğini, bir yandan sola vururken, diğer taraftan faşistlere bile vurduğuna dair olguları hesaba katarak öyle bir çizgi oluşturduklarını belirtiyor ve ekliyor: *"Yalnız burada tabii bazı kaba yaklaşımlar da oldu ve bu çok şematik hale geldi. Öyle olunca sanki Cunta'nın bir ilerici, bir de gerici kanadı varmış gibi bir intiba uyandı. Parti yayınlarında da zaten buna uygun, bunu pekiştiren, böyle bir izlenimi güçlendiren görüşler de yer alıyordu."*

---

[3] H. Erdal, *agy*, Ek. 2, s. 69.

PB'de Faşizm tartışması. G. Dinçer, darbe sonrası Leipzig'de radyo ve televizyonda nasıl bir yayın yapmaları gerektiği, ideolojik-politik içeriği ile ilgili, her sabah yapılan toplantılarda neye yönelik düşünüldüğüne tanık olur. *"Darbe kötü bir şey, belalı bir şey de, adı ne konsun, ne konmasın"* tartışmaları önce PB'de yapılır. A. Meriç, darbenin faşist olarak nitelenmesi gerektiğini, tutuklamaların sürdüğü, partilerin kapandığı, Anayasa'nın kaldırıldığı ve şimdiye kadar görülmüş en kötü durum olduğunu söyler. *"Bakalım Sovyetler ne diyor, gidip öğrenelim"*den sonra bir iki toplantı beyin fırtınası biçiminde geçer. MK toplantısında, adına ***"faşist"*** denmeden *"faşizm özelliklerine uyuyor mu uymuyor mu?"* gibi teorik tartışmalardan sonra *"askeri, militer bir harekat, tabii ki işçi sınıfına, halka karşı"* gibi ve *"Amerika'yı daha çok suçlayarak, ülkeyi destabilize etmek isteyenlerin oyunu"* gibi bir yaklaşım içinde faşist denmediğini vurguluyor:

> Denmemesinin nedeni tamamen Bilen. Baktığı tek şey *Pravda ne diyor?;* onları okuyup Türkiye'ye *Pravda* nasıl yaklaşıyorsa, o terimle hitap edelim anlayışına sahip. Halbuki, *Pravda* bir devlet gazetesidir. Devlet gazetesi başka bir devlete *'faşist devlet'* demez. Çünkü orada Parti ile devlet iç içe geçmiştir. Parti gazetesiydi, ama *Pravda* devletten yana bir Parti'nin gazetesiydi. İyi kötü ticaret, bilmem ne ilişkileri olan bir komşusuna faşist demesi, diplomasiye de uygun bir tavır değil. İlk başta Kutlu bile Türkiye'de millet ***faşist*** dediği için ve oradaki acıların öfkesiyle ***faşist diyelim*** diyenlerdendi. Ama Bilen yoldaşın ve diğer herkesin eğilimi *Sovyetler Birliği ne diyorsa, biz de öyle yaparız* biçimindeydi. Ama *Her koşulda aynını yapalım* yaklaşımı ağır bastığı için herkes aynı tavrı aldı. En çok direnen, Aydın oldu. Bilen çok kızdı. Teori ayrılığına *Sovyetler Birliği'nin her söylediğini aynen söylemek zorunda değiliz ki* gibi öfkeli çıkışlara hoşgörülü bakmazdı.

G. Dinçer, TKP'nin darbe yemiş bir halkın sınıf partisi olduğunu iddia eden bir Parti olduğunu ve önce darbeye faşizan dendiğini, sonra giderek yumuşatıldığını; Sovyetler Birliği'nin dünya, Türkiye, Ortadoğu konusundaki görüş ve yaklaşımının eleştirisiz kabul edildiğini ve bunun onlar tarafından dayatılmadığını, TKP yönetiminin kulağını, gözünü oraya verdiğini, onların *"Cunta, askersel iktidar"* gibi terimler kullanması üzerine, TKP'nin de o dönem bu terimleri aynen kullandığını; bu tavrın gerek Parti, gerek Parti dışındaki sol içinde eleştirildiğini belirterek ekliyor: *"Yanlıştı, darbe yiyen bir ülkenin, halkın, muhalefetin en ucundayız. Bizim ona uygun bir üslup, tavır almamız gerekirdi."*

İstanbul İl Komitesi'nin çıkardığı bildiride, *faşist* sözcüğü kullanılarak bir niteleme yapılmıştır, ama Parti'nin tam görüşünü ifade etmemektedir. N. Yağcı, *"faşisttir, değildir"* tartışmasının teorik bir konu olduğunu ve Amerika üzerindeki askersel darbelerin, Sovyetler Birliği'ndeki *Marksizm-Leninizm Enstitüsü*'nde *"Hakikaten bilimsel anlamıyla bakıp da bunlara*

faşist diyebilir miyiz?" biçiminde tartışıldığını ve faşizmden anlaşılanın başka bir şey olduğunu; *"neo-faşistler"*, yani *"askersel darbeler"* gibi nitelemelerin o tür darbelerle ilgili bir analize bağlı bulunduğunu belirtiyor.

TKP'nin, 12 Eylül darbesine karşı yaklaşımı Parti içinde ve dışında tepkiyle karşılanır. TSİP yayın organı *Gerçek* gazetesinin Mart 1981 tarihli 192. sayısının *"Ankara'daki 'Askersel Cunta' Faşist Değilse Nedir?"* başlıklı yazısında, Türkiye solu içinde suni ve zorlama bir tartışmaya yol açıldığını; mevcut rejim konusunda yaratılan bulanıklık ve kavram kargaşasının *reel-politiker* amaçlarla, *Marksçılık-Leninçilik* adına yapıldığını belirlemektedir.

A. Meriç, bu süre içinde PB'de, 12 Eylül bildirisi konumundan da uzak daha Cunta kuyrukçusu bir tutum içine girildiğini; nasıl ve ne zaman hazırlandığı gizlenen yazılı bir platformun partiye dayatıldığını; Ocak 1981 sonu yapılan uzun bir PB toplantısında, 12 Eylül bildirisinin konumundan yüzgeri edenlerin ağırlıklarını koymasıyla *"Politik Durum ve TKP'nin Tutumu"* başlıklı belgenin geri bir anlatımla kaleme alındığını ve ülke içindeki Partizan grubu yöneticilerinin ülkedeki tüm yöneticilerin ülkeyi terk etmesini, tüm parti çalışmasının durdurulmasını önerdiklerini ve kendi grup toplantısını parti yönetimine *'Merkez Komite üyelerinin kendi aralarındaki toplantısı'* diye getirip kararı parti yönetiminin onayı olmadan uygulamaya başladıklarını belirtiyor ve şunları ekliyor:

> Ülke içindeki Partizan sorumlusu (N. Yağcı, N.B.) *kendi olanağı olan yurtdışına çıksın, canını kurtaran kaptandır* uygulamasına geçti. Kendisine çok yakın, aynı gruptan bir kişi, bu tutumun etkisi altında büyük bir panik içinde yurtdışına çıktı ve partiye ülkedeki gelişmeler üzerine bir rapor verdi. Raporda, Partizan Grubu'nun ülke içinde nasıl ilişkilerini sürdürdüğünü, nasıl parti güvenliğini bu ilişkileri sürdürerek tehlikeye attığını anlatarak yakınıyordu. ... ülkeden kaçış heyecanı bunları itiraf a götürmüştü. Yurtdışında bu rapor *yok edildi,* tartışılmadı.[4]

12 Eylül'e Parti'nin faşizm dememesi, Parti tarihinde *Devrimci Kanat* diye geçen parti içi muhalefetin nedenlerinden biri olacaktır. N. Alpay:

> 12 Eylül'de, Sovyetler faşist demedi. Parti de faşist demedi. Bizim de *devrimci kanat* olarak Parti'den kopmamızın nedenlerinden bir tanesidir bu. Çünkü faşist dediği anda o devletle bağını koparması gerekiyor. Her tür ilişkisini kesmesi gerekiyor. İlke icabı. Ama demiyor, böylece ilişkisini sürdürüyor. Niçin sürdürmek istiyor? Her tür bakımdan, işte güvenliği bakımından, tabii ilişkiyi sürdürürse orada ayakları oluyor onun ticari ateşesidir; devlet ilişkileri oluyor, bu da ona bilgi kaynağı demek; daha kontrol altında tutuyor.

[4] H. Erdal, *agy,* Ek. 2, s. 27.

> Burnunun dibindeki bir devletle ilişkisini kesmek istemiyor. Sırf devlet olarak, bunlar devlet mantığı olan şeyler.

12 Eylül'de N. Alpay Ankara'da ideolojik büroda çalışmaktadır. İşçinin Sesi, 12 Eylül'e faşizm demektedir ve kendisinden İşçinin Sesi'ne karşı, 12 Eylül'ün niçin *faşizm* değil de *Askeri Diktatörlük* olduğunu parti tabanına anlatan bir yazı yazması istenir. *"Ben, bu görevi yapamam, çünkü ben de faşizm diyorum"* demesi üzerine *'tek bağa'* alırlar, tecrit ederler:

> İdeolojik büroda tabii buz gibi bir sessizlik. Sekreter ben değildim, başka birisiydi, *"o zaman yoldaş otur raporunu yaz ve getir, niçin faşizm diyorsun?"* dedi. Üçüncü şahsa baktım, çok cin gibi bir insandı, biliyorum faşizm diye düşünüyor, hiç sesini çıkarmadı. Ne için faşizm olduğunu, faşizmin tarifinden başlayarak anlattım. Tabii ki iş orada değil, onlar da biliyorlar, ki Sovyetler Birliği *faşizm* demiyor. Ondan sonra bir eliyle raporumu aldı sonraki ilk toplantıda adam, öteki eliyle de *"Bundan sonra benimle tek bağdasın"* dedi... Tek bağa aldılar beni, korkunç bir şey, *"bu, kızağa çekmek"* demek. Aslında Parti'den atılmanın bir adım öncesidir bu.

Sovyetler Birliği: "Türkiye yeniden inşa ediliyor". O. Baydar, 12 Eylül'den birkaç gün önce Leipzig'den çağrılmıştır. Doğu Berlin'de sabahın erken saatinde A. Meriç telefonda: *"Sen zor dönersin artık, Türkiye'de darbe oldu"* der. *"... Federal Almanya'ya yerleştim eşimle, o da aynı durumdaydı. Yurtdışında olmak iki şeyi yakınlaştırdı: birincisi TKP ilişkisi daha yakına geldi, kolay ilişki kuruyorsunuz; üstelik 12 Eylül sonrasında, çok muhtaçlar yurtdışına çıkmış bu kadrolardan. Büyük bir sarsıntı var, belli ki Parti, kendi içinde de geçiriyor. Öte yandan, Avrupa'da olmak, bir sürü şeyi daha iyi gözlemek, ufkunuz o manada gelişiyor, dünyada neler olup bittiğini daha iyi gözlüyorsunuz."* 1981 başında Moskova'ya, eğitime gönderilir, okulda fark eder ki Pravda dahil, diğerleri, SBKP, faşizm dememektedir. Orada bir gün, hatırladığı kadarıyla V. Zagladin'in ders veya konferans verdiği, bütün okulun ve çeşitli ülkelerden kişilerin konferans vermek için bulunduğu bir toplantıda: *"Türkiye'de bu kadar olay, şu oluyor, bu oluyor, Parti hâlâ buna faşizm demiyor, SBKP de demiyor"* der, bilimsel bir açıklama getiremezler; sonuçta *"Kafası biraz karışık yoldaş"* olarak iyice belirmiş olur. Yine bir gün okulda akademisyenlerden birisi, *'Türkiye'de ne oluyor?'* diye sorar. V. Sarısözen oradadır ve anlatmaya başlar: *"MHP kapatıldı, şu oldu, bu oldu."* Türkiye'de fevkalade olumlu işler olmuş gibi anlatmaktadır: *"Askerler geldi faşizme darbe indirdiler, faşizan partiye şunu yaptılar, bunu yaptılar."* Onun yönetici olduğu oradakiler tarafından da biliniyordur. O. Baydar ise, orada sıradan birisidir. Çok tatsız bir durum olur; ama dayanamaz ve söz ister, saymaya başlar: *"DİSK kapa-*

tıldı, Anayasa ihlal edildi, partiler kapatıldı, şu oldu, bu oldu" derken birden lafını keserler...

O. Baydar, Parti'nin 1980'de 12 Eylül darbesinden sonra bunu *faşist darbe* olarak nitelememesinde, özellikle niteleyenleri de kafası karışık ilan etmesinde ve bu yüzden Parti içinde kopmaların olmasında, yine SBKP'nin verdiği doğrultunun önemi olduğuna inanıyor. O sıralarda bu tartışmaların en yoğun olduğu dönemde Moskova'dadır. Bütün Sovyet kaynaklarında, makaleler tercüme edilir, yazılan şudur: *"Askerler kazmayı, küreği aldılar, Türkiye'yi yeniden inşa ediyorlar."* Ankara'nın ilk Kemalist hareketi tarafından inşasına atıfta bulunan fevkalede övücü makalelerdir. *"TKP üzerindeki baskıların başladığı dönemde, Sovyet basınına Türkiye ile ilgili yansıyan Bolşoy Balesi mi ne, gördüğü ilgi ve Türkiye'nin ne kadar iyi bir yola girdiği üzerineydi. Sovyetler Türkiye'deki askeri yönetime, devlet politikası olabilir, son derece hayırhah bakmıştır."*

O. Baydar, gerek SBKP, gerekse TKP olarak gerçek neyse o yorumu getirme cesaretine sahip olunması gerektiğini ve kanlı faşizm ilan edilmese dahi, 12 Eylül'ün bütün uygulamaları ile faşizan olduğunu; faşizmin bin tane uygulamasına karşın tek kaynağının bulunduğunun bilindiğini; ama bu yorumun asla yapılmadığını, bu tutumun *"bizim gücümüz kalmamıştı Türkiye'de, antifaşist mücadele yürütemezdik"* gibi nedenlerle açıklanabilir olmadığını, ve: *"Vahim bir olaydı. Hâlâ faşizm, Türkiye'ye özgü bir faşizan deneme olduğuna inanıyorum"* diyor.

TKP'de Kerim Seyran ismiyle *"Türkiye'deki Gerici Diktatörlüğü neden FAŞIST olarak nitelendirmiyoruz?"* adlı bir broşür yayımlanır. TSİP'in illegal yayını 5 Aralık 1982 tarihli *İlke* dergisindeki *"Cunta Önünde Reel-Politiker Bir Çizginin Anatomisi"* başlıklı makalede, TKP'nin iki yıl içinde izlediği politikanın ve bu broşürle K. Evren Cuntası'nın faşist olmadığını ispatlama çabasında ne denli aciz kaldığı vurgulanmaktadır. K. Seyran, söz konusu olan yazıda Cunta'nın doğru değerlendirilmesinin pratik önemi üzerinde durmuş, ve: *"Cunta'ya faşist demek bundan beteri olamaz demektir. Bu anlayış hem rejimin gericileşme yönünde attığı adımları zamanında görüp bunlara karşı somut mücadele vermeyi, hem de Cunta'nın iç çelişkilerini bulup bunlardan yararlanmayı zorlaştırıyor"* demiştir. İlke dergisi, buradaki anlayışın *"ehven-i şer mantığına"* dayandığını; rejimin giderek gericileştiği ve bundan kurtulmanın yolunun Cunta'nın iç çelişkilerinden yararlanmak. Cunta'ya karşı sekter olmamak, esnek davranmak gerektiği mantığının sergilendiğini belirtiyor.

Atılım yazıları. Aslında 12 Eylül darbesini izleyen ilk aylarda TKP'nin yaklaşımı farklıdır. Bunu merkez yayın organı *Atılım* sayılarında ve bildirilerde bulmak mümkün. *Atılım* dergisinin bir özelliği de dergi başlığının sağ üst tarafına koyduğu günün belgisinin belirleyiciliğidir. Ekim 1980 sayısında bu belgi: *"Cunta'ya evet demek, faşizme evet demektir";* Kasım sa-

yısında *"Cuntayı Desteklemek, Faşizme Evet Demektir"*; Aralık ayında *"Cunta'nın Hiçbir Saldırısı Yanıtsız Kalmayacaktır"* biçimindedir. TKP o sıralarda Cunta'yı doğrudan faşist olarak nitelemese bile bu anlamda bir belgiye yer vermekte; Ekim 1980'deki başyazısında, *"faşist biçimi yöntemlerle uygulanan zorbalık rejimi"*, Kasım 1980'de *"rejimin evrimleşme yönü kesinleşmiş değildir: faşistleşebilir"* demektedir.

Aralık sayısında farklılık başlamakta ve Ocak ayından itibaren ana belgi köşesindeki Cunta karşıtı belgi çıkarılıp, *"Emperyalizme ve tekellere karşı iş, ekmek, toprak için, demokrasi ve bağımsızlık için birleş"* biçiminde genel bir belgi konmaktadır. Başyazıda ise Cunta'nın bir taraftan halkın barış, demokrasi, ulusal bağımsızlık istekleri ve savaşımını, diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist ülkeler topluluğunun süregelen barış, yumuşama, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi politikasını göz ardı edemediği ve *"esnek"* bir yöntem izlediği söylenmektedir. Burada halkın bu istekleri ve sosyalist sistemin detant politikasını görerek Cunta'nın *"esnek tutum"* izlediğini, karşılık olarak da *"esnek tutum"* içinde olmak gerektiği; aynı yazıda *"faşist tehlikeye karşı savaşın güncelliğini yitirmediği"* ve *"Cunta'nın işbaşına gelmesiyle henüz faşizmin iktidarda olmadığı, faşizmin tehlike olarak -Cunta'ya karşın- ortadan kalkmadığı ve 12 Eylül öncesi bir durumun var olduğu anlamı"* çıkmaktadır.

Ekim 1980'de *Atılım*'da yayımlanan ve TKP'nin 12 Eylül darbesini izleyen ilk çağrısında yer alan; *"Şahinkaya'nın askersel devirmeden bir gün önce Washington'dan"* döndüğü, aynı gün *"NATO Güneydoğu kanadından bir komutanın Ankara'ya"* geldiği; 12 Eylül sabahı Cunta'nın yönetime el koyduğunu *"ilk kez Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın"* açıkladığı ve *"bu zincirin asıl komuta merkezinin Pentagon'un elinde"* olduğu doğrultusunda yaptığı *"Amerikancı Cunta"* tesbiti doğrudur. Ancak TKP giderek Cunta'nın aslında Amerikancı olmadığı, ABD'nin Cunta üzerinde büyük baskıları olduğu; bu baskılara dayanabileceği kuşkulu olan Cunta'nın geriledikçe anti-Sovyet ve anti-komünist çevrelerin baskısıyla anti-komünizmin de arttığı biçiminde bir söylemi sürdürür durumuna gelmiştir. Özellikle Şubat 1981'den itibaren *Atılım*'larda sınıfsal olmaktan çıkan tanımlama ve değerlendirmeler yer almış, TKP politikasına hâkim olmuştur.

TKP Operasyonu Belirtileri/Hazırlıksızlık. A. Meriç, 1981 Şubatının ilk günlerinde, PB toplantısından hemen sonra, henüz üyeler dağılmadan kesin güvenilir bir kaynaktan aldıkları istihbarata göre, *"siyasi polisin elinde tüm MK ve otuzu aşkın il komitesi üstüne resimli, isimli bilgi olduğu"* istihbaratını edindiklerini ve bu tarihten itibaren geniş tutuklamaların başladığını; Mayıs 1981'e kadar PB'nin herhangi bir önlem almadığını açıklamaktadır.[5]

[5] H. Erdal, *agy*, Ek. 2, s. 30.

O. Baydar, SBKP'nin 12 Eylül karşısındaki tavrının darbeyi reddetmemesi, karşı çıkmaması olduğunu; TKP yönetici kadrolarının, Mayıs tevkifatı olduğunda fevkalade şaşırdıklarını, kendisinin hiç şaşırmadığını ve sonra da politikanın değiştirilmediğini, *"biz yanılmışız"* denmediğini belirtiyor.

12 Eylül ve TKP'nin Geri Çekilme Hareketi

N. Yağcı, insanların kafasında Parti'ye darbe geleceği düşüncesinin olmadığını ve darbe geldikten sonra İstanbul Komitesi'nin *"Parti merkezi geri çekilme kararı almalı, somut gerekleri yapılmalıdır"* değerlendirmesine karşın *"geri çekilme"* kararının alınmadığını ve bunun temel nedeninin ideolojik hattın yansıması olduğunu; A. Meriç ve İ. Bilen'in de kafasının bu geri çekilmeye yatmadığını, kararın ancak Şubatta kendisi yurtdışına çıktığında alındığını; geri çekilme kararının özellikle İşçinin Sesi çizgisinin etkili olduğu yerlerde reddedildiği, benimsenmediği veya ciddiye alınmadığını, İzmir ilinde *"geri çekilme hayali pasifisizmdir"* denildiğini belirtiyor.

N. Yağcı'nın bu açıklamaları şimdiye kadar edindiğimiz bilgiler açısından çelişkili görünüyor. TKP içinde İşçinin Sesi ayrışması, yurtdışında 1980'de yapılan *Leninciler Kongresi* ile yollarını kesin olarak ayırmaları ve TKP adını almaları sonucunda fiilen sona ermiştir. N. Yağcı ise, 12 Eylül karşısında *"geri çekilme politikasına"* Parti saflarında veya bazı bölgelerde karşı çıkılmasını İşçinin Sesi ideolojisine bağlamaktadır. Bu durumda Parti'de İşçinin Sesi etkinliğinin hâlâ sürdüğü ve 12 Eylül'e *faşist* diyen bu grubun *"geri çekilme taktiğine"* karşı olduğu anlamı çıkıyor. 12 Eylül'ü *faşist* olarak niteleyen ve farklı bir yorum içindeki PB'yi eleştiren A. Meriç'in, *"geri çekilme taktiğine"* karşı olduğuna gelince; faşizme karşı mücadelede *"geri çekilme taktiği"* bir savaşım biçimidir. Bu nasıl oluyor? 12 Eylül'ün başlangıcında ise, Türkiye'deki MK üyeleri Türkiye'de kalma ve savaşım kararı aldıklarında, doğal olarak bu karar da alınmış oluyor. O sırada A. Meriç'in etkinliği sürmektedir ve N. Yağcı, A. Bulutgil ile birlikte Türkiye'de TKP'nin örgütlenme sorumlusudur.

"Sistematik çalışma çözülüyor." 12 Eylül sonrası faşizm tartışmasında, *"bu işe faşizm demek lazımdır"* diye tartışma yürütenlerden, dönemin genç parti üyesi Z. Aydın, 12 Eylül öncesi siyaseti dar anlamda bir iktidar mücadelesi olarak tanımladıklarını, "Öncü Parti" fikrine vurgu yaptıklarını ve bunun bir iktidar savaşımına karşılık olduğunu; TKP içinde çeşitli bölünme ve ayrışmaların, bunun devamında gündeme geldiğini belirtiyor. 12 Eylül baskı koşullarında cezaevinde, parti yöneticilerinin bir kısmının yurtdışına çıkmasının ise çeşitli erime ve zayıflamalara yol açtığını; buna

1980 sonrası yapılan tespitlerin de etkili olduğunu, TKP'nin faşizm yorumu yapmaya başladığında ise iş işten geçtiğini; çünkü 1980 öncesinde müdahale beklentisi içerisindeyken, legal örgütlenmeler aynı zamanda faşizm koşullarına da uyarlanabilecek yapılar haline dönüştürme arayış ve çabalarının, partiyi koruyup direnç noktaları oluşturabilecek düzenlemenin sağlanamadığı, sistematik bir organizasyon kurulamadığını vurguluyor: *"Belki zaman yetmedi, belki sahip olduğumuz rehavetin etkisi, sonuçta bunu bir anlamda başaramadığımız kanaatindeyim. Bunun arkasından yenilen, dışarıdan gelen fiziki darbeler, içeride yapılan siyasal tespitler üzerine yoğunlaşmış tartışmalar, bir anlamda 73 Atılımı ile başlayan sürecin giderek daralmasına, kitlelerle olan bağların zayıflamasına, giderek sürecin bir biçimde noktalanmasına doğru gitmesidir."*

Z. Aydın'a göre, 12 Eylül sonrasında TKP'nin hem siyasi tespitleri hem siyasi Parti tespitlerine bağlı olarak ortaya konulan görevler, o günün ihtiyaçlarına karşılık verebilecek durumda değildir. Örgütsel ilişkiler vardır. Örgütsel yapıda birbiriyle haberleşme, yayın akışı gibi ilişkiler söz konusudur, ama bu sistematize edilmiş bir ilişki değildir. Toplumsal hayatta her şeye rağmen muhalefet örgütleyebilen, direniş noktaları ortaya koyan bir örgütlenme modeli değildir. Z. Aydın kendi içine kapalı, bir tür *"varlığını devam ettirip ortam yumuşadığında, tehlike savuşturulup fırtına dindiğinde yeniden ortaya çıkılması hedefini"* gözeten bir yaklaşım olduğunu; bugün bakıldığında var olan ilişkilerin korunmasının da önemli, ama bu ilişkileri koruma yolunun da, bir anlamda mücadele içerisinde yoğun ve etkin biçimde rol alabilmek olduğunu, bunun yapılamadığını; ayrıca yaşanan operasyonlarla bu ilişkilerin korunamadığının görüldüğünü, 12 Eylül sonrası kendi iç ilişkilerini kurma açısından da başarılı bir örnek sergileyemediklerini belirtiyor:

> İşte Trakya TKP operasyonu. TKP'nin yıldönümü nedeniyle TKP bildiri dağıtıyor. TKP'nin gençlik sorumlusu, bir arkadaşıyla birlikte kahvede oturuyor. Daha önce İGD'li olduğu için polis tarafından bilinen birisi. Parti bildiri dağıtıyor. Parti, gençlik sorumlusuna bildiri dağıtacağını önceden haber vermiyor. Gençlik örgütlerinin, gençlerin, en azından görev yapan arkadaşların kendilerini korumaları için bir uyarı göndermiyor, bildiriyi dağıtıyor. Bildiri dağıtımının hemen arkasından polis harekete geçiyor. Kahvede, gençlik sorumlusunu gözaltına alıyor, bunun arkasından sanırım 130-140 kişiye varan ve sonuçta bir arkadaşımızın da yaşamına mal olan bir operasyon yaşanıyor. Bu kurulan örgütsel ilişkilerin, kendini korumaya yönelik, böyle bir perspektifle oluşturulmuş ilişkilerin de, aslında bu koruma noktasında çok başarılı olamadığına bir örnek teşkil ettiği kanaatindeyim. Başka faktörler de kuşkusuz vardır.

12 Eylül faşizminin şiddetinden kendini koruma adına yapılan geri çekilmenin de başarılı sonuçlanmadığını vurguluyan Z. Aydın: *"Birincisi, daha sonra, daha güçlü bir biçimde ortaya çıkma ihtimali olmamıştır. İkincisi, bütün bu geri çekilmeye rağmen 12 Eylül'ün baskı ve gazabından kendimizi kurtarmamız mümkün olamamıştır. Yüzlerce, binlerce TKP üyesi TKP davalarından yargılanmış, cezaevlerinde kalmıştır. Merkez Komite üyelerine varıncaya kadar birçok insan işkence tezgâhlarından geçmiştir. Yaşamını yitirmiştir. Geri çekilme, koruma adına başarılı bir sürecin örgütlenmesi olmamıştır."* Ayrıca politik olarak da doğru olmadığını ve 12 Eylül'den hemen sonra, 12 Eylül'e karşı direniş örgütleyecek güçlerin başında TKP'nin geldiğini; TKP'li kadroların önemli bir kısmının işçi sınıfının içerisinde, 80 öncesinde çeşitli grevleri yönetmiş, grev komitelerinde yer almış, bir toplumsal mücadelenin çeşitli aşamalarında nasıl tutum alınacağını bilen insanlar olduğunu ve: *"12 Eylül'e karşı kitlesel gösterileri, grevleri TKP örgütleyebilir, genel grev çaplı olmasa bile, işyeri direniş ve eylemleri olabilir, 12 Eylül'ün yüzünün teşhir edilmesinde, uluslararası kamuoyuna taşınmasında etkili olabilirdi"* diye düşünüyor. Burada *"Böyle bir karar alınsaydı bu karar aynı zamanda çeşitli kıyımlara yol açardı"* diye itiraz edilebileceğini, *"sağduyulu bir tutum alınmıştır"* biçiminde açıklanabileceğini hatırlatmam üzerine Z. Aydın:

> Bugün baktığımızda *"evet böyle de olabilirdi"* diyebiliriz. Ancak sürecin bütününe baktığımızda, böyle yaparak 12 Eylül gazabından kurtulmak mümkün olmamıştır. Şiddet yine gelmiştir. Çeşitli kıyımlar yine olmuştur. Kırımlar olmuştur. Yine sol hareket ve TKP açısından 12 Eylül süreci bir yenilgiyle noktalanmıştır. Bir sokakta kitlesel muhalefeti içeren bir direnişle de yenilebilirdik. 12 Eylül'ü geriletemezdik, belki yenilebilirdik ama, bu yenilgi, şimdi yaşadığımız yenilgi sürecinden daha iyi bir yenilgi olabilirdi ve belki 12 Eylül sonrasında, hatta bugünlere taşınan bir noktada da fikri takibi içeren, inadı, ısrarı içeren bir toplumsal muhalefetin oluşması ve gelişmesinde de kaynaklık edebilirdi. *Bu tercih edilmemiş. Bu imkân kullanılamamıştır!*

Z. Aydın, 12 Eylül sürecinde Parti'nin bu konumuna, Komintern'den bu yana sürdürülen dayanışma çizgisinin, Sovyetler'in Türkiye hükümeti ile olan ilişkilerinin rol oynamış olabileceğini; 12 Eylül'e faşizm denilmemesinin, sadece bir politik öngörüsüzlük olmayıp, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile kurduğu ilişkileri dikkate alan bir yaklaşımın etkisi ve TKP açısından Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geleneksel bir sorun olduğunu vurguluyor:

> TKP'nin kuruluş anından itibaren, özellikle bu **dünya devrimi** tezinin, komünist partilerce kabul edilir olması, Komitern'in bir siyasal örgütlenme ola-

rak varlığını ortaya koyması bu TKP'de de önemli ölçüde gözüken; zaman zaman bu çizginin dışına çıkan TKP içerisinde çeşitli unsurlar olmasına rağmen, ağırlıklı eğilim her zaman TKP'nin bir Komintern seksiyonu gibi düşünülmesi biçiminde gelişmiştir. Hatta şimdi çeşitli yayımlanan kitaplarda görüyoruz. TKP'nin kendi içerisindeki tartışmalara bile, Komüntern'in yöneticilerinin taraf olması, bir tür oralardan icazet alınması, bu tartışmaları da bir anlamda noktalayan, çözen bir yöntem olmuştur. Bu, geleneksel bir şeydir. TKP'nin, TBKP'nin ya da *yenilenme* diye yaşadığımız süreçte de bunun izlerini yakın bir biçimde görmüşüzdür.

II) 12 EYLÜL VE TKP OPERASYONLARI

N. Yağcı, Türkiye çapında korunmak için İstanbul'da hızla önlemler aldıklarını; diğer yöre ve illerin parti yöneticilerini koruyacak evler bulmaya giriştiklerini; PB düzeyinde *"Diğer illerdeki yöneticiler İstanbul'a gelecek"* diye alınan karara uyanların hepsinin firesiz tutuklanmaktan kurtulduğunu; birçok yerde buna uyulmadığını ve özellikle Ankara, İzmir, Marmara Bölgesi'nde yukarıdan aşağıya bir darbe yediklerini; Ö. Ağın ise kendi olanaklarıyla İstanbul'da olduklarını belirtiyor:

> 12 Eylül darbesi olunca, daha Parti'ye karşı operasyonlar başlamadan İstanbul'a geldik; ama İstanbul parti örgütleriyle hiçbir kişisel ilişkimiz olmadı, kendi olanaklarımızla İstanbul'da olduk. Bu dönemde, Yöre Komitesi değişik şekillerde, değişik yerlerde, İstanbul, Ankara ve bölgede de toplanıyordu. Haberleşmeyi ise arkadaşların gelip gitmesiyle, ayrıca klasik olarak kurye ve telefonla sağlıyorduk. Çünkü il komitesi, yapılar, çoğunluk orada kaldı. Parti'ye yönelen ilk operasyonlarda (Mayıs 1981, N.B.) bizim bölgede bir şey olmadı. Polis tarafından bilinen insanlar zaten bölgede değildi. Burada da bize ulaşıp, oralara da çok gidilemedi. O arkadaşlara da ulaşılamadı.

Ö. Ağın, İstanbul'un da bu anlamda kendini koruyan illerden bir tanesi olduğunu, ama bunu çok abartmamak ve süreç içinde fetişleştirmemek gerektiğini; korunabilmeyi, *sadece bu bölgedeki insanların aldığı önlemler veya maddi önlemlerle bunlar atlatıldı* demenin kendisine çok doğru gelmediğini; genel operasyon vuruşları dışında o dönemde raslantı olarak yakalanan veya kurtulanlar olduğunu, örneğin N. Yağcı'nın iki-üç kere raslantı olarak kurtulduğunu söylüyor ve şöyle diyor:

> Nabi randevularda vs. onlardan bir tanesinde yakalanmış olsaydı, Aydan gibi olacaktı. Örneğin, bizim bölgeden birisi, bir yere giderken *Merhaba* dediği için yakalandı. Onu yapmasaydı veya selamlaştığında polis ona bakmamış olsaydı kurtulmuş olurdu. Kendini koruyanlar veya yakalananlar, bir kısmında tesadüfi noktalar var, bir kısmı da çok ilkeli, çok oturmuş olarak geriye çe-

kilmiş, anlayış olarak bunu Parti anlayışı haline getirmiş, Parti normu haline getirmiş, parti örgütlerinden söz etmek, bu anlamda çok gerçekçi görünmüyor. İnsanların rolünü, örgütlerin rolünü, örgütler arası farklılığı görmemek de gerçekçi olmaz.

Akdeniz Yöre Sekreteri Yakalanıyor

TKP operasyonu Mayıstan önce İzmit, sonra Ankara'da başlamış, raslantı olarak Çukurova'ya gelmiştir. T. M. Öztürkoğlu, 1 Mayısta yakalanır: *"Ankara'da Çağatay'ın adamlarından Mersinli İGD'li bir çocuk yakalanıyor. Ankaralı ekiple Mersin'e getiriliyor. Sıkıştırılınca iki üç İGD'liyi kurtarmak için, belediyede saygın, ilerici, müdür konumunda, aynı zamanda İl Sekreterimiz Kenan Öztürk'ü 'Nasıl olsa bu sosyal demokratın biridir, bunun adını verelim' deyip üzerine atıyorlar. Bizim operasyon başlıyor. Bir ay sonra beni Ankara'ya getirdiklerinde öğrendiler, 'Oooo büyük balık yakalamışız' dediler"* diyor ve tutuklamaların izlediği sıranın: Kırıkkale, Ankara, Çukurova, İstanbul, Marmara biçiminde zincirleme gittiğini söylüyor.

T. M. Öztürkoğlu'nu, Mersin'de tutuklandıktan sonra polis İstanbul'a da getirir. Birileri yakalanmıştır. Polisin elinde randevu bilgileri vardır. Arabada MİT'ten, Akdeniz sorumlularından biri yanında oturmaktadır. Sorgu sonrası Göztepe'deki bir benzin istasyonuna getirilir, ne olduğunu bilmemektedir... Elleri kelepçeli değildir. Çünkü işkence sonrası ayağının bir tanesi tutmuyor, yere basamıyordur. Tam o sırada birisinin, camdan içeriye baktığını görür: *"Adil Demirci! Arkasında da yanılmıyorsam Şeref. 'Kim bu?' dedi yanımdaki, benim gözlerime bakıyor. Akdeniz bölgesinden MİT'ten bir adam var o geldi, belli önemli bir adam. O da benim gözlerime bakıyor: 'Kim bu adam?' dedi. 'Biz bunlarla beraber gelmedik mi? Arkada arabadaydılar, İstanbul polisi herhalde' dedim. 'Eşek oğlu eşekler, geldi şimdi ürkütecek, buraya geleni ürkütecek' dedi. Adil, Şeref baktılar biraz, çekip gittiler. 'Hadi gidiyoruz' dediler. Birisi daha bindi yanıma, ben arkada oturuyorum."* Polis istihbaratının Alman plakalı lüks arabası ile Feneryolu otobüs durağına gelirler. Biraz ileride minibüs benzeri bir arabadan N. Yağcı iner. Elinde bir çanta, bir tane de küçük bir naylon paket vardır ve durağa gelir.

Yanımdaki *"Bu kim?"* dedi. Sağa sola bakınıp *"Bilmiyorum"* dedim. *"Bak arabadan indi, saatte tam zamanı, randevu bekliyor."* Öbürüne soruyor: *"Ne yapalım?"* Bana döndü: *"Profesör, ne yapalım?"* dedi. *"Hemen, durakta kim varsa toplayacaksınız, tanıyorsunuz, toplayın. Kimliklerine bakın, araştırma yapın"* dedim. *"Bu, sizden birisi. Bu, bir tarife uyuyor"* diyor bir tanesi. Konuşuyorlar kendi aralarında, *"Bu, sizden biri."* Bir taraftan beni dürtüyorlar, *"Kim bu?"*

diye. *"Kolayı var. Niye duruyorsunuz? Hepsini alın"* dedim. İki kişi daha vardı durakta, çok tenhaydı. *"Toplayın"* dedim. *"Alın kimliklerini götürün. Anlarsınız."* Küfür etti. *"Burada olay çıkarttırıp, gelen kuşu kaçıracak"* dedi. (MİT'ten olan adama özel ilgi gösteriyorlar.) *"Plaj yolunda sahilde iyi bir hamburgerci varmış, çok meşhurmuş. Size bir hamburger yedirelim"* dediler.

Caddebostan'da sahilde şimdi Migros'un olduğu yerde köşede bir yerdedir. Yukarıdan aşağı inerken birden önlerinde bir araba durur ve N. Yağcı, elinde bu defa iki üç tane daha büyük naylon poşetlerle karşıya geçer. "Şoförün yanında oturan, Mersin'den gelen polis: *'Bu, durakta gördüğümüz adam'* dedi; ama çok hızlı geliyoruz. *'Durakta gördüğümüz adam.'* Kimdir*?* Nedir*? 'Gördün ulan o... çocuğu'* dedi, *'Kimi, neyi?'* dedim. Fren yaptı baktı ve: *'Ya kimse yok, bir şey yok.'* Millet şaşırdı. İstanbul şefi de İstanbul'un yemeklerini anlatıyor, şurada güzel bir yer vardır, sizi akşam balık yemeğe götürürüm bilmem ne... Fren yaptı ama, en az yüz iki yüz metre geçti. Nabi, o bahçeli evlerden üç dört katlı evler vardı, onların bir tanesinden içeri girdi. İş öyle tesadüflere kalıyor ki. Ben orada risk aldım. *'Al götür, kimliğine bak, sor'* diyorum, ya alıp götürse, *'Duvarcı götürüp Nabi'yi yakalattı'* olacak."

Türkiye Sorumlusu Yakalanıyor

Marmara Yöre Sekreteri ve MK Üyesi U. Oğuz, yakalandığı randevuya gitmeden önce, başka bir randevuya gitmek zorundadır. Yurtdışına çıkmadan önce görevi başıboş bırakmak istememektedir. Bursa'dan gelecek kurye, sahte pasaport yaptırabilmesi için ona pasaport getirecektir, aynı zamanda bazı şeyleri iletecek, onun kanalıyla söyleyecek olduğu başka birisi, Parti örgütlenmesini devam ettirecektir. Bunu S. Coşkun ile konuşurlar, dolaylı olarak N. Yağcı'ya iletilir, o güne kadar N. Yağcı ile bu tür şeyleri konuşmamıştır. A. Bulutgil, S. Çoşkun, N. Yağcı, U. Oğuz dörtlü toplantı için Suadiye'de buluşacaklardır. Toplantıya gitmeden önce A. Bulutgil'in yakalandığını öğrenir.

> Biz yurtdışına bir kurye göndereceğiz. İzmit'ten gelecek olan bir kadın yoldaşımız geldi. Semra idi adı. Ben de Semra'yı yüz yüze gelmediğim için tanımıyorum. Oraya gittim; Semra bir tarafta bekliyor, ben bir tarafta bekliyorum. Aydan gelecek, gelmedi. Aydan çok dakikti randevusuna, biz hepimiz öyleydik. Kurye ile gönderecek olduğumuz şeyleri de ben hazırladım. Bekleme, tehlike demek her zaman için. Bir kere, bir yerde uzun süre bekliyorsan dikkat çekersin, ikincisi beklediğin insan yakalanmışsa randevuya getirebilir polisi, o tehlike de var.

Riski göze alır on-on beş dakika kadar bekler ve yaklaşır: *"Affedersiniz, siz birilerini bekliyorsunuz, İzmit'ten geldiniz, Devreklisiniz, Semra"* deyince, genç kadın şaşırır. *"Gel gidelim, bu beklediğimiz insan herhalde gelmeyecek, hemen gidiyoruz"* diyerek Moda'ya, annesinin evine giderler. *"Yoldaş gideceksin. Biletin falan tamam"* der. Hepsini ayarlamış, götüreceklerini de hazırlamıştır. *"Yalnız, Sabancı'ya bir şey olduğunu, ama ne olduğunu tam olarak bilmediğimizi söyle"* der ve onu gönderir. Sonra evden dışarı çıkar. A. Bulutgil'in evinin etrafında olağanüstü bir hareketlilik olduğunu fark eder, evin ışıkları da yanmıyordur. *"Tamam, Aydan yakalandı. Mümkün değil bu kadar süre ortaya çıkmaması"* diyerek hemen annesine gider: *"Anne herhalde ona bir şeyler oldu. Sen evde dur. Ben kaçıyorum"* der ve kendi evine gider. Bazı şeyleri toplar ve karşısında oturan yeğeni Hüseyin'in evine geçer.

> O zaman banyolarda ateşli odun şofbenleri vardı, içine doldurup yaktık. Hüseyin'i anneme gönderdim: *"Anneme söyleyin korkacak bir şey yok, korkmasın, paniklemeyin, kaçıyorum"* dedim. İlk eşimin annesinin evine gittim, ama *"Kayınbiraderimin evine gidiyorum"* dedim. Bir amaçla söylemedim aslında, kayınbiraderimin evine gitme niyetine çıktım, kayınvalideme gittim. İki birbirine yapışık bloklar, aralarında birkaç kapı var. Bahçelievler'de bir yerde. Yakalananlardan birisi, ama Aydan değil; o, evi bilmezdi. Hiç kimse bilmezdi. Bilenlerden birisi adını söylemek istemiyorum. Ona haber veriyorlar. O da: *"Kayınbiraderin evine gitti"* deyince, *"Gel, kayınbiraderin evine götür"* diyerek alıp getiriyorlar. Kayınbiraderim, o yüzden öldü, rahmetli oldu. O da bizimle birlikte, o da parti üyesi. Annem, Hüseyin yakalanmadı. Kayınbiraderim de dünya güzeli insan, melek gibi. Polis'e dikleşmiş bu ve dövmüşler adamcağızı. Kocaman adam, delikanlı oğlu, gelinlik kızları vardı.

Ertesi gün yeğeni telefon eder: *"Dayı kaç (evi gösteren) yakalandı."* Kaçar ve dörtlü randevuya gider: *"Aydan herhalde yakalandı"* der. *"Evet, Sabancı yakalandı"* yanıtını alır. Bunun üzerine: *"Ne yapacağız şimdi? Ben kaçtım, dün akşam evde değildim, başka bir yerde kaldım. Buraya geldim. Şimdi benim İstanbul'da kendim gidebileceğim bir yer yok, hazırlıklı değilim İstanbul'da. Bursa'ya da dönemiyorum. Yola çıksan ne olacağı belli değil?"* deyince, S. Coşkun, *"Beraber gidelim"* der ve gösterdiği evde kalmaya başlar. O eve S. Coşkun'dan başka kimse gelmiyor, dışarıdaki ilişkilerini onun kanalıyla kuruyordur ve daha önceden belirlenmiş randevuya gitmek zorundadır.

Marmara Yöre Sekreteri Yakalanıyor

U. Oğuz'un, Almanya'dan tanıdığı Bursa'dan gelecek, Bursa'da ve Türkiye'de hiç tanınmayan bir kurye ile Site Sineması'nda randevusu vardır. U.

Oğuz, *"Onun nasıl yakalandığını hâlâ anlayabilmiş değilim"* diyor. Randevuya gitmeden önce S. Coşkun ile görüşür ve: *"Bak ben bu randevuya gideceğim, bir şey var mı yörede? Bir tutuklama falan? Çünkü burada yakalananlar oldu"* diye sorar. S. Coşkun: *"Yok, daha bugün İzmit'ten gelen bir sendikacı yoldaşla görüştüm, adı Mete,* (Onun söylediğine göre Mete'ymiş adı. U. O.) *yörede bir şey yok"* demesi üzerine randevuya gider ve yakalanır:

> Site Sineması da kuyu gibi yer. Girdin mi böyle iki taraftan girersin, ama iki taraf tutulduğu zaman bir daha dışarı çıkamazsın. Öyle bir yerde randevu vermek de yanlış. İçeri girdim ve gişeye yaklaştım. Bursa'dan gelen kurye yoldaş afişlere bakıyor ama, öyle kurbanlık koyun gibi geldi bana. Yanına gitmedim, bilet alayım diye, sinema gişesine gittim *tak* diye enseme bir silah dayandı. Elimde para, böyle kıza vereceğim, gişedeki kız da dondu kaldı, parayı almakla almamak arasında, bileti de koydu oraya. Bileti alıyor durumuna girdim. O arada bizim o arkadaşı kaptılar, dedim. *'Tamam, bu iş bitti'* artık; vurur vurmaz gözüm görmüyor, kaçmaya niyetlendim, *küt* bir tane vurdu. İki kişi daha koluma girdi. Nasıl seviniyorlar polisler.

İki tarafında polis karşıya geçerken, bir Volkswagen gelir karşıdan, polisler beklemekle beklememek arasında iken, kendisini arabanın önüne atar.

> Şöför'ün yüzünü hatırlıyorum. Genç bir insandı. Dondu kaldı direksiyonun başında. Sol kolumu polisten kurtardım. O zamanlar kollarım falan daha sağlam (tezgâh şeyi yoktu henüz). Sağ bileğimden yakaladı öteki polis. Onu da kolumdan kurtardım, o bileğimden yakaladı. Volkswagen'le aramızda bir karış kaldı kalmadı, araba durdu, polis beni kenara çekti. Orada arabanın bana çarpmamasına çok üzülmüştüm. Hayatımda çok az şeye üzüldüm, en üzüldüğüm şeylerden birisi de oydu. Sonra işte götürdüler, götürür götürmez o Aydan'ı gösterdiler. Ondan sonra on gün kadar, ne onlar sordu ne ben anlattım, ne kimliğimi kabul ettim; sürekli dövdüler. Kolum o arada zedelendi. Sonra öğreniyorum ki yörede kimse kalmamış. Herkes yakalanmış, il komitelerine varıncaya kadar yakalanmışlar. Dondum kaldım. Bu, artık şans mı? Şanssızlık mı? Bilemiyorum. Ele verecek birisi olsa, ele vermek istesem bile veremeyeceğim, ele verecek kimse kalmamış, herkes yakalanmış.

U. Oğuz, emniyette dar bir odaya itilir, gözbağının altından kafası kapı tarafında gözü bağlı birisinin yerde yattığını görür. Birden gözbağını açarak *"Bak!"* derler ve yine hızla bağlarlar. Yerde yatan kişinin ayakları sarılmış, bağlanmıştır, bu A. Bulutgil'dir. U. Oğuz:

> Aydan, ablamın evinde oturuyordu yakalandığında. Eve gittiğinde, kömür almışlar kalorifere. Bir aydınlık vardı, aydınlığın altında merdivenler, oraya kömür doldurmuşlar. Aydan daha önceden biliyormuş orada kömür olduğu-

> nu, mutfak penceresinden oraya atlanabiliyor. Aydan hâlâ orada kömür olduğunu zannediyor. Meğerse o günlerde kömürü kömürlüğe doldurmuşlar. *'Atladım. Baktım kömür yok'* diyor. Bıçak almış, polisi tehdit etmiş, mutfak kapısının balkon gibi küçük bir yeri vardı, oradan havalandırmaya atlamış, merdivenlere düşmüş. Kömür olsa, bir şey olmayacak. Beni yakalayıp götürdüklerinde, yatan kişinin ayaklarını öyle görünce, atladığını falan da duyduk tabii. Aydan olduğunu anladım.

U. Oğuz'u hemen odadan çıkartarak dışarıda yatırırlar. Sahte kimlikle yakalandığı için, gerçek kimliğini kabul etmiyordur. *"Seni ondan beter edeceğiz. Seni öldüreceğiz. Burada Ulvi Oğuz'u soracaklar. Ulvi Oğuz diye birisi yakalanmadı, bizde Mehmet Korkmaz var. Mehmet Korkmaz'ı arayan olunca, seni ortadan kaldıracağız"* diyorlar. Sonraları bizzat polisler söylemişlerdir: *"İstanbul'da yakalanan TKP'lilerin içinde en ağır işkenceyi gören sen, bir de Aydan."* En az ifadesi olan da yine ikisidir.

Zülal Kılıç: *"Aydan'ın işkence raporunun tercümesini yaptım. Tabanların içlerine kan emici böcek sokmuşlar"* diyor. A. Bulutgil, Parti tarafından ihanetle suçlanarak Parti'den atılır. U. Oğuz polis, ajan provokatör ilan edilir. G. Dinçer:

> Ulvi işkence anında sara krizi geçirmiş, leşini çıkarmışlar. Dev-Yol'cular mı ne, daha sonra Hollanda'ya gittiğimde, birlikte bulunmuşlar, koridorlarda görüyorlar. Hatta biraz da öldü diye öyle bırakmışlar. Şimdi polisini bu kadar hırpalar mı devlet? Fotoğrafı çıkmıştı Tercüman'da, *'Ya bu nasıl polis, ya adamın leşini çıkarmışlar, felaket bir işkence halinde. Hem de nereden duydunuz bunun polislik durumunu. Hani konuşmuş olmak ayrı bir şey de, polis demek ayrı bir şey. İşkenceler falan'* dedim. *'Bize bu bilgi sağlam yerden, yukardan geldi'* dediler. Sovyetler Birliği'ne atıldı. Akan sular duruyor, bildikleri mi var? Sen orada susuyorsun.

U. Oğuz, yakalandığında duvarın öte tarafında bir başkasına bağlı olan zincire bağlıdır. Zincire bağlı olduğu kolu aniden havaya kalkınca durumu anlar. Zincirin geçtiği delikten bakar, bir göz de ona bakmaktadır ve: *'Kimsin?'* diye sorar. *'Sana ne kimsem kimim' 'Hangi siyasetten geldin?' 'Ne siyaseti beni getirdiler, ben de bilmiyorum'* diye yanıtlar, U. Oğuz. *'Hiç korkma, ben işte şuyum, şundan getirdiler beni, ben yaralıyım'* der. Sonradan kendisine çok yardımı olan bu kişi İbrahim Bingöl, Dev-Sol davasından yargılanır. Generallerin öldürülmesi ile suçlanır. Operasyonda yaralanmış, barsağı delinmiştir ve karnına bağlı bir torbanın içine dışkısını yapmaktadır. Bir iki gün sonra, U. Oğuz'u da öte tarafa geçirirler:

> Ben kalorifere bağlı yatıyorum, o daha önce bağlı olduğum zincire bağlı olarak yatıyor, birbirimize yetişemiyoruz. Bana yeme içme yasağı vardı. Ona ekmek falan aldırıyordu. Geceleri ekmeği açar, içine çekirdeklerini çıkardığı

> zeytinleri koyar, süt kabının içine su koyardı, süt kabı süt kaplığından çıkmış pislik içinde; bunlar ayağıyla iterdi, ben de ayağımla çeker, sonra süt kabını geri iterdim, görmesin polisler yanımda diye. Daha sonra yanına gittiğimde biraz konuştuk. Ulvi, mulvi falan, *"Senin burada çok adın geçiyor"* dedi. Sonra, Halkın Kurtuluşu TDKP'nin (Türkiye Devrimci Komünist Partisi) yöneticileri geldi. Ercan diye birisi vardı. Arada bir görüyorum sağda solda, soyadını hatırlamıyorum: *"Dayan"*, derdi. *"Buraya kadar dayandın, az kaldı, seni fazla tutamazlar"*; moral desteği çok oldu bana.

U. Oğuz, TKP'nin örgütlenmesine ailesinden başlamıştır. Annesi ve ablası parti üyesidirler. Annesi aynı zamanda İKD Kartal Şubesi'nin, sonra Kadıköy'de oluşturulan İKD Şubesi'nin en faal militanlarındandır: *"Bilen yoldaş çok severdi annemi, hiç karşılaşmadılar ama, hep selam gitti geldi aralarında. Çok istedi, gitsin, 'Gelsin, buralarda dinlendirelim' diye. Denk düşmedi. Gidemedi annem. Annem 1 Mayıslarda grup başıydı, slogancı başıydı. Beria Hanımın çok yakın çevresinde, Beria Hanımın seçim çalışmalarında, konuşmacılık yaptı. Hatta Atilla söylemişti, Atilla Coşkun korumalığını yaptı. Annem hâlâ o eski sıcaklığını kaybetmedi. Halen İKD'li..."* N. Yağcı, en gizli toplantılarını *Haydar Kutlu* olarak annesinin evinde yapar. N. Yağcı'nın orada bulunduğu bir sırada, U. Oğuz'un İstanbul'da işi vardır, annesinin evine gider, orada olduğunu bilmiyordur ve bir ara koridorda görür, N. Yağcı arka kapıdan çıkıp gider:

> Sonradan Nabi'ye ben: *"Annemin evinde"* dediğimde tıpış tıpış geldi. *"Nerede?"* falan diye sormadı. Sıtkı da sormadı. Demek ki biliyorlardı onlar olduğunu. İKD'nin üst düzey Parti kadın örgütü toplantıları annemin evinde yapılırdı. Buluşacakları zaman *"Kadıköy'de teyzenin evinde"* denir, o kadar. Hatta Yıldız Cavlı'nın karısı bir konuşmamızda, annem: *"Kadıköy'de teyzenin evi denirdi"* deyince, *"Şimdi, hatırladım evi. Şimdi gitsem bulurum"* dedi. Yıldız da gelmiş. Böylesine bizimle içli dışlı olan insanlar, sonra hangi kaygularla ajan-provokatör dediler. Ben ajan-provakatörsem, benim annem hayli hayli ajan-provokatördür. Sen böyle bir insanın evinde en gizli toplantını yapıyorsun, o zaman sen ajan-provokotöre çanaklık yapıyorsun. Böylesine bir açmazları da oldu bu insanların.

12 Eylül öncesi yapılan son MK toplantısına aday üye olarak Çağatay Günel de katılır.[6] Toplantı sonrası M. Bozışık, Ç. Günel ve U. Oğuz birlikte Türkiye'ye dönerler:

---

[6] B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, 1980'de MK'ye Ahmet Muhtar Sökücü, Aybars Bentürk, Aziz Cuydur, Birol Başören, Çağatay Günel, Cemal Kıral, Erdal Talu, Mehmet Karaca, Orhan Yıldırım, Ömer Ağın olmak üzere 10 yeni üye alınmıştır.

Ben ondan önce Macar Partisi'nin Kongresi için gitmiştim, orada bekledim, bu MK toplantısını yaptık ve Türkiye'ye döndüm. Taksi bulamadığımız için tek taksiye üçümüz binmek zorunda kaldık, bir yerlerde Bozışık'ı bıraktık, biraz daha gittikten sonra sanıyorum Çağatay'ı bıraktım ben ve karşıya, Kadıköy'e annemin evine gittim. Çağatay bunu detaylarıyla anlatmış polise. Ben hatırlamıyorum. Bu yüzden dayak yedim Ankara'ya geldiğimde. *"Anlat,* diyorlar, *nereye gittin?"* Bizim Çağatay o kadar detaylı anlatmış ki, *"şöyle taksi'ye bindik, böyle taksi..."* Ben Çağatay'ın anlattıklarından sonra bunları duyunca hatırlıyorum, hiç üstünde durmadım tabii.

Cezaevinde polise MK listesi verilmiştir ve U. Oğuz'a gösterilir:

Bizim buradan birisi MK listesi vermiş. Hatta orada Kemal Kervan geçiyor ya; o Kemal Kervan'ın gerçek ismini benden başka Türkiye'de bilen yoktu. Ömer Bulgan'dır o. Ama ben onu görünce, bunu çok fazla bizleri tanımayan birisinin verdiğini anladım; meğerse bizim Çağatay Günel vermiş bu listeyi polise. O da orada, o isimle MK'nin son toplantısına katıldı. Nabi'nin has adamlarından biri bu, bunu getirdilerdi aday üye diye o zaman; nasıl aklında kalmış, ben hatırlayamadım o listeyi. O kadar sene MK üyeliği yaptım, inan ben o listeyi çıkaramazdım, aklıma gelmezdi o isimler. (Bu MK listesi Ek 1'de verilmiştir.)

TKP MK'sinin bir toplantısında İGD'nin yanında illegal bir konsomol örgütlenmesi prensip olarak düşünülmüş, ancak kararı alınmamıştır. Ankara Emniyeti'nin DAL (Derin Araştırmalar Laboratuvarı) bölümünde U. Oğuz'a *"Konsomolu anlat"* diye işkence yapılır. *"Ne konsomolu? Böyle bir şey yok, bu nereden çıktı?"* demesine rağmen inanmazlar. *"Herhalde bunlar beni korkutmak, dövmek için böyle bahaneler yaratıyorlar"* diye düşünür.

Böyle bir şey yok. Hiç aklıma gelmiyor, birinin böyle bir şey söyleyebileceği. Sonra: *"Çağatay diyor"*, deyince benim jeton düştü. Sonradan bunu sıkıştırdım: *"Nereden çıktı lan konsomol, monsomol?" "İşte öyle bir şey..." "Var mı böyle bir karar MK kararı. Bunu sen nereden çıkardın?"* Bu, koşturarak tuvalete gidiyoruz, o arada oluyor, el yıkıyoruz falan, tekrar koşturarak hücrelere gidiyoruz, denk düşürdüm Çağatay'ı. Lavaboda yanında durdum, fısır fısır da konuşuyoruz. *"İşte söylemek zorunda kaldım" "Hiçbir şey söyleme tek kelime, hiçbir şey söyleme. Bize de boşuboşuna dayak yediriyorsun. Olmayan şeyi, ben nasıl anlatayım polise? Yok ki böyle bir şey."*

Ankara Emniyeti'nde parmak izi almak için U. Oğuz'u gözü bağlı olarak üst kata bir yere çıkarırlar. Bir odaya girdiklerinde göz bağını açarlar. O güne kadar iki üç ay olmuş, doğru dürüst bir aydınlık görmemiştir gözleri. Gözleri kamaşır ve etrafına bakar. Sırtı dönük biri oturmakta, karşısın-

daki de ifadesini yazmaktadır: *"Ne bakıyorsun lan, öyle dövecek gibi?"* der. *"Kim kimi dövecek gibi bakıyor ya, kimi dövecek halimiz mi var? Bu halimle ben kimi dövebilirim ki"* deyince *"Kalkarsam"* der öteki. *"Eee kalk"* der o da. Birden sırtı dönük olan döner, bu Ç. Günal'dır. *"Aaa Ulvi, merak etme bu iyi polistir, şaka yapıyor"* deyince, başından aşağı kaynar su dökülmüş gibi olur. Aşağı indiklerinde yine bir fırsatını bulur ve: *"Ne lan, iyi polis kötü polis. Ne diyorsun sen, ne demek istiyorsun?' 'Eee, ben seni koruyayım diye.' 'Beni koruma, sakın beni koruma, ben kendimi korurum. Sen kendini korumaya bak. Bana hiç karışma. Sus. Hiç konuşma. Cezaevine gitmeye bakalım. Artık uzatmayalım bu işi"* der. Ç. Günal üzülmüştür: *"Yoldaş beni affedecek misin?"* der.[7]

U. Oğuz'un mahkemesi 1982'de başlar, 1985'te biter. *15 yıl 9 ay 10 gün* ceza alır. Çoğu Mamak Cezaevi'nde hücrede geçer. Hücrede ve cezaevinde hep Enternasyonali, Parti marşını söyler. A. Bulutgil ve B. Başören[8] ile iki aylık koğuş yaşantısı geçirir. Tutukluluk ve cezaevi yaşamı Ek 2'de verilmiştir.

H. Yurtsever: *"Herhalde o gün bir ajan-provokatör gerekiyordu. En müdafaasız, en savunmasız olarak U. Oğuz arkadaşı seçtiler. Bunun başka bir izahı yoktur. Bunu böyle dürüstlükle hiç olmazsa bugün söylemeleri gerekir"* diyor ve U. Oğuz'un Parti yönetimi tarafından, ajan-provokatör ilan edilmesiyle ilgili iki noktaya değiniyor:

> Bir tanesi, bir defa 12 Eylül'ün en zor ve taze dönemlerinde bizim ayrışmamız gerçekleşmişti. Ben İşçinin Sesi'ndeydim, o da TKP Merkez'inde olmaya

---

[7] U. Oğuz: "Aynı Çağatay, bizim parti dedektifleri tarafından ajan-provokatör olduğum anlaşıldıktan sonra bana karşı kasılmaya başladı. Böyle bir insan. *'Düşmanın kurşunu değil dostun gülü öldürür insanı'* derler ya, Çağatay'ı o zaman boğasım geldi. Mahkemede ben bıraksam birçok yoldaşı döveceklerdi onu. Açlık grevi yaptık, Çağatay açlık grevine katılmadı. Hastaymış. Biri dedi ki: *'Gebersin. Hiç olmazsa -şerefiyle cezaevinde geberdi- derler. Gebersin namussuz.'* Açlık grevine bizim Parti'den katılmayan bir o, bir de Birol'du. Birol *'ciğerlerim'* diye katılmadı. Onun tüberkülozu vardı. Şimdi benden sağlam. Çağatay'ın da şekeri mi varmış, çayı mı varmış, kahvesi mi? O da katılmadı. Öbür tarafta, Aydan iki ayağını sürükleye sürükleye, koltuk değnekleriyle yürüyor. O aslan gibi açlık grevine katılıyor, dayak yiyor açlık grevinde. Bu insanlar bizim Parti dedektiflerinin yanında benim ajan-provakatör olduğum ortaya çıktıktan sonra, hepsi bana kahramanlık taslamaya başladılar. Böyle rezil insanlarla, biz aynı Parti'nin içinde bulunduk. Partili olmakla ne kadar çok onur duyuyorsam, *'Bu insanlarla nasıl bir araya geldik?'* diye utanç duyuyorum. Bunlar nasıl Parti'ye girmişler? Hep Nabi'nin işleri."

[8] U. Oğuz: "Birol polise benim adımı Ankara'da, DAL'da verdiğini; polisi *'Hatırladım'* diye çağırıp söylediğini kendisi söyledi bana garip. Bizim eve geldiğinde annem, ağzından kaçırdı adımı, mutfaktan: *'Ulvi'* diye seslendi, o da duymuş. Sonradan polis çok sıkıştırmış: *'Sarıca diye birisi var'*, ama adımı bilmiyor polis. Birol'a soruyorlar, *'Sen tanırsın'* diye, bu da *'Hatırlayamıyorum'* diyor. Sonra aklına gelmiş hücrede, kapısına vurmuş, polisi çağırmış, söylemiş adımı. Bana Birol'un kendisi anlattı cezaevinde. Birol'un böyle aptal tarafları da var, ama Çağatay kurnaz. *'Bir çanak balın var, sinek de geliyor, eşekarısı da geliyor, arı da geliyor.'* Çanağımız Parti'mizdi, bal doluydu, herkes bir şeyler almaya geldi. Büyük çabalarla kurduğumuz o Parti böyle insanlarla dolduruldu, daha sonra bizi atıverdiler kapının önüne."

> devam ediyordu ve TKP Merkezi ile İşçinin Sesi ilişkilerde işin içine kavgalar, vurmalar, ölümlerin bile girdiği en sert bir dönemi yaşıyordu. Böyle bir dönemde 12 Eylül'ü izleyen birinci-ikinci ayda, o kadar yakın bir dönemde, U. Oğuz'la Kadıköy'de karşılaştık, birlikte bir kahvede oturduk, biraz sohbet ettik. Ondan sonra da tekrar görüşmek üzere bir randevu belirledik ve ayrıldık. O randevuya ben gittim, U. Oğuz gelmedi, ama benim de başıma hiçbir şey gelmedi. Bu kişisel deneyimim olarak söylemem gereken bir olay

diyor ve *ikinci nokta* olarak dönemin en üst yöneticisi N. Yağcı gibi Genel Sekreter'i ya da PB üyesi olan ve bugün de Türkiye'de bulunan bu kişilerin, hiç olmazsa geçmişte yapılan ciddi bir yanlışlığı düzeltmek babında bir açıklama yapmamış olmalarına dikkati çekiyor:

> 12 Eylül'ün ilk ortaya çıkışından sonra, onlarca yoldaşını yurtdışına gönderen, kendisi Türkiye'de kalan, kaldıktan sonra da yakalanan, altı yıl hapis yatan bir arkadaşımızı, bir yoldaşımızı, üstelik de TKP'deki az sayıdaki işçi kökenli, gerçek bir proleter, Almanya'da yetişmiş bir proleter olan, işçi yoldaşımıza, U. Oğuz'a böyle bir şeyi niçin yaptıklarını hâlâ anlamış değilim. Buna karşı U. Oğuz'un ve zaman zaman benim karşılaştığımız, o dönemin MK üyelerine bunu sorduğumuz zaman, verilen cevaplar çok gayri ciddi cevaplardır. İşte genellikle: *Bizim Parti'nin işleyişini biliyorsun. Bir konuda yukardan bir şey getirildiği zaman buna Evet demekten başka çare yoktur. Hayır dersek bizi de Parti'den atarlar* falan gibi gerekçelerle, bunlar ciddiye alınacak şeyler değildir.

U. Oğuz da bunun üzerinde çok düşünmüş, kendisinin neden seçildiğini anlayabilmiş değildir: *"Neden ben? Aydın'la bizim Parti içinde yakınlığımız sır değildi. Herkes biliyordu. Aydan'la da yakındık. Metin'le de yakındık. Oldukça yakın ilişkilerimiz vardı. Haluk'la da. M. Demir'le bizim ATTF'de, Parti içinde de anlaşamadığımız şeyler vardı. Bir süre önce M. Demir'le görüştüm buraya, Ankara'ya geldikten sonra, ondan sonra görüşmüyoruz artık. Çünkü yine de anlaşamayacağımızı fark ettik ikimiz de. ATTF'nin içinde biz M. Gür ile iyi anlaşıyorduk. Her neyse niye ben?"*[9]

U. Oğuz, tahliyeden sonra yurtdışına çıktığında, Almanların, Sosyalist Birlik Partisi'nin (SED) Prag'da alınan bu karara öncesinden de, sonrasından da muhalefet ettiklerini duymuştur. 12 Eylül'den sonra ise İ. Bilen'le görüşmek üzere yurtdışına çağırılıp gittiğinde, misafirhanede kaldığı süre içinde A. Meriç, SED'in bir MK üyesinin kendisi ile görüşmek istediğini

---

[9] U. Oğuz: "Bunu Nabi biliyor; en iyisini; ama anlatmıyor. Veysi de biliyor, o da anlatmıyor. Birbirlerine kızıyorlar, ama söylenecek şeyleri birbirlerine söylüyorlar, ama bir şeyi söylediğinde ötekinin açığı çıkacaksa onu söylemiyorlar. Bunların çevresinde birkaç kişi daha var, onlar da aynı şekilde birçok şeyi söylememeyi yeğ tutuyor. Birbirlerine sövmelerine rağmen, o eski Partizan'dan gelen klik geleneği hâlâ sürüyor."

söyler. Bir akşam yemeğinde bir araya gelerek sohbet ederler. Ertesi gün Türkiye'ye dönecektir. Yemek sonrası birbirlerinden ayrılırken, kendisini tekrar Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde görmek istediğini, çok dikkatli olmasını, hiçbir şeyi risk etmemesini, özellikle kendisini risk etmemesini, yakalanacağını anladığı anda kesinlikle kendisini feda etmemesini öğütler:

> Yoldaşca tavsiyelerde bulundu. Beni aralarında yeniden görmeyi çok istediklerini söyledi ve öyle ayrıldık o yoldaşlarla. Eğer KBB'nin elinde ne bileyim, KBB'den daha güçlüydü STASI, Alman Demokratik Cumhuriyeti istihbaratı. Benimle ilgili bir bilgi olsa, MK'den bir yoldaşın beni yolcu etmek için, bana tavsiyelerde bulunmak için gelmesinin hiçbir anlamı yok. Yani bunlar, Nabilerin başının altından çıkan bir şey, büyük ihtimalle. Nabiler şöyle bir hesap yapmış olabilirler diye düşünüyorum. Beni seçmelerinin nedeni, ben Türkiye'de TİP'li olup Almanya'ya giden, Almanya'da Parti'ye giren, orada yönetime giren, Almanlarla çok yakın ilişki kuran birisi olarak beni seçmelerinin nedeni; beni böyle bir şeyle suçlarken M. Demirler'in olsun, Almanya'daki o aradaki MK ve PB üyelerinin de aynı şekilde önünü kesiyorlar. *"Sizin içinizden çıkan adam ajan provokatör, sizin ne olduğunuz da bu anlamda belli değil"* diye sıkıştırabilirler, böyle düşünmüş olabilirler diye düşünüyorum.

U. Oğuz, yurtdışında bazı kişilerle yaptığı konuşmalarda önemli bilgiler edinir. Ç. Çuflaz, Prag'da yapılan bir toplantıya çağrılır. Ç. Çuflaz ile yakın dostluğunu bilmemektedirler ve ajan-provokatörlük kararı o toplantıda alınır. G. Dinçer yiğit bir tavır takınır ve karşı çıkar. Diğer hepsi onaylar, içlerinden bir tanesi de yakın arkadaşı Ömer Bulgan'dır:

> Listede Kemal Kervan diye geçiyor. Çağatay, onun gerçek adını bilmediği için. *Yozgat* parti adı, Kemal Kervan Prag'daki adı idi. *Yeni Çağ*'da partiyi temsil ediyor, o adla yazılar yazıyordu. MK'nin en eski üyelerinden. Bir akşam bana telefon geldi. Londra'ya Çavlıları ziyarete gelmişler. Bunlar diyorlar ki: *"Ulvi de burada."* Bu diyor ki: *"Ulvi benimle görüşmez."* Görüşürdü, görüşmezdi. Bir telefon geldi Yıldız'dan: *"Ee ne yapıyorsun, biz Mehmet Taş'tayız, oturuyoruz" "Yıldız, sen Mehmet Taş'tan beni niye arıyorsun? Niye aradığını söylesene"* dedim. *"Burada birisi var, görüşür müsün? Ömer burada"* dedi. *"Kendisi niye açmıyor telefonu?"* dedim. *"Görüşmeyeceğini düşünüyor"* dedi. *"Çağır, telefona"* dedim. Geldi. *"Ulan,* dedim, *sen niye kendin telefon etmiyorsun? İnsan kendisi telefon eder, görüşüp görüşmeyeceğini kendisi duyar. Araya niye adam koyuyorsun? Görüşürüm. Niye görüşmeyeceğim? Hem sana soracağım şeyler var. Sen cevap vereceksin bunlara"* dedim.

Ertesi akşam Ö. Bulgan, eşi, oğlu ile Çavlılarda buluşurlar.

"Ömer, dedim, *sen beni kaç yılından beri tanıyorsun? 68'den beri tanışırız. Partili olmadan, önceden biz tanışıyoruz. İlk ATTF ile. O zamandan beri tanıdığın bir insana böyle nasıl küt diye ajan provokatör oyu verebildin. Sen de, seninle birlikte başkaları da..." "Ulvi,* dedi, *öyle olması gerekiyordu. Koltuk kavgasıyla harcanman gerekiyordu, harcandın."* Açıkça söyledi. Çavlı, Yıldız, onun karısı, kendisi, benim eşim, hepsi şahittir. *"Ben biliyorsun teslimiyetçi adamımdır, direnemem. Sen olsan, sen isyancısındır. Sen direnirsin. -El kaldır- dediler kaldırdık. Kusura bakma."* Çavlı o zaman çok kızdı. Çavlı'ya baktım bembeyaz olmuş. Çavlı o toplantıda ağlamış: *"Nasıl olur böyle şey?"* diye. Çavlı da çok iyi tanıyor beni.

U. Oğuz, cezaevinden çıktıktan sonra N. Akseymenler İngiltere'ye gitmesini isterler ve çok sevdiği Mümin isimli birisini gönderirler. Doğrudan ona bağlı olup yakalanmayanlardan birisidir ve epey gidip gelir. *"Nihat seninle görüşmek istiyor"* diye. *"Ben Nihat'la görüşeceklerimi görüştüm. Bundan sonra Nihat'la çok fazla görüşecek bir şeyimiz yok"* dediyse de, *"Yok işte sen İngiltere'ye gel, cezaevinde çok sıkıntılar çektin. Bir sağlık kontrolünden geç. Birlikte çalışmayacaksan bile yine de gel"* diye. Çok ısrarcı olurlar. *"Nihat'la ille görüşeceksek, tamam, gelsin, başka bir yerde görüşelim, ben İngiltere'ye gitmem. Türkiye'ye o gelemiyor, tamam, o zaman arada bir yerde buluşalım.' 'Nerede?' 'Venedik'te."* Pasaportlar hazırlanır, trenle Venedik'e gider ve bir Türk ile evli Alman kızı tarafından karşılanır. Oysa, N. Akseymen ile karşılaşmayı beklemektedir. *"Yoldaş gelemedi, sen Londra'ya gideceksin"* der. *"Buradan dönüyorum"* da diyemeyeceği için, karşılayan genç kadın ile birlikte uçağa biner. Londra havaalanında da tanımadığı birisi tarafından karşılanır:

> Nihatların büyük bir köşkleri vardı. Büyük bir arsanın içinde. Kral VIII. Henri'nin sevgililerinden birisine yaptırmış olduğu tarihi bir köşk. Braldingloş diye İngiltere haritalarında gösterilen çok büyük, çok güzel bir köşk. Beni orada Engin Urcan kapıda karşıladı. Kapıya çıkmışlar Nihat falan hepsi. Nihat'la sarıldık öpüştük, çok eski arkadaşımdır benim. İnsan duygulanıyor tabii bu kadar yıl sonra. Engin'in ilk sözü: *"Yoldaş bana bir görev vermiştin Bursa'da"* oldu. *"Ne göreviydi ya?"* dedim, insanın aklına gelmiyor, hatırlayamadım. *"Program görevi"* dedi. *"Evet,* dedim, *ne oldu, bitirdin mi?" "Yok,* dedi *bitmedi, ama bundan sonra başka programlar yapacağız" "Hadi bakalım"* dedim.[10]

[10] U. Oğuz. "Bizim bir sorunumuz daha vardı. Parti üyesi yoldaşlarımıza okuma alışkanlığını verebildiğimiz söylenemez. Atılım'ı bile okumayanlar vardı, baskı kurmaya çalışıyorduk. Baskı ile kitap, dergi okunmaz ki. Onun yanında çok iyi Parti üyeleri de yetiştirdik. MK'de Parti programı değiştirelim diye konuşuldu. Buna ciddi ciddi inanıyordum. Bursa il komitesi üyesi Engin Urcan'a, *'Programımızda değişiklik yapacağız, günün koşullarına uyduracağız var mısın?'* diye konuştuk. ... İngilizce, diğer ülkelerin Parti programlarını getirtiyorum."

U. Oğuz beş ay İngiltere'de kalır. O sırada İşçinin Sesi'nde, Alevilik bayrağını taşımaya yönelik bir manşet görür ve Hikmet Esen'e sorar. Yanıt alamaz. M. K. Akseymen ve sonra N. Akseymen ile konuşur ve: *"Ben Marksizm-Leninizm bayrağını taşırım. Alevilik, dinsel ve gericidir. İdeolojik olarak bir arada olmamız zaten olanaklı değildi"* der, ayrılır.

U. Oğuz İngiltere'dedir ve İsviçre'den arkadaşı Faruk Erel, *"Bülent geliyor Londra'ya, ilgilenir misin?"* diye telefon eder. BSP veya ÖDP örgütlenmesinin ilk başlangıç dönemleridir ve Halkevi'nde yapılan bir Kongre'ye Bülent Uluer'i görmek için gider, V. Sarısözen ile karşılaşır ve:

> *"Gel, benim şu ajan-provokatör işine bir gelelim. Siz hiç utanmadınız mı? Benim ifadelerim elinize geçmiştir, cezaevindeki tavrım kulağınıza gelmiştir. Buna rağmen siz nasıl böyle bir şey yapabildiniz?"* dedim. *"Ya sen bizim partinin işleyişini bilmiyor musun Tavariş?"* Bana Tavariş der. (Tavariş=Yoldaş, N.B.) *"Parti işleyişi, ama bir de insan onuru var ya, komünist ahlak var. Nasıl olabilir, böyle bir şey?" "Ama,* dedi, *sen biliyor musun? Seninle ilgili olarak, Pravda'da yazı çıktı, şöyle işkence gördü, böyle işkence gördü"*

yanıtına öfkelenir ve:

> *"Pravda'da çıktı çıkmadı, beni hiç ilgilendirmiyor. Bana, madalya mı takıyorsun sen. Pravda'da o yazının çıkması Şovzeskiye karşı, Batı ülkelerinde yürütülen saldırılara karşı, işte Türkiye'de bunlar oluyor diye söylemek için yapılan bir şey. Beni ilgilendirmiyor, bana madalya takmıyor. Benim için önemli olan sizin tavrınız." "İşte oldu Tavariş, aslında ben senin polis ifadelerini de gördüm, hakikaten hiçbir şey yok. Zaten kaç sayfa, en az senin ifaden." "Bütün bunlara rağmen,* dedim, *nasıl böyle bir şey yaptınız? Ne utanmaz insanlarsınız! Nasıl böyle bir insanı tak diye satabiliyorsunuz?"*

U. Oğuz, kendisini yakından tanıyan birçok arkadaşının yaklaşımının onu ayakta tuttuğunu[11] ve TÜSTAV mütevelli heyeti toplantısından sonra, Meserret'te (N. Yağcı'nın bir süre işlettiği lokanta ve bar, N.B.) yemek yerlerken eski yoldaşlarının kendisi ile ilgili olarak N. Yağcı'yı sıkıştırdıklarında, *"Sovyetler istedi. Yapacak bir şeyim yoktu"* dediğini belirterek: *"Öyle oldu böyle oldu, ama ben o Parti'nin saflarında olmaktan hep onur duydum, hep onur duyacağım, o şerefi hep taşıyacağım. Umarım oğlum da bu onuru sürdürecek yetenekte birisi olur"* diyor ve ekliyor:

---

[11] U. Oğuz: "Örneğin, pasaport verip yurtdışına gönderdiğim bir partiliyi çağırıp: *'Sarıca ile ilgili böyle bir şey var, ajan provokatör olduğu anlaşıldı'* gibi sözler ediyorlar. Partili: *'Ben Bursa'da kalmak istiyordum. Bu adam beni Bursa'dan zorla İstanbul'a kaçırdı.* (Bir arkadaşı bana İngiltere'de anlattı.) *Elime pasaport verdi, yurtdışına gönderdi. Kendisi orada kaldı, şimdi hapiste. İşkence gördü ve halen hapiste. Böyle ajan provokatör, Parti'mizin MK'de on tane daha olsa biz devrim yapardık'* diyor ve böyle bir Parti'de kalmak istemediğini söyleyerek çekip gidiyor."

Türkiye Komünist Partisi'ne girdiğimde 25 yaşındaydım. Yeniden 25 yaşımda olsam yine aynı partiye girerdim. Türkiye Komünist Partisi tüzel kişiliği bana hep onur verdi. Türkiye Komünist Partisi'ne üye olmakla övündüğüm kadar hiçbir şeyle övünmüyorum. Onun MK üyesi olmak yaşamımda verilmiş en büyük şereftir. Daha büyük bir şerefin olabileceğini düşünmüyorum ve çok duygulanıyorum. Şimdi bana Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı görevini verseler, Türkiye Komünist Partisi'nin MK üyeliği kadar şeref veremez.

TKP Yönetimi İstihbarata Karşın Önlem Almıyor

A. Meriç, işkence altında bazı yoldaşlarının gerekli direnci gösteremediklerini, ama iddia edildiği gibi polisin tutuklamalarına esas bilgilenmenin buradan kaynaklanmadığını, bunun sorgulanması gerektiğini ileri sürüyor ve, *"Partizan Grubu'na bağlı, aydınlatılması gerekli pek çok yönü olduğunu"* vurguluyor ve *birinci* olarak tutuklamanın Ankara'dan Çukurova'ya gönderilen bir kişiyle sıçraması olayının cevaplanması gerektiğini belirtiyor. A. Meriç, "Bu nasıl oluyor?" diye soruyor:

> *Ankara İl Komitesi Sekreteri*'nin tutuklandığı gazeteden öğrenilmiş; ancak Temmuz ayına kadar Genel Sekreter'den tüm üyelerine kadar TKP PB'si *"TKP'nin Ankara İl Sekreteri kimdir?"* sorusunu yanıtlayamamıştır. Bu, büyük bir örgütsel eksikliğin somut bir örneği olmakla birlikte, olay çok daha ciddidir: *İç Anadolu Yöre Sekreteri "paçasını kurtaran kaptandır"* uygulamasının bir parçası olarak yöresini terk etmiş, tüm örgütle bağını koparmış, başka ile yerleşmiştir. Bu *"yoldaş"* canını kurtarmayı becermiş, ama Ankara TKP örgütü çökmüştür. *İkinci olay,* İstanbul'da bazı kişilerin isimleri *tutuklandı* diye gazetelerde yer alır, bu kişilerle ilintili olarak evler, işyerleri basılır, ama bir süre sonra bu kişilerin yakalanmadığı ortaya çıkar. Ayrıca yakalanan bazı kişiler de politik olmayan nedenlerle takibata uğrar, kısa sürede serbest bırakılırlar. *"Bu nasıl oluyor?"* İstanbul'daki *üçüncü olay* ise, aynı evde iki kişi kalmaktadır, bir tanesi tutuklanır, büyük işkence görür, diğeri kurtulup yurtdışına çıkar. *"Bu nasıl oluyor?"*[12]

A. Meriç'in yanıtlanmasını istediği diğer soru, Parti'nin bilgisi, onayı olmadan panik içinde yurtdışına çıkan ve Partizan Grubu'ndan olan kişinin verdiği rapordur.

> Bu rapordan anlaşıldığı üzere, bu grup kendi içinde grupsal ilişkilerini sürdürmüş, partiye ait ev ve işyerlerini grupsal ilişkileri için ve bu yerleri partinin güvenliğini tehlikeye atacak bilgi ve dokümanların saklanmasında kullanmıştır. Bunu basit bir ihmalkârlık olarak yorumlamamız olanaksızdır. Söz

[12] H. Erdal, *agy*, s. 30.

konusu kişi partiye ait dokümanları, raporları gitmemesi gereken bir işyerinde salt grupsal ilişkilerine dayanarak gizlemeye başlamış. Bu durum söz konusu işyerini önemli ölçüde tehlikeye atmaktaymış. Doğaldır ki bundan yönetimin haberi yok idi. Günlerden bir gün TİP üst yönetimi ile TKP üst yönetimi arasındaki bir görüşmede, TİP üst yöneticisi arkadaş, TKP temsilcisine koca bir paket TKP'ye ait dokümanı veriyor, *"bu dokümanları sizin arkadaşlar dolmuşta unutmuşlar, dolmuş şoförü de bize getirdi, buyrun alın"* diyor. Böylece olaydan haberdar olduk.[13]

TKP'nin örgüt bilgilerini içeren bu belgelerin ortadan kaybolması yönetimden bilinmeyen nedenlerle gizlenir, PB içinde gizlenip geçiştirilerek, gündem konusu bile edilmez. A. Meriç'in belirttiğine göre, olayın kahramanı 1981'deki Parti içi darbede en sorumlu yerlere getirilir.

Ö. Ağın, 12 Eylül ile Parti'ye yönelik operasyon arasında yaklaşık bir yıl gibi bir zaman geçtiğini ve bu sürenin iyi kullanılmadığını söylüyor.

TKP'nin Yurtdışına Çıkması

N. Yağcı, sayısal ve niteliksel olarak Parti'nin darbe üstüne darbe yediğini, ama Parti MK'nin ağırlıkla, ezici bir çoğunlukla kurtarıldığını; salt MK'nin değil, birçok düzeyde yöneticilerin de kurtarıldığını ve yurtdışına gittiklerini; kiminin Batı'daki ülkelerde mülteci olarak, kiminin sosyalist ülkelerde kaldıklarını belirtiyor. A. Demirci: *"Bu dönemde Partinin zor koşullar altında yürüttüğü, yürütebildiği çok başarılı bir çalışmadır. Burada bir terslik yaşanmadan, 10-15 günlük bir süre içerisinde çok sayıda insan yurtdışına çıktı. Nabi ile ben bu organizasyonu gerçekleştirmiştik. Nabi ilk çıkanlardandı. Nabi'nin PB üyeliği söz konusuydu. Ondan sonra belli plan dahilinde diğerlerini yurtdışına gönderdik, tabii M. Hayrullahoğlu da büyük katkılarda bulunmuştu ve en son da Mustafa kaldı. En son ben de 81 Haziranının bir gününde yurtdışına çıktım."*

Ö. Ağın, güvenlik nedenleriyle yurtdışına çıkışın kaçış olduğunu ve o ruh halini anlatıyor:

O psikolojik ruh hali, güvenlik nedenleriyle çıkış ama, deyim yerindeyse kaçma. ... daha önceki çıkışları değerlendirdiğimde, o zaman orada ne konuşacağını, ne tartışacağını, kimden ne öğreneceğini, ne soracağını kafanda değerlendirmeler yaparak gidiyorsun. ... Bu sefer öyle bir şey yok, gidince nerede, nasıl yakalanacaksın? Giden arkadaşlarının durumu ne oldu? Bunları düşünüyorsun. ... İlk çıkan Nabi ve herkes müthiş derecede tedirgindi. Yakalanabilir mi? Parti'nin Türkiye sorumlusu Aydan yakalanmış, diğeri Nabi, o da yakalanırsa, böyle bir tedirginlik. Dört-beş ay yurtdışında Doğu Berlin'de kaldık bir müd-

[13] H. Erdal, *agy*, s. 33.

det; önce misafirhane, parti okulu gibi bir yerde kaldık. Sonra Berlin yakınlarında bağımsız bir evde, Türkiye'den MK'den arkadaşlarla kaldık.

III) TKP YÖNETİM KADROSUNDA İDEOLOJİK VE KİŞİSEL DEĞİŞMELER

Prag'da MK Toplantısı ve Yönetim Değişikliği

Prag'da bir MK toplantısı yapılır[14] ve yakalanmış olan MK üyeleri (A. Bulutgil, U. Oğuz, T. M. Öztürkoğlu, B. Başören, Ç. Günal) dışında herkes katılır.[15] Toplantıya gergin gidilir. Çünkü bir yanda tutuklamalar, bir yanda tutuklamalara bağlı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak insanların direnç noktaları, polisteki sorguları *"direndi, direnmedi"* üzerine kurulmuştur. Oysa henüz polis ifadeleri kimsenin elinde yoktur, henüz polis soruşturma süreci de tamamlanmış değildir. Yapılan hatalar ve bu hataların sonucu doğan zararlardır görülebilen. O hatalar ise, PB'nin ve bazı insanların dışında da, *"nedir, ne değildir"* bilinmiyordur. Ö. Ağın:

> Ben şahsen bilmiyordum. MK üyesi olduğum halde, bilmeme neden de yoktu, gerek de yoktu ayrıca. ... Örneğin, Çağatay'la ilgili bir şey söylendi orada, sadece bildiklerini de anlatmamış, romantikleştirerek anlatmış. Örneğin, *"Ben görüşmeye giderken yağmurlu bir havaydı"* gibi senaryolaştırarak polise anlatmış. Bunlar ister istemez, bizleri tepkili hale getiriyordu. Birileri muzaffer bir edayla, birileri de ordusunu kaybetmiş general psikolojisindeydi. Her ikisi de yanlıştı. O süreçte olgunluk gösterilebilse, tutuklamalar geçip insanlar cezaevinden çıktıktan sonra, o insanlarla ilgili değerlendirmeler yapılabilse idi; bırakın değerlendirmeyi, daha sağduyuyla bakılmış olsa ve sağduyuyla bakabilecek olgunluğu yaşayabilseydi Parti yönetimi, PB üyesi, özellikle de Nabi'nin konumu çok netti. Türkiye'den gelen PB üyesi ve onun misyonu bu anlamda farklıydı. İnsanlar bu kadar psikolojik hırpalanma içine girmeyebilirlerdi.

Toplantıya SBKP'den, belki Prag'da yapıldığı için Çekoslovakya ve Doğu Alman Komünist Partisi'nden katılanlar olur. İki-üç gün süren toplantıda 12 Eylül üzerinde değerlendirmeler de yapılır. Ö. Ağın:

---

[14] B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, 1980'den sonra MK üyeliğinden ayrılanlar: H. Yurtsever, M. Gür. 1981 Mayısında M. Gür, F. Almanya Yöre Komitesi ve sonra PB tarafından görevden alınır. MK üyesi ve FAYK sekreteri olarak Berlin'de bulunan *Kurtuluş* gazetesi redaksiyonunda görevlendirilir. Sonradan partiden ayrılıp TİP'e üye olur. Aybars Bentürk de (Berlin) 1982 yılında MK üyeliğinden ayrılır.

[15] Yine B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, 1982 Plenumu'nda, A. Meriç'in katılımı ve oybirliği ile alınan kararla A. Bulutgil, U. Oğuz, T. M. Öztürkoğlu, Ç. Günal'ın MK üyelikleri, durumları açığa kavuşuncaya kadar askıya alınır. Daha sonra Ömer Ağın'ın üyeliği de askıya alınır ve A. Bulutgil, T. M. Öztürkoğlu, Ö. Ağın için alınan bu kararlar 5. Kongre sonrasında kaldırılır.

> Zaten o gün net *faşisttir* diyen kimse yok, demeyen de kimse yok. Belki el altından insanlar böyle bir şeyler söylüyor. *Faşist eğilimleri olan* veya *faşizandır* diyen H. Erdal, ilk oturumda hatırladığım kadarıyla böyle bir değerlendirme yaptı. İkinci, üçüncü oturumlarda da, bana göre geri çekildi, hiç konuşmadı. G. Dinçer, o hep kendisiyle tutarlı ve kendi içinde mantığı olan, deyim yerindeyse başından beri kendi omuzlarında kendi başını taşıyan insanlardan biriydi. Teorik tespitleri de bayağı ileri, insanların önünü açıyor, düşünmeye yönlendirebiliyordu. O gün bu konumda idi. Tarih, bütün sözlerini doğruladı bir biçimde.

Tutuklamalar konusunda yapılan konuşmalarda sık sık vurgulanan Parti sitilinin, çalışmasının zaafı ve bunun sonucu bazı tutuklamaların olduğudur. Ö. Ağın:

> Bu da açıkçası o dönem, o bölgelerde Aydın'ın çok daha etkili olduğu, o insanlarla görüşüldüğü, bazı politik yanlışlar, tedbirsizliklerden dolayı ilk firelerin verildiği konusunda bir değerlendirmedir. Yanlış doğru bu ayrı bir konu, doğruluk payı da vardı bence; ama bu doğruluk payı demek başka insanların yanlış yapmadığı, başka bölgelerde yanlış yapılmadığı anlamına gelmiyor. Böyle bir değerlendirmeye Aydın tanık oldu o plenum toplantısında ve hiç konuşmadı. Parti'nin çok önemli yerlerindeydi. Ayrıca, kişiliği de aktif, her konuda tartışan, gelen düşünceleri değerlendiren bir kişilik, daha önce katıldığım MK toplantılarında bunu görmüştüm.

Bu toplantıda *Yardımcı Genel Sekreterlik* diye belirlenen statüye N. Yağcı getirilir. Yeni insanların yönetime gelmesi kararı üzerine, altı kişi MK'ye girer. B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, MK'nin gizli tutulan üyeleri de vardır:

> 1981 MK Plenumu kararıyla Genel Sekreter (İ. Bilen), Yardımcı Sekreter (Nabi Yağcı) ülke kadrolarından MK üyesi kooptasyonu için verilen yetki ile MK'ye üyeler alındı. Bu karar, tutuklamalar (ve sonrasında yurtdışına çıkışlar) nedeni ile ülkede MK üyesi kalmaması ve parti üst yönetici organı üyelerinin ülkede olması ve üst derecede gizlilik uygulanması gerekçeleri ile alındı. Gizli MK üyeleri birbirini bilmiyorlardı, yeni bir karara kadar bir araya gelemeyeceklerdi. Hiçbir zaman bir araya gelmediler. Bunlar sırayla: M. Hayrullahoğlu 1981, Yusuf Kıtıki 1982, Fevzi Karadeniz 1983, İlhan Özcan 1982, Yusuf Şanlı 1983.

SBKP ve diğer parti temsilcileri konuşmalarında bazı değerlendirmelerde bulunurlar. Özellikle SBKP temsilcisi, bu kadroya güvendiğini, bu kadrolarla Parti'nin bazı sorunlarını aşabileceğini vurgular. Ö. Ağın:

> Şimdi bu değişiklik, Nabi'nin oraya gelmesi, belli kadroları veya yönetim değişikliğini onların da tercih ettiği şekilde yorumlanabilir ve bu tercihlerini açıkça ifade ettiler. Daha sonra alınan karara bağlı olarak PB'den arkadaşlar, Nabi tek tek MK'deki insanlara: *"Merkez Komitesi'ne önerebileceğiniz insanlar var mı?"* diye sordu. Sordu diyorum, çünkü bana sordu. Bir iki insana daha sorduğuna tanık oldum. Önerdiğim insanlar oldu. MK'ye nasıl, ne şekilde üye kabul edilir, bunu çok bilmiyorum. Açık olarak, MK'ye getirilip, *"Bu arkadaş Merkez Komitesi'ne önerildi, buna ne diyorsunuz?"* diye, böyle bir kararlar alındığına tanık olmadım.

A. Meriç, 1981 Plenumu'ndaki raporu ilk kez toplantıda görür ve birkaç gün süren toplantının son akşamına kadar ne MK'de ne de ayrıca toplanan PB'de herhangi bir karar taslağı üzerinde görüşülür. Toplantı son gününden önceki akşam, 1. Bilen parti içinde baştan aşağı bir yönetim değişikliğini ilan eder, Partizan Grubu parti yönetimini ele geçirmiştir: *"İki seçenek vardı, ya değişikliği kabul etmeyerek her türlü suçlamaya hedef olmak ya da boyun eğmek. ... partinin yok olmasını önleme ümidiyle ikincisini seçtim."*[16]

Tasfiyeler. Plenum bundan sonra daha ciddi kararlar alarak hızlı çalışır ve Türkiye'de yakalananların önemli bir bölümü hain ilan edilerek partiden çıkartılır. Karar, başka kararlarla genişletilerek, ülkedeki hemen hemen tüm partililerle, deşifre oldukları, polise düştükleri ya da bilindiği gerekçesiyle *"parti bağlarının kopartılması"* kararlaştırılır.[17] A. Meriç:

> Alınan karar öylesine tehlikeli, öylesine tasfiyeci bir karardır ki, bazı parti içi ideolojik-politik çatışmadan dolayı kimileri *ismen* hain ilan edilip partiden çıkarılmışlar, konuşan ya da konuştuğu tahmin edilenler ise isimsiz bir çıkartmaya uğramışlardır. Bugün kim TKP üyesi, kim değil belli değildir. ... yönetim kliği bir kişiyi partiden çıkartmakta, bunu kendisi hissederse, *bize zarar verir* düşüncesiyle, *sen iyisin, doğru yapıyorsun, partilisin* demektedirler. Bunlar arasında başka politik hareketlerle ilişkisini, TKP içinde bağımsızlıklarını sürdürenler vardır. Onlara *'siz hâlâ partilisiz, aman bizden kopmayın, gelin uzlaşalım'* diyorlar.

Tutuklamalar bahane edilerek gerçekleştirilen bu tasfiye operasyonu, farklı yöntemle yurtdışında da uygulanır. A. Meriç: *"Aynı likidasyon çerçevesinde, ülke dışındaki parti örgütleri, bulundukları ülkelerin komünist partilerine devredilmeye çalışılır. Bazı kardeş partiler kabul ederler, bazıları ise, 'iç sorunlarınızı bizim içimize sokmanız uygun olmaz' diyerek reddederler."* Teorik kılıf da bulunur ve Plenum ile birlikte *"desantralize parti"*

---

[16] H. Erdal, *agy*, s. 34.

[17] H. Erdal, *agy*, s. 35.

fikri resmi parti politikası halini alır ve, *"Nerede bir yoldaş varsa, parti oradadır"* belgisi, parti örgütü kurmamanın teorik kılıfıdır ve, *"nerede bir örgüt varsa değil, nerede bir yoldaş varsa parti oradadır!"* biçimi *"radyo antenlerimiz vardır, bu antenlerden politika yayarız, tek tek kişiler bu yönde tutum alırlar"* yaklaşımını A. Meriç, Franco faşizmi döneminde Santiago Carillo'nun: *"Franco gericiliğinde Leninci bir parti objektif olarak olanaksızdır, politika yayan bir merkez olacak ve bu politikayı uygulayan tek tek partililer olacak"* dediğini hatırlatarak eleştiriyor.[18]

A. Demirci, A. Meriç'in İşçinin Sesi'nin ayrışma sürecinden başlayarak farklı bir yaklaşım geliştirdiğini; 12 Eylül'den sonra bu yaklaşımın, Parti'nin izlemiş olduğu politikaya karşı biraz daha eleştirel bir konuma geldiğini; Parti'nin yeteri kadar aktif olmadığını, yeteri kadar mücadele etmediğini ve mücadeleci bir çizgi izlemediğini zaman zaman dile getirdiğini; yurtdışına çıktığında bu eğiliminin biraz daha belirginleştiğini, Parti'nin o ana kadar izlediği çizgiye karşı komple bir eleştiri getirdiğini; Parti'nin MK yurtdışı üyeleri arasında birtakım tartışmaların giderek derinleştiğini ve İ. Bilen'in sağlık durumu yine bozulmaya başladığından, o süreçte parti yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunda bir tartışma yaşandığını belirtiyor.

1981 Ağustosundaki Plenum'da, tutuklama sonrasında *"politik hattın ne olması gerektiği konusunda"* alınan kararlar; *"N. Yağcı'nın Yardımcı Genel Sekreterliği'ne"* getirilmesi ve *"Türkiye'de Parti örgütlerinin yeniden toparlanması"* biçiminde gelişir. Tutuklanan MK, PB üyelerinin yerlerine kimlerin atanacağı[19] ve İ. Bilen'in sağlık durumunun kötüye gitmesi durumunda Parti Genel Sekreteri'nin kim olacağı da gündeme gelir. N. Yağcı'nın Yardımcı Genel Sekreter olması hiyerarşik olarak İ. Bilen'den sonraki insan anlamındadır. A. Demirci, N. Yağcı'nın Yardımcı Genel Sekreterliği'ni candan desteklediğini; Parti içinde böyle bir konsensüsün oluşmuş olduğunu, fikir ortaya atıldığında bir karşı çıkmanın yaşanmadığını anlatıyor[20] ve: *"O koşullarda bir Genel Sekreter söz konusu olsaydı,*

---

[18] H. Erdal, *agy*, s. 35.

[19] B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, 1980-1981 yıllarında PB üyeleri: İ. Bilen, M. Demir, A. Durak, A. Meriç, N. Yağcı, A. Bulutgil, A. Otman, V. Sarısözen. 1981 Haziranı ile 1982 yıllarında PB üyeleri: İ. Bilen TKP MK Genel Sekreteri, N. Yağcı Yardımcı Genel Sekreter, M. Demir, A. Durak, A. Meriç, A. Bulutgil, A. Otman, V. Sarısözen, A. Demirci, O. Yıldırım'dır. Bu kadro 1983 Nisan Plenumu'ndan 5. Kongre'ye kadar değişmez, yalnız statü değişikliği yapılır ve İ. Bilen TKP Başkanlığı'na, N. Yağcı ise TKP Genel Sekreterliği'ne getirilir. Bu kadro 1973-1981 arasında PB'ye alınmışlardır: A. Meriç 1974 MK, 1977 PB; N. Yağcı 1974 MK, 1978 PB, 1981 Yardımcı Genel Sekreter, 1983 Genel Sekreter; A. Bulutgil 1974 MK, 1978 PB; V. Sarısözen 1974 MK, 1980 PB; A. Otman 1980, Genel Sekreter Yardımcısı.

[20] A. Demirci: "Atılım dönemi içinde, Türkiye'de çok başarılı bir örgütlenme yapmıştı. Parti ilk defa bu denli kitlesel bir boyuta ulaşmış, çok sayıda insan Parti üyesi olmuş; sadece nicel olarak değil, nitel olarak toplumun değişik kesimlerinden, aydınlardan zengin doku oluşmuştu. Bu başarıya,

belki çok daha başka isimler gündeme gelebilirdi. Ama Yardımcı Genel Sekreterlik gibi bir oluşumda Nabi'nin isim olarak akla gelmesi doğal bir şeydi o günkü durumda" diyor. *"Genel Sekreterliğin bir adımı değil miydi?"* sorusunu: *"Genel Sekreter olacağı izlemini de yaratıyordu. Ama farklı şeyler olabilirdi"* biçiminde yanıtlıyor.

1981 Ağustos TKP MK Plenumu PB raporunda, ***"Barış için Savaşım"*** başlığı altında, SBKP MK Genel Sekreteri L. İ. Brejniyev'in, *"Şimdi partimiz, halkımız için olduğu gibi tüm dünya halkları için de uluslararası planda barışın savunulmasından daha önemli bir ödev yoktur"* dediği; SBKP 26. Kongresi'nde *"BM düzeyinde Avrupa'da orta menzilli güdümlü mermilerin sayısının dondurulması ve görüşmelerin başlamasının"* önerildiği belirtilmektedir.

"12 Eylül Askersel Devirme" başlığı altında 12 Eylül öncesi durum irdelenir, rejimle ilgili kimi görüşler ve İşçinin Sesi görüşü eleştirilerek "Ulusal Demokratik Güçlerin Tek Cephesi" savunulmakta ve: *"Sağcı askersel diktatörlüğünün karşısında barış, bağımsızlık, demokrasi ve toplumsal ilerleme uğrunda savaşan güçler vardır. Eğer komünistler, onlara yakın işçi partililer, CHP'liler, Kemalistler, antiemperyalist dinsel çevreler, Kürt antiemperyalist, demokrat grupları birleşebilirse, bu, milyonlarca insan için ileriye doğru bir atılım yapma yolunu açacaktır"* denilmektedir.

"İşçi sınıfının eylem birliği" başlığı altında TKP, TİP, TSİP ilişkilerinin gereken ölçülerde gelişmese de ileriye doğru adımlar atıldığı; geçmişte *"devrimin aşamaları"* sorunu üstüne TİP ile TKP arasında var olan görüş ayrılıklarının büyük ölçüde giderildiğini; ancak TİP ve TSİP'le *"bugünkü rejimin niteliği ve izlenecek politika"* üstüne yeni görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı belirtilir: *"Ama bunun birlikte eyleme girişmeyi engellemediğini; daha geniş eylem birliği için geniş olanakların doğduğunu; işçi sınıfının politik birliği sürecinin onun partileri arasındaki eylem birliği sürecinin derinleşmesine bağlı bir sorun olduğunu; işçilerin bölünmesini önlemenin salt ulusal bir sorun değil, bu üç partinin uluslararası görevi olduğunu"* vurgulamaktadır.

Ordu konusunda, *"ordunun egemen sınıfların baskı aygıtı olduğunu söylemekle yetinmenin, Marksizm-Leninizmin ordu sorunuyla ilgili görüşlerini kabalaştırmak olacağını; emperyalizmin kışkırttığı silahlanmaya karşı çıkan komünistlerin, silahsız donatımsız bir ordudan söz etmediklerini"* ülke savunması için ulusal çıkarlar, ulusal bağımsızlık temelinde bir savunma anlayışının zorunlu olduğu vurgulanarak: *"Türkiye'nin yakın bir*

---

imza atan birkaç isimden birisidir Nabi. Nabi'nin üzerinde bir ittifak oluşması da bence yadırganacak bir şey değildi. O gün için çok fazla bir alternatif görülmüyordu. Yurtdışında yaşayan insanlar vardı, onların içinde Türkiye'deki Parti örgütleri ve partililer üzerine çok fazla anlam taşıyacak bir isim olduğunu tahmin etmiyorum."

tarihinde ordunun birçok durumda, burjuvazinin değişik grupları arasında görece bağımsız bir rol oynadığını, militarizmin işlevini, NATO'ya bağımlılığı ve OYAK gibi kuruluşlarla orduyu tekellerin iş ortağı durumuna getirme politikasının gericileştirici rolünü, bunlara duyulan tepkileri de birlikte görmek gerektiği" belirtilmektedir.

Ulusal sorun konusunda, TKP'nin, *"Kürt halkının gerçekte var olan istemlerini, ulusal özerklik çerçevesinde elde edebileceklerini ve ulusların kendi yazgılarını belirleme, ayrı devlet kurma hakkını ilkesel olarak savunulduğu"*; bununla birlikte *"Proletaryanın devrimci amaçlarını"* her şeyin üstünde tuttuğu ve *"Türk ve Kürt halklarının gönüllü birliğini"* gerektirdiği belirlenmektedir: *"Bugün Kürt ulusal hareketini, bölgedeki tüm öteki halkların savaşından yalıtlamak, sözde Kürtlerin Büyük Kürdistan için birliği adına, bu hareketi tüm bölgedeki antiemperyalist sürecin karşısına koymak yanlış olur. Büyük Kürdistan bugün ya küçük burjuva ulusçusu bir ütopya ya da emperyalizmin halklar arasında çatışma körüklemek için kışkırttığı tehlikeli bir serüvendir. APO grubunun ayrılıkçı-terörist eylemleri Kürt ulusal hareketine karşı bir provokasyondur. Ulusal çıkarlarımız iki halkın özgürce kuracağı dostluğu zorunlu kılıyor."*

Komünistler ve dindarlar başlığı altında, *"Türkiye'nin İslam ülkeleri arasında ilk laik ülke olduğu ve burjuva demokratik bir kazanım olan dinin devlet işlerinden ayrılığı ilkesini dinsel gericiliğe karşı savunmak gerektiği"*; dinsel tutuculuğun *"politik temsilcisi olarak ortaya çıkan MSP'nin tabanında anti-Amerikan ve anti-tekel eğilimlerin belirdiğini ve dinsel politik hareketlerin niteliğinin cumhuriyet tarihi boyunca gerici olduğu, gerici tarikatların Ulusal Kurtuluş Savaşı'na, demokratik reformlara karşı çıktıkları, bugün de ana eğilimin bu olduğunu; dinsel gericiliğin bir bölümünün faşist MHP ile işbirliği yaptığı ve dinsel çevrelerde görülen antiemperyalist eğilimlerin de bir olgu olduğu"* saptaması yapılmaktadır. Parti çalışmaları kısmında, demokrasi güçlerine yönelen saldırıda TKP'nin de yara aldığı, kayıpların nesnel nedenler ve öznel yanlışlardan kaynaklandığı, bunların açık yüreklilikle tartışılıp açığa çıkarıldığı, MK üyelerinin geçmişteki yanlışları köklü bir biçimde eleştirdikleri belirtilmektedir.

TSİP: "TKP Sorumluluklarından Kaçıyor." TSİP, bu arada çıkan bir dergide, *"TKP'nin bugün var olan ağır baskı ve konspirasyon şartlarında yurt içinde bir işbirliği oluşturmanın son derece sakıncalı ve tehlikeli olduğu, bu türden ilişkilerin daha ileride oluşabilecek müsait şart ve ortamlarda ele alınması gerektiği noktasında ısrar ederek, her partinin aynı konularda kendi başlarına paralel çalışma yapmalarını"* önerdiğini, TİP'in de TKP'nin bu görüşünü benimsediğini; TSİP'in ise *"eylem birliğinin legal koşullarda yapılabileceği, illegalde baskı koşullarında eylem birliğinin değil, eylem paralelliğinin söz konusu olduğu"* mantığına katılamayacağını ve paralel

eylem yapmak tarzının somutta eylem birliğinden kaçmak olduğunu; 1977 yılında *TİP Birinci Büyük Kongresi*'nde alınan karar gereği TİP merkezinin CHP'ye güç ve eylem birliği için başvurduğunda, Ecevit'in öneriyi diplomatik bir dille *"partilerimiz demokrasi doğrultusunda paralel mücadele vermelidirler"* diye reddettiği hatırlatılmakta; Cunta'ya karşı verilmesi gereken özgürlük savaşının yurtiçinde eylem birliğinin yaşama geçirilmesi konusunda TKP'nin paralel eylemlerden söz ederek, eylem birliğini fiilen reddettiğini; eylem birliğinin hiçbir belirleyici niteliği olmayan yurtdışındaki eylem birliğine indirgendiği belirtilmektedir.[21]

1981 Plenumu Sonrası Gelişmeler

A. Demirci, Parti üst yönetimindeki değişiklikte A. Meriç'in, *"Parti'nin temsil ettiği çizgiye bir eleştiri getirmesiyle, Parti'nin 12 Eylül'den sonra yaşadığı tutuklamaların ve yediği ağır darbenin sorumlusu olarak bu çizgiyi ve bu çizgiyi savunan insanları eleştiriden kaynaklanan"* bir tartışma sonucu, örgütsel kararların yanı sıra A. Meriç'in konumu ile ilgili kararın da alındığını açıklıyor.

İ. C. Şenoğuz, Parti içindeki "Devrimci Kanat" muhalefetinin Parti'nin geri çekilmesine itiraz ederek, 12 Eylül'e daha karşı koyucu tavrı savunduklarını, A. Meriç'in Plenum'da bu çerçevedeki yaklaşımının, bu anlayışın mahkûm edildiğini; A. Bulutgil ile iki MK üyesinin MK'den uzaklaştırılmaları kararlarının sağlıklı olmadığını,[22] insanlar üzerinde büyük tahribatlar yaptığını belirtiyor.

TKP Devrimci Kanat muhalefeti TKP'den tam olarak ayrılmamakla beraber, "şu andaki yöneticilerin tutum ve davranışlarının yanlışlığı, kariyer peşinde koşmaları, parti içi sorunları çözümlememeleri, tabanda bulunan parti üyelerinin tam olarak eğitilememesi ve 12 Eylül 1980 harekâtından sonra tüm bölgelerde tabana sahip çıkılmaması sonucu partililerin büyük çoğunluğunun tutuklandığı, yöneticinin bu gibi durumlarda mevcut kadroların başında olup bu tutuklamaları önleyici tedbirler alması gerekirken, TKP yöneticilerinin bunu yapmayıp kendi bölgelerini terk ederek partililerin büyük çapta tutuklanmalarına sebep olmuş olmaları ve yine TKP'nin bugüne kadar yapmış olduğu çalışmaların çelişkili olduğunu

---

[21] *Kitle* der., illegal, Sayı 252, 1982. *Siyasi İşbirliği TKP için bir aldatmaca ve oyalamacadır.*

[22] İ. C. Şenoğuz, kendi konumunda 12 Eylülde yakalanmış, işkence görmüş, dört yılı aşkın süre hapiste yatmış bir insan olarak geriye dönüp baktığında, Parti yönetimi olarak bu kararları gerçek yaşamdan biraz uzak, adeta biraz sanal ortamda değerlendirerek aldıklarını ve bunun geleneksel, gizli koşullardaki bir Parti anlayışının pek çok zaaf ve eksikliğini de yansıttığını; bu koşullarda çalışan bir partide MK üyelerinin PB'de tartışılan konuların çoğundan haberi olmasının olanaksızlığını, gizlilik koşullarında her şeyi gizli yürütmek durumunda kalındığından söz ediyor.

ileri sürerek" TKP yönetimine karşı muhalefetini açıklamıştır. Devrimci Kanat'ın görüşleri Ek 3'te verilmiştir.

Tutuklamalara sorumlu aranıyor. İ. Bilen'in yerine alternatif arama Plenum'da sonuçlanır. Doğal kurban İ. Bilen'dir, ama yeni kurban A. Meriç'tir. N. Yağcı,

> *12 Eylül'de Parti'nin operasyon yemesinin faturası A. Meriç'e çıkartıldı. Komünist partilerde başarı ya da başarısızlıktan birinci derecede Genel Sekreter sorumludur. Bilen'e çıkartılamazdı, o bir mit'ti,*

diyor ve ekliyor:

> Bilen direkt sorumluluk altında olmayacaksa, ikinci derecede sorumlu A. Meriç'ti. Bu, çok normaldi. Eğer siz bu işi başından beri götürüyorsanız, işin götürücüsü iseniz başarıları kadar, başarısızlıklarının faturası size çıkar. Şimdi bana çıktığı gibi. ... Bu, belirli ölçüde de A. Meriç'e çıkacaktı. Çünkü o tarihlerde Bilen'in otoritesini yok edecek bir hareket yine de partiye zarar verirdi. Geriye baktığım zaman yanlış olmadığını düşünüyorum. Darbe sonrası Bilen'in apar topar değişmesi yanlış olurdu. O nedenle denilebilir ki fatura A. Meriç'e çıktı. Ama bir yanlışı yoktu da ona rağmen çıktı, anlamını taşımıyordu.

A. Demirci ise şöyle diyor:

> Bence yanlış bir tartışmadır. Bu operasyonun sorumlusunu aramak daha çok A. Meriç'in usunda hissediliyordu. Kimi zaman açık, kimi zaman örtük bir şekilde bu tutuklamalar, bu operasyon sonucunda Parti'nin ağır bir darbe yemesinin sorumluluğunu birilerinin üzerine yıkmaya çalışıyordu. Daha sonra açık olarak yazmış, bizden birtakım insanları, kurulu çevreyi eleştirmişti.

G. Dinçer, 1981 Mayıs darbesinden sonra yapılan ilk Plenum'da, bütün suçun A. Meriç'e yüklenildiğini, bütünüyle PB, hatta MK'nin üstlenmesi ve özeleştiri yapması gerektiğini vurguluyor:

> Geri diktatörlük, askersel devirme, bilmem ne. Hatta generallerin yurtseverleri varmış, böyle abuk sabuk, 81 Mayısına, bize, örgüte darbe vurulana kadar bu ayırımlı yaklaşma politikası sürdü. Mayıstan sonra sürdüremediler. Türkiye'de üyeler arasında tartışmalar oldu. Diğer sol gruplar, partiler şiddetle eleştiriyorlardı zaten. Parti'nin kan kaybetmesi ve giderek erimesinde payı oldu. Tek bu olmadı tabii. Bu oldu. A. Meriç'in tasfiyesi oldu. Böylece kendi içimizde düşman olduk. Polis ne yapar? Seni böler. Hem de böyle zamanda. En büyük taktik budur. Darbenin suçu birisine yüklenir ve bölmeye çalışılır. Biz o dönemde bu kuyuya kendimiz düştük...

O sırada Genel Sekreter değiştirme, değiştirilme havasına girilmiştir. Yardımcı Genel Sekreter olmaya N. Yağcı'ya rakip adaylar A. Meriç ve M. Demir'dir. Üçü arasında kızışan savaşta, İ. Bilen'in yaşlanmış olmasıyla da A. Meriç'i harcama yoluna gidilir. İki taraf A. Meriç'e karşı birleşir. M. Demir ise, daha sonra İ. Bilen'i de yanına alan N. Yağcı ekibi tarafından yenilgiye uğratılır. Uzun süre yurtdışında bulunanların, Türkiye'yi bilmiyor olmaları nedeniyle de böyle bir sonuca varılmış; A. Meriç'e büyük haksızlık yapılarak Parti'de derin bir yara açılmış ve soru işaretleri yaratılmıştır. G. Dinçer, *"Ancak, A. Meriç kalsaydı, Nabi mi - Aydın mı olacağı ciddi bir sorundu. Kolay olmazdı Nabi'nin gelmesi. Çünkü A. Meriç, örgütü çok iyi tanıyan, Türkiye'den gelmiş, Türkiye'de 73 Atılımına damgasını vurmuş bir adamdı ve örgüt tarafından biliniyordu"* diyor.

G. Dinçer'e göre, A. Meriç'in 12 Eylül analizinde İ. Bilen'e ters bir niteleme üzerinde durmasının da etkisiyle, Türkiye'deki örgütü bilmeyen, örgütlerde neler olup olmayacağı konusunda fikri olmayan İ. Bilen, A. Meriç'in yurtdışından örgütü idare edemeyeceğini ve darbenin bu denli kötü şekilde partinin aleyhine çalışmasına neden olacağını değerlendiremeden; *"Onun adamları vardı. O teknik ekip yoluyla her şeyi örgütledi. Her şeye sebep oldu"* biçiminde, A. Meriç aleyhine söylenenler doğrultusunda kesin tavır almış ve asıl sorumluluk taşıması gereken N. Yağcı'nın önü açılmıştır. Çünkü A. Meriç'in Avrupa'ya gitmesi ile Türkiye'de Parti örgütleri ve örgütlenme sorumluluğunu A. Bulutgil ile N. Yağcı paylaşmış, son dönemde ise sorumluluğu tamamen N. Yağcı sürdürmüştür.[23] G. Dinçer: *"Aydın epeydir Türkiye'nin dışındaydı. Türkiye'deki gücünü kaybetmişti. Bilen yoldaş, güçlüye oynamaya kalktı. Çünkü çelişkili görünecek örgüt irtibatı Aydın'daydı, ama örgüt ilişkisinin manivelası Nabi'deydi, yani Partizan grubunda. Suç, üç yıldır yurtdışında olan Aydın'a geldi. Aydın'ın da kıyamet koparacak gücü yoktu."*

T. M. Öztürkoğlu, A. Meriç'in, 12 Eylül'de Türkiye'deki bütün birimlere, *"Nedir güvenliğiniz? Dışarı mı çıkmak istersiniz? Kuryeleriniz varsa işleri takip edebilir misiniz? Güvenlik riskiniz var mı? Hemen dışarı aldırabiliriz"* biçiminde yaklaştığını; örneğin kendisinin, *"Hiç böyle bir derdim yok. Burada bu koşullarda rahatlıkla çalışabilirim, hiçbir sakınca yok. Kendime de, yapıma da güveniyorum"* dediğini ve bu konuda da A. Me-

---

[23] G. Dinçer: "Takip edildi, o kadar insan hapislerde sürünürken varsa bir tedbirsizlik, bir örgütsüzlük, bir illegal korunamama durumu, iyi kadroların olmaması, doğru kadroların doğru yerlerde bulunmaması gibi, ilk sorumlusu kendisi. Oysa terfi etti. Bir mevki, bir yer, bir etkinlik edinmişti. Genel Sekreter hiçbir zaman artık Atılım'dan bu yana, uzun yıllar Avrupa'da yaşayanlardan olamazdı. Bu noktaya gelinmişti. Nabi olacaktı. Veysi hiçbir zaman olamazdı. Aydın olabilirdi. Ama Aydın diskalifiye edildi. Zaten Aydın'ın Avrupa'ya gitmesiyle birlikte Türkiye'den ayağı kesildi. Gerçi terfien gitti oraya, çok önemli adam olarak gitti. Fakat en büyük gaflet oydu bence. Türkiye ile irtibatı sınırlandı. Artık *'Türkiye'de var olan bir Parti, Türkiye'de örgütlü bir Parti'yiz'* diyen Atılım dönemi Partisi'nin, yeni Genel Sekreteri Türkiye'de de ayağı olan ya da ayağını yeni oradan çekmiş olan biri olabilirdi."

riç'e haksızlık yapıldığını ve 94 gün 1. Şubede bulunduğu sırada Parti ile ilişki kurduğunu, kendisine ulaşıldığını; ama ondan sonra MK yapısının değiştiği, A. Meriç'in dışlandığı dönemlerde cezaevinde çok rahat koşullarda olduğu halde hiç kimseye seslerini duyuramadıklarını, hatta ilişki kurması için dışarıya insan bile gönderdiği halde hiç kimsenin sahip çıkmadığını belirtiyor: *"A. Meriç vardı yakalandığımda. 1. Şube'de iken ilişki kurdum Parti ile ve siyasi savunmaya hazırlandım ve kimler kabul edecek, kimler etmeyecek diye bütün illere vererek mahkemeleri kontrolümüz altına almaya çalıştık. Bir Adana'ya yetişememiştik. Ama onun dışında Antep, Mersin, İskenderun, Antalya, Tarsus bütün hepsi, mahkemeler çok disiplinli bir şekilde geçti. Harika işleyişler oldu, kime: 'Kabul et' dediysek kabul etti."*

T. M. Öztürkoğlu, mahkemeye en son çıktıklarını, politika değişikliği olduğu için bağın koptuğunu, ilişki kurmak için gönderdiği kişilere sahip çıkılmadığını; sonradan kendilerine *"Siyasi savunmayı kabul etmeyin"* diye tam tersini yaptırmak istediklerini, ama kabul etmediklerini, siyasi savunma yapmanın gerekli olduğunu ve:

> Eğer siz bir devrimci komünist partiyseniz, partinin yürümesini istiyorsanız, hata da yapsanız günahıyla, sevabıyla onun ceremesini çekip daha ileri gitmenin maddi temellerini hazırlayacaksınız. İkincisi bilmiyorlar mıydı TKP üyesi olduğumu. En azından ben kendim söylüyordum, bunu saklamanın anlamı neydi? Politik hareketin önünün kesilmesine neden oldu

diyor ve ekliyor:

> *TBKP kuruldu ve çok ciddi gelişmeye başladı. Bu sefer onun önünün kesilmesi için büyük çabalar harcandı. Dışarıdan izliyorum tabii. Tüm engellemelere rağmen o hareket, o miras gelişiyordu. Kendine, önünü açacak bir yer arıyordu. Su gibi, durmuyor, akıyordu. Her yerden önü kesilmeye çalışıldı.*

A. Meriç, Temmuz 1981'den Kasım 1982'ye kadar şeklen PB üyesi kalmak, "Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi"nin sorumluluğunu üstlenmek üzere görev yeri Prag'a gider. Düzensiz, çok uzun aralıklar ve her zamanki gibi önceden belirli olmayan gündem maddeleri ile toplanan, hiçbir ciddi konunun konuşulmadığı PB toplantılarına katılmakla yetinir. Örgütsel planda tüm işlerden uzaklaştırılmış, öneri yapabilecek bilgilenmeden bile yoksundur. Yine de her katıldığı PB toplantısına büyük bir uzlaşmacı dille somut öneriler götürmeye çalışır. Bunların hiçbiri dikkate alınmadığı gibi, gündem maddesi bile yapılmamaktadır: *"Artık şu durumu görmüştüm. Gönderildiğim yerde bir-iki yıl daha kalacaktım, ondan sonra iyi bir maaşla, oldukça yüksek bir maddi yaşam düzeyiyle ömrümün geri kalan günle-*

rini 'huzur' içinde geçirebilecektim. Bu olanak da bana açılmıştı. Bütün bu birikimlerin ışığında, çok kısa bir sürede karar verdim. Ya kendisine insan olarak saygısını yitirmiş biri olarak ömrümün kalan günlerini karım ve çocuğumla birlikte 'huzur' içinde geçirecek ya da doğru bildiğim ... savaş yolunu seçecektim." A. Meriç, ikincisini seçer.[24] Bu arada, Partizan Grubu'nun ülke içi ve dışında normal parti ilişkilerini kullanarak hakkında komplo düzenlemeye başladıklarını raslantı olarak öğrenir.[25] Eskiden kendisine bağlı teknik kadro insanlarının evlerinin basıldığını da öğrenince kendisine zarar verilebileceğini düşünerek önce Batı Almanya'ya, sonra Fransa'ya geçer ve G. Dinçer'e telefonda: *"Gönül, artık Prag'da değilim. Bunlar beni zaten politik olarak çökerttiler, ben Batı'ya geçtim. Üstüme gelirlerse ben de yayın yaparım"* der. G. Dinçer, ileriye gitmemeleri Parti'ye zarar gelebileceği doğrultusunda yönetimi uyarmasına karşın dikkate alınmadığını belirtiyor ve: *"Atılım'da, Radyo'da hain, provakatör demeye başlayınca, o da broşürünü yayımlamak için İngiltere'ye gitti, yoksa İşçinin Sesi ile anlaşması mümkün değildi"* diyor.

O. Baydar da A. Meriç'in hiç düşünmediği halde, parti içindeki dengelerde N. Akseymen'le birlikte hareket ettiğini ve bir gün Frankfurt'a, *"Beni evinize kabul eder misiniz?"* diye telefon ettiğini; Parti'den kopmuş olduğunu duymuş olmalarına karşın kabul ettiklerini anlatıyor ve: *"Ben işte böyle davrandığım için, sanıyorum o yüzden de Parti'de pek tam temel unsur olamadım"* diyor. *"... çok yakın bir arkadaşımız olmasa da bir adam 'Beni kabul eder misiniz?' dediği zaman, 'Gayet tabii, buyur ev senindir' dedik. Aydın geldi ve geldiğinde son derece şikâyetçiydi. ... Parti'nin yapısı, sonradan hepimizin şikâyet konusu olan bir sürü şey, entrikalar; konuşuldu. Hatta ben: 'Sen de entrikaların parçası oldun zamanında' dedim. Onları anlattı, ama henüz o zaman N. Akseymen'lerle birlik halinde değildi, kafasında vardı anlaşılan..."*

Politbüro: "Parti legale çıkacak." 1981-82'de yurtdışına çıktıktan sonra bir gün PB'de C. Kıral'a: *"Siz Fransa'ya gideceksiniz. Çok kısa bir zaman içinde Parti legale çıkacak ve siz temsil edeceksiniz yurtdışında"* diyerek yeni bir görev verilir, ama gerçekleşemez. C. Kıral, bu legale çıkış gecikince PB'den M. Demir'in, N. Yağcı'ya, *"Niye çıkmıyor bu adam hâlâ?"* diye sor-

---

[24] H. Erdal, *agy*, s. 37.

[25] G. Dinçer: "İllegal çalışma içinde Prag'dan ilişki kurmak çok zor. Kuryeler falan Batı Avrupa tarafından gidiyor. Orada bir teknik büro kurulmuş, pasaport yapmak için, bilmem ne için, teknik aletler falan. Aydın gittikten sonra *'Bu adamlarla irtibatını sürdürtüp kendisine Parti içinde örgütlülük yaratmak istiyor'* diye bir adamın evini basıp oradan bazı deliller bulmuşlar Aydın'ın. Aydın öfkeyle *'Bunlar bunu yedikten sonra, ben de kendim Türkiye'ye direkt ulaşayım'* diye bir tedbir almış olabilir. Buna bir şey demiyorum bak. Ama bu daha sonra oldu, kazık yedikten sonra, *'Bunların altını ben de oyabilir miyim?'* diye. Çünkü onun da eskiden, ne de olsa bir irtibatı vardı, böyle bir girişimde bulunmuş olabilir. Ama çok zor..."

duğunu ve N. Yağcı'nın, *"Ne edeyim, çıkmıyor işte"* biçiminde yanıtladığını; kendisinin ise *"Ne olacak benim durumum?"* diye beklediğini; gönderilirken kendisine söylendiğine göre seçilmesinde özellikle çaba sarf edildiğini ve: *"Bu iş için gidiyorsun. Legale çıkacak ve Parti adına politik faaliyetleri sen yöneteceksin. Seni seçtik özellikle, işte denenmiş, bilinen, belli olan, genç olmadığı için de tereddüt etmediğimiz"* gibi övücü sözlerle uğurlandığını belirtiyor. Paris'i seçmenin de anlamı, Paris'in politik merkez olmasıdır. Kendisiyle gönderilen diğer arkadaşları Mehmet Karaca, Ahmet Sökücü legale çıkmayacaklardır. Biri TKP kimliği ile değil, sendikal lider olma kimliği ile sendikal alanda; diğeri de, yine TKP kimliği ile değil, gençlik lideri kimliği ile sendika içinde iş yapmak için ortaya çıkacaklar, parti üyesi olma kimliğini dahi ortaya çıkarmayacaklardır. C. Kıral, *"Ne oldu yukarıda? Onu bilemiyorum, bir iki defa kurye ile haber ilettim: Ne olacak benim halim? diye. Hatta Nabi'den bir mektup da geldi: Değişen hiçbir şey yok diye. Burada gerçekten de bir partide olmaması gereken bir ilişki, bir yaklaşım söz konusu. Düşünemiyorum böyle bir şeyi"* diyor.

1981 Plenumu Sonrası Türkiye'de Örgütlenme

1981 Plenumu'nda Parti'nin *yeniden örgütlenmesi* konusunda alınan karar gereğince A. Demirci, *Türkiye Sorumlusu*'dur. İ. C. Şenoğuz ve Ö. Ağın kendi yörelerini bire bir giderek değil de İstanbul'da bulunarak toparlayacaklardır. Ö. Ağın, Parti olanaklarına, dayanışmasına ihtiyaçları olduğunu belirtir. Kalacakları veya kiralayacakları güvenli evler, bu evlere verecekleri para konusu da konuşulur. N. Yağcı, Parti'nin bu önlemleri kesin aldığını, alacağını, arkadaşların çoğuna yasal iş ortamları yaratılacağını, salt ekonomik açıdan değil, güvenlik, konspirasyon ve daha böyle *vatandaş görünümü verme* açısından da böyle işlerle uğraşmak gerektiğini, böyle kararlar alındığını, Parti'nin mutlaka bunu sağlayacağını; örneğin, onun için Kartal tarafında bir lastik bayisi açmayı düşündüklerini söyler. Kâğıt üzerinde, ciddi, en ince detayları bile düşünülmüş kararlardır. Ancak Temel Dağıtım'da başına gelenleri düşünerek, *"Bak yaşamda böyle bir şeyler oldu. Tekrar böyle bir şeyler olursa bu sıkıntılarla karşılaşırsak, ben böyle koşullarda Türkiye'de olmak istemem"* der.[26] Ö. Ağın ile İ. C. Şenoğuz 16/17 Kasım 1981'de Türkiye'ye gelirler. Ö. Ağın:

---

[26] Ö. Ağın: "Türkiye'ye geri dönüyoruz ve hiçbir güvenilir yerimiz yok. Biz oradayken MK üyelerinin isimleri gazetelerde çıktı. Kimilerinin soyadı yanlıştı, kimilerinin Parti ismi karıştırılarak yayımlanmıştı. Bu, bir polisiye taktik de olabilirdi. O dönem bütün MK üyelerinin isim ve soyadlarıyla biliniyor olmayabilir de. Ama artık bunlar çok önemli değildi, bir detaydı. Polis genel hatlarıyla TKP'nin Türkiye'deki yöneticilerini biliyor; özellikle de ısrarla üzerinde durduğu İstanbul'du."

> Cihan'la Viyana'da buluştuk. Ayrı ayrı uçaklarla geldik. Cihan benden önceki uçakla gelmişti, belki bir gün önce gitti Viyana'ya, çünkü havaalanına beni karşılamaya geldi, ben yabancı dil bilmiyordum. Sonra biraz Rusça öğrendim, gerçi o ülkelerde geçerli değildi. Cihan dil bildiği için bizi karşıladı, bir veya iki gece orada kaldık, beraber biraz gezdik. Türkiye'ye geldik. Havaalanına beraber indik. Karşılayanlar olacaktı, hiç kimse yok. Planımız orada işlememeye başladı. Ben Fındıkzade'de bir otelde kaldım iki gün, başka pasaport şu bu. Kimse yoktu, bir randevular verilmiş, İstanbul'dan birileri bizimle görüşecek karşı tarafta bir yerde, ben iki gün gittim oraya, ne gelen var ne giden. Gidiyorum, her gün belli bir saatte bekliyorum. Kimse yok. İstanbul Parti örgütlerinden birileri gelecek. Parola tespit edilmiş, klasik parola, sen bir şey söyleyeceksin, o bir şey söyleyecek, onda hangi gazete olacak, hangi poşet olacak böyle şeyler.

Otelde sürekli kalması da güvenlik açısından olanaksızdır. Gerçek kimliği yoktur ve artık her şey rastlantılara kalmıştır. Bir çocukluk arkadaşı ile Aksaray'da karşılaşır ve iki üç gün onun evinde kalır. Bir yandan yer, bir yandan da ilişki kuracağı bölge insanlarını aramaktadır. Ş. Yıldız, MK üyesi olarak dışarıdadır. Kendisi, 5-6 ay yurtdışında kaldığı için, daha önce ilişki içinde olduğu kişilerle bağı kopmuştur. İstanbul örgütü üzerinden bağlar kurulacaktır.[27]

A. Demirci 25 Aralık 1981'de Türkiye'ye gelir ve onlara İstanbul'daki partililer vasıtasıyla ulaşır. İ. C. Şenoğuz, Çiftehavuzlar'da Kastel villalarının bulunduğu yerde bir ev kiralamıştır, ilk toplantıyı orada yaparlar. A. Demirci, Parti'deki son kararları, çalışma tarzı ve görüşme yöntemlerini içeren kararları, onlara *Parti direktifi* olarak iletir. Bir tanesi ise çok önemlidir ve uyulması gerekir: *"Kendi iç görüşmeleri veya Parti'nin önemli görüşmelerine gidildiğinde, taraflardan biri görüşmeye gelmediyse, o gün neden gelinmediği belli olmadığı müddetçe, ikinci bir görüşmeye kesinlikle gidilmeyecektir."* Ö. Ağın: "Bir görüşme oluyorsa ve bu görüşmeye taraflardan birisi gelmiyorsa; sigorta görüşmelerimiz vardı, görüşme olmayınca, arkasından sigorta görüşmelerini koyardık, ondan sonra kuryeler görüşüyordu, bağ elemanları görüşüyordu, tehlike işaretleri filan vardı ve eğer bir şey yoksa ondan sonra biz görüşüyorduk." Bölgelere yönelik

---

[27] Ö. Ağın: "Bir akşam üzeri karşıya geldim, başka arkadaşlara, böyle her akşam kendimize yer arıyoruz, cebimizde üç kuruş para var. Bir baktım karşıdan Fevzi geliyor. Ondan sonra burada olan insanlarla bağım kuruldu. Ama hâlâ İstanbul İl Örgütü'yle bağım yok. Cihan'la görüşüyoruz, o da Karadeniz'le ilgili bağlar kurmaya çalışıyor. Bu Adil gelene kadar sürdü. Fevzi'yle buluşunca otomatik olarak ilişki sağlanmış oldu. Parti'nin politikaları, kararlar ile ilgili uygulamaya başladık. Arkadaşları gözden geçirdik, çoğu insan bölgenin dışına çıkmış; özellikle genç kesimden birçok insan buralara gelmiş. Ama İstanbul örgütleriyle şunla bunla ilişkileri yok. Bizim gibi kendi olanaklarıyla yer bulmuşlar. Onlarla hiçbir ilişkim olmadı. Fevzi üzerinden örgütlenme yapılmış, ilişkiler öyle sağlanıyor, çok ender olarak Güneydoğu Yöre Sekreteri İsfendiyar'la görüşüyoruz. Diyarbakır İl Komitesi geldiğinde görüşüyoruz."

çalışma sistemleri de konuşulur. Bu üç kişilik grup, Türkiye'de *Parti'nin Yeniden Toparlanma Komitesi* olarak çalışacaklardır. Ö. Ağın, *"Onların dediği şekliyle Türkiye Komitesi olduk"* diyor.[28]

Parti'nin durumunu görüşmeye, bağları kurmaya çalışırlar. Ö. Ağın:

> Yeniden toparlanmak korkunç derecede zor, insanların her biri bir yerlere dağılmış, operasyonlar geçirilmiş, psikolojik sorunları var, Parti'ye karşı tepkileri var. Bir sürü sorunla iç içesin, bunların bir kısmını çözebiliyorsun, bir kısmını çözemiyorsun, bir kısmının belki farkında bile değilsin. Politik hedefimiz ana noktaları yakalamak, o ana noktaların etrafında yavaş yavaş kadroları, örgütleri, yapıları örmek. Fakat hâlâ benim kalacak yerim yok. O vaatler veya kararlar yaşama geçmiyor. Adil'le görüşüyor, her toplantıda hırlaşıyoruz. Onun durumu bizden farklı değil, cebinde kaç parası varsa bizimle bölüşüyor. İstanbul örgütleri daha yaygın, kendi geçimlerini çözebiliyorlar, ama bizim bürolar çok kötü, insanların geçimiyle de ilgili değil, insanlar bölgeye gidiyor, çalışma yapmak için paraya ihtiyaç var.

Bu sırada Doğu'da Ağrı, Van, Kars bölgesinde bir operasyon yapılır. Bölgeye karşı bir operasyondur. Bu operasyonla çevrelerinin giderek daraldığını, yeniden sıkı bir polis kontrolü olduğunu hissederler.[29]

Yoğun olarak aranan kişilerin yurtdışına çıkması gerekmektedir. İlk etapta MK üyeleri Avrupa'ya çıkmıştır. İkinci planda bölge sorumluları ya da legal örgütlerde adı çok bilinen ve polisin çok aradığı kişilerin yurtdışına çıkması sağlanır. M. Hayrullahoğlu da İstanbul'dadır. İ. C. Şenoğuz: *"12 Eylül sonrası dönüşte bir ya da iki kere M. Hayrullahoğlu'yla görüş-*

---

[28] Ö. Ağın: "Güneydoğu Bölgesi'ne bakıyordum. Akdeniz bölgesi de bağlandı, ilişkiyi sağlıyordum. Akdeniz bölgesini Adana üzerinden Necmettin Meriç'in sorumluluğundaki bir grup ile ilişki kurabildik. Nedeni de ben onu İstanbul'dan da tanıyordum. Bizim gençlik yıllarından olup İGD'nin bölge sekreterliğini yapmış iyi bir arkadaş ve kadroları da tanıyor. Sanıyorum Metin zamanında Yöre Komitesi üyesiydi. Necmettin'in sorumluluğunda bölgeyi toparlayan bir komite kuruldu. Sadece Necmettin ile görüşüyorum. Bunun yanında Trakya bölgesine yayın dağıtma işini de bizim bölgeden insanlar üstlendi. Sadece kontaklar kurulmuş, biz o kontaklara yayın veriyoruz, Aulım, şu bu. Adil de başımızda, genel olarak Türkiye'nin politikası, sendika gibi politik alanlarda çalışma perspektifleri konuşuluyor. Başladık kör topal yürümeye, herkes kendi olanaklarıyla bir şeyler yapmaya çalışıyor."

[29] Ö. Ağın: "Yöre Komitesi'nden arkadaşımız Aziz alındı. Bize tutuklamalar tesadüf gibi geliyordu. Şimdi düşündükçe tesadüf değildi; polis nereden girebiliyorsa oradan giriyordu. Azizlere bölgemizin dışındaki bir tutuklamayla ulaşıldı. Sonraki operasyonumuza da, İzmir'deki bir tutuklama ile başlamışlardı. İzmir'de tutuklanan arkadaşla, bizim arkadaş Parti okulunda aynı dönemde bulunmuşlar, adı öyle söyleniyor. Onlar günlük yaşamda da birbirlerini tanıyorlar, legal alanda ikisi bir gençlik kesiminde. Oradan başlamış derken, arkadaş isim verdi diye değil; arkadaşımız da İGD'liydi. Polisçe bilinmemesi mümkün değil. Operasyonlar yine başladı, birçok arkadaş alındı. Orada kıl payı kurtardım. Aziz, İstanbul'da diş hekimiydi, muayenehanesine gittim. Polis karakol kurmuş, gittiğimde polis uyuyor, arkadaşın hanımı el işaretiyle *gelme* dedi. Öyle kurtuldum, o gün yakalanabilirdim. Bunlar zaaf tabii, ama yaşam zorluyor seni, o psikolojik ortam. Bu hataları yaptım, başkasının da yaptığını görüyorum, hiç yapmayan komünist hareketleri, partileri var mı? Kitaplarda *hiç yapmayan vardır*, diye okuyoruz, yaşamda böyle mi olmuş? Onu bilmiyoruz."

tüm. Sonra M. Hayrullahoğlu, A. Demirci'yle beni buluşturdu ve devreden çıktı. M. Hayrullahoğlu'nun tam sorumluluğunu bilmiyorum. Türkiye'de doğrudan Nabi Yağcı'ya bağlı olarak çalışan arkadaşlarımızdan biri olduğunu biliyorum. Partizan döneminden beraber olduğumuz Kürt asıllı bir arkadaşımız."

İ. C. Şenoğuz 2 Şubat 1982'de gözaltına alınır. Karadeniz yöresinden, 12 Eylül sonrası dönemde ilişkiyi sürdürdüğü iki kişiden biri ve yurtdışına gitmeye hazırlanan N. Gemrik, Samsun'dan Bursa'ya ev taşıma sırasında izlenir, belki daha öncesinde de hakkında kimi izleme ve istihbarat yapılması sonucu, Bursa'da gözaltına alınıp ağır işkenceden geçirilir. Randevuyu söylemesi üzerine İstanbul'a getirilir ve İ. C. Şenoğuz yakalanır. Bu kişinin yakalanmasıyla birlikte daha önce Karadeniz'de bir operasyon başlatılmış ve belli kişiler gözaltına alınmışlardır. N. Gemrik Fatsalıdır. İ. C. Şenoğuz ile Paris'te tanışmışlar, 12 Eylül öncesi belli kadroların Türkiye'de istihdamı çerçevesinde Samsun İl Komitesi'nde görevlendirilmiştir.

İ. C. Şenoğuz, eşi Z. Şenoğuz ile birlikte Gayrettepe 1. Şube'de bir ay kadar kalır ve ağır işkenceden geçirilirler. O sıra gözaltı süresi 15'şer günden maksimum 45 gündür. 30 gün dolduğunda Selimiye'ye sevk ederler. Emniyette zaman zaman yüzleştirmek gerekçesiyle bir araya getirilmenin dışında ayrı yerlerde tutulmuşlardır. İ. C. Şenoğuz'un konumunu öğrenmeleri ile birlikte, polis daha üst düzeye ulaşmak amacıyla bütün çabalarını buna yöneltir. Karadeniz yöresi ile ilgili ciddi bir soruşturmadan bile geçmemiştir. İ. C. Şenoğuz:

> Onlar için çok önemli sayılan benim üstle bağlantımı sağlayacak kişiyle randevumun dört hafta sonra olduğunu ısrarla başından beri savundum ve buna inanmak durumunda kaldılar. Dört hafta sonra M. Hayrullahoğlu'yla randevum olduğunu söylemiştim. Böyle bir görüşme yoktu, bu hayali bir şeydi. Buna yönelik bir savunma stratejisi oluşturmak durumunda kaldım. O görüşmede tabii elleri boş döndü, ama dört hafta da geçmişti. Mustafa'nın Moda'daki evini boşalttığını biliyordum. Daha önce, A. Demirci ile olan görüşmede, dolayısıyla benim bu gözaltındaki süreçte istedikleri sonucu alamadılar. M. Hayrullahoğlu, 82'nin Kasım ayında A. Demirci ve Ö. Ağın, onlarla birlikte o dönemde gözaltına alındı ve ne yazık ki işkence altında katledildi.

İ. C. Şenoğuz'un tutukluluk yaşamı Ek 4'te verilmiştir.

Ö. Ağın aynı koşullarda çalışmasını sürdürür, bazen Kozyatağı'nda arkadaşları ile birlikte kiraladıkları evde kalır ve polis çemberi giderek daralmaktadır. Bunun psikolojik baskısı altında, *"Ben burada böyle yapamam"* diyerek yurtdışına çıkmak istediğini söyler:

Cihan'la fotoğraflarımızı verdik. Fotoğrafları vermemle yakalanmam arasında 6-7 ay geçti. O süre içinde nedense bana pasaport gelmedi. Böyle kelle koltukta çalışma, yaşam devam ediyor. O sırada Cihan yakalandı. Cihan'ın evinde de karakol kuruluyor. Adil, Cihan bir randevusuna gitmediği halde, o eve gidiyor. Bakıyor ki kapıda karakol, seziyor ve oradan kaçıyor. Orada yakalanabilirdi. Direktifi kendi söyledi, ama yaşamımız buydu. *'Birileri kendisini bilerek korudu, birileri değil'* gibi bir yorum yapmak, bizim Parti için çok anlamsız. Ama bu, insanların yanlışları, ayrı ayrı zaafları olmadığı anlamına gelmez. Ne olursa olsun bunu yapmalıydık. Yapmadık, yapamadık.

İ. C. Şenoğuz'un yakalanması kalanların maneviyatını çok bozar; Ankara'da, İzmir'de aralıklarla tutuklamalar devam etmekte, operasyon hızla yayılmaktadır ve yıkıcı bir ortam vardır. Koşullar çok ağırdır, doğru dürüst kalacak yerleri yoktur, çok yer polis tarafından bilinmektedir. Sınırlı sayıda imkânları vardır. Ekonomik koşullar felakettir. Bu koşullar içinde Parti'yi toparlamaya çalışmaktadırlar. M. Hayrullahoğlu, Ö. Ağın ve A. Demirci zaman zaman bir araya gelmektedirler. Bir taraftan da 82 Anayasası'nın hazırlıkları başlamıştır. Parti'nin kararları doğrultusunda 82 Anayasası'na karşı kampanya yürütmeye çalışmaktadırlar. Daha önce M. Hayrullahoğlu'nun çabaları ile pek çok örgüt ile ilişkiler kurulmuştur. Daha çok toparlanmış, örgüt sayıları artmıştır. Belli örgütlere kısa sürede ulaşılır, kendi imkânlarıyla Türkiye'de yayın yapabilir duruma gelirler. Bu sürecin ilk yayınları da *"Anayasa'ya Hayır"* kampanyaları olur. Türkiye'ye geldiklerinde il komiteleri tutuklanmış, bölge komiteleri dağılmıştır. Ankara, İzmir ve Güney'de il komiteleri yeniden oluşturulur. Parti'nin toparlandığını, temel örgütlerini, komitelerini belli başlı yerlerde yeniden kurmaya başladığını, Parti örgütlerine yansıtmak gerekmektedir. Örgütlenmenin İstanbul'da yapılmasına karşın, 12 Eylül'den sonraki ilk il komitesi imzalı bildiriler ve bunların örnekleri yayımlanır. Ankara il komitesini organize edenler, bir baskı olanağı yaratarak bildirilerini baskı merkezinde basmayı gerçekleştirirler.

Ö. Ağın, 8 Eylül 1982'de kayınpederinin evinde yakalanır. Oysa, her ne nedenle olursa olsun, o eve gitmemesi gerekmektedir:

O eve gittiğimden dolayı, Parti beni ihraç etseydi, altını çizerek söylüyorum, gerçekten objektif davranmış olurdu. Yakalanmam bir tesadüf. Çünkü ondan önce de bir iki kere gittim o eve. Para aldım, çıkıyorken kayınbirader geldi, senelerdir görüşmüyoruz. 10-15 dakika için geri döndüm. O sırada polis geldi. Kayınbirader gelmemiş olsa, çıkmış ve o evde yakalanmamış olacaktım. Yakalanma psikolojisi korkunç, insan kendini toparlayamıyor. Parti üyesi diye o insanları da aldılar. Yanında iş ortağı vardı, politikayla ilgisi yok. Onları da Gayrettepe'de bir gün tuttular, korkunç... Beni aldıkları an zaten kolum kanadım kırıldı. Öyle bir yerde yakalanmış olmam, direncimi % 80-

% 90 düşürdü. Bayağılaştım, sıradanlaştım. Eğer orada yakalanmamış olsaydım, kendimle daha barışık olurdum.

Üç gün önce A. Demirci ile görüşmüş ve 9 Eylülde Yalova vapur iskelesinde randevu saptamışlardır. Bir terslik olur da orada görüşemezlerse, Yakacık son durakta görüşeceklerdir. Yakacık ismini ilk kez duymuştur ve kartın arkasına yazar. Kartvizit okuldan arkadaşı Cem Otelleri'nde çalışan Mustafa Doğan Özbay'a aittir. O gün yakalandığı için Yalova'ya gidemez. Adil görüşme yerine gider. Ertesi gün her ikisinin kuryelerinin görüşmesi gerekir: Ö. Ağın:

> Şimdi artık daha rahat konuşuluyor, onun kuryesi Mustafa Coşkun diye bir arkadaş. Benim kuryem Selçuk, ona tehlike işareti veriyor. Mustafa, Adil'le görüşemiyor, herhalde iletemiyor. İki üç gün sonra bana polis Adil'le görüşmem konusunda hiçbir soru sormuyor, belki bilerek sormuyor, belki bilmiyordu sormuyor. Daha çok *"Şeref olabilir mi?"* diye soruyor. Orada bir yorum yapmak istemiyorum, bizim bölgenin hiçbir insanını bana çok sormuyorlar; yoğunlukla hep Mustafa'yı ve İstanbul örgütünü soruyorlar. O gün geldi, beni aldılar, Yakacığa götürdüler. Bir çay bahçesine oturdum. Her yer polis doldu. Kadıköy'den bilmem nereye kadar. İleride, baktım görüşme yerinin çok dışında Adil'i aldılar, getiriyorlar. Adil o görüşmeye geldi. Ben Yalova'ya gidemiyorum, Adil sigorta görüşmesine geliyor. Benim kadar Adil de yanlış yapıyor. Ben gitmediğim halde test etmeden sigorta görüşmesine geliyor.

A. Demirci, 11 Eylül 1982'de yakalanır. Ertesi gün 12 Eylül'ün 2. yıldönümüdür. Yakalandığı zaman Ö. Ağın'ın yakalandığını öğrenir. A. Demirci tutuklandığında, polis kendisinden çok M. Hayrullahoğlu'nu bilmektedir, çok kişi ondan bahsetmiştir. M. Hayrullahoğlu yurtdışındadır, o döndüğünde A. Demirci yurtdışına çıkacaktır. İstanbul Emniyeti'nde, tamamen tecrit edilmiş durumda 38 gün kalır. Ağır bir sorgu sürecinden sonra Selimiye'ye sevk edilir, orada tutuklanır. Selimiye'de bir ay kalır. O günlerde, Mustafa'nın tutuklandığını ve öldüğünü öğrenir: *"Mustafa, çok gergin bir dönemde Türkiye'de kalmıştı. Ben geldikten sonra müthiş bir enerjiyle, müthiş bir performansla Türkiye'de bir şeyler yapmaya çalıştığını gördüm. Bir süre beraber çalıştık, sonra da 82'nin Mayıs ayında yurtdışına çıktı. Yakalandığım zaman yurtdışındaydı. Ben yakalandıktan sonra gelmiş, gelmesi zaten söz konusuydu, ama ne zaman geleceğini ben tabii bilmiyordum."* A. Demirci, oradan da hapishaneye gönderilir ve 2,5 yıl kalır.[30]

---

[30] A. Demirci: "İstanbul TKP davası, baştan 100 veya 80 kişiden oluşan bir davaydı. Birkaç tane İşçinin Sesi ekibinden kişiler vardı. Ben yakalandıktan bir süre sonra Barış Derneği'nden bir operas-

Adil alındıktan sonra Ö. Ağın'ı tekrar sorguya alırlar:

Şimdi bana dediler ki: *"Gel bilmem ne çocuğu"*. Ben diyorum ki: *"Sadece bizim bölgeyle ben ilgileniyordum, ben yaralandım, ben çok şey değildim."* Burada hırlaşıyorsun, güreşiyorsun. *"Gel"* dedi *"Akdeniz bölgesine de bakıyordun, bir ikincisi sen hiç yurtdışına gitmedim diyorsun, siz yurtdışına gitmişsiniz, sonra Türkiye'ye dönmüşsün. Önce Cihan'la sen dönmüşsün, sonra Adil dönmüş, Adil böyle söylüyor"* dediler. *"Hayır, böyle bir şey yok, Adil'in de böyle bir şey söylediğine inanmıyorum"* dedim. *"Gel sizi yüzleştireceğiz"* dediler. Şimdi gittik ikimizin de gözleri bağlı. *"Adil söyle, sen ne zaman nasıl geldin?"* dedi. Adil: *"Ben yalnız geldim. Önce de ben geldim, sonra da ben geldim, ben yalnız geldim"* dediğini duydum. Onların söylediği gibi söylemedi.

Ö. Ağın, 105 gün soruşturmada kalır. 47 gün Gayrettepe,[31] 45 gün Diyar-

---

yon yapılmıştı, o operasyondan bir kısım kişiler bu davaya dahil edildi. Orhan Taylan, Ataol Behramoğlu vs. davada yer alanların sayısı ek iddianamelerle; benim hakkımda ek iddianame daha benden önce çıkmıştı, daha önce işçi tutuklaması falan vardı, ilk tutuklama odur, daha çok Ali Bey Köyü falan, Eyüp Demir-Döküm Fabrikası'ndaki Parti üyelerini, birtakım sempatizanları kapsayan bir tutuklama olmuştu 81'in yazı, ben gelmeden önce, onlarla ilgili bir dava açılmıştı, o davaya ek iddianameyle beni de ayırdılar. Sanıyorum aynı iddianame veya daha sonra Mustafa'yı. Bu arada hapishane gezmeye başladık, önce Sultan Ahmet, Sağmalcılar F Tipi, o zaman E Tipi diyorlardı, sonra Metris. Metris'teyken, dava duruşmaları Metris'te görülüyordu. O tarihte hapishanelerde büyük olaylar başlamıştı. Zaman zaman bu açlık grevlerine falan katılıyorduk. 85'in Ocak ayı, yanılmıyorsam 10 Ocak. Duruşmada davadaki bütün tutuklular tahliye oldu. Genelde örgüt üyeliğinden yatanlar, yattıkları süre gözetiliyordu ve ona göre tahliyeleri veriliyordu. 7-8 kişi tutuklu kalmıştık. Cihan, ben, birkaç kişi daha vardı. İşçinin Sesi'nden olanlar vardı. Mahkeme bizim tahliyemize karar verdi. Çıktık, ama ben çıkamadım. Askerliğimi yapmamıştım. Emniyette bir hafta tuttular beni, askerlik işlemlerimi yaptılar, askere gittim. Okulu da bitirmemiştim henüz. 1,5 yıl er olarak askerlik yaptım. 2,5 yıl hapis hayatıma, 1,5 yıl da askerlik eklendi. 86'da askerlik bitti ve geldik İstanbul'a. Tabii eşim ve oğlum yurtdışına çıkmıştı."

[31] Ö. Ağın: "Adil gelinceye kadar iki üç gün soruşturmada kaldım. Yoğun bir şekilde İstanbul, özellikle de Mustafa üzerinde duruyorlardı. Deniz diye Parti adını da biliyorlardı artık. Bizim onlarla hiçbir örgütsel ilişkimiz olmadı. Mustafa bir iki kere geldi biz Adil'le görüşürken, fakat onun örgütsel yapısı şusu busu bizim bölgeyle hiç ilişkisi yoktu. Adil'le ilişkisi vardı. Nasıl onu da bilmiyorum. İşkenceleri anlatmak çok da gerekli değil. O dönemi yaşayanların hepsi bundan geçti. Fakat şunu söyleyeyim, en korkak, en sıradan insan bile o işkence safhasında ölmek ister. Ölme olanağını insanlar bulamıyor, bulabilse herkes ölmek ister. Bir elektrik işkencesi vardı, herkese değişik. Beş dakika içinde, beni suya atıp çıkarsalar o kadar terlemezdim. Bir şeyler kaçırırız, bir anda bir şeyler elde ederiz, diye bütün güçleriyle çok fazla yükleniyorlar. Eşimi aldılar getirdiler. Filiz'i. Korkunç! İki kez beni hastaneye kaldırdılar, *öldü* veya *ölebilir* diye. Nedeni, birden yüklenince büyük bir titreme başladı. Çırılçıplaksın, o titreme olunca, eski ameliyat yerlerimi görünce, korktular. Haydarpaşa İlk Yardım Hastanesi'ne götürdüler, idrar kana karışıyormuş, ilaç verdiler, tedavi ettiler. Sonra doktor geldi, *'Bunu götürün, bunun hiçbir şeyi yok, uyuşturucu kullanıyor, uyuşturucu krizine girmiş'* dedi. Geri getirdiler. O gün sabaha kadar bir şey yok, ertesi gün yine aynı. Bir kere de beni Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'ne götürdüler, iki kez. Erken kaldırmasalar, ben de ölebilirdim. Herkes ölebilir, ölen insanlar kahraman, öbürleri hain, böyle düşünmemek lazım. O ayrı bir konu. Birisine yumruk vuruyorsun, orada ölebiliyor. İlhan Erdost gibi, ters bir yerine geliyor, ölebiliyor. Ben çok insana tanık oldum. Benim gibi günlerce askıda ka-

bakır, 15 gün de Diyarbakır gözaltı dedikleri soruşturmadan sonra cezaevine gönderilir ve 4,5 yıl Diyarbakır Cezaevi'nde kalır.

G. Dinçer, Partizan Grubu'nun güvenilir kadrolarından A. Demirci, İ. C. Şenoğuz ve Ö. Ağın'ın örgütü toparlamak üzere Türkiye'ye geldiklerinden bir süre sonra yakalandıklarını; A. Bulutgil ve U. Oğuz'un yakalanmasını *"tedbirsizlik, laçkalık"* olarak değerlendirip konuştukları suçlaması getirildiğini hatırlatarak, *"Olay, öyle basit tedbirsizlikler falan değil. Polis ciddi olarak peşine düştü mü, ki bunlar eski MK üyeleriydi, hepsi biliniyordu demek ki"* diyor. Ö. Ağın'ın da, çok konuştuğu için Kürt bölgesinde birçok insanın yakalandığı;[32] tutuklamaların da onun ifadesi sonucu gerçekleştiği suçlaması[33] ile hain ilan edilerek yayınlandığını belirtiyor.[34]

---

lıyor, her yeri delik deşik oluyor, ölmüyor. Orada politikanı insanların direnci üzerine kuramazsın. Direnen direnemeyen insanlar, insanın sonuçta. Ama şunun üzerine kurabilirsin, bütünüyle, gönlüyle polisle olup olmadığı? Böyle bir değerlendirme yapabilirsin. Onu da çok sonra, sağlıklı araştırmalar sonucunda yapabilirsin; o polis soruşturmasında iken, o süreçte iken yaparsan, eksik yapmış olursun. Biz yaşıyoruz, ben bunu rapor halinde Parti'ye de verdim."

[32] Ö. Ağın: "Bizim bölgeden gelen arkadaşlar tesadüfen geldi, mahkeme dosyalarında çok açık belge olarak var. Biz zaten birbirimizi görmüyorduk da, tesadüfen polisin tespiti ile bizim dışımızda veya bizimle önceden ilişkilerle tesbit ettiği biçimlerde aldılar. Neyse, bu soruşturmalarda küçük bir kalem çaldım, cebimde hücreye geldi o kalem, o kalemle kese kâğıtlarının üzerine yazdık ve birbirimize ilettik. Şunu söyledim insanlara, *'Herkes kendi sütüyle buradadır, kimse kimseye bu direndi, bu direnmedi, bu şekilde bakmaması lazım. Burada olabildiğince insan kendini korusun, olabildiğince başka insanlara yardımcı olsun.'* Bizim Naci'nin hanımı Sabah diye bir arkadaş henüz evli değillerdi, bizim bölgedeydi, İKD'liydi, kızkardeşiyle birlikte aldılar. Ertesi gün Fevzi'yle Taksim Parkı'nda randevusu var. Bunu söylüyor. Yazışmayla ona ulaştık. *'Abi ben bunu söyledim'* dedi, *'Değiştir'* dedik. *'Seni hücreye atacağız'* demişler, henüz 18 yaşında. Değiştirdi, başka bir yere götürdü ekibi, Fevzi kurtuldu. Ben alındığımda Fevzi, Necmettin, hepsiyle randevum var, randevulara gelmiş, gitmişler. Fevzi'nin karısını Gayrettepe'ye getirip yüzleştirdiler. *'Ben bunu tanımıyorum'* dedim. Babasını getirdiler. *'Bu senin damadının ismini vermiş'* diye. Necmettin'in kaldığı evi biliyorum, bunların hepsini alırlardı. En azından kendileri biliyor. Bir sürü insan yakalayıp getirdiler. 10 kişiye yakın bölgeden insan yakalandı burada. Bizimle hiç ilişkisi yok. Örneğin, Müslüm diye bir arkadaşı yakalıyorlar Erganili. Yenikapı'ya gidiyor. Reva diye bizim bölgede İKD'de çalışan bir kızı yakalamışlar. *'Randevun nerede?'* diyorlar *'Yenikapı'da'* diye atıyor. İstanbul'u da bilmiyor, oraya götürüyor ve Parkta bekletiyorlar. O sırada Müslüm geçiyor, bunlar birbirini tanıyor, birbirlerinin partili olduğunu tahmin ediyorlar, küçük yer ama, organik örgütsel ilişkileri yok. Müslüm *'Merhaba'* diyor, hemen alıp minibüse koyuyorlar. Müslüm *'Kız benim hoşuma gitti, ona laf attım'* diyor. Tokatlayıp indiriyorlar, polisin biri *'Kimliğine bakın'* diyor, bakıyorlar, *'Ergani Diyarbakır.'* Yakalanıyor."

[33] Ö. Ağın: "Cezaevinden çıktıktan, Adil'in hanımı ve başkalarının, benim için *'Ya bir gün bile dayanamadı, Adil'in her şeyini verdi'* dediklerini duydum. Ben dayandım, dayanamadım ayrı konu. Diyelim ki dayanamadım, bunu yaptım. Öyle bir şey yok tabii. İnsan olarak o haklı, tepki gösterebilir, kocası yakalanmış, duyarlıdır. Ama bir parti bunun üzerine nasıl politikasını kurabilir. Kurarsa ne kadar isabetli olur? Herkes soruşturmalardan geçti. Herkesin ifadesi ortada. Parti bize bir avukat bile göndermedi. Yoktu bizim bölgede kimse. Hasip Kaplan, arkadaşımız olduğu için o bölgeye geldi. Bir de bizim kendi olanaklarımızla, ailemizin tuttuğu avukatın dışında avukatımız yok. Adil'le biraz önce dediğim gibi karşılaştık. Şimdi Adil'i kahraman ilan etmişler. Bunu sonra öğreniyoruz. Karayılan onun hakkında kaset doldurmuş, şiir yazılmış. Hak etmiş olabilir, bu ayrı konu. Ama sen hangi bilgiye, hangi gerekçelere, hangi kıstaslara göre bu kararı alıyorsun, bunu açıklamak zorundasın. A. Bulutgillerle ilgili karar da böyle. Şimdi bu kararı alıyorsun, daha sonra

Tutuklanmalar ve Yönetimin Tutumu

Ö. Ağın, Parti yönetiminin tutuklama, cezaevi ve cezaevi çıkışlarından sonraki tutumunu kendi yaşamından çıkarak değerlendiriyor ve şöyle diyor:

> Parti bunları görmedi, göremedi. Cezaevi'ndeki insanlarla şu veya bu şekilde, en ufak bir dayanışma, en ufak bir sorunlarını çözme konusunda; Partizan olsun, Ahmet olsun, Mehmet olsun, hiçbirisi yapmadı. Daha önce A. Bulutgillere böyle bir şey yapmadık biz, sonra bizlere yapılmadı. Ne yapılabilirdi? Ayrı bir konu. Seni oradan kurtarmak, işkenceleri engellemek, bu mümkün değildi şüphesiz. Ama insanlar bu süreçleri geçtikleri zaman insandırlar. İnsan olma özelliklerini dikkate alarak, sabırla beklemek lazımdı. Onları incitebilecek, ömür boyu yaşamlarında iz bırakacak politikalar, ayrımcı, suçlayıcı, nesnel ve eşit olmayan kararlar almaları kesinlikle subjektifti, kesinlikle hesaplıydı inancındayım.

Ö. Ağın, Parti okulunda iken Şili Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin bir konferans için geldiğini ve: *"Eğer biz cezaevindeki insanlarla dayanışma göstermemiş olsaydık, uluslararası dayanışmanın cezaevindeki insanlar üzerinde dayanışması olmasaydı bu kadar etkisi olmaz, biz bu kadar toparlanamazdık"* diye anlattığını belirtiyor.

Cezaevinden çıktıktan çok sonraki yıllarda N. Yağcı'larda bazı arkadaşları ile bir araya gelirler. Sohbet esnasında N. Yağcı: *"Bu Parti'de bir kahraman varsa o da Aydan Bulutgil'dir"* der. Ö. Ağın:

> Şimdi kahraman mıdır, değil midir? Böyle değerlendirmeler doğru mu bilmiyorum? Ama dün *"Zaafından, hatasından, eksiğinden dolayı"* diyorsun, Parti'den atıyorsun veya MK'den alıyorsun. Bugün *"kahraman"* ilan ediyor-

---

duydum ki Adil çıktı, şu oldu bu oldu, bu sefer Adil'le ilgili kuşku uyandıracak değerlendirmeler yapılıyor. *'Sıradan bir insan'* gibi. Dün kahraman ilan ediyorsun, bugün böyle diyorsun. Böyle bir değerlendirme hangi komünist ahlaka, hangi yapıya sığar? Aydanları benim gibi yine Parti'den çıkarmışlar. MK'den almışlar, o karar benim bildiğim kadarıyla net değil. Ulvi Oğuz'a *polis* demişler *Atılım*'da, Radyo'da ilan etmişler. Böyle bir karar alınmış."

[34] Ö. Ağın: "Cezaevinden çıktıktan sonra duydum. Kimilerine göre Parti'den çıkarılmış, atılmış, kimilerine göre MK'den çıkarılmışım. Ne olduğu belli değil, hâlâ da öğrenemedim. Nabi'ye sordum başka bir şey, Veysi'ye sordum başka bir şey, Şerefe sordum başka bir şey söylüyorlar. Bu tarihi belgelerin ortaya çıkması önemli. Bu kararı sokakta eski Partili, bir süre cezaevine girmiş çıkmış Ali Vardar diye bir arkadaştan duydum. Bizim atılmamız MK'den çıkarılmamızda o süreci yaşamış. *'Siz böyle oldunuz'* dedi. *'Yapma yahu!' 'Öyle öyle'* dedi. Aradan dört beş sene geçmiş, bana bu karar bildirilmiyor bile. Parti tüzüğüne göre ifadesi alınmadan kimseyi Parti'den atamaz, ceza veremezsin. Şöyle olabilirdi, diyelim ki ben Parti'den atılacak kadar bir hata yaptım, Parti'nin beni atması gerekiyor. Benim ifademi alması, başkalarının ifadelerine tanıklığına başvurması lazım. Ama olanağı yok, bana da, onlara da ulaşamıyor. Ben zaten Parti yaşamı içinde olan bir insan değilim ki. Üyeliğimi dondurursun, orada kalırsın, çıktığım, bana ulaştığında kararını verirsin. Diyelim ki bana böyle bir karar uygulanıyor, hiçbir soruşturma, hiçbir şey yok. Parti'nin keşke olanağı olsa da o süreçleri takip edebilse, soruşturmaları öğrenebilse. Hep spekülasyon."

sun. Bunu tarihe karşı izah etmeli, *"Ben bunu şu nedenden dolayı attım, bundan dolayı da kahramandır"* demelisin. Eğer, *"Bazı bilgileri Aydan biliyordu, söylemedi, bunun için Aydan kahramandır"* diyorsa, Nabi kendisiyle barışık değildir. Çünkü hiç kimse bilmiyor, ama Nabi biliyor, Aydan'ın o bilgileri bildiğini. Aydan atıldığı gün de Nabi biliyordu onun bu bilgileri söylememiş olduğunu. Karar, Politbüro'da, nerede alındıysa, o gün diyebilmeliydi ki: *"Arkadaşlar, bu adam bu bilgileri biliyordu. Söylemedi."* Bugün kahraman ettiği nedenleri, o gün de orada söyleyebilmeliydi. O zaman anlaşılır bir şeydir.

Ö. Ağın'a verilen cezanın infazının bitmesi için üç ay vardır, mahkeme: *"Tutukluluk halinin devamına"* kararını vermiştir. Yargıtay'a gidip gelse en az bir buçuk sene sürecektir. Temyiz etmezse, üç ay sonra çıkacaktır, ama onay için Yargıtay'dan gelinceye kadar orada kalmak zorundadır. Tutukluluk hali devam etmektedir. Onun durumunda olanlar iki-iki buçuk sene yattıktan sonra tahliye olmuşlardır. Politik olarak davayı kabul etmediği için, Yargıtay'a gider, gelinceye kadar bir sene daha cezaevinde kalır. 1986 Nisanında infaz yasasındaki değişiklikten sonra tahliye edilir ve altı yedi ay daha cezaevinde kalmaktan kurtulur. Cezanın fazlasını yattıktan sonra tahliye olmuştur:

> Şimdi bir devlet, bir sistem düşünün, seni tutukluyor, aslında tutuklama bir tedbirdir. Beni tutuklamışsın, verdiğin cezanın hemen hemen hepsini çekmişim, üç ay kalmış. Ben çıkarak hangi devleti yok edebilirim ki. Bu, belli ki intikam almaktır, kindir. Verilen cezanın üstüne bir buçuk sene fazla yatıyorsun, yasa öyle, hakkını da arayamıyorsun. Bizim için her yönüyle, hem politik yaşamımızı hem kendi yaşamımızı yeniden kurma, toplumla yeniden bağ kurma açısından da yeni bir dönem, ama çok zor bir dönemdi. Buradaki *zor* sözcüğünü yaşamı anlatmanın bir simgesi olarak özellikle kullanıyorum. Diyarbakır Cezaevi'nden çıkanların çoğu o dönemde akıl hastanelerinde psikolojik tedavi gördüler. Herkes şu veya bu biçimde, hem fizik hem psikolojik olarak korkunç derecede hırpalanmıştı.

Ö. Ağın'ın Diyarbakır Cezaevi yaşamı Ek 5'te verilmiştir.

1981 Plenumu'ndan sonra, A. Meriç'in tasfiye edildiği gizlenmesine karşın bilinmektedir; ama Atılım'da parti üyeleri bundan haberdar edilmez. İşçinin Sesi'nde bu konudaki bölünme ve tasfiyelerden sürekli bahsedildiği için, Atılım'da İşçinin Sesi'ne saldırılar söz konusudur. Hatta bu, Haziran 1982 Plenumu'na kadar geliyor. O Plenum'da da yine satırlar arasında söyleniyor. *"Partiye zarar verildi"* diye yazılıyor; ama isim yok. Bu isim (25 Nisan 1983'teki Atılım'da, yıl 10, Sayı 4, s. 112'de) *"TKP Merkez Komite Genel Sekreteri Haydar Kutlu Oldu"* diye ilan edilen yerde, M. Hayrullahoğlu ile ilgili olarak *"Kasım 1982'de Deniz Yoldaş öldü-*

rüldü" haberi; arka sayfada *"TKP Merkez Komite Plenum kararı, Parti düşmanı bir provokatör"* diye A. Meriç'e gönderme de yer alıyor.

H. Sarıca'nın (U. Oğuz) polis olduğu, onu da H. Erdal'ın (A. Meriç) Parti'ye soktuğu da yazılmaktadır. G. Dinçer, böylece polislik suçlamasının A. Meriç'e kadar uzatıldığı, *"polisleri bile örgüte soktu"* anlamına getirildiğini; tasfiyesinde ise bu gerekçelerin ileri sürülmediğini; U. Oğuz ve A. Bulutgil için polis denmediği, konuşmuş olabileceklerinin düşünüldüğünü; suçlamaların yayınlara da yansımadığını, polis olduğunun sonra keşfedildiğini vurguluyor.

B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, 1982 yılında A. Meriç'in Fransa'ya geçişinden sonra U. Oğuz'un polis olduğu açıklanır. İlk MK Plenumu'nda Parti üyeliğinden çıkarılır. Bu, 1982 yılında SBKP'den Genel Sekreter İ. Bilen'e verilen bir enformasyon notuna dayanmaktadır. İ. Bilen 1982 yılında gelen enformasyon notu konusunda PB üyelerini bilgilendirir, bilgi açıklanmaz ve gizli tutulur. Bu bilgi, konuyu bilen A. Meriç'in Batı Avrupa'ya gidişi sonrasında Parti merkez yayın organlarında açıklanır.

IV) 5. KONGRE VE N. YAĞCI'NIN GENEL SEKRETERLİĞE GETİRİLMESİ

TKP 5. Kongresi'ne geçmeden önce süreci kısaca özetleyecek olursak, TKP I. Sekreteri Z. Baştımar, 1962'de SBKP 22. Kongresi'nde TKP Temsilcisi Y. Demir olarak konuşur. TKP MK adı ilk kez 1963'ün ikinci yarısında kullanılır ve Y. Demir MK 1. Sekreteri olarak anılır. 1966'da BKP Kongresi'nde TKP MK 1. Sekreteri olarak tanıtılır, Genel Sekreter unvanı onun görev yaptığı zamanlarda ve öncesinde kullanılmamıştır. İ. Bilen ise, 1972'de PB üyesidir. 1973'te TKP MK PB üyesi unvanını *Yeni Çağ* dergisinde kullanır. 1974-1983'te Genel Sekreter, 1983 TKP 5. Kongresi'nde Genel Başkan'dır. N. Yağcı, 1978 PB üyesi, 1979 MK Sekreteri,[35] 1980 Türkiye Örgüt Bürosu Sekreteri'dir. 1981 Plenumu'nda MK Yardımcı Genel Sekreteri, 1983 Nisan Plenumu'nda TKP MK Genel Sekreteri konumuna getirilir. Şimdi sıra 1983'te N. Yağcı'nın Genel Sekreterlik statüsünün kesinleşmesine gelmiştir.

---

[35] B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, diğer TKP MK Sekreterleri: A. Pehlivanyan, 1973-1979. İdeolojik işlerden sorumlu PB üyesi, MK Sekreteri.

* A. Meriç, 1977-1981. Örgüt'işlerinden sorumlu PB üyesi, MK Sekreteri, 1981-82 PB üyesi.

* M. Demir, 1973-1983. Batı Avrupa örgütlerinden sorumlu PB üyesi, MK Sekreteri.

* A. Durak, 1973-1982. Ulusal sorun ve Batı Avrupa örgütlerinden sorumlu PB üyesi, MK Sekreteri; 1982 yılında Batı Avrupa Örgütleri sorumluluğu görevinden ayrılıyor.

* A. Otman, 1978-1983. PB tarafından MK üyesi konumundayken Genel Sekreter Yardımcılığı görevi verildi. Teknik işlerle görevli MK Sekreteri, 1983-1988 PB üyesi.

* A. Bulutgil, 1978-1981, 1978 PB üyesi, 1979 MK Sekreteri.

* V. Sarısözen, 1980-1988. İdeolojik işlerden sorumlu PB üyesi, MK Sekreteri.

* Orhan Yıldırım, 1981-1988. Teknik işlerle görevli PB üyesi, MK Sekreteri.

B. Dere, TKP 5. Kongresi'nin Slovakya'da, Bratislava yakınlarında, Tatra dağlarında Slovakya KP'nin bir tesisinde toplandığını belirtiyor: "Yurtdışından gelen delegasyon Berlin (DDR) ve Prag'da toplanarak Bratislava'ya geldi. Ülke delegeleri Sofya'ya geldiler. Sofya'ya ulaşan delegeler BKP'nin akademi içinde ayırdığı bir binada toplandılar. Ülke delegeleri iki gruba ayrıldı. Toplanma süresince iki delege grubu Kongre tezlerini tartıştıkları iki ayrı konferans yaptılar. Sofya'dan Bratislava'ya uçakla gidildi. İki grup uçakta ayrı bölümlerde oturdular ve Bratislava'da aprona gelen araçlara ayrı ayrı binerek kongrenin yapılacağı tesise gittiler. Yurtdışından gelen delegeler ve ülke delegeleri üç ayrı grup olarak farklı binalarda konakladılar. Kongre üç salonda yapıldı. Büyük salonda kongre divanı ve yurtdışından gelen delegeler çalıştılar. Türkiye delegelerinin iki grubu iki ayrı salonda çalıştılar. Türkiye delegeleri çalıştıkları salonlardan, büyük salonu TV sistemi ile monitörlerden izlediler. Söz aldılar, soru sordular, tartışmalara katıldılar. Grup oturumlarını yönetenler aracılığıyla oylarını belirttiler." MK üyeleri delegelere özgeçmişleri ile ilgili bilgiler ve Kongre isimleri ile tanıtılır ve onaylanır.[36]

O. Baydar, Genel Sekreterlik için yıpranmamış bir isim arandığını; o anlamda N. Yağcı'nın gündeme geldiğini, *"Nabi Yağcı Genel Sekreter oldu"* dendiğinde, *"Veysi Genel Sekreter oldu"* diye yorumladıklarını; onların ilişkilerinin de öteden beri böyle olduğunu; çünkü N. Yağcı'nın politik birikimden yoksun ve o kadar öne çıkacak bir kişi olmadığını belirtiyor. 5. Kongre yapılacaktır. Hazırlıklar sırasında Leipzig'de fark edilen *önemli değişiklik,* Z. Dicleli'nin daha etkin bir yer edinmeye başlamasıdır.[37] O. Baydar'ın programa temel itirazları vardır. Program çok sağda olup kesinlik-

---

[36] B. Dere'nin verdiği bilgiye göre TKP 5. Kongresi'nde seçilen MK: A. Demirci, Adil Sonkaya, A. M. Sökücü, A. Durak, A. Söylemezoğlu, A. Otman, B. Dere, C. Kıral, E. Talu, F. Karadeniz, Halit Erdem, İ. Bilen, M. Bozışık, M. Karaca, M. Demir, N. Yağcı, O. Yıldırım, Ö. Bulgan, S. Coşkun, Ş. Yıldız, V. Sarısözen, Z. Dicleli.

TKP MK PB: İ. Bilen (Başkan), N. Yağcı (Genel Sekreter), V. Sarısözen, M. Demir, A. Otman, S. Coşkun, O. Yıldırım, A. Demirci, Ş. Yıldız (1984), E. Talu (1984), Z. Dicleli (1986), M. Karaca (1986, 1987 Genel Sekreter Yardımcısı).

MK'den çıkanlar: A. Sonkaya ve A. Durak 1984, ayrıldı. F. Karadeniz 1987, çıkarıldı.

MK'ye koopte edilenler: Y. Ünal (1985), Feridun Gürgöz (1986), Ahmet Kardam (1986).

[37] O. Baydar: "Zülfü 79 yazında çıktı yurtdışına, çok yakın arkadaşımız olduğu halde, illegal yapı, yurtdışına çıktığını sonra öğrendik. Eşi buradaydı, 12 Ekim 1979'da çıktı, 11 Ekimde doğum yaptım o gün geldi, öptü beni. *'Ben yarın gidiyorum'* dedi. Bu çiftin yurtdışına istenmesi, daha sonra orada kazandıkları etkinliğin başlıca nedeni, iyi Almanca bilmeleriydi. Partizan Grubu'nun hiçbiri tek kelime Almanca bilmiyordu. Basit ayrıntılar, ama başka yabancı dil de bilmiyorlardı. A. Meriç, iyi İngilizce biliyordu ve çok zekiydi, herhalde Almancayı da sökmüştü. Zülfü ve Ayşe'nin Almanca ve İngilizcelerinin de bir o kadar iyi olması bir ayrıntıdır, kimse inanmaz ama, bunlar çok etkili olmuştur başta. Bir sürü uluslararası konferanslara onlar gidiyorlardı, artı Zülfü iddialıdır, böyle şeyleri de iyi bilir, okumuştur o konuları. 83-84'te Leipzig'e programı tartışmak üzere gittiğimizde, Zülfü'nün öyle bir etkinlik kazanmaya başlamış olduğunu hissettim. Eski arkadaşımdı, konuşulmazdı."

le sosyalizmden ayrılmıştır. Bu sağ söylemlerin SBKP'nin dayatması ve yol göstermesi olduğunu ve *"SBKP'ye bu kadar bağlı olmamak gerekir"* diye düşündüğünü; TBKP'nin, SBKP dışında hiçbir biçimde kendisinin ürettiği bir fikri olmadığını; hem enternasyonalist kalıp hem ulusal olmayı beceremediklerini; salt TKP değil, kendilerinin de enternasyonalizm dışı ulusal hareketleri eleştirirken, bu yönü göremediklerini ve ulusal hareketlerin de Türkiye'de faşizme kadar gittiğini vurguluyor.

V. Sarısözen'e, *"TKP'nin doğal olarak Komintern geleneği doğrultusunda Sovyet çizgisinde olduğunu, önemli olanın TKP yönetiminin ne ölçüde Sovyetler Birliği'nce belirlendiğini ve örneğin N. Yağcı'nın nasıl seçildiğini"* soruyorum. V. Sarısözen, Parti Genel Sekreteri'nin artık 80 yaşını aşmış bir insan ve Türkiye'deki darbe sonucu Parti'nin yukarıdan aşağıya çok ciddi merkezi bir biçimde yönetilmek zorunluluğunun olduğunu ve: *"Sorun, 12 Eylül'de yapılan hatalar nedeniyle İ. Bilen'i cezalandırmak değildi. İ. Bilen için böyle bir durum söz konusu değildi. Zaten o bilfiil yönetmiyordu. Dolayısıyle sorumlu olamazdı"* diyor. Parti yönetimine genç, kadroları tanıyan, Türkiye'deki durumu bilen bir insanın gelmesi gerektiğini; N. Yağcı'yı kendisinin önerdiğini söylüyor ve ekliyor:

> Burada önemli olan şu: Biz N. Yağcı'yı tanıyoruz bir grup insan, bunlar Parti'nin MK'de önemli görevleri olan arkadaşlar, bunların iradesi söz konusudur. Burada tabiatıyla biz, *"Parti tabanının iradesiyle Parti Genel Sekreterini seçtik"* diyemeyiz. Bu, küçük bir grubun içindeki bir karardır ve işte illegal bir Parti'de bu çaplılık söz konusudur. O sıralarda çok ciddi bir alternatif zaten yoktu. Küçük, ufak tefek birkaç heves bir yana bırakılırsa, N. Yağcı'nın dışında, biz onu önerdikten sonra ciddi, realist bir hedef zaten kalmıyordu. Herhangi bir alternatif, bir Genel Sekreter adayı falan çıkamazdı. Yurtdışında bir zamanlar çalışmış birkaç arkadaşın belki böyle hevesleri olabilirdi, fakat bu Parti'yi temsil etmezdi. Ciddiye alınabilecek bir şey değildi zaten. Eğer N. Yağcı değil de bir başka arkadaş, farz edelim daha çok Federal Almanya'da çalışan, Türkiye'de bağı olmayan herhangi birisi bu Parti'nin başına geçseydi, o zaman biz rahatlıkla diyebilecektik ki: *"TKP'nin Genel Sekreteri, Parti iradesine rağmen, birtakım dış güçlerin ya da sosyalist memleketlerin dayatması ile seçilmiştir."* Bu ise tersi bir durumdur.

V. Sarısözen, yönetim değişikliğini belirli çevreleri bilgilendirmek sorumluluğu çerçevesinde Demokratik Alman Cumhuriyeti Partisi'ni, SBKP'yi, Bulgar Komünist Partisi'ni bilgilendirdiklerini söylüyor ve şunları ekliyor:

> Sonuç itibariyle bir yandan kendi Partimizdeki realiteye uygun bir Genel Sekreter adayı ortaya koyuyoruz, ama diğer taraftan da öyle bir öneriye Enternasyonal destek kazanmak zorunda hissediyoruz kendimizi. Çünkü TKP, Komintern geleneğinden gelen bir partidir. Onun için Genel Sekreterlik öne-

risini yalnız kendi arkadaşlarımıza yapmakla kalmadık, N. Yağcı'yı Genel Sekreter yapmak için fikir birliğine vardığımızda, kardeş komünist partileriyle de paylaştık ve bizi desteklemelerini istedik. Böyle bir desteğin elbette ki önemli bir tarafı vardır. Uyumlu bir çalışma içindeyiz bu Komünist partileriyle ve yasal çalışan bir Parti olmadığımız için böyle bir seçime ve bir çırpıda Parti tabanına danışma şansı o korkunç günlerde olmadığı için, böyle bir desteği talep ettik. Bize verilen yanıt bunu TKP'nin kendisinin bileceği şeklinde olmuştur ve onlar bizim bu önerimizi desteklediler. Sonuçta Parti Genel Sekreteri seçildi H. Kutlu.

V. Sarısözen, SBKP'nin N. Yağcı'yı *"empoze etmesi"* gibi bir durumun kesinlikle olmadığını söylüyor: "SBKP bize: *'Nabi Yağcı'yı Genel Sekreter seçin'* gibi herhangi bir dayatmada katiyen bulunmadı. Onları pek de ilgilendirmiyordu bu kısmı işin. Şimdi bir Fransız Partisi ya da bir İtalyan Partisi ile TKP arasında ciddi fark var. Bu farkın temeli derin gizlilikte çalışan bir Parti'nin Genel Sekreteri'nin seçiminde Parti tabanının rol oynayamamasıdır. Fransız Partisi'nde tabiatiyle Parti tabanı rol oynar, İtalyan Partisi'nde kesinlikle oynar, ama bizde bu şans hemen hemen sıfırdı. Bizim güvendiğimiz yegâne gerçek şuydu, Parti tabanı, Parti'nin kilit kadroları Türkiye'de çalışan kadrolar, N. Yağcı'yı tanıyorlardı ve bizim böyle bir önerimiz karşısında Parti tabanından gelecek destekten emindik. Bunun Enternasyonal koşullarını da yarattık, böylece tutarlı bir karar alınmış oldu."

N. Yağcı, *"TKP yönetimi ne ölçüde Sovyetler Birliği'nce belirleniyordu, Genel Sekreter düzeyinde mi sadece?"* sorusunu, V. Sarısözen'in açıklamalarından daha farklı bir anlatım içinde cevaplıyor[38] ve, *"Benim seçilmemde kuşkusuz ki SBKP'nin dediğim tarzda bir empozesi var. Hatta bana verilen bir empozesi var. Çünkü TKP Genel Sekreterliği'nden söz edildiğinde benim aklımdan geçmiyordu"* diyor. N. Yağcı, bunun tek taraflı, SBKP'nin dayatması gibi de anlaşılmaması gerektiğini belirterek şöyle diyor:

Eğer Sovyet çizgisindeyse, o çizgiye karşı bir muhalefet içinde değilse, örneğin dünya analizi yaparken kulağını ona veriyorsa, hatta kulağını ona vermek değil, soruyorsa, yani *"Ne diyorsunuz siz, nereye gidiyor, ne oluyor, şu*

[38] N. Yağcı: "Sorduğunuz soru açısından *'Sovyetler mi belirliyordu genel sekreteri veya yönetimi?'* diyorsunuz ya, dönemimi en azından kendim bildiğim için, *belirleme* sözcüğü çok yerinde değil, onun yerine *empoze* demek belki daha doğru olur. Kuşkusuz, dediğiniz gibi TKP, Sovyetler Birliği çizgisinde bir partiydi, ama bir de onun illegal oluşunu da eklemek lazım. İllegal, özellikle yurtdışında merkezi olan bir parti kaçınılmaz olarak bulunduğu ülkenin partisiyle ister istemez yakın ilişki içerisinde olacaktı, öyle de oldu zaten. Sovyetler Birliği, hele SBKP tarafından, söz konusu olan TKP ise onun yönetimi veya başkanını seçmek diye bir işlev söz konusu değil. Empoze ise, tabii vardır o. Mutlaka enternasyonalist ilişkiler açısından Enternasyonalizm olmasa bile, bir komintern geleneği. Farklı bir gelenekten veya bir alışkanlıktan da söz edilebilir. İki taraflı bir şey bu bence."

> *olay konusunda ne düşünüyorsunuz?"* diye soruyorsa, bu, zaten bir empozeye de açık olunduğunu gösterir. Öyle bir durum vardı tabii. Kaldı ki bizim çizgimiz açısından, daha sonra ben de eleştiriyordum o çizgiyi. Biraz kraldan fazla kralcı yaklaşımı vardı, yani Sovyetler Birliği ile ilgili. *"Eleştirisiz kabul"* diyelim ona. Öyle bir şey vardı. Bütün bu koşullar içerisinde saydığım nedenlere bağlı olarak, TKP'nin Sovyetlerden gelen önerilere açık olması, hatta o empozeyi, o öneriyi tersi düşünülemez bir şeymiş gibi algılaması çok normal bence, doğru değildi ama, çok normaldi.

N. Yağcı, çoğu kez başka partilerde de olduğu gibi Genel Sekreterliğin çok sıradan bir değiştirme değil, bir çizgi değiştirmesi, bir muhalefetin gelip yönetimi değiştirmesi olduğunu belirterek, *"Bizde öyle olmadı"* diyor. *Parti içi dinamiklerin oynadığı rol* sorusunu şöyle yanıtlıyor:

> Parti içi dinamik derken neyi anlıyoruz? İllegal bir partide örneğin bütün partililerin yurtiçi, yurtdışı herkesin bildiği bir isim, tartışıldığı bir isim TKP açısından zaten yoktu. Sadece bir Bilen biliniyordu, A. Saydan biliniyordu parti yöneticisi anlamında... Geriye doğru giderseniz, Z. Baştımar falan, ama artık onlar yoktu bizim dönemimizde. O yüzden bir parti içi dinamiği, böyle seçici bir parti dinamiğinden pek söz edilemez. İllegal bir yapıda söz edilemez. Daha dar bir çevre partinin üst çevresinden genellikle söz edilebilir ki böyle bir şey elbette vardı.

İ. Bilen'in genel sekreterliğinde bile, dar bir çevre içinde bir seçimin olduğunu, ancak seçim anlamına asla gelmediğini belirtiyor:

> Z. Baştımar çok ciddi anlamda hastaydı ve artık çalışamaz durumdaydı; ama aynı zamanda belki hastalığın getirdiği, belki kendi yorumu nedeniyle aynı zamanda özellikle Türkiye'de partinin faaliyetleri açısından çok enerjik değildi. Değildi derken bunu yaşamış biri olarak anlatmıyorum, değilmiş demem lazım. O dönemi ben parti saflarında biliyor değilim. Herkes gibi dışarıdan biliyorum, ama daha sonra da gittiğim zaman, bütün bunlar konuşulduğu için, geriye dönerek bilgileniyorum. Fakat burası oldukça net tabii, orada bir sorun olduğunu zannetmiyorum. Z. Baştımar ciddi anlamda rahatsızdı ve parti faaliyetlerini aktif götürme durumunda değildi. Onun yerini Bilen aldı. Onun yerine Bilen seçildi de demiyorum. *Bilen aldı.*

Genel Sekreterliğe gelme nedeninin hep Türkiye'de bulunması, Türkiye'de sıradan, ama İstanbul İl Sekreteri olmak gibi önemli görevler verilmiş bir militan olduğunu; İl Sekreteri olmazdan, 12 Eylül darbesinden biraz önce de ülke çapında Örgüt Sekreterliği'ne getirildiğini, Türkiye çapında örgütü tanımak fırsatı bulduğunu; Örgüt Bürosu olarak darbe gelmeden Parti'nin durumu konusunda ciddi bir rapor hazırladıklarını, Parti'nin zaaflarını ve

bir darbe gelme olasılığında, Parti'nin % 80 fire vereceğini ve tesbiti yapanların içinde bulunduğunu, daha sonra MK ve PB üyesi olarak kimi yanlışları söyleyip yazılı olarak da verdiğini ve, *"Bunların toplamı olarak SBKP de kim ne demiş, nasıl davranmış; sanıyorum onlara bakarak bir eğilim belirledi benimle ilgili, yoksa dışarı çıkana kadar SBKP ile bir düzey ilişkim olmadı. Beni şahsen tanımaları söz konusu değildi. Çok kısa bir eğitim döneminden belki söz edilebilir, ama o da tanımak için yeterli bir süre değil"* diyor ve bu çerçevede, bir *empoze* olduğunu anlatıyor.

Bir gün, SBKP'den kendileriyle ilgilenen kişi ile N. Yağcı arasında bir konuşma olur. *"Ne olacak sizde genel sekreterlik sorunu?"* diye sorar. Gerçi *"Ona bir şey olursa ne olacak? Hatta olmazsa bile ne olacak? Devam mı edecek o yaşına rağmen, yoksa farklı bir alternatif mi düşünülecek?"* gibi kafasından geçiyordur, ama o kadar yakıcı değildir. O nedenle şaşırır. *"Evet, partide böyle bir problem var, ama doğrusu onun üzerinde konuşacak yetkinlikte kendimi görmüyorum. Çünkü partinin bütün kadrolarını da tam olarak bilmiyorum"* der. Bunu söylerken, SSCB'de, Bulgaristan'da yaşayan I. Bilen kadar değilse de kendilerinden yaşlı insanları düşünmektedir. *"Herhalde orada olan kadro, eski kuşaklardan birisi olacaktır mutlaka, ama ben tanımıyorum henüz, kimler vardır, kimler olabilir"* deyince, *"Yok, İyi düşünürseniz, onlar pek bu sorunu çözebilecek durumda değildirler. Çünkü parti yapısını onlar hiç tanımıyorlar. Artık parti Türkiye'de ciddi bir, sayısal anlamda da, niteliksel anlamda da kadro birikimine sahip oldu ve onları da sizler biliyorsunuz. Çünkü siz çalıştınız Türkiye'de. Bu nedenle yurtdışında olanlardan böyle bir seçme doğru olmaz ve öyle bir girişim olduğunu da zannetmiyoruz"* yanıtını alır ve sonra, *"Mesela sen neye kendin için düşünmüyorsun"* dediklerinde, *"Nasıl düşünürüm ki, böyle bir şey hem aklımın köşesinden geçmedi, hem de böyle bir hazırlığım falan da yok. Kolay mı bir parti genel sekreteri olmak?"* der.[39]

"Parti'ye ideolojik büroyu değil, Parti'nin kendisini hâkim kılacağım."

C. Kıral, A. Meriç'in Parti dışına itilmesinden sonra kimin geleceği tartışmasında, herkesin kendine göre bir hesap yaptığını; V. Sarısözen'in: *"Ya bizim oğlan, ben onu istediğim zaman, istediğim gibi çeviririm"* yaklaşımı içinde olduğunu; S. Coşkun'un da N. Yağcı ile beraber olmanın artık ya-

[39] N. Yağcı: "Bilen'le SBKP arasında bu konu mutlaka konuşuldu. Bilen konuşulduğunu söylemişti. Bilen'in kafasında ben miydim onu da bilmiyorum. Gerçi bir konuşması var. *'Ben düşünüyordum aday olarak seni'*, ama çok emin değilim. Kafasında başka alternatifler vardı sanıyorum, ki Bilen de beni tanımıyordu. Aslı şudur: Çalışmalarımı biliyor, raporlarımı okuyordu kuşkusuz. Hakkımda etrafındaki arkadaşlarından bilgi alıyordu. Ama şahsen tanışıklığımız yoktu, bu tür üst düzey bir görev için. Ben tahmin ediyorum ki şahsen tanışıklık gerekliydi, insanın kafasından geçirebilmesi için böyle bir ismi. Gerçi yurtdışına çıktıktan sonra epey zamanımız oldu beraber. Bize bir ev ayarlanana kadar altı ay aynı çatıyı paylaştık. O anlamda bir yakın tanıma da oldu bu süre içerisinde."

pılması gereken olduğu noktasına geldiğini belirtiyor. Nereden kaynaklandığını bilmemekle beraber, Sovyet politikasının da N. Yağcı'dan yana olduğunu düşünüyor. Bunu gören insanların da, N. Yağcı'ya destek çıktığını; sürecin V. Sarısözen'in beklentisinin tersine geliştiğini, N. Yağcı'nın da kendisini çok yakından tanıdığı, böyle düşüneceğini bildiğinden, dil bilen, eli kalem tutan Z. Dicleli'ye yöneldiğini; çünkü Z. Dicleli'nin, MK'ye girdiği gün, PB üyesi olduğunu vurguluyor; V. Sarısözen'in ise *"Parti İdeolojik Büro'dur"* yaklaşımı içinde İdeolojik Büro'nun başında olacağını, Genel Sekreter'i yönlendireceğini düşündüğünü belirtiyor.

Bir gün N. Yağcı isimler geçmeden kendisine, *"Artık Parti'ye İdeolojik Büro'yu değil, Parti'nin kendisini hâkim kılacağım"* demiştir. Bu, bir politika değişikliğidir. Ondan önce Parti'de bunlar tartışılmamıştır. Tarihsel bir kişiliği olan İ. Bilen'in ağırlığı her şeyin üstündedir. Ama şimdi Parti'yi ele alabilmek için İdeolojik Büro'nun ağırlığını eksiltmek gerektiğinden, V. Sarısözen'e C. Kıral'ın söylemi ile: *"Sen bittin burada, hadi bakalım bu kadar"* denilmiştir. Z. Dicleli, İdeolojik Büro'nun başına geçtikten sonra kendi insanları ile yeni politikasını uygulamaya başlamıştır. C. Kıral, Parti'nin birkaç sene daha devamı halinde Z. Dicleli ile N. Yağcı arasında yeni bir sorunun ortaya çıkmak üzere olduğunu; N. Yağcı'nın, Z. Dicleli'yi tuttuğu, beğendiği için değil, V. Sarısözen'e alternatif olduğu için oraya getirdiğini ve bu süreçten sonra Parti'nin yavaş yavaş 5. Kongre çizgisindeki politikasını terk ederek, *"yığınlara yönelik politika"* adı altında yeni bir çizgide yönetildiğini belirtiyor.

M. Gür, İ. Bilen yaşarken, çevresinin onu taparcasına aşırılığının, ölünce yazıya döküldüğünü ve *"eşsiz örgütçü"* ilan edildiğini; MK adına *Yeni Çağ*'ın Aralık 1983 tarihli sayısında çıkan bildiride *"Türkiye işçi sınıfı, TKP, dünya komünist hareketi ve dünyanın dört bir yanındaki dostlarımız yiğit evlatlarından birini, TKP başkanı İ. Bilen yoldaşı kaybetti"* diye başlayan ve devam eden övgü dolu sözlerin bulunduğunu; N. Yağcı'nın Sofya'da cenaze merasiminde yaptığı konuşma ile İ. Bilen'i övücü sözlerle uğurladığını; 17 yıl sonra 28 Ocak 2002 tarihli *Hürriyet*'te gazeteci *Sefa Kaplan* ile yaptığı söyleşide ise, sanki İ. Bilen'i yücelten, kahramanlaştıran konuşmayı yapmamış gibi onu yeren ve ilginç açıklamalarla *"TKP'nin Stalin'i ve sol sekter"* olarak tanımladığını vurguluyor.[40]

F. Aksın, çok zeki bir insan olan İ. Bilen'in kendisine gösterilen aşırı sempatiyi hoş karşılar gibi görünmekle birlikte, bunun bilincinde olduğunu ve bu tür davranışları yadırgayanları sezinleyerek, kendisine özgü bir biçimde yansıttığını belirtiyor ve *"İ. Bilen yalakalıktan hoşlanırdı"* yargısına katılmıyor.

---

[40] M. Gür, *age*, s. 75.

TKP'nin Sesi, 5. Kongre sonrası *"Parti'miz, yolumuzu aydınlatıyor"* başlığı altında İ. Bilen'in rahatsızlığı süresince ve öldükten sonra da yayınını bu doğrultuda sürdürür, ama esas olarak aşılması gereken bir politikadır. *Dünya Komünist Hareketi* içinde esen rüzgârlar artık Parti'nin 5. Kongresi paralelinde değildir ve Parti'nin politikası da değişecektir. Bu değişikliğe *"En uyumlu insan kim olur?"* sorusuna Sovyetler'in yanıtı: *"Nabi Yağcı olur"* biçimindedir. Bu, Gorbaçev geldikten sonra geliştirilen bir süreçtir. TKP içindeki yönetim değişikliği de bu idelojik değişim doğrultusunda, SBKP'deki kişilerin değişimine paralel olarak gerçekleştirilmiştir.

5. Kongre'ye Hazırlık Süreci

5. Kongre'ye kadar TKP, ağırlıklı olarak Komünist Partisi görünümündedir. Marx'ın ölüm yıldönümü için N. Yağcı TKP'yi temsilen Berlin'de bir konuşma yapar. C. Kıral, bu konuşmanın altına bugün de imzasını atabileceğini; 5. Kongre'de gerçekten bir Komünist Partisi çizgisinin ortaya çıktığını ve bir rahatsızlığın tohumlarının da ekildiğini; N. Yağcı'nın İ. Bilen'in yerine geliyor olması nedeniyle, kendi samimi düşünceleri olmamakla beraber, İ. Bilen'in görüşleri doğrultusundaki yaklaşım ile Kongre'de kâğıt üzerinde çok iyi kararlar alındığını ve N. Yağcı'nın, yükselen değer olarak Z. Dicleli'ye sarıldığını; çünkü kendisinin yetenek, bilgi ve yetişkinlik olarak, ideolojik açıdan da yetkin bir insan olmadığını belirtiyor.

G. Dinçer, 1983'te 5. Kongre öncesinde derin devlet gibi derin TKP'nin, Partizan Grubu'nun güvendiği eski kadrolarla, kendisine yakın insanlarla örgütlendiğini ve çoğu dağılmış, hapishanelerde veya arayış içindeki diğer sol grup kadrolarıyla yeni bir çalışma dönemine girmenin düşünüldüğünü; bu grup insanların ise *"Cuntaya başından faşist diyen veya faşist denmesini isteyenler"* olduğunu ve özellikle gençlik alanında büyümek, bunları çekebilmek için, *"Cunta zayıflarken, cuntaya faşist demeye"* başlandığını; solu kazanmak, derin TKP'yi örgütleyebilmek için bu tür taktik adımlar atıldığını ve bunun, *"Barışçı yollar tümüyle tükenmiştir"* biçiminde *M. Suphi 100. Yıl Tezleri*'ne yansıtılarak, Plenum ve Kongre'de onaylatıldığını, gereğinin ise *"Silahlı mücadele taktiğini benimsemek"* olduğunu vurguluyor. G. Dinçer, 5. Kongre öncesi raporu eleştirdiğini, değiştirilmeden Plenum'a geldiğini ve kabul etmediğini, Türkiye'de buna uygun bir atmosferin olmadığını, seçime gitmeye yönelik hareketlenme olduğunu, bunun tam bir *"oportünizm"*, tam bir *"taktik körlük"*, hatta *"gülünç duruma düşmek"* olacağını söylediğini; Kongre'de diğer komünist parti gözlemcilerine *"Siz ne diyorsunuz?"* dediğinde, *"Yazılanlar o kadar önemli değil"* gibi bir ifadeyle, onların bile yazılanı ciddiye almadıklarını belirtiyor.

1983 yılında Kongre'de kabul edilen program bir önceki programdan, *Stalinci* diye tanınan İ. Bilen-Z. Baştımar programından daha sert, keskin çizgileri olan bir programdır. Programda *"Proletarya Diktatörlüğü"* net olarak yer alır ve: *"12 Eylül darbesi ile birlikte Türkiye'de artık Sosyalist Devrim'in barışçıl yollardan gerçekleştirilmesinin bütün imkânları ortadan kalkmıştır. Büsbütün kalkmıştır"* anlatımı ile Parti programında, devrimci sürecin artık bir silahlı ayaklanmaya bağlı olduğu kabul edilmektedir. M. Suphilerden bu yana TKP'nin programına yazdığı en sert formüldür. V. Sarısözen, N. Yağcı'nın Kongre'ye okuduğu raporda *"ulusal çapta ayaklanma formülünü ortaya attığını ve 12 Eylül öncesinde Parti'nin silaha başvurduğunu"* ilk defa orada dile getirdiğini söylüyor ve: *"Böylece birdenbire biz görüyoruz ki 83 yılında Parti'de çok ilginç bir gelişme var, bu ilginç gelişme çok sol doğrultudadır ve başında H. Kutlu bulunmaktadır."*

N. Yağcı, 5. Kongre Programı'nın dönemin genel politik çizgisi ve SBKP çizgisinde olduğunu, tersini iddia etmenin söz konusu olmadığını; Sovyetler'de de geleneksel Marksist-Leninist çizgi ile dünyanın değişmekte olduğunu görüp farklı bir yaklaşım izleyen *"İkili bir çizginin"* var olduğunu; *"Ulusal çapta ayaklanma"* ve 12 Eylül öncesinde *"Parti'nin silaha başvurduğunun"* doğru olmadığını; *Can Güvenliği Komiteleri*'nin çoğunda silahlı saldırıya karşı yer yer kendilerini savunmalarının ayrı bir şey olduğunu ve *"Ulusal çapta direnme"* biçiminde *"Demokratik savaşımı içeren bir yaklaşım"* bulunduğunu belirtiyor.

Z. Dicleli, 1983 Plenumu'nda *"Barış ve Demokrasi Programı"* diye 30 sayfalık eylem programının N. Yağcı'nın Genel Sekreter olduğu dönemde kabul edildiğini; yenilenme başlangıcı olabilecek, demokrasi mücadelesini öne koyan geniş bir *"Demokratik Cephe"* anlayışını savunan bir metin olduğunu, ancak 5. Kongre'de yerine *4. TKP Programı* kabul edilerek, Parti içi güçler dengesinde öldürüldüğünü, TKP'nin o yüzden üç dört yıl kaybettiğini; 1986-87'de başlayan sürecin ipuçlarının, 1983 Nisan Plenumu'nda varken, 1983 Ağustosunda kendisinin de içinde bulunduğu TKP tarihinin en anlamsız *"Faşist Diktatörlük"* analizinin yapıldığını; Parti içinde birliği sağlamak, daha sol görüşleri ikna etmek için taviz olarak yapılmış, Türkiye'ye uymayan yakıştırma bir analiz olduğunu; bir iki sene önce hazırlanan *Mustafa Suphi 100. Yıl Tezleri*'nin de ona uydurulup tekrar redakte edilerek *faşizm* analizine bağlandığını ve buna uygun *"Proletarya Diktatörlüğü, devrimci sürece geçiş"* gibi o günün Türkiyesiyle hiç alakası olmayan yaklaşımların getirildiğini belirtiyor.

1984 yıllarında N. Yağcı, *"Memleketin meselesi demokrasi meselesidir"* demektedir. Şimdi bunun *"Parti'nin yenilenmesi"* gibi ortaya konulduğu, o dönem yenilenme anlamında ciddi bir eğilim olmadığını belirten

V. Sarısözen, zaman zaman da *"Biz aslında Gorbaçev'dan daha önce yenilenme yaptık"* gibi bir tartışma açıldığını ve bunun doğru olmayan bir saptama olduğunu vurguluyor.

1985 yılında Almanya'da TKP'nin 65. yıl kutlamasında hâkim düşünce, N. Yağcı'nın tek başına Parti'nin lideri haline geldiğidir. C. Kıral: *"Önemli olan N. Yağcı'nın kendi gerçek düşüncelerini sergilemek yerine, kendisi ile birlikte devam edecek ortalama Parti üyesi insanlara, 5. Kongre hattını sürdürdüğü izlenimini vermesidir"* diyor.

Plenum Kararları ve İdeolojik Değişimler

TKP MK'nin üç buçuk seneye yayılan Plenum metinlerinde politik söylem giderek değişmekte, 5. Kongre'nin 4. Program'ındaki yaklaşımdan adım adım uzaklaşılarak, daha sonraki bölümlerde ele alınacak olan TBKP programını hazırlayan görüşler oluşmaktadır. Plenum kararlarından önemli alıntıları ek 6'da bulacaksınız.

1986 Ulusal Konferans Tezleri ve TSİP

TKP, *1986 Ulusal Konferans Tezleri* hakkında Sol Birlik partilerinin görüşlerine başvurur. TSİP, illegal olarak yayımlanan *Kitle* dergisinde (13 Aralık 1986, Sayı 302) *"her iki parti arasındaki dostça ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkıda bulunacağı ve işçi sınıfının siyasi birliğine hizmet edeceği inancıyla"* TKP'nin bu olumlu isteğini cevaplandırır.

TSİP, bilimsel sosyalizmin üzerinde titizlikle durduğu konulardan birisinin, belki de birincisinin *"Demokrasi"* olduğunu, Ekim Devrimi ve Devrim sonrası Bolşeviklerin izlediği politikaya karşı çıkan Kautsky'i eleştiren Lenin'den bir alıntı ile açıklamaktadır: *"Eğer sağduyuyla ve tarihle alay etmiyorsak apaçık ortadadır ki, değişik sınıflar var olduğu sürece saf demokrasiden söz edemeyiz, sadece sınıfsal demokrasiden söz edebiliriz. Tarih, feodalizmin yerini alan burjuva demokrasisi ve burjuva demokrasisinin yerini alan proleter demokrasisini bilir."*[41] TSİP, TKP'nin çıkış yolu olarak bir tür demokrasi önerdiğini ve bu demokrasiyi ulusal sıfatıyla nitelediğini, ulusal kelimesinin kendi başına herhangi bir sınıfsal niteliğe işaret etmese de, ulusun kapitalizmle birlikte tarih sahnesine çıkmış, kapitalist sosyoekonomik formasyonun şekillendirdiği bir toplumsal kategori olması; içinde burjuvazi ve proletaryayı barındırması ve kapitalist düzenin varlığını koruduğu sürece egemen olan sınıf burjuvazi olması bakımından, ulusal demokrasi deyiminin de bir tür burjuva demokrasisi izlenimi verdiğini belirtmektedir.

---

[41] Lenin, *Seçme Eserler*, c. 3, Progress Publishers, 1977, s. 28, İngilizce.

TSİP, TKP'nin silahlı kuvvetlerle ilgili olarak ele aldığı tezde de ordunun dağıtılmasını öngördüğünü, oysa kapitalist bir toplumda silahlı kuvvetlerin esas görevinin, burjuvazinin çıkarlarını içeride, dışarıda savunmak ve bu konumu ile burjuva diktatörlüğünün en büyük güvencesi olduğunu, silahlı kuvvetlerin reformlar yolu ile demokratlaştırılmasının önemli ve doğru bir yaklaşım olmakla beraber, asli işlevini değiştirmediğini anlatmaktadır.

TSİP, TKP'nin ulusal demokrasinin güçlerini *"SOL BİRLİK partileri, diğer sol siyasetler, Kemalistler ve yasal muhalefet"* olarak belirlediğini, sol hareket içinde yer alanların -TKP hariç- böyle bir ulusal demokrasi hedefleri olmadığını; Kemalistler'den neyin kastedildiğinin bilinmediğini, geriye yasal muhalefetin TKP'ye göre SHP, DSP, DYP ve RP'de somutlandığını, bunların da TKP'nin ulusal demokrasi önerisiyle ilgili resmi bir açıklamalarının bugüne kadar duyulmadığını belirtmektedir. Şartların TKP'nin öngördüğü doğrultuda geliştiği, komünistler, diğer solcular, sosyal demokratlar, muhafazakârlar ve dincilerin "ulusal demokrasi" için omuz omuza verip devrim yaptıkları düşünüldüğünde, sınıf konumu apaçık *sınıf düşmanı* olanlarla birlikte aynı cephe içinde devrim yapmayı öngörme ve ayrıntılarıyla programlamaya, hiçbir işçinin, emekçinin aklı yatmayacağı gibi, S. Demirel, B. Ecevit ve ötekilerinin de aklının hiç mi hiç yatmayacağı; bu sonuncuların aklı yatmayacağına göre yapılması gerekenin TKP Programı'ndaki *"İki aşamalı bütünsel devrimin tüm gelişme süreci boyunca parçalanan ve yok edilen burjuva devlet aygıtının yerini işçi sınıfının güçlü erki, proletarya diktatörlüğü alacaktır"* (s. 44) biçimdeki özetlemenin olduğunu ve TBKP Tezleri'ndeki, *"TKP'nin birlik ve mücadele politikası... güvenilir bir bağlaşık olma politikasıdır. ... kendi politikamızın doğruluğuna bütün öteki demokrasi güçlerini ikna etmek için her çabayı göstereceğiz"* (s. 13). Farklılığın aslında yine "ulusal demokrasiye" yüklenen, gerçekleşmesi imkân dışı işlevlerden kaynaklandığını açıklıyor. İkna etmenin objektif olarak ikna olabilecekler için geçerli olduğunu, "proletarya diktatörlüğünün" ise objektif olarak ikna olması imkânsız olanlar için geçerli olduğunu, ikna olmaları imkânsız olanları ikna etmeye çalışmanın boş bir uğraş olacağını; böyleleri ile faşizme karşı işbirliği yapılabileceğini, işbirliği yapmadan önce izlenecek tutumun açıkça belirlenmesi gerektiğini, ortak yanın faşizme karşı olmak, demokratik hak ve özgürlükleri savunmak, bu uğurda mücadele vermeye niyetli olmak olduğunu belirterek ve şöyle devam ediyor:

> Ancak önceden biliriz ki böyleleri, faşizmden çıkıldıktan sonra sınıfsal niteliklerinin doğal sonucu olarak, devrimci mücadelemizi kösteklemeye çalışacaklardır... Bu geçici müttefiklerle yollarımızın ileride ayrılacağını bilerek, bize karşı uygulanacak her şiddete aynıyla cevap vereceğimizi önceden açık

açık dile getiririz. Bunu yapmamız hem böylelerini uyarmak için, ama daha da önemlisi işçilerin, emekçi yığınların partilerine, örgütlü güçlerine olan güvenlerini daha da sağlamlaştırmak için zorunludur.

V. Sarısözen, "Gorbaçev dönemi" ile birlikte Parti'de adım adım bir ideolojik kriz çıktığını, buna kolay uyum sağladıklarını, çünkü TKP'nin doktrinler üreten bir parti olmadığını, ideolojik ve teorik hazırlık bakımından zayıf bir Parti olduğunu, büyük teorik birikimleri, kitapları, ciltleri terk etmek gibi bir dramatik durumla yüz yüze gelmediklerini açıklıyor. Yeni fikirlere açık olmalarının kendi geleneklerinin bir avantajı olduğunu, süratle sürece intibak ederek sorgulamaya başladıklarını, hızlı bir biçimde çeviriler yaptıklarını ve ilk defa yeni ciddi teorik bir çabanın ortaya çıktığını belirtiyor. Başlangıçta dünya komünist hareketini yepyeni bir aşamaya yükseltecek bir atılım olarak düşünmüş, gidip yerinde görünce bunun bir krizi atlatma, dünya şartlarına kendini uydurma ve bu amaçla yapılmış bir dizi taktik, manevra olduğunu görmüştür. Bir uyarıcı yazı ile *"Bu ani dönüşe dikkat edin. Bunu teori haline getirmeyin"* diye arkadaşlarını uyarmış, ama epey geç kalmıştır. TKP olarak girilen teorik tartışmanın ise N. Sargın ve N. Yağcı'nın Türkiye'ye gidişi ile kesintiye uğradığını vurguluyor.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TBKP'nin Kurulma Aşaması

I) TİP - TKP BİRLİĞİ

Bu çalışmada ilk söyleşi yaptığım kişi Bekir Sıtkı Coşkun'dur.[1] S. Coşkun, TKP Atılım Dönemi'nin MK üyesi olup Merkez Sendikalar Komitesi Sekreteri'dir. TBKP'nin yasallaşma sürecinde N. Yağcı ile ters düşmüş ve özellikle TBKP İstanbul İl Kongresi'nde Parti içi muhalefet başlamıştır. Bu, giderek ideolojik görüş ayrılığı biçimini almış ve bu mücadele SBP'de, TBKP kökenli N. Yağcı yandaşlarına karşı sürmüştür. S. Coşkun'a göre, TİP-TKP Birliği süreci:

> 12 Mart'tan çıkış 74-78 dönemi sert çatışma dönemidir. Başarısızlık ve kapışma söz konusudur. 78-80 arası Türkiye'de yumuşama sürecine girilmiştir. 84 öncesi önce TİP, TSİP ve TKP arasında 82'de bir deklarasyon yapılmış; ancak 1982'de TSİP üçlü görüşmeleri yayınladığı için TKP, görüşmeleri TİP-TKP birliğine yöneltmiş, TSİP ile birliğe **erken** demiştir. 1982-83, TKP 5. Kongresi'ne kadar olan süreçte ağırlık, TKP çatısı altında birleşmedir. Kongre sonrası, 83 Bildirisi ve İ. Bilen'in ölümü ile **eşit koşullarda birlik** ağırlık kazanmıştır.

[1] Yaşamdan erken ayrılan ve İstanbul'da 19.7.1998'de kendisine yakışır yığınsal bir cenaze töreni ile Zincirlikuyu Mezarlığı'na gömülen B. S. Coşkun ile ölümünden önce tez planımı önerileri doğrultusunda geliştirmiş ve planın ana doğrultusunu çizen önemli bilgilerle birlikte, tezin sağlığı açısından söyleşi yapacağım bazı kişilerin de katılmasını öngörmüştü. 20-25 Mayıs 1998 tarihinde yaptığımız bu görüşme, Bank-Sen'in Genel Kurulu'ndan birkaç gün önceydi ve hemen Kongre sonrası tekrar bir araya gelmek üzere birbirimizden ayrıldık. Kendi elleriyle büyütüp geliştirdiği ve 12 Eylül sonrası tekrar canlandırdığı Bank-Sen'in Genel Kurulu'ndaki sağlıksız, acımasız yaklaşımlar hasta olan bünyesini daha da sarsmış ve tedavi için eşi ve oğlunun bulunduğu, 12 Eylülden sonra siyasi mülteci olarak yerleştiği Danimarka'ya gitmişti.

TİP açısından yaşadığı süreç, TİP'i bir partinin diğerini yok ederek birlik sağlayamayacağı noktasına getirmiştir. TİP'e göre, politik yaşamda artık bu iki örgütsel varlığın bir anlamı kalmamıştır. TİP'li kadrolar bu iki örgütsel varlığın bütünleşmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak TKP tarafından aynı karşılığın olmadığını görürler. Oysa, 12 Eylül öncesi iki Parti'nin varlığını tanıyan bir protokolün varlığı söz konusudur. TİP-TKP Birliği, 12 Eylül öncesinde başlayan, 12 Eylül'den sonra hep gündemde kalan, inişli çıkışlı zor bir süreçtir. Önce partilerin en üst, sonra iller, örgütler düzeyindeki görüşmeleri çeşitli nedenlerle durmuştur. TİP'in ideolojik politik hattında TKP hep yer almış, ama TİP'in bakış açısına göre, TKP örgütü TİP kadar bu birliğe önem vermemiş ya da TİP kadar samimi yaklaşmamıştır. *"... TKP içinden çok değişik görüşler olduğunu da gördük. İnsanların örgütsel konumlanışıyla, nerdeyse bizden daha fazla önem veren TKP'liler de gördük, ama kanımca örgüt olarak, TİP-TKP Birliği, sosyalist solun birliği konusu TKP'nin bizim kadar derdi olmadı ya da bu birlik konusundaki yaklaşım samimi değildi"* diyor U. Coşkun.

C. Kıral, TİP-TKP Birliği tartışmalarının on sene sürdüğünü, kısa sürede çözüldüğünü, çünkü MK'nin yarı yarıya paylaşıldığını ve tartışmak istemediği bir yanlış olduğunu, birliklerin sandalyelerin paylaşılması için yapılmadığını; hayatın getirdiği bir dayatma olduğunu, *"Eğer yerine getiriyorsan birlik yaparsın, yerine gelmiyorsa birliğin anlamı yoktur. Lüzumsuz bir şeydir o zaman"* diyor. A. Atalay ise, TİP'in ortak program, ortak tüzük, birlik ismi ve yönetimde *makul* temsil önerdiğini, yönetim ortaklığı önerisinin TKP'den geldiğini belirtiyor.

N. Sargın, 1979 seçimi sonrası yapılan genel tartışmada birlik kararı alındığını ve 1980 öncesi *"Tek Parti, Tek Cephe"* kitabında yayımlandığını; 1980 başında gündemin *Birlik* olduğunu; il, ilçe sorumluları ile kongre gibi bir toplantı yapıldığını ve sonra protokole gidildiğini; sonuca götürmenin uzun süre aldığını, Birlik konusunda, *"Yeni isim, Yeni tüzük ve program, Yeni örgüt, Yeni yönetim"* olmak üzere dört ilkeleri bulunduğunu ve görüşmelerde bunun üzerinde durulduğunu vurguluyor.

1980 Öncesi TİP - TKP Arasındaki Birlik

Türkiye'de 1980 öncesi görüşmeleri Haziran 1980'de iki parti arasındaki *birleşme protokolü* ile sonuçlanır. Protokol TİP ve TKP yönetimleri tarafından Sofya'da imzalanır. N. Sargın, 1980 yılında ilk protokolün içerik olarak *"TİP-TKP Marksist-Leninist ilkelerden esinlenir, birbirlerini aynı zeminde görür ve sosyalizmi hedefler"* biçiminde olduğunu ve bunun, özellikle *"TKP açısından böyle kabul edilmesinin önemli"* olduğunu, çünkü o güne kadar TİP'i hep *"sosyalizan bir parti"* olarak gördüğünü belirti-

yor. N. Sargın, 1979 Seçimleri'nden sonra 80 başında yapılan TİP-TKP protokol taslağının, resmi bir açıklama yapmaksızın legal bir parti kurmak türü bir yaklaşım olmasın diye, *"Cephe gibi değil, biz sizinle aynı yerdeyiz"* biçiminde olduğunu ve TKP'nin, *"Eşit koşullarda ileri giden, bize legal bir şey lazım"* dediğini; 12 Eylül'den sonra yurtdışına çıkınca, *"Birleşme yerine, kaynaşma"* yaklaşımının geldiğini açıklıyor.

12 Eylül öncesi görüşmeler. TİP-TKP arasındaki birlik ilişkilerini eski TKP'li kadrolar sevinçle karşılamış, ilk temaslar 1951'den gelen TKP'li kadrolar ve Türkiye Sorumlusu A. Bulutgil ile gerçekleştirilmiştir. A. Atalay: "... 51'den gelen TKP'li yoldaşımız Ş. Bakırsan *gönülden bir birlik* arzusu içindeydi. Türkiye Temsilcisi A. Bulutgil'in daha çok TKP'nin resmi politikasına bağlı olarak davrandığına inanıyorum. Kendisiyle hiç konuşmadım, ama Ş. Bakırsan sıcaklığında konuya yaklaşmadığından eminim. Bu nedenle protokol formülasyonları, TİP'le ilişkilerini geliştirme kararında olan bir TKP; bu konuda kesin kararı var, ama TİP gibi bir birlik istemeyen bir TKP" diyor.

Ş. Bakırsan, TKP ile TİP'in birleşme girişimlerinin 1979'da başladığını ve yoğun bir biçimde 12 Eylül'e kadar geldiğini; TKP'den kendisinin, Mehmet Bozışık ve o dönemin Türkiye temsilcisinin, TİP tarafında da her zaman N. Sargın, zaman zaman B. Boran ve ara sıra O. Sakalsız'ın katıldığı sürekli toplantılar biçiminde sürdüğünü; TKP'nin, *"Önce eylemde birliği sağlayalım, bu eylem birliğinden birleşmeyi çıkaralım"* diyerek eylem birliğini, TİP'lilerin ise birleşmeyi savunduklarını belirtiyor. Ancak, o günlerin tartışmaları birleşmenin zaafını oluşturmuş, aşılamamıştır. Tartışmalarda TİP'in genellikle, *"Siz böyle diyorsunuz güzel, ama TÖB-DER'in şu kongresinde sizinkiler şöyle yaptı"* yahut *"Şu sendikanın kongresinde sizinkiler böyle yaptı"* dediklerini, TKP'nin de: *"Peki güzel, belki haklısınız, biz onları etkileyemiyoruz, ama siz de etkileyemiyorsunuz, sizin de filan kongrede arkadaşlarınız şöyle yaptı"* biçiminde, karşılıklı suçlamaların getirildiğini anlatıyor.

TKP'nin 12 Eylül öncesi sendikal alandaki bazı yaklaşımlarını eleştiren C. Kıral, Sosyal-İş'e karşı Bank-Sen, Keramik-İş'e karşı Beton-İş gibi sendikalarla çıkıldığını; bir taraftan TİP'in yandaşı diye Keramik-İş'e karşı Beton-İş'i örgütlemenin, öbür taraftan da güvenilir olmanın olanaksız olduğunu ve Keramik-İş'te, Sosyal-İş'te TİP'lilerin ağırlığının olması, onların politikasının hâkim bulunmasının önemli olmadığını, onun sendikal hareket olarak bir anlam ifade ettiğini, bugün orada TİP'li insanlar varsa, yarın da başkaları olur yaklaşımı yerine, *"onları oradan temizleyememek yüzünden"* başka sendikalar kurma, o sendikaların arkasında da TKP olarak var olmanın doğru olmadığını, böyle bir Partiye insanların güven duymayacaklarını vurguluyor.

N. Yağcı ise, Türkiye'de hangi partinin işçi sınıfını temsil ettiğinden çıkan sertleşmenin sonucunda, daha sonra birlik sürecine girildiğinde her iki tarafta da ciddi önyargıların oluştuğunu, tarihsel olarak önceleri birbirini dikkate almış olsalar da, iki ayrı yapılanma ve iki ayrı hareket olduğunu ve 12 Eylül öncesinde Parti'nin talimatıyla Türkiye'de B. Boran ve diğer TİP yöneticileriyle ilkeler çerçevesinde yapılan görüşmenin psikolojik ortamın hazır olmamasıyla derinleştirilemediğini; 12 Eylül darbesi ve yurtdışına çıkılması, daha sonra TİP üst yönetim kadrolarının bir kısmının yurtdışına çıkması, dışarı çıkan insanların yerleşmesi, geçim problemleri, politik mülteci koşullarının kabul ettirilmesi, bir sürü problemin her iki tarafı da epeyce uğraştırdığını; birleşme sürecinin esas olarak 1983'te 5. Kongre ile yeniden başladığını, Kongre'nin resmen TİP'le birliği karar altına aldığını belirtiyor.

12 Eylül öncesinde TKP, *Birleşik İşçi Partisi* önerisini getirir. Bu öneri, TİP'ten gelen teklifin TKP içinde tartışılması sonucu getirilmiştir ve TKP'nin kısa zamanda yasala çıkamayacağının kabulüdür. Kısa zamanda yasala çıkmanın arkasında bu düzeyde bir politik gücün olmadığını Beria Onger'in aldığı seçim sonuçları da göstermiştir. TKP açısından *Birleşik İşçi Partisi* önerisi bir politika değişikliğidir. TKP yönetiminin, *"Bir parti kuralım, parti içinde örgütler var olsunlar. Bir cephe partisi gibi olsun. Ama örgütler kendi bağımsızlığını korusunlar"* önerisi birçok bakımdan karşılık bulamaz. Dönemin monolitik parti anlayışları bunu kabullenmeye çok uygun değildir. TKP kadroları açısından da çok kabul edilebilir bulunmamıştır. Ayrıca birlik deyince TİP'li kadrolarla, TSİP'li kadrolar *"ideolojik birliği"* anlamaktadırlar. A. Atalay: *"İdeolojik birliktir önemli olan, daha alt düzeydeki birlikler, farklı sınıf temsilcilikleri tarafından olur. Mademki işçi sınıfı ideolojisinden esinlendiğimizi söylüyoruz, problemi çözmemiz gereken düzey, ideolojik birlik düzeyidir. İdeolojik konulardaki bir bütünleşme ancak bizi sağlıklı bir birliğe götürebilir. Yoksa Birleşik İşçi Partisi gibi öneriler ara önerilerdir"* biçiminde değerlendiriyor ve bugün geriye bakıldığında *"Politik koşullara denk düşen bir öneriymiş"* gibi görülebileceğini, ama psikolojik ortam, o günlerin değerleri açısından gerçekleştirilemediğini belirterek, TKP'nin birlik konusundaki görüşünün daha çok problemi zamana yayma, gelişmeleri görme, bu arada olabildiğince kendini güçlendirme ve ağırlığını koyma biçiminde olduğunu vurguluyor.

12 Eylül öncesi birlik görüşmelerinde 1979'daki çatışmalı çizgiden, yakınlaşma çizgisine dönüş vardır. Ancak bu da yeterli değildir. A. Atalay:

> TİP, deyim yerindeyse, zaaflı ve örselenmiş olarak birlik masasına oturdu. 75'te oturması farklı, 79'da oturuşu farklı bir şeydi. Sürecin nasıl gelişeceği, legal ve illegal iki partinin nasıl birleşeği çok da tarafımızdan tartılmış değil-

di, tartışılması da mümkün değildi. Çünkü politik perspektif çok karışıktı. Ülkenin politikasına ilişkin kimse bir şey söyleyemiyor ki, yaklaşan bir darbe var daha doğrusu. Buna engel olunacak mı, olunmayacak mı? Bu bilinemiyor ki, muhtelif alternatiflere göre biz de bir örgütsel çizgi saptayalım, bu da belirsizdi.

1980 Öncesi TKP'nin TSİP'e Yaklaşımı

Ç. Anadol, TKP'nin TSİP'i komünist hareketin bir parçası olarak kabul etmesinin, 12 Eylül sonrasında ortaya çıkan bir olgu olduğunu; 1974'ten 1980'e doğru uzanan süreçte TSİP'in örgütlenme ve ideolojik çizgisi ile gelip geçici bir hareket olmadığını, belli bir ciddiyeti, bir güvenilirliğinin olduğunu, bunun sosyalist ülkeler, kardeş partiler tarafından da görülmeye başlandığını ve 12 Eylül'e gelişin işaretlerini algıladıklarından, 1979'da bu üç Parti'ye birleşme telkininde de bulunduklarını açıklıyor. Lenin'in doğum ya da ölüm yıldönümü gibi bir vesileyle Sofya'daki bir sempozyum sırasında, üç Parti'nin temsilcisinin hazır bulunduğu özel bir toplantı yapılır. Bu sempozyuma TKP dışından ilk kez TİP ve TSİP'in çağrılmış olması da bir anlam taşımaktadır. Çünkü o güne kadar, uluslararası kardeş partiler platformunda, TKP dışında Türkiyeli bir partinin çağrılması veya katılması söz konusu değildir. Bu toplantıda bu üç partinin birleşmesinin onları ilgilendirdiğini ve bunu teşvik ettiklerini belirtirler.

Ç. Anadol, TSİP'in TKP'ye en ciddi eleştirileri getiren ilk Parti olduğunu; fakat burada Sovyetler Birliği'ne duyduğu saygı ve güttüğü birlik politikasının, TKP'ye karşı gene kollayıcı ve yumuşak bir tavır gütmesine neden olduğunu; örneğin TSİP'in yayınlarında *İlke* dergisinde, ilk yayımlanan TKP eleştirisinin önce metin olarak hazırlandığını; sonra bu eleştiriyi bizzat kendisinin alıp Almanya'ya gittiğini, Doğu Berlin'de A. Pehlivanyan ile buluşup, bu eleştirileri verdiğini söylüyor ve şunları ekliyor:

> Biz size saygı duyuyoruz, sizi birleşeceğimiz bir Parti olarak görüyoruz. Biz sizinle kamuoyu önünde çatışmak ve böylece de TKP'lilerle, TSİP'lilerin birbirine karşı bilenmesine neden olacak bir süreci açmak istemiyoruz; ama sizin özellikle CHP'ye karşı, burjuvaziye karşı uyguladığınız politikaları da birliğin önünde bir engel olarak görüyoruz. Bu politikalarla ortak bir program oluşturmamız söz konusu olamaz. Ama bizim de mutlaka birleşmemiz gerekir; çünkü Türkiye'nin Komünist Hareketi farklı kanallardan gelişmiştir ve bu farklılığı ortadan kaldırmadan güçlü bir sınıf hareketi, sınıfın güçlü bir politik hareketini oluşturmak imkânsızdır. Bu eleştirimizi size getiriyoruz. Bunları değerlendirmenizi ve bizle tartışmanızı istiyoruz ve karşılıklı bir ikna sürecinden sonra, burada alınacak mesafeyle sizinle birleşmek istiyoruz

dediğini; A. Pehlivanyan'ın: *"Biz bize uzatılan eli geri çevirmeyiz"* diye çok dostça bir tavır gösterdiğini ve en kısa zamanda yanıt verileceğini söylediğini belirtiyor. Ancak beklenilen sonuç alınamamıştır.

Ç. Anadol, ya A. Pehlivanyan'ın orada onu idare ettiğini ya onun gücünün yetmediğini ya da Parti içindeki başka güçlerin engellediğini, bunu TKP'nin o zamanki Politbüro'sunda olan insanların değerlendirip söyleyebileceğini; buna asla cevap verilmediğini ve çeşitli cevap isteklerinin sonunda, buna cevap verilmeyeceği cevabıyla noktalandığını; buna cevap alamayacaklarını TKP'den resmen öğrendikten sonra eleştirilerin yayımlandığını ve yurtdışına gidiş tarihinin 1975 Şubat ayı olduğunu; o zaman TKP'nin 73 Atılımı'nı yaptığını ve 12 Mart sonrasında, TKP ile ilişki kurmuş Partizan Grubu'nun Parti içinde etkili yerlere gelmiş olduğunu; bu olayda kendilerini çok aldatılmış hissettiklerini ve daha sonraki ilişkilerinin bu doğrultuda devam ettiğini vurguluyor.

G. Dinçer: *"Aram Pehlivanyan farklıydı, Fransa'da bulunmuş, daha farklı, okumuş yazmış bir tip. Yumuşak. Ama yaptırım gücü yoktu"* diyor. A. Meriç'ten sonra İ. Bilen'in de artık etkin olmadığını ve yönetimin özellikle N. Yağcı'nın inisiyatifiyle yürütüldüğünü söylüyor.

V. Sarısözen, A. Pehlivanyan'ın diplomatik davranmış olabileceğini; çünkü A. Pehlivanyan ve İ. Bilen'in böyle bir birliğin ciddi olarak karşısında olduklarını; hatta kendisinin 1 Mayısta olanlarla ilgili olarak bir yazı yazdığında, o yazıdaki *"TİP ve TSİP'e yönelik baskılara son"* sloganı nedeniyle kendisiyle bir tartışmaya girdiklerini ve Parti'nin pozisyonunu: *"TKP illegal bir Parti'dir. Legal partiler kendini yumuşatmak mecburiyetindeler. Legalle bir birlik mümkün değildir. Türkiye Komünist Partisi tasfiye edilemez. Böyle bir birliğin şartları yoktur"* biçiminde açıkladıklarını belirtiyor.

"TİP-TKP Birliği, komünist hareketin en çok müdahale ettiği alandır."

12 Eylül'ün eşiğinde Bulgaristan'daki Uluslararası bir konferansa TKP, TİP, TSİP kadroları da davet edilir. Bütün komünist partileri TKP'ye baskı yaparak bu birlik sorununun, nasıl çözüleceğini tartışmaya zorlarlar. V. Sarısözen, TKP kadrolarının, bunların içinde İ. Bilen'in, kendisi de dahil böyle bir birliği uzun süre kabul etmediklerini; Bulgaristan'da da, *"Her iki Parti, TİP ve TSİP, TKP ile birlik olmak gerektiğini, sistematik olarak söylüyorlar. Fakat biz şunu hayretle karşılıyoruz, niye bu iki Parti birleşmiyor? Onların birleşmesi daha kolay. Türkiye'de ikisi de. Onlar birleşemiyor, ama bizimle birleşebileceklerini sanıyorlar, bu anormal değil midir?"* biçiminde bir uslamlama ortaya attıklarını; o dönem birlik sorununun bu üç parti arasındaki fikir ayrılıklarının merkezi problemi haline geldiğini, herkesin birlikçi görünüp birlik nedeniyle de birbirlerini hırpaladıklarını, TKP-TİP birliğinin uluslararası komünist hareketin belki de en

fazla müdahale ettiği ve: *"Niçin TKP, TİP ve daha sonra TSİP bir araya gelmiyorsunuz?"* biçiminde empoze edici tutum takındığı alan olduğunu; Konya Konferansı'nda bu sorun uluslararası ilişkiler kısmına bakan SBKP MK üyesi V. Zagladin tarafından TİP hakkında pozitif bir değerlendirme yapılarak getirildikten sonra kardeş partilerin sürekli Türkiye'deki komünist, sosyalist, işçi hareketinin birliği için TKP'ye öneride bulunduklarını anlatıyor.

12 Eylül Sonrası TİP - TKP Birlik Görüşmeleri

TKP, TİP'in içine düştüğü sarsıntılı durum ve 12 Eylül nedeniyle, birliğin kendi etrafında sağlanabileceği izlenimini vermektedir ve TİP yönetiminden TKP'ye katılmalar da olmuştur.

12 Eylül sonrası muhtemelen Bulgaristan'da yapılan görüşmede, TKP Genel Sekreteri İ. Bilen artık yeni bir dönemin başladığını; Türkiye'de yasal bir parti olan TİP'in yasal varlığına son verildiğini, görüşmelere katılan B. Boran'ın ve N. Sargın'ın zaten TKP üyesi olduğunu, bu anlamda bir kesinti de olmadığını; kendilerinin bu üyeliği hiçbir zaman reddetmediklerini, bu geleneğe bağlı kaldıklarını; durumu bu çerçevede düzeltmek gerektiğini açıklar. TİP'in yaklaşımı bu değildir. *Örgütsel Birlik* biçiminde somutlanmasını istemektedir.

TKP-TİP Birliği görüşmelerinde kritik aşama, İ. Bilen'in, B. Boran'ın TKP'nin üyesi olarak Parti'ye çağrılması gerektiğini söylemesi, V. Sarısözen'in de B. Boran'a TKP'ye yeniden girmesini teklif etmesidir. V. Sarısözen: *"Böyle bir teklifin acaipliği ortada. Behice Hanım çok şaşırdı. Biz Sargın'a da anlattık toplantıyı. İkimiz baş başa görüştük. Merdivenden inerken çok şaşırdığını söyledi böyle bir teklife, gayet kibar bir kadın çünkü B. Boran. Hakikaten bu olacak bir teklif değildi. Fakat bunu yapma görevi bana verildiği için, ben böyle bir rezaleti yerine getirmiş oldum. O tabii ne Evet dedi, ne* ***Hayır*** *dedi, sadece şaşırdığını söyledi. Bence de en kibar ve en iyi laf buydu"* diyor.

"İ. Bilen Komünist Hareketin Birliği'nden yanaydı." C. Kıral, *Komünist Hareketin Birliği* dendiğinde anlaşılması gerekenin daha etkin, daha atak, daha üretici bir parti ve kadroların da takviye edilmesiyle, birbiriyle bütünleşen bir politika olduğunu; o nedenle Konya Konferansı'nda İ. Bilen'in Türkiye'de Komünist Parti olarak sadece TKP'nin varlığını ileri sürdüğünü; TİP'le birlik konusunda ise olumsuz rol oynadığının söylenemeyeceğini ve: *"TİP'e karşı, TİP'teki insanlarla olan kişisel durumlardan kaynaklanan böyle bir karşı koyuş vardı; ama Bilen Yoldaş Komünist Hareketin Birliği'nden yanaydı"* diyor.

"Partizan Grubu TİP'le birliği istemedi!" C. Kıral, birlikçi politikanın Partizan olmaktan kaynaklanmadığını; bu gruptakilerin TİP'li olduklarını,

TİP'le birliği savunuyor gözükmenin şaşırtıcı olmadığını; ama savunuyor görünmeye karşın, TİP'le birliği istemediklerini; çünkü TİP'le birliğin, bazı insanları en azından sandalyelerinden edeceğini, bazı insanlarla beraber çalışmayı getirdiğini ve buna açık olmanın yetmediğini daha yetkin insanların, daha birtakım yerlere gelmesi gerektiğini yoksa birliğin anlamsız olduğunu belirtiyor.

C. Kıral, 12 Eylül'den sonra Parti'nin bütünüyle yurtdışına çıkarılmasının büyük bir hata olduğunu; tartışmasız kabul edilir bir tarafı olmadığını ve bütün kadrolarını da yurtdışına taşıdığı için, "yurtdışı partisi" olduğunu, bunu yaşadıklarını ve SOL BİRLİK oluşumu içinde, herkese *"gelin, birlikte iyi şeyler yaparız"* denildiğini, bütün bu iyi niyete karşın çağrıya sadece Sarp Koray'ın olumlu yanıt verdiğini, onun dışındakilerin buna yanıt bile vermediklerini belirtiyor:

> Peki neden? Çünkü TİP, TSİP açısından, onlar da kendilerine TKP kadar yer ayırıyorlardı toplumda, artı TKP'ye eski politikalarından dolayı yeterli bir güvensizlik de vardı ya da o arkadaşlar tarafından böyle bir şey ortaya atılıyordu, *"güvenilmez"* falan diye. Peki böyle midir acaba hakikaten? Şimdi bunu tabii *"TKP kendisine güvenilmesin politikası icat etti"* demek doğru olmaz. O iyi şeyler yaptım diye, aslında toplumda kendisine güvensizlik tohumları eken bir politika da izledi. Nasıl mı? Behice Hanım, II. TİP olarak Sıkıyönetime rağmen İstanbul'da 1 Mayısta sokağa çıktığı zaman, orada tutuklanması ertesinde Parti, buna karşı çıkmadı. Sahip çıkmak lazımdır orada. *"Ee öyle olur mu, gidip de orada, yanlış bu"* falan. Şimdi burada, TİP bunu İstanbul Merter'de yaptı ve başına da böyle bir şey geldi ise, ona sahip çıkılması lazım gelir. Sahip çıkılmaz, sanki böyle *"iyi de olur ya onlar da bir tutuklanırsa"* gibi, hatırlıyorum *"demedik mi biz sokağa çıkılmaz"* diyen, bir nevi vicdan rahatlığı içinde kadrolarımız vardı. 1 Mayısa çıkan fabrika işçilerine sahip çıkılmadı. İşyerinden kovuldular, sendikalarımız sahip çıkmadılar. Bunlar da, hainlik anlamında söylemiyorum. Böyle bir vurdum duymazlık, *"benim politikam, ben demedim mi?"* gibi, üstten bakan bir politika; bu, karşı tarafta elbette ki güvenilmezliği getiriyordu.

"Böyle komünist partisi olmaz!" Türkiye'de o tarihlerde A. Nesin'in başını çektiği bir Sosyalist Parti çalışması vardır ve TSİP de Türkiye'de başkalarının da içinde olduğu bir parti oluşturma çalışmasına girişmiştir. C. Kıral, TSİP'in parti politikası olarak burada bir yanlış görmediğini, buna karşı TKP'nin *"TSİP'i oyalayın, çünkü o başını alıp gidiyor"* işaretini verdiğini; oysa TKP için TİP'le birleştikten sonra TSİP'le birleşip birleşmemenin çok önemli gözükmemeye başladığını; buna karşın TSİP'le birleşmenin ne kadar önemli olduğu vurgulanarak TSİP'in bloke edildiğini; çünkü TSİP'in de bir taraftan TKP ile birlik çalışmalarını devam ettirip, öbür taraftan da TKP'nin dışlandığı Türkiye'deki hareketin başında olamayacağını, bir ter-

cih yapması gerektiğini ve TKP'yi tercih ederek Türkiye'deki çalışmalarını yavaşlattığını; TKP'nin ise sonradan *"TSİP'le birlik olur veya olmaz"* gibi bir tavır takındığını ve kararlarda bunun yer aldığını, yani *"Bu saatten sonra olsa ne olur, olmasa ne olur"* demeye getirdiğini, çünkü artık Türkiye'de TSİP'in içinde olacağı bir yeni örgütlenmenin olanaklı olmadığını, ve: *"Böyle komünist partisi olmaz! Burada başka bir şey var. Oyalama var, taktik var, yanlış şeyler var. Böyle bir partinin politikası, bir yerde bir yere, bir duvara çarpar, bir şey olur, yürümez böyle bir şey"* diyor.

TİP'in 20. kuruluş yıldönümünde 13 Şubat 1981'de İ. Bilen'in kutlama mesajı (Ek 1) birlik ilişkilerinin tekrar kurulmasını sağlar. N. Sargın, 1982'de TİP, TSİP ve TKP'nin bir araya geldiklerini ve TSİP'in TKP'yi harekete getirmek için toplantı zabıtlarını yayımlayacağını söylediğini ve yayımladığını, böylece TSİP'le olumlu bir şey yapmak imkânının kalmadığını belirtiyor.

U. Coşkun, TİP ile TKP'nin birbirleriyle birleşme konusuna daha çok kader olarak baktıklarını, TSİP'le birleşmeyi ise öyle görmediklerini; TİP'in kuruluşundan beri TKP ile çok kişisel ve tarihsel bağları olan bir örgüt olduğunu, belki hiçbir zaman oradan talimat almadığını, ama kişisel, özellikle çok kuvvetli olan akrabalık bağları, bir zamanki üyelik bağları, ilişkileri vs. ile birbirini kovalayan, birbirine dikkat eden iki örgüt olduğunu; o yüzden günü geldiğinde TİP ile TKP'nin birleşmesi ***"zorunludur"*** anlayışı ile yaklaşıldığını, iki tarafta da bir biçimde, ama samimi, ama değil, birliğe bir kader ürünü olarak bakıldığını, ama *"TSİP öyle değil, TSİP sonradan zuhur etmiş, şimdi olsa da olur olmasa da. TİP ile TKP'nin tarihsel olarak bağları vardır, TİP-TKP birliği mutlaka hallolmalı"* diye düşünüldüğünü belirterek ekliyor:

> O da hata bence, o da şunu görememek, yaşanan süreçte TSİP'in de çok önemli bir olgu olarak, Türkiye'deki siyasi harekâtını, gidişatını değiştiren bir olgudan bahsetmiyorum, zaten hiçbiri bu şekilde Türkiye'deki politik hayatı, bu derecede önemle, bizim istediğimiz ölçüde, bir iktidar odağı, bir muhalif odağı olmak üzere zaten etkileyemezler. TSİP de bu anlamda değil zaten, ama bu bizim sol hareket tarihimizin hakikaten önemli parçası olduğunu, onun belki küçük fraksiyoner aygıt, ama güç kazanan, en az bunlar kadar bir politik mücadele imkânı bulan ve yapan olduğu değerlendirilemedi.

Bunun kendi sürecini iyi tanımlayamamak, iyi görememek, oradaki bölünmeleri, küçük fraksiyonların nasıl büyüyüp, aslında neredeyse boynuzun kulağı geçmesi gibi bir duruma gelebildiğini; iyi tanımadığını ve bir yerden sonra *"Unutalım TSİP'i, biz kendi işimize bakalım"* noktasına gelindiğini söylüyor.

U. Çoşkun, 12 Eylül'den sonra, bir iki yıllık toparlanma dönemi sayılmazsa, Türkiye'deki ve yurtdışındaki TİP'in üst düzey kadrolarının, ciddi olarak birlik konusunu içlerine sindirdiklerini; TİP'i yaşatmak, TİP'i var etmek meselesinin kalmadığını; en esaslı politikalarının, birliğe hizmet etmek haline geldiğini, son derece samimi, sıcak politika halini aldığını; TİP-TKP birliğindeki bu samimi ve sıcaklığın, TSİP'le ilişkilerde ise daha farklı olduğunu söylüyor:

> Bakın burada da kritik bir şey var, bu güvenilmezlik konusunda, biraz işin konsperatif tarafları var. Şimdi TKP'nin geçmişi ciddi biçimde konsperatif, bir yığın gizlenmesi gereken ilişki yaşandı yurtdışında, hâlâ da o dönemlerde yaşanıyordu. TSİP'in merkez kadrosuna bu ilişkileri almak, öğrenmek, kendine saklamak falan konusunda güvenilmiyor. Böyle de bir an var. İster istemez TKP, TİP veya TKP, TİP, TSİP birlik olursa, bu ilişkileri, diğer merkez yöneticileri de bir şekilde öğrenecek.

Sonuçta TKP yöneticilerinin kendi açılarından, *"Bu konuda TİP'lilere güvenebiliriz, ama TSİP'lilere güvenmiyoruz, onların ne yapacağı belli değil"* biçiminde bir noktaya geldiklerini düşünüyor ve bu konsperatif eski ve süregiden ilişkileri açığa çıkarma konusundaki güvensizliğin de birliğe bakışa çok ciddi bir engel getirdiğini vurguluyor.[2]

U. Coşkun, TİP'lilerin daha geniş bir birlikten yana olmalarına karşın, TKP'nin güvenme konusundaki açmazını görüp, sonunda *"tamam biz de artık daha geniş birlikten vazgeçtik, TİP-TKP ile yetinmeye razıyız"* noktasına gelindiğini; diğer taraftan TİP örgütünün kendi içinde daha açık, daha homojen olduğunu; bölünmeler olsa da bölünmeyen kısmı için bir taraftan ne söyleniyorsa onun paylaşıldığını, paylaşılmıyorsa itirazı olanın söyleyebildiğini, 12 Eylül sonrası kemikleşmiş, ayrım yaratan bir sorunun yaşanmadığını, ama TKP'de böyle olmadığını[3] ve TİP-TKP birlik görüşme-

---

[2] U. Coşkun: "Böylesine yükleriniz varsa sırtınızda, o zaman fazla insana açılamıyorsunuz. Ha artık gidegele, gidegele, konuşaede *'TİP'lilere güvenebilirim'* diye bir noktaya geldiniz, ona ne kadar güvendiğiniz de ayrı konu, TKP açısından söylüyorum; ama TSİP'lilere bunun yarısı kadar güvenmiyorsunuz: *'Bunu anlamaz bu adamlar, daha sorumsuz davranabilirler'* diye bakıyorsunuz ve onun dışında tek tek aydınlar için 'ya bunlar tek tek adamlardır' ya da bu parti kökenli olmayan, hareket kökenli Kurtuluş, Dev-Genç gibi, hiç güvenmiyorsunuz zaten bu açıdan. O yüzden *'birliğe mahkûmuz, olacak bu iş'*; ama bu TİP dışına da fazla çıkmıyor. Bütün bu ilişkiler, o zaman sorgulanmaya başlanır. Ne sorgulanacak? Senin SBKP ile ilişkinin ne olduğu, ne yaptığın, nerde yaşadığın, radyonun nerede olduğu, şu falan filan zamanında nasıl kaçtın, pasaportunu nasıl verdin, bir yığın şey. Bu konuda kendini bir güvenlik çemberine almak da doğal bir ihtiyaç, küçümsemiyorum, her şeyi paldır küldür açık edemezsiniz. O taraftan bakınca bu, sizin birliğe bakışınızı sınırlıyor."

[3] U. Coşkun: "Çok farklı segmentler var, yurtiçi yurtdışı ama, yurtdışının açıkta olanı, açıkta olmayanı var. Sosyalist ülkelerde yaşayanı, Batı ülkelerinde yaşayanı var. Biraz daha organizasyonu iyi kurmuş, hali vakti yerinde, ama daha çile çeker durumdalar. Bunların birbirine kızması, vaziyet alması farklı oluyor. Türkiye'de çok gizli yaşayanlar, arada sırada girip çıkanlar, açık çalışanlar

lerinin daha ciddi boyutta sürdüğünü, TSİP'in zaman zaman katıldığını veya 5'li, 6'lı birlikler içinde yer aldığını,[4] bunun biraz da TİP ve TKP'nin çok yoğun olarak sosyalist ülkeler, komünist ve işçi partilerle ilişkilerinin var olması nedeniyle olduğunu, çünkü buralardan da biraz empoze edilen bir şey haline gelmeye başladığını belirtiyor.

TKP 5. Kongre belgelerinde TİP-TKP Birliği. Bu belgedeki TİP-TKP arasındaki işbirliği 2. bölümdeki TKP MK Plenum kararında: *"İlkesel önem taşıyan Marksizm-Leninizm ve proleter enternasyonalizm temelinde TİP ile politik birlik perspektifini gerçekleştirme kararlılığı..."* belirtilerek, *eylem birliği* önerilmektedir.[5] N. Yağcı, Kongre'deki karar metninin daha çok TKP çatısı altında bir birliği ima ettiğini, etraflı düşünülmediğini, böyle bir birliğin gerçekleşemeyeceğini, Kongre'nin arkasından yapılan MK Plenumu'nda, kendi önerisi ile kararın değiştiğini, görüşmelerin hızlandığını söylüyor.

12 Eylül'de TİP'in İiderleri yurtdışına çıktığında İ. Bilen'in *"Bu problem artık başka bir noktaya gelmiştir"* tutumunu değiştirmesini, A. Atalay, TİP'in bir biçimde ülke içinde kendi varlığını koruması ve TKP'nin aslında illegal örgütlenmiş olması nedeniyle, 12 Eylül'ü göğüsleyebilecek en iyi örgüt olmadığının ortaya çıktığını belirtiyor ve: *"TKP öyle operasyonlar yedi ki fiilen örgütlenme tarzı değişti ve eski legal araçlarla kontrol ettiği*

---

var. Bunlar, görüşlerinde, davranışlarında farklı segmetler meydana getiriyorlar. Yani böyle baktığınız zaman *'TKP budur'* diye bir şey yok, son derece farklı, düşünce olarak, ruh olarak, her şey olarak farklı insanlar görüyorsunuz, ama sonuçta bir merkezden idare ediliyor. Merkez bir şey dediği zaman, bir şekilde uyanlar, en azından uymayanlara göre çoğunlukta oluyor, ama ciddi farklılık var."

[4] U. Coşkun: "Türkiye'de TİP hareketinin başındaki ilk iki üç kişi içindeki insanlardan biri ve TSİP'le ya da başka insanlarla ilişkiyi sürdüren olarak, hiçbir zaman böyle bir güvensizlik noktasında durmadım kişisel olarak. Bunun canlı kanıtı da TSİP ve benim konumumda olan Ç. Anadol'la ilişkilerimdir. Ama zaman zaman, yurtdışındaki görüşmeler, karşılıklı mesaj alışverişleri, neredeyse birbirini provakasyonla suçlama, birliği sabote etme gibi tanımlamalara geldi. Hiçbir zaman böylesine gözlemlere sahip olmadım. Tarafların bunu hak edecek bir şeyler yaptığını da sanmıyorum. Ama bu örgütsel gard alış, örgütsel küçük hesaplar, o dereceye geliyor ki, bunlar rahatlıkla böyle tanımlanabiliyor, birkaç ay böyle gidiyor, sonra tekrar oturalım, konuşalım noktasına geliniyordu. Hayatta her insanın tutarsızlıkları vardır, ama hiç olmazsa böyle bir tutarsızlığa düşmedim. İlişkilerin sağlığı açısından: *'Bu işi birlikte, TSİP'liler ve TKP'lilerle yapacağız, ilişkilerimi böyle tutmalıyım, bunu beraber oluşturmak zorundayız'* biçiminde düşündüm. Ama geri plandaki, örgütsel plandaki, yahut örgütsel üst düzey görüşmeler planındaki böyle olmayışı da, çok açık bir şey, bu da bizi engelleyen ve belki birtakım taşları yerine koymamızı geciktiren bir unsur olarak kaldı."

[5] TKP 5. Kongre Belgeleri "... TİP ile değişik düzeylerde sürdürülen ilişkilerin 12 Eylül 1980'den sonra daha yoğunlaştığı, bu ilişkilerin eskiye oranla, ortak çalışma, işbirliği ve karşılıklı saygı anlayışı içinde daha da gelişmekte olduğu; ancak ilkesel önem taşıyan Marksizm-Leninizm ve proleter enternasyonalizm temelinde TİP ile politik birlik perspektifini gerçekleştirme kararlılığı... her iki parti arasında yapıcı bir diyalog içinde ideolojik-politik temellerdeki görüş ayrılıklarını gidermek için... her alanda eylem birliğinin çözümleyici rol oynayacağı; TİP ile... eylem birliği çalışmalarının politik birliğinin bir parçası ve parti örgütlerinin de bu bilinçle eylem birliğini geliştirmekle görevli olduğu..."

TKP çevresini, yeni politik dönemde kontrol edemeyeceğini ve politik eyleme sokamayacağını gördü. Herkes yine TKP'liydi, duruyordu. Dost ve arkadaş çevreleri vardı. Ama politik eylem söz konusu olduğu zaman, bir örgütsel mekanizma, politik denetim, politik eyleme kalkışma söz konusu olduğu zaman, bunu bile hareket ettirme gücü olmadığı görüldü." TKP'nin 1988'e kadar legalitede ciddi bir açılımından söz etmenin mümkün olmadığını ileri sürüyor: *"Var olan örgütlerde çalışma, ortaya çıkan yeni sendikalarda çalışma tarzı, tamam. Tarz olarak bizim kolay intibak ettiğimiz, kolay çalıştığımız yerlerdir. Ama genel bir politikayı yönlendirebilecek, etkileyebilecek bir açılımdan söz edebilmek mümkün değildir"* diyor.

12 Eylül Sonrası TKP'nin Yurtiçindeki Örgütsel Varlığı

12 Eylül sonrası TKP'nin yurtiçindeki örgütsel etkinliği, örgüt yaşamı ve gizlilik koşullarında sürdürülen örgütsel çalışmaları üzerine söyleşi, TKP'nin MK Örgüt Bürosu'nda, TBKP MK ve PB'de yer alan Berdan Dere ile yapılmıştır.

1980 öncesi örgütsel varlığı ile karşılaştırıldığında, 12 Eylül sonrası TKP örgütsel varlığından büyük kayıplar vermiştir. TKP illegal örgütü, Birlik ve Dayanışma hareketi ile örtülüdür. Örgütsel faaliyetini Birlik ve Dayanışma hareketinin sınırlarını da aşarak sürdürmektedir. 12 Eylül darbesinin yok ettiği yasal çalışma olanakları Birlik ve Dayanışma hareketini de neredeyse ortadan kaldırdığı için, 12 Eylül ile birlikte TKP'ye gelen en büyük darbe olur. Çünkü 1980'deki TKP örgütü, ağırlıkla 1976'dan sonra oluşmuş bir örgüttür ve 1977-78 yılları ağırlık taşımaktadır. Önemli bir çıkış noktası 1 Mayıs 1976'da Taksim'de yüzbinlerle gösteri yapılır, TKP böyle bir etkinliği örgütlerken üye sayısı 50-60 kişidir. Sonraki yıllarda binlerce kişi partiye gelir. Çok hızlı bir örgütlenme, genişleme söz konusudur ve bu parti gizlilik koşullarında çalışmaktadır.

B. Dere, TKP'nin illegal olması ve geçmiş deneyiminin fazla bir önem taşımadığını, yeni gelen binlerce üyenin gizlilik koşullarında çalışma deneyiminin eksikliğinin anlaşılabilir olduğunu belirtiyor ve şöyle diyor:

> Genç insanlardır, kitle hareketlerinden gelmektedirler ve bu tarz alışkanlıkları yoktur, çoğunun siyasi parti deneyimi de yoktur veya az deneyimlilerdir. TİP vb. süreçlerden gelenler, bu süreçte gelenlerin tümü açısından az sayıdadır. 12 Mart sonrasındaki siyasi parti deneyimleri az, gizli çalışma deneyimi olanlar ise son derece az. Partinin bir karar alması bir şeydir, bunu uygulamak başka bir şeydir. Kararları kadrolar uygulayacak. Parti yönetiminin karar alması, öngörüde bulunması, bunu kendiliğinden hayata geçirmez. Düşüncemizde kurgulasak, 80'de değil de darbe 82'de olsaydı sonuç farklı

> olurdu. Daha değişik sonuçlar ortaya çıkardı. Deneyli kadrolar bir önlem alındığında, bunun politik önemi kadar uygulamadaki sonuçlarını, neler olacağını, nereye gideceğini ölçebilir kadrolardır. Bu tür kadroların sayısı azdı ve örgüt içinde eşit olarak dağılmamışlardı.

Kitle hareketleri ve kitle örgütlenmesi, sendikalar önemli noktalardır. Kadrolar bu tip örgütlerde ve çevrelerinde yoğunlaşmaktadır. Günlük gizli faaliyette, temel parti örgütlerinde, il komitesi örgütlenmelerinde deneyimli kadroların sayısı daha da azdır, zaten az olan ortalama buralarda daha da azalmaktadır. Genel olarak var olan zayıflık bu alanlarda derinleşmektedir. Belli bölgelerde ise bu tarz sorunların getirdiği zayıflıklar daha da derindir ve bu zayıflıklar büyük sayıda parti üyesinin tutuklanmasına yol açar. B. Dere:

> Küçük yerleşim yerlerinde durum daha da zordu. Korunan yerler, tutuklamanın az olduğu yerler açısından bakarsak başka tespitler de yapabiliriz. İstanbul'da tutuklamalar daha az oldu. İlk neden İstanbul çok büyük bir alan, diğer iller gibi polisin kontrolü ve takibi çok daha zordur. İstanbul il komitesi faaliyetinin (temel parti örgütleri, bölge, semt örgütlerinden söz ediyorum) üstü geniş bir kitlesel hareketle örtülüydü. Sendikalar, gençlik ilişkileri, dernekler, öğretmen hareketi, kooperatifler, vd.'lerinin üstünü örttüğü bu çalışmaların içinde komitelerin yapılarının gizlenmesi daha olanaklıydı.

1981 yazından sonra, Parti örgütlerinin yönetimi yeni koşullara uygun yapılanmaya başlar. Yeni yapılanmanın bir kısmı üst düzeyde hazırlanan teknik düzenlemelerdir. Merkez, yöre, il, bölge komiteleri dizgesindeki yapı değişikliğe uğrar. Yeni yapı *"desantralize çalışma"* diye adlandırılır. B. Dere: *"Partinin tarihinde daha evvel 'desantralizasyon' tanımı kullanılmış. Ama, 1980 sonrası için kullandığımız tanımın eskisi ile anlam ve içerik olarak hiçbir alakası yok. Daha önceki desantralizasyon kararları, Komintern merkezinin kararıdır ve partinin yerel politik çalışmasının durdurulmasıdır"* diye açıklıyor. Parti merkezinin parti örgütlerini birinci elden ve doğrudan yönetmesi hedeflenmektedir. Merkezi yönetim çalışmasının organizasyonu değişir. 1981 sonrasında da toplumda politik etki yaratmak için bunu yeniden kazanmak ve buralara ulaşacak tarzda da çalışmak gerekmektedir. B. Dere'nin belirttiğine göre, bu çalışma eski tarzda olamazdı; çünkü eski araçların hiçbiri, legal örgütler yoktu. Partinin sempatizanlarıyla daha geniş bir etki alanı yaratmak ve politik mesajı buralara da iletebilmek gerekliydi. *'Nerede bir partili varsa, nerede bir yoldaş varsa parti oradadır'* sloganı bunu işaret etmektedir. *Desantralizasyon* tanımı bunu içermektedir. B. Dere:

Dışarıdan bakan soruyor, *"Peki geride kim kaldı?": "Cezaevine girenler"*, burada da tanınan yoldaşlar var. *"Başka kimse kalmış mıdır?"* Cevap hazır: *"Kalmamıştır."* Öyleyse, TKP'nin de örgütsel varlığı kalmamıştır. Parti içinde de böyle düşünen yoldaşlar vardı. Ama bu düşüncesini açıktan söyleyen çok az kişi oldu. *"Türkiye'de parti bitti, haydi partiyi yeniden kuralım"* diyen de çıktı. Parti radyosu yayın yapıyor *"Nerede bir yoldaş varsa parti oradadır!"*. Tersten okuyan, sözün gerisini dinlemiyor; bu sözden *"herkes bir kenara savrulmuş"* sonucuna varıyor. Bu tür düşünceler solun bilinen *"dedikodu kazanına"* malzeme oldu, spekülasyonlara yol açtı. Yakın tarihe bakan gözler de -ne yazık ki- sadece bunları görüp hatırlıyor, kulaklarında da sadece bu seslerin izi kalmış durumda.

TKP merkezi yurtdışındadır ve yurtdışından radyo yayını yapmaktadır. Açık olarak konuştuğu yer ise uluslararası platformlardır. TKP'nin dış parti, beşinci kol vs. olduğu konusundaki yaygın spekülasyonları da unutmamak gerekir. Bunun üstüne 12 Eylül sonrasında yurtdışındaki TKP faaliyetinin yükselmesi eklenmiştir. Batı Avrupa'ya giden politik göçmenler, Batı Avrupa'da var olan TKP örgütlerinin artan faaliyeti yurtdışından gelen sesi yükseltmiştir. Politik göçmenlerin çoğu Türkiye'de iyi tanınan kişilerdir. Sendika, gençlik, kadın hareketi, diğer kitle örgütleri önderleri, Batı Avrupa'da ortaya çıkar ve buralarda politik çalışmalara katılırlar. B. Dere: *"Daha sonraki yıllarda sol çevrelerce tanınan yoldaşlar yarı-legal çalışma alanlarına çıkmaya başlar. Dergiler, yayınlar, yeni örgütlenme çalışmalarına girişirler. Yeniden teşhis konur: 'TKP faaliyete başladı.' Oysa, gerçek böyle değildir. TKP 12 Eylül sabahından TBKP sürecine kadar, ülke içinde varlığını ve çalışmalarını sürdürmüştür"* diyor.

Mayıs 1981 darbesiyle gelen tutuklamalar nedeniyle partinin örgüt yapısı önemli ölçüde zarar görmüş, ama darbeden zarar gören bölgelerle yeniden ilişki kurma çalışmaları ve ilişkilerin yeniden yapılandırılması süreci Mayıs ayı içinde başlamış, Ankara, Marmara ve Güney örgütleriyle Haziran ortalarına kadar ilk ilişkiler kurulmuştur. Haziran sonunda parti, kim tutuklandı, kim tutuklanmadı, kim nerededir biçiminde kontrol edebilir ve bilgi alır duruma gelmiştir. İstanbul'dan ilişki kurmanın avantajları düşünülerek daha önceden tutuklamaya karşı önlem olarak kaydırılmış bir sürü kadro vardır. Partinin bilgisiyle yer değiştirmişlerdir ve yeniden görev almayı, yeniden yapılanmayı bekliyorlardır. Kendi inisiyatifleriyle, bölgelerinde barınma olanağı kalmadığı için İstanbul'a gelenler de vardır. Bölge ilişkilerinden ayrılarak gelenlerin bölgelerindeki Birlik-Dayanışma çevresi ve partililerle doğal ilişkileri vardır. Bu durum ilişkilerin kısa süre içinde yeniden toparlanabilir, bilgi alınabilir hale gelmesini sağlamıştır. B. Dere şöyle diyor:

Örneğin, Ankara il komitesi tutuklanmış, ama Ankara'nın bir önceki il komitesi üyeleri İstanbul'daydı. Sendika ilişkileri, gençlik ilişkileri vb. aklınıza ne geliyorsa, orada kalan, bunları sürdüren birçok insan vardı. Kuşkusuz her şey normal değildi. Örgütlerin işlerliği açısından sorunlar vardı. Bir bölge tutuklamaya uğradığında, bağlantılar kesintiye uğradığında, herkesle aynı anda bire bir ilişki kurma olanağı bulunamıyordu. Her bölgede bağlantı kuramayan üyeler, örgütler de vardı. Partinin yaklaşımı *'tutuklama gören bölgelerle ilişki kurulmaması'* olarak açıklanmıştı. Bunu parti radyosu söylüyordu. Bu açıklamaların önlem olarak yapıldığını düşünüyorum.[6]

B. Dere, 1981 Mayısı ve sonrasında TKP'nin tutuklamaya uğradığını, ama TKP örgütlerinin tümünün tutuklanmadığını; Mayıs 1981 darbesinin TKP'nin Türkiye'deki örgütsel varlığını yok edemediğini; Yöre, il düzeyindeki örgütlerin, gençlik, kadın, sendika komiteleri, TKP MK büroları ve MK bürolarına bağlı örgütlerin yaşamını sürdürdüğünü ve ülke içinde çalışan TKP MK üyelerinin çoğunluğunun da tutuklanmadığını; 1981 yazı ile başlayan örgütsel faaliyetin dönemin koşullarına göre değiştirildiğini; bu değişikliğin daha sonraki tutuklamaların örgüt içinde derinleşmemesini sağladığını; 1982 yılında Anayasa referandumu için yürütülen politik çalışmaların, süren tutuklamalar altında bile örgütsel varlığın ve faaliyetin sürdüğünü kanıtladığını; TKP'nin Türkiye'de varlığının olmadığı saptamasının 1982 sonrası için de doğru olmadığını ve TKP'nin 1982 sonrasında 5. Kongresini topladığını, kongreye ülke örgütleri delegelerinin de katıldıklarını; 1981, 1982 ve izleyen yıllarda partinin eğitim çalışmalarının da bunu gösterdiğini vurguluyor ve: *"Parti okulunun belirli aralıklarla gerçekleşen çalışmalarında, ülke örgütlerinden katılanların çoğunluğu oluşturduğu eğitim grupları hep oldu. 1982 ve sonrası için eğitim gruplarının sayılarının ve eğitim konularının arttığını, çeşitlendiğini de söyleyebiliriz. Artan gruplar yeni koşullara uyum sağlamayı, bu konudaki dünya deneyimini öğrenmeyi, yeni gereksinimlere uygun kadroların yetiştirilmesini amaçlıyordu"* diyor.

Bu dönemde sosyalist ülke partilerinin enstitü ve akademilerinde sürdürülen eğitim çalışmalarına ek olarak tümüyle TKP kadrolarının yönetiminde yeni bir parti okulu da kurulur. Bu okul gizlilik koşullarında poli-

[6] B. Dere: "TKP arşivinin ilgili dönemi açıldığında, belgelerde de yukarıda özetlemeye çalıştığım durum gözükecektir. Günlük çalışma, kurulan ilişkiler, cezaevlerinden bilgiler, tutuklamalarla ilgili bilgiler, polis sorguları ile bilgiler; bunların tümü raporlarda yer alıyordu. Bu raporlar fazla uzun olmayan aralıklarla, elimizde oluyordu ve parti merkezine iletiliyordu. Parti merkezi, (kamuoyu gibi) tutuklama ile ilgili bilgileri basından (Tercüman gazetesinden) okumadı. Daha doğrusu söylentilerden öğrenmedi. Önem verilen ifadelerin hemen tamamı, dava açılmadan, basında yer almadan önce partinin elinde vardı. Önemli görevleri olan partililer vardı tutuklananlar içinde. Bunlarla ilgili nasıl sorgu yapılıyor; daha doğrusu polisin elindeki bilgi nedir? Bunu anlamaya çalışıyorduk. Sorgular bir veri oluşturuyordu."

tik çalışma, legal ve yarı-legal çalışmalara hazırlık ve uluslararası deneyim gibi konularda parti kadrolarının desteklenmesini amaçlamaktadır. 1987'den başlayarak ülke içinde eğitim gruplarının çalışmaları da başlar. Eğitim için örgütlenen mekânlarda, 5-15 kadronun, 3-7 gün süreli bir arada eğitim çalışmaları yapılır. B. Dere: *"1986 yılında TKP Ulusal Konferansı Türkiye'de toplandı. İstanbul'da Firuzköy yolu üzerinde, özel olarak düzenlenen bir depoda toplanan konferansı TKP MK Genel Sekreteri H. Kutlu yönetti. 1986 konferansının örgütleyicileri, katılanları hayattadır."* diyor.

En büyük darbe alan ya da yaygın kanıya göre böyle kabul edilen ve üzerindeki konuşmaların çok olduğu bir bölge olan Ankara'da, Temmuz 1981'den itibaren etkileri ve sonuçları parti çevresi dışına yansıyan eylemler görülür. 1981 sonbaharından itibaren Parti yayınları dağıtımı gerçekleştirilir. Dağıtılan yayınlar Ankara örgütü olanaklarıyla çoğaltılmaktadır. Birçok yere göre *82 Anayasa Kampanyası*'nda Ankara'da daha çok iş yapılmış, Üniversitelerde faaliyet ve diğer birçok ilişki de sürdürülmüştür. Ankara'da Parti'nin gizli matbaası çalışmaktadır. TKP'nin merkezi çalışmasına bağlı olarak yürütülen çalışmalar dışında da örgütlü çabalar vardır. Ankara'da *"Devrimci Kanat"* diye adlandırılan grubun tutuklanması, dava dosyaları bu bölgedeki merkezi örgütsel faaliyete paralel çalışmaların bir göstergesidir. Örgütsel açıdan bakıldığında bu grup, tutuklama sonrasında partililerin yeniden örgütlenme refleksleriyle oluşmuştur. Parti'nin merkezi faaliyetinin ulaşamadığı ya da ilişkilerin yetersiz kaldığı kadroların bir bölümünü bu grup toparlamıştır. Parti merkezi bu çalışmayı ilk adımlarından sonra fark etmiştir. B. Dere:

> Bunun önüne geçmeye de çalışmadı. Bu grupla ilişki kurdu, güvenlik konusunda uyarılarda bulundu. Grubun lideri yoldaşla doğrudan görüşmeler de yapıldı. Grubun fraksiyonel yönelişi ise başka bir konudur. Süreci farklı yorumluyorlar ve birçoğu gibi bunu tartışıyorlardı. Devrimci Kanat ya da benzeri bir olguyu öğrenenler bunu TKP'nin örgütsel varlığı ile ilişkilendirmiyor. Fraksiyon faaliyeti de olduğu için başka gözle bakıyorlar. Böylesi konularda spekülatif düşünceler Türkiye solunda yaygın. Oysa, TKP üyelerinden ve örgütlerinden söz ediyoruz. Bunlar ayrı bir parti değil, ayrı bir partiye üye de değiller, TKP üyeliğinden de ayrılmamışlardır.

B. Dere'ye göre 12 Eylül sonrasındaki *desantralizasyon* kararı ile merkez doğrudan yönetim araçlarını devreye sokmuş, bağlantısı kopan üye ve örgütlerin elini serbest bırakmış, politik çalışma için talimat beklemeye son vermiştir. Bu dönemde son derece kısıtlı araçlarla politik faaliyet yapıldığını ve ilk yıllarda fazla bir etkisinin de olmadığını ve militanların herkesin alıştığı tarzda bir çalışmanın beklentisi içinde olduklarını belirtiyor:

Kendi sorumlu oldukları parti örgütleri, sekreterler, onların üst örgütleri; bu tür hiyerarşiler. Hiyerarşiyi ortadan kaldıran, biraz örgütleri bağımsızlaştıran, doğrudan merkeze alan bir uygulama oldu. Bir bölgede, bir çalışma alanında birden çok örgütlenme ve bunların ayrı ayrı merkezle ilişkisi biçiminde yapılar ortaya çıktı. Dışarıdan algılanmasına bakarsak TKP tutuklamaları, bir sürü söylentiye de yol açmıştır. Daha önce söz ettiğim gibi, TKP içinde de oldu. Örneğin, TKP'nin yurtdışında bulunan bazı üyeleri arasında Türkiye örgütlerinin yok olduğunu söyleyerek, yeni bir Merkez Komitesi oluşturmaya kalkan bile oldu. Bu psikolojik bir algılama hali. İnsanlar bakınca eski örgütlerini görmek istiyorlar. Bu olmayınca, bunun varlığının kanıtlanması için, somut durumu bilmeden kanıt bulmak gerçekten zor. Türkiye'den ses çıkması lazım. Var olan bir siyasi faaliyetin sonucu ancak böyle algılanabilir. Etkisini de böyle gösterir, bir meydanda adamları toplayıp ellerini kaldırma şansı olmadığına göre. Eski ölçülerle bakınca da hiçbir şey göremiyorsunuz. Gazetelerde 12 Eylül sansürü, yenilgi haberleri, parti basınında ise genel sözler.

B. Dere: *"Sol 12 Eylül döneminde yenilmiştir. Bu yenilenler arasında TKP de vardır. Ancak, bir örgütün varlığı ile yenilgiyi ayırt etmek gerekiyor. TKP her şeye karşın örgütlü varlığını sürdürmüştür"* diyor ve 12 Eylül sonrasında TKP çevresinden ve soldan birçok insanı rejimin saldırılarından koruduklarını söylüyor ve devam ediyor:

Politik faaliyet de yaptık ve bence bunlar çok önemli. Bu çalışmaları yapan insanların emeği, cesaretleri, özverileri unutulmamalıdır. Politik faaliyetimiz sonuçları açısından etkili olmamıştır. *'Anayasa'ya Hayır'* kampanyası örneğine bakalım. Bu kampanyanın sonuçları Anayasa'ya çıkan *'hayır'* oylarında gözükmeliydi. Sonucu yüzde bir daha oynatabilmişsek, sonuç budur. Bizim kampanyamız *'hayır'* oyu vermeyi düşünenleri cesaretlendirdi, onlara moral verdi. Sandık başına gittiklerinde yalnız olmadıklarını düşünmelerini sağladı. Sonuç üzerinde ise önemli bir etkisi olmadı. Anayasa'ya Hayır kampanyasındaki faaliyetleri küçümsediğimi söylemiyorum. Bu faaliyeti örgütleyenlerden biri olarak söylüyorum. Çok değerlidir, örgütlerin varlığı anlamında da önemlidir. Örgütlerin hareket kabiliyetlerini algılamak için de önemli bir ölçü oluşturmuştur. Başarılı bir politik çalışma için örgüte bağlı bulunan üye sayısından çok, hızlı hareket etme, ilişki kurma yeteneği, yaratıcılık gerektiği öne çıkmıştır.

B. Dere: *"İllegal politik çalışmanın sonuç aldığı her çalışmayı göstermek olanaksızdır, ama sendikal faaliyette DİSK kapatıldığı için TKP etkinliğini bir ölçüde Türk-İş'te sürdürmüş, Türk-İş üyesi sendikalarda TKP'nin ilişkileri devam etmiştir"* diyerek tipik bir örnek veriyor. Petrol-İş Mersin Şube Başkanı TKP üyesi olarak tutuklanır, yargılanır, cezaevinden çıkar ve tekrar şube başkanı seçilir, sendika yönetimine de girer. *"Yoldaşımızı rahatsızlığı*

nedeniyle genç yaşta yitirdik. Şimdi bu örneği burada söylüyorum, ama o gün bunu duyurma şansımız yoktu" diyor. Bu türden başarıların daha evvel *Politika Gazetesi*'nden, sendika veya gençlik yayınını, bir dergi yorumundan öğrenildiğini, 12 Eylül sonrası bunları insanlara anlatma yolu olmadığını anlatıyor:

> Türk-İş'teki mevzilerimizi şu kadar koruyoruz, diye herhangi bir yerde rapor yayınlayamazdık. Böyle bir raporu MK'ye bile okuyamazdık. MK üyelerimiz 30 kişi (herhalde); 20'si Batı Avrupa'da yaşıyor, çalışma notları ile ülke sınırlarını geçiyor, Batı Avrupa ülkeleri güvenlik güçleri tarafından sınır geçişlerinde aranıyorlardı. Bazen çırılçıplak soyularak arandıkları bile oluyordu. MK toplantılarında sunulan raporlar genel bilgilerle sınırlı kalıyordu. Örgütün tümü açısından bakarsanız, uygulamalar daha önceki ölçülere uyan şeyler değildir. Algılanması da çok zordur.

12 Eylül öncesi örgütsel ilişkilerde örgüt sekreteri, komite üyeleri örgütleri yönetir ve bir üst komite ile bağlantısı vardır. Yeni uygulamada parti bağlantısını bir kişi kurmaktadır. Yurtdışı ya da ülke içi yönetim noktalarına yakın konumlanmış, buralardan ulaşılabilen kadrolar, destekçi ya da sadece kurye olarak örgütlere, üyelere ulaşmaktadırlar. Her türlü bilgi daha çok sözle aktarılır. Yazılı materyal dolaşımını azaltmanın başka yolu yoktur. B. Dere şöyle diyor:

> TKP üyeleriyle konuşsanız, *kim kimdir?* diye bir tespit yapsanız; bir bölgede, bir alanda aynı dönemde birden çok komitesine ve orada sekreter ya da komite üyesi olduğu düşünülene-düşünene rastlayabilirsiniz. Üyeler eski alışkanlıkları ile kendilerine gelen kişiyi sekreter ya da 'üst yönetici' olarak algılıyordu. Şu anda konuşsanız, bu tür bağlantılarla çalışmış 5 kişiden 3'ünde böyle bir algılama problemi görürsünüz. Kendi alanlarında deneyimi olmayan ya da ilişki kurulan örgütün üyelerine göre daha az deneyimi olan bu kişilerin nasıl 'yönetici' olduklarını bir türlü kavrayamadıklarını size anlatırlar.

O dönemde bağlantı elemanlarının seçilmesi, yöneticilerin seçiminde kullanılabilecek ölçütlerle yapılmamaktadır. Bağlantı elemanı güvenli, kontrol edilebilir bir noktadadır; merkez onunla ilişki kurabildiği gibi, o da güvenlik içinde merkezle ilişki kurabilmektedir. Esas ölçü, bağlantı elemanlarının yaptığı iş budur. Çok önemli bir iş yapıyorlardır, ama politik yönetici değillerdir. B. Dere: *"Eski tarz çalışmanın beklentilerine uymaları olanaklı değildi, gerekli de değildi. Bu durumda politik deneyimi olan ve yeni koşulları anlayan kadrolar, kendilerine bağımsız bir faaliyet alanının açıldığını görüp, algılayan parti üyeleri faaliyetlerini yaratıcı yöntemlerle geliştirdiler. Herkes bunu başaramadı, yapamayanlar da oldu. Sekreterden*

ve 'üst yoldaş'tan talimat beklemeye devam ettiler, talimat olarak algıladıklarını yaptılar."

Sonuç

12 Eylül öncesi TKP ulusal çapta örgütlenmiş, ciddiyeti, kimliği olan, yayınlarının her biri on binlerce satan, büyük sendikalarda etkinliği olan, sendikal harekette Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nden sonra üçüncü güç olan, üniversitelerde, gençlik içinde, kadın hareketinde, meslek örgütlerinde ciddi etkinliği olan bir örgüttür. Sayıları yüzlerce de olsa bir kısım üyesinin tutuklanmasından sonra örgütsel varlığının yok olmasından söz edilemez. Bu, fizik olarak da mümkün değildir. Tutuklananlar ise, cezaevlerinde politik faaliyetlerini örgütlü olarak sürdürmüşlerdir. Cezaevi komünleri, sıradan cezaevi örgütlenmeleri değildir; doğrudan parti merkezi ile haberleşen, yayın alan, dışarıya yayın veren, partinin politik faaliyetine katılan; belli bölgelerde dayanışma faaliyetini içeriden dışarıya doğru, dışarıdakilerden daha iyi örgütleyen örgütlerdir. Cezaevi ve dışarıdaki parti örgütü faaliyetleri ise ayrıdır.

II) TİP-TKP BİRLİĞİ'NDE HIZLI GELİŞME

1985 Sonrası TİP-TKP Birliği

TİP ve TKP monolitik, ideolojik bütünlüğe ve farklı stratejilere önem veren partilerdir.[7] Programatik yaklaşımları, vurguları farklıdır. TKP'nin program mantığı, TİP'in neredeyse varlığını, kendi ontolojisini karşı olarak kurduğu bir MDD tezine dayanmaktadır. TİP açısından bu 1960-70 arasında şiddetli mücadele ettiği hasım görüş, hasım vurgudur. Bunun yakınlaştırılması konusunda da bir şey ortaya çıkmamıştır. Program yazımı aşamasında ortak bir programın çıkıp çıkmayacağı da belli değildir. 12 Eylül ile ilgili farklı politik tahlilleri, *faşizm* veya *Bonapartizm* tahlili, TKP'nin 12 Eylül yaklaşımı, iki kesim arasında çok ciddi tartışmalara neden olmuştur.

---

[7] A. Atalay: "TİP'in izlediği gelişim çizgisini özetleyecek olursak, TİP'in, enternasyonalist geleneği, yani Sovyetler Birliği odağında yer alan çizgiden, I. TİP'in çok fazla bir derdi yoktu, bununla çelişir durumda değildi, ama I. TİP son zamanlara doğru; II. TİP kesin olarak bu III. Enternasyonal Tezleri'nden hareket etmeye ve bunları kendine esas almaya başladı. 79'dan sonraki tartışmada ise Sovyet Marksizmini ve devrim teorisini çok belirgin biçimde benimsemeye başladı. Bu nedenle TİP'in özgünlüğünü oluşturan kendi geliştirdiği diyebileceğimiz, kendi geliştirmesi nedeniyle de teorik ve ideolojik açmazları olan, ama orijinal bir teori olan Sosyalist Devrim vurguları günlük politikalara kaymaya başladı. *Demokratik aşama, demokratik devrim, ara aşamalar* gibi sözler TİP içinde konuşulmaya, taraflar bulmaya başladı. Bu, Sovyet Marksizminin etkisidir."

N. Yağcı, TİP heyetinin tek parti, tek program, tek merkez biçiminde formüle ettikleri öneriye karşı, onlara legalde de, illegalde de birlik önerisi götürdüklerini, TİP heyetinin biraz da eskiye dayanan bir yaklaşım içinde: *"Bizi komünist partisi olarak görmüyorsunuz, ondan geliyor bu fikir"* diyerek kabul etmediklerini; TKP'nin ısrarına karşın TİP'in bir tüzük değişikliği ile illegal parti ifadesini kullanma durumuna geldiğini ve bunun üzerine kendi önerilerini geri çekerek: *"Artık pratik anlamı kalmadı, TİP'in legalitesi için bunu söylemiştik. Fikirlerinizi kabul ediyoruz birleşme konusunda"* diyerek tek parti, tek merkez, tek program ve komünist adıyla birleşmeye gidildiğini, problemin aşıldığını belirtiyor.

1985 sonu 1986 başında TİP, *"isim ve yönetimi sonraya bırakalım"* der ve *"ortak program, ortak tüzük"* çalışmasına başlanır. 3 kişi TİP'ten, 3 kişi TKP'den olmak üzere ortak komisyonlar kurulur. Komisyon çalışmalarına zaman zaman başkaları da katılır. Komisyon hazırlıkları ve konuların tartışılmasına, SBKP ve ASBP'den kişiler, bilim adamları katılır. A. Atalay, bunların özellikle *"Yeni politika: Glasnost-Prestroyka, Yeni yaklaşım* ve *Politik kültür* ve *aşamalı devrim"* anlayışının eleştirisini getirdiklerini; *MDD* ve *Sosyalist Devrim* yaklaşımlarının teoride düştüğünü ve *"yeni politik yaklaşımın, mutabakat politikalarını"* oluşturduğunu; bu yaklaşım ile TİP ve TKP proramlarının da eskidiğini; bu empozenin *ideolojik birlik* sağlandığı için *Birliği* mümkün kıldığını vurguluyor.

N. Yağcı, bu önemli ayrıntılara değinmeden program komisyonunun her iki partiye eşit uzaklıkta çalıştığını; TKP'den program komisyonuna katılanların pek çok noktada TKP'nin, TİP'ten katılanların da pek çok konuda TİP'in görüşlerini eleştirdiklerini; her iki partinin o sırada komünist hareketteki açılımlara kulak verip onları incelediğini ve pek çok danışma yapıldığını, yani Marksist yeni çevrelerde ciddi bir çalışma konulduğunu; komisyonun mutabakatla ortaya koyduğu görüşlerin, her iki partinin birlik sürecindeki fikirsel platformunu oluşturduğunu anlatıyor.

1985-87 arasında birlik görüşmeleri çok hızla gelişir. Ülkede politik yaşam bunu gerektirmektedir. Sol denince Sosyal Demokrasi anlaşılmakta ve bu duruma müdahale etmek için de bir derlenme, toparlanma, yeni bir hat oluşturma gerekliliği herkes açısından kabul edilmektedir.[8] A. Atalay, TKP açısından bu sorunun Merkez düzeyinde tartışılan sorun olarak kal-

[8] A. Atalay: "Bu hızlı gelişme, iki örgüt açısından bir dengesizlik yaratıyordu. TİP açısından birlik örgütün resmi kararıydı. 80 öncesinde her örgüt militanı bu tartışmaya katılmıştır. *Tek Parti Tek Cephe* bir yerde kendisini ortaya koydu. Merkez kararıyla, her örgüt üyesi şu veya bu şekilde görüşünü söylemiştir. Örgütün her bir üyesinin ağzından çıkan, kaleminden çıkan yazılarla genel eğilim, iki Parti'nin birleşmesi gerektiğidir. Bu anlamda demokratiktir ve meşrudur. Herkes açısından bu birlik niye gerçekleşti, yetkisi var mıydı, yok muydu, doğru muydu, yanlış mıydı, görüşüm alındı mı konuları tartışmalarından muaftır. TİP çevrelerinin kesin desteği vardır. Birlik gerçekleştiği zaman karşı çıkan TİP'liler de Birlik'e katıldılar."

dığını, Türkiye'de resmi olmayan görüşmelerinde, etkin olan TKP'li dostlarıyla sohbetinde *"ortak isim, ortak tüzük, ortak program ve ortak örgüt"* önerisini tekrarladığında, bunun kabul edilemez ve maddeten mümkün olmadığını belirttiklerini; birlik arifesine kadar aynı tutumda olduklarını; radyo yayınları, diğer Parti belgelerinde de birlikçi bir propaganda, örgütü hazırlama, bu anlamda demokratik süreçten geçirmenin söz konusu olmadığını belirtiyor.

N. Yağcı, görüşlerde sorun olmayınca program etrafında anlaşmanın kolaylaştığını ve geriye sadece örgüt tekniği, kadrolarla ilgili sorunların, MK ve aşağıya doğru örgütlerin nasıl oluşacağının gündeme geldiğini; B. Boran'ın: *"Kuşkusuz TKP sayısal olarak daha büyük; ancak makul ve adil oranda olmalı yönetimdeki paylaşımlar"* biçiminde bir yaklaşımı olduğunu; TKP'nin ise, TİP ve TKP'nin eşit sayılarda katılımını önerdiğini, birlik oluşacaksa bir tarafın fazla olmasının her zaman ayak bağı olacağını ve illegal koşullarda birliğin zorluğu nedeniyle, kadroların birbirine karşı güveninin sağlanması için aşağı doğru örgüt birleştirmelerinde acele edilmemesi gerektiği biçimindeki ilkesel yaklaşımları üzerinde de B. Boran'la anlaştıklarını ve 1986'da Türkiye'deki *Ulusal Konferans*'ta da birlik konusunun gündeme alındığını söylüyor.

TİP-TKP Birliği'nin illegalde Türkiye'de zemin hazırlığı. TİP-TKP birlik görüşmelerinin ulaştığı yeni aşamada Ocak 1987'de toplanan TKP MK 7. Plenumu, TİP ile birliği gerçekleştirme ve yasala çıkma kararlarını alır. İki parti arasında ortak program ve tüzük çalışmaları başlatılır. Program üzerindeki çalışmalar 1987 yılı yaz aylarında tamamlanır. 1987 başından itibaren 5-6 aylık bir dönem içinde TİP-TKP Türkiye'de zemini hazırlamak için ilk defa bir araya gelir. Abdurrahman Atalay-Toygun Eraslan'dan oluşan ve 8 Ekim 1987'ye kadar Türkiye'de örgütlenme çalışmaları yapan *"iki kişilik bir çekirdek"* kurulur. Bu tarihlerde Türkiye'de sosyalist, komünist, özellikli solu dışlayan bir politik yapı kurulmak istenmektedir. 12 Eylül Anayasası, bu sınırları olan, sağı-solu çizilmiş politik yapıyı da getirmiştir. Bunun için TİP, Türkiye'de bir *legal sol parti* politikası izlemektedir.[9]

A. Atalay, insanların kişiliğinde ve politikalarında yarattığı bölünmeyi bilmek açısından bu iki politikanın, bu sol parti girişimi ile TBKP'nin Komünist Partisi olarak yasallaşma çizgisinin altını çizmek gerektiğini belirtiyor. TİP'in 1984'ten sonra ülkenin politik yaşamına tek başına müdahale edeceğim gibi bir çizgide, bir beklenti içinde olmadığını; tam tersine

---

[9] A. Atalay: "Bir sol partiyle buna müdahale etmek istenmektedir. Bir anlamda TKP'nin 1980 öncesindeki Birleşik İşçi Partisi'ne benzer bir öneridir. Bu sol partide örgütler kendini korusunlar ama, yasal planda bizi cephe gibi bir araya getirecek bir platform olsun biçiminde bir politik tezi izlemeye başlamışlardır. Özellikle A. Nesin'den olumlu tepkiler alınır. TSİP'in politikası da buna uygundur ve bu ilişkiler gelişmeye başlar ve 141-142'nin kaldırılması eskisinden daha fazla tartışılmaktadır."

1984'te Birlik konusunda temel formülasyonlarını yaptığını, önerilerini TKP'ye ilettiğini, bunu yaptıktan sonra da ülke yaşamında politik olarak görüşlerini söylemeye, müdahale etmeye, örgütlenme önerilerinde bulunmaya, örgütlenmeleri geliştirmeye başladığını anlatıyor. Sanki Birlik'i sağlamış bir Parti gibi gelişmeye başladığını, birtakım adımlar attığını, mevziler aldığını ve bunların daha sonra çatışmalara neden olduğunu, özellikle gençlik alanında yapılan işlerin, iki Parti gençlik kesimlerinin karşı karşıya gelmesine neden olduğunu açıklıyor.

A. Atalay, sol parti görüşünün yurtdışının da desteğine sahip olduğunu ve TİP'in de içinde olduğunu, doğal olarak B. Boran ve N. Sargın'ın Birlik görüşmelerine ağırlık verdikleri için, bu sol parti fikrinin ayrıntılarını tartışma fırsatını bulamadıklarını, 1987'e gelindiğinde Birlik açıklandığı anda TİP kadrolarının Türkiye'de bir sol parti peşinde olduklarını söylüyor. Ama TKP ile birleşip bu sol partiye destek oluruz, güçlendiririz fikriyle hareket ettiklerini; illegalitede kendini toparlamış bir hareket, artı sol parti biçiminde düşündüklerini, dünyada da örneklerinin bulunduğunu, örneğin Yunanistan'da EDA ve başka ülkelerdeki diğer partiler, *Türkiye Halk İştirakiyun* gibi tarihimizdeki deneylerin var olduğunu belirtiyor. A. Atalay'ın gözlemine göre TKP cenahında durum farklıdır. 12 Eylül'den sonra alınan *desantralizasyon* kararı 1986-87'ye kadar sürer. Parça parça örgütlenme, farklı psikolojiler ve politikalar söz konusudur. *"TKP 87'den sonra kendini toparlamaya"* çalışıyordur. Türkiye'de bir merkezileşmeye gidilir. TKP'nin geniş olanaklı bir örgütlenme yapısı vardır.

TKP cezaevlerinden çıkan birçok tecrübeli kadrosunu bu sürece katmak ister ve bu çalışmalar 1986 yılı ile birlikte daha çok gözle görünür hale gelir. Bu, parti örgütlerine göre daha gevşek ve başlangıçta örgütlerden ayrı tutulmuş bir örgütlenmedir. Her zaman böyle algılanmadığı için zaman zaman tartışmalara da yol açmıştır. Bu kadroların kitle örgütlerinde deneyimleri, parti çevresi ve sol çevrelerle ilişkileri vardır. Faaliyetleri sıradan herhangi bir militanın faaliyetinden farklı olmaktadır. Tanınan insanlar olarak, hareketlenmeye başlamaları dışarıdan hemen algılanmaktadır. Gizli örgütlerin ilişkileri ile yürütülen çalışmaların algılanması ise daha zordur. Bütün belirtiler yerel alanda kalır. Daha kalıcı ilişkilerdir; ama anlamak için orada, fabrikada, semtte olmak gerekir. Onların olduğu ve bir şeyler yaptıkları bilinir. Parti örgütü müdür, üç kişilik, beş kişilik işçi komitesi mi? Bunlar bilinemez. B. Dere şöyle diyor:

> 12 Eylül'den önce de bilinmezdi. Bilinenler sendika üyesi, dernek üyesi aktif insanlardı, bu kimlikleriyle tanınırlardı. Yarı legal alanlardaki çalışma ile gizli örgüt yapılarının çalışmaları ilk başta kesişmiyordu. Bir süre sonra yarılegal etkinlikler yayılmaya başlayınca parti örgütleri ilişkilerini bu çevrelere yönlendirmeye başladılar. Dışarıdan algılanan, büyük ölçüde yarı-legal çalış-

ma yapan yoldaşların, onların kullandığı araçların etkinliği olarak gözüküyordu.

1986 sonrasında Parti legal konumlara yönelir ve bunun için birçok araç kullanır. Önce yayınlar etrafında etkinlikler düzenlenir. Legal yayınların örgütlenmesi 1980 öncesinden çok farklı gelişir. 1980 öncesinde bir yayın parti kararı ile çıkmaktadır. Örneğin gençlik örgütünün yayın organı. 1980 sonrasında yalnızca partinin isteği ve ihtiyacı için bir yayın çıkartılmamıştır. Başka yayın istekleriyle, bu tür bir yayını çıkarmak isteyen insanların düşünceleriyle örtüşen girişimler olmuştur. TKP bu tür girişimleri yönlendirmeye, içerik kazandırmaya çaba göstermiş ve desteklemiştir. Bir grup insan bir yayın çıkartmak istiyorlarsa TKP bunu teşvik etmekte, onlar da onu çıkarmaktadır. Bunlar arasında partililer de vardır. Parti örgütleri bu tür yayınların çevresinde yarattığı etkileri kullanmaktadır. Bu tür bir çalışma doğrudan örgüt yayınları ile çalışmaktan çok farklıdır. TKP dışındaki unsurları, yayının başarısını dikkate almak gerekmektedir. Yayınları parti örgütlerinin doğrudan taleplerini dikkate alan bir anlayışla çıkarmak mümkün değildir. Yayınların ve benzeri legal araçların kullanılması adım adım, örgütleri legale doğru yönlendirir ve giderek insanların legal konumlar kazanması sorunu çözülmektedir. B. Dere:

> Cezaevinden çıkan ve sol çevrelerde tanınan yoldaşların hareketleri geniş çevrede algılanıyordu. İnsanlar bu yoldaşları tanıyorlardı. Bunlar komünistler. Evet. Ve legal konumlarda hareket ediyorlar. Legal işler, yayın vb. şeyler yapıyorlar. Dün öyle yapmıyorlardı, öyle değildi. Bunların içinde başka bir süreç çalışıyordu. Tanınan yoldaşların, partili çevrelerin desteklediği yayınların çevresi, bu çalışmaların algılanır hale gelmesi, sonunda insanların kendini komünist olarak açıklamasına, komünist örgüt olarak açıklamasına kadar yükseldi

diyor ve 1980 öncesi yönetim tekniğini kısaca özetliyor.[10]

---

[10] B. Dere: "TKP illegal bir örgüttü ve yönetim merkezi yurtdışındaydı. Yurtdışında ve yurtiçinde PB üyesi parti yöneticileri var. Yurtiçinde ve yurtdışında MK üyeleri var. TKP MK ve PB toplantıları yurtdışında yapılıyor, yurtdışında yapılması güvenlik sorununu çözüyordu. Parti merkezinde çalışan yönetici ve görevlileri ve Batı Avrupa parti örgütleri yurtdışında bulunuyordu. Organ toplantıları ve bilgilerin toplandığı noktalar ile ilgili güvenlik risklerini minimuma indirmenin en kolay yoluydu. İki kutuplu dünyada (legal-illegal) her komünist partisi teknik olarak sürekliliğini ve en temel bilgilerinin güvenliğini sağlamak için yurtdışı olanaklarını ve sosyalist ülkelerdeki olanakları kullanıyordu. En demokratik Batı ülkelerinde bile uluslararası bir kriz anında komünist partilerin hiçbir güvencesi yoktu. Yönetimin gerçekleşmesi PB, MK ve MK büroları eliyle oluyordu. Bu organların Türkiye'de üyeleri vardı ve kararları yukarıdan aşağıya uyguluyorlardı. PB ve MK üyeleri eliyle Yöre Komiteleri ve bunların altında sıralanmış tüm parti örgütü yönetiliyordu. MK Büroları eliyle de özel alanlar yönetiliyordu (sendikalar, yayınlar vb. gibi). 12 Eylülden sonra TKP'de aynı işleyiş sürüyor. TKP Merkezi yurtdışındaydı. Ülke içinde faaliyeti olduğunu söylüyor, ama açıklamıyordu."

1981 darbesinden sonra örgütlerin yönetimi teknik bir sorun haline gelmiştir. Yurtdışı örgütleri için değişen bir şey yoktur. Türkiye'de parti merkezi, belirlenmiş ilişki noktaları eliyle örgütlere ulaşmaktadır. Politik yönetim doğrudan *TKP MK Sekreterliği* tarafından yürütülür. Bu çalışmayı *MK Örgüt Bürosu* yönetmektedir. Bu, kaçınılmaz olarak örgütlerin karar alma alanlarını genişletir, merkeziyetçilik ve merkez yöneticilerinin bilgileri azalır, teknik hale gelir. Bilgiler MK Sekreterliği'nde ve MK örgüt bürosunda toplanır. Herkes görev yaptığı yerdeki belli bilgilere sahiptir. Yönetim tarzı örgütün bütünü açısından bilgi sahibi olan kadroların sayısını çok azaltır. Tüm bilgiye sahip tek nokta TKP MK Sekreterliği'dir. Sendikal faaliyet eskiden fabrikalarda gerçekleşirken,[11] 1981 Mayıs sonrasında güvenlik riski nedeniyle bu ilişkiler azaltılır. Büro kadroları, örgütlerin toparlanması, yeniden yapılandırılması vb. görevlere kaydırılır. Gençlik örgütü yukarıdan aşağı dikey bir örgütlenmedir. Parti örgütlemesinin bütünlüğü içinde yatay ilişkileri de vardır. 12 Eylül sonrasında parti örgütleri arasında geçişler söz konusu olmadığı için, gençlik örgütü ilişkileri içinde birçok farklı kategoride üye ve bunların çevre ilişkileri birikmiştir. Gençlik örgütünde bu süre içinde birçok yeni düzenlemeye gidilir.[12] Bu arada TİP çevresindeki gençler *Yarın* dergisini çıkarırlar. TKP'li gençler buna sıcak yaklaşırlar. Üniversitedeki hareket gelişir ve *"Gençlik hareketi ne olmalıdır? Nasıl yürümelidir?"* üstüne görüşlere, sıcak tartışmalara yol açar. TKP çevresindeki gençler daha geniş öğrenci çevresini toplayacak, farklı anlayışta *Üniversiteli* diye bir yayın çıkarmaya karar verir.[13]

---

[11] B. Dere: "Sendikaların içindeki faaliyetler ise merkezi bir çalışmaya ihtiyaç duyuyordu ve MK'ye bağlı Sendikalar Bürosu vardı. Büroda bir komite ve bu komiteye bağlı 30-40 kişiyle sınırlı bir yapı çalışıyordu. Bu tür yapıların yeni çalışma tarzına uyum sağlamaları daha kolay oldu. Onların kullanacağı ilişki sistemleri de vardı. 12 Eylül sonrasında sendikal büro, kendi kadrolarıyla, eski ilişkilerinden yararlanarak birçok yerle ilişki kurdu. Ne yapıyordu? Büronun kadroları fabrikalarda, kapatılan sendikaların etkinlik alanlarında, doğrudan işyerlerinde, bölgelerdeki insanlarla ilişki kuruyor, enformasyon topluyor ve sendikal çalışma ve gelişmeler ile ilgili bilgi veriyor, sendikal politika tartışmalarını ve çalışmaları yürütüyordu."

[12] B. Dere: "Üniversitelerdeki faaliyet azaldığı için, kadrolar farklı alanlara kaydırılmak üzere, farklı ilişki sistemlerine ayrılmış, üniversite içindeki faaliyetler de sürdürülebildiği kadar sürdürülmüştür. Gençlik örgütü üyeleri kendi ilişki çevrelerinde çalışırlar. Gençlik örgütü için bir yayın çıkarılır. Bunun yanı sıra parti yayınlarını da çoğaltarak dağıtırlar. Yeni gelen öğrenciler arasında faaliyetler, gençliği örgütleyecek legal araçlar konusunda uzun tartışmalar yürütülür. Dernekler kurulur. Yeni kadrolar oluşur. Tartışmalar sonunda gençlik örgütlenmesinde yeni bir anlayış gelişmeye başlar."

[13] B. Dere: "TİP-TKP birlik sürecinin gelişmesi sırasında en yoğun tartışma gençlik kesiminde oldu. Gençlikteki tartışma, buradaki canlılığın da göstergesidir. Daha yoğun ilişkiler ve faaliyet vardı ve çok tartışma oldu. Bu süreçleri sonradan değerlendirirken, her zaman bakış açılarından ötürü farklar ortaya çıkıyor. Bu dönemde çıkan, TKP etkisi taşıyan diğer yayınlar da Parti merkezinin iradesi ile çıkmamıştır: TKP bir legal yayın organı, işçilere yönelik, emekçilere yönelik bir yayın düşünüyor, bunu düşünen başka insanlar da var. Biz bunlarla birleştiriyoruz yolumuzu. Yayınlar böyle çıktı."

Örgütsel yapı politik faaliyette daha bağımsızdır. Parti merkezi zorlayıcı değildir ve birçok konuda parti merkezi kararlarıyla hareket etmek azaltılmıştır. Örneğin memur sendikalarının kuruluşuna ilişkin TKP merkezinin özel bir kararı yoktur. Bu faaliyetleri TKP destekliyordur, ama yönlendirme yoktur. İnsanların bağımsız faaliyetiyle yürütülür. Örgütsel açıdan TİP ve TKP farklı örgütlerdir ve farklı anlayışları vardır. Biri legal partidir; bu çalışmanın onlara getirdiği çok önemli özellikler, kazanımlar vardır. Diğeri gizli bir örgütten gelmektedir. Faaliyetleri yarı-legaldir; gizlilik koşullarının etkileri ise 81-82 yıllarındaki tutuklamalar, baskılar nedeniyle artmıştır. Her düzeyde farklı konumlardan bakmakta, farklı konumlardan değerlendirmektedirler. Tartışmalı bir süreçtir. Örneğin *Üniversiteli* yayınına Parti merkezi kararıyla son verilir ve birlik tartışmaları arasında ezilir.[14] Legale çıkma TKP açısından paradoks(lar) yaratmaktadır. Bir yandan gizli bir örgüttür ve tüm çalışmalarını bu koşullara uyarak yapmak zorundadır. Legale çıkmak ise, gizli örgütün sonu demektir. Legale çıkarken örgütsel varlığı korumak da gerekmektedir. İnsanlar legal konumlara çıkacaklardır. Kadro hazırlığının da bu düzeyde olması gerekmektedir.

"TİP-TKP Birliği'ne olduğundan fazla ağırlık vermek." U. Coşkun, TİP-TKP birliğinin yaşadığı süreçte yalnızca TSİP açısından değil; ortak bir sol hareket, ortak bir sol parti oluşturma, sol birlik, sol aydınlarla bir araya gelme vs. projesine yaklaşımda da TİP-TKP birliğine aşırı ağırlık verme zaafının kendisini gösterdiğini; TİP'in en önemli liderlerinin B. Boran ve N. Sargın'ın da bu yanlışı yaptığını söylüyor. Biraz B. Boran'ın politik öneminin, ideolojik önderliğinin de etkisiyle, bir biçimde herkesin de bunu kabullenmek zorunda kaldığını, itirazların da güçsüzleştiğini; TKP ile birlik konusuna, çok önemli bir konu olmakla beraber, tek başına TKP-TİP birliğinin önemine olduğundan fazla ağırlık verince, diğerlerini ihmal etmenin kolaylaştığını vurguluyor.

---

[14] B. Dere: "Görev sıralamalarında, önceliklerde farklılıklar oluyordu. TİP'li arkadaşlar veya başkaları Parti merkezinin bu faaliyetler üzerindeki etkisinin daha çok olmasını talep ediyordu. İnsanlar daha az sorun olsun istiyorlar; merkez karar alsın, uygulansın, sorun kalmasın. TİP-TKP birleşiyordu, birliğin büyük politik önemi vardı. Böyleydi, ama pratikteki sorunları azaltmıyordu. Birlik konusunda çalışan komisyonun ya da merkez yöneticilerinin tartışma konuları ile Türkiye'deki kadroların tartışma konuları, farklı alanlardaki tartışmalar farklıydı. Herkes bulunduğu noktadan bakıyor. TKP ile TİP birleşiyor, bu sırada TKP'ye yakın duran gençler ayrı bir şey yapıyorlar. Böyle baktığınızda *Üniversiteli* anlaşılır bir şey değil. Solun birbirine bakışı açısından belli normlar var insanların kafasında; *'demek ki böyle istiyorlar, böyle yapıyorlar'* diye peşin düşünceler vardı. Benzer başka sorunlar da olmuştur. Ama bunlar çok normal, iki partinin birleşmesinde yaşanacak olağan şeylerdi. İkisinin normları aynı değil, alışkanlıkları farklı, kadrolar bir araya geldiğinde olanlar da bu farklardan kaynaklanıyordu. Tartışma diğer alanlarda da olmuştur, ama gençlik faaliyetinin etkinliği nedeniyle bu alanda daha keskin görünümler ortaya çıkmıştır."

TİP-TKP birlik süreci, önemli sorumluluklar üstlenmiş üst düzey yöneticileriyle irdelenerek verilmiştir. Şimdi ise tabanda zorluklarla savaşarak örgütlenme sürecini sürdüren kişilerin değerlendirmeleri verilecektir.

T. Binici, TİP-TKP Birliği döneminde aynı tarihsel kökenlerden gelmiş olmalarına karşın, 12 Eylül döneminde birbirleriyle oldukça problemli bir yeni kadro tipinin ortaya çıktığını; 1940 ve 50'lerin aynı kadrolarının kendi içinde ayrışmasından farklı olarak, 1960'ların sonunda başlayıp 70'ler boyunca ilk kez solu farklı yerlerde TİP olarak, TKP olarak yaşamış; bir yerden birlikte gelip ayrışmış değil, ayrı ayrı yerlerde yaşadığından dolayı farklı özelliklerinin var olduğunu; kaynaşmanın gerçekleşmemesinden dolayı birlikteliğin örülemediğini ve birliği gerçekleştirirken örgütsel düzeyde çok matematiksel düşünüldüğünü belirtiyor: *"TBKP ilçe örgütleri oluşurken, eşit sayıda kurulma fikri son derece yanlıştı. Her iki kesim için, daha işlevli, süreci götürebilecek kadroları gözetmek, ihtiyaçlara cevap verebilecek insan unsurunu görevlendirmek yerine, işi sonuna kadar götüremeyecek kadrolarla yönetimler oluşturuldu."*

T. Binici, 5. Kongre'yle birlikte yönetim düzeyinde ciddi bir kadro değişikliğinin yaşandığını ve özellikle 1970'lere kadar tek tek kadro ve örgüt düzeyinde ülkede faaliyet gösteremeyen TKP'nin; 1970-80 arasındaki kitlesellikle farklı kesimlerden yeni kan aldığı, yeni insanlar, yeni çevrelerle ilişkiye girdiği ve bu ilişkileri, yeni insan unsurunu 1985-86'da devreye soktuğunu; TİP'in ise yasal Komünist Partisi fikrine hazır olmadığını, B. Boran'ın tarihsel kişiliğinin ağırlığıyla kabul edildiğini belirtiyor.

A. Çelik, TKP kadrolarının, çok uzunca bir dönem, legalitenin getirmiş olduğu bir çalışma tarzı içerisinde olduklarını ve 12 Eylül dönemi boyunca TKP'nin çeşitli alanlardaki etkinliğinin, yasala çıkış sürecine kadar kesintisiz sürdüğünü; TİP'in tarzını, iç yapısını, iç işleyişini bilmemekle beraber, bu iki hareketin kadroları arasında bu dönemde bir değme noktasının olmadığını belirtiyor. Kadroların yukarıda yürütülen birlik konusunda atılan adımların hemen sonucunda, içeride bir araya getirilmeye çalışıldığını, özellikle gençlik ve kimi zaman sendika kısmında bunun apar topar bir araya geliş olduğunu; birlik fikri konusunda çok uzun bir geçmiş olmasına rağmen TİP ile TKP arasında, kadrolar arasında, bir geleneksel çekişme ve mesafelenmenin hep var olageldiğini; bir rekabet ruh halinin, belki de benzer yaklaşımlara, benzer dünya görüşlerine sahip iki ayrı yapının insanları olmanın getirdiği bir çekişme olduğunu ve bunun birleşme aşamasına kadar devam ettiğini vurguluyor.

Z. Aydın, kendiliğinden, aşağıdan yukarıya doğru örülen bir süreç olmadığı için yukarıdan belirlenmiş bir kararla, düşlerin, insan malzemesinin matematiksel olarak bir araya getirilmesinin, kadrolar arasındaki duygusal birliği sağlayamadığını kendi örgütsel yaşamı çerçevesinde ör-

neklendiriyor ve: *"Gençlik çalışmaları veya bölge komitesinde, bizim yedi sekiz ya da üç kişilik komitemizde, bir tane TİP'linin günler sonra çıkıp, bir yerden gelip katılması bile problem olmaya başladı"* diyor.

1980 Sonrası TİP ve TKP'nin Yurtdışı Yaşamı

TİP'in Belçika'da bir işçi örgütü, Fransa'da da birkaç kişi vardır. D. Özgüden eliyle örgütlenmiş örgütlerdir. D. Özgüden TKP yakınlaşmasına itiraz etmeye başlayınca ilişkiler kesilir. TİP yöneticileri yalnız ve parasız kalmıştır. Avrupa Komünist Partileri ise TKP'yi tanımakta, konferanslara onu çağırmaktadır. Y. Ünal: *"Türkiye'de olduğu gibi TİP'in TKP karşısında ayakta durabilmesi mümkün değil. Ama sanıyorum sosyalist ülke partilerinin de dürtüsüyle eşit koşullarda birlik biraz dayatıldı. TİP buna razı oldu kanımca, asıl bu çaresizliktir"* diyor. TKP'nin Avrupa'da daha çok Almanya, kısmen Fransa'da Atılım döneminde örgütlenmiş kadın, işçi örgütleri gibi kitle örgütleri vardır. Politik göçmenler gelince, örgütler daha çok bunların yönetimine girer. Daha yetenekli ve bilinçlidirler, ama eski kadrolar ile politik göçmen kadrolar ikiliği ortaya çıkar. Eski kadroların içinde öğretmen, işçi ve kadın örgütlerinin başkanları ve toplumda belli kazanımları vardır. Y. Ünal: *"Bir kısmını kaybedince veya kontrol altına alınmaya başlayınca, burukluk da var ve örgütler zayıflamaya, eski kadrolar giderek kenara çekilmeye başladılar, sorunlar yaşandı"* diye anlatıyor.

1986'ya doğru gelindiğinde, yurtdışında siyasal sürgün olarak yaşamakta olan O. Baydar ve bir grup arkadaşı Türkiye'ye gidemediklerinden yaz tatillerini geçirmek için, benzerliği nedeniyle de seçtikleri Yunanistan'ın Peliyon bölgesine giderler. Parti konusu da konuşulacaktır. 5. Kongre yapılmış, yeni program çalışması gibi birtakım önemli değişiklikler vardır. Bu değişiklikler, program, taktik, strateji bir yana; Parti'den tavır olarak sıkıntıları vardır. O. Baydar: *"... illegalite ile komplonun farklı şeyler olduğunu belki bilmeyiz, ama illegalitenin artık suyu çıkmış, nasıl illegalite bu; Avrupa'nın ortasında buna artık ne lüzum, dünya değişiyor, böyle kafamızda hepimizin soruları var. Bu soruları enine, boyuna, ama böyle içki içerken, yemek yerken konuştuk, ettik. Birlikte tatil yaptığımız arkadaşlarla ayrı ayrı ülkelerdeydik. Biz Federal Almanya'da, Zülal, Alaattin Kılıç, Hasan Gürkan Danimarka'da, Gönül Amsterdam'da, ama böyle buluşabiliyorduk, arkadaş olarak birbirimizden hoşlanan insanlardık."* Tatil dönüşü aynı anda herkese bir telefon gelir, Doğu Berlin'de bulunulması istenmektedir. Özet olarak, Parti onları orada dinletmiştir. PB tarafından görevlendirilen V. Sarısözen konuştuklarını anlatır ve: *"Hatta bir de marş bestelemişsiniz"* der. O. Baydar şöyle demektedir:

Eşim çok matrak da bir insandır. Biraz eleştirel bir şekilde, bir devrimciler güçbirliği marşı vardı bir zamanlar, onu söyleyen arkadaşlarımız da çoğunlukla Doğulu olurlardı: *"Devrimciler güçbirliği, sende katıl, sende katıl."* Mahsuniler, İhsaniler onların da böyle bir şeyi vardır, bunları söylüyordu. Bu kadar ilkel bir şeylerle sorguya çekildi bu insanlar. Ben gitmedim hiçbir zaman o sorguya. Sonra MK'de, o sırada yönetim değişikliğiyle orada olanlar, Nabi dahil benim öğrencilerimdi bir şekilde. Aynı yaşlara yakınız, ama demiştim ya hemen ders vermeye başlamıştım. V. Sarısözen özellikle benim tam öğrencimdi, not verdiğim falan. Onların da bana karşı bir hoca öğrenci ilişkisi değil, ama böyle bir çekingenlikleri olurdu. Ben pek böyle lafımı saklamam, sonradan itiraf etti Veysi: *"Sana tekrar gel falan demedik, korktuk, çıkacak olaylardan"* diye. Bunu da biz anladık ki kimin yaptığı çok önemli değil, mesela bu işe Yunanistan Partisi karıştırılmış olabilir. Düşünün ki *"orada birtakım hainler var, aman yoldaş git, Yunan Partisi, kardeş parti, git bunları dinle..."* Sonra düşündük ki öyle bir tip vardı etrafta da...

G. Dinçer, tatil anında bu dinletme olayını anlayamıyor. Hepsinin yönetimle sorunları vardır ve ne konuşacaklarını da biliyorlardır. *"Ayrılalım mı şu Parti'den, ayrılmayalım mı?"* noktasındadırlar. Yine de istifa etmemeyi, TİP'le birleşme sürecini beklemeyi düşünürler. TİP'in etkisi, eleştirisi ile yönetimdeki sorunların çözülebileceği beklentisi içindedirler. G. Dinçer'in sorgulanmasına katılan kişi DİSK eğitimlerinden öğrencisi PB üyesi genç bir işçidir ve: *"Biz ihanetinizi dinledik, nedir bu rezalet?"* diye başlar. V. Sarısözen: *"Ben dinlemedim. Politbüro'da dinlemişler. Politbüro üyesi olarak Politbüro'nun görevini yapıyorum. Böyle bir olay var. Siz fraksiyon musunuz? Ne yapıyorsunuz?"* gibi sorular sorar. G. Dinçer: *"Sen bırak benim söylediğimi. Zaten söylediğimiz her şey partide ikrah getirdi. Yeni bir şey duymadınız da, bizim için çok daha yeni bir şey oldu bu rezalet. Bunu kim yaptı? Esas ben hesap soruyorum."* V. Sarısözen: *"Benim haberim yok. Bu kısmını bilmiyorum, dinlenme olduğu sırada yoktum buralarda, Sovyetler Birliği'ndeydim"* diye yanıtlar. Bu isyanı büyütüp *rezalet* deyince, N. Yağcı kendisini çağırtır: *"Vallahi benim dahlim yok. Sovyetler Birliği'ndeydim"* der. G. Dinçer: *"Peki kim yaptı? Gizli tuttular. O kadar utanç verici ki, suç ortada kaldı. Kendileri itiraf ettiler, haberimiz olmayacaktı dinlendiğimizden. Burnumuzu sürtüp, dizginleyip 'Biz her şeyi yaparız. Kalın ve bizi daima bir Partili olarak yadedin' ayaklarındalar"* diyor ve: *"Siz beni atmadan, sizi attım hayatımdan. Partili hayatımı bitirdim"* diyerek ayrılıyor. Hepsi Parti'den ayrılırlar. O. Baydar: *"Bu, çok ilkel, çok korkunç bir şeydi. Bu, hepimizi gerçekten, vardır ya son damla evlilikte aşkta da olur. Biz o süre içinde neden ayrıldığımızı yazarak partiyle bağlarımızı kopardık. 'Komünist partilerinden ayrılınmaz; giriş bedava, çıkış parayla' diye laflar vardır. Ayrıldık. TKP maceram orada bitti"* diyor. V. Sarısözen,

Parti'nin işleyişi açısından bu tür gizli bilgilerin Genel Sekreter'de bulunduğunu belirtiyor.

G. Dinçer ve O. Baydar ile yaptığım söyleşilerde, Marksist-Leninist partilere çok olumsuz yaklaştıklarını gördüm. O. Baydar'ın son yıllarda büyük satış getiren kitapları da bu eleştirel bakış açısını yansıtıyor. G. Dinçer gibi, İKD kurucusu olmuş, önemli görevler üstlenmiş kişilerin bir araya gelerek yazdıkları *"... ve hep birlikte koştuk"*[15] adlı kitap feminist bir yaklaşımla geçmişi eleştiriyor. O. Baydar'ın söyleşisinde vurguladığı gibi, yükselen bir hareketin çekiciliğine kapılanlar, inişte alanı çabuk terk ediyorlar. Şu anda kendisini yazarlığının dışında, Irak Savaşı nedeniyle gelişen savaş karşıtı barış hareketinin içinde görüyoruz. Bir ara ÖDP'den milletvekili adayı olmuştu. İKD'li arkadaşlarımız ise, kurucu ve yönetici oldukları Ka-Der adlı kadın örgütünde toplumsal savaşıma katkıda bulunmaya çalışıyorlar.

III) GENEL SEKRETERLER'İN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ

TİP-TKP yöneticilerinin açıklamalarında ortak nokta, TİP-TKP birliğinin solun parçalanmışlığında bir dönüm noktası olduğu ve birlikten komünistlerin birliğini anladıklarıdır.

Brüksel Basın Toplantısı

7.10.1987'de TİP-TKP birliğiyle komünistlerin birliğinin tamamlanmış olamayacağı görüşü birliğin ilan edildiği *Brüksel Basın Toplantısı*'nda vurgulanmıştır. Burada, TSİP ve bağımsız Marksist aydın kesim kastediliyordur. Basın toplantısı Türkiye'deki gazetelerde de yer alır.[16]

7.10.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te, *TKP ve TİP tek çatı altında birleşti* başlığı altında B. Boran ve H. Kutlu'nun, iki partinin *"birleşmiş gibi sayılabileceğini"* belirttiklerini (Ek 2). Bulgaristan Türkleri konusuna değ-

---

[15] ... ve hep birlikte koştuk..., Açı Yayınları, İstanbul, Kasım 1996.

[16] 8.10.1987 tarihli *Milliyet*. "TİP Genel Başkanı B. Boran ile TKP Genel Sekreteri H. Kutlu, dün Brüksel'deki Uluslararası Basın Merkezi'nde ortak bir basın toplantısı düzenleyerek iki partinin birleşme kararı aldığını ve bu birleşmenin 1988 yılı içinde yapılacak bir kongre ile son şeklini alacağını açıkladılar. Yeni partinin adı TBKP (Türkiye Birleşik Komünist Partisi) olarak belirlendi. B. Boran'ın hasta olarak katıldığı ve yabancı basının pek ilgi göstermediği basın toplantısı H. Kutlu'nun ortak bildiriyi okuması ile başladı. Daha sonra gazetecilerin sorularını yanıtlayan B. Boran, TİP'in de, TKP'nin de 'illegal' olduğunu hatırlattı ve *'Şimdi amacımız legala çıkmaktır ve legal olarak çalışmaktır'* dedi. Şu anda Türkiye'de asıl sorunun ANAP'ın alaşağı edilmesi olduğunu ileri süren B. Boran, *'Bizim kavgamız ANAP ile diğer partilerle değil. Bunun için muhalefet partileri arasında fazla bir ayrım yapmadan bu partilerin güçlenmesini destekliyoruz'* diye konuştu. Özal'ın yeni Seçim Kanunu ile diktatörlüğe doğru gittiğini, muhalefet partilerinin Meclis'te grubu olmasına bile taraftar olmadığını kaydeden B. Boran, *'Şu anda yapılacak ilk iş ANAP'ın geriletilmesidir'* şeklinde konuştu."

nilmediği, sadece Ankara ve Sofya arasında iyi komşuluk ilişkilerine dikkat çekildiğini; Kıbrıs konusunda uluslararası konferans fikrinin savunulduğunu ve B. Boran'ın, *"Amaç Türkiye'deki ABD üslerinin kalkmasıdır. Bunun gerçekleşmeyeceğini biliyoruz. Hiç değilse modernizasyon adı altında üslere yeni nükleer silah yerleştirilmesin"* dediğini ve Türkiye'nin bugünkü gelişmişlik düzeyinde Avrupa Topluluğu üyeliğinin eşit koşullarda gerçekleşmeyeceğini, Avrupa Topluluğu ile ikili anlaşmalar yoluna gidilebileceğini belirttiğini; H. Kutlu'nun: *"Biz PKK'nin cinayetlerini de tasvip etmiyoruz. Ulusal bir dava bu yöntemlerle çözülemez. Kürt sorunu Türkiye'nin toprak bütünlüğü muhafaza edilerek adil ve barışçı yollardan çözülmelidir"* dediği haberi verilmektedir.

Basın açıklaması, TKP Plenum kararlarının izlerini taşımakta ve ABD üsleri konusundaki yumuşama ise "Gorbaçev'un esintisini" hissettirmektedir.[17]

Ç. Altan, TKP'nin de, TİP'in de legal olmasından yana olduğunu belirtmektedir.[18] 9.10.1987 tarihli *Milliyet*'te M. A. Aybar, *"Eski TİP birleşmezdi"* diyerek TBKP'ye tepkisini yansıtır. Y. Küçük, bu program taslağı ile TBKP'nin Washington'a, Türkiye'deki tekellere *"Biz artık değiştik, tövbe ettik"* izlenimini verdiğini; B. Boran ile H. Kutlu'nun bu taslak ile sosyalist, Marksist ve komünist hareketten uzaklaştıklarını; TİP-TKP birleşmesiyle bir komünist parti, hatta sosyalist parti çıkmadığını, tam tersi bir boşluk doğduğunu; Türk solculuğunun NATO'ya, ABD ve AET'ye karşı olduğunu; yeni parti programının NATO'ya, ABD'ye karşı olmadığını, ABD dış politikasını reddetmediğini; dincilerle, S. Demirel'le uyuşmak istediğini belirtmektedir. S. Aren ise, program taslağı konusunda bilgisi olmadığını, ama solda birlik sağlanması açısından olumlu bir gelişme olarak gördüğünü açıklarken; Ç. Anadol bunun TSİP'in bilgisi dışında bir gelişme olduğunu, program taslağından Türkiye işçi sınıfı siyasi hareketinin 1987 Türkiyesinde ulaşmış olduğu ideolojik yetkinlik düzeyinin bir hayli gerisinde kalındığının anlaşıldığını, bununla birlikte işçi sınıfı siyasi hareketini temsil eden örgüt sayısının azalmasını olumluluk olarak gördüğü haberleri yer almaktadır.

B. Boran: ***"Biz illegal bir parti kuruyoruz."*** V. Sarısözen, 1987 yılında hep birlikte Brüksel'e gittiklerini; Brüksel'de B. Boran'ın basın toplantısına çıkamayacak kadar rahatsız olduğunu, *"Eğer terk edersem kusura bakma-*

---

[17] 10.9.1987 tarihli *2000'e Doğru* dergisi *TBKP Program Tasarısı*'nı ele alarak eleştirmekte ve tasarıda *"Gorbaçev'un estirdiği rüzgârın kendini açıkça hissettirdiği"* vurgulanmaktadır.

[18] 8.10.1987 *Güneş*. Ç. Altan: "Ben TKP'nin legal olmasından yanayım. Çağın içinde biçimlenen ve yasallaşan bir partinin Türkiye içinde de legal olmasından yanayım. Çağın içinde biçimlenen her görüşün bizim demokrasimizde de biçimlenmesinden, yasallaşmasından yanayım. Oysa, TKP de, TİP de Türkiye'de legal değiller. Öyle olunca da bu konuda benim bir görüş bildirmem anlamsız olur. Legal olsunlar ki bir görüş bildireyim" diyor.

yın" diyerek toplantıya başladığını; toplantıda TİP ve TKP kanadı N. Yağcı ve B. Boran'ın bir dizi konuşma yaptıklarını; bu arada *Güneş* gazetesinden bir gazetecinin B. Boran'a, *"Mademki şimdi siz burada böyle konuştunuz, böyle bir Parti kuruyorsunuz, yarın bir delegasyon gönderip Ankara'ya Dışişleri Bakanlığı'na Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kuruyoruz diye bir dilekçe verecek misiniz?"* gibi bir soru sorduğunu ve B. Boran'ın derhal: *"Ne münasebet, biz illegal bir Parti kuruyoruz. Bizim Dışişleri Bakanlığı'na gidip dilekçe vermemiz söz konusu olmayacaktır"* dediğini, N. Yağcı'nın da söz aldığını, bu netlikte konuşmadığını, ama o an konunun üzerinde durmadıklarını anlatıyor. N. Sargın da TİP'in ileri sürdüğü dört ilke üzerinde anlaştıktan sonra, B. Boran'ın çok hasta olmasına ve doktorunun *"İntihar ediyorsunuz"* ısrarına karşın Brüksel'deki basın toplantısına katıldığını ve basının sorularını yanıtladığını belirtiyor.

Behice Boran'ın Ölümü ve Türkiye'ye Getirilmesi

B. Boran, 10 Ekim 1987'de öğle saatine doğru Brüksel'deki evinde kalp krizi geçirir. Bakıcı olarak bulunan kadının fark etmesi üzerine acil servise haber verilir, doktorun müdahalesine karşın kurtarılamayarak saat 19'da vefat eder. Ölüm haberi ertesi günkü *Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet* olmak üzere üç gazetede yer alır. *Cumhuriyet* gazetesinde kısaca özgeçmişi de verilmektedir.[19]

N. Sargın, B. Boran'ın ölümü üzerine gömülme koşulları konuşulurken, Türkiye'ye gönderilmesi üzerinde durduklarını ve oğlunun istemesi fikrinin geliştirilerek, Meclis töreni yapılmasının istenmesi noktasına gelindiğini; böylece cenazenin Türkiye'ye getirilmesi fikrinin TİP'ten çıktığı ve *ortak karar* haline geldiğini vurguluyor.[20] B. Dere, PB'nin Berlin'de top-

---

[19] 11.10.1987 Basın. "1 Mayıs 1910'da Bursa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da yapan B. Boran yüksek öğrenimini Amerika'da tamamladı. 1939'da Michigan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdikten sonra Türkiye'ye döndü ve kısa bir süre lise öğretmenliği yapan B. Boran, daha sonra AÜ DTCF Sosyoloji Bölümü'ne doçent olarak atandı. 1944 yılında TKP'ye girdi. 1946'da çevirmen Nevzat Hatko ile evlendi. 1948 yılında siyasi görüşleri gerekçe gösterilerek Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes ile birlikte kadroları kaldırılarak üniversite ile ilişkileri kesildi. Boran, 1950'de Türk Barışseverler Cemiyeti'nin kurucu üyesi ve başkanı oldu. Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkan bir telgrafı Meclis'e göndermesi nedeniyle bir grup arkadaşı ile birlikte tutuklandı ve 15 ay hapis cezasına çarptırıldı. 1962 yılında TİP'e giren Boran, 1964'te MYK'ye seçildi. 1965 genel seçimlerinde TİP Urfa Milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 1970 yılında TİP 4. Büyük Kongresi'nde Genel Başkan oldu. 12 Mart 1971 askeri darbesiyle kapanan TİP'i 1975'te 50 kişilik kurucular kuruluyla yeniden kurarak genel başkan oldu. 12 Eylül 1980 darbesi sonucu bir süre gözaltında kalan Boran, o süre içinde yurtdışına çıktı. 1981 Haziranında *'yurda dön çağrısına uymadı'* gerekçesiyle Türk vatandaşlığından çıkarıldı."

[20] 12.10.1987 tarihli basında, *"B. Boran'ın cenazesi Türkiye'ye getiriliyor"* haberi ve oğlu Dursun Hatko'nun, cenazenin Türkiye'ye getirilmesi için annesinin avukatı Ersan Şansal'ın gerekli işlemleri yaptığını; Şansal'ın da, *"Sayın Boran'ın cenazesinin Türkiye'ye getirilmesinin yanı sıra, kendi-*

lanarak dönüş kararı aldığını, ertesi gün TİP yönetimi ile TKP PB'nin ortak toplantısında N. Sargın ve N. Yağcı'nın dönüş kararının alındığını, Türkiye'ye dönüşün ortak planlaması yapıldığını; TKP MK 8. Plenumu'nun Berlin'de toplanarak Genel Sekreterin yokluğunda parti yönetimi, PB'nin çalışması, yasal parti kuruluşu, ülkeye dönüşler konularında kararlar aldığını ve M. Karaca'nın TKP MK Genel Sekreter Yardımcılığı görevine getirildiğini belirtiyor.

13.10.1987 tarihli basında B. Boran'a Meclis'te yapılacak törenle ilgili haberler yer almakta[21] ve ölüm ilanları, dönemin parti liderleri ile yakından tanıyanların Boran'la ilgili söyledikleri verilmektedir. Ç. Altan'ın: *"Büyük bir kayıptır. Türkiye'nin 20. yüzyılla bir türlü bütünleşememiş koşullarının içinde yaşamını feda edercesine görüşlerini savunmakla direnmiş ve erkek olmakla öğünen bir toplumdan çağdaş ilericiliğin bir kadın kahramanı olarak ortaya çıkmıştır. Koşullarına uygun bir toplumda yetişmiş olsa yaşamı acılarla değil, alkışlarla donanacaktı"* sözleri. 12.10.1987 tarihli basında yer almaktadır.

H. Çelenk'in, Devlet Bakanı H. C. Güzel'e *"Behice Boran'ın ölümüyle birlikte hakkındaki vatandaşlıktan çıkarılma işlemlerinin bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte ortadan kalktığını"* ilettiği; H. C. Güzel'in, *"Büyükelçi, Behice Boran'ın avukatları bize başvursunlar diyor"* diyerek, hükümet tarafından İstanbul Valisi Nevzat Ayaz'a ve Emniyet Genel Müdürü Saffet Arıkan Bedük'e, *"Cenazenin bir sorun çıkarılmadan Türkiye'ye getirilmesi için Behice Boran ailesine kolaylık sağlanması"* yolunda talimat verildiğini bildirdiği 13.10.1987 tarihli basında yer almaktadır.

V. Sarısözen, B. Boran'ın cenazesinin Türkiye'de gömülmesine karar verildiğinde N. Yağcı'nın, B. Boran'la birlikte Türkiye'ye Parti yönetiminden insanların gitmesini önerdiğini, PB'den S. Coşkun ve Ş. Yıldız'ın gitmesinin kararlaştırıldığını ve birinin Danimarka, diğerinin İsveç'e eşyalarını toplamak üzere uçakla giderken, radyodan cenazenin devlet töreni ile kaldırılacağı haberi üzerine PB'nin tekrar toplandığını; N. Yağcı'nın, bu durumda S. Coşkun ve Ş. Yıldız'ın gitmesinin yeterli olmayacağını, kendi-

---

sinin eski bir parlamenter olması nedeniyle naaşının TBMM'den kaldırılmasını da isteyeceğiz" dediği; Brüksel'deki Türk sol örgütlerinin uğurlama töreni yapacakları; 1981 yılında Bulgaristan'da ölen eşi Nevzat Hatko'nun mezarının Sofya'da bulunduğu, Türkiye'de gömülmesine izin verilmezse eşinin yanına gömüleceği bildiriliyor.

21 13.10.1987 Basın: "Boran'ın cenazesi büyük olasılıkla, Perşembe günü TBMM'de düzenlenecek törenden sonra hafta sonunda İstanbul'da toprağa verilecek. Boran'ın avukatları dün, cenazenin Türkiye'ye getirilmesi konusunda Devlet Bakanı Hasan Celal Güzel'le görüştüler. ... Halit Çelenk, Ersen Şansal ve Nezahat Gündoğmuş ile görüşen Güzel, daha sonra Türkiye'nin Brüksel Büyükelçiliği'ni arayarak, Boran'ın cenazesinin Türkiye'ye nakli için gereken işlemlerin bir an önce başlamasını istedi. Boran'ın avukatları daha sonra TBMM Başkanı Necmettin Karaduman'ı ziyaret ederek, eski Şanlıurfa Milletvekili olması nedeniyle Boran için Meclis'te tören düzenlenmesi konusunda gerekenin yapılacağını söylediği öğrenildi."

sinin gitmesi gerektiğini söylediğini; buna kendisinin ve bir iki kişinin daha itiraz ettiğini; N. Yağcı'nın *"Benim yerime M. Karaca'nın bakmasını öneriyorum"* demesi üzerine gidişin çoğunlukla kabul edildiğini ve karar üzerine: *"Bu durumda çeşitli yerlere bir sormak lazım. Ne ölçüde destek alabiliriz uluslarası komünist hareketten falan, bütün bunları gözden geçirmek lazım"* dediğini; N. Yağcı'nın, kardeş sosyalist ülke partileri ile ilişki kurmak üzere gittiğini ve döndükten sonra tam bir destek aldığını, Türkiye'deki parti örgütlerinin de desteklediğini, gitmek gerektiğini vurguladığını belirtiyor. V. Sarısözen, A. Otman TKP PB ve iki Parti'nin birleşik toplantısında buna itiraz eder ve: *"Analiz hatası yapıyorsunuz, demokrasiye geçiş yolu, tam doğru değil"* diye ısrar ederler. A. Otman: *"En az iki buçuk yıl hapis yatarsınız"* der. V. Sarısözen gidişin onları zor durumda bırakacağını dillendirir:

> *Birincisi,* program yapıyoruz, bu program Parti'de tartışılıyor, büyük itirazlar, büyük kargaşa var. Bu sorun çözülmemiştir. *İkincisi,* TKP-TİP Birliğini henüz gerçekleştirmiş değiliz. Ortak kongre yapılmadı. Şimdi kalkıp gitmek, kongreyi gayrimeşru etmek anlamına gelecektir. *Üçüncüsü,* sosyalist hareketle bir Birlik çabamız, SOL BİRLİK diye bir şey var; bu, büyük bir olasılıkla itiraz edecektir; SOL BİRLİK'le de aramız bozulacaktır. Dolayısıyla, *"siz bu gidişle Parti içi istikrarı bozacaksınız, TKP içinde büyük bir kargaşa çıkacaktır. TKP-TİP Birliği başarısızlığa uğrayacaktır ve sol güçlerle olan ilişkilerimiz bozulacaktır. Onun için bu yanlış bir iş olacaktır. Bu, bir bakıma Parti'nin tasfiyesi anlamına gelir."* Sonuç itibariyle, bütün bu itirazlara rağmen, TİP kesimi teklif Türkiye Komünist Partisi'nden çıktığı için, otomatik olarak onu kabul etmek zorunda kaldılar ve: *"Oylama yapıyoruz, oybirliği"* dediler. *"Nasıl bir şey bu?"* diye sordum. Onun üzerine: *"Dışa karşı bizim böyle görünmemiz lazım"* dediler, kabul ettik.

N. Yağcı, dönüş kararının her iki parti kadroları içerisinde, yönetim düzeyinde herhangi bir dirençle karşılaşmadığını, TKP yönetiminin: *"Bu karar son derece risklidir. Sonuçları açısından riskli bir karardır"* denildiğini, bunun *"yanlış bir karardır"* anlamına gelmediğini, Türkiye'ye geldikten sonra ise farklı yorumlar yapıldığını ve hangi düzeyde dönülebileceğinin önce dışta bırakıldığını, kendisinin başından beri, en üstten Genel Sekreter düzeyinde dönülmezse, hem dönüşün etkisinin hem de dayanışma örgütlenmesinin zayıf olacağını; çünkü çok büyük riskin olduğunu, denk bir şey yapmak gerektiğini, ama bunu netleştirene kadar yukarıdan dönülememesi halinde, yani Genel Sekreterin gelmemesine karar verilirse eğer, o zaman alt düzeyde kimler gidebilir diye düşündüklerini, o zaman S. Coşkun'un ve Ş. Yıldız'ın isimlerinin olduğunu, hatta dönmek için hazırlık yaptıklarını söylüyor. Diğer sol gruplar ve *Sol Birlik* içinde de dönüşle-

ri sırasında bir tavır olduğunu, kiminin teslimiyet olarak gördüğünü, *"o koşullarda da dönülüyor, genel olarak yanlış"* denildiğini, Türkiye'de daha sonra yansımasının da olduğunu söylediğini anlatıyor. Karardan sonra büyük bir dayanışmanın gerekli olduğunu, Avrupa'daki sosyal demokratlar ve komünist partilerle kendisinin ve partinin ilişki kurduğunu; Moskova'ya da giderek, SBKP MK ile sorumlu durumda olan V. Zagladin'le görüştüğünü ve Zagladin'in: *"Bu karar çok önemli bir karar ve hatta TKP için biz yıllar önce bir gün böyle bir kararı bekledik. Ama çok riskli bir karar. Türkiye'ye demokrasinin kolay geleceğini, siz döner dönmez geleceğini düşünerek gidiyorsanız, bu yanlış olur. Türkiye'de demokrasi çok çok daha zaman isteyecek. Fakat onu hızlandırmak için gidiyorsanız, doğrudur. Bu kararı aldığınız için kutluyoruz sizi ve her tür dayanışmayı da biz göstereceğiz. Ama karar size aittir ve kolay bir karar değildir"* dediğini açıklıyor. Demokratik Alman Birlik Partisi'nin aynı yaklaşım içinde, daha da riskli gördüklerini, ama kendisinin: *"Dünyadaki bu yeni değişim barış, demokrasi önündeki soğuk savaşın bitmesi yönündeki değişim, güçlü bir akım yaratıyor. Bunu dikkate alarak adım atmazsak, Türkiye'de demokrasi için neyi bekleyeceğiz? Türkiye'de öyle yakın zamanda bir devrimci durum olacak da biz döneceğiz. Bu, gözükmüyor. Her ülkenin koşulları farklı. Biz böyle değerlendireceğiz"* dediğini, hepsinden destek sözü aldıklarını ve herkesin enternasyonal dayanışma için çaba harcadığını söylüyor.

Komünist Parti'nin yasallaşması konusunda TİP ve TKP'de farklı tavır gelişir. Özal'ın yeni politikaları çerçevesinde, egemen çevrenin içinde bir çatlak hissedilir: *"141-142 doğrultusundaki kararsızlık"* Komünist Parti'nin yasallaşması konusunda TİP'lilerin fikri sorulur. Cevap: *"Evet"*tir. TKP'de ise çalkalanmalar olur. N. Sargın, dönüş kararının önce *"B. Boran'ın cenazesi ile dönelim"* biçiminde getirildiğini; sonra *"Türkiye'ye giriş için başvuru yapılacak, daha olgunlaştıralım"* noktasına gelindiğini belirtiyor. Türkiye'ye dönüş önce cenazeyi kimin getireceği tartışması ile başlar. *"TİP ve TKP'nin temsilcileri getirsinler"* biçiminde bir görüş ortaya atılır; bu, N. Sargın'ın hem duygusal hem politik, *"Bu benim en yakın yoldaşımdı, onu Türkiye'ye ben götürmek istiyorum"* tutumuyla birleşir. A. Atalay'ın duyumuna göre TKP kanadındaki ilk taliplıler S. Coşkun ve Ş. Yıldız'dır. TİP-TKP içinde bu tartışma MK ile sınırlı kalmış ve *"İki lider Türkiye'ye dönebilir mi?"* tartışmasına dönüşmüştür. A. Atalay: *"Toplasanız Türkiye'de TİP'ten bu tartışmaya 10 kişi, TKP'den 5 kişi katılmıştır. Belki bu rakam TİP'ten 20 ise, TKP'den de 10'dur. Ama TKP'den asla 15 değildir, bundan eminim. Çoğu onaylar da telefon görüşmeleriyle alınmıştır"* diyor.

B. Boran'ın cenaze töreni için TİP, TKP, *Avrupa Konseyi Komünist Grubu* ve *Dünya Barış Konseyi* temsilcilerinden oluşan bir komite kurul-

duğu, komitenin Brüksel'de yapılacak uğurlama töreni ile ilgili hazırlıkları yürütmek ve cenazenin Türkiye'ye gönderilmesini sağlamakla görevlendirildiği, 14.10.1987 tarihli basında yer almıştır.

B. Boran için Brüksel'de görkemli bir tören gerçekleştirilir. N. Sargın'ın eşi Yıldız Sargın, Brüksel'de birçok devletten gelenlerle büyük, güzel bir tören yapıldığını, büyük bir salonda katafalk üzerindeki cenazenin etrafından herkesin birer birer geçtiğini; Türk bayrağına sarılı tabut Brüksel'de cadde üzerinde taşınırken Belçikalıların saygıyla durduklarını, bir klakson sesi dahi duyulmadığını; Türk bayrağına sarılı tabutun Atina üzerinden Türkiye'ye getirildiğini; gülen resmi ve Türk vatandaşı olduğunu belgeleyen nüfus kâğıdındaki sayfanın fotokopi ile büyütülmüş olarak tabutuna konmasının anlamlı, iyi düşünülmüş bir fikir olduğunu belirtiyor. Brüksel'deki cenaze töreni Türkiye'deki basından verilmektedir.[22]

B. Boran'ın cenazesi Esenboğa Havaalanı'nda. 16 Ekim 1987, B. Boran'ın cenazesini almak için Esenboğa Havaalanı'na gelen Avukatı E. Şansal ile Siyasi Şube Müdürü Hasan Eryılmaz arasında tabutun üzerindeki Türk bayrağı nedeniyle tartışma çıkar, H. Eryılmaz, *"Boran'ın 8 yıl 9 ay mahkûmiyeti"* nedeni ile Türk bayrağına sarılmasının, Bayrak Kanunu'na aykırı olduğunu ileri sürer; E. Şansal: *"Mahkûmiyetin Askeri Yargıtay 3. Dairesince bozulduğunu ve kararın ortadan kalktığını"* söyler, bunlar tabutun teslim alınmasıyla ilgili tutanağa geçirilir. 17.10.1987 tarihli basında, cenazenin Esenboğa'da karşılanması ve TBMM'deki tören anlatılmaktadır.[23] Törenin yapıldığı saatlerde Meclis'e gelen Başbakan T. Özal, gazetecilerin

---

[22] 17.10.1987 tarihli basında *B. Boran'ın Brüksel'de düzenlenen cenaze töreni* Belçika Komünist Partisi'nin *Brüksel'deki Belçika-Sovyet Dostluk Evi*'nde düzenlenen veda törenine çok sayıda Avrupalı komünist parti temsilcisi ve parlamenterin katıldığı, Türk bayrağına sarılı tabutun saat 10.30'da salona getirilmesinden sonra ilk olarak Belçika Komünist Partisi'nden Claude Renard'ın, Boran'ın kişiliğini öven kısa bir konuşma yaptığı, Batı Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelen ve sayıları bini bulan partililerin bir kısmının girebildiği salonda konuşmaların yapıldığı, N. Sargın ve H. Kutlu'dan sonra, Fransa'dan gelerek törene katılan Server Tanilli'nin de konuştuğu; cenazenin beraberindeki heyetle birlikte saat 17.00'de hareket edecek uçakla Atina'ya gönderildiği, sabah İstanbul üzerinden Ankara'ya ulaştırılacağı bildirilmektedir.

[23] 17.10.1987 Basın. "Cenaze 11.10'da karşılamaya gelenlere teslim edilir ve cenaze arabasına konur. Karşılamaya gelenler polis tarafından videoya kaydedilir, cenazenin teslim alındığı kargo binasının önünde çok sayıda sivil polis aracı bulunmaktadır. Havaalanında oğlu Dursun Hatko, annesiyle en son yurtdışına çıkmadan 7 yıl önce yüz yüze görüşebildiğini söyler ve tören için gelen Batı Alman Komünist Partisi Prezidyum Üyesi Werner Cieslak, *'Bu büyük insan Behice Boran'ı kendi topraklarında size veda etmesi için getirdik'* diye konuşur. 12.15'te havaalanı çıkışında USAŞ bekleme salonunun önüne getirilen Türk bayrağına sarılı ve üzeri karanfillerle donatılmış tabutu bir dakikalık saygı duruşundan sonra, çok sayıda kişi omuzlarına alarak cenaze arabasına taşır ve konvoy halinde törenin yapılacağı TBMM'ye saat 13.30'da gelinir. Törene Meclis Başkan Vekili Özer Gürbüz, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, Genel Sekreter Fikri Sağlar, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve parti yöneticileri, DYP milletvekilleri Namık Kemal Şentürk, Doğan Kasaroğlu, Memduh Yaşa, Lezgin Önal, Cemal Özdemir, Yılmaz Hastürk, eski CHP milletvekilleri Temel Ateş, Mustafa Gazalcı, Kemal Anadol, Mehmet Ali Pestilci, kapatılan 1. TİP'in Muğla Senatörü Fatma Hikmet İşmen, avukatları, arkadaşları, çok sayıda yurttaş katılır."

'Törene katılacak mısınız?' sorusuna sinirlenerek *'Hayır!'* yanıtını verir. Hükümet ve ANAP'tan hiçbir temsilci katılmamıştır. Tören baştan sona videoya kaydedilir. SBKP'nin gönderdiği çelenk polis tarafından tören alanına sokulmaz. Saygı duruşundan sonra saygı yürüyüşüne geçilir. Protokol, yürüyüşün 10 metre yapılmasına izin verir. Cenaze karayolu ile İstanbul'a gönderilir.[24] B. Boran'ın toprağa veriliş töreni çok görkemlidir. B. Boran'ın bir fotoğrafı altında, onun *"Kurtuluş Hep Birlikte Olacaktır. Hep Birlikte Kurtulacağız. Hep Birlikte Mücadele Edeceğiz. Hep Birlikte Kazanacağız"* sözleri yazılı yakalıklar takan kalabalığın cenaze arabasının ardından yürümesine güvenlik güçleri tarafından izin verilmemiş ve daha sonra kortejin kaldırımdan yürümesine izin veren güvenlik güçleri, yürüyenlerin çevresinde Çevik Kuvvet'ten oluşan bir barikat oluşturmuştur. Kortej Şişli Camisinden Zincirlikuyu mezarlığına kadar uzanmıştır. Mezarı başında saygı duruşunda, binlerce kişi sağ yumruklarını havaya kaldırarak N. Hikmet'in *"Güneşe akın var"* şiirini bir ağızdan okur.[25] Cenazenin düzenleme ve örgütsel sorumluluğu U. Coşkun'a verilmiştir:

> 1500 kişilik bir güvenlik gücü bana bağlı çalışıyordu. 10'ar kişilik gruplar halinde TİP'li, TKP'li gençler, işçiler, hatta TSİP'ten ve Dev-Genç'ten insanlar, ama ağırlık TİP'li, TKP'li işçi ve gençlerden ya da kadrolarından oluşuyordu. 1500 kişi ilk defa böyle örgütlü olarak bir araya geldi, planlandı, ortaya çıktı. İşin derinliğine bakmazsanız, daha önce konuştuğumuz, örgütsel, politik, ideolojik birlik önündeki engeller, tartışmalar, bu sorunları dikkate almazsanız, müthiş umut verici... böyle yaşanması, insanların bir mücadele ve direnç gösterme niyeti, gerek Ankara'daki törenle, gerek İstanbul'daki törenle bu iş kolay olacak zannediyorsunuz; öyle değil, öyle yaşanmadı sonra...

---

[24] 18.10.1987 tarihli Milliyet'te *Boran için önlem* başlığı altında: "B. Boran'ın cenazesi saat 01.45 sıralarında İstanbul'a geldi. Çeşitli dernek ve sendikacılardan oluşan yaklaşık 500 kişilik bir grup, Boran'ın cenazesini E-5 karayolu Kartal kavşağında karşıladı. Behice Boran'ın cenazesini taşıyan ambülans, kalabalığın arasına girdiği sırada cenazeyi bekleyenler alkışlamaya başladı. Bu arada ambülans kırmızı karanfil yağmuruna tutuldu. Korteji karşılayan kalabalık daha sonra sağ yumruklarını havada sıkarak, bir dakikalık saygı duruşunda bulundu... yaklaşık 60 otomobilden oluşan kortej Kartal'dan hareket ettikten sonra, saat 03.30'da Şişli Etfal Hastanesi'ne geldi" diye İstanbul'a getirilişi anlatılıyor.

[25] 19.10.1987 Basın: "B. Boran'ın cenazesi, dün saat 10.00 sıralarında Şişli Etfal Hastanesi morgundan alınarak, Şişli Camisine getirildi. Öğle namazına kadar Şişli Camii avlusunda kalan B. Boran'ın tabutu önünde, yaklaşık 5 bin kişi saygı duruşunda bulundu. Törenine yurtdışındaki komünist partilerinden gelenler, sendika, dernek temsilcileri, sanatçılar ile çok sayıda yurttaş katıldı. SBKP MK başta olmak üzere çeşitli işçi kuruluşları, dernekler, partiler, öğretmenler ve yakınlarının çelenk gönderdikleri görüldü. B. Boran, anısına yapılan saygı duruşundan sonra Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi. Sadun Aren, mezarı başında kısa bir konuşma yaptı. Halk ozanı Dadaloğlu, Boran için yazdığı şiiri okudu. Açık mezarın yanında duran tabuta yine karanfiller, *'Kahrolsun faşizm, Boranlar ölmez, Zindanlar boşalsın, Tutsaklara özgürlük, İnsanlık onuru işkenceyi yenecek'* gibi sloganlar, alkışlar arasında toprağa verildi."

TBKP: "Hükümetin Yaklaşımı Olumlu." 25.10.1987 tarihli *Milliyet*'te TBKP yöneticilerinden A. Muhtar'ın, adı açıklanmayan bir Avrupa kentinde yurda dönüşle ilgili toplantıların sürdüğünü belirttiğini ve: *"B. Boran'ın cenazesinin Meclis tarafından selamlanması bunun önemli bir işareti olmuştur. Yurda beklenmeyen bir tarihte dönebiliriz. Bizim yerimiz Türkiye'dir. Parti olarak daima yurtiçinde özgürce örgütlenmeyi istedik. Bu özgürlüklerimizin tanınması elbette Türkiye'nin demokratlaşmasının çok önemli kanıtı olacaktır"* diyerek dönüşle ilgili plan kesinleştiğinde H. Kutlu'nun hafta başında açıklayacağını bildirdiği haberi verilmektedir.

B. Boran'ın ölümü sonrası, Türkiye'ye dönüş konusunda, N. Sargın'ın fikri *"Kongreler yapılsın, sonra Türkiye'ye gidelim"* biçimindedir. Diğer taraftan Türkiye buna hazır değildir; örneğin A. Nesin: *"Daha sonra gelsinler. Bize de sordular mı?"* demektedir.

Genel Sekreterler Yasallaşma İçin Türkiye'ye Dönüyor

27 Ekim 1987 tarihli basında, Genel Sekreterlerin legalleşme girişimleri için 29 Kasım seçimlerinden önce Türkiye'ye gelmeye TKP ve TİP'in karar aldığı ortak duyuru: *"İki parti Merkez Komiteleri her iki partinin Genel Sekreterlerini, iki partinin birleşmesiyle oluşacak TBKP'nin faaliyette bulunmasını legal olarak başlatmak, bunun için gerekli hazırlıkları yapmak amacıyla politik göçmen olarak bulundukları yurtdışından Türkiye'ye dönmekle görevlendirmiştir"* şeklinde verilmektedir.

İki Genel Sekreterin TBKP'yi kurma girişimine karşı ilk olumsuz tepki DGM, ANAP ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nden,[26] olumlu tepki ise SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar'dan gelir.[27] 29.10.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te DGM savcılık kaynaklarınca bu girişimin TCK'ye göre suç oluşturacağını, H. Kutlu ve N. Sargın'ın "illegal örgüt" yöneticisi durumunda bulunduklarının belirtildiğini; ANAP Dış İlişkiler Genel Başkan Yardımcısı Bülent Akarcalı'nın mevcut kanunlar çerçevesinde imkânların kullanılabileceğini ve: *"Bu kişilerin seçim arifesinde Türk kamuoyunun büyük ölçüde duyarlı olduğu bir konuyu böylesine emrivaki yapar gibi gündeme getirmeleri maksatlıdır"* dediğini; T. Özal'ın ise, bugünkü yasalarla TBKP'nin kurulamayacağını, haklarında dava varsa yargılanacaklarını, illegal faaliyetlere izin vermeyeceklerini belirttiği haberleri verilmektedir.

---

[26] 28.10.1987 *Hürriyet*. Türkiye'ye gelmeleri halinde yurtdışında aleyhte faaliyette bulunmaktan TCK'nin 140. maddesi gereğince ve *"komünizm propagandası yapmak, gizli cemiyet kurmak, yurtdışına pasaportsuz çıkmak"* suçlarından mahkemeye verilecekleri belirtilmiştir.

[27] 27.10.1987 *Cumhuriyet*. F. Sağlar: "Biz baştan beri her türlü düşüncenin yasal çerçeve içinde savunulmasına taraftarız. Anayasa'daki antidemokratik maddelerin kaldırılmasını bunun için istiyoruz. Yalnız faşizm, ırkçılık ve irtica gibi cumhuriyetin temel ilkelerine aykırı, insan haklarına bizatihi kendileri ters olan görüşler için aynı düşünceyi savunmuyoruz."

29.10.1987 tarihli *Hürriyet*, bu tepkilere yanıt olarak TBKP Enformasyon yetkilisinin, 11 Kasımda iki Genel Sekreterin her şeyi göze alarak dönecekleri ve kendilerine eşlik edecek partililerin de olabileceğini belirterek, *"Yapılacak girişimlerde ve arkadaşlarımızın gelişlerinde tüm demokratik güçlerin yardımcı olacaklarına inanıyorum"* dediğini bildiriyor. 30.10.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te H. Kutlu'nun, *"yumuşama"* ortamından yararlanarak dönmeye karar verdiklerini, dünyada bugünkü koşulları göz önüne alarak programlarını değiştirdiklerini, *"çok partili sosyalizmi"* kabul ettiklerini ve seçimlerde SHP'nin en çok oyu almasını istediklerini açıkladığı haberi yer alıyor.

Sosyal Demokratların ikircikli tavrı. 31.10.1987 tarihli *Hürriyet*'te SHP Genel Başkanı E. İnönü, H. Kutlu ile N. Sargın'ın Türkiye'ye dönüşleri için, *"Bizim dışımızda bir şey. Ben bu konuyla hiç ilgilenmiyorum. Seçmenlerimizin önemli konusu bu değil"* diyerek, 1984 Martındaki yerel seçimler öncesi TKP'nin "Bizim Radyo" aracılığı ile SODEP ve DYP'yi desteklediğini ve: *"O yayın, alacağımız oyu azaltacak etki yaptı ve o zaman da bize zarar verdi"* dediği haberi veriliyor.

N. Yağcı, 1987 Kasımında Batı Berlin Türkiye Başkonsolosluğu'na başvurur.[28] 2 Kasım 1987 tarihinde Özal, Papandreu yanlısı *Etnos* gazetesine verdiği demeçte Türkiye Komünist Partisi'nin ileride resmen tanınabileceğini, TCK'nin 141., 142. ve 163. maddelerini seçim sonrası düşünebileceklerini söyler.

İki liderin Türkiye'ye dönme kararı. TİP-TKP Merkez Komiteleri, TBKP'nin yasal kuruluş çalışmalarını başlatmak üzere TKP Genel Sekreteri H. Kutlu ile TİP Genel Sekreteri N. Sargın'ın 16 Kasımda Türkiye'ye kesin dönüş yapmaları kararını alıyor.[29] Formülasyon önemlidir. Basın toplantısı sonrası bir *"Ortak Merkez Komitesi"* kurulmuş, *"Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni yasal olarak kurmak üzere görevlidir bu iki arkadaşımız"* kararı bu Ortak Merkez Komitesi'nde alınmıştır. Karar budur. A. Atalay, altını çizercesine şöyle diyor:

---

[28] 1.11.1987 *Cumhuriyet*. H. Kutlu'nun, Türkiye'ye dönüş için kendisine bir belge verilmesini istediğini, durumunun incelendiğini, vatandaşlıktan çıkarılmadığı ve kendisine Türkiye'ye dönüş belgesinin verilebileceğinin öğrenildiğini; Berlin Başkonsolosu belgenin verilmesi için TKP Genel Sekreteri H. Kutlu'nun Konsolosluğa davet edildiğini, H. Kutlu'nun Ekim Devrimi 70. yıldönümü törenine katılmak üzere Moskova'ya gideceğini, Türkiye'ye dönüş belgesini almak için muhtemelen 10 Kasımda Konsolosluğa geleceğinin belirtildiğini bildiriyor.

[29] 3.11.1987 Cumhuriyet. Türkiye'ye dönerlerken kalabalık bir grubun eşlik edeceğini, grup içinde Avrupalı parlamenterler, Uluslararası Af Örgütü, Yeşiller hareketi ile Dünya Barış Konseyi'nden temsilciler bulunacağını; 11 Kasım günü Batı Berlin'deki beş yıldızlı Steingen Bergen Oteli'nde basın toplantısı düzenleyerek, Türkiye'ye dönüşleriyle ilgili gazetecilere ayrıntılı bilgi vereceklerini, ayrıca Türkiye'ye gelecek grup içinde gazeteciler ve TV kameramanlarının da bulunacağını bildirmektedir.

Benim oy verdiğim karar da budur. Türkiye'den verdiğim oy da budur. Diğerlerinin oyu da budur. Ben kendimi bu karara bağlı saydım. Bütün açmazlarına rağmen bu karara bağlı saydım. Biz, *Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni Türkiye'de yasal olarak kurmaya çalışıyoruz.* Bu kararın en geniş yorumu şudur: *Komünist isimli bir partiyi biz yasalda kurmaya çalışıyoruz.* Bu kararın benim açımdan en geniş yorumu budur. Onun dışında bir yorumu mümkün değildir. O nedenle politik olarak uygun olsa bile ara formülasyonlar, işte *Sol Birlik, sosyalist isimler* bilmem neler, ortada bir karar olduğu için bunlar benim açımdan hiçbir zaman belirleyici olmamıştır. Doğru da olmamıştır.

N. Sargın, Brüksel Başkonsolosluğu'na seyahat belgesi için başvurduğu zaman Başkonsolos'un: *"Tutuklanacaksınız, gitmeyin"* ısrarıyla ilginç bir biçimde karşılanır. *"Bakın ben kendim geldim. Nümayiş yapılmasını istemediğim için kimseyi çağırmadım. Ben yurtdışında olan bir insan olarak Türkiye'ye gitmek istiyorum"* diye kesin konuştuğunu belirtiyor ve "Anladım ki Konsolostan caydırılmam istenmiş, Hürriyet'ten de bir gazeteci dışarıda bekliyor ki, benim bu konuşmam üzerine dışarıya çıkıp gazeteciyi gönderdi, bana da işlemlere başlanacağını söyledi, sonra oradan ayrıldım" diyor. 3.11.1987'de *Tercüman*, Başkonsolosluk'un, *"Seyahat belgesi için müracaat eden N. Sargın'ın bütün dokümanlarının hazırlandığını ve N. Sargın'ın Cumartesi günü Başkonsolosluka gelmesinin beklendiğini, ancak kimsenin uğramadığını"* bildirdiğini belirtiyor ve: "N. Sargın, H. Kutlu ile beraber Moskova'da mı?" diye soruyor.

4.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te Ankara DGM Savcılığı, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne gönderdiği bir yazı ile, H. Kutlu ve N. Sargın'ın Türkiye'ye gelmeleri halinde gözaltına alınmalarını ister. DGM Savcılığı, H. Kutlu ve N. Sargın hakkındaki soruşturmanın illegal bir örgütün yöneticileri olmaları nedeniyle başlatıldığını; soruşturmanın TCK'nin 141., 142. ve 146. maddeleri uyarınca sürdürüldüğünü, *"Kutlu ve Sargın'ın durumlarının hangi madde kapsamına girdiği, soruşturma çerçevesinde daha sonra açıklığa kavuşacaktır"* diye belirtir. Federal Almanya'da yayımlanmakta olan *Türkiye Postası* gazetesinin sorularını yanıtlayan H. Kutlu'nun, hükümetle bir anlaşma yapmadıklarını, ancak temastan kaçınmak için de hiçbir nedenin bulunmadığını belirterek: *"Attığımız adım politiktir. İlgili taraflarla ilişkiden kaçınmak, çocukça bir tutum olur"* dediği 4.11.1987 tarihli *Hürriyet*'te yer almaktadır.

5 Kasım tarihli gazetelerde, Zonguldak DYP milletvekili ve 1. Bölge Milletvekili Adayı Köksal Toptan'ın, Avrupa Topluluğu'na girme hazırlığı yapan Türkiye'de komünist partisinin yasallaşması gerektiğini belirttiği ve SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar'ın, *"TBKP yöneticileri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın yurda dönmeleri konusunda SHP'nin yasal çerçeveler*

içinde yardımcı olacağını; Kutlu ve Sargın'dan bugüne kadar SHP ile temas konusunda bir talep gelmediğini" bildirdiği haberleri verilmektedir.

6 Kasımda M. Ali Birand'ın Moskova'dan verdiği haberde, Gorbaçev'un atakta olduğu ve Moskova'nın K. Evren'in ziyaretini beklediği belirtilmektedir.

N. Sargın ve H. Kutlu Moskova'da. TASS Ajansı tarafından verilen haberde N. Sargın'ın, Moskova'da *Silahlı Kuvvetler Komutanlık Okulu*'nda yaptığı konuşmada, Gorbaçev'un reformlarının insanlığın gelişmesinde önemli bir rol oynayacağını; Sovyetler Birliği'nin gücünü dünyada hissettirdiği sırada 70. yıldönümünün kutlandığını söylediği ve sosyalist rejimlerin dünya üzerindeki etkinliğine değindiğini; TKP Genel Sekreteri H. Kutlu'nun özellikle sosyalist devrim üzerinde durduğunu ve 27. Kongre'de alınan kararların önemini vurguladığı; resmen doğrulanmamakla beraber, TKP ve TİP Sekreterlerinin, Sovyet lideri Gorbaçev ile "bir görüşme" yapabilecekleri bildirilmektedir.[30]

N. Sargın'ın avukatı DGM Savcısına dilekçe veriyor. E. Şansal, 1.5 sayfalık dilekçesinde, müvekkili N. Sargın'ın Türkiye'ye döndüğünde gözaltına alınmasını gerektiren bir neden bulunmamakla birlikte olası bir gözaltına alma halinde *İstanbul Atatürk Havalimanı*'ndan başlamak üzere her aşamada kendisi ile görüşebilmesi olanağının sağlanmasını ister.[31] 7.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te, DGM savcısının gözaltına alınmaları halinde bunun 2-3 gün olacağını sandığını, avukatların N. Sargın ile rahatça görüşebilmeleri için emniyete talimat vereceğini, görüşme hakkının savcılıkça sağlanacağını söylediği; İstanbul'dan Ankara DGM Savcılığı'na getirilmeleri için, Siyasi Şube Müdürü H. Eryılmaz'ın özel olarak görevlendirileceğinin öğrenildiği haberleri yer almaktadır. DGM Savcılık, hazırlık soruşturmasında, İçişleri Bakanlığı, TBMM Başkanlığı ve Başbakanlığa birer yazı yazarak, *"Vatandaşlıktan çıkarılan ve hakkında sıkıyönetim askeri mahkemelerinde devlete karşı işlenmiş suçlardan ötürü dava açılan Behice Boran'ın cenazesinin Türkiye'ye getirilme izninin kim tarafından verilerek TBMM*

---

[30] 6.11.1987 *Milliyet*. "... M. Gorbaçev'un dünyada büyük ilgi toplayan açıklık politikasını, devrimin 70. yıldönümü kutlama törenleriyle yayma çabasında olduğu izleniyor. Başbakan Rijkov veya Dışişleri Bakanı Şevardnadze'nin, Türkiye'yi ziyaretinin Ocak ayında belli olması,... Cumhurbaşkanı Evren'in Moskova'ya resmi bir ziyaret yapması bekleniyor. Gorbaçev'un önümüzdeki yıl Atina'yı ziyaret etmesi olasılığına karşın Türkiye'yi Başbakan Rijkov ile tatmin etme yaklaşımı Ankara'yı rahatsız ediyor."

[31] 7.11.1987 *Cumhuriyet*. E. Şansal: "Ancak henüz sorgu bile yapılmadan başlatılan soruşturma da, örneğin TCK'nın 146. maddesinin uygulanması isteğiyle bir dava açılabileceği yolunda basına yansıtılan görüşler, müvekkilim Nihat Sargın hakkında kamuoyunda kaygı duyulacak izlenimler doğmasına neden olmaktadır. Soruşturmanın hiçbir aşamasının savunmasız yürütülemeyeceği, ceza usulü hukuku sistemimizin bir gereğidir. Bu nedenle henüz sorgu yapılmadan, soruşturmada hukuki nitelendirme ve yasal dayanak konusundaki eğilimlerden uzak kalmak gerekmektedir."

önüne getirildiği, tabutun Türk bayrağına nasıl sarıldığı" konusunun yanıtlanmasını ister.[32]

7.11.1987 tarihli *Milliyet*'te Yeni Büyükelçi Albert Sergeyeviç Çernişev'in Ekim Devrimi'nin 70. yılı nedeniyle Ankara'da düzenlediği basın toplantısında, *"Biz, Türkiye ile iyi komşuluk ilişkileri içinde olmak arzusundayız. Türkiye dahil, hiçbir komşumuzun toprağında kötü emellerimiz yok"* biçiminde bir konuşma yaptığını ve SBKP ile TKP arasında temaslar bulunduğunu; H. Kutlu ve N. Sargın'ın Türkiye'ye gelişinin bir *"iç konu"* olduğunu ve iki ülkenin ilişkilerine etki yapmasının söz konusu olmadığını belirttiği haberi veriliyor.

"Türkiye'nin kalkınmak için yetkin, parlak beyinlere ihtiyacı var." ANAP müstakbel milletvekili, Başbakanlık eski başdanışmanı Adnan Kahveci'ye *"Nâzım Hikmet de Döner mi?"* sorusu yöneltildiğinde: *"Bazı konular toplumun hoşgörü sınırına göre değerlendirilmeli. B. Boran'ın cenazesinin Meclis töreniyle kaldırılması dört yıl önce söz konusu olabilir miydi? Türkiye'de artık uzlaşmacı bir tavır gelişiyor. Ama şunu belirteyim, bizim asıl işimiz yaşayanlarla. Türkiye'nin kalkınmak için yetkin, parlak beyinlere ihtiyacı var. Özal iktidarına hâlâ 'faşist diktatörlük' diye bakmayanlar gelsin Türkiye'yi birlikte kalkındıralım. Onları kazanmak istiyoruz. Hatta bu amaçla İsveç TV'si aracılığıyla çağrı yaptım. 'Gelin' dedim"* dediği, 8.11.1987 tarihli *Söz* gazetesinde yer alıyor.

H. Kutlu ve N. Sargın, E. İnönü, S. Demirel, B. Ecevit ve N. Erbakan'a mektup göndererek, TBKP'nin yasal olarak kurulması ve demokratik kültürün yerleştirilmesi için destek ister, pek çok köşe yazarına da mektup gönderirler; Genel Sekreterlerini Türkiye'ye gönderme kararı alan, hükümetle anlaştıkları ileri sürülen TİP-TKP Merkez Komiteleri, ortak bir açıklama ile seçimlerde *"ANAP'a hayır"* derler ve bu haberler 8.11.1987 tarihli basında yer alır.

B. Boran'ın cenazesinin getirilişi, TBMM'deki tören, tabutun bayrağa sarılması, askerlerin omuzlarında taşınması konusunda DGM Savcılığı'nın soruşturma başlattığı 8.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te yer almaktadır.

Kıbrıs Rum kesiminde yayımlanan *Haravgi* gazetesi H. Kutlu'nun, *"Kendisine pasaport verileceği konusunda vaatte bulunulduğunu, ancak*

---

[32] 7.11.1987 *Güneş*. Savcı: *"İlgili yerlere sorduk. Ancak istediğimiz belgeler savcılığımıza ulaştırılmadı. Bu arada gazetelerden TBMM Başkanı N. Karaduman ve Başbakan T. Özal'ın emirleri ile Türkiye'ye getirilerek tören yapıldığını öğrendik. Bunlar gazete haberleri, yazımıza cevap bekliyoruz"* diyor. Bu arada, TBMM'de tören yapılmasına Evren'in kayıtsız kalmadığı, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, TBMM Başkanlığı'ndan, Başbakan Özal'ın bu konuda ısrar ettiğini ve törenin yapılacağının bildirildiği, bilginin Evren'e sunulduğu; DGM Savcısı'nın açtığı soruşturma kapsamında ifadelerine başvurulabilmesi için TBMM kararının gerektiği, bunun için hazırlık evrakının Adalet Bakanlığı'na göndererek, soruşturmanın yürütülebilmesi için, her ikisinin dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyeceğini ve dosyanın Adalet Bakanlığı ve Başbakanlık kanalı ile TBMM Başkanlığı'na sunulacağı bildiriliyor."

işlemlerin geciktirildiğini" ve pasaport verilmemesi halinde *"Türkiye'ye başka yollardan girmeye çalışacaklarını"* söylediği haberi 10.11.1987 tarihli tüm basında; Almanya'nın *Frankfurter Rundschau* gazetesi Türkiye'de legal olmak isteyen TKP'yi Türkiye'deki gelişmelerin ışığı altında uzun bir yazıda irdeler ve H. Kutlu ile N. Sargın'ın herhangi bir cezaya çarptırılmayacaklarını belirtir, bu haber de *Milliyet*'te verilmektedir.

10.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te Cumhurbaşkanı K. Evren başkanlığında yapılacak MGK toplantı gündeminde, TBKP yöneticileri N. Sargın ve H. Kutlu bulunduğu bildirilmektedir.

DGM Savcılığı Ankara Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasi Şubesi'ne gönderdiği yazılı talimat ile H. Kutlu ve N. Sargın'ın İstanbul'da *"Uçaktan iner inmez gözaltına alınarak"* sorguları yapılmak üzere Ankara DGM'ye getirilmelerini istediği haberi, 11.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te yer almaktadır.

H. Kutlu ve N. Sargın'a, dönüş yolculuğunda parlamenter, gazeteci ve çeşitli insan hakları derneklerinden oluşan 33 kişilik bir heyet eşlik edecek, gözaltına alınmaları halinde, heyetteki yabancı parlamenter ve hukukçular girişimlerde bulunacaklardır.[33] Avrupa çapında dayanışma kampanyası başlatılmıştır.

MGK toplantısında, H. Kutlu ve N. Sargın'ın dönüşlerinin *"gürültüsüz, patırtısız"* gerçekleşmesi kararına varılır. TCK'nin 141., 142. maddelerinin kaldırılmasına İçişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı karşı çıkmış, Dışişleri Bakanı Halefoğlu ise savunmuştur. Bu haber 11.11.1987 tarihli *Söz*'de yer alır.

15.11.1987 tarihli *Hürriyet*'te, H. Kutlu'nun Doğu Berlin'den illegal yayın yapan TKP'nin Sesi Radyosu'nu kapatma kararı aldığı bildirilmektedir.

U. Mumcu, 17.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te *TKP ve Başbakan* başlıklı yazısında TİP ve TKP'nin birleştikten sonra H. Kutlu ve N. Sargın'ın Türkiye'ye dönme kararı vermelerinin nedeninin SBKP'nin benimsediği *"açıklık politikası"* gereği olduğunu belirtiyor ve: *"SBKP'nin Türk-Sovyet ilişkilerinin, artık, TKP ve 'TKP'nin Sesi Radyosu' ile bozulmasını istemediği ve TKP'lilere bu yüzden 'Yurdunuza dönün' çağrısı yapıldığı anlaşılmaktadır"* yorumunu yapıyor.

G. Dinçer, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler üzerine, daha duvar yıkılmadan önce DDR'nin: *"Artık legale çıkın. Türkiye'yi istemiyorsanız bile, önce Batı'ya gidin, legal olun, orada çalışın. PKK bile kendisi bilmem ne kongresi topluyor, bir şey yapıyor"* dediğini belirtiyor ve şöyle diyor:

---

[33] 14.11.1987 *Söz*. Heyette Fransa, Federal Almanya, Danimarka, İspanya, İtalya, Yunanistan komünist partilerinden 10 yönetici, 3 yabancı hukukçu, aynı ülke senatör ve parlamenterleri, Federal Almanya Belediye Meclisi üyeleri ve bir gazeteci ordusunun yer aldığı bildiriliyor.

O zaman bizimkiler sonuna kadar buna karşıydı. Bir kavga nedenimiz de buydu. Ya, şu Avrupa'da bari biraz legal çalışın. O bize tebliğ ettiğiniz, insanın insanı görmesi bile yasak genelgelerle yaşıyoruz. Bunun yerine tersine legale doğru yönelelim. Dünya kadar işçi, üniversiteli, mülteci var. En azından Avrupa'da öncelikle çıkalım ortaya. Görünür olalım. Legal olalım. *Hayır!* Sonunda baktılar önce: *DDR'yi bırakın, bu şehri terk edin* dendi. Artık Bizim Radyo bitiyor. Batı Almanya'ya çıkarmışlar arşivleri, envanterleri Duisburg'a taşıdılar. Hepsi sonra Avrupa'ya taşındılar, herkes Batı'ya çıktı. Ondan sonra Leipzig kapatıldı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TBKP'nin Yapılanması

1) HUKUKSAL GELİŞİM

Kutlu - Sargın Gözaltında

16.11.1987'de H. Kutlu ve N. Sargın kendilerine eşlik eden yabancı parlamenterler ve gazeteciler heyetiyle birlikte 15.30'da Ankara'ya gelirler. Çok geniş güvenlik önlemlerinin alındığı Esenboğa Havaalanı'na iner inmez gruptan tecrit edilir, içinde 7-8 polisin bulunduğu bir hizmet otobüsüyle arka çıkış kapısına ve çıkış kapısında da araçlar yine değiştirilerek Emniyet'e götürülürler.

17.11.1987 tarihli basında *TKP'liler gözbağı, kelepçe ve özel timle karşılandı* başlığı altında iki TBKP liderinin Siyasi Şube'ye bağlı *DAL* grubuna teslim edildiği haberi ve Kenan Evren'in: *"Yasa enselerinde, Komünist Parti kurulamaz"* sözleri yer almaktadır. Cumhurbaşkanının bu tavrı karşısında TBKP liderlerinin avukatları, *"Hâkimler Cumhurbaşkanı'na karşı bağımsız mı, değil mi?"* sorusunu yöneltirler. 18.11.1987 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde İlhan Selçuk, konuşmanın K. Evren'in kefil olduğunu söylediği 82 Anayasası'na da ters düştüğü yorumunu yapmaktadır.[1]

---

[1] 17.11.1987 *Cumhuriyet*. İlhan Selçuk, "1) Eğer ortada yargının yetkisine giren bir durum varsa, Cumhurbaşkanının susması gerekir. Çünkü Evren *kanunlarımız (Sargın ve Kutlu) enselerine yapışacaktır* dediği zaman adalet adamlarına emir vermiş görüntüsünü vermek istemektedir. 2) ... Cumhurbaşkanı Evren'in en çok şu sözleri şaşırtıcıdır: - *(Sargın ile Kutlu) gelince 'bakın Türkiye'de demokrasi yok' diyecekler.* Peki, Türkiye'de demokrasi var mı? Eğer varsa -ki Cumhurbaşkanı 'var' diyor- iki komünistin iddiası ile demokrasi yok olmaz; eğer yoksa, demek ki iki komünist bir gerçeği

18 Kasım 1987 tarihli *Cumhuriyet*'te, *Sorguları aynalı odada sürüyor* başlığı altında, Siyasi Şube'deki sorgulamanın sürdüğü, aynalı odada yapılan sorguya bazı MİT uzmanlarının katıldığı haberi; aynı gün Söz gazetesinde *Kutlu ve Sargın'a aynalı odada "tele-sorgu"* başlığıyla, aynalı odaya çekilen özel hatla H. Kutlu ve N. Sargın'ın sorgulamasının nasıl izlendiği ve sistemin çizilmiş krokisi verilmektedir. Bazı yayınlarda, MİT ve DAL grubu elemanlarının devre dışı bırakıldığı belirtilirken, bir kısmında tersi bilgiler yer almaktadır (Ek 1). Oysa, TKP-TİP konusunda uzmanlaşmış sorgulama ekiplerinin de DAL grubu içinde olduğu bilinmektedir...

32 avukatın, *"DGM Savcılığı'nın bizzat el koyarak başlattığı soruşturmayı polise devrederek sürdürmesinin yasal gerekçelerini anlamakta güçlük çekiyoruz"* dedikleri basın toplantısında açıklamayı yapan Veli Devecioğlu, müvekkilleriyle görüşme konusunda DGM Savcısı Nusret Demiral'ın verdiği sözü tutmadığını;[2] Cumhurbaşkanının açıklamasıyla ilgili olarak da ayrıca bir değerlendirme toplantısı yapacaklarını belirtiyor. 18.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*, Adalet Bakanı Kaya Erdem'in, kendisiyle görüşmeye gelen Fransız parlamenter Ledermann ile İngiliz hukukçu Bowden'i *"konu yargıya intikal etmiştir"* gerekçesiyle kabul etmediğini bildiriyor.

18 Kasım tarihli basında, N. Sargın ve N. Yağcı'ya kalp kontrolü yaptırılması ve işkence ihtimalleri yer alır.[3] Savcı Yardımcısı Ülkü Coşkun,

---

dile getiriyor. **3)** Cumhurbaşkanı Evren diyor ki: *-Bazıları hapse girerek kahraman olmaya çalışıyorlar.* Eh, bugün Türkiye'de yüzlerce, belki binlerce komünist cezaevlerinde yatıyor. Kahraman mı bunlar? Eğer Evren'in sözleri doğruysa, bizim çok partili rejim kahraman üretme fabrikası gibi çalışıyor. **4)** Cumhurbaşkanı Evren soruyor: *-Niye Türkiye'ye geliyorlar?* Sargın ve Kutlu bugün Türkiye'de geçerli yasalara göre suç işlemişlerse yurda gelerek adalete teslim olmaları doğru değil midir? Devletin görevi de suç işleyen yurttaşı dünyanın neresinde olursa olsun yakalayıp mahkemeye çıkarmak ve kanunları uygulamak değil midir?... Başbakan T. Özal diyor ki: *Çağ atladık!* Kim bilir, Komünist Partisi yöneticileri de Türkiye'ye nasıl çağ atladığımızı görmek için gelmişlerdir; oysa biz adamların gözlerini bağlıyoruz. Olur mu canım?"

2 18.11.1987 Basın. Veli Devecioğlu: "Müvekkillerimiz, uygar dünyanın kabul ettiği biçimde insan hakları ve demokratik özgürlükler çerçevesinde düşünme ve örgütlenme özgürlüğünün gereği olan haklarını kullanmak üzere yurda gelmişlerdir. N. Sargın ve H. Kutlu'nun gözaltına alınış biçimleri uygarca ve insani ölçülere uygun değildir. Soruşturma DGM Savcılığı'nca başlanmasına rağmen, polise devredilmesi ve polisçe sürdürülmesinin yasal gerekçelerini anlamakta güçlük çekiyoruz. Müvekkillerimiz yurda dönmeden önce DGM Savcılığı'na yaptığımız yazılı başvuru üzerine Savcı Sayın Nusret Demiral'ın müvekkillerle görüşmemizin kendilerince sağlanacağı, hatta bu görüşmelerin süresi ve biçimine ilişkin verdiği söz yerine getirilmemiştir. Önemle belirtmeliyiz ki, savunma hakkının dokunulmazlığı, adil, demokratik ve açık yargılama ilkeleri özenle korunmalıdır."

3 18.11.1987 *Güneş*. "... sorgulamalarında kimlik tespitinden sonra H. Kutlu'nun suçlamaları kabul etmediği ve TBKP tüzüğünü verdiği; her ikisinin *'yasallaşma'* istemleriyle ilgili elyazıları ile hazırladıkları 20 sayfa dokümanı polise teslim ettikleri; Ermeni terör örgütü ASALA, bölücü örgütler ve TKP'nin Moskova ilişkisiyle ilgili soruların yanıtlarının istendiği, sonra okutularak video çekimi yapıldığı ve Hacettepe kampusunda öğrencilerin, komünist liderlerin gözaltına alınmalarını protesto ettikleri, 6 öğrencinin gözaltına alındığı..."

doktorların kendileri tarafından gönderildiğini ve: *"Sorgu için her gün rapor alıyoruz. İki Genel Sekreterin sağlık durumları çok çok iyi"* dediğini, sorgulamanın "MİT'in TKP Masası" uzmanları ile Ankara Siyasi Şube'nin üç yetkilisi tarafından yürütüldüğünü belirtiyor.[4] 18.11.1987 tarihli *Hürriyet*'te yer alan N. Demiral'ın, *"Sargın'ın yüksek tansiyonu, Kutlu'da kalp rahatsızlığı var. Doktor raporlarında saptandı"* sözleri üzerine avukat E. Şansal, kaygılandıklarını, müvekkilleri ile görüşemediklerini, kime başvursalar *"yetkili olmadığının"* söylendiğini ve gözaltı süresinin 48 saati geçtiğini, savcılığa gönderilmeleri gerektiğini; yasaların yanlış uygulandığını vurgulamaktadır.[5]

Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanı, Prof. Dr. Nusret Fişek'in, H. Kutlu ve N. Sargın'ın avukatlarının *"Müvekkillerimizin sağlık durumlarından endişe duyuyoruz"* şeklindeki başvurularını değerlendirerek, dilekçe ile Ankara DGM Savcılığı'na başvurduğu ve kendileri tarafından seçilecek doktorlara muayene ettirilmeleri için izin istediği, 24.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te yer almaktadır.

Türkiye'ye dönüş ve gözaltı sonrası yazılı basının yaklaşımı, neredeyse *Tercüman* gazetesine yaklaşan bir anti-TKP, antikomünist doğrultudadır. B. Boran'ın cenazesi sürecinde filizlenen coşkuyu birçok köşe yazarının terk ettiği görülmektedir.

V. Sarısözen, muhalefet etmelerine karşın, gidişi destekleyerek ellerinden geleni yaptıklarını; *"Gidiş doğrudur"* diye Avrupa'da konuştuklarını; her komünist partisinde olduğu gibi *"alınan karar karardır, uyulur"* ilkesine bağlı olarak bu işi sonuna kadar savunduklarını; pek çok yerde dayanışma toplantıları yaptıklarını; ancak bu gidişin büyük bir subjektivist, iradeci bir adım olduğunu; durumu analiz etmede hata yapıldığını, bir demokratikleşme süreci işlediğini sandıklarını; başlangıçta tutuklanacaklarına ihtimal dahi vermediklerini: *"Bir süre sonra, bu gidiş kampanyası büyüdükten sonra, Türkiye'de medya tersine döndü ve saldırıya geçti, ama iş işten geçmişti artık, ipler atılmıştı."*

---

[4] 18.11.1987 *Milliyet*. *Kutlu ve Sargın'a KALP KONTROLÜ* başlıklı haberinde, *09'da* Kutlu ve Sargın'ın sorgu odasına alındığı, sorgulama devam ederken, *9.50'de* H. Eryılmaz'ın odaya girdiği, iki Genel Sekreterin halsiz olduğunu görünce, DGM Savcısı Nusret Demiral'ı aradığı, *10'da* Numune Hastanesi'ni arayarak Emniyet'e acilen elektro kardiyografi cihazı ile bir uzman doktor istediği, bu arada sorgu odasına Adli Tıp Kurumu doktorlarının girip çıktığı, *12.10'da Tıbbi ekibin* geldiği, *13.20'de* dışarıya çıkan hemşire ve iki uzman doktorun gazetecileri görünce tekrar içeriye kaçtıkları ve gazetecilerin polislerce zorla uzaklaştırıldığı, *15.30'da* Emniyet Sarayı'na gelen Sargın ve Kutlu'nun avukatı Erşen Şansal ile Bahri Belen'in, Siyasi Şube Müdürü'nün odasında 45 dakika H. Eryılmaz'ı bekledikleri halde herhangi bir yetkili ile görüşme olanağı bulamadıklarını bildiriyor.

[5] 18.11.1987 *Milliyet*. E. Şansal: "Müvekkillerimiz daha gelmeden, Savcılık Emniyet'e 7 gün süre verdi. Oysaki, önce 48 saat sorgulama yapılır, daha sonra olağanüstü bir durum varsa, ek süre tanınır. Ortada olağanüstü bir durum da yok, müvekkillerimizin sağlık durumlarından endişeliyiz, duyduğumuza göre sorgulama buna rağmen aralıksız sürdürülüyor."

Cumhuriyet gazetesi dış ilişkiler köşe yazarı Ergun Balcı ise *Komünist Partisi* başlıklı yazısında daha farklı bir yaklaşım içindedir: *"Sorunun özü de şu: Günümüzde, siyasal yelpazede komünist partisinin yer almadığı bir demokrasi, tam demokrasi değildir. Beğensek de beğenmesek de, sevsek de sevmesek de gerçek budur."*

Dönüşün üçüncü günü 19 Kasım 1987'de Cumhuriyet, *"Gözaltı* gündemde" başlığı altında, *"Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nun, komünist grupça acil karar tasarısı olarak hazırlanan gözaltı konusunun görüşülmesini kararlaştırdığı"* haberini verirken; aynı gün Günaydın, *"Komünistler Avrupa'yı bize karşı kışkırtıyor"*; Güneş, *"Yeni yaygara"*; Hürriyet, *"Şimdi de 'Komünist partisi' gerilimi, Avrupa bastırıyor"*; Sabah, *"TBKP yurtdışında yeni sözcüler buldu. Komünistlerin sözcüsü İmam Hatip mezunu"* (Mehmet Karaca'yı kastediyor, N.B.) başlığı altında *olumsuz bir hava* estirilir. Bugünün CNN Türk televizyonunda ilerici, hoşgörülü, demokrat görünümlü Taha Akyol'un *Tercüman*'daki yazıları, B. Boran'ın cenazesinden bu yana acımasız bir dille sürdürülür. *Tercüman*, M. Soysal'ın Milliyet'teki *"Küffara sığınıp da kalkışılan sefer"* başlıklı makalesini beğeniyle verirken; Cumhuriyet'te U. Mumcu, *TKP Olayı* başlıklı köşe yazısında olumsuz bir yaklaşım içindedir.

İki parti liderinin gözaltına alındıkları üçüncü gün basın, muhalefet parti liderlerinin tavrını da sergilemektedir. Sosyal Demokrat Parti lideri E. İnönü: *"Kritik konu"* diyerek yorum yapmazken; 12 Eylül sonrasında demokrasinin bir numaralı savunucusu S. Demirel: *"Vaktim yok"* der ve bunlar 19.11.1987 tarihli *Hürriyet*'te yer alır. 20.11.1987 tarihli *Milliyet*, Başbakan T. Özal'ın TKP konusunda Cumhurbaşkanı ile aynı görüşte olduğu haberini vermektedir.

Avukatlar, H. Kutlu hakkında alınmış bir *"tutuklama"* kararı, N. Sargın hakkında da *"açılmış bir dava"* bulunduğunu ve yargılama yasalarına göre, iki genel sekreterin poliste gözaltında tutulmasının mümkün olmadığını vurgular[6] ve 61 avukat, DGM'lerin, kuruldukları tarih 1 Mayıs 1984 sonrası olaylarla ilgili soruşturma yapma yetkilerinin bulunduğunu açıklayarak DGM Savcılığı'na dilekçe verirler. *"H. Kutlu ve N. Sargın'ın bu tarihte yurtdışında bulunduğunu, bu durumda ancak Türkiye aleyhine zararlı faaliyet iddiasında bulunulabileceği* ve *TCK'nın 141., 142. ve 146. maddelerindeki suçların isnat edilemeyeceğini"* savunan avukatlar, ayrıca DGM Savcısı'nın H. Kutlu ve N. Sargın'ı 6'sı uzman 100 kişinin sorguladığını; TİP-TKP ile ilgili bazı kişilerin de sorgulandığını söylediğini belirtirler.[7] 19.11.1987 tarihli *Söz* gazetesinde, *"Kutlu amatör, Sargın profesyo-*

---

[6] 20.11.1987 *Söz*. Sorgulama 48 saati geçiyor.

[7] 21.11.1987 *Cumhuriyet*. "DGM Savcılık yetkililerinin *gözetim süresinin* uzayabileceği, 15 güne kadar gözetim süresi verme yetkileri olduğu, Kutlu-Sargın için 4 ayrı yönden (140, 141, 142, 146)

nel" diye, sorgulamayı yapanların ilgili makamlarca, dikkatli olmaları doğrultusunda uyarıldıkları haberleri yer almaktadır.

21.11.1987 tarihli basında, Uluslararası Af Örgütü'nün örgütlerine acil eylem çağrısı yaparak, Türkiye'de gözaltında bulunan H. Kutlu ve N. Sargın'ın *"derhal ve koşulsuz serbest bırakılması ve kendilerine gerekli tıbbi müdahalenin yapılmasını"* istediği; H. Kutlu ve N. Sargın ile Türkiye'ye gelen parlamenterler, insan hakları dernekleri temsilcileri, üniversite görevlileri, hukukçular ve gazetecilerin İstanbul'daki basın toplantısında gözaltına alınmayı protesto ettikleri yer alır. 22.11.1987 tarihli *Milliyet*, Yunanlı ünlü besteci Mikis Teodorakis'in, Başbakan T. Özal'a bir mektup göndererek, 22 ülkede vereceği konserler sırasında H. Kutlu ve N. Sargın'ın durumunu anlatacağı haberini verir. Aynı tarihli *Cumhuriyet*, FKP yayın organı *Humanite* gazetesinin Parti Genel Sekreteri Georges Marchais'nin konuya ilişkin açıklamasını yazar ve FKP'nin bu olayda payına düşeni yerine getirmekten kaçınmayacağını belirttiğini bildirir. Bu arada Avrupa'dan protesto yağmuru ve yoğun bir dış destek görülmektedir.[8]

29 Kasım seçimlerini izlemek için Ankara'ya gelen Avrupa Parlamentosu heyetinin H. Kutlu ve N. Sargın'la görüşme istemleri hazırlık tahkikatı sırasında sanıkların kimse ile görüştürülmemesi gerekçe gösterilerek geri çevrildiği haberini 26.11.1987 tarihli *Milliyet* verir. Avrupa Konseyi Türkiye Raportörü Björn Elmquist karma oturumda, Dışişleri Bakanı Halefoğlu'na H. Kutlu ve N. Sargın'ın gözaltına alınmalarının Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi 5. maddesine uygun olup olmadığını sorar; İngiliz Avam Kamarası'nda H. Kutlu ve N. Sargın'ın *koşulsuz serbest bırakılmalarını* isteyen önergeyi ilk elde *43 milletvekili* imzalar, bu

---

soruşturma yapıldığı, her biri için 15'er günlük gözetim süresi verilebileceği, işkence iddialarına yol açmamak için, polis soruşturmasını bir an önce bitirmek istediklerini söyledikleri..."

[8] 22.11.1987 Basın. Federal Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD), Cumhurbaşkanı Evren, TBMM Başkanı Karaduman ve Başbakan Özal'a, Kutlu-Sargın için telgraf gönderdi. SPD Federal Meclis Grup Başkan Vekili Renata Schmidt ve Avrupa Parlamento Üyesi Lilo Seibel-Emmerling, Bonn Türkiye Büyükelçiliği'ne gönderdikleri mektupla, Kutlu-Sargın'ın gözaltına alınmalarını protesto ederken, Yunanistan'da da tüm siyasi partiler bir açıklama yaptılar ve TKP'nin yasal çalışma hakkının sağlanmasını istediler. İsveç Liberal Partisi de İsveç Dışişleri Bakanı'na; FKP de tüm örgütlerine, gözaltına alınmaları protesto çağrısında bulundu. İngiliz sol kanat lideri Tony Benn ve Jeremy Corbyn'ın Kutlu-Sargın'la ilgili bir soru önergesini Pazartesi günü parlamentoya verecekleri öğrenildi. Avrupa Parlamentosu üyesi çeşitli siyasi görüşlere sahip çok sayıda parlamenter Kutlu-Sargın'a uygulanan yöntemin, AİHS'nin Türkiye tarafından ihlali anlamına geldiğini ... yetkili ağızların ise AİHS'nin ihlal edilmesine göz yummanın mümkün olmadığını ... ihlali durumunda Kutlu-Sargın'ın şikâyetçi olabileceklerini ... Hollandalı Sosyalist Dankert, özelde Kutlu-Sargın'ın tutuklanması, genelde ise TCK'nın 141., 142. maddelerinin yürürlükte kalmasının Türkiye-AET ilişkilerinin geleceğini etkileyeceği görüşünü belirtti. DASP MK, Federal Almanya'dan izlenebilen televizyondan yayımladığı bildiride Genel Sekreterlerin derhal serbest bırakılmasını istiyor: *"Komünistlerin, sendikacıların ve barış için mücadele edenlerin hapse atılması ve sorgulanması Helsinki Nihai Belgesi'ni imzalamış bir ülkede çağdışı bir olaydır"* diyor.

iki haber 27.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te yer alır. H. Kutlu ve N. Sargın'ın gözaltına alınmalarına Sovyet kurumlarından ilk kez tepki gelir. 28.11.1987 tarihli *Söz*, *Sovyet Barolar Birliği ile Sovyetler Birliği* ve *Afrika-Asya Dayanışma Komitesi*'nin gözaltına alma olayından Sovyet kamuoyunun kuşku duyduğunu belirterek serbest bırakılmalarını istediklerini bildirmektedir.

S. Demirel: "TKP Kurulamaz." Bursa'da düzenlediği basın toplantısında DYP Genel Başkanı S. Demirel, 22.11.1987 tarihli basında belirtildiği gibi, *"TKP konusunun Türkiye'nin gündeminde bulunmadığı ve Anayasa'ya göre kurulamayacağı"* görüşünü savunur.

Sorgulamanın bir hafta uzamasıyla birlikte H. Kutlu ve N. Sargın'ın *60 gün* daha emniyette kalabilecekleri 24.11.1987 tarihli *Milliyet*'te bildirilmektedir.

27.11.1987 tarihli *Cumhuriyet*, avukatların gözaltı süresinin uzatılmasını *"ifade vermeye zorlamak anlamında bir tür işkence uygulaması"* ve *"insan haklarının ve hukukun ihlali olarak"* niteleyerek, *Türkiye Barolar Birliği, İnsan Hakları Derneği ile Hukuk Kurumu Başkanlığı*'na başvurdukları; 2.12.1987 tarihli *Milliyet*, Türkiye Barolar Birliği Başkanı Teoman Evren'in, gözaltı süresinin bir hafta daha uzatılmasını, *"icranın yargıya müdahalesi"* olarak tanımladığı haberlerini vermektedir. 30 Kasım tarihli *Milliyet*'te sorgulamanın tamamlandığı, H. Kutlu ve N. Sargın'ın DGM'ye sevk edilecekleri haberi verilmişken, ertesi günü aynı gazetede gözaltının bir hafta uzatıldığı bildirilmektedir.

Kutlu - Sargın Tutuklanıyor

5.12.1987 tarihinde H. Kutlu ve N. Sargın, DGM'de yargıç önüne çıkartılır ve tutuklanırlar. Suçlandıkları maddeler Ek 2'de verilmiştir. Duruşma sonrası cezaevine götürülürken önce N. Sargın: *"İşkence gördük"* der, sonra ikisi birlikte *"Bize işkence yaptılar"* diye bağırırlar.

İlhan Selçuk: *"Nihat, 'İşkence gördük' diyorsa doğrudur"*. 8.12.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te, *"İşkence Gördük"* başlıklı köşe yazısında İlhan Selçuk: *"... Nihat Sargın, polis kordonu altında cezaevi arabasına götürülürken bu fırsattan yararlanarak duyurmak istediğini dile getirdi: 'İşkence gördük!..' Kimileri kuşkuya düşebilir:- Acaba doğru mu?- Nihat'ı yakından tanımak fırsatını bulduğum için diyorum ki: Doğrudur"* diye yazar. N. Sargın'ı nasıl ve ne kadar süredir tanıdığını anlatır.[9] Uluslararası düzeyde

[9] İlhan Selçuk: "Doktor Nihat Sargın'ı tam çeyrek yüzyıl önce tanıdım. İnsan haklarına ilişkin bir konuyu benimle görüşmek için gazeteye gelmişti. Cumhuriyet'in eski ahşap konağında, yüksek tavanlı loş bir çalışma odasında başlayan tanışıklık, on yıl sonra Maltepe Tutukevi'nde koğuş arkadaşlığına dönüşecekti. İnsanın kişiliği darboğazlardan geçerken belirginleşir, saydamlaşır; cezaevi koşullarının çoğu sözde kahramanı eğip büktüğü, biçimlendirdiği, çamurdan yeni bir heykel

özel ve tüzel kişiler işkenceye karşı tavır alırlar.[10]

H. Kutlu ve N. Sargın, Cumhuriyet Savcılığı'na verdikleri dilekçede: *"Bir sürü ağır suçun arka arkaya işlendiğini ve gereğinin yapılmasını"* istedikleri, 13.12.1987 tarihli *Cumhuriyet*'te yer alır. N. Sargın, T. Özal'a mektup yazarak, hükümet programı Meclis'te görüşülürken *"devrimizde yapılmış işkence iddiaları ile ilgili bilginiz varsa getiriniz, hepsini şiddetli şekilde takip edeceğim"* biçimindeki sözlerini hatırlatır ve kendilerine yapılan işkenceyi takibe davet eder, bu haber 14.3.1988 tarihli *Milliyet*'te yer alır. 25.12.1987 tarihli *Cumhuriyet*, avukatların, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na başvurarak, müvekkilleri ile ilgili soruşturma dosyasını vermeyen N. Demiral'ın görevini kötüye kullandığını öne sürdüklerini bildirmektedir. Ayrıca avukatlar, şikâyetlerini iletecek bir kurum kalmadığı gerekçesiyle TBMM'ye de başvururlar.[11]

15.3.1988 tarihli basında *Kutlu-Sargın için "555 yıl"* 548 yıldan 1002 yıla kadar (10 asırlık) hapis istemi ve TBKP yöneticilerinin, *"devleti devirmeye teşebbüsle"* suçlandıkları; 16.3.1988 tarihli *Cumhuriyet*'te avukatların, DGM Savcılığı'nca hazırlanan iddianame ile müvekkilleri hakkında idam isteminde bulunulduğu açıklaması yer alır. H. Kutlu ve N. Sargın cezaevindeki koşullar 24 saat içinde düzeltilmediği takdirde açlık grevine başlayacakları uyarısında bulunurlar ve açlık grevi yapan mahkümlara eziyet edildiğini açıklayarak açlık grevine başlarlar. Ankara Savcısı, cezaevinde H. Kutlu ve N. Sargın ile görüştüğü ve iki gündür açlık grevinde bulunan *7'si kadın 67 tutuklu* ile yapılan yoğun görüşmeler sonucu grevin sona erdiği 5. 6.1988 tarihli *Cumhuriyet*'te verilmektedir.

---

yaratılığı görülmüştür... Bir cezaevi koğuşu, insanın kişiliğini hayatın senaryosunda yerli yerine oturtan film seti gibidir. İşte bu sette yakından tanıdım Nihat'ı..."

[10] Basından derlenmiştir: Uluslararası Af örgütü ve Avrupa Parlamentosu H. Kutlu ve N. Sargın için *"İşkence yapıldı mı?"* diye ayağa kalkıyor. Avusturya Parlamentosu'ndan 4 partiye mensup 63 milletvekili T. Özal'a gönderdikleri mektupta, *'TBKP yöneticileri N. Sargın ve H. Kutlu'nun tutuklanmaları ile işkence iddialarını'* protesto ediyorlar. Avrupa Parlamentosu Başkanı, Avrupa Topluluğu Komisyonu Akdeniz ülkeleri sorumlusuna bir yazı yazarak, Kutlu ve Sargın'ın durumu hakkında bir araştırma yapmasını istiyor. Uluslararası Af Örgütü, Kutlu ve Sargın'ı *"Haziran ayı tutukluları"* ilan ediyor, *serbest bırakılmaları için* tüm üyelerinden, Başbakan T. Özal'a mektup yazmaları isteniyor. Türkiye'de devam ettiği iddia edilen işkence uygulamasıyla mücadele konusunda Belçika'da Marc Somville imzasıyla aydınlara ve gazetecilere gönderilen bildirinin imzalanarak, *18 Mart'tan önce* verilen adrese gönderilmesi isteniyor. Kutlu-Sargın'a işkence yapılıp yapılmadığını ortaya çıkarmak için bir tahkikat komisyonu kurulması ve işkencecilerin tutuklanarak mahkûm edilmelerini isteyen bildiride, Türkiye'den: A. Nesin, V. Türkali, D. Ceyhun, R. Saltuk, D. Perinçek, O. Kutlar, A. Yılmaz, M. Kiper, E. Atabek, M. Belge, M. C. Anday, T. Akan, A. Ağaoğlu, H. Soygazi, T. Şoray, L. Akad, S. Su, N. Helvacı ve A. Abakay gibi kişilerin imzaları da yer almaktadır.

[11] 25.2.1988 *Cumhuriyet*. Veli Devecioğlu, 16.11.1987 tarihinden bu yana 3 ay zaman geçmesine karşın davanın hâlâ neden açılmadığını, yürütülen soruşturmanın hangi aşamada olduğunu bilmediklerini belirterek, *"Bu konularda bilgi almak için savcılığa giden meslektaşlarımız polis tarafından durdurulmuştur. Bu da savcının emriymiş"* diyor.

H. Kutlu ve N. Sargın'ın serbest bırakılması ve TBKP'nin legal kuruluşu için düşünce bildiren, açıklamalar yapan, imza kampanyaları açan kuruluşların listesi ayrı bir çalışmayı gerektiriyor. Uluslararası kuruluşlar, uluslararası basın, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, her eğilimden ve hemen hemen her ülkeden partiler, bilim adamları, sanatçılar, Türkiye'den yirmi bin yurttaşın imzalarıyla katıldığı *"demokrasi için dayanışma çağrısı"* muhalefet partilerinden yapılan açıklamalar, çeşitli kuruluşların çağrıları ve *417 savunma avukatı* ile dava başlar. Tutukluluk sonrası Parti'nin çalışması ise, yurtiçinde A. Atalay ile Toygun Eraslan'ın ilişkisi, mahkeme sefahatı, avukatları, insanları mahkeme kapısına götürme, dayanışmayı örgütleme biçiminde sürer.

Kutlu - Sargın Davası

Batı'nın dikkati 8 Haziranda başlayacak davanın üstündedir. *İngiltere Lordlar Kamarası* üyesi Lord Gifford basın toplantısında, H. Kutlu ve N. Sargın'ın Avukat John Bowden ile görüştürülmediğini belirtir. Bu haberi 8.6.1988 tarihli *Hürriyet* vermektedir.

19 gün gözaltı, 5 Aralık 1987 günü DGM tarafından tutuklanma ve üç ay bir hafta sonra, 11 Mart 1988 günü 231 sayfalık iddianame mahkemeye intikal ettirilir. Suçlamalar uzun bir liste halinde sıralanır ve TCK'nin 141/1, 142/1-6, 142/3-6, 140, 312/2-3, 158/2-3, 159/1 maddelerine göre cezalandırılmaları istenir. İddianamede 19 sanık daha bulunmaktadır. 206 günlük gözaltından sonra yargılama başlar ve yerli-yabancı basın, gözlemciler, sanıklardan ortak bir ses yükselir: ***"Böyle duruşma olmaz"***[12] (Ek 3).

Bilim adamları ve hukukçuların, 141-142'nin kaldırılması, düşünceye ceza verilmemesi tartışmasını başlattıklarını 12.6.1988 tarihli *Hürriyet* ve 141-142'nin kaldırılması için açılan imza kampanyasına 116 Avrupalı Parlamenter'in katıldığını, davayı izleyen Fransız hukukçuların ise 141-142'nin iptali için Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (AİHK) başvuru yolları aradıklarını 17.6.1988 tarihli *Cumhuriyet* bildirmektedir.

E. İnönü'den, iktidar vaadi: ***"Komünist Partisi'ne olanak sağlayacağız."*** 19.6.1988 tarihli *Cumhuriyet*, Ankara'da bulunan yabancı parlamenter ve hukukçulardan oluşan 15 gözlemci ile görüşen E. İnönü, *141-142'yi SHP iktidarının kaldıracağını* söylediğini; yargılamaları izlemek için Türkiye'de bulunan heyetin, Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti'ndeki basın toplantısında Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu Genel Sekreteri Fransız Avukat Patrich Baudain'ın konuşmasını vermektedir. 28.6.1988 tarihli *Cumhuri-*

---

[12] 9.6.1988 *Hürriyet*. "İki lider saat 08.30'da elleri kelepçeli olarak mahkeme salonuna getirildiler. ... 1000 kişilik bir topluluk, duruşmayı izlemek için gelen yabancı gözlemci, politikacı ve gazetecinin büyük kısmı, salonun yetersiz olduğu gerekçesiyle duruşmaya alınmadı."

yet'te, iki liderin avukatları tarafından AİHK'ye yapılan işkence başvurusunun kabul edilerek iki ayrı raportöre devredildiği; 4.7.1988 tarihli *Cumhuriyet*'te DGM'deki 3. duruşmayı izlemek için 15 yabancı parlamenter; hukukçu ve politikacının Ankara'ya geldikleri haberleri yer almaktadır.

Sorgulama Başlıyor

Ankara DGM'de gözaltına alınmalarından 230 gün sonra sorgulama başlar. 4 Temmuz 1988 günü DGM Savcısı, H. Kutlu için en az 271 yıl 6 ay, en çok 497 yıl 6 ay, N. Sargın için de en az 276 yıl 6 ay, en çok 504 yıl 6 ay hapis cezası verilmesini ister. Davanın bir numaralı sanığı H. Kutlu, yazılı olarak hazırladığı 167 sayfalık sorgusunun 46 sayfalık bölümünü okuduğu, duruşmanın 20 Temmuza ertelendiği; duruşmada, H. Kutlu'nun: *"Ben bir komünistim"* dediği 5.7.1988 tarihli *Cumhuriyet*'te verilmektedir. 1 Temmuz 1988 tarihli duruşmada: *"Türkiye hukuk değil, kanun devleti"* diyerek yaptığı savunma, bir gün sonraki basında yer almıştır.

Yabancı gözlemci basın toplantısı: ***"Çağın en büyük politik davası."*** N. Sargın'ın sorgusunun yapılacağı duruşmaya Sovyetler Birliği'nden, Sovyet Avukatlar Birliği Genel Başkanı, Devletler Hukuku Enstitüsü Yöneticisi ve Asya Afrika Ülkeleri Dayanışma Komitesi Üyesi Profesör Rais Tuzmuhammedov resmi gözlemci olarak katıldığı 16.8.1988; N. Sargın'ın *"İddianame akıl almaz ve kaçınılmaz bir hafiflik içinde. DGM'ler hakkında partimin görüşü haklı çıktı"* dediği duruşmaya katılan yabancı gözlemcilerin, duruşma sonrası düzenlenen basın toplantısında Sovyet gözlemci Prof. Tuzmuhammed'in, *"iddianame ideal ve adil bir sistem için eşitlikçi bir toplum istemlerini getiren Lenin, Marx, Engels ve hatta İsa'yı, Platon'u bile suçluyor"* dediği 18.8.1988; N. Sargın'ın sorgusunda kendilerine emniyette yapılan tüm uygulamaların DGM Savcısı N. Demiral'ın emriyle gerçekleştiğini belirtmesi 19.8.1988 tarihli *Cumhuriyet* gazetelerinde yer alır. Duruşma salonunda bir gözaltına alınma olayı da yaşanır. Duruşmaya katılan yabancı gözlemcilerin adlarını bir bülten halinde dağıtan Gün dergisi İstanbul Sorumlusu Taner Renda, DGM Savcılığı'nın isteği üzerine gözaltına alınır. Avukatlar, *"Duruşma salonu karakola döndü"* diye tepki gösterirler. Bu olayla ilgili geniş bilgi 25.8.1988 tarihli *Cumhuriyet*'te verilmektedir. Dava sırasındaki 23 gözaltı ve Emniyette işkence, İstanbul Tabip Odası'nda yapılan bir toplantıda protesto edilir ve 22.10.1988 tarihli basında yer alır.

TBKP davasında uygulanan panzerli duruşma, avukatları duruşmayı terk etme noktasına getirmiştir. Polisiye önlemlerin olağanüstü olduğunu, savunmanın bağımsızlığı ilkesinin ve duruşmanın açıklığının ortadan kal-

dırıldığını vurgulayan avukatların açıklaması 5.11.1988 tarihli *Hürriyet*'te verilmektedir. 25.11.1988 tarihli basında H. Kutlu ve N. Sargın'ın *3 gün sürecek* açlık grevine başladıkları bildirilmektedir. Savunması süren N. Sargın ise, *"Dünya küçülmüştür. Bir yerdeki kıvılcım her yeri sarabilir"* demektedir (Ek 4).

1988 yılının son duruşmasında söz alan H. Kutlu, iddianamenin *politik husumete* dayandığını öne sürer[13] ve *"Bu dava sorgulardan sonra bitmiştir"* der. 1 yıl 3 ay 7 günden bu yana tutuklu olarak yargılanan H. Kutlu ve N. Sargın'ın 22 Şubat 1989'da yapılan 16. duruşmasını izlemek için DGM'ye gelen 250 kadar izleyici coplanarak dağıtılır, 2'si bayan 10 kişi çeşitli yerlerinden yaralanır. Tahliye istemleri yine reddedilir (23.2.1989 Cumhuriyet).

3.3.1989 *Cumhuriyet*'te Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde tutuklulara toplu dayak atıldığı ileri sürülür. "Toplu dayak" olayını protesto amacıyla aralarında TBKP liderlerinin de bulunduğu 59 siyasi tutuklu süresiz açlık grevine başlar. H. Kutlu ve N. Sargın, sorumlularının ortaya çıkarılması için Adalet Bakanı ile Cumhuriyet Başsavcılığı'na birer dilekçe ile başvururlar.

Kendilerini *"Kutlu ve Sargın'ın dostları"* olarak tanıtan 64 kişi, *"Siyasi tutuklulara yönelik saldırının sorumlularından hesap sorulması için"* açlık grevine başlar. Bir grup da Adalet Bakanlığı'nda girişimde bulunmak için otobüsle Ankara'ya hareket eder, ayrıntılı haber 13.3.1989 *Hürriyet*'te yer alır.

16.3.1989 tarihli *Cumhuriyet*, Cumhuriyet Başsavcısının soruşturmanın yansız sürdürüleceğine ilişkin güvencesi üzerine *13 günlük açlık grevine* son verildiğini bildiriyor. TBKP davasını izlemek için gelenlere uygulanan engelleme girişimleri, alınan olağanüstü güvenlik ve polisiye önlemler; savunma avukatlarına karşı sürdürülen baskı ve yıldırma politikası Ek 2'de verilmiştir.

T. Özal: ***"141 ve 142'yi kaldıracağım."*** 04.7.1989 tarihli *Sabah*'ta verilen habere göre, Anayasa profesörleri ile toplantı yapan Başbakan, *"Açık ve sivil toplum için tabuları yıkmak gerekir. Onun için Anayasa'daki bürokratik egemenliği kaldırmak lazım"* der. 29.8.1989 tarihli *Güneş*'in haberinde, *"Özal 141-142'yi kaldırırsa Cumhurbaşkanı olur"* diyen SHP Milletvekili Ekin Dikmen, bir ay sonra 24.9.1989 tarihli *Güneş*'te, *"141, 142 ve 163. maddeler konusunda Özal sahte politika izliyor. Komünist parti kurulursa SHP oyları artar"* demektedir. Ankara Milletvekili Kamil Ateşoğulları ve 68 arkadaşınca imzalanan *"Düşünceye Özgürlük"* yasa önerisinin getirildiği 15.11.1989 tarihli basında yer alır.

---

[13] 28.1.1989 *Cumhuriyet*. "Komünist Partisi'nin yasallaşmasını, AT ile pazarlık konusu yaptıklarını hayret ve üzüntü ile izledik."

Bu arada, yurda dönen politik göçmenlerin tutuklandığı 5.10.1989 ve Merkezi New York'ta bulunan Uluslararası İnsan Hakları Birliği, Başbakan T. Özal'a mektup gönderek gözaltına alınıp tutuklanan, avukatlarıyla görüştürülmeyen politik göçmenler A. Kardam ve Ş. Yıldız'ın *"derhal serbest bırakılmalarını"* istediği 6.10.1989; İsveç parlamentosu tüm üyelerinin imzasını taşıyan ve T. Özal'a gönderilen mektupta TBKP MK üyeleri Ş. Yıldız, A. Kardam ve M. Bozışık'ın *"derhal serbest bırakılmasının"* istendiği 14.10.1989 tarihli *Cumhuriyet* gazetelerinde verilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'ndan üç yargıç *"derinliğine soruşturma yapmak"* üzere TBKP için gelirler (18.10.1989 Cumhuriyet). İnsan Hakları gözlemcisi, Danimarkalı gazeteci Maria Bergsoe *"... duruşmanın çözümlenmesi AT tarafından şart koşulsa, bugün bu iki insan beraat ederdi"* diyor (23.10.1989 Milliyet). Uluslararası Af Örgütü raporu: *"Türkiye'de işkence var"* saptamasını yapıyor (25.10.1989 Cumhuriyet).

1989 Kasım ayı başında Cumhurbaşkanı seçilen T. Özal, görevi devraldıktan sonra bir genel af düşünmediğini açıklar ve: *"Fikir suçlarına hapis cezası verilmemeli. Para cezası verilmeli"* önerisinde bulunur (3.11.1989 Hürriyet).

710 gündür cezaevinde bulunan H. Kutlu ve N. Sargın, 25. kez yargıç önüne çıkacaklardır. 26. duruşmada yabancı ülkelerden gelen uzman gözlemciler de bulunmaktadır (17.11.1989 Cumhuriyet). Uluslararası Hukukçular Birliği davanın *"Avrupa Sözleşmesi'ne aykırı"* olduğunu duyurur.[14]

H. Kutlu ve N. Sargın'ın kişisel başvurusu üzerine Türkiye'ye gelen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 3 kişilik yargıç heyeti, aralarında Yenimahalle Cumhuriyet Savcısı'nın da bulunduğu 8 kişinin ifadelerine başvurur. N. Demiral: *"Ben yargıç teminatına sahibim. İfade vermem"* diyerek talebi reddeder (19.11.1989 Güneş).

Adalet Bakanı O. Sungurlu: ***"141-142-163 işi uzayacak."*** 1.12.1989 Basın.

Avukatlar Ankara DGM heyetini *"peşin hükümlü"* olmakla suçlayarak reddederler. 16.12.1989 tarihli *Cumhuriyet*, mahkeme heyeti bu talebi *"haklı ve inandırıcı olmadığı gibi yasal dayanağı bulunmadığı"* gerekçesiyle geri çevirdiğini; savunma avukatlarının Ankara Barosu'nun aldığı *"Ankara DGM'yi protesto"* kararı uyarınca 15 Ocak 1990'da yapılan 27. du-

[14] 21.11.1989 *Cumhuriyet*. Uluslararası Hukukçular Birliği, 140, 141, 142, 158, 159 ve 312. maddelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu savunarak değiştirilmesini ya da kaldırılmasını; Kutlu ve Sargın'ın gözaltı süresinin Anayasa'nın 19. ve Avrupa Sözleşmesi'nin 5. maddesine aykırı olduğunu; cezalandırmak için de Anayasa'nın 13-14. maddelerin kullanılamayacağını; DGM'nin sanıkların tarafsız yargıçlarla yargılanma hakkı ilkesini tehlikeye soktuğunu, yapısının, demokratik devletlerin ve Avrupa Sözleşmesi'nin gereklerine ve yapılarına uygun olmadığını, bir an önce ortadan kaldırılmaları, mahkeme salonlarından uzaklaştırılmaları gerektiğini; Türk devletinin politik militanlar için idam cezası istemeye devam etmesinin büsbütün anlaşılamaz, kabul edilemez bir durum olduğunu; bu nedenle 141-142. maddeler gereğince tutuklu Kutlu-Sargın ile tüm diğer kişilerin salıverilmelerini talep ettiklerini bildirdiler.

ruşmayı topluca terk ettiklerini bildirmektedir. Duruşma 8 Şubata bırakılır.

9.2.1990 tarihli *Cumhuriyet*, İstanbul Barosu Başkanı Turgut Kazan, TCK'nin 141. ve 142. maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğunu, DGM heyetinin bu aykırılığı ciddi bularak, iptali için Anayasa Mahkemesi'ne gitmesini istediğini, bir buçuk saatlik konuşmasından sonra tahliye isteminde bulunduğunu ve yine reddedildiği haberini veriyor. Prof. Dr. Çetin Özek, tahliye isteminde, Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'nda *"Komünist Parti kurulamaz"* kuralının olmadığını savunur. Bu yasaların yalnızca *"sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partiler kurulamaz"* ilkesini getirdikleri ve TBKP'ye ilişkin belgelerin incelenmesinden anlaşıldığı gibi, TKP'nin programının tarihsel, siyasal, toplumsal gelişimi içinde, uzlaşmacı ve demokratik yapının oluşmasına yönelik görüşlere ulaştığını ve: *"Parti, yasal çalışma özgürlüğünü elde ederek ülkenin demokratik yapısının kurulması için çaba göstermeyi amaçlamıştır"* diyerek; Türkiye'nin sorunlarının salt işçi sınıfı ve parti tarafından çözümleneceği iddiasında da olmadığını, sorunların daha uygar ve barışçı biçimler içinde çözümlenmesinin istendiğini belirtiyor.

Avukatlar, müvekkillerinin tutukluluk sürelerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen *"makul süreyi"* aştığı gerekçesiyle Komisyon'a başvururlar (14.2.1990 Güneş). Milletvekili, yazar, şair, gazeteci, sendikacı ve avukatlardan oluşan bir grup aydın, H. Kutlu ve N. Sargın'ın tutukluluklarının sona erdirilmesi için ilgililere çağrıda bulunurlar. 125 kişinin ortak açıklaması: *"141-142 kaldırılsın"* biçimindedir. 13.2.1990 tarihli *Cumhuriyet*'te A. Nesin'in: *"Askeri darbeyi yapan beş general üzerlerinden çıkardıkları giysileri yasalara giydirdiler"* derken, Çağatay Anadol: *"12 Eylül darbesinden dokuz yıl sonra yurdumuzda hâlâ askeri rejimin güçlü izleri bulunuyor"* demektedir. 17.2.1990 tarihli basında, H. Kutlu ve N. Sargın'ın avukatları Engin Cinmen ve Rasim Öz'ün 141-142'nin kaldırılması için bir raporla Adalet Bakanlığı'na başvurdukları yer alır. 10.3.1990 *Güneş*'te İstanbul Barosu Başkanı T. Kazan'ın, H. Kutlu ve N. Sargın'a herkesten başka adalet uygulandığını ileri sürdüğü belirtilmektedir.

Kutlu - Sargın Ölüm Orucunda

7.4.1990 tarihli *Cumhuriyet*, H. Kutlu ile N. Sargın'ın *"Komünist Partisi üzerindeki yasaklar kalkıncaya veya tahliye oluncaya kadar ölüm orucuna başladıklarını"*, duruşmanın İnsan Hakları Komisyonu eski Başkanı Henri Nagueres ve Fransız Komünist Partili Senatör Charles Lederman tarafından izlediğini; tahliyenin yine reddedildiğini bildirmektedir.

H. Kutlu ve N. Sargın'a *"dayanışma açlık grevleri"* [15] ve destek amacıyla yurtiçi ve yurtdışında başlatılan kampanyalar sürmektedir. Teodorakis T. Özal'ı telefonla arar (13.4.1990 Cumhuriyet). Siyah giysili kadınlar, balonlu çocuklarıyla birlikte İstiklal Caddesinde protesto yürüyüşü yaparlar (15.4.1990 Cumhuriyet). İki lider, Avrupalı doktorların kontrolünden geçerler; bu, yaklaşık 7 saat sürer (19.4.1990 Günaydın). Bu arada 26.4.1990 tarihli basın, H. Kutlu ve N. Sargın'ın 25.4.1990'da ölüm orucuna ara verdiklerini duyurmaktadır.

H. Kutlu ve N. Sargın, 1000 avukat ile 32. kez yargıç önüne çıkarlar. Yabancı gözlemciler özel uçakla gelirler (30.4.1990 Basın). Duruşma öncesi 100'e yakın savunma avukatı başkentte bir araya gelerek davanın gidişine ilişkin genel bir değerlendirme yaparlar ve savunma olarak bundan sonra takınılacak tutumu belirlerler (1.5.1990 Cumhuriyet). Tahliye ihtimalinin de var olduğu 4.5.1990 tarihli *Sabah*'ta yer almaktadır. 900 günlük tutukluluk sona erer ve 4 Mayıs 1990'da tahliye edilirler (Ek 6). DGM'deki yargılama devam eder ve 2.6.1990 tarihli *Güneş*, duruşmadan *"vareste"* tutulduklarını bildirir. 9 Ekim 1991'e kadar süren dava beraatla sonuçlanır. Çünkü 141. ve 142. maddeler, Terörle Mücadele Yasası ile yürürlükten kaldırılmıştır.

TBKP'nin yapılanmasında çok önemli bir süreç olan hukuksal gelişimin geçirdiği evreleri takvimsel olarak izledik. Bu süreci örgüt içinde en canlı biçimde yaşayan A. Atalay, bugün bakıldığında, devlet açısından 141-142'nin kalkmasının kaçınılmaz bir durum olduğunu; Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından önce, *"bu işten nasıl kurtulabiliriz, belki kaldırmayabiliriz"* arayışlarının da var olduğunu; yıkıldıktan sonra ise kaldırma çabalarının daha rahat olduğunu, bu maddelerin yaşamayacağının anlaşıldığını; ancak, *"Sorunun sahiplerini iğnenin deliğinden geçirip eritme ve problemi ondan sonra çözme politikası"* uyguladıklarını; onları iğnenin deliğinden geçirip eritirken, bir gerilim politikası ile de çözdüklerini, sonra 141-142'yi kaldırdıklarını; 141-142'nin kalkması ve Terör Yasası'nın 8. maddesinin gelmesinin böylesine bir manevraya bağlı olduğu, kimsenin olayın önemini bile fark etmediğini belirtiyor ve: *"O da ayrı bir konu. 141-142 kampanyası şiddetli ve anlaşılır bir biçimde sürseydi solda, o 8. madde böyle gelmezdi. Gelemezdi, mümkün değildi"* diyor. TBKP'nin dışındaki solun bu durumu kesinlikle anlamadığını, o nedenle 8. maddenin böyle geldiğini, bir yerden çıkartılan bazı unsurların, politik destekle takip edilmediği için bu kadar rahat konulduğunu belirtiyor ve son olarak: *"Parti eritilmiştir. Parti devlet tarafından bir gerilim politikasına sokularak eritilmiştir. Bu gerilim politikası içine girdiğimiz çok açık seçik bellidir"* diyor.

---

[15] 12.4.1990 *Güneş*. 200 TBKP'li kendilerini DGM Savcısına *ihbar etmek* için Ankara'ya gitti.

Devletin bu politik yaklaşımını fark eden, uyarılarda bulunan ve buna karşı tavrını belirleyen ilk kişi N. Sargın'dır. A. Atalay anlatıyor:

> 12 gün İstanbul Emniyeti'nde kaldım. (Tuhaf bir trafiği vardı, insanlar hapse giriyor, çıkıyor, oraya gidiyor, buraya gidiyor. Yurtdışına çıkıyor. O hayatın da çok tuhaf bir trafiği var. Şimdi bakınca tuhaf görünüyor, ama o zaman normal.) Sonra Ankara'da bir ay tutuklu kaldım. Sargın'la benim yurtdışından, 80'den sonra ilk görüşmemdir. Orada bir ay beraber kaldık. Bu gerilim politikasının ilk kıvılcımlarını yakalayan Sargın'dır. Devletin politikasının bu olduğunu bana anlatan odur. Hatta bu görüşünü desteklemek için, *"Hep bizim kavga etmemizi bekliyorlar"* dedi. Başka kimseye söylediğini de sanmıyorum, hapishanede çünkü. Şöyle bir özelliğimiz de vardı. Yurtdışında, temas kuracağı konusunda ismi verilen kişi olduğum için aramızdaki görüşme, aynı zamanda örgütsel bir görüşme idi. İlk defa yüz yüze görüşüyorduk aracıların dışında. "*Kutlu'yla bizim kavga etmemizi bekliyorlar ve bunu da bana emniyetteki sorguda söylediler*" dedi. Bölüm şefleri diyorlar ki: "*Şimdi siz geldiniz. Tamam. Ama gidip hapishaneye girin, biz sizi altı ay sonra göreceğiz.*" Çünkü tecrübeyle sabit, altı ay birlikte duran kavga etmeyen komünist yok. Kapatıyorsun hücreye dargın çıkıyorlar. Tarihsel olarak sabit olduğu için bu ayrılığı körükleyecek her şeyi yaptılar. Şimdi üzerinde durmak istemiyorum.

N. Sargın, bu gerilim politikasını daha cezaevinde bulunduğu sırada fark etmiş; Parti'nin çözülmesine karşı, birinci derecede sorumlu davranmıştır. Başından sonuna kadar Komünist isimli bir partinin kurulmasının mantığını anlayan tek kişidir. Diğer bölümlerde göreceğiz, parça parça, belli bir dönem kavrayanlar olmuş, ama bu çizginin ne anlama geldiğini ve bunun bireysel davranışlarla nasıl sonuçlar alacağını bilen, bu davaya sonuna kadar, kapatıldığı güne kadar bağlı kalan, şu anda da kendisini öyle bir misyonla yükümlü gören, bu olayı kavrayan N. Sargın'dır. A. Atalay'ın vurguladığı gibi: *"Tek Nihat Sargın vardır, başka ikinci bir şahsiyet yoktur."*

II) ÖRGÜTSEL GELİŞİM

B. Boran'ın ölümünden sonra birden legalleşme fikriyle bir perspektif açılmış ve tam bir ipucu yakalandığı düşünülerek yasala çıkış amaç haline gelmiştir. Birlik kararı coşkuyla, [illegible]lik müdahale bilinciyle alınan bir karardır, ama daha baştan açıkları vardır ve karşılarına sorunlar çıkar. İlk sorun: *"Örgüt hazır değildir."* Birlikte çözülmesi gereken sorunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

- Yasallaşmak, yani yasal bir parti kurmak.
- Birliği kurarak yenilenmek; teorik anlamda bir tarihsel kopuş gerçekleştirip yeni bir politik strateji ve politik teori yaratmak.

- Yurtdışından yurtiçine Parti'yi taşımak.
- Yeraltından yerüstüne çıkmak.

Bütün bunlar insanların yaşamlarını yeniden düzenlemeye başladıkları bir dönemde yapılmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışındaki kadroların iş edinme, ekmek parası kazanma gibi dertlere düştükleri, kişisel düzeyde kişisel sorunların da var olduğu bir süreçte, bütün bunları bir arada yapmak durumundadırlar. Her biri bir partiyi çalkalamaya yetecek unsurlardır. A. Atalay: *"En yakın kadron en az on seneye yakın görüşmemiş. Genel Başkan'ınla 1980'den 87'ye, 7 sene görüşmemişsin... oturup konuşsan bir sürü politik meselede anlaşamayacaksın. Olaylara yedi sene farklı gözlerden bakmışsın. Attığımız adımlar romantikti, iyi analiz edilmemişti, '... sorunlarımız nelerdir, biraz sakin olalım, duralım, şöyle bir önümüze bakalım, üç adımın sonrasını görelim' tutumları değildi"* diyor. Parti'yi yurtdışından yurtiçine taşımak bile tek başına, pek çok sorunu içinde taşımakta ve bunların hepsi TİP-TİKP birliği ile yapılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'deki işçi sınıfı hareketinin politik temsilcileri TİP ve TKP'yi yeni baştan örgütleme ve politik varlık haline getirmeyi hedeflemektedirler.

TİP - TKP Birliği ve Yönelimler

N. Sargın ve N. Yağcı'nın yurtdışından gelişi ülkenin hukuk sisteminde, politik yaşamında etki bırakmış, 12 Eylül'ün çözülüşünde çok önemli ve çok isabetli politik bir müdahale olmuş; ülkenin geneli açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ama bu bile, birkaç adım sonrası tarif edilmiş bir karar değildir. Örgütün buna hangi süreçte karar aldığı ve karar alma süreçlerindeki katılımlar da çok önemlidir. Salt örgüt değil, parti dostlarının da haberdar olmadığı bir durum söz konusudur. O dönem TİP kadrolarıyla sol parti konusunda ortak temaslar içinde olan A. Nesin, S. Aren gibi insanlar da bir şoka uğrarlar. A. Nesin bunu, *"Artık, Türkiye'de yasal bir sosyalist ya da komünist partinin kuruluşu bizim kontrolümüzden çıkmıştır. İnisiyatifimizden çıkmış, CIA ile KGB arasında bir pazarlık konusu haline gelmiştir. Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki bir problemdir"* biçiminde, öfkeli bir tepki ile karşılamıştır. Ona göre öncelikli olarak Türkiye'de solun gücünü toplayacak bir sol parti gereklidir. Bu fikre de sadık kalmıştır. S. Aren'in böyle şiddetli tepkisi olmamıştır; çünkü komünist bir gelenekten gelmektedir. A. Atalay *"Ancak S. Aren de hep ibreyi sol parti yönünde çekti ve bizim politikalarımız üzerinde bir baskı oluşturdu"* diyor ve ekliyor: *"Parti bir açmazda kaldı. İnsanların bir sosyalist partiye ihtiyacı var, ama dış çevremiz bunun 'Birlik Partisi' olmasını istiyor. A ve B partisinin kurduğu legal bir parti değil. SHP'den kopuşlar var. TBKP eylemine güçlü destek veriyorlar. Ama onlar da genel nitelikli bir sol partiyi arzu ediyorlar."*

Parti içinde ise, TİP kadrolarının bir bölümü hem yasallaşma hem sol partiyi, yani iki politikayı bir arada sürdürmekte; birleşmeyecek olan iki politikayı bir arada, birleştirmeye çalışmaktadırlar. A. Atalay: "Formülasyonlarla birleşecek şeyler değildi. TBKP açısından, yol çok belli idi. *Kesin olarak kendini yasal bir komünist partisi olarak kurmak veya bu olanağı tüketmek, ondan sonra bir sol parti içinde yer almaktı.* Girdiğimiz yol bunu gerektiriyordu. Yahut da Parti'nin Türkiye'de yetkili bir organı bu kararı ortadan kaldırana kadar. Bu da parti kongrelerinin dışında olacak şey değildi" diyor. TKP açısından ise, A. Atalay'ın gözlemi: *"İki lider hapiste, davaya çıkacaklar. TİP-TKP arasında kriz patlıyor. Nedeni: TKP'nin Birlik öncesinde kendini ayrıca örgütleme çabası, farklı bir yapılanma: Ayrı yayın, ayrı çizgiler, ayrı politikalar, ayrı örgütlenmeler. TKP'de düşünülen örgütsel birlik: TBKP'yi yasal olarak kuracağız. İki parti ayrı ayrı devam edecek. Siz ve ben üye olacağız, önce yasallık olacak, sonra yapılanma."*

U. Coşkun Türkiye'deki TBKP'nin PB düzeyindeki yetkililerinden tek ortaya çıkabilecek, sözcülük yapabilecek durumdaki insan olarak değerlendirilir; o sırada uluslararası bir şirkette profesyonel yönetici olarak çalışmaktadır. Ama böyle değerlendirilince işini bırakır. U. Coşkun Türkiye'deki TKP'lilerle, çok doğru ve yararlı atmosferler yaratabilmelerine karşın, bazen bu yaklaşımları manevra haline getirmek ya da kendi amacı dışına çıkartıp üstünlük sağlamak tavırlarıyla karşılaşıldığını, ilişkilerin çok ciddi bir biçimde zedelendiğini ve sağlıklı, güvenilir ilişkilerin bu süreçte kurulamadığını, TİP ve TKP birleşmesi ilan edildikten sonra da bu tip ikircikli, kendi örgütsel kararını, ortak kararın üstüne çıkarmak yaklaşımının sürdüğünü belirtmektedir.

U. Coşkun, *"Bu çok kritiktir TİP-TKP birliğinde"* diyor ve devam ediyor:

> Bizde böyle olmadı, örgütsel kararımızı, ortak kararın üstüne çıkarmadık. Ortak kararı üstün tuttuk, örgütsel karar ortak karara hizmet etmek için oldu. Buna göre kimliğimizi tasarladık, organize olduk, örgütü bilgilendirdik, teşvik ettik, bunu özendirdik. Bizim kadar işin içinde olmayan, yeterince bilgilenmeyen bazı insanlardan *Parti'yi TKP'ye satıyorsunuz* eleştirileri de oldu, ama bizde bunlar böyle çok vahim, ölümcül boyutlarda olmadı. Genel olarak insanlar, belki TİP'in yöneticiliğinden, dürüstlüğünden, güvenilirliğinden kendi açısından emin olduğu için, çok fazla böyle şeylere götürmedi, ama TİP'i TKP'ye satma ya da örgütü çok kolay dağıtma gibi serzenişler oldu. Birlik'e öncelik verdiğimiz için, o anlamdaki örgütsel kararlara uymadık, ayrı örgüt tutmadık, ayrı karar alıp gelip uygulamadık, karar merkezlerimizi dağıttık.

U. Coşkun'un anlatımıyla, bir tarafta kendi karar merkezini dağıtmış, birliğin kararlarına uymaya başlayan bir organizasyon, öbür tarafta karar

merkezlerini dağıtmamış ve kendi karar merkezlerine odaklanan, birlik atmosferinde çalışanlara müdahale eden bir örgütlenme yapısı vardır. TBKP sürecinde, TKP'nin örgütsel yapıları dağılmaz. *"Yurtiçinde yurtdışında ama, bu tek bir örgütsel yapı mıydı, tek bir karar merci miydi, bunları çok fazla değerlendiremeyeceğim. Bu, spekülasyon olur. Ama öyle ya da böyle, ortak kararların üzerinde, kendi kararlarını uygulayan mekanizma olarak kaldı"* diye vurguluyor.[16]

U. Coşkun: *"Böyle olunca benim burada kendimi, kendi örgütümü koruyacak para, pul bir şeyim yok; arkada üç dört tane yayın var, 'gel bu yayınları da paylaş, beraber yapalım' demişsiniz ama, onun çok fazla yükü var arkada"* diyor.[17] U. Çoşkun'a göre, TİP tarafı açık bir şekilde birliğe girerken, TKP illegal ilişkilerinin getirdiği yükler nedeniyle, rahat hareket edemeyen bir yaklaşım içindedir.

> *Birlik nasıl olacak, bu aparat nasıl yavaş yavaş ortadan kalkacak? Bu insanların güvenliği nasıl sağlanacak? Nasıl göğüslenecek kimseye zarar vermeden?* hesabı yapılmadığı için, her şey ortak masanın üstüne gelmektedir. Siz birlik için birtakım kararlar alıp, bunları konuşmaya niyetliyken, bir bakıyorsunuz konu tamamen farklı, tamamen kendisini başka türlü kurgulamaya çalışıyor. Böyle durumda birliğe aynı yaklaşım olabilir mi? *İki Parti arasında zaten mümkün değil, bu kadar farklı bir özellik var.* Benim ... A. Nesin'e,

---

[16] U. Coşkun: "Bunun, bizim açımızdan önemli bir farklılığı vardı. TİP örgütü deyince birtakım sınırlı kaynaklar, sınırlı ilişkiler vs. bildiğiniz eski bir legal örgüt yapısı, oradan gelen insanlar var. Bugün yayınlara katkıda bulunan insanlar var. Açık bir atmosfer var, insanlar açıkça haberleşiyor, bilmem ne yapıyor; para, pul ortalıkta, bir şey yok saklanacak, gizlenecek. Zaten zor bela para bulsanız, yayın çıkarıyorsunuz; profesyonel adam yok ortada, öyle kaçak göçek çok fazla adam yok, çok az sayıda insan var, yani saklanan kaçak insan var ama, bunlar çok sınırlı. TKP açısından böyle değil, TKP açısından bir para pul imkânları daha farklı, birtakım organizasyonlar kurulmuş, Parti tarafından finanse edilmiş, daha fazla böyle imkân var, bunları koruma güdüsünden hareket eden birtakım insanlar var; çok daha fazla kaçak göçek insan var, kaçıp göçmese de gizlenmiş insan var, Parti kararıyla gizlenmiş zaten. Hatta espri yapıyorduk *'konserve kadro'* diye, yani konserve zamanı gelince kapağı açılır, çıkar. Bu insanlar var ve çok büyük bir profesyonellik ortamı var. Bunlar geçimini sağlamak için bir şey yapmıyor, hiçbir şey yapmasa da bir yerden, o Parti'nin bir işletmesinden ya da örgütünden para alıyor, böylesine bir atmosfer var."

[17] U. Coşkun: "Bir de bunun içinde birtakım gizli ilişkiler olunca; şimdi biz yurtdışına insan kaçıracağımız zaman böyle sahte pasaportlar bilmem ne, çok fazla buna benzer illegal faaliyetler yapmamışız; en fazla adam bir tane kendi nüfus kâğıdını silmiş, yerine başka bir isim yazmış, Türkiye'de yaşarken bu nüfus kâğıdını kullanmış. Ama TKP'nin örgütsel aparatı var bu işleri yapmak için. Bu aparat da telaşlanıyor. Şimdi legale çıkacaksınız, legale çıkma hedefiniz var, yasal çalışacaksınız, bu aparat ne olacak? Arkada bu bir yığın yasadışı iş yapmış. Yasadışı iş derken, bunlara faydasız işler demiyorum, aksine kendi açılarından gerekli, pasaport basmış, bunun için sosyalist ülkenin imkânından yararlanmış; hatta yeri gelmiş bizim insanımız ortak bir kongreye katılsın diye, TİP'liye pasaport hazırlamış, o mekanizmada bu işleri yapmış aparat var ve kendini koruma gücüyle hareket ediyor: '*TİP'liler her şeyi öğrenirlerse yandık. Bunların öğrendiğini yarın polis de öğrenir.*' Bir açıdan doğrudur da, iki kişinin bildiğini, alakasız beş kişiye daha söylerseniz o iki kişi arasında kalmaz; yarın, öbür gün gelip sizden hesabını sorarlar, bu düşünce de haksız değil."

G. Gürsoy'a bu tip insanlara bakışımla, bu örgütün bakışı bir olur mu? ... her birini, kendi sırlarını deşifre etmeye aday unsurlar olarak görüyor.

A. Atalay ise, *"Türkiye'ye biz TBKP'yi yasal olarak kurmaya geldiğimizi söyledik. Daha ilk baştan uzun bir tutukluluk süreci yaşanacağı anlaşıldı ve ilk baştan Parti tarafından, burada artık TİP, TKP diye anlamayın, bütün olarak anlayın, bu politika kemirilmeye başlandı"* diyor.

A. Demirci, kendisi ile yapılan görüşmelerde, TİP'lilerin konuya kendisinin baktığı gibi bir sıcak yaklaşımlarının olmadığını; ilk adımlarda, ortak çalışmaların yapıldığı dönemde TİP'lilerin, TSİP'le de görüşmeye ve birlik sürecine onların da katılmasını önermeye başladıklarını belirtiyor. 1987'de N. Yağcı ile N. Sargın döndükten sonra, Ankara'da açılan davanın sanıkları arasında TKP kökenli birkaç kişi ile birlikte yer alır. Dönüş ve tutuklanmalar, devletin yaklaşımı, TİP-TKP birliği sürecinin hızlanmasını engellediği gibi; *"Gelmek prensip olarak doğru muydu? Zaman olarak doğru muydu?"* tartışmaları da yoğun bir biçimde artar. O dönem yasallaşmayı sonuna kadar zorlamakta bir kararsızlık geçirirler. TKP ve TİP'te de genelde bu davanın sonucunu bekleme eğilimi ortaya çıkar.

A. Demirci, dava uzayınca dışarıda yeni oluşumların gündeme geldiğini, yurtdışında TBKP yerine yeni bir parti oluşumuna yönelik bir görüşe ulaşıldığını; politik bir karar, bir birlik, bir yasallaşma kararı verilmişse, bunun anlatılması gerektiğini ve hem buna karar verip, süreci başlatıp hem de anlatılmazsa söylenenlerin inandırıcı olmayacağını; kişilerde tereddüt yaratmadan devam edebilmesi için, legalleşme sürecine yeni halkalar ekleyerek devam ettirmek gerektiğini belirtiyor.

A. Atalay da, yurtdışındaki kadrolar açısından Türkiye'ye dönüşe muhalefetler olduğunu, ilk başlarda bunu bilmemesine karşın hissettiğini; bunların yurtdışında giderek daha üst plana çıktığını, öncelikle TKP içinde, sonra buna TİP'ten insanların da katılmasıyla, sosyalizm ve komünist partiler sarsılmaya başladıktan sonra, yurtdışının yasal komünist partisi kurma davasını bir bütün olarak terk ettiğini; bu davranışlarını, yasal bir komünist partisi etrafında toparlanmak değil, yasal bir sol parti etrafında toparlanabilmenin biçimlendirdiğini belirtiyor ve: *"Tabii, hapishanede olan insanlar üzerindeki etkisi nedir? Bunlar çok fazla tartışılmıyordu"* diye ekliyor.

U. Coşkun, 12 Eylül'den sonra B. Boran tarafından görevlendirilen Türkiye'deki örgüt sorumluları içindedir. *"Ne dönüşe ne de TKP'nin bir an önce ortaya çıkmasına"* karşıdır. Ancak *"Aman ille hemen gelin"* gibi bir yaklaşımı da yoktur. *"Madem böyle bir karar alınmış, bize de uyan bunun gereğini yapmak"* biçiminde bir tavrı vardır. Yakın ilişkileri nedeniyle A. Nesin'e, TSİP'lilere, diğer aydınlara bunun yararlı olacağını söyler: *"Bu birlik açısından olumlu bir adım... Zaaf taşıyabilir başkalarının olma-*

ması ama, ... şu yasadışılıktan kurtulalım, Genel Sekreterlerin dönüşü de yarar sağlar, 141-142'nin kalkması gündemde, buna önemli katkı da yaparız. Mücadeleye siz de destek olun" der ve örgütlemeye başlar. Ancak, o andan itibaren Genel Sekreterden ayrı düştüğünü belirtiyor: *"Bu düşünsel ayrılığı ortaya koyan olmadım, ama arkadaşları ne olması gerektiği konusunda ikna etmeye çalıştım. Bir tanesi örgütsel durumun açmazlarıydı. Bunun ciddi bir süreç gerektirdiğini söylemeye çalıştım; 'birleşin' deyince birleşemezsiniz, farklı konular var."* Ancak, öyle bir süreç yaşanmaya başlanır ki TİP'liler çekilmeye başlar. En çok kızanlar en erken çekilirler, bir kısmı daha dayanır, ama birlik içindeki eşitsiz durumdan duydukları rahatsızlık nedeniyle çekilmeye başlarlar. Kendisi de, *"TİP-TKP Birliği önemlidir, ama her şey değildir, her şey olmayacaktır. Esas olan çok güçlü bir sol hareket yaratmaktır. Onun şartları vardır. Bunun için de şu durumu yaratacaksınız: Eşit yaklaşım, herkesin eşit tavrı olacak"* tutumunu benimser ve bunu etrafına da anlatmaya çalışır: *"Örgütsüz bir A. Nesin'in bir ağırlığı var. G. Gürsoy belli bir politik harekete ait değil, ama geçmiş ilişkileri var... Dev Genç'li insanlar. TİP, TSİP, TKP birliği önemli, bunun olması için bizim hiçbir zaman önümüze kendi örgütsel rezervlerimizi koymamamız lazım. Önemli bir iş yaptık TİP-TKP Birliği'ni ilan ettik, Genel Sekreterler yurda geldi, ondan sonra komünist adının yasallaşması için de mücadele ediyoruz. Ama bunları mutlaklaştırmamamız lazım. Mutlaklaştırmamız gereken diğeridir."* U. Coşkun, *"TKP'nin kendi örgütsel yapısının sorunlarından dolayı, birliğe bizim kadar samimi ve sıcak yaklaşmayışına 'hak verdim' diyemem, ama 'anladım'. Ama hiçbir zaman Genel Sekreterlerin bu konudaki karşı çıkışlarını anlamadım"* diyor ve onların içeride bir ay fazla, iki ay fazla kalmalarının artık hiç önemli olmadığını, çünkü bunun Türkiye'deki adli sisteme bağlı olduğunu; yalnızca devletin sert tepkisinin değil, adli sistemin öyle olmasından kaynaklandığı yorumu ile birlikte: *"Bir ay erken çıkarsınız, üç ay geç çıkarsınız, ama bu ay olmasa, üç ay sonra çıkarsınız. İlle bir an önce çıksınlarla kazanmıyorsunuz mücadeleyi"* diyor.

Farklı Yaklaşımlar

TBKP'nin yasallaşması ve birliğin çözülmesinde örgütsel sorunlar önemli rol oynamıştır. Bu sorunlar, iki partinin farklı yaklaşımından kaynaklanır. Farklı düşünceler yeni örgütlenmelere yönelmeyi bile getirir. Bazı TKP'liler, illegalde kurulmuş olan bir partiyi, yani TBKP'yi kurmak değil, TİP ile TKP'nin birleşmesi olanağından yararlanıp zaten kurulmamış olan bir partiyi Türkiye'de kurma adımını atmayı daha uygun görmekıedirler. C. Kıral, TKP'ye karşı olan önyargı nedeni ile MK'nin aldığı bir karar olduğunu söylüyor:

> Türkiye'ye gidip katkıda bulunmak, başa geçmek değil. ... iki sene, beş sene, hayat boyu yönetimde olmazdı. ... bize karşı olan direncin yersizliği, haksızlığını da ispat etmiş olduğumuz ve kendimiz için değil, hareketimizin tamamı için devam edeceğimizden bizi yeniden seçerlerdi. Programatik açıdan da Türkiye'nin somutunu dikkate alan, bütün komünistleri bir araya toparlayacak, prestij üstünlüğü sağlayacak bir parti haline dönüşebilirdik. Birinci adımı da bizim, TBKP'nin kadrolarının geri çekilmesiydi. TBKP'nin kadroları dediğim bu politikayı uygulayacak, bütünsellik, yetenek, deney birikimi içinde değildiler. ... İllegal partide güvenilirlilik birinci maddede durduğu halde, legal partide yetenek, deney birikimi, yetkinlik rol oynuyor.

A. Atalay, illegal TBKP'yi yasallaştırmak ile sıfırdan yasal bir TBKP için başvurmak arasında fark olduğunu belirterek, ikinci yolun bir politik manevra alanı yarattığını, politik bakımdan anlamlı da olduğunu, ancak bu olanakları fazla da abartmamak gerektiğini söylüyor. Nitekim liderlerin gözaltında gördükleri muamele, devletin tutumu, uzayan tutukluluk vb. bu manevraya fazla da kapı açmadığını, ancak bu tartışmanın örtük bir biçimde birlik sürecini etkilediğini ve çatışmalara neden olduğunu vurguluyor.

"Türkiye'de Komünist Partisi'ni kuracak kuvvet kalmamıştı." V. Sarısözen, *"Onlar giderken belliydi ki artık tutuklama olacak ve bu iş çok zor bir süreç olacaktır. Nitekim öyle oldu. Zaten gider gitmez tutuklandılar. İşkenceye de uğradılar ve bu aşağı yukarı, iki buçuk yılımızı aldı"* diyor ve bu iki buçuk yıl içinde Türkiye'de çok ciddi işlerin yapıldığını, işçi hareketinde büyük atılımların olduğunu, Kürt hareketinin ortaya çıktığını; TBKP'nin ise bu sorunların bütünüyle uzağında kaldığını; *Kutlu ve Sargın'a Özgürlük* kampanyasının partisi haline dönüştüğünü; aslında 12 Eylül'den çıkış sürecini Özal'ın askerle birlikte yönettiğini, bunun *sürünen demokratikleşme* süreci olduğunu, fiilen birtakım haklar tanıyormuş gibi davrandıklarını, canları isterse tanıdıklarını, istemezlerse tanımadıklarını; buna uygun bir hukuki yapının, bir aygıtın zaten var olduğunu, her şeyin ellerinde bulunduğunu, demokratikleşme sürecini çürüten, uzatan, süründüren bir taktik izlediklerini; doğal olarak böyle bir taktiğin çok iç gıdıklayıcı olduğunu, zor durumda olan insanların umuda kapıldığını, *ha oldu ha olacak, ha kalktı ha kalkacak 141.-142. maddeler* umuduyla tam iki buçuk yıl geçtiğini ve bu iki buçuk yıl sonunda her iki parti Genel Sekreterinin tahliye olduklarını, az sonra da zaten 141.-142. maddelerin kalktığını belirtiyor ve ekliyor: *"Fakat bütün bunlar olduktan sonra, artık Türkiye'de Komünist Partisi'ni kuracak kuvvet kalmamıştı. Böylece bu parti tasfiye oldu."*

İki parti daha sonra kongre yaparak birleşecektir, ama birleşme öncesi iki farklı yaklaşım nedeniyle bir tartışma içine girilir. Demokratik Almanya'da Berlin'de TKP delegasyonundaki bazı kişiler, belki de TKP delegas-

yonunun tamamı, sekreterlerin hapiste olduğunu söyleyerek Birleşme Kongresi'nin ertelenmesi önerisinde bulunur. Buna hem yurtiçi hem yurtdışı TİP tarafı şiddetle karşı çıkar. Öneride bulunanlar, *"İllegal kurulan bir partiyi yasallaştırmak politik olarak bizi açmaza götürür. O nedenle biz, esas itibariyle çizgimizi devam ettirelim, komünist partiyi Türkiye'de legal olarak kuralım"* derler. Bu, yukarıda açıklanan, illegal bir partiyi legalleştirmek yerine legal olarak kuralım, yaklaşımıdır.

Diğer önemli fark, iki parti içindeki atmosfer ve parti üyelerinin birbirlerine karşı yaklaşımıdır. TKP, illegal bir partidir ve 12 Eylül operasyonunda önemli kayıplara uğramıştır. TKP operasyonu başlı başına bir problemdir. A. Atalay şöyle diyor:

> Bir de operasyonda ölüm varsa, bir yoldaşınız orada ölmüşse... M. Hayrullahoğlu en tipik örnek... Bu, daha dramatik hale getiriyor. Kişisel sorumluluklar, kim konuştu, kim konuşmadı, o ismi kim verdi. Radyo'yu kim söyledi. Bunlar kapanmamış konulardır. Ankara'da ölüm yok, ama Ankara operasyonu kişisel ilişkileri çok sarsıyor ve etkileri sürüyor. Ama İstanbul'daki operasyonda ölüm var. İstanbul Bölge Sekreteri bir randevuda alınıyor ve 24 saat içinde öldürülüyor. Çünkü ondan da başka bir randevu alınacak. Polis de o gayret içinde aşırı derecede yükleniyor ve orada ölüyor. Bu operasyonda yakalanan herkes töhmet altındadır ve TKP, kendi içinde bazı kararlar almıştır. Örgütten yoğun atılmalar olur, sonra bu 5. Kongre'de kaldırıldı, deniyor. TKP'nin illegal örgütü politik çalışmaya girmek isteyen bu insanlara hep mesafeli ve dışlayıcı davrandı. Bir dönem sonra yasal olarak yasallaşma faaliyetinde önemli yer aldıkları halde bunlar resmi temsilci yapılmak istenmedi. Böyle bir durum çok şiddetli çatışmalara neden oldu.

A. Atalay, TİP açısından farklı bir mekanizmanın, partinin parti üyeleri için psikolojik olarak da bittiğini; en son birleşme kongresinden sonra, arkadaşça bir araya gelindiğini; son TİP MK olarak artık böyle bir toplantı yapmayacaklarını ve böyle bir karar mekanizmasını da oluşturmayacaklarını açıkladığını; herkesin kendi sözüyle bağlandığını ve ondan sonra da böyle bir toplantının yapılmadığını vurguluyor: *"Örgütten de sorumlu olduğum için biliyorum. Ayrı bir bölge komitesini hiçbir yerde toplamadım. Bunu açık açık söylüyorum. Hiçbir yerde toplamadım. Gidip de Ahmet'i, Mehmet'i toplamadım"* diyor. Sadece örgütlerin birleştirilmesi aşamasında Ankara, İstanbul, İzmir, Güney vb. son bölge komitelerini toplayıp iki saat sonra veya iki gün sonra birleşme görüşmesi yapacaklarını, iki örgütün bir araya geleceğini, ondan sonra artık bu tür yapıların bittiğini söylemek için topladığını ve bittiğini, sonra da böyle bir ilişkilerinin olmadığını açıklıyor. TKP açısından ise, bunun böyle olmadığını, örneğin *Adımlar* adına verilen ilanların örgüt garantisi ile yollandığını, ilanların çekini getiren kişinin, *"Bu örgütün borcu, bilmem ne komitesi sekreteri bana bu görevi*

verdi ve onun için bu çeki yazdım, örgütün borcu, bunu ödeyin" dediğini, oysa ilanların çıkışının kendilerine tabanın tepkisi diye söylendiğini belirtiyor ve: *"Halbuki bu olayda da biliyoruz ki, bizde isimleri de var, örgüt kararı ile olmuştur. Örgüt kararı ile atılan adımlardır. Böyle bir karmaşa vardı"* diyor.

N. Yağcı, yasal parti kurulmazdan önce kaçınılmaz olarak böyle yapıların var olduğunu; B. Boran'la aşağı doğru birliği, örgütleri birleştirmede acele edilmemesi gerektiğini söylerken bunları düşündüklerini; ama orada yanlış yapıldığını, aşağı doğru hızlı bir örgütlenmeye girildiğini söylüyor.

A. Atalay, iki partinin böyle uzunca süre ayrı tutulamayacağını, bunun daha o dönemde gerilimlere neden olduğunu anlatıyor:

> Kendi bağımsız varlığını korumuş ve üniversitelerde politik çalışma yapan Genç Öncü diye bir örgüt vardı... Bu TİP'li gençlerle, Genç Öncü, *Yarın* dergisi çevresinde öğrenci dernekleri gibi bir çalışmayla önemlice bir mesafe almışlardı. Gençlik çalışmasını yeniden örgütlemeye başladığında, o andaki birlik çalışmalarının tam dışında, bu, bir şeyleri yeniden kurmak mümkünken, *"önce biz TKP'li gençler, önce bir kendi çevremizi örgütleyelim, biz de bir güç haline gelelim, ondan sonra bir ilişki kuralım"* gibi bir ikilem yaratıldı.

Üniversiteli gazetesi çıkarıldığında bunun örgüt kararı olarak getirildiğini belirtiyor ve ekliyor:

> Daha baştan ilişkilerin tarumar olmasına neden oldu. *Üniversiteli* ve belki de *Gökkuşağı* dergisinin çıkışı örgüt kararı ile yapıldı denilmesine rağmen, örgütün böyle bir kararı yoktu. Bu, mekanizmanın ayrı çalıştığının en açık kanıtıydı. Şöyle olsa, bir kısım TKP'li gençler çıksalar, denebilir ki "*Biz bunu bağımsız inisiyatifimizle çıkardık.*" O zaman diyecek bir şey yok. Hissetsen bile arkasında bir şeyler var, dersin ki: *"Tamam işi kitabına uydurmuş."* Ama bu örgüt kararı olarak açıklanıyor ve örgüt kararı olarak insanlara görev veriliyor. Ama ortada iki tane örgüt yok. Yönetim tek. Yurtdışında sonra da Türkiye'de tekleşmiş. MK'leri yetki devretmişler: "*Parti kararlarını bunlar verecek*" diye.

TİP tarafı, kendini legalde mevzilendirmeye çalışan iki ayrı örgütün böyle birleştirmeden ayrı tutulduğu sürece, geçmişten gelen hasımlıklarla bunların giderek birbirini yemeye başlamasının kaçınılmaz olduğunu ve yapılacak tek şeyin, risklerini göze alarak bu örgütleri birleştirmek olduğunu veya kesin bir tavır almak gerektiğini anlatmaya çalışır. A. Atalay şöyle diyor:

> Yahut iki Parti'ye de dönerek: 'Bütün örgütler bitmiştir. Sıfırdır. Yaşam içinde ne yaparsanız yapın. Birbirinizle ilişki kurun, ama kimse kimsenin karşı-

sına örgüt kararı diye çıkmasın. Her bir TKP üyesi, TİP üyesi de bilsin, yalnızca merkezler vardır. Bu merkezlerin dışında örgüt yoktur. Kendisi doğrudan doğruya birliğe, yeni kurulan partiye karşı sorumludur. Kendisine gelen teklifleri bu gözle değerlendirmelidir' demek gerekir.

Diğer taraftan N. Yağcı'nın, kuruluştan sonra yaptığı, *"Ben de hapishaneden, illegalde örgütlerin birleşmesine karşı çıktım. Komiteler düzeyinde birleşmesini benimsemedim"* açıklaması vardır.

N. Yağcı, legale çıkışın, illegal komünist partilerde tartışılan bir konu olduğunu; Portekiz'de Nisan Devrimi ile, Yunanistan'da da ilerici bir hareketle çıkıldığını, ama kendilerini, 12 Eylül'ün devam ettiği koşullarda, legale çıkmayı zorladıklarını, Türkiye'ye döndüklerinde ise hâlâ TKP ile ilgili tutuklamaların sürdüğünü belirtiyor.

Z. Dicleli birlik, yasallaşma, yenilenme olmak üzere bu üç sürecin iç içe geçmesinin taşınmaz bir yük olduğunu belirtiyor:

Birincisi ideolojik yenilenmenin, geçmişteki görüşleri eleştirel süzgeçten geçirip yeni dünya koşullarına uygun, yeni görüşler geliştirme süreci; ikincisi legale çıkma, illegal olarak örgütlenmiş bir partinin yasal bir siyasi parti haline gelmesi mücadelesi; üçüncüsü birlik dedikleri farklı örgütsel kültürlere sahip, farklı liderliklere sahip, iki grubun bir araya gelmesi sorunlar çıkardı.

Bu üçünün aynı anda yürütülmeye çalışılmasının doğal olarak ortaya çok sorun çıkarttığını ve ortak bir kültür oluşturulamadığını vurguluyor:

Daha çok zaman olsaydı, beraber kaynaşma süreci olsaydı, sorunlar daha az olurdu. İki Parti'nin birleşmesiyle, hemen Sargın'ın, Nabi'nin Türkiye'ye gelmesi, birdenbire sıcak mücadelenin durgunlaşması, o kaynaşma sürecini zedeledi. Herkes kendi tarafına çekmeye çalıştı, sonuçta büsbüyük sorun çıktı ortaya. Her hareketin kendine göre örgütsel kültürü vardır... İki farklı örgüt demek, iki farklı kültür demektir. Bu kültürlerin tek bir kültür haline gelmesi sancılı bir şeydir... Şirket birleşmelerinde de bir sürü problem çıkar. Ama orada şirketin sahibi dağıttığı için problemler yüze vurmaz, ama siyasi örgütlerde bu kültürün tekleşmesi de ortak deneyden geçer, zaman gerekir.

A. Atalay, iki ayrı örgüt psikolojisini sürdüren, ayrı ilişkiler sistemi içinde örgütlenmiş iki örgütü, ortak psikolojiye, tek bir örgüt yapısına sokacak, eylemi tekleştirecek ve maddi kaynakların kullanımından başlayarak muhtemel güvensizlikleri ortadan kaldırabilecek bir planın olması gerektiğini; ancak parasal kaynakların kullanımından söz edilemeyeceğini, işin içine para girdiği için ayrıntılarına girmeyi istemediğini; ama bu imkânların ortak değerlendirildiğinden söz etmenin mümkün olmadığını; böylece

örgütün bir tarafının, bunun TKP içindeki insanlar için de geçerli olduğunu, sadece TİP ve TKP açısından değil, TKP içindeki bazı kesimlerde, Parti yetki ve olanaklarını elinde tutan kişilerin ve organların, kendi aleyhlerine başka kişileri ve organları desteklediği inancını hep söylediklerini belirtiyor ve: *"TİP'lilerden böyle bir şey gelmiştir, ama en yaygın feryatlar ordadır. Burada bir eşitsizlik sağlayan destekler söz konusudur, vs."* diyor. ***"Dikiş yeri kaybolacak, bir daha görülmeyecek şekilde birleşmeli."*** B. Boran'ın bu özlemi, yerine getirilememiş, örgütler sağlıklı bir şekilde birleştirilememiş, ayrı mekanizmalarını korunmasında ısrar edilmiştir. N. Yağcı'nın kendi ifadesiyle cezaevinden müdahale etmiş olması bu konudaki katkısını ortaya koymaktadır. N. Sargın'ın ise cezaevinden ayrı bir kanaldan hiçbir zaman bir örgütsel direktif yollamadığı, sadece politik metinlerin geldiği, onun dışında özel bir mesajın söz konusu olmadığı belirtilmektedir. A. Atalay, aldığı tek özel mesajın TİP-TKP Birleşme Kongresi'ne, N. Sargın'ın kendi eliyle yazdığı birleşmeyi kutlayan mesajı olduğunu; TKP için kesinlikle böyle olmadığını, örgütsel olarak ayrı mekanizmaların kurulup çalıştırıldığını ve: *"Yeni planlar, projelerde de böyledir. TİP açısından, yaygın bir güvensizliğe neden olmuştur. TKP kadrolarında da bu böyledir. İsim vermeme gerek yok"* diyor.

V. Sarısözen, Parti'nin örgütsel olarak legale çıkmaya hazır olmadığını, bir ön hazırlığın, ciddi bir temelin olması gerektiğini, o sırada örgütsel yapının legale çıkmaya müsait olmadığını bile bile *"Parti destekliyordu gelmeyi"* ifadesinin gerçeği yansıtmadığını; kadroların Parti yönetimini, Parti'nin buna hazır olmadığına dair ikaz ettiğini, Sosyalist Hareketlerin de bu işe şüpheyle baktığının ne PB'ye, ne MK'ye yansıdığını; B. Boran'ın cenazesi ile birlikte gündeme geldiğini; yaklaşık bir aylık bir zaman olduğunu ve bu zaman aralığında büyük bir legalite operasyonunu örgütlemenin kesinlikle çok kısa bir süre olduğunu belirtiyor.

TBKP'nin yurtiçinde karşılaştığı sorunlara yurtdışı TBKP'nin müdahalesi, *"Soğukkanlı olun, Kongre hazırlıklarına başladık"* biçimindedir.

TBKP'nin Birlik Kongresi Yurtdışında Yapılıyor

B. Dere, TBKP Kongresi'nin yasal parti kuruluşu ile birlikte yapılması planlanırken, N. Sargın ve N. Yağcı'nın ülkeye dönüşleri, cezaevine girmelerinden sonra, Kongre'nin beklemeden, illegal koşullarda yapılmasının önerildiğini ve tartışmalar sonunda TBKP PB'nin DDR'de yaptığı olağan toplantısında kongre kararının alındığını açıklıyor. TKP 6. Kongresi 12/13 Mayıs 1988'de Prag'da toplanır; Kongre iki gün sürer. TKP Kongresi'ne TİP yöneticileri O. Sakalsız, P. Arırk, S. Mahmutoğlu gözlemci olarak katılırlar. TKP Kongresi TBKP Kongresi'ne katılacak delegeleri onaylar. TİP

delegeleri ile eşit sayı sağlanabilmesi için TKP 6. Kongresi delegelerinin bir bölümü Moskova'ya gitmeyerek Prag'dan ayrılır, diğer delegeler Moskova'ya giderler. TKP'nin 6. Kongresi, aynı zamanda son kongredir. Parti'nin yeni anlayışına uygun olarak demokrasinin kazanılması ve yasal çalışma hakkının elde edilmesi amacıyla 16 Kasım 1987'de ülkeye dönen N. Sargın ve N. Yağcı'nın bu eylemleri Kongre tarafından selamlanır ve darbe öncesinde örgütlenmiş bulunan belli başlı illerde Parti'nin yeniden örgütlenmiş olduğu saptanır. Kadro seçimi konusunda değişen koşulların dikkate alınması, merkez organını aşırı ayrıntılara boğan karar alma geleneğinin bırakılması, yerel inisiyatifin geliştirilmesi istenir.

TİP'in 8. Kongresi de aynı tarihlerde Moskova'da toplanır. TİP Kongresi'ne TKP MK PB üyesi E. Talu, TKP MK üyesi C. Kıral gözlemci olarak katılır. Kongrelerde birleşme kararı ortak metinleri onaylanır, TBKP Kongresi'ne önerilecek yöneticiler seçilir ve ayrı ayrı seçilen eşit sayıda delegeyle 16 Mayıs 1988'de TBKP'nin Kuruluş Kongresi Moskova'da illegal olarak toplanır.[18] Kongre'ye kardeş komünist partilerin temsilcileri ve TSİP Genel Başkanı A. Kaçmaz katılır. Kongre *"Genel Sekreterleri özgürlüklerine kavuşturmayı ve TBKP'nin ülkede yasal olarak kuruluşunu gerçekleştirmeyi"* Parti'nin önündeki temel görev olarak saptar ve her iki partiden, değişik nedenlerle ayrı düşmüş olanları, TBKP'ye üye olmaya çağırır.

TBKP Kongresi sonrasında 1989 Temmuzuna kadar PB üyesi S. Mahmutoğlu Leipzig'de kalır. M. Karaca, O. Sakalsız Duisburg'da çalışır. Diğer PB üyeleri bulundukları yerlerde çalışmalarını sürdürürler. TKBP PB toplantıları Temmuz 1989 tarihine kadar yurtdışındaki altı üyenin katılımı ile ayda bir düzenli olarak DDR'de yapılır. Mart 1989'da TBKP MK 1. Plenumu Türkiye'den gelen üyelerin katılımı ile DDR'de toplanır ve B. Dere'yi MK üyeliğine alır. Temmuz 1989'da Z. Dicleli ve S. Mahmutoğlu'nun Türkiye'ye döndükten sonra TBKP MK PB'nin yurtdışı faaliyeti sona erer ve Türkiye'de 8 üye ile toplanmaya başlar: U. Coşkun, Z. Dicleli, A. Atalay, T. Eraslan, A. Sel, A. Taygun, N. Kocabıyıkoğlu, S. Mahmutoğlu.

---

[18] B. Dere'nin verdiği bilgiye göre, TBKP 1. Kongre M.K. 1989: Dr. N. Sargın TBKP Genel Başkanı, N. Yağcı TBKP Genel Sekreteri, M. Karaca Genel Başkan Yardımcısı, O. Sakalsız Genel Sekreter Yardımcısı, E. Talu, Z. Dicleli, Z. Kılıç, U. Coşkun, A. Atalay, T. Eraslan, A. Sel, A. Taygun, S. Mahmutoğlu, N. Kocabıyıkoğlu, C. Kıral, C. Açıkgöz, Y. Ünal, S. Coşkun, Ş. Yıldız, A. Kardam, Feridun Gürgöz, Erol (FAC'dan), A. Söylemezoğlu, Ö. Kesgeç, Varlık Özmenek, İlhan Alkan, P. Arıırk, Arif Gülöksüz, Nurettin Pirim, Fatih Bakan, Vedat Baranoğlu, Selma Atabek, Ali Fuat Vardal, M. Bozışık, İsfendiyar Eyüboğlu + adı hatırlanamayan TİP kökenli bir üye...
TBKP MK PB, Genel Başkan ve Genel Sekreter dışında 12 kişidir. 6 üye TİP, 6 üye TKP kökenlidir. Kuruluşunda 6 üye yurtdışında, 6 üye yurtiçindedir: Dr. N. Sargın TBKP G. Bş., N. Yağcı TBKP G. Sek., M. Karaca (yurtdışı), E. Talu (yurtdışı), Z. Dicleli (yurtdışı), O. Sakalsız (yurtdışı), Z. Kılıç (yurtdışı), S. Mahmutoğlu (yurtdışı), A. Sel (yurtiçi), A. Taygun (yurtiçi), T. Eraslan (yurtiçi), U. Coşkun (yurtiçi), N. Kocabıyıkoğlu (yurtiçi), A. Atalay (yurtiçi).

Kongre'de, *ortak yönetim ve Türkiye'deki örgütleri birleştirme* kararı alınmıştır. Türkiye'ye dönülünce daha önceki ikili yapı, kişiler artırılarak *"Türkiye Yürütmesi"* diye bir kurul haline getirilir ve Türkiye'deki MK üyelerini içine alan bir örgütlenmeye dönüşür. Türkiye genelinde komiteler birleştirilir. Bu örgütlenme yukarıdan aşağıya bölgeler ve iller, büyük kentlerde de ilçeler düzeyine kadar iner. İllegal TBKP'de örgütsel yapı: Kongre, MK, PB, ona bağlı Türkiye Yürütme Komitesi ve Bölge örgütlenmeleri biçimindedir. (Bölge örgütlenmesi İstanbul, Ankara, Adana, İzmir, Bursa, Eskişehir, Diyarbakır, Mersin, Muğla, Antalya ve Trakya çevreleridir.) 1989 sonunda bazı PB üyelerinin çalışmalardan uzaklaşarak çekilmelerinden sonra, bazı MK üyelerinin de katılmasıyla *TBKP MK Sekretaryası* adı altında bir organ oluşur.[19]

TBKP'nin Birlik Kongresi'ne farklı yaklaşımlar. V. Sarısözen, bu iki Parti'nin B. Boran'ın da dediği gibi illegalde birliğini düşündüklerini; buna hapishaneden N. Yağcı ve diğer bazı TKP üyelerinin karşı çıktıklarını; bu konuda ısrarcı olup sonunda Kongre'nin yapılmasına karar aldıklarını; ancak bu Kongre'nin Parti'nin hayatında ciddi bir değişikliğe yol açmadığını, legalite sürecinin her şeye ağır bastığını ve Kongre'yi iki Parti'yi birleştirmenin en son adımı olarak yaptıklarını ve illegalde kurulan TBKP'nin, Türkiye'de hiçbir zaman bağımsız bir örgütsel varlık göstermediğini vurguluyor.

N. Yağcı, Kongre'nin *"illegal bir parti kurma girişimi"* değil, var olan iki illegal partiyi birleştirme girişimi olduğunu; Türkiye'ye yasal bir parti kurmak için döndükleri halde, dışarıda illegal koşullarda Kongre toplayarak birleştirilme girişimine karşı çıktıklarını; *"bir kongre toplanıyor, illegal"* kararı getirilince, birlikte *"Hayır, yanlıştır"* dediklerini; buna karşın Kongre'nin yapıldığını, ama *"Kongre'yi yaparsak kadrolar hızla birleşir, Birlik sorunları kolay çözülür"* beklentilerinin gerçekleşmediğini; o psikolojik ortamda: *"Liderler içeride, uzun zaman içeride kaldılar. Görülüyor ki yasal bir parti kurma girişimi başarıya varamayacak"* tarzı moral bozukluğu ifade eden bir yaklaşım olduğunu belirtiyor.

S. Coşkun, TİP'in 8., TKP'nin 6. Kongresi'nde birlik kararı alındığını ve birliğin her iki Parti'de, tepeden bastırıldığını; örneğin gençlik örgütlenmesi İGD ve Genç Öncü kadrolarının birbirini tanıma süreci yaşanmadığı için güven sorununun, bilgi verip vermeme biçiminde sürdüğünü belirtiyor.

---

[19] B. Dere: Çekilenler: A. Sel, A. Taygun, N. Kocabıyıkoğlu, S. Mahmutoğlu, U. Coşkun. Tüm süreç boyunca MK Sekretaryasına katıldığı anımsananlar: Ö. Ağın, Yüksel Selek, Mebuse Tekay, Ali Fuat Vardal, Y. Kıtıki, Haluk Tan İpekçi, Atilla Tanılkan, Emin Turan ... Eylül 1989'da Türkiye'ye dönüp cezaevine giren E. Talu ve Ş. Yıldız Mart 1990'da tahliyelerinden sonra bu çalışmalara katılırlar Mayıs 1990'da N. Sargın ve N. Yağcı'nın tahliyesine kadar bu şekilde çalışılır. TBKP'nin yasal kuruluşu ile devam eder.

TİP, TSİP, TKP açıklaması: ***"... birlik süreci geri dönülmez bir noktada."*** Temmuz 1988 tarihli *Görüş* dergisi, *"BİRLİĞE DOĞRU"* başlığı altında, 16 Haziran 1988'de birleşme sürecindeki TİP, TSİP ve TKP'nin bir ortak açıklama yayımladıklarını ve aralarındaki birlik sürecinin geri dönülmez bir noktada olduğunun belirtildiği haberi verilmektedir. C. Kıral, Türkiye'ye dönüşle ilgili ikinci dalga kararını TBKP'nin verdiğini, *"TBKP'yi Kongre kararları ile bütünleştirdik"* diye legalize edilmediğini; TSİP'le üç öğeyi birleştiriyormuş havası içinde devam edildiğini belirtmektedir. TBKP'nin kuruluşu 7 Ekim 1988'de açıklanır. 10 Ekim 1988'de Moda Sineması'nda, *"Behice Boran'a Saygı Gecesi"* düzenlenir.

24.11.1988 tarihli basında politik göçmenlerin yurda dönüş yapacakları ve Brüksel'de yapılan basın toplantısında 10 Aralıkta Türkiye'ye döneceklerini açıklayan dokuz siyasi mültecinin, *"Biz yurtdışındaki 14.000 Türk siyasi göçmenin dönüş yolunu açıyoruz"* dedikleri haberleri yer alır. Önceki bölümde görüldüğü gibi, Birlik kararı doğrultusunda ciddi bir toplu dönüş gerçekleşmeyecek, daha çok N. Sargın ve N. Yağcı'ya destek amacıyla yapılacaktır.

4.12.1988 tarihli *Tempo*, TBKP'nin Duisburg'da yaptığı açıklamayı verir: *"Komünist parti olmadan ülkemizin, uygarlığın genel gelişmesinde gereğince yer alabilmesi düşünülemez."* Bu sırada bazı politik mülteciler döner; kimi geri gönderilir, kimi gözaltına alınır.[20] Onlarla birlikte Türkiye'ye gelen Avrupalı parlamenterler bu gelişmeyi hayretle karşıladıklarını belirterek, *"Bizim ülkelerimizde bu, düşünce olarak işkence sayılır"* demektedirler (13.12. 1988 Hürriyet).

TSİP ile birleşme görüşmeleri sürer ve TSİP lideri A. Kaçmaz yeni parti programının sıfırdan başlarcasına oluşturulduğunu söyler (1.1.1989 Milliyet). Daha sonra TKP-TSİP arasındaki görüş ayrılığı basına yansır. TBKP, *"komünist"* adıyla ve yasal olarak kurulmak için 141-142'nin kalkmasında ısrar etmektedir. TSİP Genel Başkanı ise, partiyi kurmak için 141-142'nin kalkmasını bekleme taraftarı değildir ve: *"141-142'nin kalkmasını beklemek zaman kaybı ... Komünist kelimesinin kullanılmasını, toplumsal psikoloji açısından yerinde de bulmuyorum"* açıklamasını yapar (4.1.1989 Milliyet). TBKP birlik çalışmalarını 141-142'ye göre ayarlar, eylem hazırlığına girişir, Parti örgütlerine genelge yollar.[21]

---

[20] 11.12.1988 *Cumhuriyet*. Üç ayrı uçakla İngiltere, Danimarka, İsveç ve Federal Almanya'dan Türkiye'ye gelen N. Bostancı, B. Onger, E. Aydın, M. Tokmak, T. Ata, *"yurttaşlık haklarını kaybettikleri, pasaport ve giriş vizeleri bulunmadığı"* gerekçesiyle geldikleri uçakla geri gönderilir. H. T. İpekçi, N. Yalçın ve Y. Selek gözaltına alınır.

[21] 3.2.1989 *Gazete, Komünist Partisi'nin, üyelerine gönderdiği 10 emri ele geçirdik.* 1. TBKP'yi sıcak tutun. 2. Demokratikleşme taleplerini artırın. 3. Dindarlar dahil tüm güçlerle ilişki kurun. 4. Parlamentodaki partilere istemlerimiz için baskı yapın. 5. İlkbahara kadar tüm bağlantıları kurun. 6. Kamuoyuna komünistlerin çoğulculuğunu anlatın. 7. Parti temsilcilerini ön plana çıkarın.

Adımlar Yayımlanıyor

1988 yazında bazı konularda TBKP ortak MK toplantısında örgütleri birleştirmek gibi birtakım kararlar alınır. U. Coşkun, bunların TKP tarafından engellendiğini; TİP-TKP Birlik Kongresi'nden sonra seçilen Merkez Yönetim toplantısı yapıldığını, bu toplantıdan sonra yasal planda çıkacak yayın ve kurucular hareketini örgütlemek için ön plana çıkması gereken kişilerden birisi olduğu için o sıra çalışmakta olduğu işten ayrılıp, 1988 sonbaharından itibaren *Adımlar* dergisinin kuruluş hazırlıklarına ve 1989 Ocak ayından itibaren dergiyi çıkarmaya başladığını ve:

> Adımlar kurulacak, çıkmaya başlayacak, temsilcilikleri olacak, yasal hareket gibi örgütlenmeye başlayacak, bir yasal organizasyona yayılacak ve Parti'nin yasallaşması, 141-142'nin kalkması böyle bir süreç birlikte izlenecek ve uygun zamanda TBKP de yasal olarak kurulacak, diğer sol hareketlerle ilişkisini sürdürecekken ilk andan itibaren TKP'nin örgütsel yapısının müdahalesiyle; 'Adımlar'ın yayın değil de bir örgüt olarak yer alması' gibi çıkışlarla, ortak örgüt TBKP merkezinin, karar aldığı şekilde davranmak yerine, müdahalelerle oraya buraya savrulduğunu

belirtiyor ve devam ediyor:

> Adımlar sürecinin partileşme süreciyle örtüşmesi deyince ne anlıyoruz? Herkes biliyor ki Adımlar TBKP'nin yayın organı, polisinden solcusuna, aydınına kadar. Burada Adımlar'ın tutumu ne olmalıydı? 'Ben TBKP'nin yayın organıyım, kendi partimi kurmak için yola çıktım mı?' yoksa 'Sizle beraber bir şey oluşturmaya çok değer veriyorum, esas işimi de böyle görüyorum mu?' İkincisi olmalıydı. Teklif ettim, ama kabul edilmedi. Israrcı olmadım.

U. Coşkun *Adımlar*'ın bu farklı işlevi zoraki yüklendiğini, MK ve PB toplantılarında alınan kararın tersine uygulamaların, örgütsel birleşememe dirençlerinden geldiğini; bunların bile çözüldüğü zaman, bu defa Genel Sekreterler'in: *"Hayır, siz yanlış yapıyorsunuz, aldığınız kararlar da yanlış, bizim süreci bozuyorsunuz, bizi zor durumda bırakıyorsunuz, burada çok zor duruma düştük, dışarıda bizi desteklemiyorsunuz"* diye müdahale ettiklerini, o yüzden gerçek bir fonksiyona ulaşamadığını; abonesiyle bera-

---

8. *Adımlar* adlı yayının satışını artırın, çevrenizdekileri abone yapın. **9.** Partimizin görüşlerini herkese uzun uzun anlatın. **10.** Yığınsal eyleme hazırlanın. Halen cezaevinde bulunan ve yargılamaları süren H. Kutlu ile N. Sargın'ın önderliğini yaptığı TBKP MK, sol güçlerin yeni mevziler elde etmesi için elverişli koşulların oluştuğunu ve harekete geçmenin tam zamanı olduğunu öne sürdü. *'K. Evren ve T. Özal'ın konuşmalarından sonra, kimse artık yasal komünist partisi kurmak isteğini, bir suç gibi gösteremez'* denilen bildiride, genel politik af çıkarılması için hükümetin bu konuda zorlanması istenildi.

ber, 15 bin basıp 10 bin sattıklarını, bunu söylediğinde, TKP'den: *"Yüzbin falan değil mi, nasıl olur?"* gibi tepkiler aldıklarını; Parti'de yıllarca çalışmış o insanlara, ciddi ciddi hayalleriyle gerçekler arasındaki farkı öğretmeye çalıştığını anlatıyor:

> Sizin hayalleriniz şöyle gerçek olur günün birinde, böylesine yığınsal bir harekete oynarsak, yığınsal bir hareketin eşit bir bileşeni olmaya oynarsak, kendimizi buna adarsak, günün birinde belki o gazeteyi çıkarabiliriz. Ama bizim şu andaki potansiyelimiz en fazla bu kadardır ve muhtemelen yarın öbür gün giderek bize destek azalmaktadır. Çünkü kendimizi daraltıcı bir politika izliyoruz, giderek bu sayıyı bile bulamayacağız

ve *Adımlar*'ın ilk altı-sekiz ay döneminden sonra giderek 3-5 bin bile satmayan bir yayın haline geldiğini anlatıyor.

A. Atalay, Parti'nin dikkatinin sürekli başka başka noktalara kaydığını, *Adımlar* politikasının bu nedenle yanlış olduğunu; *Adımlar*'da yapılan işin mantığını, başındaki arkadaşların da ne yapmak istediğini kavradığını, bugün bile geçerli olan bir partinin bir yayın politikası olduğunu; oysa bir örgütü harekete geçirmek zorunluluğunda olan bir Parti konumunda olduklarını; *Adımlar*'ın ise, arkasında bir örgüt var ve bunun görüşlerini dışarıdaki kamuoyuna açıklıyor gibi davrandığını; ortada henüz, doğrudan şekillenme içine girmiş bir örgütün olmadığını belirtiyor.

"Kim temsilcidir kim değil, birbirine karıştı." *Adımlar* yasallaşmanın sözcüsü, alanı olacak, görüşler anlatılacak, bürolarda yasallaşılacaktır. O künyeye yazılı olanlar, yeni temsilciler, komünist hareketin o bölgede sözcüleri olacak insanlardır. A. Atalay, illegal örgütün burada devreye girdiğini ve onları yönetmeye kalktığını belirtiyor.

U. Coşkun, Genel Sekreterlerin ifade ettiği gibi, yasallaşma planının, Türkiye'deki demokrasi hareketinin merkezine konulduğunda, bunun ortak bir mekânda verilen bir mücadele niteliğini kazanmadığını söylüyor ve: *"Birtakım kararlar almışız, 'ya pardon' deyip geri dönecek halimiz yok, bunları yapacağız tabii ama, bunları yaparken çok net çizmeliyiz: 'Bizim esas derdimiz birleşik harekettir.' Türkiye'nin bundan başka çıkışı yoktur"* diyor.[22] Bir taraftan da, kendi dar toplantılarında *"Yığınsal sol Marksist*

[22] U. Coşkun: "Şimdi geriye baktığımda çok doğru olduğunu düşünüyorum, artık hiç tereddüdüm yok, o anda da tereddüdüm yoktu, onun için sonuna kadar bu konuda ikna etmeye çalıştım ama... Bir yandan da bir misyon yüklenmiştim. Hem Adımlar'ın kuruluşunu yürüttüm hem de sözcüler hareketi denen harekette, sözcü olarak ortaya çıkan grubun da sözcülüğünü yaptım. Zaten bir tek ben gözaltına alındım o çıkıştan sonra, sonradan başka gözaltına alınmalar oldu ama, Türkiye'de TBKP'nin sözcüsü olarak polis ve kamuoyu beni görüyordu. Adımlar'daki rolümden dolayı böyleydi, planlama bu şekildeydi. Ama bu sürecin çelişkileri çok önemli. Burada zihinsel bir değişimi kendi içimizde yapmayı beceremedik kanımca; örgütsel hayatımıza pelesenk ettiğimiz birlik ko-

parti, komünist adıyla kurulabilir mi?" diye sorgulamaya başladığını; ama *Adımlar*'ın baş makalelerinde ya da o sıradaki sayısız panel, seminer, konferans gibi toplantılara TBKP temsilcisi, sözcüsü olarak katıldığı için, komünist partisini hep örgütsel bir gereklilik gibi getirdiğini; bunu da başında olduğundan böyle yapmak zorunda hissettiğini, gece gündüz komünist lafı eden bir adam haline geldiğini, bunu bile bile yaptığını, böyle yapmanın, yasallaşmaya yardımcı olacağını düşündüğünü ve: "Niye kardeşim sabahtan akşama kadar papağan gibi komünist diyorsun?" diyenlere: "Bu tamamen 141-142'nin kalkışına ilişkindir. ... örselenecek, yaralanacak, berelenecek olan biziz. Bu size, diğer sol hareketlere karşı üstünlük sağlamak için yapılan taktik değildir. Bu mücadeleyi kazanmak için koç başı olmak lazım, bunu geri çekemezsin. Ama benim niyetim senle beraber parti kurmak, bunu hangi adla, hangi atmosferde kurulursa kurulsun, seninle, onunla geniş birlik, benim niyetim bu" yanıtını verdiğini belirtiyor.

U. Coşkun, *"Glasnost, Prestroyka dalgasıyla komünist ismi, bırakın Batı ülkelerini ve bizim gibi ülkeleri, eski sosyalist ülkelerde bile, yenilenmiş sol Marksist bir hareketi taşıyacak bir isim olmaktan çıkmış durumda"* diyor. DGM'de, hakkındaki davanın sorgu savunmasını komünizm inancı ile ilgili olarak yapar: *"Ben insanlığın eşitlik, özgürlük, adalet ideallerinin en kapsamlı ifadesinin, komünizm olduğunu düşünüyorum. Ama gelecekte insanlar eşitlik, özgürlük, adalet mücadelesinin en kapsamlı ifadesine, komünizm diyecekler mi, demeyecekler mi bilmiyorum? ... Muhtemelen demeyecekler, ne derlerse desinler, bu mücadeleden yanayım. Bu mücadeleyi sürdürdüğüm için karşınızdayım."* *Marksizm ve Gelecek* dergisinin kendi alanında *Adımlar*'ın kaderini paylaştığını belirten[23]

---

nusunda, bu kadar tutarsız olmak mümkün değil başka türlü. Gerek Genel Sekreterlerin dönüşünde, gerek daha önce B. Boran'ın cenazesinde katkıda bulunmuş, güç vermiş insanları bu kadar kendimizden uzaklaştırmak başka türlü becerilemezdi. Kesinlikle bu politikanın yanlışlığı konusunda ikna etmeye çalıştım, onlar da kesinlikle bunun tersine ikna etmeye çalıştılar..."

[23] U. Coşkun, *"Marksizm ve Gelecek böyle bir eleme süreci yaşamadı. Üç ayda bir çıktığı için, eriyip erimediği diye bir şey yok, üç ayda bir imkânlar, kaynaklar ortaya konuyor o çıkıyor, sonra yenisine hazırlanıyorsunuz. Marksizm ve Gelecek, sosyalizmin yenilenmesi, yeni bir sosyalist hareket oluşturmak konusunda çok önem verdiğimiz bir dergiydi" diyor.* Genel Sekreterlerin buradaki tartışmalara müdahalesinin, başkalarını neredeyse bu çalışmalardan soğutucu, işin dışına itici etkilerinin olmaya başladığını; yenilenme deyince, yine komünist ismiyle parti kurmak gibi yerlere sıkışıp bu gözle bakılan bir noktadan değerlendirilmeye başlandığını belirtiyor ve: *"Marksizm ve Gelecek'i* yaratan insanların, *şanslıyız ki dürüst, bağlı, inançlı ve yıllarını, yaşamını bu işe adamış insanlar,* buradan başlayıp da saçma sapan bir yere gitmesi zaten mümkün olmayan bir şey, buna güveneceksin, destekleyeceksin ama, en geniş, en ferah tartışmayı da burada yapacaksın diye düşünüyordum. Bu ferahlık da sağlanamadı, dolayısıyla yeterli katkı da alınamadı. Belli insanlar cesaret edip hani bizle beraber görünmekten çok gocunmayan birkaç kişi dışında, bu tartışmaya yaygın bir katılım, geniş bir katılım bunda da olmadı." *"Ne yaptığı, o anlamda çok belli olmayan, birtakım değerli katkıları olan, birtakım iyi yazıların çıktığı, ama bir hareket geliştirme, yenilenme*

U. Coşkun, bütün bu süreçte var olan güveni ve desteği pekiştiren bir yol izlediğini; bir yere kadar kendi hesabına bir namus borcunu tamamladıktan sonra önce *Adımlar*'dan istifa ettiğini, sözcülük hareketine önderlik ettikten sonra Parti ile ilişkisini kestiğini; çünkü tahammül edilmez bir yanlış çizgi olduğunu söylüyor ve: *"TİP'ten devam eden A. Atalay ve N. Sargın kaldı"* diyor. Bu birliğe yalnızca TİP-TKP diye bakmayan, bunu birliğe giden daha geniş bir adım olarak gören TİP kadrolarının, süreç içinde yaşananlardan, Genel Sekreterin bu tutumundan ciddi biçimde rahatsız olan, içlerinde yöneticilerin de olduğu 350 kişinin ortaya çıkma noktasından itibaren, bir bölüm yöneticinin bunun son derece yanlış ve zararlı olduğunu söyleyerek, *"TBKP'nin yasala çıkması anlamındaki adımı atmak, Türkiyeli komünistler olarak 'artık yasal çalışacağız' diye kendi açık kimliğiyle ortaya çıkmak dışında hiçbir şeye katılmam, bunun dışında bu işe inanmıyorum, ama, bu benim kendi kendime verdiğim namus borcudur, sözdür, bunu yerine getireceğim"* diyerek süreci terk ediyorlar.

Bütün bunlar örgüt içi ilişkiler açısından ele alındığında, *"Bu bütünlükte bunları kavrayan bir bakış açısı, bir politika girişimi çabaları var mıydı?"* sorusunu akla getiriyor. A. Atalay, *"Yoktu. Bu, ortada bence"* diyor. Yasallaşma çizgisine, geleneğe sahip çıkan N. Sargın'ın çizgisinin var olduğunu; o nedenle, N. Sargın'ın *"Sol Birlik"* konusunda çok eleştirildiğini; oysa sorunu bütünüyle kavradığını ve bunu takip ettiğini vurguluyor: *"Onun dışındakiler kişisel olarak ötekinin, benim vs.nin dalgalanan politikaları, tutumlarıydı demek daha doğru olur. Bu karmaşadan da bir şey çıkmadı. Ortaya iyi bir tortu bırakmadı"* diyor.

Yasallaşma, *"Yasalda bir komünist partisi kurulması"* fikri adım adım birliği oluşturan unsurların bazı bölümleri tarafından terk edilen, bırakılan bir unsur haline gelmiştir. Parti liderliği, birliğe ruhunu veren insanlar, gelişmeleri kavrayamamış ve bunlara denk düşen ortak bir tutumla hareketi yeniden diriltme, sonraki Birlik hareketine mümkün olduğu kadar büyük bir gücü aktarma gibi bir çizgiyi başaramamışlardır. İki hareket açısından da bu böyledir. O nedenle daha sonraki partilere katılan insanlar, büyük ölçüde kendi sorumlulukları, sosyalizm aşkı nedeniyle bu çalışmaya katılmış, TİP ve TKP'nin aktarması ve mirası biçiminde olmamıştır. Ayrıca örgütsel miras çok dar ve problemlidir. A. Atalay da bunu vurguluyor: *"SBP süreci ve yaşanan problemler biliniyor. Bütün bunlar, sorunların altında yatan nedenlerle değil, bir sürü duruşlarla, işte TİP'liler için TKP'li kadroların birlikte çalışmaya uygun olmaması biçiminde; TKP'liler için TİP'li kadroların yasallaşmaya, yasal bir komünist partisinin günlük eylemine yeteri kadar omuz vermeme biçimindeki argümanlarla tartışılır olmuştu."*

---

hareketine bir teorik platform hazırlama gibi önemli iddiaları gerçekleştiremeyen bir dergi olarak kaldı."

U. Coşkun, N. Sargın ve N. Yağcı ile kısa bir süre Ankara Cezaevi'nde kaldığını, tartıştıklarını ve uzlaştıklarını sandığını, ama olmadığını, *"Kendilerinin bir an önce tahliye olması, komünist ismiyle Parti konusunun hiçbir şeye feda edilmemesi, kuruluş çalışmasının herhangi bir şekilde, birlik ya da şu bu gerekçeyle aksatılmaması"* gibi bir yaklaşımları olduğunu; *Birlik konusunda diğer insanlarla nasıl dayanışılır, nasıl ortak bir platform olur?* Buna düşünsel olarak hiç hazırlıklı olmadıklarını, bunu anlamamış insanlar olarak dışarıya müdahale ettiklerini vurguluyor. Dünyanın ve Türkiye'nin gittiği yeri de yanlış değerlendirdiklerini; dünyanın ve Türkiye'nin gittiği yerde TBKP müdahalesinin salt 141-142'nin kalkması için önemli olduğunu; bunun dışında dünyanın ve Türkiye'nin gittiği yere bakınca hakikaten yenilenmiş ve büyük bir sol hareketi çıkarmak, buna ağırlık verilmek gerektiğini; bunun da hem kendi kadrolarını hem başkalarını bunun için eğitmek, yönlendirmek, böyle platformlar hazırlamak, böyle platformların oluşturucusu olmayı getirdiğini, oysa tam tersini yaptıklarını; zaten bir anda olacak şeyler de olmadığını, ama lider düzeyinde olan insanlar için son derece net olması gereken şeyler olduğunu, net oldukları tek şeyin ise, *"Hayır! Komünist ismiyle parti ve kendi belirlediğimiz sürecin sürdürülmesi"* ve bunun dışında hiçbir şey düşünmeyen, çok büyük bir dargörüşlülük içinde, kendi durumunu son derece mutlaklaştıran bir tutumla dışarıya müdahalelerinin çok sık ve zararlı olduğunu; hallettikleri, kararlaştırdıkları birtakım şeylerin bozulduğunu belirtiyor ve: *"Ben böyle düşünüyorum; bunları da istifamda, onlara mektubumda yazdım"* diyor.

"Açmazların farkında olan bir liderlik biçiminde davranmadık." A. Atalay, eskisi gibi illegale dönülemeyeceğini, legal de olmadıklarını ve önlerine dönüşten iki ay sonra sorunun biraz enini boyunu düşünmeye başladıklarında ortaya çıktığını belirtiyor:

> *Yaptığımız işin çok şiddetli açmazları vardı. Bu açmazların farkında olan bir liderlik biçiminde davranmadık.* Yurtdışından dönüşte iki ay sonra kafamızda beliren sorular, uzun süre sonra yurtdışındaki bazı arkadaşlarımız tarafından ne hikmettir, büyük bir politik kanıtmış gibi ortaya konulmuştur. Örneğin: *N. Sargın ve N. Yağcı bir süre tutuklu kaldılar. Bu tutuklulukları bitecek. Bu durumda bizim yapmamız gereken nedir?* Komünist partisini kurmak üzere temasları sürdürmek, bu da olabilir ama, bu ilanihaye sürecek bir iş değildir. Bu süre iki aydır, üç aydır, beş aydır, her ne ise, ama kurduk iddiasıyla gelen insanlar gidip o dilekçeyi vermek zorundadırlar. Şimdi Anayasa Mahkemesi buna bir karar verecek. Haydi, diyelim İçişleri Bakanlığı bunu kabul etti. Anayasa Mahkemesi bu partiyi kapattı. Bu durumda ne olacak? Çok açık, politik bir boşluk ortaya çıkacaktı. Diğer taraftan örgütler vardı gerçekten. Bu problemler de mantıklı şekilde çözülememişti.

Adımlar büroları etrafında Parti'nin bütününü örgütleme çalışmaları düşünülmektedir, ama bürolar kendilerini yetkili organlar olarak hissetmezler, *"Biz neyiz?"* gibi bir tartışmanın içine girerler. A. Atalay, *"Halbuki, onlar, yasallaştığı zaman Parti örgütleri olacaklardı. Bu fikir ortadan kalktı. Orada, yayın nedir, dergi nedir, Adımlar bürosu nedir? Dergi Parti'nin sözcüsü mü olacaktır? Nasıl sözcülük yapacaktır? tartışması içine girildi. Hayırlı bir sonuç da çıkmadı."* Bu politik çizginin formüle edilip edilmediği sorusuna yanıtı: *"O tarihte 'Parti'yi nasıl yasallaştıracağız?' diye sorsalar, kabaca söyleyeceğim: 'Fiilen biz Parti'yi kuracağız Adımlar'da. Adımlar yazı kurulu, mekanizma bir parti iskeleti ortaya çıkacak. Liderlerimiz çıkınca da başına geçecek, dergi bürolarını örgüte çevireceğiz.' Biz Parti olacağız"* biçimindedir. A. Atalay şöyle diyor:

> Bizim yapmamız gereken, adım adım legalde, yasal planda, belli insanları göstermek, bunları yasal planda bir kurul olarak çalışır hale getirmek, Parti'yi bunların eline teslim etmek resmen, tek eksikleri iki tane başkan ve sekreter olacak. Onlar dışarı çıkacak, bunların başına geçecekler ve Parti'nin kuruluşunu tamamlayacaklar. Böyle bir konuma getirmekti. Halbuki Parti liderliği hiçbir zaman böyle yasalda bir ağırlık oluşturmadı. Yasal durumu uygun olmayan, o dönemde ben firariydim, Toygun firariydi, sorumluluk benzer insanlardaydı. Yasal planda sorumluluğu olan ve Parti örgütünü kendi etrafında toplayan, onlara normal günlük mekanizmalar içinde, açık ilişkiler içinde direktifler veren, direktif alan, kendini seçtiren, onlardan beslenen, kendini yenileyen bir mekanizma kurulamadı. Bu mekanizma kurulamadığı için de Adımlar etrafındaki toparlanmalar ilk başta coşkulu olduğu. Daha sonra çözüldü. Çünkü şekilsiz bir biçimde sürdürüldü. Sonra *İşte bunlar kendi başına parti kuruyorlar* bölücülük tartışmaları... Tamamen tatsız ve politik sonuçlar çıkarmak zorunda olmasak hiç anmayacağımız tartışmalardır.

1989-90'dan sonra Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile TİP'li çevrelerde *"komünist"* ismiyle açığa çıkmak konusunda isteksizlik belirir. Bu, bir ölçüde TKP'li çevrelerde de geçerli olmakla beraber, daha çok TİP'li çevrelerde böyle bir gelişme hissedilmektedir. Örgütsel planda başı sonu birbirine karışmış, ilişkilerin tarumar olduğu çok kötü bir ortam vardır. Yurtdışından düzenli dönüşler ve Türkiye'de açık, herkesin kabul edebileceği bir liderlik oluşturma politikasında iyi bir gelişme yoktur.

S. Aren: ***"Bu koşullarda Komünist Partisi kurulamaz."*** 28 Nisan 1989 tarihli *Cumhuriyet*, ertesi gün Ankara'da toplanacak olan *Demokrasi Kurultayı* yöneticilerinden Prof. S. Aren'in: *"Marksist-sosyalist bir parti kurulmasına taraftar değilim... kurulacak partinin tam yasal bir parti olmasını istiyorum. Oysa 141-142 yürürlükte oldukça, bugün illegalitede olan par-*

tiler illegalitelerini koruyacaklardır. O zaman parti iki başlı olacaktır" dediği haberini vermektedir.

Şimdi, Adımlar sürecinden başlayarak örgütsel ve politik gelişmeleri basından izleyelim. 1989 Ocak ayında *Adımlar* çıkmaya başlar ve üç ay sonra polis, Adımlar bürosunu basar, 62 kişiyi gözaltına alır (21.3.1989 Milliyet).

Başbakan T. Özal ise, 23.3.1989 tarihli basında belirtildiği gibi yabancı basına, *"Anayasa'yı mutlaka değiştireceğiz. 141, 142, 163 kaldırılacak"* diye demeç vermektedir. Bu sırada 6 siyasi mülteci çok sayıda Avrupalı politikacı, gazeteci ve sendikacı eşliğinde yurda döner (9.4.1989 Milliyet). Biri gözaltına alınır. Diğerleri Adımlar'ın Kartal'daki *"Bahar Şenliği"* gecesine katılırlar (10.4.1989 Cumhuriyet). Ayrıca 22.4.1989 tarihli basında, H. Kutlu ve N. Sargın davasını izlemek için DGM önünde toplanan 500 kişinin siyasi polis tarafından tartaklandığı, iki avukatın gözaltına alındığı ve daha sonra 500 kişilik grubun kırmızı karanfillerle Kızılay'a sessiz yürüyüş yaptıkları yer alır.

Diğer parti liderleri, TBKP hakkında görüş bildirmeye başlarlar. 24.4.1989 tarihli *Hürriyet*'te E. İnönü: *"Komünist Parti kurulmalı"*, 24.5.1989 tarihli *Cumhuriyet*'te Başbakan T. Özal *"Komünist Partisi kurulmasının mahzuru yok"* derken; S. Demirel, Bilkent Üniversitesi'nde öğrencilerle yaptığı söyleşide: *"Komünist partiye karşıyım"* demektedir (25.5.1989 Güneş). Başbakan T. Özal, daha sonra Avrupa Topluluğu Komisyon Başkanı Delors'a *"Komünist partisi ilk seçime girer"* diyebilmektedir (1.6.1989 Güneş). Prof. Aldıkaçtı ise, *"Komünizm değil, sınıf diktası kurmak yasak"* diyerek 82 Anayasası'nın yorumunu ile gündeme katılır.

9.6.1989 tarihli *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1958'de yayına başlayan Bizim Radyo'nun 11 Haziran 1989 Pazar gününden itibaren yayınına son vereceğinin Yayın Kurulu'nca duyurulduğu haberini vermektedir. TKP'nin bu yumuşama politikasına karşın, iki gün satışta kalan TBKP Programı toplatılır (22.6.1989 Hürriyet). Bunun üzerine, TBKP Programını yayımlayan Yeni Açılım Yayınları Yazı İşleri Müdürü S. Ersanlı, TBKP'nin kamu vicdanında yasallaştığını ileri sürerek *"TCK'nin 141., 142. maddeleri kaldırılmadan da TBKP yasal olarak kurulabilir"* der ve Bizim Radyo'nun kapatılmasının doğrudan Komünist Partisi'nin yasallaşma çabalarıyla ilgili olduğunu belirtir (27.6.1989 Hürriyet). Bu arada, *yasal komünist partisi toplumsal bir gereksinimdir* başlığı altında bir sayfayı dolduran imzalı bildiriler yayımlanmaktadır (24.6.1989 Cumhuriyet). TBKP yöneticilerinin de Türkiye'ye döneceği haberi 1.8.1989 tarihli basında ve polisin Adımlar'a baskın yaparak 20 kişiyi gözaltına aldığı haberi 10.8.1989 tarihli *Cumhuriyet*'te verilmektedir. Merkezi Duisburg'da Birlik Enformasyon Merkezi, *"Dünden farklı olarak TBKP, bugün çok geniş Marksist çevrelerin aynı örgüt içinde bir arada olmasını olanaklı görüyor"* diyerek, *"Hiçbir*

bileşenin, hiçbir konuda tekel olma iddiasında, ayrıcalık sahibi olma isteğinde bulunmaması gerektiği... " TBKP'nin böylesi bir ortak girişime destek vermeye, katılmaya hazır olduğunu bildirmektedir (12.8.1989 Cumhuriyet).

16.8.1989 tarihli *Milliyet*, Ankara DGM'nin, 12 Eylül'den sonra yurtdışına çıkan ve Türk vatandaşlığı kaybettirilen 26 politik göçmen hakkındaki davayı beraatle sonuçlandırdığını; 14.8.1989 tarihli *Cumhuriyet,* Bakırköy, Bayrampaşa, Beykoz, Eminönü, Kadıköy, Kartal, Şişli ve Ümraniye Adımlar temsilciliklerinin *"sınırsız genel af"* isteminde bulunduğunu bildirmektedir. 16.8.1989 tarihli *Cumhuriyet*'te, Adımlar'ın bütün okuyucularına, *"insana değer veren"* yurttaşlara seslenerek açlık grevlerinin korkulan sonuca varmasını önlemek için somut işler yapmaya çağırdığı ve son sayısının toplattırıldığı haberi yer alır.[24] 3.9.1989 tarihli basın, *Pravda* gazetesinin H. Kutlu ve N. Sargın davasının kasten uzatıldığını iddia ettiği haberini vermektedir.

TKP'nin 69. kuruluş yıldönümü yasal olarak İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda kutlanır. 11.9.1989 tarihli *Hürriyet* ve *2000'e Doğru* dergisinde, TBKP çevresinin düzenlediği bu toplantıda S. Aren'in, *"Yeni bir yasal komünist partisi kuracaklarını"* belirtirken; H. Kutlu ve N. Sargın mesajlarında, *"TBKP'nin yasallaştırılması hedefinden vazgeçilmemesi gerektiğini"* vurguladıkları yer alır. *Özgürlüğe doğru* etkinlikleri çerçevesinde verilen TBKP kokteylinde: *"faaliyetlerimizi açık siyasal kimliğimizle göstereceğiz"* vurgusu yapılır.[25] 11.10.1989 tarihli *Cumhuriyet,* B. Boran'ın, ölümünün ikinci yılında mezarı başında 200 kişiyle anıldığını bildirmektedir. TBKP çevresinden basına verilen 80 imzalı bir ilanla, 1982 Anayasası'na karşı yürütülen kampanya sırasında tutuklanarak 16 Kasım 1982'de öldürülen M. Hayrullahoğlu anılmaktadır (15.11.1989 Cumhuriyet). Bu arada yurda dönen 10 politik göçmen gözaltı ve tutuklama ile karşılanır.[26] 13.10.1989

---

[24] 30.8.1989 *Cumhuriyet*. İstanbul DGM, toplatma gerekçesinde, dergide yer alan TBKP MK'nin *'Partimiz birlikte yürüme kararlılığında olan herkesle bu sürece omuz vermeye hazırdır'* başlıklı açıklamasıyla komünizm propagandası yapıldığı, M. Anter ile yapılan *'Kürtlerin varlığını kabul etmekten başka çare yok'* başlıklı röportajda bölücülük suçu işlendiğini belirtir.

[25] 16.11.1989 *Basın. 'Özgürlüğe Doğru' etkinlikleri, TBKP'nin kokteyli gecesi.* Mülkiyeliler Birliği Lokalinde, Kutlu-Sargın'ın dönüş ve dava sürecini belgeleyen fotoğraflarının yer aldığı sergi nedeniyle bir de kokteyl verildi. *TBKP'lilerin birbirleriyle ve basınla tanışması* olarak nitelenen kokteyle politik göçmenlerin yanı sıra TBKP yöneticileri de katıldı. Gecede konuşan TBKP'liler, *'Bundan sonra faaliyetlerimizi açık siyasal kişiliğimizle göstereceğiz'* dediler. Kokteylde öncelikle sorulan soru şuydu: *'Bütün dünyada komünizmin ölümünden söz edilirken ve Doğu Avrupa ülkeleri komünist partilerinin adını değiştirmeye yönelirken, siz Türkiye'de komünizmi canlandırmak mı istiyorsunuz? Bu mümkün mü?'* Z. Dicleli: *'Onlar komünizmi yaşattılar ve hakkında karar veriyorlar. Ayrıca bu hareket komünizmin ölümü değildir. Biz hiç yaşatamadık ki. Önce yaşatma hakkını elde etmek istiyoruz, sonra halk ne olacağına karar verir.'*

[26] 23.9.1989 *Basın.* ... gelenlerden 1'i tutuklandı, 7'si ise gözaltında. Aralarında *'En yaşlı komünist'* olarak tanınan Mehmet Bozışık'ın da bulunduğu 10 kişiden TBKP üyesi olanlar *'parti kimlikleri'*ni göstererek alana indiler.

tarihli *Cumhuriyet*, 400 politik göçmenin daha geleceğini bildirmektedir. 141-142'nin kaldırılması doğrultusunda başlatılan kampanya, 163. maddenin katılmasıyla, bu maddelerin kaldırıldığı 1 Şubat 1991 tarihine kadar sürer.[27]

U. Coşkun, 141-142'nin kalkması ve 163 konusunda hazırlıklı olunmadığını; demokrasinin bir unsuru olarak bütün görüşlerin serbestçe örgütlenmesi ve kendini ifade etmesi gibi analizlerle, *"163 konusunda öyle ya da böyle bir tutum almak lazım, o yüzden şeriatçı görüş de böyle bir görüştür"* sığlığıyla, toplumdaki diğer güç odakları, diğer dinamikler, bunların ilişkileri, faşizm tehlikesi, otoriter anlayışın toplumda şeriatçı güçlerce de desteklendiği gerçeğinin göz ardı edildiğini; bunlara karşı da önemli bir ittifak edebilecek güçler ve aydınlar topluluğu olduğunu, bunun iyi analiz edilmediğini; teslim olunacak bir politika olarak değil de, kendi gönül ferahlığı, rahatlığı ile varabileceğin bir politika olması gerektiği konusundaki çalışmaların ihmal edildiğini; 141-142 ve 163'ün birleşmesine teslim olunduğunu; böylece bir nevi tutarsızlığa mahkûm edinildiğini; kendi dışındaki solcular ve aydın çevreler açısından, hiçbir analiz olmadan bunu herkesin *"kendilerini kurtarmak için buna da 'evet' diyorlar"* gibi biraz kolaycı bir oportünist yaklaşım olarak gördüğünü ve 141-142'nin kalkmasının yapılan mücadeleye bağlı olmadığını belirtiyor ve şöyle diyor:

> Önemli bir hizmet oldu, belki bir şeyleri çıkartırken ve demokrasi mücadelesinde bir şeylerin kırılmasında rol oynarken, aynı hareket bunu olması gereken yere götüremediği de, aynı zaman da zarar verdi. DGM'de yargılanırken şu rahatlıktaydım: *"Beni 40 seneyle yargılıyorsunuz, ya bir hesap hatası yapıyorsunuz ya da dünyayı hiç bilmiyorsunuz. Bu kanunlar kalkacak, ama burada bir hesap hatası var, 40 sene sayabiliyor musunuz bunu?"* diye mahkeme önünde savcılarla konuşurken de, biraz alay ederek söylemiştim. Kalkacağı belliydi. Bizim katkımız müthiş ve her şeyin buna bağlanacağı bir katkı değildi. Bizim de karınca kararınca Genel Sekreterlerin gelişiyle başlayan bir katkımız oluyordu. Bu katkıyı abarttık. Başka yere götürdük. Gitmesi gereken yere evrilmesi için gereken katkıları, biraz ince çalışmaları, yoğunluğu yapmadık diye düşünüyorum.

---

[27] 19.11.1989 *Cumhuriyet*. Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi'nce düzenlenen *Demokrasinin Olmazsa Olmaz Koşulları* paneline katılan yabancı konuşmacılar TBKP'nin yasallaşması, Kutlu ve Sargın'ın serbest bırakılmalarını isterken Türk konuşmacılar 141, 142, 163'ün kalkmasının yeterli olamayacağını, Anayasa'nın değişmesi gerektiğini savundular. Panelin Yunanlı, Sovyet ve İngiliz konuşmacıları *TBKP'nin yasallaşması gerektiğini* savunurken, Cindoruk 141 ve 142'yle birlikte 163'ün de yakında kalkacağını belirtti ve *'70 yıldır yeraltında olan Komünist Partisi'nin de yerüstüne çıkmasını, hatta ilk seçimlere katılması gerektiğine inandıklarını'* söyledi. Son olarak söz verilen Necdet Uğur da... Cindoruk'a katıldığını ve *'asıl mesele topluma dar gelen bu Anayasa'nın değişmesidir. Anayasa'daki tüm antidemokratik maddeler kalkmalı, Anayasa halk tarafından yapılmalıdır'* dedi.

Komünist Kimlik Deklarasyonu ve Yasala Çıkış

Yurtdışında MK, parti yöneticilerinin kendilerini Türkiye kamuoyu önünde deklare etmelerini ve kendi kimlikleriyle politika yapabilir hale gelmelerini amaçlayan bağlayıcı bir karar alır. Bu karardan altı veya sekiz ay önce Moskova'daki Kongre'de eski TKP geleneğine uyarak, yöneticileri tanımadan seçmişlerdir. Eşit bir yönetim vardır. TİP yönetiminin verdiği isim listesinde A. Atalay da vardır ve TKP'den kimlerin seçildiğini çalışmaya başlayınca öğrenir. Kongrenin açık oylamayla yapılmamasının çok önemli ve çok yanlış olduğunu, yasallaşmayı başa koymuş, iki liderini ülkeye göndererek kongre yapmış bir partinin, yöneticilerini böyle seçmemesi gerektiğini vurguluyor: *"Siz bir taraftan gizli oyla seçiyorsunuz, yöneticisini kongre bilmiyor. Kongre önünde yasal değil ki yönetici, Türkiye kamuoyu önüne çıksın, desin ki: 'Ben TBKP yöneticisiyim' ... altı ay sonra, 'Ülke önünde Parti liderleri açık kimlikleriyle politika yapsınlar' kararı alınınca, şiddetli bir direnç ortaya çıkıyor."* Yasal bir komünist partisi kurmak istenmektedir, ama Merkez yöneticisi ortaya çıkamamakta ve kamuoyu önünde *"Komünist Partisi adına konuşuyor"* denilecek insanlar yerine, avukatlar konuşmaktadır. A. Atalay: *"... Kamuoyu bilecek ki bir biçimde ona hissettirecek, '141 kalksın' gibi gene vatandaş ağzından ifade edecek, 'Ben bu işe angajeyim, bu işin içindeyim', yani 'Ben de bir komünistim' mesajını verip üslubunca bu davayı zorlayacak insanlar yok."* Böyle bir yasallaşma savaşımının doğal olarak gelişemeyeceğini; Parti'nin yaşamsal eyleminin bu kadar belirsiz bırakıldığında, çürümesi, her kademede çatışmaya neden olmasının kaçınılmaz olduğunu; bir direnç ortaya çıktığını ve bunun ağırlıklı olarak TİP'ten geldiğini ama, ... TKP'li kadrolarda da böyle olduğunu; en sonuna kadar direnen insanların, bu kimliği ile ortaya çıkmamış ve sayfayı öyle kapatan yöneticilerin de bulunduğunu, bunların Türkiye'de kurdukları Yürütme Kurulu'nun üyeleri, çok sevdiği insanlar olduğunu belirtiyor, *"Kendilerine göre haklı gerekçeleri vardı"* diyor. Bu direnç ise Parti tabanından kırılmaya çalışılır. Bu, bazı TKP kökenli kişilerin ışık yakması sonucunda gelişir ve insanlar imzalar toplayarak komünist olduklarını, komünist partinin kurulmasından yana olduklarını açıklarlar. (Bu süreç 3 Aralık 1989'da başlar; Ekler bölümünde de görüleceği gibi yurt genelinde 18.2.1990'a kadar yoğunlaşarak sürer.)

Bu, kampanyanın bir dönüm noktasıdır. Örgütü yarmış ve psikolojileri tamamen farklılaştırmış, iki ayrı psikolojiye bölmüştür. TBKP tabanının tavrı cezaevindeki iki liderin o dönemdeki yaklaşımlarıyla da örtüşmektedir (Ek 7). Bazı yöneticilerin tavrı açısından da anlamlıdır. Ayrıca ilerideki bölünmenin ipuçları da bu farklılığın içinde bulunmaktadır. Bu kampanyanın planlanması gerçekte H. Kutlu ve N. Sargın'ın dönüşü ile birlikte başlayacaktır. İki lider döndükten sonra, yurtdışından dönüşler

komünist partisi kurmak üzere devam edecek, Türkiye'de açığa çıkmalar başlayacaktır. Komünist partisi fikriyle açığa çıkan çevrelerle başlanacak, bunlar Parti liderliği ve merkez organlarındaki insanlar çevresinde geliştirilecektir. A. Atalay: *"Merkezden başlatmamışsınız, örgütü zorluyorsunuz. Sizin planlayacağınız, insanların yaşam gerçeklerini dikkate alarak, adım adım gerçekleştireceğiniz, her bir insanın özel durumunu dikkate alacağınız, bu tartışmaları örgütte bölünmeye neden olmadan yaptıracağınız bir psikolojik ortam yaratmanız lazım... çoğu beş altı sene hapiste yatmış, yaşamlarını düzene koyuyorlar. Çoğu psikolojik, ilişkileri itibariyle, politik olarak hazır değil"* diyor ve Parti liderliğinin konuyu kavramamış olduğunu, hepsi de içinde olmak üzere sorumlu bulunulduğunu; A veya B kişisinin hatasından olmadığını, bazı hataların bunu vahim hale getirdiğini; bu nedenle iplerin ellerinde olduğu bir politik kampanya değil, sürüklendikleri bir politik kampanya içinde olduklarını, her atılan adımın elenme ve bölünme ile geliştiğini vurguluyor.

"Illegalite tuzağına düşmeyeceğiz." H. Kutlu ve N. Sargın, TBKP'nin hukuksal meşruiyet kazandığını, hükümet içinde yasakların kaldırılmasını geciktirmek isteyenlerin bulunduğunu ve kazanılan meşruiyetin geri alınamayacağını belirtirler (Ek 8). Basında *TBKP yasal parti kuruyor* başlığı ile TBKP'nin yakında bir açıklama yaparak *"illegal"* faaliyetine son vereceği ve *"komünist"* adı taşıyan *"yeni yasal ve yığınsal"* bir parti için *"kurucular kurulu"* toplantısı yapacağı haberleri yer alır.[28] TBKP'nin basın toplantısında *"Türkiye'nin çağdaş, yığınsal, geniş bir komünist partisine ihtiyacı olduğunu, bunun ülkedeki tüm Marksistlerin, komünistlerin ortak eseri olacağı"* belirtilir.[29] Yasal bir parti amaçlayan bütün Türk ve Kürt

---

[28] 6.12.1989 *Cumhuriyet. "Ülkemizdeki politik durum önceden de öngördüğümüz gibi yasal komünist partinin kurulması olanaklarının genişlemesi yönünde ilerlemektedir,* görüşünü dile getiren TBKP yöneticileri tüm komünistlerin ortaya çıkan bu olanakları değerlendirmesi gerektiğini, var olan koşulların yasal komünist parti kurucuları hareketini başlatmaya uygun olduğunu savundular. TBKP yöneticilerinin kararında, *'Yasal, yığınsal, çağdaş demokratik KP yaratılması hedefine yönelik olarak Marksist parti, grup ve kişilerle birlikte yasal KP kuruluş çalışmalarını başlatmayı kararlaştırır. TBKP yeni düşünceyi içeren farklı görüşlere açık, kısa bir program temelinde KP adını taşıyan bir partinin, kuruluş hazırlıklarının başlamasının ülkemiz Marksistlerinin tarihinde yeni bir dönemi başlatacağı inancındadır'* sözleri yer aldı. Yeni partinin *'kurucular hareketine'* TBKP'den katılacakların belirlenmesinin aşağıdan yukarıya demokratik bir işleyişle gerçekleştirileceği ilkesi getirildi. TBKP'lilerin kararın uygulanmaya başlamasıyla birlikte her yerde, her düzeyde açık politik kimlikleriyle kamuoyunun önüne çıkması, KP kurma amaçlarını ve politikalarını açıklaması istendi. Yöneticilerin kararında KP kurma çalışmalarının açık biçimde sürdürüleceği de belirtildi. TBKP'nin yasal KP kurulana kadar varlığını koruyacağını belirten parti yöneticileri kararın örgütlerde özümsenmesi için çalışmalar başlatmayı ve kararın örgütlere hemen açıklanmasını da karar altına aldılar."

[29] 8.12.1989 *Cumhuriyet. Yeni parti için açıklama bugün. TBKP'nin basın toplantısı* haberi de veriliyor. Günaydın, *TBKP "Yasallık" arıyor* başlığı altında, TBKP adına yapılan açıklamada, 50 parti yöneticisi ve üyesinin basına tanıtılacağı bu toplantıya, TBKP yöneticileri, bölge temsilcileri, üyeleri ile *"Eski tüfek"* ismi verilen üç eski komünist Şehabettin Bakırsan, Rasih Nuri İleri ve İdris

Marksistlerine elbirliğiyle aşağıdan yukarı, demokratik tarzda oluşacak bir kurucular hareketi yaratma çağrısında bulunulur[30] (Ek 9). TBKP liderleri ise tedirgindir ve yasal sol parti ile komünist isimli parti kurma fikrinin birbirine karıştırılmaması gerektiği yönünde uyarıda bulunurlar. N. Sargın'ınki politik bir tedirginliktir. N. Yağcı'nınki ise dışarıda, Türkiye'ye dönme kararının hangi koşullarda alındığını bildiği için, bir kısım TKP kökenlinin önerilerinin süreci yarıda keseceği yönündeki kaygıları olabilir. 12.12.1989 tarihli basın, DGM'nin toplantı sonrası için soruşturma açtığını belirtirken; 10.12.1989 tarihli *Hürriyet*, S. Demirel'in, *"Komünist Parti kurulabilir"* dediğini ve 19.12.1989 tarihli *Güneş*, Batı Almanya WDR'ye televizyonuna: *"Türkiye'de komünist parti kurulması kaçınılmazdır, zaruredir. Biz Batı ve Doğu Avrupa'daki gelişmelerin dışında kalamayız"* biçiminde konuştuğunu bildirmektedir.

Diğer taraftan, örgütün eylemini, kampanyayı güçlendirecek biçimde örgütleyememe, dikkati bir noktada toplayamama N. Sargın gibi kişiler açısından anlaşılır değildir. 1950'lerde *Nâzım Hikmet'e Af Kampanyası*'nı sarsıcı bir biçimde geliştirmiş insanlardır. İstanbul'da sınırlı sayıda insanla imza toplamış, toplantılar yapmış, ses getirmişlerdir. *"Nâzım Hikmet'i açlık grevinde destekliyoruz"* diye örgütlerini tehlikeye atmışlar, operasyon yemişler, ama kampanyayı geliştirmişlerdir. A. Atalay şöyle diyor:

> Ortada, koskoca örgütler birleşmiş, yurtiçi ve yurtdışında bir sürü insan var. Ülkedeki politik durum uygun. Bütün bu koşullara rağmen bir dava etrafında, bir yasal komünist parti kurma fikri etrafında fikir birliğine varmış bir şekilde bir kampanya sürdüremiyoruz. Bu, Nihat Abi açısından çok anlaşılır bir durum değildi. Benim açımdan da anlaşılamaz bir durumdu. Var olan çelişkilerin farkında olamamak, gerçekçi ve toparlayıcı bir hat tutturamamak anlaşılır bir tutum değildi. Çünkü siz bir komünist partisinin yöneticisi ve komünist partisi kurmak üzere ülkeye iki liderini getirmiş bir partinin yöneticisi olarak bu fikri gölgeleyecek herhangi bir şey yapamazsınız; ne bu komünist partisinin kuruluşunu dağıtacak ne de bunu rafa kaldıracak bir şey yapabilirsiniz. Temsiliniz ve kurduğunuz ilişkiler, attığınız adımlar buna uygun olmalı. Bu itibarla toparlayıcılık ortaya çıkmadı.

Erdinç'in (Şoför İdris) katılacağı toplantıda üç konunun açıklanacağı bildirilmekteydi: *"Birincisi, bu girişimin sonucu ne olursa olsun TBKP'nin illegal faaliyete son vermiş olması. Parti bir daha hiçbir şekilde tekrar illegaliteye dönmeyecek. İkincisi, TBKP'nin bu girişimi ile yeni bir parti kurma amacını açıklarken, diğer bütün sol gruplara 'komünist parti' kurma çağrısı yapması. Bu çağrıda partinin ismi dahil bütün unsurlarının ve programının yeniden tartışılabileceği de belirtilecek. Üçüncü unsurun ise, 141-142 ve 163. maddelerin kaldırılması konusunda bir eylem planı düzenlenmesi olacağı"* haberi yer alıyor.

[30] 9.12.1989 *Cumhuriyet*. U. Çoşkun, polisin arama yaptığı evine gittiğinde, gözaltına alınıp eşiyle birlikte Siyasi Şube'ye götürülür.

Parti yönetimlerinin yasala çıkma kararı, yurtiçi ve yurtdışının ortak yaptığı tam üyeli ikinci MK toplantısında alınır, deklare edilerek örgütlere de tebliğ edilir. Bu karara dayalı olarak örgütlerde yoğun bir tartışma başlar. B. Boran'ın mezarı başında kimlik açıklamaları yapılır. MK'den kimliğini açıklayan ilk kişi A. Atalay olur. TBKP tabanı kimlik açıklamalarına devam ederken;[31] yurtdışında kurulması amaçlanan yeni Marksist partinin geniş bir sol tabana oturması için bir *Girişim Komitesi* oluşturularak 60 kişiye mektup gönderilmiştir (20.12.1989 Güneş).

S. Aren, TBKP'nin yasala çıkmış olmasını olumlu bir adım olarak değerlendirir. 21.12.1989 tarihli *Cumhuriyet*, *"Böyle bir partinin mutlaka partileşmek isteyen tüm Marksistlerin elbirliğiyle kurulması, tümünü kucaklaması ya da desteklerini alması gerekir"* yaklaşımı içinde olduğunu belirtmektedir. Bu gelişmeler karşısında N. Sargın'ın avukatı E. Şansal, Marksistlerin birliğinin komünist parti oluşumu ile ortaya konursa anlamlı olacağını vurgular (22.12.1989 Cumhuriyet). N. Sargın'ın politik çizgisi: *"Biz TBKP sürecini tüketiriz, ondan sonra Birlik'e katılırız"* biçimindedir.

Yurtdışında, *"Sosyalist hareketin geçmişini ve bugününü birlik deneyleri ve birlik imkânları bakımından değerlendirmek üzere"* sosyalistlere bir çağrı yapılıyor.[32] Bu çağrıdan sonra farklı bir süreci sürdürme daha anlam kazanmaktadır. A. Atalay, Kurtuluş grubu ile ortak parti kurma fikrinin zaman zaman da dile getirildiğini; S. Aren ve A. Nesin'i kapsayacak bir sol parti fikrinin daha baştan TİP tarafından önerildiğini belirtiyor ve: *"Değerli fikirlerdir. Ama yasal komünist partisi kurma fikriyle bu kısa vadede birleşmeyen fikirlerdir. Yapısı gereği birleşmiyor"* diyor ve kendi ar-

---

[31] 14.12.1989, Kocaeli Kültür Sanat Merkezi'nde yaklaşık 30 TBKP'li, Komünist partinin kuruluş çalışmalarına tamamen açık olarak katılacaklarını açıklar. 15.12.1989, İstanbul Üniversitesi'ndeki forumda öğrenciler, *'Türkiye'nin çağdaş, yığınsal geniş ve kitlelere seslenen bir komünist partisine gereksinimi olduğunu'* ilan ettiler ve: *'Biz TBKP'li öğrencileriz. Komünist olduğumuzu açıklıyor, yasaları fiilen tanımadığımızı ilan ediyoruz'* dediler. 20.12.1989, Sakarya *Adımlar*'da basın toplantısı yapan 9 TBKP'li, tüm Marksistleri yasal, yığınsal ve çağdaş bir komünist partisinin kurucular kurulunu oluşturmaya çağırdı. SHP merkez ve ilçe yöneticileri de toplantıda bulundu. 21.11.1989, TBKP İstanbul il yöneticileri ve 100'e yakın partili B. Boran'ın mezarı başında kimliklerini açıkladılar. 24.12.1989 Bursa'da, 12 Eylül öncesi DİSK'te görev yapmış sendikacıların da bulunduğu 33 kişilik TBKP grubu, yaklaşık 200 kişilik kokteylde kendilerini kamuoyuna tanıttılar.

[32] 23.12.1989 *Cumhuriyet*. O. Baydar, İ. Demir, E. Erkiner, A. Kaçmaz, V. Sarısözen, O. Silier, S. Tanilli ve B. Uluer imzalı *"Sosyalist hareketin geçmişini, bugününü birlik deneyleri ve birlik imkânları bakımından değerlendirmek üzere"* çağrı: "Batı Avrupa ülkelerinde yaşamakta olan sosyalistleri kapsayacak bir tartışma ve ortak çalışma platformunun gerçekleştirilmesinin de birlik sürecine çok yönlü katkılarda bulunabileceği kanısını taşıyoruz. Batı Avrupa'da böyle bir platformun yaratılması için başlangıçta görece küçük bir grubun kendi arasında kimi ilkelerde anlaşıp daha sonra bunlar üzerinde tartışma açması yolunu değil, sosyalist bir toplum kurmak için mücadele amacında birleşen kişilerin, bu ortak mücadelenin nasıl bir yapı içinde ve hangi temel program hedefleri etrafında örgütlenebileceğine ilişkin bir görüş alışverişi ve çalışma sürecine girmeleri yolunu öneriyoruz."

kadaşlarına da tavırlarını netleştirmeleri için uyarılarda bulunuyor: *"Boşuna, birleşmeyecek şeyleri birleştirmeye çalışmayın. Neye ağırlık veriyorsun sevgili kardeşim? Yasal bir partinin ortaya çıkmasına mı? Git onlarla çalış. Önceliğin eğer Komünist Partinin yasallaşmasıysa burada çalış. Birbirimizi yemenin, kavga etmenin alemi yok. Bir öncelik vermek, ona uygun yürümek lazım."*

TBKP davası sırasında geleneksel olarak duruşma yemekleri yapılmaktadır. Son yemekte, TBKP'ye yakın diye bilinen SHP'liler de vardır. S. Aren burada, *"Kurulacak TBKP'de aktif olarak yer alacağım"* diye bir açıklama yapar (24.12.1989 2000'e Doğru). Daha sonraki açıklamasında ise, farklı Marksist görüş ve yorumların tek bir parti çatısı altında toplanmasını savunur.[33]

TBKP tabanının yurt düzeyinde yaptığı kimlik açıklamaları gözaltına alma, tutuklama ve sorgulamaları da beraberinde getirir (Ek 10). İstanbul'daki *Adımlar* dergisi merkezi N. Demiral'ın talimatıyla aranır (30.1.1990 tarihli Güneş). U. Coşkun'un Ankara'ya götürülmek üzere gözaltına alındığını ve avukatların, *"Anayasa ve yasalara aykırı olarak yapılan gözaltına alma"* nedeni ile N. Demiral'ın *"meslekten çıkarılması"* için Adalet Bakanlığı'na başvurdukları 2.2.1990 tarihli *Güneş*'te yer almaktadır.

11.2.1990 tarihli basın, Adımlar Şişli temsilciliğindeki bir toplantıya polisin baskın düzenlediğini, TBKP yönetici ve üyesi 150 kişinin gözaltına alındığını, basına ve sol gruplara kapalı olarak yapılan bu toplantıya, TBKP PB üyelerinin tamamı, MK üyelerinin büyük kısmı, çok sayıda il sekreteri ve ilçe temsilcilerinin katıldığını belirtmektedir. 12.2.1990 tarihli *Cumhuriyet*, TBKP'nin son iki ayının bilançosunu 300 gözaltı, 18 tutuklu olarak vermektedir. MK üyeleri ve İstanbul İl Örgütü'nün gözaltını protesto ederek, *"Bizi gizliliğe mahkûm edemezler"* dedikleri, 14.2.1990 tarihli *Cumhuriyet*'te; Bursalı TBKP'lilerin ise *"Devlet bize tuzak mı kuruyor?"* diye sorguladıkları, 14.2.1990 tarihli Bursa basınında yer almaktadır. 16.2.1990 tarihli *Cumhuriyet*'te çok imzalı bir bildiride: *"İstanbul'da TBKP*

---

[33] 04.1.1990 *Güneş*. S. Aren: "Çağımızda Marksist, yani komünist parti anlayışı eskiye oranla bir hayli yumuşamıştır. Sıkı örgütlenmiş ve devrim yapacak bir parti anlayışı Batı'da olduğu gibi ülkemizde de terk edilmektedir. Böyle olunca Marksist partilerde de farklı Marksist yorumlara açık geniş bir yelpazenin ortaya çıkması doğal görülmekte. Böyle olmakla beraber gene de Marksist partilerin sağ taraflarında belli bir çizgi olması gerekir. Bu çizgi, uzun dönemli olarak da olsa, sosyalist-Marksist bir toplum düzeninin gerçekleşmesini, bunu gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Eğer sosyal demokrasi kapitalizmi sadece rötuş etmekle yetinmek olarak anlaşılırsa Marksist sol partiler bu düşüncedeki oluşumlara kapalıdırlar. Ama bu, Marksist partilerle sosyal demokrat partilerin işbirliği yapmayacakları anlamına gelmez. Tek bir parti kurulması çok önemlidir. 1970'lerdeki parçalanmışlık herhalde bir daha yaşanmamalıdır. Marksist parti anlayışı, farklı Marksist görüş ve yorumların bir parti içinde barınmalarına olanak vermektedir. Bundan ötürü tek bir parti çatısı altında toplanılmalıdır."

Yöneticilerinin gözaltına alınması demokratikleşme sürecine indirilmiş bir darbedir" denilmekte ve 41 TBKP'li için 6-33 yıl hapis istenirken, 75 TBKP'li serbest bırakılmaktadır.

17.1.1990 tarihli basın, F. Almanya'nın Duisburg kentinde yapılan TBKP Yurtdışı Partililer Konferansı'nda yasallaşma, birlik ve partililerin bundan sonra yurtdışındaki işlevlerinin tartışıldığı, *"Yasalda kurulacak geniş Marksist güçlerin eseri olabilecek Komünist Partisi'ne bir Genel Merkez binası alınması için yatkın ve etkin bir maddi dayanışma kampanyası başlatma"* kararı alındığını bildirmektedir. 25.1.1990 tarihli *Güneş*, TBKP yöneticilerinin, Türkiye'deki siyasi partileri *"dar parti çıkarlarını bir kenara bırakarak"* 141, 142 ve 163'ün kaldırılması için birlikte hareket etmeye çağırdıklarını; 21.2.1990 tarihli *Cumhuriyet*, Adalet Bakanlığı'na 141, 142 ve 163 için teklif yağdırıldığını belirtmektedir. İleriki yıllarda TBKP'nin önde gelenleri ve bir kısım üyelerinin katılımı ile gerçekleştirilecek olan *"Yeni Demokrasi Hareketi"* isimli Parti'nin gelecekteki Genel Başkanı, dönemin TÜSİAD Başkanı Cem Boyner ise, *"Hür düşünce, hür konuşma ve özgür iletişim"* diyerek, siyasi ve ekonomik özgürlüğü savunmaktadır (26.1.1990 Hürriyet).

Sol Birlik Girişimi, TBKP'yi Bölüyor

TBKP, bir taraftan kendi içinde tutuklanmalarla, bir taraftan da kendi dışındaki politik gelişmelerle sarsılmakta ve örgüt içindeki çalkalanmalar giderek su yüzüne çıkmaktadır. TBKP'de *komünist* adının kullanılmamasını savunan grup,[34] *"Mevcut tüm sol örgütlere karşıyız"* diyerek muhalefet bayrağı açar. Kendini *"Deklarasyoncular"* olarak adlandıran bu grup TİP kökenlilerden oluşmakta ve imzaya açılan bir yazıyla TBKP'nin feshedilmesi istenmektedir. Deklarasyon TBKP içinde çok sayıda kişi tarafından imzalanır. Ankara, İstanbul ve yurtdışında TBKP MK ve diğer organlarından istifalar artar. Bir kısım üye partiden de ayrılır.[35] *Toplumsal Kurtuluş* dergisi Mart sayısında, bu ayrışmayı *TİP ayrılıyor, TBKP TKP kalı-*

---

[34] 8.4.1990 *Nokta*. TBKP/Muhalif bir grup, Marksist solda 'antikomünist' bir grup.

[35] 18.3.1990 *2000'e Doğru*. "Deklarasyonda TBKP'nin üst düzey yöneticileri *Tutucu, Despotik, Örgütsel statükocu* olarak suçlanır. H. Kutlu, N. Sargın, T. Eraslan, S. Coşkun ağır eleştirilere uğrayanlardandır. Z. Dicleli, ayrışmada net tutum almayıp konuya ihtiyatlı yaklaşır. U. Coşkun için *'Yazılarında, Komünist adının kalkmasını önermişti. TKP-TİP birleşmesinin başarılı bir birleşme olmadığını savunmuştu. Merkezin yanında yer almaz"* denilmektedir. Yurtdışındaki V. Sarısözen ve O. Sakalsız *ortada* bir tutum içindedirler. H. Kutlu, *Yeni Açılım*'ın 16. sayısında *'Leninci parti anlayışının bizim kendi koşullarımızda da geçerliliğini koruduğu kanısındayım'* dediği için eleştiriliyor. Yeni Açılım son sayısında *'Devrimci, Reformcu'* ayrımlarının *'ölmekte olduğunu'* iddia ediyor. Deklarasyon, yalnızca bugüne yönelik TBKP eleştirisi ile sınırlı kalmıyor. *'Yenilenme'* düşüncesinin TKP yöneticileri tarafından *'çürümeye terk edildiği'* nedeninin de TKP'nin geçmişinde olduğu öne sürülüyor. TBKP ve *'Geleneksel sol yapılar, hegemonya aracı'* olarak niteleniyor. TBKP *'kendine dönük eylemlerden başka politik bir partiye dönüştü'* eleştirisi getiriliyor."

yor başlığı altında *"Moskova'da geçerli olabilecek bir çizgiyi Ankara'da tutturmanın imkânsızlığı anlaşılıyordu"* yorumuyla vermiştir (Ek 11). N. Sargın-H. Kutlu, bu koşullarda partinin feshedilmesi düşüncesini kendileri için *"baskı ve tehditlere boyun eğmek"* olarak görürler. *Adımlar*'ın 3-17 Mart tarihli sayısında S. Coşkun, iç tartışmalara, *"imzaya açılan bir metne"* değinir. Bunların, *"yıkarak yapma mantığıyla"* hareket ettikleri ve buna *"Gözü ve aklı karartan yıkıcı bir tepki"*'nin temel olduğunu, *"Sosyalist bireyleri teker teker toplayarak"* yığınsal parti kurulamayacağını belirtir.

6.4.1990 tarihli *Güneş*'te, H. Kutlu ve N. Sargın'ın avukatları aracılığıyla yaptıkları açıklamada, deklarasyoncuların TBKP'yi Doğu Avrupa'da iktidardaki komünist partilerle karıştırdıklarını belirterek, *"Biz, hiçbir zaman iktidar olmadık"* yaklaşımı içinde ve kesin bir tavırla *"Komünist Parti özgürlüğünü kazanmadan, Komünist adını tartışmayız"* dedikleri haberi yer almaktadır.[36] 2.3.1990 tarihli *Güneş*, TBKP'de Marksist sol parti sancısının, Parti tabanında da yankı bulduğunu ve İzmir TBKP yöneticilerinin, *"Yol ayrımı"*na gelindiğini belirterek: *"Marksist sol parti kurulursa, komünizm adından vazgeçilebilir"* dediklerini bildirmektedir.

A. Atalay, bunun artık komünizmin çöküşü ve komünist isminin terkinin tescili, bir ideolojik hesaplaşma olduğunu, bunun da olabileceğini, insanların böyle bir şeye hakkı olduğunu, ama bunu kendi zemininde yapmak gerektiğini ve: *"Yoksa, 'Ben ideolojik olarak kopmaya çalışıyorum. O nedenle komünist parti kurulmasın' demek olmaz. Bu olmaz. Ama, 'Benim böyle bir görüşüm vardır. Geçmişten kopmaya çalışıyorum' demek doğrudur. Diğeri, farklı bir şeydir"* diyor.

TBKP üyelerinin de yer aldığı ve adında "komünist" sözcüğü bulunmayan "yeni sol parti" kuruluş çalışmaları devam etmektedir. İstanbul'da 15 Nisan 1990'da *"yeni sol partinin deklare edileceği"* bir platform toplanmasının kabul edilmesinden sonra, tarafların sunacakları bildirileri hazırlayarak kendi içlerinde tartışmaya açarlar. TBKP bu amaçla iki taslak hazırlar. MK tarafından oluşturulan 20 Mart 1990 tarihli taslakta, *"Yeni nitelikteki sol partinin garantileri somut olarak ortaya çıkınca TBKP'nin örgütsel varlığına son verilebilir"* denilmektedir. Taslak, üyelerden görüş

---

[36] 24.3.1990 *Tempo*. N. Sargın-H. Kutlu: "... Soğuk savaş döneminin antiko-münist ve şoven temellere dayalı yasak duvarları yıkılmadan, demokrasiden söz edilemez. Doğuda savaş hali sürerken, batıda demokrasi olamaz. TBKP olarak misyonumuz yasak duvarlarının ve tabuların yıkılması için mücadeledir. Bu mücadelede kamuoyunun desteğini kazandığımız apaçıktır. Yeni tehlikeler belirmiş olmakla birlikte yasal engellerin kaldırılması hedefine oldukça yaklaşıtık. Ancak egemen güçler 141, 142 ve 163'üncü maddeler üzerinde rötuşla yetinmek istiyorlar. Bizi yasal komünist partisi hedefinden vazgeçirmek için gözaltına alınmalar, tutuklanmalar ile üzerimizde baskı uyguluyorlar. Bu nedenle komünist partisinin özgürlüğü kazanılmadan, değil partimizi feshettirmek, komünist adını bile tartışma konusu yapmamız mümkün değildir. Boyun eğmeye ise hiç niyetimiz yok. Tersine illegal faaliyetimize yasal başvurusunda bulunmak üzere son verdik ve bu başvurumuzu yapacağız."

istemeden önce TBKP liderleri H. Kutlu ve N. Sargın'ın onayına sunulur. İkisi de, bu taslakta dile getirilen görüşlere hayli sert tepki gösterirler. Yeni sol partinin kurulmasıyla birlikte TBKP'nin tasfiyesinin gündeme getirilmesinin kabul edilemeyeceğini belirterek: *"Bu durum, bizlerin yıllarca hapiste kalmamıza yol açacak ve yasallaşma için verilen mücadelenin hiçbir anlamı kalmayacaktır. Gerekirse ölüm orucuna gideriz"* derler ve kararları kesinlik kazanır. TBKP yöneticileri, iki liderden bu kararlarını birlik toplantısının yapılacağı 15 Nisan tarihine kadar dondurmalarını ister ve sol parti çalışmalarını yürüten *"Kurucular Heyeti"* soruna çözüm bulmak için yoğun görüşmelere başlar. Bu taslağın *"Birlik süresince izlenecek politika üzerine yaklaşımlar"* başlığını taşıyan ikinci bölümünde, TBKP içinde görüş ayrılıklarının bulunduğu kabul edilerek: *"Birlik platformlarına, kuruluş süresince TBKP'nin örgütsel varlığına son verilmesini ve dağıtılmasını savunan görüşlerin TBKP muhalefeti adına katılması olanaklı değildir. Bu görüşü savunanların birlik platformlarında kişisel olarak temsil edilmeleri sağlanabilir"* yaklaşımı yer alır.

Ölüm Orucu Süreci ve Tahliye Sonrası

H. Kutlu ve N. Sargın *"Komünist Partisi üzerindeki yasaklar kalkıncaya veya tahliye oluncaya kadar ölüm orucuna başladıkları"*nı bildirmiş ve tahliye istemleri reddedilmiştir (7.4.1990 Cumhuriyet).

N. Sargın, tutukluluğu uzadığı sürece elde avuçta bir şey kalmayacağını görmüştür. Cezaevine ulaşan bilgi ve belgelerde de açık olarak görülmektedir ve bir an önce müdahale etmek gerekir, düşüncesiyle kendi tahliyelerini hızlandıracak bir tutum alırlar. Bu, hem davayı zorlamak hem de örgütü bir an önce toparlayabilme çabasıdır. A. Atalay: *"Bir şanstır benim için"* diyor ve açlık grevinden önce N. Sargın ile cezaevinde öyle bir dönemde bir ay kaldığını, sonra Haymana Cezaevi'ne gönderildiğini belirtiyor ve: *"Sargın'ın kafasında bunu zorlayacak bir şey gelişiyordu. Bu, açlık grevi olarak kendini ortaya koydu"* diyor.

Türkiye'de egemen güçler *"141, 142'yi kaldırmanın acaba zamanı geldi mi?"* ve *"Bizim komünistler, adında komünist sözü geçmeyen bir parti kursalar"* pazarlığı içindedirler. İki lider, *"Fidye karşılığı rehin olarak tutulduğumuz duygusundayız, ama fidyeyi ödemeyeceğiz"* diyerek çağdışı bir pazarlığa işaret etmektedirler.[37] Ölüm orucu başlar başlamaz TBKP yurtiçi ve yurtdışı dayanışmayı örgütleyerek direniş eylemleri düzenler. Kimlik açıklamaları nedeniyle kopan ilişkileri birleştirmek daha önce mümkün olmamıştır; açlık grevinde bu birlik havası gerçekleştirilir. İki

[37] 8.4.1990 *Güneş*. *"Dün zamanıydı"* başlıklı yazısında Teoman Erel bu bakış açısı üzerinde durmaktadır.

lider, TBKP'nin geleceğine salt bugünkü üyelerin karar veremeyeceğini belirtirler ve örgüt tabanına *"TİP ve TKP'nin eski üyelerine karşı da sorumluluğumuz var. Eylemimiz bir intihar eylemi değildir"* mesajı verirler (15.4.1990 Tempo). Kamuoyuna *"Demokrasi süreci tıkandı"* diye seslenirler (Ek 12).

TBKP'nin yasallaşma başvurusu ile ilgili çalışmalar da hız kazanır. Kuruluş dilekçesinin Mayısın ilk haftasında İçişleri Bakanlığı'na verileceği duyurulur. 19.4.1990 tarihli *Cumhuriyet,* TBKP Merkez Yönetiminin örgütlere yaptığı duyuruda, kurucuların 29 Nisanda yapılacak toplantıda belirleneceğini ve toplantıya her ilden 2'şer temsilcinin katılacağının belirtildiğini bildirmektedir. İki lider ise, sosyalistlerin birliğinin umut verici olduğunu ve yasal TBKP'nin kurulacağını tekrarlarlar.[38] 25.4.1990 tarihinde, H. Kutlu ve N. Sargın, T. Özal'ın yabancı gazetecilere düşünce suçlarıyla ilgili söylediklerini teminat kabul ederler. Ölüm orucunun 19. gün ağırlaşmış, 20. gününde kamuoyunun ortak talebini göz önünde bulundurarak *"ara"* verdiklerini açıklamışlardır. O sırada 60 TBKP'li Ankara DGM'de yargıç önündedir. İddianamede: *"TBKP sadece bilimsel sosyalist bir parti olmayıp aynı zamanda bölücü bir örgüt ve partidir"* denilmektedir.

H. Kutlu ve N. Sargın, 4 Mayıs 1990 tarihinde tahliye edildikten sonra TBKP'nin, milletvekilleri ve gazetecilere Demetevler Park Restaurant'ta verdiği yemeğe katılırlar. Çok sayıda kişinin ayakta kaldığı yemeğe gelişlerinde, *"Güneşin sofrasındayız, dostların arasındayız"* (N. Hikmet'in bestelenmiş şiirinden alıntı, N.B.) diye karşılanırlar. Ankara Garı'ndan TBKP MK ve PB üyeleri ve Ankara TBKP il örgütü tarafından uğurlanırlar (Ek 13).

III) YENİLENME

TBKP'nin *"Birlik, Yasallık ve Yenilenme"* olarak açıkladığı ideolojik ve politik yaklaşımın üçüncü ayağı *Yenilenme,* Sovyetler Birliği'ndeki değişimler doğrultusunda biçimlenmiştir. 1984'te SBKP Genel Sekreteri olan Yuri Andropov, son zamanlarında silahsızlanma görüşmelerine belli bir yumuşama getirmiş, orta menzilli silahlarda tek taraflı indirim gündemde yer almış; arkasından SBKP Genel Sekreteri olan Çernenko, nükleer bir felaketi önlemek için yapıcı öneriler paketini getirmiştir. Andropov'un hastalığı ve Çernenko'nun kısa yönetimi döneminde fiili lider konumundaki Mihail Sergeyeviç Gorbaçev, 11 Mart 1985'te Genel Sekreterliğe getirildi-

[38] 23.4.1990 *Cumhuriyet.* "Komünist Partisi yasal olarak kurulduğunda hedefimize varmış olacağız. Bu arada TBKP üyesi olmayan eski TİP ve TKP'lilerin de katıldığı yasal kongremizi toplayarak TBKP'nin geleceğine demokratik biçimde karar vereceğiz."

ğinde yeni barış çağrısıyla ülkesinin Kasım ayına kadar orta menzilli füze yerleştirilmesini "tek yanlı" olarak durdurmuş ve ABD yönetimini de aynı tutumu izlemeye çağırmıştır. M. Gorbaçev'un esintisi TKP 4. Plenumu PB Çalışma Raporu'nda yer yer daha yumuşatılmış anlatımlarla kendini göstermiş, *Ulusal Demokrasi* tezi ortaya atılarak Türkiye gerçeklerine uymayan bir demokrasi cephesi söylemi geliştirilmiştir. 7. Plenum'da ise, 1986 Ulusal Konferans Tezleri'ndeki çizgi, *"Yeni bir politik düşünce tarzı ile Marksizm-Leninizmin günümüz ve Türkiye koşullarına yaratıcı bir biçimde uygulanması"* olarak getirilmekte ve bunun *"İdeolojik alanda yeni bir başarı"* olduğu vurgulanmaktadır. Bu tezlerde sonradan bazı düzeltmeler de yapılmıştır. İdeolojik açıdan ilk dikkati çeken *"TKP'nin politikası işçi sınıfının birlik ve mücadele politikasıdır"* yerine *"TKP nin politikası barış ve demokrasi için birlik ve mücadele politikasıdır"* başlığı yer almıştır. *"Marksist sol"* yerine *"devrimci sol"* kavramının kullanılması benzer değişikliklerdir.

TKP - TBKP Programları ve Yenilikler

Yenilikleri programlar düzeyinde ele almak, ideolojik söylem açısından gelinen noktayı daha açıklıkla ortaya çıkaracaktır. Bu kısımda, N. Yağcı'nın Genel Sekreterliğe getirildiği 1983'teki TKP 5. Kongresi'nde kabul edilen 4. TKP Programı[39] ile *TBKP Programı* ve *Barış ve Demokratik Yenilenme Programı* (Alternatif Program)[40] belgeleri ele alınacaktır. 4. TKP Programı "Giriş" kısmında, Türkiye, dünya kapitalist sistemi içinde, *"Orta derecede gelişmiş kapitalist ülkelerin alt sıralarında yer alan bir tarım-sanayi ülkesi"* olarak tanımlanmakta ve kapitalizmin tarihsel bakımdan aşıldığı, *"Toplumun sosyalist temelde devrimci yoldan yenilenmesinin kaçınılmazlığı* ve *faşist diktatörlüğün devrimin barışçıl yoldan utkuya ulaşmasını büsbütün olanaksız kıldığı"* saptaması yapılmaktadır. TKP'nin uzak amacı *"sosyalizmi kurmak ve komünizme geçmek"* kısmında *Proletarya Diktatörlüğü*'nün gerçekleşmesi ile işçi sınıfının erki ve üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti temelleri üzerine oturacak olan yeni toplumsal düzenin *"gerçek demokrasi"* olduğu belirtilmektedir.

Z. Dicleli, 5. Kongre sonrası Plenum kararlarının adım adım Türkiye'nin koşullarına yaklaşan bir strateji doğrultusunda geliştirildiğini ve bunların sonraki TBKP Programı'nı hazırlayan görüşler olduğunu açıklamıştı. 5. Programı ele aldığımızda, yine halkın temel sorunlarının çözümünün ancak TBKP'nin temel amacı olan sosyalizmde olanaklı olduğu,

---

[39] *TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri*, 1, Ürün Yay., İstanbul, Eylül 1997, s. 90.

[40] *TBKP Programı ve Barış ve Demokratik Yenilenme Programı (Alternatif Program)*, Yeni Açılım Yay., Belge ve İnceleme Dizisi: 1, İstanbul, Haziran 1989.

TBKP'nin barışçıl olarak sosyalizme geçilmesi için tüm gücüyle çalışacağı ve bu görevin, *"Sınıf çıkarlarının insanlığın genel çıkarlarıyla sürekli uyumlaştırılmasıyla"* yerine getirileceği, görevin başarılmasında, TBKP'nin *"yasal çalışma ve Marx, Engels ve Lenin"*in teorisi temelinde işçi sınıfı ve diğer emekçilerin, aydınların, bütün halkın "demokratik kitle partisi" durumuna yükselmesinin en önemli etken olacağı vurgulanmaktadır. TBKP' nin parolası: *"Her şey çalışan insan için! Her şey ulusal egemenlik ve demokrasi için! Her şey barış için!"* biçimindedir. Burada *"Proletarya Diktatörlüğü, devrimci sürece geçiş"* gibi kavramlar artık söz konusu değildir. "Bilimsel teknik devrim" sonucunda, insanlığın ilerlemesi için geniş olanaklar ve tahrip gücü son derece yüksek silahların ortaya çıktığı ve barışın korunması için "atom-uzay devri"nin gerçeklerine yeni bir yaklaşım gerektiği; ulus ve devletlerin yazgısının birbirine daha bağlı, bütünsel bir karakter kazandığı "yeni bir politik düşünce" tarzı ile "sistem farkı" gözetilmeksizin çok yönlü ilişkiler geliştirmek gerektiği belirtilmektedir.

TKP'nin daha önceki program ve politikalarında yer alan NATO'dan derhal çıkmak yerine, Türkiye'nin "NATO içinde" kendi güvenlik ve dünya barışının çıkarlarına uygun bir politika izlemesi önerilmektedir. *"Sosyalist ülkelerde yeni bir yaşam tarzı, yeni değerler"* oluşturulduğu belirtilerek, SBKP'nin yeni stratejisi ile birlikte "Glasnost-Prestroyka" yaklaşımları açıklanmaya çalışılmaktadır. Diğer taraftan, toplumsal ilerlemenin ve dünya halklarının ulusal çıkarlarının önündeki temel engelin başta ABD emperyalizminin saldırgan ve militarist politikası olduğu vurgulanarak bu politikanın amacı verilmekte ve kapitalizmin istikrarsızlığının derinleştiği, özellikle demokratik katılımın sınırlandığı ülkelerde sosyal patlamaların olduğu belirtilmektedir.

TBKP'nin *"Barış ve Demokratik Yenilenme Programındaki"* müttefikleri, TKP Plenum kararlarında görüldüğü gibi, Ulusal Demokratik Cephe'de (UDC) belirlediklerinden çok farklıdır. UDC, CHP'nin sol kanadına kadar sınırı belirlerken; burada antiemperyalist dinci akım ve ülke ekonomisine katkı yapan sanayiciyi de içermektedir; ki bu, UDC'deki ulusal burjuvazi kapsamına alınan küçük sanayi kesimi değildir.

A. Atalay, politik programatik görüşlerde, Marksist devrim teorisinde proletarya diktatörlüğü ve enternasyonalizmin ele alınışı, örgüt içi örgüt, çoğulculuk, teklik, bütün değişikliklerin, komünist partisi geleneğiyle hesaplaşma konularında TBKP'nin yaptığı açılımlar olduğunu belirtiyor ve: *"Sosyalizm fikrinin merkezine demokrasi anlayışını yerleştiren, demokrasiyi geliştirerek sosyalizme doğru götürmeyi öneren, komünist parti örgütlenmesinin artık buna uygun hale gelmesini söyleyen, dolayısıyla komünist parti tipinin, yani Komüntern'den gelen, bir devrim stratejisini izleyen insanlardan oluşan parti tipinin artık sona erdiğini söyleyen; bu an-*

lamda çoğulcu, çok renkli ve parti içi demokrasisi daha gelişkin bir parti öneren; bu anlamda da bir Birlik Partisi'ni işaret eden tezlerdir" diyor ve bu konudaki esaslı tartışmaların da 87 ile 90 arasında yapıldığını; TBKP'nin yasal kuruluşundan sonra, çok zengin bir ideolojik, teorik tartışmadan söz etmenin mümkün olmadığını açıklıyor. Kongre öncesinde, kendisinin de içinde bulunduğu grubun hazırladığı, destek bulan, karşıtlık olan tezlerin daha çok o tartışmaların ürünü olduğunu; özel olarak yasallığın getirdiği teorik çalışmalardaki bir canlanmanın ürünü olmadığını, daha çok daha önceki görüşleri olabildiğince derleyip toparlamaya çalıştıklarını; politik yenilenme sürecinin de, politik ve teorik yenilenme sürecinin de önemli olduğunu vurguluyor. TBKP'nin ilk dönemindeki teorik tartışmaların, üzerinde kafa yorulan problemlerin ana problemler olduğunun bugün ortaya çıktığını; çoğulcu parti fikrinin çoğulcu sosyalizm, demokratik sosyalizm fikirlerinin, üzerinde yürünülen hatlar olduğunu; yeni uluslararası ilişkiler sisteminin, sosyalizmden, doğrudan doğruya sosyalizmden, sosyalist olduğunu söylemeyen, ama düzene muhalif güçlerle birlikte olmak fikrinin, yeşil, kadın, feminist hareketlerle birlikte olma ve onlarla birlikte yeni bir dünya kurma fikrinin, o dönemlerde ortaya atılan fikirler olduğunu belirtiyor.

Basın'da TBKP ve Yenilenme

16 Kasım 1989'da TBKP İstanbul Mülkiyeliler Birliği Lokali'nde bir tanışma kokteyli verir ve bu, basında TÜRK KOMÜNİSTLERİ LEGALE ÇIKTI haberi ile yayımlanır. Bu arada gazeteciler TBKP'nin o günkü öne çıkan sözcüleri ile söyleşi yapma olanağını da bulurlar. H. Kutlu'nun son açıklamalarında Leninizm ve Marksizmi sorguladığı hatırlatılarak TBKP'nin eski görüş açılarını bırakmış olabileceği sorulduğunda bu sözcülerden Selim Mahmutoğlu, Leninizm ve Marksizmin bugünkü dünyanın gelişimine ve koşullarına tam olarak uygulanamayacağını, bu teorilerin artık geliştirilmesi gerektiğini; sadece işçi sınıfına dayanan bir devrim anlayışının da anlamsızlaştığını, iktidarın sadece işçilerin değil, halkın diğer kesimlerinin katılımıyla kurulması gerektiğini ve demokratik bir iktidarın kurulmasını savunduklarını; eskiden demokrasiyi sosyalist iktidara varmak için bir araç olarak gördüklerini, şimdi artık demokrasiyi araç değil bir amaç olarak algıladıklarını açıklar. Halkın çıkarlarını savunan, sosyal ağırlıklı bir demokrasiyi hedef olarak belirleyince; söyleşiyi yapan gazetecinin, *"Peki o zaman sosyal demokrat partilerden farkınız nedir?"* sorusuna verdiği yanıt ilginçtir: *"Biz artık sosyal demokrat partiler ile aramızdaki ayrım ve farkları öne çıkartmak istemiyoruz. Tam tersine demokrasi hedefine varmak için sosyal demokrat partilerle güç birliğine de hazırız ve bunu gerekli gö-*

rüyoruz. Aramızdaki açığı vurgulamak değil, açığı kapatmak istiyoruz" 16.11.1989 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde görüldüğü gibi, TBKP'nin yetkili ağızlarında *devrim* bir yana, *sosyalizm* de düşmüş durumdadır.

ANAP'tan TBKP'ye çiçek. ***"Aynı görüşteyiz."*** 11.12.1989 tarihli basında, ANAP Genel Başkan Yardımcısı Gürdere'nin basın toplantısında, *"Düne kadar illegal faaliyet gösteren komünistlerin proletarya devriminden vazgeçip Anayasa'yı tanıyarak tavır almaları takdir edilecek bir davranıştır. Kendilerini Türk kamuoyuna kabul ettirmeleri çok zor olacak. İlk imtihanlarını Güneydoğu'daki olaylara bakışları ile verecekler. TBKP ile barış, demokrasi ve insan hakları konusunda görüşlerimiz aynı"* dediği yer almaktadır.

17.12.1989 tarihli *2000'e Doğru* dergisi, TBKP sözcüsü Z. Dicleli'nin *"stratejik hedef devrim değil, demokrasi"* doğrultusunda söylediklerini irdeler.

N. Sargın ile H. Kutlu cezaevi günlerinde 3.12.1989 tarihli *Tempo* dergisinde birlikte yaptıkları söyleşide, sosyalist ülkelerde, özellikle Doğu Avrupa'daki gelişmeleri zorunlu ve olumlu bulduklarını, bu özgürleşme ve demokratikleşme hareketlerinin, Marksist düşüncenin demokratik, hümanist gerçek özünü ortaya çıkardığını; gelişmenin tek partili sistemlerin yerini çoğulculuğun alması yönünde olduğunu; bu gelişmenin TBKP programında öngörülen yeni sosyalizm anlayışıyla paralel olduğunu; TBKP programının çoğulcu çok partili bir sosyalizm önerdiğini; elbette böyle bir sistemde komünist partisinin tekelinin söz konusu olmayacağını; seçimle gelinip seçimle gidileceğini; sosyalist ülkelerdeki *yenilenme* hareketinin kitleselleşmiş, gerçek anlamda bir *devrim* görünümü niteliği kazandığını; bu devrimin sosyalist sistemi yenilediği gibi tüm dünyanın *"barış, demokrasi, özgürleşme ve hümanizm temelinde"* yenilenmesini hızlandıracağını, gelişmelerin umut ve heyecan verici olduğunu anlatmakta ve: *"Günümüzde yeni bir tarih yapılıyor. Biz kendi ülkemizde oynadığımız olumlu rolle bu tarihsel oluşumun bir seyircisi değil, yalnızca nesnesi değil, öznesi olmaktan kıvanç duyuyoruz"* demektedirler. Aynı söyleşide vurguladıkları diğer konu, yeni yaklaşım doğrultusunda parti içindeki tartışmalardır. N. Sargın ve H. Kutlu, Parti içinde sayısız görüşün var olduğunu, canlı bir tartışma içinde bulunulduğunu; parti içi demokrasiyi geliştirmede köklü adım atmış bir parti olduğunu; Parti Tüzüğünün, Parti içinde farklı görüşlerin olabileceğini kabul ettiğini, Marksist teoriye eleştirici yaklaşmak gerektiğini belirtirler.

1990'a girerken Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Polonya, Macaristan ve Romanya ilk kez serbest seçimlere hazırlanırken, bu ülkelerde yaşanan hızlı değişim, NATO ve Varşova Paktlarının geleceği tartışmasını da gündeme getirir. Sovyetler Birliği ise, Baltık üyelerinin ay-

rılma talepleri, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'daki karışıklıklar ile uğraşacaktır. Konvansiyonel ve stratejik silahlardaki indirim henüz gerçekleştirilmiş değildir.

N. Sargın ve H. Kutlu, yine cezaevi günlerinde 9.1.1990 tarihli *Güneş* gazetesi ile yaptıkları söyleşide, sosyalist ülkelerdeki komünist partilerin kapitalizmden kopma görevlerini proletarya diktatörlüğü koşullarında yerine getirdiklerini; ayrıca sosyalist ülkelerin aktif rolü sonucu uluslararası ilişkilerde barış, demokrasi ve yumuşamanın egemen olduğunu; karşılıklı bağımlılık ilişkileri ortaya çıktığını, bu koşullarda proletarya diktatörlüğü ilkesinin zorunlu olmadığı gibi eskidiğini; bu durumda sosyalist ülke komünist partilerinin toplumdaki konumlarını yeniden gözden geçirmeleri, çoğulcu bir sisteme geçmek için tekelcilikten vazgeçmelerinin çok doğal olduğunu vurgulama ve kendilerinin de tekelci anlayışları reddettiklerini; sosyalist ülkelerde demokratik reform hareketlerinin devrimsel bir nitelik kazandığını, sosyalizmde yeni bir politik rejime, yeni bir devlet biçimine, çoğulcu, çok partili sosyalist yönetim sistemine kansız bir devrimle, halkların yaratıcı inisiyatifi ile geçildiğini ve bu gelişmelerin, sosyalist ülkelerde henüz köklü reform hareketleri, çok partili sistem görüşleri ortaya çıkmamışken hazırlanan TBKP Programı'nda öngörülen çağın çoğulcu sosyalizm anlayışına denk düştüğünü belirtirler.

Sosyalizmin köklü yenilenme fırtınasının henüz başlarda ve gelişmenin doğuracağı sonuçlar konusunda kesin konuşmak için erken olduğunu, ancak şimdiden iki noktaya işaret etmek gerektiğini, sosyalist ülkelerdeki tam demokrasi ve hareketli değişmelerin kapitalist dünyada demokratikleşme hareketlerine hız vereceğini, askersel politik stratejilerin değişmesini kaçınılmaz kılacağını ileri sürmekte ve: *"Diğer yandan sosyalist ülkelerdeki bu değişim fırtınası kendi içinde pek çok değişik görüşü barındırmaktadır, bunlar içinde Batı'nın başarısız kalmış, artık modası geçmiş ekonomik liberalizmini savunanlar olduğu gibi reformlara karşı çıkan tutucular da vardır. Biz her görüşün kendini ifade etmesini desteklemekle birlikte elbette bu görüşlere karşıyız. Sosyalist değerlerin savunulması gerektiğine ve böyle de olacağına inanıyoruz"* demektedirler.

Glasnost ve Perestroyka

Şimdi yapmamız gereken TBKP'nin geldiği bu noktada bu ideolojik yaklaşımın temel kaynağına yönelmektir. Bu kaynak, Sovyetler Birliği'ndeki *Glasnost ve Perestroyka* yaklaşımlarıdır. Siyasal, ideolojik ve ekonomik sorunlar bu iki ayrı kelime ile özetlenmiştir. Bu iki yaklaşım, "Yeni Politik Düşünce" denilen yeni ideolojik çerçeveyi belirlemiş ve yeni politik düşünce, ağırlıklı olarak eski düşünce sisteminin temel noktalarının eleştirisi

ile başlayarak reddi üzerine oturmuştur. Başlangıçta, Marksist-Leninist bir yaklaşımla "devrim içinde devrim" denirken, M. Gorbaçev, SBKP'nin yeni stratejisini, Nisan 1985 Plenumu'nda *"Ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesini hızlandırma stratejisi"* olarak açıklamıştır. M. Gorbaçev'un belgisi "daha fazla sosyalizm" dir.[41]

E. Kuzmin, Lenin'in *Devlet ve Devrim* adlı yapıtının 70. yılı üzerine yazdığı bir metinde: *"Demokrasinin sonuna kadar gelişmesi, bu gelişimin biçimlerinin aranması, onların pratikte sınanması vb., tüm bunlar sosyal devrim için savaşım görevlerinin bileşimine giren görevlerden biridir"* alıntısıyla bu esere değinmekte;[42] M. Gorbaçev'un, *"Ekonominin yönetimi alanında radikal bir reform programına sahip olmakla, biz toplumun demokratikleştirilmesi için geniş bir cephe yaratmış olduk"* sözlerine yer vermekte ve Lenin'in eserine göndermelerle reformları bu çerçevede yorumlamaktadır. Aynı yayında, M. Gorbaçev'un sözcülerinden Yegor Yakovlev'in: *"1986'da, `27. Kongre'de alınan kararlar iyi düşünülmüş, uzun erimli planlanmış kararlardır. SBKP MK Ocak Plenumu, gelişmenin köklü karakterini daha da derinleştirdi. Çünkü Plenum, yenilenmenin teori ve politikasını planlamak ve 27. Kongre'nin çizgisini pratik iş düzeyine getirmekle görevliydi. Geçmişin eleştirisel bir analizini yaptı"* sözlerine yer verilmektedir.[43]

Y. G. Plimak, 1988 Mayısında *Yeni Açılım* dergisinde yayımlanan yazısında Marksist öğretinin dünya gerçeklerinin analizinde kullanılmasının bugün teorik düşüncenin önüne yeni sorunlar koyduğunu; yaşamın Marx ve Engels, hatta Lenin'in yaşadıkları döneme göre çok yol aldığını, önemli, niteliksel açıdan yeni olguların ortaya çıktığını ve M. Gorbaçev'un SBKP 27. Kongresi'ndeki, *"Şimdi sorun yalnızca barışın korunması değil, insanlığın ölüm kalım sorunudur. Nükleer-uzay çağında, gezegenimizin savaşlar ve şiddet kullanma politikası için çok küçük ve dayanıksız olduğu meydana çıkmış ve yaşamı koruma ve herkesin eşit güvenliği felsefesinin cesur ve kararlı eylemlerle perçinleşmesini isteyen yeni politik düşüncenin özünü kavramak için yakıcı bir ihtiyaç doğmuştur"* yaklaşımının, politik hedeflerin özünü oluşturduğunu vurgulamaktadır.[44]

---

[41] Abel Aganbegyan, *Dünyaya Bakış* dergisi, Sayı 1, Haziran Basım ve Tic. A.Ş., İstanbul, 1988, s. 31.

[42] E. Kuzmin, *Demokrasinin Sonuna Kadar Gelişmesi*, Barış Basın Yayın Sanayi Belge Dizisi, İstanbul, 1988, s. 33.

[43] Kuzmin, *age*, s. 33. "İşte Leninci bu öğüt, SBKP 27. Kongresi ve MK Nisan 1985 Plenumu tarafından belirlenen, Ocak ve Haziran 1987 Plenumlarında geliştirilen parti çizgimize yol gösteriyor. İnsan faktörünün çok yönlü aktifleştirilmesi görevinin böylesine önem kazandığı yenilenme koşullarında Leninci kaynaklara dönülerek, sosyalist düzenin demokratizminin maksimum düzeye çıkarılması sorununun kararlılıkla ortaya konulmasında derin bir anlam ve büyük bir iç mantık vardır."

[44] Y. G. Plimak, "Yeni Düşünce ve Dünyanın Sosyal Yenilenmesinin Perspektifleri", *Yeni Açılım*, Sayı 1, İstanbul, Mayıs 1988, s. 46.

Prof. Aleksandır Galkin, *"Yeni politik düşünce yalnızca şimdiye kadarki görüş ve değer yargılarından kopmak değildir, aynı zamanda sonuna yaklaştığımız 20. yüzyılın değişmiş gerçeğinin sorularına yanıt aramaktır"* demekte ve yeni politik düşünceye ana itkiyi veren çıkış noktasının, *"En yeni kitle kırım araçlarının kullanılacağı bir savaşın insanlığın kendi kendisini yok edebileceğinin farkına varılması"* olduğunu belirtmektedir. A. Galkin, bir adım daha ileriye giderek yeni politik düşüncenin, Marksist-Leninist teorinin yaratıcı gelişmesiyle eşanlamlı olacağının iddia edildiğini, bunun inandırıcı bir yanının olmadığını; yeni politik düşüncenin, Marksist-Leninist teorinin yaratıcı gelişmesinin şu andaki aşamasından daha geniş bir kavram olduğunu, toplumsal gelişmenin etkili bir etmeni olabilmesi için, "yeni politik düşünce"nin en önemli noktaları itibariyle, yalnızca *"Marksist dünya görüşünün değil, Marksizme karşıt ideolojik ya da yarı-ideolojik ana sistemlerin"* de organik bir bileşeni haline gelmesi gerektiğini açıklamaktadır.[45]

ABD Harvard Üniversitesi Onursal Profesörü John Kenneth Galbraith ile SSCB ekonomi bilimleri doktoru Stanislav Menşikov birlikte hazırladıkları yeni bir kitap nedeniyle yaptıkları bilimsel tartışmada J. K. Galbraith, Sovyet ekonomisinde yapılan veya yapılmak istenen reformları aşırı bulmakta, Sovyet bilim adamından farklı olarak halktan yana tavır koymakta, yapılanları veya yapılacakları şüphe ile karşılamaktadır.[46]

Amerika Komünist Partisi Genel Sekreteri Gus Hall'in bu gelişmelere tepkisi çok sert olur. G. Hall, *"Koruyacağınız Dünya Yaşamaya Değer Ol-*

---

[45] Prof. Aleksandır Galkin, "Yeni Politik Düşünce ve İşçi Hareketinin Sorunları", *Yeni Açılım*, Sayı 5, Haz Basım Ya., ve Tic., A.Ş., İstanbul, Eylül 1988, s. 57.

[46] (*Kapitalizm ve Sosyalizm, Yarına Bakış, Dünyaya Bakış*, Sayı 7, Ha. B. Ya. Tic., Kasım 1988, s. 72, 73, 77) J. H. Galbraith: *"... şimdi gerçekleştirilmekte olan reformları devrim olarak nitelediniz. Bunlar sizin sisteminizi ne ölçüde değiştiriyor?"*

S. Menşikov: "Bunların amacı, ekonomiyi yönetim organlarının komutasından kurtarmak ve *gölgeli ekonomiye* son vermektir. Bu, demokrasinin geliştirilmesi, merkezi planlamanın üstünlükleriyle uyum içinde kişisel ve kolektif girişimin artırılması yoluyla yapılıyor. İşletmelerin bağımsızlığını ve sorumluluğunu artıracak yeni yönetim sistemi oluşturuluyor. Şimdi işletmeler ne üreteceklerini ve gelirlerini nasıl kullanacaklarını kendileri belirleyecek."

J. K. Galbraith: *"İşletme fiyat belirleyebilecek mi?"*

S. Menşikov: "Birçok durumda belirleyebilecek."

J. K. Galbraith: *"Sizde sosyalizm ve toplumsal mülkiyet çerçevesinde liberalleşme olduğunu görmek bizim için çok önemli. Yine de fiatların doğrudan arz ve talebe göre belirlenmesi daha iyi değil mi?"*

S. Menşikov: "Siz kapitalizmde sosyal güvenlik sisteminin genişletilmesini öneriyorsunuz. SSCB'de kimileri sosyal hizmetlerin önemli bölümünün piyasa yasalarına göre olması gerektiğini ileri sürüyor."

J. K. Galbraith: *"Bu yapılmamalı. Zenginlerin dışında herkesin gereksinim duyduğu kamu hizmetlerinin iyileştirilmesinin çok önemli olduğunu savunmaya devam ediyorum. Söz konusu olan eğitim, örgütlü dinlenme, kitaplıklardan yararlanma, kamu taşımacılığı,... konut sağlanması ve çevrenin korunmasıdır."*

malı" başlığı altında, özellikle siyaset arenasında, tarihte Marksizm-Leninizm bilimini "revize etmek" için girişilen oportünist çabaların ve sömürücü sınıfın baskıları karşısındaki teslimiyetçi politika ve eylemlerin, "yeni" üzerine görüşlerle haklı çıkarılmaya çalışıldığını, işçi sınıfı hareketinin tarihi boyunca, "yeni bir şey" kavramlarının hep sınıf mücadelesi kavramının çevresinden dolanmak, onu örtbas etmek ya da saf dışı bırakmak için kullanıldığını; sınıf mücadelesini saf dışı bırakmak için, kapitalist gelişimin temel yasalarının da değiştiğini, tekelcilik, emperyalizm ve devlet tekelci kapitalizmi gibi çeşitli aşamalardan geçtiğini, fakat tüm değişimlerin kapitalizmin asıl doğası ile uyum içinde olduğunu, yeni koşullar altında kapitalizmin doğasını hep koruduğunu belirterek: *"ABD kapitalizmi, Hitler faşizmine karşı savaşa katıldı. Ancak bir an bile asıl doğasını sömürü, baskı ve azami şirket kârları hırsını yitirmedi"* demektedir. G. Hall, savaş için üretimin zaten en kârlı iş olduğunu, ABD emperyalizminin silahlı mücadeleye katıldığını, ancak antifaşist ittifakı savaş sonrası "Amerikan çağı"nı hazırlamak ve egemenliği ele geçirmek için kullandığını;[47] kapitalizmin doğasının değişmekte olduğu üzerine her düşüncenin kendiliğindenliğe dayandığını, sınıf işbirliği politikaları dahil yanlış hükümlere vardıracağını; bu tip kavramların, kapitalizmdeki değişikliklerin onu, insanlığın gereksinmelerine daha çok cevap veren bir konuma getirdiği görüşleriyle bağlantılı olduğunu[48] ve oportünist bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır.[49]

G. Hall, global sorunlara da değinerek asıl sorunun; bütün dünyanın, ulusal ve sınıfsal sınırları aşan yeni, son derece ciddi evrensel bu sorunlar karşısında; komünistlerin, işçi sınıfı ve ilerici hareketlerin, ulusal ve sınıfsal sınırların ötesinde etkisi olan ve tüm canlıların yaşamına son verme

---

[47] Gus Hall, "Koruyacağımız Dünya Yaşamaya Değer Olmalı", *Görüş*, İstanbul, Ekim 1988. "Kapitalizmin temel yasaları, kapitalist sistemin kendi doğasının özünü değiştirmesine elvermez. Evet, kapitalizm bazen daha değişik davranmaya zorlanmıştır; ama bu, başka bir şey olmak üzere metamorfoz geçirdiği anlamına gelmez. Nesnel unsurlar ve sınıf güçleri dengesindeki değişiklikler kapitalizmi farklı tepkilere, taktik değiştirmeye zorlar. Ancak sınıf sömürüsü ve sınıf mücadelesi yasalarına dayanan asıl kendine özgü doğası değişmeden kalır."

[48] Hall, *agm*. Kapitalizm var oldukça yeninin, asla sınıf gerçekliğinin dışında gelişemeyeceğini; yeninin kendi başına var olamayacağı gibi, sınıf sömürüsü sisteminin ve uyuşmaz sınıf antagonizmalarının çevresinde dolanamayacağını; yeninin daima sınıf mücadelesinin genel arenasında gelişmek durumunda olduğunu belirtiyor ve Komünist Manifesto'da yer alan sınıf mücadeleleri tarihi ile ilgili bilimsel açıklamalarından sonra, bu bilimsel doğruların gerçek dünyadaki hareket yasalarının yansımaları olduğunu; tartışma götürmez ve herhangi bir kişinin öznel gerçek kavramına uyması için değiştirilemez olduklarını vurguluyor.

[49] Hall, *agm*. "Sınıf mücadelesinin kapitalizmin doğasının başlıca özü olduğu şeklindeki nesnel gerçeğin çerçevesinde dolanma, onu göz ardı etme ya da ondan vazgeçme girişimleri, oportünizm yoluna girmek demektir. Başka çelişkiler de vardır. Ama sınıf mücadelesi asıl, uyuşmaz çelişkiyi yansıtır. Oportünizm, işçi sınıfı yandaşlığının yadsınması, onun yerine sınıf işbirliği ve sınıf ortaklığı kavramlarının konmasıdır. Oportünizm, sınıf mücadelesini ve tarihin işçi sınıfına verdiği özel ileri görevi ön plana çıkaran nesnel yasaların yadsınmasıdır."

potansiyeli taşıyan bu yeni unsurların ve çelişkilerin nasıl ele alınacağı olduğunu belirtmekte, bu noktada çeşitli kritik sorular sormaktadır.[50]

G. Hall, aç ve açıkta olanların, ırkçı baskıların ve yeni sömürgeciliğin kurbanlarının kafasında insan neslini koruma düşüncesinin ancak kendi yaşamlarını daha çok yaşamaya değer yapan mücadelelerle birleştirilirse bir anlam kazanacağı gerçeğine değinerek; dünya halkının büyük çoğunluğunun nükleer savaş tehlikesinden ciddi bir biçimde endişe duyduklarını, barış eylemlerine katıldıklarını, seçim arenasına çıktıklarını; halkın dünyayı koruma ve onu daha yaşanılır bir hale getirmeyi göz önüne alan taktiklere ilgi gösterdiğini ve günlük yaşamda ikisi arasında bir çelişki bulunmadığını; kapitalizmin insanlığı nükleer tehdidin eşiğinden çevirmek gibi herkesi ilgilendiren bir çıkar için sömürüden, kârdan vazgeçtiğini gösteren tek bir örneğin olmadığını belirtmektedir. Kapitalist ülkelerin geri çekilmeye ve manevra yapmaya zorlanabileceğini, *"Orta Menzilli Nükleer Silahlar (INF) Anlaşması"*nın böylesi önemli bir geri çekilme, nükleer silahların azaltılmasına, hatta yok edilmesine yönelik bir adım olduğunu; Reagan yönetiminin buna isteksiz katıldığını, anlaşma masasına oturmaya ve zirveye mecbur olduğunu; ne var ki anlaşmayı imzalamanın Reagan yönetiminin, ABD tekelci sermayesinin hâkim politikasını değiştirmeyeceğini; ABD kökenli çokuluslu şirketlerin azami kâr politikalarını sosyalist olmayan dünyada sürdürdüklerini; kimilerinin, *"Sınıf sınırlarını aşan ölüm kalım sorunlarıyla ilgili mücadeleler ideolojik alandaki mücadeleyi nasıl etkiler?"* diye sorduklarını ve bunu büyük bilgeliği ile Lenin'in yanıtladığını vurgulamaktadır: *"Seçilebilecek iki şey var: Burjuva ideolojisi ya da sosyalist ideoloji. Bir orta yol yoktur. Çünkü insanlık 'üçüncü' bir ideolojiyi yaratmamıştır. Ayrıca sınıf antagonizmalarıyla parçalanmış bir toplumda asla sınıf dışı ya da sınıflar üstü bir ideoloji olamaz. Dolayısıyla,*

---

[50] Hall, *agm.* Daha iyi bir yaşam için girişilen tüm mücadeleler, bu arada sınıf mücadelesi ve ulusal kurtuluş mücadeleleri, insanlığı koruma mücadelesine bağımlı kılınmalı mıdır? İnsanlığı koruma mücadelesindeki birliği zedelememeleri için bu mücadelelerin hızı kesilmeli midir? Belli başlı sınıf mücadelelerini yavaşlatma şeklindeki bu yaklaşım, kapitalist ve sosyalist toplumlar arası yeni barış içinde bir arada yaşama politikalarının özünü belirlemeli midir? Ulusal kurtuluş, ekonomik ve politik özgürlük mücadeleleri, çokuluslu şirketlere karşı verilen mücadele ve genelde sınıf mücadelesi, tüm bunlar nükleer tehditten arındırılmış bir dünya için girişilen en geniş, tüm sınıfları kapsayan hareketlere engel mi oluşturuyor? G. Hall, bu soruların olumsuz yanıtlanması gerektiğini, böyle bir bağımlılığın ne mümkün ne de gerekli olduğunu; böylesi bir yaklaşımın tüm mücadeleler için yıkıcı olacağını; mümkün olmadığını, çünkü kapitalizmin temelinin özünün değişmediğini; gerekli olmadığını, çünkü ikisi arasındaki çelişkilerin çözülmez olmadığını; günlük işlerde her ikisinin iç içe geçmiş bulunduğunu belirterek bazı taktik sorular getirmekte ve bunlara da *"Hayır"* demektedir.

* Hareket, yaşam için gerekli yiyecek, barınma, giyecek için mücadeleyi kapsamadığı takdirde, insanlar gezegenimizde yaşamın korunması için savaşacaklar mıdır?

* Sendikalar, işçilerin geçinebilecekleri bir ücret mücadelesine önderlik etmedikleri takdirde, üyelerini nükleer silahların ortadan kaldırılması mücadelesine seferber edebilecekler midir?

herhangi bir şekilde sosyalist bir ideolojiyi küçümsemek, en ufak bir şekilde ona sırt çevirmek burjuva ideolojisini güçlendirmek demektir."

G. Hall, o günlerde çok tartışılan Dmitri Likhaçev'in, *Become a Citizen of the World* (Dünya Yurttaşı Olmak, Yevgeni Ambartsumov, WMR, Sayı 10, 1987, s. 152) kitabındaki, *"Lenin, bir bütün olarak toplumsal ilerlemenin çıkarlarını, proletaryanın sınıf çıkarlarının üstünde görmüştür"* yaklaşımını ele alarak, Lenin'in hiçbir zaman toplumsal ilerlemenin çıkarlarını işçi sınıfı çıkarlarının karşısına koymadığını; toplumsal ilerlemenin çıkarlarını artan bir şekilde proletaryanın kaderine bağımlı gördüğünü; hiçbir şeyi sınıfın ve sınıf mücadelesinin üstünde görmediğini; ikisi arasındaki diyalektik ilişkiyi açıkça kavradığını, *"insanlığın çıkarlarına öncelik"* tanımanın, işçi sınıfı ve sınıf mücadelesini arka plana itmekle eşanlamlı olduğunu vurgulamakta ve aynı yolda yürüyen Aleksandır Bovin'in de son kitapçığında: *"Fakat siyasi olarak kapitalizmin var olmaya hakkı vardır. Ve biz bu hakkı tanıyoruz"* (A. Bovin, *The Imperative of the Nuclear Age,* Mos., 1986, s. 39) dediğini, Bovin'in belki bu hakkı tanıyabileceğini, ancak tarih, adalet, insanlık çıkarları ve sınıf mücadelesinin asla tanımayacağını belirterek, Likhaçev'in: *"Doğada her şeyin düzeni, milyonlarca yıldır işleyen olağanüstü bir zekânın varlığını kuşku bırakmayacak şekilde kanıtlamaktadır... Sanıyorum birçok insan böyle bir aklın var olduğu sonucunu çıkarmaktadır"* (*agm,* WMR, Sayı 5, 1987, s. 68) biçimindeki iddiasını da yanıtlamaktadır.[51]

Sovyetler Birliği'nde M. Gorbaçev'un başlattığı Glasnost politikası, Sovyet tarihinde Joseph Stalin'in rolünün değerlendirmesini de sorgulamaya açmıştır. Anatoly Ribakov'un *Arbat'ın Çocukları* gibi, Stalin dönemini yeniden sorguya çeken yapıtlar bütün dünyada tekrar gündeme gelir.

Ağustos 1989'da, Line of March Publications tarafından başlatılan beş yıllık Sovyetler Birliği Araştırma Projesi çalışma grubundan Thomas Angotti'nin *"Stalin Dönemi: Tarihin Açımlanışı"* isimli makalesi, yazarın kendi çözümlemesi ile birlikte, projenin ulaştığı birçok kilit değerlendirmeyi de içine almaktadır. T. Angotti, Stalin konusunu ele alırken, çoğu kez Stalin düşmanlığının Leninizme, sosyalizme, genelde Sovyetler Birli-

---

[51] Hall, *agm.* "Sözcüklerin evrensel olarak kabul edilen anlamları vardır. 'Olağanüstü zekâ' ve 'akıl' gibi doğaya atfedilen sözcükleri yanlış anlamaya imkân yoktur. Bu düşünceler ya sözcüklerle sorumsuzca oynamakta ya da insanın ve doğanın üzerinde yer alan, mistik, doğaüstü veya yüce bir varlığa gerçek bir inancı yansıtmaktadırlar. Bilimden sapmanın başka bir örneği aynı makaleden şu bölüm: '*... aydınlara özgü ahlaki özellikler yalnızca bir yetişme ve eğitim sorunu değil, aynı zamanda bir soyaçekim sorunudur*'. Bu, tehlikeli bir şekilde *üstün ırk* kavramına yaklaşıyor ve en azından aşırı bir aydın elitçiliğini dile getiriyor. İnsanlar kültürlü doğmaz. Bir yetişme ve eğitim süreci sonunda öyle olurlar. '*Barış içinde bir dünya, nükleer yok oluş korkusundan arınmış bir dünya yaratmak zorundayız; başarmamız gereken en zor görev, böyle bir dünya için mücadeleyi, sınıf mücadelesi, ulusal kurtuluş mücadeleleri, emperyalizme, baskıya ve sömürüye karşı mücadele ile sıkı sıkıya birleştirmektir.*"

ği'ne karşı bir durum geliştirmek isteyenlerin tercih ettiği bir yöntem olduğunu, dar Stalin sorunundan çok daha öteye gittiğini; Sovyet halkı sosyalizme zor bir geçiş gerçekleştirirken, ona önderlik ettiği için de *anti-sovyetizm* ve *anti-komünizm* için en uygun hedef olduğunu ve genellikle Stalin'in iktidara susamış bir kinci oluşu dışında, siyasi muhaliflerini yok eden, Sovyet halkına baskı rejimini zorla kabul ettiren, çılgın, paranoyak bir diktatörden öte biri olmadığının önsel olarak varsayıldığını belirtmektedir.[52]

M. Gorbaçev döneminde de Stalin konusunda böyle bir yaklaşım söz konusudur. Tarih doktoru Nikolai Popov, Stalin'in sosyalist ekonomik yapının gelişme koşullarından kendi kişisel diktatörlüğüne dayanan bir politik sistem yarattığını; milyonlarca girişimci, yetenekli, değerli insanı öldürttüğünü; Stalin'in denetimsiz, kaprisli kişisel iktidarının ekonomiye ve bilime, edebiyata ve sanata kadar her alana yayıldığını; Stalin rejiminin monarşiye özgü olan otoriteye tapınmayı, üst düzeydekilere koşulsuz boyun eğmeyi ve temel hak ve özgürlüklerin yok edilmesini hortlattığını; Stalin yöntemlerinin toplumda hem yatay hem de dikey olarak katlanarak yayıldığını belirtmekte ve yazı bu doğrultuda sürmektedir.[53]

Bunları okuduktan sonra, Stalin dönemindeki olumlu gelişmelerden hiç bahsedilmemesi böyle bir canavarlaştırma tablosundan sonra insanda nasıl bir izlenim bırakır? Bir an için, Stalin'in sosyalist sistemin 70 yıllık bir kesitinin 30 yılını yönettiği için değil, sanki bu kesite damgasını vuran bütün önemli atılımları yönettiği için de lanetlenip karalandığı düşüncesi hâkim olmaktadır. Glasnost politikası bu tek yanlı ve düşmanca yaklaşım nedeniyle de başarılı olamamış, kendi toplumunda önemli sarsıntılara neden olduğu gibi diğer komünist partilerinde de tepkilere yol açmıştır. Stalin ve Stalinizm üzerine *Varsın Tarih Yargılasın*'ın yazarı Sovyet tarihçi Roy Medvedev ile Danimarka Komünist Partisi PB üyesi ve sekreteri Ib Norlund arasındaki tartışma bu tür bir tepki üzerinedir. Kruşçev'in daha sonraları Batı'da geniş biçimde yayılan SBKP 20. Kongresi'ne sunduğu "gizli rapor", SSCB'de Mart 1989'da SBKP MK Haberleri tarafından yayımlanmış, sayısız komünist partisinde şok, şaşkınlık ve karışıklığa yol açmıştır. Danimarka Komünist Partisi de bunlardan biridir. R. Medvedev, aynı

---

[52] Thomas Angotti, *Stalin Dönemi: Tarihin Açımlanışı, (Science and Society)*, 52. c., 1, Bahar 1988, s. 5. Kimilerinin, Stalin korkunç bir Sovyet canavarı yarattı derken, kimilerinin de Stalin'in kendisi bu canavarın bir yansımasıydı dediğini ve Stalin'in, Hitler'den daha iyi olmayan, hatta bazen daha kötü bir biçimde betimlendiğini; milyonlarca insanın ölümünden sorumlu olduğunu, bütün iç muhalefeti yok ettiğini, toplama kampları yarattığını, nazizme karşı beceriksiz bir askeri mücadele verdiğini, Komintern ile uluslararası işçi hareketini harabeye çevirdiğini ve kurduğu sistemin, Doğu despotizmi, Devlet kapitalizmi, totalitarizm gibi en benzersiz küçük düşürücü deyimi kimin ortaya atabileceği konusunda neredeyse aralıksız bir yarışın var olduğunu vurguluyor.

[53] Nikolai Popov, "Otoriteyi Kim Denetleyebilir?", *Dün., Bakış*, Sayı 18, Ha. B. Ya. Tic., Ekim 1989, s. 75.

söylem ve mantık içinde Stalin dönemi ile ilgili görüşlerini söyledikten sonra Ib Norland: *"Bu savlar Stalinizm deyiminin bir parça acemice ve daha doğrusu karışık olduğu yolundaki görüşümü tümüyle destekliyor. Izm'le sona eren her konsept bana, özel bir düşünüre ilişkin, mantıksal biçimde kurulmuş belirli bir kuramsal görüşler sistemini temsil eder gibi gözükür. Bugün komünistlerin birbirine etiketler yapıştırmaktan ve Stalinizm ve anti-Stalinizm karşıtları olarak suçlamalardan sakınmaları çok önemlidir. Kendimizi bu kötü huydan çok önceleri kurtarabilmeliydik. Bu gibi izmler sorunu basit bir kuramsal sorun değildir"* diyor. Bu tartışmanın önemli kısımları Ek 14'te verilmiştir. Sosyalist sistemin geçmişine yönelik eleştiri Stalin'den başlayarak Lenin'e kadar uzanacak, partinin kapatılması, sistemin bitirilmesiyle sonuçlanacaktır. Bu yaklaşım ise Ek 14'ün son kısmında belirmektedir.

Bu arada dünya komünist hareketi de büyük bir sarsıntı geçirecektir. Şimdi bütün bu tartışmalarda TBKP'nin konumuna da dönmek gerekiyor. Çizgi daha önce görüldüğü gibi Gorbaçev doğrultusundadır. Z. Dicleli ile yaptığım söyleşide M. Gorbaçev'un, önce Lenin konusunda farklı düşündüğünü, 1985'ten sonra ise özellikle tamamen demokratik bir parti, Leninist bir parti sınırları içinde kalma söylemi içinde olduğunu tartışıyor ve bu değişimi soruyorum.[54] Komünist hareketin gündemine çok önemli fikirleri M. Gorbaçev'un soktuğunu söyleyen Z. Dicleli, bunların[55] kendi

---

[54] Z. Dicleli: "Tabii, adım adım gelişti, çok geç fark etti. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni adam etmeye çalışıyordu. O Parti'yi dağıtmak gerektiğinde uyanamadı, o Parti onu devirdi sonra. O Parti'nin içinde belli klikler darbe yaptılar. O Parti ile bir şey yapabilme umudu vardı hâlâ onda. Ama başka dayanacak gücü yoktu. Çünkü Sovyetler'de bir sivil toplum yoktu dayanacağı, işçi sınıfı, aydın güçler yoktu. Hepsi Parti'nin kontrolünde, yukarıdan aşağıya aynı polis örgütü gibi örgütlenmiş, iktidarı paylaşan bir yapıydı o ve bizim hayalimizdeki ya da özlediğimiz komünizmle fazla alakalı bir örgüt değildi. Tamamen devletin rantını yiyen, orada bir sınıf gibi örgütlenmiş bir yapıydı. Lenin'in Partisi diye bir şey yoktu. O da bir hayalden ibaretti. Çünkü Lenin'in kendisi Parti kuracak kadar yaşamadı. 1917'de iktidara geldi, 1922'de felç oldu. Beş sene içinde bir şey yapılamaz, yani parti filan kurulamaz. Bolşevik Partisi de küçük bir Parti'ydi. Ciddi bir Bolşevik Partisi de yoktu. O Kasım iktidar boşluğundan yararlanıp iktidarı ele geçirdiler. Yoksa ciddi bir Bolşevik Partisi de yoktu, Lenin muhalefetteyken yani. O İsviçre'de oturan bir adam, orada birkaç tane tıpkı 80'li yıllardaki TKP gibi. Yurtdışında TKP yönetimi var, Türkiye'de bölük pörçük 12 Eylül darbesini yemiş komünist gruplar var, böyle bir yapı TKP. Bolşevik Partisi de öyleydi. İktidara geldikten sonra o sene felç oldu, beş sene iktidar, Stalin'in eline geçti her şey. O açıdan Lenin'in Partisi diye reel, elle tutulur bir şey yoktu aslında. Stalin Partisidir. O kendisini haklı göstermek için, öteki muhalefete karşı Lenin'in adını istismar etmiştir. Onun ardına saklanmışur. *Leninizm İlkeleri* diye bir uyduruk kitabı vardır. Kendi görüşleri, tamamen mekanik kendi iktidarını güçlendirmek için adı Leninizmin İlkeleri'dir. Leninci Parti demiştir, kendisine göre kurduğu, yukarıdan aşağıya insanın hiçbir değer taşımadığı bir örgüttür."

[55] Z. Dicleli bunların, *'Eleştirel düşünmek gerekir, geçmişi değerlendirmek, yeniden bakmak gerekir'.* Özellikle *'hakikat bir tane değildir'* görüşlerinde somutlandığını; daha evvel komünistler olarak hep *'hakikat bir tanedir, o da bizim dediğimizdir, diğer hepsi yalandır'* dediklerini; o yüzden komünist partilerin yaratıcılığı öldürdüğünü, çünkü: *'Hakikati biliyorum. Gerek yok ki, neyi araştıracaksın? Hepsi bende var. Benim görüşlerimin hepsi doğrudur. Diyalektik materyalizm, tarihi materyalizm*

fikirleri olmadığını, daha evvel Batı'da da benzer fikirlerin geliştiğini, başka filozofların ve 20. yüzyılın ikinci yarısında Russell'dan başlayarak birçok kişinin görüşleri olduğunu, o açıdan bunların hiçbirinin M. Gorbaçev'a özgü görüşler de olmadığını; fakat onun Sovyet Devleti'nin başında olarak bunları söylemesinin, bütün dünyaya bu konuları tartışma fırsatı verdiğini; şimdi bakıldığında kendi kadrosuyla birlikte Gorbaçev'un geliştirmeye çalıştığının, globalleşme çağına uygun bir yeni sol politikayı denemek olduğunu belirtiyor.

TBKP ve Yeni Politik Düşünce

TBKP'nin yayın organı *Yeni Açılım* dergisinde; yeni düşünce doğrultusunda ve Sovyet Bilimler Akademisi tezleri üzerine yazıları, açıklamaları çıkan birkaç kişinin, belki önde gelenlerinden biri olan C. A. Kanat'ın sendikalar üzerine bir yazısı çıkar. Bu yazının içeriğinin o günlerdeki sendika alanına uymayan aykırı görüşleri A. Çelik, tarafından eleştirilmektedir.[56] A. Çelik, C. A. Kanat'ın *"Günümüzde İşçi Hareketi ve Sendikal Politikalar Üstüne Birkaç Tez"* isimli yazısındaki tezlerin teorik arka planının "yeni düşüncenin" sendikal alana uyarlanmasını oluşturduğunu ve "yeni düşüncenin" (birçoğu tartışmalı) önerme ve kategorilerini hiçbir ayıklama, eleme yapılmadan ülke koşullarına, alana uygunluğu dikkate alınmadan sendikalara uyarlandığını; yeni düşünce tezlerinin veri alınarak, sendikalar ve işçi hareketinin tezlere uygun hale getirildiğini; "eski" ile "yeni"nin toplumsal pratik ve ampirik bulgularla doğrulanma ölçütüne göre değil, adeta kronolojik bir tercih olarak ele alındığını ve yeni politik düşüncede önemli bir yeri olan *"global sorunların çözümünde sınıf karşıtının partner olabileceği"* tezinin Celal A. Kanat'ın tezleriyle sınıf ilişkilerinin bütün alanlarına yayıldığını; örneğin, *"son çözümlemede, patronların da, işçilerin de aynı kayıkta oldukları bilinci yaygınlaşıyor"* cümlesindeki, son çözümlemede vurgusunun bir rastlantı olarak kullanılmış olmadığını; son çözümlemede sözcüğünün, Marksist literatürde bir sürecin, bir ilişkiler sisteminin özüne dair olan yasallığı, iç bağlantıyı anlattığını; bu tezle, işçi-patron karşıtlığının yerini işçi-patron uyumunun aldığını ve bu bilin-

---

bilmem ne. Dört başı mamur bir hakikat. Islamcılar Kuran'a nasıl yaklaşıyorsa, biz de teoriye öyle yaklaşıyorduk' diyor ve yaklaşım olarak total bir ideoloji olduğunu, Gorbaçev'un bu efsaneyi yıkığını, *'böyle bir şey yoktur'* dediğini *'Marksistler her şeyi biliyorlar diye bir şey yok, başka teorilerin de aydınlattığı, hakikatin başka veçheleri vardır ve iyi politika bütün bu farklı teorilerden beslenen bir politikadır'* diye bir yaklaşım getirdiğini, bunun çok önemli olduğunu; Gorbaçev'un, *'Bir de genel insanlık çıkarları açısından bakmak gerekir. İşçi sınıfı açısından bakmak yanlışsır, genel insanlık çıkarıdır. Çünkü insanlık genel bir tehlikeyle karşı karşıya, çevre sorunu olsun, başka faaliyetler olsun. Genel insanlık çıkarları her şeyin önündedir'* dediğini belirtiyor.

[56] Aziz Çelik, "Topyekün Uzlaşma Tezleri", *Yeni Açılım*, Sayı 23, Su Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., Mart-Nisan 1990, s. 46-49.

cin kimde geliştiğinin açık olmadığını, ama işçilerde böyle bir bilincin yaygınlaşmadığının kesin olduğunu; "aynı kayıkta olmak" anlatımının mekânsal bir durumu değil, sınıfların global, ülke ve işyeri düzeyinde uyumunu ve ortak çıkarlara sahip olmasını anlattığını; böyle bir kayıkta yer alan sınıflar arasındaki mücadelenin ise olsa olsa "kayıkçı dövüşü" olabileceğini vurguluyor:

> Eskiden rekabetçi bir anlayışla ülkenin ve ekonominin kaldıramayacağı istemlerin (işçiler ve sendikaların A.Ç.) kolayca öne sürüldüğü savlanıyor. Kısaca, geçmişte işçiler bu tavırlarıyla kayığı batırmaya kalkmışlar, ekonomiyi krize sürüklemişlerdir! Bu saptamanın işçilere ve sendikalara büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum. Bilindiği gibi emek gelirlerinin milli gelire oranı 1977'lerde yüzde 36 düzeyine yükselmişti. Aynı yıllar ülkemizde reel ücret düzeyinin en yüksek olduğu yıllardı. Bu durum karşısında patronların en büyük yakınması maliyetler içindeki işçi payının yüksek olmasıydı. Bu yüzden sermaye gelirlerini artırmanın en kestirme yolu olarak reel ücret düzeyinin ve milli gelirde emek gelirlerinin payının düşürülmesini öngörüyorlardı. -Gelişmiş kapitalist ülkelerde milli gelir içinde emek gelirlerinin payının yüzde 70'ler düzeyinde olduğunu gözden uzak tutmamak gerekiyor.- Ülkemizde emek gelirlerinde 10 yıldır görülen mutlak gerilemeye rağmen 'kayığın' durumu düzelmedi.

A. Çelik, tezlerde karşıtların birliği, uyumu, uzlaşmasının esas alındığını, karşıtların zıtlığı, çelişkisi ve mücadelesinin yok sayıldığını; tezlerde kapitalizmin istikrarının esas olduğunu, bunalım, daralma ve istikrarsızlığın özenle geri planda tutulduğunu; Marx'ın *"Ancak canlı emeği emerek yaşayan ve emdiği emek arttıkça daha fazla yaşayan bir vampire benzettiği kapitalizmin temel özelliği artıdeğer yasasının"* adeta yok sayıldığını, kapitalizmin bu yasallık dışında iyileştirilmeye çalışıldığını; reformasyon ve rehabilitasyonun amaç edinildiğini; kapitalizmin aşılmasından, toplumsal dönüşüm hedeflerinden, kapitalizmin gayri insani yaşam tarzları karşısında daha insani toplumsal projelerden hiç söz edilmediğini; tezlerin kapitalizmin kendini geliştirme olanaklarının cazibesine kapıldığını, zimnen kapitalizmin aşılma olasılığını/olanağını gerçeklik alanının dışında gördüğünü vurgulamaktadır.

A. Çelik, tezlerde sınıfların uzlaşmasının esas, ama sınıfların mücadelesinin "koşulsuz radikalizm" ya da "ofensiv politika" olarak ele alındığını; tezlere göre uyum ve uzlaşmanın rasyonel; mücadele, çelişki ve eylemliliğin ise kuraldışı ve irrasyonel sayıldığını; tezlerde işçi hareketinin geçmiş deneyim ve anlayışlarına karşı toptancı ve tepkici bir yaklaşımın olduğunu; işçilerin ve sendikaların rekabetçi bir anlayışla ekonomiyi ve işyerlerini riske etmekle eleştirildiğini; eskiden işçi sınıfının temel politikalarının "saldırıya dönük" olduğunu ve "koşulsuz radikalizm" diye değer-

lendirildiğini, böylece işçi hareketinin tüm bir deneyimi ve geleneğinin, grevinin, yürüyüşünün, direnişinin eleştirildiğini ve terk edilmesi gereken yöntemler ve gelenekler olarak ima edildiğini; ofensiv politikalardan ve koşulsuz radikalizmden birkaç ultrasol eylem ya da yöntem anlaşılmıyorsa geriye terk edilmesi gereken tüm bir geçmişin kaldığını; tezlerin amacının kapitalizmin reforme edilmesi ve iyileştirilmesi olduğu için, geçmişin sınıf mücadelesi yöntem ve deneyimlerinin reddinin gerektiği ve bugüne taşınacak hiçbir olumlu mirasın kalmadığını belirtiyor.

A. Çelik, bu tezlerle dar bir kesimin, işçi aristokrasisinin kucaklanmasının olası olduğunu; geniş ücretli yığınların bu tezler etrafında birleştirilmesinin en azından ülkemiz açısından gerçekçi görünmediğini; ülkemiz işçi sınıfının eylemliliğinin, aksine tezlere rağmen yükselmekte olduğu, işçilerde gelişenin, işverenlerle aynı kayıkta oldukları bilincinin değil; yıllarca kendilerine haksızlık edildiği ve bunu değiştirmenin ancak mücadele ile olacağı bilincinin olduğunu söylüyor. İşçilerin bunu, *"iki şeyden emin olabiliriz: mücadele edeceğiz ve kazanacağız"* biçiminde dile getirdiklerini vurguluyor ve: *"Tezler kitle çizgisinin, meşru kitle mücadelesinin, yığınların inisiyatiflerinin yerine sınıflar arası uzlaşmayı ve uyumu koymuştur. Bu tespit (ülkemiz) işçi hareketinin gelişim eğrisine, sınıf dinamizmine terstir. Çalışanların, ücretlilerin toplumsal dönüştürücü rolünün iyiden iyiye yadsınmasıdır. İstikrarlı bir sosyoekonomik yapı sokağa dökülemez, ama işçiler sık sık sokağa dökülüyor"* diyor.

Z. Aydın, Türkiye'deki komünist devrimci hareketin yenilenmesi adına ortaya atılan görüşlerin önemli bir kısmının "Sovyet Bilimler Akademisi" tarafından üretilmiş görüşlerin bire bir, tıpa tıp, Türkiye'de yayımlanmasa bile, getirilmesi olduğunu; TBKP Kongre sürecinde hazırlanmış tezlere, Şerif Mardin'den yapılan alıntılarla, biz kendi yenilenmemizi, kendi topraklarımızda, kendi kaynaklarımıza dönerek, kendimiz yapıyoruz görüntüsü verilmek istense de, aslında "Sovyet Bilimler Akademisi" tarafından hazırlanmış metinlerden ve bu metinlerin içerisine, o fikirleri tamamlayacak, pekiştirecek, serpiştirilmiş çeşitli cümlelerden ibaret olduğunu; bu yenilenme sürecinin de kendi ihtiyaç ve gereklerimize, hatta kendi topraklarımıza bakarak değil, doğrudan "Sovyet Bilimler Akademisi" tarafından yapılmış dergilere bağlı olarak kurulduğunu, bu nedenle de başarılı sonuçlanmadığını düşünüyor ve o günlerden küçük bir örnek de veriyor. İşçi sınıfının durumu üzerine yapılan uluslararası bir toplantıda, TKP adına katılan bir arkadaşları, işçi sınıfının aslında sönümlendiği, değiştiği, mücadele yeteneğini yitirdiği, toplumsal fonksiyonlarını tükettiği tespitlerini yaparken yıl 1989'dur ve Türkiye'de bahar eylemleri yapılmaktadır. 600 bin işçi sokaklardadır ve yeni bir işçi kitlesi söz konusudur. Sınıf hareketinin, 12 Eylül'den sonra, ilk defa bir canlanmanın yaşandığı dönemde, uluslararası bir sempozyumda, Türkiye komünistleri adına katılan bu

arkadaşları, Türkiye işçi sınıfının sönümlendiğini anlatarak işçi sınıfına ilişkin tespitler yapmaktadır. Oysa Türkiye'de o sırada, canlı bir işçi mücadelesi, sendikal mücadele göze çarpmaktadır. Z. Aydın, *"Her şeyi elimizdeki tezler diye ortaya atılmış bu şablona uydurmaya çalışıyorduk. Olay ve olgulara bakarak bir tarif yapmak, sonuç üretmek yerine elimizdeki tariflere uygun kanıtlar bulmak gayreti içerisindeydik"* diyor.

Z. Aydın, yenilenme adı altında büyük bir tartışma sürecinin başlatılmasının bölünme demek olduğunu; birlik nasıl yukarıdan aşağıya bir tür birleşilecek perspektifinde olduysa, yenilenme sürecinin de doğal olmayan bir süreçte ortaya çıktığını; yan yana gelmiş birtakım insanın yeni fikirleri birlikte tartışacakları bu tartışma sürecinin, aşağıdan yukarıya doğru demokratik mekanizmaları olan bir biçimde örülmediğini; yukarıdan aşağıya bir tür kabul ediyoruz etmiyoruz, onaylıyoruz onaylamıyoruz, biçiminde yürüdüğünü ve burada yeni fikirlerin ortaya çıkmasının mümkün olmadığını; üstelik, Parti yönetimindeki egemen zihniyetin, kendi damgasını tartışma argümanlarına basarak bu tartışmaları yürüttüğünü belirtiyor.

ALTINCI BÖLÜM

TBKP'de İdeolojik Değişim ve Legale Çıkış

N. Sargın ve N. Yağcı yurda döner dönmez kelepçe bileklerine takıldı ve o günden itibaren de hep basının birinci sayfasına konuk oldular. Yurtdışından heyetler geldi gitti. Uluslararası toplantılarda bu konu tartışıldı. Egemen güçler N. Sargın ve N. Yağcı'yı tutuklamakla mı komünizme katkı yapmış oldu, yoksa serbest bırakmakla mı? Şu bir gerçek ki, burjuvazi de derinden etkilendi. Tabii örgüt iki liderin başında olmaması nedeniyle büyük sarsıntı geçirdi. Özellikle uzun ve köklü bir parti deneyimi olan N. Sargın'ın örgütün başında olmaması büyük kayıp olmuştur. Marksist solun konuyu bir yasal parti kurma çerçevesinde ele alması; Türkiye komünist hareketini doğru ve yanlışlarıyla dünya konjonktürü çerçevesinde, bütünlük içinde değerlendirememesi, günümüze kadar uzanan bir süreci, Türkiye Marksist solunun da bir bakıma sönümlenmesini getirmiştir. Bu anlamda TBKP dışındaki Marksist sol, TBKP olayının önemini kavrayamamıştır. Bir önceki bölümde takvimsel olarak süreci adım adım izlerken, özellikle iki liderin ölüm oruçları sırasında bütün dünya ayağa kalkmışken, inanılmaz destekler sergilenirken, Sosyalistlerin Birlik Partisi girişiminde olanların duyarsızlığı açıktır. Bu girişim içindeki TİP ve TKP kökenlilerin tutumu ise TBKP dramının bir yönüdür.

N. Sargın ve N. Yağcı'nın cezaevinde bulundukları sırada dünyada, özellikle sosyalist ülkelerde önemli gelişmeler olmuştur. Türkiye'de bazı politikacı ve yazarlar bu gelişmeleri değerlendirirken, sanki Türkiye'de

çok başarılı bir düzen kurulmuş da, komünist düzenler aynı ölçüde başarılı olmadığı için çökmüş gitmişler biçiminde bir yaklaşım içindedirler. Bu nedenle komünizmin çöktüğünü söyleyerek, TBKP'nin niye halen örgütlenme çalışmalarını sürdürdüğünü sormakta, bu işten vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. O günlerde iki liderin kendi istekleriyle yurda dönüp demir parmaklıklar arkasında yıllarca kalarak, Türk yönetiminin çağ dışı antidemokratik yönlerini dünyanın gözü önüne getirmeleri; toplumu silkeleyerek anlayış değişikliğine zorlamaları; komünist dünyada yönetimler dökülürken komünist kimlikte direnmeleri; hem Marksist solun önünü açmış hem de demokratikleşme adına önemli kazanımlar sağlamıştır. Üstelik bunları bütün dünyanın komünist, sosyalist ve demokratları, insan hakları savaşçıları, avukatlar ordusu, 12 Eylül'de yara almış kendi örgüt tabanının çabası, yaratıcılığı ve belli bir basının desteğiyle gerçekleştirmesi; başta Marksist sol olmak üzere tutucu rejim taraftarları için de derslerle doludur.

Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasıyla 1950'deki iktidar değişikliği rejim değişikliğini içeren, belirli bir oranda tırnak içinde "devrimci" bir nitelik taşımaktadır. Çünkü iktidarı ellerine geçirdikten sonra, diğer sınıfları güç merkezlerinin dışında tutmak için hiçbir şeyi esirgememiş, ellerinden geleni yapmışlar; burjuva demokratik devrimiyle ilgili açılımlar, burjuva sınıf ve ideolojisinin dışında kalan güçler tarafından gerçekleştirilmiştir. Marksist sol halen bu görevle karşı karşıyadır. Egemen güçler 141, 142'yi kaldırırken Terör Yasası ve 8. maddeyi getirirken, buna direnen bazı hukukçuların uyarıları yeterli tepkiyi toplayamamış, gerekli direnç gösterilmemiştir. 12 Eylül Anayasası, antidemokratik yasalar halen geçerliliğini korumaktadır.

N. Sargın ve N. Yağcı'nın tutukluluk döneminde Türkiye'de sergilenen tepkiler önemli kazanımlardır, ancak daha sonra TBKP'nin yasallaşma süreci nasıl bir seyir izleyecektir? A. Atalay'ın deyimiyle *"iğnenin deliğinden geçirilen örgüt"*ün tekrar ayağa kalkması sağlanabilecek midir? Bu arada egemen güçlerin baskısı ve SBP olgusunu unutmayalım. Daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere yasallaşma ile birlikte ideolojik değişim özellikle yöneticiler düzeyinde paralel gitmekte, yurtiçi ve yurtdışı kadrolarda ise farklı frekanslarda sürdürülmektedir. TBKP yasallaşma sürecine başladığında, bir yandan da SBP görüşmeleri yürürken, Genel Sekreterleri ülkeye gönderme kararlılığını sürdüremez. Genel Sekreterleri ülkeye gönderdiğinde arkasından MK ile birlikte peşi sıra diğer örgütlerin de açıkça kendini ilan ederek ortaya çıkması hedeflenirken, bir direnç kırılması yaşanır. Genel Sekreterlerin dünya kamuoyunun gözü önünde gözaltına alınmaları, 19 gün gözaltında kalmaları, işkence görmeleri MK'yi tereddüte itmiş ve atılacak adımlar duraklamıştır.

I) YASALLAŞMA SÜRECİ

Türkiye'de TBKP'nin yasallaşma süreci esas olarak N. Sargın ve N. Yağcı'nın cezaevindeki süreçtir. Bu süreci besleyici etkinliklerle çeşitli il ve ilçelerde TBKP yöneticileri yasal olarak ortaya çıkmış; ancak sokakta örgütlenmiş toplumsal muhalefetle ilişkilenmiş bir etkinlik söz konusu olmamıştır. Bu sürece damgasını vuran en önemli olay ise *ölüm orucu* sürecidir. Ölüm orucu eylemleri sırasında, cezaevinde bulunmayan TBKP yöneticilerinin, N. Sargın ve N. Yağcı'yı bu işten vazgeçirmeye, imza toplayarak bu süreci geçiştirmeye çalıştıklarını; bu sürecin gerçekleşebilmesi için bir iradi kararlılığın, bir çabanın çok yoğun bir biçimde ortaya konmadığını; büyük bir yasallaşma hedefinin var olduğunu, ama bu hedefin gerektireceği çalışmalar konusunda bir dağınıklık, bir belirsizlik durumunun söz konusu olduğunu; bunun yukarıdan aşağıya bütün örgüte yayıldığını; herkesin kafasında *"bu davalar ne olacak, nereye varacak, çıkınca ne olacak?"* gibi sorular bulunduğunu; bu beklentiyi ortadan kaldıran iradi müdahalenin, cezaevinde N. Sargın ve N. Yağcı tarafından başlatılan ölüm orucu olduğunu ve ölüm orucuyla birlikte gösterilerin gündeme geldiğini; kadınların İstiklal Caddesi'nde yürüdüklerini, araç konvoyları, kapalı ve açık yerlere asılan afişler, kitlesel destek, açlık grevleri ve etrafında ilk defa komünist partinin yasallaşma perspektifini, kamuoyuna seslenen çekici sokak eylemlerini artırarak, oradan destek bulma gayreti içerisine giren bir noktada kendini bulduğunu ayrıntılı biçimde izledik.

TBKP'nin yasal mücadelesi içerisinde eylemlerini sokakla ilişkilendirmesi ile birlikte TBKP'ye yönelik baskılar da gelmeye başlamıştır. Daha öncesinde yöneltilen en büyük baskı duruşmaya giden insanların Ankara'ya sokulmaması ile sınırlı iken ölüm orucuyla birlikte bir tutuklama ve gözaltı süreci başlatılmış, konvoy eylemiyle birlikte Kartal'dan Aksaray'a gelen, Sosyalist Parti'de sürdürülen açlık grevini ziyarete gelen topluluğun önü kesilmiş, birçok insan gözaltına alınmış, gözaltına alınanların önemli bir kısmı 2911 sayılı yasaya muhalefeten üç dört ay tutuklu kalmışlardır. 12 Eylül'den sonra 1 Mayıs gösterileri sayılmazsa içinde tutuklanmaların da olduğu en büyük kitlesel yargılanma N. Sargın ve N. Yağcı'nın ölüm orucuna destek eylemleridir. Z. Aydın'ın dediği gibi: *"Burjuvazi her zaman şöyle bir taktik izlemiştir. Bir yandan hafif bir yumuşatma, gevşetme ortamı, rahatlatma adımları atarken, inisiyatifin asla kendi dışına çıkmaması gerektiğini düşünerek de bir tür baskılama yöntemiyle yapmıştır. Bu havuç ve sopa politikası her zaman kullanılmış, TBKP'nin yasala çıkma sürecinde, devletle olan ilişkilerinde de yaşanmıştır."*

A. Atalay, yasallaşmanın, Parti'nin karşılaştığı diğer problemlerin de, yasal komünist partisini kurma probleminin de birliğin çatışan yanları ol-

duğunu; yurtiçi-yurtdışı parti liderliklerinin, orta kademe yöneticilerinin, bütün bunları kapsayan bir bakış açısına sahip olamadıklarını ve *"bu nedenle de devletin iğnenin deliğinden geçirip eritme politikasının başarıya ulaştığını"*; esas itibariyle sorunları hep farklı yönlerinden tutar olduklarını, etkin bir kampanyanın hiçbir zaman hissedilmediğini söylüyor. İlk başlarda kampanyanın tamamen yurtdışı kampanyası, yurtdışından verilen destekler olduğunu; bu arada bütün zorluklara rağmen mahkemenin kapısına gidenlerin fedakârlılığını, otobüs otobüs taşınan insanları unutmamak gerektiğini; ama Partinin mahkeme kapısına gidecek kadar kararlı ve bu kampanyaya katılmaya istekli insanların, mahkeme dışındaki eylemini örgütleyemediğini; bütünüyle onların katkısının, mahkemeye gitme ve orada bekleme biçiminde olduğunu ve onun dışında bir eylem örgütlenmesinin olmadığını; bu kampanyanın toplumun her dokusuna sinmiş, sürekli bir günlük faaliyet haline gelemediğini, bu bakımdan liderliğin sorumlu olduğunu, çünkü liderliğin birbiriyle çatışan unsurlar içinde kafası dağılmış, bakış açısı dağılmış durumda bulunduğunu; sonra sonra kampanyayı bir günlük faaliyet haline getirme çabasının yine TKP çevresinden gelen kadrolarca gerçekleştirildiğini belirtiyor ve: *"Bu da Parti'de bir kopuşu getirdi. İlle de politik olarak isabetli olan her şey sizi birleştirmiyor"* diyor.

N. Sargın ve N. Yağcı'nın tahliyesi genel olarak bir coşku yarattı ise de aslında saflar ayrılmıştır. Büyük ölçüde TİP'ten gelen TBKP'li kadrolar faaliyeti terk etmiş durumdadırlar. Dünyadaki genel ideolojik ve politik durum, iç örgüt içinde yaşanan ilişkiler, partinin yasallaşma politikasına farklı yaklaşımlar, SBP oluşumuna ağırlık vermek vb. artık TBKP'yi yasallaştırma faaliyetini sürdürmemektedirler. TKP de dar örgütsel çevre dışında, eski geniş TKP'li çevrelerin desteğini sürekli hale getirememiş ve böyle bir darlık üzerine yasallaşma çalışması başlamıştır.

N. Yağcı, TİP-TKP arasında yaşanan problemin asıl nedeninin yasal komünist partisini kurma konusundaki inancın zayıflamış olmasından kaynaklandığını; bazı arkadaşlarının yasal bir komünist parti kurma iddiasını bile artık geçersiz görmeye başladıklarını; cezaevinden çıktıktan sonra N. Sargın'la birlikte eski yönetimi toplayıp: *"Biz, Türkiye'ye üç hedef için geldik. Birlik, yasallık ve yenilenme. Şimdi yasal bir parti için İçişleri Bakanlığı'na dilekçemizi vereceğiz"* dediklerini, işçi arkadaşlarının birkaçı dışında hepsinin onaylamadığını ve olumsuz yanıt verdiklerini, bunun üzerine *"O zaman, biz yönetim olarak sizle gidemeyiz. Ancak bu kararı kabul edenlerle gidebiliriz"* dediklerini açıklıyor.

Z. Aydın, TBKP üst yönetiminde yer alan, özellikle TKP geleneğinden gelen kişilerin önemli bir kısmının yurtdışından geldikten sonra yaklaşımlarının önemli ölçüde değiştiğini; Türkiye'nin TBKP sürecini bir biçimde

noktalamak gerektiği fikrinde ve aslında biraz da yükü sırtlarından atma gayreti içinde bulunduklarını; fikirlerinin önemli ölçüde değişmiş olduğunu, bu değişimi parti ile parti içi kadrolarla, tabanla açık bir biçimde paylaşmadıklarını; önlerine koydukları bir amaç doğrultusunda yavaş yavaş, bu işi yedire yedire, belki en arkadakinden de sonuç alarak götürülebilecek yere kadar götürme niyetinde olduklarını belirtiyor. *"Dolayısıyla, bütün beklentilere rağmen bu arkadaşların TBKP'nin yasallaşma mücadelesi içerisinde dört elle olduklarını düşünmüyorum. Çünkü memlekette aslında bir komünist partisine ihtiyaç yok, artık komünist partilere ihtiyaç yok fikrindelerdi. Bu, iddialı olabilir, spekülatif bir laf olabilir, ama biraz böyle düşündükleri kanaatindeydim. Daha büyük düşünmek ve politikada etkin olmak gerektiğini düşünüyorlardı, ama sahip olunan aracın buna yetmediği kanaatindelerdi"* diyor.

Z. Dicleli ile yaptığım söyleşide, *"Komünist partilerin toplumu değiştirme gibi bir şansları yok mudur?"* sorusuna verdiği yanıt; Z. Aydın'ın örgüt içindeki gözlemlerinden kaynaklanan bu düşüncesinin, söylediği gibi bir spekülasyon olmadığını gösteriyor. *"Dünyada da yoktur, Türkiye'de de yoktur. Bitmiştir"* diyor:

> FKP'nin oy oranı bellidir, % 10'u geçemez. Kilitlenmiş kalmıştır. Lafızdan ibaret, yıllarca Mitterand'ın hükümetlerine girdiler, ortak oldular, şimdi birkaç bakanları var yanılmıyorsam. Komünist olarak ayrı bir varlık göstermenin gücü yok. İtalya'da kendilerini değiştirdiler. Başka yerlerde de. Komünist Partisi denilen olay Sovyetlerin Stalin zamanındaki değişen şeylere odaklı bir global hareketti. Tek tek ülkelerde komünizm diye bir şey yoktu. Öyle globalce Komintern'den başlayan bir süreçti. Onların hepsi üç aşağı beş yukarı Sovyet Partisinin dış şubeleri gibi örgütlenmişlerdi. Çünkü Sovyetler Birliği çöktükten sonra bunun maddi temeli de kalmadı.

Komünist partilerini 19. yüzyılın kurumları olarak değerlendiriyor.

N. Sargın ve N. Yağcı, tahliyeden hemen sonra SHP'den ayrılan Yeni Oluşumcular ile görüşürler. 7.5.1990 tarihli *Hürriyet*, Partinin toplumsal meşruiyetini kazandığını, şimdi yapılacak şeyin *hukuki meşruiyet* olduğunu belirterek: *"Bizim dışımızda daha geniş tabanlı Marksist bir oluşum gerçekleşirse, ona girmekten çekinmeyiz"* dediklerini bildiriyor.

SBP Girişimciler Kurulu sözcüsü O. Çalışlar, N. Sargın ve N. Yağcı'nın TBKP'nin yasal kuruluş başvurusunu yapacaklarını açıklamalarının SBP girişimini engellemeyeceğini söyler (8.5.1990 Güneş). Bu arada parti tabanında yönetimlerin oluşması ve yasala çıkan her yönetimin kamuoyuna açık "sokak etkinliklerine" ağırlık vererek yaptıkları açıklamalar sonucu polis baskısı ve tutuklamalar devam etmektedir. N. Sargın ve N. Yağcı, bir yandan TBKP'nin yasal kuruluş çalışmalarını yürütürken, öte yandan ge-

niş katılımlı yasal Marksist parti için ellerinden geleni yapacaklarını söylerler. Onlar için TBKP'nin yasallaşması, yetmiş yıllık zorlu bir mücadeleyi noktalamak anlamına gelmektedir.

Basında, *"Kutlu-Sargın'dan propaganda atağı"* başlığı ile N. Sargın ve N. Yağcı'nın, *"yasal komünist parti kurma çalışmalarına hız kazandırmak için"* yurt gezisine çıkacakları bildirilir (17.5.1990 Milliyet). TBKP'nin ilk "resmi izinli" toplantısı Kocaeli'de yapılır (25.5.1990 Kocaeli Basın). Sonradan Emniyet yetkilileri: *"Biz TBKP'ye değil, düzenleme komitesine izin verdik"* derler (29.5.1990 Kocaeli Basın). Bu sırada 141, 142 ve 163'ün kaldırılması için 35 bin imzalı dilekçe N. Sargın, N. Yağcı ve S. Aren'in aralarında bulunduğu heyet tarafından TBMM Başkanlığı'na verilir (1.8.1990 Cumhuriyet). TBKP'nin kapatılmasını uzak bir ihtimal olarak gören N. Sargın, "Kongrelerimizi yaparız, mahkeme lehimize karar verir. O zaman partiyi fesh edebiliriz ya da yeni kurulacak parti sürdürdüğümüz mücadeleyi açıkça amaç edinir, adında *komünist* sözcüğü geçer. O zaman Anayasa Mahkemesi'nde birlik sağlanır. TBKP'yi karar çıkmadan fesh ederiz" diyor. *"Ya Anayasa Mahkemesi TBKP'yi kapatırsa?"* sorusuna yanıt, "TBKP'ye izin vermezlerse Birlik Partisi'ne izin verirler mi? Zaten sorun burada. Daha partinin adı yok. Basında *Sosyalistlerin Birliği* oldu. Birlik Partisinin adı ne olacak? İçinde komünizmden vazgeçenler var. *'Partinin adında komünist sözcüğü yer alırsa itici olur, ısrar edilirse kitleselleşemeyiz'* diyenler var. Bu parti komünist olmayacaksa ne gerek var? Kürt lafı etmeyecek mi bu parti? Bunlar olmazsa birleşik laf ebeliğinde kalırsınız" biçimindedir.

"141-142 ayağa düştü. Dünyada kara yüzü ile tanınıyor." Basmane garı 20.5.1990'da tarihi günlerinden birini yaşar. TBKP liderleri İzmir'e geleceklerdir. 500'e yakın taraftar grubu *"Güneşin Sofrasındayız, Dostların Arasındayız"* şarkısı, *"Komünist Partisi Engellenemez"* sloganı ile uzun süre beklerler. Saat 9.30'da gara giren trenin önünde iki lider karanfillerle, çiçeklerden örülmüş çelenklerle karşılanır. Gar önünde sivil polis ekipleri *"derhal dağılmazsanız toplarız"* uyarısında bulunur.[1]

TBKP Merkez Yönetimi tarafından yapılan açıklamada, TBKP'nin yasal kuruluş başvurusunun 4 Haziran 1990 günü İçişleri Bakanlığı'na yapı-

---

[1] 21.5.1990 Basın. "Çevik Kuvvet timleri de harekete geçmek üzere sıralandılar. H. Kutlu kalabalığın geriye çekilmesini istedi ve sırayla gelen arabalara binildi. Kalabalık bir konvoyla kent turu yaptıktan sonra Adımlar dergisinde partililerle sohbet ettiler. N. Sargın 10 yıldır uygulanan depolitizasyonun bir işe yaramadığını belirtti. Yapılan konuşmalarda, 141-142'den hâlâ aranan ve hapis yatmakta olan birçok insan olduğunu, bu nedenle bu maddelerin bir an önce kaldırılmalarını istediler. N. Sargın: *'Bu maddeler ayağa düştü, dünyada da kara yüzü ile tanınıyor bu maddeler'* diye konuştu. Sargın ayrıca, açlık grevleri sırasında toplumun her kesiminde ilk kez böylesine geniş bir mutabakat sağlandığını belirterek: *'Bu işin içinde 40 yıldır bulunuyorum. İlk kez böyle bir şeye tanık oluyorum'* dedi. Basına kapalı parti içi toplantı sonrası Kutlu-Sargın, akşam saat 18.00'de Fuar Ada Gazinosu'nda düzenlenen tanışma kokteyline katıldılar."

lacağı bildirilir. TBKP programına ilişkin değerlendirme basına ulaştırılır (Ek 1). 15 Mayıs 1990'da yapılan kamuoyu araştırmasında, *"Komünist partisine izin verilmeli mi?"* sorusuna *"evet"* cevabı verenlerin oranı % 55'tir (2.6.1990 Hürriyet).

N. Sargın ve N. Yağcı, partinin kuruluş bildirgesini İçişleri Bakanlığı'na verdikten sonra Adımlar Ankara Temsilciliği'ne partinin bez tabelasını asarlar. N. Sargın, TBKP'nin resmen kurulmasından sonra duygularını, *"Hiçbir şey söyleyemeyecek kadar duyguluyum"* diye ifade ederken, N. Yağcı, *"Mutluyuz. Sevinçliyiz, gelecekten umutluyuz"* der. TBKP'nin ilk Genel Başkanı N. Sargın, *"TBKP, öteki demokrasi güçlerinin ve halkın desteği ile meşruiyet kazandı. TBKP yasallaşmıştır. Şimdi artık 141-142 yasadışıdır"* biçiminde bir açıklama yapar (2.6.1990 Milliyet). TBKP kurucuları partinin yasal olarak kurulmasının ardından Ankara Metropol sinemasında düzenledikleri bir basın toplantısı ile partinin tüzük ve programını kamuoyuna açıklarlar. Basın toplantısından sonra yapılan Kurucular Kurulu toplantısında N. Yağcı, TBKP Genel Sekreterliği'ne getirilir. Toplantıda ayrıca MYK'yi oluşturan 35 kişilik GYK üyeleri seçilir.[2] N. Sargın birçok il ve ilçe örgütünün kurulmaya hazır olduğunu, üye yazımına da başlayacaklarını belirterek, *"TBKP, ülkemiz Marksistlerinin geniş birliğine katkıda bulunacak, toplumda kazandığı haklılıkla ve tüm olanaklarıyla demokratikleşme sürecine katkı yapacak, tüm olumlu değerlerini Marksistlerin Birlik Partisi'ne taşıyarak tarihsel misyonunu yerine getirmiş olacaktır"* diye açıklar (5.6.1990 Cumhuriyet).

Anıtkabir'de TBKP'ye *"tören izni" yok!* Ankara 4. Kolordu Komutanlığı'ndan Anıtkabir'i *ziyaret izni* alan TBKP yöneticileri, *tören izni* almadıkları gerekçesiyle tören yapılamaz. Çelenklerini kendileri taşıyan TBKP yö-

---

[2] 4.6.1990 *Basın.* İlk 11 üyesi MYK olan 35 kişilik GYK üyeleri: "Dr. N. Sargın, H. Kutlu, Y. Kıtık, E. Talu, Z. Dicleli, A. Atalay, Y. Selek, T. Ulusoy, Hatice Ceylan, Necmi Demirci, Atilla Tanılkan, T. Eraslan, Ş. Yıldız, A. Kardam, Ş. Bakırsan, Salih Şimşek, Zakar Mildanoğlu, Ali Hikmet Fırat, Yalçın Ergündoğan, Ö. Ağın, Cengiz Altınok, Mebuse Tekay (Cinmen), Hamdi Maskar, Bekir Benli, V. Pekel, Al. F. Vardal, Osman Özdemir, Bülent Karataş, Necip Tırpan, Tuncay Sezer, Bilal Özdemir, Haluk Tan İpekçi, Nevzat Deringöl, Ziya Yavuzeş, Musa Kasa." (Ön ismi önceden geçenlerin isimleri tekrar verilmemiştir, N.B.)

TBKP'nin 36 kişilik kurucularının adları ve meslekleri: Abdullah Aksoy (işçi), Mehmet Alçınkaya (işçi), Bülent Ufuk Ateş (gazeteci), Bektaş Avşar (esnaf), Ş. Bakırsan (avukat), Mehmet Ali Bekmez (emekli öğretmen), Hasan Bektaş (işçi), Bekir Benli (tornacı), Ahmet Macit Bilge (yapı teknisyeni), M. Bozışık (emekli işçi), H. Ceylan (muhasebeci), Ayten Çakır (işletmeci), N. Demirci (makine mühendisi), Ahmet Ekinci (doktor), İ. Erdinç (emekli işçi), Vasfi Eroğlu (esnaf), İsmet Erol (emekli hava astsubayı), Mehmet Ali Evcit (sendikacı), Aynur Fatma Hayrullahoğlu (emekli işçi), Selim Horoz (serbest), R. N. İleri (yazar), H. Kıyafet (öğretmen/yazar), Hamdi Maskar (işçi) Nihat Okal (işçi), Halil S. Oyman (emlakçı), Osman Özdemir (işçi), İlhan Öztorun (esnaf), A. N. Sargın (doktor), Y. Selek (öğretmen), Tuncay Sezer (doktor), Necip Tırpan (mühendis), H. Gencer Uçar (muhasebeci), Saadettin Uçkun (mühendis), N. Yağcı (serbest), Ayşe Yanık (esnaf), Necdet Yıldırım (işçi).

neticileri, Ata'nın huzurunda saygı duruşunda bulunurlar. Genel Başkan N. Sargın'ın Anıtkabir özel defterine izlenim ve düşüncelerini yazmasına ise, yine *"tören izni"*nin olmaması nedeniyle izin verilmez. N. Sargın, *"Biz ziyaret izni ile tören izni arasındaki farkı, gerçeği söylemek gerekirse kavrayamadık. Ama bunu onların bilmesi gerekirdi"* der ve daha sonra özel deftere yazmayı düşündüklerini, Anıtkabir merdivenlerinde gazetecilere okur:

> Kurulmasına ve gelişmesine bütün bir yaşamını adadığın Cumhuriyet'in çağdaş uygarlık düzeyine çıkması, köklü demokratik ve toplumsal dönüşümlerle halkın kendi geleceğini kendi ellerine alması için 70 yıldır aralıksız mücadele eden komünistler bugün yasal partilerini kurmuş olarak huzurundadır. TBKP bugün dünyamızda daha da güncelleşen *'yurtta barış, dünyada barış*'ın, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin, ulusal egemenliğin, sosyal adaletin, her türlü baskı ve eşitsizliğe karşı demokratik mücadelenin bir güvencesi olarak politik yaşamda yer alacak; komünistler toplumumuzun gelişmesinin, halkın egemenliğinin çıkarlarını her şeyin üzerinde tutarak görevlerini yerine getireceklerdir.

Daha sonra Karşıyaka Mezarlığı'na giderek 1978'de Bahçelievler'de öldürülen 7 TİP'liden Serdar Alten ve TİP militanı Atilla Arsoy ile 1971'de idam edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, 1980'de Mamak'ta dövülerek öldürülen yayıncı İlhan Erdost ile komünist şair Enver Gökçe ve ölen TİP yöneticilerinin mezarlarını ziyaret ettiler (6.6.1990 Basın).

Yasal Örgütlenme

A. Atalay, N. Sargın ile birlikte gittikleri illerde ve ilçelerde geniş katılımlı toplantılar yapıldığını, ama bunların usulen saygı toplantıları olduğunu belirtiyor: *"Örneğin Adana'ya gidiyoruz. Çok fazla miktarda TIP'li, TKP'li eski davadan yatmış, açığa çıkmış, çıkmamış bir sürü insan geliyor. Saygılarını sunuyor. İşte birkaç yüz kişilik toplantılar oluyor, ama onlar saygı toplantılarıydı."* Sonunda *"haydi partiyi kuralım"* denildiğinde, açık açık *"biz bu işin içinde yokuz"* dediklerini ve yasal TBKP'nin 800'ü İstanbul'da olmak üzere bütün Türkiye'de de 1200 civarında üyesinin bulunduğunu; TBKP'nin kuruluşuyla bir yasal *"Komünist Partisi"* tabelasını asmış olduklarını, onun da etkin bir çalışma, kampanya dönemi olmadığını; ama komünist kimliğiyle konuştukları için ilgi topladıklarını, gösterilen ilginin komünist kimliğe olan sempati olduğunu anlatıyor ve: *"'Komünistim' diyor birileri, 'konuşuyorlar' filan diye bir ilgiydi. Bazen sanıldı ki, bazı ilginç görüşlere ve kişiliklere olan ilgidir. Böyle değildi. Tamamen Komünist Partisi'ne olan ilgiydi ve 'komünist' olarak konuştuğumuz sürece vardı o*

ilgi. Daha sonraki gelişmeler de gösterdi zaten bunun böyle olduğunu. İltifatın bize değil, kürke olduğunu gösterdi. 12 Eylül sürecinden geçmişsin. Bir tarihsin. Türkiye'nin ilk partisisin. CHP yokken varsın" diyor.

TBKP sürecini etkileyecek iki önemli haber. Türkiye'deki TBKP süreci boyunca, N. Yağcı ve yandaşlarından farklı bir yaklaşım içinde bulunacak olan S. Coşkun'un, 12 Eylül'den sonra siyasi sığınınacı olarak yaşadığı Danimarka'dan Türkiye'ye dönmesi TBKP sürecini etkileyecek önemli bir gelişmedir. 11.6.1990 tarihinde TKP davasıyla ilgili olarak gıyabi tutuklama kararı nedeniyle Atatürk Havaalanı'ndan alınarak siyasi şubeye götürülür.

İkinci önemli gelişme TBKP'yi kapatma davasıdır. Cumhuriyet Başsavcısı TBKP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde dava açar. İddianamede, *"Sınıf diktatörlüğü öngören siyasi partilerin kurulamayacağı, kurulan partilerin komünist, faşist, teokratik veya benzer anlama gelecek adlar alamayacağı"* belirtilmektedir (15.6.1990 Cumhuriyet).

Genel Başkan ve Genel Sekretere ayrı ayrı gezi programı. 20.7.1990 tarihli *TBKP Haber Bülteni*nde Parti üyeleri ile görüşmek, Parti sorunlarını tartışmak üzere Genel Başkan N. Sargın ve Genel Sekreter N. Yağcı'nın ayrı ayrı yurt gezisine çıkacakları, geziye MYK ve GYK üyelerinin de katılacağı bildirilerek bir gezi programı verilmektedir. Burada dikkati çeken önemli bir nokta Genel Başkan N. Sargın'ın gezi programında "Manisa, Denizli, Muğla, Mersin, Adana, Hatay, Gaziantep, Eskişehir" olmak üzere 8 il merkezi yer alırken, N. Yağcı'ya "Üsküdar, Bayrampaşa, Zeytinburnu, Küçükçekmece, Kâğıthane, Gebze, Beykoz, Kartal olmak üzere salt İstanbul'da 8 ilçe ve Sakarya ili örgütlenme çalışmasının verilmiş olmasıdır. Bir diğer haber, N. Yağcı'nın *Sosyalistlerin Birlik Partisi Bakırköy İnisiyatifi*'nin toplantısına katılmış olmasıdır.

A. Atalay, N. Yağcı, TBKP'nin yasallaşma mücadelesinin bir güçle (daha fazla il açarak, yayın yaparak vb.) sürdürülecek bir mücadele olduğu fikrinde olmadığını ve, *"Biz Anayasa Mahkemesi'nin önüne sunduk, koyduk. Bundan sonrası onun sorunudur"* diye düşündüğünü belirtiyor ve ekliyor: *"N. Yağcı, solun geniş birliğine önem verdiği için TBKP'nin ciddi bir örgütlenmesi gerçekleşmeyecektir."*

TBKP'nin Türkiye'deki ilk il örgütü İzmir'de kurulur. TBKP İzmir il yöneticileri 26.6.1990'da İzmir Valiliği'ne bildirimde bulunarak İzmir İl Örgütü'nü kurduklarını açıklarlar (27.6.1990 Cumhuriyet). İl örgütünün düzenlediği kokteylde il lokalinin açılışı nedeniyle yaptığı konuşmada N. Sargın, TBKP hakkında Anayasa Mahkemesi'nde açılan davanın geri çevrilmesi için tüm demokratik güçleri mücadeleye çağırır ve sözlerini *"Türkiye'de demokrasi olsaydı TBKP hakkında Anayasa Mahkemesi'nde dava açılamazdı"* diye bitirir. Parti tabanında ise örgütlenme çalışmaları sürdürülmektedir (Ek 2).

TBKP'den şartlı fesih. TBKP Genel Başkanı N. Sargın, Muğla'da sonradan TBKP'nin belli bir çevresi ve SBP'de tartışmalara neden olan tarihi bir konuşma yapmıştır. Bence bu, kendi dışında yapılan bazı politik girişimlere de bir yanıt niteliğindedir (7.8.1990 Cumhuriyet). Bu konuşma ile kararlılıkla sürdürdüğü çizgi doğrultusunda kesin tavrını, TBKP tabanına ve kamuoyuna tarihsel sorumluluğu çerçevesinde açıklamıştır:

> Biz yasallık mücadelesi veriyoruz. Birlik Partisi kurulduğunda Anayasa Mahkemesi henüz kararını vermemişse TBKP'yi fesh etmeyiz. Türkiye'de yasak olan komünizm. Herkes 141'in kalkması için nasıl tavır alacaksa onu açıklamalı" diyerek, sözlerini ilginç bir biçimde tamamlamıştır: "Demirel, 'Ben anti-komünistim, ama 141 kalksın' diyecek, İnönü 'Ben sosyal demokratım. Komünistleri sevmem, ama 141 kalksın' diyecek, biz ne diyeceğiz? Bir sabah partinin kapısını kapatıp çıkamayız. 141'in kaldırılması için herkesin katkısı gerekli.

TBKP Genel Sekreteri N. Yağcı'nın, Türkiye'deki değişimin derece derece işadamlarından politikacılara herkesi etkilediğini belirterek, *"Temel sorun Özal'ın dediği gibi ekonomi değil. Demokrasi bu işveren çevresini de düşünmeye götürdü. Toplumda her an bir dengesizlik beklentisi varsa onlar da kendileri açısından istikrar bekleyemezler"* dediğini belirtmektedir. Tahliyeyi önemli bir adım olarak niteleyen N. Yağcı, bu durumun tahliyeden sonraki gelişmelerle çeliştiğine dikkat çeker ve: *"Tahliyemizden sonra hükümet kendini o rahatlıkta hissetti, ama kamuoyu çelişkiyi çok açık gördü. Sorun şurada, çelişki görüldüyse de aynı duyarlıktan bir hareket yaratılamadı"* der. N. Yağcı, duyarlılığın ve bu doğrultuda yapılması gereken eylemliliğin TBKP'nin dışından gelmesini beklemektedir.

N. Sargın: *'Hukuken kazanacağız.'* 8.8.1990 tarihli *Cumhuriyet*'te TBKP Genel Başkanı N. Sargın'ın yurt gezisine devam ettiği haberi yer alır. Salihli'de düzenlenen toplantıda, cezaevinde bulunduğu dönemde kendisini destekleyenlere gönül borçlarını ödemek için bir teşekkür gezisine çıktığını belirterek, örgütlenme çalışmalarına ağırlık verdiklerini vurgular: *"TBKP'nin il ve ilçe örgütlerini kurmalı, kongremizi yapmalıyız. Biz komünistiz, kendimiz için özgürlük istiyoruz. Bunu antidemokratik yasalara karşın, hukuken de kazanacağız. Niçin birleştik? Daha güçlü olmak için. 1962 yılından beri iki kez toplanmaya çalıştık, ancak hiçbiri gerçekleşmedi. 1980 sonrası yeniden toparlanalım dendi. Bizim ilkelerimizde bir değişiklik yok. Parti amaç değil, araçtır. Amacımıza ulaşmak için mevcut hukuki yollardaki engellerin de üstesinden geleceğiz."*

T. Binici, N. Sargın ve N. Yağcı cezaevindeyken, dışarıya gelen yazılardaki görüşlerin, altında imzaları ile tek bir metin halinde geldiğini; ancak DGM'deki bir savunmada N. Yağcı'nın, *"Biz aslında buraya geldiği-*

mizde hemen partiyi kurmayacaktık. Diğer Marksist çevrelerle de görüşerek birlikte nasıl kuracağımızı tartışacaktık?" biçiminde bir ifadesi olduğunu; o zaman örgütün çok şaşırdığını, çünkü böyle bir niyetin olmadığını ve o dönem birlik görüşmelerinin yürütüldüğü Kuruçeşme dönemi olduğu için, *"TBKP'den oraya doğru bir politik girişimdir"* diye değerlendirildiğini belirtiyor.

T. Binici, parti merkezinin, özellikle Genel Sekreter N. Yağcı'nın konuşmalarıyla çubuğu aslında SBP'ye doğru evrilme dönemine çoktan büktüğünü; henüz SBP'ye gelmeden, bir yıla yakın inisiyatif düzeyindeyken, SBP görüşmeleri yürüdüğünde farklı olduğunu, çıktıktan sonraki süreçte değiştiğini; cezaevindeyken ifade ettiği görüşleriyle, çıktıktan sonraki görüşlerinde ciddi farklılıklar gördüğünü belirtiyor. Örneğin cezaevindeyken ifade ettiği görüşlerinin, biraz daha örgüte hitap eden, örgütü tanıyan görüşler olduğunu, dışarı çıktıktan sonraki görüşlerinin ise ciddi anlamda farklılaştığını; SBP görüşmeleri sürdürülürken adı henüz konmamışken *"1990'ların Partisi"* deyiminin sıkça vurgulandığını, TBKP heyeti adına o dönemde E. Talu ve Z. Dicleli'nin bu görüşmelere gittiğini; cezaevinden gelen yazılarda sert ifadeyle *"Sosyal Demokrat Parti mi, Marksist Parti mi? Adını koyun!"* diyerek açıkça heyetin üzerinde bir baskı oluşturduğunu; Z. Dicleli'nin bunun üzerine, *"TBKP'nin Marksist bir Parti'den yana olduğunu"* beyan ettiğini, bunun belgelerle sabit ve halen ortada bulunduğunu, ama çıktıktan sonraki süreçte N. Yağcı'nın yalpaladığını belirtiyor: *"Örgütle daha iç içe yaşaması gerekirken fikren koptu. Başka bir çemberin içinde oldu. Sosyalist sistemdeki çöküşlerle birlikte, o koşullarda Marksist sosyalist bir partinin pek ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği fikrine sahip oldu. ... SBP'nin kurulması ya da kurulmaya doğru gidişinden değil, bu fikri değişiklikten dolayı da komünist partisinin yasallaştırılmasında ısrarcı olamadı, ürkek ve çekingen davrandı. Sonuçta da o süreci tamamlayamadık."*

Tahliyesinden 14 gün sonra N. Yağcı'ya bundan böyle hangi ismi kullanacağı sorulduğunda, eğiliminin H. Kutlu'dan yana olduğunu, avukatlarının ismini değiştirmesi için mahkemeye başvurmasını önerdiklerini söyler ve *"Bana Nabi dendiğinde bir acayip geliyor"* der (20.5.1990 Tempo). N. Yağcı, cezaevinde iken R. Öz özel davalarına da bakmaktadır ve bir gün, *"Adınızı kimse Nabi Yağcı diye bilmiyor, siz artık Haydar Kutlu olarak dillendiniz. Bütün dünya böyle biliyor, adınızı değiştireceğim, özel bir yetki ilave edin vekaletnameye"* teklifinde bulunur. N. Yağcı kabul eder. Tahliye sonrası: *"Artık yok, ben kendi adımdan vazgeçmem"* yanıtını verir. R. Öz: *"Gerçekten o adı terk etmişti, Nabi Yağcı kimliğine dönmüştü"* diyor.

R. Öz, N. Sargın'ın tahliye olduktan sonra en azından Türkiye'ye gelirken taşıdığı inançları aynen korumaya devam ettiğini; bunu yakından

gözlemlediğini, ama N. Yağcı'nın onlarla hiçbir akrabalığını bırakmadığını, özellikle cezaevinden çıktıktan sonra tümünü redde kadar götürdüğünü; çünkü Gorbaçev'un da o noktaya geldiğini belirtiyor. R. Öz ayrıca, N. Yağcı'ya yazışmaları getirip götüren kişi konumundadır. DDR Genel Sekreteri Honecher'in 40. Başkanlık yılıdır. Bir gün N. Yağcı: *"Bir daha geldiğinde ben bir teşekkür mesajı yazacağım, onu iletin kendisine, vaktiyle çok desteği, katkıları olan bir yoldaştır, insan olarak da ayrıca saygı duyduğum, kendisine çok şey borçlu olduğum birisidir"* der. Berlin duvarı yıkılması gündeme gelip tepkiler başlayınca: *"Ya Rasim onu ben yazmasam. Şimdi burada yoğun değişmeler falan var, ne olur ne olmaz. Sen onu Karaca'ya iletsen de o başkan vekili olarak gönderse"* sözü üzerine R. Öz'ün: *"Ne oluyor, onunla buradaki tutukluğun ne ilgisi var, anlayamadım?"* demesine karşın mesaj gönderilmez. R. Öz, Z. Dicleli'nin N. Yağcı'yı çok etkilediğini gözlemlemiştir. Z. Dicleli, yurtdışından geldiği gün Ankara'da buluşurlar ve N. Yağcı'ya bir mesajını iletir: *"Yoldaş içerdesiniz, oradaki gelişmeleri yakından izleyemiyorsunuz, doğruları yakalıyor olmakla beraber, şunu bilginize, dikkatinize sunmak istiyorum; artık orada Leninizm de tartışılıyor."* O sırada N. Yağcı, Leninizmi savunuyor ve yazıyordur. R. Öz: " *'Ne diyorsunuz?'* dedim. Aldı döşendi, ana avrat küfretmediği kaldı: *'Tek başıma da kalsam ben işte sonuna kadar Marksizmi-Leninizmi savunacağım, komünizmi savunacağım, kurulması için mücadele edeceğim. Böyle hainlere hiçbir şekilde ödün vermeyeceğim.'* Felaket kızdı Zülfü'ye."

Z. Aydın, N. Yağcı'nın cezaevinden çıktıktan sonra komünist partisinden daha çok, *"sosyal demokrat karakteri ağır basan sol bir partinin daha gerekli, daha özel bir ihtiyaç"* olduğu fikrine geldiğini ve Parti içerisinde bunun gereğini söylemeye başladığını; cezaevinde başka bir Türkiye, belki başka bir örgüt gördüğünü, cezaevinden çıktıktan sonra belki bu örgütle bu işi götüremeyeceğini düşündüğünü; yakın çevresinin "bu iş gitmez" telkinlerine, fikirlerine yaklaştığını, dolayısıyla onun da bu işi başka bir biçimde SBP'ye taşıyarak, noktalamak gerektiği kanısına vardığını düşünüyor. Z. Aydın, TBKP'nin yasallaşmasının Türkiye'nin demokrasi mücadelesinde önemli noktalardan biri olduğunu; bu noktayı atlayarak SBP'ye gitmenin, Türkiye'deki demokrasi mücadelesini sekteye uğratacağını; kazanılabilecek bir mevziden vazgeçmek anlamına geleceğini, hem de bu kadar sürede verdikleri mücadeleyi, emeği bir kenara bırakıp bir başka sürecin içinde kendilerini bulmaları anlamına geleceğini; o yüzden *"TBKP'nin yasallığını tescil ettirmeden, kazanmadan bu işi yapmayalım, SBP sürecine dahil olmayalım"* diye düşündüklerini ve parti içinde bunun savaşımını verdiklerini belirtiyor.

TBKP'de Yollar Ayrılıyor

N. Sargın'ın yukarıda sözü geçen Muğla konuşması ortalığı karıştırır. N. Sargın ve N. Yağcı ayrı ayrı kulvarlardadır. N. Sargın'ın "Birlik Partisi"ne ilişkin kuşkuları Haziran Kurultayı ile başlamıştır. Kurultay'ı değerlendiren yazısında birlik konusunda oluşan "genel mutabakatın" yetersiz olduğunu; kurulacak partinin "aktif ve mücadeleci" olacağını, bunu Kurultay'da göremediğini ve birliği gerçekleştirecek *"politik amacın"* açık tanımının da yapılmadığını; *Kurultay Bildirgesi*'nin, birliği *"sözcük bazında"* çözme yolunu tuttuğunu, "Birlik görüntüsü sergilemeyi" esas aldığını belirtmiş ve *"Komünist"* sözcüğünden ürkenleri de eleştirerek, *"antikomünizm"* koşullanmasının tortularına bağlamıştır. Kurulacak sol partinin "hukuksal duruma" boyun eğeceğinden endişelidir. Devletle takışma "kaçınılmaz olursa" ne yapılacaktır? Kurultay'da bunun da yanıtını bulamamıştır. N. Yağcı ise, *"Cezaevine girdiğimizde dünya başkaydı, çıktığımızda bambaşka bir dünya vardı"* diyerek "birlik" sürecine sıcak bakmakta, hatta "vazgeçilmez" görmektedir. N. Yağcı'ya göre, *"Birlik, kaostan demokrasiye geçiş"* olacaktır. Bu arada, *"Bu sele kapılıp giden, geçmişin olumlu değerleri ve yapıları da olabilir"* diyebilmektedir. N. Yağcı, *Adımlar*'ın son sayısında da: *"TBKP içinde bir kısım insan kalır ve yasallık mücadelesini sonuna kadar götürür. Aynı zamanda 'Birlik Partisi' içinde üyelerimizin çoğunluğu yer alır"* demektedir. 26.8.1990 tarihli *Yüzyıl*, N. Sargın'ın, TBKP'nin varlığına kongre kararı olmadan son verilemeyeceğini belirttiği ve: *"Partinin kapısını bir gün kapatıp çıkmayı da kendi açımdan doğru görmüyorum. TBKP, komünizm üzerindeki yasaklar kalkana kadar var olmaya devam edecek. Bu amaçla sonuna kadar gidecek, her şeyi yapacak. Partinin varlığı başarı kazanmasıyla sona erecek"* dediğini bildirmektedir.

TBKP içten içe kaynamaktadır. "Birlik ve yasallık" politikası partinin temel sloganı ve varlık nedeni olarak gösterilmişken, şimdi, aynı nedenle, parti içinde iki ayrı cephe oluşmakta; "Birliği" öne çıkaranlar, örgütlenme faaliyetinin hızlandırılmasına karşı çıkmaktadırlar. TBKP, 11 il ve çeşitli ilçelerde örgütünü kurmuş durumdadır. GYK, sert tartışmalardan sonra, Ağustos 1990 ayı sonuna kadar il ve ilçe örgütlerinin tamamlanmasını kararlaştırır ve Partinin "kongre sürecine" girdiği açıklanır (26.8.1990 Yüzyıl). Parti tabanında dinamizm ve parti örgütlerini kurma çalışmaları gözlenmektedir.[3]

---

[3] 9.9.1990 *Demokrat* (Zonguldak). *TBKP 11 örgütü kuruldu.* TBKP dün Zonguldak Valiliği'ne yaptıkları başvuru ile 11 örgütü kuruluş çalışmalarını tamamladılar. 11 başkanlığına Ahmet Öztürk, 11 Sekreterliği'ne Kadir Tuncer, Saymanlığa Murat Akmansoy getirilirken; Mehmet Beyazyüz, Mustafa Çınar, Hüseyin Taşkıran, Kemal Gürbüz yönetim üyeliğine getirildi (10.8.1990 TBKP Haber Bülteni). Hatay, Adana il örgütlerinin kurulduğunu ve görev bölümü yapıldığını, Bakırköy, Bey-

"Yasallık mücadelemiz sürecek!" TBKP'nin Beykoz Çayırı'nda düzenleyeceği *"70. Yıl Elele Özgürlüğe Şenliği"* İstanbul Valiliği'nce yasaklanır. Bu karar üzerine TBKP, Boğaz'da vapur gezisi ve o sırada, bir basın toplantısı düzenleme kararı alır. Boğaz gezisine, TBKP'nin davetlisi olarak FKP üyesi senatör *Charles Ledermann* da katılır. Gezi boyunca çeşitli sanatsal etkinlikler ve söyleşiler yapılır. 15.8.1990 *Cumhuriyet.* B. Boran, ölümünün 3. yıldönümünde önce Zincirlikuyu'da saat 12.30'da mezarı başında, akşam da saat 21.00'de Dünya Sineması'nda bir anma toplantısı düzenlenerek anılır (9.10.1990 Cumhuriyet).

N. Sargın, 25 Ekim'de, Diyarbakır'da TBKP il örgütünün açılışına katılır ve daha sonra Sosyalist Parti il binasında açlık grevi yapanları ziyaret eder. H. Kutlu, 4 Kasım'da Diyarbakır'da *Sosyalistlerin Birlik Partisi Girişim Kurulu* bölge toplantısına katılacak ve sol birlik hakkında görüşlerini açıklayacaktır. Bu arada TBKP, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda protokolde kendilerine yer verilmesi istemiyle İçişleri Bakanlığı'na başvurur (25.10.1990 Cumhuriyet).

Kongreler Süreci

TBKP, Ekim 1990'da il ve ilçe kongrelerini başlatır (Ek 3). 16 Kasım 1990'da GYK olağan toplantısı ise, il-ilçe başkanları ile *ortak genişletilmiş bir TBKP toplantısına* dönüştürülerek İstanbul Gaziosmanpaşa ilçe merkezinde yapılacak ve TBKP'nin geleceğine ilişkin önemli bir karar alınacaktır. Toplantı[4] ve alınan karar 20.11.1990 tarihli basında yer alır. *TBKP, birlik partisine önkoşulsuz katılıyor. Parti Meclisi öneri kararı aldı.* N. Yağcı, TBKP tabanından hiçbir baskının gelmediğini söyler, ama tepkiler

---

koz, Zeytinburnu ve Küçükçekmece ilçe örgütlerinin kurularak görev bölümü yaptıklarını bildiriyor (27.9.1990 TBKP Haber Bülteni). Kağıthane ve Üsküdar ilçe örgütlerinin kurulduğu bildiriliyor. Ayrıca 12 ilde ve 13 ilçede kurulmuş olan örgütlerin bir listesi veriliyor (4.9.1990 TBKP Haber Bülteni). Diyarbakır il ve Gebze ilçe örgütünün kurulduğu bildiriliyor (12.10.1990 TBKP Haber Bülteni). Mersin il ile Kartal ilçe örgütünün kurulduğu ve Genel Sekreterin Adana, Antakya, İskenderun ve Samandağı'na gittiğini, birlik çevreleriyle de toplantılar yapıldığını bildiriliyor (18.10.1990 TBKP Haber Bülteni). Bayrampaşa, Beşiktaş, Çatalca ilçe örgütlerinin kuruluşu ve GYK'nin olağanüstü toplandığı ve aldığı kararlar: a) MYK tarafından hazırlanan "Kongreler ve Parti İçi Seçimler Yönetmeliği"ni görüşerek parti örgütlerine bir genelgeyle gönderilmesi, b) 20 Ekim-18 Kasım tarihleri arasında İlçe, 20 Ekim-15 Aralık tarihlerinde il kongrelerinin tamamlanması, c) GYK, Parti Meclisi'nin 17 Kasım 1990 günü İstanbul'da toplanması bildiriliyor.

4 20.11.1990 *Basın.* TBKP Genel Sekreteri H. Kutlu, *"TBKP meşruluğunu kanıtladı. Kasım ayının 25'inde birlik kurultayı var. Oraya çok somut ve Birlik Partisi'ne katılma konusunu da içeren bir tutumla gidilmesi için böyle bir karar aldık"* dedi. *"Bu komünist isminden vazgeçme anlamı taşıyor mu?"* şeklindeki soruya, *"Bu ismi tartışmak için en sona bırakmıştık. Bu anlamda yepyeni bir karar değil, ama eğilim somutlaması anlamında netlik getiriyor. Bu da çok açık, katılımda 'Hiçbir önkoşulumuz olmayacak' dendiği için komünist parti ismi olmasa da kurulacak Birlik Partisi içinde yer alacağız."*

yoğunlaşır ve karar Parti'yi çatlatır[5] (23.11.1990 TBKP Haber Bülteni). Kararda belirtilmeyen çok önemli bir ayrıntıyı veriyor:

> TBKP başından beri oluşumuna katıldığı Birlik Girişimi sonuçlanma noktasına varmıştır. Bu noktada partimiz, doğacak birlik partisine 'bizim de' partimiz olarak bakmaktadır. Aynı zamanda komünist partisinin yasallığı böylece Birlik Partisi'nin sorunu olacaktır... Bu süreç içinde komünist partisinin önündeki yasaklar kalkmamışsa, TBKP üstlendiği görevi, yani yasallık için mücadeleyi sonuna kadar götürecektir. *Ancak partimizin merkez, il ve ilçe yönetiminden bir kısım kadrolar ayırarak partinin tüzel kişiliğini, varlığını sürdürecektir.* Aynı zamanda Parti Meclisi tüm üyelerimizin Birlik Partisi'nde yer almasını önermektedir. Yasakların kalktığı durumda, TBKP ayrı kalarak varlığını sürdürmeyecek ve bunun için gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Z. Aydın, TBKP'nin geleceğine ilişkin, TBKP kongrelerinden önce, parti hukukunda, tüzüğünde yeri olmayan Gaziosmanpaşa İlçede yapılan bu toplantıda, TBKP'nin yasal varlığını devam ettirmesi ve TBKP'lilerin SBP'ye katılması fikrinin orada dile getirildiğini ya da kendileri gibi kişilerin önemli bir kısmının bu fikri orada duyduklarını ve TBKP kongrelerinde tartışıldığını; Beyoğlu ilçe örgütü üyeleri olarak görüşlerini yazılı olarak *"Beyoğlu İlçe Kongre Kararı"* haline getirdiklerini belirtiyor.[6] Daha sonra İstanbul İl Kongresi'nde çeşitli ilçelerden gelenlerle tartışma sürdürülür.

N. Yağcı, *"TBKP yasal olarak kurulduktan sonra, birlik partisine gidiş sürecinde TBKP'yi, parti bütünlüğünü koruyarak ve 141-142 kesin kaldırıldıktan sonra mı birlik sürecine katılınmalı, yoksa şimdiden birlik süre-*

---

[5] 22.11.1990 *Cumhuriyet. Karara tepki* TBKP Parti Meclisi'nin, Sosyalistlerin Birlik Partisi'ne *"önkoşulsuz"* katılma ve birlik partisinin adı konusunda üyelerini *"serbest"* bırakma kararı, TBKP içinde bir grup tarafından tepkiyle karşılandı (2.12.1990 Yüzyıl). TBKP tabanı yeni partiye 'HAYIR' diyor. TBKP Eminönü eski ilçe sekreteri İlhan Işıktaş, "Yenilenme iddiasıyla gidilen parti, TBKP'den daha ileri değil. Biz, önümüze rejimle bir hesaplaşma koymuştuk. Bu hesaplaşmayı tamamlamadan SBP'ye nasıl gideriz? SHP var, DSP var, HEP var." Işıktaş, '70 yıllık birikimin harcandığı' kanısında. *'Partinin bir ayağı, bir başka olsun. Dünyada hiç eşi yoktur'* diyor. Kurultay'da yaptığı konuşmada Rasih Nuri İleri de, ancak *'70 yıllık geleneğin devamcısı olan bir partiye'* girebileceğini söylüyor. *'Emperyalizmin her zamankinden daha aşırı bir durumda'* olduğunu belirten İleri, *'yeni çağ'* hayallerine katılmıyor.

[6] Beyoğlu İlçesi Kongre Kararı: "Kongremiz, yeni bir *'birlik mi, yasallık mı'* tartışmasının yanlış bir ikilem olduğu görüşündedir. Öte yandan KP'nin yasallığı sorunu ve demokratik kazanımlar sorunu henüz çözülmemiş bir sorundur. TBKP'nin programında önüne koyduğu misyon tamamlanmıştır. TBKP, yasallık kazanılıncaya kadar adı ve varlığı konusunda rejim karşısında geri adım atmamalıdır. Yasallık ve birlik süreci birlikte yürütülebilir. TBKP, birlik partisi platformunda *'komünist'* adının savunucusu olmalıdır. Komünist adı savunulmalı, ama bu konuda birlik partisi kurultayının kararına saygılı olunmalıdır. 141, 142 ve 163. maddeler kaldırılıncaya kadar TBKP'nin misyonu sona ermeyecektir. Partimizin Anayasa Mahkemesi'nde kapatılması durumunda yasallık mücadelesi *'komünist'* adıyla sürdürülmelidir. Gerekirse yeni ve geniş bir başvuru yapılmalıdır."

cinin içinde mi olunmalı?" biçiminde bazı soruların da bu süreçle beraber geldiğini belirtiyor. TBKP içinde, ilk başlarda birçok kişinin birlik sürecine sıcak bakmadığını, bunun anlaşılır olduğunu, komünist parti için çok büyük bir mücadele verildiğini, hemen arkasından onu bırakıp başka bir yere gitmeye insanların hazır olmadığını; koşulların da getirdiği nedenlerle hem birlik hem yasallık hem de yenilenme sürecinde olgunlaştıramadan çok hızlı hareket etmek, hep bir şeyleri itmek zorunda kaldıklarını söylüyor. Önlerinde daha Anayasa Mahkemesi sürecinin durduğunu; Partide bunun ciddi olarak tartışıldığını ve Parti Meclisi'ne götürüldüğünü, *"partinin yönetim mekanizmasını koruyalım, ama üyeler gitsin"* biçiminde genel bir eğilimin ortaya çıktığını, kendisinin başından beri böyle bir formüle sıcak baktığını, birlik sürecinin başında olmak gerektiğini, sonradan katılmanın daha büyük sorunlar getireceğini, çünkü kimsenin "Birlik'e hayır" demediğini belirtiyor. Öyle diyenlerin de büyük bir çoğunluk olmadığını, daha sonra bu tartışmanın *"Birlik'e evet de, ama nasıl?"* diyenler arasında olduğunu; kendisinin yoğun olarak bir yandan TBKP'nin örgütlenmesine çalışırken, bir yandan da Birlik Partisi çalışmalarına katıldığını, amacının parti çevresinde bu nedenlere dayalı direnci kırmak, onlara anlatabilmek olduğunu; Kemal Anadol'larla Diyarbakır'a gittiğini, Türkiye'de birçok yer dolaştığını anlatıyor: *"Parti örgütlerini iki amaçla dolaştım, bir taraftan Birlik'i anlatmak, bir taraftan yenilenmeyi anlatmak, bir taraftan hâlâ önümüzde duran mücadeleyi anlatmak. Yasal mücadelemizi anlatmak."*

A. Atalay'ın anlattığına göre, N. Yağcı cezaevinden çıktıktan sonra, o sırada sol güçlerin katılımıyla kurulmak istenen Sosyalistlerin Birlik Partisi örgütlenme çalışmalarının yapıldığı Eminönü Birlik Girişim Bürosu'nda bir konuşma yapar. Yürütme Kurulu'na getirip GYK ve Kongre'de okunması gereken karar tasarısını, kendi başına ve bir karar gibi deklare eder: *"Partiyi bir küçük çekirdek olarak bırakacağız, üyeleri Birliğe götüreceğiz."*

TBKP kongrelerinde tabanın tepkisini saptamak için TBKP Haber Bültenlerinde yer alan kongreler ve söylemler üzerinde bir çalışma yaptım. İlk olarak bu bültenlerde konuşması bütün olarak veya kısmen de verilse, geniş tutulma tekelini Genel Sekreter N. Yağcı kullanmaktadır. Kongreler, Merkez yöneticilerinin divan başkanlığında ve çoğunlukla GYK'de alınan karar doğrultusunda yönlendirici konuşmalarla sürdürülmüştür. Kongre sonrası yazılan sonuç bildirgeleri kongredeki havayı yansıtmamaktadır (Ek 4). Bu arada, R. N. İleri'nin divan başkanlığını yaptığı Adana Kongresi sonuç bildirgesi daha önceki bildirilerin içeriğinden farklıdır. Öncelikle işçi ve kamu kesiminin sendika ve grev hakları; 12 Eylül Anayasası, yasa ve kurumlarının değiştirilmesi; Körfez Savaşı krizine karşı halk muhalefe-

tinin yükseltilmesi gibi Türkiye'nin temel sorunları ele alınmakta; SBP'nin desteklenip güçlendirilmesi cümlesi ile yetinilip *"TBKP'nin hukuksal geleceğinin, misyonunun tamamlanması süreci Büyük Kongre'de çözüme ulaştırılmalıdır"* denilmektedir. Sonuç bildirgelerinin genel içeriği: *"Aah Bilimsel Teknolojik Devrim"* doğrultusundadır.[7]

29.10.1990 tarihli *Cumhuriyet*, TBKP'nin Bakırköy İlçe Kongresi'nde N. Yağcı'nın, *"70 yıllık zinciri parçaladık"* vurgusu ile, *"Komünistlerin ilk yasal kongresi"*'ni heyecan verici bulduğunu ve: *"Partimizin Anayasa Mahkemesi'nde olması bu gerçeği değiştirmez. Anayasa Mahkemesi'ndeki parti illegal TBKP değildir. Bu nedenle yasal bir partiyi kapatmak o kadar kolay olmayacaktır. Dahası böyle bir talihsiz durum ortaya çıksa bile söz konusu olan parti yine de yasal partidir"* dediğini bildirmektedir.

N. Sargın, TRT'yi partisinin açıklamalarına yer vermemekle eleştirerek, *"Cumhuriyet Bayramı nedeniyle ülkemizde kurulu bütün siyasi partilerin demeçleri TRT tarafından yayımlandığı halde, TBKP'nin demecine yer verilmemiştir. TRT, TBKP'ye karşı komünist ismine karşı yasal olmayan bir tutum içindedir"* der. TRT'nin tutumunu protesto ettiklerini vurgulayarak, Türkiye'de hiçbir kurumun kendini yasalar üzerinde görmemesi gerektiğini savunur (31.10.1990 Cumhuriyet).

"Komünistler aydılar." 10 Kasım tarihli *Sabah* gazetesinde, bu başlıklı köşe yazısında Engin Ardıç, TBKP Genel Sekreteri N. Yağcı'nın Mersin'de TBKP'nin düzenlediği sohbet toplantısında verdiği demeçte, kapitalizmin Marx'ın dediğinin tersine bir gelişme gösterdiğini, işçi sınıfının artık *"Zincirlerinden başka da kaybedecek şeylere sahip olduğunu"* söylediğini belirtmektedir. O sıralarda bir özel TV kanalında, ilericilere hakaret edici konuşmaları ile tepki toplayan E. Ardıç, N. Yağcı'ya şunu sorar: "Şu *'arkaik' partiyi savcının kovalamasını, Anayasa Mahkemesi'nin kapatmasını beklemeyip, kendi kendinizi emekliye ayırıp, oturup hatıralarınızı yazmaya ne zaman başlayacaksınız?"*

---

[7] Hatay Kongresi sonuç bildirgesinden alınılar: "İnsanlık yeni bir tarih yazıyor. Komünistlerin, Marksistlerin bu süreçte değiştirici ve dönüştürücü bir rol oynamak için kendilerini yeniden tarif etmeleri zorunludur. Bu zorunluluk yükselmesi önlenemeyen Bilimsel Teknolojik Devrim'le sıkı sıkıya bağlıdır. Bilimsel Teknolojik Devrim'in günlük yaşamda gördüğümüz en temel yansıması iletişim ve bilgidir. Bu yansıma yerküremizi küçülttüğü gibi bireyleri ve toplumları da birbirine yaklaştırıyor. Karşılıklı etkileşimi hızlandırıyor. Bu durum yeni bir kültürel gelişmenin önünü açtığı gibi yeni bir sosyo-politik yapılanmayı da önüne koyuyor. Salt bu ihtiyaç iletişim ve etkileşime bağlı bir seyir izliyor. İnsanlık tarihinin doğal gelişimi ve deneyimi ile oluşan evrensel özgürleşme süreciyle de besleniyor. Bu durum, çok sesli, açık katılımcı, demokratik toplum yapısını zorunlu kılıyor. Sistem farkı gözetmeksizin bireyin rolünün artığı, devletin rolünün küçüldüğü sivil toplum örgütlerinin yönetime katıldığı bir politik sistemin kaçınılmazlığını getiriyor. Kaçınılmaz olarak özgürlükçü politik demokrasi dayatıyor... TBKP... Marksistlerin birlik partisi girişiminin sonuçlandırılması için birliğin bileşeni olarak üzerine düşen tarihsel sorumluluğunu yerine getirecektir."

S. Coşkun ile ölümünden çok kısa bir süre önce yaptığım söyleşide, N. Yağcı'nın cezaevinden çıktıktan sonraki tavrının ilginç olduğunu; Mersin'de *"Marksizm bitmiştir!"* biçimindeki konuşmasının Anayasa Mahkemesi'ne verilen bir mesaj olduğunu; Mersin demeciyle başlayan TBKP'nin yasallaşma süreci ve SBP'nin kuruluşunun iç içe geçerek N. Yağcı'nın TBKP Tezleriyle Yönetim Kurulu'ndan kopuk "Marksizm bitmiştir" yaklaşımının 1990 Sonbaharından 1991 Sonbaharına kadar olan süreci kapsadığını; özellikle N. Sargın'ın bu konuda konuşması gerektiğini, cezaevindeki durumun da önemli olduğunu belirtmişti. N. Sargın, evinde yaptığım söyleşilerde bu konuda konuşmadı.

"Marksizm bunalımda." TBKP il ve ilçe kongrelerinde N. Yağcı, *"Komünistlerin sancısı budur. Marksizm bunalımdadır. Ama Marksizm henüz bitmemiştir. Dünyadaki değişimi Marksizmde yakalayamazsak bitecektir"* demektedir.[8]

"GYK toplantılarına bunlar getirilmez ve tartışılmazdı." Ş. Bakırsan, GYK'de hiçbir zaman bunların tartışılmadığını; özel sohbetlerinde N. Yağcı, Z. Dicleli ve E. Talu ile bu tür konuşmaların geçtiğini; o konuşmalarında da Marksizmin artık dünyayı izah edemediğini, bundan ötürü de artık çözüm üretemediğini söylediklerini; bunun üzerine kendisinin: *"Peki, Marksizm izah edemiyor da dünyayı ne izah ediyor, karşılığında neyi gösteriyor, yerine neyi koyuyorsunuz? Kim, neyi getiriyor?"* dediğinde net bir yanıt alamadığını; onun üzerine onların bu yaklaşımları ve yayımlanan TBKP Tezleri, karşı bir tez ile kendi yanıtını verdiğini belirtiyor.

N. Yağcı ile yaptığım ikinci söyleşi daha çok kendisine yöneltilen bu tür suçlamalarla ilgiliydi. N. Yağcı, kendi açıklamalarında, kendisini müthiş özgür hissettiğini, hiçbir şekilde Parti MYK'siyle kendisini bağlı hissetmediğini; yenilenme diye bir kararın olduğunu, konuşurken Parti Genel Sekreteri olarak konuşmadığını, parti içindeki bir komünist olarak konuştuğunu ileri sürüyor.[9]

---

[8] H. Kutlu, *'Gerçek nedenler yerine, kendi yarattığımız nedenler vardı, bunlara inandık'* demiş. *'Tarihin tekerleği bizden yana dönmüyor'* diye de eklemiş... *'Dünyada duvarlar yıkılıyor'* demiş... *'Maalesef sosyalistler, kendi yıktıkları duvarların altında kaldılar!* İnsanlar artık yıktıkları duvarların altında kaldılar! İnsanlar artık şişirilmiş idealler peşinde koşmuyorlar!' Geçmişin hatalarından dersler çıkarmaları gerektiğini belirterek, *'Çağdaş kent yerine, gecekondulaşmayı destekledik! Boğaziçi Köprüsü'ne karşı çıktık!... Popülist yaklaşım içindeydik... Bu kafayla alternatif olamayız... Özal'ın politikasına alternatif bir politika üretebilmiş değiliz! Her şeyi emek-sermaye çatışması olarak algıladık. Aile içindeki kavgayı bile 'küçük burjuvalıkla' niteledik... Geçmişte, Sovyetler Birliği'ni 'kraldan fazla kralcı' bir tutumla desteklediğ'* demiş ve parti adını değiştirmeyi *'komünist'* kelimesini kaldırmayı teklif etmiş!

[9] N. Yağcı: "Biri bana derse ki: *'Senin söylediğin yanlış'*, ben de kalkar dersem ki ona: *'Ben Genel Sekreterinim. Nasıl yanlış olur?'* O zaman haklı olurlardı. Ama ben hiçbir zaman böyle yapmadım. Tam tersine, Parti'de herkesi özgür bırakmaya çalıştım: *'Düşüncenizi söyleyin, tartışın.'* Çünkü Parti'nin kararı bu. *'Şuraya kadar tartışın da, şuradan sonrasını tartışmayın'* diye bir parti kararı yok ki. O zaman niye MYK'ye getireceğim ki görüşümü?"

Y. Ünal, Gorbaçev'la birlikte N. Yağcı'nın Marksizmde rötuşlar yapmaya kendince karar verdiğini, yarı Marksist yorumlar, hatta Marksizmi inkâr eden yorumlarla büyük tartışmaları başlattığını; bunun üzerine kendisini ağır biçimde eleştirerek MK üyeliğinden ve Parti'den istifa ettiğini anlatıyor.[10]

R. Öz, insan unsurunun ve o yapıyı sonuna kadar götürecek bilgi birikiminin, deneyimin çok önemli olduğunu; elbette evrensel doğrularda kardeş partilerle ortak tavırlar alınacağını, zaten uluslararası oluşumların da bunun için olduğunu; ama onun dışında, salt bir partinin güdümünde gibi davranılırsa, yanlış yapıldığında aynı yanlışlığın içine düşmenin kaçınılmaz olduğunu ve cezaevinden çıktıktan sonra N. Yağcı'nın Gorbaçev'u şiddetle savunduğunu, *"Ben bunu ondan evvel burada sana söyledim, şu toplantıda..."* demeye başladığını; Parti'nin giderek bütün Marksist-Leninist temel ilkelerinden koptuğunu gören arkadaşlarının, 1985'ten itibaren sürekli reforme edilerek veya çözümlenerek Parti'den ayrıldıklarını belirtiyor.

"Kırmızı Koltuk." N. Yağcı, 9 Kasım 1990'da Star-1 Televizyon konuğu olarak Neşe Düzel ve Ahmet Altan'ın sorularını yanıtlar ve "Biz bilimden ve yaşamdan kopmuştuk, o yüzden geriledik. Şimdi kendimizi yeniledik" der.

Soru: "Sovyetler'de komünistler kabaca ikiye ayrılıyorlar. Serbest piyasadan yana Gorbaçev'un liderliğini yaptığı ilericiler ve devletçiliği savunan tutucular. Siz hangisisiniz?"

Yanıt: "Gorbaçev'un çizgisi eğer ilerici olarak niteleniyorsa biz o çizgiden yanayız. Biz kendimizi yenilemek taraftarıyız."

Soru: "Serbest piyasayı destekliyor musunuz?"

Yanıt: "Evet. Sovyetler Birliği'nde yaşanan bunalımın gerisinde devlet sosyalizminin yattığı düşüncesindeyseniz gayet tabii özelleştirmenin de, serbest piyasanın da yanında olmak çok mantıki bir sonuç."

Soru: "Komünizm ve serbest piyasa yıllarca birbirinin zıddı oldu. Şimdi ikisini yan yana söylemek çok enteresan. Lütfen tarihi bir belge olsun. 'Ben bir komünistim ve serbest piyasa ekonomisini destekliyorum' der misiniz?"

Yanıt: "Derim."

Soru: "Gorbaçev bugün iktidardan ayrılsa, yerine devletçi kanattan bir lider gelse, siz de görüşlerinizi değiştirir, dönüş yapar mısınız?"

Yanıt: "Hayır yapmayız. Bizim için hep Moskova'dan talimat aldığımız söylenirdi, ancak bugün kökü dışarıda diyen yok. Bizim Moskova'yla bağlantımız ya da Moskova saplantımız yok."

---

[10] Y. Ünal: "Sen kimsin? Sen Marksolog musun? Marksist eğitimi mi aldın? Akademik kariyerin mi var? Sen Parti'den aldığın yetkiyle tıpkı eski anlayışla, aldığın yetkiyle bulunduğun zemini değiştirmeye çalışıyorsun. Kendi formasyonunu, Parti'nin formasyonunu değiştirmeye çalışıyorsun. Buna hakkın yoktur. Kongre toplansın, kongre yapsın bunu. Kendi başına orada hapishaneden yazılar yazıyorsun. Ne bir kurulun adına yapılmıştır bu ne bir organın adına yapılmıştır."

Soru: "Türkiye'de siyasi partiler içinde size en yakın düşünen parti hangisi?"

Yanıt: "Serbest piyasa uygulaması açısından bize en yakın parti ANAP."

N. Yağcı'nın TBKP'ye en yakın partinin ANAP olduğunu söylemesi, Parti tabanında tepkiyle karşılanmıştır.

İzmir Kongresi. 9 Aralık 1990'daki Kongre'de N. Yağcı, Star Televizyonu'ndaki konuşmasında *serbest piyasa* için bir soru geldiğini, bu konuda ANAP'a yakınız dediğini, serbest piyasa ekonomisinin kapitalizmden önce de var olduğunu; *"Serbest piyasa ekonomisinin karşıtının plansızlık değil, devletçilik"* olduğunu; bu nedenle radikal tutum içinde olmak gerektiğini, SHP'ye demokrasi için yakın, ama ekonomide uzak olduklarını, devletçiliği kırmak gerektiğini, bunun da kendilerine düştüğünü belirtiyor. Kongre'de konuk olarak bulunan Alpaslan Berktay: "Sosyalizm ölmedi. Geçmişi unutmamak gerekiyor. Değişmek gerekiyor, ama düşünmek de gerekli. Sosyalizm emperyalist baskılar içinde kuruldu. Karşımızdakileri iyi tanımalıyız. Güler yüzlü emperyalizm var mı?... Avrupa'nın hümanizmi ile birlikte olacağız, tekelleriyle birlikte olmayacağız. İnsan ve emperyalizm, işte iki kutup" diyor. Kongre sonuç bildirgesi, "Kongremiz, aynı zamanda TBKP İzmir İl Örgütünün, Marksistlerin birlik ve yenilenme eylemine özgün bir katkısıdır. Bu bağlamda tüm gövdemizle içinde olduğumuz, Sosyalistlerin Birlik Partisi'ni selamlıyoruz" diye bitiriliyor.

II) TBKP KONGRE TEZLERİ

TBKP il ve ilçe kongrelerinde tezlerin tartışılmasının yapılmadığı veya bu konuda yapılan tartışmalar varsa da bültenlerde yer almadığı görülüyor. A. Atalay'ın divan başkanlığı yaptığı kongrelerde, divan başkanının bu konuda konuştuğu belirtilmekle birlikte konuşma bütün olarak verilmiyor. 9 Aralık 1990'da yapılan TBKP Ankara İl Kongresi'nde Aslan Alp, *"Marksizm, dünyayı kavrama ve değiştirme yeteneğini kaybetti mi?"* sorusuyla, Tezlerin içeriğine egemen olan havanın *"suçluluk psikolojisi"* olarak nitelendirilebileceğini vurguluyor.

Tezler üzerinde ilk toplu tartışma İstanbul düzeyinde, 4 Kasım 1990'da TBKP Beykoz ilçe binasında, Beykoz, Üsküdar, Ümraniye, Kadıköy ilçe üyelerinin toplantısıyla gerçekleşir. 9.11.1990 tarihli *TBKP Haber Bülteni*'nde yer alan bu toplantıda açıklamalar şu noktalarda toplanır: *"Gerçeği yakalamada Marksizm hâlâ geçerli mi? Dünyanın genel gidişine, sorunlarına katkı ve çözümde tek bir konumla hareket etmek olanaklı mıdır? Marksizmin geçerliliği bitti mi? Gelecek toplumsal biçimlenme sosyalizm mi olacak? Nedir sosyalizm?"*

Z. Aydın, Tezler'de gerçek bir yenilenmenin ancak yasal çalışma içinde olacağı ve yasalaşma hızının uluslararası komünist hareketteki altüst

oluşlarla yavaşladığı görüşünü eleştiriyor: *"Yenilenme ile yasallık arasında kuşkusuz doğrudan bir ilişki var, ama birebir ilişki durumu belirleyici ve birebir ilişki demek bana doğru gibi gelmiyor. O dönem, bu tartışmayı yürüttük kimi arkadaşlarla, yenilenme illegal bir yapılanmada da olabilir, tek başına yasallaşırsak ancak yenilenebiliriz diye bir şey yok. Evet, yasallaşma imkânlar sağlar, bunların üzerinden yenilenme perspektifimizi sağlayabilirdik, ama esas açık tartışmanın yürütülebileceği mekanizmaları yaratmak önemli"* diyor.

Parti içinde Tezlere, Ş. Bakırsan ve R. N. İleri tarafından yapılan yazılı eleştiri *Adımlar*'ın eki olarak Özel Ek-3 biçiminde yayımlanır. Parti dışından kimi Marksistler ciddi eleştiriler yöneltirken, günlük basın da Tezler'in *"Çağ gitti dava bitti!"* yaklaşımı içinde *"Fransız Devrimi ve Ekim Devrimi Çağı"* ve onun son aşaması *"Emperyalizm Çağı"*'nın sona erdiğinin öne sürüldüğü; *"Marksist kuram artık yetersizdir"* diyerek, uygulama yanlışlığından değil, kuramın kendisinden kaynaklandığı; Marksizmin dünyadaki gelişmeleri artık *"açıklayamadığının"* vurgulandığı; toplumsal gelişmede *"sınıf mücadelesinin belirleyiciliğinin"* sona erdiği, *"kapitalizm-sosyalizm, burjuva-proleter, evrim-devrim genellemeleri, işçi sınıfının öncülüğü, sağ-sol ayrımları, işçi sınıfının ve burjuvazinin geleneksel kimliklerinin"* bitenler arasında sayıldığı; *"sınıf iktidarı"* anlayışına da karşı çıkıldığı; emperyalist politikaların da artık *"geçersiz"*, *"emperyalizm olgusunun ülkemizdeki rolünün belirleyiciliğinin"* de yanlış bulunduğu ve zaten antiemperyalist ulusal kurtuluş hareketlerinin bittiği; uluslararası tekellerin *"modernleştirici rolünün"* savunulduğu, *"Piyasa, rekabet, kâr"* gibi kurumların *"ekonomik gelişmeyi sağlayan"* unsurlar olarak görüldüğü; devletin, *"resmi ideolojisiz ve sınıf dışı"* olmasını isteyen TBKP'nin *"geçmişte 'devrimci durum' olarak adlandırılan genel kriz durumları günümüzde tekrarlandığında, toplumsal yaşamda bir 'kalp krizi' işlevi görecektir"* dediği belirtilerek eleştirmektedir (2.12.1990 Yüzyıl).

S. Coşkun'un *TBKP Kongre Tezleri* üzerine yaptığı eleştiri Marksist niteliğini sergileme ve TBKP tarihi açısından önemlidir.[11] Şimdi bazı önemli vurguları veriyorum. S. Coşkun, tezlerin sunuş biçiminden başlayarak, tezlerin, bir tartışmadan çok kendini kabul ettirme konumunda olduğunu belirterek: *"Tezler öncelikle, otoritesini kabul ettirme noktasında okuyucuyla mesafesini koymaktadır. Okuyucu önce epistemolojiden paradigmaya kadar bir dizi kavramlar ve gerçekten anlaşılması zor terminolojik bir yükle şöyle bir geriye itiliyor, okuyucu kendi biçiminde eleştirmek bir yana yanına yaklaşma bile zordur, psikolojisine girmek durumunda bırakılmaktadır"* diyor. Daha sonra, Tezlerin Marksizme karşı tutumunun, yapıcı eleştirel ya da eleştirici ve yenilikçi bir tutum değil,

[11] *TBKP Büyük Kongre Tutanağı*, Su Basın Yayın, İstanbul, 1991, s. 271.

eliminasyoncu, tasfiyeci ve reddiyeci bir yaklaşım olduğunu, Marksizmin yenilenmesinin olanaklı olmadığı sonucuna vardığını ve: *"Marksizm, onun felsefi temeli ve dayandığı materyalist diyalektik nedeniyle her şeyi değişim halinde ve değişmeyen tek şeyin değişim olduğu temelinde ele alan yanıyla bilimlerin gelişmesinde gelişmelerin sonuçlarını kavramak ve bunların sonuçlarını genelleştirme imkânına sahiptir. Eğer bilimlerde önemli gelişmeler ve sonuçlar varsa, toplumsal bilimler ve felsefede de yenilenme olanağı gelişmişse Marksist teoriyi de yenilemek mümkün ve zorunludur"* diyor.

Dünyanın *"damlayı denizde, denizi damlada"* görebilen bir dünya görüşüne ihtiyacının dünden daha fazla olduğunu vurgulayan S. Coşkun, Tezlerin en ağır hatalarından birinin işçi sınıfının ve burjuvazinin bütünsel kimliğinin dağıldığı ve artık bütünsel bir sınıf olarak kavranamadığı ve buna bağlı olarak da işçi sınıfının tarihsel misyonunun özel görevlerinin olmadığını getirdiğini belirtiyor ve şöyle diyor:

> Marksizm hiçbir zaman burjuvazinin ve işçi sınıfının yekpare mermer gibi bütünlüğü olan sınıflar olduğunu söylemedi. Tam tersine burjuvazinin her zaman çok katmanlı bir sınıf olduğunu söyledi. İşçi sınıfının her zaman çok katmanlı, ama bütünsel bir sınıf olduğunu sonuçta söyledi, çünkü bu iki sınıfı birleştiren ortak payda birinin üretim araçlarına sahip olması, diğerinin olmaması ve işgücünü satması olmuştur. Bu iki temel olgu değişmedikçe, iki bütünsel sınıfın yok olduğunu ya da bütünsel karakterini yitirdiğini söylemek hayatın gerçekleriyle bağdaşmıyor. Eğer bugün Amerikan nüfusunun % 70'i ücretliyse, yani işgücünü satarak yaşamını kazanıyorsa, nüfusun % 70'i bugünkü anlamıyla işçi haline gelmişse bu noktada onun kaybolduğundan değil de onun genişleyerek çağdaş anlamda bir işçi sınıfına dönüştüğünden söz edilebilir ve onun çekirdeğinin dün imalat sanayisi işçisi iken bugün modern kompütür-robot temeline dayanan sanayiin işçisi olarak değişmekte olduğudur. Gerçekten bu anlamda, sınıfların olumlu anlamda ortadan kalkmasına gelmiş olsaydık çok iyi bir noktaya gelmiş olurdu dünya. Dolayısıyla bu saptama biz komünistlerin öznel önermesine uygundur. Ama realiteye uygun değildir. Hangi dünyada bunu biz söylüyoruz gerçekten merak etmemek mümkün değildir.

Tezlerin en önemli saptamalarından biri emperyalizmle ilgilidir. Emperyalizm çağının bittiği, artık olmadığıdır. N. Yağcı, *"Soğuk savaşın bittiğinden söz ediyorsak, emperyalizmin bittiğini söyleyebiliriz"* demektedir. Bunu, *"Emperyalizm olgusu soğuk savaş dönemiyle birlikte ortaya çıkmadı ki soğuk savaşın bitmesiyle birlikte sona ersin"* diye yanıtlayan S. Coşkun:

> Soğuk savaşın bitmesi, iki kutupluluğun ortadan kalkması emperyalizmi bitirmiyor, değiştiriyor ve bu değişim emperyalizme karşı mücadelenin yeni

olanaklarına işaret ediyor. ... emperyalizmin bu anlamda artık söz konusu olmadığını, yalnızca geriye kalmış kimi eğilimlerin söz konusu olduğunu söylemek ise emperyalizmin bugün dünya halkları ve insanlık için oluşturduğu geri kalmış ülkeler halklarına yönelik tehdidin aklanması... insanlığın gelişmesi için, insanlığın global sorunlarının çözülmesi için verilmesi gereken mücadelede onun yarattığı engellere karşı mücadelenin koşullarını ortadan kaldırmaktadır.

Tezler, Marksizmin temel önermesi üretim biçiminin artık günümüzdeki toplumsal gelişmeleri açıklamadığını öne sürerek, yerine merkez çevre temellenmesini koyuyor ve sınıf önermesinin de bunun etrafında yer alabileceğini söylüyor. S. Coşkun:

Ama temel önermesi değiştiğinde Marksizmin Marksizm olarak kalıp kalmayacağı bir yana, günümüzde Türkiye gerçeğini yalnızca merkez-çevre önermesiyle açıklamanın, onu merkez olarak açıklamanın imkânsızlığı ortadadır. Bütün bunları toparladığımızda tezlerin Marksizme karşı tutumu ... reddiyeci bir eleştiri, felsefi olarak da materyalizmin adım adım terki noktasında. ... son kertede belirleme, son kertenin reddi diyor tezler. Ama bu son kertede nedir? Son kertede altyapının belirleyiciliği mi? Maddenin son kertede belirleyiciliği mi? Ekonominin son kertede belirleyiciliği mi? Tezlerdeki son kertede hangi son kertede? Eğer son kertede evreni belirleyen son madde değilse ve ... âlemin özü yoksa, âlem madde değilse, onun özü yoksa, burada net bir şekilde Hegelciliğin farklı bir tarzda tezlerde devamı çıkar ortaya ve bu pratik olarak idealizme geçiş noktasıdır. Maddenin son kertede belirleyiciliğinin reddi, altyapının son kertede belirleyiciliğinin reddi nesnel olarak materyalizmin reddidir.

Tezlerde nerede başlayıp nerede bittiği belli olmayan çoğulcu teorik çerçeveden söz ediliyor. S. Coşkun:

Buna çoğulcu teorik çerçevesizlik desek daha doğru olmaz mı? Bağlantıları nedir, merkezi nedir? Konmadıktan sonra bu çoğulcu çerçeve değil, çoğulcu belirsizliktir ki bizim yöntemimizle seçilmiş olan yenilenme varyantının, bu sekter varyantın her konudaki belirsizlik karakteri buraya da yansımaktadır. Tezlerde görülen temel amaçlardaki belirsizlik, sosyalizmde, Marksizmde belirsizlik tez sahiplerini de, *peki ne yapılabilir?* sorusuna getiriyor ve tezler *"Ne olursa olsun şimdilik, insan hakları mücadelesindeyiz, onu bugün devam ettiririz"* demek zorunda hissediyor kendini. Bu olanaksızdır. Çünkü nihai amaçtan, yarının bütünsel toplum projesinden bağımsız bugünün mücadelesi sadece bugün için verilemez.

Tezlerin telkin ettiği doğrultu, S. Coşkun'un dediği gibi, Marksist teori, politika ve örgüte gerek kalmadığıdır. Marksizmden tümüyle kopuştur.

Marksizm, çoğulcu teorik çerçevede teorilerden biridir. Marksizm yalnız sınıf mücadelesinin teorisidir ve bu mücadelenin önemi giderek azalmaktadır.

SSCB'deki gelişmeleri günü gününe izleyerek okuyucularına ulaştıran Görüş dergisi, sosyalist ve Marksistlerin tartışma platformu haline gelmişti. SBKP Toplumsal Bilimler Akademisi'nin Tezleri ile ilgili ilk eleştirilerin yer aldığı dergiydi. Bu derginin önemli Marksist yazarlarından Hüseyin Hasançebi ile TBKP Kongre Tezleri ile ilgili söyleşi Ek 5'te verilmiştir.

III) İSTANBUL İL KONGRESİ

TBKP İstanbul İl Kongresi'nin safların ayrışması açısından TBKP tarihinde önemli bir yeri vardır. İstanbul ili 1. Olağan Kongresi 14-15-16 Aralık günlerinde yapılır. 21 Aralık 1990 tarihli *TBKP Haber Bülteni*'nde *"Devlet Kültüne Devlet Anlayışına Karşı Çıkmak"* başlığı altında N. Yağcı'nın konuşmasındaki bir tümce ve iç sayfalarda bütünü verilirken, ikinci sayfada *"Önümüzdeki hedef demokrasiyi geliştirmektir"* başlığıyla N. Sargın'ın, Kongre açılış konuşması bazı alıntılarla verilmektedir. N. Sargın:

> Geçmişe baktığımız zaman, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bayrak elden düşmedi, iktidarlara boyun eğilmedi. Bugün geçmişe döndüğümüzde gördüğümüz bir şey daha var. Türkiye'nin bilimde, sanatta önde gelen kişileri partinin çevresindeydiler. Geçmişte hatalar yapıldı, yanlışlıklar yapıldı. Eksikler çoktu. Ama bütün bunlara rağmen başımızı dik tuttuk. Türkiye'ye biraz daha demokrasi getirebilme mücadelesiydi bu... Programımız diyor ki demokrasiyi geliştirerek sosyalizmi, sosyalizmi geliştirerek demokrasiyi geliştirip gürbüzleştirebiliriz. Önümüzdeki hedef demokrasiyi geliştirmektir,

Yasallık konusunda ise, *"Adeta geriye dönüşü olanaksız adımlar attık. Ama henüz bunların hepsi fiilidir. Hukuki anlamda bir şey yoktur"* diyerek, Birlik konusunda son sözü Büyük Kongre'nin söyleyeceğini belirtiyor: *"Kongre ne tür bir karar vermiş olursa olsun, esasta şu değişmeyecektir. Biz insanlar, bireyler, örgütlü bireyler olarak kendi kendimizi, insanlığın geleceğine etki edebilmeyi, dünyayı değiştirebilmeyi öngörüyoruz. Bunu yapmaya her koşulda devam ettik, devam edeceğiz. Bugüne kadar yaptıklarımız da yapacaklarımızın teminatıdır."*

N. Yağcı, sözlerine doğrudan *"Yenilenme çizgisinde ilerlemeye kararlı mıyız?"* diye başlar ve: *"Yasallığın da, birliğin de gelinen noktada bir üst düzeyde başarıya tırmanmasının bence koşulu yenilenme çizgisinde göstereceğimiz kararlılık olacaktır. Parti meclisimizin birlik politikamızı pratikte somutlayan kararı, partimiz içinde geniş bir destek gördü, ama aynı zamanda bu karara tepki gösterenler de oldu. Tepki gösterenler görüşleri-*

ni bir muhtıra ile de açıkladılar" der. N. Yağcı, özgürlükçü bir öze sahip olan Marksizmin kendi dogmasını yıkmak ve özgürleşmek zorunda olduğunu; Marksizmin özünün ortaya çıkmasının ise ancak *"Marksizm"*den kurtulmakla mümkün olduğunu ve bunun Marksizmin reddi değil, Marx'ı *"izm"*den kurtarmak olduğunu; *Marksizm-Leninizm* denildiğinde ideolojik ve doktriner yanın öne çıktığını, Marksizmi ideolojiye indirgemeden kurtarabilmek için öncelikle *"izm"* olmaktan kurtarmak gerektiğini anlatıyor.[12]

Kongre'de Diğer Konuşmalar

Kongre'ye katılan konuklar içinde iki kişinin konuşması dikkat çekicidir: M. A. Aybar ve U. Coşkun. SBP'nin kurulma aşamasında TBKP'nin katılımına ekibiyle birlikte şiddetli bir muhalefetle itiraz ederek, girişim sürecinden ayrılacak olan M. A. Aybar, burada farklı bir yaklaşım içindedir. Konuşması TBKP Haber Bülteni'nde verildiği kadarıyla alınmıştır: *"Başarılarınıza sevgi saygıyla bakıyorum. Konuşmaları ilgiyle dinledim. Konuşmalarda birtakım araştırmalar yapılmasından söz ediliyor. Bu, çok olumludur. Marksizmde bağnaz görüşler halen var, bilim bağnazlıkla bağdaşmaz. Biz Marksistler bu bağnazlığı yıkma cesaretini göstermeliyiz. Yeni katkılarda bulunmalı, yeni kapılar açmalıyız. Hepinize teşekkür ederim."* U. Coşkun konuşmasında *"kendinizi sınırlamayın; yenilenme belirsizlik üzerinde yürümek demektir bu, belirsizlik üzerinde yürümeye çağırıyorum sizi"* der. (N. Sargın Büyük Kongre'de bu konuşmayı yanıtlayacaktır, N.B.)

S. Coşkun ise konuşmasında, yasallık mücadelesinin yalnızca parti tabelası asmak olmadığını; 141-142'nin kaldırılmasını ve politik yaşamda bu maddelerin kimseye engel olmamasını hedeflediklerini ve bu maddele-

---

[12] H. Kutlu: "Günlük dilde kolay anlatım için *'Marksizm', 'biz Marksistler'* gibi deyimler kullanıyoruz. Eleştirdiğim, düşüncelerimizi Marksizm-Leninizm ideolojik çerçevesi ile sınırlamaktır. ... zamanını dolduran devletçi bürokratik sosyalizm bitti. Şimdi çoğulcu siyasal sisteme ve piyasa ekonomisi yoluyla da özel girişimci çoğulcu bir ekonomiye geçerek yeniden yapılandırma yolunda zor koşullarda ilerliyor. ... Bilimsel teknolojik devrimle bütünleşen piyasa ekonomisi yeni üretim ilişkilerini doğuruyor. Üretim sürecinde işçiler artık yalnız iş organizasyonuna değil üretimin planlamasına da katılma imkânlarına kavuşuyorlar. Kafa ve kol emeği arasındaki fark kapanıyor. İşçinin boş zamanı artıyor. Mal bolluğuna gidiliyor. Bilimsel teknolojik devrimle piyasa ekonomisinin birleşmesi mülkiyetin yaygınlaşmasını getiriyor. Bu yeni süreçlerin daha derin analiz edilmeye muhtaç olduğunu belirtmeliyim. Şunu da eklemeliyim: Her şeyin çelişkisiz, uyumlu gittiğini, sınıfların ve sınıf mücadelesinin ortadan kalktığını, emek, sermaye çelişkisinin çözüldüğünü söylüyor değilim. ... kendimizi yenileyebilmenin önkoşulu olarak Marx'ı, Engels'i Lenin'i inkâr değil, ama Marksizm ya da Marksizm-Leninizm olarak ifade ettiğimiz ideolojik saplantıdan kurtulmakta görüyorum. ... Ülkemizin konjonktürel olmayan temel sorunu geleneksel yapının çözülemeyişi ve yeninin gelişmesini boğması ya da güdükleştirmesidir. ... Devlet kültüne karşı çıkma ve her tür otoritarizmi dışlayan parti ve politika anlayışından başlamak gerek. ... Devlet ideolojisiz olmalı ki daralabilsin ve sönümlenebilsin..."

rin halen var olduğunu, hedefin tam olarak gerçekleşmiş olmadığını, bu konudaki tartışmanın yanlış olduğunu, yükümlülüğün devam ettiğini, fesih diye bir şeyin söz konusu olamayacağını, birlik için birleşildiğini; komünist adı, tarihi ve hedeflediklerinin yeni bir Marksist partide güvence altına alınmadıkça bu sorunun bir kaygı unsuru oluşturacağını; Parti meclisi eğilim kararının daraltıcı sonuçlar içerdiğini ve *TBKP Büyük Kongresi* tarafından alınması gereken bir karar olduğunu, ayrıca kararın alınmasının zamanlama açısından yanlış olduğunu; *Türkiye'de Komünist Parti* adıyla bir parti kurulduğu ve yasalarda güvence altına alındığı takdirde de TBKP'nin misyonunun hemen sona ermeyeceğini belirtmektedir.

Ali Fuat Vardal, *"... Tezler; başka Marksizm akımların da olduğunu, bunların da irdelenmesini getiriyor. Bence Marksizmi yenilemek değil aşmaktır"* demiştir. (Bu kişi, il başkanı seçilecek olan Zeynep Vardal'ın eşi ve N. Yağcı'nın yakın çevresindendir, N.B.)

TBKP Kongre Tezleri'ni, A. Çelik ve T. Binici gündeme getirerek eleştiriyor. A. Çelik, öncelikle TBKP'de bir kriz yaşandığını, bu krizin Parti Meclisi kararı ve Tezler ile ortaya çıktığını, Tezler'in, tez komisyonunun imzasıyla yayımlanması, onaylanmaması ve tartışmaya değer tezler olarak tartışılması gerektiğini; net olmadığını tekrarlar, puslar içerdiğini ve elitist bir yöntemle hazırlandığını, oysa bir politik partinin elitist yaklaşımla hareket edemeyeceğini; tezlerin uzman Marksistler tarafından yazılması gerektiğini ve Tezlerin radikal ideolojik bir kopuş denemesi olduğunu vurgulamıştır:

> Yenilenmede ortada kalmak, yenilenemeyenlerin ortodoks konumunda kalması gibi bir ikilem yoktur. Böyle ikilemler konmamalıdır. Tezlerde klasik anlamda Marx'ın söylemediği şeyler söyletiliyor. Bir de gereksiz bir pozivitizm tartışması var. Yeni sağ devleti bir gece bekçisi konumuna getiriyor. Burada bunu tartışmaya çok korkuyorum. Tezler işçi sınıfının toplum içinde azınlığa düştüğünü, misyonunun bittiğini iddia ediyor. Ancak tam tersine bitmemiştir. Parti içinde Parti Meclisi kararı konusunda farklı eğilimler ortaya çıktığı görülüyor, eğer bunu dikkate almazsak Parti'ye zarar veririz.

T. Binici konuşmanın başında, N. Yağcı'nın konuşmasını bazı şeyleri etkileyecek yönde yapmasını doğru bulmadığını belirterek, Tezlerin eleştirisine geçmiş ve Tezlerde bir utangaçlık, gizli bir niyet sezinlendiğini; Marksizmden başka bir sonuca varılmanın hedeflendiğini; ideolojinin reddedildiğini ve bunu bir sapma olarak gördüğünü; ideolojilerin halen geçerli olduğuna inandığını ve bundan kopuk yaklaşımları da reddettiğini; örgütsüzlük duygusunun, özgür birey lafazanlığı ile getirildiğini; dünyada ve Türkiye'de emperyalizme karşı verilen mücadelelerin utanmayı gerekti-

ren şeyler olmadığını vurgulayarak, Birlik konusuna değinmiş ve: *"Eğilim kararı konusunda; birlik anlayışında dostlarımızı inandırma konumuna geldik. Birlik olursak sorunlarımızı hafifletiriz inancıyla Parti Meclisi eğilim kararı aldık. Birlik konusundaki uğraşlarımız toplum içindeki inanırlığımızı tehlikeye atıyor"* demiştir.

Kongre Sürecini Değerlendirme

İstanbul Kongresi'nde biriken tepki, aslında Gaziosmanpaşa'da yapılan toplantıya dayanmaktadır. İstanbul Kongresi'nin ilk farklılaşması orada ortaya çıkmış; tezler üzerinde yürütülen tartışmalarla üst üste gelmiştir. S. Coşkun hariç, İstanbul Kongresi ve sonrasındaki süreçte, Türkiye'de ortalıkta görülen parti üst yönetimi, hatta orta kademe yönetimlerinin hemen hemen tümü bir taraftadır. Onun dışında, değişik yerlerde muhalefet eden, çok da örgütlü olmayan insan grupları vardır parti içerisinde; biraz eşitsizdir. İstanbul Kongresi bu açıdan önemlidir ve bu atmosferde gerçekleşir. TBKP Büyük Kongresi açısından da hayati bir noktadır. Kongre öncesi Parti tabanındaki bazı gelişmeleri A. Çelik anlatıyor: *"O sırada Sıtkı, Nisan ya da Mayıs Türkiye'ye döndü, bir yandan SBP süreci içerisinde, bir yandan TBKP süreci içerisinde ve biz daha çok İstanbul'da İLD veya İGD, kimimiz sendika çalışmasından bir araya gelen işte Zafer var, Tamer var, Kartal Maltepe'de Sedat var, GOP'dan arkadaşlar böyle bir ekip var TBKP'de. İlginç bir biçimde biz Sıtkı'nın eleştirilerini öğreniyoruz bu süre içerisinde, daha öncesine dayanan bir ilişki yok. İstanbul ilçe kongreleri de bu tip tartışmalar üzerinde gidiyor."*

Kongre yaklaştıkça il başkanlığı sorunu ortaya çıkar. Kongre'de alınacak sonucun gerek yasallık, gerekse Tezler konusunda, TBKP Büyük Kongresi'ni de etkileyebileceği fikriyle birlikte, S. Coşkun'un İl Başkanı olması fikri geliştirilir. S. Coşkun'un fikri değildir, ona rağmen kabul ettirdikleri bir fikirdir. S. Coşkun, partinin hayrına olup olmayacağı konusunda çok tereddüt etmiştir. Adaylığının iki ayrı yola girmek olduğunun farkındadır, ama ikna edilir. Gerginliğin ve gerilimin çapı büyür. S. Coşkun'un il başkanlığı adaylığı işin rengini değiştirmiş, Zeynep Vardal da aday gösterilmiştir. N. Yağcı bir yanda, S. Coşkun bir yanda gibi gösterilmiş, oylar da öyle kullandırılmıştır.

İstanbul Kongresi'ni önemli yapan, N. Yağcı'nın *"Kırmızı Koltuk"* adlı TV programındaki söyleşisi, Zonguldak direnişine yaklaşımı ve benzeri konuşmalarının da dile getirilmesidir (Ek 6). İlk gerginlikler bu Kongre'de yaşanır. Kongre sırasında, yasallık gerçekleştirilinceye kadar TBKP'nin politik bir parti olmanın gereklerini yerine getirmesi üstünden bir önerge hazırlanır ve etrafında da oldukça önemli bir topluluk vardır. Bu önergenin, (oylansa ne çıkacağı tam belli olmadığı için) oylanmasından vazgeçi-

lir ve daha yumuşak bir önerge genel kongreye havale edilerek uzlaşma sağlanır. Yönetim listesi oluşturulmasında ise bu yaklaşım gerçekleştirilemez. S. Coşkun'un adaylığı ve son ana kadar çekilmesi için çok değişik girişimler olur. S. Coşkun çok az farkla İstanbul İl Başkanlığını kaybeder. İl başkanlığını aslında çok rahatlıkla alabileceğinin önemli bir göstergesi, en çok oy alarak genel kongre delegesi seçilmesidir. Bir bakıma, *"Seni istiyoruz, ama seni İstanbul İl Başkanı olarak istemiyoruz"* mesajı verilmiştir. A. Çelik, *"İstanbul İl Kongresi'ni Sıtkı Coşkun alsaydı TBKP'nin gidişi açısından da çok farklı olurdu. İyi mi, kötü mü? Kestiremiyorum. Daha gerilimli bir şey olurdu, ama daha başka bir tarzda ilerleyebilirdi"* diye düşünüyor.

S. Coşkun'un il başkanlığına adaylığı çarpıcı olmuştur. Çünkü Parti'nin içini boşaltıp Parti'yi sadece yasal süreci devam ettirebilecek bir organizma olarak tutma niyetinde oldukları için etkisiz bir il yönetimi, etkisiz bir il başkanı, sürecin gerektirdiği niteliklerde, donanımlarda tasarlanmış, biçimin gerektirdiği bir aday ile götürülmesi planlanırken, S. Coşkun'un adaylığı tartışmayı daha farklı bir boyuta yükseltmiştir. İstanbul İl Kongresi'nde S. Coşkun il başkanı seçilemez. Çünkü diğer tarafta bulunanların pozisyonları etkilidir. Z. Aydın: *"İstanbul İl Komitesi'nde görev almış arkadaşlar İstanbul İl Kongresi'nde konuşmadılar, görüş deklare etmediler, bu tartışmada taraf olmadılar, sözlerini söylemediler, mücadele etmediler. Birçoğu kişisel görüşmelerde 'Biz de böyle düşünüyoruz' demiş olmalarına rağmen, belki parti kültü, belki bir lidere tapınma, belki konsipirasyonun yarattığı davranış biçimi, bütün bunların etkileriyle seslerini yükseltmediler"* diyor.

O dönemde, A. Çelik, Z. Aydın, T. Binici ve etrafındaki kişiler, S. Coşkun'un etrafında duran 25-26 yaşlarında gençler görünümündedirler. Diğer taraftan, önemli bir kesim onların aslında genç olmalarına karşın, beyin hücrelerinin kireçlendiğini, en yaşlı komünist M. Bozışık'la aynı durumda olduklarını, sahip oldukları pozisyonları kullanarak söylemekte, çevreyi etkileri altına almaktadır. Birçok arkadaşı, *"Siz doğru diyorsunuz, ama Genel Sekreter yoldaşın bir bildiği vardır"* yaklaşımı içindedir. Telkin edilmiş bir güven, bağlılık derecesinde bir inanç vardır ve kongre sonucunu da etkiler. Özellikle *"Zeynep'e değil, Kutlu'ya veriyorsunuz, burada yarışan aslında Sıtkı ile Zeynep değil, Kutlu ile Sıtkı'dır, bunu bilerek oy kullanın"* türü yönlendirmeler yapılır.

Z. Aydın, İstanbul İl Kongresi'nden sonra en çok tartışılanın da anahtar liste olduğunu; çünkü genel kongreye gidecek delegelerin saptanacağını; yenilenme konusunda birçok iddia ortaya atarak bireyin bireysel özgürlüğü, omuzlarının üzerinde kendi kafasını taşımaktan dem vuranların, sonuçta klasik bir kongre yaklaşımıyla bir anahtar liste basıp getirerek dağıttıklarını; bu anahtar listeyle muhalefet diye nitelendirilebilecek insanla-

rın önemli bir kısmının genel kongreye delege olarak taşınmasını engellemeye çalıştıklarını; bir taraftan da tam da böyle yapmadık görüntüsünü verebilmek için anahtar listeye bir iki kişiyi de yazdıklarını; ama yaptıklarının ağırlıklı olarak Kongre'yi etkilemek, bir tür tasfiyecilik, başkalarını işin dışında bırakmak, insanların iradesine müdahale etmek olduğunu vurguluyor ve, *"Mesela, Sıtkı'yı anahtar listeye koymuşlardı. Sıtkı delege olsun ama, İstanbul İl Başkanı olmasındı. Biz anahtar listede yoktuk, bu tip bir Kongre'de engelleme girişimine rağmen seçilip gittik. Bir kısım arkadaşımız da İstanbul delegeleri arasında yer aldı"* diyor.

Ş. Bakırsan, TBKP'nin İstanbul Kongresi'nde N. Yağcı Leninizmin iflas ettiğini savunurken; o sırada yanında R. N. İleri'nin ilerici, ama Marksist olmayan profesör bir okul arkadaşının oturduğunu ve: *"Dünya emperyalizmin, sömürünün pençesinde inlerken, emperyalizm en vahşi biçimde ilerlerken Leninizm nasıl iflas eder ki?"* dediğini belirtiyor ve: *"Lenin'in, sosyalist sistemin savaştan yana olduğu savları ortaya atılmaya başlandı. Çatışmacı kültür falan. Oysa sosyalizm ancak barışla gelişebilecek bir ekonomi, Sosyalist ekonomi barış ekonomisidir. Kapitalizm savaşla gelişen bir ekonomidir, o savaş ekonomisidir. Ancak insanlığın kanlı serüvenlerinden sonra, İngiliz emperyalizmi büyük bir güce ulaşmıştır. Amerikan kapitalizmi de iki dünya savaşından sonra dünyadan alacaklı ve en büyük süper devlet durumuna geçmiştir"* diyor.

T. Binici, Genel Başkan ve Genel Sekreter arasındaki fikri ayrılıkların örgütsel ve düşünsel düzeyde de var olduğunu, kongrelere de yansıdığını; İstanbul İl Kongresi'nde N. Yağcı'nın o dönemdeki muhalefete karşı tavır alırken, Genel Sekreter olarak yerel bir kongrede tarafsız kalması gerekirken ve çok açık olarak taraf olurken, Genel Başkan N. Sargın'ın daha farklı bir tutum içinde bulunduğunu; aslında zımnen: *"Aman dikkatli karar alın"* diye üstü örtülü ifade etmekle birlikte, Genel Başkan olmaktan dolayı çok öne çıkmak istemediğini; genel kongrede düşüncelerini daha net ifade ettiğini belirtiyor.

IV) TBKP BÜYÜK KONGRESİ

Kongre, 12-13-14 Ocak 1991'de Ankara'da Şato Yazar Düğün Salonu'nda toplanır. Kongre'yi hazırlayanlar, Kongre'nin Beatles'ın *"Imagine"* ile açmayı planlamışlardır ve *"Imagine"* ile açılır. Konuşmalar başlar, sıra M. Bozışık'a geldiğinde, gür sesi ile: *"Arkadaşlar,* der, *Komünist Parti kongreleri Enternasyonel ile açılır"* ve bir anda bütün Kongre üyeleri ayağa kalkarak Enternasyonel'i söyler. Kongre öncesinde 33 yerel örgüt kongresi yapılmıştır. Kongre'nin toplam delege sayısı yerel kongrelerden seçilmiş 302 delegeye eklenen 62 doğal delege ile 364 olur. Bu delegelerden 249'u

Kongre'ye katılırken, divan ve komisyon çalışmalarının dışında 80 delege çalışma raporu ve karar tasarılarının görüşülmesinde söz alır.[13]

Reel Duruma Teslim Olmak

İstanbul II Kongresi sürecinde bir tek fikirden hareket edilmiştir. TBKP'nin yasallaşma süreci henüz noktalanmamıştır. Dolayısıyla *"TBKP'nin devam etmesi gerekir; canıyla, kanıyla, üyesiyle TBKP süreci devam etmelidir"* biçiminde iddialı bir yaklaşım içindedirler. Genel kongreye gidildiğinde bu iddialarından vazgeçerler. İddialarını dile getirirler, ama Kongre kararı haline getirmeye çalışmazlar. Çünkü Kongre'nin bileşimi bu kararın çıkmasına uygun değildir. İkinci olarak, SBP üzerinden çeşitli angajmanlara girilmiş, çeşitli illerde, ilçelerde bu doğrultuda adımlar atılmıştır. Bütün bunları görmezden gelerek, *"devam etsin"* diyemezler. O yüzden Büyük Kongre'deki esas tartışmayı *"Yenilenme süreci ve TBKP Kongre Tezleri"* üzerinden fikri bir tartışma olarak sürdürürler. *"SBP'ye katılma, TBKP'nin varlığını SBP'ye armağan etmesi"* noktasındaki önergeye de, birlikte davranan birkaç kişinin *"Hayır"*, birkaçının *"Çekimser"* oy kullanması dışında büyük kısmı *"Evet"* onayını verir. Tercihleri bu değildir, ama ortaya çıkmış tablo karşısında reel duruma teslim olurlar. Z. Aydın, *"Başka bir şey de yapamazdık. Mesela böylesine bir yerde bükseydik, diyelim o kararı çıkartamayacaktık, ama sonra bu SBP'ye giriş sürecinde çeşitli psikolojik soğukluklar yaratabilirdi, kendimiz içinse artık bağlantımızı sürdüreceğimiz araçlardan yoksun kalmak anlamını taşıyabilirdi"* diyor. Nitekim, *"Hayır, TBKP devam etsin"* diye oy kullanan arkadaşları SBP sürecine de dahil olmazlar. Daha sonra politikada da bu arkadaşlarını göremediklerini söyleyen Z. Aydın, dolayısıyla o noktada tutumlarının yanlış olmadığına inanıyor ve: *"Yapabileceğimiz bir şey yoktu, iyi ki de öyle davrandık"* diyor.

S. Coşkun, genel kongrede TBKP'nin yasallık konusuna vurguyu yaparken SBP'nin kurucusu olmayı kabul etmiştir. Birlik ve yasallık arasındaki gerilimin uzun süre götürülemeyeceği noktasına varmıştır. Bunun üzerine tutumunu TBKP Kongre Tezleri ve yenilenme konusundaki yaklaşımları eleştirme ve bunun nasıl sonuçlandırılacağı doğrultusunda sürdürmüştür. Kongre yasallık tartışmasından çıkarak, *"TBKP şeklen var olsun, TBKP üyesi kalmak isteyenlere, merkez üyeliği bırakalım, kalsınlar"* noktasına kadar çekilmiş ve SBP tartışması bitmiştir. A. Çelik: *"Çünkü biz de onun tükendiğini fark etmiştik. Büyük Kongre'ye giderken tartışma, daha çok tezler ve politik önerme üzerindeki tartışmaya kadar çekilmişti. Ama o süreç içerisinde güç kaybı bence devam etti"* diyor.

---

[13] *TBKP Büyük Kongre Tutanağı*, Su Basın Yayın, İstanbul, 1991, s. 271.

Kongre Konuşmaları

Kongre tutanaklarında ilk olarak Genel Başkan N. Sargın'ın açış konuşması verilmiştir.[14] Divan Başkanı İbrahim Aksın: *"Gündemin 2. maddesine geçiyoruz, Genel Başkan Dr. Nihat Sargın'ı kürsüye davet ediyorum"* der. N. Sargın, uzun süre devam eden tempolu alkışlarla kürsüye çıkar ve: *"Teşekkür ederim arkadaşlar, sağ olun. Her ne kadar son halkalarından biri olsam da, eski kuşaktan bir arkadaşınız olarak, bütün bu tezahüratınızı, eski kuşaklar adına sevinç ve heyecanla karşıladığımı belirtmek isterim"* der.

Yeniden alkışlar... (N. Sargın'ın konuşması, konuşma boyunca sürekli alkışlarla kesilir.)

O günlerde Türkiye ve dünya kamuoyu Körfez krizini izlemektedir. Savaşın soluğu ensemizdedir. Genel Kurul ittifakla *"Savaşa Hayır"* kararını almıştır. N. Sargın, bu nedenle konuşmasını savaş üzerine yapar.[15] N. Sargın, Körfez krizinden başlayarak Birleşmiş Milletler'in oluşturulduğu 1950'lilerdeki dünya konjonktürünü, bağlantısız ülkelerin, bağımsızlıklarını kazanamamış Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunun henüz üye olmadığı, Batılı ülkeler ve onların lideri ABD'nin hâkimiyetindeki Birleşmiş Milletler'i; Güvenlik Konseyi'nde daimi delege olan beş büyük ülkenin dördünün Sovyetler Birliği'ne karşı tavırlarını; Soğuk Savaş'ın en sıcak yıllarının sürdüğü o dönemde Güvenlik Konseyi'nde alınan aleyhte kararları art arda veto eden Sovyetler Birliği'nin, bıkkınlık içinde bir süre Birleşmiş Milletler çalışmalarına katılmama kararı aldıkları sırada Kore Savaşı'nın patlak verdiğini; aynı günlerde Türkiye'de de ilk Barışseverler Derneği'nin B. Boran'ın başkanlığında kurulduğunu; Demokrat Parti iktidarının Amerika ile ilişkileri sonucu Türkiye'nin Kore Savaşı'na sürüklenmesi ve o süre içinde barışseverlerin savaşımlarını; hapse atılma başta olmak üzere uğranılan baskıyı ve 70 yıl boyunca bu hareketin yok edilemediğini, son zamanlara kadar Türkiye'nin yetiştirdiği değerleri, bilim insanlarını, sanatçı-

---

[14] *Agy*, s. 13.

[15] N. Sargın, *agy*, s. 53. "Arkadaşlar; kongremiz çok önemli, kritik bir günün arifesinde toplanmaktadır. Biraz önce genel kurulunuz ittifakla bir karar aldı. Ne içindi bu karar? En kısa tarafından söylemek gerekirse *'Savaşa Hayır'* demek içindi. Ama savaş, savaşın soluğu ensemizde. Kaç aydır Körfez Krizini izliyoruz. Geldi, son noktasına dayandı. Giderek barış ümitlerinin azaldığı, neredeyse söndüğü, savaşın ise çok yakın olduğu daha sıkça ifade edilir oldu geniş kesimlerce. Ama bir şey var, o değişmedi, bir an bile değişmedi. Adım adım daha da gelişerek kendini ortaya koydu. Halkımız savaş istemiyor. Bu kesin... Körpecik gençlerimizi hapse atsalar da istemiyor, haklarında tahkikat açsalar da istemiyor. Kesinlikle savaşa karşı. Sadece bizim halkımız da değil; dünya halkları savaşa karşı. Artık savaşın bir çözüm olmadığını herkes biliyor. Savaşın çözüm olmayıp yeni yeni sorunlara gebe olduğunu herkes biliyor. O yüzden herkes savaşa karşı. Ve eğer şu ana kadar savaş çıkmamışsa, bunun birinci nedeni, kitleleri savaşa, savaşın gerekliliğine henüz inandıramamış olmalarındandır."

ları, aydınları etkilediğini yeni gelişmelerle de bağını kurarak diyalektik bir bütünlük içinde anlatmaktadır.

N. Sargın, konuşmasının bir yerinde, İstanbul Kongresi'nde U. Coşkun'un söylediklerinin de yine eski kuşaklarla bağını kurarak: *"Onlar özü ile sözü, düşünce ile davranışları bir olan insanlardı. Ne düşündülerse onu gerçekleştirmeye, yaşamlarını da ona uydurmaya çalıştılar. Komünist olarak yaşadılar, komünist olarak öldüler"* diye yanıtlar.[16] Yine U. Coşkun'un, aynı Kongre'de söylediği, *"Sizi belirsizliğin coşkusuna çağırıyorum"* sözünü ele alarak, parti yönetiminde bulunanların böyle bir şeye hakları olmadığını; böyle bir belirsizliğin, bir bilim adamı için anlaşılır olduğunu, herhangi bir konuda henüz *"flu"* bir biçimde de olsa bir şeyler sezinlemiş olmanın ve onun üzerine gitmenin, başarı veya yenilgi, başına ne geleceğini bilmeksizin coşku doğurabileceğini; bir bilim adamı, bir kâşif, bir mucit için bunun var olduğunu; ama tek başına, yalnız olmayan, başkalarıyla, kitleyle birlikte olanlar için durumun değiştiğini vurgular:

> ... Bir şeyleri eliyoruz. Gene bir parti olarak kitle ile birlikte olduğumuz için söylüyorum. Elediğimiz şeyin yerine neyi koyduğumuzu hemen belirtmek zorundayız arkadaşlar. Şu veya bu şekilde kafasında kendine yeterli bir bütünlük oluşturmuş insanların o bütünlüğünden bir parçayı aldığınız zaman, o bütünlüğü bir başka biçimde de olsa yeniden sağlama olanağını ona verirseniz eğer, ancak o zaman birlikte daha öteye, daha ileriye adım atma da çok kolaylaşacaktır. Çünkü kitle için belirsizlik değil, tam tersine belirlilik gerekir. Belirli bir şey için karşısına çıkacağız, belirli bir şey için istekte bulunacağız, belirli bir şey için beraber olmak isteyeceğiz vs. Yoksa daha sonrasında, parti, hareket filan derken ortada pek bir şey kalmadığını da görebiliriz. Tek tek bireylerin ise yapabileceği hiçbir şey yoktur.

---

[16] N. Sargın: "Ama iki şeyi yapabildiler. Bir, dediğim gibi yok olmadılar. Her zaman devamı sağlayacak kadar yeni insan yetişti, hareketi devam ettirecek, bayrağı elden düşürmeyecek kadar; ve iktidara teslim olmadı. Bütün bunlar bizde, o hareketin bugünkü devamcıları olarak bizde coşku yaratmaktadır. Bundan gurur duyuyoruz. İstanbul Kongresi'ndeki konuşmamda buna benzer şeyler söylemiştim. Şu anda üyemiz olmayan TBKP'li bir arkadaş kendi konuşmasında buna da değindi. Ve mealen, *'bunlar niye anlatılır'* diye sorduktan sonra yine kendi yanıtladı: *'İnsanları, üyeleri birbirine ve belli bir çevreye bağlamak, onları heyecanlandırmak, coşku uyandırmak için'*, ama dedi ve ekledi; *'bundan sonrası için bunlara gerek duyulacak mı bil-miyorum, hem tam olarak ne olup ne olmayacağı belli değil, ama herhalde böyle olmayacaktır. Eğer coşku gerekiyorsa sizi belirsizliğin coşkusuna çağırıyorum'* dedi. Evet mealen böyle söyledi. *Belirsizlik konusuna daha sonra değinmek istiyorum,* fırsat düşerse. Ama hemen şunu söylemek istiyorum. Bunlar elbette hepimizde coşku uyandırmakla birlikte, ben bunları, sizlere bunun için anlatmadım, arkadaşımın zannettiği gibi. Her şeyden önce bir gerçeği yansıtmak için aktardım. Çünkü genellikle her yeni dönemde bir dönemeç alınırken, aradaki farkı, eski ile arasındaki farkı çok daha açık seçik gözler önüne serebilmek için, geçmişin muhasebesi yapılırken ister istemez kusurlar abartılır, hatalar öne çıkarılır. Kimileri için bu hatta ret ve inkâr halini alır. Onların da kusurları olmamış mıdır, elbette vardır, kim bilir ne kadar. Ama aynı zamanda en azından şunu söyleyebiliriz eski yoldaşlarımız için: *'Onlar özü ile sözü, düşünce ile davranışları bir olan insanlardı. Ne düşündülerse onu gerçekleştirmeye, yaşamlarını da ona uydurmaya çalıştılar. Komünist olarak yaşadılar, komünist olarak öldüler.'"*

N. Sargın, Parti Meclisi kararı ile ilgili ilginç bir açıklamada da bulunur. Bu konu ilk kez, Parti Meclisi öncesi GYK toplantısında görüşülmesi sırasında bulunamamıştır. O gün ve ertesi günkü Parti Meclisi toplantısına rahatsızlığı nedeniyle katılamamış ve onun yokluğuna rağmen SBP'ye katılma ile ilgili eğilim kararı çıkarılmıştır. Son olarak GYK'de Kongre'ye sunulacak bir karar taslağı haline geldiğinde de şunları söyler:

> Parti'nin önüne koyduğu hedeflerden biri olan 141/142'nin kaldırılması gerçekleşinceye kadar, ben kişisel olarak Parti'nin aynen devamından ve bütün gücünü buna sarf etmesinden yanaydım. Ama artık bunu gerçekçi bulmuyorum. Çünkü eğilim kararından sonra buna göre tutum almaya yönlenmiştir partililer. Bu yüzden de tasarının lehinde oy kullanacağımı söyledim.

N. Sargın, niçin böyle düşündüğünü, neden aynen devamından yana olduğunu şöyle açıklar:

> ... diyoruz ki, 70 yıllık bir geleneğin devamcısıyız. Arkadaşlar o insanların kimi hapislerde yitip gitmiş, kimi sefalet içinde ölmüş, kimi sürgünde can vermiş, kimi vatandaşlıktan atılmış, dönememiş yurda. O insanların aklanması gerek her şeyden önce arkadaşlar, bir komünist olarak aklanması gerek. Bugünkü söylemler içinde değil, kendi söylemleri içinde aklanmaları gerek ... bunu gerçekleştirmeliyiz, bu görevimizi başkalarına bırakamayız.

O sırada Menderes ve arkadaşları aklanmıştır.

N. Sargın, bu olay ile bağını kurarak Kore Savaşı'nı; 6/7 Eylül'ü, İstanbul'un o sırada ne hale düştüğünü, gayrimüslimlere Demokrat Parti'li militanlarca neler yapıldığını ve kendilerinin 44 kişi olarak *tahrik ve teşvik*ten yakalanmalarını anlatır:

> Kafamızda hep aynı soru: *"Niye biz de başkası değil?"* Bir neden arıyoruz... çok sonraları öğrendik gerçeği. Gece Menderes bizzat gelmiş Emniyet'e, *"50 komünisti yakalayın da bu işi komünistlerin üzerine yıkalım"* demiş. Nöbetçi komiser Rüştü, öyle fazla araştıracak durumda da değil. Aklına o anda kimler geldiyse yazmış. Hatta bir ölüyü bile öldüğünü bilmediği için listeye dahil etmiş. Kendince bir liste yapmış 50 kişilik, bunlardan 44'ü yakalanmış... Bütün bunlara rağmen Mendereslerin aklanması gene de iyi olmuştur. Partimiz bunu desteklemiştir. Ama niye sadece onlar?... Bizimkiler de bir komünist olarak aklanmak durumundadırlar... bunu Menderes'e yapıldığı gibi Özal'a bırakacak değiliz.

N. Sargın, TBKP sürecini terk eden TİP'lilere de göndermelerde bulunur:

> Eski çok büyük bir çoğunluğu beni izlemedi. Fikret der ki: *"Hak bellediğin yolda yalnız gideceksin."* Elbet yalnız gitmeyi kimse istemez. Ama hak bellemişsen gidersin. Şimdi aradan bu kadar ay geçtikten sonra, Partimizin Büyük Kongresini yapmakta olduğumuz şu anda geriye baktığım zaman, kesinlikle inanmaktayım ki, o sırada sadece bir işi yarıda bırakmamak için buna *"evet"* demişsem, şimdi Türkiye'de hareketin gelişimi açısından çok büyük bir iş gördüğümüz kanısındayım ve bundan dolayı da çok memnunum... onlar da bakıyorsa geriye şimdi, herhalde artık eski düşüncelerinde olmayacaklardır. Hatta belki kendi kendilerine, *"hata mı ettik yoksa"* diye düşünüyorlardır, en azından" diyor ve: *"Eğer o günden bu yana bu yolu beraber yürüyebilmiş olsaydık, bugün vardığımız nokta şimdikinden çok daha ileride olacaktı, diye düşünmekteyim. Ne kadar anlayışla karşılasam da davranışlarını, gene de acınmamak, aynı yolu birlikte yürümeyi gerçekleştirememiş olmaktan dolayı acınmamak elde değil.*

N. Sargın, şimdiye kadar bulunduğu yerlerde kendi özel istek ve gayretiyle bulunmadığını; hemen hepsinin *"Sen burada mutlaka lazımsın"* dedikleri için yüklendiği görevler olduğunu, o görevleri özel olarak arzu etmediğini, ama bir komünist olarak daha ilerisini değilse bile, iki şeyin gerçekleştiğini gözleriyle görebilmek istediğini, birincisinin *"60'lı yıllardan sonra çıkan TİP-TKP ayrılığı"* olduğunu, bunun bir gün mutlaka ortadan kalkmasını istediğini belirtir.[17] Bugün bu iki isteğinin de gerçekleştiğini, önce artık yolun sonuna geldiğini hissettiren anlatımı ile[18] ve sonradan açık

---

[17] N. Sargın: "Boran yoldaşıma da hep aynı şeyi tekrarlamışımdır, belki ben eski kuşağın son halkasıyım, ama bu iş bizim kuşağın meselesidir. Daha sonraki kuşakların, gençlerin bu işte hiç dahli yok. Gerçi bizim de yok, kendi kendine oluşmuş, daha doğrusu büyük ağırlığıyla nesnel koşulların yarattığı bir durumdu bu, ama bizim kuşağın zamanında olmuştur. O halde bu sorunu çözmek de bize düşer. *İkincisi* ise şu idi: *O yılları yaşayanlar bilir, bütün komünistler adeta ikinci bir kimlik edinmiş durumdaydı.* Kendimize başka bir kimlik edinmiş gibi konuşmak, davranmak, her şeyi, ağzımızdan çıkan her sözü, her davranışımızı kılı kırk yararcasına hesap etmek zorundaydık, dışımızdaki büyük çevrenin bize karşıt, karşıtın ötesinde düşman olduğunu bilerek. Görüşlerinden ödün vermeden ve de esmayı üzerine sıçratmadan ilişki, iletişim kurabilmek. Devamlı bunun sıkıntısını çeker durumdaydık. O yılları düşünün, o yıllarda yaptığımız işleri, bizi kuşatan çevreyi düşünün, çok zaman sizi gerçek kimliğinizle bilmeme durumunda olmalarının sıkıntısını düşünün. Hep ümidim, beklentim, bir gün gerçek kimliğimle ve kişiliğimle herkesin arasında rahat dolaşabilir, karşılarında rahatlıkla konuşup düşüncelerimi aktarabilir ve aynı ilişkileri gerçek kimliğimle de rahatlıkla gerçekleştirebilir durumda olmaktı."

[18] N. Sargın: "Bugün burada bu kongrenin yapılmasıyla, ben şimdiye kadar üstlendiğim şekilde bana verilen görevleri bu çerçeve içinde artık tamamlamış olduğumu düşünüyorum. Aslında bunu çok önceden beri düşünmekteydim. Ama her zaman yeni bir görev geldi, reddedemeyeceğim bir görev olarak geldi karşıma. Yapmak zorunda hissettim kendimi. Becerebildiğim ölçüde, bütün gücümü kullanarak yapmaya çalıştım. Ama şimdi artık burada son noktasına kadar geldi diye düşünüyorum. ... Bir kere şunu, bir örnek olacak olsa bile eğer, böyle bir örneğin de olmasını çok eskiden beri düşünmekte ve istemekteydim: Arkadaşlar; herhangi bir mevkiden, bir merciden insanların ya ölerek ya da hırlaşarak -affedersiniz- veya devrilerek mi ayrılması gerekir? Hayır; *'çekilme'* diye bir şey de olmalıdır, bu da düşünülebilmelidir. İnsan bulunduğu yerden çekilebilmelidir. Daha

olarak GYK'nin de üstünde en üst organ olan genel kurula başvurarak dile getirir: *"Bu kongrede herhangi bir kurul veya merciye aday olmayacağımı yineliyorum. Beni anlayışla karşılayacağınıza ve bağışlayacağınıza da eminim."* N. Sargın, bunu söyledikten sonra hemen kürsüden inmez, sözlerine devam eder:

> ... insanlığın prehistorik dönemi ancak sömürüsüz bir dünyaya erişildikten sonra kapanacaktır. İnsanlığın ilk dönemi, ilkel komünal toplum sömürüsüz bir düzendi, ondan sonra sömürünün değişik çeşitleri olan dönemler birbirini izledi, sonunda gene sömürüsüz toplum düzeni. Sömürü devam ettiği sürece, insanların insanca, insan kişiliğini geliştirerek gerçekten insanca, dopdolu yaşama olanağı bulabileceklerini sanmıyorum. ... Eskiden gençliğin çok hoşlandığı ve durmadan tekrarladığı bir slogan vardı: *"Gençlik gelecek, gelecek sosyalizmdir."* ... Arkadaşlar, biz insan olarak, biz kendi kendimize, kendimiz için bu vaadi verdik, vaadimizi tutacak, dünyayı değiştireceğiz... Sözlerimi, aziz hatırası önünde tazimle eğildiğim Boran yoldaşımın bir tümcesi ile bağlamak istiyorum: *"Selam dünyanın ve Türkiye'nin aydınlık geleceğine"* (Uzun süren alkışlar).

N. Sargın: *"Teşekkür ederim arkadaşlar, sağ olun, var olun."* Yeniden ayakta yoğun alkışlar, *"Başkan Sargın, Başkan Sargın"* sesleri ve tempolu alkışlar... N. Sargın yeniden kürsüye döner, *"Bu, bana verilebilecek en büyük veda hediyesidir. Çok çok teşekkür ederim, sağ olun"*. Yeniden *"Başkan Sargın"* sesleri ve şiddetli alkışlar... Bu karar salonda bomba etkisi yapmıştır.

N. Sargın, Kongre'yi bir imkân olarak değerlendirmiş ve görevi orada teslim etme düşüncesini gerçekleştirmiştir. İkincisi, yasallaşma konusunda arkasının fiilen boşaldığını ve daha sonraki faaliyetin çok usulen bir faaliyet olacağını görmüştür. A. Atalay, "Sargın'ın hayatında istifa mekanizması yoktur. Hiçbir yerden istifa etmemiştir. Mümkün değil. Adam baştan görev alınca, bana da söyledi: *'Ben kendime şunu demişimdir. Kardeşim, madem aldın bu görevi, nihayetine kadar götüreceksin. Yoksa niye aldın? Bunu baştan düşüneceksin'* diyen bir psikoloji. Başkanlık görevini, kendisine sorsanız, hiçbir zaman düşünmez. Ama koşullar onu o noktaya getirdi" diyerek ekler:

---

fazla yararlı olabileceğini düşündüğü başka görevler varsa, o zaman çekilmesini bilmek gerekir. ... Hareketin içinde yer almaktan başlayayım; 46'dan 91'e 45 yıl, örgütlü bir partili olarak bundan ancak bir yıl eksik, yani 44 yıl; kurul üyesi olarak, en üst kurulun üyesi olarak 64'ten bu yana 27 yıl, genel sekreter ve genel başkan olarak, çok az bir süre dışında 66 ile 91 arası, demek ki 25 yıl ve nihayet bulunduğum son kongreden bu yana 12 yıl geçirdim ben. Arkadaşlar, bunlar yeteri kadar uzun zamanlardır. Ve de, bunların hepsini birden göz önüne aldığımda, *'artık yeter'* diyorum."

İşin açığı da, hakkını verdi yani. Bu kadar tarih mücadele vermiş ve emeği geçmiş bir insanın, kongre önünde görevi bırakmasını anlayışla karşıladığım için, bir örgüt adamı olarak çok doğru görmedim, ama çok fazla ısrar etmedim. Benim açımdan doğal olanı, Nabi'nin genel başkan olması ve zaten usuli bir iş vardı geride kalan. Bu usuli işi de araya giren neyse kapanana kadar götürecektik. Orada da uluslararası süreçler başlayacaktı. Benim açımdan durum buydu. Ama orada Sargın aday olmayacağını söyleyince Sıtkı ve benzeri gibi arkadaşlar, onu da makamda görmek, TBKP'yi emin bir ele bırakmak istedikleri için ısrar ettiler. Diğer taraftan birdenbire ortalıkta *'ya öyle olacaksa TBKP'yi feshedelim, bu Kongre'de kapatalım gitsin'* söylemleri ortaya çıktı. O, benim açımdan çok hayrete mucip bir olaydır. Sargın görevi bırakıyor diye TBKP'yi feshetmenin çok abuk sabuk bir şey olduğunu, bir usul olduğunu, bunu tamamlamak gerektiğini, orada makul düşünen insanlarla birlikte söyledik. Ama çok ilginçtir.

Daha sonra konukların konuşması yer almaktadır. Yurtdışından katılan 19 yabancı konuk içinde 15 kişi Komünist ve sosyalist parti temsilcileridir. Bu temsilcilerin konuşmaları içinde İngiliz Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi John Hawlet'ın ilginç konuşmasından alıntılar verilmiştir.[19]

Alman Komünist Partisi Başkanlık Kurulu üyesi Werner Cieslak'ın önemli vurgular içeren konuşmasından kısa bir alıntı verilmiştir.[20]

---

[19] John Hawlet: "Geçen yıl özellikle Doğu Avrupa'da halkın hoşnutsuzluğu nedeniyle komünist hükümetlerin çekilmesi ve yerlerini kapitalist partilerin almasına yol açan bir dönüm yılı oldu. Sovyetler Birliği'nde yaşanan kargaşa ve zorluklar, bazılarının sosyalizmin yok olduğu, kapitalizmin zafer kazandığı görüşüne kapılmasına neden oldu. ... partimiz bu analizlerin karşısındadır. 300 yıldır işsizlik, evsizlik, eğitim, sağlık, yoksulluk, uyuşturucu sorunlarını tek bir ülkede bile çözümleyemeyen kapitalizmin tarihsel anlamda zafer kazanmasının imkânsızlığı ortadadır. ... kapitalizm yalnızca Batı Almanya ve Güney Kaliforniya demek değildir; 3. Dünya'nın, nüfusun üçte ikisinin geceleri aç yattığı zor durumdaki ülkelerini de içerir. Batı Almanya ve Kuzey Amerika'daki göreceli yüksek yaşam standartlarının bedeli daha önceki sömürge ülkelerin sırtından ödenmiştir. ... Sosyalizmin inşasında tam bir demokratik katılım gerekir. Çalışanlar adına sosyalizm tek bir parti ya da hükümetçe kurulamaz. ... Çalışanların devleti olarak düşünüldüğü halde sosyalist, komünist partiler içinde komünist davranış normları bozuldu. Demokratik merkeziyetçilik bürokratik merkeziyetçiliğe kayarken partiler içinde hizipler, gruplaşmalara yol açtı. ... bazıları komünist partinin öncü rolü gibi anlayışların eskidiğine inanıyorlar. Partimiz bu görüşü paylaşmıyor. Tüm diğer partiler gibi işlemeyen mekanizmalarımızı yeniden incelemek ve temel ilkelerimizi yeniden gözden geçirmek zorunda kaldık. İnancımız ilkelerimizin doğru ve geçerli olduğudur. Sorun bu ilkelerin nasıl yaşama geçirileceği sorunudur. Öncü rol kurallarla konulamaz. Öncü rol için savaşılmalı, sürekli olarak normal demokratik politik rekabet içinde kazanılmalı ve savunulmalıdır. ... demokratik merkeziyetçi disiplin de dayatılamaz. ... partinin tabanının tam demokratik tartışma ortamı üzerinde temellendirilir... Gelecek hâlâ tümüyle sosyalizmin. ... *Yaşasın Marksizm. Yaşasın enternasyonalizm.*"

[20] Werner Cieslak: "... aranızda kendimi çok rahat hissediyorum. Irak'a gönderilen insanları düşündükçe böyle hissediyorum. ... NATO bir barış aracı olamaz. Bu, özellikle bir patlamanın çok büyük bir tehlike oluşturacağı Körfez için de geçerlidir. ... ABD emperyalizminin yanı sıra Alman emperyalizmi de vardır. ... Avrupa'da barış için birçok insan yürüyor. İstekleri şu: Petrole karşı kan akıtılmasın... Geldiğim zaman bir yoldaş enternasyonalizmin hâlâ geçerli olup olmadığını sordu bana çekinerek. Eğer günümüzde uluslararası şirketler, emperyalizm sürüyorsa enternasyonalizmin önemi daha artmışır. Emperyalizm güçlerini koruduğu sürece direnişe... hakkımız

W. Cieslak, konuşmasını N. Hikmet'in şiirinden ezberlediği sözlerle şöyle bitirir:

"Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
Bu hasret bizim"

"Hep birlikte nerede olursak olalım bu hasretin gerçekleşmesi için mücadele edelim. Yalnızca bu ülke için değil, tüm dünya için. Bizi ne Allah ne başka bir güç kurtaracaktır. Bizi kurtaracak olan kendi kollarımızdır."

İzmit TBKP'den bir grup, Zonguldak kömür işçilerinin savaşımını destekleyen bir mesajı Kongre adına telgraf olarak çekilmek üzere Divan Başkanlığı'na iletir.[21] İkinci günü S. Coşkun'un Çalışma Raporu üzerinde yaptığı önemli eleştiriden bazı alıntıları Ek 7'de bulacaksınız. Diğer konuşmacılar da çoğunlukla partinin yenilenme politikası, Tezler ve Zonguldak işçilerinin direnişi karşısında alınan tavırları eleştirmişlerdir.

Kongre kararları içinde en önemlisi "TBKP'nin Geleceği Üzerine" alınan 1 nolu karardır. Özetle *"Anayasa Mahkemesi'nde Partimiz hakkında açılan dava"* devam ettiği ve yasal engellerin varlığını koruduğu koşullarda *TBKP'nin, bu engeller aşılıncaya kadar, tüzel kişiliğini merkez organlarıyla sürdürmesi,* bu sağlanınca tüzel kişiliğinin bütünüyle sona ermesi kararıdır. Bunun dışında tüm TBKP üyelerini SBP içinde yer almaya, bu partiyi geliştirip güçlendirmeye çağırır. TBKP üyeleri bu yolla yasakların kalkmasına da daha büyük bir katkıda bulunacaklardır. TBKP'nin tüzel varlığının sürdüğü durumda, TBKP üyeliğini devam ettirenler merkez üyesi olarak kalabileceklerdir. Yönetim organları bu doğrultuda oluşturulur.[22]

---

olacaktır. ... Marx *'dünyayı yorumlamak değil, onu değiştirmek gerekir'* derken çok önemli bir şey söylüyordu. ... bazı düşünürler artık işçi sınıfının öncü rolünün önemini kaybetmeye başladığını düşünüyorlar. Şu anda işçileri büyük eylemler gerçekleştirmiş olan bir ülkede bulunmaktan mutluluk duyuyorum..."

[21] İbrahim Işyar ve İzmitli grup, *agy*, s. 63. "Bugün, ülkemizde yüzbinlerce maden işçileri, Metalurji işçileri ve kâğıt işçileri ekmekleri ve onurları için grevdeler; Zonguldak kömür işletmelerinde çalışan onbinlerce işçinin grevi ve mücadeleleri işe başlayan grevlerde başlangıcı aynı zamanda ise dönüm noktasıdır. Rejimin yasaklarını fiili olarak aşan, insanca yaşam mücadelelerinde kararlılık gösteren ve Ankara'ya yürüyüşleri sırasında tüm toplumun desteğini yanlarına alan Zonguldak kömür işçilerinin zorlu ve onurlu mücadelelerini destekleyen, yürüyüş sırasında ölen işçilerin ailelerine ve sendikaya başsağlığı dileyen birer telgrafın kongre kararıyla çekilmesini öneriyoruz."

[22] B. Dere: Dr. Ahmet Nihat Sargın Genel Başkan, N. Yağcı Genel Sekreter, *GYK Asil Üyeler:* M. Bozışık, Ş. Bakırsan, R. N. İleri, İ. C. Şenoğuz, M. Salmanoğlu, A. Atalay, A. Kardam, Y. Selek, Z. Vardal, V. Pekel, H. Ceylan, M. Alçınkaya, N. Demirci, M. Kasa, Oktay Yazıcıoğlu, Alaattin Taş, Atilla Tanılkan, Melek Nurlu, Gencer Uçar, Hüseyin Çakır, Nevzat Deringöl, Hamdi Maskar, Gür Hazar, Ali Hikmet Fırat, İnci Işbulur, İlhan Işıktaş, Zehra Tan, Osman Özdemir, M. A. Bekmez, Gürsel Demirkol, Binali Seferoğlu, Ziya Yavuzeş, Hasan Bektaş.

TKP-TİP ve TBKP'nin politik mücadelesine ilişkin belgelerin Türkiye Marksist hareketinin düşünce ürünlerinin toplanması, düzenlenmesi ve ilgilenenlerin kullanımına açılması için gerekli çalışmaları yapmakla GYK görevlendirilir.[23] (TÜSTAV bu karar doğrultusunda kurulmuştur, N.B.)

C. Kıral, TBKP'nin legalden kapatılmasına da karşı çıktığını, çünkü TBKP'nin legale çıkması doğru ise, kapatılmasının yanlış olduğunu; o tarihlerde biraz daha gayret gösterilmiş olsa, gerçekten de yasal çalışma hakkının kazandırılabileceğini belirtiyor ve: *"Kapatır, mahkemeye gidersin, bir şey olur yani, yeter ki sen ona niyet et. Ama bizim arkadaşlarda bu yoktu. Samimi değildiler. '70 senelik illegal bir Partiyi legal delegelerle kapattılar'. Bu yanlış bir şeydi"* diyor. Partinin girdisi, çıktısını o insanların bilmesinin olanaksız olduğunu ve mal varlığı ile ilgili bazı tartışmaların ortaya çıktığını, *"Kongre ibra etti"* dediklerini, TBKP'nin mal varlığına geri dönülemeyeceğini[24] ve partinin o tarihlerde gerçekten legale çıkabileceğini, hem dünya konjonktürü hem Türkiye'deki durumun elverişli olduğunu; FKP MK'den bir arkadaşının, *"Tam legale çıkacaktınız, niye kapattınız Partiyi?"* diye sorduğunu; bunun sadece Türkiye'yi ilgilendiren bir olay olmadığını; bütün dünyadaki komünist partilerin zaman zaman legal ve illegal yaşadıklarını, ama hep var olduklarını belirtiyor.

Yedek Üyeler: Jale Mildanoğlu, Zihni Aydın, Çetin Uras, Selçuk Özdemir, Ayşe Tülay Pekinöz, Burhan Adamey, Ali Dikici, Ayşe Yanık, Sabahattin Moray.

Merkez Disiplin Kurulu Asil Üyeleri: İ. Erdinç, Halil Oyman, İsmet Erol, Abbas Keskin, İsmail Kayhan, Hasan Ergün, Güzel Taşdelen. *Yedek üyeler:* Müştak Müstecaplıoğlu, Nuri Oğuz, Atilla Saygı.

Merkez Denetleme Kurulu Asil Üyeleri: Sadettin Uçkun, M. Üstün Sayın, Bahattin Işıktaş, Muhsin Aydın, Ayten Şengör. *Yedek Üyeler:* İsak Altınsoy, Faik Batur.

[23] 46. *agy*, s. 391.

[24] C. Kıral : "Farklı bir durum var ortada. Çünkü her şeyi illegalde biriktirmiş olan bir Partinin, oradaki Kongreye sunulan raporla ilgili değildir hayatı. Daha farklıdır. O yüzden de orada, Partinin kapatılması ile ilgili olarak verilen karar sadece bu açıdan bile yanlıştır. Böyle bir şey doğru değildir. Benim benimsemediğim bir şeyi, bazı insanlar *'artık komünist partisine gerek yok'*derler. Çok doğaldır. Burada, çekinecek bir taraf da yok. Basar giderler. Bırakırlar insanlara, başkalarına, onlar da yürütürler. Nitekim böyle bir ekip de vardı. Boz Mehmet, R. N. İleri, Ş. Bakırsan. Ayrıca böyle bir ekip bulunurdu Türkiye'de. O ekibe de Parti bırakılırdı, kendileri de giderlerdi. SBP mi kurar, BSP mi, KSP mi ben onu bilmem artık, ondan sonrası çok enteresan değildir. Ha, o gelen insanlar bunu yürütürler miydi? Bence yürütürlerdi. Ama yürütemezlerse de, ayrılanlar olmazdı. Bunlar, bana yâr olmayanı hiç kimseye yâr etmem deyip Partiyi kapattılar. Hem de öyle kapattılar ki, bu kapatma meselesinde de, kapatırken de kişisel çıkar umdular. Partinin mal varlığını SBP'ye aktarmak, ama kendi varlığını devam ettirmek gibi. Ne için? Anayasa Mahkemesi'ne muhatap olmak için ve vakıf kurma hakkını da alarak. Şimdi çok açıktır: Bu Parti kapatılacak, kapatıldığı zaman Vakfı kuran kurucu olacak ve sonsuza kadar da kurucu kalacak. Peki bir Komünist Partisi veya herhangi bir Parti neden var olur dünyada? Herhangi bir Mahkemeye muhatap olmak için değildir. İktidar olmak içindir. İktidar olmaktan vazgeçti isen Partiden de vazgeçersin. TBKP kapatıldığı halde, kâğıt üzerinde var gibi gözüktü. Neden? Çünkü alınan karar öyle. Bu, bazı insanlara Kongre kararı ile sahibi olma hakkını verir. Hepsi de bundan ibarettir."

YEDİNCİ BÖLÜM

SBP, TBKP Olgusu ve TBKP'nin Kapatılması

I) MARKSİST SOLDA BİRLİK GİRİŞİMLERİ

1990'larda TBKP'nin yanı sıra solda yeni bir parti girişimi sürmektedir. İlk zamanlar bu oluşuma sıcak bakmayan TBKP'nin üst yönetim düzeyindeki kişileri, TBKP'nin yasallaşması amacından çok birlik girişim çalışmalarına daha gönüllü olarak katılırlar. Özellikle TKP ile II. TİP sürecinde yaşananları tek taraflı değerlendirerek etkisinden hâlâ kurtulamayan veya aşamayan TBKP içindeki TİP'li kadrolar için bu, daha kolay olur. Ayrıca gerek yurtdışı, gerekse yurtiçinde TBKP üst yönetiminde birinci derecede sorumluluk üstlenmiş TİP'li kadrolar da tüm solun birliğini daha öne çıkarır.

Diğer taraftan TBKP'nin yasallaşmasına devletin verdiği yanıt sert, yıpratıcı ve çözücüdür. Böylece, TİP-TKP birlik süreci sırasında atbaşı beraber giden, TİP kadrolarının ve kendilerine yakın aydınların da yer aldığı solda birlik girişimine katılma daha çok tercih edilir. TBKP'nin yasallaşması, TKP'nin yasallaşma amacı olarak dar bir noktadan algılanmaya başlanınca çözülme daha da kolaylaşır. Yurtdışındaki TKP kökenli kadrolar da solun birliğine yönelik farklı çözümler üreterek TBKP sürecinden koparlar. Oysa, TİP-TKP Birliği, üst düzeyde alınmış politik bir karardır ve bu karar gereğince yurtdışı kadroların belli sürelerle yurda dönüş yapmaları gerekmektedir. Yurtdışı kadrolar, kendilerini Kutlu-Sargın davası için

yurtdışından dayanışmayı örgütlemekle sınırlandırırlar. TBKP'nin yasallaşma savaşımı, cezaevinde bulunan iki lidere, avukatlarına, Parti tabanına, dayanışmayı sürdüren yabancı grup ve kişilere kalmıştır. Yurtiçinde ise, TBKP üst yönetimindeki TKP'li kadrolar Kuruçeşme'nin ardından gelişen sol birlik çalışmalarına TBKP heyeti adına katılırken giderek onun bir parçası olmuşlar, TBKP'nin yasallaşması yerine yenilenme söylemlerine ve TBKP dışı birlik çalışmalarına ağırlık vermişlerdir.

N. Yağcı'nın, SBP görüşmeleri inisiyatif düzeyindeyken farklı, tahliye sonrası daha farklı bir yaklaşım içinde olduğu; cezaevindeyken ifade ettiği görüşlerle, çıktıktan sonraki görüşlerinde ciddi farklılıkların bulunduğu; konuşma ve davranışları ile çubuğu SBP'ye doğru evrilme dönemine çoktan büktüğü gelişmeler içinde saptanan bir olgudur. 3.12.1989 tarihli *Tempo* dergisinde görüldüğü gibi, cezaevinde N. Sargın ile birlikte hareket etmiştir: *"İstanbul'da süren birlik tartışmalarına partimizin katılmasını onaylıyoruz. Biz yasal komünist partisini tek başımıza oluşturmayı ve kurmayı hiçbir zaman düşünmediğimiz gibi aynı parti içinde olmasak bile bütün sol ile şu veya bu birliktelikler içinde olmaya her zaman özen gösterdik. Bu tartışmaların hemen kısa zamanda birlik yönünde sonuçlanacağını düşünmemek gerekir. Tartışmalar sol içinde yakınlaşma, olumlu diyalog ortamı sağladığı ölçüde yararlıdır. Biz tartışmaların bu yönde gelişeceğini umuyoruz."*

TBKP yöneticileri 8.12.1989'da *"İllegal çalışmayı sona erdiriyoruz"* diyerek ortaya çıkıp, *"Türkiye'de çağdaş, yığınsal, geniş bir komünist partisine ihtiyaç olduğunu, bunun ülkedeki tüm Marksistlerin, komünistlerin eseri olacağını"* söylediği andan itibaren, Kuruçeşme'de toplanan Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu'nun içinde yer alanlar arasında bazı görüşler ileri sürülür. Çünkü TBKP sözcüsü U. Coşkun, kendilerini, çağrı niteliğinde de olsa *"Komünist Partisi'nin bileşenleri"* olarak görmektedir. Bu çağrı üzerine 12/15.12.1989 tarihli basındaki haberlerde Marksistlerin TBKP'ye *soğuk* baktıklarına tanık oluyoruz. S. Aren ise, *"TBKP'nin kendi kimliği ile ortaya çıkmasını çok olumlu niteliyorum. Böylece bir tabu yıkılmış, demokrasi önündeki bir engel TBKP'li arkadaşlar tarafından kaldırılmış olmaktadır. TBKP'nin öngördüğü, bütün sol çevrelerin katılıp oluşturacağı bir komünist partisi kurulması sürecine ben de katılmak isterim"* biçiminde olumlu bir yaklaşım içindedir.

Bu arada 17.12.1989 tarihli basından, SHP'den ayrılan K. Anadol ve Hüsnü Okçuoğlu'nun TBKP'nin "ortak parti" çağrısına "evet" dedikleri, ancak K. Anadol'un, *"... Tek hareketin damgasını taşımayan, şiddeti reddeden, demokrasiyi savunan, parlamentarizmi savunan, her türlü diktatörlüğe karşı çıkan bir anlayışta ortak, tüm sol grupların bir araya geldiği, çağdaş ve yığınsal bir Marksist parti hareketi oluşursa onun içinde yer almaktan onur duyarım"* dediğini öğreniyoruz.

1990 yılının ilk günlerinde Birlik çalışmalarının hızlandığını görüyoruz. 6 Ocak 1990'da *"Sosyalistler arası birliğin teorik ve tarihsel arka planını, imkân ve şartlarını tartışmak"* amacıyla 1989 yılı Ağustos ayında bir araya gelen 200'e yakın sosyalistin görevlendirildiği Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu (BTDK) halka açık "Sosyalist Birlik" adıyla ilk toplantısını düzenler. Beşiktaş Anıl Düğün Salonu'unda gerçekleşen "Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi" konulu 26 imzalı bir tebliğ ve 19 imzalı tezlerin sunulmasının ardından çeşitli çevre ve kişiler görüşlerini açıklarlar (7.1.1990 Cumhuriyet).

Marksist Solda Hareketli Günler

6.2.1990 tarihli *Güneş* gazetesinde. Marksist bir parti kurma çabasında olan bir grubun, 10 Mart tarihinde Ankara veya İstanbul'da bir toplantı düzenleyecekleri; TBKP, TSİP ve SP'den ayrılanların da yer alması beklenilen toplantıya, Marksist olarak bilinen ve daha önceden izledikleri tutum nedeniyle bir araya gelebilecekleri düşünülen sosyalistlerin çağrılacağı haberi yer almaktadır.

Mart ayının başında ise, yeni bir sosyalist parti kurma hazırlıklarına katılan S. Aren, sosyalizmin yeni tanımını, *"Kurulacak partinin, demokrasiyi bütün boyutlarıyla benimsemiş ve Marksist teoriyle bağdaştırmış olması, eski, çok dar işçi sınıfı yorumlarından kurtulması gerekir"* biçiminde ana hatları ile belirlerken; M. A. Aybar, *"Yeni bir 'işçi partisi' kurma hazırlığındayız"*; Ç. Anadol, *"TBKP'nin izlediği yol diğer Marksistlerden ayrılıyor"*; E. Kürkçü, *"TBKP, burjuvazi nezdinde meşruiyet arayışında"*; S. Savran, *"Devrimci, sosyalist bir alternatif gerekli"*; D. Perinçek, *"Bu koşullarda düzenle bütünleşme anlamında yasallaşma gaflettir"*; M. E. Sert, *"Komünist partisinin örgütlenmesinde özgür olması inancındayız"*; O. Çalışlar, *"Devletçi sosyalizmden arınmış birleşik sosyalist partiye ihtiyaç var"*; Y. Büyükdağlı, *"Sosyalistlerin birliği düzenden kopuşla gerçekleşebilir"*; G. Gürsoy, *"Kaşarlanmış burjuva politikacılarının yüreklerini yumuşatmak için dil dökmeyi yararlı bulmuyorum"*; N. Satlıgan, *"Yasal faaliyet, hangisi olursa olsun her siyasal hareketin elbette hakkıdır"* demektedirler (4.3.1990 Cumhuriyet).

Kuruçeşme çıkmazı. Kuruçeşme tartışmaları, *"reformcularla birlik olmaz"* diyenler ile bu fikri saçma bulanlar bir türlü uzlaşma noktasına ulaşamadıkları için düğümlenir. Kuruçeşme'nin önde gelen isimlerinden E. Kürkçü, reformcu olduğu gerekçesiyle TBKP'yi dışlama yanlısıdır ve son dönemlerde, "Devrimci Sosyalist Blok" adını verdiği bir platform için çalışmakta, Y. Küçük'ten Troçkistlere kadar uzanan bir ittifak cephesine ve bu cephenin çıkaracağı dergiye kafa yormaktadır ve kurulacak yasal Marksist

partiden yana değildir. Necmi Demir de ona yakın düşünmektedir. SP'den ayrılan Halil Berktay ve Oral Çalışlar, *reformculuk-devrimcilik* ayrımını boş bulup tek bir yasal Marksist partiden yanadırlar. Kuruçeşme sürecinin parçalarından olan Yeni Öncü grubu ise, *"Bugün solun ruh hali henüz yasal bir partiye elverişli değil"* demekte; ama TBKP'yi oluşan platformlardan dışlama fikrine karşı çıkmaktadır. Basın, G. Gürsoy ile Ç. Anadol'un Kuruçeşme'den yasal Marksist parti toplantılarına yatay geçiş yaptıklarını belirterek, *"Yeni partinin aktif girişimcileri olarak her yere yetişiyorlar. Söz konusu yasal Marksist parti Aziz Nesin ve Sadun Aren tarafından başlatılan ve kamuoyunda ÇAN projesi diye anılan girişimin ta kendisi"* yorumunu yapmaktadır (18.3.1990 Sokak).

M. A. Aybar'la görüşme. 18.3.1990 tarihli basında Ç. Anadol, G. Gürsoy ve Z. Dicleli'nin katılımı ile Bebek'teki evinde yapılan son toplantıda, M. A. Aybar'ın TBKP'ye olan antipatisini TBKP'li Z. Dicleli'nin önünde dile getirdiği, geçmişin özeleştirisinin yapılması gerektiğinden dem vurduğu; Z. Dicleli'nin de *"TBKP dahil bütün grupların bir özeleştiriye ihtiyaçları olduğunu"* söylediği; M. A. Aybar'ın grupların birleşmesiyle kurulacak bir partiye karşı olduğunu da vurguladığı, ama Z. Dicleli, G. Gürsoy ve Ç. Anadol'un *"Yeni yasal Marksist partide gruplar değil kişiler temsil edilecek. Bu arada bazı eski yapılar da dağılır"* biçiminde ısrarcı davrandıkları haberleri yer almaktadır.

15 Nisanda İstanbul'da yapılacak geniş katılımlı toplantı sonucunda yasal Marksist parti kurulacağının açıklanması beklenirken, TSİP ve TBKP'nin toplantıya sıcak baktığının öğrenildiği; toplantı öncesi bir araya gelen bağımsız aydınların, SP'den ayrılanlar, TSİP ve TBKP çevrelerinin, daha fazla uzatmadan gelecek seçimlere katılmak üzere yasal Marksist parti kurmanın kaçınılmaz hale geldiği görüşünde birleşirken, gecikmelerin sol harekette bıkkınlık ve erozyon yarattığına dikkat çektikleri; 15 Nisanda yapılacak toplantıya, partinin kurulmasına katkıda bulunacak kişilerle, sendikal hareketin, odaların, demokratik kitle örgütlerinin eski ve yeni yöneticilerinin de çağrılmasının kararlaştırıldığı; yaklaşık 100 kişinin katılacağı 15 Nisan toplantısında tabandan başlayacak bir oluşum içinde yerel platformlarda seçilecek temsilcilerin katılımıyla kongre niteliğinde bir toplantının gerçekleştirilmesi yönünde kararlar alınmasının beklenildiği 18.3.1990 tarihli basında yer almaktadır.

"Önce ülkenin nasıl bir partiye ihtiyaç duyduğunu saptayalım." Bu toplantıya TBKP çevresinden Z. Dicleli, Mebuse Cinmen, Füsun Öztürk, Serhat Baysan, E. Talu, Ş. Yıldız ve Semih Gümüş katılır. 24.3.1990 tarihli *Güneş*, Z. Dicleli'nin, Türkiye Marksist hareketinde yaşanan sorunların kimlik bunalımından kaynaklandığına işaret ederek, önce ülkenin nasıl bir partiye ihtiyaç duyduğunun belirlenmesini istediği ve yeni kurulacak

partinin 1990'lar Türkiyesinin sorunlarına çözüm bulma, ihtiyaçlarına yanıt verme savıyla ortaya çıkması gerektiğini, bu kararlılığın da Nisan ayında İstanbul'da yapılacak geniş katılımlı toplantıda belirtilmesini zorunlu bulduğunu bildirmektedir.

Sosyalist birlikte iki eğilim. G. Gürsoy'la birlikte ortak imzalı *"Birleşik Yasal Bir Parti Marksist Hareketin Gereksinimidir"* başlıklı tebliğde Ç. Anadol'un, *"Sosyalist hareketin ve sosyalizm umudunun Türkiye'de siyasal platformda boş duran yerini bir an önce doldurabilmek için dünkünden çok daha iyi niyetli, yaratıcı ve yapıcı gayretlere ihtiyacımız olacaktır"* derken; *"Devrimci sosyalist bir blok"* önerisi ile bir araya gelen Filiz Karakuş, Saruhan Oluç, E. Kürkçü, N. Satlıgan, Sezai Sarıoğlu, S. Savran'ın da bulunduğu 16 kişinin *"Birlik Perspektifleri ve Devrimci Sosyalizm"* başlıklı bir tebliğ sundukları haberi 1.4.1990 tarihli *Cumhuriyet*'te yer almaktadır.

Bu sıralarda TBKP'de deklarasyoncular diye bir grup çıkmış ve birlik çalışmalarına katılmak üzere kişi kişi ayrılmalar başlamıştır. 6 Nisan 1990 günü, tahliye istemleri de reddedilince TBKP liderleri N. Sargın ve N. Yağcı cezaevinde ölüm orucuna başlarlar. Basında, ölüm orucu haberi ile beraber *Marksist parti için ilk adım 15 Nisanda* başlığı altında, yasal Marksist partinin kuruluş hazırlıklarıyla ilgili ilk adımın 15 Nisan Pazar günü İstanbul'da atılacağı; tüm Marksistleri kapsaması planlanan partinin kuruluş modeli, takviminin tartışılacağı toplantıya TBKP, TSİP yöneticileriyle M. A. Aybar ve arkadaşlarının da katılacakları; aralarında sosyalist aydınlar, TEP'in de bulunduğu yaklaşık 200 kişinin çağrılı olduğu, hazırlık komitesinin G. Gürsoy, U. Coşkun ve Ç. Anadol'dan oluştuğu bildirilmektedir (7.4.1990 Güneş).

Ölüm orucunun 9. günü, 14 Nisan 1990 günü basında *"Marksist solda yeni parti arayışı; Marksist sol partisini arıyor"* başlıkları altında *"Parti için Birlik Toplantısı yarın yapılacak"* açıklaması ve S. Aren'in parti hakkındaki konuşması verilmektedir. S. Aren, *"Marksist ve yasal olmak"* yaklaşımı ile ilgili olarak, öncelikle beraber parti kurmak istediği örgütlerin TBKP ve TSİP olduğunu; SHP'den ayrılmış olan K. Anadol, H. Okçuoğlu ve K. Ateşoğulları gibi milletvekilleri, örgüt veya yarı örgüt biçimindeki, örneğin Gelenek dergisi çevresi ya da Kurtuluş hareketinin bir bölümü de katılırsa çok memnun olacağını; kişiler hakkında bir şey söylemek istemediğini, 15 Nisanda bu konuda bir toplantı olacağını, orada kişilerin böyle bir partiye katılıp katılmayacaklarını açıklayacaklarını; olumlu tavır alan bütün kişilerle beraber olmaktan mutlu olacağını; bunda hiçbir sakınca görmediğini, parti kurmaya yatkın başka bir Marksist çevre bilmediğini; varsa memnuniyetle onlarla da beraber olacağını; önkoşul olmayacak asgari müştereklerde, birinci olarak en genel anlamda Marksist olmasının, bilimsel sosyalizmi benimsemiş olmasının gerektiğini; ikincisi, yasal

çalışmayı içtenlikle benimsemiş olmasını; üçüncüsü, hem dünyada hem Türkiye'de bütün anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünden yana olmasının gerektiğini belirtmektedir. Türkiye kamuoyu ise N. Sargın ve N. Yağcı'nın ölüm orucuna kilitlenmiştir.

"Siyasi platformda birleşmeliyiz." Z. Dicleli aynı gün, kendini Marksist ya da komünist olarak tanımlayan herkesle, sosyal demokrat partiden farklı, hatta Marksist bir partiden, kendini sosyalist olarak tanımlayan herkesin katılacağı bir partiden yana olan herkesle birlikte olmaya hazır olduklarını belirtir:

> ... Böyle bir partinin kuruluş sürecinin kimsenin başkalarına herhangi bir görüşü, yaklaşımı dayatmadan başlaması yararlı olacaktır. Bu partinin kuruluş süreci ve kuruluşu, Türkiye'deki politik gündeme demokratikleşme açısından katkıda bulunan bir süreç olmalıdır. Bunun için önemli olan kendilerini Marksist, sosyalist ya da komünist olarak tanımlayan insanların öncelikle bir siyasi platformda, programda birleşmeleri. Herkes demokratik ve insancıl bir sosyalizm anlayışında kolaylıkla birleşiyor bugün Türkiye'de. Bu olumlu bir olay. Bundan daha önemli olan böyle bir sosyalizme gitmek için bugün zorunlu olan demokratikleşmede kurulacak Marksist partinin aktif bir rol oynaması gerekmektedir, ki zaten sosyal demokratlardan Marksistleri ayıracak temel nokta, bu demokrasi anlayışına sahip çıkma noktası olmalıdır. Böyle bir kuruluş süreci hiçbir zaman tepedeki faaliyetlerle yeterli olmaz. ... mutlaka Türkiye çapına yayılmalı ve geniş katılımla, yığınsal bir parti ortaya çıkmalı.

15.4.1990 tarihli *Güneş*, N. Sargın ve N. Yağcı'nın, Marksist soldaki birlik çabaları konusunda, *"TBKP'nin geleceğine yalnızca bugünkü üyeleri karar veremez"* derken, Kuruçeşme Toplantısı için, *"Hem Komünist Partisi'nin kuruluşuna aktif destek veren hem de yeni Marksist partinin kuruluşunu başlatmayı hedefleyen bir karar çıkarsa sevinç duyarız"* yaklaşımı içinde olduklarını; K. Anadol'un bu toplantı sonucunda Yeni Oluşum grubu ile birlikte bir parti kurulması görüşünde olduğunu, böylece *"SHP'den katılacak yeni milletvekilleriyle birlikte derhal grup kurarak, yapılacak herhangi bir seçime katılabilmek için örgüt kurma zorunluluğuna da gerek kalmayacağını"* belirttiğini ve Yeni Oluşumcuların yürütme komitesi üyesi, Bursa bağımsız milletvekili Fehmi Işıklar'ın bu toplantı ile ilgili olarak, *"Sonucu biz de bekliyoruz. Geniş kapsamlı bir parti olmasında yarar var. Böylece grup kurulma imkânı da doğar"* dediğini bildirmektedir.

Marksist parti çalışmaları, sanıldığının aksine, sözü edilen 1989 Ağustos ayı çağrısı ile değil, TİP ve TKP'nin birleşme sürecine girdiği dönemde başlamıştır. Yurtdışındaki birleşme çalışması hızla devam ederken, Türkiye'de Gün, Görüş, ve Yeni Öncü gibi dergilerde sol parti TKP, TİP ve TSİP çevreleriyle bağımsız aydınların görüşleri yayımlanmış; sosyalist çevreler

zaman zaman bir araya gelerek yasal sol parti kurmanın zeminini araştırıp birlik ilkelerini tartışırken, TİP ve TKP'nin birleşerek TBKP adını alması, daha sonra da N. Sargın ile N. Yağcı'nın Türkiye'ye dönmeleri bu çalışmalara ara verilmesine neden olmuştur. TBKP dışındaki çevreler bu birleşmeyi sol parti arayışına indirilmiş bir darbe olarak niteleyerek, TBKP'yi solda tekelci bir anlayışa sahip olmakla suçlamış, TBKP'nin yasallığını ilan etmesi bunun üzerine tuz biber ekmiş ve özellikle TSİP'ten gelen eleştirilerin dozu daha da artmıştır. TBKP kurucuları ise çalışmalarını kamuoyunun gözü önünde sürdüreceklerini, sol partiye açık olduklarını, ancak "komünist" adından vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir (15.4.1990 Güneş).

16.4.1990 tarihli basında TBKP, TSİP, SDP, TEP çevreleri ve SP'den ayrılanların yanı sıra K. Anadol, H. Okçuoğlu, K. Ateşoğulları ile A. Nesin, M. Belge, H. Gerger, A. Birdal, N. Helvacı'nın katıldığı toplantıda 20 kişilik bir yürütme kurulunun belirlendiği, toplantıya katılan 138 kişinin "girişimci" olarak imzaladıklarını; TBKP, TSİP, SP'den ayrılanlar, Yeni Oluşum grubu ve bağımsız aydınlardan oluşan platformun, *"Herkesin daha rahat konuşmasını istiyoruz"* açıklaması ile basına kapalı yapıldığını; G. Gürsoy'un açış konuşmasını yaptıktan sonra K. Ateşoğulları, Nazik Işık, G. Gürsoy, C. Bıçakçı ve H. Gerger'in divana seçildiğini ve N. Sargın - N. Yağcı ile görüşmek üzere bir komisyon belirlendiğini; bu arada Uğur Cankoçak'ın, TBKP'lilerin yasal parti için gerekli formaliteleri tamamlamasını eleştirerek hep birlikte yola çıkıldığını, ortak irade ile bu tür girişimlerin gerçekleştirilmesi gerektiğini söylediğini; toplantıyı gerginleştiren eleştirilere yanıt veren TBKP temsilcilerinin, yaptıkları girişimin daha önceye dayalı bir çalışma olduğunu anlattıklarını; Z. Dicleli'nin ise, TBKP'nin kuruluş bildirgesinin İçişleri Bakanlığı'na verildikten sonra feshedileceğini, TBKP'lilerin bireyler olarak yeni partide yer alacaklarını söylediğini; bundan sonra Yürütme Kurulu'nun, partinin kuruluş sürecini açıklayacağını, yerel toplantılar yapacağını, bir muhalefet olarak politika üreteceğini, partinin program ve tüzük taslağını hazırlayacağını ve Haziran ayında toplanacak kurultayda yasal parti kurucularının belirleneceğini bildirmektedir.

Birlik Sürecinde TBKP Olgusu

TBKP Merkez yönetiminin Mayısın ilk haftası İçişleri Bakanlığı'na başvuru ve "yasal parti" kararı, sosyalistlerin birlik partisi toplantısına katılan çevrelerde farklı yorumlara yol açmıştır. İlk tepki duyanlar M. A. Aybar ve arkadaşlarıdır (21.4.1990 tarihli Cumhuriyet). M. A. Aybar'ın, Pazar günü yapılacak toplantı için komünistlere çağrı yapıldığını; oysa, komünistlerin

partisinin var olduğu ve liderlerinin de hapiste bulunduğunu; partisi olana çağrı yapmanın, o partiden bu tarafa üye aktarma anlamına geldiğini; ayrıca partisi olan sola yeni bir parti gerekmediğini; yaptıklarının onun dışında olan solu birleştirme adımları olduğunu; dünyanın her yerinde komünist ve sosyalist partilerin ayrı ayrı var olduklarını; Türkiye'de de böyle bir yola gitmek durumunda olduklarını; Türkiye'nin en eski partisi TKP'nin, en eskisi olması itibariyle tarihi bir değer olduğunu; *"Biz partimizi feshederiz"* yaklaşımının yakışıksız ve yapmak istediklerinin bunun dışında birleşmek olduğunu belirterek: *"Üzerinde durduğum, komünistlere çağrı yapılmamasıydı. Başından beri bu çelişkiyi ifade etmek istedim. Bizim yapacağımız çağrı bir çelişkidir. Şimdi onlar da 'hem o kuruluşun içinde oluruz hem de kendi partimizi legale çıkartırız' diyorlar. Bu da bir çelişki"* diye belirtmektedir.

Ç. Anadol, eskiden 141, 142'nin Marksistlerin birliğinin, parti kurmalarının önünde bir engel olarak görüldüğünü; TBKP'lilerin 15 Nisanda başlayan sürecin içinde yer almalarının, kendi varlıklarına da bunun sonuca ulaşmasıyla son vermeyi kabul etmelerinin, birlikte böyle bir partiyi var etmek taahhütlerinin gündemde olduğunu; 141, 142'nin aşılmasının, böyle bir partinin kurulmasını engelleyen yanlarının ortadan kalkmasının önemli olduğunu; diğer Marksistlerin de desteğinin söz konusu olduğunu; *"Böyle bir birlik sürecinde bunu yapmak yanlış"* gibi haklı gerekçelerle karşı çıkanların bulunduğunu belirtir ve: *"Birlik sürecinin bu problemine anlayış göstermeli. Ben de destek olacağım"* diyerek konuya açıklık getirir (21.4.1990 Cumhuriyet).

21.4.1990 tarihli *Cumhuriyet*, G. Gürsoy'un, Kuruçeşme'de yapılan toplantıda TBKP yöneticilerinin 141, 142'nin kaldırılmasını hızlandırmak amacıyla böyle bir başvuruda bulunabileceklerini, ancak yeni yasal sosyalist partinin kuruluş aşamasında kendilerini lağvedeceklerini açıkça ifade ettiklerini; dolayısıyla bu kararın sürpriz olmadığını; TBKP'nin geçmişi ve bugünü ile paylaşabileceği pek az ortak noktası olmasına karşın, 141, 142'nin kaldırılması yolundaki çabalarını saygıyla karşıladığını; ancak bu başvurunun yeni yasal sosyalist partinin kuruluş girişimiyle arka arkaya gelmesinin iki girişim arasında maddi ortaklık izlenimi doğurabileceği için en azından zamanlama açısından doğru bulmadığını ve: *"Böyle bir izlenim yanlıştır ve umarım ki TBKP'liler de bu izlenimin doğmasını istemezler"* dediğini bildiriyor.

1.5.1990 tarihli *Cumhuriyet*, Ç. Anadol, U. Coşkun ve SP'den istifa etmiş O. Çalışlar'ın yasal Marksist parti çatısı altında birleşmeye çalıştıkları; önce Haziranda, ardından Eylülde iki kurultay yapmayı düşündükleri, partiyi de en geç Ekim ayına kadar kurmayı umdukları ve *"işlerinin zor"* olduğunu, gözlerin daha çok TBKP'nin üzerinde bulunduğunu ve Z. Dic-

leli'nin, *"Yalnızca 141-142 yasağını kaldırma mücadelesine devam etmek için TBKP yine faaliyetini sürdürecek. Bu yasak kalktıktan sonra TBKP hiçbir ayrıcalık talep etmeden bu yasal partiye katılacak"* dediğini bildirmektedir.

M. A. Aybar grubu ayrılıyor. Sosyalistlerin Birlik Partisi çalışmaları devam ederken, parti girişimi içinde yer alan SDP çevresi (M. A. Aybar kanadı), 29 Mayısta yayımladığı bir bildiriyle söz konusu partinin kuruluş çalışmalarına katılan TBKP'yi *"Sosyalistlerin birliğine gölge düşürmek"*le suçlar (2.6.1990 Güneş). Bu arada, SBP GYK'de, N. Sargın ve N. Yağcı ile birlik konusunda yaptıkları görüşmeyle ilgili olarak yayımladıkları bildiride, *"Görüşbirliği içinde olduklarını"* duyurmakta ve: *"Sosyalistlerin Birlik Partisi Girişimi Yürütme Kurulu, TBKP'nin Marksistlerin birliğinin asli unsurlarından biri olduğunu belirtmektedir"* demektedir. Canan Bıçakçı, Hüseyin İmik, Ahmet Bahtiyaroğlu, Güleren Gemici, Yaşar Avcı, Fikret Koçyiğit imzalı bildiride şöyle denilmektedir:

> Yürütme Kurulu toplantılarının tümünde, TBKP' nin sosyalistlerin birliği çalışmalarında bulunmasının çarpıklığını dile getirdik. Son olarak TBKP liderleri ile birlik konusunu görüşme önerisine de kesinlikle karşı çıktık. TBKP'nin amacı, sosyalistlerin birliğini kendi dümen suyuna sokmaktır. Biz aşağıda imzası bulunan Yürütme Kurulu üyeleri, TBKP'nin sosyalistlerin birliğine gölge düşürmesine izin vermeyeceğiz.

Sosyalistlerin Birlik Partisi Girişimi kuruluş çalışmaları içinde yer alan eski SDP yöneticilerinden U. Cankoçak, kuruluş çalışmalarına katılan TBKP önderleriyle birlik yapmanın "imkânsız" olduğunu; yasal kuruluş başvurusu yaparak tüzel kişilik kazanan TBKP'nin, zaten ayrı bir parti olduğunu; bu partinin liderleri tarafından yapılan açıklamalarda, *"TBKP'nin tasfiye edilmeyeceği"*nin duyurulduğunu ve SBP Girişimi'nin, *"TBKP'nin yedeğine takılmak istendiğini"* belirtmektedir. U. Cankoçak, *"Bugün TBKP yönetiminde bulunanların yeteneksizlikleri kanıtlanmıştır. Bunların çoğu eski TİP üyesiydi. Onlar TİP'in kapanmasına neden oldular. Sicilleri bozuk"* ve *"Biz olumlu değerlerimizi birlik partisine aktaracağız"* diyor ve TBKP yöneticilerinin amacının, kurulacak partiyi *"ele geçirmek"* olduğunu belirtiyor:

> TBKP bir yedek parti arıyor. Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılırsa bizim kuracağımız partiye gelecekler, hesapları budur. Bunlar "Ya parti bizim olsun ya batsın" diye düşünüyorlar. O nedenle, onlar bu işin içinde olduğu sürece biz yokuz... 1970 yılında TİP, Siyasi Partiler Yasası'na aykırı davranmaktan dolayı kapatıldı. Bu durum pek az bilinir. Çünkü aralarında S. Aren ile N. Sargın'ın da bulunduğu yöneticiler Kürtlerle ilgili bir karar almışlardı.

> Böyle bir karar almak ya yasayı bilmemekten kaynaklanıyordu ya da partiyi kapattırmak istiyorlardı. Ama sonuçta bunların yeteneksizliği söz konusuydu. Bu durum kanıtlanmıştır (20.6.1990 Güneş).

Bağımsız milletvekili K. Ateşoğulları, *"Halk birlik istiyor, tüm sol yapılar bir araya gelmek durumunda"* demektedir. Bu sırada HEP kurulur. Aralarında SHP'den ayrılan bağımsız milletvekilleri K. Anadol, K. Ateşoğulları, E. Dikmen ve H. Okçuoğlu'nun bulunduğu grup, HEP'in kuruluşu hakkında yorum yapmaktan kaçınır. Bu arada TBKP ile de ortak bir protokol imzalandığı, söz konusu protokolde birliğin önündeki engellerin kaldırılmaya çalışılması ve yasallık mücadelesinin hızlandırılması konuları da yer almaktadır (12.6.1990 Cumhuriyet).

Karar Kurultayı toplanıyor. *Sosyalistlerin Birlik Partisi* için 23 Haziran 1990 günü toplanılacağı ve Hazırlık Kurultayı'na 1500 delege katılacağı bildirilir. M. A. Aybar kurultaya katılmayacağını açıklar ve yeni parti çağrısını yapar (22.6.1990 Cumhuriyet). *SBP'den Sol Güçlere çağrı.* 24.6.1990 tarihli *Cumhuriyet*, Ankara Atatürk Spor ve Sergi Sarayı'ndaki *Karar Kurultayı* açış konuşmasına 1986 yılında başlattıkları Marksist parti kurma çalışmaları için *"Türkiye solunun tarihinde ve Türkiye tarihinde yeni bir sayfa açılıyor. Artık gecikmeye tahammül kalmadı"* diyerek başlayan A. Nesin'in, partinin yığınsallığı için bazı öneri ve eleştirilerde bulunduğunu belirterek şöyle diyor:

> Glasnostla gelen geçmişe yönelik eleştiri ve özeleştirilerin programa girmesi bizim ayıbımızdır. Eleştiri, özeleştiri yapılmalıdır, ancak bunun programa girmesi gereksizdir. Özetle programda neyi niçin yapacağımız ifade edilmelidir. Diğer tespitler bir not olarak yer almalıdır. Bu parti Marksizmin mirasçısı değildir. Burada miras sözcüğü yanlış kullanılıyor. Miras ölen birinin bıraktığıdır. Ayrıca ölenin hem borcu miras kalır hem de varlığı. Marksizm ölmemiştir. Bu parti, Marksizmin Türkiye ve dünya koşullarına göre yeniden yorumlanarak, geçmiş deneyimlerinin sürdürücüsüdür.

25.6.1990 tarihli *Cumhuriyet*'te, Kasım ayında Kuruluş Kurultayı'nın toplanmasının kararlaştırıldığı ve Kurultay Bildirgesi'nin, *"Kurultay'ın, Marksist solun birliğini güçlendirdiği ve daha geniş birlikteliklere yönelik kararlılığı pekiştirdiğini"* vurguladığı bildirilmektedir.

Sosyalist Birlik Partisi'nin Kurulma Süreci

SBP Girişimi'nin Ankara'da toplanan Kuruluş Kurultayı'nda taslak program yoğun tartışmalardan sonra kabul edilmiş, açık oyla seçilen 136 kurucuya en geç 15 Ocak 1991'e kadar partinin kurulma yetkisi verilmiştir.

Kurultay'da en çok tartışılan konulardan biri de partinin adı olmuştur. *"Sosyalist Birlik Partisi"* adı 277 oyla kabul edilmiştir. Divan başkanlığını Nedim Tarhan'ın yaptığı, Maltepe Şato Yazar Düğün Salonu'nda, Kurultay'ın öğleden önceki bölümünde konuşan A. Nesin, program ve tüzük taslaklarını okuduktan sonra, bu konuda konuşmayı tarihi bir sorumluluk olarak duyduğunu belirterek *"Eleştiriler gecikmeye yönelik olmamalı, önce yığınsal olmalı, Marksizmden ödün verilmemeli, önceki örgütlerin devamı olmamalı, Marksizm günümüze uyarlanmalı"* demiştir. Kurulacak partinin *"Biçim ve biçem olarak"* her yönden yenilik getirmesi gerektiğini belirten A. Nesin, *"Karl Marx, bugün işçilerin boyunlarında altın zincirle dolaşacaklarını bilseydi, zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şey yok demezdi herhalde"* esprisi ile eleştirilerine devam etmiştir.

H. Çelenk de programın gerekçe ve giriş kısmına karşı olduğu için program komisyonundan çekildiğini: *"Bu partiyi Türkiye'de kuruyoruz. Türkiye ağırlıklı bir bölüm olmalıdır. Dünyadan ve sosyalizmden de söz edilecektir tabii. Burada sadece deneyimler yer almalıydı. Devlet sosyalizminin şöyle iflas ettiği, böyle iflas ettiği programda yer almamalıdır"* diyerek, Programda, *"Sınıf mücadelesi gereksizdir"* esprisinin hâkim olduğunu, bu nedenle kurucular kurulu adaylığından çekildiğini belirtmiş, taslak program tartışmalar sonucu, *"Kurucular kurulunun eleştirilen yanlarının en kısa sürede değiştirilmesi koşuluyla"* kabul edilmiştir (26.11.1990 Cumhuriyet).

TBKP Etkisi ve SBP'den Kopmalar

İstanbul Kongresi ile ilk yasal kongresini yapan TBKP bir dönüm noktasındayken, SBP'yi de etkileyecek olan bu aşama Marksizmin yenilenmesi sorununda düğümlenmiş, N. Yağcı ve arkadaşlarının savunduğu tezler parti içinde ve dışında tartışılmıştır. Türkiye solunun en çok konuştuğu konuların başında, *"komünistlerin ANAP ile yakınlığı"* iddiası ve bu iddiayı ortaya atan TBKP Genel Sekreteri N. Yağcı gelmektedir. Türkiye solu, birliğini, Marksistliğini, sosyalistliğini, demokratlığını, Doğu Avrupa'daki "yıkılışlar" ya da "yeniden kuruluşlar" ardından, "yenilenme" ekseni çerçevesinde yapacaktır. *"Türk komünistlerinin 70 yıllık tarihini kim sürdürecek?"* sorusunun yanıtı ise, 12-13 Ocak 1991 tarihleri arasındaki ilk yasal TBKP Büyük Kongresi'nde verilmeye çalışılacaktır. Ertesi günü 15 Ocak 1991'de, SBP kuruluş bildirgesini İçişleri Bakanlığı'na teslim edecek, resmen kurulacaktır. Bu art arda geliş bir raslantı değildir elbette; çünkü TBKP Büyük Kongresi'nde alınacak kararlar, SBP'ye katılmanın "temel ilkeleriyle" sınırlı olacaktır. SBP içinde, hali hazırda TBKP kökenlilerin nicel ağırlığı düşünüldüğünde bu kararların ne denli önemli olduğu da açık-

tır. TBKP'nin SBP sürecine etkisi ve bu etkiye tepkiler bir süre sonra kendisini gösterir ve H. Gerger de SBP Yürütme Kurulu Başkanlığı'ndan ayrılır. Kuruluş süreci içinde başlangıcından beri yer alan H. Çelenk ve kendini Sosyalistlerin Birliği adına fesheden TSİP'in Genel Başkanı A. Kaçmaz, SBP içinde yer almayacaklarını açıklarlar. Açıklamalarında TBKP'nin etkinlik potansiyelinden söz etmezler, ama TBKP'lilerin getirdiği tezler ve bu tezlerin parti programına girişi olgusuna muhalefetleri açıkça bellidir. H. Gerger ayrılış nedenini *"Marksist olmaya devam ediyorum"* diye açıklarken; bu, aslında TBKP yönetiminin *"partinin Marksist olmasına yaptığı itiraza"* bir göndermedir. H. Çelenk ise, açıkça N. Yağcı'nın son açıklamalarının hiçbirine katılmadığını söyler ve bunu yeterli bir neden olarak görür. TBKP Tezleri "solu kapsayıcı" bir oluşumu engellemektedir (13.1.1991 Tempo).

Bütün bu gelişmeler olurken SBP Genel Başkanlığı'nın rakipsiz adayı olarak gösterilen S. Aren, kendisi ile yapılan ve 13.1.1991 tarihli *Tempo*'da yayımlanan söyleşide, dünyada Marksist sosyalizmin, gerek Marksist ülkelerde, gerek kapitalist ülkelerdeki Marksist partilerde büyük değişiklikler yaşadığını ve eski usullerin bırakıldığını; reel sosyalist ülkeler yönetimlerinde, komünist partilerin mücadele biçimlerinde değişiklikler yapıldığını; kendisinin bu değişikliklerden yana olduğunu, dünyada hiçbir şey olmamış, her şey eskisi gibi diyen insanlardan olmadığını; ama bu değişikliklerin henüz oturmadığını, bir süreç yaşandığını ve bu sürece açık olduğunu; ama kamusal mülkiyet artık geçerli değildir diyemeyeceğini; temel ilkelerin değiştiğini söyleyemeyeceğini, ama bunların sorgulanmasından yana olduğunu; değişikliğin daha bitmediğini, belki biraz sonra daha gerilere inileceğini; dünyanın değiştiğini ve Marksist sosyalist hareketin bu değişime uymak zorunda olduğunu belirtmektedir. S. Aren, SBP'de TKP geleneğinin bu birliğe damgasını vurduğu ve bunun daha da güçleneceği eleştirisinin varlığı konusunda ise: *"Ben katılmıyorum, ama öyleyse de mahzur görmüyorum. TKP'nin damgası kötü bir damga değil ki"* demektedir.

S. Coşkun: "SBP Marksist olmalıdır." TBKP içindeki yoğun tartışmalarda ise, N. Yağcı ve arkadaşlarının *"SBP'nin kendini Marksist olarak tanımlaması"* ve *"partinin adının sosyalist, hedefinin de sosyalizm olmaması gerektiği"* yolundaki önerilerinin parti tabanının çoğunluğu tarafından kabul görmemesi onların "yalnızlığını" göstermektedir. TBKP MK eski üyesi S. Coşkun, 13.1.1991 tarihli *Tempo*'da yayımlanan söyleşide, tartışmanın gerçek zemininin SBP'ye gidip gitmemek ya da ona alternatif bir güç olarak TBKP'yi devam ettirmek olmadığını; karşı gelinen görüşlerin, TBKP'nin SBP'ye nasıl gideceği ve SBP'nin ne nitelikte bir parti olursa, o 70 yıllık kazanımı buraya aktarabileceği konularından başladığını; TBKP Merkez

Yönetimi'nin geçen ilkbaharda (1990) SBP'nin Marksist nitelikte olması gerektiğini savunurken, bugün tersini savunduğunu; bunun son 1-2 ay içinde MYK'de, parti kamuoyunda tartışılmadan takınılan bir tutum olduğunu; bir değişim partisi önerildiğini, oysa gerekli olanın, teorik olarak yenilenmiş Marksist bir parti olduğunu vurgulamaktadır.

"Düşünceleri Marksizm dışı sonuçlara ulaşmıştır." S. Coşkun, TBKP tezlerinde önerilen çoğulcu parti konusunda ise, çoğulculuğun o toplumu oluşturan tüm sosyal ve politik katmanlar için söz konusu olduğunu; toplumun tek bir politik görüşte birleşemeyeceğini, farklı sosyal tercihler ve farklı politik yapılanmalar ortaya çıkartacağını; belli bir ideolojik görüşün tercihi ile bir araya gelmiş yapıların iç çoğunluğunun ise farklı olduğunu belirtmekte ve: *"Günümüzde farklı ideolojilerin bir araya gelebildiği parti henüz yok. Yeşiller gibi hareketler var. Adı parti bile olsa bu yapılar iktidara gelmek ya da muhalefette etkin olmak yerine tek bir konuda (ekolojide) etkindir. SBP bir hareket değil, partidir. Eskisinden farklı olarak bu parti Marksizm üzerinde savları olan, Marksist olmayan insanlara da açık olacaktır"* vurgusunu yapmaktadır. S. Coşkun, TBKP'nin Marksist olarak nitelendirilmesi konusunda ise, TBKP Merkez Yönetimi'ndekiler dahil, hiçbir arkadaşının Marksist olmadığını *şimdilik* söylemek istemediğini; ama TBKP Merkez Yönetimi'nin, TBKP Büyük Kongresi'ne sundukları tezlerle, burjuvaziye karşı verilen yasallık mücadelesini tasfiye ettiklerini belirterek: *"Düşünceleri, Marksizm dışı sonuçlara ulaşmıştır"* demektedir (13.1.1991 Tempo).

SBP "resmen" kuruluyor. SBP, 15 Ocak 1991'de ilk toplantısını Ankara Mülkiyeliler Birliği'nde yaparak Genel Başkan, GYK, MYK ve Merkez Disiplin Kurulu'nu belirlemiş, bu arada 245 kişi bir bildiri yayımlayarak SBP'nin kuruluşunu desteklediklerini açıklamıştır. SBP yöneticileri yapılan seçimler sonucu belirlenmiş, S. Aren oybirliğiyle genel başkanlığa getirilmiştir. Bağımsız İzmir Milletvekili K. Anadol, eski parlamenterlerden N. Tarhan, İHD genel sekreteri A. Birdal, E. Talu ve Ş. Felekoğlu genel başkan yardımcısı; Ömer Can genel sayman ve E. Dikmen, K. Ateşoğulları, H. Okçuoğlu, V. Gürcan, Müge Onat, Y. Işık, A. Abakay, Serhat Salihoğlu MYK üyesi olarak görevlendirilir.[1]

---

[1] SBP Genel Yönetim Kurulu üyeleri: K. Ateşoğulları, E. Dikmen, H. Okçuoğlu, K. Anadol, A. Birdal, N. Tarhan, Y. Işık, Ç. Anadol, Hacı Goya, Mevlüt Bilgin, Ö. Can, Ş. Felekoğlu, Enver Sezgin, Z. Dicleli, Birsen Özkan, F. H. Işmen, Vedat Tellioğlu, Ayşe Çamalan, Abbas Tan, U. Coşkun, Hürriyet Karadeniz, A. Berktay, V. Gürcan, E. Kızılelma, A. Abakay, T. Ağaoğlu, Atilla Aytemur, T. Ulusoy, E. Talu, A. B. Dicleli, Nesrin Toker, N. Babalık, Yusuf Uzun, Hürriyet Saygı, İlhan Okçu, Zagaryan Vildanoğlu, Ferhat Salihoğlu, Sadiye Zafer Gönül, Musa Ömer, O. Sakalsız, Haluk Tan İpekçi, İ. Aksın, Suat Atsak, Münir Derçin, Necati Demirel, Gönül Eliçin, H. Hüseyinçebi, Şefik Mars, Şaban Yıldız, M. Onat.

Bu arada, seçimler sırasında beklenmeyen bir gelişme N. Babalık'ın MYK'ye seçilmesi ve Z. Dicleli'nin "isyanı" üzerine, seçimin yenilenmesi ile listenin değiştirilmesidir. İkinci önemli operasyon, S. Coşkun'un GYK'ye ancak yedek üye olarak girmesinin sağlanmasıdır.

II) SBP'DE MARKSİZM VE SBP ÜZERİNE TARTIŞMA

Birlik sürecinde başlayan *"Marksizm ve SBP nasıl bir parti olmalıdır?"* üzerine yapılan tartışmalar, SBP'nin kurulma sürecinde kişisel kopmalara neden olmasına karşın SBP kurulduktan sonra da devam eder. SBP'nin yan bir yayın organı Birlik dergisinde Z. Dicleli'nin,[2] "Çağdaş Parti" tanımı içinde *"Marx'tan değil, 'Marksizm'den kurtulmalıyız"* yaklaşımı ve daha önce bu doğrultuda GYK toplantılarında yapılan tartışmalar Parti kamuoyuna da açılmış olur. Z. Dicleli yazısında, soldaki tartışma sürecinde, *"Marksizm yenilenebilir mi, yenilenemez mi?"* sorusunun ortaya çıktığını; tartışmalarda Marksizmin temel ilkelerine eleştirel yaklaşılmasının, *"Dogmatizmden arındırıldığında Marksizmden geriye ne kalıyor?"* ya da *"Yaşadığımız çağ dönümünde, yeni çağın sona ermesiyle birlikte Marksizm de tükenmiş midir?"* sorularının gündeme gelmesine yol açtığını ve *"Marksizm artık yenilenemez"* görüşünün karşısında, *"Marksizm değişime ve gelişime açıktır, yaratıcı bir çalışmayla yenilenebilir"* görüşünün savunulduğunu; oysa *"Marksizm yenilenebilir mi, yenilenemez mi?"* sorusunun yanlış bir soru olduğunu, o nedenle de yanıtlanmasının olanaklı olmadığını; çünkü bizzat *"Marksizm"* kavramının doğru olmayan, hakikati yansıtmayan, gerçeklikte bir karşılığı olmayan bir kavram, bir yanılsama olduğunu ve: *"İster 'yenilebilir', ister 'yenilenemez' diyelim, her iki durumda da bütünsel, total bir teori olduğunu varsaydığımız bir 'izm'den söz ediyoruz. Bizlerin düşüncesinde her zaman böyle var olageldi, ama gerçekte böyle bir şey hiç oldu mu, olabilir miydi?"* diyor. Bu kabulün Marksistlere özgü ilişkiden kaynaklandığını, Marksist teoriyi Marksist yapanın, bu teoriden çok Marksistlerin ona verdiği anlamın, teoriye yaklaşımlarının olduğunu; teori ile pratik ilişkisine yeni bir tarzda yaklaşmanın zorunlu olduğunu belirtiyor:

> Geleceği bugünden içerdiği varsayılan ve işte o nedenle de bir geleceği olmayan, *"Marksizm"i* değil, yarını yalnızca bugün yapacaklarımızın sonucu olarak gören, bu nedenle de halkımız ve insanlık ve gelecek kuşaklar önünde sorumluluğumuzu kat kat artıran bir anlayışı doğru bulmuyorum. Artık insanları gelecekteki başarısı, ***"bilimselliği"*** nedeniyle *"kesin"* olan bir harekete davet etme kolaycılığından vazgeçip insanların kendi bağımsız rollerini oy-

[2] Z. Dicleli, *Birlik* dergisi, Sayı 6, İstanbul, Mart 1991, s. 25-27.

nayarak, kendilerini gerçekleştirerek güçlendirecekleri bir harekete davet etmeye başlamamız gerekiyor.

E. Talu: *"Politik yaşamda etkili bir parti olmak"* başlıklı yazıda[3] güçlü ve politik yaşamda etkili bir SBP yaratmak için, yaşanan hızlı politik gelişmeler karşısında aktif bir rol oynamanın zorunlu olduğunu; ne var ki bunun nasıl gerçekleştirildiği üzerinde yeterince düşünülüp tartışılmadığını; bu hedeflere ulaşabilmenin önemli ölçüde partinin hangi anlayışı savunacağına ve temel politik tercihlerinin ne olacağına bağlı olduğunu ileri sürüyor. Daha sonra klasik partilerin yaşamakta olduğu bunalımlara değinerek bu bunalımın temelinde iletişim ve enformasyon alanında yaşanan devrimin önemli bir payı olduğunu, uluslararası planda bu olgunun, insanların siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılımı sorununu gündeme getirdiğini; klasik partilerin artık aşılmış bir dönemin ve politikanın aracı olduklarından bu sorunun çözümünde işlevsel olamadıklarını; klasik partilerin, tarihsel olarak ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte gündeme gelen temsili demokrasinin araçları olarak doğduklarını, yaşanan bunalımın temelinde artık ulus-devletin, temsili demokrasinin aşılması sancısının yattığını söylüyor. Dünyada hızlanan sosyal zamana paralel olarak salt partilerin değil, parlamentonun, geleneksel devlet kurumlarının, gündeme gelen politik sorunların çözümünde etkisiz ve işlevsiz kaldığı bir sürecin yaşandığını; yeni muhafazakâr bir anlayışın geliştiğini ve buna karşı daha demokratik ve katılımcı, aynı zamanda hızlı ve işlerliği olan bir alternatifin ise henüz yaratılmadığını ve Türkiye'de de çok çarpıcı biçimde klasik muhalefet partisi rolünün iflasının yaşandığını, her durumda iktidar partisine karşı olma ve yaşanan sorunları iktidara gelince kendisinin çözeceğini iddia etmekle sınırlı bir muhalefet anlayışının, Özal'a karşı inandırıcı bir alternatif oluşturamadığını belirtiyor. Klasik muhalefet partisi rolünün yanı sıra, klasik Marksist muhalefet anlayışının da çıkmazda olduğunu; *"Dünya genelinde emperyalizme"* ve *"Türkiye özelinde ABD işbirlikçisi ve 12 Eylül'ün ürünü Özal"*a karşı olmaktan ibaret bir *"Marksist muhalefet"* anlayışının, emperyalizmin Körfez krizine müdahalesine karşı çıktığını vurguluyor. SBP'nin etkinliğini artırmak için, partinin Türkiye çapında "örgütlenmesinden" ve "yığınsal" nitelik kazanmasından söz edildiğini, kuşkusuz SBP'nin Türkiye'de parti olmanın asgari koşullarını yerine getirmesi gerektiğini, ama bunun yeterli olmadığını, bir kimlik bunalımının söz konusu olduğunu; kimilerine göre bu kimlik bunalımının, *"Marksizmin bir geleceği var mıdır?"* sorusunu aydınlatmadan aşmanın mümkün olmadığını ileri sürdüğünü, ancak politik mücadeleye aktif katılımın bu sorunun aydınlatılmasına bağlamanın yanlış olduğunu, bu sorunun uzun süre

[3] E. Talu, *Birlik* dergisi, Sayı 7, Nisan-Mayıs 1991, İstanbul, s. 3-7.

tartışılacağını, derin bir teorik faaliyetin konusu olacağını ve büyük ölçüde toplumsal-politik pratik içinde yanıtını bulacağını savunuyor. Dünyadaki bütün gelişmeleri, *"emperyalizmin planları ve oyunlarıyla"* açıklamakla ve *"hiçbir şeyin değişmediğini"* söylemekle de değişimi ve bu değişime insanların yapabilecekleri katkıyı görmenin mümkün olmadığını; gerçekte insanların Marksizmin geleceğinden çok kendi geleceklerini, dünyanın ve toplumun geleceğinde kendilerinin ne ölçüde etkin bir rol oynayabileceklerini merak ettiklerini; asıl bu soruya gecikmeden yanıt vermek ve etkin olmanın araçlarını somutlamak gerektiğini belirtiyor. SBP programında, klasik parti anlayışından farklı bir yaklaşımın ortaya konulmaya çalışıldığını, bu çerçevede neler yapılabileceğini, kamuoyunun desteğini kazanabilmek için *vicdanına,* yani ortak insani değerlere ve *sağduyusuna* seslenen politikalara sahip olmak gerektiğini vurguluyor. Birlik konusunda, *"öncelikle devrimci-sol güçlerle birlik"*, önce *"sol blok oluşturmak"* yaklaşımlarının eski anlayışların uzantıları olduğunu savunuyor. Baştürk'ün *"seçim partisi"* önerisinin yanı sıra, *"birleşmek, diğer partiye katılmak... gibi bütün biçimlere açık olmalıdır"* yaklaşımı içinde şöyle diyor:

> Nasıl devletin resmi ideolojisinin olmaması gerektiğinden söz ediyorsak ve resmi ideolojinin varlığı koşullarında toplumsal yaşamda gerçek bir çoğulculuğun yeşeremeyeceğini söylüyorsak, bu durum parti için de geçerlidir. Buna bağlı olarak SBP programında yer alan, *'Marksist olmayanlara da açık Marksist parti'* cümlesinin taşıdığı mantıksal çelişkinin yanı sıra, çoğulculukla bağdaşmazlığı daha iyi anlaşılabilir.

SBP, Parti yönetimi düzeyinde bunlar kaleme alınırken, 3 Mart 1991 günü SBP Kartal ilçesinde *"Emperyalizm ve Körfez Krizi"* başlıklı bir panel gerçekleştirilir. Üst yazının belirli mantığına yanıt oluşturması ve parti tabanının yaklaşımı açısından iki katılımcının konuşması da verilmiştir.[4]

---

[4] Muhittin Kargın: "Türkiye sosyalistleri yalnız antiemperyalist duyarlığını değil enternasyonalist duyarlığını da yitirdi. Bugün dünya, karşı devrimci bir kampla karşı karşıyadır. Irak'ın tavrını onaylamıyoruz, ama Irak halkının yanında yer almalıydık. Irak halkının yerinde yer almak Saddam'ı desteklemek anlamına gelmez. Daha önce sözgelimi Afganistan işgalinde, Afganistan halkının yanında yer aldık; bu, hiçbir zaman Afganistan hükümetini desteklediğimiz anlamına gelmedi. Ya da Vietnam, Kamboçya'yı işgal ettiği zaman Kamboçya'nın yanında yer aldık. Bu, Kamboçya hükümetini desteklediğimiz anlamına gelmedi. Türkiye sosyalistleri Irak olayı karşısında tam anlamıyla seyirci oldular."

Serhan Bolluk: "Körfez Savaşı da tam bir medyalar illüzyonu oldu. Benzeri olayları daha önce sözgelimi Romanya olayında yaşamıştık. Tameşver'de binlerce diye iddia edilen ölü sayısının gerçekle hiçbir ilgisi olmadığı ortaya çıktı. Saddam, antiemperyalist bir konumda idi. Emperyalistler Irak'la da yetinmeyecekler. Sıra Suriye'ye geliyor. Türkiye sosyalistleri bu olay karşısında seyirci kaldı. Daha önce Zonguldak grevinde, Nevroz'da seyirci kaldıkları gibi. Türkiye sosyalistleri öncü olmak durumundadır, öncülük görevini yapmak zorundadır."

S. Coşkun *"Alternatif Politikalar ve Teorik Yenilenme"* başlıklı uzun yazısının[5] belli bir bölümünde Z. Dicleli'nin bir önceki dergide yer alan *yukarıdaki* yazısına da kısaca değinir. SBP Kuruluş Kurultayı'nda partinin Marksist niteliğini izole etme çabasıyla birlikte, "Kapitalizm çerçevesinde" diye ifade edilen "yeni"nin, bağlayıcı metin olarak Tüzük'te amacın sosyalizm olarak belirtilmemesi gerektiği tutumuyla bütünleştiğini ve sorunun Marksizmi terk ya da tersi olmanın ötesinde, kapitalizme, emperyalizme ve *neokonservatizme* karşı tutum açısından, devrimci konumlarda ya da sonuçta *neokonservatif* politikaya, onu soldan seslendirerek reel politikerin yolundan, kendi rengi ile ona katılmak konumlarında olmak olduğunu belirtiyor ve şöyle diyor:

> Daha sonra politika yapma ve alternatif politika sorununa bağlı tartışmalarda (bu açıdan SBP GYK'nin son iki toplantısının tutanaklarına bakmak yararlı olur) bence yeni sağın, Türkiye'deki neokonservatif alternatif politikalarının SHP içindeki gruplardan birinde ipuçları ortaya çıkan varyantının yanı sıra, bizim hareketimizin içinde de 'sol'dan seslendirilmesi olarak, böyle bir 'yeni' olarak biçimlendi. Zülfü Dicleli'nin Marksizmden kurtuluş yazısı ise bu 'yeni' sağ politikanın, soldaki sahiplerinin, Marksizmle teorik ilişkilerini kesmelerinin yazılı açıklaması oldu.

E. Talu'nun yazısına, *"SBP'nin Marksist kimliği ve bunun önemi"* başlıklı yazısı[6] ile yanıt veren Ç. Anadol, sınıfların kabaca homojen olduklarını, ama bu bir sınıfın aynı siyasal partinin içine sığdırılabileceği anlamına gelmediğini; bu yüzden bir sınıfın içindeki farklı sektörlerin ayrı ayrı siyasal partilerinin olabileceğini, buna karşılık genel çıkarları açısından bu partilerin söz konusu sınıfa ait olduklarını; kuşkusuz devleti denetimi altına almış olan egemen sınıfın kendi hegemonik alanını pekiştirip devleti denetlemekten uzak sınıfları, bu sınıfların kurumlarını, bu arada siyasal partilerini de daha fazla etkileme, kendi orijinal amaçlarından uzaklaştırma, bir biçimde kendine bent etme ya da etkisizleştirme olanaklarına daha fazla sahip olduğunu; ama bu başarılsa bile, sınıf karşıtlıklarının varlığını koruduğundan, araçlarından yoksun kılınan sınıfın yeni araçlar yaratmak zorunda olduğunu ve yarattığını, bu anlamda doğa gibi siyasetin de boşluğu sevmediğini; bazen, Almanya'daki Yeşiller Partisi gibi bütün sınıfları enlemesine kesen partilerin de ortaya çıkabileceğini, ama bunların işlevlerinin geçici olduğunu; toplumun dikkatine sundukları özel vurgunun, toplumun geleneksel sınıf partileri tarafından çeşitli biçimlerde massedilince bu partilerin miadının dolacağını belirtiyor. Bilimsel teknolojik devrimin dünyayı ne ölçüde değiştirirse değiştirsin, esas olarak egemen sınıf-

---

[5] S. Coşkun, *agd*, Sayı 7, s. 28.

[6] Ç. Anadol, *agd*, Sayı 8, İstanbul, Haziran 1991, s. 40.

ların hizmetinde oldukça, üretim sürecinde insanın temsil ettiği eşsiz yerin varlığını koruyacağını, ... kuşkusuz üretim sürecine teknolojinin daha yoğun olarak sokulmasının, daha az işçi çalıştırılmasına neden olacağını; ama bunun sömürünün kalkması değil, kullandığı yeni teknoloji ile üretkenliği büyük bir sıçrama gösteren insanın daha büyük bir değer kitlesinin, yani sömürünün artması demek olduğunu vurguluyor ve şöyle diyor:

> Üstelik bilim ve teknolojinin gelişmesinin, Marx'ın Kapital'in birinci cildinde belirttiği üzere, çalışanlar kitlesinin değer yaratmaya dolaylı biçimlerde katılımını sağlayıp işçi sınıfının kapsamını -daraltmak şöyle dursun- genişletir. Ve nihayet bilim ve teknolojinin gelişmesinin işçilerin, çalışanlar kitlesinin sayısını azaltmadığı, sadece işçilerin istihdamında sektörel kaymalara neden olduğu ve emek gücünün niteliğini değiştirdiği tarihsel olarak kanıtlanmıştır. Klasik sanayi işçisinin yerinin küçülüyor olması, olsa olsa işçi sınıfının tanımlamasını değiştirir, değer yaratanlar kitlesini küçültüp ortadan kaldırmaz (Ek 1).

Ç. Anadol, son olarak, *"Marksist olmayanlara açık Marksist parti"* ifadesinde bir çelişki olmadığını; çünkü Marksist olmayanların bu partinin Marksist bir parti olduğunu bilerek partiye girdiklerini; partinin kendi özgül ütopyası, kendi sınıfsal aidiyeti içinde toplumda ne kadar geniş bir hegemonik alan yaratabilirse o kadar çok sayıda Marksist olmayan insanın partiye gireceğini; Marksizmin açıklayan ve dönüştüren bir öğreti olarak üstünlüğü sürdükçe, Marksist olmayanların çoğalmasının bir kimlik sorunu yaratmayacağını; ama Marksizmin bu üstünlüğünü yitirmesiyle, partinin Marksist kimliğinden uzaklaşmasını hiçbir Marksistin engelleyemeyeceğini; Marksistlerin siyasi mücadeleyi sürdürebilecekleri bir partinin, ancak Marksist kimlikli bir sınıf partisi olabileceğini belirtiyor ve: *"SBP'nin Marksist kimliğini törpülemeye çalışmak, Marksistlerin ondan uzaklaşmasına neden olabilecek, öngörülmemiş ve istenmediğinden emin olduğum sonuçlar yaratabilir"* diyor.

"Hoşgeldin Proletarya" başlıklı yazısıyla[7] K. Somer de tartışmaya katılır ve SBP'ye sosyalist solun çok sesli birliğini gerçekleştirmek için kurulan ilk Marksist parti olarak baktığını; ancak herkesin bildiği gibi SBP'ye böyle bakmayan ve çok sesli bir birliğin artık ancak sosyalizmin ötesinde kurulabileceğini, sosyalizmin ötesinde kurulması gerektiğini düşünen arkadaşlarının da var olduğunu ve SBP'nin sosyalist parti olarak adlandırıldığını, ancak parti adının akan suları durduracak bir kanıt gibi de görülmemesi gerektiğini; parti içinde kendini sosyalist olarak tanımlamakta güçlük çektiğini ileri sürenlerin varlığının yadırganmaması gerektiğini belirterek bir uyarıda bulunmaktadır: *"Bence sosyalist solun, sosyalizmin aşındığını dü-*

---

[7] K. Somer, "Hoşgeldin Proletarya", *agd*, Sayı 9, İstanbul, Temmuz-Ağustos 1991, s. 5-7.

şünen metasosyalist'leri dışarıda bırakmaya yönelik bir birlik girişimi, gerilek bir girişim olmak tehlikesini taşırdı. Yeter ki sosyalizmin aşıldığı düşüncesi, kimseyi antisosyalist konumlara götürmesin."

K. Somer, SBP'de görmek istediği Marksist kimlikle, SBP'nin Marksist olan ve olmayan bütün demokratik çağdaşmacıların partisi olduğu yolundaki olumlamayı, yalnız ve yalnız "devrimci Marksist"lere açık "öz örgüt" anlayışının Marksistler arasında yol açtığı bölünmeyi zaman içinde gidermeye yönelik yeni bir formül olarak benimsediğini; kapitalist üretim tarzının temel çelişkisini oluşturan emek-sermaye çelişkisi açısından bakıldığında, emekten yana herkesi bir araya getirmeyi amaçlayan sosyalist bir partinin, demokratikleşme sürecine yapacağı büyük katkıyla birlikte, ülkemizdeki tüm Marksistlerin bugüne kadar herhangi bir "öz örgüt" içinde oluşturabildikleri en büyük kümelenmeden çok daha büyük bir kümelenmenin oluşturulmasına da yol açabileceğini; kuramsal ve devinimsel sosyalizmin temel toplumsal dayanağının proletarya olduğunu, proletarya denince dün ücretli üretken kol emekçilerinden oluşan bir işçi sınıfının düşünüldüğünü, oysa proletaryanın bugün, "sinirsel merkezi" ya da "canının çekirdeği"nin gitgide ücretli üretken kafa emekçilerinden oluşmaya başlayan bir ücretliler ortak yaşarlığı durumuna geldiğini belirtiyor: *"SBP'nin kimliği de işte bu anlamdaki proletaryanın hegemonya aygıtı olarak egemenlik kazanmalıdır. İşte bu anlamdaki proletaryanın, yeni bir devlet tipinin kuruluşuna yönelik olarak, siyasal toplumda egemenliği fethetmeden önce ve fethetmek için, sivil toplumda hegemonyayı fethetme girişimini simgelemelidir."*

K. Somer, bilimsel ve teknolojik devrimin, Marksizmin dünyaya gelmesi olanağını sağlayan koşulların değişmesine yol açtığını, dolayısıyla Marksizmin aşıldığını düşünenleri *"meta-Marksistler"* olarak adlandırdığını; *meta-Marksist* arayışların, Marksizmi daha da zenginleştireceğini, bu nedenle partide artık kendini Marksist olarak tanımlamada güçlük çektiğini ileri sürenlerin varlığının, sosyalist olarak tanımlamakta güçlük çektiğini ileri sürenlerin varlığı kadar yadırganmaması gerektiğini ve yine sosyalist solun, Marksizmin aşıldığını düşünen *meta-Marksistleri* dışarıda bırakmaya yönelik bir birlik girişiminin akıldan bile geçirilmemesi gerektiğini vurguluyor ve: *"Gene yeter ki bu düşünce, kimseyi anti-Marksist konumlara götürmesin"* diyerek ekliyor: *"Meta-Marksist arkadaşların akıl yürütmelerini büyük bir ilgi ve güvenle izliyorum. Ancak yalnız Marksist kimliğimle değil, zaman zaman okuryazar kimliğimle de güçlük çektiğim, doğru bulmadığım kimi akıl yürütmelerle karşılaştığımı da söylemeliyim."*

SBP içinde bunlar yaşanırken son yıllardaki krizi aşamayan SSCB'de Ağustos ayı içinde Devlet Başkanı M. Gorbaçev'a karşı bir darbe girişimi yapılmış; gelişen olaylar sonucunda, M. Gorbaçev devrilerek yerine Yeltsin geçmiştir. Sol içerisinde sadece TBKP'liler tarafından değil, çeşitli çevreler

tarafından götürülen tartışmada kullanılan argümanların, sivriltilen örneklerin, söylemlerin önemli bir kısmı, yeniden solda durma imkânını bile ortadan kaldırmıştır. Z. Aydın, bu olayı SBP açısından değerlendiriyor ve: *"1991'de Yeltsin'in tankın üzerine çıkması bence bir milattır. Daha önce bu arkadaşların bir kısmı örtük olarak söyledikleri, gelen eleştirilerle geri çekildikleri, savunmaya çalıştıkları fikirlerini, Yeltsin'in tankın üstüne çıkmasıyla birlikte açıkça ilan etmeye, daha açık bir tartışma yürütmeye başlamışlar, bu noktada yollarını ayırmışlardır bizimle. Önemli bir kısmı YDH serüveninin içerisinde yer almıştır"* diyor.

Bu arada Z. Dicleli'nin, *"Önümüzdeki Görev: Sosyalist Birlik Partisi'ni Bütün Toplumda Dikkate Alınan Bir Parti Haline Getirmek"* başlıklı yazısında,[8] partinin kuruluşundan bu yana altı ay geçtiğini; farklı sosyalist çevreler arasında birliğin sağlanması, sosyalist hareketteki bunalım ortamını aşma kararlılığı açısından SBP'nin kuruluşunun önemli bir kazanım olduğunu ve Parti'nin bu süre içinde yirmiyi aşkın ilde örgütlendiğini, il ve ilçe örgütlerinin çeşitli çalışmalar yaptığını, Genel Merkez adına bir dizi politik açıklama yapıldığını; bütün bunlara rağmen SBP'nin kamuoyunda ve toplumda ciddiye alınan etkili bir parti olmaktan çok uzak olduğunu belirten uzun bir girişten sonra, temel neden *"Parti faaliyetinin net ve somut bir politik eksene oturtulmamış olması"*na dayandırılmakta ve bazı önerilerle birlikte, ilk başta bunları *"Politik hattın netleştirilmesi"*ne bağlamakta; E. Talu'nun bakış açısı daha güncelleştirilerek, SBP'nin çizilmiş parti profilinden farklı bir yapılanma istenmektedir.

T. Binici, TBKP'nin son dönemi ve SBP döneminde o ayrışma öncesindeki dönemde *"Sosyalist değilim, ben artık bu düşünceden koptum"* diyerek kendine yeni bir arayış bulmasının insanın en doğal hakkı olduğunu; ama bunu kamufle ederek, örgütü bütünlüklü olarak oraya doğru götürmeye ve taşımaya çalışınca gerilimlerin doğduğunu; TBKP Kongresi'ndeki karar tasarılarında genel bir birlik, yenilenme vurgusunun yapıldığını, Marksizmin örgütsel, düşünsel ve politik yenilenmesi olduğu vurgusunu yapmak gerektiğini; sosyalizmden kopmuş arkadaşların bunu açıkça ifade edememesi, örgütü olmadığı, olmayacağı ve giremeyeceği bir yere götürmek istemesi ne kadar gerilime yol açtıysa, tersinden de TBKP sürecinde, SBP'nin de başında vurgusu yapılan Marksizmin yenilenme fikrinin, başka bir şeye gitme ve dönüşmeye doğru evrilmesi ya da evrilmek istenmesinin yenilenmeyi kösteklediğini, daha statükocu davranışların geliştiğini; bunun Marksizmin yenilenmesi doğrultusundaki arayışlarda da belli bir zaman kaybı yarattığını belirtiyor.

Sonuç olarak, SBP'nin kuruluş sürecinden sonra, TBKP Kongresi'nde yapılan yenilenme tartışmasını sürdürenlerin, SBP içerisinde de bu tartış-

[8] Z. Dicleli, *agd*, Sayı 9, İstanbul, Temmuz-Ağustos 1991, s. 12-15.

mayı sürdürmeye başladıklarına tanık oluyoruz. Bu, aslında SBP'nin kuruluş sürecinde, alacağı isim tartışmasıyla başlamış ve Parti'nin amacı, kimliği tartışmalarla sürmüş, sonra çeşitli politik meselelere yaklaşımlarla devam etmiştir. Sonuçta 30 Kasım 1991 toplantısıyla birlikte, bu tartışmanın tarafı olanların bir kısmının görevlerinden çekilmeleri, daha sonra kongrelerde aday olmayıp partiden istifa etmeleriyle süreç sonuçlanmıştır.

III) SBP'DE YÖNETİM DEĞİŞİKLİĞİ

20 Ekim 1991 seçimlerinden sonra yapılan ilk MYK toplantısında E. Kızılelma, *"İstanbuldaki arkadaşlar SBP'nin geleceğinin ele alınacağı geniş bir toplantı istiyorlar"* istemini dile getirir ve GYK'nin yapacağı ilk toplantıda görüşülmek üzere *"partinin geleceği ile ilgili genişletilmiş örgüt toplantısının yapılması"* gündeme 4. madde olarak alınır. 9 Kasım 1991'de İstanbul'da yapılan GYK toplantısında 4. maddeye sıra geldiğinde (daha sonra MYK ve GYK'den istifa eden üyeler tarafından) bu istemin karar haline getirilmesi için oylama istenir. Genel Başkan S. Aren ve diğer üyeler ise bir kesintiye uğratmaksızın kongreler sürecine girilmesi fikrini ileri sürer. Tartışmalar sonucu yapılan oylamada, o anda toplantıda hazır bulunan üyelerden 13'ü, *"tüzükte yeri olmayan ve kongreleri gölgeleyebilecek böyle bir toplantıya karşı olduklarını"* belirterek "hayır" oyunu kullanırlar. 20 üye ise, *"partinin politik profilinin netleştirilmesi, yeni bir oluşum arayışına girilmesi, gelişmelere müdahil olunması ve ortaya konulacak perspektiflerin geç kalınmadan, SHP Olağanüstü Kurultayından önce mutlaka kamuoyuna açıklanması"* gerekçeleriyle "evet" oyunu kullanırlar. "Genişletilmiş Örgüt Toplantısı"na yönelik ikinci oylama kapsamıyla ilgilidir. 16 üye bütün üyelerin katılımı yönünde "evet" oyu kullanırken, 12 üye kurucular, il ve ilçe yöneticileri ve merkez organları üyelerinin katılmasını savunarak "hayır" oyu kullanırlar. GYK'nin 4 üyesi çekimser kalır. A. Aytemur, Ç. Anadol, H. Berktay, K. Somer, S. Coşkun, Y. Işık ve E. Talu'nun bu toplantıda tebliğ sunmaları kararlaştırılır.

30 Kasım 1991 Genişletilmiş Örgüt Toplantısı

Ankara'da yapılan iki günlük toplantıda Genel Başkan ve tebliğcilerin dışında 70'e yakın konuşmacı düşüncelerini açıklamıştır.[9] Toplantının yapılmasını isteyen GYK ve MYK'de görevli kişiler, SBP'nin kuruluşundaki mutabakatın bozulmuş olduğunu ileri sürerek bu kurullardan istifa ederken; N. Tarhan farklı gerekçelerle hem görevinden hem de partiden istifa-

[9] Genişletilmiş Örgüt Toplantısı, *Birlik* dergisi, Sayı 13, Aralık 1991, s. 3.

sını açıklar. Sonraki günlerde de gerçekleşen bazı istifalarla bu sayı 18'i bulur. Yaklaşık 250 partilinin izlediği toplantı ve sonuçları günlük basına da büyük ölçüde yansımıştır.

SBP Genel Başkanı S. Aren, Birlik dergisinde bu kişilerin yayınlarını, GYK'ye getirdikleri tartışmaları sabırla izlemiş, Parti tüzüğünde yer almayan böyle bir toplantıyı istemelerini ve o gergin GYK toplantısında çoğunlukları ile çıkardıkları kararı da sükünetle kabul etmiş; ancak 30 Kasım Toplantısı'nda tavrını ortaya koymuştur. S. Aren, açış konuşmasına, *"Pek çoğunuzun bildiği gibi bu tartışmada ben bir tarafım"* diye başlamış ve o güne kadarki gelişmelere, dergideki yazılara değindikten sonra,

> İşte bu son Birlik dergisindeki yazısında Erdal, "Marksizmden kopulmalıdır, Marksizm artık geçerli değildir, SBP de yenileşmeyi gerçekleştirebilecek bir parti değildir. Ama başka yeni bir partinin kurulmasına önayak olabilirdi. O parti de işte Kürt demokratları, kadın hareketleri, çevre hareketleri işte bunun bazı benzerleri ile yeni bir oluşumdu" gibi, parti kapatılmalıdıra varan şeyler söyledi. "Partimiz Marksistler tarafından sosyalist parti olarak kurulmuştur"

diyerek, Parti kurulurken kamuoyuna yapılan çağrı belgesinin,

> Halkımızın çözümsüzlüğe ve umarsızlığa mahkûm edilmek, bu yolla ülkemizin dönüşü olmayan karanlıklara sürüklenmek istendiği bu bunalımlı dönemeçte toplanan biz Marksistler, bu gidişe aşılmaz engeller oluşturmak ve sorunların gerçekçi çözümlerini içeren bir iktidar seçeneğini sunmak üzere birleşerek bir sosyalist parti kurulması sürecini başlatma kararı aldığımızı kamuoyuna duyururuz

biçimindeki ilk paragrafını hatırlatma amacıyla okuduğunu belirterek, kuruluş sürecindeki gelişmelere değinmiştir:

> "Şimdi sorun şudur. Partimiz bu amaçları doğrultusunda devam edecek midir? Yoksa bu amaçlarından vazgeçerek artık değişimci, yenilenmeci bir parti mi olacaktır? Sorun budur. Bu, katiyyen gözden uzak tutulmamalıdır. Mesele sadece budur. Başka şey değildir. Bu parti kuruluş amaçlarına uygun olarak sosyalist bir parti olarak devam edecek midir, yoksa kapatılacak mıdır, başka bir partiye mi dönüştürülecektir? O da kapatılma demektir zaten. Elbette ki aslında bu tartışma burada biter... ama fiilen gerekçeler getirileceği için bunlara ben de birkaç noktayla değinmek istiyorum"

S. Aren: *"Marksizmin eleştirisi Marksizm kadar eskidir."*

Marksizm'i eleştiren yüz binlerce kitap yazılmıştır. Ama geçersizliği kanıtlanamamıştır. Bu Marksizmden kopmalar da katiyen yeni bir olay değildir. Bugün Marksizme arkadaşlarım tarafından getirilen eleştiri yeni bir eleştiri değildir. Çok eskiden beri vardır. Çok önemli olaylarda Marksizmden insanlar kopmuştur. Kruşçev, Stalin'i eleştirmiştir. Bir sürü komünist Marksist *lanet olsun* demiş ayrılmıştır. Çekoslovakya işgal edilmiştir. Afganistan işgal edilmiştir, *lanet olsun* diye ayrılmıştır. Şimdi Gorbaçev'un reformları gelmiştir, bir kısım insanlar ayrılmıştır. Onun için bu yeni bir olay değildir. Bunlar da tarihsel olaylardır, gelip geçici olaylardır. Hiçbir geçerliliği yoktur. Partimizin programı Marksizmi esas almıştır, ama Sovyet modelini değil. Yeni bir model.

S. Aren: *"Çağımızda Marksizm eskisinden çok daha fazla işlev kazanmıştır"* diyerek çağın karmaşıklığı içinde nasıl bir yaklaşım gerektiğini anlatmıştır:

Çağımız oldukça karmaşık bir çağdır. Karmaşıklaşmıştır. Emperyalizm biçim değiştirmiştir, kapitalizm biçim değiştirmiştir. ... Ama sömürü devam etmektedir. Sınıflar devam etmektedir. İnsanlar ezilmektedir. Zenginler vardır, fakirler vardır. Buralarda bize yol gösterecek bir mücadele yapacak ilkelere,... bütünsel bir görüşe ihtiyaç vardır. Çok daha inceleştirmemiz lazım gelir Marksizmi. Hele sosyalizm için önümüze koyduğumuz yeni mücadele biçimi ... daha incelmiş, daha çağdaş ve kaba olmayan Marksizmi zorunlu kılmaktadır. Değil işlevden uzaklaştırılması, daha da zorunlu kılmaktadır. Sosyalizmi amaçlayan insanlar için tabii...

S. Aren, Parti'de en çok tartışmalara neden olan çoğulculuk kavramını, *"Çağımızın önemli öğelerinden biri çoğulculuk"* başlığı altında irdelemiştir:

Şimdi arkadaşlar çağımızın çok önemli unsurlarından birisi, öğelerinden birisi de çoğulculuktur. Herkes kendi çıkarını kendi görüşlerini açık bir şekilde ... örgütlenerek ifade edebilmelidir. Bu, her görüşün partisinin kurulmasını gerektirir. Her şeyi bir partide toplamak gerekmez. Biz sosyalist partiyiz. Sosyalist olmayanlar da vardır. Onlar da kendi partilerini kurarlar... Bize çok yakın olabilirler, ama bizim gibi olamazlar. Sosyal demokrattırlar. Başka tür ilericilerdir... Bugün bir sosyalist partiye, yani sınıfsız, sömürüsüz bir toplumu amaçlayan bir partiye ihtiyaç vardır ve bu ülkedeki demokrasinin önemli bir öğesidir. *Efendim, buna yakın partiler de vardır, birleşelim.* Bu demokratik bir zihniyet değildir. ... bu anlamda şu kavram üzerinde durmak istiyorum arkadaşlar, *solun birliği* gibi sözler, bunlar kavramlardır. Neye ulaşmak istiyorsanız onun için geçerlidir. O bakımdan işe yarar. Şimdi bazı kavramlar vardır ki o kavramlarla ancak belli şeyler düşünülebilir.

S. Aren: ***"Solun içinde Marksist sol ve sosyal demokrat sol vardır"*** diyerek iki dünya görüşünün farklılıklarına değinmiştir:

> Sosyalizm sınıfsız sömürüsüz bir toplum düzenini amaçlar. Sosyal demokrasinin böyle bir amacı yoktur. Sınıflı toplumlarda çalışanların çıkarlarını savunmakla yetinir... Bu, sınıf hakkını almalıdır, ezilmemelidir. Sermaye karşısında direnmelidir. Sosyal demokrasi budur. Sosyalizm onun bir adım ötesine gider, ama çok önemli bir adım. Sınıflar ortadan kalkmalıdır, işçi sınıfının gerçek çıkarı buradadır. Sınıfsız toplumda sömürü de ortadan kalkacaktır ve bunu gerekleriyle yerine getirecektir...

S. Aren: ***"Yenilenme yeniyi yakalama, değişim partisi olma"*** konusunu Bilimsel Teknolojik Devrim çerçevesinde açıklamıştır:

> Diğer bir konu, yenilenme yeniyi yakalama, değişim partisi olmak gibi kavramlar var. Yenilenmeliyiz, memleket değişiyor. Çok önemli değişiklikler oluyor. Ama her alanda oluyor ve bu değişiklikleri yakalamak için bir özne lazım. ... Marksistler Marksizm açısından bu değişimlerden yararlanacak, yoksa değişim de kendisi, yani nereye göre değişecek belli değildir. Onu o değişiklikte alıp kullanacaksınız. Bugün Bilimsel Teknolojik Devrim bu ülkede pekâlâ kapitalizmin demokratik işlemesini yok edip üst sınıfın, sermaye sınıfının egemenliğini daha da pekiştirebilir, böyle bir olanak da var. Yani yenilik böyle mi olacak? ... Sermayedar başka şeklini yakalar yeniliğin veyahut da o yeniliği amaçları için kullanır. İşçi sınıfı partileri başka bir tarafını yakalar. Onun için böyle gelişmeyi yakalamak diye bir şey yoktur. Yani biz Marksist olarak gelişmeyi yakalayamazsak, o ayıp bir şeydir. Hem Marksistsin hem gelişmeyi yakalayamıyorsun. Pekâlâ senin yararlanabileceğin gelişmeler var. O ayrı bir şey. Fakat soyut gelişme diye bir şey olmaz. Onu yakalamak diye bir şey olmaz.

S. Aren: ***"Sosyalistler adeta toplumun vicdanı oluyorlar"*** sözleri ile toplum içinde sosyalist olma ve sosyalistlere özgü yaradılışı duygulu bir biçimde anlatmıştır.[10]

---

[10] S. Aren, Genişletilmiş Örgüt Toplantısı Açış Konuşması, *agd*, s. 4. "... Sosyalizm ezeli bir özlemdir. Eskiden beri insanlar adil, kimsenin kimseyi sömürmediği, dediğimiz görüş... bundan yana çıkıyor insanlar, ne diye bunu yapıyorlar? Bu soruya doğrusu bir cevap verebilmiş değilim. Kimsenin de verebildiğini sanmıyorum. Yani kuşlar sıcak ülkelere giderken, bazı kuşlar kılavuzluk eder, niye eder, bunları nereden öğrenmiştir kimse bilmez, ama bunlar böyle yapıyorlar. Bunlar maddi olgulardır. İşte sosyalistleri de ben böyle insan cinsinin özlemini yansıtan insanlar, kendi kişiliklerinde doğuştan sınıfsız, imtiyazsız bir toplum özlemişlerdir. ... işte bilimsel sosyalizm yansıtan insanlar olarak görüyorum. Ama nasıl yansıtıyor, onu bilmiyorum. Bu insanlar adeta toplumun vicdanı oluyorlar. Oralarda yansıyor. Bu gibi insanlar, zaten toplum böyle gelmiş, işte eskiden sınıfların içinden birisi çıkıyor, mücadele ediyor. Bütün toplumu etkiliyor. Yani öncülük yapıyor bazıları. Onları da belki mücadeleye sokuyor, böyle oluşuyor. Çağının titreşimlerini, özlemlerini alıyor. Böyle bir şey, böyle görüyorum. Onun için sosyalist mücadeleyi de bu bakımdan

S. Aren: ***"İktidara yürüyeceğiz"*** diye yola çıkılmadığını, bugün sosyalistlerin böyle yakın bir iktidar görmediklerini, ama bir mücadele gördüklerini, onun için partiye başka bir misyon aşılamak ve kişileri oraya doğru yönlendirmek istemenin de yanlış olduğunu belirterek, *"Sosyalist mücadele özel bir ateştir. Söndürülmemelidir"* yaklaşımı içinde ele almış ve: *"Çok değerli bir arkadaşım Korkut Boratav söylemişti, bu Marksizm tartışmaları çıktığı zaman, Marksizm ve Gelecek dergisinin bir toplantısında, 'eğer Marksizm ölürse insanlık öksüz kalır' demişti. Bu, benim son söylemek istediğim şeyleri yansıtan cümledir. Sosyalizm sosyalistler için böyle bir şeydir. O giderse öksüz kalırlar"* diyerek anlamını pekiştirmiştir.

"Partimiz Marksist olanların ve olmayanların Marksist partisidir" konusu toplantının odak noktasıdır. Sorun S. Aren'in net ve yalın anlatımı ile çözülmüştür:

> ... kimlik meselesi, kimliği Marksist olduğu halde Marksist değildir diyenler tarafından çıkarılmıştır. Partimizin kimliği konusunda Marksistlerce bir ihtilaf çıkarmak mümkün değildir. Çünkü partimiz Marksist bir partidir zaten. Bu mesele bundan döndürülmek isteyenler tarafından çıkarılmıştır. Burada belirtirim. Bu toplantı bu sorunu çözmelidir arkadaşlar... Böyle yürümez. Yürüyemeyeceği anlaşılmıştır. ... Bu parti programı bir mutabakattır. Marksizmin belli bir modeli benimsenmiştir.

"Dünyada bir Marksist düşünceler-düşünürler ailesi vardır" diyerek, uluslararası ve ulusal düzeydeki Marksistleri anmış ve: "İşte SBP de bu ailenin çağdaş bir parçasıdır. Bu konuyu şu noktayı da belirterek bitirmek istiyorum. SBP, var olan düzeni beğenmez, haksız ve baskıcı bulur ve onu sosyalizm yönünde değiştirmek ister. Ama bunu düzenin yasalarına uyarak yapar. Yani SBP düzen içinde bir partidir, düzenin partisi değildir, ama düzen dışı bir parti de değildir" diyerek, SBP dışında duran veya bekleyenlere çağrıda bulunmuştur.[11]

---

herhangi bir sosyalist mücadeleden farklı görüyorum. ... sosyalist mücadele çok ileri bakar ve bugün titreşimleri çok uzaktan gelen ve herkesin algılamayacağı titreşimleri algılayan insanlardır. Şimdi böyle insanları, bunu bırakalım da başka bir mücadele yapalım diye biz yönlendiremeyiz. Olmaz, bırakır adam. O başka bir mücadele yapıyordur. Nasıl olsa politik mücadele yapıyorsun, partisel mücadele yapıyorsun, geç bu partiyi kapatalım, başka bir parti kuralım."

[11] S. Aren: "Partimizin kapıları Parti'mizin kimliğini belirleyen Marksizmi-sosyalizmi reddetmeme koşuluyla, değişik ve özgür düşünceli herkese açıktır. ... Partimizin kimliği konusunu bırakmadan önce ve konuya biraz daha aydınlık getirmek için şunları da söylemek isterim: Programımızda SBP Marksizmin mirasçısı ve sürdürücüsü olduğu ifade edilmiştir. Biz bundan sınırları kesin çizgilerle belirtilmiş bir düşünce kalıbı değil, şunu anlıyoruz: Dünyada bir Marksist düşünceler-düşünürler ailesi vardır. Bu ailenin başında Marx vardır. Sonra Engels, Lenin, Rosa Luxenburg, Kautsky, Stalin, Trotskiy, Gramschi, Mao ve daha pek çok düşünür ve politikacı gelir. Ülkemizde de bu aileden pek çok insan sayabiliriz. Ölmüş olanlardan Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü, Hikmet Kıvılcımlı, Nâzım Hikmet, Behice Boran gibi isimleri sayabiliriz. Bunların birçoğu aralarında

Toplantı sonrası 4 Aralık 1991 tarihli *Cumhuriyet*'teki söyleşide S. Aren, *"Marksizmde ısrarın, SBP'nin çoğulculaşmasının önünde engel oluşturduğu"* görüşüyle GYK'dan istifa eden, önemli bir bölümünü TBKP kökenlilerin oluşturduğu 10 kişi için ise, *"Onlar Marksizmi bıraktılar"* yorumunu yapmıştır. SBP içindeki tartışmaların *"Marksist olup olmamadan değil, partinin programı doğrultusunda olup olmama"*dan kaynaklandığını ve *"Partinin varlığı tehlikeye sokulmadıkça ihraçların söz konusu olmayacağını"* belirtmiş; *"SBP programında Marksizmin mirasçısı olduğu yazılıdır"* diyen S. Aren'in, *"Bu arkadaşlar 'Partide Marksizm olmasın' diyorlar. Parti taraf demektir. Parti içi çoğulculuğun belli sınırları vardır. Bu kadar aykırı fikirler bir parti içinde olamaz. İsteyen Marksist olmayan bir başka parti kurabilir"* demiştir.

SBP genişletilmiş örgüt toplantısı konuşmaları. SBP tarihinde ve üyeler arasında *30 Kasım Toplantısı* olarak adlandırılan bu toplantıda, üst düzey yöneticileri, il ve ilçe başkanları, parti üyelerinin militan kişileri olmak üzere çok sayıda katılımcı konuşmuş ve çoğunlukla parti kimliğine, partinin varlığına karşı sürdürülen yaklaşımı eleştirerek özellikle, bu yıkıcı eleştirileri yapan ve parti üst yönetiminde çoğunluğu elinde bulunduran kesime, örnekler vererek partinin örgütlenmesini engelledikleri, asli görevlerini yerine getirmedikleri veya savsadıkları doğrultusunda suçlamalar getirmişlerdir. 30 Kasım toplantısının önemli bir özelliği de hazır tebliğlerini sunanların dışında yoğun bir katılım ile sürdürülen bu toplantıda parti üyelerinin çoğunlukla tartışmalara katılmalarıdır. Dönemin Bursa İl Başkanı Ünal Eşiyok, Kurucular Kurulu'nun GYK'yi seçtiğini, GYK'nin MYK'yi seçerken *"Ankara'da oturmayanlar MYK üyesi olmasın"* diye karar alındığını; çünkü MYK'nin yürütme organı olduğunu, İstanbul'dan herkesin 10 günde bir, haftada bir gelemeyeceğini; İstanbul'da oturanların MYK'ye aday olmamasının istendiğini, buna karşın aday olduklarını; E. Talu'nun "Ankara'ya taşınacağım" dediğini ve Ankara'ya taşınmadığını da sorgulayan uzun konuşmasının bir kısmı verilmiştir.[12]

---

kavgalı, görüşleri arasında çeşitli farklar olan kimselerdir. Ama hepsi büyük bir Marksistler ailesini oluştururlar. İşte SBP de bu ailenin çağdaş bir parçasıdır. Bu konuyu şu noktayı da belirterek bitirmek istiyorum. SBP, var olan düzeni beğenmez, haksız ve baskıcı bulur ve onu sosyalizm yönünde değiştirmek ister. Ama bunu düzenin yasalarına uyarak yapar. Yani SBP düzen içinde bir partidir, düzenin partisi değildir, ama düzen dışı bir parti de değildir. Zaten bir parti yasal olarak çalışmayı kabul ettikten sonra düzenin yasalarına da uymayı kabul etmiş demektir. Bir partinin dışa karşı yasal görüntü verip kendi içinde yasal olmayan emeller beslemesi, yalnız yasalar açısından sakıncalı değil, fakat söz konusu emellerini gerçekleştirmek açısından da olanaksızdır. Bunu deneyimlerimizle de öğrenmiş bulunuyoruz. Bütün bunları SBP'yi ya çok Marksist buldukları ya da yeterince Marksist bulmadıkları için dışarıda duran, bekleyen arkadaşlar için, onlara bir çağrı olarak söylüyorum."

[12] Ü. Eşiyok: *Birlik* dergisi, Sayı 13, Aralık 1991, s. 27. "Erdal Talu arkadaşımızın her şeyi başlattığı kanaatindeyim. Birlik dergisindeki yazısıyla. *Marksist kimlikten tamamen kopulmalı ve yeni bir değişim partisinin bileşeni olmalı* diye bir tez ortaya attı. Onun arkasından da 9 Kasım'da İstan-

Kocaeli İl Başkanı Mehmet Toker, *"Reel sosyalizmin çöktüğü sosyalist değerlerin alabildiğine tartışıldığı bir dönemde göreceli gelişmenin tersine ve birçok kesimin beklentisinin aksine SBP'nin kuruluşunda tanımlamış olduğumuz parti olgusuyla kurulmuş olması, onun kuruluş ilke ve temellerini yaşadığımız toplumun gereksinmelerine denk düşmesiyle olanaklı olmuştur"* sözleriyle başlar bu yasallıkla kurulmuş olan SBP'nin, özellikle parti üst düzey yöneticilerinin iradi zorlamalarıyla nesnel gelişmesinin öteye itildiğini ve doğal seyrinden çıktığını; Parti'nin kurucu yönetici üyelerinin tamamına yakınının Marksist kökenli olduğunu; Marksist kökenli yöneticilerin içinde bulunulan süreci algılama, nesnel yasallığı kavrama, bu yasallığın ürettiği sorunları aşma çabası yerine; gerçekten iradeci müdahaleci tavırlarla zorlamaya varan gelişmeyi yönlendirme çabalarının, olumluluklarla başlayan bu süreci hak etmediği bir yere getirdiğini; özellikle Marksizm ve Marksizmin geleceği SBP'nin kimliği ve geleceği üzerine örgütlenen iradeci tartışmaların bunlara örnek olduğunu, bu zorlamaların çift yönlü bir seyir izlediğini belirtiyor ve: *"Ancak Erdal Talu ve Zülfü Dicleli arkadaşlarla simgelenen kesimin özellikle tabuların yıkılmasında daha önce oynanan somut rolün verdiği rahatlıkla bu yöndeki iradeci yaklaşımlarını daha açık ve daha cesaretli bir şekilde sergilemişlerdir diye düşünüyorum. Böylesi bir tavır ve davranışlardan süratle kaçınmak gerekir"* diyor.[13]

Fransa'daki SBP'lileri temsilen katılan Kasım Yeşilgül, iki gündür insanların burada tartıştığını, değerli fikirler öne sürdüklerini; kendisinin ise bu toplantının yapılmasını henüz anlayamadığını; böylesi bir toplantının yapılmasını politik aceleciliğin bir ürünü olarak gördüğünü; gündemin yanlış seçildiğini, yanlış konduğunu; *"Parti Marksist olsun mu olmasın mı?"* biçimindeki sorunun doğru olmadığını; dünyanın çalkalanmasından, dalgalanmasından ortaya çıkan ve özünde bilimsellikten uzak şaşkınlığın, aceleciliğin, korkaklığın, hesap aklamaların sübjektifleriyle yüklü

---

bul'da bir GYK toplantısı yapıldı. Ben bunu izledim. ... Bir GYK toplantısına yakışmayacak bir havada geçmiştir toplantı. Elektrikli geçti, bağırıp çağırmalı bir toplantıydı. Bunu da tabii partimize yakıştıramadığımı söylemeliyim. Fakat bu toplantının yapılmasını ne düşünülerek karar alındı, bir, kongreler beklenmesi geç olur dendi. Neden güç olur, üç ay sonra olur. *Çünkü önümüzde olağanüstü SHP kongresi var* denildi. *Bu toplantıyı SHP kongresinden önce yapmamız gerekir* dendi. Ve de *bu toplantıdan SHP kongresine mesaj iletmeliyiz* dendi. Şimdi arkadaşlar adam karısını takip ettirmek için özel dedektif tutmuş. Hafiye rapor veriyormuş; *işte apartmana girdiler, elektrik yandı, elektrik söndü tüh ya göremedim ki* demiş. Şimdi Zülfü diyor ki *yeni bir bileşen parti yapalım*, arkasından da böyle bir genel üye toplantısı istiyor. Olağanüstü kongreden önce kendi grubunun oylarıyla bunu geçiriyor. Ve buradan bir mesaj çıkarmak istiyor. ... *Şimdi arkadaşlar, Erdal arkadaşımız dedi ki, şunu şunu yapmamız lazımdır. Arkadaşlar sizin elinizden kim tutuyordu? Özellikle GYK'de ve MYK'de çoğunluktaydınız. Niçin yapmadınız on aydır, bana söyleyin."*

[13] M. Toker, *agd*, s. 29.

bir sonuç olduğunu ve: *"Bu tartışmalar yapılmasın demiyorum. Tersine ihtiyacımız da var. Ama platformların yerini zamanını iyi tespit edelim"* diyerek Marksizmin toplumsal bir öğreti ve insanlığa kazandırılan en üst yöntem bilimi olduğunu belirtir ve sözlerini *"Şu ana kadar toplumu irdeleyen gelişmelere ışık tutan başka bir bilim yaratılmadığına göre Marksizm geçerliliğini koruyor. O itibarla ben kişi olarak Marksistim"* diye bitirir.[14]

Son olarak, Ankara İl Sekreteri Veli Saltık, *"Değerli arkadaşlar, 'SBP tıkandı, örgütlenme durdu, gitmiyor' deniyor. Örgütlenme gerçekten tıkandı mı, tıkatıldı mı? Bu iddianın sahipleri daha kuruluş günlerinde bu partiye kerhen girdiler. Kerhen desteklediler ve kerhen yönetici oldular"* diyerek sözlerine başlıyor ve kuruluşun üçüncü ayında kimlik tartışmalarının başlatıldığını; neredeyse GYK'nin her oturumunda gündemin birinci maddesinin partinin kimliği olduğunu, yayın organlarında ana tema olarak bunun işlendiğini ve iş yapmak, örgütlenmek, günü yakalamak isteyenlerin de buna cevap yetiştirmeye çalıştıklarını ve kısır iç çekişmelerle bugüne gelindiğini belirtiyor ve: *"Düşünün ki, bir partinin en tepe yöneticileri yayın organlarında: 'SBP gitmiyor, tıkandı' diyorlar. 'Marksizm yenilenemez, Marksizmden kesin kopalım' diyorlar. O durumda bir parti nasıl örgütlenir? Hangi işçi, hangi emekçi, hangi kadın, hangi genç bu partiye gelir. Yöneticisinin güven duymadığı bir partiye kim güven duyabilir? Eğer hâlâ ayakta durabiliyorsak asıl buna şaşmak gerekir"* diyor.[15] Bu üç konuşmacının seçilme nedeni ve alıntılar genel olarak konuşmaları ve örgüt üyelerinin yaklaşımını yansıtmasıdır.

SBP'nin 30 Kasım toplantısı, daha önce TBKP Büyük Kongresi'nin yapıldığı Şato Yazar Düğün Salonu'nda yapılmıştır. N. Yağcı, salonun arkasında biraz yüksek bir kısmına yerleştirilen üzeri beyaz örtülerle kaplı konuklar için ayrılmış uzunca bir masanın çevresinde TBKP yönetiminden kişiler ve kendisinden yana olanlarla kongreyi izlemiş; bu arada bir konuşma yapmıştır. Bu kesimin konuşmalarına tezin çerçevesi açısından yer verilmemiştir. Çünkü bazı olgularla o dönemde sürdürülen *ideolojik savaşımı* saptamak gerekiyor.

4.12.1991 tarihli *Cumhuriyet*, toplantı sonrası N. Yağcı'nın, Z. Dicleli ve E. Talu ile bir bütünlük içinde bulunduğunu belirttiği açıklamasını vermektedir.

İstifalar ve Yönetim Değişikliği

30 Kasım toplantısı açış konuşmasında, S. Aren, SBP'nin Marksist kimliğini açıklarken kendine özgü anlatımı ve bütünlük içinde hiç de yadır-

[14] Kasım Yeşilgül, *agd*, s. 29.

[15] Veli Saltık, *agd*, s. 60.

ganmayan bir sözcük kullanmış ve: *"Marksist olmayan bir adam Marksist bir partiye gelmez, ancak yolunu şaşırırsa, sarhoşsa gelir. Ama gelmişse bu Marksistlerle beraber yaşamayı içine sindirebilen kişilerdir"* biçimindeki esprili anlatımıyla, gelenin bilinçli olarak seçimini yaptığı vurgulamasını yapmak istemiştir. İşte bu sözcük üzerine büyük bir kargaşa, gürültü yaratılmış ve K. Anadol kürsüye çıkarak bu konuşmayı protesto etmiş, S. Aren'in özür dilemesi istenmiş, bunun üzerine Divan Başkanı toplantıya ara vermiştir. Aradan sonra S. Aren tekrar kürsüye çıkarak konuşmasının anlamını açıklamış[16] ve özür dilemeye gerek görmemiş, ama bu türlü yorumlandığı için üzüntüsünü dile getirmiştir. Arkasından istifalar divana verilerek yoğun bir polemik ortam yaratılmış; toplantı sonrasında istifalar ve basındaki açıklamalarla devam edilmiştir. 8 Aralık 1991 tarihinde İstanbul'da toplantıya çağrılan GYK, MYK ve GYK'deki görevlerinden istifa edenlerin yerine yeni üyelerin seçimini gerçekleştirmiştir.[17]

Z. Aydın, 30 Kasım toplantısının sonlanmasının arka planında farklı bir niyet taşındığını, bir kısmının o zaman CHP ile çeşitli temaslar kurduklarını; bunu SBP gibi bir partinin yürütemeyeceğini düşünerek CHP'yi değiştirip dönüştürme operasyonunun bir parçası olmaya karar verdiklerini ve çeşitli girişimlerde bulunduklarını; Deniz Baykal'ın CHP Kongresi'nde yaptığı konuşmada *"Memlekette eski Marksistler var, bunlara da kapılarımızı açalım, bunlar aslında çok başarılı insanlardır, reklamcılıkta, sinemada başarılı olmuşlardır, Partimiz bu potansiyelden yararlansın"* dediğini; başta K. Anadol olmak üzere, parti hukukunda hiçbir yeri olmamasına rağmen o toplantıdan böyle bir karar çıkartılmaya çalışılmasına örgütlerden gelen insanların direndiklerini ve böyle bir kararın çıkmayacağını fark ettiklerinde önce görevlerinden, sonra örgütten çekilme kararı aldıklarını; N. Yağcı'nın da SBP içerisinde görevi olmamasına rağmen SBP dışı kadrosuyla birlikte toplantıya katıldığını, SBP'nin "doğal üyesi" oldu-

---

[16] S. Aren'in Kongre Açılış Konuşması, Özet Metni, *agd*, Sayı 17, Mayıs-Haziran, 1992, s. 4. "Programın bir yerinde partimiz marksist olanların ve olmayanların partisidir denmiştir. Burada Marksist olmayan arkadaşlar, şu anlama geliyor gayet açık olarak, Marksist olmayan bir adam Marksist bir partiye gelmez, ancak yolunu şaşırırsa, sarhoşsa gelir. Ama eğer gelmişse bu Marksistlerle beraber yaşamayı içine sindirebilen, süreç içinde de Marksist olmakta mahzur görmeyen veya Marksistlerle beraber olmaktan hiç sıkıntı duymayan, ama bu partinin kimliğini tartışalım demeyecek arkadaşlardır. Marksizme karşı olmak başka, Marksist olmamak başka şeydir."

[17] *Agd*, s. 3. MYK ve GYK'deki görevlerinden istifa eden K. Anadol, E. Talu, N. Tarhan, V. Gürcan, H. Okçuoğlu, E. Kızılelma, M. Onat, E. Sezgin, K. Ateşoğulları, GYK'den istifa eden Z. Dicleli, M. İlgin, Y. Işık, Y. Uzun, N. Demirel, S. Aksak ve M. Derçin'in yerlerine yeterli sayıda GYK yedek üyesini asil üye olarak belirledi. Yeni üyelerin de katıldığı bu toplantıda GYK arasından 9 MYK üyeliği için seçim yapıl. A. Aytemur, İ. Aksın, N. Babalık, S. Coşkun, Ali Faik Cihan, Halil Çamalan, Güner Eliçin, Çetin Erdolu, Hürriyet Karadeniz, Hürriyet Saygı, Nesrin Toker ve Saffet Uygur yeni MYK üyeleri olarak seçildiler. Aynı gün ilk toplantısını yapan MYK A. Aytemur'u, daha önceki Genel Başkan Yardımcısı Akın Birdal'ın yanı sıra Genel Başkan Yardımcısı olarak görevlendirdi.

günu belirterek S. Aren'e karşı tavır aldığını; Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'yi kapatma kararı ile birlikte, N. Yağcı'lar açısından sürdürülen bir işin ortadan kalktığını, bir anlamda onlar için de politik sürecin noktalandığını vurguluyor.

Z. Aydın, tartışmanın galibi olarak ortaya çıkmalarına karşın, en son gelinen noktada ortada SBP diye bir örgütten söz etmenin mümkün olmadığını; İstanbul'da 25 ilçeyle başladıkları halde, sonuçta Gazi Osmanpaşa, Ümraniye ve Beyoğlu ilçeleri olmak üzere üç ilçede kaldıklarını, Beyoğlu ilçenin il binasında küçük bir odada, üç dört kişinin arada sırada uğradığı bir yer haline geldiğini, galip olarak ellerinde pek fazla bir şeyin kalmadığını belirtiyor.

30 Kasım toplantısından sonra SBP'den istifa edenler, basın açıklamaları dışında, SBP'deki TBKP kökenli yandaşları ile toplantıları, "dost mektupları" adıyla yazışmaları bir süre daha devam ettireceklerdir. İlginç olan daha sonra bu yandaşlardan kimileri ÖDP'de MYK'ye kadar tırmanacaklardır. Diğer taraftan basında yer alan açıklamalar ve ideolojik yaklaşım doğal olarak SBP'de kalan Marksistler, yöneticiler tarafından süreklilik içinde değerlendirilerek Birlik dergisinde yanıtlanacaktır.

Terk edilmesi gereken "Marksizm" üzerine. K. Somer,[18] şimdilik *"meta-Marksist"* olarak adlandırdığı kimi arkadaşlarının Marx'ın değil, Marksizmin terk edilmesi gerektiğini savunduklarını belirtiyor ve şöyle diyor:

> Örneğin Zülfü Dicleli'nin Kasım 1991 sonunda Ankara'da yapılan Genişletilmiş Örgüt Toplantısı'nda da açık ve seçik bir biçimde ortaya koyduğuna göre *'meta-Marksist'* arkadaşların terk edilmesi gerekir dedikleri Marksizm, *'belli düşünceleri hayata geçirme anlayışı'*ndan başka bir şey değildir. *'Marksizm dediğiniz şey de bu'* diye vurguluyor Z. Dicleli, Birlik'in geçen sayısında yayımlanan konuşma metninde. Marksizm dediğimiz şey işte bu derken, öyle sanıyorum ki büsbütün de haksız değil. Ancak Marksizm dediğimiz şey gerçekten buysa ve bundan başka bir şey değilse, doğrusunu söyleyeyim, ben de bu *'Marksizm'in* terk edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Marksist düşüncenin dışsal bir disiplin, dogmatik ve kesin bir sonsuz doğruluklar kapalı sistemi dışavuran keyfi ve rasyonel bütünsel bir ideoloji durumuna dönüştürülmesine ve dünyanın karşısında boyun eğmeye çağrılacağı bu aşkın ve kuramsal Marksizmin ruhuna ters düşen bu yabancılaşmış *'Marksizm'* anlayışının sürdürülmesine kendisinin de karşı olduğunu vurgulayarak, bir anlamda Z. Dicleli'nin getirdiği *'Marksizm'* anlayışına veya Marksizmin çarpıtılmasına dikkat çekiyor ve bu anlayışı mahküm ediyor: *"Sonuç olarak, 'meta-Marksist' arkadaşların terk etmek istediği 'Marksizm'in kuramsal Marksizmle ilişkisi, bana kalırsa çok tartışma götü-*

[18] K. Somer, "Terk Edilmesi Gereken 'Marksizm' Üzerine", *agd*, Sayı 15, Mart 1992, s. 27-28.

rür. Ancak onların yüz çevirdiği 'Marksizm'e Marksizm adına sahip çıkma anlamına gelebilecek girişimlerin büyük bir yanılgı oluşturacağı hiç tartışma götürmez."

30 Aralık 1991'de TKP'nin yaşayan kıdemli üyeleri M. Bozışık, Ş. Bakarsan, R. N. İleri TBKP'deki Genel Yönetim Kurulu üyeliğinden ve Partiden istifa ederek mücadelelerine SBP'de devam etme kararlarını bir dilekçe ile hem TBKP Genel Başkanlığına bildirmişler hem de basın toplantısı yaparak kamuoyuna açıklamışlardır (Ek 2).

Türkiye'deki bazı Marksist akımların, Marksist ve Marksist olmayan bireylerin, SHP'den ayrılan 4 milletvekilinin katılımı ile 15 Ocak 1991'de kurulan SBP'nin ilk Olağan Kongresi, Ankara Dedeman Oteli Konferans Salonu'nda 2-3 Mayıs 1992 tarihinde yapılmış[19] ve yeni üyelerle 7 Mayıs 1992 tarihli GYK toplantısında yeni MYK seçilmiştir.[20]

SBP 1. Kongre sonrası. S. Coşkun, SBP 1. Kongresi değerlendirildiğinde altı çizilmesi gereken ilk ve temel sonucun, Türkiye Marksist hareketinin Komintern geleneğinden gelen kesimin önemli bir bölümünün, kendisine dayatılmış olan likidasyon girişimini başarısızlığa uğratmış olması olduğunu belirtmektedir. Kongre'nin, Marksist teoriyi reddetme önerisini geri çevirerek ideolojik likidasyona; artık misyonunun bittiği, yeni bir "değişim partisinin" bileşeni olması gerektiği görüşünü geri çevirerek örgütsel likidasyona; sosyalizm amacının ve projesinin geçersiz hale geldiği ve terk edilmesi gerektiği görüşünü kabul etmeyerek de sınıf mücadelesinin politik plandaki likidasyonuna katılmayı reddettiğini vurgulamaktadır. Kongre sonuç bildirgesinde kimlik sorunuyla ilgili olarak, *"... Kapitalizme karşı, işçi ve emekçi sınıflara dayanan sosyalizmi amaçlayan, katılımı ve demokrasiyi savunan, çok sesliliği parti içi ve toplumsal-politik yaşamın vazgeçilmez temeli sayan, birliği çeşitlilik içinde birlik olan, Marksist olan ve olmayan antikapitalistlerin, çoğulcu, Marksist kimlikli partisi"* olduğunun bir kere daha altını çizerek; partinin ancak çoğulcu Marksist karakteriyle birlikte, üstüne düşenleri gerçekleştirebileceğinin karar altına aldığını ve Kongre'nin bütün bunları, örgütlerin ve delegelerin partiyi temsil etmekte ikircime yer vermeyecek bir çoğunluğu ile karara bağlayarak, par-

---

[19] *Agd*, Sayı 16, Nisan 1992, s. 6.

[20] *Agd*, Sayı 17, Mayıs-Haziran 1992, s. 21. SBP 1. Olağan Kongresi'nde seçilen *GYK (aldıkları oy sayısına göre):* "A. Birdal, A. Aytemur, Ç. Anadol, T. Ağaoğlu, Sami Alptekin, K. Somer, İ. Aksın, H. Hasançebi, H. Çamalan, O. Çalışlar, S. Coşkun, S. Bulut, Ü. Eşiyok, S. Al, A. Berktay, M. Bozışık, M. Şerifoğlu, Ş. Bakırsan, A. F. Cihan, V. Saltık, G. Eliçin, A. Bayramgil, R. N. İleri, Niyazi Dinçer, Feyzullah Ertuğrul, A. Çelik, Nebi Ebci, Özcan Bayraktar, Kemal Yenilmez, Savaş Türk, Kemal İlter, Turgut Haskan, Seyit Soydan, Müştak Müştecaplıoğlu, Mehmet Yılmaz.
Kadınlar listesi: (aldıkları oy sayısına göre) N. Babalik, F. H. İşmen, N. Toker, Mine Altınyolla, Ülkü Orbay, Şükran Deriş, Zehra Şenoğuz, Hürriyet Saygı, Nurten Tuç, N. Aslan, Halide Nizam, Beyhan Sunal, Serpil Kirpikçi, Füsun Gürsoy ve Menekşe Güler.
MYK: A. Birdal, A. Aytemur, S. Çoşkun (G. Bş. Yardımcıları), Ü. Orbay (Genel Say.,) K. Somer, N. Babalık, H. Saygı, V. Saltık, S. Bulut, S. Türk. (Ön adı ilk defa kullanılanlar açık yazılmıştır.)

tinin yapısal nitelik ve doğrultusunu açıklıkla ortaya koyduğunu; Kongre'nin uluslararası konukları ve aldığı mesajları ile hareketin uluslararası planda komünist, sosyalist hareketle, Marksist partilerle ilişkilerini yeni koşullarda oluşturmaya başladığını belirlemektedir.[21]

T. Binici, SBP'de Marksizm, sosyalizm ve bununla bağlantılı olarak partinin kimliği konusundaki tartışmalarda, Marksizmin ve sosyalizmin reddedilmesini savunanların TBKP'liler olduğu yönünde tam olarak telaffuz edilemeyen oldukça yanıltıcı ve yanlış bir görüşün var olduğunu; Marksizmin, sosyalizmin bittiğini ve artık bir gelecek projesi olamayacağını söyleyenlerin geçmişte TBKP yöneticileri olmalarının, bu düşüncelerin TBKP'nin düşünceleri olduğu anlamına gelmediğini belirtiyor (Ek 3).

SBP, 1994 Yerel Seçimi'nde seçimleri önemseyen sosyalist gruplara bir mektup göndererek, SBP'nin kazandığı seçime girme hakkını birlikte kullanma önerisinde bulunmuş, Kurtuluş ve Yeni Yol dergisi çevreleri seçimle sınırlı olmayan bir işbirliğine açık olduklarını belirtmişlerdir. Emek dergisi çevresinin de katılımı ile Birleşik Sosyalist Alternatif olarak SBP listelerinden yerel seçimlere girilmiştir. Seçim kampanyasında Marksizmin öldüğüne ilişkin görüşlere karşılık olarak Marx'ın sağ gözüne doğru parmağını uzatarak *"Pışık"* dediği posterler seçim minibüslerinde ve seçim bölgelerinde kullanılmıştır.[22] Ayrıca *"Sosyalizm hemen şimdi; gençlik gelecek, gelecek sosyalizmin"* gibi sosyalizm özlemini; işçi, emekçi, kadın ve gençliğin sorunlarını dile getiren, barış çağrısını içeren ve sonradan çok kullanılacak olan, orada ilk defa kullanılan *"Susma, sustukça sıra sana gelecek"* gibi posterler ilgi çekmiştir.

Yerel seçim sonrası BSA, kendisini Gruplar Arası Zemin (GAZ) ve Sosyalist Politika dergi çevresinin katılımı ile BSP kurulmuştur. S. Aren, BSP'nin kuruluşunu SBP tabanına bir mektup ile duyurmuştur.[23] BSP ku-

---

[21] S. Çoşkun, "SBP Kongresinden Sonra", *agd*, Sayı 17, Mayıs-Haziran 1992, s. 15.

[22] Haziran 1994 *Cumhuriyet*. Pışık. Sosyalist Birlik Partisi (SBP), yerel seçimlere "Birleşik Sosyalist Alternatif" adı altında geniş bir sosyalist çevreyle birlikte giriyor. SBP Genel Başkanı Sadun Aren, *"Umduğumdan daha iyi gidiyor seçim kampanyamız"* diyor. Aren, Karadeniz'i, Ege'yi, Güney ve İç Anadolu'yu dolaşmış. *"Korkumuz"* diyor Aren, "seçmenlerimizin *'Nasıl olsa kazanamazlar*, bari oyum yanmasın' diye bir bir düşünceye saplanmasıdır. Bunu önlemeye çalışacağız." SBP'nin en büyük zorluğu parasızlık. Bütün harcamalarını, üyelerinin ve sempatizanlarının bağış ve aidatları ile yapıyor. Aren anlatıyor: *"Mesela, bazı mahalli televizyonlar, parayla televizyona çıkarıyorlar. Hatta kahveler, bir saatlik bir toplantı için önemli kiralar istiyorlar. Bir saatine, en az 1 milyon lira istiyorlar. Diğer partiler, helikopterlerle bir yandan bir yana gidebiliyorlar. Biz otobüsle gidiyoruz. Uçak lüks oluyor. Böyle güçlüklerimiz var."* Tüm bu güçlüklere karşın, SBP seçim minibüsü, Marksizmin öldüğünü savunanlara inat, Marx'ın *"pışık"* yaptığı posterlerle Ankara sokaklarında dolaşıyor.

[23] "Değerli Arkadaşlarım,
26.6.1994
7 Haziran 1994 tarihinde sevgili partimizi bildiğiniz gibi feshetmek zorunda kalmıştık. Bunu hem partimizin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına karşı bir önlem olarak yapmış, hem de

rulmadan önce, SBP Ankara İl Örgütü'nden benim de içinde bulunduğum bir grup, BSA sürecindeki izlenimlerine dayanarak, yurtdışında BSA'yı oluşturan grupların bazı üyelerinin de desteklediği bir deklarasyonu imzaya açmışlardır (Ek 4). BSP kurulduktan çok sonra TBKP sürecinde ideolojik bir karşı çıkışı gösteren *10 Eylül* dergi çevresinden bir grup da katılmıştır. Birlik konusu abartılarak kurulan BSP'den sonra ise, ÖDP bir kurtuluş olarak algılanmıştır.

IV) ANAYASA MAHKEMESİ VE TBKP'NİN KAPATİLMASI

TBKP'yi Kapatma Davası

Cumhuriyet Başsavcılığı, TBKP'nin kapatılması için 14.6. 1990 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nde dava açar. İddianamede TBKP'nin Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'na aykırı olarak kurulduğu öne sürülerek kapatma istemi gerekçelerinde, *"Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğü", "Sınıf diktatörlüğünü öngören siyasi partilerin kurulamayacağı", "kurulan partilerin komünist, faşist, teokratik veya benzer anlama gelecek adlar alamayacağı"* belirtilmektedir.

Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan yapılan açıklamada: *"Türkiye Birleşik Komünist Partisi hakkında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2, 3, 6, 14 ve 68. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4. kısmındaki 78, 81 ve 96. maddeleri hükümlerine aykırı davranışta bulunduğundan, Siyasi Partiler Kanunu'nun 101/a maddesi uyarınca kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne 14.6.1990 tarihinde iddianame düzenlemek suretiyle dava açılmıştır"* denilir.

İddianamede sözü edilen Anayasa'nın 2., 3. ve 4. maddelerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin "bölünmez bütünlüğü" konu edilmekte; 14. maddede ise, "bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde egemenliği"ni sağlamak amacına yönelik bir devlet düzeni kurulamayacağı belirtilmektedir. 68. maddede siyasi partilerin Anayasa'ya aykırı olamayacağı ve "sınıf diktatörlüğünü" içeren siyasi parti kurulamayacağı ifade edilmektedir. İddianamede yer alan Siyasi Partiler Yasası 78. ve 81. maddelerinde de Anayasa'daki söz

---

seçimlerde beraber hareket ettiğimiz BSA'yı oluşturan diğer dört birleşenle birlikte, daha etkin ve daha geniş bir birlik gerçekleştirmek için yapmıştık.
Söz konusu yeni birlik partimiz, Birleşik Sosyalist Parti 8 Haziran 1994 tarihinde kurulmuştur. Şimdi Sosyalist Birlik Partisi'ndeki düşüncelerimizi bu yeni parti içinde devam ettireceğiz.
Hepinizi demokrasi ve sosyalizm mücadelemizi yeni partimizde sürdürmek üzere bekliyor, bunu ümit ediyor ve diliyorum.
Hepinizi sevgiyle kucaklıyorum."
S. Aren (imza)

konusu düzenlemeler yer almakta; 96. maddede kurulan siyasi partilerin daha önceki hiçbir partinin devamı olamayacağı belirtilmektedir: *"Anarşist, faşist, komünist, teokratik, nasyonal sosyalist, din, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasi partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılamaz"* (15.6.1990 Cumhuriyet).

13 Temmuz 1990 tarihinde TBKP, Avukat T. Kazan eliyle Anayasa Mahkemesi'ne yazılı savunma verdikten sonra sözlü savunma için de "süre vaadi" alır. Prosedüre göre, TBKP'nin yazılı savunmasını inceleyecek olan Cumhuriyet Başsavcılığı, görüşünü bildirdikten sonra Anayasa Mahkemesi sözlü savunma için gün belirleyecektir. TBKP Genel Başkanı N. Sargın, bu davanın sonucunun *"Türkiye'nin geleceği ve dünya devletleri içinde alacağı yer bakımından"* belirleyici olacağını açıklar ve TBKP'nin tarihine sahip çıktığı için suçlandığını belirtir: *"TCK'nın 141 ve 142'nci maddeleri kaldırılmak üzere Bakanlar Kurulu'nun gündeminde olduğu halde, TBKP bu maddelere dayanılarak kapatılmak isteniyor. TBKP Türkiye'de ve açıklığı ile program ve tüzüğüne yansıdığı halde adı nedeniyle mahkûm edilmeye çalışıyor. Türkiye bu zihniyet temelinde gelişemez"* (14.7.1990 Güneş).

N. Sargın: "Sorun, komünist sözcüğüdür." 2 Ekim 1990 tarihli duruşmada N. Sargın'ın yanı sıra İstanbul Barosu Başkanı Avukat T. Kazan da sözlü savunma yapar. N. Sargın 23 sayfalık savunma metnini heyete verir ve, *"Ben komünistim. Huzurunuzda savunma onurunu duyduğum partim de TBKP; yani Komünist Partisi'dir"* diyerek söze başlar: *"Bunları daha baştan öncelikle belirtme gereği duydum. Çünkü bu dava, hakkımızdaki iddialar her ne olursa olsun aslında, gerçek ve tüzel kişiler olarak bu kimlikle, komünist kimliğimizle Türkiye'nin sosyo-politik yaşamında yer alıp alamayacağımız sorununda düğümlenmektedir. Hatta daha kısa ve öz olarak söylenirse, tek başına 'komünist' sözcüğüdür, sorunu oluşturan. Ve de davamız, bu yanıyla ve öncelikle, 21. asrın eşiğinde eski önyargıların aşılıp aşılamadığının, tabuların kırılıp kırılamadığının da bir göstergesi olacaktır."* Türkiye'ye dönüşlerinde de komünist sözcüğüne karşı oluşmuş bir önyargı hissettiklerini, emniyette de kendilerine *"Niye komünist kelimesinde ısrar ediyorsunuz?"* sorusunun yöneltildiğini anımsatarak, Başsavcılık iddianamesinin aynı önyargı ile kaleme alındığını belirtir: *"Bu önyargılı bakış iddianameyi ister istemez büyük çıkmaza sürüklemiştir. Mantık şu: Bu sözcüğü taşıdığına göre partinin suçlanması lazımdır. Hem de sınıf tahakkümünü öngörmekle. Çünkü o zaman suçlamanın bir anlamı olabilecektir."* N. Sargın, parti tüzüğünün demokratik güçlerle diyalog, işbirliği ve mutabakatı öngördüğünü söyleyerek, iddianamedeki *"kullanılması ve kurulması yasak bir adla siyasi parti kurulması"* savını da *"peşin hüküm ve önyargı"* olarak niteler ve TBKP programından alıntılarla açıklamalarda bulunur.

N. Sargın, Başsavcının partiyi *"devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmakla"* suçladığını, buna dayanak olarak da parti tüzük ve programında "Kürt" sözcüğünün yer aldığı pasajları gösterdiğini ve bu suçlamalara Kürt sorununun tabu olarak kabul edilmesinin yol açtığını belirterek, *"Sormak gerekir, bu tabuların kırılma zamanı, mutabakatlar zemininde çözüme kavuşma zamanı çoktan gelmedi mi?"* der. TBKP'nin kurulduğu günden bu yana geçen 4 aylık süre içindeki bütün çalışmaları boyunca, partililer ve tüzel kişilik olarak çalışma zemininin dışına taştığı iddiasıyla bir soruşturmaya uğramadığını belirterek: *"Bu parti mi kapatılacaktır?"* sorusunu yöneltir ve: *"Komünistler çok uzun yıllardan beri, illegaliteye itildikleri ilk kuruluş yıllarından bu yana devamlı olarak yasal çalışma talebinde bulundular, 4 ay öncesine kadar. TBKP; 4 Haziran 1990'dan beri yasal olarak çalışmaktadır. Talebimiz, çalışmalarımızı yasal olarak bundan böyle de sürdürebilme olanağının sağlanmasıdır. Buna hakkımız vardır"* der.

Öğleden sonraki oturumda savunma yapan İstanbul Barosu Başkanı Avukat T. Kazan, *"davanın reddedilmesini"* istemiştir (3.10.1990 Cumhuriyet).

TBKP'den ek savunma. TBKP Genel Başkanı N. Sargın, partisinin kapatılmasına ilişkin davayı inceleyen Anayasa Mahkemesi'ne daha önce yaptığı savunmalara ek olarak yeni bir savunma daha verir. N. Sargın, Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliği'ne ilettiği ek savunmada, *"Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı"*nın Türkiye tarafından da imzalandığını anımsatarak, bu yeni gelişmenin Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'nın, partilerinin kapatılması istemindeki görüşler doğrultusunda yorumlanmasına olanak tanımadığını ve sözleşmenin imzalanmasından sonra bizzat Cumhurbaşkanı T. Özal'ın, Anayasa ve yasaların Paris Şartı'nın ilkeleri doğrultusunda değiştirilmesinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu belirttiğini anımsatır ve: *"Kısa sürede ve Paris Şartı'nda yer alan ilkeler doğrultusunda değişeceklerinin kaçınılmazlığı ortada iken, böyle bir yoruma olanak görülse dahi, sonradan giderilmesi olanaksız mağduriyete yol açacağı göz önünde tutularak, partimizin kapatılması isteminin reddine karar verilmesi talebimizi yineleriz"* der (11.12.1990 Cumhuriyet).

TBKP'yi Kapatma Kararı

Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'yi kapatma kararı Parti'ye tebliğ edilmeden önce basında yer almıştır. Haberi ilk önce 19 Temmuz 1991 tarihli *Bugün* gazetesi *"TBKP kapatıldı"* başlığı altında vermiştir.[24] Bu haberden üç gün

[24] 19.7.1991. *Bugün.* "Anayasa Mahkemesi, geçtiğimiz gün toplandı. Uzun süredir beklenen kararını da 'ittifakla' aldı. 'Türkiye Birleşik Komünist Partisi kapatılmalı!' Yaklaşık bir yıl önce resmen ku-

sonra 22 Temmuz 1991 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, bu haberi *TBKP'ye kapatma kararı* başlığı altında vermektedir.[25]

Parti içi muhalefet N. Yağcı'yı suçluyor. TBKP Yönetim Kurulu, TBMM Başkanı K. Erdem ve Başbakan M. Yılmaz'a gönderdikleri mektuplarla Anayasa Mahkemesi'ni suçlarken, TBKP parti içi muhalefeti Genel Sekreter N. Yağcı'yı "Partiyi küçülterek tasfiye etmek" ile suçlar. Parti içi muhalefet, N. Yağcı ve Z. Dicleli'nin Parti kurma girişimlerini *"komik"* bularak, *"Bunlar olsa olsa ANAP içindeki beşinci kliği oluşturabilirler"* demektedir. Partiyi legalleştirmenin parti içi yönetimin bir zaafı olduğunu iddia eden parti içi muhalefet temsilcileri, *"Anayasa Mahkemesi'nin kararı kaçınılmazdı, çünkü mahkeme anayasal düzenlemeler çerçevesinde bir karara varmıştır, tarih bizi haklı çıkarmıştır"* görüşündedir. TBKP'nin kapatılmasının, hükümetin ikiyüzlülüğünü ortaya çıkardığını vurgulayan parti içi muhalefet, bu durumun 141 ve 142'nin kaldırılmasına karşın, uzantısı olan maddelerin kaldırılmamasından kaynaklandığını kaydeder (25.7.1991 Cumhuriyet).

Bu arada ilginç bir gelişme olmuş, TBKP liderleri beraat etmişlerdir.[26] TBKP'nin kapatılma kararı ise henüz Parti'ye gönderilmemiştir. Avukat E. Şansal, 11 Kasım 1991 tarihinde Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na yazılı olarak başvurmuş,[27] Anayasa Mahkemesi Başkanlığı iki gün sonra 13 Ka-

---

rulan TBKP'nin kapatılma gerekçesini öğrenmeye çalıştık. Alabildiğimiz bilgi sınırlıydı. Sadece, şu iki unsurun kapatma gerekçesi olduğunu ilettiler: Partinin adında *'Komünist'* sözcüğü geçiyor. Parti tüzüğünde *'bölücülüğe'* yer veriliyor."

[25] 22.7.1991 *Cumhuriyet*. "Anayasa Mahkemesi, Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) kapatılmasına karar verdi. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açtığı TBKP'nin kapatılmasına ilişkin davanın incelenmesini dün tamamlayarak kararını oybirliği ile verdi. Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'nin kapatılmasına ilişkin kararı şöyle: *'Partinin adıyla birlikte tüzük ve programının Anayasa ile Siyasi Partiler Yasası'na aykırı olduğu ve 2820 sayılı yasanın 101. maddesinin (a) bendi uyarınca partinin kapatılmasına; davalı partinin bütün mallarının 2820 sayılı yasanın 107. maddesi uyarınca Hazine'ye geçmesine'*, Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden, *'Biz yürürlükteki kurallara bağlıyız. Yapılacak iş, Anayasa'da ve SPK'da gerekli değişiklikleri yapmaktı'* diyor."

[26] 10.10.1991 *Milliyet*. "TBKP yöneticileri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın haklarında açılan davada suçlamaların büyük bölümünden beraat ettiler. İki yönetici, TCK'nin, 158. ve 159. maddelerinden ağır ceza mahkemesinde yargılanacaklar. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görülen davanın dünkü oturumuna iki yönetici katılmadı. Kararını açıklayan Mahkeme Başkanı Süleyman Erkan, Kutlu ve Sargın hakkında TCK'nin 140., 141. ve 142. maddelerinden açılan davaların Terörle Mücadele Yasası'yla yürürlükten kaldırıldığını belirtti ve sanıkların bu maddelerin suç olmadığı gerekçesiyle... TCK'nin 311. ve 312. maddeleriyle ilgili olarak da beraat kararı verildiğini... TCK'nin Cumhurbaşkanı'na hakaret, Anayasal kuruluşları ve kamu şahsiyetini tahkir fiillerini düzenleyen 158. ve 159. maddeleriyle ilgili görevsizlik kararı verildiğini söyledi."

[27] 29.1.1992 *Cumhuriyet*. E. Şansal: "Vekili bulunduğum Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) hakkında, Mahkemenizde bakılan kapatma davasında bir karar verilmiş olup olmadığı, eğer bir karar verilmiş ise, verilen kararın Anayasa Mahkemesi Başkanlığınca Kamuya açıklanıp açıklanmadığı, bir açıklama yapılmışsa bunun hangi tarihte yapıldığı, kararın Resmi Gazete'de yayınlanıp yayınlanmadığı ve verilen karar ile ilgili gerekçenin halen hazırlanmış olup olmadığını, 6336 sayı-

sım 1991 tarihinde Avukat E. Şansal'ın başvurusunu yanıtlamıştır.[28] Anayasa Mahkemesi'nin resmi yazısından öğrenildiği gibi karar 16.7.1991 günü alınmış ve üç gün sonra 19.7.1991 tarihinde *Bugün* gazetesinde yer alırken ilgili yere üç ay sonra iletilmiş, bu işlem de başvuru üzerine yerine getirilmiştir.

N. Sargın ve N. Yağcı, TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Ahmet Türk'ten, partilerinin kapatılması ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'nce kapatma kararının yeniden gözden geçirilmesi konusunda hükümet, parlamento ve TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun yardımcı olmasını isterler. N. Sargın ve N. Yağcı değişen dünya koşulları ve hükümetin demokratik açılım hareketini başlattığı şu günlerde kapatma kararının yeni sorunlar ve tartışmalar getireceğini bildirirler (14.1.1991 Cumhuriyet).

TBKP, bölücülükten resmen kapanıyor. Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'yi kapatma kararı 28.1.1992 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girer. 29.1.1992 tarihli *Cumhuriyet*'te verildiği gibi, kararın gerekçesine göre TBKP, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenlik kurmayı amaçlamıyor, fakat bölücülük yapıyordur ve ilginç bir rastlantı, TBKP'nin kapatılma kararının yayımlanması, TKP lideri M. Suphi ve yoldaşlarının Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Türkiye'ye gelip Karadeniz açıklarında boğularak öldürülmelerinin 72. yıldönümüne rastlamıştır.

S. Aren'in tepkisi. 30.1.1992 tarihli *Cumhuriyet*, SBP Genel Başkanı S. Aren'in, Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'yi kapatma kararı ve gerekçelerini *"Demokratikleşme sorunlarının çözümüne katkı yapmanın yanında, bu hareketi geriye çeken bir karar olarak gördüklerini ve bundan büyük bir endişe duyduklarını"* bildirdiğini ve yaptığı yazılı açıklamada da, özellikle Kürt sorunu konusunda Anayasa Mahkemesi'nin ortaya koyduğu bakış açısının, bugüne kadar sorunun çözümünün önünde en büyük engeli oluşturan resmi devlet anlayışı ile çakıştığını ileri sürerek, *"Bu karar, Kürt kimliğini ve kültür varlığını kabul eden ve bunu Kürt sorununun çözü-*

---

lı Kanunla onaylanarak yürürlüğe konulan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ile Ek Protokolleri'nin ilgili hükümleri dairesinde, İnsan Hakları Avrupa Komisyonu'na bireysel başvuru yoluyla yapacağımız başvuruya dayanak oluşturması bakımından, tarafımıza bir yazı ile bildirilmesini dilerim."

[28] 30.1.1992 *Cumhuriyet*. "Anayasa'nın 2, 3, 6, 10, 14 ve 68'nci maddeleri ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasasının 78, 81 ve 96'ncı maddelerine aykırı durum ve tutumu nedeniyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) aleyhine açtığı Esas: 1990/1 sayılı kapatma davası 16.7.1991 gününde savlar yerinde görülerek oybirliğiyle sonuçlanmıştır. Karar: 1991/1 sayılı kararın sonucu uygulama gelenekleri uyarınca Mahkememiz tarafından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ile Başbakanlığa 22 Temmuz 1991 günü gönderilmiş ve sonucu soran basın mensuplarına bildirilmiştir. Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçesinin kurulca gözden geçirilip tebliği zaman aldığından gerekçeli kararlar yanlara gönderilmemiştir. Kararın Resmi Gazete'de yayımlanıp yayımlanmaması da bu aşamada düşünülecektir. Kesin olan karar bu işlemlerden sonra yürürlüğe girecektir."

münün başlangıç noktası olarak alan birçok diğer partiye de yönelmiş bir tehdittir" dediğini belirtmektedir.

TBKP'nin gerekçeli kararı. 31.1.1992 tarihli *Cumhuriyet*'te Murat Belge, bu davayı yakından, ayrıntılarıyla izlediğini, çünkü büyük ölçüde *"simgesel"* bir dava olduğunu belirtir ve: *"Yıllardır sahip olduğumuz ve bütün bu yıllar boyunca bizleri çeşitli kötülüklerden korumuş kanunlarımıza göre bu ülkede herhangi bir partinin adında 'komünist' adının geçemeyeceğini, ayrıca, öbür büyük koruyucu maddelerimiz olan 141-142 kalktıktan sonra da bu yasağın devam ettiğini biliyorum"* diyerek, adı komünist olan bir partinin kapatılmasını beklediğini ve bu çerçevede karar gerekçesinin *"Şöyle bir kanun var, bu kanun yürürlükte oldukça bu parti kurulamaz"* biçiminde gelişebileceğini; bunun her şeyi açıkladığı gibi, Anayasa Mahkemesi'nin kendi sınırları içinde yapabileceği demokratik uyarı ya da eleştirinin de bir örneği olabileceğini ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden'in, var olan Anayasayı demokratik bulmadığını, ama mahkemenin kararlarını bu Anayasa çerçevesinde vermesi gerektiğini söylediğini; ama Anayasa Mahkemesi'nin, Yargıtay Başsavcısı'ndan gelen iddia üstüne TBKP'yi kapatmak için bayağı emek harcayarak gerekçe topladığını ve bu gerekçelerin de mahut Kürt sorunuyla ilgili olduğunu vurgulayarak, *"Bu gerekçeler başkan Güngör'ün demokratik mesajlarıyla öyle fazla uyumlu görünmüyor. Mahkeme, TBKP'yi bölücü bulmuş ve bu nedenle kapatılmasını uygun görmüş. Örneğin, 'Anayasa'da Kürtlerin varlığı tanınmalıdır' gibi bir talep bölücülüğe yorulmuş"* demektedir.

TBKP Davası, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'nda

31 Ocak 1992 tarihli *Cumhuriyet*'te TBKP yöneticilerinin, Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararına karşı "Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu"na dava açtığı; başvuru dilekçesinin komisyona iletilerek, Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'nin kapatılmasına ilişkin kararının "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi"ne aykırı olduğunun iddia edildiği bildiriliyor.

N. Sargın: ***"Artık TBKP değil Türkiye davalı."*** TBKP Genel Başkanı N. Sargın, Genel Sekreter N. Yağcı ve parti avukatlarıyla birlikte İstanbul Tabipler Odası'nda bir basın toplantısı düzenleyerek, partinin kapatılma gerekçesinin, iktidardaki DYP-SHP koalisyon hükümetinin protokolü ve hükümet programıyla çeliştiğini belirtmiş; Partileri için Anayasa'ya aykırılıktan açılan kapatma davasının sonuçlanmasından sonra, kapatılma kararının hemen açıklanmayarak Anayasa hükümlerine aykırı davranıldığını vurgulamıştır. Davanın son savunma aşamasından hemen sonra Paris Şartı'nın imzalandığını ve TCK'nin 141. ve 142. maddelerinin yürürlükten

kaldırıldığını hatırlatan N. Sargın, bu gelişmelerin davayla ilgili önemli ve parti lehinde kararlar olduğunu belirterek, *"Bunları ek bir savunmayla Anayasa Mahkemesi'ne sunduk. Ancak gerekçeli kararda, son savunmadan sonraki ek savunma dilekçelerine ilişkin hiçbir belirti bulunmuyor"* biçiminde bir açıklamada da bulunmuştur.

4.2.1992 tarihli *Cumhuriyet*'te N. Sargın, TBKP için,

> *sınıf tahakkümünü tesis, adında komünist kelimesinin geçmesi, Kürtlere ilişkin görüşler ve kapatılan partilerin devamı oldukları"* gerekçesiyle dava açıldığını hatırlatarak, *"Anayasa Mahkemesi, bunlardan sınıf tahakkümünü tesis ve kapatılan partinin devamı olması yönünden beraat, diğer ikisi için mahkûmiyet kararı verdi. Biz, zaten TİP ve TKP'nin birleşmesinden doğduğumuzu söylüyorduk. Kürt tabusunun tartışıldığı ve hükümetin Kürtçe konuşmayı serbest bıraktığı bir dönemde, bizim partimiz Kürtler üzerindeki düşünceleri yüzünden kapatılıyor. Uzun yıllar hâkim olan ve 12 Eylül'le uç noktasına götürülüp karikatürleştirilen devlet ideolojisi adına, TBKP'nin tüzüğü, gerekçeli kararda polemik yapılmaktadır. Partimizin kapatılması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Konseyi'ne, parti ve kişi nezdinde başvuruda bulunduk*

demiş ve konunun artık uluslararası yargı önünde olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararla iki noktada bilinçli bir tercih yaptığını söyleyen N. Yağcı da, *"Anayasa Mahkemesi, bu kararla, koalisyon hükümetinin protokol ve programının karşısında yer alıyor ve uluslararası hukukun iç hukuku bağlayıcı özelliğini kabul etmiyor"* demiştir.

7.1.1992'de Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararına karşı Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'nda açılan dava 30.1.1998'de kazanılmıştır.

Sonuç

Komünist Manifesto'da *"Şimdiye kadar var olan tüm toplumların yazılı tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir"* dendiğinden bu yana yaşam çok değişti... Ancak yazılmakta olan tarihin ağırlık merkezi hâlâ sınıf savaşımıdır. Bu savaşımda önemli bir dönemeci oluşturan Paris Komünü'nden çıkartılan dersler, sınıf savaşımının önünü açmıştır. Paris Komünü'ndeki yenilgi ise uluslararası komünist harekette ilk kırılma noktası olmuş ve belirleyici olanın *"Sınıf konumuna ters düşen uzlaşmalara"* gitmek olduğu saptanmıştır.

Dünya komünist hareketinde ikinci önemli kırılma noktası, II. Enternasyonal döneminde gerçekleşir. II. Enternasyonal de *"emek güçlerini gelecekteki savaşım için örgütlemek ve birleştirmek"* için kurulmuştur. Birincisi gibi bir dayanışma ve bilgi alışverişi örgütüdür, ancak önemli fark üyeliğin ulusal partilere dayanmasıdır. Üyeler, ulusal ölçekte kapitalizmin geliştiği ülkelerine daha çok bağımlıdırlar. I. Dünya Savaşı'nda, o günlerin en büyük partisi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi çoğunluğu, Alman Hükümeti'nin istediği savaş ödeneklerine olumlu oy vermiş ve daha sonra imparatorluk yerine demokratik bir cumhuriyet kurmak amacıyla, *yeni hükümeti kurma* görevini de üstlenmiştir. Parti azınlığını oluşturan *Spartakistler* bunu *ihanet* olarak değerlendirmiş ve işçi yönetimini kurmak için ayaklanarak Berlin'de devrimi başlatmışlardır. İki tarafın da önderliğini sosyal demokratların yaptığı *iç savaş* bütün ülkeye yayılmış, *Berlin Sokak Savaşı*'nda devrimci kanat yenilmiş, ayaklanma kan içinde boğulmuştur. Bu, uluslararası işçi hareketini böldüğü gibi, dünya devriminin

ertelenmesini getirmiştir. Çünkü Avrupa'nın doğusunda, Rus Sosyal Demokrat Partisi devrimi gerçekleşmiştir.

Marx ve Engels'in, *Komünist Manifesto'nun 1882 Rusça Baskıya Önsöz*'ünde sözünü ettiği Rus devrimi, Lenin ve onun Bolşevik Partisi tarafından gerçekleştirilmiş, Şubat 1915'te Parti Konferansı'nda bir III. Enternasyonal kurma kararı alınmıştır. Lenin, kirletilen, itibarı düşürülen "Sosyal Demokrat" isminin terk edilmesini, eski Marksist, komünist ismine dönülmesini önermiş ve *Komünist Enternasyonal* kurulmuştur. Dünya devrimini amaçlayan ve bir *Dünya Partisi* olan *Komünist Enternasyonal*'in bileşeni olan partiler, o davanın başarısını *Demokratik Merkeziyetçi* bir örgüt yapısında, onun bir parçası olmakta görmüşlerdir. *Organik bağımlılık* tüm partiler için geçerli olmuş ve bu bütünlülük içinde ideolojik bağımlılık da sürdürülmüştür. Bu bağımlılık antikomünistler tarafından sürekli çarpıtılarak kullanılmıştır.[1] Yurtdışında yaşayan TKP kadroları için bu enternasyonalist ilişki, "vatan hainliği" ve "casusluk" düzeyine çıkarılmıştır.[2]

---

[1] C. Kıral: "1980 sonrası, 1990, Fransız Komünist Partisi'ni kötülemek için *'Bunlar Sovyetlerden para aldılar'* diye bir şey atılmıştı ortaya. O zamanların insanları da televizyona, radyoya çıktılar ve aynen şunu söylediler: *'Doğru bu. Çünkü o tarihte biz seksiyonduk. Ayrı bir parti değildik. Dünyada bir tane Parti vardı. Biz de Fransız seksiyonuyduk. Dolayısıyla da böyle olması gerekiyordu zaten.'* Duvarın yıkılmasından sonra Fransız Komünist Partisi'nin önce ismini değiştirmeye zorladılar: *'Komünist ismini çıkarın. Kaldırın. Bakın sosyalist ülkeler de zaten bu komünist lafını bıraktılar. Hatta kirlendi bu isim, onun için de lüzumsuz'* falan diye sıkıştırdılar. Parti bunu şiddetle reddetti. Fransız Komünist Partisi: *'Ben komünist partisiyim, öyleyse adım da komünist olacak. Benim komünizm anlayışıma gelince o ayrı bir tartışma konusudur. Dünya Komünist Hareketi içindeki bir tartışmadır. Oraya giden yolun üzerinde farklı görüşlerimiz olabilir. Ama biz oraya gideceğiz. Dolayısıyla da ismimi değiştirmem'* diye tutturunca, bunu köşeye sıkıştırmak amacıyla bazı azgelişmiş ülkelerdeki metodu denediler ve dediler ki: *'Kökü dışarıda.'* Tabii Fransız toplumuna bunu anlatmak o kadar kolay olmuyor. Daha farklı bir toplum o. Parti de burada savunmaya değil, gerçeği ortaya koyarak taarruza geçti: *'Evet'*, dedi. *'Tam da böyledir. Dediğiniz gibidir, ama bu sebeple öyledir. O tarihlerde biz böyle para aldık, verdik falan değildir. Tek bir Partinin seksiyonlarıydı.'* Fransız kamuoyunun anlayacağı bir dildi bu ve çok doğal bir dildir. *'De Gaulle de İngiltere'deydi farz edelim.'* Bu tartışmalar bir ara da Fransız Meclisi'ne yansıdı. Fransız Meclisi'nde bir adam eline bir kitap almış sallıyordu. Çarşamba günleri orada bir uygulama var, sözlü sorular soruluyor ve televizyon naklen yayımlıyor. *'İşte bu herifler de zaten haindir, Rus uşağı'* bilmem ne diye bir konuşma yaptı. *'Başbakan cevaplasın, bunları biz hâlâ mecliste tutacak mıyız?'* gibi. Komünist Partisi meclis üyeleri protesto olarak salonu terk etti. Başbakan kalktı, Türkçe deyimiyle aynen: *'Sizin ağzınızdan çıkanı kulağınız duyuyor mu? Bu Komünist Partisi'ne siz nasıl kökü dışarıda hain diyebilirsiniz? Komünist Partisi olmasaydı biz Alman işgalinden kurtulamazdık'* dedi. Parti orada: *'Vallahi bilmiyorum ki, olabilir böyle bir şey, para almış mıyız bilmiyorum, ama falan'* yerine; tam tersine gerçeği olduğu gibi, hücuma geçerek Fransızın anlayacağı dille konuşması başbakanı da etkilemişti."

[2] V. Sarısözen: "TKP kadroları dediğimiz kadrolar yurtdışında kaldılar. Gerçekten de Parti'nin kasasında, ki bu kasaya mutlak surette Sosyalist memleketlerden, Uluslararası Komünist Hareket'ten, Enternasyonalist maddi yardımlardan oluşmuş olan bu kasadan maaşlar da aldılar, bu açık bir şey. Ama soru şurada, maaş aldığı için, eğer bu kadar utanak içinde *'melun işler'* yapıyor idiyseler insanlar, Türkiye Cumhuriyeti bunları çoktan maaşa bağlayabilirdi. Mesela Jön Türkleri bağlıyorlardı zamanında. Padişahlar bağlıyorlardı, maaş veriyorlardı Paris'te otururken falan; on-

R. N. İleri kendisi ile yaptığım söyleşide Leon Trotskiy'nin, *"Lenin döneminde Enternasyonal'i, Dünya Devriminin Kurmayı göreviyle kurduk. Lenin'in ölümünden sonra Stalin, Tek Ülkede Sosyalizm'i kurma tezini ortaya attığında Enternasyonal'in niteliği değişti. Artık komünist partilerin görevi, devrim yapmak değil emperyalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı savaş açmalarını önlemek şekline dönüştü"* biçiminde bir değerlendirmesi olduğunu belirtmiştir,[3] ki bu değerlendirmeye katılmak olanaksız. Ekim Devrimini gerçekleştiren liderlerin varlığı ve saygınlığının bütün dünyayı etkisi altına aldığı bir dönemde, Avrupa devrimi inişe geçmiş ve kazanılmış Rus devrimini, *"tek ülkede sosyalizmi"* yaşatmak, açıkça ifade edilmese de temel politik strateji konumunu almıştır. Dünya komünist hareketi de buna bağlı olarak etkileşme alanı içine girmiştir.

Dünya konjonktürüne bağlı olarak, o tarihten Sovyetler Birliği'nin çözülüşüne kadar uzanan dönemde; *Dünya Komünist Hareketi*'ni geri çekilme, savunma ve kapitalizmle bir arada yaşama politikaları yönlendirmiş; IV. Kongre'den Komintern'in kapatılmasına kadar geçen sürede büyük bir paradoks yaşanmıştır. Bir yanda geri çekilen dünya devrimi, öte yanda Komintern ve ona bağlı partilerin dünya devrimi perspektifi temelinde, Bolşevik partisi modelinde örgütlenmiş yapıları... Ancak yeni nesnel durum kendi koşullarını dayatmıştır. Her ne kadar 1924'te toplanan Beşinci Kongre'ye *"Komünist Partileri Bolşevikleştirme Kongresi"* adı verilmişse de; bu Kongre'den sonra Komintern'in heyecanlı dünya kongrelerinin yerini *Komintern Genişletilmiş Yürütme Kurulu*'nun (EKKI) yıllık toplantıları almaya başlamıştır. 1925-1928 arası Kongre yapılmamış, sonraki Kongre 1935'te toplanmıştır.

Komintern yönetimi merkezileşince; Komintern devrimler döneminin bir dünya partisi olmaktan çok, kaçınılmaz olarak yönetsel yönü ağır basan bir büyük bürokratik mekanizmaya dönüşmüştür. 5, 6 ve 7. Kongrelerin ana yönelişlerini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Komintern'in 1943 yılındaki kapanış gerekçesi; Hitler faşizmine karşı *"özgürlüğüne düşkün bütün ulusların"* (Stalin'in sözü) ortak eylemini kolaylaştırmak düşüncesi, Komintern'in dünya devrimi perspektifinden ne çok uzaklaşmış olduğunun kesin bir anlatımıdır. Avrupa partileri giderek II. Enternasyonal çizgisini izlemeye ve bu ideolojik içeriğe bağlı olarak, görece

---

lar da yarı demokrat, yarı Padişahça işler yapıyorlardı. Bütün ömrünü komünizm davasına adamış insanlar bunlar, yeri geldiğinde Türkiye'ye gidiyorlar, geliyorlar, hapislere giriyorlar, çıkıyorlar; maaş için yapılacak işler değil. Yapılabilseydi, devlet bunu çoktan çözerdi. Basit bir maddi mesele olurdu. Herkese maaş bağlanır, iyi bir geçim konusu da olurdu: *'Ben Komünistim'* deyip devletten maaş alırdı millet."

[3] Leon Trotskiy, *L'internationale Communiste Apres Lenine Le grand ou organisateur de defaites* (Lenin'in ölümünden sonra Komünist Enternasyonal veya Yenilgilerin Örgütleyicisi), Presses Universitaires de France 2e edition: 1er trimestre 1979.

güçlü parti olmanın olanaklarıyla SBKP ile ikili ilişkilerine mesafe koymaya, daha bağımsız davranmaya başlamıştır. *Avrupa Komünizmi* bu sürecin ürettiği bir sonuçtur. SBKP'yi dünya komünist hareketinin merkezi, öncü gücü olarak gören partiler ilişkilerini farklı düzeyde sürdürmüşler ve Sovyetler Birliği, bu partilerin her biri ile ayrı ayrı ilgilenerek maddi-manevi destek vermiştir. Ancak bu ilgilenme, bu ilişki tarzı söz konusu partilerin gücüne ve izlediği politik çizgisine bağlı olarak zamanla Sovyetler Birliği dış siyaset organları eliyle yürütülmeye başlanmıştır.

SBKP'ye yakın duran partilerin arasından, ülkesinde Portekiz Komünist Partisi gibi ciddi devrim denemesine kalkışanların yanı sıra; SBKP'nin sağladığı olanaklarla, bilinen bir örnek olarak Kanada Komünist Partisi gibi etkisiz kalmış partiler de vardır. Bu iki somut örnek, SBKP'nin partiler üzerindeki etkisi ne olursa olsun, her partinin özerk bir hareket alanı olduğunu, o partinin çizgisi ve eylemini son tahlilde kendisinin belirlediğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, çeşitli partilerdeki olumsuzlukları SBKP'ye yüklemek, kolaycı ve belki gerçekçi olmayan bir yaklaşım olmaktadır.

TKP özelinde baktığımızda, Komintern'e bağlı diğer partilerden farklı olarak, kuruluşundan itibaren SBKP ile iç içe organik ve ideolojik olarak biçimlenen bir partidir. TKP, antiemperyalist savaşım ile birlikte ülkenin ve kendisinin var olma savaşımını sürdürmüştür. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ilk aşamasında başta Lenin ve Mustafa Kemal dostluğu olmak üzere, Sovyetler Birliği ile Türk Devleti arasındaki ilişkiler, tüm dalgalanmalara rağmen geleneksel bir yapıya dönüşerek Komintern politikasını etkilemiştir. Lenin'in *Doğu Üzerine Tezler*'i ile kabul edilen yumuşak tutum, ilk başlarda Türkiye delegasyonları ve Komintern içindeki Türk temsilcilerinin karşı çıkışlarına karşın, giderek harekete damgasını vurmuştur.

Ekim Devrimi'ni Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı içinde içten selamlayanlar da olmuş; Bolşeviklerin barışı gerçekleştirmeleri, Bolşevik önderlere ve Bolşevizme saygınlık kazandırmıştır. Hatta ilk başlarda Osmanlı basınında, Ekim Devrimine karşı İtilaf Devletleri'nin hazırladığı suikastın, başını Amerikalıların çektiği, *"bu tür küstah müdahale ve tecavüzlerin"* kızgınlık ve isyan duygusu uyandırdığı vurgulanmıştır. Bu sıralarda Osmanlı kamuoyunda, farklı kesimlerden beslenen bir *Bolşeviklik* eğilimi vardır. 1919-21 yıllarının belirgin özelliği ise, Bolşevikliğin prestiji en yüksek siyasi akım olmasıdır. Osmanlıda *anti-Bolşevizm* silahı 1919'da, *Anadolu İhtilali* gündeme yerleşince, dinsel temalarla beslenerek kullanılmaya başlanmış, dışa bağımlı Osmanlı basınının haber kaynağı *antikomünist* Batı gazeteleri, *anti-Bolşevik* kişi ve kuruluşların bilgileri olmuştur. *Bolşevikliğe* ve *Anadolu Ulusal Kurtuluş Hareketine* karşı olma eğilimi, Cumhuriyet dönemi Babıâli basınında anti-Bolşevik, antikomünist söyleme dayanan

bir geleneğin temelini oluşturacak, önceki yüzyıldan devşirilen *Moskof Belası=Komünizm* figürü yaşatılacak, giderek devleti de etkisi altına alacaktır. Bu gelişme TKP ve Türkiye hükümetleri açısından yaşamsal bir değer taşır.

TKP'nin kurucusu M. Suphi ve 14 yoldaşının katledilmesi, ülkemiz tarihinin en kanlı siyasi cinayetinin işlenmesi bu yaklaşım içinde gerçekleştirilecek; toplumsal yapı da bu doğrultuda biçimlendirilecektir. Bu olay karşısında, Komintern ve Sovyetler Birliği'nin tavrı tarihsel bir başlangıç olur; sosyalist anavatanın dış politika çıkarları ile TKP'nin var olma savaşının sürekli çatıştığı bir gelenek halini alır. TKP'nin bu yıllardan itibaren illegaliteye itilmesi bu bütünlük içinde değerlendirilmelidir.

Sovyetler Birliği'nde Stalin'in başlattığı *Büyük Yönelimi* izleyen iki on yılın tarihsel dinamiği faşizmin yükselişi ve düşüşü olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Partisi, uluslararası cepheye milyonlarca kadrosunu ve yaşamı dahil her şeyini vermiş, on yıllık hızlı bir ekonomik gelişmenin ülkeye getireceği zenginlikten vazgeçmek zorunda kalmıştır. Stalin birçok ülke işçi sınıfı partilerinin kendiliğinden muhalefetini desteklemiş, *"Partizan mücadele ve antifaşist cephenin güçlenmesi için"* 1943'te *Komintern*'i dağıtmıştır.[4] İşçi sınıfı güçlerinin antifaşişt cephelerdeki siyasal önderliği ve Sovyet Kızıl Ordusu'nun askeri rolünün kesin sonucu, savaş sonrası Doğu Avrupa'da birçok işçi sınıfı yönetimleri iktidarı ele geçirmişlerdir. *Soğuk Savaş*'ın başlamasıyla bu yönetimler düzenlerini sağlamlaştırmak, ayakta kalabilmek için Sovyetler Birliği ile ittifaklarını güçlendirmek zorunda kalmışlar ve dünyada *"savaş öncesi bir tek sosyalist ülkenin"* bulunduğu durumdan farklı önemli bir ilerleme olarak, bir *"sosyalist ülkeler topluluğu"* oluşmuştur.[5] Savaş sonrası oluşturulan *Kominform* sürecinde aynı yapılanma biçiminde olmasa da Komintern geleneği Sovyetler Birliği öncülüğünde Soğuk Savaş koşulları gereği sürdürülmüştür.

Diğer taraftan emperyalistler de boş durmamaktadır. Soğuk Savaş, 1946 yılında Churcill'in ünlü konuşmasıyla ilan edilerek, ABD öncülüğünde başta SSCB olmak üzere sosyalist ülkeler ve dünya üzerinde olumsuz etkilerini sürdürmüştür. İki kamp arasında büyük bir çatışma vardır. Amerikalılar Avrupa'nın göbeğine "Hür Avrupa, Amerika'nın Sesi Radyosu"nu yerleştirmişlerdir. Sosyalist memleketlerin iç işlerine doğrudan saldıran Özbekçe, Kırgızça vs. dahil çok sayıda yayın oralardan kaçmış olan birtakım rejim muhalifleri tarafından yapılmaktadır.[6] SSCB'nin çabalarına karşın Soğuk Sa-

---

[4] Thomass Angotti, *Science and Society*, 52. c., No. 1, Bahar 1988, s. 5-34 Makale, *Dünya Sorunları* dergisi, s. 49, Sayı 6/2, Alan Yayıncılık, Ağustos 1989.

[5] Angott, *agm*, s. 49.

[6] V. Sarısözen: "Hür Amerika'nın Sesi Radyosu'nun başındaki kişi bir eski Sovyet denizcisi, tarihini şimdi hatırlamıyorum, bir Güney Kore uçağı düşürülmüştü, tam o gün kaçtı Amerika'nın Sesi Radyosu'ndan, geldi Sovyetler Birliği'ne ve bu Radyo'nun nasıl yönetildiğini açıkladı. Sosyalist memleketlerdeki komünist partilerin çalışması ile ilişkisi olmayan bir tür servis çalışması biçi-

vaş koşulları aşılamamıştır.

Stalin'in ölümünden sonra, SBKP Genel Sekreterliği'ne getirilen Nikita Huruşov'un 1956 yılında SBKP'nin 20. Kongresi'nde *"Stalin'le hesaplaşma"* adına yaptığı şaşırtıcı konuşma, Sovyetler Birliği başta olmak üzere bütün dünya komünist hareketinde bölünme, hayal kırıklığı, küskünlük ve karamsarlık yaratmıştır. Önemli bir dönemeçtir. 1930'ların başından beri Stalin'in etrafındaki ilk halkada yer almasa bile bu halkanın hemen yakınlarında bir yerde olan Huruşov, bu konuşması ile Sovyet toplumundaki sıkışmayı aşmak için bu radikal yolu seçmiş, orta kademede bir lider olarak da daha başlangıçta olağanüstü büyük bir kargaşa yaratmıştır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin militanlarına "aldatıldınız" mesajı verilmiş; 1922-53 yılları arasında, o ülke insanlarının yaşamını fazlasıyla etkilemiş bir liderin, aslında yeteneksiz, kaprisli, bencil, cinai bir vaka olduğu ilan edilmiştir.[7]

20. Kongre, ülkeyi eksiği ve fazlasıyla sosyalist kuruluş rotasında tutan bir siyasal gücü büyük ölçüde felce uğratmış ve sosyalizmle barışıklıklarını bu siyasi güce borçlu olan, bu güç olmadan sosyalizmin önünü açacak iradeyi sağlamaktan aciz bir koalisyonu geri plana itmiştir. Bu koalisyonda ağırlıkta olan teknokratlar ve aydınlardır. Huruşov'un bu gücü bu kadar kolay geri plana itmesi, bu gücün Stalin dönemindeki yorgunluğuna da bağlanabilir. Savaşta kaybedilen 20 milyon insanın yükünü üzerinde hisseden, ardı ardına keskin virajlar alan ve 30 yılın alışkanlığı ile Stalin'siz yapamayan bu gücün ön kadroları (Malenkov, Varaşilov, Molotov) sosyalist kuruluşu canlandıracak bir girişime önderlik edebilecek nitelikte değildirler. Bir bakıma Huruşov'un maliyeti çok yüksek bu denemeye yönelmesine neden olan bu yönetim boşluğudur.[8] 1930 ve 40'ların yükünü sırtlayan kadrolardan biri olarak keskin dönüşlere alışkın Huruşov, Stalin dönemini baş aşağı çevirerek son bir iradi müdahale yaparken, geçmiş kazanımların toprağa kazındığını sanmaktadır. Sosyalizmin maddi altyapısı, onun oynamaları ile sarsılmayacak kadar sağlamdır, diye düşünmektedir: *"Partimizin birliği yıllar ve on yıllar boyunca oluştu. Pek çok düşmana*

---

minde gerçekleşiyor, Amerikalıların yaptığı işler. Onların başında bir Amerikan subayı var, radyoyu yöneten bir albay. Diğerleri de buna bağımlı ve onun emir ve komutası altında yayın yapıyorlar. Bütün mesele şu: Biri niçin orada çalışıyor? Öteki niçin burada çalışıyor? Hangisi haklı? Sorun bu. Bizim kanaatimize göre sosyalist amaç için çalışmak haklıdır. Emperyalistlere hizmet etmekse haksız bir iştir. ... Şimdi bizim Parti'mizde pek çok tutuklama oldu ve bu tutuklananların arasında TKP'nin Sesi Radyosu'nu ve Bizim Radyo'nun yönetim tarzını yakından bilen insanlar da vardı. Bunlar verdikleri ifadelerde bir tek Sovyet subayından söz edemediler. Orada bütün içeriğin, bütün yayın politikasının doğrudan TKP tarafından belirlendiğini biliyorlardı ve polis bunlara bunun tersini söylettiremedi. Bizde BBC, Amerika'nın Sesi radyolarından farklı olarak, bir devletin adamının emri altında çalışmak gibi bir durum yoktu. Bizim organik bağımız demek ki Ecevit'in BBC'sine göre daha az..."

7 Cemal Hekimoğlu, *Stalin'i Anlamak*, s. 11, *Gelenek*, Dünya Yayınları, İstanbul, Ocak 1998.

8 Hekimoğlu, *age*, s. 12.

karşı mücadele içinde gelişti ve sağlamlaştı. Trotskistler, Buharinistler, burjuva milliyetçileri ve öteki en aşağılık halk düşmanları, kapitalist restorasyonun şampiyonları, partimizin Leninist birliğini içeriden bozmak için umutsuzca çaba gösterdiler ve partimizin birliği karşısında hepsinin başları ezildi." Huruşov'un Sovyetler Birliği tarihiyle önemli bir sorunu yoktur. Kongre'de yaptığı konuşmada da Stalin'in suç ve yanlışlıklarına karşın sahip çıkılması gereken, kazanımlarla dolu bir parti hattının var olduğunu ileri sürmektedir. Sorun basittir: *"Stalin'den kaynaklanan olumsuzluklar düzeltilecek, parti kendisini arındıracaktır."*[9]

Bu yaklaşımla başlayan *"De-Stalinizasyon"* böyle devam etmez. Stalin'in partiyi canlı ve inançlı tutmadaki rolü fazlaca küçümsenmiştir. Huruşov'un silkelediği parti uzun süre kendisine gelememiş ve yıllarca Stalin'e güvenen bir toplumla konuşmaya alışkın parti kadroları Huruşov'a teslim olmuşlardır. Huruşov'un ise büyük lafların adamı olduğu, ama büyük işlerin altından kalkamayacağı hemen belli olmuştur. 20. Kongre'nin etkisini hafifletmek yerine istikrarsız davranışlarıyla salt Sovyetleri değil, bütün sosyalist iktidarları bunalıma sürüklemiş ve iktidardan alındıktan sonra da bu etki sürmüştür. Kendisini yönetimden indiren (Podgorniy, Kosigin, Brejniyev) ekibi ise, Sovyet toplumunun huzurunu bozacak her türlü değişimden kaçınmayı "en devrimci görev" kabul etmiş ve Sovyet toplumu sosyalizm kavgasına yabancılaşmıştır. Oysa dinginleşen toplumda dipten dibe düzen dışı eğilimler güçlenmektedir. 1956'nın trajik sonuçları daha sonra ortaya çıkacaktır.[10]

De-Stalinizasyon denemelerinin kaçınılmaz sonucu Huruşov döneminde hemen ortaya çıkmıştır. Yerel bürokratları yanına alan Genel Sekreter, Stalin döneminin sosyalizme dönük iradi müdahalelerini baş aşağı çevirmiş ve yerel ekonomik konseylerin (sovnarhozi) kurulması ile başlayan ademi merkeziyetçi dönemin sonuçları ise oldukça acımasız olmuştur. Sosyalist ekonominin ancak sektörler düzeyinde planlanabileceğini hesaba katmayan yönetim, dev bir ekonomonin iç bağlantılarında önemli kopukluklara neden olmuş; bunun üzerine teknoloji kullanımında dengesizlikler ortaya çıktığı gibi, üretim düşmüş; birçok işletme aramal sıkıntısı çekmiş; bölgeler arası eşitsizlikler artmış ve Sovyet ekonomisi bu kamburu 1965'e kadar sırtında taşımıştır.[11] Huruşov, 1929-33 yıllarında çehresi tamamen değişmiş olan Sovyet kırlarının en ileri mülkiyet biçimi devlet çiftliklerini, benzer bir reaksiyoner girişim ile tarımda da başlatarak kısmen de olsa tasfiye etmeye yönelmiş ve en kötüsü tarımsal üretim üzerindeki merkezi planlama baskısını hafifleterek, kendi başını da yiyen büyük dar-

[9] Hekimoğlu, *age*, s. 12, 13.
[10] Hekimoğlu, *age*, s. 13.
[11] Hekimoğlu, *age*, s. 14.

boğazların yaratıcısı olmuştur. Huruşov dönemi genel hatlarıyla sosyalist kuruluşu kesintiye uğratmış ve kendisini izleyen dönemlere bu kesintiyi telafi ettirecek hiçbir birikimi bırakmamıştır.[12] Huruşov döneminden çıkış, iflas eden kimi iktisadi uygulamaların noktalanması* ve merkezi otoritenin canlandırılmasının ötesine geçememiş; Huruşov'un tasfiye ettiği bazı kadroların partiye dönmesi, Stalin'e yönelik suçlamaların dizginlenmesi gibi önlemler sayılmazsa, Sovyet toplumu ideolojik ve siyasal açıdan tam bir sessizliğe mahkûm edilmiştir. Huruşov yıllarının yarattığı hoşnutsuzluğu, parti ve toplum yaşantısını canlandıracak ve yeni hamleleri gerçekleştirecek biçimde değerlendirmeyi düşünen bir liderlik kadrosu ortaya çıkmamıştır. Önemli tartışmalar kapatılmış, parti denge arayışları içerisinde kişiliksizleştirilmiştir. Oysa, oldukça anlamlı bir büyüme hızına erişilmiş, uluslararası planda emperyalizme karşı ciddi mevziler elde edilmiş, toplumun yaşam standardında büyük artış olmuş, yine de sosyalist toplumun ihtiyaçlarını karşılama açısından Brejniyev dönemini kurtaramamıştır.[13]

Brejniyev döneminde dünya barışı silahsızlanma yaklaşımı içinde Leninist bir anlayışla ele alınmaktadır. 29-30 Haziran 1976'da, Demokratik Alman Cumhuriyeti başkenti Berlin'de, 29 *Avrupa Komünist ve İşçi Partisi'nin Konferansı*'na bizzat katılan Brejniyev, konuşmasında, NATO ülkelerinin silah indirimi yaklaşımında, inatla güçler dengesini kendi yararına ve sosyalist ülkelerin zararına değişmesi için, eşit olmayan bir azaltmayı kabul ettirmeye çalıştıklarını; I. Dünya Savaşı'nı sona erdirme savaşımından söz ederken Lenin'in, *"Barışın çok kolay kazanılacağını, burjuvazinin onu bize hemen getirmesi için, barış üzerine sadece birkaç söz söylemenin yeteceğini zanneden çok safdil bir insandır"* dediğini belirterek emperyalizme karşı savaşımda sosyalist sistemin çıkarlarına ters bir politik yaklaşımı reddetmiştir.[14]

Brejniyev dönemi, Türkiye'de I. TİP'in yükseliş dönemidir. Dünya konjonktürü antiemperyalist savaşların verildiği, işçi sınıfı partilerinin geliştiği, gençlik hareketlerinin yükseldiği bir durumdadır. Brejniyev bu sürecin sorumluluğu ve bilinci ile kapitalist dünyaya karşı verilen savaşımı desteklemektedir. TKP, bu dönem örgütsel gelişim ve ideolojik bağımlılık açısından farklı bir yapıdadır.[15] TKP'nin TİP'in kuruluşundaki tarihsel ro-

---

[12] Hekimoğlu, *age*, s. 14, 15.

* Huruşov dönemi kesintiye uğrayan bir kapitalistleşme denemesi olarak görülebilir mi? Bilemiyoruz. En azından bu tür veriler elimizde yok (N.B.).

[13] Hekimoğlu, *age*, s. 15.

[14] *Komünist ve İşçi Partilerinin 4 Toplantısı*, Ürün Yayınları 16, İstanbul, 1976, s. 426.

[15] V. Sarısözen, 1960'ların ortasında Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nde, Şarkiyat Bölümü'nde bir tartışma çıktığını, Rozeyef isimli bir yazarın Türkiye'de monopol kapitalizmine yönelik bir ekonomik gelişme olduğuna dair bir kitap yazdığını, Sovyet resmi görüşünün ise bu iddiaya karşı

lü, Z. Baştımar'ın onu gözü gibi koruyarak dayanışma içinde bulunması; böylesine özgün bir deneyim ve birikimin Türkiye Komünist Hareketine kazandırılmasında önemli rol oynamıştır. 60'lı yılların başında TKP, partiyi güçlendirme ve Batı Avrupa'daki Türkiyeli işçiler arasında çalışma kararı da almıştır. I. TİP, daha sonra Atılım dönemi kitlelere ulaşma, marjinallikten kurtulma yıllarıdır. I. TİP, yığınlar için yığınlarla birlikte savaşan Marksist bir parti olarak gelişirken, anayasa ve demokrasi savaşımında da kişilik ve saygınlık kazanan bir parti olmuş, *"1965 genel seçimlerinden 15 milletvekili kazanarak"* çıkmasıyla yığınların çıkarlarını savunan sesi parlamentodan bütün ülkeye yayılmıştır. Uluslararası gençlik hareketleri Türkiye'de farklı boyutlarda biçimlenmiş ve TİP'i etkilemiştir. Marksist olanlar ile olmayanların ve M. A. Aybar'ın parti içindeki savaşımı; TİP'i tüm varlığı ile destekleyen TKP'nin giderek dışlanmasıyla gelinen noktada; en büyük korkusu TİP'i boğmak için geliştirdiği 12 Mart'ı getirmek emperyalist güçler için zor olmamıştır. M. A. Aybar, gelenekçi Marksist çizgiye yakın olarak geldiği bu partiden, anti-Leninist bir parti söylemi ile ayrılmış, son yıllarda ise anti-Marksist söylemdeki TBKP kadrolarına yaklaşmıştır.

I. TİP'in eski ve genç kadrosu, o sosyalist birikim, III. Enternasyonal çizgisinde olan II. TİP, TSİP ve TKP olmak üzere üç partide yer almışlardır. Bu üç parti de kendi kulvarlarında Türkiye sosyalist hareketine önemli katkılarda bulunurken, kendi aralarındaki çelişkileri aşamamış, üçü de işçi sınıfının partisi olma iddiasını 12 Eylül'e kadar sürdürmüşlerdir. İlginç olan, legal partiler olarak II. TİP ve TSİP Türkiye'de olmakla beraber, kendi aralarında eylem birliği dahi yapamıyorlardır. TKP ise uluslararası dayanışmanın desteğiyle Türkiye'de TKP'yi legal olarak kurmak için Atılım'a geçmiştir. 1967'lerde yurtdışında göçmen işçi ve öğrenciler arasında sürdürülen çalışma hızlanmış, daha sonra 1970'lerde TİP'in kapatılması, legal olanakların tıkanmasıyla yurtdışına çıkan genç ve yetenekli kadrolar TKP yönetimi ile ilişkiye geçmiştir. Bu dönem pek çok yönüyle TKP'nin diriliş dönemidir. Ancak, bu genç ve yetenekli kadro deneyimsizdir. TİP'in o deneyimli kadrosu ise TKP'nin Atılım döneminde yer almamıştır. Deneyimsizlik, yöneltilmeyi kolaylaştıran bir unsurdur, hele ideolojik açıdan yeterlilik ve yetkinlik söz konusu değilse... Nitekim *Konya Konferansı* olarak adlandırılan, *Atılım Dönemi* tarihinin o ilk ve en önemli toplantısında, Atılım Dönemi bölümünde anlatıldığı üzre, V. Zagladin ile İ. Bilen

---

olduğunu; bu tartışmalar sürecinde TKP Genel Sekreteri Zeki Baştımar'ın, *Barış ve Sosyalizm Dergisi*'nin Türkçe baskısı olan *Yeni Çağ*'ın sayfalarında, resmi Sovyet devlet görüşünün karşısına çıkmış olan Rozeyel'i destekleyen yazılar yazdığını; bir Komünist Parti Genel Sekreteri, üstelik Demokratik Almanya'da yaşayan bir kişinin, Sovyet resmi görüşünün dışında ortaya görüş koyan bir yazarı açıkça destekleyen polemik yazılar yazabildiğini, bunun ideolojik bağımsızlık açısından önemli olduğunu vurguluyor.

arasındaki tartışma, ayrı yapılanmalardan gelen bu genç kadro içinde farklı yönelmeleri gündeme getirmiştir. TKP'nin Atılım Dönemi açısından, tarihsel olarak kırılma noktasının başlangıcıdır.

1973-74'ler dünyada solun yükseldiği bir dönemdir. Vietnam Savaşının Amerikan yenilgisi ile sona ermesi, dünyanın birçok yerinde yeni devrim odaklarının ortaya çıkması, dünya komünist hareketinin oldukça güçlü görünmesi, Brejniyev Doktrini, domino teorilerinin söz konusu olduğu, yani uluslararası konjonktür kadar, Türkiye açısından da çok uygun bir dönemdir. Bu uluslararası koşullardan dolayı, Sovyetler Birliği ile ilişki, Sovyetler Birliği'nin onay verdiği bir parti olmak önemli olmuş ve özellikle devrimci, sol, sosyalist, komünizan kadrolar açısından, Türkiye'de TKP'nin Atılımı'na çok uygun bir ortam gelişmiştir. TKP'nin 1973-74 atılımı eski komünistler, yurtdışı TKP çalışması ile yaratılan birikim, SBKP prestiji ile Parti'ye yönelen çevreler, TİP'teki komünizan kadroların yönelimleri ve radikal gençlik kaynaklarından beslenerek güçlenmiş, Atılım dönemi gerçekleşmiştir. Kitleler açısından da durum uygundur. Çünkü 1968-71 döneminde, Türkiye'de ilk kez kitleler, sokakta mücadele ederek hak arama, örgütlenme, sol fikirlerle tanışma, bunların kendi ekonomik sorunlarına önemli kaldıraç yardımı görevleri yapacağını görme gibi deneylerden, bir bakıma devrimci bir süreçten, bir okuldan geçmişlerdir. Dolayısıyla örgütlenme talebi, örgütlenme ihtiyacı kitlesel bazda da çok ciddi bir noktadadır. Bir diğer faktör de İ. Bilen'dir. Yurtdışı yıllarını bir memur gibi yaşamış, hep arka planda kalmış, radyolarda bulunmuş, ama bir biçimde içindeki devrimci yönü sönmemiş bir insan, yetkiyi eline aldığı anda çok genç ve atak bir devrimci gibi, ideolojik cephesini, kadrolaşma gibi kısımlarını çok iyi düşünmeden, bedelini sonradan ödemek koşulu ile Atılım'ı başlatmıştır.

Buraya kadar yapılan analizler *"tarihi kişiler yapar"* gibi aşırı bir noktadan algılanmamalıdır. Burjuva tarihçilerinin, çoğunlukla tarihi, kişilerin karşılıklı etkileşim süreci olarak değerlendirmeleri anlaşılabilir bir yaklaşımdır. Marksist anlayış, tarihsel materyalizm *"Tarihsel koşullar oluşuyor, olgunlaşıyor ve bunları uygulayacak özneler de toplumdan çıkıyor"* ya da *"Belli tarihsel roller, belli insanları öne çıkartıyor"* biçiminde bir ideolojik yaklaşım içindedir.

Atılım döneminin önemli yanı toplumdan gelen dinamizmle buluşmasıdır. TKP içinde yer alan bilinçli ve devrimci kadronun önemli bir kısmı *"Bu kararlılıkla, dinamizm ve uluslararası konjonktür birleşirse, bundan ciddi bir komünist partisi çıkabilir"* diyerek sürece katılmışlardır. TKP misyonuna bakışları: *"Devrimci bir parti çıkar, illegal, komünist, enternasyonalist"* biçimindedir. *İşçinin Sesi* olarak TKP dışına çıkmak zorunda kalacak olan İngiltere örgütü ve GSB kendilerini partinin sol kanadı

olarak görmektedirler. O dönemde TKP'nin kısmen de böyle bir Parti konumuna geldiğini düşünmektedirler. Daha sonra TKP'den ayrılmalarda bazı kişiler için *İşçinin Sesi* adresi gidilen yer olacaktır. Ne var ki Türkiye'deki ayakları o kadar güçlü değildir ve belki de SBKP'nin desteğini yitirmiştir.[16]

Sosyolojik olarak Türkiye toplumunun o döneme kadar yarattığı devrimci komünist birikim ile TKP'nin yurtdışından başlayan Atılım ve kadrolaşması arasında sürekli yaşanan bir doku uyuşmazlığı vardır. TKP'nin yeni yükselişini fark ederek, daha erken konum alan ve Atılım'ın başlarında Parti'nin önemli noktalarına gelenler, kişisel ve ekipsel yeteneklerinden bağımsız olarak, TKP'de bir anda çok büyüyecek bir hareketin başına geçmişlerdir. Söyleşilerde *Partizan kliği* olarak isimlendirilen bu grup, kendi iç hiyerarşisi, kendi iç disiplini olan, kendi iç toplantılarını sürekli olarak devam ettiren bir ekiptir. I. TİP içinde çıkardıkları derginin ismini alan *Partizan Grubu*, dönemin gençlik hareketinden farklı olarak daha çok işçi sınıfı içinde çalışmayı hedefler ve SBKP'nin yayın organı *Pravda* isminden esinlenerek *Gerçek* adlı gazetelerin fabrikalarda işçiler tarafından çıkartılmasını örgütlerler. 12 Mart sonrası kendi içlerinde *Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği* diye ciddi illegal bir örgüt kurarak gençlik hareketi içinde İGD'ye temel hazırlayan örgütlenmeyi gerçekleştirirler. Radikal bir kararla Enternasyonalist bir parti olan TKP'ye katıldıklarında, Türkiye içinde TKP'ye taşıdıkları geniş örgütlenme olanakları ile sendikal alanda DİSK'in gelişimine de önemli katkılarda bulunurlar. Bir bakıma Atılım döneminin Türkiye ayağıdır. Ne yazık ki TKP, TBKP, SBP'nin sönümlenmesi de bu ekip ve çeperinde yer alan, ideolojik olarak ayrılanların dışında, sonuna kadar kalan kişiler tarafından gerçekleştirilecektir.

1973 TKP Atılım dönemi mimarlarından I. TİP'deki *Emek Grubu*'ndan A. Meriç, parti içinde önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye ayağının ilk kurucusu ve ilk PB üyesi olan A. Meriç'in, I. TİP'te ideolojik-politik sorunlar yaşadığı Partizan Grubu'nun partiye katılmasında önemli rol oynadığı belirtilmektedir.

TİP, TSİP ve TKP'nin birliğine gelince, TİP ve TSİP legal partilerdir. Doğal olarak parti sorununa bakışları TKP'ninkinden farklıdır ve ister istemez birliği legal alana çekmektedirler. Diğer bir sorun, birleşecek güçlerden biri olarak TKP henüz var edilmek sürecini yaşamaktadır. TKP,

[16] M. Gorbaçev'un özgeçmişinde belirtildiği gibi, Ekim 1964'te Hruşov'u, Leonid Brejniyev ile birlikte alaşağı eden parti ideologu Mihail Suslov'dur. N. Alpay ile yaptığım söyleşide, M. Suslov'un N. Akseymen'in yakın dostu olduğunu belirtmişti. Atılım döneminde kitapları bir ders kitabı niteliğinde TKP'li kadroların elindedir. N. Akseymen'in olduğu kadar İ. Bilen'in de yakın dostu olduğunu ve SBKP'deki ideolojik değişim sürecinde etkinliğini yitirmiş olabileceğini düşünüyorum. Ayrıca, N. Akseymen'in Parti okulundaki ilişkilerini, SBKP'deki dengeler açısından da değerlendirmek gerekir (N.B.).

Atılım öncesi özellikle TİP'le yapılan yoklamalardan sonra, *"Ben Türkiye İşçi Sınıfı'nın Partisi'yim. Komünist Partisi'yim"* diyerek ortaya çıkmış ve bu, güçlenmesini sağlayan ana faktör olmuştur. Çünkü ana gündem maddesi, illegal ve savaşkan bir komünist partisini Türkiye'de yeniden var etmektir.

TİP, TSİP ve TKP birliğini savunanlar, *"En başından TİP'le, TSİP'le birliğimizi sağlayabilseydik, 1990'larda sağlanan TBKP o günden olmuş olacaktı ya da baştan bir birlik süreci önceden yaşanmış olacaktı"* demektedirler. Bu durumda cevaplanması gereken soru *"Neden 1974'lerde Türkiye'de daha önceki dönemin büyük yığın partisi TİP* veya *12 Mart sonrasının hızlı ve etkili aydınlarını da toplayarak işe başlayan TSİP etkili olamamıştır da, illegal TKP onlardan daha fazla etkili olmuştur?"* Bir sürü nedeni sayılabilir, ama en önemlisi TKP'nin "İşçi Sınıfı Partisi" iddiasına uygun bir açılımla işçi, emekçi, gençlik, kadın ve aydın kesiminin TKP'ye yönelmeleri sonucu, hızla örgütlenerek boşluğun büyük bir kısmını doldurmasıdır.

SBKP'nin, TKP ve diğer sosyalist partiler, özellikle TİP-TKP Birliği konusundaki yaklaşımı bir süre sonra yaşama geçecektir. Çünkü 1978 yılından itibaren Türkiye'deki siyasal yapı giderek değişecektir. TKP içindeki *İşçinin Sesi* ayrışması, A. Meriç'in uzaklaştırılması; SBKP'nin de desteği ile yönetim düzeyindeki ideolojik ve kişisel değişimler sonucu, nicel olarak da Parti'de var olan Partizan Grubu kalacaktır. TKP'nin 73 Atılımının başından beri sürdürdüğü çıkışının tersine yöneliş, SBKP içindeki fraksiyonların etkinliğine de bağlıdır. Örneğin, Konya Konferansı'nda İ. Bilen'e direnme gücü veren, V. Zagladin'den farklı düşünen Sovyet üyeleri olabilir. Parti Okulu'ndaki söylem değişiklikleri ve davranışlar bunun önemli bir göstergesidir.

Türkiye devrimci komünist hareketinde çok önemli bir dönemeç 1978 yılıdır. Bu, aslında 12 Eylül'den sonra olacakların önceden, bir anlamda bir laboratuvar düzeyinde görülmesidir. 1978'e gelindiğinde, Türkiye'de devrimci hareket en üst ve aynı zamanda da en zayıf noktasındadır. Çünkü zirvedeki durumun hakkını veremiyordur. Bütün ana devrimci hareketlerde 1978'de bölünme olmuştur. TİP'de *Sosyalist İktidar*, TKP'de *İşçinin Sesi*, TSİP'te *TKP-B* hareketleri çıkmıştır. *Dev-Yol, Dev-Sol* ayrımı da 1978'de olmuştur. Bu, bir raslantı değildir. Bu, bir karar anıdır. Bir çatışma, karşılaşma anına hazır olmayan devrimci hareketin, romatizmalı adamın yeli önceden sezmesi gibi, önündeki sürecin hakkını veremeyeceğini sezmesinden gelen bölünme ve siyaseti bırakmanın yaygınlaşması dönemidir. 1980'e gelindiğinde bütün devrimci hareket çok zayıflamıştır.

12 Eylül yönetiminin TKP'ye yönelik operasyonu 1981 Mayısında başladıktan sonra Parti tarafından alınan "geri çekilme" kararı, faşizmle

mücadele için uygulanan bir savaşım biçimi değil, sözcük anlamında bir geri çekilmedir. Örgütün tüm yapıları ile buna katılımı sağlanmamış, üstelik örgüt üst yönetiminde ideolojik ve kişisel değişmeye gidilmiştir. Bu değişimin örgüt içindeki tartışmaları, bölünmeler, tutuklamalar yoğun bir biçimde sürerken *"Desantralizasyon"* kararı alınması; ancak daha sonra bunun tam karşıtı bir yaklaşımla *"Türkiye'de Yeniden Örgütlenme"* kararı alınarak gerçekleştirilme yoluna gidilmesi birbiriyle çelişen yaklaşımlardır. O sırada ise TKP'ye yönelik tutuklamalar, işkenceler sürmektedir. TKP'nin Türkiye örgütlenmesini baştan beri götüren Türkiye sorumlusu bir PB üyesi, Yöre Sekreterliği görevlerini sürdüren MK üyeleri yakalanmışlar, gördükleri işkenceler ulusal ve uluslararası basında yer almıştır. 12 Eylül yönetiminin bu yaklaşımını ele alarak Türkiye ve dünya kamuoyunu, Parti örgütünü ayağa kaldıracak bir politik girişim yerine, bu kişilerin polis ve provokatör suçlaması ile Parti'den çıkarıldıkları, parti radyo ve yayınlarında ilan edilmiştir. Tutuklanmış olan örgüt üst düzey üyelerinin A. Meriç'e ideolojik ve politik olarak yakın kişiler olması altı çizilmesi gereken bir durumdur. N. Yağcı'nın Yardımcı Genel Sekreter olarak örgüt yapılanmasında yer almayan bir statüye getirilmesi, İ. Bilen'in örgütten biçimsel olarak uzaklaştırılmasıyla birlikte tasfiyesini de getirmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Bu, 12 Eylül sonrası SBKP'nin biçimlendirdiği ideolojik kırılma noktasının pekiştirilmesidir.

TİP ve TKP Birliği, biçimsel olarak bakıldığında iki örgütün likide edilmesi; ideolojik ve örgütsel olarak üçüncü bir örgütün yaratılmasına karşın, TİP ve TKP'nin ideolojik ve örgütsel olarak ortadan kaldırılmasıdır. TİP-TKP Birlik sürecinde, daha geniş Marksistlerin birliğini savunarak SBP oluşumuna yönelen, TİP'in önemli kadroları da dahil, bu sürece de gerekli destek verilmemiş, giderek sosyalist parti platformlarını terk etmişlerdir. Bu süreç içinde kadrolar arasında yaşananlar ise legal ve illegal yapılanmalardaki çalışma farklılıkları, örgütsel kültür, davaya bağımlılık ve güven bunalımının etkileri diye özetlenebilir. Sönümlenme açısından bakıldığında TİP'in kaybı da büyük olmuştur. *Kutlu-Sargın* davası, özellikle ülkeye ayak basar basmaz gözaltına alınmaları ile başlayan hukuksal savaşım, Amerika'da ölüm cezasına çarptırılan iki İtalyan işçi, *Sacco-Vanzetti*'nin davasını aşan boyutlara ulaşmıştır. Ne yazık ki uluslararası dayanışma, kamuoyunun desteği, avukatların üstün nitelikli çalışmaları ve örgütsel direniş ile elde edilen kazanımların değeri bilinmeyecek, mirasyedi sorumsuzluğu içinde yok edilecektir. Bu arada, gözaltındaki işkenceyi, gün yüzüne çıktıkları DGM'de Türkiye ve dünya kamuoyuna haykırarak duyurmakla başlayan N. Sargın'ın bilinçli yaklaşımı dava boyunca dikkati çekecektir. 12 Eylül hukukunun sorgulanması ve uluslararası düzeye taşınması, devlet açısından TCK'nin 141-142. maddelerinin kalkma-

sını kaçınılmaz bir duruma getirmiştir. Diğer yönden devlet, TBKP örgütünü iğnenin deliğinden geçirip eriterek, gerilim politikasıyla çözdükten sonra 141-142'yi kaldırmış; 141-142 kampanyası şiddetli ve anlaşılır bir biçimde diğer sol güçler tarafından desteklenmediği için *Terör Yasası 8. maddesi* getirilebilmiştir.

Diğer taraftan, 141-142. maddelerin kalkması ve 163. madde konusunda TBKP, yeni dünya görüşü doğrultusunda demokrasinin bir unsuru olarak bütün görüşlerin serbestçe örgütlenmesi, kendini ifade etmesi gibi analizler ve, *"163 konusunda öyle ya da böyle bir tutum almak lazım"* sığlığı ile toplumdaki diğer güç odakları, diğer dinamikler, bunların ilişkileri, faşizm tehlikesi, otoriter anlayışın toplumda şeriatçı güçlerce de desteklendiği, bunlara karşı da önemli bir ittifak edebilecek güçler ve aydınlar topluluğu olduğu, iyi analiz edilmesi gerektiği; teslim olunacak değil, gönül ferahlığı, rahatlığı ile varılabilecek bir politika olması gerektiği konusundaki çalışmaları ihmal ederek, 141-142 ve 163'ün birleşmesine teslim olmuş, kendisini böyle bir tutarsızlığa mahkûm etmiştir.

N. Sargın, cezaevinde sürdürdüğü ideolojik çizgiyi, tahliye sonrası da devam ettirmiştir. Birlik önemlidir, ama devletin karşısında *"zaten bunlar bu işin peşini bırakacaklar"* gibi bir izlenim verilmesine kesinlikle karşıdır. Yasalaşma savaşımı süresince, tek başına örgüte verdiği mesaj da bu doğrultudadır. Davaya bağlı kalmış, sonuna kadar onurlu bir savaşım vermiştir. 1990 Ağustos ayında, TBKP Kongre'ye hazırlanırken, bir yol ayrımına da girmiştir. Bu günden bakıldığında N. Sargın ve N. Yağcı arasında baştan beri var olan ideolojik ve politik farklılık ve bunun getirdiği kişilik yapısı doğrultusundaki olaylara yaklaşım farklılığı bu sonucu getirmiştir. N. Sargın'ın TBKP'nin yasallığını sonuna kadar savunacağını belirttiği Muğla konuşmasının ortalığı karıştırdığı haberlerde yer alsa da asıl gerçek, TBKP'nin yasallaşması konusunda birisinin bunun ciddiyetini kavramış olması ve kararlılıkla bu yolda yürümeye devam etmesi, diğerinin dümeni çoktan farklı bir yöne kırmış olmasıdır. N. Yağcı, H. Kutlu ismi ile birlikte, misyonunu da terk etmiştir. N. Sargın ise, yasallaşma konusunda arkasının fiilen boşaltılmış olduğunu görmesine karşın, aldığı görevi Kongre'de teslim ederek, Kongre'yi, süreci değerlendirmek için tarihi bir mekân olarak kullanmıştır. Diğer taraftan, TBKP'nin legalde yeni delegelerle kapatılmış olması da tartışmalıdır.

TBKP'den sonra SBP, TBKP kökenli üst yönetimdeki kişilerin ideolojik savaşım verdikleri ikinci bir platform olmuştur. Sovyetler Birliği'ndeki tarihsel koşullar, TKP içinden bu özneleri belli tarihsel rollerle öne çıkartmıştır. SBKP yine merkezdedir, ama farklı bir işlev görmektedir. İşte, *TBKP Kongre Tezleri*'nin tartışmaya açılması, ortaya konulmuş bir siyasal projenin ya da üstlenilmiş bir misyonun, önce TBKP üyelerine ve Türkiye

solunun geniş bir kesime benimsetilmesi amacıyla, "reel sosyalizm"in o gün içinde bulunduğu durumdan hareketle ortaya atılmıştır. Marksist kuramla "reel sosyalizm" eşitlenerek, o sosyalizm örneğinin yıkılmasıyla birlikte Marksist kuramın da çökmüş olması, ciddi biçimde gözden geçmesi gerektiği ileri sürülmektedir; ki bu, bir burjuva düşüncesinde bile rastlanamayacak boyuttadır: *"İşçi sınıfının tarihsel misyonunun ebedileştirilmesi, sınıflar mücadelesinin biricik devindirici olarak alınması, sosyalizmin kaçınılmaz, zorunlu gelecek kabul edilmesi, Marksist teoriyi işçi hareketiyle ve sosyalizm amacıyla bağlı olamayan toplumsal düşünce akımlarıyla düşmanca bir ilişki içine soktu."*[17] Bu yaklaşım ile Marksizm suçlanmakta, sebebiyet verdiği siyasal ve toplumsal sonuçlar nedeniyle lanetlenmektedir. Baştan beri sürdürülen eleştirel ve yenilikçi bir tutum değildir. Marksizm'in yenilenmesinin olanaklı olmadığı sonucuna varılmıştır. İşçi sınıfının tarihsel misyonu ile oynanarak sınıf savaşımı reddedilmiş ve emperyalizm çağının bittiği ilan edilmiştir. N. Yağcı, *"Soğuk Savaşın bittiğinden söz ediyorsak, emperyalizmin bittiğini söyleyebiliriz"* diyebilmiştir. Emperyalizm olgusunun Soğuk Savaş dönemiyle birlikte ortaya çıkmadığını bilmemek bir yana, Soğuk Savaşın II. Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıktığı gerçeği dahi yadsınmıştır. S. Coşkun'un dediği gibi bu, *"emperyalizmin bugün dünya halkları ve insanlık için oluşturduğu geri kalmış ülkeler halklarına yönelik tehdidin aklanmasıdır."*

SBKP, reel sosyalizm ile birlikte kendisini de çökerten eylemini, *"reel sosyalizmin tıkanmışlığını"* aşmak ve daha ileri sosyalizm tanımlarına geçmek amacıyla, *Glasnost* ve *Perestroyka* adı altında başlatmıştır. Toplumun ekonomi, demokrasi ve siyasetle ilgili sorunlarını kışkırtan bir açıdan kurgulandığı için, cılız olan sosyalist hegemonya kırılmış; Marksist kuramın yapısını da sarsmıştır. Kuramsal tartışmanın gelişmesine zaman kalmadan ideolojik kırılma noktasına gelinmiş, Parti'nin kontrolünden çıkmış, tarih böyle bir *"ray genişlemesini"* kabul etmediği için tren raylardan çıkarak devrilmiştir.[18]

---

[17] H. Hasançebi (bu kitabın ekleri, s. 495, ek 5). "Bunu, TBKP'nin kendi tarihsel dayanaklarına karşı bir düşmanlığı, kendi geçmiş eyleminden pişmanlığı olarak açıklamak gerekir. Bundan, TBKP'nin kendi anladığından ve hayata geçirdiğinden başka bir Marksizm tanımadığı sonucu da çıkar. İşçi sınıfının diğer toplum sınıflarıyla gerçek, somut çıkar çelişkileri burada *'düşmanlık'* olarak tarif edilmiştir. Siyasal mücadele alanının bütün çatışmaları Marksist teoriye mal edilmiştir. İşçi sınıfının çıkarında ve iddiasında (sosyalizmde) ısrarlı olması ve bunu bir *'misyon'* haline getirmesi *'zararlı'* sayılmıştır. Marx'ın ve düşüncesinin, tarihin belli bir sarmalı bağlamında ve insani evrimin karşı konulamaz gücüne vurgu için seçtiği *'sosyalizmin zorunlu olduğu'* görüşü 20. yüzyılda yaşanmış bütün kötülüklerin anası olarak gösterilmek istenmiştir. Tezi tartışılamaz hale getiren ve tez olmaktan çıkaran da bu özelliğidir. Özetlersek, TBKP kendisiyle ve kendi geçmişiyle kavga edebilmek için *'gerekçe'* oluşturmuş, bunu teorileştirmeye çalışırken başkalarının geçmişini de *'toptan'* hedef almıştır."

[18] H. Hasançebi, (bu kitabın ekleri, s. 495, ek 5).

SSCB'deki darbeyi izleyen karşı darbenin ardından Yeltsin ve Gorbaçev'un fiilen birleşmeleri ile SBKP tasfiye edilmiş ve SSCB'de kapitalist restorasyona resmen ve açıkça geçilmiştir. Dünya komünist hareketinin tarihsel ve ideolojik gelişim süreci içinde Soğuk Savaşı bitirme girişimleri sonucu sosyalist ülkeler topluluğu dağılmış, SSCB ortadan kaldırılmış, reel sosyalizmin ekonomik ve siyasal yapıları demonte edilmiştir. Kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde (Marksist klasiklerin varsayımlarından farklı bir biçimde) ortaya çıkan, özgün tarihsel evre sona ermiş ve özellikle III. Enternasyonal geleneğini sürdüren komünist partiler bundan etkilenerek biçim değiştirmiş, kimileri sönümlenmiştir. Bunu tek bir kişiye mal etmek, kişisel görmek doğru değildir, ama baştan beri sürdürmeye çalıştığım bilimsel yaklaşım çizgisine bağlı olarak gelinen tarihsel süreç, Gorbaçev'a böyle bir tarihsel işlevi de yüklemiştir. Sovyetler Birliği'nin tarihsel gelişiminin ürünüdür.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'ne dayatılan Soğuk Savaş, reel sosyalist ülkelerdeki yaşamın bütün alanlarına sızmış, sosyalizm deneyindeki deformasyonda da büyük rol oynamıştır. Soğuk Savaş, kapitalizmin reel sosyalizmle mücadelesinin barışçıl yarışma-rekabet biçiminden farklı olarak nükleer denge koşullarına uyarlanmış, gerici, militarist, saldırgan emperyalist bir savaşım biçimidir. En son aşaması 1970'lerin sonu, 1980'lerin başında Orta Avrupa'ya yeni füzelerin konuşlandırıldığı ve ABD'nin *"Yıldız Savaşları Projesi"* ile yıkıcı bir saldırıya geçtiği dönemdir. Ronald Reagan, bu dönemde amaçlarının *"Komünizmi tarihin çöplüğüne göndermek"* olduğunu açıklamış ve Soğuk Savaşın başlamasından 45 yıl sonra SSCB'nin dağılmasının ardından da George Bush, *"ABD ve müttefiklerinin Soğuk Savaşı kazandıklarını"* resmen ilan etmiştir. Soğuk Savaştan çıkma, militarizmden ve şiddetten arınmış bir dünya söylemi içinde, ABD ile silahsızlanma görüşmelerini sürdüren Gorbaçev'un tek taraflı silah indirimi emperyalizme verilmiş bir ödündür ve emperyalist alternatif gerçekleşmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, dünya komünist hareketine büyük bir likidasyon dalgası getirmiştir. SBKP'deki yeni arayış ve dalgalanmaların, TKP'yi öteki partilerden daha fazla etkilemesi örgütsel yapı ve ideolojik bağımlılık açısından doğaldır. Atılım dönemi bir yükseliş noktası olmakla birlikte, başta devletin antikomünist yaklaşımı ve TKP'nin yaşamında yaşanan olumsuzluklar Türkiye topraklarında çok geniş, yaygın, kök salmış bir parti olmasını engellemiştir. Bu, önemli bir faktördür. TKP'nin bu kadar hızlı bir biçimde likidasyonu ise TKP'nin yönetiminde olan ekibin, siyasi ve ideolojik çizgisine de bağlıdır ve TKP olayını diğer komünist partilerden ayıran önemli bir özelliktir. TKP'yi yöneten kadro, Sovyetler Birliği çözülmeden, SBKP bitirilmeden önce komünist çizgiyi terk etmiştir. Bu dağılım yaşanmadan, TBKP'nin yasalaşma süreci de bir likidasyon süreci

noktasına getirilmiştir. Buradaki likidasyon sözcüğü, tek başına legal-illegal biçimlerle ilgili değildir. Bilinen tanımı, bilinen işlevi, felsefesi, ideolojik çizgisiyle bir komünist partisinin varlığı ya da yokluğu sorunudur. Sözcüklerden çok içerik önemlidir.

TİP'le birlik her zaman "legal bir çatı" altında birlik olarak düşünülmüş, 12 Eylül sonrasında TİP'in illegal temelde birliğe evet dediği dönemde bile, N. Yağcı, *"tek bir legal partiye dönüşme"* önerisini götürmüştür. Brüksel'deki basın toplantısında B. Boran, TBKP'yi illegal bir parti olarak tanımlamışken, N. Yağcı net bir yaklaşım içinde değildir. TİP'le birlik her zaman illegal partinin tasfiyesi çizgisinde getirilmiştir. Türkiye'ye dönüşün hızla devreye konulması likidasyonun son halkası olmuştur. N. Sargın, tüm çabasına karşın bu sonucu değiştirememiştir. H. Yurtsever'in deyimiyle *"Gökten gelen kahramanların en büyük kahramanlığı, süreç içinde kolu kanadı koparılmış, likidasyona hazır ve açık hale getirilmiş Parti'yi yok etmek olmuştur"*. Bu sürecin oluşumuna kendisi dahil bütün *kahramanların* büyük katkısı olduğu yadsınamaz...

Burada, TKP ile birlikte Türkiye'deki devrimci hareketin de likide olduğunu görüyoruz. Bir dönem bir araya gelseler Türkiye'yi sallayacak olan güçler, *THKP, Dev-Yol, Kurtuluş, TKP, TİP* çizgisi, *Özgürlük ve Dayanışma Partisi*'nde bir araya geldiler ve o etkinin 1/10'unu bile yaratamadılar. Bu, Türkiye'de bir devrimci kuşağın, bir büyük devrimci hareketin likide olduğunu göstermektedir. Burada nesnel koşulların, Sovyetler Birliği'nin çözülüşünün, 12 Eylül'deki büyük terörün çok büyük etkileri olduğu yadsınamaz. Ancak, burada insan faktörünü de yok sayamayız. Bu kadrolar, nasıl devrimci oldular ve devrimcilikten nasıl vazgeçtiler? Ya da neden devrimcilikleri söndü? Burada o devrimci oluş sürecinin biraz yüzeysel yaşanmasının rolü olabilir mi? Başka ülkelerde çok ciddi bir antikapitalist savaşımdan geçilmiştir. Bu, çok önemlidir. Türkiye'deki kadrolar biçimlenişi, bilinçleri, güdüleri açısından yeterince antikapitalist değildi, komünist ya da devrimci bilince yeterince sahip değildi, diye düşünülebilinir mi? H. Yurtsever, esas sorunun bu olduğunu ve kendisini silahlı hareket olarak ortaya koyanların, silah ortadan kalktıktan sonra devrimci demokrat olarak bile kalamamalarının; Türkiye Komünist Partisi gibi, komünist fikirleri savunduğu halde, ondan sonra da *globalizmin* etkilerine en çabuk açık hale gelmelerinin temelinde bu gerçeğin var olduğunu belirtiyor[19] ve: "Çünkü Gorbaçev dönemi: *'Global sorunlar vardır, bunları*

[19] H. Yurtsever: "İnsanlar çok farklı saiklerle, devrimci ya da komünist olabilirler. Bu oluş saiklerinin sonraki süreçlerinde çok etkili olduğunu zannediyorum. Yani işte yükselen bir dalgada olmak da bir tarzdır. Yahut da dünyanın nesnel gidişi bu tarafadır, *'ben de içinde olayım'* da bir tarzdır. Yahut bir dönem Yürükoğlu söylemişti, o zaman ben hiç katılmamışım: *'Biz aç değiliz, ortalıkta değiliz, kişisel bir nedenimiz yok aslında sosyalist olmak için, tarihin nesnel yönünün bu yönde olduğunu düşünüyoruz. Onun için burdayız.'* Bu, son tahlilde yanlış olmayabilir. Doğru, soğukkanlı, biraz da bilimsel gibi gözüküyor, ama bu insan faktörü olduğu zaman; insan niçin

hep beraber çözeceğiz' diye başlamıştır. Daha hiç yıkılış falan söz konusu olmadan başlamıştır. Bu bir kapitalizmle uzlaşma noktasıydı ve kapitalizmle uzlaşma noktası, sadece hareketin başındakilerde değil tabanında, orta kademesinde vardı" diye ekliyor.

TKP tarihine dönüp baktığımızda Komintern kararları, tutuklamalar, desantralizasyon ve SBKP'deki ideolojik gelişmeler, bir yönü ile *"sürekli bir likidasyonlar tarihi olması"* gerçeğini yansıtmaktadır. Bunun tarihsel kökleri de vardır. H. Yurtsever: *"Tarihsel süreç içinde ise bu, son halkadır. Bu seferki, artık onu yeniden devreye sokacak, yenileyip cepheye sürecek bir arka güç, Sovyetler Birliği merkez vs. de olmadığı için bir buharlaşma oldu. Likidasyon ötesinde bir şey oldu. Bitti. Dolayısıyle, Türkiye'de Türkiye Komünist Partisi kendisini, sürekliliğini sağlamak ve yeni döneme aktarmak anlamında devam ettiremedi"* diyor.

H. Yurtsever *"İnsan niçin devrimci olur, niçin komünist olur?"* sorusunu yanıtlarken, *"En başında çok net bir şekilde kendini kapitalizmin karşıtı olarak tanımlamak, antikapitalist olmak"* biçiminde getiriyor. Şaban Yıldız'ın, *"Ben komünist olduğumu bilmiyordum. Bana komünist olduğumu hasımlarım öğretti"* sözleri ise komünist kimliğin toplumsal savaşım içinde kazanıldığını ve sürekliliğini vurguluyor.

H. Yurtsever ile bu söyleşiyi yaptığımız sırada, özgeçmişinde de görüleceği üzere uzun süre ciddi bir siyasi hareket veya partide yer almamıştı. SBP, BSP ve ÖDP'yi ciddiye almıyor; Türkiye'deki nesnel koşullar açısından işçi sınıfı hareketine dayanan bir örgütlenmenin en az 15-20 yıl gibi çok sonra başlayabileceğine inanıyordu. O sırada ÖDP'de, Parti'yi daha sağlıklı bir çizgiye çekmek için TKP kökenli bazı üyelerle bir "komünist platform" oluşturma çabası içindeydik. İşçinin Sesi'nde kendisi ile birlikte bulunmuş, ÖDP içinde tanıdığım bir işçi ile birlikte bu ve benzeri bilgileri aktararak gelişmelerden uzak kalmaması gerektiğini, kendisi gibi birikimli kişilere gereksinme duyulan bir süreç yaşandığını anlattık. Kendisine ulaştırdığımız *Kızılcık* dergisi yayıncıları ile görüşmesini sağladık, ama dergi çevresi gereken ilgiyi göstermedi. Şu anda SİP yönetiminin TKP'liler ile birlikte olduğu bir platformda parti kurma çalışmaları yürütürken, aniden 11 Kasım 2001 tarihinde bir genel kurul kararı ile adını değiştirerek, Türkiye Komünist Partisi adını alan parti içinde etkinliğini sürdürüyor... TKP kökenlilerin *"Korsan TKP, Gecekondu TKP, Hormonlu TKP, SİP T'K'P"* diye adlandırdığı bu partiye bazı illerde eski TKP kökenliler de üye olmuştur. Partinin MK üyesi Mehmet Kuzulugil, dinci sermaye ile gelişen Kanal 7 gibi bir TV kanalının *"Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl"* programın-

---

devrimci olur, niçin komünist olur? Ben bu soruyu kendime çok sordum ve kendi açımdan şöyle bir cevap verdim: *'Ben küçük bir memur çocuğuydum. Türkiye'de ya da dünyanın her yerinde yaşanan toplumsal eşitsizlikleri kendi ruhumda, hayatımda tattım. Eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplum aradığım için, ben komünist oldum.'* Bu, ne demektir? Bu, en başında çok net bir şekilde kendini kapitalizmin karşıtı olarak tanımlamak, antikapitalist olmak demektir."

da, *"Türkiye Komünist Partisi'ne, Sovyetler Birliği, yıllarca Sovyetler Birliği'yle barışık bir Türkiye için para verdi. Türkiye Komünist Partisi eğer 1980'e gelindiğinde bir devrim yapmadıysa, bu, Sovyet güdümünden kurtulamadığından oldu. Sovyetler Birliği sosyalist bir ülke idi... Ama Sovyetler sosyalizmi zaten bu yüzden yıkıldı. Türkiye'de, Yunanistan'da, başka yerlerde, Şili'de devrim yapmak yerine, devrim yapmamak için birtakım asalak hıyarları besledi. Türkçesi budur ama, biz devrim yapacağız. Biz Rusya'dan para da almıyoruz"*[20] biçimindeki bu sözleri, dünya komünist hareketi konusundaki bilgisizliğiyle antikomünist bir yaklaşım sergilemiştir. Halen bu partide önemli bir konumdadır.

H. Yurtsever, TKP dışında kaldığı için *"kapitalizmle uzlaşma noktası, sadece hareketin başındakilerde değil, tabanında, orta kademesinde vardı"* diyor. Bu çalışmada da görüldüğü gibi *"TKP tabanı ve orta kademedekiler"* hem yurtiçi hem yurtdışında toplumsal mücadelede kalıcı değerler yarattılar, bunu TBKP sürecinde ve sonrasında da sürdürdüler. Uluslararası düzeyde Cunta'nın maskesinin indirilmesi, dayanışmanın örülmesi, 1982 Anayasası'na karşı direncin örgütlenmesi vb... 12 Eylül sonrası darbeyi yapanları bile şaşırtan feminist kadın hareketinin yükselişi, İlerici Kadınlar Derneği'nin deneyimli kadrolarının birikimiyle sağlanmıştır. Clara Zetkin'in, ABD'de hak savaşımında hunharca yakılan tekstil işçisi kadınların anısına ölümsüzleştirdiği 8 Mart'ta, Türkiye'de polisin acımasız baskısına karşın binlerce kadın meydanlarda kadının hak eşitliği ve özgürleşmesi için yürüyor. Engels, kadının ezilen, köleleştiren ilk sınıf olduğunu *"Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni"* adlı ünlü yapıtında belirtmiştir. Bugün feminist yaklaşımın *"Pozitif ayrımcılık"* olarak dillendirdiği, sosyalist, sosyal demokrat, AKP dahil sağ partilerde *"20-25/100 kadın kotası"* konusu ilk defa sosyalist devletin oluşturulma sürecinde Lenin tarafından, *"İşçilerin birlikte çalışması için merkezi bir örgütün (ve yerel organların) yaratılması; proleter halktan güvenilir kişilerin sistemli katılmalarının, bu arada kadınların hiç koşulsuz 2/3 oranına kadar katılabilmelerinin yasal olarak sağlanmasının ön plana alınması"*[21] biçiminde getirilmiştir. Tarihsel materyalizmin bilimselliğini inkâr edenler için iyi bir göstergedir. Atılım hareketinin bağrında doğan kadın hareketi bir *"Kızıl Feminist"*[22] hareket değil, tam da ustaların istediği gibi biçimlenen bir komünist parti kadın hareketidir. Sınıf savaşımıdır doğrultuları. Bunu bugün eksik bulan veya farklı isimlendirenler bir açmaz içindedirler. Toplumsal devrimlerin kadınsal maya olmaksızın gerçekleşmeyeceğini, biraz tarih bilen herkes bilir ve bugün yapılması gereken sınıf hareketi doğrul-

---

[20] Demir, *agd*, s. 41.

[21] Alıntı, Lenin, "Notizen über die Reorganisation der stoarlichen Kontrolle. An J. W. Stalin", Werke, Band 28, Berlin, 1970, s. 500. Marx, Engels, Lenin, *Kadın ve Aile*, Sol Yayınları, İstanbul, s. 188.

[22] Emel Akal, *Kızıl Feministler*, TUSTAV Yayını, İstanbul, 2003.

tusunda böyle bir kadın hareketini uluslararası birikim içinde örgütleyerek gerçekleştirmektir.

12 Eylül'de sendikalar, demokratik kitle örgütleri kapatılmış ve örgütlenme özgürlüğü yok edilmişti. TKP'nin Birlik ve Dayanışma hareketinin yurtiçi ve yurtdışındaki öğretmenlerinin girişimiyle, TÖB-DER içindeki diğer grupların öğretmenleriyle birlikte önce *abece* dergisi çevresinde toplanıldı. Örgütlenme bilinci içindeki emekli veya 1402'lik öğretmenler, il il dolaşarak *"Eğit-Der"*i (Eğitimciler Derneği) kurdular. Bu derneğe, çalışan öğretmenler fahri üye olarak kaydedildi, amaç örgütlenme savaşımına çekmekti. 1402 ile üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim üyeleri, uluslararası öğretmen örgütleriyle ilişki kurulmasını sağlamak ve dernek değil sendika kurmak konusundaki açılımları getirerek tarihsel bir değer yarattılar. Hızlı bir örgütlenme gerçekleşti. 12 Eylül'ün baskıcı rejimini sürdüren egemen güçler bu uluslararası dayanışma karşısında çok etkilendi ve bocaladılar. Önce Eğitim-İş sendikası, daha sonra Eğit-Sen kuruldu. Bu, KESK adlı örgütün de kısa geçmişidir. 1980 öncesi 200.000 üyesi olduğu belirtilen TÖB-DER, tüm çabalarına karşın sendikal savaşımda *"Sendika hakkımız söke söke alırız"* demenin ötesine gidemedi. Bugün ise daha önce engellemelerine karşın sağ kesimde de kamu sendikaları kuruldu.

Sonuç olarak, tüm TKP üye ve sempatizanları veya çoğunluk, TBKP sürecine katılsa, Parti'ye sahip çıksalar; yurtdışındaki PB ve MK üyeleri alınan kararlar doğrultusunda hareket etseler, farklı örgütlenmelere savrulmasalardı; TBKP'nin İstanbul Kongresi'nde S. Coşkun'un etrafı örülebilseydi, cezaevi sonrası N. Yağcı ve Türkiye Komünist Hareketi farklı konumda olurdu. TBKP sürecinden sonra SBP, BSP, ÖDP'de yer alan TKP üye ve sempatizanları öğretmen örgütlenmesinde olduğu gibi maddi olanaklarını da "birlik" adına vermek doğrultusunda, her yönden verici olmuşlar ama ne yazık ki bu partilerdeki grupların grupçu tutumları nedeniyle büyük bir kısmı giderek bu örgütleri terk etmişlerdir. Bugün gelinen noktada, 1980 öncesi bölünmeleri bir tarafa bırakarak değişik parti, sendika ve dergi çevrelerindeki deneyimli TKP üye ve sempatizanları, toparlayıcı bir yaklaşımla bir araya gelmeli, *"Nerede kalmıştık?"* diyerek 25 yılın değerlendirmesini yapmalı, Birlik ve Dayanışma yaklaşımıyla yeni bir yapılanmaya gidilmelidir. Emperyalizmin azgın saldırıları ile başlatılan sıcak savaş koşulları, uluslararası ilişkilerle yeni bir enternasyonalizmin kurulmasını da getirecektir. 1993 yılında, FKP'nin daveti üzerine SBP MYK üyesi olarak katıldığım *"Humanite Bayramı"*nda dünya komünist hareketinin partileriyle bir araya geldiğimde bu olasılığı gördüm. Ancak bunu deneyimli, bilinçli ve donanımlı komünistler bir örgütlenme ile gerçekleştirebilir diye düşünüyorum.

Mart 2005 Kefeliköy/İstanbul

Sosyalizmin Yeni Yolu*

Sadun Aren

I. Sosyalist Mücadele Devam Ediyor

1990'ların başlarında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist yönetimlerin (reel sosyalizmin) çökmesi üzerine insanlık ya da onun adına sosyalistler, sosyalizm için yeni bir yol (strateji, yöntem, model) aramaya başlamışlardır. Çünkü *bir kere* sınıfsız, sömürüsüz, kimsenin kimseye tahakküm edemediği, özgürlükçü, eşitlikçi ve barışçı bir toplum düzeni ve yaşam biçimi olarak tanımladığımız sosyalizm insanların ezeli bir özlemidir. Bu özlemin Sovyetler Birliği ile birlikte çökmesi ya da ölmesi elbette ki söz konusu bile değildir. Sosyalizm bir özlem olarak kesiksiz yaşamaktadır. *Kaldı ki* kapitalizm bugün de, hatta eskisinden daha şiddetli bir biçimde devam etmekte ve sosyalizm özlemini daha da somutlaştıran toplumsal çelişkileri ve bu çelişkileri çözüme kavuşturacak toplumsal güçleri geliştirmeye devam etmektedir. Bu demektir ki, sosyalizm için mücadele açısından bugünkü toplum yapımız eskisine, diyelim 50-100 yıl öncesine göre daha elverişlidir. Özetle anlatmak istersek, diyebiliriz ki sosyalizm için mücadele bugün de en az eskiden olduğu kadar gerekli ve geçerli bir eylemdir, görevdir.

II. Niçin Yeni Bir Yol?

Sosyalizm için yeni bir yol aramamız için eski yolun -ki buna geleneksel strateji, devrimci strateji, Sovyet modeli gibi isimler de verebiliriz- ne olduğunu ve niçin artık geçersiz olduğunu kısaca ortaya koymamız gerekmektedir. Gerçi, Sovyetler Birliği'nin 70 yılı aşkın bir uygulamadan sonra çökmesi, bu tür bir sosyalist stratejinin artık geçersiz olduğunun yeterli bir kanıtıdır; ama bunun bazı açmazları-

* S. Aren'in Önsöz eki.

nı da görmek bize yeni bir yol aramakta hem güven verecek hem de bu konuda yol gösterici olacaktır.

1. Geleneksel sosyalizm stratejisi ya da modeli, en yalın ve kısa bir biçimde şöyle anlatılabilir: (a) Önce Parti siyasal iktidarı ele geçirecek ve burjuvaziyi etkisizleştirecek, (b) sonra üretim araçlarını kamulaştıracak ve (c) merkezi bir plan aracılığıyla ülkeyi yönetmeye başlayacak ve giderek sosyalizmi kuracaktır. Bu strateji ilk defa Sovyetler Birliği tarafından başarıyla uygulanmış ve sonra tüm sosyalist-komünist partiler tarafından da benimsenerek sosyalizmin evrensel stratejisi olmuştur. Örneğin, Çin Komünist Partisi de, ABD Komünist Partisi de, TKP, TİP, TSİP de bu aynı stratejiyi benimsemişlerdi. Aralarındaki farklar stratejiyle değil, onun uygulamaları ile ilgilidir. Örneğin, iktidara silahla ya da seçimle gelmek ya da üretim araçlarının kamulaştırılmasını dar ya da geniş tutmak gibi.

2. Şimdi bu stratejinin bazı temel öğelerini ve gereklerini kısaca görelim.

a) Stratejinin kalkış noktası siyasal iktidarın bütünüyle ve bir çırpıda ele geçirilip burjuvazinin tasfiye edilmesi olduğundan, bunun doğal bir sonucu olarak hem dünya ülkeler arası düzeyde hem de tek tek ülkeler kendi içlerinde iki amansız düşman kampa (cepheye) ayrılmışlardır.

Dünya düzeyindeki cepheleşme özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra NATO ve Varşova Paktı ülkeleri olarak çok açık ve keskin bir biçim almış ve bilindiği gibi dünyayı bir nükleer savaş tehlikesi, daha doğrusu felaketi ile karşı karşıya getirmişti. Bu dönemde taraflar fiilen birbirlerine ateş etmenin dışında bir savaşın bütün etkilerini yaşadıkları için bu duruma *Soğuk Savaş* adı verilmiştir.

Tek tek ülkelerdeki iç cepheleşmeler de aynı biçimde çok keskin ve amansız olmuştur. Örneğin ülkemizde sosyalist-komünist hareket en amansız bir biçimde baskı altında tutulmuştur. Gerçekten, sosyalistler başlangıçtan beri polis tarafından tam bir kuşatma altına alınmış ve siyasal konjonktüre göre öldürülmekten hapsedilmeye ve sürgüne gönderilmeye kadar çok acımasız baskı uygulamalarına tabi tutulmuşlardır. Herhangi bir nedenle açık örgütlenmelerine müsaade edildiği zamanlarda da genel olarak halktan, özel olarak da işçi sınıfından soyutlanmalarına özel özen gösterilmiştir. Dozu farklı olmakla birlikte bu aynı baskı mekanizması diğer bütün kapitalist ülkelerde de işletilmiştir. Üstelik burjuvazi bu hışım ve şiddetini yalnız sosyalistlere değil, fakat sosyalizmle ilgisi olmayan her türlü ilerici kişi ve çevrelere de yöneltmişlerdir.

Bunun nedeni şudur: Toplumdaki diğer bütün çelişki ve çatışmalar, mücadelenin doğası gereği toplumun temel, yani kapitalizm-sosyalizm çelişkisinin iki yanında yer almışlardır. Örneğin, ülkemizde Köy Enstitülerinden ya da yeni sanat akımlarından yana olmak sosyalistlik sayılmış ve baskı altına alınmışlardır. Çünkü bunların dolaylı olarak sosyalist cepheyi kuvvetlendirecekleri düşünülmüştür. Bu duruma bakarak yalnız ülkeler arasında değil, fakat tek tek ülkelerde de bir *Soğuk Savaş* halinin yaşandığını söyleyebiliriz.

Bu Soğuk Savaş durumunun gerginliğine, dünyanın ve tek tek ülkelerin uzun süre dayanamayacakları açıktır. Bu nedenle, kapitalizmin sosyalist düşünceyi yeryüzünden sökün atması söz konusu olmadığına göre, -çünkü olsaydı bunu çoktan yapardı- sosyalist partilerin iktidarlarını çok kısa bir zamanda ger-

çekleştirmeleri gerekirdi. Böyle olmayıp ta *devrim* 70 sene boyunca gerçekleştirilemeyince söz konusu Sovyet tipi strateji bir çıkmaza girmiş ve Sovyetler'in çöküşü ile birlikte geçerliliğini yitirmiştir.

Gerçekten son yıllarda söz konusu devrimci stratejiye bağlı en güçlü partilerin bile yüzde 10'un üstünde oy alamadıklarını görüyoruz. Bu durum karşısında söz konusu partilerin önümüzdeki dönemde oy patlaması yapıp iktidara geleceklerini düşünmek elbette ki fazla hayalcilik olur. Aynı güçlük silahlı mücadele yoluyla iktidara gelmek konusunda da, hem de belki daha fazla vardır. Çünkü egemen sınıflar kaba kuvvet alanında, demokrasi ve fikir alanında olduğundan çok daha güçlüdürler. Ayrıca, yerli burjuvazinin arkasında onu her yönden destekleyecek bir uluslararası burjuvazi de vardır.

b) Bu noktada söz konusu geleneksel stratejinin uygulanabilirliği açısından Sovyetler Birliği'nin yaşamsal önemine değinmek istiyorum. Yukarıda bir ülkede sosyalizmin -hangi yoldan olursa olsun- iktidara gelebilmesinin güçlüğüne değindim. Kaldı ki bu güçlük aşılıp iktidara gelinse bile, bu sefer de iktidarda kalabilmenin zor bir iş olduğunu görüyoruz. Örneğin Küba, Çin, Vietnam, Kuzey Kore'de sosyalizm uzun süredir iktidardadır. Ne var ki bu ülkelerin hepsi, şimdi kapitalist kuşatma nedeniyle, sosyalizm ilkelerinden ödünler vermeye zorlanmaktadırlar.

İşte sosyalist partilerin hem iktidara gelme aşamasındaki hem de iktidara geldikten sonra varlıklarını koruma ve geliştirme aşamasındaki güçlüklerini yenmek konusunda Sovyetler Birliği'nin yaşamsal bir işlevi olmuştur. Gerçekten, Sovyetler Birliği dünyadaki tüm sosyalist hareketlere gerekli mali, ekonomik ya da askeri desteği vermekte hiç tereddütlü davranmamıştır. Bunun en yakın bilinen örnekleri Vietnam'a, Küba'ya ve son olarak da Afganistan'a yapılmış olan çok yönlü yardımlardır. Demek oluyor ki, Sovyetler Birliği'nin varlığı söz konusu geleneksel sosyalist stratejinin temel bir öğesi ve en önemli başarı koşuludur. Oysa artık Sovyetler Birliği yoktur ve dolayısıyla söz konusu strateji de geçerliliğini yitirmiştir.

c) Geleneksel sosyalist stratejinin diğer önemli bir açmazı (yanlışlığı), toplumlarda ekonomik altyapının üstyapıyı doğrudan ve mekanik bir biçimde belirlediği varsayımından kaynaklanmaktadır. Bu varsayımdan ötürüdür ki geleneksel strateji sosyalizmin kurulmasına üretim araçlarının kamulaştırılması (altyapının değiştirilmesi) ile başlamaktadır. Üretim araçları kamulaştırılınca sömürü ortadan kalkacak ve böylece toplumun sosyalizm doğrultusunda gelişmesinin yolu açılmış olacaktır.

Gerçi altyapının üstyapıyı belirlemesi Marksizmin temel bir görüşüdür, ama bu belirleme ne mekaniktir ne de birebirdir. Burada Marksizmin vurgulamak istediği fikir, bir toplumun çeşitli öğelerinin (kurumlarının) belli bir uyum içinde bir arada bulundukları ve bir arada gelişip değiştikleri gerçeğidir. Bu uyum mekanik değildir, tarihsel bir süreç içinde adeta organik bir biçimde olmuştur. Bu oluşum sürecinde gerçi son kertede belirleyici olan altyapıdır; ama bu, altyapıyı değiştirince üstyapının da hemen kendiliğinden bu yeni duruma uyum sağlayacak

biçimde değişeceği anlamına gelmez. Süreç içinde etkileşim karşılıklı olur. Altyapı öğeleri üstyapıyı belirlediği gibi, üstyapı öğeleri de altyapıyı belirler.*

İşte Sovyet Modelinde, altyapının üstyapıyı belirlemesi yanlış olarak çok abartılı bir biçimde düşünüldüğünden, örneğin Sovyetler Birliği'nde tüm üretim araçları kamulaştırılmış olduğu halde ne sömürü ortadan kalkmış ne de sosyalizmin diğer kurumlarının yaşama geçmeleri sağlanabilmiştir.

Ekonomik altyapının üstyapıyı doğrudan ve mekanik olarak belirlediği biçimindeki abartılı yanlış görüşün bir olumsuz sonucu da sosyalizmin tanımının saptırılması biçiminde olmuştur. Gerçekten, bu stratejiye göre, *sosyalizm, üretim araçlarının kamulaştırılması olarak tanımlanıyordu.* Çünkü bu stratejiye göre sosyalizm ancak üretim araçlarının kamulaştırılması yoluyla gerçekleştirilebilirdi. Böylece araç, amaç yerine konulmuş oluyordu. Örneğin o dönemde bir ülkenin sosyalist olup olmadığına sadece üretim araçlarının ne ölçüde kamulaştırılmış olduğuna bakılarak karar verilirdi. Bunun sakıncası, *sosyalizmin sınıfsız, sömürüsüz, bir yaşam biçimi demek olan asıl (gerçek) tanımının arka plana itilmesi olmuştur.* Bu yanlış varsayımın ayrıca, Sovyet Modelinin kendi içine kapanması, kendinden başka bir şey üretememesi ve başka bir modele doğru açılmaya olanak vermemesi gibi bir sakıncası daha olmuştur.

d) Geleneksel stratejinin burada değinmek istediğim son bir sakıncası, bu stratejinin gerektirdiği parti anlayışı ile ilgilidir. Bu stratejiye göre, sosyalizmi baştan sona kadar Parti kuracaktır. Bu, yeterince güç bir iştir. Üstelik Parti, bu güç işi, yukarıda değindiğimiz, çok sert sınıf savaşı koşullarında gerçekleştirecektir. Bu derece zorlu işleri yapacak bir partinin, merkezinden yönetilen çok disiplinli bir örgüt yapısına sahip olması gerektiği açıktır. Nitekim geçtiğimiz dönemin tüm devrimci partileri böyle olmuşlar ya da böyle olmayı hedeflemişlerdir.

Oysa çağımızda sosyalist mücadeleyi böyle bir Parti ile yürütmenin iki önemli güçlüğü vardır. *Bir kere,* toplumumuzun bugün erişmiş bulunduğu demokratikleşme düzeyinde çoğulculuğu ve çokseslilığı reddeden teksesli ve merkezi bir güçlü parti oluşturmak olanaksızdır. Böyle bir parti kurmayı amaçlamak beyhude bir gayret ya da "abesle iştigal" olur. Kimse böyle bir partiye gelmez. *Kaldı ki,* böyle parti oluşturulabilse bile, bununla özgürlükçü-demokratik yeni bir sosyalizm değil, fakat ancak Sovyet tipi bir sosyalizm kurulabilir. Çünkü bilindiği üzere, tüm araçlar gibi partiler de yapacakları işlere göre biçimlenirler. Nasıl ki kocaman bir balyozla küçük bir saat tamir edilemezse, çok disiplinli demir çekirdek bir parti ile de çağdaş-özgürlükçü bir sosyalizm kurulamaz, böyle bir kuruluşa rehberlik edilemez.

---

* "... Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte nihai olarak belirleyici öğe gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Marx ve ben bundan daha fazla bir şey (asla) söylemedik. O halde, herhangi bir kimse bunu ekonomik öğenin tek belirleyici olduğu biçiminde değiştirirse, bu önerimizi anlamsız, soyut, aptalca bir ifadeye dönüştürmüş olur..."
Engels'in J. Bloch'a yazmış olduğu 21-22 Eylül 1880 tarihli mektubundan.
Karl Marx and Frederick Engels. *Selected Works.*
Progress Publishers. Moskova, 1970, sayfa 682.

III. Sosyalizmin Yeni Yolu

Yukarıda geleneksel sosyalist stratejinin bugün artık neden geçersiz olduğunu ve terk edilmesi gerektiğini ana çizgileriyle ve özet olarak anlatmaya çalıştım. Şimdi de gene aynı biçimde yeni sosyalist stratejiyi anlatmaya çalışacağım.

1. Önce sosyalizmin tanımından hareket etmek gerekmektedir. *Sosyalizm,* bilindiği gibi *sınıfsız, sömürüsüz, barışçı ve özgürlükçü bir toplum ve yaşam biçimidir.* Böyle bir toplumda hiç kimse, hiçbir biçimde haksızlığa uğramaz ve herkes eşittir ya da kendini öyle hisseder. Ancak ne var ki böyle bir sosyalist toplum ancak toplumun gelişmesinin durduğu bir durum için düşünülebilir. Oysa toplumlar sürekli olarak değişirler ve gelişirler ve her yeni değişim ve gelişim yeni olanaklar yaratır ve bunların dağılımında yeni farklılıklar (haksızlıklar) ortaya çıkar. Yani yukarıdaki tanıma uygun bir durum hiçbir zaman söz konusu olmaz ve bu anlamda sosyalizm hedefine hiçbir zaman ulaşılamaz. Bu gerçek karşısında *sosyalizmi varılacak belli bir hedef olarak değil, fakat o hedefe varacağı varsayılan bir süreç olarak tanımlamak ya da düşünmek çok daha doğru olacaktır.* Böyle olunca, açıktır ki sosyalistlerin hedefi bu süreçtir, bu sürece girmektir. "Sosyalizm hemen şimdi" sloganının anlamı budur. Demek oluyor ki her gün haksızlıklarla mücadele ederek, çelişkileri çözmeye çalışarak sosyalizme doğru gideriz, daha doğrusu *onu bir süreç olarak yaşarız.*

2. Bilindiği gibi toplumsal yaşam devamlı bir süreçtir. Bu sürecin aynı zamanda sosyalist bir sürece dönüştürülebilmesi için, sosyalizme dönük bilinçli bir mücadele veriliyor olması gerekir. Kuşkusuz her toplumda insanlar içgüdüsel olarak haksızlıklara karşı mücadele ederler. Ancak haksızlıklara karşıdır diye bu tür mücadeleleri sosyalist mücadele sayamayız. *Sosyalist mücadelenin temel niteliği, onun bilinçli olması ve bilinçli bir biçimde sosyalizmi hedeflemesidir.* Bu nedenle, bir mücadelenin sosyalist bir mücadele olması, hele onun bir sosyalist mücadele sürecinin bir parçası olabilmesi için mutlaka onun *bir sosyalist partinin gözetim ve rehberliğinde* yapılmış ya da yapılıyor olması temel koşuldur.

Demek oluyor ki sosyalizmin yeni stratejisinde de Parti temel öğedir. Toplumun sosyalizm özlemini ve bilincini Parti temsil etmekte ve yaşatmaktadır. Ancak, eski demir çekirdek anlayışından farklı olarak, bu parti çoğulcu ve çok seslidir ve topluma *önderlik* değil, daha çok *rehberlik* yapacaktır. Bunun doğal bir gereği olarak bu yeni parti eylem konusunda olduğu kadar kuramsal konularda da çok daha yetkin olmak zorundadır. Çünkü çoğulcu ve çok sesli bir partide gerekli asgari disiplin ve birliktelik ancak bu sayede sağlanabilir.

3. Bilindiği gibi sosyalizmi sosyalizm yapan temel öğe sömürünün ortadan kaldırılmasıdır. Eski stratejide bu, üretim araçlarının kamulaştırılması yoluyla gerçekleştirilmek istenmiştir. Zaten daha önce görmüş olduğumuz gibi, eski stratejiyi bütünüyle bu husus belirlemiştir. Gerçekten üretim araçlarını kamulaştırabilmek için önce siyasal iktidarı ele geçirmek ve üretim araçlarını da -sahipsiz kalacaklarından ötürü- merkezi planla çalıştırmak zorunlu olmuştur.

Yeni stratejide ise aynı sonuç yönetime katılınayla elde edilmek istenmiştir. Buna göre toplumsal yaşamın aileden okula, hastaneye, belediyeye ve devlete ka-

dar tüm alanlarında orada çalışanlar ve diğer ilgili kişiler yönetimlere katılarak kendi kaderleri üzerinde söz ve karar sahibi olacaklar ve sömürülmelerine olanak vermeyeceklerdir. Yani ülkede yöneten ve yönetilenler ayrımı ortadan kalkınca ve kalktığı ölçüde sömürü de ortadan kalkacaktır.

Bu konu üzerinde biraz duralım: Üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkı sahibine iki ayrıcalık sağlar. Biri ondan elde edilecek *kazanca (kâra) el koyma hakkıdır*, diğeri de onu *yönetme hakkıdır*. Bu iki haktan ikincisi daha önemlidir. Çünkü kâra el koyma hakkını da belirler ve garanti altına alır. Bu iki hak işletme (mikro) düzeyde birbirinden ayrılabilir, ama ülke (makro) düzeyinde -hiç değilse uzun sürede- ayrılamaz. Gerçekten, ülke yönetimine sermaye sınıfının, yani kapitalizmin egemen olması koşuluyla, bazı sermaye sahipleri işlerinin yönetimini müdürlerine bırakıp yaşamlarını Marmaris'te ya da Miami'de sürdürebilirler. Ama aynı şeyi bütün bir sermaye sınıfı hep birlikte ve uzun süreli olarak yapamazlar. Yaparlarsa müdürleri kârlara da el koyarlar ve artık patronlarına hiçbir şey gönderemezler.

Demek oluyor ki kapitalist sömürü, yani kâr meşruiyetini mülk sahiplerinin aynı zamanda yönetici olmalarından alır. Böyle olunca kârın miktarının da bu yönetim işinin yoğunluk derecesi ya da önemi tarafından belirleneceği açıktır. Bu nedenle çalışanlar (işçiler) ve diğer ilgililer işyerlerinin yönetimine katılarak kârı ve sömürüyü azaltabilirler. Yönetime katılma ne kadar yaygın ve yoğun (derin) olursa, sömürü de o ölçüde azalır.

Yönetim yalnız dar anlamda ekonomik etkinlikler yani üretim araçlarının işletilmesi alanında olmaz, fakat toplumsal yaşamın aileden devlete kadar uzanan büyük küçük tüm alanları için de söz konusudur. Bundan ötürüdür ki devlet, belediye, parti, sendika, dernek ve benzeri kuruluşların başkan ve yöneticileri de bu yöneticilik işlerinin karşılığı olarak milli gelirden ayrıcalıklı paylar alırlar, yani sömürüye derece derece katılırlar. Bu nedenle, sömürüyü ortadan kaldırmak için bu alanlarda da çalışanların yönetime katılmaları gerekir.

Diğer bir biçimde anlatırsak, sömürü, ekonomi ve diğer alanlardaki tüm yöneticilerin birlikte gerçekleştirdikleri (zaten başka türlü olmaz) ortak (kolektif) bir eylemdir. Bu nedenle sömürüye karşı mücadelenin de ayrım gözetilmeksizin tüm bu sınıfa (yöneticilerin tümüne) karşı kolektif olarak yürütülmesi gerekir. Böylece, yönetime katılma adım adım (yavaş yavaş) olabildiğinden, üretim araçlarının topluca kamulaştırılması ve bunun için de siyasal iktidarın bir çırpıda (hamlede) ele geçirilmesi gibi, gerçekleştirilmeleri çok güç işlerden de kurtulunmuş olur. Ayrıca, bu yolla altyapı-üstyapı ilişkileri de, bizi, eylem düzeyinde bağlayan, tek yönlü belirleme açmazından çıkarılıp daha geçerli olan karşılıklı belirleme temeline oturtulmuş olur.

4. Yukarıdan beri söylediklerimizden anlaşılacağı üzere sosyalizmin yeni yolu (modeli, stratejisi) toplumsal yaşamın bütün alanlarında yönetime katılma ve bunu sürekli derinleştirmedir. Bu demokratikleşme çabalarının sosyalizm olarak nitelendirilebilmesi için, yineleyelim ki bunların bir sosyalist partinin rehberliğinde yürütülmesi zorunludur. Çünkü ancak bu takdirde hem tek tek çabalar kolektif bir hareket oluşturur hem de parça parça elde edilecek kazanımlar korunarak toplumun tümüne mal edilebilir.

5. Bilindiği gibi eski strateji işçilerinin yönetime katılmasını -onları düzenle bütünleştirip devrimci heyecanlarını törpüleyeceği gerekçesiyle- kesin olarak reddederdi. Bundan ötürü, şimdi bunun sosyalizmin temel bir yolu olarak öne sürülmesini kolaycılık ve cesaretsizlik olarak görüp içlerine sindiremeyen bazı kimseler çıkabilir. Bunlara, genel olarak demokrasi (haksızlıklarla mücadelenin) ve özel olarak da katılımcı demokrasi için mücadele etmenin, yani yönetime katılmanın sanıldığı gibi kolay bir iş olmadığını, büyük bilinç, ustalık ve cesaret gerektirdiğini söylemek isterim. Ayrıca bu ve benzeri noktalara takılmanın insanın kendisini eski stratejiden henüz pek kurtaramadığı anlamına da geldiğini hatırlamakta yarar görüyorum.

6. Herhangi bir toplum projesinin geçerliği, çağdaş değişme ve gelişmelere ters düşmemesine, onlarla uyum içinde olmasına bağlıdır. Çağdaş dünyaya ve oradaki değişme ve gelişmelere ters düşen bir hareket (proje) elbette ki başarılı olamaz. Söz konusu yeni sosyalizm projesi bu bakımdan yapılacak bir testi rahat bir biçimde başarıyla geçer. Bu konuda kısaca şunları söyleyebilirim.

a) Çağımızın konumuz açısından en önemli olayı küreselleşmedir (Globalizm). Küreselleşmenin de en önemli yönü ulus-devletleri bağımsız yönetim birimleri olmaktan çıkarması, daha doğrusu bu yola girmesidir. Bunun diğer bir anlamı ve görünümü tüm dünyada ülke yönetimlerinin temel noktalarda birbirleriyle uyum içinde olmalarıdır. Örneğin, sosyalist Küba'nın kendisine karşı ABD'nin uyguladığı ideolojik abluka olmasaydı bile bugünkü kapitalist küreselleşme düzeyinde sosyalist yönetim yapısını koruyabilmesinin çok güç olduğunu görüyoruz. Bundan ötürüdür ki, Sovyetler Birliği'nin artık olmadığı bugünkü küreselleşmiş dünyada geleneksel yoldan, yani üretim araçlarının kamulaştırılıp merkezi bir planla işletildiği (devletçi) bir sosyalizm projesinin hiçbir geçerliliği kalmamıştır. Buna karşılık yeni sosyalizm stratejisinin, yani çalışan insanların ülke yönetimini yavaş yavaş ele geçirerek ona hâkim olmasının böyle bir açmazı, küreselleşmeyle ters düşen bir yanı yoktur. Diğer bir deyişle *eski strateji ancak ulusal düzeyde uygulanabileceği halde, yeni strateji küresel düzeyde de uygulanabilir.* Eski strateji ulus-devletlerin egemen olduğu döneme özgüdür, yeni strateji ise küreselleşme koşullarında da geçerlidir.

b) Çağımızın diğer çok önemli bir özelliği bilim ve teknolojideki büyük gelişmelerdir. Bu gelişmeler yalnız maddi üretimi değil, fakat hizmetleri ve genel olarak toplum yönetimini de yüksek düzeyde eğitim isteyen uzmanlık alanları haline getirmiştir. Bunun bir sonucu, sermaye sahiplerinin çalışanlar karşısındaki konumlarının zayıflaması olmuştur. Bilgi doğrudan bir üretim öğesi durumuna gelince, sermayenin göreli öneminin azalması doğaldır. Bu durumun ikinci bir sonucu, eğitim ve uzmanlık düzeyleri çok daha yükselecek olan çalışan sınıfların yönetime katılmalarının gittikçe daha doğal karşılanması ve kolaylaşmasıdır. Diğer bir anlatımla bilim ve teknolojideki gelişmeler çalışanların yönetime katılmalarının önünü açan, onu kolaylaştıran bir öğedir.

c) Son olarak değineceğim olgu şudur. Ekonomik ve toplumsal yaşamda bugüne kadar sağlanan gelişmeler sonucu olarak büyük kitleler artık sert çatışmalardan çok uzaklaşmayı ve barışçı yolları yeğlemektedir. Türkiye'nin de aralarına

girmekte olduğu Batı Dünyası'nda durum böyledir. Bu nedenle zorunlu olarak sert tartışmalar ve çatışmalarla yürütülebilecek olan eski stratejinin artık bu ülkelerde fazla taraftarı kalmamıştır. Buna karşılık şiddetli çatışmalara girişmeden de yürütülebilecek olan yeni strateji bu bakımdan da çağa uygun düşmekte ve bir kitle desteği sağlamak olanağına sahip bulunmaktadır.

Yukarıda başlıca öğelerine değindiğim yeni sosyalist yolun, gerek eylemsel gerekse kuramsal düzeylerde, sosyalist aydınlarımızca işlenmeye ve eleştirilmeye muhtaç olduğu açıktır.

Ekler

Giriş
Dünya Komünist Hareketi, Ekim Devrimi ve Türkiye
(Ek 1)

Kocabaşoğlu - Berge, *age.* Yunus Nadi Bey, *Yenigün* adlı yeni gazetesinde, bir haber-ropörtaja dayanarak Rusya'nın bir *"mecnunlar yurdu"* olduğunu; hukuk, güvenlik, özgürlük olmadığı ve ülkenin *"ihya edilmesinin"* mümkün olmadığını vurgular (s. 135-136). *Ati* gazetesi, manşet haberinde Petersburg'da hüküm süren haydutluktan söz eder. Yunus Nadi Bey, başyazısında Bolşevik Hükümeti'nin geleceği belirsiz olduğu için, onu arkalayan *müttefikimiz* Almanya'yı eleştirir. *Brest-Litovsk Barışı* sonrasında *Finlandiya*, *Ukrayna*, *Kırım*'a karşı Almanya'nın giriştiği harekât basında onaylanır, onaylanmayan ise Bolşeviklerin *Almanya*, *Avusturya*, *İsviçre* gibi ülkelerdeki kışkırtmasıdır (s. 147). 1918 yılının son iki ayında Almanya'daki gelişmelere, *Osmanlı* basını yeterli ilgiyi göstermeyecektir (s. 147-148). 22 Kasım 1918 tarihli *Yenigün* gazetesinde Yunus Nadi, *Büyük İnkılap* adlı başyazısında, *"Bolşevizmin daha şimdiden Almanya'ya sirayet etmiş"* oluşuna dikkati çekerek, *"Almanya'da daha makul ve ılımlı bir komünizm"* olabileceğini; İtilaf ülke askerlerinin, Rusya'ya bir sefer açılması halinde, Rus steplerinden *"Bolşevizm hediyesi"* ile döneceklerini ve dünyadaki bu gelişmeler karşısında *"bizim geriye gitmekde olduğumuzdan elem duyuyoruz"* demektedir.

Osmanlı basınında, Ziya Gökalp'in *İki Tehlike* adlı makalesi *Bolşevizm* tehlikesine dikkat çeken ilk yazılardan birisidir (s. 166). Daha sonra *Bolşevik tehlikesini* teşhir etme işini, asistanı Necmettin Sadık Bey (Sadak) üstlenecektir (s. 167).

Giriş
Yeşilordu
(Ek 2)

Şener, *age*, s. 78. Yeniorduyu neden, örneğin sizin kişiliğiniz çerçevesinde kurmak istemiyorlar da yetenekleri ve güçleri üstünde kimsenin bir şey bilmediği Osmanlı ordusu general ve albayları çerçevesinde yaratmak istiyorlar? İç ve dış düşmanlara karşı ilk doyurucu yumruğu indiren sizsiniz, ... yenilgi nedir bilmediniz. Ellerinizin altındaki güç artık bir çete değildir. Bunu bütün dünya anlamıştır... Sovyet Rusya'da koskoca gerici Çar yanlısı, emperyalist devletler beslemesi orduları önüne katıp kovalayan komutanlar, hep halkın içinden fışkırmış sizin gibi komutanlardır. Hiçbir Çarlık generali halktan, devrimden yana çıkmamış, çıkamamıştır. Bizim Osmanlı ordusu paşalarımızın ve albaylarımızın tutulacak bir tek yanları, emperyalizme karşı çıkmış olmalarıdır... Türkiye düşmandan temizlendiğinde, Osmanlı ordusunun paşaları burda ancak bir burjuva devleti kuracaklar, bütün ağalık, derebeylik gibi kuruluşları olduğu gibi bırakmak zorunda kalacaklardır. Sosyalizmi meydana getirmekte, Sovyetler de bize her türlü yardımı yapmaya her gün yeniden söz veriyorlar. Sizi M. Kemal'den daha üstün buluyorlar. M. Kemal Paşa salt siyasal, emperyalizme karşı savaşın bir sembolü olarak biliniyorsa da, elinde asker gücü olmadığından, sahip olması gereken gücün yarısını yitirmektedir... gördüğümüze göre, M. Kemal'in gittiği yol, tam anlamıyla bir diktatörlük yoludur. Bu güçte ve karakterde bir generalin çevresinde başka insanları barındırmayacağı kanısı bizde egemendir. Bugün, bütün ipleri elinde toplamasına yardım etmek için, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın alın yazısı için kellesini koyan sizler ve bizler de düşünce ve planlarımızdan ister istemez fedakârlık ediyoruz. Sizin isteğinize uygun olarak Dahiliye Vekaleti'nden vazgeçmiş bulunmam, yarın bize çok büyük güçlükler çıkarabilir. Refet Bey, M. Kemal'in dış düşmanlarından çok iç pürüzleri, daha çok politik anlamdakileri temizlemek için kullandığı tam anlamıyla militarist kafada bir adamdır. M. Kemal, başını yiyeceği güne dek onu kullanacaktır.

Giriş
Komintern Kongreleri ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler
(Ek 3)

A. Cevdet, *age*, Aydınlık Yay., s. 201-207. ... *birincisi* proletarya Türkiye'nin çeşitli yerlerinde dağınık bir şekilde bulunuyor, büyük bir kısmı da işgal altındaki bölgelerde yaşıyordu... aralarında bağlantı olmadığı gibi, bağlantı kurma olanakları da yoktu. *İkincisi*, ülkenin ve özellikle de proletaryanın geçmişinin yarattığı koşullar sonucunda, işçi sınıfı zamanında örgütlenemedi, zamanında sınıf mücadelesine atılamadı ve milli devrimin milli kurtuluş niteliğinden dolayı da kolaylıkla burjuvazinin kurnaz siyasetinden etkilendi. *Üçüncüsü*, Komünist Partisi he-

nüz örgütlenmenin eşiğindeydi. Kitlelerle ilk bağları kurmuştu; kitleleri örgütlemeye, etkilemeye ve mücadelelere önderlik etmeye daha yeni başlamıştı. *Dördüncüsü,* uluslararası işçi hareketi o sıralarda anti-emperyalist mücadele alanında, sömürgelerdeki kurtuluş mücadeleleri alanında hiçbir esaslı deneye sahip değildi. ... Komünist Enternasyonal'in en zayıf bağları Türkiye proletaryası ile olan bağlarıydı. *Beşincisi,* köylü kitleleri içinde yeterince güçlü bir hareket olmakla birlikte, örgütlü hareket olarak zayıftı, hatta yer yer hiçbir örgütlenme yoktu. *Altıncısı,* burjuvazi eski rejime karşı uzun süren legal mücadelesi sırasında ve hükümette yer alarak büyük deney kazanmıştı. Burjuvazi, kendi sınıfının devrimci güçlerini ve Anadolu'nun burjuva sınıfını bünyesinde birleştirebildiği gibi, orduyu da arkasına aldı. Iyi örgütlenmişti ve çok güçlüydü. *Yedincisi,* emperyalistler arası çelişkiler, burjuva sınıfına hızla zafer kazanma olanağı verdi. Burjuva sınıfı, emekçi kitleleri geçici olarak etkisi altına alabilmeyi ve böylece kapitalist gelişmenin önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmayı başardı. *Türkiye'de burjuva devrimini ve kapitalist gelişme olanağını yaratan bu olgulardır, tezlerde denildiği gibi feodalizm öncesi ilişkiler değildir.*

Artık Kemalizm, gelişmesini kendi olanaklarıyla sürdüremeyeceği bir noktaya gelmiştir. Burjuvazi sermaye birikimini güçlendirmek ve hızlandırmak zorundadır. Ne var ki, milli burjuvazinin, kendi olanak ve yöntemleriyle bağımsız gelişme çabaları iflas etmiştir. Milli burjuvazi, kendini daha fazla yabancı sermaye ithal etmek zorunda hissediyor. Kemalizm işçi kitlelerini beraberce sömürebilmek için emperyalist sermayeye başvurmak zorundadır. Bu zor durumu fırsat bilen emperyalizm, Musul meselesini ve son olarak da dış borçlar meselesini kendi lehine çözmek için Kemalist burjuvaziyi zorladı. Kemalizm bu iki temel noktada emperyalizme tamamen boyun eğdi. ... Emperyalizmin iştahını artırabilmek için Kemalizm, yabancı sermayeye başka tavizler de vermek zorundadır. Böylece Kemalizm, ülkenin bağımsızlığına ihanet yoluna sapmak zorunda kaldı. Başka bir sonuç da, özellikle işçi sınıfına en şiddetli baskının uygulanmasıdır. Kemalist burjuvazi sadece komünist harekete değil, aynı zamanda devrimci sendikalara ve mücadele etmeye cesaret eden bütün işçi teşkilatlarına da baskı yapmaktadır. Böylece Kemalist burjuvazi tamamen karşı-devrim saflarına geçmiş bulunmaktadır. Bu, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde milli burjuvazinin zafer kazansa da, bir süre sonra karşı-devrim saflarına geçeceğine tipik bir örnektir. ... ayrıca kapitalist gelişme yoluna giren bu sömürge ya da yarı sömürge ülkelerin, kapitalizmi bağımsız olarak geliştirme olanağına sahip olamayacaklarını da görüyoruz. Bu ülkeler, bir süre sonra yabancı sermayenin nüfuzu altına girmek zorundadırlar. Kurtuluş mücadelelerini zaferle sonuçlandıran, ama sosyalist yola giremeyen ülkeler, zamanla, adım adım yarı sömürge ülkelere dönüşürler... Doğal olarak bu durum Partiyi de etkiledi ve görüş ayrılıkları çıktı; bir görüşe göre, Türkiye'de kapitalist gelişme anti-emperyalist nitelik taşımaktaydı ve burjuvazi sadece kendi sınıfını değil, Türkiye'deki bütün sınıfların çıkarlarını da temsil ediyordu. Bu yüzden Kemalizme karşı siyasi mücadele değil, ekonomik, kısmi talepler için, emekçi kitlelerin durumunun düzeltilmesi için mücadele verilmeliydi. Kapitalist düzene devrimci bir müdahale söz konusu değildi, bu yüzden mücadeleci ve ön-

der nitelikte bir kitle partisi değil, küçük bir çevre partisi kurulmalıydı. Bazıları ise, sürekli uygulanan terör karşısında serinkanlılıklarını yitirdiler, burjuva sınıfının işçi sınıfına karşı aldığı önlemler yüzünden ümitsizliğe kapıldılar ve provokatörlerin sahneye çıkmasıyla güvenleri sarsılarak başka bir hata işlediler. Bireyci kahramanlık eylemlerine giriştiler; Kemalist sendikalarda çalışmayı reddettiler, sendika hareketinin birliği yerine sendikaların bölünmesini savundular, anarşist hata ve eğilimlerle, koyu bir sekterlik gösterdiler. ... sadece gelişmiş kapitalist ülkelerde öne sürülecek şiarlar atarak, aşırı sol hatalar da işlediler. Türkiye bir burjuva devriminden geçmiştir. Ne var ki, bu devrim, burjuva demokratik devrimin bütün görevlerini yerine getiremedi. Toprak devrimini, milliyetler meselesini vb. henüz çözemedi. Türkiye'de hâlâ yarı-feodal kalıntılar vardır. ... örneğin Almanya gibi, çok gelişmiş bir sanayi ülkesi değildir. Nüfusun çoğunluğu, küçük üretici köylülerden oluşmaktadır. ... Türkiye proletaryasının önündeki görev, işçi-köylü diktatörlüğünü kurarak, proletarya diktatörlüğünü geçiştir. ... bu geçiş dönemi kısa sürecektir, çünkü ülkede asgari bir sanayi, yeterli büyüklükte bir işçi sınıfı ve kitlelerle bağı olan bir Komünist Partisi vardır. Bu işçi-köylü diktatörlüğünün, proletaryanın doğrudan önderliği ve hegemonyası altında gerçekleştirileceğini ayrıca belirtmeye gerek yok. İşte, Türkiye Komünist Partisi'nin izlemesi gereken doğru çizgi budur. Somut şartların tahlilinden çıkan doğru bakış açısı budur.

İkinci Bölüm
Atılım Dönemi
(Ek 1)

A. Aşut: Z. Baştımar, Trabzon'un Sürmene ilçesine bağlı Baştımar Köyü'ndendir. Köyün adı sonra *Balıklı* olarak değiştirilir. Baştımar'lar, Sürmene'de çok tanınmış, köklü bir ailedir. Halk arasında anlatıldığına göre, Z. Baştımar'ın dedesi, Sürmene'nin derebeylerindendir. Kastel'de dededen kalma ünlü *Memişağa Konağı*, ilginç mimarisiyle bugün de turistlerin ilgisini çekmektedir. Halen Kültür Bakanlığı'nın koruması altında olan bu iki katlı ahşap bina, 18. yüzyıldan kalmadır ve yapıldığı çağın koşullarına göre hayli ileri sayılabilecek birtakım mimari özellikler taşımaktadır. Konağın özellikle döner tavanı, bugün bile görenlerde hayranlık uyandırmaktadır. Prof. İdris Küçükömer, bu tür tarihsel yapılara ilgi duyan bir insandı. *Memişağa Konağı*'nı görmek için taa İstanbul'dan kalkıp Trabzon'a gelmişti. Ben kendisini Baştımar Köyü'ne götürüp konağı gezdirdim. Hoca eve hayran kaldı. Baştımar Köyü, daha çok balıkçıların bulunduğu bir köydür. 1965 yılında Trabzon'da Türkiye İşçi Partisi'ni kurduğumuz zaman, Baştımar Köyü'ndeki balıkçı arkadaşlardan hayli destek görmüştük. TİP İl Örgütü'nden arkadaşlarla zaman zaman oraya giderdik. Köyün deniz kıyısında "Kastel" adı verilen yerde bir kahvehane vardı. Orada toplanır, köylülerle sohbet ederdik. Mekân saldırılara karşı güvenli olduğu için de, Sürmene ilçe örgütünün kongrelerini genellikle orada yapardık. Parti üyesi olan balıkçı arkadaşlar, toplantı sonrasında bize, kiremit-

te pişirdikleri palamutları ikram ederlerdi. Köylülere Z. Baştımar'ı sorardım. Saygılı bir dille söz ederlerdi bu ünlü hemşerilerinden...

Z. Baştımar'ı, yaşadığı 51 Tevkifatı'nın yıkıcı sonuçlarını görmüş ve bundan ders çıkarmış *'ihtiyatlı'* bir komünist önd r olarak değerlendiriyorum. Baştımar, yurtdışına çıktıktan sonra aynı yanlışların yinelenmemesi için oldukça titiz ve dikkatli bir örgütlenme çalışması yapmıştır. Tabii, insan bu denli ihtiyatlı davranırsa örgütlenme de o ölçüde yavaş ilerler. Oysa Bilen, yapı olarak çok atak bir adamdı. İleri yaşına karşın girişimci ruhunu yitirmemişti. Atılgandı, dalmayı severdi. O yıllarda nesnel koşulların da denk düşmesi sonucu TKP'yi yükselişe geçirdi. Burada nesnel koşulların altını çiziyorum. Çünkü biliyorsunuz, 12 Mart döneminde bir askeri darbe olmuş ve legal örgütlerin çalışma olanağı kalmamıştı. Siyasal partilerin etkinlik alanı iyice daraltılmış, sol hareket ise tümüyle bastırılmıştı. Bu sindirilmiş ortamda yükselen tek ses *'TKP'nin Sesi'* idi. TKP illegal çalışmanın avantajlarını kullanıyordu. Çünkü *'Bizim Radyo'* her gün gümbür gümbür yayın yapıyor, Türkiye'de olup biteni sıcağı sıcağına kamuoyuna duyuruyordu. Bu durum, yığınların TKP'ye yönelmesi için önemli bir olanaktı. TKP yayınları, her gruptan devrimciler arasında heyecan uyandırıyordu. Bu nesnel koşulların varlığı TKP'nin *'73 Atılımı'* için uygun ortamı yarattı. Böyle bir ortamda Bilen'in ataklığı da işin içine girince iyi bir moment yakalandı ve Parti'de bir gelişme ve atılım dönemi yaşandı. Ama entelektüel birikim ve ideolojik donanım açısından baktığımda, Baştımar'ı her zaman Bilen'den üstün tutmuşumdur. Onun *Yeni Çağ*'daki yazılarını hep ufuk açıcı bulmuşumdur. Bana göre derinliği olan yazılardı. Bilen'in yazıları ise ajitasyon üslubuyla yazılmışlardı. İ. Bilen, atak yapısına uygun düşen bir dil kullanıyordu yazılarında. Slogana kaçan kısa ve vurucu bir söylemi vardı onun. Bu biçem, onu tekrara zorluyordu. Parti yayınlarını İngiltere'deki kendi matbaamızda basıyorduk. Bu nedenle, İ. Bilen'in o yıllardaki bütün kitaplarının redaksiyonunu ben yaptım. Bu *tekrar* alışkanlığı yüzünden, yazılarını kitaplaştırırken, birçok yazısının giriş bölümünü atmak zorunda kaldım. Çünkü neredeyse tüm yazılarının başlangıç bölümleri aynıydı. Klişeleşmiş dünya ve Türkiye tahlilleri. ... Ardından *dünya devrim sürecinin üç ana kolu*'na ilişkin klasik söylemler... Her yazıda, *büyüyen, gelişen, derinleşen, çitişen, biyişen*... çelişkilerden söz etmesi, artık aramızda espri konusu olmaya başlamıştı.. Bilen'in yalınkat siyasi çözümlemelerinde hep bu tekerlemeler yer alıyordu... Ama yazınsal etki açısından sorarsanız, hakkını yememek gerekir Bilen'in. Örneğin *Savaş Yolu*, benim açımdan gerçekten önemli bir kitaptır. Orada çok güzel ve canlı portreler çizilmiştir. Bilen yoldaşın gizlilik koşullarında S. Üstüngel imzasıyla yayımladığı bu kitap, Nâzım'ın *İnsan Manzaraları*'nın bir başka türüdür. Zaten Nâzım Hikmet de *Savaş Yolu*'nun önsözünde, Üstüngel'in notlarını, *'Türk Edebiyatının, Türk nesrinin yer yer destanlaşan en kusursuz örneklerinden biri'* olarak övmüştür... Ama siyasal-kuramsal yazılardaki entelektüel derinlik bakımından ben Z. Baştımar'ı daha güçlü bulurum.

İkinci Bölüm
Partizan Grubu
(Ek 2)
Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği Tüzüğü

Başlangıç. TSMB, Marksizm-Leninizmi eylem kılavuzu edinmiştir, onun başlıca ödevleri, işçi sınıfının teşkilatlanmasına, politik-ideolojik eğitimine ve devrimci eylemine yardımcı olmaktır.

Madde 1. TSMB'nin hattını ve tüzüğünü benimseyen, düzenli aidat ödeyen ve Birlik'in teşkilatlarından birine dahil olan kimse TSMB üyesidir.

Madde 2. Birlik kongresi, TSMB'nin en yüksek kuruludur. Kongre normal şartlarda en az iki yılda bir MK tarafından toplantıya çağırılır. Bir önceki kongrede delegelerin üçte birine sahip olan Bölge Komiteleri ve Komitelerin ya da MK'nin isteği üzerine kongre olağanüstü toplanır. Kongre, TSMB Bölge Komiteleri ve Komitelerinin yarıdan fazlasının temsil edilmesi halinde geçerlidir.

Madde 3. Birlik kongresinde yalnızca MK, Bölge Komiteleri ve Bölge Komitelerine bağlı olmayan Komiteler ikişer oy hakkına sahip olarak temsil edilirler. Yeni kurulan Bölge Komiteleri ve Komiteler MK tarafından en az altı ay önce tasdik edilmişlerse kongreye katılabilirler.

Madde 4. Birlik Kongresi MK'yi seçer.

Madde 5. MK, iki kongre arasında en yetkili kuruldur. MK, TSMB'yi sevk ve idare eder, bu görevini başarmak için, kendi içinden a) teşkilat komitesi ve b) yazı kurulu olmak üzere merkez yürütme organı seçer.

Madde 6. Teşkilat Komitesi TSMB'nin maliyesini ve bütün pratik faaliyetlerini yürütür ve teknik teşkilat cihazını yönetir.

Madde 7. Yazı Kurulu MK'nin yayın organı ve broşürlerini çıkartarak TSMB'nin ideolojik faaliyetini yürütür.

Madde 8. Bölge Komiteleri ve Komiteler MK tarafından tayin ya da tasdik edilirler. Her BK ve K yanlızca bulunduğu yerle veya kendisine verilen özel görevle ilgili işleri yönetir, ancak MK'nin kararlarına uymaya ve tesbit edilen mali yükümlülüğünü yerine getirmeye mecburdur.

Madde 9. TSMB üyeleri ve Birlik ile herhangi bir ilişkisi olan herkes, görüşlerini aynıyla ve doğrudan doğruya MK'ye ve Kongre'ye iletilmesini talep edebilir.

Madde 10. TSMB'nin teşkilatları kendi faaliyet ve yapılarından MK'nin haberdar olması için her türlü imkânı yaratmakla görevlidir.

Madde 11. TSMB'nin bütün teşkilatları salt çoğunlukla karar verirler ve üye kaydetme yetkileri vardır. Üyelerin kabulü ve ihracı için üçte iki oy çoğunluğu gerekir.

Madde 12. TSMB'nin tüzüğü birinci kongreye kadar geçerli olup, MK tarafından BK ve Komitelere danışmak suretiyle gerektiğinde değiştirilebilir ve ancak kongre kararı ile kesinleşir.

İkinci Bölüm
Parti Okulu
(Ek 3)

Ö. Ağın: Yaklaşık 11 ay eğitim gördük, 10 gün de geziler falan oldu. Böylece bir yıl kadar kaldık. Bizden sonra giden gruplar, daha çok grup gidebilsin diye Parti süreyi 6 aya indirmiş, 6 aylık eğitime gidilir oldu. Daha sonra birkaç kez MK toplantıları nedeniyle gittik. Ben evlendikten 10 gün sonra eşimle birlikte gitmiştim. Parti okulunda 6-7 ders vardı ve üniversite gibi, saat 9'da kalkıyorsun, geliyorsun üç ders görüyorsun, zil çalıyor (daha çok liseliler gibi), üniversitede isteyen giriyor veya girmiyor, burada daha ciddi, kendi içinde düzenlenmiş; 45 dakika ders, 15 dakika teneffüs, günde 5 saat ders görüyorduk. Hafta tatili hariç. Ayrıca bazı etkinlikleri var, tanıtım programları, kültürel geziler, müzeler, müzik konserleri çok yönlü, yoğun bir program. Tam bir akademik çalışma. Yanlış hatırlamıyorsam 108 komünist ve işçi partisinin temsilcileri vardı. Kimi ülkelerde iki parti vardı. Sanıyorum İsveç'te hem Komünist parti hem işçi partisi vardı. Şimdi biz daha önce tek ülke tek parti diye düşünüyorduk ve baktık ki bir ülkede iki parti olabiliyor ve Sovyetler Birliği onları eğitime getirebiliyor. En azından objektif olarak orada görüyorsun. Biz oradayken Dünya Komünist Hareketi'nin liderleri geliyordu okula, her zaman böyle olmuş zaten. O dönem Komünist Partilerinin popüler isimleri, geliyorlar konferans veriyorlar, gidiyorlar. Bilen Yoldaş geldi birkaç kere. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri, PB üyeleri vs. gelip gidiyorlar. Bizi yemeğe Kremlin'e götürdüler, Brejniyev oradaydı, bir konferans verdi. MK'den insanlar sık sık konferanslar vermeye, tartışmalar yapmaya geliyorlardı. Komünist hareketten sorumlu insanlar geliyordu. Ders çeşidi olarak 6 ders, Ekonomi Politik, Ulusal Komünist Hareketin Tarihsel Deneyimi, Gizlilik Koşullarında Parti Çalışması (konsiprasyon), Psikoloji, Felsefe gördük. Bunların hocaları o dönemde Sovyetler Birliği Komünist Partisi içinde ideolog olan, kitapları olan insanlardı. Kendi alanlarında uzman olan insanlar ders veriyordu. Bu süreç benim için iki anlamda çok etkili oldu, hem bilgi eksikliğinin giderilmesinde hem bir sene az bir zaman değil, sürekli okuyorsun. İkincisi, en önemlisi, sistemli kitap okuma alışkanlığı edindim. Orada belli dönemlerde konferanslar şeklinde yan desteklerle yöntem de öğretiliyordu: *okuma yöntemi, öğrenme yöntemi, hızlı nasıl kitap okunacağı, kitap okurken nelere dikkat etmek gerektiği*... Örneğin, toplum psikolojisini, sınıf psikolojisini, ulus psikolojisini okuduk. Bu psikolojiyi oluşturan etmenler, alt yapısı nedir? Ortalama psikoloji gördük. Sonuçta, bütün bunlar kendini yorumlamada da bir şeyler yarattı. En önemlisi ise, düzenli kitap okuma alışkanlığını edindik ve bu devam etti. Okumak yaşamımın bir parçası oldu. Cezaevleri de bu zamanı verdi. Sekiz on saat okuduğumuz oldu. Orada, dünya klasikleri sayılabilecek kültürlerle tanıştım. Bolşov tiyatrosuna götürüyorlardı zaman zaman; millet bilet almak için kuyruklara giriyordu. Bizi, eğitim programının bir parçası olarak götürüyorlardı. Gelmeyenler de oluyordu. Spor anlamında da bu böyle, o dönem buz pateni alanında birinci olan Sovyet çifti vardı, onları canlı izledik. Örneğin, klasik müzik, şimdi klasik müzik dinlerken haz alıyorum, bu eğitimle oldu. Kısacası, benim için çok keyifli ve yararlı oldu. Sosya-

lizmin durumunu gördük, insanların ekonomik konumu, devletin politikasını her şeyi çok geniş görme imkânımız oldu. Sonra döndük. Berlin'de Aydın Meriç'le karşılaştık. Aydın bana *Sen Doğu bölgesinde çalışacaksın* dedi. Diyarbakır'a gittim.

Üçüncü Bölüm
12 Eylül ve İlk TKP Operasyonu
(Ek 1)

TKP MK ÜYELERİNİN LİSTESİ

(Bu liste TKP Davası İddianame s. 25 İşçinin Sesi illegal yayınından aynen alınmıştır.)

1. İsmail Hakkı Bilen	Parti adı: Marat. Görevi: TKP Genel Sekreteri.
2. Veysi Sarısözen	Parti adı: Hasan Zaro. Görevi: Ajitasyon-Propaganda genel sorumlusu.
3. Aydın Meriç	Parti adı: Hasan Erdal. Görevi: Türkiye ile TKP Politbürosu arasında koordinatörlük; teknik ve özel işler sorumlusu.
4. Mehmet Aydan Bulutgil	Parti adı: Ali Sapancı. Görevi: Politik yönlendirme; TİP, TSİP, CHP sol kanat parlamenter ile UDC politikası doğrultusundaki ilişkileri ve Marmara Yöre Komitesi ilişkilerini yönlendirme sorumlusu.
5. Yaşar Nabi Yağcı	Parti adı: Haydar Kutlu. Görevi: Türkiye genel sorumlusu, İstanbul ve Trakya Yöre Komitesi yönlendiricisi.
6. Bekir Sıtkı Coşkun	Parti adı: Duman. Görevi: Merkez Sendikalar Komisyonu sekreteri.
7. Gönül Taylan (Dinçer)	Parti adı: Aktuna. Görevi: Kadın Komisyonu sekreteri.
8. Erdal Talu	Parti adı: Koçak. Görevi: Meslek Örgütleri Genel Sorumlusu.
9. Metin Gür	Parti adı: Selim. Görevi: Federal Almanya Parti Örgütü Sorumlusu.
10. Güray Tekin Öz	Parti adı: Yiğit. Görevi: İç Anadolu Yöre Komitesi Sekreteri.
11. Çağatay Günal	Parti adı: Önder Kaynak. Görevi: İç Anadolu Yöre Komitesi Üyesi.
12. Cemal Kıral	Parti adı: Yıldırım. Görevi: Ege Yöre Komitesi Sekreteri.
13. Mehmet Karaca	Parti adı: Dilek. Görevi: Merkez Sendikalar Komisyonu Üyesi.

14. Mustafa Demir	Parti adı: Yelkenci. Görevi: Batı Avrupa Parti Örgütleri Genel Yönlendiricisi.
15. Ali Durak	Parti adı: Şigo. Görevi: Yöre Sekreterleri Koordinatörü, Batı Berlin Parti Örgütü Yönlendiricisi.
16. Feridun Aksın	Parti adı: Şahin (Şahin Dağlı N.B.) Görevi: Fransa Parti Örgütleri Sorumlusu.
17. Ulvi Oğuz	Parti adı: Hasan Sarıca. Görevi: Marmara Yöre Komitesi Sekreteri.
18. Şeref Yıldız	Parti adı: Akın. Görevi: Doğu Anadolu Yöre Komitesi Sekreteri.
19. Kemal Kervan	Parti adı: Bindallı. Görevi: Prag'da Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi Temsilcisi.
20. İbrahim Cihan Şenoğuz	Parti adı: Ölmez. Görevi: Doğu Karadeniz Yöre Komitesi Sekreteri.
21. Birol Başören	Parti adı: Erol Dilligil. Görevi: Marmara Yöre Komitesi üyesi, Kocaeli İl Yönetim Komitesi Sekreteri.
22. Mehmet Bozışık	Parti adı: İsa.
23. Aybars Ertürk	Parti adı: ..... Görevi: Batı Berlin Parti Örgütleri Sorumlusu.
24. Turgut Metin Öztürkoğlu	Parti adı: Nuri Duvarcı. Görevi: Çukurova Yöre Komitesi Sekreteri.
25. Alp Rahmi Otman	Parti adı: Kaya. Görevi: Merkez Komitesi Sekreteri.
26. Şeref Baş	Parti adı: Cazgır. Görevi: Doğu Anadolu Yöre Komitesi Üyesi.
27. Adil Demirci	Parti adı: Erdem. Görevi: Merkez Gençlik Komisyonu Sekreteri.
28.	Parti adı: Musa Ölmez. Görevi: Türkiye Sorumlusu Yar. İst. Trakya Yöre Komitesi Sekreteri.
29. Aram Pehlivanyan	Parti adı: Ahmet Saydan (ölü)
30. Nihat Akseymen	Parti adı: Veli Dursun. R. Yürükoğlu (İhraç edildi.)
31. Haluk Yurtsever	Parti adı :..... (Hüseyin Şirvan N.B.) (İhraç edildi.)

Üçüncü Bölüm
TKP'de Yönetim Değişikliği
(Ek 2)

U. **Oğuz'un Tutukluluk ve Cezaevi Yaşamı:** Beni apar topar İstanbul'dan gizlice İzmit'e götürdüler, yürüyecek halde değilim. Sol kolum felç, geçici olduğu söylendi. Kasımpaşa Deniz Hastanesi'nde muayene eden bir albaydı, dürüst bir insan, namuslu bir subaydı. İki tane de polis başımda duruyor. Bir elim tutmadığı için

gömleğimi zor açtım. Sol kolum hiç oynamıyor, parmağımı oynatamıyorum. Gömleğimi zar zor çıkardım. Hatta yardım etmek istedi, istemedim yardımını doktorun, polisler zaten ellerini sürmüyorlar. *'Tek başıma yapabilirim, sağ olun'* dedim. Çıkarttım gömleğimi, zar zor uzandım. *'Rahatsız eden kolunuza biraz elektrik vermek zorundayım'* dedi. *'Yo verin verin, ben epeydir elektrik alıyorum zaten'* dedim. Güldü adamcağız. Elektrik verdiler ölçüldü mölçüldü, kalktım. Giyinirken tekrar yardım etmek istedi. *'Hiç olmazsa kolunuzu geçireyim'* dedi. Sol kolumu kaldıramadığım için gömleği koluma da takamıyorum. Gömlek zaten üstümde parça parça olmuş, kan, kir, sağı solu yırtık, kolun nerede olduğu bulunmuyor, kolumun altı olduğu gibi sökülmüş, giydik. Doktor: *'Kolda böyle böyle bir şey var, ama bu geçicidir'* dedi. İlaçları verdi. O ilaçları polisler aldılar, ama vermediler bana. Doktor: *'Ama masaj yapmak gerekir. Bu koşullarda ne kadar yapabilirsin. Görünüyor ki cezaevine gidiyorsun, cezaevinde masaj yaptırmaya bakın'* dedi. Cezaevine geldiğimde Mamak'ta masaj yaptılar, ama ben iki ay daha sağda solda gezdim. Ondan sonra ancak Mamak'a gidebildik. Epey ilerledi. Şimdi benim sol kolum hâlâ özürlüdür. Elim sıkmaz, çanta tutamam, parmaklarım açılıverir ağır bir yük taşıdığımda. Kolda bütün sinirler kopmuştu. Kolumu buradan alıyor, buraya koyuyordum, ceket kolu gibi kolum. Her neyse, mahkemeye gidecektim, mahkemede *'Rapor isteyin, buradan göndereceğiz'* dediler, göndermediler. Mahkemede benim dosyalarımda vardır. Kolum öyle. Belim tutmuyor, yürüyemiyorum. İki kişi kolumdan tutarak beni yürütüyorlar. O halde beni İzmit'e götürdüler. Attılar beni hücreye, tuvaletin yanı, tuvalete gidemiyorum, yürüyemiyorum, polis taşımıyor: *'Ben taşımam seni'* diyor. *'Ben nasıl gideceğim? Buraya mı yapayım?'* diyorum. *'Yap, yaparsan yap'* diyor. Yapsam da oturamayacağım, zaten iki karış yer. *'Sürün'* diyor. Sürünsem ellerim kelepçeli, ellerimi açmıyorlar. Şaştım kaldım. O arada polislerden birisi insafa mı geldi ne olduysa, yan hücreden birisini çıkardı: *'Al götür bu adamı tuvalete'* dedi. Şimdi bu nasıl taşıyacağını da bilmiyor. O da bizim Parti'li üyelerden, gözaltına alınanlardan birisiymiş. Beni tanımıyor, ben de onu tanımıyorum. İsmini duyduğumda kim olduğunu bildim, çok sonra tabii. Bu çocukcağız beni sırtına yüklendi, böyle ellerim kelepçeli boynundan geçirdim, kollarımdan tuttu sırtına yüklendi, çömeldi dizlerine oturttu ve ben orada çişimi yaptım. Çocuğun kucağında, o bizim Parti üyesinin kucağında. Yine aynı şekilde aldı getirdi beni hücreye bıraktı. Çok sonra benim ajan-provokatör olduğum anlaşıldıktan, bizim partinin dedektifleri tarafından ortaya çıkarıldıktan sonra, bu çocuk Gölcük Cezaevi'nde: *'Yapmayın ya, bu adamı ben sırtımda tuvalete gidemiyordu, tuvalete taşıdım'* diyor.

İzmit'e gidişe dönelim. Bana matbayı sormaya çalışmışlar. Matbaa, matbaa var ya bu mu? diye. Şimdi ben büyük olanın ortaya çıkacağından korkuyorum. O matbaayı oraya kurduran benim, ama kuranlardan birisi değilim. Üç kişi bunlar. Bu üç kişinin dışında, iki kişi daha biliyor, ama yerini bilmiyoruz. Nerede? Şurda, diyemiyoruz, ama nerede olduğunu biliyoruz. İsmiyle, cismiyle her yeri biliyoruz, ama orayı hiç görmedim. Hayatta gitmedim. Üç kişi, bir buçuk tonluk makineyi koydular oraya, yerini hâlâ beş kişi biliyor, bir altıncı kişi eklenmedi, bir tanesi sanıyorum Almanya'da öldü. Çok ağır hasta olduğunu duymuştum. Geriye kalan dört kişi hâlâ hayattayız. Şimdi 'Matbaa ortaya çıktı' deyince korktum. *'Eyvah,*

dedim, bu yakalandı galiba, beni onun için buraya getirdiler.' Hiçbir şey söylemiyorum, ilk önce konuyu öğrenmeye çalışıyorum. Polisin oraya niye getirdiğini de tam bilemiyorum. Beni sürükleye sürükleye götürdüler, sorguya aldılar. Oturttular bir yere. İşte diyorlar matbaayı çıkarttık ortaya, şöyle yaptık, aldık buraya getirdik. *'Hah,* dedim, *bizim o matbaa değil. Eğer Emniyet Müdürlüğü'ne getirdilerse o değil.'* O zaman ciddi olarak rahatladım. *'Aç gözünü'* dediler. Açtım gözümü, orada bizim daha önceleri kullanmış olduğumuz çok basit, o zamanın koşullarında iyi makineydi, sonradan basitleşmişti tabii. Makineyi tanımamazlıktan geliyorum. *'Eee'* dedim. Arkaya da döndürmüyorlar, yüzlerini görürüm diye. *'Bak,* dedi, *bu makineyi biliyor musun?'* O makineyi de ben almış, seçimini ben yapmıştım. Bankalar caddesinde epey bir aradıydık onu, parçası bulunur mu bulunmaz mı? diye. Elden düşme bir şey. *'Valla,* dedim, *bu makinelerin hepsi bir birine benzer. Ben ne bileyim bu Parti'nin kullandığı mı, kullanmadığı mı? İzmit'te böyle bir şeyin kullanıldığını da bilmiyorum. Yakın zamanlarda ben böyle bir şey hatırlamıyorum, bilmiyorum."* Ben artık laf kalabalığı yapıyorum. Bunlar benim ne polis ifadesi olarak önüme geldiler, hiçbir yerde karşıma çıkmadı. Tutuklanma dönemimde İzmit'e iki defa götürdüler. Ankara'da ifadem yoktur benim. Bir tek yargılandığın, İstanbul'da vermiş olduğum, sayısını yanlış hatırlamıyorsam ya on sekiz, ya yirmi sekiz, belki de yirmi iki sayfa, o kadar bir ifadem vardır. Bu ifadelerin önemli bir bölümü de benim Almanya'daki maceralarımı anlatır. *'İşte şöyle sendikacıydık biz! İşte böyle yapardık!'* gibi... Bu, İzmit'e ilk gidişim değil. Ben İzmit'e daha sonradan da gittim. İzmit'e gittim, tekrar İstanbul'a döndüm. İzmit'e yalnız gittim. İzmit'ten İstanbul'a gidişim Birol Başaren'le beraberdi. Belki de Birol Başaren'in iyilikleri sonucu beni o halde İzmit'e taşıdılar çuval gibi. Birol'un kendisi bana: *'Ya ne bu halin çuvala dönmüşsün'* demişti. Hakikaten çuval gibi taşıyorlardı. Yürüyemiyorum, yürüyecek halim yok, her yerim bitmiş. Ne kol tutuyor ne bel tutuyor, ne bacak tutuyor. Ayaklarım şişmiş, falakadan üstünde duramıyorum. Dengeli değildim. O bayağı tıraşlı falandı. Pek fazla hırpalamamışlar. Bizi İzmit'ten İstanbul'a, sonra Ankara'ya götürdüler. Aydan, ben, Birol. Bana tıraş olmamı söyledi polisler. Sakallarım uzamış, her yerim bit kaynıyor. Polisler bana pek fazla yanaşmak da istemiyorlar bit geçecek diye. *Tıraş ol'* dediler. *'Nerede tıraş olacağım'* dedim. *'Burada'* dediler. *'Nereden alacağım jilet falan.' 'Bizden'* dediler. *'Hayır, sizden bir şey istemiyorum. Beni evime götürürsünüz, evime giderim, tıraş olurum, orada çıkarım, geliriz'* dedim. *'Hayır, onu yapamayız. O zaman tıraş olmayacaksın. İşte herkes oldu.' 'Ben olmuyorum. Zorla mı tıraş edeceksiniz? Olmuyorum'* dedim. Olmadım tıraş. Bir baktım, bizim Birol sinek kaydı tıraş olmuş, bayağı da sağlıklı ki ciğerleri hastadır onun. Birol beni taşıyor ağırlıklı olarak. Etimesgut'a indik. Aydan'ı taşıyorlar, iki ayağı kırık. Birol'la biz beraber kelepçelendik. Bu kadar ay sonra benim orada gerçekten gülesim geldi...

Bir de Emniyet'te gülmüştüm... Ayaklarımdan ters astılar. Bir süre sonra ağzımdan mide suyu akmaya başladı, mide suyu geliyor burnuma burnumu gıdıklıyor, gülesim geliyor, *'püf'* ediyorum, gözüm de bağlı olduğu için, anadan doğma da çıplağım, *'püf'* yapmam gülme gibi gelmiş polisin birisine. Bir geldi bu: *'Bu o... çocuğu gülüyor'* diye bir vurmaya başladı. Ben armut gibi ters asılmışım.

Nasıl vuruyor, mide suyunun burnumu gıdıklamasını unuttum, ama o arada birisi bıraksa hakikatten güleceğim. Güleceğim de geliyor o halime, ondan sonra indirdiler beni, eşek sudan gelinceye kadar patakladılar bir güzel. Bir ara yine elektrik veriyorlar, elektrik kabloları ya parmağa ya erkeklik organına bağlıyorlar, elektriğin bir ucundan biri çıktı. Şimdi manyotanın sesini duyuyorum, bana elektrik gelmiyor, ama ben bağırmaya devam ediyorum. Nasıl bağırıyorum, öncekinden daha fazla bağırıyorum, ama elektrik gelmiyor. Bir ara polis fark etmiş, *'Buna elektrik gitmiyor, bu zıplamıyor'* dedi. Herhalde ben bir ara zıplamayı unuttum, zıplamak da gerekir. Neyse sonra geldik Ankara'ya, Ankara'da *'bitliyim'* diye bana polisler yaklaşmak istemediler, sakalımı salladığım zaman bit düşüyordu. Öyle güzel bitlerim vardı. Mamak'ta askerin birisi poşetlerle geldi tıraş etti beni. O kadar çok bit vardı. Akşamları DAL'da hücrenin camında öldürürdüm bitleri, çırılçıplak soyunurdum. Hep tek kaldım ben. Sonra yanıma birisini verdiler Mamak'a gideceğimize yakın. Çankırı'dan birisiydi. İyi bir çocuktu o da. Orada da sabaha kadar öldürdüklerimden daha fazla bit ürüyordu vücudumda. O kadar ilginç bir şey.

Temmuz ayında Mamak'a gittim. Bu da çok komik bir şey olduğu için bunu da anlatmadan geçemeyeceğim aslında. Salı günü, görüş günü idi, annem gelmiş; çünkü annemi *'Yok'* diye geri göndermişler. On Kasım olduğunu çok iyi hatırlıyorum Atatürk'ün ölüm yıldönümü diye. Beni aldılar İzmit'e götürdüler apar topar. Kalktık İzmit'e gidiyoruz gece. Ama İzmit'e bir gidişimiz var, *'Vali gibi gidiyorum'* diyorum kendi kendime, dalgaya vuruyorum. İnsanın Poliannacılık oynaması da gerekiyor. Önümde bir eskort *'cırt cırt cırt'*, arkada biz. Şimdi polislerden birisi, beni alan polis biliyor, ötekiler bilmiyor, büyük bir hayret içinde beni izliyorlar: *'Ulan önünde bir eskortla biz geldik, bu adamı aldık İzmit'e götürüyoruz, kim?'* Bana şaşkın şaşkın bakıyorlar durduğumuz yerlerde. Tıraşlıyım, temiz elbiselerim var. Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım, cezaevine girdikten dört ay sonra Mamak'tan aldılar götürdüler. Orada da Devrimci Yol'dan Ziya Ünlü diye bir çocuk vardı, onunla beraber kalıyordum. Şimdi Mersin'de. Çok sevdiğim birisi. Hâlâ çok severim. *'Kardeşim'* diyor, abi gibi seviyordum. O da bana hep 'abi' diye hitap eder, arada bir *'ihtiyar'* derdi. İzmit'te ne olduysa birileri ifade vermiş, her İzmit'e gittiğimde arkasından bir çapanoğlu ve ilgisiz şeyler çıkıyor. Neyse, gittik İzmit'e, eskisi kadar sert de davranmıyorlar. Artık cezaevindeyim ya, sağımda solumda böyle yara bere de istemiyorlar. Çünkü döndüğümde sorun olacak. Zincirle korkutuyorlar. İşte *'Seni lastiğin içine koyacağız, bak nasıl yapmışlardı Gayrettepe'de. İstersen Gayrettepe'ye de götürürüz seni'* falan. *'Götürün,* diyorum, *gidelim. Nasıl olsa 'ölmüş eşek kurttan korkmaz', gidelim. İstediğinizi yapabilirsiniz.'* Şimdi ben: *'Nedir? Niye getirdiler?'* Çok merak ediyorum: *'Gizli bir şey olmasa getirmezler. Ne oldu acaba, kim ortaya çıktı, bir şey mi buldular?'* Sonra öğrendim, ordu örgütlenmesi konusunda astsubaylar mı yakalanmış, bir şeyler olmuş, İzmit'ten birisi: *'Ordu örgütlenmesini Sarıca yapardı'* demiş. Hakikaten bir süre ordu örgütlenmesini ben yaptım. Ordu subaylarının Parti'ye alınma işlerine baktım, sonra partilediğim birine devrettim, direkt olarak yurtdışına bağladım ve o insan da yakalanmadı. İngiltere'ye gittikten sonra, o İsveç'teydi. Telefonlaştık, İsveç'e davet etti beni, gidemedim tabii İsveç'e. İlginçtir, direkt olarak,

tekli ilişki olan insanlar, hiçbirisi yakalanmadı benimle. Hepsi sonra yurtdışına gittiler, Türkiye'de kalanlar da yakalanmadılar. Bir tanesi Londra'da, Türkiye'ye dönüşümde beni havaalanına getirdi. Beni getirdi, karımı getirdi, çocukla beraber benden önce döndüler. Orada çok yakın, hâlâ yakın ilişkilerim oldu. Mahkemelere falan da geldi. Başkalarıyla beraber getirdi onları mahkemeye. Parti üyesiydi, bayağı da iyi üyelerdendi. Sonra kadınlar, erkek yoldaşlar falan vardı... Çok da sevindiydim onlara bir şey olmadığı için. Hatta birkaç tanesi ağlamışlar mahkemede, Mamak'ta.

Neyse Astsubaylar yakalanmış, Savanora'da bir yangın çıkmış, ben de gazetelerde okudum Mamak'ta, Savanora'da yangın çıktı diye. Ondan önce mi oldu olay, biz dışarıda mıydık? Belki de dışarıdaydık. Tam olayın zamanını da hatırlamıyorum. Savanora'da görevli Astsubaylardan birisi bizim Parti'ye, ben devrettikten sonra üye edilmiş. Sonra öğreniyorum ve adamı hiç tanımıyorum. Polis beni çekti: *'Savanora'daki yangını sen çıkarttın';* çok iyi hatırlıyorum: *'Ciddi mi? Bunun için mi beni getirdiniz? Ciddi mi soruyorsunuz?'* dedim. *'Tabii, ciddiyiz'* dediler. *'Ciddi olamazsınız'* dedim. *'Akıl alacak şey değil, Savarona gemisini niye yaktırayım? Bunun için hiçbir kazancım yok. Siz bunun aynısını 12 Mart'ta da yaptınız. Gemiler battı, bilmem ne oldu, birçok insan idamla yargılandı. Ama sonradan bunların hepsi tahliye oldular, beraat ettiler. Siz bundan başka bir şeyler sormak istiyorsanız onları sorun, ama 'Savarona'yı sen yaktın' diye olmadık bir şeyle beni suçlamayın. Böyle bir şeyle suçlanmak benim için hakikaten utanç verici bir şey. Yaktırma olanağım hiç olmadı Savarona'yı. Ordu örgütlenmesini zaten ben yapmıyorum, o direkt Bilen'e bağlıydı. Benim bundan hiç haberim yok.'* Ama *'Ben baştan örgütlenme yaptım'* falan da demiyorum onlara, üstüme kalacak bütün bu suçlar bu sefer. *'Bu işler,* dedim, *Bilen'le yürür. Bizimle yürümez. Onlar bizim örgütlenmemizin dışında, ciddi bir örgütlenmedir. Bizim kendi örgütlenmemizin içinde çok dar bir örgütlenmedir. Biz biraz daha geniş örgütleniriz, o yüzden almayız biz böyle şeyleri. O ayrı koldan yürür. Benle hiç bir ilgisi yoktur'* dedim. Ondan sonra tabii, vur aşağı, tut yukarı, aşağı yukarı bir aya yakın, yirmi günden fazla tuttular beni orada. Bir şey çıkmadı tabii arkasından. *'Eee kimdi bu adam?' 'Ben adamı tanımıyorum ki, gerçek ismini de bilmiyorum. Bana randevu ile buluşturulan hiç tanımadığım bir adam. Ben bunun sadece yurtdışıyla ilişkisini kurdum ve adam ondan sonra ne yapar, ne eder bilmiyorum'* dedim. Ama aslında çok iyi bildiğim Erdekli birisiydi o. Eskiden Harp Okulu'nda okumuş, teğmen olmuş, *'sol bir siyasette yer aldı'* diye oradan atılmış birisiydi, ifade falan imzalattılar. Mahkeme'de o ifademi istedim: *'İzmit'te şu tarihte götürüldüğümde ifadem var. Bu ifadem getirilsin'* diye, gelmedi. Herhalde yırttılar, attılar, ne yaptılar bilmiyorum. Belki polisin kendi arşivlerinde de olabilir, eğer kaldıysa. Böyle abuk subuk nedenlerle gittik. Sonra cezaevine geldik.

TKP davasında yargılananların içinde en uzun süre hücrede kalan benim. Altı senede iki aylık koğuş hayatım vardır cezaevinde, geri kalanının altı yılını, Ali Başpınar çok iyi biliyor, Ali Başpınar'la üç buçuk yıl beraber aynı hücrede kaldık, aynı yatakta yattık. Bir faşistle birlikte, dört metre kare yerde kaldım. Altı yıl. Bu kadar uzun süreli hücrede kalan Türkiye'de yok. Polis beni bir de şundan çok hırpaladı, Türkiye'de yakalananların içinde en eski Parti üyesiyim. Bana diyorlar

ki: *'Yahu, bu on sekiz, yirmi sayfa ifade nedir? Senin yüzlerce sayfa ifade vermen gerekiyor.' 'Ben ayak işlerine bakıyordum. Bana getir götür işleri verirler: -Ulvi, şunu götür- derler, götürürdüm -getir- derler, getirirdim. Başka işlerine karışmazdım.'*

Beni bir askeri birliğe götürdüler. Annem görüşe gelmişti, görüşemedik. Eşya götürüp getirirdi. Bir gün annemle birlikte İKD'li bir kız geldi, Perihan. Annem: *'Yalnız gidemeyeceğim kızım, gelir misin?'* demiş. Annem bana Perihan'dan söz ediyor, bir de pusula göndermişler. Ben de yazdım, Perihan'dan hiç söz etmedim: *'Anne ben iyiyim. Hiç merak etme, herkese selam söyle, öpüyorum falan.'* Annem gitti. Perihan, çok üzülmüş. *'Ulvi abi niye benden söz etmemiş. Bana bir selam yazsın diye bekliyordum'* diye. Aradan yıllar geçti. Ben cezaevine girdim çıktım, sonra Perihan'la karşılaştım. Şimdi doçent oldu, merkez bankasında falan bayağı üst düzey görevlerde çalıştı. Annem bana söylediği için, *'Perihan,* dedim, *ben orada senin adından tabii ki bahsetmek isterdim, ama özellikle söz etmedim. Onu alıp seni bir suçlama aracı olarak kullanabilirlerdi: -Bak Ulvi seni tanıyor, sana selam gönderiyor, otur bakayım, anlat diyebilirlerdi? Seni bu nedenle tutuklayabilirlerdi.'* Şaştı kaldı. *'Doğru',* dedi *'ben bunu hiç düşünmedim.'* Annem söz edebilir bana Perihan'la geldik falan. Bana polis sorsa: *'Perihan kim?' 'Annemle gelmiş, bana selam göndermiş. Kim bu Perihan? Gösterin bana bu Perihan'ı, ben de söyleyeyim. Ben Perihan diye birini tanımıyorum'* diyebilirdim. *'Annemin bir arkadaşı olabilir. Ne bileyim kim? Sarı Çizmeli Mehmet ağa benim için...'* Askeri cezaevi gibi bir şey burası, küçük, kendi çapında bir birliğin cezaevi idi. Orada askerler falan kalıyordu, başka tutuklular da var. İzmit'te Köseköy, gibi öyle bir şey, çayı çok güzeldi. Şimdi beni hep tek tutuyorlar. Öbür tarafta üçerli, dörderli kalıyorlar. Koca koğuşta tek başıma kalıyorum. Orada TKP'ye çalışmış sendikacı bir çocuk sordu bana, *'Nereden?' 'Mamak cezaevinden';* saçımız olmadığı, tıraşlı olduğumuz için beni merak ediyorlar. Orada birisi bankadan para mı çekiyormuş ne, para çekerken kızmış *'düzenine de, darbesine de'* diye bir küfür mü etmiş ne... Almışlar bunu, götürüp atmışlar, ikisi orada kalıyor. Bir iki kişi daha var yanlarında, onlar da asker çocukları. Beni tek çıkarıyorlar tuvalete, yemek yemeye tek gidiyorum. Onları ayrı beni ayrı çıkarıyorlar. Bankada küfür eden müteahhit, merak etmiş kim olduğumu, soruyor. Sendikacı çocuk da anasının gözü, tam bir bıçkın işçi: *'Bu'* demiş, *'sekiz kişinin katili'. 'Sakın'* demiş, *'ona bulaşma.'* Daha geride bir koğuşta kalıyorum, onlar yemekhane yakınında kalıyorlar. Çay may almak için onların önünden geçiyorum. *'Hatta'* demiş, *'bize bulaşmasın diye, buradan gelip geçerken, çık: -Günaydın abiciğim- de.'* Bu konuşmayı bilmiyorum. Şimdi ben geçiyorum, geliyor: *'Günaydın abiciğim'* diyor, *'Günaydın'* deyip, geçiyorum. Allah allah, kim bu adam, niye böyle yapıyor? Epey bir süre sonra, bir ara bunlarla birlikte çay içmeye mi, havaya mı ne çıkardılar. Bu sendikacı geldi yanıma, TKP'li olduğumu, Mamak'tan geldiğimi falan öğrenmiş. Konuştuk karşılıklı, sonra müteahhide söylediklerini anlattı. Güldüm tabii... Orada bir de bir yüzbaşı vardı. Adamcağız kendisi anlattı. Bu, kafayı üşütmüş; Kıbrıs'a mı gitmiş, başka bir yere mi? Savaşa katılmış, kafayı yemiş. Kim olduğumu biliyor, onların elinde raporlar oluyor. Geldi, konuştu benimle: *'Aklına hiçbir şey gelmesin, merak ettiğim için geldim'* dedi. Çaylar maylar geldi. Saatlerce sohbet ettik. Bir sürü tedaviler

görmüş: *'Benim şimdi arkadaşlarım yarbay, ben yüzbaşılıkta kalakaldım'* dedi. İyi de bir insandı, yakışıklı falan. Her ne ise, biz oradan çıktık, Mamak'a tekrar geldik. Mahkemeler başladı...

Aydan benden sonra çıktı. 7-8 ay daha mı yattı, öyle bir şey, belki de 5 ay, benden sonra çıktığını hatırlıyorum. Cezaevinden salıverilmem de olaylı olmuştu. Normal tahliyem geçti. İki hafta oldu hâlâ tahliye olmuyorum. Hesapladık, ettik tamam. Rasim Öz de tahliye olmamı bekliyor. Hatta Ankara'dan geçmiş de buradaki avukatlara uğramış: *'Tahliye olmuş olması gerekir'* demişler. Annem görüşe geldi: *'Anne'*, dedim, *'bunların beni salmaya niyeti yok'*. Martın başında salınmam gerekiyor. Martın 21 veya 24'ü 87 yılında tahliye oldum. Görüşte anneme: *'Anne bunlar beni salmayacaklar, İstanbul'a döndüğün zaman Rasim Öz'le konuş. Basın toplantısı yapın, anlatın cezası geçti salınmıyor'* diye. Sonra annem kavga dövüş savcıya gitmiş, durumu anlatmış, annemi sakinleştirmişler. Savcı albaymış, başka birisini çağırınış, *'Niye salınmıyor?'* diye. Demişler ki: *'Onun Balıkesir'den de bir kararı var. Oraya telgraf çektik, yanıt gelmedi, yanıt bekliyoruz.'* Böyle bir şey olması mümkün değil, daha mahkemenin başında Rasim Öz hepsini topladı ve mahkemenin bu yönde kararı da var: *'Hepsi buraya toplanmıştır'* diye. Gölcük'e götüreceklerdi. Genelkurmay bizim Gölcük'e gitmemizi istememiş. Bu Evren denilen adam, Ankara'da yargılanmamızı istemiş. Ankara'da kaldık, hukuka aykırı bir şey, Ankara ile hiçbir ilgimiz yok. TKP'nin merkezi olarak Ankara'yı kabul ediyor. Neyse, akşam saat sekiz falan, geldiler: *'Ulvi Oğuz tahliye, çık.'* O saatte tahliye mi olur? Gece yarısı beni apar topar, Mamak'ta nizamiyenin önüne atıverdiler. *'Hadi git'* diye. Akşam, Ankara'yı bilmem. Kar yağıyor. Nereye gideceğimi bilmiyorum. Askerlere sordum. *'Bin arabaya git'* diyorlar. Nizamiyeden çıktım, karşıya da geçmedim, bekliyorum. Bir minibüs geldi, baktım minibüse, bomboş. *'Kusura bakma, bu özel minibüs mü?' 'Yok'* dedi. Gazete getirirlermiş cezaevine, gazeteyi getiren şirketin minibüsüymüş. *'Nereye gidiyorsun sen?'* dedi. *'Ankara'yı bilmiyorum kardeşim. Mamak'ta salıverdiler, nereye gideceğimi de bilmiyorum. Sen beni insanların bulunduğu ilk yere götür, oradan bir taksi tutayım, istasyona gideyim, çünkü İstanbul'a gideceğim'* dedim. *'Abi* dedi, *bu saatte sen taksi tutarsan seni kandırırlar, gel seni istasyonun yakınına kadar götüreyim. Ama istasyona kadar götüremem, orada bir yer var, sana tarif ederim.'* Bu arada konuşuyoruz: *'Ne iş yapıyorsun, kazanıyor musun, çocuğun var mı?'* falan. *'Bir tane oğlum var, ellerinden öper.'* Çok saygılı da birisi. Hiç öyle ürküntü de yok. İşte cezaevinden çıkmışım, teröristler yatıyor Mamak Cezaevi'nde falan. Son derece sıcak bir insan. O zamanın parasıyla, ben o zaman ona bin lira verdim. O zaman bin lira iyi bir para idi. Almak istemedi. *'Güle güle'* dedi. *'Geçmiş olsun'* falan. *'Yok*, dedim. *'Bununla oğluna şeker al. Nasılsa ben bu parayı taksiye verecektim, belki daha fazlasını verecektim.'* Aldı. Şimdi görsem tanımam. Çok ilginçti aslında.

İstasyona geldim, kuşetli bileti aldım, annemin kuşetlide gittiğini biliyorum. Trene bindim, annemi arıyorum. Kafamda kasket var. Baka baka gidiyorum. Tesadüf annemlerin yanındaki kompartımandaki kuşetli benim numaram. Baktım, annem yanında birkaç tane kadınla oturuyorlar; kompartımanın kapısını açtım: *'Ben geldim'* dedim. Annem bir kaldırdı kafasını: *'Niye geldin? Nerden geldin? Bu saatte ne yapıyorsun burada?'* dedi. Şaşırdı. Annem bunu hâlâ anlatır ve o anı da

duyarak heyecanla anlatır. Kadınlar da bana bakıyorlar, anneme bakıyorlar, şaşırdılar. Sonra annem fırladı ayağa, bir sarıldı bana; *'Anne ne olduysa beni saldılar'* dedim. İstanbul'a gittik. Haydarpaşa'da, enişte (ablamın kocası), rahmetli oldu; arabayla gelmiş, annemi alacak. Bende kasket masket kaşkol tanıyamıyor. Ben de özellikle yapıyorum. Annemin yanında beni görünce (sonradan anlatıyor): *'Yine yanına birisini takmış geliyor'* diye. Annem arkaya oturdu. Ben şoför mahalline, eniştemin yanına geçtim. O hiç bakmıyor, çok kızmış besbelli. *'Ne o Kaya Bey bize hiç merhaba yok mu?'* Dondu kaldı: *'Sen nerden çıktın, tahliye mi oldun?'* dedi. *'Tahliye ettiler'* dedim. *'Kaçtın mı yoksa sen?'* Ben de şaşırdım. Akşamleyin saatin sekizinde adam tahliye edilir mi? Mahkeme saldığı zaman gece yatırıp ertesi gün salıyorlar, evrakların hazır değil diye. İşte annemin o kavgaları, tartışmalarından sonra oradaki savcı araştırdı herhalde. Neyse, nereden bir parmak atıldıysa, beni yatırabildikleri kadar yatırmaya niyetleri vardı adamların. Ondan sonra işte eve geldik...

Üçüncü Bölüm
Devrimci Kanat Muhalefeti
(Ek 3)

TKP Davası İddianame İşçinin Sesi illegal yayını, s. 153.

1. Ulusal Demokratik Cephe için politik partilerle işbirliği değil, tabanda sınıfsal bir işbirliğinin yapılması, TİP ve TSİP gibi partilere taviz verilmeyip bunlarla mücadele edilmesi,

2. Partiye, partililik vasfı kazanmamış kişilerin yerine kazanmış kişilerin alınması,

3. Türkiye'deki şu andaki rejimin askersel devirme olmayıp faşizm olduğu,

4. Kürt halkına devlet kurma hususunda tüzüğe ilave yapılması,

5. Parti programında kavram karışıklıkları olduğu, programın Polit Büro tarafından hazırlandığı ve kongrenin onayı olmadan kabul edilip geçici program yapılmadan uygulanmaya konulduğu,

6. Milli demokratik devrim ile ileri demokratik devrimin karıştırılmaması,

7. TKP yöneticilerinin iddia ettiği gibi tutuklamalara *İşçinin Sesi* hizbinin sebep olduğu şeklindeki değerlendirmenin yanlış olduğu, esasen bu hizbin iki yıldan beri var olduğu, gerçek sebebin TKP yönetiminin organlarıyla olan ilişkilerini değiştirmemesinden doğduğu,

8. Yakalanan parti üyesi şahıslar ile cezaevlerinde ilişki kurulmadığı, bu şahısların ev, aile, para gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması sonucu tutuklanan parti üyelerinin psikolojik çöküntü içinde bulundukları,

9. TKP yönetiminin 50 yıldan bu yana kongre yapmadığı, kongreden ve parti içi tartışmadan kaçınarak tartışmayı yasakladığı,

10. TKP yönetiminin sendika, gençlik gibi yığın örgütlerini çok erken öne çıkardığı ve dolayısı ile bağımsız parti çalışmasını gölgelediği,

11. Türkiye'de devlet tekelci kapitalizminin gelişmeler gösterdiği fikrinin yanlış olduğu,

12. TKP Merkez Yayın Organı *Atılım* gazetesinin canlı ve günlük sorunlara cevap verecek bir yayın çalışmasına giremediği,

13. TKP yönetiminin seçimlerde CHP'yi desteklemesinin yanlış olduğu,

14. TKP yönetiminin yurtdışında Türkiye şartlarını gerektiği gibi değerlendiremediği şeklinde eleştiriler getirerek TKP yönetimine karşı Devrimci Kanat muhalefetini başlatmış, İzmir, İstanbul, Ankara ve Adana illerinde örgütlenmeye geçmiştir.

Üçüncü Bölüm
(Ek 4)

İ. C. Şenoğuz'un Cezaevi Yaşamı: 1982 Şubat başında gözaltına alındıktan, bir ay Gayrettepe'de 1. Şube'de eşim Zehra ile kaldıktan sonra, Selimiye'ye sevk edildik. Nisan ayı sonunda da Selimiye'de sorgulama hâkimi tarafından tutuklanarak ben Kabakoz Askeri Cezaevi'ne, eşim Zehra da Metris Askeri Cezaevi'ne gönderildi. Zehra, avukatının itirazı üzerine iki ay tutuklu kaldıktan sonra serbest kaldı. Ben ise Kabakoz'da kalmaya başladım. Kabakoz'da o sırada TKP ile ilişkili olarak tutuklanan 25-30 civarında arkadaş vardı, bunların çoğunluğu alt koğuşta, dört beş kişi de üst koğuşta kalıyordu. Ben önce üst koğuşa kondum. Orayı yöneten ve son derece sert, baskıcı, işkenceci bir kişi olan cezaevi müdürü üsteğmen, özellikle üst koğuş üzerinde daha büyük bir baskıcı yönetim uyguluyordu. Bir süre orada kaldıktan sonra, alt koğuşa indirildim ve orada TKP davası sanıklarından sayısı dönem dönem 25-30 civarına yükselen, zaman zaman tahliyelerle azalan bir grupla, o günler için cezaevleri açısından oldukça elverişli sayılabilecek koşullarda Parti faaliyetini birlikte sürdürdük. Sürekli olarak Parti radyosunu izledik. Kendi aramızda seminer, konferans vesair çalışmaları yaptık. 1983 yazında tahliye edilenlerden kalan diğer davalardan sanık tutuklularla birlikte Metris Askeri Cezaevi'ne sevk edildik. Çünkü Kabakoz Askeri Cezaevi'nin kapatılması kararı alınmıştı, zaten 12 Eylül sonrası oluşturulan geçici bir cezaeviydi. Aslında askeri amaçlarla yapılan sanatoryum, prevantoryum türü bir tesisti. Metris'te çok baskıcı, çok acımasız, gaddar bir yönetim tarzıyla karşı karşıya bırakıldık. Ağır koşullarda kaldık. Bir şekilde kendi aramızda, çok farklı koğuşlara konmamıza rağmen, farklı yöntemlerle haberleşmelerle aramızdaki birliği sürdürmeye çalıştık. Devam eden dava duruşmalarına gittik. En sonunda 85 Ocağında İstanbul TKP davasında tutuklu olan son beş kişi ile, aynı zamanda içlerinde Adil Demirci de vardı, tahliye olduk. Duruşmamız tutuksuz olarak devam etti. Bu süreç 87'ye kadar devam etti. 87'de sona eren davada 141/1'den ben yasanın 8-15 yıldır 141/1'in sınırları tavanından 15 yıla mahkûm edildim. (Adil Demirci de aynı şekilde.) Yargıtayda iki sene falan kadar sürdü. 89 yılında Yargıtay'ın kararı onaması üzerine tekrar aranmaya başladım. 141/142 kalkmasaydı, aşağı yukarı 91'de tekrar gözaltına

alındığım için, yani en az üç yıl daha yatacaktım, yani 94-95'i bulacaktı. *Bihakkın tahliye* diye bir olay var. Bihakkın tahliye süresi de 2002'de dolacaktı.

Üçüncü Bölüm
(Ek 5)

Ö. Ağın'ın Diyarbakır Cezaevi Yaşamı: İstanbul polis ekibi beni kendi arabaları ile Diyarbakır'a götürdüler. Diyarbakır'a gidiş bambaşka bir şeydi, *'Bunlar kimdir, nasıldır?'* diye, taa Elazığ yoluna bizi karşılamaya *'Ömer kimdir?'* diye gelmişler, otobüsün dışında camlardan bakıyorlar. Diyarbakır'dan gelen bir ekip, iki büyük otobüsle gelmişler. Bizi aldılar, götürdüler. Hatta bir tanesi diyor ki: *'Ya bu bizim birinci şube ekibine yumruk çeken.'* O an *Temel Dağıtım*'da olan olayı birinci şube gibi anlatıyor. Gerginlik yaratmak için. O eski yaralanma olayını herkes biliyor çünkü. Müthiş bir şeydi, insanları böyle oturtuyorlar, en ufak bir şekilde kıpırdamanı istemiyorlar. Milyonlarca bit var üzerimde, kaşımı oynatıyorum, bir avuç bit düşüyor, kaşınmak istiyorsun, ama kaşıyamıyorsun, arada *'Kaşınma serbesttir, kaşınabilirsiniz'* diye bir dakika süre veriyorlar, dünyanın tüm olanakları sana sunulmuş gibi seviniyorsun. Bir gece, bir asker vardı, etkilenmiş, rahat bırakmıştı ve bir kolumda 75 tane bit saymıştım. Böyle bir soruşturma. Korkunçtu. İnsan anımsamak, o psikolojiyle kendi toplumundaki insanlara bakmak bile istemiyor, Kürdü, Türkü, Arabı, Lazı, hepsinin kardeş olduğunu, devletin senin devletin olduğunu, onu nasıl yaptığını halen düşünemiyorsun. Bu anlamda devlet vatandaşından, insanından özür dilemelidir. Bir daha olmaması gerekir. Bugün başkaları da, neden işkence yapıyorsun vatandaşına diyebilmelidir. Bunu istiyor insan. Bit sorununu çözmek için bizi bir yere götürdüler. Boydan boya askeri alan içinde salt erkekler, tek sıra yaptılar, herkes çırılçıplak soyundu, *'üç adım ileri, geri dön'* dendi, döndük. Elbiselerimiz orada, DDT gibi bir ilaç sıktılar, sözüm ona bitleri temizliyorlar. Belli bir uzaklıktan bir yerlere bakmak olanaksız, ama görüyorsun, bizi filme aldılar. Nazi kampları gibi... Müslüm: *'Ömer abi bunlar bizi filme alıyorlar, Şili kampındakiler gibi'* dedi.

Diyarbakır'da 45 günlük soruşturmadan sonra cezaevine gittik. Cezaevi yaşamı, insanı insanlığından, insani değerlerden uzaklaştırıyor, insanlık adına utanıyorsun. Hitler'in, Mussolini'nin yaptıklarının daha ileri olduğunu sanmıyorum. Soruşturmadaki işkence dönemini arıyorsun. Seni sorguya aldıkları an işkence yapıldığını biliyorsun. İstedikleri bir şey var, onu senden istiyorlar, ya alıyorlar, bitiyor ya da *'Bilmiyorum'* diyorsun. *'Biliyor, söylemiyor'* diyorlar, sırada koşullar var: askı koşulu, bit koşulu, bilmem ne, tokat, keyfi muameleler hariç... Ama cezaevinde sürekli sistematik devam ediyor. Psikolojik, maddi, onurla oynama. Bir arama olur, koğuşta kimin neyi varsa: süt, reçel meçel ne varsa hepsi elbiselerin üzerine dökülür, çiğnenir geçilir. Sonra onlar hepsi tutulur atılır ki, yokluk, perişanlık... Diyarbakır Cezaevi'ne gitmeden *'Direnme Savaşı'* diye bir roman okumuştum. Vietnam'ın Saygon zindanlarını anlatıyordu. *'Ne kadar abartmışlar bir arpa tanesini alıyorlar, yıkıyorlar'* demiştim. Diyarbakır Cezaevi yaşamından son-

ra o romanın ne kadar yavan ve oradaki koşulların ne kadar daha iyi olduğunu gördüm. Diyarbakır Cezaevi'ni bütünüyle anlatmaya zaman yetmez, bazılarına kısa kısa değinmek istiyorum. Gerçi çok söylendi, yazıldı. Ama o yaşam günlerce konuşulsa anlatılamaz. Öldürülenler, ölüm oruçları, direnişler, savaş meydanları gibiydi. 4,5 yıl kaldım. 12 Eylül'den, 87-88'lere kadar. Klasik tanımlarla, klasik baskı-işkence yöntemleriyle anlatmak mümkün değil. Bir suç işlemişsin, onun cezası var. Elbetteki insanlar bu cezayı çekerler. Devletsin, senin yasalarına göre birileri suç işlemiş, o suçun karşılığı olan cezayı veriyorsun. Bunu yaparken işkence de uygularsan, bizim gibi toplumların insanları bunu anlarlar. Kendi yasalarını çiğneyerek de bazı uygulamalara gidebilirsin. Bunu yaptığı zaman, *'Sınıf mücadelesidir'* diyorsun. *'Toplumsal mücadeledir'*, bunu anlıyorsun. Diyarbakır Cezaevi dışında böyle olduğu inancındayım; belki kimi cezaevlerinde bu manada bunun dozu da biraz kaçtı. Ama Diyarbakır Cezaevi'ndeki uygulamalarla bana göre, insanları kişiliksiz hale getirmek için ne yapmak gerekiyorsa o yapılıyordu. O uygulamalar, *'Birileri suç işlemiş, onun cezasını çekmeli, işkence görmeli'* cezaları değildi. İnsanları canlı olarak yaşatmak, ama insan olarak yok etmek için başvurulan bir yöntemdi. Her şey mübahtı, her şey kullanılıyordu, aklınıza ne gelirse. Ne geliyorsa. Örneğin, beni 11 Nisan 27 Mayıs arasında bir bok kuyusu hücresine koydular, (yüzlerce, binlerce insana uygulanan olağan bir şey) içinde pislik dolu, orada yaşıyor, orada yatıyorsun, sırtını duvara dayıyorsun, su içindesin. Günde yarım ekmek, bir tas su veriyorlar, yemektir diye. Her şeyiniz orada, orada tuvaletinizi yapıyorsunuz. Yemek diye gelen salt siyah su, sıcak ama, o bile insana iyi geliyor, insanın içini ısıtıyor, toparlıyorsun. Bütün 24 saat beklediğin 5-10 dakikalık zaman o. Merak ettim hangi yemeğin suyudur diye, o süre içinde bir tek tane yemek parçası bulamadım içinde, mercimek midir, nohut mudur, tülbentle süzsen bir tanecik kaçar. Orada üç beş gün yalnız kaldım, sonra Ruşen Aslan diye Rızgari davasından yargılanan bir arkadaşı getirdiler, onunla beraber o hücrede kaldım. Bu hücreler 100 taneden fazlaydı. Altlı üstlü 35-36 adet diye tanımlanıyordu. Yüzlerce insan onların içinde yaşıyordu. Her gün geliyor, ayağımızdan bağlayıp o suya sarkıtıyorlar, sokup sokup çıkarıyor, *'pişman mısın?'* diye soruyorlardı. Yaptığı şeyi ne pişmanlık, ne bilmem ne, insanı çözer, bitirir. Öyle uygulamalar başka hiçbir yerde olmamış Türkiye'de. Dünyada yok belki. Bundan daha baskıcı, bundan çok şiddete dayalı bir yöntem olduğunu sanmıyorum. Saygon zindanlarını anımsamamın nedeni buydu.

Amacım orada yapılan uygulamaları tek tek anlatmak değil. TKP davası nedeniyle yargılanan insanlar da, diğer insanlar gibi aynı tür baskılara maruz kaldık. Bu baskılarla yaşadık. Hiçbir arkadaşımız, bir arkadaş hariç, kendi geçmişinden pişmanlık duymadı. Kendi yaptığından pişmanlık duymadı. Onun yaptığı da çok önemli değil, o da insandır. Ama insani olan bir kısım var. Bu arkadaşımız cezaevi sürecinde bu kadar baskılara rağmen (başka cezaevlerinde duyuyoruz, bir soğan için birbirlerini yumruklayan insanlar olduğunu, bizim insanlar da varmış bunların içinde) 75 kişi kalıyordu o dönem cezaevinde, hepsi TKP davasından değildi, bir kişinin kalbini kırmadı bu arkadaş, önemli olan buydu. İtirafçı olmuştu cezaevindeyken o kadar baskılardan dolayı, hepimiz için ifade vermişti. Örneğin: *'Beni Ömer Ağın Parti'ye aldı'* diye söylemiş. Oysa, hayatımda iki kere görmüştüm,

hepsi o kadar. Bu arkadaş mahkeme açıldığı zaman, kalktı duruşmada: *'Cezaevindeki ifademi baskıyla aldılar, bundan sonra politikayla ilgilenmem ama, bu arkadaşlar için söylediğim her şey iftiradır'* dedi. Belgeleri mahkeme tutanaklarında var. Belgesi olmayanı söylemek kolay, ama bunlar hepsi dosyalarda var. Üç beş direniş oldu Diyarbakır Cezaevi'nde, kimin ne söylediği, öbür gruplarla diyalogların nasıl olduğu, bunlar çok iyi biliniyor. Bunları biz söylemiyoruz. Parti bizi bizden öğrenmedi. Bizden önce tahliye olup yurtdışına çıkan, diğer gruplardan öğrendi. Tahliye olan birçok insan yurtdışına çıkıyor, Parti'den öğrendim, Paris'te bizimkilere: *'Sizin oradaki arkadaşlarınızla ne kadar övünseniz azdır'* demişler. Eğer insanlar çözülmüş olsaydı, bitmiş olsaydı deyim yerindeyse, özellikle yönetim misyonunda olan iki üç insan, o Diyarbakır Cezaevi'nden bir kişi politik olarak çıkmazdı. Kendimden bir sürü örnek verdim, tanıkları var tabii, bizim arkadaşlardan İsfendiyar ve Mehdi Zana, yüzlerce tanık var. Ayrıca, yazdılar, kitaplarında, olaylarda var. *'Biz pişmanlık duyacağımız hiçbir şey yapmadık'* dedik.

27 Mayıs'ta henüz bizim davalar açılmamışken, mahkemeye götürdüler. Savcı beni aldı karşısına: *'Neden rengin sapsarı, sen aç mısın?'* dedi. *Yok* dedim. *'Yok yok, öyle görünüyorsun, istiyorsan seni iyi bir yere vereyim?'* dedi. *'Yok ben aç değilim. Herkes gibi ben de yemek yiyorum orada veya herkes gibi açım ben de. Sizin cezaevinden başka yere verme yetkiniz var mı?' 'Var'* dedi. *'Söyleyin o zaman herkesi insanlığa yakışır bir yere versinler'* dedim. Vanlı bir savcı yüzbaşıydı, *'Kabul et bu şeyleri'* anlamında, dolaylı olarak baskı yapıyor. Mahkemelerimiz başlayıncaya kadar bu sorgularımız devam etti. Bu biçimde böyle insanları itirafçı olmaya zorluyor, bitirmeye çalışıyorlar. Bizi ilk koğuşlara getirdiler. İlk aldığımız karar şu, bu çok önemli bizim için: *'Biz burada tek tek insan olarak varız. Cezaevinde hiç kimsenin dışarıdaki titri misyonu, burada geçerli değildir. Dışarıda Merkez Komitesi, Politbüro üyesi, İl Komitesi, kim ne olmuşsa, orada kalmıştır. Burada herkes eşittir. Herkesin kendi değerleriyle, kendi özgür iradesiyle seçtiği insanlarla yöneteceğiz.'* Yönetim de kendimizi korumadır, başka bir amacı, politik çalışma falan yok, böyle bir karar aldık. Yönetici olanlar da, sıradan halktan olan insanlar da görev aldılar bizim hareketimizin içinde. Bu kararı bu şekilde aldırmada payımız belirleyici olmuştur. Soruşturmalarda çözüldüğüne inanan, psikolojik olarak büyük bir ruh hali, bitmişlik içinde olan arkadaşlarımız vardı. Biz o arkadaşlara: *'Bakın burada bize düşen görev kendimizi insan olarak korumamızdır. Biz geçmişte bir şey yapmış mıyız, çözülmüş müyüz? O Parti'nin vereceği karardır, bu ayrı bir şeydir. Bunun insanları etkilememesi mümkün değildir. Ama burada, eğer biz onun ezikliğini yaşayarak insan olarak da bitersek, gelecekte başka insanlara, buradaki insanlara da zararımız olur. Bunun kararını biz Parti'ye bırakalım, bunun kararını biz Parti'yle yapacağımız değerlendirmelere bırakalım'* diye onu dondurduk.

Cezaevinde aldığımız en isabetli bizi var edip geliştiren karar buydu. İkinci karar da çok önemliydi: *'Cezaevinde kendini koruyan, insan olarak varlığını devam ettiren, insan olarak cezaevinde yaşayan mahkûmlara, tutuklulara zarar vermeyen insan kimse onunla olmanın yollarını bulalım. İdeolojik-politik yönü bir tarafa bırakalım bizden olsa bile, eğer bu noktada değilse uzak duralım, insan olarak onunla beraber olalım. Politik tahlillerde herkes yoluna devam eder.'* Bu karar

bizi direnen, kendini koruyan insanlarla beraber olmaya ittiği gibi, toparlanmamıza da katkısı oldu. Diğer insanlar bizi tanıdı, başka hareketler de gördü ki, bu insanlar sadece laf söyleyen insanlar değil. Bu, iyi bir ilişki ağı oluşturdu; iyi diyaloglar kuruldu. Cezaevi yönetimi de bunun farkındaydı. Bizim insanların politik olarak yetişmiş ve yetkin olması, bu insanların yetişmesine katkıda bulundu. Onların da bize katkıları oldu. Cezaevi yönetiminde Abdullah adında bir yüzbaşı vardı. Direniş sonrası bizi ayrı politik örgüt insanlarıyla bir yerde topladılar. Onlara bağırıp çağırıp bize küfür ediyordu: *'Bu insanlar gelmeden siz cezaevinde sadece tepki gösteriyordunuz, şimdi akıllı planlar yapıyorsunuz, gecekondu semtlerinde lastik yaktığınız protestolara benziyor.'* Bu süreçte ilginç olan, bizimle tutuklamadan cezaevine kadar altı yedi ay Parti'nin en ufak bir dayanışmasının olmamasıdır. En ufak bir haber sorma ilişkisi olmadı. Çıktıktan sonra daha iyi gördük ki cezaevi politikası olmamış zaten. Cezaevindeki insanları yeniden toparlama, psikolojik olarak onları yeniden yaşama kazandırmak için insani bir politikaları yok. Parti'nin bu yönetim eksikliği sadece objektif eksikliklerden miydi, yoksa bilinçli yapılan bir kadro hesaplaşması mıydı? İnsanlar geliyor, *'Parti'den bir haber var mı?'* diyoruz. Eşim Filiz, Diyarbakır Cezaevi'nde bir buçuk yıl kaldı, o da Partili. Görüşlerime geliyor, soruyorum, bir gün dayanamadı: *'Parti diyorsun da, hiç kimse benimle bile gelip görüşmüyor. Öyle bir şey yok'* dedi. Bir şey getiriyor, sanıyoruz ki Parti'den geliyor. *'Böyle bir şey yok. Siz kendi kendinize ne yapıyorsanız, sizsiniz'* dedi.

Bütün bunlara rağmen 1983'te Parti 5. Kongresi'ni yapıyor. Çok sonra, 85'in sonlarında yeni programı bir arkadaş cezaevine soktu. Koğuştan koğuşa insanların gitme şansı yok. Direnişten sonra cezaevinde yumuşama da oldu. Herkes istediği koğuşlarda kalabiliyor. Biz toplu olarak bir koğuşta kalıyorduk. Bizim davadan yargılanan birkaç arkadaş başka koğuşta idi, Erganili bir arkadaş programı onlara iletiyor. Programın bize ulaşması gerek, ama koğuştan koğuşa geçerken çırılçıplak soyunuyorsun, eşyaların didik didik aranıyor. Programı Haşim arkadaşımız ince bir rulo yapıyor, güzel bir naylona sarıyor ve makatına konuyor, o koğuştan bizim koğuşa öyle getirildi. Bizim koğuşun özelliği bir nevi izole etmek için Özgürlük Yolu, Ala Rızgari, TDKP, PKK (bazı insanları hücreli, ama bazıları bizim koğuşta) gibi birçok hareketin yöneticilerinin orada toplanmış olması. Programın bize ulaştırılması müthiş bir moral kaynağı oldu. Diğer örgüt insanlarına da okuttuk. Müthiş etkili oldu. İnsanlar inanıyordu ki orduda, devlette Parti örgütleri var, onların kanalıyla oraya geldi. Oysa görüş yerinde arkadaşımıza verildi, bize öyle ulaştı. Buna inanamıyor. Böyle bir olay bile insanı yeniden canlandırıyor, Parti'ye inancını, bağlılığını perçinliyor. Programı okumaya başladık: *'Yurtiçinde artık barışçı yollar tıkanmıştır'* gibi tespitler, politik olarak o kadar geriletti ki. Kürt sorunu şu bu, baskı olsa bile barışçı yollarla çözümünden yanaydık.

Diyarbakır Cezaevi böyle yaşandı. Mahkemeler başka bir dert. İlk defa Diyarbakır'da çok büyük baskılar sonucu tepkiler oldu. Cezaevinde direnişler, ölüm oruçları oldu. Kan gölüne döndü, ölenler, yaralananlar tam bir yangın yerine döndü. Zaten cezaevi günlerce yandı. Barikatlar kurulduğu için içeri girilemiyordu. Bunun sonucu bazı haklar kabul edildi. O sırada duruşmalarımız açıldı.

Ortamın da etkisi, bizim kendimizi artık toparlıyor olmamız, bir yere toplu olarak gelmişiz. Mahkemeler de arkadaşlarımız ayrıntılarıyla cezaevi yaşamını anlattılar. İşkenceleri, baskıları, politik yorumlarını, sonuçlarını tüm ayrıntılarıyla anlattılar. Bu, prestij sağladı. Cezaevinden gelenleri asker gibi durdurtuyor, kimseyle konuşturmuyorlardı. Ben birinci sanık olduğum için savunmama, cezaevini anlatmakla başladım. Dosya hâkimi Ülkü Coşkun (daha sonra Ankara DGM'ye giden) susturmak istedi, (tutanaklar da var) dedim ki: *'Şimdiye kadar siz empoze ettiniz işkenceleri, şimdi ben konuşacağım siz dinleyeceksiniz, eğer burası mahkemeyse böyle olacak'* dedim. Hasip avukatımız hazırlıklı gelmiş, kalktı, *'Usule aykırıdır'* dedi, tartışma oldu; usule aykırılığını incelemek üzere mahkeme ara kararı aldı ve usule aykırıymış ki bana konuşma hakkı verildi. Bunlar cezaevinde yankılandı, avukatlar var, Hasip'in yaklaşımı imaj yarattı. Bu sürede de Parti'nin maddi ve manevi bir katkısı olmadı. Üç dört gencin kendiliğinden dayanışması oldu sadece. Diyelim ki gelemiyor, gidemiyorlar, o süreç izlenebilir, Radyo yayınlarıyla desteklenirdi. Yapılmadı. Dışarıda bir sürü arkadaşlar var. Ortaya çıkmamış il komiteleri var. Yakalandığımda MK'ye bağlı çalışan bağ elemanları, birçok insan vardı. Bizden sonra nesnel olarak toparlamaları Parti yapmamış. Niye yapmamış? Onu bilmiyorum. Örneğin il komitelerinde toparlanmalar, aranan insanlarla bağlar. ... Niye böyle oldu? diye kime sordumsa cevap veremedi.

Üçüncü Bölüm
TKP MK Plenum Kararları
(Ek 6)

Şubat 1984 tarihli 1. Plenumu. 5. Kongre'den ve 1. Bilen'in ölümünden sonra gerçekleşir. PB Çalışma Raporu'nda 5. Kongre'nin savaşım çizgisinin yurtiçi ve yurtdışı parti örgütlerinin çalışmalarını yetkinleştirdiği; Türkiye'de, 6 Kasım 1983'teki seçimlerden sonra politik istikrarsızlığın derinleştiği belirtilmektedir. Bu sırada ABD'de Reagan işbaşına gelmiş ve silah harcamalarını artırmış; NATO, Batı Avrupa'ya yeni Amerikan roketlerini yerleştirmeyi başarmıştır. *SBKP MK Genel Sekreteri Yuri Andropov, "Yeni yerleştirilen roketlerin sökülmesi ve önceki duruma geri dönülmesi durumunda Cenevre ve öteki silahsızlanma görüşmelerinin gündeme gelebileceğini"* açıklar. Özal Hükümeti'nin ise Stockholm'deki Avrupa Güvenlik ve Silahsızlanma Konferansı'nda olduğu gibi, Atina'da Balkan Ülkeleri Konferansı'ndaki tutumu ile Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarının değil, Amerikan çıkarlarının sözcüsü olduğunu gösterdiği vurgulanmaktadır.

11 Haziran 1984 tarihli 2. Plenum kararlarında, sol güçlerin eylem birliği ve 6 parti arasındaki işbirliği ve *işçi hareketi, proleter olmayan halk kesimi, Kürt ulusal hareketi* içinde olmak üzere, *solun üç akımının birliği;* önceki Plenum'daki *diktatörlük karşıtı geniş bir cephe* yaklaşımıyla diyalog kurulmasının, geniş yığınları birleştirme, politik eğitimlerine yardımcı olmada güçlü bir aracı olabileceği savunulmaktadır. H. Kutlu ise açış konuşmasında, Kürt sorunu ile ilgili olarak, TKP'nin sıkı sıkıya bağlı olduğu *proleter enternasyonalizm* ilkesi uyarınca, *Büyük*

Kürdistan düşüncesini uygulanabilir ve yararlı görmediklerini açıklamaktadır. PB çalışma raporunda, parti örgütlerinin *Leninci çalışma tarzını* özümsemede kalıcı adımlar attıkları; Reagan yönetiminin içyüzünün Grenada ve Lübnan'dan sonra Nikaragua'da da ortaya çıktığı; kimi NATO ülkeleri hükümet ve parlamentolarının, Batı Avrupa'da yeni Amerikan nükleer roketlerinin yerleştirilmesine karşı tutum aldıkları; bu yenilgiler karşısında 16 Ocak 1984 günlü konuşmasıyla Reagan'ın ağız değiştirerek barış ve karşılıklı görüşmeler yanlısı göründüğü; SBKP MK Genel Sekreteri K. U. Çernenko'nun nükleer bir felaketi önlemek için, bir dizi konuşmasında *yapıcı öneriler paketini* getirdiğini; Başbakan Özal'ın Washinton Times'a verdiği demeçte, *"Biz NATO sistemi içinde bir ileri karakolu teşkil ediyoruz"* diyerek, işbirlikçi oligarşinin ABD emperyalizminin amaç ve girişimleri ile *tam bir uyum içinde* olduğu; Lübnan'a karşı saldırılarda Pentagon'a İncirlik üssünden yararlanma izni verenlerin, Lübnan'daki ağır yenilgiden sonra Ortadoğu halklarınca siyonizmin, Amerikan emperyalizminin suç ortağı olarak damgalandığı belirtiliyor.

19 Kasım 1984 tarihli 3. Plenum. TKP MK duyurusunda, *faşist diktatörlüğe ağır bir darbe indirmek için Özal Hükümeti Yıkılmalıdır* başlığı altında, Özal Hükümeti'nin ekonomik politikasının, ekonomik ve sosyal durumları görülmedik ölçüde kötüleşen işçi sınıfından büyük sanayicilere kadar geniş güçlerin artan muhalefetiyle karşılaştığını; *faşist diktatörlüğün* sendikal yasa ve uygulamalarla sendikal hareketin uzlaşmaz bir çelişki içinde bulunduğunu; üniversitelerde, akademik yaşamda YÖK uygulamalarının genişleyen bir tepkiye yol açtığını; MHP'li faşist katillerin devlet aygıtlarında yetkili görevlere getirilirken, ilerici politik tutuklular üzerinde *işkencelerin* sürmesi, *yurtsever gençlerin idam edilmesi*, düşünce özgürlüğünün zorbaca çiğnenmesi, Kürt halkına karşı ilan edilmemiş bir kırım savaşı sürdürülmesinin *demokrasiye geçildiği yalanlarını* ortaya çıkardığı belirtilmektedir.

Partinin durumu, politik etkinliği ve gücü başlıklı son bölümde, 5. Kongre'den bu yana partinin politik etkinliği ve gücü; ideolojik-politik sağlamlığı; sayısal gücü, yığınlar içindeki örgütlülük derecesi; bağlaşıklık politikasının başarısı; ilke ve pratikte *enternasyonalizme* bağlılık ölçüt ve bilgileri veriliyor.

1 Mayıs 1985 tarihli 4. Plenum. H. Kutlu açış konuşmasında, *dünyada her gün yeni önemli gelişmeler* olduğu, Latin Amerika'da bir dizi ülkede peş peşe diktatörlüklerin çöktüğü, ülkemizde de önemli gelişme ve değişimlerin beklendiği; SBKP MK Genel Sekreteri Mihail Gorbaçev'un *yeni ve etkili bir barış çağrısı yaptığı*; ülkesinin *Kasım ayına kadar orta menzilli* roket yerleştirilmesini *tek yanlı* olarak durdurduğu, ABD yönetimini de aynı tutumu izlemeye çağırdığı; *faşist diktatörlüğün* barış çağrılarına kulaklarını tıkadığı; ilginç olanın ise, Türkiye'nin diğer komşu ülkelerle ilişkilerinin bozuk olmasına karşın, yalnızca Sovyetler Birliği ile kavgalı olmadığı ve diktatörlük rejimine karşın Sovyetler Birliği'nin iyi komşuluk ilişkileri kurma yönünde gösterdiği diplomatik politikanın, SSCB Başkanı Tihanov'un ülkemizi ziyaretinde olduğu gibi halkımızın çıkarına sonuçlar yarattığı; ülke içinde ve dışında ise daha azgın bir antikomünizm ve şovenizmin kışkırtıldığı, *Ankara TKP davasının hukuk ve adalet adına yüz karası biçimde sonuçlandığı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin Özal Hükümeti ve onun ekibi gibi bir*

çeteye hiç tanık olmadığı; Türkiye'nin böyle bir parlamentoyu ve parlamento içi partiler gibi partileri şimdiye kadar hiç görmediği vurgulanmaktadır.

PB Çalışma Raporu'nda ise, daha yumuşatılmış anlatımlarla demokrasiye geçiş üzerine vurgu yapılmakta ve *12 Eylül öncesinin düşünce ve davranış kalıplarından kurtulmak*, yeni, değişmiş duruma uygun yaklaşımlara ulaşmanın, bugün demokrasi isteyen bütün güçlerin ana sorunu olduğu belirtilmekte; 50. yıldönümünün kutlanacağı *Komintern'in 7. Kongresi'nin antifaşist savaşıma ilişkin ilke ve kararlarının* günümüzde de geçerliliğini koruduğu; sınıflı toplumda hele hele faşizm koşullarında demokrasiye ilişkin şiarlar konusunda, *Lenin'in dediği gibi bizimle burjuvazi arasında ilkesel bir fark olmadığını, farkın ölçüde, derecede olduğu* belirtilmektedir.

7 Aralık 1985 tarihli 5. Plenum. 70 sayfalık çalışma raporunda anlatım daha da yumuşamış ve bazı söylemler daha az yer almıştır. Örneğin *faşist diktatörlük* söylemi 70 sayfalık raporda 4 defa kullanılmıştır. Barış ve Demokrasi Savaşımı ile ilgili olarak *Demokratik Türkiye, Daha Güçlü TKP* hedefi doğrultusunda Parti Ulusal Konferansı'nın toplanması öngörülmekte ve bütün ulusal güçler, *ABD ve Diktatörlük Durdurulmalıdır!* başlıklı çağrıyla seferber olmaya çağırılmaktadır. 5. Plenum açış konuşmasında H. Kutlu, *Cenevre barış görüşmeleri* sonrası gelişmeleri anlatarak, ülkemizin çok uzak bir yaklaşım içinde ve ABD güdümünde bir politika izlediğini; kurtuluş yolunun *barış ve ulusal demokrasi* yolundan geçtiğini; SBKP Programı'nın yeni biçimi üstüne tasarısı, SBKP Tüzüğü'nde yapılacak değişikliklerin *Leninci geleneklere uygun* biçimde emekçilerin görüş ve önerilerini almak üzere tartışmaya açıldığını; SBKP'nin *27. Kongresi hazırlık* çalışmalarının heyecan verici ve kendi sorunlarının çözümü açısından da *yol gösterici* olduğunu; dünya komünist hareketinin sorununun *Maksizm-Leninizm*'in yeni her olgu ve gelişmeyi aydınlatabildiğini, her olumlu düşünceyi kucaklayabildiğini gösterebilmek olduğunu; politikadaki yeni açınımları kavrayarak yaşama geçirmek için somut adımlar atıldığını; 65. yıl kutlamasında görüldüğü gibi çok özverili kadroların bulunduğu belirtilmektedir.

26 Mayıs 1986 tarihli 6. Plenum. TKP MK duyurusu, *TKP 1986 Ulusal Konferans Tezleri*'nin tartışılıp onaylanarak, *parti içinde ve kamuoyunda tartışmaya açılmasının* kararlaştırıldığı; SBKP'nin 27. Kongresi'ni değerlendirerek, komünist ve devrimcileri *Sovyet komünistleri Leninci tarzını örnek almaya* çağırmaktadır. H. Kutlu ise, açış konuşmasında TKP tezlerinin *faşist diktatörlüğe* son verme *ve ulusal demokrasiyi* kurmanın gerçekçi ve devrimci yolunu gösterdiğini; Parti programıyla parti politikası arasındaki *diyalektik bağı* göremeyenlerin, *TKP'nin programı ile politikasının çeliştiğini* zannettiklerini; oysa ülkedeki gelişmelerin programın doğruluğunu kanıtladığını ve Türkiye'nin karşısında bugün *yeniden kuruculuk* görevinin durduğunu, bunun *henüz sosyalizm kuruculuğu olmadığını;* bağımsız, egemenlik haklarına sahip, *demokratik ileri bir Türkiye* kuruculuğuna girişmek görevi olduğunu ve *herkesle birlikte demokrasi için savaşım* anlamına geldiğini; bu nedenle legal sosyalist parti önerisini ideolojik olarak doğru bulmadıklarını; legal alanda toplumsal gereksinim açısından bir boşluk varsa, bunun *komünist partisi* boşluğu olduğunu; diğer taraftan *toplumsal ve* yasal meşruiyet kazanmış *TİP ve TSİP'in açılması* için diktatörlüğe karşı savaşım vermeden, *yeni*

bir sosyalist parti kurma girişiminin demokrasi için direnme ruhunu zedeleyeceğini ve *141., 142. ve 163. maddelerin kalkması, Anayasanın değiştirilmesi* gerektiğini belirtmektedir.

14 Şubat 1987 tarihli 7. Plenum. ***Barış ve Ulusal Demokratik Alternatif Programı****'nın* hayata geçmesi için, 1988 sonuna kadarki acil politik hedefler, ideolojik, örgütsel ödevlerin ne olduğu tartışılmakta ve TKP 6. Kongresi'nin toplanması karar altına alınmaktadır. MK duyurusunda, H. Kutlu'nun Türkiye'ye giderek, illegal koşullarda *1986 Ulusal Konferansı'nı,* tüm parti örgütlerinden seçilen delegelerle yapmasının; *1986 Ulusal Konferans Tezleri*'nde ifadesini bulan çizginin, yeni bir politik düşünce tarzıyla, *Marksizm-Leninizmin* günümüz ve Türkiye koşullarına yaratıcı bir biçimde uygulanmasının dogmatizme, sekterliğe ve Marksizm-Leninizmin eskidiği yolundaki *revizyonist* görüşlere karşı ideolojik alanda yeni bir başarı olduğu açıklanmaktadır. Tüm ülkeyi yenileyecek hareket de, Türkiye'nin en eski partisi olarak sorumluluk ve görev yüklenmeye hak kazanmış olan TKP'nin şimdi kendisini yenilediği; Gorbaçev-Reagan arasında yapılan Reykjavik zirvesinin nükleer silahsız dünyanın reel bir hedef olduğunu kanıtladığı; Plenumun *ABD'nin yeni globalizm stratejisi*nin Türkiye için taşıdığı ciddi tehlikelerin altını çizdiği belirtilmektedir. Ara seçimlerden sonra ortaya çıkan politik durumun baskı kurumları korunarak, *faşizmden parlamenter görünümlü otoriter bir rejime geçiş* ile demokratikleşmenin önünün tıkanmak istendiği; hükümete destek olan uluslar ötesi finans ve silah tekelleri, ülke içindeki uzantıları ve ordudaki militarist çevrelerin, muhalefetin 1988'de hükümete gelmesini önlemek, istikrarsızlık ortamından yararlanarak 1988'de parlamenter görünümlü *militarist-polis rejimini ANAP iktidarıyla* pekiştirmek istedikleri açıklanmaktadır. Barışın korunması, ülkenin demokratikleşmesi, halkın hayat koşullarındaki kötüleşmenin durdurulması ve *12 Eylül rejiminden* kurtuluş için *Özal Hükümeti'ne son* verilmesini en acil politik hedef olarak ilan ettiğini; erken seçim amaçlı bir seçim hükümetinin kurulması, AP ve CHP yöneticilerinin üzerindeki yasakların kaldırılması taleplerini desteklediği ve *Sol Birlik* dışındaki bütün devrimci sol güçlerle işbirliğini savunduğu belirtilmektedir. Tüm Kürt ulusal, devrimci demokratik parti ve kuruluşlarla diyalog kurulması ve *Kürt ulusal sorununun adil, demokratik, barışçıl çözümü* için elden gelen her şeyin yapılmasını; barış hareketinde, hegemonyacılık, dar bir hareket haline getirme yerine her türlü politik görüşten kitlelerin arasında özgürce yayılmasını, örgütlenmesini önkoşulsuz destekleyeceklerini açıklamaktadır. *Türk-İş'te sendikal birliği güçlendirme,* Türk-İş'i hükümete ve sermayenin amansız sömürüsüne karşı savaşında destekleme, işçi hareketinin asıl düşmanları olan *12 Eylül rejimi ve ABD emperyalizminin* uzantılarına karşı savaşımı aralıksız sürdürme çizgisini onayladığı; *TİP-TKP birliğinin* komünist hareketin güçlendirilmesinde büyük önem taşıdığı belirtilmektedir.

7. Plenum'un açış konuşmasında H. Kutlu, 1988 sonuna kadar iki yıllık bir politik çalışma planı ve 6. Kongre ile bağlantılı olarak Program ve Tüzüğün yeniden ele alınacağını; *80'li yıllarda dünyada yeni niteliksel bir durum* bu yeni niteliğin insanlığın bir yol ayrımına gelmesiyle belirlendiğini, insanlığın yaratıcı, öldürücü olanaklarını dev adımlarla artıran *bilimsel-teknik devrimin insanlığı bu yol kavşağına getirdiğini* belirtmektedir. Kapitalizmin varlığı nedeniyle bir toplumsal

sistem anlamında bugünkü düzenin kuşkusuz gerçek alternatifinin sosyalizm olduğunu, ama *sosyalizmin henüz bir hedef olduğu* ve *bu rejimden bugünkü durumda çıkış yolu olmadığını*, ayrı ayrı yollardan gitmekte ısrar edildiği sürece, Özal'ın alternatifsiz kalmasının kaçınılmaz olduğunu, Özal hükümeti düşse bile bu yolun alternatif olmaya devam edeceğini; geniş bir toplumsal-politik düşünce yelpazesi oluştuğunu anlatmaktadır. *Geleneksel sağın demokratik sağ olarak* yeni bir çizgiye oturmaya çalıştığını, burjuva demokratik bir içeriğin netleştiğini; *dinsel akımlar içinde* de ayrışmanın hızlandığını, *emperyalizme*, bu rejime karşı çıkan, *barış ve demokrasi isteyen sola, ilericilere yakınlaşan* çevrelerin genişlediğini; küçük burjuva sol akımlarda da hızlı bir ayrışma yaşandığını, önemli bir çevrenin eski bireysel terörist çizgiden uzaklaşırken, bir kısmının sosyal demokrasiye, Batı'daki yeşiller hareketine benzer düşüncelere kaydıklarını, diğer bir kısmının ise işçi sınıfı ideolojisini seçtiklerini ve işçi sınıfı ideolojisi, Marksist-Leninist ideolojinin üzerindeki baskı ve yasaklara karşın etkisini koruduğunu, artırdığını ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana ilk defa küçük, fakat tehlikeli bir azınlığa karşı, yepyeni bir düşünce, yeni ve ilerici bir içerikte, ulusal kurtuluşçu, derin demokratik ve hümanist bir ruhta, gelişkin bir düzeyde ulusal birliği kurmanın olanaklarının doğduğunu, *burjuva demokratik, ulusal kurtuluşçu ve işçi sınıfı düşüncesi* olmak üzere kendi farklılıklarını koruyarak *barış ve ulusal demokrasi düşüncesi* etrafında birleşebileceklerini ve diğer düşünce akımlarının *bu üç ana düşünce akımı* çevresinde toplandıklarını, böylesi bir köklü dönüşümün *motor gücünün işçi sınıfı ve TKP'nin olabileceğini* savunmaktadır...

7. Plenum'un PB raporunda ise yukarıda belirtilenler daha etraflı ele alınarak açıklanmaktadır. Örneğin, *Reykjavik Zirvesi*'nde silahlanma yarışını durdurma ve yeryüzünü 20. yüzyıl sona ermeden *nükleer silahlardan kurtarmanın* olanaklı olduğunun ortaya çıktığı; ara seçimlerde *bir yanda Evren-Özal rejimi*, karşı yanda da *komünistler, diğer devrimci güçler, tutarlı demokrat çevreler ve SHP, DSP, RP, DYP'nin yer aldığı;* Demirel ve Ecevit'in Anayasa'nın geçici 4. maddesindeki yasaklara karşın seçim platformunda yer almayı başarmalarının, meşruiyet sınırlarının genişlemesini sağladığı aktarılmaktadır. Devrimci sol içinde hâlâ etkili olan iki yanlış anlayışın yığın örgütlerinde *demokrasi istemini öne sürmeyi*, devrimcilerin bu örgütlerde *yönetime gelmesinin bir aracı olarak* görmeleri ve devrimcilerin çoğunlukta oldukları örgütlerde *işçi sınıfı partisine özgü demokratik merkeziyetçilik* ilkelerini uyguladıklarını, bunun *demokrasi istemini dar amaçlarla* sınırlandırdığını; bağımsız sendikaların, *Hak-İş'in, açıldığında DİSK'in, Türk-İş ile birleşmesi*, sendikal birliğin sağlanması fikrinin ısrarla savunulması gerektiğini öne çıkarmaktadır. Bayan Özal ve holding sahipleri eşlerinin bu ortamda Türk Kadınını Güçlendirme Vakfı adlı bir örgüt kurmalarının geniş kadın hareketinin önünü kesmek amacını taşıdığı savunulmaktadır. TİP ile birlik çalışmalarının 5. Kongre kararı doğrultusunda geliştiği, TİP'le ilişkileri her düzeyde yoldaşlık duyguları temelinde daha hızlı geliştirmek gerektiğini; tez tartışmalarında, TKP'nin belgeleri ile SBKP'nin ve dünya komünist hareketinin belgeleri arasındaki temel sorunlara yaklaşımdaki uyumun önemine dikkat çekildiği belirtilmektedir. TKP'nin, Barış ve Ulusal Demokrasi Programı anlayışını 5. Kongre'de getirdiğini, geliştirdiğini ve TKP'nin strateji-taktik anlayışının bugün 5. Kongre'de olduğun-

dan daha olgunlaştığını; *Partinin öncü rolünü sürekli açıklayarak değil, amaca uygun bağlaşıklar* kurmayı başararak yerine getirilebileceğini ve Tez'deki bazı düzeltmelerde, *(örneğin TKP'nin politikası işçi sınıfının birlik ve mücadele politikasıdır* başlığı yerine *TKP'nin politikası barış ve demokrasi için birlik ve mücadele politikasıdır* şeklinde; *Marksist sol kavramı* yerine, *devrimci sol* kavramının kullanılması) gibi yapılan benzer değişiklikler anlatılmaktadır.

Dördüncü Bölüm
TİP-TKP Birliği
(Ek 1)

1. Bilen'in mesajı 1 Mart 1981 tarihli *Atılım*, yıl 8, sayı 3, s. 2): İşçi hareketinin bağrından doğan TİP, halkımızın barış, bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm için savaşında önemli bir rol oynadı. Sosyalizm ülküsünün yığınlar arasında yayılmasında var olan yasal olanakları değerlendirmekte, parlamento içi ve dışı çalışmalarında başarılar elde etti. Emekçilerin ekonomik ve sosyal hakları için savaştı, sınıf sendikacılığının gelişip güçlenmesinde katkılarda bulundu. Anti-demokratik yasa ve baskıların geriletilmesinde, yeni demokratik kazanımların elde edilmesinde TİP'in tüm ilerici güçlerle birlikte önemli bir payı olmuştur. TİP ülkemizin Amerikan emperyalizmine, NATO'ya bağımlılığına karşı sürekli bir savaş yürüttü. Barış ülküsünün yayılmasına değerli katkısı oldu. TKP başından beri TİP'in anti-emperyalist, demokratik savaşına destek verdi. Uğrunda savaştığımız yüce ortak amaçlar, her iki parti arasındaki savaş kardeşliğini güçlendirme yolundaki bütün zorlukları aşabilmek için bugün de en büyük güç kaynağımızdır.

TKP, TİP'in savaş tarihinde TİP Genel Başkanı Behice Boran'ın oynadığı role ve işçi sınıfının birliği yolundaki bugünkü katkılarına büyük bir değer biçiyor. Onu biz, bilimsel sosyalizmin yiğit bir savunucusu, barış hareketinin boyun eğmez bir savaşçısı olarak tanıyoruz. TKP, TİP'in çalışmasını yasaklayan anti-demokratik kararlara, TİP Genel Başkanı Behice Boran'ın yurttaşlık haklarına yönelen baskılara karşı çıkıyor ve tutuklu tüm TİP'lilerle dayanışmasını bildiriyor. Bugün emperyalizme, işbirlikçi tekellere, cunta içindeki ve dışındaki en gerici güçlere karşı, ulusal bağımsızlık, demokratik özgürlükler, emekçilerin ekonomik ve sosyal hakları için savaşta en geniş güçleri birleştirmek görevi herkesten önce işçi sınıfı partilerinin omuzlarına düşüyor. Bugünkü koşullarda, işçi sınıfının birliği yolunda somut adımlar atılması büyük önem taşıyor.

Dördüncü Bölüm
Brüksel Basın Toplantısı
(Ek 2)

8.10.1987 tarihli Cumhuriyet. Toplantının açış konuşmasını yapan B. Boran, kalbinden rahatsız olduğunu ve istemesine rağmen, belki oturumun sonuna kadar

kalamayacağını söyledi. Daha sonra, H. Kutlu, önceden dağıtılmış olan basın açıklamasını okudu. TBKP'yi kastederek, *'Yeni program tasarımızda demokrasi fikri kilit bir rol oynamaktadır. Bugün kapitalizm çerçevesinde demokratik bir alternatif politika öne sürüyoruz. Demokrasiyi koruyup güçlendirmeden sosyalizme geçiş yolunun açılamayacağına, sosyalizme ancak demokrasi yolunda geçilebileceğine ve sosyalizmin ancak demokrasinin gelişmesiyle geçilebileceğine inanıyoruz'* diye konuşan Kutlu, *'Ülkemizin özgürce, uygarca bir politik tartışma kültürüne, yeni bir demokrasi kültürüne ihtiyacı vardır'* diye devam etti. Kutlu, *'İşçi sınıfını yalnızca kendimizin temsil ettiği, gerçeğin yalnızca bizim tekelimizde olduğu iddiasında değiliz'* diye ekledi, H. Kutlu toplantıda programla ilgili olarak basın bildirisinden şu bölümleri de okudu: *'Türkiye toplumunun politik ve sosyal yenilenmeye ihtiyacı var. Halk arayış içinde, değişim istiyor. Demokratik bir gelişme yoluna koyulmak nesnel bir ihtiyaç olarak kendini dayatıyor. Öte yandan 21. yüzyıl eşiğinde yeni bir dünya oluşuyor. ABD ve SSCB arasında varılan prensip anlaşmasıyla nükleer silahlarda uzun tartışmalardan sonra ilk kez indirime gidilmesinin yolu açılmıştır. Uluslararası bir güvenlik anlayışının ve yeni bir ilişkiler sisteminin filizleri beliriyor. Türkiye barışı güçlendiren bir etmen olarak bu dünyada yerini almalıdır. Uluslararsı güvenlik anlayışını, dış politikasını oluşan bu yeni dünyaya uygun yeniden belirlemesi lazımdır.'* Yeni partinin kendi içine kapalı olmayacağını, sekterlikten uzak kalacağını vurgulayan Kutlu, şöyle devam etti: *'Canlı bir tartışmadan yanayız. Bunun için eskisinden çok daha belirgin olarak partimizde demokrasi, iç yaşamın vazgeçilmez normu olacaktır. Dışımızdaki güçlerle her zaman yapıcı bir görüş değiş tokuşundan yana olacağız. Ülkemizin özgürce, uygarca bir politik tartışma kültürüne, yeni bir demokrasi kültürüne ihtiyacı vardır. Ülkenin sorunlarına çözüm bulma konusunda sonuç almaya yönelik diyalog ve ortak fikir üretmekten başka, solu bir araya getirecek, demokrasi güçleri arasında mutabakat sağlayacak bir yol yoktur... programımızı daha tasarı halindeyken kamuoyuna açıklıyor, herkesle tartışmak istiyoruz.'*

Beşinci Bölüm
1. Hukuksal Gelişim
(Ek 1)

Basında çelişkili haberler. *Güneş* gazetesi. *Kutlu ve Sargın'a videolu soruşturma* başlığı altında, Başbakanlıktan gelen gizli emirde her iki komünist lidere *"özen"* gösterilmesi istendiği; *sorgulamalarda MİT ve DAL grubu elemanlarının devre dışı bırakıldığı;* sorgulama yapacak kişilerin de *"özenle"* seçildiklerini; her iki komünist lider için yeme ve içme ihtiyaçlarının birinci sınıf bir lokantadan karşılandığı ve ücretinin Emniyetçe ödendiği haberini verirken; Hürriyet, bu haberi lüks oda, videolu sorgu başlığı altında vermekte, Kutlu ve Sargın'a Adli Tıp'tan gelen bir doktor tarafından *"Sağlamdır. Herhangi bir darp izine rastlanmamıştır"* şeklinde rapor düzenlendiğini, gece herhangi bir sorgulama yapılmadığı, saat

22.30'a doğru Emniyet'te Siyasi Şube'nin misafirhanesi olarak bilinen lüks döşeli iki ayrı odada yatırıldıkları, kapılarında iki polis memurunun sabaha kadar nöbet tuttuğu; dün sabah 7.30'da kalkarak kahvaltı yaptıktan sonra 08.20'de sorgulamanın yapılacağı 6. kattaki İllegal Büro'da iki ayrı odaya konuldukları, Siyasi Şube Müdürü H. Eryılmaz sorgulamanın başlayacağını söyleyince, yalnızca savcıya ifade verebileceklerini söylediklerini, yetkililerin savcılığın sorgulama için kendilerine emir verdiğini bildirdiklerini; *MİT, İstihbarat Dairesi ve Siyasi Şube'nin, TKP, TİP konusunda uzmanlaşmış sorgulama ekipleri ve video kamerası eşliğinde sorgulamaya geçildiği,* yanıtların yazılı da alındığı bildirilmektedir. Aynı tarihli *Milliyet*, Kutlu ve Sargın'a 24 saat sorgu başlığı altında, Esenboğa'dan Emniyet Sarayı'na getirilen Kutlu ve Sargın'ın önce Siyasi Şube Müdürü'nün odasına alındıkları, *gecenin geç saatlerine kadar ilk sorgulamalarının yapıldığı,* ertesi gün 8.30'da *yeniden* sorgulamanın başladığı; DGM Savcısı N. Demiral'ın gazetecilere, *"Emniyet Sarayı'na gitmediğini"* söylemesine karşın dün sabah Emniyet Sarayı'na giderek Kutlu ve Sargın ile bir süre görüştüğünün öğrenildiği; DGM'de görevli bir Savcı'nın da: *"Kutlu ve Sargın'ın sorgulamaları için bir hafta süre verildiğini, savcıların sorgulama yapmayacaklarını ve sorgulamanın MİT ve Siyasi Polisçe yapıldığı"* bildiriliyor. İki gazetedeki bilgiler birçok yönüyle yalanlanmış oluyor.

Beşinci Bölüm
Kutlu-Sargın Tutuklanıyor
(Ek 2)

140: Devletin hariçteki itibarını kıracak şekilde devletin dahili vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asılsız, mübalağalı veya maksatlı haber vermek. Bu faaliyetlerde bulunan kişiler beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapse mahkûm olur. **141-1**: Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya ülke içinde var olan iktisadi veya sosyal nizamlardan herhangi birini devirmeye çalışanlar ya da kuranlar, bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususta yol gösterenler 8 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası. **142-1**: Sosyal bir sınıfın diğer bir sosyal sınıf üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak veya ülkedeki iktisadi veya sosyal temel nizamlarından herhangi birini devirmek veya devlet siyasi ve hukuki nizamlarını toptan yok etmek için propaganda yapanlar 5 yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. **142-3**: Anayasa'nın tanıdığı kamu haklarını ırk ayrımı ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya milli duyguları yok etmek veya zayıflatmak için propaganda yapanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. **142-6**: Yukarıdaki fıkrada yazılı fiiller yayın vasıtasıyla işlendiği takdirde verilecek ceza yarı nispetinde artırılır. **158**: Cumhurbaşkanı'na hakaret ve sövme fiillerini işleyenler üç seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Suçun yayın araçlarından biri ile işlenmesi halinde ceza üçte birden yarıya kadar artırılır. **159**:

Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisi'ni, hükümetin manevi şahsiyetini, bakanlıkları, devletin askeri veya emniyeti muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif edenler bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezası. **312-2:** Kanunun cürüm saydığı bir fiili açıkça öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya halkı kanuna itaatsizliğe yahut cemiyetin muhtelif sınırlarını umumun emniyeti için tehlikeli bir tarzda kin ve adavete tahrik eyleyen kimse üç aydan bir seneye kadar hapis.

ꕥ

Beşinci Bölüm
Kutlu-Sargın Davası
(Ek 3)

9.6.1988 tarihli *Cumhuriyet.* *Yargılandılar* başlığı altında, duruşmaya 09.50'de başlandığı, savunma avukatlarının, arkadaşlarının büyük bir kısmının dışarıda kaldığı, içerideki avukatların adlarının kaydedilmesini istediklerini, Mahkeme Başkanının *"Ben içeriden mesulüm, dava sürüyor, dışarıyı bilemem. Ancak arkadaşlar isimlerini yazdırabilirler"* biçiminde konuştuğunu ve bu sırada N. Sargın'ın söz isteyerek: *"Bu duruşmada sadece avukatların rahat bir şekilde çalışmaları kafi gelmediği gibi yargılamada aleniyet olayı da yerine getirilmemiştir. Duruşma sırasında bina dışında duyulan sesler de duruşmayı izlemek isteyen kişilerin salonda yerlerini alamadıklarını göstermektedir"* dediğini; daha sonra söz alan H. Kutlu'nun da dışarıdan gelen sürekli alkış seslerine dikkat çekerek, *"Biz işlediğimiz ileri sürülen düşünce ve fikir suçundan dolayı yargılanıyoruz. 7 aydır bu savunma gününü beklemekteyiz. Salona basın mensupları dahi girememişlerdir. Bu itibarla tam aleniyet sağlanmasını ve izlemek isteyenlerin de salonda yerlerini almalarının olanaklı hale getirilmesini istiyorum"* dediğini ve avukat H. Çelenk'in de, mahkeme salonunun sanıkların savunmalarını temin için gelen avukatlar için elverişli olmadığını, bu nedenle öğleden sonraki duruşmanın daha geniş bir salonda yapılmasına karar verilmesini istediklerini bildirdiğini, mahkeme heyetinin bu isteği görüşmek üzere 11.20'de ara verdiğini; 11.55'te yeniden toplanan mahkeme heyetinin, duruşma salonunun yeterli olduğu kanaatine vardığını açıklayarak duruşmanın saat 14'00'e ertelendiğini; öğleden sonraki oturumda avukatlardan H. Çelenk'in, *"Sağlıklı bir savunma yapma olanağı olmadığı kanaatinde olduklarını belirterek, tüm avukatların duruşmayı terk etmeye karar verdiklerini ve bu nedenle bu kararı iletmekle görevlendirilen M. A. Aybar, Veli Devecioğlu, E. Şansal, Necla Ferkan ve kendisi dışındaki avukatların salona girmediklerini"* açıkladığını, bu konuşmadan sonra da salondan ayrıldıklarını, duruşmanın 14.30'da başladığını, Savcı Yardımcısı Ülkü Coşkun'un 17.00'ye kadar iddianamenin ilk 99 sayfasını okuduğu ve duruşmanın 17 Hazirana bırakılması kararının verildiği bildiriliyor.

ꕥ

Beşinci Bölüm
Sorgulama Başlıyor
(Ek 4)

31.11.1988 ***Cumhuriyet.*** TBKP davasında yargılanan N. Sargın: Türkiye'de uzak olmayan bir gelecekte komünist partisi kurulacağını belirterek, *"Adım gibi eminim. Ben bu davada idam veya müebbet hapis cezası da almayacağım. Ben, ömrümün onda birini hapislerde geçirdim. Hiç birinde ceza almadım. Bu davada da ceza almayacağımı biliyorum. Ama hapishane deyimiyle geçen süreyi Kızılay hesabına yatmış olacağım"* şeklinde konuştu. 2 saat süren konuşmasında, Yenimahalle Cumhuriyet Savcılığı'nın işkence gördükleri yolundaki başvuruları sonrası aldığı takipsizlik kararının dava dosyasına girmesine anlam veremediğine dikkat çeken Sargın, *"Bu evrakla benim işkence görmediğim mi kanıtlanmak isteniyor? Hiçbir şey, isterse altında 50 tane imza olsun, benim işkence gördüğüm gerçeğini değiştiremez. Ben işkence gördüm ve bu takipsizlik kararıyla örtülemez"* diye konuştu. Mahkemeye getiriliş biçimlerini de eleştiren Sargın, *"Cumhurbaşkanlığı korteji gibi getiriliyoruz. Cezaevi arabasının önünde bir eskort, onun ardında polis, ardında cezaevi arabası, onun ardında yine polis ve jandarma... Ne oluyor? Bizi öldürmek isteyen, kaçırmak isteyenler mi var? Yoksa bunları bizim güvenliğimiz için mi yapıyorlar? Yoksa biz mi kaçacağız? DGM'nin çevresindeki her evin damında tüfekli bir polis bekliyor. Sanki dünyayı yıkmışız. Bu bir hava yaratmak, elimizde çok ağır suçlular var havası yaratmak."* Duruşmaları sürekli olarak yabancı heyetlerin izlediğini anımsatan Sargın, *"Dünya küçülmüştür. Bir yerdeki kıvılcım her yeri sarabilir"* dedi. TCK'nın 141. maddesinin bugün yarı yarıya kadük durumda olduğunu savunan Sargın, tahliye isteminde bulundu. DGM Savcısı Nusret Demiral ve yardımcılarının *"hukuk ve yasa tanımaz tutumları"* nedeniyle haklarında suç duyurusu bulunulmasını istedi. Mahkeme heyeti Sargın ve Kutlu'nun tahliye istemini yine reddederek duruşmayı 27.1.1989'a erteledi.

Beşinci Bölüm
Sorgulama Başlıyor
(Ek 5)

24 Mart 1989'da TBKP davası duruşmasını izlemek için gelen ve sokak girişinde polis tarafından engellenen 200 kişi, içeride dava görülürken dışarıda türküler söyleyerek halay çekiyor. 21 Nisan 1889'daki duruşma için gelenler DGM önünde polis tarafından cop, tekme tokat kullanılarak zorla dağıtılıyor. Polis, olay sırasında *üç avukatı* döverek, bazı *gazetecileri* tartaklıyor. Duruşma için İstanbul'dan gelen ve aralarında dava avukatlarının bir otobüsünün de bulunduğu 9 otobüsün başkente girişine polis tarafından izin verilmediği gibi, Ankara girişinde barikat kuran emniyet kuvvetleri, başkente gelen tüm şehir otobüslerini kontrol ediyor. Avukatlar ve yabancı heyet, bir basın toplantısı düzenleyerek duruşma öncesinde polisin ortaya koyduğu tavrı protesto ediyor. Yunanistanlı Belediye Başkanı

Mhtros Savlimiotis de tanık olduğu olayları kendilerinin de albaylar faşizmi döneminde yaşadıklarını kaydederek, *'Bugün gördüklerim ülkemde faşizm döneminde yaşadıklarımı anımsattı. Ancak hiçbir ülkede faşizm ve baskı sürmüyor'* diyor. 18 Mayıs 1989'da duruşma için gelen üç otobüs izleyici Hipodrum'da bekletiliyor. 16 Haziran 1989'da, Ankara DGM'deki duruşmada, savcılığın tutumu 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan *"McChartycilik"* olarak bilinen komünizm ihbarcılığına benzetiliyor. Tahliye reddediliyor. İlk duruşmada yabancı gözlemci 72 kişi iken, sonra 400'e ulaşır. Avukat sayısı 330'dan 950'ye çıkan davada, 22. kez yargıç önüne çıkılıyor ve yazılı belgelerin okunmasının sürdürüleceği bildiriliyor. 990 avukat adına söz alan E. Şansal, duruşma aralarının bir ay olduğunu böylece, *'Geçici önlem tutukluluk, infaza dönüştü'* diyor. 25 Temmuz 1989'daki 23. duruşmada *'DGM'ler anayasaya aykırı'* iddiası ileri sürülüyor. ABD'li Kongre üyeleri, H. Kutlu ve N. Sargın ile görüşüyor ve ABD'li senatörler: *'Böyle demokrasi olmaz'* diyorlar.

Beşinci Bölüm
Kutlu-Sargın Ölüm Orucunda
(Ek 6)

5.5.1990 **Basın.** *Kutlu-Sargın özgür.* 900 günlük tutukluluk sona erdi. Yoğun güvenlik önlemleri altında yarım saat geç başlayan duruşmaya çok sayıda avukat ve izleyici geldi. 9.30'da başlayan duruşmaya avukatlar, parlamenterler, yabancı gözlemciler ve gazeteciler dışında kimse alınmadı. Kutlu ve Sargın'ın salona girmeleriyle birlikte kopan alkış tufanı üzerine Mahkeme Başkanı Vehbi Benli, *"Bu şartlar altında yargılama yapamam"* diyerek duruşmaya ara verdi. Duruşma 10.30'da yeniden başladı. İstanbul Barosu Başkanı Avukat T. Kazan, heyecanlı ve yüksek sesle savunmasına başladı. Başkan *"Sayın Kazan lütfen heyecanlanmadan ve bağırmadan konuşun"* diye uyarıda bulundu. Bunun üzerine Kazan: *"Ben 27 yıllık avukatım, nasıl savunma yapacağımı ve nasıl konuşacağımı iyi bilirim"* diyerek konuşmasını sürdürdü: *"Savunmanlar olarak yasal haklarımızı heyete hatırlatmak gereğini duyuyoruz. Saat 9.30'da başlayan bir duruşma 11.00'e ertelenemez. Çuvallar dolusu belgeden birkaçı okunup duruşma 30 gün sonraya bırakılamaz. Müvekkillerimizin selameti için davaya karar verip onlara Yargıtay yolunu açın."* Daha sonra H. Kutlu'dan delillere ilişkin söyleyeceği soruldu. H. Kutlu: *"Sayın Kazan'ın görüşlerine katılıyorum. Tutuklama kararı uzatılmak için bu tür suni çareler aranıyor. Ben bu oyunun tarafı olmak niyetinde değilim. Söyleyeceğim çok şey var, ancak konuşmak istemiyorum"* dedi. Daha sonra kararı açıklayan Mahkeme Başkanı Vehbi Benli, H. Kutlu ile N. Sargın'ın tahliyesine karar verdi ve tahliye gerekçesini şöyle açıkladı: *"Düşüncenin suç olmaktan çıkarılması uzun süredir kamuoyunca tartışılan konunun TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerce olumlu karşılandığı, bu hususla ilgili olarak Adalet Bakanlığı'nca hazırlanan alternatifli yasa önerilerinin Bakanlar Kurulu'na sunularak incelendiği, müteakip toplantılarda incelenmesi yolunda karar verildiği yetkililerce ifade edilmiş olduğu*

anlaşıldı. Basında yer alan değişikliğe ait tasarıların TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerine suçların oluşması için yeni unsurlar ilavesi ve her halükârda cezalardan indirim yapılmasının öngörüldüğü anlaşılmıştır. Bu suretle sanıkların yargılandıkları suçları itibariyle yasada lehlerine değişiklik yapılacağına dair ciddi çalışmalar bulunduğunun izlenilmesine, buna göre tutuklu sanıklar A. Nihat Sargın ve Nabi Yağcı'nın nezaret ve tutuklulukta geçen süreleri dikkate alındığında ve tutukluluk hallerinin devamı takdirinde ileride telafisi olanaksız zararlar husule geleceği düşünceye ve kanaatine varıldığından tutuklu bulunan bu iki sanığın bihakkın tahliyelerine, oybirliği ile karar verildi." Salonda bulunan avukat ve izleyiciler alkışla tempo tutarak sevinç gösterisi yaptılar. N. Sargın mahkeme heyetine *"Bu, iki yıl gecikmiş bir karardır"* derken, H. Kutlu zafer işareti yaptı. Sevinç çığlıkları atıp ağlayanlar, kucaklaşanlar, birbirlerini tebrik edenler, zafer işareti yapıp *"Yaşasın özgürlük"* diye mutluluktan adeta uçanlar... Aynı sevinç gösterileri DGM binası dışında ve Çevre Sokak'ta da sürdü. Tahliye işlemleri H. Kutlu'nun askerlik problemi nedeniyle, 1987'de bedelli askerlikten yararlanmak üzere avukatlarınca yatırılan makbuzun İstanbul'dan fakslanması üzerine 16.45'te tamamlandı. Cezaevi kapısında *"Kutlu-Sargın aramızda, Komünist Parti engellenemez"* sloganları ve karanfillerle yaklaşık bin kişi tarafından karşılandılar. Daha sonra basın toplantısı yapmak üzere Melodi Oteli'ne gittiler. TBKP liderleri Kutlu ve Sargın tahliyelerini değerlendirdiler: *"Türk ve dünya demokrasisinin zaferi..."*

Beşinci Bölüm
Komünist Kimlik Deklarasyonu ve Yasala Çıkış
(Ek 7)

3.12.1989 ***Sokak.*** TBKP GÜN IŞIĞINA ÇIKIYOR: *"Ben Komünistim."* Nerede genç bir TBKP'liyle konuşsanız size *'Daha ne bekleniyor, çıkalım ortaya komünist olduğumuzu ilan edelim ve tartışmaların tarafı olalım'* diyecektir. Nerde daha yaşlıca ve hem de parti yönetiminde olan birini dinleseniz, *'Bu iş aceleye gelmez, geniş mutabakatlar için vakit lazım'* şeklinde özetlenebilecek bir konuşmanın muhatabı olursunuz. Üç hafta kadar önce İstanbul Üniversitesi'nin TBKP'lileri, 10 kişilik bir grubun basın toplantısıyla *'Hem komünist hem de TBKP üyesi olduklarını'* açıklama kararını aldılar. Ne var ki, parti yöneticileri devreye girdi ve *'Acele etmeyin, önce biz yapacağız bunu'* diyerek genç TBKP'lileri biraz daha beklemeye ikna ettiler. Eğer yine bir değişiklik olmazsa, bu hafta TBKP yöneticileri bir *kurucular kurulu* çağrısında bulunacaklar. Genç TBKP'lilerin en büyük merakı da bu çağrının kimliklerin de açıkça belirtilerek yapılıp yapılmayacağı... Öte yandan, 22 Eylülde 10 kişilik grupla yurtdışından gelip de tutuksuz serbest kalan Fikret Demir ve Fahrettin Filiz, tartışmalarda taraf olabilmek için ve bunun bir hak olduğunu düşündükleri için *'Komünistiz ve TBKP üyesiyiz'* diyorlar açıkça. F. Demir 12 Eylül öncesinde DİSK'e bağlı Bank-Sen'in Genel Yönetim Kurulu Üyesi'ydi. 1983'te yurtdışına çıktı. İngiltere'de politik göçmen olarak yaşadı. Şimdi ise: *'Ülkemizde özgürce politik faaliyet yürütmek, TBKP'nin kuruluş çalışmalarına ka-*

tılmak için geldim. Parti üyesiyim. Marksist-Leninist ve komünistim' diyor... Şu sıralar her tarafta söz konusu yasa maddeleri tartışılıyor *'Ne kadar komünist? Ne kadar yasal çalışma? Ne zaman izin?'* Her kafadan bir ses çıkıyor. Haklarında kararlar alınmaya çalışılan komünistler ise bu tartışmalarda doğrudan muhatap değiller. İsveç'ten gelen F. Filiz, komünistlerin tartışmalarda taraf olması üzerinde duruyor: *'Ben bir komünist olarak neden yasal olmam gerek, ne kadar yasal olmam gerek veya ben ne kadar istiyorumu ortaya koymak için, taraf olarak ortada olmam gerekiyor. Komünistler olmalı. Sadece TBKP'liler değil, onun dışında da komünistler var. Bu anlamda komünistler, kendi özgürlükleri tartışılırken bu konuda taraf olma işlevini üstlenmelidirler.'* F. Filiz: *'Taraf olma'* işinin *'TBKP yönetimi olarak, TBKP Gençlik Örgütü, Kadın Örgütü, şu örgütü, bu örgütü olarak da yapılabileceğini, bunun daha anlamlı olduğunu, ancak bu yapılmadığına göre de tek tek insanların bu konuda adımlar atabileceğini söylüyor. Tek tek adım atma konusunda söylediklerinin bir çağrı olarak kabul edilebileceğini de ekliyor.' Neye mi çağrı?* 'Türkiye'de hakların hep tepeden verilmesine karşı komünistlerin kendi haklarına sahip çıkmalarına.' Evet TBKP'nin *'sıradan'* üyeleri daha fazla beklemeye çok tahammüllü değil. Geçtiğimiz hafta içinde *'geniş mutabakatların sağlanabilmesi'* yolundaki çalışmalar, farklı siyasetlere *'birlikte yapalım'* çağrısı şeklinde iletildi. Ancak *'tarihsel bir ayrışma bu'* diye kendi çizgilerini çekenler *'ben yokum'* deyince, gözler TBKP yöneticilerinin bu haftaki çağrılarına ve nasıl yapacaklarına dikilmiş durumda...

Beşinci Bölüm
İllegalite Tuzağına Düşmeyeceğiz
(Ek 8)

3.12.1989 ***Tempo.*** Kutlu-Sargın: Bugün genelinde komünistler, özelinde TBKP gerçekten hukuksal meşruiyet kazanmış bulunuyor. Varılan bu sonuç, yalnızca TBKP'nin değil tüm demokrasi güçlerinin ortak eseridir. Aynı zamanda bu uğurda onlarca yıldır verilen mücadelelerin birikiminin bir sonucudur. Uluslararası durumda ortaya çıkan barış ve yumuşama yönündeki köklü değişmeler, ülkemizdeki yasakçı zihniyetin kırılmasında kuşkusuz çok önemli bir etkendir. Ancak, her şeyi bununla açıklamak mümkün değildir. Egemen güçler ülkemizde henüz Soğuk Savaş mantığını tümden terk etmiş değiller. Türkiye'nin özgürlükler düzeni hâlâ jeopolitik duruma göre çizilmek isteniyor. Bu kez ülkemizde demokrasi, farklı bir yoldan, tabandan zorluyor. Eğer böyle olmasaydı henüz 141-142'nci maddeler yürürlükteyken komünistlerin toplumsal meşruiyet kazanmaları mümkün olamazdı. Toplumsal meşruiyetin kazanılmasında özgün olan yan şudur: Bu sonuç yüzbinlerin sokağa dökülmesi ya da 12 Eylül rejiminin tasfiyesiyle gerçekleşmedi. Yepyeni bir yoldan yürüdük... Koşulların olgunlaşmasını beklememek, koşulların hazırlanmasına bizzat katılmak, haklı olduğumuzun anlaşılacağına, demokratik kamuoyuna ve halkımıza güvenmek. Bu güvende haksız olmadığımız, yanılmadığımız apaçıktır bugün. En önemlisi, biz putları kırmak, tabuları ve

korku duvarını yıkmak istiyorduk. Tabuların yıkılması için koşulların hazırlanması beklenemez, tabulara doğrudan saldırmak gerekir. Uygar bir tartışma başlattık. Biz gövde gösterisi yapmadık, düşüncelerimizi, amaçlarımızı, politikamızı açıkladık. Bugün komünist partinin yasallığı din ve vicdan özgürlüğü gibi son derece hassas bir konu basında televizyonda uygarca tartışılabiliyor. Yer yerinden oynamıyor, huzur bozulmuyor, tersine toplumumuz bir korku piskozundan kurtulmanın rahatlığını hissetmeye başlamıştır. Kazanılan meşruiyet geri alınamaz. Ancak, hükümet içinde yasakların kaldırılmasını geciktirmek isteyenler var. Bu nedenle, henüz sonuca varılmıştır diyemiyoruz. Asıl şimdi yasaksız, demokratik, özgür bir Türkiye için kararlılığımızı pekiştirmek zamanıdır.

Toplumsal ve hukuksal meşruiyet kazanmış bir partinin yasal kuruluşunu artık işlerliğini yitirmiş maddelerle engellemeye, en azından geciktirmeye kalkmak hukukun üstünlüğü ilkesini çiğnemektir. Sanki bize *'illegal çalışın'* denmek isteniyor. Bu tuzağa düşmeyeceğiz. Bu yasaları kaldırmak bizim elimizde değil, ama *'açık parti'* haline gelmek bizim elimizdedir. Bu yasa maddeleri kaldırılmadığı durumda da tekrar illegaliteye dönmeyeceğiz, ama bu tabuyu yıkmak için komünist adıyla partinin kurulması hedefinden de vazgeçmeyeceğiz. Gerekirse bu mücadele cezaevlerinde sürer. Bugün söz konusu yasaların hükümetin gündemine gelmiş olması bu isimlerin açıklanmasının anlamını değiştirmiştir. Partimiz gerekli görürse isimleri açıklar. Şimdi daha ileri hedefler için hazırlık söz konusudur.

Beşinci Bölüm
TBKP'nin Basın Toplantısı
(Ek 9)

9.12.1989 ***Cumhuriyet.*** Toplantının yapılacağı İstanbul Reklam Sitesi Sinema Salonu'na, İstanbul Vali Yardımcısı Necati Develioğlu imzasıyla bir bildirim yapıldı. Bildirimde, *"TBKP'nin yasal olmadığı, bu nedenle toplantı yapanlar hakkında soruşturma açılabileceği"* yer aldı. Bunun üzerine toplantı, Çağdaş Gazeteciler Derneği İstanbul Şubesi'nin lokalinde yapıldı. Çok sayıda yerli ve yabancı basın mensubunun izlediği toplantıya güvenlik güçleri müdahale etmedi, sadece çevre güvenliği almakla yetindi... hazırlanan metni U. Coşkun okudu. Metinde 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılması sorunu tartışmalarına Marksistlerin katılmaması halinde kamuoyunu tatmin edecek bir sonuç almanın olanaksız olduğu belirtilerek, *"TBKP'liler, bugünden itibaren her yer ve düzeyde kamuoyunun önüne çıkarak amaç ve politikalarını açıklayacak, tartışmalara açık politik kimlikleriyle katılacaklardır. Demokratik bir tartışma olabilmesi için TRT'nin ve öteki tartışma kürsülerinin komünistlere de açılmasını talep ediyoruz"* denildi. Ayrıca 141-142'nin kaldırılması tartışılırken TBKP Başkanı N. Sargın ile Genel Sekreter H. Kutlu'nun hâlâ tutuklu bulunmaları anlaşılmaz olarak nitelendi ve şu görüşlere yer verildi: *"TBKP başka Marksist parti, çevre ve kişilerle birlikte yasal bir komünist partinin kuruluş hazırlıklarına başlama kararını almıştır. Bunun için*

Marksizmdeki yenilenmeye açık, kısa bir programda ve komünist adında anlaşmayı bugün için yeterli görüyoruz. TBKP, yasal partinin onu oluşturacak bütün güçlerin ortak ürünü olmasını savunuyor ve kendisine hiçbir ayrıcalık talep etmeyeceğini açıklıyor. Amacımız öteki Marksistlerle birlikte barışın, demokrasi ve insan haklarının, sosyalizmin çağdaş, demokratik, yığınsal partisini yaratarak ilk genel seçimlere katılmaktır." Açıklamanın altında *TBKP yönetimi adına* başlığı altında şu isimler yer aldı: T. Eraslan, A. Atalay, Z. Dicleli, Selim Mahmutoğlu, U. Coşkun, Adnan Sel, Vedat Pekel, Fuat Vardar, Selma Atabek, Nurettin Pirim, Peyami Arıırk, İlhan Alkan, Semih Gümüş, Haluk Tan İpekçi, Yüksel Selek, Mebuse Cinmen, Ö. Ağın, Yusuf Kıtık, Ali Fırat, Abidin Sökmen, Bülent Karataş, Mehmet Demirci, Hacı Ali Işık, Doğan Özkan, Ömer Albaz, M. Ali Pekmez, Salih Şimşek, Mustafa Erdoğan, M. Emin Guşa, Emin Turan, Muhteşem Özdamar, Menderes Meletli, Nihat Okal, Ziya Yavuzeş, Nezih Kazankaya, Tekin Uçar, Saffet Ersanlı, Celal A. Kanat, Serhat Baysan, Şefik Çalık, Atilla Tanılkan, R. Öz, Ş. Bakırsan, R. N. İleri, İ. Erdinç, Nurettin Yalçın, Gencer Uçar, Fahrettin Filiz, Alaattin Taş, Talat Ulusoy, Fikret Demir.

Beşinci Bölüm
TBKP'de Gözaltı, Tutuklama ve Sorgulamalar
(Ek 10)

8.1.1990 ile 18.2.1990 tarihleri arası TBKP. İzmir'de TBKP yöneticilerinin yaptığı basın toplantısını basan polis 63 kişiyi gözaltına alır. İzleyici durumundaki 34 kişi bırakılırken 29 TBKP yöneticisi DGM'ye verilmek üzere götürülür. Eskişehir'de TBKP yemekli bir toplantı ile kendisini açıklar. Bu arada İzmir'de yaptıkları basın toplantısı ile kendilerini TBKP'nin Ege Bölgesi ve İzmir yöneticileri olarak tanıtan 29 kişiden 5'i çıkarıldıkları İzmir DGM tarafından tutuklanarak cezaevine gönderilir. Ortaya çıkan gözaltına alınmaktadır. Zonguldak'ta bir hafta önce yasal parti olarak çalışmaya başladıklarını açıklayan 30 TBKP'li geç saatlerde evlerine baskın yapılarak gözaltına alınır. Basında sayfa sayfa imzalı bildirilerle yasal çalışma talebi ile kamuoyuna çıkan İzmir ve Zonguldak TBKP yöneticilerinin gözaltına alınmaları kınanarak kamuoyu duyarlı olmaya çağrılıyor. Eskişehir'de de 15 TBKP'li gözaltına alınır, 3'ü tutuklanır. Ankara'da basın toplantısında TBKP'nin 37 il yöneticisi ile birlikte 40 kişi gözaltına alınır. Görevli olarak gittiği Adımlar Derneği Ankara Bürosu'nda karakol kuran siyasi polis tarafından, basın kartını göstermesine rağmen gözaltına alınan ÇGD eski başkanı, ANKA ajansı muhabiri Ahmet Abakay, ... gecenin 02.00'sinde arama yapmak üzere elleri kelepçelenerek ailesinin karşısına çıkarılır, sabaha karşı bakan ve parlamenterlerin devreye girmesiyle serbest bırakılır. Ankara'da gözaltına alınanların sayısı 80'e ulaşır. Yine basında *kamuoyuna* başlığı altında, *141-142 ve tüm yasaklara hayır. Politik tutuklular serbest bırakılsın* biçiminde bir sayfayı kaplayan dört sütunluk imzalar yer almaktadır. Sosyalist Parti Muğla İl Başkanlığı'nca düzenlenen *"Dünyada siyasi gelişmeler ve Türkiye'nin geleceği"* konulu panelde TBKP adına konuşma yapacağı bildi-

rilen Z. Dicleli, kente gelişinde gözaltına alınır, daha sonra bırakılır. TBKP Küçükçekmece ilçe yönetimi, "gizli çalışma"ya son verdiğini açıklar ve ilçenin sorunlarını irdeleyen, çözümler sunan bir broşür dağıtarak yasal çalışmalarına başlar ve basın toplantısında göle, üzerinde TBKP yazan bir çelenk bırakırlar. 38 TBKP'li, DGM'de sorgulanmak üzere otobüsle Zonguldak'tan Ankara'ya getirilir. TBKP Bakırköy'de de ortaya çıkar. TBKP Beşiktaş ve Sarıyer ilçe örgütlerinden 100 kişi kimlik açıklaması yaparak Ortaköy İskelesi önünde deniz kirliliğini protesto amacıyla Boğaz'a yeşil çelenk bırakır. Toplantıda konuşan 75 yaşındaki İdris Erdinç, polis arabasına bindirilirken bayılınca önce hastaneye, daha sonra karakola götürülür. Çerkezköy'de 36 kişi gözaltına alınır. Serbest bırakılan Zonguldaklı TBKP'li grup, gazete bürolarını ziyaret ederek demokrasi mücadelesi ve yasal çalışma isteminden asla vazgeçmeyeceklerini belirtirler.

ꕥ

Beşinci Bölüm
Sol Birlik Girişimi, TBKP'yi Bölüyor
(Ek 11)

18.3.1990 *2000'e Doğru.* TBKP'nin bölünmesinin "Dağılma" olarak değil "solun birlik sancısı" olarak niteleyen istifacılar, aynı sancının TSİP içinde de yaşandığını belirtiyorlar. TBKP içinde imzaya açılan metin, yakında özü itibariyle aynı kalarak yeni parti programı olarak kamuoyuna açıklanacak. *"3. Enternasyonal geleneğinden köklü kopuş ve Stalinciliğin tamamen reddi"* hazırlanmakta olan metinde esas alınıyor. "Ortak çağrı"ya, TBKP ve TSİP'in feshini isteyenler ile Sosyalist Birlik ve Yeni Öncü çevresinden bazıları katılıyor. Türkiye'de var olan sol yapıların dışında kalan aydınlar "En büyük parti, en yığınsal kesim" olarak niteleniyor ve "Tekil bağımsız aydınlar" yok sayılarak solun birliğinin gerçekleşemeyeceği savunuluyor. TBKP'nin feshedilmesini zorunlu görenler, TKP-TİP birliğinin daha başında "ölü doğduğunu" düşünüyorlar. İlk yılda "sevinçle karşılanan" birlik konusunda şimdi kuşkular var. Özellikle TİP'ten gelenler, "Birlik" olmadığı TİP'in TKP'ye katıldığı noktasında birleşiyor ve: *"TKP ile TİP birleşmesinde program tartışması çabuk bitti. Ama iki yıl boyunca partinin adı ve yönetici kadroları tartışıldı!"* diyorlar. Türkiye solundaki ayrılıklar "yapay", var olan yapılar "tutucu" ve birliğe engel görülüyor. Leninist parti anlayışı ile "lekelenen" örgütler ortadan kaldırılmadan, mevcut kadrolar dağıtılmadan kitlesel sol partinin kurulamayacağı savunuluyor. Kurulacak partide tüm bileşenler eşit olacak. TBKP yöneticileri "sayısal ağırlığı" dile getirdikleri için eleştiriliyor. Yeni kurulacak sol partide TBKP'ye ve hiçbir örgüte "kontenjan tanınmayacağı"; insanların teker teker gelmeleri gerektiği ve örgütlü bireylerin "özel kimliklerinden vazgeçmeleri" isteniyor.

ꕥ

Beşinci Bölüm
Ölüm Orucu Süreci ve Tahliye Sonrası
(Ek 12)

15.4.1990 Basın. Siyah elbiseler giymiş 150 kadın Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde şarkı söyleyerek yürüyüş yaptılar... Yakalarına, üzerinde *"Bir türkü söyle yaşasınlar"*, *"Bir adım at yaşasınlar"*, *"Kutlu ve Sargın'a özgürlük"* ve *"Adımlarımız özgürlük için"* yazılı sarı kokartlar takan kadınlar... Bilgesu Erenus'un gitarı eşliğinde şarkılar söylediler. Yürüyüşe önce müdahale etmeyen polis, Ağa Camii önünde yolu kesti. Kadınlar burada yere oturarak şarkı söylemeye devam ettiler ve saat 13.00'te dağıldılar. 17.4.1990, İstanbul Barosu'ndan bir grup avukat TBKP liderlerinin serbest bırakılması için Başbakana telgraf çeker. Öğrenciler BM Genel Sekreteri'nin konuyla ilgilenmesini istediler. Ankara Tabip Odası, H. Kutlu ve N. Sargın'ın muayenesi için heyet kurma kararı alır. Ölüm orucunda 12. gün. Doktorlar: *"Riskli döneme girdiler"* diyor. 18.4.1990, ölüm orucunda 13. gün. Avukatlar: *"7'şer kilo verdiler, sağlık durumları bozuk"* diyor. H. Kutlu ve N. Sargın, Meclis ve hükümet gündeminde. Meclis Genel Kurulu'nda gündem dışı bir konuşma yapan bağımsız Milletvekili Anadol'u yanıtlayan Adalet Bakanı Sungurlu, muayene için Avrupa Konseyi'nin görevlendireceği doktorların Türkiye'ye geleceğini açıklar. 19.4.1990. ... kalabalık bir TBKP grubu Sirkeci Büyük Postane'ye giderek Güney Afrika Devlet Başkanı'na telgraf çekerek iltica talebinde bulundular. Avrupalı doktorların kontrolü yaklaşık 7 saat sürdü. TBKP liderleri, işkence başvurusu üzerine gelen doktorlar tarafından İbni Sina Hastanesi Kardiyoloji Bölümü Koroner Bakım Ünitesi'nde sağlık kontrolünden geçirildiler. SHP Grup Başkanvekili Onur Kumbaracıbaşı ve 4 milletvekili cezaevinde açlık grevini sürdüren TBKP liderlerini ziyaret ederek E. İnönü'nün *"açlık grevini bırakın"* mesajını iletirler. 20.4.1990, DYP Genel Başkanı S. Demirel, *"Bayram öncesi bırakılsınlar ve tutuksuz yargılansınlar"* çağrısında bulunur. 22.4.1990, H. Kutlu N. Sargın'a Sosyalist Parti'den destek verilir, *90 kişi* açlık grevindedir. 23.4.1990, H. Kutlu ve N. Sargın riskli dönemde: 18. gün. H. Kutlu ve N. Sargın için açlık eylemi yayılıyor. *Türkiye genelinde yaygınlaşan greve 500 kişinin daha katıldığı açıklanıyor.* 24.4.1990, ölüm orucunun 19. günü ... Sultanahmet Meydanı'nda çocuklarla birlikte uçurtmalı balonlu gösteri yapmak isteyen TBKP'lileri polis zor kullanarak dağıtır. Polis, üzerlerinde H. Kutlu ve N. Sargın lehine resim ve fotoğraflar bulunan uçurtmaları kırar, yazıları söker. Çok sayıda kişiyi gözaltına alır. N. Sargın'ın doğum günü Londra'da kutlanır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Hackney Belediyesi'ne ait bir parkta Dr. N. Sargın'ın 64. doğum günü için 64 gül ekilir. Güllerin bulunduğu köşeye *"Sargın Köşesi"* adı verilir. 25.4.1990, ölüm orucunun 20. günü. H. Kutlu ve N. Sargın kararlıdır. M. Ali Aybar Cumhurbaşkanı T. Özal'a telgraf çeker: *"Nihat ve Haydar'ın ölümlerine kayıtsız kalanları tarih affetmeyecektir."* 2.5.1990, TBKP açlık grevini Avrupa'da da başlatır. Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde açlık grevleri ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin toplanacağı 7 Mayıs tarihinden itibaren Konsey önüne çadır kurarak, 20 kadar sempatizanın açlık grevine başlayacakları, bazı parlamenterlerin destek verecekleri duyurulur.

Beşinci Bölüm
Tahliye Sonrası
(Ek 13)

N. Sargın ve H. Kutlu, Eskişehir Garı'ndaki kısa molada, ildeki TBKP'liler tarafından çiçekler ve sevgi gösterileriyle uğurlandılar. Trende gazetecilere, tahliyelerine toplumun büyük baskısının neden olduğunu, Türkiye'nin "korkusuz" bir topluma doğru, yeni bir döneme girdiğini söylediler. H. Kutlu: *"Şimdi biz komünistler olarak trende rahat yolculuk edebiliyoruz. Sokakta rahat dolaşabileceğiz. Sokaktaki insanlar bizi gördükleri zaman anlıyorlar ki, komünizm bir umacı değil, bunu halkın gözüyle görmesi sayfalar dolusu yazıya bedeldir"* diyor. N. Sargın, Deniz Gezmiş, arkadaşları Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın ölüm yıldönümleri olduğunu belirterek, *"Bugün acı bir yıldönümü. Her üçü de kendilerini halkın kurtuluşuna adamışlardı. Özveriyle, kendilerini bu savaşıma adamış, gerçekten, yürekten inanmış insanlardı. Aralarından Deniz Gezmiş'i yakından tanırım. TİP Üsküdar ilçesi yöneticisiydi. Ben de aynı yerde üyeydim. Bu nedenle yakın ilişkim oldu. Özverili, kabına sığmayan, bir şeyler yapmak isteyen bir insan olduğuna yakınen tanık oldum. Onların anısı bizim için her zaman canlı kalacak ve geçtiğimiz her merhalede yolumuzun üstünde bir ışık olacak"* diyerek duygulu bir biçimde anıyor.

N. Sargın ve H. Kutlu, İstanbul Haydarpaşa Garı'na 18:00 dolayında geldiklerinde büyük bir gösteriyle karşılandılar. Karşılayanların yoğunluğu nedeniyle dakikalarca beklemek zorunda kaldılar. İstanbul'dan, çevre il ve ilçelerden gelenler, başlarında *"demokrasi hemen şimdi"* yazılı şapkalarla, iki lideri slogan ve çiçek yağmuruna tuttular. Boyunlarına çiçekten yapılmış büyük kolyeler taktılar. Trenden otomobillerine yarım saati aşkın sürede gelebildiler. Daha sonra İstanbul örgütünün hazırladığı yemeğe katılmak üzere uzun bir konvoyla Florya'ya gittiler. Şenlikköy'deki Kaliks Lokantası'nda yaklaşık 2000 kişinin katıldığı akşam yemeğine katıldılar. N. Sargın, yolculuk boyunca kendilerine gösterilen ilgiden çok hoşnut kaldıklarını ve bunun anlamı üzerinde dururken; H. Kutlu: *"Gönül rahatlığı ile söyleyebilirim ki, özgürlüğümüzü söke söke aldık"* dedi. (Basından derlenmiştir.)

Beşinci Bölüm
Glasnost ve Perestroyka
(Ek 14)

Stalinizm -Bütün Gerçeği Söylemek Zamanı- s. 40-53, *Dün., Bakış*, Sayı 16, Ağustos 1989. **Ib Norland:** "Özellikle Danimarka gibi bir ülke için çok büyük bir pratik önemi vardır. Kesinlikle böylesine çelişkili olması nedeniyledir ki, sorunu ortak çaba yoluyla ve ayrımların daha fazla büyümesinden kaçınarak çözmeliyiz.

Hepimiz Stalin'in hataları ve suçlarını mahkûm etmekte birleşiyoruz. Fakat bu, bize onun içinde çalıştığı koşulların diyalektik bir çözümlemesini göz ardı etme hakkı vermez. Benim anladığım, Medvedev yoldaşın söyledikleri Sovyet halkının 1929 ile 1953 arasındaki başarılarını tümüyle reddetmeye çalışmadığımızı açıklığa kavuşturuyor. Stalin yönetiminde her şeyin baştan sona zalimce olduğunu duyduğumda her zaman şaşırmış ve hatta sarsılmışımdır. ... devrimci Rusya'nın daha beşiğinde boğulma tehlikesiyle yüz yüze geldiğini hiçbir zaman unutmamalıyız. Dış saldırı, Beyaz terör ve ekonomik sabotaj gibi durumlar doğal olarak devrimci hükümetin yanıt vermesine yol açtı.

R. Medvedev: "Stalinizm bizim toplumumuzun, ülkemizin ve sistemimizin derinliklerinde doğmuş bir olgudur ve bundan dolayı Stalin yönetiminde olanları Lenin'in yönetiminde olanlardan tümüyle ayırmak olanaksızdır. Devrim ile Stalin dönemi sayısız ilmekle bağlıdır. Her devrim birçok gelişme olanağı, seçeneği ve varyantı yaratır ve bunlardan biri Stalin tarafından gerçekleştirilmiştir. ... elbette Stalinizm, belki sahte sosyalizm egemen oldu. Fakat feodalizm esas olarak hâlâ vardı: Hakları olmayan bir köylülük zorla kolektif çiftliklere sürüldü ve köleleştirildi. Ülkenin her tarafına yayılmış zorunlu çalışma kamplarındaki milyonlarca mahkûmun kölelikten pek az farklı olan yaşama ve çalışma koşullarında -sosyalist bir görünüm ardına gizlenmiş- köleci sisteme özgü unsurlar bile vardı. Ne ki kuşkusuz sosyalist unsur da vardı. Yaşamlarımızda, kuramda ve eğitimde vardı. Daha ilk sınıftan itibaren bize sosyalizm ve Marksizm öğretiliyor ve Lenin'in orijinal yapıtlarını okuyorduk. Ben Marksizm ve Leninizmi yalnızca Stalin'in ilkel tanıtmasından değil, fakat eldeki tüm yayımlanmış yapıtlardan bilgi edinerek öğrendim. Stalin ve resmi propagandanın iddia ettiği gibi, o zamanlar demokratik bir topluma sahip olduğumuzu düşünmek saflık olur. Fakat aynı zamanda her şeyi Stalin terörüne indirgemek de yanlış olacaktır. Eğer kimi tarihçilerimizin öne sürdüğü gibi sosyalizm hiç yoktuysa, bugün toplumu ne üzerinde kuruyoruz."

Ib Norlund: "Geçmişin eleştirel çözümlemesi, kimi zaman farkında olmadan, adeta bebeğin durulanmadan banyodan çıkarılmasını getiriyor. Söyleşimizin koşullarında Stalin'in sosyalizmin kuruculuğuna ve o dönemde Sovyet halkının başarılarına kişisel katkısının dürüst, gerçekçi bir değerlendirmesi gereğini yükseltiyorum. ... Bizim için Ekim Devrimi, her zaman kapitalizme karşı zaferin ve sosyalist bir toplumun kurulmasının olanaklı olduğunu kanıtlayan görkemli toplumsal değişikliğin başlangıcı anlamına gelecektir. Bunu Sovyetler Birliği'nde daha şimdiden bir özeleştiri telaşı gördüğümüz için söylüyorum. İyi tartışılan eleştiri ve özeleştiriyi hoşnutlukla karşılarken bir boşlukta yaşamadığımız ve ideolojik karşıtlarımızın henüz yok olmadığı unutulmamalıdır. Örneğin, *Literaturnaya Gazeta* (Sovyet Yazarları Birliği kurulunun bir yayın organı) hiçbir kanıt olmaksızın Almanya ile saldırmazlık paktının büyük bir hata olduğunu öne sürdüğünde partimizin üyelerinin akılları karıştı ve hatta ümitleri kırıldı. Burjuva propagandası bundan çok memnun oldu! ... geçmişin gerçeklerine, hem basında ve hem de tartışma yoluyla doğru diyalektik yaklaşımı bulmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Tersi durumda, korkarım ki insanlar, sosyalizmin yalnızca garip toplumsal yanlışlıkların bir toplumu ve SSCB'nin kayalık bir yolda yıkıma gittiğini düşünecektir. ... SBKP 20. Kongresi'nden sonra su yüzüne çıkan her şey partimize

derin bir şok gibi geldi. Onyıllarca bu suçların bilincinde değildik ve bundan dolayı rapor tümüyle moral bozucuydu. DKP için keskin yanılgılar, kuşkular ve bir kimlik arayışı dönemiydi. Kendimize sorduk, partimiz gerçekten o kadar yıl yanlış yolu izlemiş olabilir miydi? Bu, Ekim Devrimi'nin sosyalizme yolu açmadığı anlamına gelir mi? Sosyalizm içkin kapitalist çelişkilere yem olur mu? Her nasılsa bu tepkiye karşı çıkmak ve Ekim Devrimi'nin önemi, Sovyetler Birliği'nin dünya tarihindeki rolü ve sosyalizmin perspektifleri hakkında her kuşkuya son vermek zorundaydık. Sözcüğün tam anlamıyla her komünist için gerçek bir savaşımdı bu. Yorulmak bilmeksizin 20. Kongre'de ortaya konulanın sosyalizm için savaşım gereğine ilişkin hiçbir kuşkuya geçerlilik kazandıramayacağını tartıştık. Bu deyimi bilinçli bir biçimde, ... partimizin saygınlığını da güçlendiren bir süreç olan perestroykaya karşı değil, ... lehine kullanmak önemlidir."

R. **Medvedev**: "Kruşçev raporunun Batı'da yayımlanmasından sonra, orada pek çok insanın partiden ayrıldığını çok iyi biliyorum. Bunun asıl olarak, onların Stalin'in komünist harekete güç kazandırdığı yalanına, Sovyetler Birliği hakkında çarpıtılmış, saptırılmış bir imaja inanmış olmaları yüzünden olduğunu düşünüyorum. Bu rapor derin bir psikolojik şoka yol açan, rahatsız edici bir görünüme yol açtı. Ancak Sovyetler Birliği'nin içindeki tepkinin oldukça farklı olduğuna dikkat edin... Moralleri bozucu bir dönemdi, fakat özellikle gençler arasında pek çok insan partinin kendisini arındırmaya ve demokratik bir toplum yaratmaya başladığını anlamıştı. Örneğin, 20. Kongre'den hemen sonra partiye katılmaya karar verdim. Hatta 20. Kongre insanları diye adlandırdığımız bütün bir kuşak vardır. Bu, bugün perestroykanın başını çeken kuşaktır. SBKP 22. Kongresi'nin, bir delege olarak katıldığı ilk kongre olması gerçeğinin Gorbaçev'un dünya görüşü üstüne belirleyici etkide bulunduğu kesin inancını taşıyorum. Stalin'in suçları hakkında çok daha fazla şeyin ortaya konulmuş ve delegelerin, naaşının Mozoleden çıkarılmasına oy kullanmış olduğunu hatırlarsınız. 20. ve 22. Kongreler parti ve toplumun büyük yeniden doğuşunu olanaklı kıldı ve ulusal yaşam üstünde izlerini bıraktı. Bu, sonraki durgunluk döneminin silemediği bir şeydi... Komünist hareketin kendi yetersizlikleri ve zayıflıkları bu etkiyi (Stalin) olanaklı kılmıştır. Komünist partiler, ulusal sorunlara yanıt bulmalarını sağlayacak kuramsal olgunluğa sahip olamamışlardır. ... gözlemlerime göre, bir partinin bizim gerçeklerimize ne denli kendine egemen bir görüşü olmuşsa, Stalinizm hakkında vahiylerden o denli çabuk kurtulmuştur. Başka deyişle, bir parti ulusal toprak üstünde ne denli sıkı durmuşsa, gelişmesi de o denli güvenli olmuştur. Ne yazık ki, Komintern çağında komünist partiler yalnızca SSCB'de büyüyen tek bir ağacın meyveleri olarak görülmüştür. ... Stalin pratikte Lenin'in kalıtının çoğunu çarpıttı. Daha sonra Kruşçev, Stalin yönetiminden meydana gelen her şeyi yadsıdı. Brejnev, Kruşçev deneyimini bir kenara attı. Bugünse biz Brejnev yönetiminde meydana gelen her şeyi reddediyoruz. Fakat gerçek, bu aşamaların her birinde belirli bir deneyim elde edildiğidir! Eğer komünist hareket, merkezi SSCB'de tek bir dünya partisi olarak değil de, sağlam ulusal köklere sahip bağımsız örgütlerin bütünü olarak (ki Stalin'in komünist harekette bağımsız *merkezlerin* doğmasından her zaman korktuğu belirtilebilir) gelişmiş olsaydı, Stalinizmin açığa vurulmasının öylesine korkunç sonuçları olamazdı. ... tablonun arka yüzü... Pek çok parti, deneyimini bir

ölçüt, politikalarını değişmez biçimde doğru olarak kabul ederek SSCB'ye eski tarzda bakmayı sürdürdü. Bağımsızlık eksikliği Stalinizmin ne kadar zor silinebileceğini gösterir."

Ib Norlund: "Ben, Komüntern'in dağılmasından sonra komünist hareketteki olaylara böyle bakılmasını ve bağımsızlık eksikliği düşüncesini kesinlikle kabul edemiyorum. SBKP hiçbir zaman partimize baskı uygulamaya ya da zorlamaya çalışmamıştır. Danimarka komünistlerinin Sovyet dış politikasına destekleri yalnızca zorunlu bir enternasyonalizmi değil, fakat aynı zamanda bizim savaş tehlikesini ortadan kaldırma ve güvenliği güçlendirme isteğimizi de yansıtmaktadır."

R. Medvedev: "Lenin demokrasiyi bir ideal olarak yükseltse de, geniş kapsamlı demokratik bir toplum yaratmak için zamanı olmadı. Sovyet toplumu iç savaşta demokratik olamazdı. Başka partilerin varlığını reddetti, kendisini proletarya diktatörlüğüne dayandırdı ve sık sık şiddet kullanımına başvurdu. Yeni yasalar, iktidarın kötü kullanımına izin verecek tarzda gevşek biçimde dile getirilmişti. Bundan dolayı Stalinizm önceki dönemde gelişen her şeyin tümüyle reddedilmesi değildi. Gerçekte Stalin daha önce yaratılmış yapı ve kurumların çoğunu kullandı. Soruşturma ve cezalandırma işlevlerini kapsayan tümüyle yasal olmayan bir örgüt olan VCHK (Aralık 1917'de karşı devrim ve sabotajla savaşmak için kurulan özel bir organ olan Tüm Rusya Özel Komisyonu'nun Rusça kısaltılmışı) o zamanlar ortaya çıktı. Stalin *yalnızca* onun etkinlik alanını genişletti ve hatta, ona partinin üstünde bir yer vererek ülkenin başlıca politik kuruluşuna dönüştürdü. Kruşçev dönemine kadar bu duruma bir son verilmedi. ... bütünsel bir ideoloji olarak Stalinizm görüşünü hiçbir biçimde kabul edemem. Stalin, Leninizmin bir yaygınlaştırıcısıydı, kendi kuramını yaratmadı. Stalin, Marx ve Lenin'in tersine, kendine ait hiçbir kuram yaratmamıştır. Kendisini sadık bir öğrenci olarak adlandırarak Lenin'i bir kalkan olarak kullandı. Stalin'in 13 ciltlik toplu yapıtlarında (Leninizmi şematik anlayışı ve basitleştirmeleri bir kenara bırakılırsa) Lenin'in öğretisine benzer olmayan çok az düşünce içerir. Stalin bir şey söyledi başka şey yaptı. Stalinizmin merkezinde, sözlerle eylemler arasındaki bu uçurumun yattığını düşünüyorum."

Altıncı Bölüm
Yasallaşma Süreci
(Ek 1)

Bu değerlendirme 4 Haziran 1990 tarihli tüm basında yer alır.

- TBKP, TİP ve TKP'nin birleşmesi ile oluşan, işçi sınıfı ve öteki kent ve köy emekçilerinin, aydınların, gençlerin ve kadınların, Türk ve Kürt Marksistlerin sınıf esasına dayalı Marksist partisidir.
- TBKP, iş yaşamını demokratizm, açıklık ve katılım ilkelerine göre düzenler, çeşitlilik içinde hareket birliğini sağlar, üyelerin özgür ve girişimci bireyler olarak toplumun politik yaşamındaki rollerinin artmasına çalışır.

- TBKP'nin çağdaş kimliği, işçi sınıfının devrimci partisi, barışın ve demokratizmin partisi, yurtseverlik ve enternasyonalizmin partisi olmasında ifadesini bulmaktadır.
- TBKP, sömürüye, savaş tehlikesine, silahlanmaya, her tür baskı ve eşitsizliğe, ırk ve cins ayrımcılığına, doğanın tahribine, toplumsal yaşamın her alanında şiddete karşı mücadele, barış, demokrasi, ulusal egemenlik, sosyalizm için en geniş demokratik işbirliği, mutabakat partisidir.
- TBKP, ülkemiz Marksistlerinin geniş birliğini amaçlıyor ve sosyalistlerin birlik partisinin oluşmasına yapıcı katkılarda bulunuyor, bulunacak. Öteki Marksistlerle birlikte ülkemiz Marksist hareketinin devamcısı, geniş güçleri birleştiren, işçi ve öteki emekçilerin, aydınların politik rolünün artmasına yardım eden çağdaş bir Marksist parti oluşturmak TBKP'nin vazgeçilmez amacıdır.
- Türkiye'de geniş mutabakatlara dayalı çağdaş, katılımcı ve çoğulcu bir demokrasiyi gerçekleştirmek, Kürt sorununu adil, demokratik, barışçı bir çözüme kavuşturmak ülkemize uluslararası işbölümünde ve dünya ve bölge barışını korumada etkili ve saygın bir yer kazandırmak, TBKP'nin öncelikli hedefleridir. Bu hedeflere varabilmek, demokrasiyi kazanıp güvence altına alabilmek, devletin çağdaşlaşmasını, demokratik yeniden yapılanmasını sağlamak, halkın politikada söz sahibi olarak toplumsal gelişmesinin öznesi olabilmesi için, öncelikle düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması, tabuların yıkılması gerekir. TBKP onu ivedi görevi kendisinin vazgeçilmez misyonu kabul eder.
- TBKP, sosyalizmi, bir bütün olarak insanlığın özgürce ve doğal çevre ile uyum içinde geliştiği, bunun önkoşulu olarak kişinin barış içinde, insancıl ve özgür gelişme koşullarının sağlandığı, toplum yaşamının her alanında halkın kendi kendini yönettiği, üreticilerin üretim araçlarına yabancılaşmasının son bulduğu, herkes için daha nitelikli yaşam koşulları temeline dayandığı bir düzen olarak görür.
- Demokrasiyi güçlendirerek sosyalizme geçilecek, sosyalizmi güçlendirerek demokrasi geliştirilecektir. Sosyalizmde çoğulculuk, sosyalizmi benimseyen partileri de içerecektir. Sosyalizmin bütün potansiyelinin seferber edilmesi ancak azami demokrasi ile olanaklıdır.

Altıncı Bölüm
Yasal Örgütlenme
(Ek 2)

TBKP tabanında örgütlenme çalışmaları. 17.7.1990 tarihli *TBKP Haber Bülteni* ilk sayısında, TBKP İzmir İl Lokali'nin, 26 Haziran'da Valiliğe verilen dilekçe ile tüzel kişiliğe kavuşan TBKP İzmir İl Örgütü'nün düzenlediği bir kokteylle il lokalinin açıldığı, toplantıya SHP, DSP, SP, HEP ve Yeşiller Partilerinin il örgütlerinin yanı sıra çok sayıda sendikal meslek örgütünün, Belediye Başkanı'nın çiçek gön-

derdiği bildiriliyor. Açılış konuşmasını yapan TBKP İzmir İl Başkanı Nihat Okal'ın, *"Bugünlere gelebildiğimiz için mutluyuz, yasaklar tabular tümüyle yıkıldığında ve özlemini duyduğumuz yeni Marksist Parti ayakları üzerinde dikildiğinde bu mutluluğumuz daha da artacaktır"* dedi. ... Toplantıya 1925 yılından bu yana komünist partisi üyesi olan Kazım Aktimur ile Ahmet Bilge'nin katılması büyük coşku ile karşılandı. Aynı bültende ikinci il lokali olarak 20 Temmuz günü Kocaeli il örgütünün bir kokteyl ve toplantı ile açılacağı, açılışa TBKP Genel Sekreteri H. Kutlu ve merkez yöneticilerinin katılacağı, H. Kutlu'nun bir konuşma yapacağı; 21 Temmuz Cumartesi günü de Sakarya il örgütü lokalinin düzenlenecek bir törenle açılacağı; her iki açılışa da geniş bir konuk topluluğunun katılacağı bildiriliyor. 21.7.1990 *Güneş*, TBKP lideri N. Sargın, Bursa'da. Ankara, İstanbul, İzmir ve İzmit'ten sonra Bursa'da da TBKP il teşkilatı kurulması çalışmaları hızlandırıldı. Bu konuda ön çalışmalar yapmak üzere Bursa'ya gelen ve Adımlar Dergisi Bursa il Bürosu'nda konuşan TBKP lideri Nihat Sargın, bazı tabuları yıkmak için mücadele verdiklerini belirterek, *"Komünist tabusu yıkılmak zorundaydı, yıkılıyor"* dedi. 22.7.1990 *Kocaeli, TBKP Kocaeli İl Merkezi törenle açıldı.* Önceki gün yapılan açılışa SHP Kocaeli Milletvekili Erol Köse, Eşme Belediye Başkanı Salih Kösem, İzmit Belediye Meclis Üyesi Avukat Ali Haydar Konca, SP Kocaeli İl Başkanı Hasan Mırık, TBKP Genel Sekreteri H. Kutlu ve eşi katıldılar (26.6.1990 Hürriyet). *TBKP İstanbul İl örgütü resmen kuruldu.* İstanbul İl Başkanı Zakarya Mildanoğlu, resmi kuruluş için İstanbul Vali Muavini Osman Gürbüz'e dilekçeyi verdi. 27.6.1990 *Güneş, TBKP liderleri festivale çıktı.* TBKP Genel Başkanı Nihat Sargın ve Genel Sekreteri Haydar Kutlu, Dikili Festivali'inde ilk kez halkın karşısına çıktılar. 28.6.1990 Güneş, *TBKP kuruluş dilekçesi.* TBKP Eskişehir İl Örgütü kurucu üyeleri, vilayete başvuruda bulunarak kuruluş dilekçelerini verdiler. Ramazan Şahin, İrfan Pervane, Semih Dinçer, Selçuk Çıtak, Yaşar Saran, Naim Dilek ve İbrahim Boyar'dan oluşan kurucu üyeler grubu, konuyla ilgili olarak dün yapılan açıklamada, 141-142'nin kaldırılması, genel politik affın ilanı, Kürt halkının varlığının kabul edilmesine yönelik olarak gerçekleştirilecek kampanyaların içinde yer alacaklarını belirtti. 28.6.1990 Denizli basın, *TBKP Genel Başkanı Sargın Denizli*'de. TBKP lideri Sargın ve Genel Merkez yöneticileri, bugün saat 16.00'da Adımlar Gazetesi Denizli Bürosu'nda bir sohbet toplantısı yapacaklar. Akşamda aynı gazete tarafından onurlarına verilecek yemeğe katılacaklar. Sargın ve beraberindekiler, ilimizdeki temaslarından sonra yarın Muğla'ya geçecekler. 30.6.1990 Denizli Gazetesi, TBKP Başkanı Sargın'a göre, *"Sorunların çözümü için sosyalizmin gelmesi şart."* Sargın, *"Komünizm adında iddialıyız. Ülkemizde solun birliği için ne gerekiyorsa onu yapacağız. TİP ve TKP'nin birleşmesi yetmez. Mutlaka diğer anlaşabileceğimiz gruplarla birlikte olma mücadelesini sürdüreceğiz"* dedi. 1.8.1990 TBKP Haber Bülteni, 30.8.1990 günü *Bursa İl örgütünün* kurulduğunu bildiriyor (2.8.1990 Cumhuriyet). *Sargın Adana*'da. TBKP Genel Başkanı N. Sargın, insanların kurdukları partinin isminde komünist sözcüğü bulunduğu gerekçesiyle yargılanamayacağını söyledi. *Adımlar Dergisi*'nin konuğu olarak dün Adana'ya gelen TBKP Genel Başkanı N. Sargın, Hukukçular Derneği Lokali'nde yurttaşlarla sohbet toplantısı yaptı. Türk solunun genel du-

rumuna değinen N. Sargın, bugün gelinen durumun *"katılımcı demokrasi"* yönünde gelişmesi gerektiğini vurgulayarak, *"Vatandaşın görevi yalnızca beş yılda bir oy vermek değildir. O günler aşılmıştır"* dedi. 6.8.1990 *Eskişehir Istikbal, TBKP "yasallık arıyor."* N. Sargın ve H. Kutlu *"Çoğulcu demokrasilerde komünist partilere yer vardır."* TBKP Eskişehir İl örgütünce düzenlenen toplantıya Genel Başkan N. Sargın ve Genel Sekreter H. Kutlu da katılarak birlik, yasallık ve yenilenme konularında görüşlerini aktardılar. Yaklaşık 200 kadar coşkulu bir grubun ilgiyle izlediği toplantıda Genel Başkan N. Sargın, *"Partinin kurulmasıyla iktidarın imüğüne basılmıştır. Bu mücadeleyi kazanmamız gerek, kazanamazsak bugünkü durum da kaybolur"* dedi.

Altıncı Bölüm
Kongreler Süreci
(Ek 3)

27.10.1990 TBKP Haber Bülteni. 28 Ekim'de Bakırköy İlçe Kongresi ile kongrelerin başlayacağını; 16 Kasım 1990 saat 10.00'da GYK olağan toplantısının Gaziosmanpaşa ilçe merkezinde yapılacağı; Sakarya merkez ilçe ile Beyoğlu, Kadıköy ilçe örgütlerinin kurulduğu haberleri yer alıyor (1.11.1990 TBKP Haber Bülteni). Bodrum ilçe örgütü kuruldu. 4.11.1990'da Küçükçekmece ve Gaziosmanpaşa; 11.11.1990'da İzmir Karşıyaka ile Kocaeli Merkez İlçe; 18.11.1990'da İzmir Konak ile Sakarya Merkez İlçe; 2.12.1990'da Eskişehir; 9.12.1990'da İzmir, 14-15-16.12. 1990'da İstanbul ve Kocaeli İl Kongrelerinin yapılacağı bildiriliyor. 12.11.1990 Cumhuriyet, *TBKP kongreleri* TBKP İzmir Karşıyaka ve İstanbul Kâğıthane ilçe kongreleri dün yapıldı. TBKP Kocaeli Merkez İlçe Başkanlığı'na Erdoğan Alçınkaya seçildi. 16.11.1990 TBKP Haber Bülteni, Beykoz ilçe 1. Olağan Kongresinin 10.11.1990 günü; Ümraniye, Karşıyaka ve Kocaeli Merkez İlçe Kongrelerinin 11.11. 1990 günü yapıldığı; 17.11.1990'da Beşiktaş, 18.11. 1990'da Üsküdar, Çatalca, Kadıköy, Kartal, Eminönü, Beyoğlu, Zeytinburnu, Gebze, Konak, Bodrum ve Sakarya Merkez İlçe Kongrelerinin yapılacağı bildiriliyor. 16.11. 1990 Beşiktaş, 18.11.1990'da Üsküdar, Çatalca, Kadıköy, Kartal, Eminönü, Beyoğlu, Zeytinburnu, Gebze, Konak, Bodrum ve Sakarya Merkez İlçe Kongrelerinin yapılacağı bildiriliyor. 16.11.1990 TBKP Haber Bülteni, Beykoz ilçe 1. Olağan Kongresinin 10.11.1990 günü; Ümraniye, Karşıyaka ve Kocaeli Merkez İlçe Kongrelerinin 11.11.1990 günü yapıldığı; 17.11.1990'da Beşiktaş, 18.11.1990'da Üsküdar, Çatalca, Kadıköy, Kartal, Eminönü, Beyoğlu, Zeytinburnu, Gebze, Konak, Bodrum ve Sakarya Merkez İlçe Kongrelerinin yapılacağı bildiriliyor.

Altıncı Bölüm
Kongreler Süreci
(Ek 4)
Zonguldak İl Kongresi.
"Sınıflar oldukça sınıf mücadelesi olacaktır"

N. **Sargın:** "Zonguldak havzasında kömür ocaklarını iktidar gözden çıkarmak istiyor. Nedenini maliyetin yüksekliğine bağlıyor. Teknolojik geriliğin sorumlusu işçiler değildir. 1 milyar tonluk rezervi işlemeye hazır işçiler var oysa. İktidarın görevi vatandaşların insanca yaşamasını sağlamaktır. Bunun için yatırım yapmak zorundadır. Sorun sadece Zonguldaklıların, maden işçilerinin sorunu değildir. Türkiye'nin sorunudur. Bundan dolayı Zonguldak işçisi yalnız değildir."

Osman **Bilge:** Konuk, SP Genel Başkan Yardımcısı "Bir süredir Zonguldak'ta madencilerin grevi için bulunuyoruz. Sokaklarda binlerce işçi Hükümeti ve Çankaya'yı istifaya çağırıyor, mesaj veriyor. Sosyalistler de bu çağrıya kulak vermelidir. Bana göre mesaj şudur. Bu düzenin değişmesini istiyorlar. Sınıf mücadelesi bitti denilebilir mi, bilimsel teknik devrim işçi sınıfı ile, burjuvazi ile çelişkisini yok etti denilebilir mi? Birlik girişimleri tezleri Zonguldak'ta reddedilmektedir. Sosyalistlerin bir farkı olmalı. Somut olayları değerlendirmeliyiz. Hâkim sınıflarla mutabakat olmaz. Bunlar sınıf mücadelesini engeller. Demokrasi işçi gücüyle kazanılır. Dünyada temel bir farklılık var mıdır? Açlığın, sefaletin, işsizliğin olduğu bir dünyada çelişkilerin bittiği söylenemez."

Mehmet Bozışık: "141-142'den dolayı 6 defa mahkûm oldum. Burjuvazi istediği zaman bu maddeleri kullanacaktır. Grevleri desteklemek için ve grev gözcüsü gömleğini giymek için buradayım."

Ali Arı: "... 80 sonrası yenilenme ile birlikte dostlar arasında diyalog kopukluğu oldu. Yenilenme ideolojiyi reddetti. İdeolojim işçi sınıfının ideolojisidir. Sınıf mücadelesinin son bulduğu söyleniyor. Sınıflar oldukça sınıf mücadelesi olacaktır. Şiddeti dıştalamam idealimdir, ama şiddet her gün üretiliyor. Global sorunları kabul ediyorum, ama nedenleri biz değiliz, bu sorunların çözümüne burjuvazi katılmıyor. Sorunlar var ise, -ki var- ben işçi sınıfının yanında, burjuvaziye karşı tutum alıyorum. TBKP ne oldu da ikinci bir programla başvuru yaptı? Bu program da karşıtlar yok. Programda sosyalist düzen anlatılmıyor. Böyle olunca sorunların çözümü de ortaya konamaz. İ. Bilen'in merkezi olarak anılmaması da burjuvaziye yaranmak içindir! TBKP Türkiye'de politika yapmıyor. Anayasa Mahkemesi'nin kararını bekliyor. Program yasallaşma için yazılmıştır, yöneticiler kendilerini sorgulamalı, değerlendirmeli."

Osman **Aslanbay:** "... sınıf ideolojisi insanlığa karşı sorumludur..."

Erol Çatma: "Program ve tüzükte bana göre hatalar var... *dürüst insanlar yanlış olan program ve tüzüğü değiştirebilir, ama doğru olan program ve tüzük yanlış adamları değiştiremez...*"

Hayrettin **Kartal:** "Bugün devletin, cumhuriyetin demokratik yeniden yapılanmasından söz ediliyor. Komünistler daha Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda *demokratik cumhuriyet* şiarını savundular. İşçi sınıfımızın ekonomik-demokratik haklarının gelişmesinde komünistlerin payı büyüktür. Sendikal hareketimizin gelişmesinde

komünistlerin katkısı yadsınamaz. Barış davasının gelişmesinde komünistler vardır. Demokrasi ve özgürlük düşüncesinin, insan haklarının gelişmesinde komünistler özverili çalışmalar yaptılar. Öğretmen, memur, öğrenci, köylü, kadın hareketlerinin gelişmesinde komünistlerin rolü inkâr edilemez. Ülkemizin, halkımızın, işçi sınıfının ağır sorunları var. Marksizmin, komünist hareketimizin ağır sorunları var. Ancak tarihimizden aldığımız güçle bu sorunlar aşılacaktır. Komünistlerin tarihi kim ne derse desin şanlı bir tarihtir ve ben şahsen böyle bir tarihle övünüyorum..."

Zonguldak Kongresi Sonuç Bildirgesi: "Bugün dünyamızda insanoğlu, bilimsel teknolojik devrimin kendine sağladığı olanaklar ve sınıf savaşımlarının içinden süzüle süzüle gelerek evrenselleşen demokrasi bilinci ışığında yeni bir tarih yazıyor. ... iki kutuplu dünya, çok kutuplu ya da bir başka söylemle tek kutuplu hale geliyor. Kısacası insanlık kabuk değiştiriyor... TBKP Zonguldak Kongresi yarınki ortak evimiz olarak gördüğü Sosyalist Birlik Partisi'ni coşkuyla selamlamaktadır. SBP'nin daha geniş birlikteliklerin önünü açacağına olan inancı tamdır. Bu anlamda TBKP Zonguldak örgütü kendi sorumluluğunu yerine getirecektir."

Altıncı Bölüm
H. Hasançebi ve TBKP Kongre Tezleri
(Ek 5)

H. Hasançebi ile söyleşi

Kısa özgeçmişi: Yayıncı. 1963'te TİP üyesi. MDD hareketi içinde yer aldı. TSİP kurucu üyesi ve merkez yöneticisi. ÖDP kurucusu ve PM üyesi oldu. Daha sonra ÖDP'den ayrılan gruplar içinde yer aldı. İlke, Kitle, Birlik, Düşün, Felsefe Dergisi, Görüş vb. dergilerde yazıları değişik imzalarla yayımlandı.

N. Babalık: *TBKP Kongre Tezleri*'ni, ortaya atıldıkları dönemin genel koşulları bağlamında nasıl değerlendiriyorsunuz?

H. Hasançebi: *TBKP Kongre Tezleri* adı altında tartışmaya açtığı konu başlıkları, ortaya konulmuş bir siyasal projenin ya da üstlenilmiş bir misyonun, önce TBKP üyelerine ve giderek mümkünse Türkiye solunda olabildiğince geniş bir kesime benimsetilmesi amacıyla, *"reel sosyalizm"in* o gün içinde bulunduğu durumdan hareketle sorulmuş *"acele sorular"* niteliği taşır. İleri sürülen *"tezler"* TBKP'nin -ve üyelerinin- o sıra dünyayı nasıl algıladıkları ile ilgili olmadıkları için, bu parti ve üyeleri açısından *"sentetik"* tezlerdir. Tezler, esas itibariyle, o sıra yıkılmakta ve dağılmakta olan sosyalist sistemin bu çöküş sürecini yöneten Partinin (SBKP'nin) kendini ve dünyayı algılamasıyla ilgili olarak sorduğu sorulardır. Bu hale göre hem TBKP üyelerinden hem de ilgi duyan soldan, bu *"ısmarlama"* soruları tartışması istenmiştir. Soruların *"ısmarlama"* olması onların önemini azaltmaz. Çünkü *"tez"* olarak ileri sürülen bu sorular dünya solunun düşüncesini uzun zamandır meşgul etmekte olan sorulardır. Soruların *"ısmarlama"* olmasının olumsuzluğu, sosyalizm düşüncesinin likidasyonuna dönük bir siyasal misyonu yerine getirmek amacıyla sorulmuş olmasındadır. Ayrıca tezlerin muhtevasındaki temel

soru, tezler ortaya atılırken tükenmiştir. SBKP, sonunda reel sosyalizm ile birlikte kendisini de çökerten bu tezlere dayalı eylemini *"reel sosyalizmin tıkanmışlığını"* aşmak ve daha ileri sosyalizm tanımlarına geçmek amacıyla, Glasnost ve Perestroyka adı altında başlatmış, ama tarih böyle bir *"ray genişlemesini"* kabul etmediği için tren raylardan çıkarak devrilmiştir.

N. Babalık: SBKP'nin tezleri ile TBKP'nin tezleri bu ölçüde özdeş mi sizce? SPKP, sorularını daha çok reel sosyalist pratiğe yöneltiyordu, oysa TBKP tezleri Marksist kurama, hatta bütün kuramlara ve asıl olarak da belli bir tarih kavrayışına yöneltilmiş sorular niteliği taşımıyor mu?

H. Hasançebi: Sorular (Tezler) Marksizme, onun tarih ve toplum kavrayışına ve gelecek varsayımına *"dışarıdan"* sorulmuştur. Radikal sorulardır bunlar, *"reel sosyalizmi"* Marksist kuramla *"eşitleyerek"* sorulduklarını için, o sosyalizm örneğinin yıkılmasıyla birlikte Marksist kuramın da çökmüş olması gerektiğini otomatik olarak ileri sürmektedirler.

Gorbaçev ve düşüncesi sorduğu sorularla Marksist kuramın yapısını sarsmaktaydı, ancak bunu *"yukarıdan bir devrim"* olarak değil, toplumun pratik problemlerini kışkırtan bir açıdan kurguluyordu. Toplumun kışkırtılan problemleri ise genel olarak ekonomi, demokrasi ve siyasetle ilgili problemlerdi. Kuramın sarsılması *"kırılma"* yaratmazdı, ancak toplumsal pratiğin sorunlarının kışkırtılması, zaten cılız olan sosyalist hegemonyayı kırardı. Nitekim süreç böyle gelişti. Kuramsal tartışmanın gelişmesine zaman kalmadan ideolojik kırılma noktasına gelindi ve her şey Partinin ve düşüncesinin kontrolünden çıktı. Böyle bir sürece TBKP *"Tarihin kendinde bir anlamı var mıdır? Ya da tarih kendinde bir amaca doğru mu ilerliyor?"* diye sordu. Bu soru değil, bir cevaptır ve şunu demektedir: *"Tarihin kendinde bir anlamı yoktur. Tarihin bir amacı da yoktur."* O zaman neyi niçin tartışmaktasınız?

N. Babalık: Bu duruma göre siz, tarihin önceden belirlenmiş, tasarlanmış bir amaca doğru ilerlediğini, bu anlamda sosyalistlerin de bir tür *"toplum mühendisliği"* yaptıklarını söylemiş olmuyor musunuz?

H. Hasançebi: Bu soru *"insan-toplum"* problematiğine yöneltiyor. Biz bu türden sorularımızla Marx'ın bu konuyu yanlış çözümlediğini ileri sürmüş oluyoruz. Çünkü Marx, sosyalizmi *"zorunlu"* gördü ve az çok, ne olacağını da kuramına yerleştirdi. Mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi, proletarya diktatörlüğü, insanın kendini insanca edinimi vb...

"Kendinde amaç" yok, ama tarihin kendisi var ve müthiş zengin bir evrim olarak okunabiliyor. Okunuyorsa, *"alfabesi"* de vardır. *"Yapan"* öznesi de vardır. Ama bu özne, TBKP Tezleri'nin kabulündeki *"insan"* değildir. Tarihin öznesi *"somut insan"*dır ve somut insan, *"insan"*dan başka, bambaşka bir şeydir. Nedir? İnsan doğadan, karınca ya da martı kolonilerinden nitelikçe farklı, *"toplum"* olarak verilmiş bir varlıktır. Toplumun koloniden farkı, üyesinin kendini tekrar etmeksizin, hem kendi ölçülerine, hem dışındakinin ölçülerine göre üretmesi ve üretirken kendini de yeniden üretmesidir. Kendinin amacı vardır, kendidir. Toplum olarak doğadan verildiği için birey insan ile toplum, gerçeklikte bir ve aynı şeyin iki ayrı görünümüdür. Buna göre insanın amacı kendi ise, toplumun amacı da insandır. Bunun mühendislikle ilgisi yoktur, insanın gerçeklikte var olmasıyla

ilgilidir. Kendi varlık koşullarını önceden tasarladığı bir şekle göre değiştirmek isteyen insan vardır; önceden tasarlaması ise problem yaratan, varsın problem olsun.

Sosyalizm için çaba gösterenlere yöneltilen *"toplum mühendisliği"* suçlaması aslında *"post"* bir pozisyondur; insanın doğasına yöneltilmiş bir suçlamadır. İnsan doğası, yukarıda kaydettiğimiz gibi, hem onun bir görünümü birey, bir görünümü de toplum olan kendi doğasını hem de dışındaki doğayı içerir. Bu insan, sadece ve ancak belli bir modele göre düşünebilir. Sürekli varsayım üretmesi ve kendini varsayımlarıyla bütünleştirmesi, onun tek devinim biçimidir. İnsan varsayım üretmeden düşünemez. Marx'ın onu, kendi ölçülerine ve doğasına göre üretirken *"petek"* gibi, harikalar yaratan *"arı"dan* daha üstün görmesinin, varsayım kurması ve tasarlaması nedeniyle olduğu unutulmamalıdır. Tasarımında yarattığı harikaları -bu arada komünizmi- gerçekleştirememiş olması başka bir tartışmanın konusudur. Sonuç olarak toplumun -yani insanın özel bir varlık tarzının- bir amacı var, o da insandır. Bir yasası da var, o da insanın varoluş biçimini sürekli tasarlayıp değiştirmesi, böylece biteviye ilerleyen bir devinimin (tarihin) öznesi olması.

N. **Babalık**: Marksizm hiç eleştirilmeyecek mi? Dogmatizm, determinizm, ekonomizm, pozitivizm gibi olgular bu kurama girmediler mi? TBKP, sorularını Türkiye'deki Marksistlere sordu. *"Tezimiz, Batılı olmayan ülkelerin Marksistleri kendi gerçek toplumsal hareketlerinin deneylerini kapsayan kendi kuramlarını yaratmak zorunda oldukları ve bu açıdan Türkiye sol hareketinin Marksist bir kurama sahip olmadığı görüşüne dayanmaktadır"* diyordu. Türkiye'de Marksistlerin bu soruları hak etmediği nasıl düşünülür?

H. **Hasançebi**: TBKP'nin bu sorularla birlikte varmayı amaçladığı hedefin siyasal niteliğini göz ardı ederek konuyu tartışamayız. *"Türkiye'de komünist hareket ve diğer Marksist hareketler için kendi koşullarımıza uygun bir kuram geliştirememek, bu yönde ciddi çabalar harcamış olmamak, tüm diğer yanlışlarımızın çıkış noktasıdır"* diyordu TBKP. *"Kendine, kendi gerçeğine göre kuram!"* Hindistan KP'nin bir yöneticisi ile, reel sosyalizm dağıldıktan sonra yapılan söyleşiden aklımda kalmış. Diyordu ki: *"Teorimizi geliştirmek için Marksizmi terk etmedik, ama bugüne kadar ihmal ettiğimizi düşündüğümüz kendi kaynaklarımıza döndük. Dönünce gördük ki, Marksizmde bulup heyecanlandığımız pek çok şey Budizmde varmış."* TBKP de *"tez tartıştığı"* sırada benzeri bir şeyi yapıyor, islam dininin toplumsal ve siyasi tezahürleri arasında, bugüne kadar ihmal ettiği için görmediğini söylediği olumluluklar arıyordu. Aradığını buldu mu, ne buldu ve bulduklarını ne işe yaradı, bunu bilemiyoruz. Ancak Türkiye'de Marksistlerin -TBKP dışındakiler- Türkiye gerçeğine göre bir kuramsal arayış içinde olmadıklarının tez olarak ileri sürülmesi doğru değildir. Buna, TKP'nin vaktinde şiddetle karşı çıktığı nice örnekler verilebilir: Dönemin Marksist kuramsal tartışmalarına Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Türkiye'nin tarihsel gerçekliğini katmak isteyen görüş ve çalışmaları.

- İdris Küçükömer'in, her toplumun kendi "engramı" üzerinden bir evrim yaşadığına dair, Asya Tipi Üretim Tarzı konusundaki görüş ve çalışmaları.

- Türkiye'de kapitalizmin *"tekelci"* nitelikte doğduğunu, *"ulusal burjuva"* kategorisini içermediğine dair bütün tez, görüş ve çalışmalar."

Özetle, TBKP, tez oluştururken tümüyle kendi sübjektif konumunu objektif bir durummuş gibi esas almış, bunun dışındaki objektif dünyayı ise yok saymıştır.

N. Babalık: Dünyayı, değişmez biçimde, emek-sermaye çelişkisiyle açıklamak, kapitalizmin ya da genel olarak *"gelişme"nin* öne çıkardığı çelişkileri ve imkânları görmemek Marksizmi daraltmadı mı? Bu açıdan TBKP tezlerinin Marksizmi tartışmaya açması niçin yanlış olsun? Bundan bağımsız olarak Marksizm bütün dünyada kapsamlı bir eleştiriye hedef olmadı mı?

H. Hasançebi: Şöyle diyordu TBKP: *"İşçi sınıfının tarihsel misyonunun ebedileştirilmesi, sınıflar mücadelesinin biricik devindirici olarak alınması, sosyalizmin kaçınılmaz, zorunlu gelecek kabul edilmesi, Marksist teoriyi işçi hareketiyle ve sosyalizm amacıyla bağlı olamayan toplumsal düşünce akımlarıyla, düşmanca bir ilişki içine soktu."* Siz Marksizmin, burada ifade edildiği biçimde eleştirisine herhangi bir burjuva düşüncesinde bile rastlayamazsınız. Bu sözlerle Marksizm suçlanmakta, sebebiyet verdiği siyasal ve toplumsal sonuçlar nedeniyle lanetlenmektedir. Bunu, TBKP'nin kendi tarihsel dayanaklarına karşı bir düşmanlığı, kendi geçmiş eyleminden pişmanlığı olarak açıklamak gerekir. Bundan, TBKP'nin kendi anladığından ve hayata geçirdiğinden başka bir Marksizm tanımadığı sonucu da çıkar. İşçi sınıfının diğer toplum sınıflarıyla gerçek, somut çıkar çelişkileri burada *"düşmanlık"* olarak tarif edilmiştir. Siyasal mücadele alanının bütün çatışmaları Marksist teoriye mal edilmiştir. İşçi sınıfının çıkarında ve iddiasında (sosyalizmde) ısrarlı olması ve bunu bir *"misyon"* haline getirmesi *"zararlı"* sayılmıştır. Marx'ın ve düşüncesinin, tarihin belli bir sarmalı bağlamında ve insani evrimin karşı konulamaz gücüne vurgu için seçtiği *"sosyalizmin zorunlu olduğu"* görüşü 20. yüzyılda yaşanmış bütün kötülüklerin anası olarak gösterilmek istenmiştir. Tezi tartışılamaz hale getiren ve tez olmaktan çıkaran da bu özelliğidir. Özetlersek, TBKP kendisiyle ve kendi geçmişiyle kavga edebilmek için *"gerekçe"* oluşturmuş, bunu teorileştirmeye çalışırken başkalarının geçmişini de *"toptan"* hedef almıştır. Solun ve sosyalistlerin, onların düşünce evreni dışından üretilmiş olan bu tezlerin tartışılmasına katılmaktan imtina etmesinde bir anormallik yoktur.

Altıncı Bölüm
İstanbul Kongresi
(Ek 6)

İstanbul Kongresi'nde bazı üye konuşmalarından kısa alıntılar.

Hasan Kıyafet: ... Zonguldak'ta Şemsi Denizer'le görüştüm. Bizi yanlarında görmek istiyorlar. Sahip çıkmamızı istiyorlar, ama bunu yapamıyoruz. Bir yerden bir yere taşınırken birtakım değerleri kaybedecek miyiz? Bu endişeyi ben de taşıyorum. ... Kutlu ve Sargın uzun süre ülkeden ve geldikten sonra da politikadan ayrı kaldılar, acaba düşünceleri zayıfladı mı? Zonguldak konusunda söylediklerinden dolayı... bir kuşku belirdi, bu konuda bende. ... Tarihin sizi gözlemlediğini unutmuyorsunuz, bir komünist umarsız davranamaz...

Ali Akgün: PM kararını merkezi otoritenin bir dayatması olarak görüyorum. Tartışma olanaklarının çok dar olduğu bir ortamda ve PM'nin acillik taşıdığını iddia ettiği bu karar nasıl çıktı anlamıyorum. Bir kısmımız TBKP'de, bir kısmımız birlik içinde olduğumuzda çeşitlilik içinde birlik olmayacaktır. Birlik Partisi'nde sorun 141-142 değil TBKP'dir.

Ali Tarakçı: TBKP legale çıktığında bazı yöneticilerimizin yetersiz olduğu ortaya çıktı. Ardından yeni düşünceler, yeni fikirler ortaya atıldı. Buna uymada zorlandık. Dün çözüm sosyalizm diyorduk, bugün demokrasi diyoruz. Üstelik değişen bir şey de yok. Ülkeye dönmeyen yoldaşlarımız oldu, şimdi hariçten gazel okuyorlar. Kutlu'nun piyasa ekonomisi konusunda ANAP'la aynı düşüncedeyiz demesi hatadır.

Firuz Türker: Parti Meclisi'nin birlik partisi konusundaki kararının bir olup bittiye getirildiğini düşünüyorum. Otoriter bir tavırla dikte edilmesini doğru bulmuyorum. Büyük Kongre'de karar bile almadan tabelaları indirmek yanlıştır. TBKP misyonunu tamamladı mı? SBP de Marksist temelde bir parti mi? 70 yıllık geçmişe sahip çıkıyor mu? Diğer dinamiklere açık mı? TBKP'nin birliğini bozarak SBP'de ne kadar inandırıcı olabiliriz.

Muzaffer Kara: Parti içinde dışlamalar yapılıyor, eskisinden farklı olarak yeni yöntemlerle yapılıyor. PM'de yarıdan az üye ile toplanıp bir bildiri kaleme alınıyor ve bu muhtıra olarak değerlendiriliyor. Bu, ne kadar doğrudur?

Hasan Sert: Danışmadığımız taban adına karar alma durumunda kalındı. Parti Meclisi'nde birtakım kararların alınmaması gerekliliğini düşünüyordum. SBP, TBKP birbirine alternatif oluşturmayan iki parti olarak da birlikte çalışma olanaklarını bulur, hayata geçirirler.

Sülhan Demir: Eskiden partimizde olan, yönetici durumunda olan insanlar vardı. Bu insanlar neden yok. Bunu bana örgütüm açıklamıyor. Kendileri de neden burada olmadıklarını açıklamıyorlar. Eğilim kararı TBKP'nin devam etmemesi için her türlü önlem alınacaktır diyor. Bu antidemokratiktir. Birlik Marksist nitelikleri ön planda olan bir birlik olmalıydı, ben bu birliği benimsemiyorum.

Vahit Erdoğdu: İnsan hakları ve demokrasinin olmayışına, 141-142'den insanların hapiste olmasına, TBKP'nin kapatılmasına itirazım var. İşçiler gitti, gençlik gitti, Kongre bu salona sığdı. Yöneticilerimiz gericileşmiştir. Demokrasiye, gelişmelere açığız diyen yöneticilerimiz bunları uygulamıyorlar. SBP'de yer almayacağım; bu, duygusal bir tepki değildir.

Vedat Aydınoğlu: Parti dışında kalan insanlar için, bu sorunun kongrelerde çözümlenmesi gereken sorunlar olduğunu ve parti gibi parti olma gerektiğini söylediniz. Zaten güdük giden ilçe kongreleri sırasında eğilim kararının çıkarılmasının anlamı nedir? TBKP tüzüğü ve programına bağlı olup olmamak konusunda fikirlerinizi ifade ettiniz, o halde üye fişlerini doldururken niye düşünmediniz? PM eğilim kararı Merkez kararıdır. Kutlu yoldaşın kararıdır. Bu karar parti içinde bir konsensüs kararını yansıtmıyor, yeni bir konsensüs yaratılmalıdır.

Altıncı Bölüm
TBKP Büyük Kongresi
(Ek 7)

S. Coşkun'un Çalışma Raporu eleştirisindeki önemli vurgular: Bu Kongre'nin işlevi neydi? Bu kongre, ilk 70 yıllık tarihin, TİP ve TKP kanatlarında yaşayan tarihin köklü bir muhasebesini yapmak, bunu Türkiye Marksist hareketine, Türkiye halklarına ve uluslararası işçi hareketine armağan edebilmek durumundaydı. ... politik tartışmaya konu olan sorunlardaki somut tutumlara organların kararlarını taşıyan temel belgelere sahip değilsek, aylardır bunlar hazırlanıp verilecek denmesine rağmen verilmemişse, bu Kongre ne yaparsa yapsın, genel sorunlarda tıkanmaya mahkûmuz. Bu Kongre'nin altyapısının bu zayıflığı çalışma raporunda aynen yansımaktadır. Çalışma raporu rapordur, ama çalışma raporu değildir. Bir ideolojik-politik belirlemeler bütünü. ... tezlerin popülarize edilmiş biçimidir. ... Kongre somut olarak aylardır ilan ettiğimiz gibi, Türkiye komünist hareketinin köklü bir muhasebesine girme olanaklarını ağır ölçüde yitirmiş durumdadır. ... Pratik olarak Kongre'nin bu altyapısını hazırlamak durumunda olan... komisyondaki yoldaşlarımızın kendi yaklaşımlarına göre biçimlendirdikleri görüşlerin parti kamuoyunda tartışılmasını sağlama biçimi haline gelmiştir. Bize Kongre'de muhasebesini yapacağımız dönemin raporları, belgeleri, sorunlarını yansıtan dokümanlardan önce, tezler iki kez basılarak gelebildi. Tezlerin iki kez basılarak hazırlandığı dönemde neden Kongre'nin tartışacağı temel, yasalda tartışacağı dönemin somut belgeleri gelmemiştir? Çünkü tercih gerçekten daha önceden ifade edilen bir muhasebe kongresinden dönüşmüş, yön değiştirmiştir.

Yasallık mücadelesiyle ülkenin gündemine tek maddeyle gelirken, ülkenin geniş halk yığınlarının gündeminde olan sorularla biz yığınların gündemine giremedik. Çünkü yenilenmeyle, günlük politikayı iç içe geçiremedik. Yenilenme önce, sonra politika durumu bizi, somut parti olarak politikanın dışına, Türkiye somutunda bizim de partimizde cisimleşen Marksist düşüncenin politika dışına itilmesine ve somut olarak da Partinin politika dışı kalmasına yol açmıştır. ... Son 8 ayda ciddi olarak gelişen hangi yığınsal eylemi somut aktif tarzda, onun ihtiyaçlarına yanıt verecek tarzda destekleyebildik? 70 yıldır işçiler bir şeyden emindi: Gücü, konumu, varlığı ne olursa olsun, işçinin kavgaya girdiği yerde bu Parti varıyla yoğuyla işçinin yanındadır. ... Marx işçilerin Paris Komünü'nde barikata çıkmasını yanlış buluyordu. Ama barikatta eleştirmeye başladı Paris Komünü'nü. Biz eğer Zonguldak işçilerine temenni, temkin, geleceğe yönelik akıllılık konusunda önerilerde bulunacaksak, önce onlarla birlikte varımızla yoğumuzla sadece Zonguldak'ta değil, tüm ülkede Zonguldak işçileri için ayağa kalkabilmiş olmalıydık. Tüm ülkede Zonguldak işçileri için ayağa kalkamamışsak, bizim Zonguldak sorununun geleceğine ilişkin, olası tensikatlara ilişkin bölgedeki bütünsel proje için söyleyeceklerimizi işçinin ciddiye alması mümkün değildir. ... Parti yönetimince seçilen varyant önce yenilenme, sonra politika haline gelmiştir. Ve bunun sonucu bu politikaya uygun örgütü yaratma tutumu pratik olarak önce var olanı ortadan kaldırması olarak somutlanmıştır. Ve bunun yerine ne konacağı da belirginleşmediği için teoride de, örgüt sorununda da, politikada da tam bir boş-

luğa yuvarlanmıştır Parti. ... Yerine koyacağımız şeyi bulmadan var olanı bir inşa halatı gibi de kullanmadan kaldırdığınız zaman, o zaman o alanda ortaya çıkacak olan şey boşluktur, belirsizliktir. Belirsizlikle politika yapılamaz. Eğer bizim politikacı olarak, politik parti olarak en ufak bir temel öngörümüz yoksa sizin arayış sürecinizi kim takip edecek?... Ortadan kaldırdığın örgüt biçimlerinin yerine yeni bir şey koymamışsanız bunun pratikteki sonucunun likidasyondan başka bir şey olmasını kim önleyebilir? Hiç kimse önleyemez ve bugün parti söylendiği gibi tabelalarının arkasında eridiği bir noktaya bu anlamda gelmişse herhalde burada yenilenmenin bu dar, bu sekter yorumunun, bu diyalektikle ilişkisini pratik olarak kesmiş yorumunun ciddi bir şekilde tartışılması gereği de muhasebemiz içindedir.

Yedinci Bölüm
SBP'de Marksizm ve SBP Üzerine Tartışma
(Ek 1)

Ç. Anadol: 1. Üretim araçlarına sahip olanlar karşısında, üretim araçlarından yoksun bulunan ve yaşamak için her gün emek gücünü harcamak zorunda olanlar -bunlara ne isim verirseniz verin- bir sınıf oluşturmaktadırlar ve birinciler varlığını koruduğu sürece de oluşturmaya devam edeceklerdir.

2. Bu sınıfın dünya görüşleri, ... politik hareketleri ve partileri bulunacaktır. Marksist dünya görüşü de, dün olduğu gibi bugün de bu sınıfın en canlı, en gelişmeye açık bilimsel öğretisi olarak varlığını sürdürecek, bu dünya görüşünü paylaşan insanların Marksist siyasi partileri var olacaktır.

3. Bugün dünyamız, Paris Komünü'nün yenilgisinin ardından yaşanan yirmi yılı andırır bir dönemle karşı karşıya. Karamsarlık ve karanlık yoğun. İçinde bulunduğumuz reel sosyalizm çöktü. Kimimiz bu çöküşü doğrudan doğruya Marksist öğretinin çöküşü olarak algılıyor ve eşitlikçi -özgürlükçü bir dünya için- sınıfsız bir dünyayı amaçlayıp amaçlamadıklarını henüz bilmiyorum - Marksizm öğretisini bırakarak mücadele etmek istiyor. ... Marksizmin Rus varyantından, bu varyantın Marksist öğretiye getirdiği deformasyonlardan kurtularak, ama bu varyantıan öğrenilecekleri de öğrenerek ilerleyen bir yenilenmeciliğin Marksizme büyük bir ivme vereceği kanısındayım.

4. Sosyalist Birlik Partisi programı bu varyanttan kopmanın olumlu işaretlerini veren ve partinin Marksist kimliğini ona kazandıran bir programdır.

5. Marksist bir parti olan SBP, Marksist olmayan sosyalistlere *"emeğin, düşüncenin, insanın ve doğanın özgürlüğü"* için mücadele edebileceklerine -haklı olarak- inanmalarından ileri geldiği kanısındayım. Ama böyle olumlu bir tercih yaptıkları için SBP'nin kendisini Marksist bir parti olarak tanımlamasından vazgeçmesini istemelerini yerinde bulmuyorum. Çünkü bir partiyi bir sınıfa bağlayan şey, onun dünya görüşüdür. Ve bizi işçi sınıfına bağlayacak başka bir dünya görüşü henüz görünürde yoktur. Göründüğü zamanda dünyayı Marksizmden daha iyi kavratabildiğini ve daha iyi değiştirebileceğini kanıtlamak zorundadır.

Yedinci Bölüm
Mehmet Bozışık, Şahabettin Bakırsan, Rasih Nuri İleri TBKP'den ayrılıyor (Ek 2)

TBKP Genel Başkanlığına

Ulusal ve Uluslararası planda Komünist hareketimizin derin bir kriz geçirdiği bu dönemde, TBKP, I. yasal Kongresi yenilenme kavramını Marksist kuramın kendi yöntemiyle ve diğer Marksistlerle birlikte geliştirmek şeklinde belirledi. Kongrenin yasallık açısından tutumu TBKP'ye karşı olan engeller aşılıncaya kadar tüzel varlığını koruma ve Anayasa Mahkemesi'nde süren kapatma davası ile 141-142'ye karşı mücadelede, hukuksal mücadele bağlamında olduğu gibi, geleceğe yönelik esas politik görevlerin tümünde, SBP'ye yükleme kararını almıştı.

Kongre'nin birlik açısından tutumu, Marksistlerin birliğinin program ve tüzüğü ile oluşan SBP'ye tüm ideolojik, politik, örgütsel ve maddi varlığı ile katılma şeklinde saptanmıştı.

Yurda dönüşü, tutuklanması ve D.G.M. davası ile büyük bir prestij kazanan Nabi Yağcı birkaç ay sonra yandaşlarından oluşan ekiple TBKP Kongresi'nden önce bir likidasyon işine girişti, bunun sonut örneği Kongre "tezleri" ve "kırmızı koltuk" konuşması oldu. Marksist teoriyi temelden reddeden tezleri Kongre'de onaylatarak bunu Komünist Partisi'ne maletmek istedi, delegelerin uyanıklığı sayesinde başarı sağlayamadı. Öte yandan da, SBP'yi Marksist olmayan bir dönüşüm partisi olarak oluşturmak gayretleri büyük ölçüde başarısız oldu. Bunlar olaydı, ülkece kabul edilen Komünist Partisi kendini ideolojik ve örgütsel olarak likide etmiş olurdu. Bu plan başarılamadı, 70 yıllık Marksist hareket en azından sürekliliği bakımından SBP'de güvence altına alındı.

Nabi Yağcı ve ekibi bu kadarla kalmadılar. SBP Merkez organlarında tasfiyeci ekibin faaliyeti sürdü, partiyi atalete sürüklediler, sonra ideolojik niteliğini değiştirmek gayretinde bulundular ve nihayet Merkez organlarından istifa ettiler. Nabi Yağcı ve ekibi TBKP'yi politik olarak işlevsiz hale getirdikten sonra böylece SBP'yi çözmek istediler.

Yedinci Bölüm
SBP'de İstifalar ve Yönetim Değişikliği (Ek 3)

T. Binici: *SBP'den Kopanlar,* Birlik Dergisi, s. 31, Sayı 18, Temmuz-Ağustos 1992.

1. Hiçbir TBKP belgesi, gerek yasallaşmadan önceki TBKP programı ve tüzüğü, gerekse yasal TBKP program ve tüzüğü Marksist kimlik ve sosyalizm hedefinden vazgeçmemiş, tam tersine vurgu yapmıştır. TBKP Kongre tezleri olarak kamuoyuna sunulan tezlerle Marksizmin inkârının TBKP'nin kongresinde ibra edilmesi

girişimi yapılmış, ancak sonuç vermemiştir. TBKP Kongresi'nde Yenilenme, Marksizmin teorik, politik ve örgütsel yenilenmesi olarak onaylanmıştır. Bu sonuç, TBKP tezleri olarak kamuoyuna sunulan yazıların kişisel yazılar olmaktan öteye gitmediğinin kanıtıdır.

2. Marksist kimliği reddeden ve sosyalizm hedefinden vazgeçen arkadaşlar her şeyden önce bu düşünceleri terk etmekle, TBKP'yi inkâr edip bu noktaya varmışlardır. Çünkü TBKP yukarıda belirttiğim gibi de partinin en önemli belgesi olan programında Marksist kimliği ve sosyalist hedefi açıkça vurgulamıştır. Bu anlamda o düşünceler kastedilen kişilerin düşüncesinin ötesine geçememiştir. Bundan dolayıdır ki arkadaşların Marksizmi reddetmesi, otomatikman Marksist bir parti olan TBKP'den düşünce olarak kopmaları anlamına gelir.

3. TBKP de partimizin diğer bileşenleri gibi SBP'nin asli unsurudurlar. Partimizin üye bileşeni bunun en açık kanıtıdır.

4. Sosyalizm projesinden ve Marksist kimlikten vazgeçen arkadaşların çoğunluğunun, TBKP kökenli yöneticiler olmasına karşın, sosyalizm ve Marksist bir partinin gerekliliğini savunan da bir o kadar eski TBKP yöneticisi var."

Yedinci Bölüm
BSA Süreci Sonrası
(Ek 2)
Sosyalist Birlik Partisi Üyelerine ve Tüm İlerici, Marksist ve Sosyalistlere

Yıllardan beri devam eden Türkiye sosyalist hareketinin birliği tartışma ve görüşmeleri yeni boyutlar alarak devam etmektedir. Biz SBP'liler birliğin genişletilmesi için gerekeni yaptık ve yapmaya devam edeceğiz. Tüm ilerici Marksistler ve sosyalistler tek bir çatı altında toplanmalı ve meşruluğunu gücünden alan, alternatif birleşik sosyalist hareket yaratılmalıdır. Görev ve sorumluluk tüm sosyalistlerindir. Biz aşağıda imzası bulunanlar, partimizin de içinde bulunduğu yeni BSA birleşik sosyalist alternatif -yeni birleşik parti sürecinin- aşağıdaki ilkelere dayandırılarak yürütülmesini istiyor ve SBP ve tüm birlik yanlılarını bu girişimi desteklemeye çağırıyoruz...

1. Birlik çağrısı örgütlü örgütsüz herkese yapılmalı ve bu konuda hiçbir önyargı olmamalıdır.

Birliğin bugünkü BSA birleşenlerini de aşması için çaba gösterilmelidir. Çağrı yeşilleri, kadın hareketini, tüm ilerici Marksistleri ve sosyalistleri kapsamalıdır.

2. Örgütlü örgütsüz tüm sosyalistler bu birlik sürecine eşit özgür bireyler olarak katılmalıdırlar.

Var olan yapılar birliğin önünde engel olmamalıdır. Var olan yapılar diğer örgütlü ve örgütsüz tüm sosyalistlere güven verici bir süreç yaratmaya özel önem vermelidir. Yeni partinin kuruluş kongresinden önce SBP dahil tüm yapılar kendilerini lağvetmeli ve parti içinde özgür eşit bireyler olarak yer almalıdır. Parti içi demokrasi esas alınmalıdır. İç işleyişe gölge düşürecek tavırların birliğin önünde

de rahatsız edici olacağı bilinmeli, sorumluluk ve görev bilinci ile hareket edilmelidir.

3. SBP ve diğer bileşenler örgütlü yapılarını yeni birlik partisinin kuruluşuna kadar mutlaka korumalıdır. Her örgütlü yapı kuruluştan sonra kendisini lağvetmeyi kabul etmeli ve bunu açıkça deklare etmelidir.

4. Yeni parti kurulmadan, kurulacak partinin program ve tüzüğü belli olmalıdır. Tüzük ve program SBP dahil olmak üzere tüm yapı ve kişilerce tartışılmalıdır. Bu süreci uzatacak, ancak sağlıklı bir birlik için seçilmiş doğru bir yol olacaktır.

5. Blok partisi -örgüt ve hizipler federasyonu- gibi gerçekte bir partileşmeyi ve parti içi demokrasiyi daha başında felce uğratacak -grup kariyerini meşru kılacak- blok parti anlayışı reddedilmelidir. Parti çok sesli olmalı, ama bu çok seslilik parti olmayan bir -blok partisi- olmamalıdır. Bugüne kadar tartışılan nasıl bir parti, nasıl bir sosyalizm tartışma sonuçları bir kenara bırakılarak gerekçesi ne olursa olsun sonucu belli olmayan bir maceracı yol kesinlikle kabul edilmemelidir.

6. Partinin ilk yönetim ve yürütme organları bu partide olanlarca seçilmeli. Seçimle gelmemiş bir yönetimin meşru olmayacağı bilinmelidir. Partinin ilk yönetim organları kurucu kongrede eşit, gizli ve açık sayımla seçilmelidir. Oylamada nispi temsil olmalıdır. Kongrenin örgütlenmesi demokratik olmalıdır. Kongrenin meşruluğuna gölge düşürecek davranışlardan her sorumlu sosyalist ve yapı kaçınmalıdır.

7. Birliğin güçlü ve sağlıklı bir birlik olması için tüm oluşum ve katılan bireyleri tarihi görev, sorumluluk ve sorunun önemine uygun hareket etmeye çağırıyoruz.

Tüm sosyalistler görev başına. Tek bir çatı altına. Birleşik yığınsal demokratik sınıfsız sömürüsüz bir düzen mücadelesi verecek güçlü üyeleri, özgür çalışması kolektif, güçlü bir çekim merkezi olabilecek bir parti için herkesi görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çağırıyor ve bu metni örgütlü örgütsüz herkese imzaya açıyoruz.

Özgeçmişler

(Kitap içinde yer alış sırasına göre verilmiştir.)

RASİH NURİ İLERİ: 28 Mart 1920'de Cenevre'de doğdu. İstanbul Fen Fakültesi Matematik Enstitüsü mezunu. Halen serbest yazar. 1942 Türkiye Komünist Partisi üyesi; 1946 Adana Sendikalar Birliği kurucusu; 1961-70 Türkiye İşçi Partisi Merkez Komitesi üyesi; II. Türkiye İşçi Partisi üyesi; Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Kurucu Kontrol Komitesi Başkanı, Merkez Komite üyesi; Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komite üyesi; Birleşik Sosyalist Partisi Merkez Komite üyesi; Sosyalist İktidar Partisi üyesi, şimdi SİP'in kurduğu TKP üyesidir.

ÇAĞATAY ANADOL: 1945 İstanbul doğumluyum. Sosyalist fikirlerle 1960 sonrası ortamında karşılaştım ve ilgi duymaya başladım. 1963/64 ders yılında ODTÜ'de öğrenci oldum ve ODTÜ'de Sosyalist ve Toplumcu grubun kazandığı Öğrenci Birliği'nde başkan yardımcılığı; ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü üyeliği yaptım. 1966 yılında 21 yaşındayken TİP Çankaya İlçesi'ne üye oldum. Çankaya İlçesi'nin İl Eğitim ve İl Mali Bürosu'nda görev yaptım. Ankara köylerindeki Parti çalışmalarına katıldım. 1969 Kongresi'nden itibaren TİP içinde oluşan bir galip grup içinde yer aldım. Bu grup daha sonra Sosyalizm için Teori - Pratik Birliği adlı bir dergi çıkardı. Dergi Türkiye'nin koşullarını irdeleyen ve Leninist TİP'ten Parti ihtiyacını dile getiren bir çizgi izliyordu. TSİP'in kurucu kadroları büyük ölçüde bu grubun içinde idiler, buradan yetiştiler. 12 Mart'ta bu arada öğrenciliğim sırasında Öğrenci Birliği bizim Fikir Kulübü'nün, daha sonra adı Dev-Genç'e dönüşen Fikir Kulüpleri Federasyonu üyesi oluşum dolayısıyla Yusuf Küpeli'nin başkanlığını yaptığı Dev-Genç yönetim kuruluna seçildim. 12 Mart'ta bu Dev-Genç davasından yargılandım. Mamak Cezaevi'nde kaldım, daha sonra beraat et-

tim. 1974'te henüz yaşım 30'u geçmemiş olduğu için TSİP kurucusu resmen olamadım, ama bütün TSİP'in kurucu ekibi içinde yer alıyordum. TSİP'in ilk Merkez Yürütme Kurulu üyeliğine seçildim ve TSİP'in kendi kendisini fesh etme 1991 Kongresi'ne kadar Merkez Yürütme Kurulu görevini sürdürdüm. TSİP'te daha çok TSİP yayınlarının çıkarılmasıyla ilgili çalışmalarım oldu. 12 Eylül öncesi bir askeri darbenin yaklaşmakta olduğu ortaya çıkınca TSİP'in illegale geçme hazırlıklarını yürütmekle görevlendirildim ve bir yıl kadar, darbeden bir yıl önceden başlayarak TSİP'in yeraltına geçiş örgütlenmesini gerçekleştirdim, yönettim. Darbeden sonra da 1985'te, 5 yıl sonra tutuklanıncaya kadar TSİP illegalitesini yönettim. 1985'te tutuklandım, Metris Askeri Cezaevi'nde kaldım. Tahliye edildikten sonra Görüş Dergisi'ni çıkardım. Görüş Dergisi'nde sosyalistlerin birliği ve demokrasi için daha geniş bir sol birlik sağlanması için ortam yaratmaya gayret ettim. Kuruçeşme'de yapılan birlik çalışmalarına TSİP adına katıldım. SBP'nin kuruluş süreci ve programının oluşturulmasıyla ilgili çalışmalarda rol aldım. SBP'nin Genel Yönetim Kurulu üyesi oldum. Daha sonra Birleşik Sosyalist Parti'de aynı rolüm devam etti. Sonra Birleşik Sosyalist Parti'nin ÖDP'ye dönüştürülmesi sürecinde, daha geniş bir birliğin sağlanması konusunda rolüm oldu. ÖDP gerçekleşti. Şimdi, ÖDP Parti Meclisi üyesiyim. Halen yayıncılık faaliyeti ile uğraşıyorum. Bir sivil toplum kuruluşunun yayın bölümünü yönetiyorum. Bu arada ODTÜ İdari İlimler Fakültesi İktisat - İstatistik Bölümü'nden de mezun oldum.

CEMAL KIRAL: Bulgaristan doğumluyum. Belki bir şans olarak da devrimin ilk yıllarını yaşadım. Gerçi yaşım itibariyle o tarihlerde doğrudan iştirak etmiş değilim, ama olağanüstü etkisi altında kaldım, devrim öncesi ve ertesi o heyecanlı yılların. Partizan hareketi içerisinde bulunmamaktan olağanüstü bir üzüntü duyuyordum. Onlarla ilgili çok iyi şeyler duyuyorduk. Hayat da ispatladı, Bulgaristan'ın kurtuluşuna katkılarını. Hayıflanmaya başladım delikanlılık çağına yaklaşırken: *'Neden ben böyle bir işin içinde olamadım'* diye. Devrim beni 12 yaşımda buldu, 12 yaşımı bitirmiştim. Bir küçük anım var. Bir ara *'dağa çıkacağım'* diye sabah evden çıktım, ama dağa varamadan eve geri döndük. Bununla şunu söylemek istiyorum: Çocukluk yıllarımı, hani her çocuğun hayatında var olan oyun, arkadaş falan benim yaşamımda bir de bu vardı. Bulgaristan'daki partizan hareketinin prestijli havası, cazibesi diyelim. Tabii bunda bilinç yok. Sadece duygusal yönelim var. Devrimden sonra ortaokulu bitirip de, ilk lise yıllarıma başladığım zaman Bulgaristan'daki gençlik hareketine üye oldum. Devrim öncesi üç gençlik hareketi vardı: işçi, köylü ve öğrencilerin yoğun oldukları hareketler. Ben işçi gençlik örgütünü seçtim. Devrimden hemen sonra bir iki sene içinde tek örgüt haline getirildi. *Dimitrovcu Halk Gençlik Hareketi.* Üyesi oldum ve orada da heyecanımı artıracak kişilerle karşılaştım. Dağa çıkmış, partizan olmuş, kurtuluşa katılmış insanları, genç arkadaşları orada tanıdım. Onlardan dinlediklerim beni biraz daha coşturdu ve tekrar etmek istiyorum, böyle bir fırsatı kaçırmış olmanın ezikliğini duymaya başladım. Türkiye'ye gelişim, o gençlik heyecanının dürtüsü ve Türkiye'deki kurtuluş hareketine katılacağımdı. Bulgaristan'da o fırsatı kaçırdığım için bu, birinci derecede rol oynadı. Türkiye'ye geldim. 1950 senesinde, büyük bir dalga halinde geliş oldu Türkler arasında... Bu, bir sosyalist rejimden kaçış mıydı? Biraz öyleydi, biraz değildi. Daha çok milliyetçi yaklaşım hâkimdi.

Özellikle Bulgaristan'da Türklerin yoğun oldukları bölgelerde, o yıllarda Türkiye'de gördüğüm kadarından daha fazla milliyetçi bir eğilim vardı. Türkiye'ye geldiğim zaman sanki Bulgaristan'daki Türkler arasındaki kadar değilmiş gözüktü bana milliyetçi dalga. Türkiye'ye gelen insanların büyük çoğunluğu, sosyalizmden kaçmak için değil; Bulgaristan'dan kaçmak, Bulgarlardan kaçmak ve bir bayrak altında toplanmak duygusu daha hâkimdi diye düşünüyorum ya da öyle yaşadığım için öyle değerlendirmişim.

Türkiye'ye geldikten sonra 1950'de ben daha Partiyle ilişkimi kuramadan 51 Tevkifatı başladı. Ondan sonrası malum zaten. Artık biraz *'Ne oluyor?'* diye ortalığa çıktığımız zaman da hiçbir şeyle karşılaşmadık. Gerçekten Komünist Partisi'nin hapishanelerde bulunması, zaten o güne kadar da çok aktif bir mücadele olmamış. O sırada bir gün bir arkadaşla tanıştım. İstanbul'dan geliyordu, o çevrelerle ilişkim oldu. Zannediyorum ki çok bağımsız bir çalışmaydı bu, ondan sonra bir daha o insanlarla beraber olamadım. Çok samimi bir şeydi. Bir hücre kurduk, hücre çok uzun çalışamadı. Bizi toparlayan arkadaş, İstanbul'dan geldiğini söyleyen; İstanbul'dan mı, onu da tabii ki takip etmek hem gerekmiyordu hem de anlamsız bir şeydi. Bir daha gelmedi. Bu arada biz, bizim hücreden bir arkadaşı Almanya'ya gönderdik, okuma amacıyla. Gider gitmez de galiba 52 yılı, seneler önemli değil artık; çok amatörce bir haberleşmemiz vardı aramızda, *'ilişki kes'* diye bir şey gönderdi. Yazmadı tabii, ne kadar tedbire dönük, onu bilemem ama, yani işte *'bundan sonra komünist hareketle ilişkini kes'* değil de, önceden kararlaştırdığımız ortak dille. O tarihten itibaren de düşünmeye başladım: *'Parti bir gün bizi bulacak.'* Zaten daha önceden de hep öyle partiyi biz aramak yerine *'Parti bizi bulmalıdır, eğer gerekiyorsa Parti nasıl olsa bizi bulacaktır';* o bütün komünistler için geçerlidir ve öyledir. Tabii olmadı. Komirntern'in de kararı gereğince, Türkiye bir anlamda kızağa çekilmişti. Örgütlenme yoktu. (TİP ve TKP süreci metin içindedir, N.B.)

YAVUZ ÜNAL: "60 öncesi, Yıldız Teknik Üniversitesi'ndeydim. Sonuna kadar okuyamadım. Üçüncü sınıfa geçtikten sonra ayrıldım. O sıra CHP'nin demokrasi istemleri vardı. *Toprak Reformu, İspat Hakkı, Basın Özgürlüğü, Çifte Meclis* gibi. Bunlar uygun geliyordu. Bazı arkadaşlarla bunlar için belli bir dönem mücadele ettik; ama çok fazla öğrenci hareketinde bulunmadım, zaten o dönem öğrenci hareketi de yoktu. Öğrenci örgütlenmesi de işte TMGT ve TMTF örgütü vardı. Benim bu örgütlerle de faal bir etkim olmadı, ama böyle bir hareketliliğin içinde bir dönem oldum.

Okuldan ayrıldıktan sonra bir Fransız firmasında çalışmıştım. Demirköprü barajında. Bizim ne sendikamız var ne bir şey ve bir sürü haksızlıklar oluyor. Lise'den de biraz Fransızca biliyordum. Bizim şefle ben hep muhatap oluyordum. Bana bir gün: *'Aptal Türko, ne sendikan var ne Partin var; ne biçim işçisiniz siz'* dedi. Ben: *'Ne yani?'* deyince; *'Hem buradaki haksızlıklarla ilgili boyuna şikâyet ediyorsun bana, bu, böyle çözülmez ki'* dedi. Ama bu arada, işçi mümessilliği var. Ben de işçi mümessiliyim. İşçi mümessilliği şöyle: Bir yerliler, o bölgenin insanları var, onların mümessili var. Karadenizliler var ben de Karadenizlilerin mümesiliyim. Bir de Adanalılar var, mümessillikler böyle bölgesel farklılıklara göre seçiliyor. Yemekler iyi yapılmıyor, misafirhaneler, işçilerin kaldığı koğuşlar

adaletsiz dağıtılıyor; kimi uzman kadrolara kırk kişilik koğuşlarda yer veriliyor, ben de öyle bir yer de kalıyorum; kimi torpilliler, üç veya iki kişilik lojmanlarda kalıyor.

Şefin o konuşması üzerine, parti olarak CHP'nin olduğunu söyledim. *'Ben CHP'den bahsetmiyorum, komünist partisini kastediyorum'* dedi. *'Bizim komünist partimiz yok'* dedim. *'Aptalsınız da onun için, işçinin partisi olmaz mı?'* dedi. Böyle konuşmaya başladık ve bana ilk defa, Humanite'den bahsetti ve gösterdi: *'Bunu biliyor musun?'* dedi. *'İnsanlık'* dedim. *'İnsanlık ama, nasıl? İşçinin insanlığı nerede?'* falan gibi devam eden konuşmalar ve bir sene sonra filan ben FKP üyesi oldum, sene 1959. Bu konuşmalar sırasında da sene 1958, *Bizim Radyo*'nun kurulduğunu öğrendim ve bana bir radyo hediye etti: *'Al buradan dinle'* diye. Dinliyorum, saçma sapan geliyor bana, *'Anlamıyorsun, mutlaka iyi şeyler söylüyordur'* diyor. *'Anlıyorum ama, böyle köylüye propaganda yapar gibi, düzeyi çok düşük geliyor bana'*, böyle bir konuşma. FKP üyesi olduktan sonra onunla yurtdışına da gittik. Oralarda çok sükseliydim. Mesela Hindistan'da bir baraja gittim, orada bizi Parti korudu. Biz Partili işçileri alırdık işe, o şef, ben yardımcısıydım. Lojmanlarda temizlikçi, yardımcı kadın işçiler falan Partili olurdu. Orada mahalli bir kongreye katıldık, köy kongresi mi neydi? Çok kalabalıktı. Çok sıkıydı orada parti, çok güçlüydü. Girerken o 50 dolar, ben de 30 dolar mı ne verdim. Arada aidat veriyorduk. Biz şeref konuğu olduk orada, önce o kalktı konuştu, ben de konuştum: *'Yaşasın Hindistan işçi sınıfı, yaşasın dünya işçi sınıfı'* gibi, bir şey de bilmiyorum ama; işte Humanite'den biraz, Fransızcam da çok zayıf, böyle iş ile ilgili konuşabileceğim kadar. Fransa'ya kursa gidecektim, o da olmadı. 1960'ta askere gidince, o dönem kapandı.

27 Mayıs'ta subaydım. O dönem kışlada 27 Mayıs'ı anlattırıyorlar. Her hafta bir birlikten bir subay geliyor, 27 Mayıs'ı anlatıyor. Bizim birlik de bana anlattırdı. *27 Mayıs nedir?* diye. Toprak Reformu'ndan girerek farklı bir açıdan anlattım. Çok ilginç bir şey oldu. Her subay konuştuktan sonra alkışlanıyor, söyledikleri ise işte *'Güneş balçıkla sıvanmaz, Demokrat Parti şöyle kötüydü'* gibi. Konuşmam hiç kimsenin duygusuna hitap etmediği için herkes sustu ve Garnizon kumandanı: *'Çok güzel şeyler oluyor buna, devam edelim'* demek zorunda kaldı. Ama galiba mim koydular bana, yedek subaylıkta rütbe yükselir yüzbaşılığa kadar, benim rütbemde bir yükselme olmadı." (TİP ve TKP süreci metin içindedir, N.B.)

FERİDUN AKSIN: 1933'te Ordu'da doğdum. Ortaokula kadar orada öğrenim gördüm. Ortaokuldan sonra askeri liseyi yatılı olarak okudum. Yoksul olduğumuz için oraya gitmek, yatılı okumak zorunda olduğumdan orada okumuştum. Okulu bitirirken asker olamayacağımı anladım ve ayrıldım. Daha sonra İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe-Sanat Tarihi okudum. Okulu bitirmeden son yıl askere gittim.

1950 yıllarında çeşitli üniversite dergilerinde şiirler yayımladım. Şiir yazmaya çalıyordum ve şair olmaya özeniyordum. 1950'lerin sonlarında *A* dergisini çıkaran sanatçıların arasında yer aldım. Bu edebiyat dergisi 1956-60 arası dört yıl yayımlandı. 1963 yılının sanırım Kış aylarıydı, Türkiye İşçi Partisi'ne üye oldum. Türkiye İşçi Partisi'nde bir yıl Beyoğlu İlçe Sekreterliği, iki yıl Beyoğlu İlçe Başkanlığı görevini yaptım. Daha sonra bir yıl İstanbul İl Yönetim Kurulu'nda görev

yaptım. Bir süre İstanbul İl Sekreteri olarak görevlendim. 1971'den sonra yurtdışına çıktım. 20 yıl Fransa'da kaldım. 1973 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne üye oldum. Bu üyelikten sonra Fransa'da bir komite oluşturduk. 1976'da Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne adapte edildim. Bu, 1985 yılındaki 5. Kongre'ye kadar sürdü. Kongre'den sonra Merkez Komitesi'nden ayrıldım. 1986'ya kadar TKP Fransa Örgüt sorumlusu olarak görev yaptım. 1986'dan TKP'nin kapatılmasına kadar da TKP'nin Fransa Komünist Partisi ile ilişkiler sorumlusu olarak sürdürdüm. Yani örgüt sorumluluğundan ayrıldıktan sonra, ilişkiler sorumluluğunu gene ben yürüttüm. 1991'de 141-142 kalkınca Türkiye'ye döndüm. SBP'ye üye oldum. Türkiye'ye döndükten sonra aktif politikadan çekildim, bir daha da aktif politikaya katılmadım. 1997'ye kadar *Barometre* gazetesinin kültür sayfasını yönettim. 1997'de Yapı Kredi Yayınları'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Ansiklopedisi'ni hazırlayan kadroların genel yönetmenliğini yüklendim. Bu ansiklopediyi hazırladıktan sonra kurumun önerisi ile yayın yönetmeni görevini yüklendim. Bir yıldan fazla bu görevi sürdürdükten sonra, buradan ve İstanbul'dan da ayrılarak taşraya çekildim. Şu an Kaş'ta yaşıyorum.

Barometre gazetesinin kültür sayfasını yönetirken, aynı zamanda Yapı Kredi Yayınları ile ilişki içindeydim. Hatta onlara *George Sand'ın Gizli Günlüğü* diye bir kitap çevirmiştim. Bu arada Fransa'da çıkan ve aynı ayda 10 dilde yayımlanan uluslararası *Libere* kitap dergisinin Fransa'daki sorumlusu ahbabımdı, onun önerisi ile Yapı Kredi'ye önerdim ve Yapı Kredi'nin Kitaplık dergisinin eki olarak bu dergi Türkçe yayımlanmaya başlandı. 1996'ya kadar bu derginin Türkçe yayın Türk editörü olarak çalıştım. O dergiye ve Yapı Kredi'nin çeşitli yayın programlarına Batı basını, Fransız basınından özelikle çeşitli kültür, felsefe çeviri yazılarını çevirdim. Birkaç tane çeviri kitabım çıktı. Halen Fransızca çeviriler yapmaktayım.

MERİH (KUDSAL) AKSEYMEN: 1948 yılında Ankara'da doğdum. Ankara Koleji'ni bitirdim. ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi'ne girdim. İdari Bilimler Fakültesi'nin üçüncü sınıfından ayrıldım. İngiltere'ye gittim, N. Akseymen'in karısı olarak. Nihat, 4 Kasım 1945'te Ankara'da doğdu. İlkokulu yatılı olarak Ankara Koleji'nde okudu. Bir memur ailesinin çocuğuydu. Anne babası büyük özverilerle, gece gündüz çalışarak onu okuttular. Bakamadıkları için evde yatılı okudu ilkokulu. İlkokulda çapkınlığı ve yetenekleri ile ünlüydü. Ben İlkokul 5'te iken öğretmenimiz değişti. Gelen öğretmen sonradan Merkez Bankası Müdürü olan Rüştü Saraçoğlu'nu dövüyordu ve onun yediği dayaklar yüzünden ben ilkokulu değiştirdim. O haklarını savunamadı, ama ben onun haklarını savunarak ilkokulu değiştirdim; başka ilkokulda bitirdim; sonra ortaokulda tekrar Ankara Koleji'ne döndüm. Nihat'ı görüyordum, çok yakışıklı bir insandı; çok da iyi giyinirdi ve ben âşık oldum Nihat'a.

1960 yılında annem kanser oldu ve bir yıllığına İngiltere'ye gitti. Son altı ayında ben de onunla birlikte gittim ve döndük. Annem 1961 yılında öldü. 1961 yılında Nihat'a âşıktım ve bütün okul bilirdi bunu. Nihat da duymuş, çatlak bir kız ona âşık diye. Nihat da merak etti herhalde. Sanırım 1962 yılıydı, bana haber yollamış, konuşma teklif edilirdi o zamanki terminolojide. Nihat, benden üç sınıf ilerideydi. Nihat çok kültürlü, yetenekli bir insandı. Okumadığı roman, şiir kitabı yok gibiydi. Piyano, gitar, kontrabas, saz çalardı. Bunu tartışırdık: *'Niye saz çalı-*

yorsun? Gitar çalardın, niye bıraktın?' Nihat, müzisyen, şair, yüzme şampiyonu, su topu kaptanıydı. Sonraları deniz kaptanlığı, ahşap doğramacılığı, şişe mantarından süs eşyası yapma gibi beceriler kazandı.

1963'te Nihat Ankara Koleji'nden mezun oldu ve SBF'ye girdi. Hem çalışıyor hem okuyordu. TRT'de metin yazarlığı yapıyordu. Okula düzenli devam eden bir öğrenci değildi, ama okul içindeki bütün hareketlerin içinde vardı. Türkiye ortamı da o tarihlerde değişiyor, hareketlenme başlıyordu. 1963, 64 yılları ve 1965 sonrası TİP çevresine kaymaya başladık. Ben 1966'da Ankara Koleji'ni bitirdim, ODTÜ'ye girdim, ama hayatım SBF'de Nihat'ın yanında geçiyordu. 1967'de Nihat beni TİP'e götürdü ve TİP Çankaya ilçesine üye oldum. Nihat sanıyorum 1965'te üyeydi, yanında gidip geliyordum. Belli bir olgunluğa geldiğimi düşünmüş olmalı ki, beni TİP'e götürüp üye yaptı ve: *'Konuşma, konuşacak kadar bilmiyorsun, bunu unutma. Konuşmak için bilmek lazım. Önce öğren, sonra konuş'* dedi. Bu, doğru bir eğitimdi ve biz siyasi hareket içinde de haddimizi bilerek yetiştik. Bir şeyi önce araştırırsın, okursun, öğrenirsin, ondan sonra konuşursun. Bu arada Nihat FKF üyesiydi. Dev-Genç de, TİP'teydi ve hepsi çok iyi arkadaşımız, ama doğru yolda olmadığının farkındayız. MDD hareketi çıktı tabii, M. Belli'nin özel bir çalışmasıyla, ona karşıyız. Dev-Genç'in çizdiği eylem yolu var, ona da karşıyız. Dev-Gençlilerle arkadaşız, devrimci ruhlarıyla çok anlaşıyoruz, ama çizgileriyle anlaşmıyoruz. Öte yandan FKF biraz pasif kalıyordu ve *'Sosyalist Gençlik Örgütü kuralım. TİP paralelinde olsun'* dedik. Örgütü kurmadan, *'Gençlik nedir? Gençlik örgütleri Marksizm Leninizme göre nasıl kurulmuş?'* Bunları araştırdık ve ulaştığımız sonuç, yaygın kanının tersine *'gençlik=öğrenci gençlik'* değildi. TİP içindeki yaygın kanının tersine bütün sosyalist ülkelerde işçi gençlik örgütlenmeleri olmuş. Gençlik dediğin zaman bütün sınıfların gençliğini kapsıyor. Bu sonuçlara ulaştık ve TİP içinde söylemeye başladık. Ayrıca TİP merkezi de ilgileniyor, gençlik örgütü kurulacak. Fakat TİP içinde sorunlar başgöstermeye başladı. Onlar, *'gençlik öğrenci gençliktir'* görüşüne takıldılar ve bir sürü ayak oyunları başladı. Biz de SGÖ'yü, öğrenci örgütü olarak kurmadık ve özellikle işçi gençliğe yönelik çalışmalar yapmayı amaçladık. Ama kuruluş sürecinde bu gençlik kavramı yüzünden bir tatsızlık yaşandı. İlk defa, kapağında Lenin resmi olan *Gençlik* dergisini Kızılay'da ekmek peynir gibi sattık. Güzel bir *Toplum Polisi* kampanyamız oldu. Bu arada, SGÖ içinde de belli sorunlar belirmeye başladı. TİP'e karşı değiliz, TİP'in iyi şeyler gördüğünü de düşünüyoruz; ama TİP'i geçici bir durak, yahut hareketin legal çıkışı olarak görüyoruz. Başından beri görüşümüz, Türkiye'ye adı üstünde Türkiye Komünist Partisi lazımdır. TİP falan, yardımcı olduğu sürece iyidir. Bizim yaklaşımımız her zaman için böyleydi ve o anlamda demir atmış TİP'li olmadık. Hiçbir zaman aradığımız sınıf partisi olmadı TİP. Çankaya ilçesindeki parti çalışmalarına da yansırdı. Kendi kendine sansür getirirdi legalite yüzünden. Bence gereksiz ölçüde yapardı bunu.

Babam (Nihat'ın babası) Et Balık Kurumu'nda çalışıyordu. Babamın dairesinde MHP'liler vardı. Babam çok sevilen bir insandı. Babam hademeden tutun müdürüne kadar çok sevilirdi. Hademeler arasında da MHP teşkilatı vardı. Nihat'ın kafası kırmızı daire içine alınmış resmini babama getirdiler: *'Oğlun tehlikede'* dediler. Önce ciddiye almadık, babam da öyle. *'Böyle diyorlar'* dedi ve gitti.

Fakat sonra bizim evimizin önünde, böyle 40 yaşında adamlar beklemeye başladı ve biz geçerken şarjör şakırdatılıyor. Aklımızca kendimizi savunuyor ve biz de şarjör şakırdatıyoruz. Ayrıca, babamın kız kardeşinin kocası da Ülkü Ocakları'nda askeri çalışma yaptıran kişiydi. Kendisine durum babam tarafından aktarıldı. O da gitti soruşturdu ve: *'Bizim cephede böyle bir karar yok'* diye ısrarla vurguladı. Demek ki bunlar, devlet ile MHP'nin MHP içinde çalışan ortak kadrolarıydı.

1970 yılı sonlarında, Sevinç Öztaş, Toros Tekeli, dayım, babam, Nihat, ben sinemaya gittik. Araya çıktık, babam: *'Çocuklar, Nihat'ı vuracaklar'* dedi. İki adam, merdivenin biri bir tarafında, biri bir tarafında paltonun içinde elinde tabanca, kurşunu ağzına vermiş durumda. Nihat da arkası onlara dönük duruyor. Biz de etrafındayız. Babam koşa koşa gitti. Tabancanın ağzına elini koydu ve: *'Sizin bir yanlışınız var. Ben Refet Körüklü'nün, karısının kardeşiyim. Siz yanlış adamı vuruyorsunuz'* dedi. Adamlar konturpiyede kaldılar. Böylece babam durdurdu olayı, sonra aldı bizi çıkardı sinemadan. Sonra da Ankara'da takip altına alındık. Resmen iki araba silahlı adamlar takip ediyorlar, uygun yerde vuracaklar. Bunun üzerine babam: *'Sizi yurtdışına gönderiyorum'* dedi. Müthiş bir illegal örgütlenme ve büyük bir özveriyle her şeyi o kotardı, biletimizi aldı, bizi taksi ile İstanbul'a getirdi. 7 Ocak 1971'de Air France ile Paris'e hareketimizde, baktım babamın saçları ağarmıştı. Hava muhalefeti yüzünden uçak Lyon'a indi. Soğuk bir trenle Paris'e geçtik.

8 Ocak 1971'de Paris'ten Londra otobüsüne bindik. Londra'ya gittik. Londra'ya geldik tabii, paramız çok kısıtlı. Önce bir iş bulmamız gerekti. Bir ara ben Selma Ashworh'un çocuğuna bakıcılık da yaptım. Ama yeri çok uzaktı, olmuyordu. Sonra konfeksiyonda iş buldum. Nihat garsonluk işi buldu. On beş saat çalışıyordu. Öğlenleri ayakkabı götürüyordum, ayaklarının altı su topluyordu. Hep ayakta, çok kalabalık yerindeydi Londra'nın. O ara İTÖF'lüleri bulmuştuk. Nihat, o on beş saat içinde, onlarla neler yapılması gerektiğini notlar halinde peçetelere yazıyor, eve geldiğinde cebinden çıkıyordu. Sonra okula girmeye karar verdik. Hem çalışır hem okuruz dedik. Nihat City Üniversitesi'nin Sosyoloji bölümü 3. sınıfına; ben de Ekonomi ve Teknoloji bölümü 1. sınıfına başladık. Gece çalışıyorduk. Farklı bir garsonluk işine girdik. Ben önce temizlikçilik yapıyordum. Okula gidince tabii gündüz işinden çıkmam gerekti. Bir de böbreklerim rahatsızlandı, doktor temizlik işinde çalışmamam gerektiğini söyledi. Aynı lokantada kasiyer olarak çalışmaya başladım. Sabah 04'te işim bitiyordu. Nihat da bir başka lokantada akşam servisi yapıyordu. Onun da işi gece 02.30'da bitiyordu. Külüstür arabamız ile geliyordu Nihat, beni lokantanın önünde bekliyordu. Sabah 8.30'da okulda oluyorduk. Bir yandan örgütlenme ilişkileri sürüyordu. Bu ağır yaşam koşulları bir buçuk yıl sürdü. En sonunda kendi isteğimle okulu bıraktım, Nihat'a da işi bıraktırdım ve tekrar Konfeksiyon işine döndüm. Ben çalıştım ve o okudu. 1973 yılında sosyolog oldu. İTÖF'teki çalışmalar da hızlandı." (TKP süreci metin içindedir, N.B.)

NECMİYE ALPAY: 1965'ten başlayacağım, çünkü 1965 benim Türkiye İşçi Partisi'ne üye olduğum tarih. Üniversiteye başlıyorum Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne, Ankara... Aynı yılın Şubat ayında gidip önce Fikir Kulubü'ne üye oluyorum Fakülte'ye girer girmez, arkasından Türkiye İşçi Partisi'ne üye oluyorum. Beni neler

etkiliyor? En çok Aziz Nesin yazar olarak. Mümtaz Soysal o zamanlar daha solcuydu. Sadun Aren. Bu üç insanın yazıları beni en çok etkiliyor. Ama *Yön* dergisi etkiliyor. Bir de Fikir Kulübü'nde sosyalist insanlar var. Benim gibi insanların sola gitmesi genel şeydir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalizm hep yükseldi. Bütün ülkelerde yükseldi. Gençlik içinde 68 olaylarına giden basamaklanma oldu. 70'te Fransa'ya gittim burslu öğrenci olarak. 70'e kadar TİP üyesi kaldım. Fransa'ya gidince bağım koptu TİP'le, bir süre sonra da TİP kapandı, 12 Mart oldu. Fransa'daki Türk Öğrenci Birliği üyeliği ve yöneticiliği. Arkasından Fransız Komünist Partisi'ne üye oldum. Sonra ATTF diye bir şey kuruldu. İngiltere İlericiler Birliği, işte Akseymen, sınıf arkadaşım. Fransa'ya gelip gittiler. Onlar daha önce ilişki kurmuş insanlar. ATTF Frankfurt, Berlin şehirlerinde kurulmuştu. İşçi örgütleri, ilerici örgütler; çoğu TİP kökenli benim gibi insanlar. Bunların toplantısına bir şekilde beni çağırıyorlardı, işte İngiltere'deki arkadaşlarım filan. Bir iki tanesine gittim. Oralardan galiba, tabii bir taraftan FKP, bir taraftan TİP geleneği, ATTF yoluyla, bunlar da benim farkıma varmış olmalılar ki 73 galiba, yılından pek emin değilim, ama bir kış ayı olduğundan eminim. ATTF'den tanıdığım birisi geldi Paris'e, bir gün beni aradı ve iki metin verdi bana. Birisi parti programı, birisi parti tüzüğü, *'ama bunlar taslaktır'* dedi. *'Lütfen bunları bu gece al, şimdi bana bir şey söyleme; oku, hakkında ne düşünüyorsun, not et, yarın seninle görüşelim.'* Ben de çok heyecanlandım, çünkü böyle bir şeyi seziyorum. Ama ben daha çok İngiltere'deki arkadaşlar kanalıyla mı acaba bulurum bu meseleyi falan diye, böyle bir beklenti de vardı. Düşünsel olarak çok yaklaşmıştık çünkü. Kendimi de birazcık görevli, şey açısından görevli hissediyordum, *'bir namus borcudur; eğer sen de eşitlikten yanaysan, sosyalizmden yanaysan burjuvaziye düşmansan, sen de ona dost olmalısın'* gibi bir düşünce vardı. TKP'nin adını ilk defa TİP içinde belli belirsiz dedikodular halinde, işte *'TKP'lileri TİP'e almıyorlar'* diye duymuştuk. Nedeni de TİP legal olarak kurulmuştu, *'Eğer TKP'liler alınırsa legalite de tehlikeye girer'* idi, bu gerekçe ile alınmıyorlardı. Mesela bu da epey tartışma konusu olmuştur. Aklanmış veya cezasını çekip çıkmış insanların bu Partiye girememesi için bir neden yoktu; çünkü ortada aslında TKP de yoktu. Onlar eskiden TKP'li olmuş, cezasını çekmiş insanlardı. Aslında bir kısmı girdi tabii. Behice Boran da eskiden yargılanmış bir insandı. Sadun Aren de aynı şekilde yargılanmış filan ama; tavandaki insanlar girmediler, onun başka nedenleri var mıydı çok fazla bilmiyorum. Ama sonuçta, o ara biz çok da soramayarak, çok da bilemeyerek; biz dediğim benim gibi genç insanlar; TKP'nin adını duyduk, tabii Nâzım. Nâzım'ın hem adı hem kişiliği hem de işte yıllarca, Nâzım'ın varlığı bile yetiyordu TKP'yi sempatik kılmaya. Bir de tuhaf bir durum var: *'Yahu kardeşim, komünist ki Türkiye'de korkunç kılınmış, bütün dünyada işte korkunç kılınmış bir kavram, sana nasıl yakın gelebiliyor?'* Dönemin devrimciliğidir, şudur budurun yanı sıra bence Nâzım'ın çok büyük rolü var. Nâzım'ın şiirleri birer birer hayatımıza girmeye başladığı zaman dünya değişti. Oradaki coşku, oradaki inanç, başka bir şey. (TKP süreci metin içindedir, N.B.)

ABDURRAHMAN ATALAY: 1954 Amasya doğumluyum. 1965 yılında Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile tanıştım ve o tarihten beri hep politikanın içindeyim. 1965'te abim Amasya'da TİP'in il başkanlığını yaptı. 1971'de öldürüldü. O tarihten bu ya-

na sürekli TİP'le ve politika ile ilişkim oldu, yaşantımda ağırlıklı olarak politika yer tuttu. Zaten bizim kuşağımıza her ne kadar '68 kuşağı' deseler de, 60'tan sonra politikaya ulaşanların genel özelliği olduğu için bunu söylüyorum; yani bu, benim çok ayırt edici bir özelliğim değil. Sizin de, başkalarının da yaşadığı bir süreç. Politika bizim için hep birinci sırada yer aldı. 65 ile 71 arasındaki ilişkim işte ortaokul, lise dönemlerinde, bir gencin politikaya katılması biçimindeydi. Ama bu süre içerisinde politika o dönemin gençlik liderlerini ve Parti liderlerini çok yakından tanıdım, hepsiyle dostluğum, ağabiliğim oldu. Aktif politikaya girdiğimde de önemlice bir birikimi taşıdığıma inanıyorum.

1972'de üniversiteye başladım. Önce Hukuk Fakültesi, sonra Hacettepe Üniversitesi. 12 Mart'ın çıkışındaki gençlik hareketlerinde yer aldım. Hacettepe Üniversitesi Öğrenci Derneği'nde yöneticilik, Mühendislik Fakültesi Öğrenci Derneği'nde başkanlık yaptım. İlk kurulan, Ankara'da genel öğrenci derneği olan, daha sonra Dev-Genç'e dönüşen Ankara Yüksek Öğrenci Derneği'nin (AYÖD) kurucu üyeliğini yaptım. Ama bir süre sonra, TİP'in politikası gençlik içinde çok yaygın kitlesel bir çalışmaya uygun değildi. Öncelikli olarak örgütsel yapıyı, üyeyi güçlendirme yönünde bir ağırlığı vardı. 1975'te TİP'in politikası buydu. Doğrudan doğruya Parti ilkelerinin, ilçelerinin sağlam olmasını istiyordu. Çünkü 1975'le 80 arasında zaten eski TİP mirasını örgütlemek diye bir ağırlık noktası vardı TİP'in, bu çalışma nedeniyle gençlik faaliyetlerinde değil, daha çok Parti'nin doğrudan örgütsel faaliyetleri içinde yer aldım. İlçe başkanlığı yaptım. İl Yönetim Kurulu üyeliği, kapatılmadan önce, 12 Eylül'den önce merkez organlarında yedek üyelik biçiminde, aktif çalışmalara katıldım. TİP gençlik çalışmasını yeniden organize etme kararını verdiğinde, kurulan Genç Öncü Derneği'nin Genel Başkanlığı'nı yaptım. 12 Eylül'e gelindiğinde durum buydu, ben Genç Öncü'nün Genel Başkanı'ydım ve Parti'nin merkez organlarında yer alıyordum. 12 Eylül'e Parti bölünerek girdi, ne yazık ki. Bu bölünmede ben B. Boran ve N. Sargın taraftındaydım. Bunun politik argümanlarını ayrıca konuşabiliriz. Diyebilirim ki sokağa çıkma yasağı bir gün sonra kalktı, gittim B. Boran'ın Merter'deki evine. Onunla konuşmak mümkün olmadı, ama onun başkanlığında yapılan bir toplantıda alınan bir kararı tebliğ ettiler bana. Üç kişiden söz ediyorlardı, eğer Parti merkez organları herhangi bir biçimde toptan tutuklanırsa veya bir organsız kalma durumu olursa, bu üç kişinin bizzat genel başkanın yetkisiyle TİP hareketini toplama ve yönlendirmeyle yükümlü ve yetkili olduklarını söylüyorlardı. Bu üç kişiden birisiydim, gerçi Parti organları toptan tutuklanmadığı için, bu üç kişilik kurul değil, doğal olarak diğer başkanlık kurulunun devamı olan kurul çalışmalarına devam etti, bu kurulun içinde de yer aldım. 12 Eylül'den sonra aldığım görevler kesintisiz Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin kapatılmasına kadar devam etti. Sadece genel olarak politik faaliyet değil, benim için günlük faaliyetti politika. Çünkü davalarım nedeniyle aynı zamanda firariydim. Parti'nin doğrudan örgütsel bünyesi içinde olan veya temas içinde olduğu kişi ve birimlerle Parti'nin verdiği görevler ve politik hedefleri doğrultusunda günlük, sürekli bir temasım vardı. Bu günlük faaliyetim hiç kesintiye uğramadı. Bir koşuşturma ve bir yoğunluk içinde devam etti. Parti içindeki yapılar değişti, yapılardaki kişiler değişti, ama bu değişiklikler içinde hep oldum. Hiçbir zaman merkez organının dışında kalmadım. 87'de birlik

görüşmeleri bir noktaya geldiğinde TİP ile TKP'nin teması resmen kararlaştırıldığında burda zaten konuşmuş olduğumuz için ismini söyleyebileceğim Toygun'la ilk teması, TİP'le TKP'nin ilk temasını kurdum. O tarihten sonra da, TBKP merkez organ faaliyetlerinde yer aldım. Bu, TBKP kapanana kadar sürdü. 1991 yılına kadar Parti faaliyeti dışında yaşamımı kazanmak için herhangi bir iş yapmadım. Sadece Parti faaliyeti içinde çalıştım. Tabii bu, kitaplardaki adı bunun *'profesyonel devrimcilik'* ve tarifi de şöyle: *'Yaşamını devam ettirebilmesi için Parti'nin olanak sağladığı kişi'* diye geçiyor, ama esas itibariyle böyle de olmadı. Sol bir gelenekten gelen ailem olduğu için bu faaliyetlerimi sürdürmeme olanak sağlayan aile ve yakın çevremin dayanışmasıdır. Yaşamımı devam ettirmek için çalışma sorunu ile 1991'de yüz yüze geldim. Hapislik, askerlik bitmişti. Yasal kurulan TBKP kapatılmıştı. Orda, bilgisayarla yoğun ilişkilerim vardı. Bir senelik bir okula gittim ve bilgisayar programcılığını meslek olarak seçtim. O tarihten beri bilgisayar yazılımı ile yaşamımı devam ettiriyorum. (Şimdi ÖDP üyesidir, N.B.)

OSMAN SAKALSIZ: 1947 yılında İskilip'te doğdum. Babam işçidir. Daha sonra iş aramak için Ankara'ya geldi. Beş yaşında ailemle birlikte Ankara'ya geldim. İlkokulu, 1. Erkek Sanat Enstitüsü'nü bitirdim. Mesleğim Tesviye Tornacılık. Enstitü'den sonra Akşam Tekniker Okulu'na gittim, gündüz de çalışmaya başladım. 15 yaşından itibaren sol edebiyata, sol dergilere ilgi duymaya başladım. O zaman Sosyalist Kültür Derneği vardı TİP'in yanında. Bu derneğin toplantılarına gitmeye başladım. Bana ilginç geldi. Buraya TİP'liler de geliyordu. Partili olma gereğini hissettim. Bir gün kalkıp Ankara İl Merkezi'ne gittim. 1965 Nisan ayında TİP'e tek başıma üye oldum. İlk görevim Ankara İl Gençlik Kolları'dır 1965'te, Yönetim Kurulu üyeliğidir. 66'da Merkez İlçe Yönetim Kurulu üyeliği ve sekreterliği. 67'de Ankara İl Sekreterliği, İl Yönetim Kurulu üyeliği. 69 yılında da 3. Olağanüstü Kongre'de Aybar'a karşı muhalefet meclisinde GYK üyesi oldum. 4. Büyük Kongre'de yine GYK üyesi ve MYK üyesi oldum. Sonra Parti kapatıldı. Tutuklandık. Behice Boran ve arkadaşlarımın yargılandığı o duruşmada, Boran'la birlikte 15 yıla mahkûm olduk. 73-74 genel affıyla birlikte tahliye olduk. Ondan sonra II. TİP'in hazırlık çalışmalarına katıldım. II. TİP kurulduğu zaman benim yaşım otuzu bulmuyordu, sonuçta parti kurucusu olamadım. Kurucu heyet ilk toplantısında beni hemen üyeliğe kabul etti ve MYK üyeliğine seçti. Ankara İlinin örgütlenmesinde görev verdi. 1978'e kadar Ankara İl Başkanlığı görevini yaptım 77'nin sonu 78'in başına kadar, daha sonra 78'in başında Başkanlık Kurulu üyeliğine seçildim ve İstanbul'a gelmem istendi. O ara darbe oldu. 80 darbesi geldi. 80 darbesinden sonra Parti'nin kararıyla yurtdışına çıkarıldım. O ikinci dönem, illegal dönem Başkanlık Kurulu üyesi olarak görev yaptım. Yurtdışında Boran'la birlikte dört yıl beraber yaşamak gibi bir olanağı elde etmiş oldum aynı evde. Bu da benim için çok büyük bir kazanımdır. TBKP'nin birleşme sürecinde o birleşmenin artık ilan edildiği, birleşme olacağının ilan edildiği meşhur basın toplantısından sonra Boran'ı kaybettik. Ama TBKP'nin kuruluş çalışmaları devam etti. Bu ara Kutlu-Sargın Türkiye'ye döndüler. TİP ve TKP'nin yurtdışında illegal kongreleri yapıldı. 1988'de TBKP kuruluş kongresi yapıldı. Kutlu-Sargın içerdelerdi. Parti Başkanlığına Sargın, Parti Genel Sekreterliğine Kutlu seçildi. Her ikisi de fiilen görevde olmadıkları için ben Genel Sekreter yardımcısı oldum, Mehmet Karaca

da Genel Başkan Yardımcısı oldu. 1990'da Türkiye'ye döndüm, tutuklandım ve bir müddet cezaevinde kaldım. Legal TBKP'nin kuruluş sürecine katılmadım. Çünkü TBKP'nin illegal yapılan Kongresi, Türkiye'de daha geniş bir sol partiye ihtiyaç olduğu kanaatindeydi, Kongre kararı. Türkiye'de yapılacak iş kanımca TBKP yasallaşma süreciyle Türkiye Komünist Partisi üzerindeki yasağın kaldırılması mücadelesinde daha geniş, sol partiler arasında iyi bir ilişki kurabilmekti. TBKP'nin *'Biz parti kuruyoruz'* deyip yalnızca işin bir tarafına önem veren politikası, kanımca yanlıştı. Nitekim yurtdışından dönerken yaptığım açıklamada, geniş sol partinin kuruluş hazırlık çalışmalarına katılmak için geliyorum dedim. Onun için Türkiye'de legalde olan TBKP ile bir ilişkim olmadı. BSP'nin kuruluş hazırlığına katıldım. Şimdi ÖDP üyesiyim.

ULVİ OĞUZ: 1944 yılı Haziran ayının yedisinde Zonguldak'ta bir ambar memuru çocuğu olarak Amele Birliği Hastanesi'nde doğmuşum. Sonraki yaşamımda doğduğum hastanenin adıyla hep iftihar ettim. İlkokulu Üzülmez'de, Sanat Enstitüsü Maden Bölümü'nü Zonguldak'ta bitirdim. Çocukluğum işçi mahallelerinde o evden diğerine taşınmakla geçti. Annem ev kadınıydı. Aile bütçesine katkı için komşularımızın giysilerini dikerdi. Ablam ile ben dikiş işlerinde ona yardım ederdik. Daha sonra hem annem ve hem de ablam Türkiye Komünist Partisi üyesi oldular. Yüksek okulu okumak için İstanbul'da Özel Gazetecilik ve Teknikum Yüksek Okulu'na kayıt yaptırdım. İki yıl sonra Almanya'ya işçi olarak gitmek için okuldan ayrılıp askere gittim. Askerde okumaya başladığım Akşam gazetesinde Çetin Altan'ın "Taş" köşesini okuyarak TİP'e sempati duymaya başladım. Askerlik dönüşü Zonguldak maden ocaklarında nezaretçi-teknisyen olarak bir süre çalıştım. Bu arada TİP'te oldukça aktif bir şekilde çalışıyordum. 1967 yılı sonlarında Almanya'ya gittim. İşçi dernekleri kuruluşlarında, sendikada aktif olarak görevler aldım. TKP ile tanıştım. 1968 Çekoslovakya olaylarından sonra TİP'ten ayrıldım ve 1969 yılında TKP'ye üye oldum. Üyelik başvurumu Zeki Baştımar (Yakup Demir) almıştı. 1974 yılında Merkez Komitesi'ne kooptasyon yoluyla üye seçildim. 1977 yılı Mayıs ayında Merkez Komite'nin aldığı karar uyarınca Türkiye'ye döndüm. 1981 yılı Mayıs ayının 23'ünde gözaltına alındım. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Mahkemesi'nde TKP ana davasında yargılandım. 15 yıl 9 ay 10 gün ceza aldım. Mamak Askeri Cezaevi'nde A Blok Tecritleri'ndeki dört metrekarelik hücrelerde 6 yıl yattım. 1987 yılı Mart ayında tahliye oldum. İngiltere'ye kaçtım. Orada evlendim, bir oğlum oldu ve hep birlikte 1992 yılı sonunda Türkiye'ye döndük. 2002 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne üye oldum. (SİP'in kurduğu parti, N.B.)

HALUK YURTSEVER: Küçük memur bir baba ile ev kadını bir annenin ilk çocukları olarak, babamın tapu sicil memurluğu yaptığı Bingöl'ün Kiğı ilçesinde, 4 Ağustos 1948 tarihinde doğmuşum. İlkokula Erzincan'da başladım. İlkokul, ortaokul ve liseyi babamın tayinleriyle sık sık değişen yerlerde okudum. Muş Lisesi'ni bitirdikten sonra 1966 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdim. Lise yıllarında solla tanışmış, babamın 'komünist' olduğunu söylediği öğretmen komşumuzun okuduğu 'Sosyal Adalet' ve başka bazı dergileri okumuş, o zaman daha yeni yeni uç veren sağ-sol farklılaşmasına bizden ileri sınıftakilerin beni kazanma çabaları sırasında tanık olmuş, kendimi solcu olarak görmeye başlamıştım.

Üniversiteye başladığımda, bilinç ve hatta yakınlık duyduğum politik akım bakımından sosyal demokrattım. 1968 İstanbul Üniversitesi işgaline, 6. Filo ve Vedat Demircioğlu'nun ölümünü protesto eylemleri ve izleyen tüm gençlik eylemlerine katıldım. O yıllardaki politik konumum, eylemlerin içinde, TİP ve MDD örgütlenmeleri dışında olmak biçimindedir. Deniz Gezmiş'in önderlik ettiği DÖB ile FKF ve devamı Dev-Genç'in mücadeleci eylem çizgisi bana yakın, dergilerde dile getirilen görüşleri ise uzak geliyordu. TİP'in çizgisi entelektüel açıdan doyurucu, sosyalizm vurgusu ile daha ikna edici gelmekle birlikte, bu çizgiyi eylemde pasif, örgütlenmede bürokratik buluyordum. 1970 yılında fakülteyi bitirdiğimde Marksizmin o yıllarda Türkçeye çevrilmiş temel metinlerini okumuş; insanlığın kurtuluşunun komünizmde olduğuna inanmış ve bu mücadelenin TİP'e, MDD ve uzantılarına benzemeyen, işçi sınıfı ağırlıklı, enternasyonalist, illegal ve parti biçiminde örgütlenmiş bir yapıyla yürütülebileceği görüşünü benimsemiştim.

Sonra avukatlık stajına başladım; askerlik yaptım. Bu dönemde Yeni Ortam'da yazılar yazdım. Staj sırasında TKP'nin yayımladığı Yeni Çağ dergisini ele geçirip okumaya, Bizim Radyo'yu düzenli olarak dinlemeye başlamıştım. Stajı tamamlayınca yukarıdaki tarife uyan partiyi bulmak üzere yurtdışına çıkmaya karar verdim. 1973 Temmuz başı Almanya'da çalışan bir işçinin arabasıyla önce Almanya'ya, bir ay kadar sonra esas hedefim olan İngiltere'ye gittim. İngiltere'de dil kursuna yazılıp yarım günlük bir iş bulduktan sonra, başkanlığını N. Akseymen'in yaptığı İTİB ile ilişki kurdum. Önce üyesi, birkaç ay sonra sekreteri oldum. 19 Nisan 1974'te N. Akseymen kanalıyla Hüseyin Şirvan adıyla partiye girdim. 1974 sonbaharı İTİB başkanlığına seçildim. TKP İngiltere Parti Komitesi Üyeliğine getirildim. 1975 sonbaharına kadar iki görevi sürdürdüm. Sonra, başka iki yoldaşla birlikte eğitim amacıyla Moskova'daki Lenin okuluna gönderildim. Okulu izleyen 2 aylık Azerbaycan pratiğinden sonra 1976 sonbaharında Türkiye'ye döndüm. Türkiye'deki parti çalışmasına İstanbul-Topkapı semt komitesi üyesi olarak başladım. Sonra İzmir İl Sekreterliğine getirildim. 1977 Konya Konferansı'na katıldım. 1977 başlarında sekreterliğimde Ege Yöre Komitesi'ni oluşturduk. 1978 başlarında MK üyeliğine getirildim. TKP adına görüşmeler yapmak üzere Küba Komünist Partisi'nin çağrılısı olarak Küba'ya gittim.

1978 sonlarında başgösteren İşçinin Sesi ayrışmasında, İşçinin Sesi tarafında oldum. 1979 sonlarında merkez tarafından Ege Yöre Komitesi Sekreterliğinden alındım. Bu tarihten itibaren 1973 atılımıyla yeniden kurulan TKP fiilen iki kanada, iki merkeze ayrılmıştı. Biz çalışmayı TKP-İşçinin Sesi olarak devam ettirdik. 1980 başında TKP-IS birinci konferansı toplandı. Bu konferansta Eşgüdüm Komitesi, Üst Büro üyeliğine seçildim. Türkiye sorumluluğu görevini üstlendim. 12 Eylül 1980'den 2 ay kadar sonra yurtdışına çıktım. 1984 Eylül ayına kadar sonuncusu dışındaki parti görevlerine ek olarak Fransa ve Federal Almanya parti sekreterliği görevlerini yürüttüm. 10 Eylül 1984'te TKP kuruluş toplantısında R. Yürükoğlu'nun faşizmin çözüldüğünü açıklayan konuşmasıyla başlayan tartışmalar bölünmeyle sonuçlandı.

1984-1988 yıllarında yurtdışında yayımlanan Kurtuluşun Yolu, Kurtuluşun Sesi dergileri, 1988'den sonra Türkiye'de yayımlanan Toplumsal Kurtuluş dergisi etrafında örgütlenme çabaları devam etti. 1992'de Türkiye'ye döndüm. Yayınına

önceden başlanmış olan Devrim dergisinde yazma ve çalışmaya başladım. Bu dönem Özgür Ülke gazetesinde haftada bir yazılar yazdım. 1994 ve 1995'te iki kez gözaltına alındım. Birincisinde 10, ikincisinde 1 gün tutuldum. 1996 kışı başka arkadaşlarla birlikte tek sayı yayımlanan Marksist Eleştiri'yi çıkardık.

Bugüne kadar yayınlanan kitaplarım: *Sınıf ve Parti,* Dönem Yay., Ankara, 1990 (1. baskı). Etki Yayınevi, İstanbul, Ekim 1992 (İkinci Baskı).

Süreklilik ve Kopuş içinde Marksizm ve Türkiye Solu, Etki Yayınevi, İstanbul, Ekim 1992.

Türkiye'nin Dönemeci, Emperyalizm mi? Sosyalizm mi?, Etki Yayınevi, İstanbul, Mart 1993.

Marksist Bakış Açısından Program Yöntemi, Sorun Yayınları, İstanbul, Ocak 1995.

Yazı yazdığım yayınlar: *Atılım* (İsimsiz), *Ürün* (Hasan Utku), *Savaş Yolu* (İsimsiz), *İşçinin Sesi* (Ali H. Karadağ), *Kurtuluş Yolu* (Ali H. Karadağ), *Toplumsal Kurtuluş, Kurtuluşun Sesi* (Ali H. Karadağ, T. Aras, R. Kürekçi), *Devrim.*

OYA **BAYDAR:** 1940 doğumluyum. Bir subay çocuğuyum. Bu yüzden de hiçbir okulda bir yıldan fazla okuyamadım ortaokula kadar. 1950'de İstanbul'a geldik. Notre Dame de Sion'a verildim. Zor bir öğrencilik dönemi oldu, hiç uyuşamadım yapılarıyla. Son sınıftayken bir roman yazdım. Hürriyet gazetesine götürdüm tefrikaya. Okuldan atılıyordum. Yüksek Maarif Kurulu'na verildim okuldan atılmak üzere, ama herhalde acıdılar, ben mezun olduktan sonra atılma kararım geldi. Dame de Sion mezunu genç kızlar gibi Paris'e gitmeyi hayal ediyordum. O romandan aldığım küçük parayla Paris'e gittim. Türkiyeli öğrenciler vardı. Onlar benden çok büyüktü, ben 18 yaşındaydım. Teyzemin kızının yanına gitmiştim, o çevre de sol bir çevreydi. Sosyalizme, sola ilişkin fikirler oradan kulağıma çalındı. 1958-59. Bunlar iyi bir şey, hani çocukluğunuzdan beri bir şeyler biriktiriyorsunuz, bir şeyler duyuyorsunuz, eğitiminiz buna tam ters bir eğitim. Subay çocuğu olmanın da getirdiği bir adalette eşitlik, katılmışlık da var belki. Dame De Sion'da herkes yemekliydi, ben yemeğimi sefer tasıyla götürürdüm. Çünkü onun taksidi verilemezdi. O ezilmişlik duygusu kişisel hareketle belki, iki çevreyi de görüyorsunuz; artı o Fransa'daki fikirler de kulağıma çalınınca, herhalde iyi bir şey dedim bu sosyalizm, ama daha bir şey bilmiyorum. Fransa'dan döndüm bir yıl sonra, Edebiyat Fakültesi sosyoloji bölümüne girdim. Sosyalizm, sosyoloji bağlantısıyla, bu iyi şeyler, belki sosyolojiye girersem biraz daha bunları anlayabilirim diye. Daha önce bir roman falan yazmıştım, edebiyatçı olmayı istiyordum, ama sosyolojiye girdim. Fazla imkân da yoktu bizim dönemimizde. Sinema, tiyatro okumak istiyordum aslında, senaristlik falan, fakat yoktu o zaman, sonra açıldı İletişim Fakültesi. 64'te sosyolojiden mezun olur olmaz asistan oldum.

Üniversiteye girdiğimde, Türkiye'nin çok çalkantılı bir dönemi, aynı zamanda da çok böyle birden açılma dönemi, 27 Mayıs, yeni anayasa, çeşitli fikirler tartışılmaya başlamış. Sol ilk defa konuşuluyor, tartışılabiliyor. Önce Yön hareketi. Sonra TİP kurulunca 1965'te TİP'e üye oldum. 1968'de doktora tezimi hazırladım: *Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu.* Jüri kabul ettiği halde, şimdi de öyle mi bilmiyorum, o zaman Senato'dan geçerdi tezler, jüri kabulünden sonra. Profesörler kurulunda reddedildi. Hadi bakalım bir kere daha, biraz düzenlemeyle ret ge-

rekçesi olamıyor; çünkü böyle bir durumda jüri kabul etmiş oluyor; yine biraz daha değiştirip düzeltip geliştirip bir sene sonra 69'da yeniden verdim, yeniden reddettiler. Bunda TİP'li olmamın gayet açık söylenen bir şekilde, sol bilinmenin, tanınmanın çok önemli bir etkisi vardı. O sı: :da asistanlar biraz da ağzı laf yapıyorsa falan, hemen ders vermeye başlardı. O süreç içinde öğrencilerle benim çok iyi bir ilişkim oldu. Öğrencilerin akın akın sola geldikleri dönemler. İÜEF, Sosyoloji koridorundan bir sosyalist hareket, hepsi TİP'in yandaşı olmasa da, genel olarak bir sol hareket güçlendi bölümde. Ben hep düşünce tarihi gibi dersler vermeyi tercih ettim ve ne öğrendiysem de o dersleri verirken öğrendim. Hukuk ve İktisat Fakültesi'nden öğrenciler gelirdi, görülmemiş derecede kalabalık olurdu dersler, birlikte öğreniyorduk. Konular ilgi çekiciydi, başka kimse vermiyordu onları. Oraya gelip gidenler arasında belki bir derse gelmiştir, ama Deniz Gezmiş de varmış ve benim doktora tezim ikinci defa reddedildiğinde, öğrenci hareketinin yükseliş dönemiydi. Deniz Gezmiş ve o dönem öğrenci hareketinin önde gelenleri rektörlüğü bastılar; *'mini işgal'* olarak öğrenci hareketinde geçer. Hoş bir şey, ama benim İstanbul Üniversitesi'ndeki hayatıma son verdi. Hemen ayrılmak zorunda kaldım. O zamanki eşim bursla Amerika'daydı, sosyoloji asistanıydı, kısa bir süre onun yanına gittim, altı ay falan kaldım, çok kalamadım. Dönüşte Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne girdim, asistan olarak başladım. Fakat o sırada 12 Mart geldi, tutuklandım. Ankara'da bir süre tutuklu kaldım, hüküm giydim, 74 affıyla çıktım, çıktım değil cezam ortada kalkmıştı, ara tahliyeyle çıkmıştım, o kadar uzun kalmadım.

O dönem yeni bir gazete çıkıyordu, bir boşluk dönemiydi. Kemali Ferman diye bir gazeteci sol tandanslı bir gazete çıkarmaya karar verdi. Kendisi öyle değildi, ama o dönemde boşluğu görüyordu, bizi topladı, ucuza çalışabilecek, işi benimseyecek olanları. Kendisi de iyi gazeteciydi, profesyonel gazeteciydi. *Yeni Ortam* diye bir günlük gazete çıkarmaya başladık. *Yeni Ortam*'da köşe yazarı oldum, başyazar gibi, oradaki köşe yazılarıyla hâlâ şimdi de beni tanıyanlar daha çok o döneme atıf yaparlar, referans verirler. Çünkü solda çok kalan yok, kimse yazıp çizmiyor, biraz böyle tek başına gibi bir kaleyi savunmaya çalışan. O sırada eski TİP'ten 1970'lerde Ankara'da tanıştığım ve TİP'i, şimdi buna eleştirel yaklaşıyorum, ama yeterince devrimci, yeterince sıkı parti bulmayan bir küçük grubumuz vardı Ankara'da. Önemli bir bölümü o gruptan olan arkadaşlarla, ama Mahir Çayan hareketinin de, bir çeşit hareketten kopmuş ya da hareket dağıldığı için ortada kalmış gençleriyle, Dr. Hikmet Kıvılcımlı yandaşlarının bir bölümüyle birlikte, bir çeşit sosyalist birlik, öyle bir parti kurduk: *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*. Parti yönetiminde yer aldım. Bunu, Parti'yi kuran diğer arkadaşların hak ettiğimi sandıklarından mı; yoksa *Yeni Ortam*'daki yazılarla *'popülerite'* kazanmıştım, bunun ürünlerini toplamak açısından mı, ikinci şey benim için ağır basar, herhalde ondandı. Çok bütünlük içinde değildim, bir kere Dr. Kıvılcım'ın düşüncesine kesin karşıydım. Parti 74'te kuruldu. Kahramanca çalıştık, hep militanca çalışılırdı bizim dönemde, her şeyini verirsin, hayatını mayatını hiçbir şeyin kalmaz. 74'lerde TKP'nin Türkiye'de bir atağı oldu. *Atılım dönemi*. (TSİP ve TKP süreci metin içindedir, N.B.)

GÖNÜL DİNÇER: 1965 yılında, şimdiki Boğaziçi, o zaman Robert Kolej'di, onun yüksek kısmından Elektrik Yüksek Mühendisi olarak master derecesiyle mezun oldum. Paralı bir okuldu. Ailem o kadar varlıklı değildi. Memur ailesi. Makina Kimya'dan burslu okudum. Mecburi hizmetle, Ankara'da Makina Kimya'nın fabrikasında Elektrik Mühendisi olarak 1965 yılında işbaşı yaptım. Ankara'nın çok hareketli, 1. TİP dönemi, TİP'in mitinglerine önce kendi kendime gittim. TİP'li insanlarla tanıştım, merkezlerine gittim, derken aklıma yattı TİP üyesi oldum. Çünkü daha önceden sol tandanslı okuduğum kitaplar, önce varoluşçu, giderek sola, 68 olaylarının daha sonra popüler yapacağı kimi yazarların başlangıçlarını okumak gibi şanslarımız olmuştu. İngilizceden de olsa şuradan buradan, mesela August Bebel'in *'Kadın ve Sosyalizm'*ini okumuştum, daha TİP'e bile üye olmadan önce. Özellikle kadın sorunu kafamı kurcalıyordu. Ondan sonra Engels'in *'Ailenin, Özel Mülkiyetin Kökeni'*ni okumuştum. Daha çok da biraz kadın sorunlarına yaklaşımı belki solun, cazip geldi. İkincisi de, fabrikada çalışıyordum. İşçilerin sorunlarını görüyor, gözlüyordum. Bütün söylediklerimle, yaşamımdaki gördüklerim birbirine çakıştı. Anadolu'da gezmişliğimiz vardı. Yoksulluğa çocukluğumdan beri tepkim vardı. Beni TİP'e çekti. TİP'e Ankara'da üye oldum. Sonra Orhan Taylan'la evlendim, onu da TİP çevresinde tanıdım. İstanbul'a tayin olduk. Beşiktaş İlçesi'ne üye oldum. İstanbul'a naklettiğimde mecburi hizmetim bitmemişti. İlişkimi kestim ve parayı geri ödemeye karar verdim. Çünkü fazla sevimli bir iş değildi yaptığım. Bana hiçbir yanıyla zevk vermiyordu. Kompütürcülük işine girdim. O zaman daha yeniydi Türkiye'de. Bir Amerikan firmasında işe başladım. Orada meslek içi eğitimi gördüm. Kompütürcülük, üniversitede o zaman eğitim olarak verilmiyordu. Elektrik mühendisi olmak avantaj sağlıyordu. Çünkü o zamanki kompütürler bugünkü gibi değil veya tekniğini, hardware'i bilmek gerekirdi. Sonra IBM'ye sistem mühendisi olarak girdim. IBM'de Aydın Meriç de kompütür bölümünde çalışıyordu. Onu okuldan da tanırım. Benden bir sınıf büyüktür. O makine mühendisiydi. Bu arada ben TİP'liydim. Aydın askerden yeni dönüp oraya girmişti. O da bir arayış içinde idi. Beşiktaş İlçesi'nde o da çalışmaya başladı, onu üye yapan benim. Derken sendika kurduk. *'Bil-İş Sendikası'*. IBM içinde de, dünyada da ilk sendikaydı Bil-İş. Solcu kompütürcüler olarak grev kararı falan aldık. O sırada IBM Gümüşsuyu'ndaydı. Tam o sırada öğrenci olayları, Teknik Üniversite'den öğrenciler geldi bizi kutlamaya, *'o o o'* falan diye. O zaman için grev kararı almak solcu bir tavır oluyordu. Gerçi, herkes solcu molcu değildi. Amerikalı müdüre kızan, bir haksızlığa uğrayan, tam bir sendikal hareketti. Derken, Amerikalı patron iyi örgütlendi. Bizi yönetimden uzaklaştırdı. Başkalarının eline geçti.

12 Mart geldiğinde Beşiktaş İlçe Sekreteri idim. Aktif çalışıyordum. İşten çıkıyordum akşamları, her akşam TİP'e giderdik. Bildiriye çıkardık, afişe çıkardık. Grev çadırlarına gider, konuşurduk. Levent bölgesi, sanayi bölgesi idi. İşçi örgütlenmesine çalışıyorduk. Derken *'Dev-Genç'* olayı patladı. Elrom'u kaçıranlar, ilçede de İlkay'lar falan. 12 Mart'tan sonra, o yüzden aldılar bizi. Birkaç sorgulandık. Tam da İlkay'lar yakalanmıştı. Orda bizim o grupla ilişkimiz yoktu. Biz TİP'te kalan, TİP'li çizgiyi sürdürdük sonuna kadar, ne de olsa aynı ilçedendik. Bizi de sorguladılar, üç beş gün kaldık, çıktık biz. TİP kapandı. Resmen, biz polisi bekle-

dik, ilçe başkanı ile birlikte. Mühürlediler. Bizi dışarı çıkardılar. Sonra onun merasimini de yaptık, çıktık. Darmadağın oldu tabii TİP. Böyle bir şeye hazırlıklı değildi. Yanı kapatıldıktan sonra ne yapacağız, ne yapabiliriz, diye bir fikir yürütebilmiş değildik. Hazırlıksızdı yani, TİP genel olarak hazırlıksızdı. Şubeler düzeyinde tutuklama olmadı. Üç beş günlük, o da herkes değil. Beşiktaş İlçe Başkanı'nı gözaltına bile almadılar. İyi kötü, ev adreslerimizi biliyorduk, irtibatlarımızı kopartmamaya çalıştık. 12 Mart öncesi, biliyorsunuz TİP'te ayrışmalar başlamıştı. En son kalanlar EMEK Hareketi idi. Biz de belli bir örgütlülük içinde olduğumuzdan değil, TİP'te kalmakta ısrar ettik. TİP'i yaşatmak, yeniden eski çizgide güçlendirmek iddiasında olan insanlar olarak Emekçi sayıldık. TİP'in en son kalanlarının çıkardığı Emek dergisi nedeniyle. Kimi 'Perinçekçi' oldu, kimisi 'Dev-Genççi', bütün fraksiyonlara dağılım oldu. Kalanlara da 'Emekçi' dendi. Aybarcılar da ayrıldı, ayrı bir başı çektiler. Son Kongre'den kalan yönetimde Behice Hanım vardı. Son kalan ekip TİP'te kalanların hepsine birden *'Emek'* dendi. (TKP süreci metin içindedir, N.B.)

VEYSİ SARISÖZEN: Doğum tarihim, 1944 resmi kâğıda göre Temmuz ayında, ama ben 13 Aralık 1944 yılında Antakya'da doğdum. Annem İngilizce öğretmeni, Kemalist dönemin ender okuyan kadınlarından biridir. Amerikan Koleji'nde okumuştur. Babam Dil Tarih Coğrafya'dan Tarih öğretmeni. Böyle bir aileden meydana geldim. Antakya tabii Türkiye'nin en enteresan illerinden bir tanesidir. Uzun yıllar Fransız işgali altında kaldı. Bu ilde pek çok insan bir yandan sömürgeci bir zulmün altında olmakla birlikte, aynı zamanda Fransız işçi sınıfının ve onun Komünist Hareketi'nin de etkilerini taşımıştır. Dolayısıyla Antakya'da pek çok Komünist insan yetişmiştir. Lise birinci sınıftan itibaren, farkına bile varmadığım halde, pek çok eski TKP üyesi ile bir arada oluyordum. Bunlardan biri Yalçın abi örneğin 70'li yıllarda faşistler tarafından evinin bahçesine asıldı. Bir diğeri Sırrı Hocaoğlu'dur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Senatörü'dür. O da eski bir komünist. Hareket'e şu ya da bu şekilde karışmış. Buna benzer pek çok insan, Süleyman Okay şair, yeni öldü. Abidin Özkan, yine bir avukat, eski TKP'nin sanıyorum *Yeryüzü* dergisinin sorumlu müdürüydü. Bu insanlar bizimle konuşur, kitaplar verirlerdi çocukken. Bilmiyordum Türkiye Komünist Partisi'nin üyesi olduklarını, ama öyle bir hayat diyalektiği var ki, çocukken Türkiye Komünist Partili bazı insanlarla konuşmuş olup sonradan Türkiye Komünist Partisi'ne girmek ilginç bir rastlantıdır.

Üniversitedeki bölüm o zaman Türkoloji'ydi. O sıralar Gençlik Kolu üyesi oluyorduk, doğrudan doğruya TİP üyesi olamıyorduk. Uzun yıllar Zeytinburnu'nda bir gecekonduda yaşadım. Hep işçi arkadaşlar vardı bizim ilçemizde. Fil Cemal, Cemal Güner eski felsefe öğretmeni, o da sanıyorum TKP çevresindendi. Bir de ben vardım, yani aydın diyebileceğimiz insan. Biz orda Türkiye İşçi Partisi'nde çalıştık ve seçimlere katıldık. Daha sonra o Parti'de ben İlçe Sekreteri oldum, ana kademede. Ondan sonra 1965 yılında Fikir Kurultayı Federasyonu kurulması esnasında benim de burada çalışmam istendi, o işlere girdik. 67 yılında İstanbul'da Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) İstanbul Sekreterliğini oluşturduk. İstanbul Sekreteri oldum ve Türkiye İşçi Partisi'nin bütün kongrelerine katıldım delege olarak. 1968'den sonra Parti'de bu Çekoslovakya sorunu nedeniyle çıkan tartış-

mada Aybar'a itiraz ettim, anti-Sovyetik görüşlerini benimsemedim. Diğer arkadaşlarla birlikte Aybar'a karşı harekete geçtik. Parti'deki ayrılığı hesaba katarak Fikir Kulüpleri Federasyonu'ndan, çeşitli örgütteki görevlerimizden ayrıldık ve daha sonra 12 Mart davalarında ortaya çıkarılan *Çekirdek* denilen bir organizasyon meydana getirdik. Bunun içinde bildiğiniz pek çok insan vardır. Harun Karadeniz'den Osman Saffet Aralot'a, Masis Kürkçügil'den Necmi Demir'e kadar. Hep birlikte birtakım çalışmalar yaptık. Sonra bizim kendi aramızda bir bölünme oldu ve biz bir *Partizan* dergisi çıkarttık. O andan itibaren *'Partizan Grubu'* kuruldu. Bu grup o dönemdeki gençlik hareketinden farklı olarak daha çok işçi sınıfı içinde çalışmayı hedefleyen bir gruptu. Fabrikalarda çalışıyorduk işçi arkadaşlarla birlikte. Nerede bir grev, nerede bir işgal varsa onun içindeydik. O dönemde *Partizan* dergisi, ona bağlı olarak Sungurlar fabrikasının *Gerçek* gazetesi, *Güntern Gerçek, Gıslaved-Derby Gerçek, Tekel Gerçek* gibi bir dizi gazeteler çıkarttık ve amacımız Türkiye çapında bir işçi gazetesi yaratmaktı. Zaten Gerçek gazetesinden de anlayacağınız gibi bu *Pravda* demek oluyorsa, bizim demek ki o dönemlerde böyle hafif eğilimimiz var TKP'ye doğru giden. Ama bu, tam bilinçli değil. *Partizan Grubu* pek çok örgütün içinde kadrolara sahip bir gruptu. DİSK'in içinde, Maden-İş Sendikası ve çeşitli sendikalarda, Birlik Partisi, hatta Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinde insanlarımız vardı bizim ve biz 12 Mart'ın eşiğinde bu durumdaydık; 12 Mart geldiği zaman oturduk, düşündük: *Ne yapmak lazım?* Biz yeraltı faaliyeti yapmaya karar verdik ve biz orada ciddi bir örgüt kurduk; bu, illegal bir örgüttü. Ama biz bunu açığa vurmuyorduk. Bu örgütün adı *Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği* idi. Bu örgütün içinde yönetici kadro olarak Nabi Yağcı, ben, Sıtkı Coşkun, Şeref Yıldız gibi arkadaşlar vardı. 12 Mart boyunca illegal faaliyet yürüttü ve bir dizi yerde, özellikle gençlik hareketi içinde örgütlendi. İGD öncesi, İGD'ye temel hazırlayan bütün hazırlığı Partizan Grubu yapmıştı.

1974 yılının Mart ayında yurtdışına, TKP ile bağlantı kurmak üzere çıktım; bağlantıyı kurdum ve Parti üyesi oldum. MK'ye aldılar beni, 13 Aralık 1979'da doğum günümde Aram Pehlivanyan öldü ve PB'ye Nisan 1980'de alındım. Yerine geçtiğim adam benim doğum günümde öldü. Öyle bir dramatik tarafı vardır işin. Severdim Aram Pehlivanyan'ı, esaslı bir adamcağızdı. Herkes beni 1974'ten beri PB'de sanır. PB üyeliğim TBKP'nin kurulmasına, yurtdışındaki Kongre'ye kadar sürdü. Zaten anlaşamıyordum Nabi ve diğer arkadaşlarla, o yüzden girmeyeceğimi söylemiştim. *'Ne MK'ye girecem, ne PB'ye'* dedim. Legalde kurulan TBKP'nin üyesi de olmadım. 1992 yılında, 141-142. maddeler kalkınca Türkiye'ye geldim. SBP ve BSP üyesi oldum; BSP'nin Başkanlık Kurulu'nda çalıştım. ÖDP'nin kuruluş çalışmalarına katıldım. Şimdi ÖDP Parti Meclisi üyesiyim. (Sonra ÖDP'den ayrılan Kurtuluş grubu ile birlikte SDP içinde yer aldı, N.B.)

ADİL DEMİRCİ: 1949, Gaziantep doğumluyum. İlk ve orta öğrenimimi orada tamamladım. Daha sonra üniversite öğrenimi için 1967 yılında İstanbul'a geldim. Sosyalizme yönelişim nasıl oldu? Orta öğrenimimde geçen yıllarım, Türkiye'nin oldukça hareketli, renkli yıllarına denk düşer. İlkokulu bitirdiğimde 27 Mayıs olmuştu, liseyi bitirdiğim de ise Meclis'te TİP'in 15 milletvekili vardı. Önceki yıllarla kıyaslanamayacak ölçülerde özgür ve dinamik bir tartışma dönemiydi o dönem. Genel olarak sosyalizmden etkilenişim, bu zengin, oldukça geniş tartışma

ortamında gelişti. Lise yılları, daha doğrusu ortaokulu bitirip liseye başladığım yıllarda, TİP'in adı ve söyleyişleri etrafında dönen tartışmalar, toplumsal ve siyasal sorunların 'sosyalizm' bağlamında tartışılmasını beraberinde getirmişti. Tartışma ortamı oldukça dinamik ve özgür sayılabilirdi, ancak bende müthiş merak uyandırmasına rağmen belki çok genç olduğum, belki de tartışmalar henüz *'yeterli düzey ve yoğunluğa'* erişmediği için 'sosyalizmi' bir sözcük ve ötesinde bir kavram olarak tanıyıp anlamam çok kolay olmamıştı. Sözünü ettiğim yıllar 1963-64 yıllarıdır, zihnimde o yıllara ilişkin kalıntıların tozlarını silktiğimde sosyalizmin veya komünizmin kendi içinden gelen tanımlarından çok *'antisi'* ile tanıştığımı hatırlamaktayım. Bunda, toplumdaki egemen düşüncelerin koşullanmalar kadar metropollerden oldukça uzak bir taşra kentinin kısıtlı ve sınırlı entelektüel yaşamının da payı olsa gerek. Yani en ilkel ve kaba biçimleriyle etrafınızda yaygın bir antikomünizm yapılıyorsa, bu kişisel öğrenme sürecinin başladığı noktayı da ister istemez belirlemektedir; düşünün ki bir adım ötesinde *'sosyal adalet', 'işçi hakları'* falan gibi sözcükleri kullanmak bile tek başına o yıllarda insanların *'komünist olarak'* nitelenmesine ve hatta yargılanıp mahkûm edilmesine yetiyordu. Tabii ki bir şeyin mefhumu muhalifi de insana çok şey anlatabiliyor. Çevremde, toplumun hemen her yerinde son derece yaygın bir antikomünizm ile karşılaştığında, her kavram veya olgu gibi o da kendi karşıtından ters yüz edilmiş halde olsa bile bir şeyler taşıyor demektir. Dolayısıyla içereni değil içerileni, yani komünizmin ne olduğunu, sosyalizmin ne olduğunu karşıtından daha çok merak ediyordum. Bu ilginç öğrenme süreci çok fazla sürmedi. Tabii, önceki yıllardan, dönemlerden farklı olarak o dönemde, kafalarda oluşan sorulara doğrudan yanıt bulabileceğin kaynaklara, bazı açık kapılara ulaşılmasının artık olanaklı olmasıydı. O dönem için sayıca ve nitelikçe gittikçe artmakta olan kitap, dergi vb. yayınlardan söz ediyorum. İşte böyle bir etkileşim ortamında, çevremde yapılan sohbetleri izleyerek, yer yer bulduğum kitap, dergi vb. yayınları okuyarak sosyalizmin ne olduğunu öğrenmeye çalıştım kişisel olarak. O dönemi tanımlarken en belirleyici etken, Türkiye İşçi Partisi'nden dönüp dönüp yeniden söz etmek gerekir.

TİP, 1961 yılından itibaren Türkiye'nin politik hayatında yer almaya başlamıştı. 1963 yılında yanılmıyorsam, mahalli seçimlere girmiş ve dikkati çeker bir başarı göstermişti. Bu da ister istemez sosyalizm ve Türkiye İşçi Partisi üzerindeki tartışmaları yoğunlaştırmış, bu parti toplumdaki bütün muhalif nabzı tutmaya başlamıştı. 1965 yılı Milletvekili seçimlerinde bu partinin sağladığı büyük başarı, ülkede büyük bir dalgalanma yaratmıştı. Toplumun hemen her kesiminde Türkiye İşçi Partisi merak uyandırıyordu. Görüşleri, yandaşları ve karşıtları tarafından çok yoğun bir şekilde tartışılıyordu. TİP kitlesel bir Parti olduğu için, Gaziantep de Türkiye İşçi Partisi'nin çok güçlü olduğu yerlerden bir tanesiydi. Güçlü bir il örgütlenmesi vardı. Onun da gerisinde bu kentte geçmiş yıllara, gerilere kadar uzanan bir Türkiye Komünist Partisi geleneği olduğunu daha sonraki yıllarda çeşitli vesilelerle öğrenmiştim. Tabii komünistlerin il örgütlenmesi var mıydı, nasıldı, bunu tam bilemiyorum. Ama 30'lu, 40'lı yıllarda Komünist Partisi ile bağlantılı birtakım insanlardan söz edildiğini, hatta bazı soruşturmalar yaşandığını öğrendim. Örneğin NATO'ya girdikten sonra NATO'nun protesto edildiği ender illerden bir tanesi de Gaziantep'tir. Yanlış hatırlamıyorsam 1951 ya da 52 yılında,

NATO bayrağı direkten indirilmiştir. Keza 1946 Şefik Hüsnü'nün kurmuş olduğu Parti'nin Gaziantep'te il örgütlenmesi vardır. Parti ile ilgili soruşturma ve tutuklamalar burada da yapılmıştır. Böyle bir geçmişin de payı olsa gerek, Gaziantep'te Türkiye İşçi Partisi'nin oldukça güçlü bir örgüt yapısına sahip olmasında... TİP'in varlığı kişisel olarak Sosyalizm ile hem siyasal ve hem de örgütsel açıdan ilişki kurmak için her türlü koşul vardı. Politik olarak en fazla beni etkileyen şey Türkiye İşçi Partisi'dir. 1965 seçimlerinde TİP'in çok açık olarak yandaşı idim. Yanlış hatırlamıyorsam lise ikinci sınıftaydım, TİP'in Gaziantep'teki seçim çalışmalarına, etkinliklerine katılıyordum. Örneğin, benim için hâlâ olağanüstü bir olaydır. İlk kez seçimle ilgili toplantıya katıldım ve orada M. A. Aybar, Ç. Altan, S. Aren, B. Boran ve öteki parti liderlerini görme ve dinleme fırsatım oldu. Son derece de güzel ve etkileyici bir toplantıydı o. Gece bir açık hava sinemasında yapılan bir toplantıydı. Müthiş kalabalıktı. Özellikle o toplantıda Ç. Altan'ın kürsü hâkimiyetine ve bir konuşma ustası olarak gerçekten insanların üstünde bıraktığı etkiye hayran kalmıştım. 1965'te kendimi TİP'li sayıyordum, ama üye değildim, üye olamıyordum henüz. Ama çok geçmedi, 1966 yılında, Türkiye İşçi Partisi'ne üye oldum. Gaziantep örgütünde çalıştım. 1966 yılında Malatya'da yapılan Genel Kongresi'ne katıldım. Bir taraftan H. Kıvılcımlı (ki yanlış hatırlamıyorsam kendisi izleyici olarak Kongre'ye de gelmişti) ve bir taraftan da M. Belli muhalefeti, (kendisi yoktu, ama başını çektiği Milli Demokratik Devrim hareketinin Genel Kurul delegeleri arasında temsilcileri bulunuyordu) o Kongre'de açıkça kendini göstermişti. Bir anda, TİP ile organik ilişkilere girmemle birlikte, Türkiye İşçi Partisi içerisinde bir 'Sosyalist Devrim mi? Milli Demokratik Devrim mi?' tartışmasının içerisinde kendimi buluverdim. O dönemden bahsederken *Yön* dergisine de değinmeden geçemeyeceğim. 1963 veya 64 yılından itibaren düzenli olarak Yön dergisinin okurları arasındaydım. Yön okurluğu neredeyse kapanıncaya kadar sürdü. İlk başlarda bir düşünce platformu gibiydi. Daha sonraları yolları ayrılan pek çok yazar, düşünür bu derginin yazarları arasındaydı. Her ne kadar özgün siyasal çizgisini daha sonra eleştirmiş ve onun tersi çizgilerde bulunmuşsak da o dönem (kanımca TİP'in solda ciddi bir çekim merkezi olarak ortaya çıktığı 1965-1966 yıllarına kadar) sol siyasal bilincin oluşmasında, solun etkili bir siyasal çizgi olarak ortaya çıkmasında son derece olumlu katkısı olmuştur, diye düşünüyorum. Ama çok geçmeden TİP ile organik ilişkiye geçince, tabii Yön dergisinin her ne kadar izleyicisi, okuru olmaya devam ettimse de, artık siyasal anlamda ona muhalif bir konumdaydım; çünkü TİP bir çizgi olarak Yön dergisinin karşısındaydı ve aralarında şiddetli bir tartışma yaşanmaya başlamıştı.

Bu süreçlerden geçerken, 1967 yılında Hukuk Fakültesi'ni kazanarak İstanbul'a geldim. O tarihlerde genel anlamda solda olmaktan çok solun neresinde ya da hangi çizgisinde bulunduğun daha çok sorgulanıyordu artık. Benim için sol içerisindeki tartışmalarda bir çizgi seçimi, bir yan seçimi çok mesele değildi. Ben seçimimi yapmıştım, TİP'liydim. İstanbul'a gelince de TİP'de çalışmaya başladım. Ama daha çok da Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda çalışıyordum. N. Yağcı, bizim okulun, yani Hukukçular Fikir Kulübü'nün başkanı idi, V. Sarısözen de Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) İstanbul İl Sekreteri. Bu arkadaşlarla hem TİP'te hem FKF'de birlikte çalışıyorduk. Önce TİP'in Fatih ve daha sonra Eminönü ilçe-

lerinde çalışmaya başladım. Sonra Parti içerisindeki, Sosyalist Devrim ve Milli Demokratik Devrim tartışması derinleşti; bu ayrılığın daha pek çok yan ya da alt versiyonları ortaya çıktı ve bu durum TİP'i ciddi olarak bölünme sürecine doğru sürüklemeye başladı. Bölünme Fikir Kulüpleri Federasyonu'na da yansıdı. Sanıyorum 68 yılındaki Kongre'de Fikir Kulüpleri'nin merkezi Milli Demokratik Devrim tezini savunan kesimin eline geçti. Ama İstanbul Sekreterliği uzun bir dönem, MDD tezlerine ve Ankara merkeze karşı direndi. 68 sonlarına veya 69 ortalarına kadar böyle bir süreç yaşandı. FKF İstanbul örgütü içerisinde bu çizgiye karşı yoğun bir siyasal muhalefet geliştirmeye başladık. İstanbul Sekreterliği'nden V. Sarısözen ayrıldı, yerine S. Coşkun İstanbul Sekreteri oldu. O dönemde bir bütün olarak MDD tezine karşı, geniş kapsamlı bir kuramsal çalışma da yapıldı. O zaman çok emek verilen, hayli kalın belgesel bir çalışmaydı. Burada, neden MDD tezine karşı çıkıldığı anlatılıyordu. Bu, oldukça ilginç bir çalışmaydı; bu çalışma içinde yer alan bazı kişilerle daha sonra yollarımız ayrılmıştı, ama hepimizin siyasal ve ideolojik evriminde çok dönemeç oluşturmuştu bu belge ve belgenin hazırlanma sürecindeki yoğun araştırmalar. Fakat o belge, TİP'in, o zaman için savunmuş olduğu *Sosyalist Devrim* tezi ile birebir çakışan bir metin değildir. TİP'in MDD'ye yönelik eleştirilerinden bazı farklı düşünceler de vardır. MDD tezine karşı olmak anlamında aynı konsept içerisindedir, ancak ayrıntıda MDD tezinin ya da görüşünün eleştirisinde, TİP'in Genel Merkez çıkışlı görüşleriyle, *Sosyalist Devrim* kuramıyla da birebir çakışmaz. O dönemin çok tartışılan sorunlarında, Türkiye'nin egemen üretim ilişkileri, işçi sınıfının konumu, köylülük, bağlaşıklık, devrim sürecinin gelişimi gibi sorunlarda esas itibariyle MDD'nin tezlerine karşı kendi noktamızdan yanıt ve çözümler getirmeye çalışmıştık. Bugün okunacak olsa, kuramsal yanıyla yetersiz, olguları değerlendirmede yanlışlarla dolu ve eklektik bir metin olarak çok dikkati çekmeyebilir, ama bir avuç genç gerçekten adeta akademik disiplin içinde çalışarak bu metni oluşturmuşlardı. Yukarıda değindiğim gibi, amaç MDD'ye karşı kuramsal bir çerçeve oluşturmaktı, ama TİP'in görüşleriyle de kendimizi pek özdeşleştiremiyorduk. O yanla da aramıza bazı farklılıklar koyuyorduk. MDD tezini, sınıf gerçeğini dikkate almamakla ne ölçülerde eleştiriyorsak, o dönem M. Ali Aybar'ın başında olduğu TİP yönetimi de işçi sınıfına öncülük etmekte o ölçüde yetersiz görüyor, yeteri kadar mücadeleci olmadığını düşünüyorduk. Ancak FKF İstanbul Sekreterliği etrafında oluşan ve MDD hareketine karşı olma noktasında bir araya gelen, düşüncelerini bir metinle kamuoyuna açıklayan o çevre de bir süre sonra ayrıştı.

Sosyalist çizgi içerisinde oldukça kaotik bir döneme girilmişti. MDD muhalefeti, özellikle gençlik kesiminde büyük bir güç haline gelirken, bir taraftan da Yön hareketi başka birtakım siyasi mecralara doğru gelişmeye başlamıştı. Bu, hissediliyor, görülüyordu o zaman. Bir taraftan da Aybar, TİP'te farklı bir çizgi geliştirmeye başlamıştı. Buna *'Güler Yüzlü Sosyalizm'* veya *'İnsancıl Sosyalizm'* adını veriyordu. Bugünkü bakış açısından belki bunlar daha farklı değerlendirilebilir, ama o günkü yaklaşımımız bunların, bu değerlendirmelerin, bu tespitlerin ya da böyle bir sosyalist çizginin çok doğru olmadığı, isabetli olmadığı yönündeydi. Tabii arkasından gelen 1968'de dünyada yaşanan büyük gençlik olayları, Çekoslovakya'daki gelişmeler, bunun sola ve TİP'e yansımaları, demin söylediğim o kaotik

ortamı daha da derinleştirdi ve bizleri yeni birtakım arayışlara yöneltti. Aybar bu müdahaleyi eleştirirken, müdahaleye karşı çıkarken bir taraftan da o sosyalist devrim çizgisini savunanların içerisinde, Aybar'a karşı, bu müdahalenin doğru ve yerinde olduğuna ilişkin bir değerlendirme de ortaya çıktı. MDD çizgisinin tam olarak Çekoslovakya olaylarına karşı nasıl yaklaştığını şu anda hatırlayamıyorum. Belki de bakmak gerekli. Ama sonuç olarak biz, Çekoslovakya'daki o müdahalenin karşısında yer almadık. Hatta Aybar'ın bu müdahaleyi eleştirmesi bizi rahatsız etti. Nitekim sonra, sadece Çekoslovakya olayı değil tabii, Aybar'ın izlemek istediği çizginin bütünü, TİP içinde Behice Boran ve arkadaşlarının oluşturduğu bir başka muhalefetin ortaya çıkmasına yol açtı. 1968'den sonra arka arkaya yapılan üç Kongre sonunda, Aybar parti yönetimini Behice Boran ve arkadaşlarına bırakmak durumunda kaldı.

Biz, yani ağırlıklı olarak TİP'in Eminönü İlçesi'nde bulunan bir grup arkadaş, ki bu, demin söylediğim gibi FKF'de MDD çizgisini savunanların, bu örgüte egemen olmalarına karşı, onlara muhalefet noktasında bir araya gelmiş olan bir çevreyle bir süre birlikte olmuştuk. Başlangıçta bu, bir grup hareketi gibi ortaya çıkmıştı. Ancak kendi içerisinde bir organizasyonu, bir örgütlenmesi, bir hiyerarşisi olduğunu hatırlamıyorum ya da öyle bir yapının oluşmasına yetecek kadar sürmedi, sadece MDD'ye karşı olmak gibi ortak bir payda içinde hareket edildi. Bu gelişmeye karşı çıkan insanlardan oluşan bir grup. Bunların içerisinde örneğin, Harun Karadeniz de vardı. Daha sonra o çevrede de bir ayrışma yaşandı. Biz, Eminönü İlçesi'nde bulunan arkadaşlar kendi başımıza ayrı bir çizgi oluşturmaya, geliştirmeye başladık. Eminönü İlçesi, TİP'in İstanbul örgütleri içerisinde oldukça dinamik örgüttü. Yanılmıyorsam M. Belge, M. Sencer ve O. Baydar, ilçeye gelir gider ve seminerlere katılırlardı. Sosyalist çizgide bunlar yaşanırken, ülkede de birtakım gelişmeler oluyordu. Bu fikir tartışmalarının içerisinde, Türkiye'nin nasıl bir ülke olduğunu anlamaya çalışıyorduk. Kapitalist bir ülke midir? Prekapitalist ülke midir? Feodal mıdır? Kırsal kesimdeki ilişkiler nasıldır?... Biz bunları tartışırken sağda silahlı örgütlü gruplar ortaya çıktı. Silahlı bir şekilde örgütlenerek solun, sosyalistlerin üzerine gitmeye, saldırmaya başladılar. Bunun kuşkusuz daha öncesi vardır. *Komünizmle Mücadele Dernekleri*, bu derneklerin içinde oluşturulan birtakım saldırgan grupların TİP'in toplantılarını basmaları, olay çıkartmaları, bunlar zaten yaşanıyordu; ama 1968'lerden sonra başka bir görünüm kazandı bu saldırılar. Bunun teorisi o zamanlar iktidarda bulunan kişiler tarafından yapılmıştı: *'İti ite kırdırma'* denmişti bunun adına. Kanlı olaylar yaşanmaya başlandı. 12 Mart'a giden yola girilmişti ve faşizmin ayak sesleri geliyordu. Ülkedeki bu politik gelişmeler, soldaki siyasi odaklar tarafından farklı şekilde değerlendiriliyordu. Bu gelişmelerin Türkiye için taşıdığı tehlikelere işaret eden ve ona göre bir siyasal tavır almak gerekir, diyenler vardı bir tarafta; bir tarafta da zinde güçlerin müdahalesi ile Türkiye'de bir devrim yapmayı düşünenler vardı. MDD tezinin siyasal anlamı, zinde güçlere dayalı bir devrim beklentisi içinde olanların hareketlenmesiyle daha iyi anlaşıldı. Bu durum soldaki ayrışmayı iyice derinleştirdiği gibi, ona yeni ayrılıklar da ekledi. Deniz Gezmişlerin örgütlenmeleri, eyleme geçmeleri; 8 Mart Muhtırası ve Mahir Çayanların yaptığı eylemler; bu eylemlere kaynaklık eden tez ve düşünceler, solda o gün için yaşananları göstermesi kadar, da-

ha sonra Türkiye Marksist Solu'nda günümüze kadar uzanan tartışmaların, bölünmelerin, geri dönüşsüz yol ayrımların temelini de atmış oluyordu.

1968'lerden itibaren tartışmanın içerisinde 'işçi sınıfının rolü nedir?' diyen, sonuç itibariyle sosyalizm eğer bir işçi sınıfı ideolojisi ise; o zamanki tanımlamamız böyle idi, kitaplar böyle anlatıyordu, biz de böyle söylüyorduk. Türkiye'de gerçekten politik ve sosyal bir güç olarak işçi sınıfı var mıdır, yok mudur? (Bugün çok abes gelse de, çok anlamsız gelse de) Tartışmaların çok odak noktasında olan bir konuydu bu. Biz, tabii ki sosyalizmin bir ideoloji olarak işçi sınıfına dayanması gerektiğini, sosyalizmin ancak işçi sınıfı öncülüğünde kurulabileceğini düşündüğümüz için, kendi pratiğimizi ona göre ayarlıyorduk. Ne yapıyorduk? 68'lerden itibaren çok sistematik olarak biz işçilerle, sendikalarla bağ kurmaya çalıştık. Gönüllü olarak sendikalarda çalışmaya başladık. Gönüllü olarak işçi semtlerinde çalışmaya başladık. Gönüllü olarak eylem yapan işçilerin, ki o zaman da sendika seçme özgürlüğünden kaynaklanan, başını DİSK'in çekmiş olduğu çok büyük işçi eylemleri yaşanıyordu, ki bunun o dönemdeki en büyük halkası 15-16 Hazirandı ve biz de teorik olarak yakaladığımız bu doğruyu pratikte sınamaya, pratiğe dönüştürmeye çalışıyorduk. Yaklaşımımızdaki doğruluk büyük ölçüde 15-16 Haziranla da kanıtlanmış oldu. Bizim ideolojik çizgimizde ve daha sonra sosyalist çizgideki gelişmemizde bu tercihimizin de çok büyük rolü oldu. Yani işçi sınıfının Türkiye'de güvenilebilecek, dayanabilecek bir sosyal ve siyasal güç olarak, işçi sınıfının olduğu tezi, bizim hareket alanımızı belirliyordu ve pek çok doğruyu yakalamamıza da yardımcı oldu. 15-16 Haziranda da biz, Eminönü ilçesindeki arkadaşlarla birlikte çok aktif olarak yer aldık. Bütün İstanbul, hemen hemen her kesimde bizim arkadaşlar bu eylemin içerisinde yer aldı. Bazı bölgelerde de yönlendirici konumunda oldular. Bizim açımızdan çok önemli bir deneyim birikim sağladı. Daha sonra da o birikimin üzerine bir şeyler inşa etmeye başladık.

12 Mart muhtırası verildikten bir süre sonra bazı arkadaşlarımız aranmaya başlandı. Bazı arkadaşlarımızın da yargılandığı davalar açıldı. Bu, Türkiye Komünist Partisi davasıdır. Sabahattin Eyüboğluların, Azra Erhatların yargılandığı bir davadır. Bir süre de tutuklanmışlardır. Ayrıca FKF örgütlenmesi ile ilgili bir dava daha açılmıştı, davanın şu anda adını hatırlayamıyorum, ama bu davada örneğin Harun Karadeniz ve Serkan aranıyordu, gençlik kesiminden, bizim arkadaşlar bu davadan aranıyorlardı. Bizim TKP davası ile değil, ama bu dava ile ilgimiz vardı. Savcılık ilişki kurmuştu, bazı arkadaşlarımız aranmaya başlandı. 12 Mart'la birlikte en başta bizim arkadaşlarımızın yakalanmaması, onların güvenliği önemli sorun olarak karşımıza çıktı. O arkadaşlarımızın barınması, saklanması, bir taraftan da ideolojik arayışlar; *'bundan sonra ne olabilir, ne yapabiliriz?'* sorusunu daha bir sıcak olarak önümüze koymamıza neden oldu. O karanlık günler kendi içimizde yoğun bir arayış, tartışma ve değerlendirmeyle geçti. Tabii ki 12 Mart'ın uygulamalarına politik olarak karşı çıkma, bunu protesto etme yönünde bazı düşük de olsa, ama son derece anlamlı diye düşünüyorum, bugün baktığımda bazı eylemlerimiz de vardı. Ama o yıllarda geçen birkaç yıllık süreyi kendi içimizde bir ideolojik tartışma ve arayış olarak değerlendirmeye çalıştık. (TKP süreci metin içindedir, N B.)

İBRAHİM CİHAN ŞENOĞUZ: "Ben küçük bir memur ailesinin çocuğuydum. Babam Eskişehir'de lisede okurken, lise ikide dedemin içinde bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle, onu artık eğitimine devam ettiremeyeceğini söylemesi üzerine, o yıllar bir süre Eskişehir'deki tuğla fabrikalarında çalışıyor, sonra Meslek Okulu'na giderek PTT'de memur olarak göreve başlıyor. Benim çocukluğumun ilk yılları, altı ile dokuzuncu yaş arası falan, Eskişehir'de bulunduğumuz yıllarda, eve babam Türk Ansiklopedilerini alırdı. Türk Ansiklopedisi, ki adını sonradan aldığı o yıllarda, daha ilk dönemlerde İnönü Ansiklopedisi adıyla çıkan Ansiklopedi. O dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı çeviri kitapları alınırdı eve. Kendisinin Fransızca öğrenme merakı vardı; Lingafon'dan aldığı Fransızca plakları sürekli dinlerdi. İlk zamanlar o ilk derslerin cümlelerini ben de adeta ezberlemiştim. Sürekli Monte Karlo radyosunu dinleyerek Fransızcasını ilerletmeye çalışırdı. Böyle bir aile ortamında ve o yılların siyasi yapılanması içerisinde geleneksel CHP ortamında çocukluğum geçti. Demokrat Parti döneminin o partizanlık döneminde akrabalarım arasında bir dayım Demokrat Partililerin baskısına uğradı. Eskişehir'de hemen 60 öncesi, 59 yıllarında babam, Bozüyük'te PTT Müdürü iken, Demokrat Partililerin baskısına maruz kaldı. Bunlar ailemizde Demokrat Parti'ye karşı düşmanca bir gelişmeye katkıda bulunan unsurlar da oldu.

27 Mayıs olduğu zaman ortaokulda öğrenciydim. 27 Mayıs sabahı Bozüyük'te İstanbul'dan gelen enişlemlerin de bulunduğu toplu haldeki fotoğrafta herkes son derece mutlu bir poz vermişti. Ondan sonra lise öğrenimimi Bursa'da yatılı olarak okudum. Lise sonda ise, babam lise eğitiminin bitmekte olduğu ve yüksek öğrenim görmemizi çok arzu ettiği için İstanbul'dan, Bozüyük'e gelmek isteyen birinin yerine Rumelihisar'ı PTT Müdürlüğü'ne becayişle tayinini gerçekleştirdi. 1964 yazında da biz İstanbul'a geldik. Lise sonu Kabataş Erkek Lisesi'nde bitirdim. Lisedeyken de, işte ilk çocukluk dönemi, ortaokul yıllarım, okumaya merakım, aile içinde de böyle bir okumaya dönük ortamın asgari de olsa koşullarının olması, babamın da okumaya ve kültürlü yetişmeye meraklı bir insan olması da beni okumaya yönelten etkenler oldu. Lisedeyken kütüphaneden kimi klasikleri alır okurdum. Kabataş Erkek Lisesi son sınıfında, o zaman arkadaş çevresi itibariyle de, biraz bu geleneksel CHP'lilikten gelme sola açık, daha o yıllar solla tanışmamış olmama rağmen halktan gelen, Anadolu'dan gelen insanlarla arkadaşlık ettiğimi hatırlıyorum.

1965-66 yılında Robert Kolej yüksek hazırlık sınıfındaki öğrenimim sırasında da, hazırlık sınıfında 13 kişiydik, orada daha ziyade Anadolu'dan gelmiş, böyle bir kültüre daha yakın olan arkadaşlarla daha çok diyaloğum olurdu. O yıllar Türkiye'nin siyasi ortamının ve sola açılımın etkileri yavaş yavaş bize de ulaşmaya başlamıştı. O yıllarda arkadaşlarla kimi bize ulaşan yayınları da anımsıyorum. 1965-66 döneminde Rumelihisarı'nda otururken, benden daha genç olan bir arkadaşın bana Nâzım'ın A. Kadir'le ilgili, *39 Harb Okulu* olayı ile ilgili kitabı verdiğini hatırlıyorum. Beni o zaman o çok etkiledi. O sırada Türkiye'de TİP'in eylemlerine tabii ben de tanık oluyordum. Ama benim sosyalizme gelişim asıl üniversiteye, İktisat Fakültesi'ne 66 yılında başladıktan sonra başladı diyebilirim. İlk önce daha ziyade yine CHP kökenli kimi insanlarla tanıştık üniversitede. Talebe Federasyonu'nun Cağaloğlu'nda bir binası vardı. Mustafa Gürkan, mesela Hukuk

Fakültesi'nden ilk tanıştığım insanlardan biridir. Fakültede Alpay Biber ilk tanıştığım insanlardan biridir. Bunlarla beraber Cağaloğlu'ndaki Türkiye Talebe Federasyonu'na gidip geldiğimizi hatırlıyorum. Bu iki arkadaşı tipik örnek olarak da söyleyebilirim. Mustafa Gürkan, daha sonra Denizlerle birlikte daha aktif eylem içerisinde olan gençlik liderlerinden biri ve son yıllarda da CHP'de eylemlilik gösteren birisi oldu. Alpay Biber arkadaşımız da şu anda hâlâ İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti Başkanlığı'nı yapıyor. O, biraz daha TİP'e yakın, sosyalizm konusunda bana ilk belki yönelimi sağlayan insanlardan biri oldu. Fakülteye girdikten kısa bir süre sonra, o dönem kısa bir süre önce kurulan Fikir Kulüpleri, İstanbul Sekretaryasına üye olan ve kısa bir süre sonra İktisat Fakültesi'nde de kurulan Fikir Kulüpleri'nden kimi arkadaşlarla tanıştım, bunların bazıları aynı zamanda TİP üyesi olan arkadaşlardı. 1966 yılı sonlarında, fakülteye girdiğimden üç-dört ay gibi bir süre sonra İktisatlılar Fikir Kulübü'ne üye oldum. Sosyalizme belki ilk adım atışım, bunun örgütsel başlangıcı böyle oldu. Giderek TİP'e daha eğilimli, o dönemde çıkan sosyalizmle ilgili teorik yayınları çok daha fazla takip eder konumda oldum. Gençlik hareketleri içerisinde, eylemlilik içerisinde oldum.

1967-69 yılları arasında İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti Yönetim Kurulu üyeliği yaptım, ki o dönem İktisat Fakültesi gerçekten sosyalizm sempatizanı gençlere, Fikir Kulübleri üyesi gençlere hem ideolojik olarak bir sürü etkinlik sağladığı hem de demokratik öğrenci hareketinin gelişmesinde, o yılların ölçüsünde olabildiğince yığınsal eylemler ve etkinliklerin gerçekleştirmesinde önemli rol oynadı. Biz de Cemiyet Yönetim Kurulu olarak, *Sosyalist Karıncalar Grubu* adı altında Cemiyet seçimlerine katıldık, sanıyorum üç grup katılmıştı, daha doğrusu şöyle, biz Sosyalist Karıncalar ki bu bir sol ve sosyalist öğrencilerin ittifakı şeklindeydi. Bunun dışında sosyal demokrat CHP'li gençlerin kurduğu bir grup vardı. Az da olsa faşizan eğilimli gençler vardı. Bunlar doğrusu bizim güçlülüğümüz karşısında açıkça bir grup olarak ortaya çıkamıyorlardı. 1967 sonunda sanıyorum Aralık ayındaydı, genel kongre yapıldığında en az 600-700 öğrencinin katıldığını hatırlıyorum. O yıllara göre oldukça kalabalık bir grup sayılır. Fakültedeki öğrenci sayıları henüz bugünki gibi yüzbinleri bulan sayılarda değildi. Biz, yanlış hatırlamıyorsam 300'den fazla oy alarak, Sosyalist Karıncalar Grubu olarak cemiyet yönetimine seçilmiştik. Dediğim gibi o yıllarda, 67-69 Fikir Kulübü üyesiyim, bir yandan da İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti Yönetim Kurulu üyesiyim.

1968 veya 1969 yılında o sıralarda oturduğumuz Rumelihisarı'nda Nazım, (soyadını hatırlamıyorum, benden gençti. 12 Mart 1971'de THKP-C Davasında yargılandı), yine İktisat Fakültesi'nde öğrenci, babası Bursa Erkek Lisesi'nde bir yıl matematik öğretmenim olan şu an ismini anımsayamadığım bir arkadaş, (12 Mart döneminde THKO Davasında yargılandı, kısa bir süre Maltepe Askeri Cezaevi'nde aynı koğuşta kaldık), o sıralar Rumelihisarı'nda oturan Tektaş Ağaoğlu, ben ve bir de Rumelihisarlı bir balıkçı beş kişi *Rumelihisarı Fikir Kulübü*'nü kurmuştuk. Bu Fikir Kulübü, o dönem yüksek öğrenim gençliği ağırlıklı Fikir Kulüplerinin dışında, semtlerde kurulan *Anadoluhisarı Fikir Kulübü*'nden sonra kurulan ikinci semt fikir kulübüydü. O dönemde TİP'in etkisi, fikir kulüpleri ve fikir kulüplerine üye olan gençlerin, öğrenci olarak bulunduğumuz fakültelerde hem ideolojik olarak hem örgütsel olarak gerçekten o dönemin ölçülerinde yığın-

sal sayılabilecek etkide bulundu. Bu süreçte ben, bir yandan ilerici gençlik hareketinde eylemlilik içerisinde, bir yandan da sosyalizme ilişkin teorik yayınlardan olabildiğince okuyarak; daha fazla Türkiye İşçi Partisi'ne yakın hale geldim. O dönemde fakülte arkadaşım Yücel Yaman, Feridun Aksın'dan sonra TİP Beyoğlu İlçe Başkanı olmuştu. Feridun'un çevresinde TİP'e üye olan arkadaşlarımız daha ziyade Eminönü İlçesi'ne üye idiler. Ben de Yücel Yaman'ın *'Gel Beyoğlu İlçesi'ne üye ol'* demesiyle Beyoğlu İlçesi'ne 1969 yılında üye oldum. 1969 genel seçimlerinde Beyoğlu İlçesi'ndeki bir sandıkta TİP adına sandık kurulu üyeliği yaptım. Kasımpaşa'da görevli bulunduğum sandıkta (Hacı Hüsrev Mahallesi'ndeki seçim sandıklarından biri) ve komşu sandıkta en çok oy TİP'e çıkmıştı. TİP'in Kasımpaşa'nın belli bölgelerinde etkisi fazlaydı. Bu etkiyi, 1920'li yıllara kadar götürüp bağlamak da mümkün.

1967-68 ilerici öğrenci hareketinin yükseliş dönemi, giderek Türkiye'de sosyalist hareketin içindeki ayrışmalara da paralel bir gelişme izledi. İki ana hat şeklinde, bir hat TİP çizgisindeki, o zamanki sloganı *'Sosyalist Türkiye'*yi savunan çizgiyi ve ona bağlı o doğrultuda yürüyen belli sayıda örgütlü gençlik kesimi ki 1970 yaz aylarına kadar, özellikle 67-68-69 yıllarında İstanbul, Ankara belli üniversite ve fakültelerin öğrenci cemiyeti yönetimlerinde, Birlik yönetimlerinde Harun Karadenizlerin olduğu dönemde ortak bir platformda yürüyen ve kendi aralarında da bir koordinasyon oluşturmuş, daha ziyade bu çizginin egemen olduğu bir hareket şeklinde gelişti. Ama bir yandan da, özellikle Mihri Belli'nin başını çektiği *Türk Solu* hareketi, daha önce Kemalist kökenden gelen, aralarında Deniz Gezmişlerin olduğu İstanbul Hukuk Fakültesi'nde, Devrimci Öğrenci Birlikleri'ni kurdukları bir çizgiyle Milli Demokratik Devrim çizgisi şeklinde ve ona bağlı gençlik şeklinde bir ana doğrultu gösterdi. Aslında ilk oluşturdukları harekette yanlış hatırlamıyorsam sayıları 15-20 kişi civarında çok az bir çekirdek gruptu. 1969 yazına geldiğimizde gençlik hareketinde, Milli Demokratik Devrim çizgisine bağlı olan gençler giderek, işte TİP'in eylemlerini daha basit bularak, gençlik içerisinde de ve gençliğin yapısından, dinamizminden de yararlanarak Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda etkin hale geldiler; sonuçta 1969 yazında Fikir Kulüpleri Federasyonu Dev-Genç'e dönüştü.

Daha önce sözünü ettiğim, TİP doğrultusundaki gençlerin oluşturduğu özellikle İstanbul ağırlıklı öğrenci cemiyetleri ve birliklerindeki arkadaşlar, birbirleriyle koordineli bir şekilde ve bu yeni oluşan durum üzerine aldıkları bir kararla, bu yönetimlerden ayrılarak muhalefete geçmeye karar verdiler. Bu arada şu noktayı belirteyim, henüz Fikir Kulüpleri Federasyonu Dev-Genç'e dönüşmeden önce, söylediğim, kendilerini sosyalist sayan ve ana halka olan TİP doğrultusunda olan, değişik fakülte ve üniversitelerdeki arkadaşların, ki bunların hemen çoğu bulundukları fakülte ve üniversitelerde cemiyet ve birliklerin yönetimlerin başında olan, yönetim kurullarında olan arkadaşlardı. Bunlar sosyalizmi daha iyi öğrenmeye, kendilerini teorik bakımdan daha da geliştirmeye dönük evlerde toplantılar yapmaya başlamışlardı. Bunların içinde Teknik Üniversite'den Harun Karadeniz, Süleyman Balkan, Robert Kolej'den Faruk Pekin, diğer genç arkadaşlar, kimisi Hukuk Fakültesi'nde, kimisi Sosyoloji'de, Felsefe'de, kimisi Yıldız Teknik'te olan aralarında mesela Veysi Sarısözen, Nabi Yağcı, Güray Tekin Öz, Işıtan

Gündüz, İktisat Fakültesi'nden yine Taner Kutlay, geçtiğimiz günlerde vefat ettiğini öğrendiğim Alpay (Küçük Alpay derdik, soyadını hatırlamıyorum) Osman Saffet Aralot, Necmi Demir, İlkay (Demir), Fuat, Fahri Aral, Atilla Coşkun, Ertan Uyar, Mehmet Salmanoğlu, Şeref Yıldız, Sıtkı Coşkun, ben, isimleri aklıma gelmeyen ve sayıları 25-30'u bulan bir grup *'Çekirdek Grubu'* adı altında örgütlendi. Bu çalışma devam ederken, içinde Necmi Demir ve İlkay'ın (o zaman henüz evli değillerdi) bulunduğu bazı arkadaşlar, ki bu grubun içindeydi bunlar da; İstanbul'dan bu grup adına Ankara'ya federasyona gittikleri halde, Ankara'dan döndükten sonra Dev-Genç'li olduklarını öğrendik. Bu, çok çarpıcı; ama aslında bir dönüşüm, onların kafalarındaki bir birikim sonucunda bir karar aşamasına denk geliyor. Yoksa bir gece kalkıp ertesi sabah bir şey olunuyor anlamında söylemiyorum. Ondan sonraki dönem daha önce sözünü ettiğim Milli Demokratik Devrim stratejisini benimseyen gençler arasında, gittikçe ideolojik ayrışmaların yaşandığı, Denizlerin bir tarafta, Mahirlerin başka bir tarafta, Perincek'in başka bir tarafta, Mihri Belli'nin bir diğer tarafta kaldığı, özellikle Denizlerin oluşturduğu THKO ve Mahir'in oluşturduğu THKP-C hareketinin, giderek daha fazla silahlı hareketlere yöneldiği, örgütlenmelerini o doğrultuda geliştirmeye çalıştığı ve 12 Mart'a gelinen bir süreci izliyoruz.

12 Mart'a gelinmeden önce, demin sözünü ettiğim *Çekirdek Grubu* içerisinde de bir ayrışma yaşanıyor. Bu grup içerisinde H. Karadeniz'in başını çektiği bir grup daha ziyade, adına *uvriyerist* diyebileceğimiz bir yaklaşımla işçi birlikleri şeklinde örgütlenmeyi savunuyor; başını V. Sarısözen'in çektiği diğer grup da daha ağırlıklı ve çoğunlukta, benim de içinde bulunduğum bir gruptu. Bu grup daha sonra da TKP'nin 70 sonrası Atılım'ında ve gelişiminde belki rastlantı olarak, bana göre de tarihsel bir işlev gördü. Böyle bir ayrışma yaşandı. Harun bu düşüncesini, o dönemde *Kartal İşçi Birliği*'nin kurulmasında çaba göstererek, o Birliğin kurulmasını sağlayarak hayata geçirdi. V. Sarısözen'in başını çektiği grup da Parti olarak örgütlenmek gerektiği ve Parti olarak çalışmak gerektiği tezini savunuyordu ve bu grup da TİP içerisinde İstanbul'da özellikle başta Eminönü olmak üzere Beyoğlu, Fatih, Kadıköy ilçelerinde aktif olmaya başladı. Eminönü İlçesi'nde oldukça aktif bir konuma geldi. Sungurlar Kazan Fabrikası'nda çalışan bir arkadaşın ilçe yönetimine gelmesini ve TİP içerisinde etkin bir faaliyet yürütülmesinde rol oynadı. O dönemde yükselen işçi hareketinde, kimi işçi eylemlerinde kimi fabrika işgallerinde, ki önceleri bu çekirdek grubu hep birlikte, özellikle Harun Karadeniz'le de birlikte Derby Fabrikası işgalinde, daha sonra bizim de içerisinde bulunduğumuz grup, Sungurlar Fabrikası işgalinde aktif roller oynadılar.

1969-70 yılları başını V. Sarısözen'in çektiği, benim de içinde bulunduğum grup, TİP içerisindeki bu faaliyetlerinin belirli noktasında TİP yönetimi tarafından Parti içerisinden diskalifiye edilmek isteniyor. İstanbul İl Yönetimi bir gece Eminönü ilçesini basıp oradaki bütün eşyalara, evraklara el koyup götürüyor. Bunun karşısında bizim içinde bulunduğumuz grup da İl Yönetimi binasına giderek, o fiili bir baskın diyebiliriz; bu konuyla ilgili yaptıkları hatanın düzeltilmesi için adeta bir düzeltme yapmaları konusunda bir girişim oluyor. Ama sonuçta, TİP yönetiminin tavrıyla benim hatırladığım kadarıyla, belki bunu bütün TİP yönetimine mal etmek doğru mudur, yanlış mıdır, o kadar ayrıntısını bilemeyeceğim.

TİP yönetiminde kimler bu tavırda oldular, onu bilemiyorum, ama sonuçta bu grup bu tavırdan dolayı, TİP içerisinden giderek uzaklaşıp bağımsız bir politik grup olarak faaliyet göstermeye, hatta çok iyi hatırlıyorum, arkadaşlarla beraber, o zamanlar Kalamış kenarında bir çay bahçesinde, 10-15 kişi arasındaydık, *Partizan* adını orada koyduk ve *Partizan Grubu* adıyla faaliyet göstermeye başladık. Belli fabrika gazeteleri ki o üç dört tane çıkmıştır. Derby Gerçek, Tekel Gerçek, Maltepe Tekel Fabrikası'na dönük, Sungurlar Gerçek yanılmıyorsam... Daha ziyade, Lenin'in parti öncesi oluşturduğu politik grup modelini adeta kendine örnek alarak, o dönemde fabrika gazeteleri çıkararak, fabrikalarda örgütlenme gibi perspektifleri önüne koyup, bir de *Partizan* adında o zamanlar aylık sanıyorum, beş altı sayı çıkmıştır, bir teorik yayın organı da çıkararak faaliyete başladı. Hatta bu faaliyet içinde Cağaloğlu'nda Ticarethane Çıkınazı'nda eski bir ahşap binanın bir katı tutulmuştu. Orada konferanslar falan düzenleniyordu. Kimi kendi aramızdan arkadaşlar belli konularda hazırlık yapıp, diğer arkadaşlara konferans vermek şeklinde ya da işte dışarıdan kimi teorik eğitim verebilecek mesela Süleyman Üstün'ü hatırlıyorum, onun gelip konferans verdiğini, böyle bir çalışma içerisinde yürüdük. 12 Mart süreci bu grubu böyle bir faaliyet içerisinde yakaladı. Ama bu grup biraz, başından beri anlattığım gençlik hareketi içerisinde, kendini aynı zamanda hem pratik eylemlilik içerisinde belli ölçüde yetiştirmiş hem de teorik eğitimine özel bir önem vermiş ve giderek sürdürüp birbirleriyle daha iyi uyuşan bir grup olarak ortaya çıkmıştı. Bu grup bir ölçüde diğerlerine göre çok daha 12 Mart gibi bir darbeye hazırlıklı sayılabilirdi bu anlamda.

12 Mart ilk olduğunda Dev-Genç 12 Mart'ı destekleyen bir bildiri yayımladı, gerçi ondan sonra hemen onlar çark ettiler. O da şundandı, 12 Mart öncesi daha önce Doğan Avcıoğlu çizgisinde olan ve gençlerden bir grubu yanlarına çekip ilerici bir askeri darbe yapmak isteyen, aslında 8 veya 9 Martta böyle bir darbeye hazırlanıyor, hatta askeri üst yönetiminden de belli insanların desteğini başta alıyorlar, Batur ve Gürler gibi, Demircioğlu'nun öldürülmesine protesto için yaptığımız izinsiz yürüyüşte gözaltına alındık 40-50 kadar genç arkadaş. Açılan davanın, birkaç yıl sonra 12 Mart olunca sıkıyönetime devredilmesi, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri'ne aykırılıktan açılan bir dava dosyası oraya devredilip, onun da Dev-Genç davasına dahil edilmesi dolayısıylaydı. Dev-Genç sanığı diğer arkadaşların durumundan daha farklı olduğu için konumumuz, mesela gidip ben teslim oldum o dönemde, çünkü nitekim ilk itiraz sonucu 8 gün sonra tahliye oldum Davut Paşa Kışlası'ndan. Fakat o dönem açılan, tam adıyla *'Türkiye Gizli Komünist Partisi Davası'* sanığı olarak da aranıyordum. (TKP süreci metin içindedir, N.B.)

ÖMER AĞIN: Ben 1948 Lice Diyarbakır doğumluyum. İlk ve ortaokulu Lice'de, liseyi de Diyarbakır'da bitirdim. 67'de İstanbul'a geldim. İstanbul'da o zaman İktisadi Ticari İlimler Akademisi olan Sultanahmet Akademisi'ne girdim ve okulu bitirdim. Kendimi tanıdığımda aktif, kabına sığmayan biri olduğumu fark ettim. Yaşamımın birçok kesitinde böyle oldum.

Bu sosyal olaylarla, sol olaylarına karışmam biraz tepki ile oldu. Daha sonra giderek insanların rolüyle ve yaşamı tanıyarak bilinçli seçimlere yöneldim. Benim olduğum bölgelerde çok yoğun devlet baskıları oluyor, ister istemez bir tepki yaratıyordu. Haklı haksız baskılar oluyordu. Baskının haklısı olmaz da, yaşamda bir

haksızlık olduğu zaman da hukuk kuralları çiğnenerek yapılan baskılar oluyordu. Bir dayım 1925 olaylarında idam edilenlerden, bu anlamda da bir duygu vardı. Yine o yıllarda 1925'te doğuda *'Şahsiyet Hareketi'* olarak bilenen olay; o olayda çok aktif rol oynamış, öncülük yapmış Liceli yaşlı bir beyle tanıştık. Daha doğrusu bizim kazalıdır, köyde herkes tanır. Fehmi Fırat, Fenli Bilal. İsyan bastırılınca yurtdışına gitmiş. Fransa'da kalmış, Rusya'da kalmış, İran'a geçmiş. Fransızca, Rusça ve Farscayı çok iyi biliyor. Kürtçe biliyor. Kürttü zaten. Kendini yetiştirmiş. Zaten tarihte, halk arasında da o harekete politik bir içerik vermeye çalışan aklı başında taleplerle, o hareketin kendini yeniden organize etmesine çalışan bir iki insandan biri olduğu biliniyordu. Türkiye İşçi Partili oldu. Liceliydi. Tarık Ziya Ekinci, onlar iyi tanırlar. 1965'te sanıyorum, Behice Hanım Diyarbakır'a gelmişti. Diyarbakır Yıldız Sineması'nda bir toplantı vardı. Behice Hanım konuşuyordu, Fehmi dayı, o toplantıda en önde oturuyordu. Behice Hanımın konuşması bitince, o da çıktı sahneye. Kalabalık bir topluluk vardı. *'Ben bu kadar sosyalizme inanan, haksızlığa karşı mücadele eden bu insanları burada gördükten sonra ölsem bile gam yemem'* demişti. Hiç unutmuyorum, Behice Hanım da onun elini öpmüştü. Bu anlamda bizim üzerimizde, Liceli insanların üzerinde çok fazla etkisi oldu. Bizim Radyo'yu dinlerdi. Bizim Radyo'nun dinlemesini söylerdi herkese. O yıllarda Bizim Radyo çok yaygın bir şekilde Lice'de esnaflar arasında dinlenirdi. Bilinçli bilinçsiz herkes, Radyo'nun kendisinden yana olduğunu söylerdi. Kore olaylarını eleştiriyordu o Radyo, hiç unutmuyorum. Yine bu Fehmi abinin etkileyip yetiştirdiği, sonra TİP'li olan Liceli bir adam vardı, aynı Niyazi Usta gibi bir adamdı. Halil Ardiyan derlerdi. Lakabı oydu, millet ona öyle diyordu. Yani 'Abiyanın oğlu Halil' anlamına geliyor. Esnaftı. Lice çarşısında 1975'ten önceki depremde yıkılan Lice'yi kastediyorum. Bizim Radyo'yu sonuna kadar açar, bütün esnaf camiye kadar dinlerdi. Sosyalizmle, solla ilk tanışmamız böyle oldu.

Daha sonra 1965 seçimlerinde TİP'in içinde aktif rol aldım. Tarık Ziya Ekinci, akrabamız oluyor. Diyarbakır'dan milletvekili adayı idi. Biz gençler lisede okuyorduk, aktif olarak TİP'le ilgilendik. Lice'de ben özellikle çalıştım. Mitingler, kahve toplantıları, afişlemeler oluyordu. Aktif olarak cıvıl cıvıl, herkes bayram yeri gibi TİP çalışmalarına katılıyordu. İnsanlar, hem bu haksızlığa karşı çıkan taleplerinden hem de orada insanları tanıyor olmalarından dolayı TİP'e yöneldiler. Şimdi, Tarık Ziya Ekinci'nin Diyarbakırlı olması, Liceli olması iyi bir eğitim görmüş olması ve gelip sosyalizm için, demokrasi için, Kürtler için mücadele ediyor görünmesi kitleyi canlandırdı, hareketlendirdi. Çünkü o dönemde Kürtler içinde okuyan, bir yerlere gelen, hele hele doktor olmuş, Avrupa'da doktora yapmış insanın gelip; aktif, politik, halktan, toplumdan, demokrasi ve politikadan yana halkı yeniden örgütleme, yeniden üretme anlamında kültürel anlamda da söylüyorum; Kürtlerin ve Türklerin ortak frekanslarda birleşip kendilerini yeniden bu memleket için üretmeleri konusunda yaptığı katkılar çok önemli. İki halkın, iki toplumun kaynaşmasında böyle insanların rolü çok büyük oldu. Tarık Ziya Ekinci ile TİP, Diyarbakır'da büyük oy aldı. Mesela Lice'nin beş bin seçmeni vardı. Dört binin üstünde oy aldı. % 85-90'a yakın oy aldı. İstatistiklerde var. Tarık Bey Diyarbakır'dan, Behice Hanım milli bakiye ile Urfa'dan çıktı. TİP'le ve yavaş yavaş başladık kitaplar okumaya, o zaman çok rahat bulabileceğimiz, bizi et-

kileyen, bize teorik ve ideolojik perspektif veren çok kitaplar da yoktu, belki bölgede yoktu.

1967'de İstanbul'a geldim. O yıllar İstanbul çok hareketli, Türkiye çok hareketli, dünya çok hareketli yıllar yaşadı. Gençlik olayları dediğimiz yıllarda, herkes aktif bir yaşam içinde. Diyarbakır Öğrenci Yurdu, İstanbul'da öğrenci hareketlerinin odak noktalarından biriydi ve orada kalıyordum. Bütün ilerici, yurtsever öğrencilerin gelip gittiği bir yurttu. 15-16 Haziran olaylarına katıldım. Bizim yurt aktif şekilde katıldı. Fikir Klüpleri Federasyonu vardı, sonra Dev-Genç'e dönüştü. Bir de Devrimci Doğu Kültür Ocakları diye bir dernek kuruldu. Bu derneğin kurucularının çoğu bizim yurttan arkadaşlardı, tanıdığımız bir sürü arkadaş vardı. O dernekte aktif bir şekilde hem politikayla ilgileniyordum hem o derneğin % 85-90'ı TİP üyesiydi. Dernek Beyazıt'ta bir yerdeydi, TİP Eminönü İlçesiyle o derneğin binası altlı üstlüydü. Benim politik düşüncem çok netleşmemişti, olgunlaşmamıştı. Ama okudukça sosyalizmin bütün sorunları çözebileceğini, adil çözümlerin orada olabileceği düşüncesi ağırlık kazanmaya başlıyordu. DDKO'nun içinde de, Deniz'in oluşturacağı tartışmalar hızlanmaya başlamıştı. Bir anlamda da süreç, yavaş yavaş ideolojik-politik olarak ayrışıyor, netleşiyordu. TİP'liler, TİP kökenli gençler, özellikle TİP Eminönü İlçesi'ndeki insanları aktif görüyor, tanıyorduk. Çok sıkı bir örgütsel bağımız yoktu. Veysiler, Nabiler, Şeref'e gelip gidiyordu, yurdumuzda kaldığı için.

12 Mart arifesinde, okullarda, üniversitelerde, yurtlarda baskıların yoğunlaştığı fark ediliyordu. Öğrenci gösterilerinin çok aktif, çok yoğun dönemiydi, *Kanlı Pazar* yaşandı. Ben de onun içinde idim. 6. Filo Türkiye'ye geldiğinde Dolmabahçe'deki olaylarda vardım. Beyazıt'ta yapılan büyük mitinglerde oluyorduk. Biz öğrenci yurdundaki arkadaşlar hepimiz aktif şekilde katılıyorduk. Ben daha çok katılımcı, öne çıkmış değildim. Bilinçli bir şekilde saf tuttuğum o dönemde, belki de daha sonra, çok daha yoğunlaştı; bu Sovyet çizgisi ile Mao çizgisi tartışılıyordu. Tam o noktada Sovyetler Birliği'nin tarafı olmada bilinçli tavır takındım. Doğulu gençlerin çoğu oradan tavır takındılar, birçok nedeni var şüphesiz. Sosyalizme yönelme Sovyetler Birliği'yle başladı ve deyim yerindeyse fraksiyon seçmede de tercih nedenim oldu. Şimdi tam bu dönemde, yurttaki okuyan, tartışan, düşünce üreten insanlar bizim dikkatimizi de çekmeye başladı. Bunlardan Kemal Daysal, adı Komünist Kemal'di yurtta. Çok fazla kitap okurdu. Şeref vardı, benim yaşamımda çok önemli etkisi olan bir arkadaşım. Duruşu daha farklı, herkesin sevdiği, saydığı insan konumunda.

12 Mart'ta yurt kapandı. Ondan önce yurda çok baskılar oldu. Örneğin bu Niyazi Tekin'in öldürüldüğü gece bizim yurdu da bastılar faşistler. Yurt kapanınca evlere çıktık. Bu sırada herkes aranmaya başlamıştı. Evler, okullar herkes saklanmaya çalışıyor. Bu sırada Veysi'yle tanıştım. Şeref tanıştırdı. Daha önce kendisini öğrenci hareketi içerisinde, TİP Eminönü İlçesinde çok görmüştüm. Beraber çalışmaya başladık. *'Kendimizi yenileyelim, sosyalizme katkı verelim. Bu ülkenin bizim gibi insanlara ihtiyacı var, bizim bu ülkeye ihtiyacımız var'* gibi sohbetler. İlk görüşmede Veysi, üzerimde çok iyi etki bıraktı. İyi bir ajitatör, insan psikolojisini bilen, öğrenci hareketi içinden de geldiği belli. Onun getirdiği deneyim de var. Sonra Nabi'yle, Sıtkı'yla tanıştım. Şeref yakalandı, bir buçuk yıl içeride kaldı.

74 affıyla çıktı. Artık bizim çok aktifleştiğimiz bir dönem oldu. 12 Mart'tan sonra herkes bir şeyler yapmaya başladı, biz de örgütlenmeye başladık. Benim politik yaşamımın en önemli, en ciddi yılları. Görece konuşuyorum, o dönem olgunlaştım, bildiğim şeyleri bir yerlere götürdüm, birilerini örgütledim. Daha sonra *'Türkiye Komünist Mücadele Birliği'* içinde yer aldım. (TKP süreci metin içindedir, N.B.)

UMUR COŞKUN: 1950 yılında doğdum. 1966-67'den itibaren sol hareketlere, örgütlere ilgi duyınaya başladım. Ankara Koleji'nde öğrenciydim. TİP'in çeşitli faaliyetlerine katılıyordum. 68 yılında 18 yaşımı bitirdiğim gün de resmen üye oldum. Daha önceden hem TİP hem TKF'nin çeşitli eylemlerine katılıyordum. 68 Haziran ayında daha TİP'e resmen üye olmadan, seçimde TİP'in sandık kurulunda üye olarak çalışmıştım. 68'de Ortadoğu'ya girdiğim zaman *Sosyalist Fikir Kulübü*'ne üye oldum. Ortadoğu Metroloji Mühendisliği Fakültesi Öğrenci Birliği Yönetim Kurulu üyeliği yaptım. TKF içindeki bölünmelerde bazı TİP'li gençlerle beraber Sosyalist Gençlik Örgütü kuruluşu hazırlıklarına başladım. Zaten bir süre sonra FKF adı Dev-Genç olduğunda istifa edip Sosyalist Gençlik Örgütü'nü kurduk. Liseli gençlik örgütlenmesiyle ilgili çalıştım ve Liseli Gençlik dergisinin çıkarılmasıyla ilgilendim. Eski okulum, Ankara Koleji'nde bir gizli Fikir Kulübü kurulmasına ön ayak oldum. O da bir süre yaşadı. Daha sonra, büyük ölçüde Parti'de çalıştım. 69'da 19 yaşındayken Minnetullah Haydaroğlu başkanlığında atanan TİP Ankara Yönetim Kurulu'nda, İl Yönetim Kurulu üyesi olarak görev aldım. 12 Mart'a kadar TİP'in Ankara İl Yönetim Kurulu üyesiydim. Çeşitli yazılardan dolayı hakkımda açılan davalar vardı, ama örgütsel bir dava yoktu. Onun için hapse girmedim. 74 affına kadar daha çok içerideki arkadaşlarımızla dayanışma, dışarıdaki arkadaşlarımızla irtibatların sürmesi, bir yayınevi kuruluş projesinin hazırlanması, yurtdışına Türkiye ile ilgili antidemokratik uygulama ve buna karşı diğer örgütlenişlerle ilgili haber gönderme faaliyetinin içinde bulundum.

1975'te Parti'nin tekrar kuruluşunda yer aldım, yaş sınırı nedeniyle kurucu heyette resmen yer almadım, ama fiilen kurucu gibiydim. 1975'te Parti kurulurken, partililerle beraber kurduğumuz Bizim Yayınlar adlı yayınevinin; Behice Boran, Can Açıkgöz, Nihat Sargın gibi insanlar Parti kuruluş hazırlığında neredeyse bir nevi odak noktasında başlattılar, ortaklarından biriydim. Kuruluşta ilk önce İstanbul İl Yönetim Kurulu'nda görev aldım. Sonra TİP'in Ankara İl Sekreteri oldum ve 77 sonunda askere gidene kadar bu görevdeydim. Askerden dönünce Çankaya İlçe Başkanı ve sonra Ankara İl Başkanı oldum. 12 Eylül'den itibaren de TİP'in Merkez Yürütme Kurulu'nun, Boran'ın yetkilendirmesiyle TİP'in Politbüro'su oluşturuldu, bu büroda yer aldım. TBKP kurulana kadar TİP'in Politbüro üyeliğindeydim. Daha sonra TBKP'nin Politbürosunda yer aldım. Bu da TBKP'den istifa edene kadar sürdü. Adımlar dergisinin kurucusu ve Genel Yayın Yönetmeni olarak başladım. Bunun içindeki çeşitli hikâyeler dışında bilinen örgütsel geçmişim böyle. Endüstri mühendisiyim ve bütün bu süreç boyunca bir yandan Parti'de profesyonel olarak çalıştım, bir yandan da hayatımı kendi iş imkânlarımla bulduğum işlerle, ücretli olarak çalışarak devam ettirdim. Çok özel kısa süreli dönemler dışında, Parti'den, yayınevinden ya da başka bir organdan para alarak çalışmadım. (TBKP süreci metin içinde verilmiştir. N.B.)

ZAFER AYDIN: Sol hareketle 1977'li yıllarda tanıştım. *İlerici Liseli Gençlik* örgütlenmesi içinde yer aldım. İLG'nin Üsküdar Bölge Sorumlusu olarak görev yaptım. Daha sonra Anadolu yakası örgütlenmesinde çalıştım. 1979 yılında TKP ile ilişkilendim. 12 Eylül sonrasında da zaman zaman kesintilere uğramasına rağmen bu ilişkim devam etti. TBKP yasal kurulduktan sonra TBKP üyesi oldum. Daha sonra SBP, BSP üyesi ve yöneticisi olarak çalıştım. En sonda ÖDP'nin kurucu üyesi oldum. ÖDP Beyoğlu İlçe Sekreteri olarak görev yaptım. Trakya Üniversitesi Eğitim Yüksek Okulu'nu bitirdim. Kristal-İş Sendikası'nda eğitim uzmanı olarak çalışmaya devam ediyorum.

AZİZ ÇELİK: 1963 Erzurum doğumluyum. Liseyi Haydarpaşa Lisesi'nde okudum. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunuyum. Pratik çalışmaya 1977'de İlerici Liseliler Derneği'yle başladım. 1980 sonrası dönemde üniversite gençliği içerisinde,. daha sonraki dönemde işçi hareketi içerisinde çalıştım. 1985'ten bu yana Kristal-İş Sendikası'nda eğitimci olarak çalışıyorum. TBKP'nin yasal kuruluşunda üye oldum. Kurucu olamayacak yaştaydık o dönemde. Beyoğlu İlçe Başkanlığı'nı yürüttüm. Daha sonra SBP, BSP, ÖDP devam etti.

TAMER BİNİCİ: "1963 Erzincan doğumluyum. Orta sondan ayrıldım. 80 öncesi ortaokulu okuduğum dönemlerde, direkt bağlantılı olarak bir siyasi hareketin içinde yer alamadım. Daha ziyade yakın çevrem abim TSİP içerisindeydi. Daha sonra da onun içindeki hizipleşmeler içinde yer almıştı. Benim TKP'yle olan ilişkim 82'deki tanışıklıklarla başladı, 83'te gerçekleşti. Yaşadığım bölgede yereldeki bir ilişkiydi. Sonra bulunduğum bölgede İleri dergisi çevresiyle faaliyetlere başladık. O zaman İGD dönemindeki kadroların tümü kenara çekilmiş ya da bölgeden ayrılmış, birkaç arkadaş kalmıştı. 80 sonrası bölgede mahalli gençlik olarak tanımlanan bir çalışma geliştirdik. Sonra buna dönük İstanbul merkezli Yeni Kuşak adıyla bir dergi de çıkarıldı. Ümraniye, Gaziosmanpaşa, Maltepe merkezli bu gençlik çalışması daha ziyade okula gitmeyen, üniversite ya da lise faaliyeti içinde olmayan, yerel düzeyde küçük işyerlerinde çalışan, ama gençlik sorunlarını fazlası ile hisseden kesimin sosyal, kültürel yoğunluklu isteklerine yanıt vererek yürütülen bir çalışmaydı. TKP ile başlayan bu süreci TBKP, SBP, BSP ve ÖDP'de devam ettirdim.

ŞAHABETTİN BAKIRSAN: Erzurum doğumluyum. 1920 yılının Eylül ayında doğmuşum. Daha doğrusu babam doğduğum tarihi, gün ve ay olarak yazdırmamış. Anneme, *"Ne zaman doğdum?"* diye sorduğumda, *"Şalgam sökümlerinde doğdun"* derdi. Çünkü bizim orada insanların doğumları ay gün olarak yazılmazdı. Tarihsel bir olayla bağ kurulurdu. Örneğin Rus işgali sırasında doğmuş olanlara *"Rus çocuğu"* derler. Ben de şalgam sökümlerinde doğduğuma göre hesap ediyorum; şalgamlar, patatesler, lahanalar Erzurum'da Eylül ayında genellikle sökülür ve doğum tarihim sorulduğunda 1 Ekim diyorum; ama Eylül ayı içinde doğmuşum, belki de Parti'nin kuruluş tarihine denk geldi, hiç bilemiyorum.

Ben doğduktan dört ay sonra babam Ulusal Kurtuluş Savaşı için askere alınmış ve ben dört yaşında iken de dönmüş. Babam önce beni çalışmam için bir değirmencinin yanına vermiş, *"İyi bir usta"* derdi babam. İşte silah, tabanca bile yapar, o kadar usta bir adam. Fakat sonra arkadaşlarımın okula gittiğini görünce,

gelmiş beni demirciye su taşırken görmüş, üzülmüş ve demirciden çıkardı, okula verdi. Ben öylece başladım okula, fakat ben çocukluğumdan beri okumayı seven bir insan olduğum için, aile içerisinde okuyan tek ben oldum. İki kız, iki oğlan kardeştik. Kızları zaten okutmuyorlardı. Ancak İstanbul'a geldikten sonra, babam benim ısrarımla okuttu. Erkek kardeşim de okumadı fazla. İlkokul, ortaokul ve liseyi Erzurum'da bitirdim. Erzurum'da lise son sınıfı Haziran döneminde yalnız ben bitirdim. Bir de ikmale kaldığı için ikinci yılını okuyan Tekel Müdürü'nün oğlu vardı. Fen şubesinden mezun oldum. Babam benim okuma merakımı bildiği için beni okutmak istiyordu. Fakat oradan para gönderip de okutma imkânı olmadığı için ailem İstanbul'a göç etti. Mühendis olmak istiyordum; fakat imtihana yetişemediğim için, Hukuk Fakültesi'ne girdim. İyi ki Hukuk Fakültesi'ne girmişim; çünkü orada komünist arkadaşlarla karşılaştım. Hukuk Fakültesi'ni iyi derecede bitirdim ve Ceza Hukuku kürsüsüne pek iyi notlar aldığım için asistan oldum. Ayrıca fakültede okurken taa lisede iken edebiyata merakım vardı, fakültede herkes ders dinlerken ben Fransızca çalışıyordum. O nedenle bütün sınıf arkadaşlarım beni tanırlardı. Fransızcayı öğrendim ve bütün Fransız klasiklerini Fransızcadan okudum. Fransızcayı bitirip Marksizm ile tanışınca; bu sefer Alman Marksistlerini, Marx'ı, Engels'i Lenin'i kendi dillerinden öğrenmek için kendi kendime Almanca öğrendim. Fakülteyi bitirdikten sonra üniversitede asistanlık imtihanları açıldı. Marksist olduğum için İktisat Fakültesi'nde asistan olmak istiyordum. O zaman Neumark diye Alman Yahudilerinden bir iktisat profesörü vardı. Onun asistanlık imtihanına girdim. Benimle beraber bir hanım da vardı. İkimiz de imtihanı kazanmışız. Ben Neumark'la görüştüğümde, hanım dekanın yakını olduğu için onu almaya mecbur olduğunu ve bir daha imtihan açıldığında *"Seni almaya söz veriyorum"* dedi. Fakat benim beklemeye iktisaden durumum uygun olmadığı ve Ceza Hukuku kürsüsünde, Almanca bilen bir asistan arandığı için, orada dil imtihanını kazandım. İstanbul Üniversitesi Ceza Kürsüsü'nde asistan oldum. Ben asistan olmadan önce Kriminoloji Enstitüsü'nde adam öldüren mahkûmlar üzerinde Türkiye çapında bir anket yapılmıştı. Asistan olduğumda yedi cezaevi kalmıştı, onlar da bana düştü. Sultanahmet, Paşakapısı ve Topkapı cezaevleri olmak üzere üçü İstanbul'daydı. Ondan sonra Bursa, Malatya, Ergani, bir de Diyarbakır cezaevleri vardı. Onlar da bana düştü. İstanbul cezaevlerini bitirir bitirmez heyecanla Bursa'ya gittim. Çünkü Nâzım Hikmet orada yatıyordu. Onu görmek, onunla tanışmak istiyordum. Hukuk Fakültesi'nden bir arkadaşım bana asıldı, *"Ben de Nâzım'ı görmek istiyorum"* diye. Ben de *"Cezaevi müdürü itiraz etmezse, beraber gideriz"* dedim ve beraber gittik. Cezaevi müdürü o zamana göre ilerici ve çok iyi bir adamdı. Bizi kabul etti. Üniversitenin mektubunu götürmüştüm, beni ve *"Bu kimdir?"* demeden arkadaşı da kabul etti. Bize ikramda bulundu, kahve ısmarladı, konuşmaya başladık. Konuşma sırasında şu kadar adam öldürme, şu var bu var diye istatiki bilgi verdikten sonra, *"Bir de büyük bir şairimiz var. Üstat Nâzım Hikmet"* dedi. Sözün nasıl geldiğini şimdi hatırlayamıyorum, ama öyle bir noktaya geldi ve müdür: *"Ben bugün karımı kardeşime emanet etmem, fakat üstada emanet ederim ve arkama bakmadan yürürüm"* dedi. Üstat demesi de, Nâzım Hikmet'in herkese *"üstat"* demesinden kaynaklanıyor. Gardiyandı, cezaevi müdürüydü, kim olursa olsun herkese *"üstat"* derdi Nâzım.

Herkes de ona *"üstat"* derdi. Müdür bir şey daha anlattı: *"Almanlar Bulgaristan'ı işgal edip de bizim sınırımıza geldiklerinde, üstat da bir tedirginlik hissettim ve kendisini çağırdım, dedimki: 'Eğer Almanlar Türkiye'ye saldırırsa bir silah sende, bir silah bende dağa çıkarız.' İşte o zaman rahatladı."* Sonra cezaevini dolaştırdı ve en son revir kısmına çıktık; Nâzım Hikmet'in odası revir kısmındaydı. Müdür kapıyı açtı ve: *"İşte üstat"* dedi. Beni tanıştırdı. Fakat o sırada arkadaşım gevezelik etti: *"Şahap da şiir yazar"* diye. Nâzım'ın karşısında utandım ve: *"Ya canım kadın üzerine yazarız"* deyiverdim. Nâzım: *"Ben de kadına yazarım, ama mesele kadını anlayış meselesidir"* diyerek güzel bir ders verdi. Oradan dönünce, *"Nâzım'ı gördün mü?"* diye soranlara *"Görmedim"* dedim. Nâzım'ı görmek, onunla konuşmak bir meseleydi. Sulhi Dönmezer: *"Ya, bir konuşmada adamı komünist yapıyormuş"* dedi. Düşünün bunu söyleyen bir doçentti.

Dr. Şefik Hüsnü Değmer, 1946 senesinde, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni kurdu. Programını okudum ve korkunç bir heyecan hissettim; çünkü tam bir komünist parti tüzük ve programıydı. Gazeteyi alıp Halit Çelenk'in evine gittim, beraber sohbet ettik, oturup konuştuk. Ertesi gün Şefik Hüsnü ile görüştüm. O zamanlar üniversite öğretim üyelerinin siyaset yapması yasak olduğu için, bana İstanbul Sendikalar Birliği'ne girmemi tavsiye etti. Başkanı Ferit Kalmuk idi. Gültekin Ölçmen de Sendika gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapıyordu. Ben üye olarak gazeteye sendika üzerine tercüme yazılar hazırlıyor, bir taraftan da Tütüncü sendikalarında konferanslar veriyordum. İçişleri Bakanı'nın tabiriyle yerden ot biter gibi sendikalar kuruluyordu. İnönü'nün büyük demokratlığı sayesinde TSEKP ve o sendikaların hepsi kapatıldı ve Demokrat Parti gibi sağcı partilerin yolu açıldı. Parti kapatıldı ve benim evim parti evi gibi çalışmaya başladı. Bu, polisin dikkatini çektiği için bir provakasyon sonucunda bir avukat, ben, iki maliye memuru, iki terlikçi, işçi ve üniversite talebesi olmak üzere on iki kişiyi tutukladı. Sultanahmet Cezaevi'nde, TSEKP'nin cezalarının yargıtaydan dönmesini bekleyen mahkûmlarıyla beraber 10 ay yattım; teşkilattan mahkûm edemediler, propaganda mahkûmiyeti ile 1950 senesi Ocak ayının 3 veya 4'ünde tahliye edildim. Tahliyeden sonra Türkiye Komünist Partisi üyesi oldum. Üyeliğim iki sene sürdü. 1952'nin Ocak ayının 7'sinde yeniden TKP teşkilatı başladı. Tutuklandım. Harbiye Askeri Cezaevi'nde 5 seneye mahkûm oldum. 4,5 senesini orada geçirdim. 6 ay kala cezamız tasdik oldu ve bizi Sultanahmet'e gönderdiler. Sultanahmet'e gittiğimde bize dışarıdan gelen hiçbir şeyi vermiyorlardı. Jilet vb. Harbiye Cezaevi'nde bizim bir geleneğimiz vardı. Hukukçu olduğum için dilekçeyi ben yazar, bütün arkadaşlar imzalar ve idareye gönderirdik; kısa zamanda taleplerimiz kabul edilirdi. Burada bunu yapmadılar. Ben dilekçeyi yazdım, arkadaşlar imzaladılar, beş dakika sonra cezaevi müdürü gelip *"Bu dilekçeyi kim yazdı?"* diye sorunca, *"Ben yazdım"* dedim ve beni mahkûmları isyana teşfikten hücreye attılar. 15 gün sonra infaz savcısına çıkardılar, koğuşa bıraktılar ve o sırada kızım Işıl'ın annesinden gelen boşanma dilekçesi elime geçti. Işıl'ın adını Şefik Hüsnü yoldaş koymuştu. Sonra cezam bitti, tahliye oldum; ama bizi doğrudan doğruya serbest bırakmadılar. Mustafa Arlıabi adlı çok iyi bir arkadaşım vardı. İkimizi o gece müteferrikada tuttular. Ertesi sabah polis refakatinde otobüsle beni Kızılcahamam'a, onu Bursa'ya gönderdiler. Beni önce Ankara'ya getirdiler. Ankara Emniyeti'nden bir polis

refakatinde Kızılcahamam'a gönderdiler, orada polise teslim ettiler, polis kendi karşısındaki bir otelde yer buldu, bu odayı kiraladım ve orada oturmaya başladım. Geçimimi hukukçu olarak dilekçe yazarak sağlamaya başladım. Köy köy bana dilekçe yazdırmaya geliyorlardı. Ben de onlara, *"Köylüye toprak, işçiye grev hakkı, örgütlenme hakkını savunduğum için, komünist diye beni mahkûm ettiler buraya gönderdiler"* diye anlatıyordum. Köy köy gelip köy düğünlerine götürüyorlardı beni ve bu, kaymakamın dikkatini çekti. Boşanma davası için izin istememe rağmen o izni vermiyorlardı. Ankara'ya, *"Günlük politikaya karışıyor"* diye şikâyet ettiler ve Bolu'ya sürdüler. Bolu'da da benim halkla ilişkilerime engel olamadılar. Orada Adliye'nin yanında yazıhane tuttum. Her gün zabıt kâtipleri, komşular geliyordu. Bir işçinin de evinde kalıyorum. Orada üç komünist vardı. Bu sefer emniyetten sırayla çağırıp: *"Siz orada toplanıyor, halkla temas ediyorsunuz, bunları yapmayın"* dediler. Bunun üzerine: *"Ben sürgünüm. Kendi kendimi tecrit etmem. Benimle konuşmayın diyemem. Siz onlara 'Bu adamlar sakıncalıdır, komünisttir' deyin konuşmasınlar"* dedim. Daha *"Emniyeti umumiye nezareti"* gözetimim bitmeden, yani engel olamadıkları için iki üç ay kala İstanbul'a gönderdiler, burada tamamladım onu.

İstanbul'a gelince geçimimi sağlamak için bir arkadaşımdan 3.500 lira borç alarak conta atelyesi kurduk. Araba contası yoktu o zaman. Demokrat Partisi'nin son zamanlarıydı, ithalat yapamıyordu, kredisi yoktu. Bir müddet conta yaptım, sonra Avrupa'dan conta gelmeye başladı ve yaptığım contaların bir kısmı elimde kaldı. Borcumu ödeyemedim, çok sıkıntıya düştüm. Atelyemi satmaya kalktım, ama peşin para vermediler. O sırada ücreti ödenmeyen taş işinde çalışan bir işçi geldi bana ve: *"Usta, sermaye senden, iş benden oniks taşından kalemlik, kül tablası falan yapalım"* dedi. Kabul ettim. Sermaye de çok bir şey değildi. Taşçıların hepsinde oniks taşı vardı. Onlara gidip, 30-40 liraya kestiriyor ve kalemlik yapıp yazıhanelere dolaşarak satıyorduk. Sonra torna işine başladık yine taş işinde, vazolar, şunlar bunlar. O sırada avizeciler keşfettiler yenilik olarak bunu, fellik fellik bu işleri kimler yapıyor diye aramaya başladılar ve bu defa avizecilere parça yapmaya başladım. Borcumu o sayede ödedim. Çünkü İstanbul'da, hatta Türkiye'de ikinci olarak o işi ben yapıyordum. Yeni bir iş olduğu için hiç işsiz kalmadım. Emeğimi ödemeyen de çok ender insan oldu. Bu işi devam ettirirken siyasi olarak o sıralar Türkiye Komünist Partisi Türkiye'de faaliyet göstermiyordu. Türkiye İşçi Partisi kurulmuştu. Bütün gücümüzle destek vermeye başladık. Yakınlarımızı, kardeşlerimizi, arkadaşlarımızı partiye girmeye teşvik ettik. Hatta fiilen Partiye soktuk. Parti'ye maddeten de yardım ettik. Parti büyük bir gelişme gösterdi. Köylere varıncaya kadar sosyalist hareketi yaydı. Legal çalışmanın bu faydasını da gördük ve hatta Türkiye Komünist Partisi'nin Atılım Dönemi bu legal çalışma temeli üzerinde gelişmiştir. Parti neredeyse kitlesel bir parti haline gelmiştir bu sayede.

Atılım Dönemi'nde Parti ile yeniden ilişkiye girdim. İ. Bilen yoldaşla görüşmek üzere Doğu Almanya'ya gittim ve 15 gün Parti otelinde kaldım. O süre içinde, Nâzım'ın yurt sevgisini ve yurt hasretini daha iyi anladım. Türkiye'de yaşlı komünistlerden, komünistliğini yenilemiş olan tam listesini çıkarmadım, ama Parti'ye verdiğim sayı tahminen 30-35 kişi kadar, Kayseri'de, Samsun'da, İzmir'de,

Ankara'da ve İstanbul'da onlar doğrudan doğruya bana bağlıydı. Ben de Mehmet Bozışık ve Mehmet Aydan Bulutgil'e bağlıydım. Mehmet'le sık sık görüşüyordum, ama üçümüz bazen görüşüyorduk. 1979'da Türkiye'de TKP adına TİP ile birlik görüşmelerine üçümüz katıldık. TİP birleşmeyi, biz eylem birliğini savunuyorduk. 12 Eylül'den sonra yurtdışında bu temel üzerinde birlik görüşmeleri sürdü. 1980 sonlarında TKP'yi feshederek, TİP ile birleşme kararı alan Haydar Kutlu ve arkadaşları, Türkiye'ye gelince tutuklandılar, tutukluluk süresince süren duruşmaları her gün izledim. İstanbul'da bir basın toplantısı ile bundan böyle illegal çalışma yapmayacağımızı, legal çalışacağımızı beyan ettik ve yurtdışında kurulmuş olan TBKP'yi burada resmen kurduk. TBKP kurucusu ve ayrıca Merkez Komitesi üyesiyim. Bu TBKP kapanıncaya kadar devam etti. TÜSTAV'ın kuruluş şekline yaptığımız sözlü ve yazılı itirazlarımızın kabul edilmemesi üzerine ben, Mehmet Bozışık ve Rasih Nuri İleri, üçümüz TBKP'den istifa ettik ve SBP'de yer aldık. Kongre'de GYK'ye seçildik. SBP tam gelişirken, yeni bir grupla birleşip kitleselleşme sevdasına kapatıldı ve BSP'ye geçildi. BSP'nin de kurucusu ve GYK üyesi oldum. BSP henüz partileşme sürecinin başındayken, yine aynı sevda ile diğer bir grup ile birleşmeye gidildi ve ÖDP kuruldu. ÖDP'de kurucu olarak yer almadığım gibi, üyesi de olmadım.

BERDAN DERE: Benim sol hareketle tanışmam Üniversite'ye girmeden önce oldu. Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun faaliyetlerini biliyor ve izliyordum. Üniversite'ye girdiğim yılda Fikir Kulüpleri vardı. İktisatlılar Fikir Kulübü'ne üye oldum, çalıştım. Daha sonra adı değişti, İktisatlılar Devrimci Gençlik Örgütü oldu. Fikir Kulüpleri Dev-Genç'e dönüştükten sonra Dev-Genç'te çalıştım. O dönemde, Dev-Genç'i gençlik örgütü olarak kabul ediyor ve çalışıyorduk. Her İktisat Fakültesi öğrencisi gibi İktisat Fakültesi Öğrenci Cemiyeti üyesiydim. Daha sonra bu derneğin yönetim kuruluna seçildim. 12 Mart geldiğinde yönetim kurulundaydım. Bu süre içinde TİP Eminönü İlçesi'nde çalışıyordum. İlk başta yaşım tutmuyordu. 18 yaşına girdiğimde TİP'e üye oldum. TİP'in Eminönü İlçesi'nde, TİP içindeki ayrılık sırasında oluşan Partizan dergisi çevresindeydim. Bu çevredeki örgütlenme içinde yer aldım. Grubun Kartal bölgesinde ve Alibeyköy'de işçi örgütlenmesi çalışmalarında, fabrika gazetelerinin örgütlenmesinde çalıştım.

Sonra 12 Mart geldi. Partizan çevresi 12 Mart sonrasında kendini dağıtma kararı aldı. Bu dönem biraz da TKP'yi arama dönemi oldu. Türkiye Sosyalist Mücadele Birliği, Partizan'ın dağılma kararından sonra, bu dönemde insanların bir arada durmasını anlamlandırıyordu. Kanımca bir örgütlenme vb. olarak önemli de değildir. Sonuçta bir kâğıtta yazılı genel ifadelerdir. Program, tüzük değildir. Bu belgeyi insanlar okuyor ve iade ediyordu. İlk yazılmasından sonra tekrar çoğaltıldığını da sanmıyorum. Bu belge ile kendini dağıttığını söyleyen Partizan çevresi, sosyalizm amacının ve politik anlayışının en genel çerçevesini ifade ediyordu. Bu döneme ve sonrasına damgasını vuran TKP'yi aramaktır. Dışarıdan bakanlar bu çevreyi TKP'li olarak algılıyordu. Bana da TKP'li yakıştırması 72-73'ten başlayarak yapılmıştır. Ben 1974 sonu ya da 1975, tam tarihi hatırlamıyorum TKP'ye üye oldum. Sendikalar da çalıştım. Turizm-İş Sendikası, daha sonra Tümka-İş, Lastik-İş sendikaları. Bu süreçte sendikaların basın-yayın ve eğitim ile ilgili işlerinde, DİSK genel merkezinde çalışmalarım oldu. Daha sonra MK Sendikalar Bü-

rosu üyesi oldum. Darbeden sonra da bu sürdü. 1981 tutuklamasından sonra, görev yaptığım komitenin örgütsel olanakları olduğu için başka görevler de üstlendim.

Örgütün yeniden yapılandırılması süresinde TKP MK Örgüt Bürosu'nda, TKP Prag Parti Okulu'nun, TKP 5. Kongresi'nin ve 1986 Ulusal Konferansı'nın örgütlenmesinde, Nabi ve Sargın yoldaşların ülkeye dönüşlerinden sonraki süreçte görev yaptım. TKP 5. Kongresi'nde MK üyeliğine getirildim. Daha sonra TBKP öncesinde ve birleşme sırasında MK Politbüro'da görev yaptım. Yasal TBKP'de yönetici olarak görev almadım. Bu dönemdeki çalışmalarımı, yönetime aktif destek çalışması olarak niteliyorum. Yaygın kanı ve söylenti bir dönem TKP'nin ülke yöneticisi olduğum yönündedir. MK Örgüt Bürosu'nun bu dönemde ülkede görev yapan tek üyesi olduğum ve (meraklıların) böyle bir göreve uygun isim ararken aklına geldiğim için böyle düşünceler oluştu. Oysa böyle bir organ ya da böyle tanımlanmış bir görev yoktu. Daha sonra TBKP sürecinde oluştu. İlk başta ülke içindeki TKP ve TİP'in Politbüro ve Merkez Komite üyelerinden oluşuyordu. Birleşme Kongresi'nden sonra daha genişledi. Yasal konumda çalışan yöneticilerin ve yönetici olmayan üyelerin katıldığı geniş bir komite oldu. TBKP'nin resmen kurulması ile legal karar organları oluştu.

Kronoloji

1846	Marx ve Engels, Komünist İrtibat Komitesi'ni kurdu.
2-7 Haziran 1847	Kongre'de adı Komünist Birlik olarak değiştirildi. Tüzüğünde yer alan *Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşin!* sözcüklerinin yaratıcısı *Engels*'ti. Anahtar sözcükler, *insanlık sevgisi* değil, *örgütlenme; eşitlik* değil, *dayanışma*'dır.
29 Kasım-8 Aralık 1847	Londra'daki ikinci kongrede *yeni bir toplumun kurulması* doğrultusunda görev tanımlandı. Birliğin resmi programı olarak yeni *iman yemini* hazırlama görevi Marx'a verildi. Marx, *Komünist Manifesto*'yu yazmaya başladı.
Şubat 1848	*Komünist Manifesto* yayımlandı.
28 Eylül 1864	Londra'da I. Enternasyonal, Uluslararası İşçiler Derneği olarak kuruldu.
Eylül 1866	I. Enternasyonal'in Cenevre'de yapılan ilk kongresinde Marx'ın yazdığı on maddelik yeni tüzük taslağı ufak değişikliklerle kabul edildi.
4 Eylül 1870	Paris devrimi sonucu İmparatorluk yıkıldı. Cumhuriyet, yeniden ilan edildi.
28 Ocak 1871	Açlık içinde kıvranan Paris teslim oldu.
18 Mart 1871	Paris ile Versailles'daki Fransız hükümeti arasında savaş ilan edildi.
26/28 Mart 1871	Komün seçimleri yapıldı. Komün ilan edildi.
28 Mayıs 1871	Kahramanca bir direnişten sonra Paris Komünü, kanlı bir hafta ile yenik düştü.

22 Haziran 1871	Osmanlı basınında Paris Komünü ilgi uyandırdı. *Hakayık-ül Vekayi* adlı gazete *Komün* olaylarından *Enternasyonal*'i sorumlu tutuyordu.
Temmuz 1871	Eugene Pottier'in yazdığı *Enternasyonal* Komün'den doğdu.
Eylül 1871	Londra Konferansı'nda tüzüğe son şekli verildi ve toplumsal devrime ulaşılabilme koşulu olarak işçi partilerinin kurulmasına ilişkin karar alındı.
1883	Plehanov İsviçre'de *Emeğin Kurtuluşu* adlı Marksist Rus bir grup oluşturdu.
14 Temmuz 1889	*II. Enternasyonal* kuruldu.
1890	Rusya'da çekirdek halinde Marksist gruplar görülür oldu.
1895	Petersburg'da, *İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği* kuruldu. Üyeleri arasında, Plehanov'u destekleyen genç *Vladimir İlyiç Ulyanov* da vardı. Yıl sonunda tutuklanarak hapse ve ardından Sibirya'ya sürgüne gönderildi.
Mart 1898	*Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi* kuruldu. *Marksist* aydın Piyotr Struve, *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi Manifestosu*'nu yazdı.
1900	V. İ. Ulyanov tahliye edilince Plehanov'la çalışmak üzere Cenevre'ye gitti.
1 Nisan 1901	*Zarya* (Şafak) adlı yetkin bir teorik gazete yayımlandı. Aralık sayısında ilk kez *Lenin* imzasını kullandı.
1 Aralık 1901	*Iskra* (Kıvılcım) adlı haftalık halk gazetesinin ilk sayısı Stuttgard'da yayımlandı.
1902	*Iskra* bir parti programı taslağı önerebilecek duruma geldi. Lenin devrimci öğreti ve örgütlenme üzerine ilk büyük özgün eseri *Ne Yapmalı?*'yı yayımladı.
Temmuz 1903	Plehanov ve Lenin Brüksel'de parti kongresini topladılar. Yıllar sonra Lenin, *Bolşevizm siyasal düşünce akımı ve parti olarak 1903'ten beri mevcuttu*, dedi.
9 Ocak 1905	Kışlık Saray önünde kıyımla patlak veren devrimle her yanı grev dalgası sardı.
Şubat 1905	Trostsky, Rusya'ya aktif bir devrimci olarak döndü. Lenin'in *kesintisiz devrim* teorisine kesinlik getirdi. Sonra tutukevinde *Sonuçlar ve Olasılıklar*'ı yazdı.
1905 yazı	Lenin'in *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* adlı eseri yayımlandı.
Ekim 1905	Çar liberal bir anayasa önerdi ve ilk *İşçi Temsilcileri Sovyetleri* kuruldu. Bu kurumlar grevdeki işçi gruplarının kendiliğinden eylemi sonucu oluştu.
Ocak 1912	Lenin, Prag'da iki kişi hariç on dört Bolşevik delege ile konferans düzenledi ve Bolşevikler parti içinde fraksi-

	yon değil partinin kendisi oldu. Stalin de MK'de yer aldı.
1914	Mustafa Suphi, siyasi mülteci olarak sığındığı Çarlık Rusyasında Türk devrimciler ve Bolşeviklerle ilişki kurdu.
1914	I. Dünya Savaşı'nda Bolşevikler Sibirya'ya sürüldü. Lenin Zinovyev'le Bern'e geçti. *Emperyalizm, Kapitalizm'in En Yüksek Aşaması* adlı kitabına başladı.
4 Ağustos 1914	I. Dünya Savaşı'nda II. Enternasyonal partileri savaştan yana tavır aldılar.
1 Kasım 1914	Bolşevik MK sloganı: *Yaşasın oportünizmden arınmış proleter Enternasyonal.*
Ocak 1917	Kırk altı yaşındaki Lenin, İsviçreli dinleyicilere: *"Biz yaşlıların ilerleyen devrimin kesin savaşlarını görecek kadar yaşayabileceklerinden emin değilim"* diyordu. Altı hafta sonra Rusya'da devrim patlak verdi.
1917 Şubat Devrimi	Savaşın getirdiği yoksunluk, bedelin paylaşımındaki eşitsizlik sonucu çileden çıkan halkın isyanı Romanov Hanedanını devirdi. Geçici Hükümet oluşturuldu. Devrimci partiler ise, devrimin oluşmasında doğrudan bir rol oynamamıştı.
26 Şubat 1917	Parti manifestosu önce el ilanı şeklinde, iki gün sonra *İzvestiya*'nın eki olarak yayımlandı.
13 Mart 1917	Sibirya'dan dönen MK üyesi Stalin, partinin baş örgütleyicisi olarak yerini aldı.
16 Mart 1917	Şubat Devrimi'ne ilişkin ilk haberler Osmanlı basınında yer aldı.
3 Nisan 1917	Lenin, yirmi kadar Bolşevik ile Almanya ve İsveç'i geçerek Petrograd'a vardı. Ertesi gün görüşlerini özetlediği ünlü *Nisan Tezleri*'ni ilk kez okudu. Konuşmayı sadece *Kollontay* savundu. Lenin cevap hakkını kullanmadan salonu terk etti.
7 Nisan 1917	Lenin'in *Bugünkü Devrimde Proletaryanın Görevleri* adlı tezleri *Pravda*'da yayımlandı. Geçici Hükümet desteğinin reddedilmesi, Sovyetlerin tek devrimci hükümet biçimi olduğunun açıklanması, parti programının gözden geçirilmesi, adının *Komünist* olması, devrimci bir Enternasyonal yaratılması öneriliyordu.
14 Nisan 1917	Lenin, Petrograd Parti Konferansı'nda eleştirilere göğüs germek zorunda kaldı.
24 Nisan 1917	Parti tarihine *Nisan Konferansı* diye geçen Tüm Rusya Parti Konferansı *Tüm İktidar Sovyetlere* belgisini kabul etti. Sonraki her hamle Bolşeviklere çalıştı.

Mayıs 1917	Milyukov'un istifasıyla hükümet devrildi. Trostsky sürgünden döndü. Trostsky'nin *ikili iktidarsızlık* dediği döneme girilmişti.
18 Haziran 1917	Sovyetleri desteklemek amacıyla büyük bir sokak gösterisi düzenlendi. Yeni hükümet, *Galiçya*'da büyük bir askeri saldırıya geçilmesini emretti.
Temmuz 1917	Galiçya saldırısı yenilgi ile sonuçlandı. Hükümet krizi Kerensky'i başbakanlığa getirdi. Trostsky dört bin kişiyle Bolşeviklere katıldı. Tutuklamalar sürdü ve Trostsky, Lunaçarski, Kollontay tutuklandı.
3 Temmuz 1917	Halk ayaklanması başladı. Çarlık birlikleri başkente sevk edildi. Tutuklamalar başladı. Pravda kapatıldı. Lenin ve Zinovyev Finlandiya'ya kaçtı.
Ağustos 1917	Kerensky partileri devlet konferansına çağırdı ve fiyasko ile sonuçlandı. Sağ askeri darbe girişimi, *Kornilov isyanı*, sol için alarm oluşturdu.
14 Eylül 1917	Lenin, *Tüm İktidar Sovyetlere* belgisini güncelleştirdi ve MK'ye iktidarı silahlı güçle ele geçirme zamanının geldiğini bildiren iki gizli mektup gönderdi. Trosky Bolşevizmin odağı Petrograd Sovyeti'ne başkan seçildi.
9 Ekim 1917	Lenin, gizlice Petrograd'a geldi. MK toplantısında Zinovyev ve Kamenev'in aleyhte oyuna karşılık silahlı ayaklanma kararı alındı. İlk Politbüro oluşturuldu.
11 Ekim 1917	Kamenev ve Zinovyev bir mektup ile karara karşıtlıklarını örgütlere duyurdu.
16 Ekim 1917	Lenin, her kesimden Bolşeviklerin katıldığı MK'nin genişletilmiş toplantısında iktidarın derhal ele geçirilmesi gerektiği tezini bir kez daha açıkladı.
18 Ekim 1917	MK'den istifa eden Kamenev, Sol'un parti dışı gazetesi *Novaya Jizn*'de karara karşı kendisi ve Zinovyev adına bir protesto mektubu yayımlattı. Aynı gün Lenin, onları *grev kırıcıları, caniler* diye nitelendiren, *yoldaş* olarak kabul etmeyen, partiden atılmalarını isteyen bir mektubu parti üyelerine yolladı.
19 Ekim 1917	Lenin, aynı anlamda ayrıntılı bir mektubu MK'ye gönderdi. Trostsky, Petrograd Sovyetinde silahlı ayaklanmaya geçme kararını yalanladı.
25 Ekim 1917	Bolşevik kuvvetler erken saatlerde harekete geçti. Kilit noktalar tutuldu. Geçici Hükümet üyeleri tutuklanırken bir kısmı kaçtı. Petrograd Sovyetinin öğleden sonraki toplantısında Lenin, *İşçi* ve *Köylü Devriminin* zaferini ilan etti.
25 Ekim-7 Kasım 1917	Ekim Devrimi'nin kan dökülmeden gerçekleştirilmesini Petrograd Sovyeti ve onun askeri devrimci komitesi sağladı.

23 Kasım 1917	Sovyet yönetimi Pravda ve İzvestiya'da *Gizli Anlaşmaları* yayımladı.
2 Ocak 1918	Müslümanlara yönelik Bolşevik beyannamesi Osmanlı'da takdirle karşılandı.
25 Temmuz 1918	Mustafa Suphi, Moskova'da Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi'ni topladı. Türk komünist örgütlerinin kurulmasına yardımcı oldu ve başkan seçildi.
30 Ekim 1918	Mondros Mütarekesi imzalandı.
11-15 Ocak 1919	Spartaküs Ayaklanması. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht katledildiler.
22 Ocak 1919	Kırım'a ve Moskova üzerinden Türkistan'a geçen Mustafa Suphi, *Beynelmilel Şark Tebligat Şurası*'nı kurdu ve Eskişehir'de şubesi açıldı.
2 Mart 1919	Moskova'da III. *(Komünist) Enternasyonal, Komintern* Rus İmparatorluğunun parçası küçük uluslardan gelen otuz beş delegenin katılımı ilk kongresini yaptı. Bir *Yürütme Kurulu* (EKKI) görevlendirildi.
22 Eylül 1919	İstanbul'da TSİÇF kuruldu.
1920	Ankara'da, THİF (Halk Komünist Partisi) Kuruldu.
16 Mart 1920	İngilizler İstanbul'u işgal etti.
26 Mart 1920	İngilizler tarafından işgal edilen İstanbul'da Meclis'i Mebusan kapatıldı.
Temmuz 1920	Komintern'in ikinci kongresinde *dünya partisi* anlayışı *dünya devrimi* için birleşik bir *genel kurmay* kurmak amacını getirdi. *21 Koşul* gereği her parti komünist kimliğe *illegal* bir yapıya sahip olacaktı. *Ulusal kurtuluş savaşları, bu savaşları yöneten ulusal burjuvazi ve aydın kadroya karşı tavır* belirlendi.
14 Temmuz 1920	Merkezi Ankara'da, III. Enternasyonal'e bağlı Komünist Partisi ilan edildi.
21 Temmuz 1920	İngiliz Askeri Haberalma Örgütü raporu, *Bolşevik etkisinin Milliyetçi Türk çevrelerde giderek daha belirginleştiğini* belirtiyordu.
28 Temmuz 1920	TKP, Komintern'de *Milli Kurtuluş Hareketi* ile işbirliği yapacağını açıkladı.
1-8 Eylül 1920	*Birinci Doğu Halkları Kurultayı* yapıldı.
10 Eylül 1920	*Birinci ve Umumi Türk Komünistleri Kongresi*'nde TKP kuruldu.
18 Ekim 1920	Mustafa Kemal, Yeşilordu'yu kapattı ve Türkiye Komünist Fırkası'nı kurdurdu.
28 Aralık 1920	Mustafa Suphi kafilesi Kars'a vardı.
Ocak 1921	İstanbul'dan yola çıkan Nâzım Hikmet dokuz günlük yürüyüşle Ankara'ya ulaştı.

20 Ocak 1921	THKP yayın organı *Emek* gazete binası ateşe verildi. Yöneticiler tutuklandı.
28 Ocak 1921	Mustafa Suphi ve on dört yoldaşı Karadeniz'de, Trabzon açıklarında katledildi.
21 Şubat 1921	İstanbul'daki ABD Yüksek Komiserliği Sovyet propagandası ile Bolşevik etkinliğin Anadolu'da güçlü olduğunu rapor ediyordu.
2 Nisan 1921	TKP MK üyesi Ahmet Cevat, Mustafa Suphi olayını mektupla Pavloviç'e duyurdu.
1 Mayıs 1921	İşgal altındaki İstanbul'da işçiler ilk yığınsal 1 Mayıs gösterisini gerçekleştirdi.
Haziran 1921	Moskova sefiri Ali Fuat Paşa, Çiçerin'e, hükümetin solculuğa düşman olmadığını, komünistlerin vahim taktik hatalar işlediklerini anlatıyordu.
22 Haziran 1921	Komintern'in III. Kongre'sine, 52 ülke 103 örgütünü temsilen 605 delege katıldı. Dünya devrimine giden yolun kitlelerin fethinden geçtiği belirlendi ve *Kitlelere* belgisi benimsendi. *Birleşik İşçi Cephesi* ile ilgili tarihi tezler geliştirildi.
21 Temmuz 1921	Şefik Hüsnü yönetiminde *Aydınlık* dergisi çıkmaya başladı.
7 Aralık 1921	Ankara Hükümeti, Türkiye Halk Komünist Partisi'ni (THİF) resmen tanıdı.
22 Temmuz 1922	Rauf Bey Hükümeti her türlü komünist propagandayı yasakladı.
15 Ağustos 1922	THİF Kongresi yapılmak üzere iken resmi izni kaldırıldı. Kongre illegal yapıldı. Kongre sonrası THİF kapatıldı, bazı üyeleri casuslukla suçlandı.
5 Kasım-5 Aralık 1922	Komintern'in IV. Kongresi'nde III. Kongre'de benimsenen Birleşik Cephe tezleri geliştirildi ve *İşçi Hükümeti* belgisi benimsendi. Lenin'in katıldığı son kongre olması, getirdiği eleştiriler nedeniyle kongre tarihi bir anlam taşır oldu. Türk delegelerin ısrarıyla, milliyetçi burjuva hükümetini kınayan *açık mektup* yazıldı.
7 Aralık 1922	Moskova'da yayımlanan *Kızıl Şark* dergisi *Burjuva Beyefendiler!* diye başlayan *THİF'nın TBMM Hükümetine protestosu*'nu yayımladı.
17 Şubat-4 Mart 1923	TBMM Hükümeti İzmir'de İktisat Kongresi'ni topladı. İşçi delegelerin sundukları rapor, büyük ölçüde TKP I. Kongresi'nde kabul edilen istemleri içeriyordu.
1 Nisan 1923	TBMM'nin kendini fesh ve yeni seçimlere gitme kararı üzerine TİÇSF yeniden faaliyete geçti.
1 Mayıs 1923	Gösteri öncesi ve sonrası işçi önderleri ve TİÇSF yöneticileri tutuklandı.

6 Ekim 1923	İstanbul'a giren Türk ordu birliğini mutlulukla karşılayan Şefik Hüsnü, gelişmelere karşın *TBMM Hükümetini* bir çeşit *Halk Sovyeti İdaresi* gibi görmekteydi.
1 Mayıs 1924	Ankara'da işçi ve emekçiler TBMM'ye yürüdü, İş Yasası çıkarılmasını istediler.
17 Haziran-8 Tem. 1924	Komintern V. Kongresi Moskova'da toplandı. Kendisine bağlı bütün partilerin *Bolşevikleştirilmesi* kararını aldı. Bilimsel sosyalizm yapıtlarının birkaç dilde basılması; Uluslararası Leninist Okul Komünist Üniversite açılması gerçekleşti.
15 Şubat 1925	Şefik Hüsnü Türkiye'deki devrimci grupları toparladı ve illegal olan TKP'yi yeniden örgütleyerek zorunlu olarak yurtdışına çıktı.
4 Mart 1925	Takrir-i Sükun Kanunu getirildi. TKP yayınları kapatıldı. İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet ve Hasan Ali yurtdışına çıktı.
1 Mayıs 1925	1 Mayıs broşürü dağıtıldığı için, otuz sekiz TKP'li tutuklandı. Yöneticiler 7-15 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ekim 1926 affı ile tahliye oldular. O güne kadar verilen en ağır cezaydı.
17 Aralık 1925	Türk ve Sovyet Dışişleri bakanları *Dostluk ve Tarafsızlık* anlaşması imzaladı.
Mayıs 1926	Viyana Konferansı yapıldı. 1926 TKP Programı sunuşuna yansıdığı gibi, TKP sertleşmenin doruğundaydı.
1927 yılı	TKP'nin örgütlediği Adana-Nusaybin arası Fransız şirketine karşı demiryolu işçi grevi yirmi gün sürdü.
Ağustos 1927	Şefik Hüsnü gizli bir kimlikle İstanbul'a gelerek yeni yönetimi göreve getirdi. Bunu onaylamayan *Vedat Nedim,* onu polise ihbar etti. Altmış dört kişi tutuklandı.
4 Ocak 1928	Komintern, "Türkiye'de Komünist Tertip" başlığı altında TKP'nin eylemlerinin hesabını Kemalist hükümete vermek durumunda olmadığını açıkladı.
Temmuz-Ağustos 1928	Komintern VI. Kongresi, 532 delegenin katılımıyla açıldı. Yeni program ve tüzük onaylandı. *Tek ülkede sosyalizm* resmi teori halini aldı. En büyük tehlike sağ oportünizm olarak belirlendi. *Sömürgeler Meselesi* konusunda Türk delege, Türkiye'de kapitalist yol izlenmesini eleştirdi ve önerilerde bulundu.
1929 yılı	Türk-Sovyet dostluğunun parlak bir dönemiydi, ama İzmir ve İstanbul'da geniş çaplı tutuklamalar oldu.
Ağustos 1930	Türkiye'deki Geçici MK Sekreteri Reşat Fuat Baraner tutuklandı.
1932	TKP'nin gizli çalışmaları hızlandı. Dört büyük tutuklamada önemli kayıplar verildi.

30 Ocak 1933	Şefik Hüsnü Almanya'da Nazilerin tertipledikleri *Reichstag Yangını* üzerine, *Georgi Dimitrov* ile birlikte tutuklandı. Altı ay sonra serbest bırakıldı.
Temmuz/Ağustos 1935	VII. Komintern Kongresi, Birlik Cephesi ve Halk Cephesi politikalarını onayladı. Şefik Hüsnü Başkanlık Divanı ve Kontrol Komisyonu'na seçildi.
Eylül 1936	Komintern, Brüksel'de 4500 delegenin katıldığı büyük bir barış kongresi düzenledi.
1937 başı	Komintern'in TKP için Desantralizasyon kararı aldı. Şefik Hüsnü Paris'e gitti. Komintern'de yalnızca Marat (İ. Bilen) kaldı.
1 Kasım 1939	Şefik Hüsnü ülkeye döndü. Örgüt sekreteri Reşat Fuat Baraner'le ilişkiye geçti ve Reşat Fuat Baraner'in tutuklanmasına dek TKP MK Genel Sekreteri olarak Parti'nin genel politikasını yönetti.
15 Mayıs 1943	EKKİ Prezidyum'u, savaş döneminde Komintern Kongresi toplanamayacağını belirterek, partilere Komintern'in sona erdirilmesiyle ilgili kararı bildirdi; üyeleri Alman faşizmine karşı savaşıma çağırdı.
19 Aralık 1946	Şefik Hüsnü tutuklandı. 141-142 ile beş yıl ağır hapis cezası aldı.
14 Temmuz 1950	Şefik Hüsnü afla serbest bırakıldı, iki yıl sonra 25 Şubat 1952'de tekrar tutuklandı.
1956	SBKP 20. Kongresi yapıldı. Hruşçov, Destalizasyon sürecini başlattı.
16-19 Kasım 1957	Moskova'da I. Komünist ve İşçi Partileri Toplantısı yapıldı.
7 Nisan 1959	Şefik Hüsnü yetmiş iki yaşında sürgünde vefat etti.
Kasım 1960	Moskova'da II. Komünist ve İşçi Partileri Toplantısı yapıldı.
13 Şubat 1961	I. TİP on iki işçi sendikacı tarafından İstanbul'da kuruldu.
20 Aralık 1961	*Yön* adlı haftalık gazete 162 imzalı *aydınların ortak bildirisi* ile yayına başladı.
31 Aralık 1961	İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin, yüz bin kişilik bir katılımla gerçekleştirdiği büyük Saraçhanebaşı Mitingi yapıldı.
22-29 Ocak 1962	*Türkiye İşçi Sigortaları Kurumu*'nun *Çalışma Meclisi* toplantısı yapıldı.
1 Şubat 1962	Mehmet Ali Aybar genel başkan olarak TİP'e davet edildi. Aybar görevi kabul etti.
8 Şubat 1962	TİP kurucuları bir *bildiri* ile yapılan daveti kamuoyuna duyurdu.
9 Şubat 1962	Mehmet Ali Aybar daveti kabul ettiğini açıkladı.

12 Mayıs 1962	19 Ocak 1960'ta kurulan *Türkiye Sosyalist Partisi* son lideri Genel Sekreter Minetullah Haydaroğlu'nun başkanlığında karar aldı ve TİP'e katıldı.
22 Haziran 1962	İbrahim Güzelce, Mehmet Ali Aybar'a *kişisel yönetimi ve demokratik olmamakla* eleştiren bir mektup gönderdi ve GYK üyeliğinden istifa etti.
10 Şubat 1963	Bağımsız Senatör Niyazi Ağırnaslı TİP'e girdi; aynı gün Anayasa'ya aykırı yasaların iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuru kararı alındı.
19 Mart 1963	TİP'in yarı resmi organı haftalık *Sosyal Adalet* dergisi yayına başladı.
5 Haziran 1963	*Yön* dergisi Sıkıyönetimce süresiz kapatıldı.
16 Temmuz 1963	*Sosyal Adalet* dergisi de Sıkıyönetimce süresiz kapatıldı.
9-10 Şubat 1964	TİP'in I. Büyük Kongresi İzmir'de yapıldı.
17 Nisan 1964	*Sosyal Adalet* dergisi Ankara'da yayına başladı.
Ekim 1964	Hruşçov, Brejniyev ve parti ideoloğu Suslov tarafından görevden alındı. SBKP'nin 21. Kongresi'nde Parti Genel Sekreterliğine Brejniyev getirildi.
10 Ekim 1965	Milletvekilleri genel seçiminde TİP seçime girdiği elli bir ilde 276.101 oy ve Türkiye genelinde % 2.83 oy yüzdesi ile on beş milletvekilliği (% 3.33) kazandı.
18 Ekim 1965	Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakan Suat Hayri Ürgüplü Türkiye'de Komünist Partisi kurulmasını savundu. AP lideri Süleyman Demirel, "*Türkiye'de komünist partisinin kurulmasına hiçbir şekilde taraftar değilim*", dedi.
17 Aralık 1965	TİP üyesi, yandaşı yüksek öğrenim gençlerinin ağırlıkta olduğu *Fikir Kulüpleri Federasyonu* kuruldu.
5 Haziran 1966	Senato seçimlerinde TİP Kocaeli listesi 1. Sıra adayı Fatma Hikmet İşmen milli bakiyeden senatör seçildi. Memur olduğu için bağımsız olan İşmen, seçimden sonra memuriyetten derhal istifa ederek TİP'e üye oldu.
7 Temmuz 1966	TÖS kongresi, Genel Başkan Fakir Baykurt'un açış konuşmasıyla başladı.
18-21 Ekim 1966	CHP Kurultayı'nda *Ortanın Solu* resmen benimsendi. İnönü Genel Başkan, Bülent Ecevit Genel Sekreter oldu. Ecevit basın toplantısında: *"CHP'nin ortanın soluna gelerek aşırı sola çektiği duvar gibi AP de ortanın sağında, aşırı sağa bir duvar çekerse demokrasi sürekli yaşama imkânı bulur"* dedi. Behice Boran bu tutumu, *"Gerçekte CHP'de ne yeni bir hamle, ne de sola açılış vardır, aksine solu önleme çabası vardır"* diyerek eleştirdi.
20-23 Kasım 1966	TİP'in II. Büyük Kongresi Malatya'da yapıldı.

7 Şubat 1967	*Ant* dergisinde Ahmet Muşlu'nun ajanlığına ilişkin belgeler yayımlandı.
13 Şubat 1967	Türk-İş içinde Maden-İş, Basın-İş, Lastik-İş gibi sendikalar, grev yapan işçileri desteklemediği ve işçilerin çıkarını yeterince korumadığı gerekçesiyle Türk-İş yönetimini sarı sendikacılıkla suçladı ve DİSK kuruldu.
24 Temmuz 1967	Russell Mahkemesi araştırma heyeti başkanı Mehmet Ali Aybar Vietnam'a gitti.
7 Mayıs 1968	Fransa'da öğrenci-işçi hareketleri başladı.
10 Haziran 1968	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, *Demokratik Üniversite* sloganı ile boykot ve Türkiye'de *68 öğrenci hareketleri* başlamış oldu.
5 Temmuz 1968	6. Filo İstanbul'a geldi ve aleyhte gösterilerde halk ile polis çatıştı.
17-18 Temmuz 1968	6. Filo protestoları sonrası, İTÜ Öğrenci Yurdu'na polis gece sabaha karşı saldırdı. TİP üyesi Vedat Demircioğlu pencereden atılarak katledildi.
20 Temmuz 1968	FKF İstanbul Sekreterliği, Beyazıt'ta emperyalizme karşı büyük miting yaptı.
21 Ağustos 1968	SSCB ve Varşova Paktı'nın diğer dört üyesi Çekoslovakya'ya müdahale etti.
27 Ağustos 1968	Behice Boran'ın *Çekoslovakya olayları* hakkındaki makalesi *Milliyet*'te yayımlandı.
15 Ekim 1968	Mehmet Ali Aybar, İzmit'te Türkiye sosyalizmini anlattı. TİP Bilim Kurulu'nda, yetkili organlarda karara bağlanmadan açıklanan teorik görüşler tepki topladı.
16-17 Ekim 1968	TİP MYK'ye 13 asil üyeden 11'i katıldı. 5 üye Genel Başkanın görüşlerini eleştirdi ve II. Büyük Kongre kararlarında tanımlanan sosyalizmin resmi görüş olarak bir *bildiri* ile yayımlanmasını istedi. Bu istek Mehmet Ali Aybar'ı hedef aldığı gerekçesiyle reddedildi.
26-29 Ekim 1968	5'li önergeden sonra Mehmet Ali Aybar'ın çağrısı ile GYK toplandı. Toplantı dört gün sürdü. Genel Başkan istifa ettiğini söyledi. Kurul, Genel Başkanı destekleyen bir bildiriyi kabul etti. İstifa geri alındı.
27 Ekim 1968	Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu (ATTF) kuruldu.
9-12 Kasım 1968	TİP'in III. Büyük Kongresi, Ankara Selim Sırrı Tarcan Salonu'nda yapıldı. 3. gün Kongre seçimlerine Sadun Aren ayrı bir liste ile katıldı. Kaybetti.
23 Kasım 1968	Mehmet Ali Aybar, İstanbul ilçe yöneticileri ile bir toplantı düzenledi ve konuşma yaptı.
29 Kasım 1968	Sadun Aren liderliğinde dokuz TİP'li parlamenter Olağanüstü Büyük Kongre toplanması için bildiri yayımla-

dı. Genel Başkan'ın *"Kendi görüşlerine ve tutumuna karşı çıkmış olanları tasfiye amacı"* güttüğünü açık bir şekilde belirttiği ileri sürüldü.

3-4 Aralık 1968 — MYK toplantısında Olağanüstü Kongre için GYK'nin çağrılması kararlaştırıldı.

8 Aralık 1968 — GYK olağanüstü toplandı. MYK'nin hazırladığı gündemle 28-29 Aralık'ta ikinci kez olağanüstü olarak Büyük Kongre'nin Ankara'da toplanmasını kararlaştırıldı.

10 Aralık 1968 — Olağanüstü Büyük Kongre'de *"Üçüncü Yol"*cular olarak adlandırılacak grubun *çağrı* bildirisi *Ant* dergisinde yayımlandı.

17 Aralık 1968 — MYK kararı ile *TİP'teki Olayların Gerçek Yüzü* adlı kitapçık yayımlandı.

24 Aralık 1968 — Ankara il yönetimi yayımladığı bildiride, *"Olağanüstü Kongre'de, sosyalizmden sapan Aybar ve grubuna karşı çıkan sosyalistleri desteklemeli ve TİP'de sosyalist yönetimi kurmalıyız"* demektedir.

28-29 Aralık 1968 — TİP'in II. Olağanüstü Büyük Kongresi Ankara Dilşat Düğün Salonu'nda toplandı.

30 Aralık 1968 — İlk GYK toplantısında Mehmet Ali Aybar yine Genel Başkan oldu.

9 Şubat 1969 — Mehmet Ali Aybar, 6. Filo'nun gelişini kınayan demecinde, *"kanlı olaylara yol açan ziyaretlerin dostlukla, nezaketle ilgisi yoktur"* dedi.

16 Şubat 1969 — 6. Filo'yu protesto etmek için işçi ve gençlik kuruluşlarının düzenlediği, TİP'in geniş ölçüde katıldığı miting ve yürüyüş idari makamların desteğiyle camilerde yığınak yapmış bir grup tarafından *tekbirlerle* saldırıya uğradı. TİP üyesi iki genç Turgut Aytaç, Duran Erdoğan öldürüldü. ***Kanlı Pazar*** adıyla tarihe geçen bu olayda yaralı sayısı 200'dü.

Mart 1969 — TTO'nun yayın organı *Kurtuluş* yayınına başladı. Türkiye'ye girmesi yasak edilince, adı *Türkiye'de Kurtuluş* olarak değiştirildi.

1 Mayıs 1969 — Parti içi muhalefet organı iki haftalık *Emek* dergisi Ş. Erik sahipliği ve S. Aren'in Genel Yayın Müdürlüğü'nde yayımlanmaya başladı.

5-17 Haziran 1969 — Moskova'da yetmiş beş komünist ve işçi partisinin katıldığı Uluslararası Konferans yapıldı.

10 Eylül 1969 — Rıza Kuas, kontenjanların saptanmasında 53. madde gereklerine uyulmadığı için Genel Sekreterlikten ayrılma niyetini açıkladı.

12 Ekim 1969 — Genel Seçimde, Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas İstanbul'dan milletvekili seçildiler.

15-16 Kasım 1969	Gecikmeli olarak yapılan GYK toplantısında Mehmet Ali Aybar ve MYK istifa etti. Yeni Genel Başkan Mehmet Ali Aslan oldu ve yeni MYK seçildi.
13 Aralık 1969	ATTF II. Kongresi seçimi, Zeki Baştımar'ın isteği doğrultusunda biçimlendi.
21 Aralık 1969	Mehmet Ali Aslan MYK ve GYK'nin toplanamaması, MYK üyelerinin yardımcı olmama nedeniyle istifa etti. Yerine tek aday olan Şaban Yıldız seçildi. Atilla Aşut'un hazırladığı yeni MYK listesi (Sadun Aren, Behice Boran, Nihat Sargın, Yusuf Ziya Bahadınlı, Şaban Erik, Osman Sakalsız, Kemal Burkay, Hüsamettin Güven, Fevzi Kavuk, Naci Eren, B. Yenigün, Güney Dinç) sunuldu. Mehmet Ali Aybar GYK'den istifa ettiğini açıklayarak salonu terk etti. Onu, Yaşar Kemal ve Samim Kocagöz izledi.
16 Mayıs 1970	*Türkiye'de Kurtuluş* ATTF yayın organı haline getirildi.
1970 yazı	Nihat Akseymen, Zeki Baştımar ile görüştü ve TKP üyesi oldu.
15-16 Haziran 1970	DİSK'in büyük işçi yürüyüşünde polis ve jandarma ile çatışma çıktı. İkinci gün akşam üstü sıkıyönetim ilan edildi. Tutuklamalar başladı.
29-31 Ekim 1970	TİP IV. Büyük Kongresi Ankara'da Yi-Ba Düğün Salonu'nda yapıldı. Behice Boran Genel Başkanlığa getirildi.
8 Ocak 1971	Nihat Akseymen ve eşi Paris üzerinden Londra'ya geçtiler.
8-9 Şubat 1971	Mehmet Ali Aybar 4. Kongre kararlarının değiştirilmesi için GYK'ye gönderdiği mektubu basına da açıkladı.
10 Şubat 1971	TİP'in 10. kuruluş yıldönümü çoğunluğu işçi olan 6000 kişinin katılımıyla kutlandı. Mehmet Ali Aybar basın toplantısı düzenleyerek TİP'ten istifa etti.
11 Şubat 1971	GYK'de, Mehmet Ali Aybar'ın kesin çıkarılma istemi ve tedbir olarak Merkez Haysiyet Divanı'na sevk kararı, dört çekimser dışında otuz oyla kabul edildi.
15 Şubat 1971	Parti Gazetesi'nde Mehmet Ali Aybar'ın MHD'ye sevk kararının gerekçeleri açıklandı.
12 Mart 1971	Komutanlar muhtıra verdiler. Süleyman Demirel istifa etti. 19.00 haberlerinde TİP yöneticileri hakkında Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde dava açıldığı bildirildi.
14 Mart 1971	TÖS, Dev-Genç, TMGT, Türk Hukuk Kurumu, Devrimci Avukatlar derneği, ODTÜ Mezunları Cemiyeti, Teknik Personel Sendikası, Üniversite Asistanları Sendikası, Elektrik, İnşaat, Harita ve Kadastro, Maden, Orman Mühendisleri Odaları olmak üzere on beş kuruluş 12 Mart'ı destekleyen bir bildiri yayımladı. DİSK bildirisi de aynı doğrultuda çıktı.

2 Nisan 1971	AP ve CHP Nihat Erim Hükümetine güvenoyu vermeyi kararlaştırdı. Bağımsız İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar, Nihat Erim'le özel olarak görüştü ve Meclis'te güvenoyu verdi.
26 Nisan 1971	Hükümet 11 ilde sıkıyönetim ilan etti.
27 Nisan 1971	TİP MYK toplandı ve Sıkıyönetime karşı çıkan bir bildiri yayımladı.
29 Nisan 1971	Çetin Altan ve İlhan Selçuk gözaltına alındılar ve tutuklandılar.
1 Mayıs 1971	Nihat Erim, 61 Anayasası için *"Türkiye böyle bir lüksü kaldıramaz"* dedi.
8-9 Mayıs 1971	TİP GYK toplanarak politik durumla ilgili bir bildiri yayımlanmasına karar verdi. 11 Mayısta basına dağıtıldı. Diğer partiler Anayasa değişikliği için anlaştı.
13 Mayıs 1971	Nihat Sargın gece geç vakit gözaltına alındı. Dört gün sonra 141'den tutuklandı.
22 Mayıs 1971	TİP GYK, Düzce İlçe Başkanı Avni Jaji'nin yazıhanesinde olağanüstü toplandı. Sıkıyönetim Yasasını değiştirip daha da gerileten yasa aleyhine Anayasa Mahkemesine başvurma ve Behice Boran tutuklandığında, Şaban Yıldız'ın vekalet etme kararları alındı.
26 Mayıs 1971	Behice Boran, Düzce'den İstanbul'a geçti. Genel sekreterler ve kimi MYK üyeleriyle aynı anda gözaltına alınmayan Behice Boran, İstanbul dönüşü gözaltına alındı.
29 Mayıs 1971	Behice Boran ve Sadun Aren tutuklandılar.
11 Haziran 1971	Anayasa Mahkemesi'nde TİP'i kapatma davası açıldı.
20 Temmuz 1971	Kırk gün sonra kapatma kararı verildi.
1972 yılı başı	İTİF kuruldu.
6 Ocak 1972	Anayasa Mahkemesi'nin TİP'i kapatma konusundaki gerekçeli kararı Resmi Gazete'de yayımlandı.
1973	Wimpy grevleri gazetesi *İşçinin Sesi* adını aldı. TKP'nin Atılım dönemi başladı Eylül 1973 Partizan Grubu TKP'ye katılmak için Veysi Sarısözen'i Avrupa'ya gönderme kararı aldı ve İbrahim Cihan Şenoğuz'u Belçika'ya gönderdi.
1974	Nihat Akseymen TKP MK'ye koopte edildi.
1974-1978	12 Mart'tan çıkış ve TİP-TKP arasında sert çatışma dönemi başladı.
Ocak 1974	*Atılım,* TKP MK yayın organı olarak yayımlanmaya başlandı.
9 Ağustos 1974	Moskova'ya eğitime giden Nihat Akseymen, İsmail Bilen'e ilk mektubunu gönderdi.
Eylül 1974	Atilla Aşut, Berlin'de İsmail Bilen'le görüştü.

Ekim 1974	İsmail Bilen TKP Genel Sekreteri sıfatını kullanmaya başladı.
18 Kasım 1974	*Yeni Çağ* dergisinde Zeki Baştımar'ın ölüm ilanı yayımlandı.
1975 yılı başı	Partizan Grubu'nun önemli bir bölümü TKP'ye üye oldu.
1 Mayıs 1975	30 Nisan günü kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na verilen II. TİP kuruldu.
1 Mayıs 1976	1 Mayıs TKP öncülüğünde gerçekleştirildi.
Ocak 1977	İlerici Gençler Derneği kuruldu.
Şubat 1977	TKP'nin Konya Konferansı Moskova'da yapıldı.
26/27 Şubat 1977	ATTF ile TDF birleşti ve FİDEF kuruldu.
5 Haziran 1977	Seçimde TİP sert bir CHP eleştirisiyle sosyalizm propagandasını öne çıkardı.
1977 yılı sonu	Atilla Aşut MK üyeliğinden alındı.
1978	TİP'in İkinci Kongresi bölünmenin etkisi altında geçti.
1978-1980	TİP ve TKP arasında yumuşama sürecine girildi.
1 Mayıs 1978	İstanbul Taksim, 1 Mayıs alanında toplananlar, o eylemde TKP'yi gördüler.
1978 sonu	Nihat Akseymen, *Emperyalizm'in Zayıf Halkası Türkiye* kitabını yayımladı.
1979	Ara seçim sonuçları TİP için umulanın çok gerisindeydi.
1979 yılı	*İşçinin Sesi* 100. sayısı ile TKP içinde *Açık Savaş*'a başladı.
1979 yılı başı	İsmail Bilen'in önerisiyle disiplinsizlik gerekçesiyle Nihat Akseymen MK'den çıkartıldı.
1979 yaz ortası	Plenum toplantısında, sağ kanadın tasfiyesi gündemdeyken, sol kanat gitti.
Ekim 1979	TİP içinde başlayan tartışma Parti'yi böldü ve 12 Eylül 1980 ile sonuçlandı.
1980 yılı başı	Ege Yöre Sekreteri MK üyesi Haluk Yurtsever, İşçinin Sesi doğrultusundaki çalışmaları nedeniyle görevinden alındı.
Mart 1980	İşçinin Sesi ekibi, *TKP I. Leninciler Konferansı* düzenledi. *Eşgüdüm Komitesi* ve *Üst Büro* kurulmasını kararlaştırdı.
29 Ağustos 1980	İşçinin Sesi grubundan "İnanç Seçiç" isimli İLD üyesi bir genç kız öldürüldü.
12 Eylül 1980 sonrası	TİP liderleri ve İsmail Bilen arasında Bulgaristan'daki toplantıda, birleşme yerine kaynaşma yaklaşımı önerildi.
21 Aralık 1980	İsmail Bilen *TKP'nin Sesi* radyosundan, 12 Eylül darbesi ile birlikte aynı gün kaleme alınan bildiri doğrultusunda konuşma yaptı.

Şubat 1981	Siyasi polisin elinde TKP ile ilgili geniş bilginin toplandığı istihbaratı alındı.
13 Şubat 1981	TİP'in 20. kuruluş yıldönümünde, İsmail Bilen kutlama mesajı gönderdi.
Mart/Nisan 1981	İşçinin Sesi ekibi, TKP 1981 II. Leninciler Konferansı'nı düzenlendi.
Mart 1981 tarihli	*Gerçek* gazetesi Sayı 192, TKP'nin faşizm yorumu TSİP tarafından eleştirildi.
Mayıs 1981	TKP operasyonu başladı. Tutuklama sırası: *Kırıkkale, Ankara, Çukurova, İstanbul, Marmara*'dır.
1 Mayıs 1981	Akdeniz Yöre Sekreteri ve MK üyesi Turgut Metin Öztürkoğlu yakalandı.
5/6 Mayıs 1981	Türkiye Sorumlusu, MK ve Politbüro üyesi Mehmet Aydan Bulutgil yakalandı.
23 Mayıs 1981	Marmara Yöre Sekreteri ve MK üyesi Ulvi Oğuz yakalandı.
Ağustos 1981	Prag'da TKP MK Plenumu yapıldı. Aydın Meriç ile ilgili ve *Desantralize Parti* kararları alındı. Nabi Yağcı Yardımcı Genel Sekreterliğe getirildi.
Kasım 1981	PB üyesi Aydın Meriç, *Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergisi sorumlusu oldu.
16/17 Kasım 1981	Ömer Ağın ile İbrahim Cihan Şenoğuz TKP'nin toparlanması için Türkiye'ye gönderildi.
25 Aralık 1981	Adil Demirci, yeni örgütlenmenin Türkiye sorumlusu olarak Türkiye'ye geldi.
1982	TİP, TSİP ve TKP arasında birlik deklarasyonu yapıldı.
1982	TSİP üçlü görüşmeleri yayımladığı için; TKP, TİP-TKP birliğine yöneldi.
1982-1983	TKP çatısı altında birleşme ağırlık kazandı.
2 Şubat 1982	İbrahim Cihan Şenoğuz gözaltına alındı.
Mayıs 1982	Mustafa Hayrullahoğlu yurtdışına çıktı.
Temmuz 1982	Aydın Meriç, dergi sorumluluğunu bırakarak Prag'dan kaçtı.
8 Eylül 1982	Ömer Ağın gözaltına alındı.
11 Eylül 1982	Adil Demirci gözaltına alındı.
Kasım 1982	Mustafa Hayrullahoğlu yurtdışından döndü. Gözaltında katledildi.
5 Aralık 1982	TSİP illegal yayını *İlke*, TKP'nin Cunta'ya karşı politik tutumunu eleştirildi.
1983	TKP 5. Kongresi illegal olarak yurtdışında yapıldı.
25 Nisan 1983	*Atılım*'da, *Parti düşmanı bir provokatör*, diye Aydın Meriç'le; *Kasım 1982'de Deniz yoldaş öldürüldü*, diye Mustafa Hayrullahoğlu ile ilgili haberler ve *TKP Merkez*

	Komite Genel Sekreteri Haydar Kutlu Oldu başlıklı haber ile birlikte Ulvi Oğuz'un polis olduğu, onu Hasan Erdal'ın Parti'ye soktuğu yazısı yer aldı.
17 Kasım 1983	TSİP, TKEP, TKSP, TİP, TKP ve PPKK (Kürdistan Öncü İşçi Partisi) bir araya geldi.
18 Kasım 1983	İsmail Bilen seksen bir yaşında öldü. Cenaze merasimi Sofya'da yapıldı ve orada gömüldü.
1984-1985	Birlik görüşmelerinde 1980 öncesindeki protokolün gerisine düşüldü.
Şubat 1984	İsmail Bilen'in ölümü sonrası 1. Plenumu yapıldı. SBKP Genel Sekreteri Yuri Adropov'du.
11 Haziran 1984	Haydar Kutlu başkanlığında 2. Plenum yapıldı. SBKP Genel Sekreter K. U. Çernenko'ydu.
19 Kasım 1984	3. Plenum'da, Türkiye'deki faşist diktatörlüğe, Özal Hükümetine karşı tavır alındı.
Aralık 1984	Yurtdışında bir araya gelen altı parti Sol Birlik adıyla bir güçbirliği oluşturdu.
1985-1986	Ortak program-ortak tüzük çalışmaları başladı.
10 Ocak 1985	Adil Demirci ve İbrahim Cihan Şenoğuz tahliye edildi.
11 Mart 1985	Mihail Sergeyeviç Gorbaçev SBKP Genel Sekreterliğine getirildi.
1 Mayıs 1985	4. Plenum'da, SBKP Genel Sekreteri Mihail Gorbaçev barış çağrısı yaptı; orta menzilli roketleri tek yanlı durdurduğu; Türkiye'nin komşuları içinde sadece SSCB ile barışık olduğu; başkan Tihanov'un ziyareti ve Komintern 7. Kongresi'nin antifaşist savaşıma ilişkin ilke ve kararlarının günümüzde de geçerli olduğu belirtildi.
7 Aralık 1985	5. Plenum'da, Parti Ulusal Konferansı'nın toplanması öngörüldü; SBKP *27. Kongre* hazırlıklarının heyecan verici olduğu; Cenevre barış görüşmeleri ve Türkiye'de kurtuluş yolunun "barış ve ulusal demokrasi"den geçtiği vurgulandı.
1986	TKP'nin Türkiye'deki illegal Ulusal Konferans'ında TİP'le birlik görüşüldü.
26 Mayıs 1986	6. Plenum, *1986 Ulusal Konferans Tezleri;* SBKP 27. Kongresi değerlendirildi. Türkiye'de *komünist partisi* boşluğu olduğu; *141, 142 ve 163*'ün kalkması, *Anayasa*'nın değiştirilmesi gerektiği belirtildi.
15 Kasım 1986	TSİP'in Tezler'le ilgili görüşleri *Atılım*'da yayımlandı.
13 Aralık 1986	TSİP illegal yayını *Kitle* dergisi TKP'nin *1986 Ulusal Konferans Tezleri*'ni eleştirdi.
1987 başı	TİP-TKP Türkiye'de zemini hazırlamak için ilk defa bir araya geldi. 8 Ekim 1987'ye kadar Türkiye'de örgütlenme çalışmaları yapan iki kişilik bir çekirdek kuruldu.

	TKP'nin daha önce aldığı desantralizasyon kararı sürüyordu.
21/24 Ocak 1987	Ulvi Oğuz tahliye edildi.
14 Şubat 1987	7. Plenum'da, *Barış ve Ulusal Demokratik Alternatif Programı*'nın hayata geçmesi; TKP 6. Kongresi'nin toplanması; *Gorbaçev-Reagan* Reykjavik zirvesi; *TİP-TKP birliği* ve *TKP Barış ve Ulusal Demokrasi Programı* anlayışının önemi belirtildi.
7 Ekim 1987	Brüksel Basın Toplantısı; TİP-TKP Birliği ve TBKP'nin kurulduğu duyuruldu.
10 Ekim 1987	Behice Boran, Brüksel'de evinde kalp krizi geçirdi ve saat 19.00'da vefat etti.
12 Ekim 1987	Behice Boran'ın cenazesinin Türkiye'ye getirileceği basında yer aldı.
13 Ekim 1987	Behice Boran'a TBMM'de yapılacak törenle ilgili haberler basında yer aldı.
14 Ekim 1987	Behice Boran'ın cenaze töreni için yurtdışında komite oluşturulduğu haberi verildi.
15 Ekim 1987	Behice Boran'a Brüksel'de cenaze töreni düzenlendi ve uçakla Atina'ya gönderildi.
16 Ekim 1987	Behice Boran'ın cenazesi Esenboğa'da karşılandı ve Meclis törenine götürüldü.
17 Ekim 1987	Behice Boran, İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi.
25 Ekim 1987	TBKP, cenazeye olumlu yaklaşım sonucu yurda dönebileceğini açıkladı.
27 Ekim 1987	TİP-TKP ortak duyurusu, iki Genel Sekreterin Türkiye'ye dönecekleri bildirildi.
28 Ekim 1987	Emniyet Genel Müdürlüğü iki Genel Sekreter için, *"dönerlerse gözaltı"* dedi.
2 Kasım 1987	Turgut Özal, Papandreu yanlısı *Etnos* gazetesine 141, 142 ve 163'ün seçimlerden sonra düşünebileceklerini söyledi.
4 Kasım 1987	İki Genel Sekreter için, gelmeden DGM'de soruşturma açıldı.
6 Kasım 1987	Nihat Sargın'ın avukatı, her aşamada görüşme olanağı için DGM'ye dilekçe verdi.
7 Kasım 1987	DGM Savcısı Behice Boran'ın cenazesi ile ilgili olarak soruşturma açtı.
8 Kasım 1987	İki Genel Sekreter muhalefet liderleri ve köşe yazarlarına mektup gönderdi.
8 Kasım 1987	TİP-TKP ortak kararı açıklandı: *Seçimlerde ANAP'a Hayır.*
11 Kasım 1987	MGK gündeminde iki Genel Sekreter yer aldı. 141-142'yi kaldırma izni çıkmadı.

11 Kasım 1987	İki Genel Sekreter için Avrupa çapında dayanışma başlatıldı.
14 Kasım 1987	Otuz üç kişiden oluşan yabancı heyetin sekreterlere eşlik edeceği bildirildi.
15 Kasım 1987	Haydar Kutlu, TKP'nin Sesi radyosunu kapatma kararı aldığını bildirdi.
16 Kasım 1987	Haydar Hutlu ve Nihat Sargın, kendilerine eşlik eden heyetle birlikte Esenboğa'ya iner inmez, heyetten tecrit edilerek gözaltına alındılar.
17/18 Kasım 1987	Cumhurbaşkanı Kenan Evren *"Yasa enselerinde, Komünist Parti kurulamaz"* dedi.
18 Kasım 1987	Otuz üç avukat basın toplantısında DGM Savcısının müvekkilleriyle görüşmek için verdiği sözü tutmadığını açıkladı ve hâkimlerin Cumhurbaşkanı'na karşı bağımsız olup olmadıklarını sordu. İki lidere kalp kontrolü yaptırılması, işkence ihtimalini gündeme getirdi.
19 Kasım 1987	İki liderin gözaltı olayına karşı muhalefet liderlerinin ilgisizliği basında yer aldı.
20 Kasım 1987	Avrupa Parlamentosu iki liderin serbest bırakılma kararını Türkiye'ye iletti.
21 Kasım 1987	Uluslararası Af Örgütü, iki lider için örgütlerine acil eylem çağrısı yaptı. Altmış bir Avukat duruşmanın durdurulması için DGM Savcılığı'na dilekçe verdi ve DGM'nin 1 Mayıs 1984 sonrası için yetkili olduğunu belirtti.
22 Kasım 1987	Yabancı heyet temsilcileri basın toplantısıyla gözaltını protesto etti. Yunanlı besteci Mikis Teodorakis Turgut Özal'a gönderdiği mektupta, yirmi iki ülkedeki konserlerinde iki liderin durumunu anlatacağını bildirdi. *Humanite* gazetesi FKP Genel Sekreteri'nin konu ile ilgili açıklamasını verdi. Avrupa: *"Helsinki Nihai Belgesi'ni imzalamış bir ülke için çağdışı bir olay"* dedi. Süleyman Demirel, Bursa'da basın toplantısında *"TKP kurulamaz"* dedi.
24 Kasım 1987	Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi iki liderin kendi seçecekleri doktorlara muayene ettirilmesi için dilekçe ile Ankara DGM Savcılığı'na başvurdu ve izin istedi. Sorgulama bir hafta daha uzatıldı ve iki liderin altmış gün daha emniyette kalacakları bildirildi.
25 Kasım 1987	Avukatlar, *"gözaltının uzaması işkencedir"* dedi. İnsan hakları ve hukukun ihlali nedeniyle TBB, İHD ve Hukuk Kurumu Başkanlığı'na başvuruldu.
26/28 Kasım 1987	29 Kasım seçimleri için gelen Avrupa Parlamentosu heyetine iki liderle görüşme izni verilmedi. Avrupa Konseyi karma oturumunda, gözaltı olayının AKİHS uygunluğu Halefoğlu'na soruldu. İngiliz Avam Kamarası iki

liderin koşulsuz serbest bırakılma önergesini imzaya açtı. Sovyet Barolar Birliği iki liderin serbest bırakılmasını istedi.

1 Aralık 1987 — Gözaltı süresi bir hafta daha uzatıldı. TBB Başkanı uzatmayı, *"icranın yargıya müdahalesi"* olarak tanımladı.

5 Aralık 1987 — İki lider DGM'de yargıç önüne çıkarıldılar ve tutuklandılar. Cezaevine götürülürken Nihat Sargın *"İşkence gördük"* diye bağırdı. Ertesi gün, İlhan Selçuk köşe yazısında *"Nihat, 'İşkence gördük' diyorsa doğrudur"* başlığı altında nedenini açıkladı.

13 Aralık 1987 — İki lider, işkence ile ilgili olarak savcılığa dilekçe verdi.

19 Aralık 1987 — Avusturya'dan altmış üç milletvekili mektupla Başbakan Turgut Özal nezdinde işkenceyi protesto etti.

25 Aralık 1987 — Avukatlar, DGM Savcısı Nusret Demiral'ın müvekkilleri ile ilgili dosya kendilerine verilmediği için Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na suç duyurusunda bulundu.

25 Şubat 1988 — Avukatlar, üç ay geçmesine karşın davanın neden açılmadığı, soruşturmanın hangi aşamada olduğunu bilmedikleri, DGM Savcısının emri ile polisin bilgi almalarını engellediği gerekçesiyle son olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvurdu.

7 Mart 1988 — Uluslararası düzeyde işkenceler için imza kampanyası başlatıldı.

14 Mart 1988 — Nihat Sargın, Turgut Özal'a hükümet programının TBMM'de okunması sırasındaki sözlerini hatırlatarak işkenceyi takibe davet etti.

25 Mart 1988 — Avrupa Parlamentosu'nda iki liderin durumuyla ilgili olarak araştırma girişimi önerildi.

12/13 Mayıs 1988 — TKP'nin 6. ve TİP'in 8. Kongresi yapıldı.

16 Mayıs 1988 — TBKP'nin Birinci (Birlik) Kongresi Moskova'da illegal olarak toplandı.

1 Haziran 1988 — Uluslararası Af Örgütü, iki lideri *Haziran ayı tutukluları* ilan etti. Örgütlerinden serbest bırakılmaları için Turgut Özal'a mektup yazılmasını istedi.

4 Haziran 1988 — İki lider, mahkûmlara eziyet edildiğinden dayanışma için açlık grevine başladı.

8 Haziran 1988 — Kutlu-Sargın davası başladı. İngiliz Lordlar Kamarası üyesi Lord Gifford basın toplantısı düzenleyerek, iki liderin Avukat John Bowden ile görüştürülmediğini açıkladı.

9 Haziran 1988 — Yerli-yabancı basın, gözlemci ve sanıklardan ortak ses: *"Böyle duruşma olmaz!"*

11 Haziran 1988 — Bilim adamları, hukukçular 141-142'nin kaldırılması tartışmasını başlattılar.

16 Haziran 1988	Birleşme sürecinde oldukları belirtilen TİP, TSİP ve TKP birlik sürecinin dönülmez bir noktada olduğunu ortak bir açıklama ile duyurdular.
17 Haziran 1988	141-142'nin iptali için Avrupa Parlamentosu'ndan 116 tanınmış parlamenter imza koydu.
18 Haziran 1988	DGM, savunma avukatlarına savaş açtı.
19 Haziran 1988	Erdal İnönü, yabancı parlamenter ve hukukçulardan oluşan on beş gözlemciye, 141. ve 142. maddeleri SHP iktidarının kaldıracağını söyledi. Yabancı heyet, basın toplantısında avukatların zor şartlarda çalıştıklarını vurguladı.
28 Haziran 1988	AİHK'de iki liderin işkence başvurusu kabul edildi.
5 Temmuz 1988	Kutlu-Sargın'ın soruşturması 230 gün sonra başladı.
11 Ağustos 1988	Yabancı heyet basın toplantısında: *"Çağın en büyük politik davası"* dedi.
18 Ağustos 1988	Nihat Sargın'ın sorgusuna SSCB'den katılan heyet: *"... Lenin, Marx, Engels ve hatta İsa, Platon bile suçlanıyor"* dedi.
19 Ağustos 1988	Nihat Sargın, DGM Savcısı Nusret Demiral'ı işkence emrini vermekle suçladı.
25 Ağustos 1988	Duruşma sırasında gözaltı olayı yaşandı, avukatlar: *"Duruşma salonu karakola döndü"* diyerek olayı protesto ettiler.
31 Ağustos 1988	Avukat Halit Çelenk: *"Gözaltı işkenceyle eşanlamlı"* diyerek ilk kez tahliye istedi.
7 Ekim 1988	TBKP'nin 1. Birlik Kongresi'nin illegal olarak yurtdışında yapıldığı; gıyaplarında Nihat Sargın'ın Genel Başkan, Haydar Kutlu'nun Genel Sekreter seçildiği duyuruldu.
10 Ekim 1988	Kadıköy Moda Sineması'nda, *"Behice Boran'a Saygı"* gecesi düzenlendi.
22 Ekim 1988	Davayı izleyen yirmi üç kişinin gözaltına alınması ve işkenceyi protesto etmek için İstanbul Tabip Odası'nda basın toplantısı yapıldı.
12/24 Kasım 1988	*"Türkiye'ye toplu dönüş"* çerçevesinde dokuz politik mültecinin yurda döneceği ve yurtdışındaki 14.000 Türk siyasi göçmenin yolunu açacakları duyuruldu.
15 Kasım 1988	12. Oturumda olağanüstü güvenlik önlemlerinin, *savunmanın bağımsızlığını ve duruşmanın açıklığını ortadan kaldırdığı* gerekçesiyle avukatlar duruşmayı terk ettiler ve Barolar Birliği'nde bir basın toplantısı yaptılar.
25 Kasım1988	Haydar Kutlu ve Nihat Sargın üç günlük açlık grevine başladılar.
10 Aralık 1988	Türkiye'ye gelen sekiz mültecinin bir kısmı yurttaşlık hakkını kaybettikleri, pasaport ve giriş vizeleri olmadığı için geldikleri uçakla geri gönderildiler. İki kişi tutuklandı.

Ocak 1989	*Adımlar* dergisi yayımlanmaya başladı.
1 Ocak 1989	Türkiye'de sosyalist sol konuşmaya ve birlik rüzgârı esmeye başladı.
2/4 Ocak 1989	TKP ve TSİP arasındaki görüş ayrılığı basına yansıdı.
3 Ocak 1989	TBKP birlik çalışmalarını 141-142'ye göre ayarlayarak, eylem hazırlığına girişti ve parti örgütlerine genelge yolladı.
10 Ocak 1989	Altı politik göçmen yurda döndü. Biri gözaltına alındı.
24 Ocak 1989	Erdal İnönü: *"Komünist Partisi kurulmalı"* dedi.
22 Şubat 1989	16. duruşma için DGM'ye gelen 250 kadar izleyici, coplanarak dağıtıldı.
3 Mart 1989	Cezaevi'nde tutuklulara toplu dayak atıldığı için Kutlu-Sargın ve elli dokuz tutuklu olayı protesto amacıyla süresiz açlık grevine başladı.
13 Mart 1989	*Kutlu-Sargın dostları* adı altında altmış dört kişi, *tutuklulara yönelik saldırı hesabının sorulması* için açlık grevine başladı. Bir kısmı otobüsle Ankara'ya gitti.
16 Mart 1989	On üç günlük açlık grevi Cumhuriyet Savcısının güvencesi üzerine sona erdirildi.
25 Mart 1989	Dava sürerken içeri alınmayan 200 dinleyici dışarıda türkü söyleyip halay çekti.
21 Nisan 1989	DGM önünde polis, cop ve tekme tokat kullanarak izleyicileri dağıttı. Üç avukatı dövdü, gazetecileri tartakladı.
21 Nisan 1989	DGM önünde 500 kişilik grubu siyasi polis tartakladı. Sonra ellerindeki kırmızı karanfillerle grup Kızılay'a kadar sessiz yürüyüş yaptı.
28 Nisan 1989	*Demokrasi Kurultayı* yöneticilerinden Sadun Aren: *"141-142 yürürlükte oldukça, Marksist-sosyalist bir parti kurulmasına karşıyım"* dedi.
29 Nisan 1989	Demokrasi Kurultayı Ankara Dedeman Salonu'nda toplandı.
18 Mayıs 1989	Duruşma için gelen üç otobüs izleyici Hipodrum'da bekletildi.
9 Haziran 1989	1 Nisan 1958'de yayına başlayan Bizim Radyo'nun, 11 Haziran 1989'dan itibaren yayınına son vereceği yayın kurulu tarafından basına duyuruldu.
22 Haziran 1989	İki gün satışta kalan TBKP Programı toplatıldı.
1 Ağustos 1989	TBKP MK yurtdışındaki parti yöneticilerinin Türkiye'ye dönmesine karar verdi.
2 Ağustos 1989	22. duruşma. Avukat sayısı 330'dan 950'ye; 72 yabancı gözlemci 400'e ulaştı. 900 avukat adına Erşen Şansal *"geçici önlem tutukluluk, infaza dönüştü"* dedi.
10 Ağustos 1989	*Adımlar*'a polis baskını sonucu yirmi kişi gözaltına alındı.

12 Ağustos 1989	Yurtdışı TBKP, geniş Marksist çevrelerle aynı örgüt içinde olmayı olanaklı gördüğünü açıkladı.
16 Ağustos 1989	Ankara DGM, yirmi altı politik göçmen ile ilgili davayı beraatla sonuçlandırdı.
19 Ağustos 1989	İki liderle görüşen ABD'li senatörler: *"Böyle demokrasi olmaz"* dedi.
25 Ağustos 1989	23. duruşma. DGM'lerin Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edildi.
30 Ağustos 1989	*Adımlar*'ın son sayısı İstanbul DGM Savcılığı'nca toplatıldı.
3 Eylül 1989	*Pravda*, Kutlu-Sargın davasının kasten uzatıldığını iddia etti.
10 Eylül 1989	TKP'nin 69. kuruluş yıldönümü Lütfü Kırdar Spor ve Sergi Salonu'nda kutlandı. İki lider ortak mesajda, yasallaşma hedefini vurgularken; Sadun Aren, yeni bir yasal komünist partisi kuracaklarını belirtti.
17 Eylül 1989	24. duruşma. Tahliye istemi her duruşmada olduğu gibi yine reddedildi.
23 Eylül 1989	On politik göçmen yurda döndü. Biri tutuklandı, yedisi gözaltına alındı.
6 Ekim 1989	Merkezi New York'ta bulunan Uluslararası İnsan Hakları Birliği ve İsveç Parlamentosu gözaltına alınıp tutuklanan, avukatları ile görüştürülmeyen politik göçmen Ahmet Kardam ve Şeref Yıldız'ın serbest bırakılması için Turgut Özal'a mektup yazdı.
10 Ekim 1989	Behice Boran ölümünün ikinci yılında 200 kişi tarafından mezarı başında anıldı.
18 Ekim 1989	AİHK üyesi üç yargıç, *"derinliğine soruşturma yapmak"* için Ankara'ya geldi.
23 Ekim 1989	İnsan Hakları gözlemcisi, Danimarkalı gazeteci Maria Bergsoe: *"AT tarafından şart koşulsa bu iki insan beraat ederdi. Gidince yazacağım"* dedi.
25 Ekim 1989	Uluslararası Af Örgütü Raporu: *"Türkiye'de işkence var"* saptamasını yaptı.
15 Kasım 1989	Ankara Milletvekili Kamil Ateşoğulları ve altmış sekiz arkadaşı *"Düşünceye Özgürlük"* yasa önerisi verdi.
16 Kasım 1989	*Özgürlüğe doğru* etkinlikleri çerçevesinde iki liderin Türkiye'ye gelişi kutlandı.
16 Kasım 1989	TBKP İstanbul Mülkiyeliler Birliği Lokali'nde bir tanışma kokteyli verdi ve bu, basında *Türk komünistleri legale çıktı* haberi ile yayımlandı.
19 Kasım 1989	TBKP, 141 ve 142'nin kaldırılması için kampanya başlattı ve 163'ün katılması ile bu maddelerin kaldırıldığı 1 Şubat 1991 tarihine kadar eylemler sürdürüldü.

19 Kasım 1989	DGM Savcısı Nusret Demiral, *"Yargıç teminatına sahibim"* diyerek AİH heyetine ifade vermeyi reddetti.
21 Kasım 1989	Uluslararası Hukukçular Birliği: *"Dava Avrupa Sözleşmesi'ne aykırı"* dedi ve 141-142 ile tutuklu tüm kişilerin salıverilmelerini istedi.
3 Aralık 1989	TBKP yönetimine tepki olarak komünist kimlik açıklamalarını TKP'liler başlattı.
3 Aralık 1989	İki lider TBKP'nin hukuksal meşruiyet kazandığını, bu hakkın geri alınamayacağını belirtti.
3 Aralık 1989	Nihat Sargın ve Nabi Yağcı'nın cezaevi günlerinde *Tempo* ile yaptığı söyleşi.
6/9 Aralık 1989	TBKP, komünist adı taşıyan yeni, yasal, yığınsal bir parti için *kurucular kurulu* toplantısı yapacağını duyurdu. Yasal parti için Marksistlere birlik çağrısı yaptı.
10 Aralık 1989	Süleyman Demirel: *"Komünist Parti kurulabilir"* dedi.
11 Aralık 1989	ANAP Genel Başkan Yardımcısı Metin Gürdere: *"TBKP ile aynı görüşteyiz"* dedi.
12 Aralık 1989	TBKP'nin basın toplantısı nedeniyle DGM soruşturma başlattı.
12/15 Aralık 1989	Sol birlik çalışması içindeki Marksistler, TBKP'ye olumsuz yaklaşım içindeydi.
15 Aralık 1989	Avukatlar, Ankara DGM heyetini *"Peşin hükümlü"* olmakla suçladı ve reddetti.
17 Aralık 1989	Kemal Anadol ve Hüsnü Okçuoğlu, TBKP'nin *ortak parti* çağrısını olumlu karşıladı.
17 Aralık 1989	Zülfü Dicleli: *"Stratejik hedef devrim değil, demokrasi"* dedi.
21 Aralık 1989	Sadun Aren, TBKP'nin yasala çıkmasını olumlamasına karşın, diğer Marksistlerle birlikte kurulması ya da desteklerini almasını önerdi.
22 Aralık 1989	Nihat Sargın'ın avukatı Ersen Şansal, Marksistlerin birliğinin komünist parti oluşumu ile ortaya konursa anlamlı olacağını vurguladı.
23 Aralık 1989	Yurtdışından sosyalistlere Oya Baydar, İlkay Demir, Engin Erkiner, Ahmet Kaçmaz, Veysi Sarısözen, Orhan Silier, Server Tanilli, Bülent Uluer imzalı birlik çağrısı yapıldı.
24 Aralık 1989	Sadun Aren, kurulacak yasal TBKP'de aktif olarak yer alacağını söyledi.
6 Ocak 1990	Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu halka açık *Sosyalist Birlik* adıyla ilk toplantısını Beşiktaş Anıl Düğün Salonu'nda gerçekleştirdi.
9 Ocak 1990	Nihat Sargın ve Nabi Yağcı'nın cezaevi günlerinde *Güneş* gazetesi ile yaptıkları söyleşi.

13 Ocak 1990 — Sıtkı Coşkun, *"Sosyalistlerin Birlik Partisi Marksist olmalıdır"* diyerek, TBKP Merkez Yönetimi'nin *Kongre Tezleri* ile, burjuvaziye karşı verilen yasallık mücadelesini tasfiye ettiklerini belirtti: *"Düşünceleri, Marksizm dışı sonuçlara ulaşmıştır"* dedi.

15 Ocak 1990 — SBP kuruluş bildirgesi İçişleri Bakanlığı'na verilerek resmen kuruldu.

15 Ocak 1990 — Avukatlar, Ankara Barosu'nun aldığı *"Ankara DGM'yi protesto"* kararı uyarınca 27. duruşmayı topluca terk etti.

30 Ocak 1990 — *Adımlar*, Nusret Demiral'ın talimatıyla arandı. Umur Coşkun gözaltına alındı.

2 Şubat 1990 — Avukatlar, Umur Coşkun'un gözaltına alınması üzerine, Nusret Demiral'ın meslekten çıkarılması için Adalet Bakanlığı'na başvurdular.

6 Şubat 1990 — Marksist parti kurma çabasında olan bir grubun, 10 Mart tarihinde Ankara veya İstanbul'da bir toplantı düzenleyeceği; TBKP, TSİP ve SP'lilerin de yer alması beklenilen toplantıya, bir araya gelebilecek sosyalistlerin çağrılacağı haberi basında yer aldı.

8 Şubat 1990 — 28. duruşmada, İstanbul Barolar Birliği Başkanı Turgut Kazan, 141-142'nin Anayasa'ya aykırı olduğunu ve DGM heyetinin bunu ciddi bularak, iptali için Anayasa Mahkemesi'ne gitmesini istedi. 1,5 saatlik konuşmasından sonra tahliye talebinde bulundu, reddedildi.

11 Şubat 1990 — *Adımlar* Şişli temsilciliğine polis baskın yaptı. TBKP PB, MK, il ve ilçe temsilcisi 150 kişi gözaltına alındı.

13 Şubat 1990 — Aralarında milletvekili, yazar, şair, sanatçı, gazeteci, sendikacı ve avukatların bulunduğu 125 kişi *141-142 kaldırılsın* diye ortak açıklamada bulundu. Aziz Nesin: *"5 General üzerlerinden çıkan giysileri yasalara giydirdiler"* dedi.

14 Şubat 1990 — Avukatlar, AİHS'de belirtilen *"makul süre"* aşıldığı için Komisyon'a başvurdu.

2 Mart 1990 — İzmir TBKP yöneticileri, *"Marksist sol parti kurulursa, komünizm adından vazgeçilebilir"* dedi.

4 Mart 1990 — Yeni bir sosyalist parti kurma hazırlıklarına katılan Sadun Aren, sosyalizmin yeni tanımı üzerinde açıklamalarda bulundu.

7 Mart 1990 — 15 Nisan 1990'da İstanbul'da Marksist partinin kuruluş modeli ve takviminin tartışılacağı toplantıya TBKP, TSİP yöneticileri, Mehmet Ali Aybar ve arkadaşları, sosyalist aydınlar olmak üzere 200 kadar kişinin çağrılı olduğu ve hazırlık komitesinin Gencay Gürsoy, Çağatay Anadol ve Umur Coşkun'dan oluştuğu basında yer aldı.

10 Mart 1990	Turgut Kazan: *"Herkese başka, Kutlu-Sargın'a başka adalet uygulanıyor"* dedi.
18 Mart 1990	TBKP'de *komünist* adının kullanılmamasını savunan ve kendilerini *Deklarasyoncular* olarak adlandıran TİP kökenlilerden bir muhalif grup çıktı.
6 Nisan 1990	Duruşma sonrası, iki lider *"Komünist Partisi üzerindeki yasaklar kalkıncaya veya tahliye oluncaya kadar ölüm orucuna başladıklarını"* belirtti.
12/15 Nisan 1990	İki lidere *dayanışma açlık grevleri* başladı. Kendilerini DGM Savcısına ihbar etmek için Ankara'ya giden 200 TBKP'li meşalelerle, halay çekilerek uğurlandı. Çok sayıda TBKP'li Ankara DGM'ye *"Ben de komünistim, onlarla aynı görüşü paylaşıyorum"* diye ihbar telgrafı çekti. İstanbullu bir grup yazar, *2000'e Doğru* dergisinin merkez bürosunda dönüşümlü olarak açlık grevine başladı. Diğer illerden ve İstanbul'dan giden 400 TBKP'li Ankara'ya sokulmadı. Sinema sanatçıları 141, 142, 163'ün kaldırılması için imza kampanyası başlattı. Siyah giysili kadınlar, çocuklarıyla birlikte yürüdü. Yurtiçinde ve yurtdışında destek amacıyla başlatılan kampanyalar sürdürüldü.
14 Nisan 1990	Zülfü Dicleli: *"Siyasi platformda birleşmeliyiz"* dedi.
15 Nisan 1990	TBKP, TSİP, SDP, TEP, Sosyalist Birlik; Kemal Anadol, Hüsnü Okçuoğlu, Kamil Ateşoğulları ile Aziz Nesin, Murat Belge, Haluk Gerger, Akın Birdal, Nevzat Helvacı'nın katıldıkları Birlik toplantısı basına kapalı yapıldı. Yirmi kişilik Yürütme Kurulu belirlendi. Toplantıya katılan 138 kişi *girişimci* olarak imza attı.
19 Nisan 1990	İki lider, Avrupalı doktorlar tarafından yaklaşık yedi saat kontrol edildi.
25 Nisan 1990	İki lider *ölüm orucuna* ara verdi.
4 Mayıs 1990	İki lider 1000 avukat ile 32. kez yargıç önüne çıktılar ve 900 günlük tutuklulukları sona erdi. Tahliye edildiler.
21 Mayıs 1990	İki lider İzmir'e geldi. Basmane Garı tarihi günlerinden birini yaşadı.
1 Haziran 1990	DGM'de yargılandılar. Sonraki duruşmalardan *vareste* tutulmaları kabul edildi.
2 Haziran 1990	141, 142 ve 163 ile ilgili 35.000 imzalı dilekçe, Nihat Sargın, Nabi Yağcı ve Sadun Aren'in de bulunduğu heyet tarafından TBMM Başkanlığı Genel Sekreterine verildi.
4 Haziran 1990	TBKP kuruluş başvurusu ve basın toplantısı yaptı. Kurucular Kurulu'nda otuz beş kişilik GYK seçildi. *Adımlar* Ankara temsilciliğine bez tabela asıldı.

5 Haziran 1990	Anıtkabir'i *ziyaret izni* alan TBKP'ye, *"Tören izni alınmadı"* gerekçesiyle tören yaptırılmadı. Nihat Sargın özel deftere yazamadıklarını, Anıtkabir merdiveninde gazetecilere okudu.
14 Haziran 1990	Cumhuriyet Başsavcısı TBKP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde dava açtı.
20 Haziran 1990	SDP çevresi (M. A. Aybar kanadı) TBKP'yi suçlayarak ayrıldı.
23 Haziran 1990	Ankara Atatürk Spor ve Sergi Sarayı'nda Karar Kurultayı toplandı. *Sosyalist Birlik Partisi* adı 277 oyla kabul edildi.
27 Haziran 1990	TBKP'nin ilk il örgütü İzmir'de kuruldu. İki lidere ayrı gezi programı düzenlendi.
13 Temmuz 1990	14.6.1990'da açılan dava için, Avukat Turgut Kazan eliyle Anayasa Mahkemesi'ne yazılı savunma verildi ve sözlü savunma için *süre vaadi* alındı.
22/26 Temmuz 1990	Kocaeli ve İstanbul il örgütleri kuruldu.
27 Temmuz 1990	Eskişehir il örgütü kuruldu. Nihat Sargın, Denizli *Adımlar*'da sohbet toplantısı yaptı.
1 Ağustos 1990	Nihat Sargın, Muğla'da TBKP'nin belli bir çevresinde ve SBP'de tartışmalara neden olan tarihi bir konuşma yaptı.
2 Ağustos 1990	Nihat Sargın, Adana'da Hukukçular Derneği Lokali'nde yurttaşlarla sohbet toplantısı yaptı.
6 Ağustos 1990	Nihat Sargın, *"Partinin kurulmasıyla iktidarın imüğüne basılmıştır. Bu mücadeleyi kazanmamız gerek, kazanamazsak bugünkü durum da kaybolur"* dedi.
8 Ağustos 1990	Nihat Sargın, Salihli'de *"Hukuken de kazanacağız... Parti amaç değil araçtır"* dedi.
9/10 Ağustos 1990	Zonguldak, Hatay, Adana il; Bakırköy, Beykoz, Zeytinburnu, Küçükçekmece ilçe örgütleri kuruldu.
17 Ağustos 1990	Gaziantep il ve Ümraniye, Gaziosmanpaşa ilçe örgütleri kuruldu.
22 Ağustos 1990	TBKP GYK 18, 19, 20 Ağustos'ta İzmir'de toplandı ve Kongre günlerini açıkladı. TBKP Tezleri'nin Ekim 1990 başına kadar hazırlanması ve ilçe kongrelerinin bu tarihten sonra başlaması kararlaştırıldı.
28 Ağustos 1990	TBKP kurucuları, kurucu olmayan GYK üyeleri ve MDK üyelerinin *Büyük Kongre* yetkisi ile tüzük değişikliğini için 2 Eylülde toplanacağı bildirildi.
12/19 Eylül 1990	Adana, Ankara, Zonguldak, Denizli il ve Karşıyaka ilçe örgütleri resmi başvuru sonucu kuruluşlarını tamamladı. Söke ilçe örgütü kuruluşunu tamamladı.
15 Eylül 1990	TBKP'nin Beykoz Çayırı'nda düzenleyeceği *"70. Yıl Elele Özgürlüğü Şenliği"* yasaklandı. Boğaz'da vapur ge-

zisi ve gezi sırasında basın toplantısı yapıldı. Nihat Sargın, *"Yasallık mücadelemiz sürecek"* dedi.

2 Ekim 1990 — Duruşmada Nihat Sargın'ın yanı sıra Turgut Kazan sözlü savunma yaptı.

11 Ekim 1990 — Sıtkı Coşkun politik göçmen olarak bulunduğu Danimarka'dan Türkiye'ye döndü.

18 Ekim 1990 — Bayrampaşa, Beşiktaş, Çatalca ilçe örgütleri kuruluşları tamamlandı. GYK olağanüstü toplantısında şu kararları aldı: a) MYK'nin hazırladığı *"Kongreler ve parti içi seçimler yönetmeliğini"* görüşerek parti örgütlerine bir genelge ile gönderilmesi, b) 20 Ekim-18 Kasım arasında ilçe; 20 Ekim-15 Aralık arasında il kongresinin tamamlanması; c) GYK, Parti Meclisi'nin 17 Kasım'da toplanması.

25 Ekim 1990 — Nihat Sargın, Diyarbakır'da il örgütünün açılışına katıldı. Sosyalist Parti'de açlık grevi yapanları ziyaret etti. TBKP, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda protokolde kendilerine yer verilmesi istemiyle İçişleri Bakanlığı'na başvurdu.

27 Ekim 1990 — TBKP, 28 Ekim'deki Bakırköy İlçe Kongresi ile kongreleri başlatacağını; 16 Kasım 1990 günü saat 10.00'da GYK olağan toplantısının İstanbul Gaziosmanpaşa ilçe merkezinde yapılacağını; Sakarya merkez ilçe ile Beyoğlu, Kadıköy ilçe örgütlerinin kurulduğunu bildirdi.

31 Ekim 1990 — Nihat Sargın, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle tüm siyasi partilerin demeçleri TRT tarafından yayımlanırken TBKP demecine yer verilmemesini eleştirdi.

Kasım 1990 — Nabi Yağcı, Mersin'de TBKP'nin düzenlediği sohbet toplantısında kapitalizmin Marx'ın dediğinin tersine bir gelişme gösterdiğini; *işçi sınıfının zincirlerinden başka da kaybedecek şeyleri olduğunu* söyledi.

4 Kasım 1990 — Nabi Yağcı, Sosyalistlerin Birlik Partisi Girişim Kurulu bölge toplantısına katılmak için Diyarbakır'a gitti ve *sol birlik* hakkında görüşlerini açıkladı. Aynı gün İstanbul düzeyinde TBKP Beykoz ilçede, Beykoz, Üsküdar, Ümraniye, Kadıköy üyelerince *TBKP Kongre Tezleri* üzerinde ilk toplu tartışma yapıldı.

9 Kasım 1990 — Nabi Yağcı, Star-1'in *Kırmızı Koltuk* programına konuk olarak katıldı.

18 Kasım 1990 — TBKP'nin Konak ilçe kongresinde emektar TKP'li Ahmet Bilge, yaptığı konuşmada, Anayasa'nın 163. maddesinin işlerliğini yitirdiğini öne sürerek *"163. maddeye girecek olanlar şu an iktidarda... Başta Çankaya kiracısı"* dedi.

20 Kasım 1990	TBKP Parti Meclisi, birlik partisine önkoşulsuz katılma kararı aldı.
23 Kasım 1990	TBKP Haber Bülteni'nde kongre takvimi verildi.
2 Aralık 1990	TBKP tabanından Parti Meclisi kararına muhalefet ve tepkiler belirtildi.
14-15-16 Aralık 1990	TBKP İstanbul ili 1. Olağan Kongresi yapıldı.
17 Aralık 1990	GYK'nin 22 Aralıkta Gaziosmanpaşa ilçe lokalinde toplanacağı duyuruldu.
12-13-14 Ocak 1991	TBKP Büyük Kongre'si Ankara'da Şato Yazar Düğün Salonu'nda toplandı.
19 Temmuz 1991	Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'yi kapatma kararı Parti'ye tebliğ edilmeden önce *Bugün* gazetesinde *"TBKP kapatıldı"* başlığı altında verildi.
22 Temmuz 1991	*Cumhuriyet* gazetesi haberi, *"TBKP'ye kapatma kararı"* başlığı altında verdi.
25 Temmuz 1991	TBKP Yönetim Kurulu, TBMM Başkanı Kaya Erdem ve Başbakan Mesut Yılmaz'a gönderdikleri mektuplarla Anayasa Mahkemesi'ni; TBKP parti içi muhalefeti Nabi Yağcı'yı *"Partiyi küçülterek tasfiye etmek"* ile suçladı.
10 Ekim 1991	Nihat Sargın ve Nabi Yağcı, haklarında açılan davada suçlamaların büyük bölümünden beraat ettiler.
20 Ekim 1991	Türkiye'de Genel Seçimler yapıldı.
9 Kasım 1991	İstanbul'da yapılan GYK toplantısında *"SBP'nin geleceğinin ele alınacağı geniş bir toplantı"* istendi. Genel Başkan Sadun Aren ve diğer üyeler, *"tüzükte yeri olmayan ve kongreleri gölgeleyebilecek böyle bir toplantı"* yerine, kesintiye uğratmadan kongreler sürecine girilmesini önerdi. Kabul edilmedi.
11 Kasım 1991	Avukat Erşen Şansal, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na yazılı olarak başvurdu.
13 Kasım 1991	Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Avukat Erşen Şansal'ın başvurusunu yanıtladı. Anayasa Mahkemesi'nin resmi yazısından öğrenildiği gibi karar, 16.7.1991 günü alınmış ve üç gün sonra 19.7.1991'de *Bugün* gazetesinde yer alırken ilgili yere üç ay sonra iletilmiş, bu işlem de başvuru üzerine yerine getirilmişti.
30 Kasım 1991	*Genişletilmiş Örgüt Toplantısı* Ankara Şato Yazar Düğün Salonu'nda yapıldı. Toplantıdaki gelişmeler üzerine bazı GYK ve MYK üyeleri istifa etti.
8 Aralık 1991	İstanbul'da toplantıya çağrılan GYK, görüşmeler sonunda MYK ve GYK'deki görevlerinden istifa edenlerin yerine yeni üyelerin seçimini gerçekleştirdi.
7 Ocak 1992	TBKP, Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararına karşı AİHK'de dava açtı.

14 Ocak 1992	Nihat Sargın ve Nabi Yağcı, TBMM İHK Başkanı Ahmet Türk'ten, Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararını yeniden gözden geçirmesi için hükümet, parlamento ve İHK'nin yardımcı olmasını istediler.
28 Ocak 1992	TBKP'yi kapatma kararı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.
30 Ocak 1992	Sadun Aren, TBKP'yi kapatma karar ve gerekçelerini yazılı açıklama ile eleştirdi.
31 Ocak 1992	Murat Belge, Anayasa Mahkemesi'nin Yargıtay Başkanının iddiası üstüne TBKP'yi kapatmak için topladığı gerekçeleri, Kürt sorununa indirgediğini vurguladı.
4 Şubat 1992	Nihat Sargın, İTO'da basın toplantısında: *"Artık TBKP değil Türkiye davalı"* dedi.
2-3 Mayıs 1992	SBP Olağan Kongresi Ankara Dedeman Oteli Konferans Salonu'nda yapıldı.
7 Mayıs 1992	İlk Olağan Kongre'de seçilen GYK İstanbul'da toplandı ve yeni MYK'yi seçti.
7 Haziran 1994	SBP feshedildi.
8 Haziran 1994	BSP kuruldu.
30 Ocak 1998	TBKP, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'nda açtığı davayı kazandı.

Kaynakça

Kitaplar

Adıvar, Halide E., *Türkün Ateşle İmtihanı 2,* Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998.

Aralov, S. I., *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları,* Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985.

Aren, Sadun, *TİP Olayı - 1961-1971,* Cem Yayınevi, 1. baskı, İstanbul, 1993.

Aren, Sadun, *Sosyalizmin Yeni Yolu Üzerine*, Gelecek Yayınları, İstanbul, 1997.

Aybar, M. A., *TİP (Türkiye İşçi Partisi) Tarihi 1,* BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

Carr, Edward Hallet, *Bolşevik Devrimi*, c. I, Metis Yayınları, İstanbul, 1989.

Cebesoy, Ali F., *Moskova Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955.

Cerrahoğlu, A., *Türkiye'de Sosyalizm'in Tarihine Katkı,* May Yayınları, İstanbul, 1975.

Çerkes Ethem, *Hatıraları*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1962.

Ergüder, Jülide, *1927 Komünist Tevkifatı,* Birikim Yayınları, İstanbul, 1978.

Eroğul, Cem, Prof. Dr., *Anatüze'ye Giriş*, İmaj Yayınları, Ankara, 1993.

Ertan, Temuçin F., *Kadroculuk ve Kadro Hareketi,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994.

Gorbaçev'un Rusyası, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1995. (Walker, Martin, *The Waking Giant. Abacus*, Londra, 1986).

Hekimoğlu, Cemal, *Stalin'i Anlamak*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 1998.

İleri, Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm*, An Yayınları, İstanbul, 1970.

Kadri, Hüseyin Kazım, *Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Hatıralarım,* İletişim Yay., İstanbul, 1991.

Kocabaşoğlu, Uygur - Berge, Metin, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*, Kebikeç Yay., Ankara, 1994.
Komünist ve İşçi Partilerinin 4. Toplantısı, Ürün Yayınları 16, İstanbul, 1976.
Kousolas, D. George, *Rev & Defeat: The story of the Greek Comunist Party* (L. Ox. U Pre), 1965.
Kutlu, Haydar, *Yazılar-Konuşmalar*, Amaç Yayınları, İstanbul, 1988.
Kuzmin, E., *Demokrasinin Sonuna Kadar Gelişmesi*, Barış Basım Yayını Belge Dizi, İstanbul, 1988.
Nesimi, Abidin, *Türkiye'de Sosyalizmin Teorik Sorunları*, Yücel Yayınları, İstanbul, 1976.
Marx, K., Engels, F., *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Ankara, 1993.
Marx, K., Engels, F., *Manifesto*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1970.
Marx, K., *Fransa'da İç Savaş*, Sol Yayınları, Ankara, 1991.
Marx, K., *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850*, Sol Yayınları, Ankara, 1988.
Marx, K., *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, Sol Yayınları, Ankara, 1976.
Sargın, Nihat, *TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler I*, Felis Yayınevi, İstanbul, 2001.
Sarıca, Murat, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1980.
Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c. 8, İletişim Yayınları, İstanbul.
Molyneux, John, *Maksizm ve Parti*, Belge Yayınları: 124, İstanbul, 1991.
Şefik Hüsnü - Yaşamı, Yazıları, Dostları, Sosyalist Yayınlar, İstanbul, 1993.
Şen, Bilal, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komüntern İlişkileri*, Küreyel Yay., İstanbul, 1998.
Şener, Cemal, *Çerkes Ethem Olayı*, İÜSBE Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2000.
Şişmanov, Dimitri, *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi (1908-1905)*, Belge Yay., İstanbul, 1990.
Şimşir, Bilal, *İngiliz Belgeleri, Atatürk 1918-1938, (c. 2)*, TTK Yayını, Ankara, 1975.
Teber, Serol, *Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler*, De Yayınları, İstanbul, 1986.
Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ayyıldız Mat., Ankara, 1967.
TBKP Programı ve Barış ve Demokratik Yenilenme Programı (Alternatif Program), Yeni Açılım Yayınları, Belge ve İnceleme Dizisi: 1, İstanbul, 1989.
TBKP Büyük Kongre Tutanağı, Su Basın Yayın Sanayi, İstanbul, 1991.
TBKP Kongre Tezleri 2, Su Basın Yayın Sanayi, İstanbul, 1991.
TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri, Ürün Yayınları 1, İstanbul, 1997.
TKP'mizi Yükseltelim, H. Erdal, İşçinin Sesi illegal yayını, Londra, 1981.
TKP Davası İddianame, İşçinin Sesi illegal yayını, Londra.
TKP MK Plenumu, illegal yayın, Ağustos 1981.
TKP MK 1, 2 ve 3. Plenumu, illegal yayın, Şubat, Haziran ve Kasım 1984.
TKP MK 4 ve 5. Plenumu, illegal yayın, Kasım, Mayıs 1985.

TKP MK 6. Plenumu, Mayıs 1986 ve *7. Plenumu* 1987, illegal yayın.
Trotskiy, Leon, *L'internationale Communiste Apres Lenine Le grand ou organisateur de defaites*, Presses Universıtaires de France 2^e^ edition, 1979.
Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi, Komünist Enternasyonal Belgeleri, Aydınlık Yay., İstanbul, 1979.
Tuncay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1978.
Tuncay, M., *Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)*, BDS Yayınları, İstanbul, 1992.
Weber, Herman, *III. Enternasyonal, Belgeler 1919-1920*, Belge Yay., İstanbul, 1979.

Diğer Yayınlar

Aganbegyan, Abel, *Dünyaya Bakış* dergisi, Sayı 1, Haziran Basım, İstanbul, 1988.
Angotti, Thomas, *Science and Society*, 52. c., No. 1, Makale, 1988 *(Dünya Sorunları* dergisi, Sayı 6/2, Alan Yayıncılık, Ağustos 1989).
Atılım, TKP illegal yayını, Ekim, Kasım, Aralık, Ocak 1980.
Atılım, 25 Nisan 1983, Yıl 10, Sayı 4.
Atılım, 15 Kasım 1986 tarihli illegal yayın.
Basında TBKP (25 c., 1987-1991 tarihli günlük gazete arşivi).
Birlik dergisi, 1991 Aralık, Sayı 13, İstanbul.
Birlik dergisi, 1992 Ocak-Şubat, Sayı 14, İstanbul.
Birlik dergisi, 1992 Mart, Sayı 15, İstanbul.
Birlik dergisi, 1992 Haziran, Sayı 17, İstanbul.
Çelik, Aziz, "Topyekûn Uzlaşma Tezleri", *Yeni Açılım* dergisi, Sayı 23, Su Basım Yayın, İstanbul, Mart-Nisan, 1990.
Galkin, Aleksandır, Prof., "Yeni Politik Düşünce ve İşçi Hareketinin Sorunları", *Yeni Açılım* dergisi, Sayı 5, Haziran Basım Yayın, İstanbul, 1988.
Hall, Guss, Koruyacağımız Dünya Yaşamaya Değer Olmalı, *Görüş* dergisi, İstanbul, Ekim 1988.
2000'e Doğru, Nokta, Tempo gibi 1987-1991 arasında TBKP ile bilgi veren haftalık siyasi dergiler.
İlke dergisi, Aralık 1982 tarihli TSİP'in illegal yayını.
Kitle dergisi, 1982 tarihli TSİP'in illegal yayını.
Kitle dergisi, 13 Aralık 1986 tarihli TSİP'in illegal yayını.
Kızılcık, Sosyalist Siyasal Kültür Gazetesi, Sayı 1, İstanbul, Ocak 2000.
Plimak, Y. G., "Yeni Düşünce ve Dünyanın Sosyal Yenilenmesin Perspektifleri", *Yeni Açılım* dergisi, Sayı 1, İstanbul, Mayıs 1988.
Popov, Nikolai, "Otoriteyi Kim Denetleyebilir?", *Dünyaya Bakış*, Sayı 18, Haziran Yay., İstanbul, Ekim 1989.
Tarih ve Toplum dergisi, Sayı 96, ABD Büyük Komiserliği Washington Dışişleri Bakanlığına Gönderilen 4 Yazı, 1991.
Türkiye Komünist Partisi Savaş Tarihinden Sayfalar, 1983, illegal broşür.
TKP'den ayrılan *İşçinin Sesi İnternet* yayını, http: // www T-K-P Org.)

Dizin

A

Abidin Nesimi, 33
Adıvar, Halide Edip, 37n
Ağın, Ömer, 136-137, 139, 145-146, 157, 179, 193-195, 205-214
Ahmet Cevat (Emre), 46, 47n
Ahmet Hilmi, 39n, 164n
Akbulut, Erden, 46n
Akseymen, Merih K., 80, 105-106, 111, 118, 137-139, 150, 153, 191
Akseymen, Nihat veya Yürükoğlu, R., 80, 105-106, 112-113, 116, 118-119, 127, 137, 139, 149-152, 155, 157-159, 161-162, 190-191, 204
Aksın, Feridun, 66-67, 71, 102-104, 117, 127, 166-169, 221
Ali Cevdet, 43, 51, 53
Alpay, Necmiye, 70, 96, 103-104, 107, 127, 129-130, 161, 172-173
Anadol, Çağatay, 43, 58, 123, 231-232, 256, 282, 373-375, 378, 387-388, 391
Anadol, Kemal, 348, 372, 375-377, 380, 383, 399
Andropov, 315
Angotti, Thomas, 325
Aralov, İsimeon, 47
Aras, Tevfik Rüştü, 41n
Aren, Sadun, 64, 69-71, 73-74, 78, 81, 116, 130, 256, 285, 303, 305, 310-311, 338, 372-375, 379, 382-383, 391-402, 407
Arıkoğlu, Damar, 36
Arif Aslan, 42n
Arif Oruç, 41
Aşut, Atilla, 76, 105-106, 108-110, 116-117, 119, 123, 127
Atalay, Abdurrahman, 83-86, 88-94, 228-230, 237, 246-248, 260, 264, 278, 283-295, 299, 301-303, 307-310, 313-314, 317, 334-335, 340-341, 348, 352, 367
Ateşoğulları, Kamil, 280, 375, 377, 380, 383
Aybar, Mehmet Ali, 64, 67, 69-75, 78, 81, 84, 130, 256, 357, 373-375, 377, 379-380, 419
Aydemir, Şevket, 56n
Aydın, Zafer, 176-178, 252, 330-331, 335-337, 344, 347, 352, 360, 362, 390, 399-400

B

Bakırsan, Şahabettin, 229, 350, 353, 361
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, 36
Baraner, Reşat Fuat, 53-54, 57, 82-83
Başören, Birol, 187, 194

Baştımar, Zeki veya Yakup Demir, 54-55, 57, 62, 76-77, 79-83, 97-101, 108, 110-112, 122, 124, 131, 215, 219, 223, 419
Bayar, Celal, 41n
Baydar, Oya, 110, 113-115, 160, 173-174, 176, 204, 216, 253-255
Belen, Refet, 41
Belli, Mihri, 67, 77-78, 82-83
Berge, Murat, 33n-37n
Bilen, İsmail veya Marat, 53-55, 82, 97, 99-101, 104, 106-113, 116-118, 122-125, 127, 129-134, 148, 150-151, 153-155, 157, 161, 169-170, 176, 188, 195-197, 201-202, 215, 217, 219-223, 227, 232-233, 235, 237, 419-423
Binici, Tamer, 252, 342-343, 358, 360-361, 390, 402
Boran, Behice, 69-70, 73-74, 78-79, 81, 84-85, 87-93, 113, 116-117, 130, 229-230, 233, 247-248, 251-252, 255-258, 260-263, 266-267, 273-274, 284, 288, 292, 294, 296-297, 305, 310, 346, 363, 427
Bozışık, Mehmet veya İsa, 185, 229, 281, 360-361, 401
Börklüce, Sarı Mustafa, 53, 57
Brejniyev, 62, 96, 112, 198, 417-418, 420
Bubnov, 29n
Bulgan, Ömer veya Kemal Kervan, 100, 186, 189
Bulutgil, Aydan veya Sapancı, 106, 116-117, 123, 127, 141, 144, 152, 176, 181-184, 187, 194, 200, 202, 212-213, 215, 229

C

Cami Baykut, 57
Carr, Edward Hallet, 26n
Cebesoy, Ali Fuat veya Ali Fuat Paşa, 42, 44, 46
Cerrahoğlu, A., 33n
Coşkun, Bekir Sıtkı, 131, 142, 160, 181-183, 220, 227, 258-260, 296, 313, 341, 350, 353-355, 357, 359-360, 362, 369, 382-384, 387, 391, 401, 425, 430
Coşkun, Umur, 89, 117, 228, 235-236, 251, 262, 286-289, 295, 298-302, 306, 311, 357, 364, 372, 375, 378

Ç

Çelenk, Halit, 258, 381-382
Çelik, Aziz, 252, 328-330, 358-360, 362
Çerjinsky, 29n
Çerkes Ethem veya Partizan Ethem, 37, 40-42, 46
Çernenko, 315
Çiçerin, 46
Çulfaz, Çavlı, 106

D

Demir, Mustafa veya Yelkenci, 97, 99-101, 108, 113, 116-117, 133-134, 150, 154, 161, 188, 202
Demiral, Nusret, 272-273, 277, 279, 281, 311
Demirci, Adil, 128, 134-137, 139-140, 155-157, 163-164, 180, 193, 197, 200-201, 205-206, 208-210, 212, 288
Demirel, Süleyman, 164, 225, 256, 267, 274, 276, 304, 309
Dere, Berdan, 100, 127, 195, 215-216, 238-244, 248-249, 257, 294-295
Derin, Hakkı, 98
Dicleli, Zülfü, 115, 216, 221-223, 293, 295, 316, 319, 327, 337, 343-344, 350, 374, 376-377, 384, 387, 390, 397-398, 400, 406
Dikmen, Ekin, 280, 380, 383
Dimitrov, Georgi veya Dimitrov, 55, 80
Dinamo, Hasan Hüseyin, 41n
Dinçer, Gönül, 126-127, 141-143, 151, 171, 184, 189, 195, 201-202, 204, 212, 215, 222, 232, 254-255, 268
Doktor Nazım veya Nazım Bey, 39n, 41-42
Durak, Ali veya Şigo, 83, 97, 99-100, 103, 133, 154

E

Ebert, Fredrich, 25n
Eczacı Vasıf, 54
Ediz, Hasan Ali, 53
Engels, Friedrich, 23-25, 33, 42, 118, 279, 317, 321, 412, 429
Erden, Akbulut, 46n

Erdinç, Emine, 56n
Eroğul, Cem, 25n
Ertan, Faik Temuçin, 56n
Ertürk, Hüsamettin, 40n
Esat Adil, 57
Ethem Nejat, 38

F

Faik Usta, 52n
Fatma Kudret, 39n
Fırıncı, A., 54n

G

Galbraith, J. K., 322
Gorbaçev, Mihail Sergeyeviç, 23, 61, 222, 224, 226, 256, 266, 315-316, 321, 325-328, 344, 351, 389, 393, 426-427
Gü'nal, Çağatay, 187, 194
Gür, Metin, 83, 97-101, 108, 116, 188, 221
Gürsoy, Gencay, 288-289, 373-375, 377-378

H

Hacı Şükrü, 42
Hacıoğlu, Salih, 39, 48
Hakkı Behiç, 41
Hall, Gus, 322-325
Hasançebi, Hüseyin, 356
Hekimoğlu, Cemal, 61n, 416n
Hikmet, Alfan, 39n, 46n
Hikmet, Nâzım veya Nâzıın, 38, 45, 49, 53-54, 56-57, 59, 82, 105, 167, 262, 267, 309, 315, 369, 428
Hocaoğlu, Salih, 39n
Huruşov, Nikita, 61, 416-418
Hüseyin Hüsnü, 39n

İ

İleri, Celal Nuri, 35n
İleri, Rasih Nuri, 54-55, 57, 81, 348, 353, 361, 401, 413
İnönü, Erdal, 264, 267, 274, 278, 304
İsmail Hakkı, 44
İsmail Hüsrev (Tökin), 48n
İsmet Paşa, 56, 58

K

Kadri, Hüseyin Kâzım, 37
Kamanev, 74n-75n
Karabay, Hasan Basri, 32n
Karaca, Mehmet, 205, 258-259, 274, 295
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, 56n
Kautsky, 224
Kazan, Turgut, 282, 404-405
Kemal, Mustafa, 39-42, 44, 49, 54, 58, 414
Kerensky, 28n
Kıral, Cemal, 65, 70, 72-73, 75-78, 113, 148, 154-155, 204-205, 220-224, 228-229, 233-234, 289, 295, 297, 370
Kıvılcımlı, Hikmet, 53-54, 56
Kocabaşoğlu, Uygur, 29n
Kollontay, 28
Kutlu, Haydar, 104, 185, 214, 218, 223, 242, 255-256, 263-268, 271-283, 304-305, 307-308, 313-315, 318-320, 343, 346, 442
Kuusinin, 55

L

Lenin (Vladimir Ilyiç Ulyanov), 26-32, 43, 80, 114, 118-119, 134, 136, 224, 231, 279, 317, 321, 324-325, 327, 361, 412-414, 418, 429
Liebknecht, Karl, 25n
Lunaçarsky, 28n
Luxemburg, Rosa, 25n

M

Manatof veya Şerif Manatof, 39-40
Manuilsky, 51, 55
Marx, Karl, 23-25, 27, 33, 104, 114, 118, 134, 222, 279, 317, 321, 329, 349, 357-358, 381, 384, 388, 400, 402, 412
Medvedev, R., 326
Mehmet Şükrü, 39n
Menşikov, Stanislav, 322
Meriç, Aydın veya Erdal, H., 68, 81-83, 115, 121-128, 133, 135, 141, 143-144, 149, 151-152, 154, 160-161, 164, 171-173, 175-176, 188, 192-193, 195-197, 200-204, 214-215, 220, 232, 421-423

Milyutin, 29n
Miraç, Yaşar, 45
Molyneux, John, 31n
Musolini Ahmet, 54
Mustafa Suphi, 223

N

Nejat, Ethem, 38, 40
Nesin, Aziz, 91, 234, 263, 282, 285, 287-289, 310, 374, 377, 380-381
Nevşirvan, Cemile, 39n
Nevşirvan, Ziynetullah, 39n, 46n
Norlund, Ib, 326

O

Oğuz, Ulvi veya Sarıca, 98-101, 128, 144, 181-191, 194, 212, 215
Otman, Alp, 100, 127, 150, 259

Ö

Öz, Güray Tekin, 127n, 142n
Öz, Rasim, 282, 343-344, 351
Özal, Turgut, 260-261, 263-264, 267, 274-275, 277, 280-281, 283, 290, 304, 315, 342, 365, 385, 405
Özdoğu, Hüsamettin, 53-54
Öztürkoğlu, Turgut Metin veya Duvarcı, 78-79, 124, 126, 139, 158, 180-181, 194, 202-203
Plehanov, 26

S

Sadrettin Celal, 38, 48
Sağlar, Fikri, 263, 265
Sakallı Celal, 48n
Sakalsız, Osman, 85-87, 89, 93-94, 229, 294-295
Salih Hacıoğlu, 48
Salih Zeki, 44
Samsunlu Saim, 55n
Sargın, Nihat, 65-66, 69, 72-74, 81, 88-89, 92-93, 113, 226, 228-229, 233, 235, 248, 251, 257-258, 260-261, 263-268, 271-285, 288, 294-295, 297, 301-302, 304-305, 307-310, 313-315, 319-320, 333-346, 349-350, 356-357, 361, 363-367, 372, 375-377, 379, 404-405, 407-409, 423-424, 427
Sarıca, Murat, 66-67, 130
Sarısözen, Veysi, 127, 131-133, 136-137, 151-152, 160, 170, 173, 191, 217-218, 220-221, 223-224, 226, 232-233, 253-254, 256, 258-259, 273, 290, 294, 296
Saydan, Ahmet veya Pehlivanyan, Aram, 82, 97, 100, 104, 127, 134, 219, 231-232
Selçuk, Ilhan, 271, 276
Serol, Teber, 33n
Sıdıka (Semiha Uzunhasan), 54n
Somer, Kenan, 66, 79, 388-389, 391, 400
Stalin, Yosif Visaryonoviç, 56, 61, 130, 141, 325-327, 337, 393, 413, 415-418
Struve, Piyotr, 26n
Sukhanov, N. N., 29
Suphi, Mustafa, 40, 43-46, 51-52, 222-223, 407, 415
Süleyman, Sami, 44
Sverdlov, 29n

Ş

Şamilof, Hamdi, 54
Şansal, Ersan, 261, 266, 273, 310, 406-407
Şefik Hüsnü, 38, 57
Şen, Bilâl, 39, 42
Şener, Cemal, 40n
Şenoğuz, İbrahim Cihan, 130-134, 140, 157, 165, 200, 205-209, 212
Şeyh Servet, 39n
Şimşir, Bilal, 36n

T

Talu, Erdal, 80, 93, 141, 143, 295, 343, 350, 374, 383, 385, 387, 390-391, 396-398
Tayyareci Nuri Dede, 54n
Tepedelenli, Nizamettin Nazif, 48n
Tevetoğlu, Fethi, 38, 40
Topal Osman, 46n
Tornacı Emin Sekün, 54n
Tökin, F. H., 47n

Trotskiy, Leon, 27-30, 32, 413
Tuncay, Mete, 39
Türokay, Selahattin, 76-77

V

Vedat Nedim (Tör) veya V. Nedim, 48n, 52

W

Weber, Herman, 31n
Wilde, Margareta, 54n

Y

Yağcı, Yaşar Nabi, 127, 131-133, 135, 137, 144, 152, 154, 158, 160, 171-172, 176, 179-181, 185, 188, 191, 193, 195, 197, 201-202, 204-205, 208, 213, 215-227, 230, 232, 237, 246-247, 254, 257-259, 264, 272, 285, 288, 292-297, 302, 309, 316, 333-339, 341-352, 354, 356-359, 361, 372, 375-377, 379, 381-382, 398-400, 406-409, 423-425, 427, 430
Yahya Kahya, 46n
Yıldız, Şeref, 131
Yunus Nadi, 37
Yurtsever, Haluk, 96, 105, 107, 110-112, 118-123, 129, 147, 150, 152, 154, 159-160, 187, 427-429

Z

Zagladin Vadim, 128-130, 155, 173, 233, 260, 419, 422
Zinovyev, 29

naciye babalık

Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi

Fotoğraf: Ercan Arslan

Elinizdeki kitap Türkiye Komünist Partisi'nin neredeyse yüz yıla yakın bir dönemi kapsayan, büyük umutlar, acılar ve düş kırıklıklarıyla dolu tarihini anlatıyor.

Akademik bir sözlü tarih çalışması olan *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*'nde Naciye Babalık Türkiye'deki komünist hareketin köklerini araştırıyor; TKP'nin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin iniş çıkışlarına, Türkiye'de yaşanan toplumsal ve siyasal olaylara göre belirlediği gelişim çizgisini sorgularken, olayların içinde yer alan insanların sözlü anlatımlarını, yorumlarını ve siyasi özgeçmişlerini temel alıyor.

Kitap, uzun bir tarihsel döneme tanıklık eden, bu sürecin bütün gelgitlerini yaşayan insanların destansı mücadelesinin izini sürüyor; yeşeren, çeşitli süreçlerden geçerek varlığını korumaya, sürdürmeye, giderek dönüşüp kendini yenilemeye çalışan TKP'nin ve Türkiyeli komünistlerin yakın tarihini ele alıyor.

ISBN 975-533-415-7
9 789755 334158
imge.com.tr